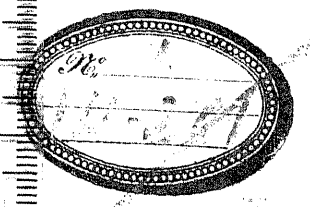

3-a-6-2

15
281

BIBLIOTECA HOSPITAL REAL
GRANADA
Sala: A
Estante: 7
Numero: 395

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34

2 400 40
MADE IN SPAIN

3

Relig. legi. de la Comp. de Jesus. e. de. Libreria

ALFONSI ^{B-6053}

**SALMERONIS
TOLETANI,
E SOCIETATE IESV
THEOLOGI,**

*COMMENTARII IN EVANGELICAM HI-
storiam, et in Acta Apostolorum, in duodecim tomos distribuiti.*

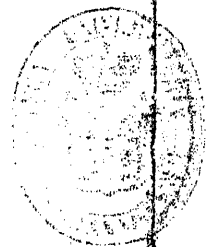
^{B²} TOMVS SECVNDVS, ^{B²}

**QVI INSCRIBITVR DE VERBI
ante Incarnationem gestis.**

Anno

1598.

CVM PRIVILEGIO.
Madriti, Apud Ludouicum Sanchez.

21195274x

(1)

EL REY.

RO quanto por parte de vos Christoual Lopez de la Compania de Iesus, nos fue fecha relacion, que por orden de vuestros Superiores teniades a cargo el hazer imprimir y sacar a luz las obras que auia dexado escritas el P. M. Alonso Salmeron, vno de los diez companeros del padre Ignacio. Para lo qual presentauades ante nos el segundo tomo de las dichas obras, que trataua De Verbi incarnatione gestis, &c. Suplicado nos os diessimos licencia para le imprimir, y priuilegio por diez años, o como la nra merced fuesse. Lo qual visto por los del nro Consejo, y como por su mandado se hizieró las diligencias q la prematuca por nos vltimamente fecha sobre la impressio de los libros dispone, fue acordado, q deuiamos mandar dar esta nra cedula para vos en la dicha razon, y nos tuuimoslo por bien. Por la qual os damos licencia y facultad, para q por tiempo de diez años primeros siguiédes, q corré y se cuéta desde el dia de la fecha desta nra cedula, vos, o la persona que vuestro poder ouiere, y no otra alguna, podais imprimir, y vender el dicho libro, que de suso se haze mencion, por su original, que en el nuestro Consejo se vio, que va rubricado, y firmado al fin de Pedro Zapata del Marmol nuestro escriuano de Camara de los que en el nro Consejo residen. Y con q antes q se venda, lo traygais ante ellos, juntamente con su original, para que se vea si la dicha impressio está conforme a el, y traygais fe en publica forma, como por Corrector nombrado por nuestro mandado se vio, y corrigio la dicha impressio por su original. Y mandamos al impressor, que asi imprimiere el dicho libro, no imprima el principio, y primer pliego, ni entregue mas de vn solo libro con el original al autor, o persona a cuya costa lo imprimiere, ni a otra persona alguna, para efeto de la dicha correccio, y tassa, hasta que antes y primero el dicho libro esté corregido, y tassado por los del nuestro Consejo. Y estando hecho, y no de otra manera, podais imprimir el dicho principio, y primer pliego, y seguidamente se ponga esta nuestra cedula, y la aprouacion que del dicho libro se hizo por nro mandado, y la tassa, y erratas, so pena de caer en las penas contenidas en las leyes y prematucas de nuestros Reynos, que sobre esto disponen. Y mandamos que durante el termino de los dichos diez años, persona alguna sin vuestra licencia no pueda imprimir, y veder el dicho libro, so pena que el que lo imprimiere y vendiere, aya perdido y pierda todos y qualesquier libros, moldes, y aparejos que del dicho libro tuuiere, y mas incurra en pena de cinquenta mil mrs. La qual dicha pena, sea la tercia parte para la nuestra Camara, y la otra tercera parte para el juez que lo sentenciare, y la otra tercia parte para la persona que lo denunciare. Y mandamos a los del nro Consejo, Presidente, y Oidores, de las nuestras Audiencias, Alcaldes de la nuestra Casa, y Corte, y Chancillerias, y a todos los Cortegidores, Afsistente, Governadores, Alcaldes mayores y ordinarios, y otros juezes, y justicias qualesquier de todas las ciudades, villas, y lugares de los nros Reynos, assi a los que aora son, como a los q seran de aqui adelante, q guardé, y cumplan esta nuestra cedula, y contra su tenor y forma no vayan, ni paslen, ni consentan ir, ni passar por alguna manera, so pena de la nuestra merced, y de diez mil mrs para la nra Camara. Dada en Madrid, a diez dias del mes de Abril, de 1598. años.

YO EL PRINCIPE.

Por mandado del Rey N. S. su Alteza en su nombre.

Don Luis de Salazar.

TASSA.

YO Pedro Zapata del Marmol, escriuano de Camara del Rey N. S. de los que residen en su Consejo, doy fe, que auiendo se presentado ante los Señores del dicho Consejo por Christoual Lopez de la Compania de Iesus, el segundo tomo de las obras, que dexó escritas, el Maestro Alonso Salmeron de la mesma Compania, intitulado De Verbi incarnationem gestis, que con licencia de los dichos Señores auia impresso, le tassaron a tres maravedis cada pliego: y a este precio, y no mas, mandaron que se venda, y que esta tassa se ponga al principio de cada libro de los que así fueren impressos. Y para que dello conste de pedimiento del dicho Christoual Lopez, di la presente. Que es fecha en la villa de Madrid, a veinte dias del mes de Agosto, de mil y quinientos y noventa y ocho años.

Pedro Zapata del Marmol.

Licencia del Prouincial.

Ludouicus de Guzman, Prouincialis Societatis Iesu in Prouincia Toletana, speciali Commissione Patris nostri Generalis Claudij Aquauinae, do facultatem, vt imprimatur secundus tomus, qui inscribitur De Verbi ante Incarnationem gestis, quem composuit P. Alfonsus Salmeron, vnus de primis Patribus Societatis Iesu: quia iam discussus est, & approbatus à viris doctis, & grauibus nostrae Societatis. In cuius rei fidem has literas dedi meo nomine subscriptas, & mei officij sigillo munitas. In domo nostra Villaregiensi, septimo Kalendas Octobris. 1597.

Ludouicus de Guzman.

Aprouacion.

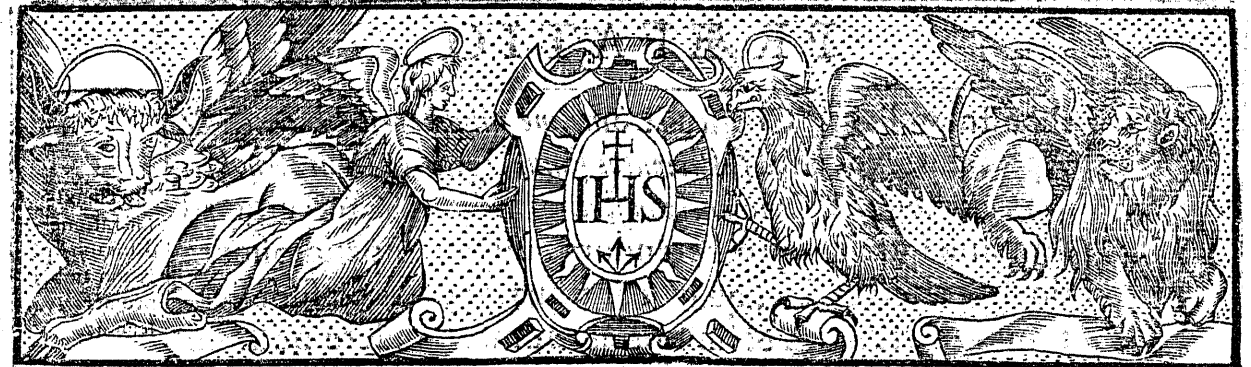
Vssu Supremi Senatus Regij secundum tomum operum Magistri Alfonsi Salmeron ex insigni ac religiosissima Societate Iesu vidi, & inspexi: cuius patris lucubrationes ad instar eximij pictoris Polyeleti tabulae nihil redundans diminutumve continent. Stylus etiam breuis ac grata facidia aperto nitidoque sermone valide Hæreses impugnat. Cumque omnia eleganter ac nimis eruditè tractet. Spero Theologos & Diuini eloquij cõcionatores ex huius eruditissimi Patris librorum lectione maximum emolumentum percepturos. Quamobrem æquum esse, vt hoc volumen typis mandetur ad omnium commodum censeo. Ideoque meum nomen subscripsi. Madriti apud sanctum Thomam die. 10. mensis Martij Anno 1598.

Fray Diego Granero.

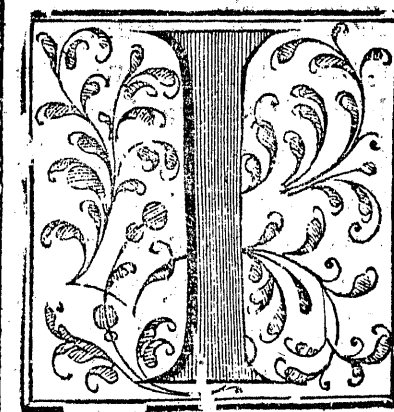
Erratas.

Pagina 13. col. 2. lin. 2. pro parturionem lege parturitionem 49. 1. 30. pugnarent pugnarent 103. 1. 49. videatur videat 109. 1. 6. nimabus nis animabus 111. 1. 1. Deceratuit Decertauit 112. 2. 51. anthropophormi anthropomorphi 114. 1. 47. anno 1656. anno 1566. 125. 1. 42. At qui Atqui 128. 2. 35. absurdi absurde 145. 2. 41. qui lib. 1. cap. 4. qui lib. 7. cap. 4. 180. 2. 32. numero nummo 181. 2. 8. facere faceret 184. 1. 8. succedit vl- succedit vlti- 185. 1. 5. dignitati dignitate 200. 2. 5. Iudai instructi Iudais instructis y lin. 5. admoniti admonitis 212. 2. 8. deslestantur deslecebantur 213. 1. 12. Iudic. Iudaic. 213. 2. 5. bonum boum y lin. 48. Propheta Propheta 222. 2. 15. mundumque nondumque 243. 1. 18. At illud Aristoteles Ad illud Aristotelis y lin. 27. nua qua 246. 1. 33. explicatores exploratores. 248. 1. 35. thesaurus thesauros 250. 1. 14. Vox ex. Vos ex 250. 2. 49. deneque denique y lin. vlti. sancta sancte 255. 1. 11. admissum admiffam 260. 1. 44. Philadelphica habes Philadelphienfes 267. 2. 25. reliquos reliquus 275. 1. 12. testis testes 275. 2. 34. potest, ob potest ab 289. 1. 51. sibi sue 291. 2. 30. balia babilia 272. 1. 42. Filius Filium y lin. 47. auctuarium auctariu 294. 2. 3. at fide at fides 299. 2. 45. succinta sexcenta 300. 2. 30. habitumue habituumue 308. 1. 36. nunc hunc 309. 2. 29. maneret manaret 327. 1. 30. accedisse accidisse 329. 2. 14. Adorationes Ad rationes 333. 2. 35. Tūc ille Tū ne illa 334. 2. 13. subditur subdit 336. 2. 26. compellendi compellandi 341. 1. 5. donare donaret 344. 2. 16. tabernaculo lege tabernaculi

Iuan Vazquez
del Marmol.

P R A E F A T I O ad Lectorem.

Interpretaturi Euangelicam historiam, quæ sanè altissima, & recondita fidei mysteria, abstrusosque, & humanæ sapientiæ incomprehensibiles sensus, complectitur, Candide lector, diuinum in primis fauorem, & spiritum mihi sedulis precibus, intimisque votis inuocadum atque implorandum necessario existimai. Nam & Indorum, & Persarum sapientes, qui tum Brachmanæ, tum Magi appellantur, nihil exorfos vnquam memoriæ proditum est, nisi prius orationem ad Deum emisissent: Platonicæ, Pythagoricæque disputationes à sacris precibus cœptæ in iisdem terminabantur: quibus Porphyrius, Theodorus, & Academici, nihil necessarium, aut concludibile magis esse confirmant. Quod si gentes, quæ in tenebris versabantur, quæque tam legis Mosaicæ umbra, quam Euangelij splendore destitutæ erant, in eam cogitationem, & propriæ ignorationis confessionem, natura duce, aut potius naturæ autore ducente venerunt, quid nobis faciendum est, qui & nostræ ingētis imbecillitatis conscientiam simul, & experientiam habemus, & euangelicæ doctrinæ, quam enarrare & explanare intendimus, sublimitatem ac difficultatem non ignoramus? Nam de virium humanarum infirmitate quis esse potest locus ignorationi; cum ad

Porphyrius.
Theodorus.

PRÆFATIO

1. Ioan. 15
2. Cor. 3.

Apostolos dixerit Christus: *Sine me nihil potestis facere: & Apostolus, Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.* Cum ergo ad diuinum spiritum promerendum, nulla compendiosior ratio & via iniri possit, quam continuas preceps & supplicationes ad æternum & immortale numen fundere nostram

Qua maxime ratione diuinum Spiritum nobis promereri uideamus.

Luc. 11.

Ibidem.

hanc diuini numinis inuocationem reprehendet æquus arbiter nullus. Ideo, & Dominus dixit, *Si vos cum sitis mali, non stis bona data dare filijs uestris: quanto magis Pater uester cælestis de cælo dabit Spiritum bonum petentibus se?* & rursus, *Petite, & dabitur uobis: querite, & inuenietis: pulsate & aperietur uobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui querit inueniet, & pulsanti aperietur.* Certè patres illi antiquiores, quibus nulla aut exigua commetariorum supellex suppetebat, & qui rationem fidei suæ, quam profitebantur, plerumque coram fidei hostibus reddere cogebantur, & Hæreticis sacras Scripturas ad sua sensa animorum comprobanda, uigentibus, nullis maioribus præsijs aut adiuuentis, ad ueram & solidam Scripturarum intelligentiam assequendam uisi sunt, quam precibus, uotis, ac gemitibus, quibus ad Spiritum sanctum, diuini Verbi interpretem, promerendum, ad Christum ipsum confugiebant: qua de re priori libro satis diximus. Cogor itaque in huius libri limine, cum Propheta ad Dominum clamare: *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & custodiã illam in toto corde meo, declinate a me maligni, & scrutabor mandata Dei mei:* Compellor Dionysij illius antiquissimi atque sanctissimi, Pauli Apostoli discipuli, ex libro de cælesti hierarchia uerba usurpare: *Itaque Iesum (ait) inuocantes, paternam lucem, quæ est, quæ uera est, quæ illuminat omnem hominem uententem in hunc mundum, per quæ ad Patrem principale lumen accessum habemus, ad sanctissimarum Scripturarum intelligentias (prout illas a Patribus accepimus) contuendã, pro uiribus pergamus.* Sic pater ille: Donique cogor supplex in genua prouolutus & uenerabiludus Christi Spiritum, Scripturarum omnium autorem, & legitimum interpretem, mihi conciliare, ut ille, pro insita sua ac incomparabili bonitate, per aliquem lucis Angelum ea mihi suggerere dignetur, quæ tanti operis magnitudini, uel ex parte respondeant, atque in primis illa, quæ ad illustrandas fide ueritates, easque ab Hæreticorum impij, detor-

Psal. 118.

Dion. Areo. cap. 1. libri de cæle. hierar. in principio. Ioan. 1. Ephes. 2.

Scripturarum omnium autor, & interpret legitimus quis.

ADOLECTOREM.

ris, ac deprauatis sensibus uindicandas plurimum ualeant. Deinde uerò illud feliciter nobis cedet, si nostris laboribus infirmos, tepidos pigrosque Catholicos, uel in Fide confirmare, uel ad pietatem, Christi que imitationem excitare, uel Concionatores, & uerbi Dei ministros nostra opera iuuare, instructioresque ad euangelizandi munus præstandum efficere possimus. Sed quoniam Euangelium, æterni Verbi Dei, postquam carnem nostram induere dignatum est, ueneranda & admirabilia mysteria continet, ab his in primis exordium sumendum esse duximus, quæ eius incorporationem seu incarnationem præcesserunt: ut superiore libro proposuimus. Nam cum uerbum ab æterno ex Patre genitum, Deus uerus sit, & antequam Abraham fieret (ut ipse dixit) iam esset: profectò non erat conueniens, nec tantæ eius maiestatem decebat, ut incognitum & inexpectatum, sed potius ut more Principum & Magnatum præmissis nuntijs, & ante abulonibus, ad nos expectantes ueniret: quare prius mundum misericordia sua dispone uoluit, ut illud non solum ueniens expectaret, sed ut etiam ardentissimis uotis desideraret, importunis que precibus a Deo efflagitaret, atque ea ratione eius ad nos aduentum, sibi quidem gloriosorem & illustriorem, nobis uerò fructuosorem & uiliosorem efficeret. Hinc factum est, ut apud Iudæos quidem præuenerint Lex & Prophetæ, apud gentiles uerò, ut docet Clemens Seromateus, Philosophia, & Sibyllæ præcesserint utrinque, ad tanti Regis admirabilem aduentum, mundum suo modo præparates: Ergo in hoc secundo uolumine explicanda sunt illa, quæ Ioannes Euangelista de æterno Verbo ante Incarnationis mysterium recenset: quæ principium primi capituli usque ad illa uerba: *Et Verbum caro factum est, & habitauit in nobis: (et uidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a Patre) plenam gratiam & ueritatis, & etiam usque ad illud: Deum nemo uidit unquam: Unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit, nobis suppeditat.* Nã etsi in illis aliqua de Verbo iam carne induto, & de eius præcursores dici uideantur: tamen quoniam ualde in genere, & in communi illa mysteria ab Euangelista traduntur, & a nobis suo loco, & tẽpore, latius sunt pertractanda: nec hoc pulcherrimum Euangelium in multas partes secare uel truncare cogere mur, opere præceptum esse putauimus, eius-

Ioann. 8.

Hoc libro de quibus erit discretum.

Clem. Alexand. li. 6. Strom. 7.

PRÆFATIO

modi omnia, quæ in illo prædicto cap. vsque ad signatum locum continentur, hoc secundo libro edisserere: Deinde illa quæ Deus ad præparandas vnigeniti sui vias, tum per Legem, & Prophetas inter Iudæos, tum per Philosophiam, & Sibyllas inter gentes, operari dignatus est, cum prædictis coniungemus: Rursus quæ de Ioannis Baptistæ præcursoris annuntiatione, conceptione, & pœna incredulo patri Zachariæ inflicta per Angelum, in particulari traduntur: (Quæ omnia ex Lucæ Euangelistæ primo capite desumenda sunt) enarrabimus: Ioannis verò natiuitas, circumcisio, ingressus in desertum, testimonia de Christo pronuntiata, & quæ sequuntur, in Tertium, & Quartum libros reijciuntur, cum Incarnationis mysterium iam completum atque perfectum consequantur. Ne verò alta, & sublimia mysteria, quæ hoc libro tractanda sunt, ieiunè, & aridè à nobis explicentur, ita ut intellectum tantum pascere videantur; Dandam nobis esse operam duximus, ut interdum, atque id quidè parè, quædam adiungamus, quæ ad nostrum torpètem affectum Dei amore inflammandum, & ad mores nostros pietate, & virtute imbuendos, atque formandos non nihil conferre valeant. Porro in huius libri explicatione, multa occurrunt circa sanctissimæ Trinitatis mysterium nobis necessariò enucleanda. Nec id quidem aggredimur voluntate nostra ad id incitati, ut vires ingenij in re tam abdita, & supra intelligentiæ humanæ facultatem posita ostentemus, sed ab ipsis Euangelicis verbis necessitate compulsi, quò certa, & indubitata orthodoxæ fidei nostræ dogmata propugnemus, ac tueamur, & à peruersis tum antiquorum, tum recentiorum Hæreticorum sensibus; qui religionè nostram omnibus machinis de integro conuellere, & labefactare conati sunt, vindicemus. Nec enim nostro seculo defunt aut noui Arriani, aut recentes Sabelliani, aut Eutychniani, ut possis certò coniectare, omnes hæreses, olim opera patrum nostrorū extinctas, & sepultas, dehuo suscitatas, & ad vitam esse reuocatas. Quamobrem omnis in illis explodendis, atque de Ecclesia Dei eliminandis industria, diligentia, & labor aut suo merito apud Deum, aut sua laude, & fructu apud homines careere non debeat. Quare diligentior hæc tractatio videri posset inutilis, & superuacanea, nisi constaret nostro seculo susci-

Pij, & catholici munus doctoris est intellectum non tantum erudire, sed etiam affectum in flammare.

Hæreses quæ nã de Deo nostra tempestate hominum malignitate reuixerint.

Michael Seruetus Hispanus, insignis nostri temporis hæresiarcha.

Sanctissimæ Trinitatis cultores, Tritheitas, & Atheos Michael Seruetus appellat.

Eiusdem Michaelis hominum impudētissimi in super sanctam Trinitatem horrenda blasphemia. Quas dedit suæ temeritatis pœnas hic nebulo. Vngarici ministri vnde prodierint, deq; hoc mysterio quid sentiant. Ministri Polonici quid doceant impij.

Bullingeri hæresis qua fit.

AD LECTOREM.

tatum ab inferis Michaelem Seruetum Hispanum insignem Hæresiarcham, in quo iurare possis Arrii, & Sabellij hæresim reuixisse: Qui libros de Trinitate, aut potius contra Trinitatem edidit, in quibus nullam aliquando in Deo reale generationem, aut spirationem fuisse tradit, nec in essentia Dei vllam esse Patris, & Filij, & Spiritus sancti realem distinctionem, ut rerum inuisibiliū, sed esse personalem distinctionem inuisibilis Patris, & visibilis Filij: & omnes qui Trinitatem statuunt in essentia Dei, hos Tritheitas, & veros Atheos, qui nec Deum, nisi tripertitum, & aggregatum habeant. Atque hoc idem epistola Tigurina, Anno LIII. ad Senatū Gebenensem scripta, spiritu blasphemiam plenus, sacrosanctam Trinitatem vocat triceps monstrum, ac cerberum quendam tripertitum, sed & diabolicum phantasma, & illusionem, & Deos imaginarios, & tres Dæmoniorum spiritus, & Geryonis monstrum. Hic etsi tantæ temeritatis, & insolentiæ suæ cõdignas pœnas Gehennæ à Caluino combustus dederit: de eius tamen spiritu potentes Vngarici ministri orti sunt, qui tria Ecclesiæ nostræ symbola, id est Apostolorum, & Nicæni Concilij, & S. Athanasij non admittunt, nisi quatenus Dei verbo consentiant. Negant tres esse Personas Diuinitatis, ac Filium, & Spiritum sanctum non personas, sed altissimi Patris fingunt esse virtutes, quibus ille olim in mundo cõdendo, & nunc in mundi noui creatione per Christum vtatur. Patres credentes, & confitentes tres Personas, vocant Trinitarios, ac Sophistas. In colloquio Albæ Iuliæ habito sic statuerunt. *Dicimus vnum & solum Deum, non Trinitatē, sed tantum Patrem, &c.* Noui verò in Polonia ministri è cõtrario docent tres Deos, tres Omnipotentes, tres Aternos, tres essentias. Qui sanè à Paganis nihilo differre videntur, nisi quod illi plures quàm tres Deos esse confitentur: & Symbolum Athanasij audent appellare, Sathanasij, ut illis obiecit Stæcarus. Hinc Beza in libro de omni præfætia carnis Christi, in Breuium: *Tritheita*, inquit, *Arrianorum soboles, tres dicitur pro tribus in vna vna hypostasibus substituētēs Christum apertè secundarium faciunt Deū: quorū etiā nonnulli iam Macedoniam ex Tritheitis iam Dithetis facti.* Sic ille. Vides ergo novos Arrianos, & Sabellianos. Bullingerus verò lib. de sacra Scripturæ, & Ecclesiæ autoritate in Ioannem Cochleum cõfitemur tres in Di-

Genes. 1. & sequent.

Stæcarus nostri seculi scriptor lib. contra Pinchonianos. Beza hæreticus de Tritheitis quid senserit.

PRÆFATIO

uinitate Personas non statu, sed gradu: nec substantia, sed forma: nec potestate, sed specie differentes. Quod certè nō est aliud, quā tollere summam trium Personarum æqualitatem. Vbi enim est æqualitas, ibi non est gradus aliquis: & vbi essentię indiuidua manet vnitas, ibi tres personæ forma, vel specie distinctę esse nequeunt. Alij negant processionem Spiritus sancti à Patre, & Filio. Rursus alij in Scripturis Spiritum sanctum probari Deum, inficiatur, sed esse motum Dei in sanctis creatum, vel energiã Dei, vel donum Patris effusum. Hęc in medium consultò attuli, vt ex paucis coniectare valeas quanta nostro seculo extiterit, & dicendi, & scribendi licentia, & quanta hæresum colluuias Septentrionem inuaserit: vt pro fidei auitæ possessione decertare, & pugnas antiquas renouare cogamur. Ceterum prudens Lector admonendum te duximus, nostras has elucubrationes in sacratissima quatuor Dñi nostri Iesu Christi Euangelia, ceu laborum nostrorum primitias, vni soli, ac æterno numini consecrare consulto voluisse; non ignorantes primitiua omnia in plantis, & in animalibus primogenita ad ipsum Deum magno Diuine sapientię consilio in Lege spectasse. Putamus enim nullū magis nostra, quę benedicta extiterint, protegere, & ab inuidorum, ac maleuolorum qui nunquam desunt, calūnijs vindicare posse: Nullus etiã est qui ambigua, & dubia in meliorē partē interpretari doceat, ac moneat, atque ille, qui charitatis, & veritatis est amator, & autor. Postremò nemo est, qui scriptis in eius gloriã diuturniorem immortalitatem tribuere valeat, quàm ille, qui solus vt principiū nō nouit, ita nec villo seculorū termino circūscribi potest, Deus ille benedictus, & sempiternis seculis laudādus. Amen. Sed quò magis tuo commodo, atque vtilitati consulere valeamus, ne quisquā cogatur omnia volumine aliquo integro cōtenta cū tadio perlustrare, vnius alicuius loci expositionē querens, decreuimus in cuiuslibet libri fronte Indicem, siue Catalogum omniū Tractatum attexere, quos liber ille cōplectitur, & quid in vno eorū quolibet edisseramus, aperire, quo breuius, ac commodius quisque, quod maximè quærit, inuenire valeat. Optime Lector bene vale, & nostros labores pro communi bono susceptos boni consilio.

De Spiritu
sancto impia
dogmata
duo.

Huius ope-
ris dedicatio

Exod. 22.
Leuit. 23.
Num. 5.
Deut. 18.

TRA-

TRACTATVVM QVI hoc volumine continentur, INDEX.

TRACTATVS PRIMVS.

DE scopo Ioannis Euangelistæ, & circumstantijs in scribendo ab eo obseruatis. Pagina. 1.

SECVNDVS.

¶ De mysterio sanctissimæ Trinitatis à B. Ioanne hoc loco nō tantū insinuato, sed etiam apertè traditò. Pagina. 6.

TERTIVS.

¶ In quo explicatur prima sententia Ioannis: *In principio erat Verbum.* Pagina. 20.

QVARTVS.

¶ Quo eadem prima sententia, siue propositio amplius declaratur. Pagina. 30.

QVINTVS.

¶ In quo explicatur secunda sententia: *Et Verbum erat apud Deum.* Pagina. 35.

SEXTVS.

¶ In quo exponitur illa sententia: *Et Deus erat Verbum.* Pagina. 43.

SEPTIMVS.

¶ In quo exponitur illa quarta sententia: *Hoc erat in principio apud Deū.* Pag. 55.

OCTAVVS.

¶ Quo peculiariter de Verbi cum Patre consubstantialitate, ex Scripturis noui Testamenti contra Arrianos latè differitur. Pagina. 61.

NONVS.

¶ In quo argumenta Arrianorum, quæ indicant Filium Patri non esse consubstantialem, & enarrantur, & simul refelluntur. Pagina. 85.

DECIMVS.

¶ In quo nouæ sectariorum opiniones de sacrosancto Iriadis mysterio, & per censentur fideliter, & breuiter, ac perspicuè refelluntur. Pagina. 109.

VNDECIMVS.

¶ In quo voces, quæ in mysterio sanctissimæ Trinitatis vsurpari solent à Patri bus, explicantur latè, & à calumnijs Hæreticorū vindicantur. Pagina. 133.

DVODECIMVS.

¶ Quo argumenta, quæ in sacrosanctæ Triadis mysterio fiunt: diluuntur, atq; soluuntur. Pagina. 147.

DECIMVSTERTIVS.

¶ In quo exponitur illa sententia: *Omnia per ipsum facta sunt.* Pagina. 165.

DECIMVS QVARTVS.

¶ In quo explicatur illa sententia: *Et sine ipso factum est nihil.* Pagina. 173.

DECIMVS QVINTVS.

¶ In quo exponuntur illa verba: *Quod factum est, in ipso vita erat.* Pagina. 178.

DECIMVS SEXTVS.

¶ In quo explicantur illa verba: *Et vita erat lux hominum: & Lux in tenebris lu- cet, & tenebra eam non comprehenderunt.* Pagina. 184.

DECIMVS SEPTIMVS.

¶ In quo explicatur, quomodo Verbum fuerit lux Iudæorum. Pagina. 188.

DECIMVS OCTAVVS.

¶ In quo explicatur quomodo Verbum, etiam antequam carnē indueret, fue- rit lux Gentilium. Pagina. 193.

DECIMVS NONVS.

¶ In quo explicatur, quomodo Verbū gentibus per Sibyllas illuxerit. Pag. 103.

VI-

VICESIMVS.

¶ Quo decem sententiæ præcedentes de Christi Diuinitate exponuntur sua- uiter, & accommodatè de eiusdem sanctissima Humanitate. Pagina. 216.

VICESIMVS PRIMVS.

¶ Quo exponuntur illa verba: *Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes, vsq; ad id: Non erat ille lux; sed vt testimonium perhiberet de lumine.* Pagina. 218.

VICESIMVS SECVNDVS.

¶ Quo exponuntur illa verba: *Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Pag. 224.

VICESIMVS TERTIVS.

¶ In illa verba: *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.* Pagina. 233.

VICESIMVS QVARTVS.

¶ Quo exponuntur illa verba: *In propria venit, & sui eum non receperunt.* Pag. 244.

VICESIMVS QVINTVS.

¶ Quo edisseruntur illa verba: *Quosquos autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri; his qui credunt in nomine eius. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Pagina. 249.

VICESIMVS SEXTVS.

¶ Quo declarantur illa verba: *Et Verbum caro factum est.* Pagina. 255.

VICESIMVS SEPTIMVS.

¶ Quo verba eadem latius explicantur. Pagina. 262.

VICESIMVS OCTAVVS.

¶ Quo exponuntur illa verba: *Et habitauit in nobis: (& vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre) plenum gratia, & veritatis.* Pagina. 274.

VICESIMVS NONVS.

¶ In illa verba: *Ioannes testimonium perhibet de ipso, & clamat dicens: Hic erat quem dixi; Qui post me venturus est, ante me factus est: quia prior me erat.* Pagina. 279.

TRICESIMVS.

¶ Quo exponuntur illa verba: *Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia: Quia lex per Moysen data est: gratia, & veritas per Iesum Christum facta est.* Pagina. 283.

TRICESIMVS PRIMVS.

¶ In quo explicantur illa verba: *Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.* Pagina. 298.

TRICESIMVS SECVNDVS.

¶ In quo Proœmium B. Lucae explicatur, simul & scopus in Euangelio describendo aperitur. Pagina. 305.

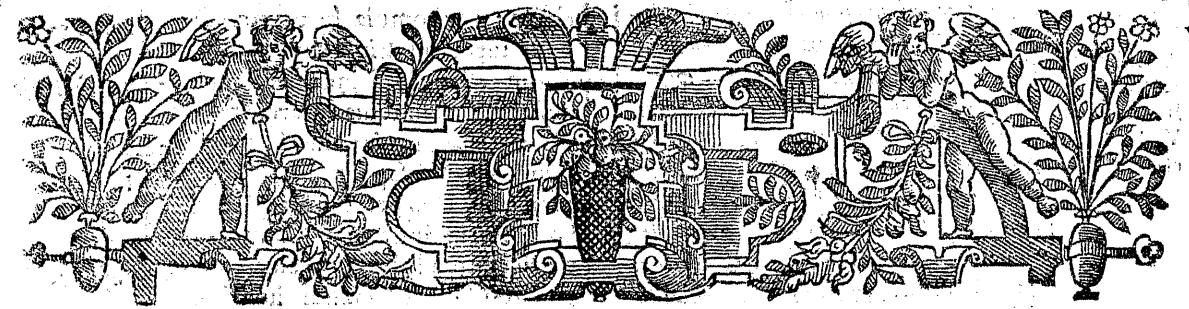
TRICESIMVS TERTIVS.

De Præcursonis annuntiatione, & conceptione, ex cap. I. Lucae: *Fuit in diebus Herodis, &c.* Pagina. 318.

TRICESIMVS QVARTVS.

De apparitione Angeli ad Zachariam, deque commendatione Ioannis Baptistæ. Pagina. 331.

LIBRI

LIBRI SECVNDI

TRACTATVS PRIMVS.

DE Scopo Ioannis Euangelistæ, & circumstantijs in scribendo ab eo seruatis.

V M Euāgelium, fausta ac bona annuntatio Mediatoris Iesu Christi fit, vt prædiximus; radix autem, & basis: reconciliatio- nis, & vt ita dica, mediationis, in Deitate Verbi consistat: merito Ioanni Mediatoris familiaris ac dilecti discipulo illam describere, atque explicare donatum est: tum vt occurrentibus sui temporis hæresibus: Ebionis, Cherinthi, & Merinthi, qui Christum ante Mariam non extitisse dogmatizabant, armatus obuiam iret: quem admodum Apostoli, & Apostolici viri, & pij omnes, & Catholici facere consueuerunt, qui omnibus sui seculi serpentibus erroribus reclamarunt, ac bellum illis indixerunt: tum vt præterito Iudæorum errori, qui Christum, hominem tantum esse putabant, repugnaret: illi enim dicebant; De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, & quia tu homo cum sis, facis te ipsum Deum: tum denique vt futuris Arrii, & Sabellij peruersis, & perniciosis dogmatibus contradiceret, & Alogianos, stultos & brutos homines, verbo carentes, & sine vlla causa aut ratione Euāgelium Ioannis scriptum

non recipientes, prima sententia cofutaret, atque iugularet. Est enim hoc exordium Ioannis nobis in primis salutiferum, & omni veneratione acceptandum; Hæreticis autem formidabile, atque terribile; Philosophis vero, & Paganis, quibus illud, videre licuit, admirandum, & stupendum. De quo Basilius, prænaratis primis verbis Euangelistæ, subdit: *Hæc ego noui multos etiam extra veritatis rationem, mundana sapientia præditos, iactantes, & admirantes; ac suis decretis, & scriptis miscere audentes. Fur enim diabolus, & nostra extranuntians, ad suos hypophetas transfert. Si igitur carnis sapientia hanc virtutem verborum tantopere admiratur: quid nos spiritus sancti discipuli faciemus? frustra ne, & sine attentione audiemus, & paruum admodum eis inesse virtutem existimabimus? Ita Basilius, hypophetas vocans vates, qui aliunde acceptum oraculum promunt.* Eusebius vero Cæsariensis lib. De Præparat. Euangelicam multa furta Philosophorum ex libris Prophetis facta deregens, sic scribit: *Ita Platonicis omnes, & ante Platonicos ipse Plato, ab Hebrais ea nomina videntur habuisse, quibus excelluerunt. Nam etsi non rectè intellexerunt, verbis tamen suis manifesti sunt, cuncta ab Hebrais accepisse.*

Quale sit B. Ioannis Euāgelium.

Basilius. hom. 16: initio, tom. 1. paulo à medio.

Hypophetæ sunt ij vates, qui aliunde acceptum oraculum promunt.

Eusebius. lib. 1. de præparat. Euangelica. c. 10 tom. 1. initio. Græcis oēs non Græci sunt Barbari.

Euāgelium quid sit.

Euāgelij Ioannis describendi quæ causæ extiterint.

Ioann. 10.

Amelij & Heracliti qualis nam de Verbo sententia.

Vnde Amelius quoque; illustris inter iuniores Platonicos, quamuis Ioannis Euangelistae nomen celauerit, barbarum ipsum, quoniam Iudaeus fuit, appellando, verbis tamen eisdem ferè vtitur dicēs; Hoc profectò erat Verbum, quo ea quae sunt, facta sunt: vt Heraclitus etiam diceret; Quod etiam ipse barbarus (id est, Ioannes Hebraeus: nam Graecis omnes non Graeci barbari sunt) putat in ordine principij, atque dignitate constitutum apud Deum esse, & Deum esse, per quod vniuersa simpliciter esse producta, in quo quae viuunt, vitam habent, & in corporea ipsum cadere, & carnem indutum hominem ita videri, vt natura dignitas non lateat: quare rursus resolutum in Deum redire, & Deum talè esse, qualis fuit antequam in corpus, carnem, & hominem deduceretur. Hac enim non occultè, sed aperte, ac nudo capite, vt dicitur, à Barbari Iudaei theologia transposita sunt. Rursus Augustinus libro Confessionum refert, quosdam Platoniorum libros ex Graeca lingua in Latinum versos, ad manus suas peruenisse, & ibi legi, non quidem eisdè verbis, sed similibus, & multiplicibus rationibus, quòd In principio erat Verbum, & Deus erat verbum, & reliqua quae sequuntur: etiam in illis non legitur quòd Verbum caro factum est.

August. lib. 7. Confess. cap. 9. tom. 1. sub initium.

Ioan. 1.

Vides igitur, quanto in pretio fuerint verba Euangelistae apud Platonicos, vt illa allegare, & suis scriptis inserere, illos minimè puduerit. Sed vt ad rem redeamus, videtur Ioannes Euangelista, comprobandae diuinitatis Christi argumenta vndiq; conquirere & coaceruare, totusq; est in hoc vno articulo, à quo summam totius nostrae fidei pendere intelligebat, muniendo, stabiliendo, & confirmando. Atque in hanc propemodum formam ratiocinari videtur: Ille verè Deus est, qui aeternitatis ratione, & mundi creatione, eiusq; conseruatione consors, & par omnino Deo Patri inuenitur: Qui virtute edendi signa, dum aquas in vinum omnipotentis virtute couertit, illo non est inferior: Qui seruadi, & ex aqua, & Spiritu sancto regenerandi perditum mundum, potestatem habet: Qui secreta cordiū potest scrutari, & exprimere, vt fecit cum Sama-

Tortus Euangelij Ioannis ad comprobendam Verbi diuinitates breuis ratiocinatio.

Ioan. 1.

Infrà 2.

Infrà 3.

Infrà 4. & seqq.

ritana: Qui omnia quaecunq; Deus operatur, simul & ipse cum eo operari non cessat: Qui inexplebilem hominis mentem solus satiare, atq; implere valet, vt panis viuus de caelo descendens: Qui sapientiam, & doctrinam cum Deo per omnia parem, & homines in instanti illustrantem, & perfectam habet: Qui clementiam, pietatemq; condonandi hominibus peccata, pro voluntate sua (vt in adultera absoluta ostendit) exercet: Qui cultum patriae soli Deo debitum, à caeco nato, sed à se sanato, & illuminato acceptat: Qui in essentia, & maiestate vnum cum Deo se esse demonstrat; & idcirco ostium salutis ouium se esse confitetur: Qui mortuos scetentes, & quatruidanos solo verbo ad vitam reuocat: Qui acclamatione soli Deo exhiberi solitam, à tota Hierusalem recepit, salutatusq; est Rex Israël, & benedictus qui venit in nomine Domini: Qui cuncta, quae tūm sibi, tūm Petro, & Apostolis, ac Ecclesiae suae euentura erant, aperte praedixit: Qui mentibus se diligentium ita illabitur, vt mansionem in eis (quod Dei proprium est) faciat: Qui Spiritum sanctum Apostolos confirmantem, & in cordibus credentium Verbi gloriam testificantem pollicetur: Qui sui visione, & detectione, fideles in se credentes in aeternum beare, & coronare potest: Qui patientia, & longanimitate Iudaeorum mortem sibi inferentium, impetus frangere potuit: Qui seipsum à morte, & sepultura rediuiuum, immortalem, & gloriosum excitare valuit: Qui Spiritum sanctum peccata remittentem suo flatu Apostolis donare potuit: Qui Ecclesiae suae curam vni discipulo Petro commendare valuit. Atque haec quidem est maior propositio; Minor verò sequitur: At haec omnia Christum Iesum habuisse, egisse, & potuisse, Ioannes apertissimis rationibus conuincit: Iesus ergo Dei filius est; Deus est, aequalis Deo est, Deus magnus est, Deus verus est.

Has autem Diuinitatis dignitates, & conditiones, si per singula capita Ioannis discurras, manifestè videbis

Infrà 5.

Infrà 6. & seqq.

Infrà 7.

Infrà 8.

Infrà 9.

Infrà 10. & seqq.

Infrà 11.

Infrà 12.

Infrà 13. & seqq.

Infrà 14.

Infrà 15. & 16.

Infrà 17. & seqq.

Infrà 18. & 19.

Infrà 20.

Ibidem.

Infrà 21.

Iesu

Ioan. 20.

Iesu Christo Domino attributas, & per eum factis illustribus declaratas. Sed ego, ne in re satis aperta verba profundere videar, abstinco, à longiori sermone; existimans satis esse prudenti lectori illas insinuasse. Merito ergo, & acutè Ioannes in calce Euangelij concludit: Hac scripta sunt, vt credatis quia Iesus est Filius Dei; & vt credentes, vitam habeatis in nomine eius. Nam profectò si attentè legas hoc Euangelium, vbiq; inuenies diuinitatis Christi scintillas coruscare, quae non nisi beatis, & purgatis mentis oculis cerni possint. Etsi enim in Christo vtramq; naturam, & diuinam, & humanam, confiteri debeamus: de humana tamen facilius, de diuina verò tardius homines persuadentur. Ideò opus fuit Ioannis Euangelio, quod ad inaccessible Verbi lucem apud Patrem existentis contemplandam mentes hominum eueheret, & exaltaret. Nam cōsidera, quāso, quanti referat, Christum, Deum esse, cognoscere. Si enim Christus Deus non esset, cuius solius est peccata dimittere, quomodo posset nobis peccatorum remissionem polliceri? Pontifex enim in Lege, laminam auream in fronte gestabat, cui scriptum erat nomen Dei, vt placatus sit ei Dominus, vt habes Exod. 28. In quo praesignatum est, eum, qui nos reconciliaturus esset, Deum esse oportere.

1. Tim. 6. Quant. referat Verbi diuinitatis articulus.

Matth. 9. et Luc. 7. Propriū Dei solius est peccata dimittere.

Leuit. 8. 2. Cor. 5. Quid aurea lamina in fronte summi Sacerdotis olim praesignauerit.

Rom. 8.

1. Ioan. 3.

Ioan. 1.

Heb. 1.

Adorent eum omnes Angeli Dei: & Magos ab Oriente duxit, vt procidentes adoraret eum. Vnde Cyrillus lib. Theaurorum: Si Filius, inquit, natura Deus non esset, miserius modò esset genus humanum quàm antea: quia cum credat se a seruitute falsorum liberari deorum, in eandem incidit impietatem, Deo seruiens, qui naturaliter Deus non est. Hæc ille. Et vt egregiè Athanasius de vita sancti Antonij scripsit: Arriani Filium Dei creaturam dicentes, nullo interuallo separantur à Gentilibus, qui seruiunt potius creaturae quàm Creatori.

Postremò, si non esset Deus, quo pacto vicisset mortem? aut quo modo debellasset infernum? aut quibus armis mundum semper sibi bellum indicentem, sub iugum fidei suae misisset? quo deniq; modo nos à morte reuocasset, atq; aeterna donare posset immortalitate? Ob hanc ergo potissimam causam Ioannes dilectus discipulus, siue quem diligebat Iesus, appellatur, quo sibi, atque Euangelio suo autoritatem conciliaret. Non enim qui diligunt Iesum, aut ab eo diliguntur, decipi solent: ait enim Christus: Qui diligit me, diligetur à Patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo ei me ipsum. Dicitur etiam in Euangelio, Boanarges, quod est, filius tonitru, quod altissime intonuit, cum dixit: In principio erat Verbum, & quae sequuntur: quibus verbis, velut tonitru quodam, & fulmine coruscante, omne vanitatis concilium, & Hæreticorū conuenticula perterrefecit, & dissipauit.

Præterea à Patribus Graecae Ecclesiae veteribus per excellentiam vocatur Theologus; vt à Dionysio Areopagita in epistola ad eum, & ab Hippolyto Martyre Episcop. Portuen. in cuius statua nuper Romae inuenta erat inscriptum, Quòd scripsisset in Euangelium, & Apocalypsin Ioannis Theologi, & Euangelistae. Sic etiam denominatur à Cyrillo Hierosolymitano Catechesi 12. à Suida, & Gregorio Nazianzeno: vt mirum non sit, Apocalypsin Ioanni Apostolo & Theologo fuisse inscriptam. Dicitur autem Theologus, quòd Verbi aeter-

Deut. 32. Matth. 2. Cyril. lib. 6. Theaur. 6. 2. initio, tomo 2. ante med.

B. Athanas. Arrianos Filij Dei creaturam dicentes, à Gentilibus nihil distare, potius creaturæ quàm Creatori scruientibus, Magnus dixit Athanasius.

Rom. 1.

Ioannes se dilectū Iesu discipulam, siue, Quem diligebat Iesus, cur nominet.

Ioan. 14.

Mar. 3.

Ioannes cur dicitur Boanarges.

Ioannes, Theologus per antonomasiam à Graecis appellatus.

Dionys. Areop. epist. 10.

Hippol. Martyr.

Cyrl. Hierosoly.

Suidas, Graecus autor.

Gregor. Nazianz.

Dionys. Areopag. vbi supra. Ioannes Sol Euangelij ab Arcopagita Dionysio dicitur.

De circumstantiis in scribendo a Ioanne obseruatis.

Hierony. libro De scriptor. Eccle. pp. 1. a me di.

Euseb. lib. 3. Eccle. hist. cap. 24. prope initium, tom. 1.

Epiphani. in Hæresin 51. Alogianorū. Idem ibidē.

Ioannes nonagenarius conscripsit Euangelium, teste Epiphano.

Ioannes antequam scriberet Euangelium, generale ieiunium, vt gratia dignè scribendi a Deo obtineret.

Matth. 7. Infra 18.

II. ratio illius indistincti iunij.

Supra 17.

nitatem, natiuitatem, diuinitatemque; perscripserit, de eaque frequenter philosophetur. Postremò Dionysius Areopagita in epistola ad eum missa appellat eum Solem Euangelij: quòd præ cæteris, vt quidam Sol meridians, omnes animi nostri tenebras sua luce collustrat, Solemque iustitiæ irreuerberatis oculis conspiceret nos faciat; Hæreticorum verò, qui Iesum soluunt, tenebras sua virtute eliminat, atque dispergat: & hætenus de scopo sit dictum.

Quod ad circumstantias spectat in scribendo ab eo obseruatas, in primis considera, Ioannem rogatum ab Episcopis Asiæ, vt Hieronymus, Eusebius, Epiphaniusque; testantur, ob Hæreticos in Ecclesiam Dei irrumperentes, & tunicam eius inconfutibilem scindere molientes, compulsus fuisse Euangelium scribere, cum iam reliqui Domini Apostoli defuncti essent, & solus ipse superstes maneret. Fidenter ergo profiliuit in medium, & in vltima senecta, siue, vt Epiphanius ait, nonagenarius, tanquam nouus miles, strenuam operam in scribendo impendit: & ante omnia, orationes, & ieiunia, & sibi, & Ecclesiæ, non sine magnis rationibus (vt par est credere) indixit. Nam in primis esse Euangelistam, donum Dei occultum videtur, sine vlla cerimonia à Deo collatum, & fortè nondum Ioannes perceperat in se istam ad scribendum propensionem, vel impulsus Spiritus sancti ad id persuadentis: quare Deus vt significaret illi voluntatem suam, meritò præmisit preces, & ieiunia, quibus Dominus in Euangelio se affuturum promittit, cum dicit; *Petite, & accipietis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis.* Et iterum apud Matthæum; *Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcunq; petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cælis est.*

Deinde, cum Deus potestatem aliquid faciendi præstare soleat, præmitti vult orationem, & ieiunium, vt potestate sibi tradita rectè vtantur. Vnde Apostolis volentibus pellere dæmonem de corpore obsessi, nec va-

sentibus, Dominus dixit: *Hoc genus (scilicet dæmoniorum) non eijcitur nisi per orationem & ieiunium.*

Ad hæc, fecit hoc Ioannes, ad fidem, & auctoritatem suo Euangelio conciliandam: homines enim eo magis charum, & venerandum aliquid existimant, quo maiori labore partum est. Vnde & locus, in quo scripsit, in campo aperto sub dio, alienus fuisse scribitur ab omni aestu, vento, frigore, pluuia, vt elementa illum quasi venerari videretur: quam reuerentiam omnia elementa illi loco vsq; hodie seruare dicuntur.

Postremò, voluit Ioannes suo exemplo Episcopos Asiæ instruere, vt in aggrediendis arduis pro Christo operibus, Deum in primis inuocent, & illum vnum respicientes, confidant se per illum præstare posse quod inchoant. Nam & Christus Dominus, qui per se omnia sine vlla præparatione præstare poterat, sæpè tamen, ad nostram instructionem ieiunare, & orare voluit: vt fecit, cum euangelizare cœpit, cum discipulos in Apostolatam promouit, & cum Lazarum à morte reuocauit. Scripsit ergo nonnisi rogatus, & præmissis, vt diximus, ieiunijs, & precationibus.

Cum ergo dicitur, Ioannem Euangelium de sinu Domini, vel pectore, quando in eo in cœna recubuit, accepisse, vt Augustinus, & Beda testantur, sobriè intelligendum est. Nam tunc Euangelium non accepit, cum Ioannis 16. apertè Dominus dicit; *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo:* & capite 20. articulum de resurrectione Christi eo vsque se non credidisse affirmat. Intellige ergo ex recubitu tam familiaris in sinu Domini, habilitatem quædam, & gratiam ad illud suo tempore describendum accepisse, vt hac ratione dicta Patrum tueamur.

Tertiò & illud considerandum, Apostolum non manibus suis, cum iam esset senex, & grandæuus, sed opera amanuensis cuiusdam, quem secum adduxerat, Euangelium literis exarasse. Quis autem ille fuerit, Simeon

III. ratio.

Notabilis, vbi Ioannes Euangelium scripsit, loci circumstantia.

III. ratio.

Luc. 4.

Infra 6. Ioann. 11.

Infra 13.

August. Prefatio. in Ioannē, circa mediū, tom. 9. in princ.

Beda in Ioan. c. 1. sub initium, tom. 5 circa med.

Quod quidam Ioannem de sinu Domini, vbi in cœna recubuit, accepisse Euangelium dicunt, id quatenus accipiendum sit. Quo vltus amanuensis Ioan-

nes scripsit Euangelium, duplex opinio.

Simeon Metaphr. apud Lippomanum. 1. historiali, procul à med.

Aff. 6. 1. Reg. 10. Exod. 17. Infra 19. et 20.

Athanas. tom. vlt.

Rom. vlt.

Dorothe. Episcop.

Niceph. libro 2. Eccl. hist. c. 42.

Matthæo, Marco, Lu-

Metaphrastes in vita Ioannis Euangelistæ indicat affirmat enim fuisse Prochorum, vnum ex septem Diaconibus ab Apostolis ordinatis: hæc sunt eius verba; *Ioannes vnum quendam septem Diaconis se sequi iubet (Prochorus hic erat) & montis verticem capessit: & more Sabaclis reclus erigitur, & sicut Moses manibus eleuatis effigurat, & mentem à sensibus abstrahit. Tunc horrenda tonitrua, terrores, & fulgura his similia, quæ antea Moysi legem recipienti contigerant, facta sunt: ad extremam tonitrua in vocem exprimuntur, & dilucide resonant: In principio erat Verbum, & Prochorus, qui prius quidem veluti exanimis præ timore ceciderat, represso paululum metu, subtremita manu, ex ore, & voce Ioannis Theologi, quæ ipsum erat tonitru, verba eius cœpit scribere, sic prosequens; donec totum completeret Euangelium.* Hæc ille. Athanasius verò in sua Synopsi Scripturarum in fine, per Gaium dilectum Apostolorum hospitem Ephesi editum testatur, de quo & Paulus Romanis scribens dicit; *Salutat vos Gaius hospitem meum, & totius Ecclesiæ.* Ad hunc ipsum Gaium conscripta est Epistola tertia Catholica Ioannis Euangelistæ. Sed huius historia discrepantia facile tollitur, si verba Dorothei Episcopi Tyri, in Synopsi sua, quam De vita, & morte Prophetarum & Apostolorum conscripsit, attentè legamus, ait enim; *A Traiano verò (legendum puto, a Domitiano verò) in insulam Pathmon propter verbum Domini exilio damnatus est, vbi etiam sanctum Euangelium suum conscripsit, quod postea Ephesi per Gaium hospitem suum, ac Diaconum edidit.* Hæc ille. Ex quibus habes, illum Euangelium scripsisse in Pathmo insula, iuxta huius Patriis sententiam. Vt etiã præter Dorotheum Simeon Metaphrastes, & Nicephorus testantur: & tunc vt potuit Ioannes opera Prochori in scribendo primùm Euangelio, deinde verò cum post exilium Ephesum reuertisset, per Gaium suum hospitem, & Diaconum limarius, & diligentius scriptum, in lucem editum, & publicatum fuisse. Hinc codex Syriacus in principio Ioannis Euangelij habet:

Euangelium sanctum præconium Iouehanon quod locutus est, ac predicauit Ioueha Ephesi.

Quartò aduertendum est, illud singulare habere Ioannem, vt referunt Eusebius, & Hieronymus, ac Nicephorus, quòd cum trium Euangeliorum ad ipsum peruénisset noticia, probavit quidem fidem, & veritatem dictorum; deesse tamen viderit aliqua, & ea maxime, quæ primo Dominus prædicationis suæ tempore gessit. Certum est enim, quòd in tribus superioribus Euangelijs hæc videntur sola contineri, quæ in eo gesta sunt anno, quo Ioannes Baptista vel inclusus est in carcere, vel supplicio affectus. Denique si obserues, in initijs narrationis, posteaquã Matthæus retulit de quadraginta dierum ieiunio, & de tentatione eius, subiicit dicens; *Cum autem audisset Iesus quòd Ioannes traditus esset, secessit in Galileam.* Sed & Marcus similiter: *Posteaquam, inquit, traditus est Ioannes, venit Iesus in Galileam.* Lucas verò etiam, priusquam incipiat aliquid de actibus Iesu referre, inquit; *Adiecit Herodes super omnia mala quæ gesserat, & coniecit Ioannem in carcerem.* Quia, inquam, ab his hæc videbantur omnia, rogatus dicitur Ioannes Apostolus ea quæ præterierant priores ante traditionem Ioannis; Salvatoris gesta conscribere. Et ideò dicit in Euangelio suo: *Hoc fecit initium signorum Iesus in Cana Galilæe; & manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius.* Et iterum; *Nondum missus fuerat Ioannes in carcerem.* Ex quibus constat, quòd ea, quæ antequam Ioannes traderetur, à Iesu erant gesta, scribit. Hætenus bona fide retuli quæ illi Patres conscribunt.

Illud etiam postremò est aduertendum, Ioannem illa Christi mysteria, & miracula, quæ ab alijs Euangelistis idoneè scripta erant, non repetere, ne actum agere videatur: sed multa ab illis omnia supplere, & adiungere. Quod Epiphanius in Hæresin 51. testatur his ferè verbis: *Ignorant errantes, & mente cacutientes quemadmodum Ioannes, qui quartus, &*

caq; prætermilla recentere, vt potest eorum superstiti Ioanni tantum curæ fuit.

Euseb. lib. 3. hist. Eccle. cap. 24. tom. 1.

Hierony. libro De viris illust. tom. 1.

Niceph. vbi supra.

Matth. 24.

Supra 4.

Mar. 1.

Luc. 4.

Ioan. 2.

Infra 3.

Quæ ferè Christi signa & miracula Ioannes Euangelista persequatur.

ultimus scripsit post alios Evangelistas, iam senex, & nonagenarius, que ante ipsum ab alijs probè exposita fuerant, edere non curavit; sed circa ea, quæ ab alijs relata non fuerant, maxime insistere voluit. Hæc ille. Si quid ergo ex dictis ab alijs Evangelistis repetit, id facit, vt quasdam circumstantias ab eis prætermittas suppleat. Vt Ioannes 6. cap. repetit signum de quinque panibus; & de duobus piscibus in hominum quinque millia dispensatis, vt addat disputationem factam de pane vitæ cum Capharnitis. Ingressum Christi in Hierusalem in die Palmatum repetit, vt subiungat de aduentu Gentilium ad eum, & disputationem cum Iudæis habita. Historiam cœnæ Paschalis, siue legalis; & institutionem cœnæ Domine ab alijs diligenter enarratam prætermittit; addit tamen mysterium lotionis pedum, & singularem sermonem in cœna Domini ab alijs prætermittit. Postremò historiam Passionis, & Resurrectionis Domini quis nesciat à Ioanne Evangelista esse in multis adauctam, & locupletatam? Quod verò tardius in Ecclesia conscripta sint mysteria tam abdita, & sublimia, id mirum esse non debet. Id enim admira-

abili Dei prouidentia factum esse tradit his verbis. Euthymius in Ioan. 1. ob auditorum imbecillitatem illa prætermittit, nondum confirmata prædicatione; hic autem crescente iam fide, ac fidelibus intellectu capacioribus, de hac definitur. Sic ille. Et hæc tenus de circumstantijs in scribendo seruatis. Nemo verò miretur, si in hoc Ioannis primo capite exponendo, cogatur esse prolixior; nam cum Ioannes Theologus altissimè de mysterijs Christianæ fidei philosophetur, cogimur in eis plenius, & dilucidius explicandis breuitatis rationem non habere, quam in alijs seruandam esse nobis existimamus. Interim Ioannem admitemur, eius singulares virtutes imitemur, eius Euangelium nocturna, diurnaque manu versemus, quo tales ac tantas eius animi dotes, atque virtutes, quas in illo expressit, degustemus, degustatasque opere implere valeamus, præstante Domino nostro Iesu Christo, cui cum Patre, & Spiritu sancto, omnis honor, gloria, & imperium reddatur in secula seculorum. Amen.

Aliorum dicta Euangelistarum Ioannes si quando commemorat, ex occasione tantum facit.
Ioan. 12.
Matth. 26.
Marc. 14.
Luc. 22.
Ioan. 13. & seqq. vsque ad 18. cap.
Infra 19. et 20. & 21.
Cur ad Euangelium suum scribendum Ioannes tam tardus accesserit.

Euthym. in Ioan. 1. ob auditorum imbecillitatem illa prætermittit, nondum confirmata prædicatione; hic autem crescente iam fide, ac fidelibus intellectu capacioribus, de hac definitur. Sic ille. Et hæc tenus de circumstantijs in scribendo seruatis.
Future digressionis illius satis amplè reddit rationem Autor.
Quo loco nobis Ioannes Evangelista, eiusque Euangelium esse debeant.

TRACTATUS II.

DE MYSTERIO SANCTISSIMÆ TRINITATIS À B. IOANNE HOC LOCO NON TANTUM INSINUATO, SED ETIAM APERTÈ TRADITO.

Vando quidem beatus Ioannes sermonem facit de Verbo ab æterno apud Deum (nempè Patre) existente, & Verbum relationem habet ad dicentem, ita vt sine eo nec esse, nec concipi possit; dicens porrò Pater, & Verbum se-

se amore immenso complectuntur; & sese inuicem amandò, Spiritum sanctum producant: ideo de tanto arcano, tamq; alto mysterio aliquid præfari, ad firmandam eius fidem, & textus Apostolici literam magis explicandam, operæpretium esse arbitratus sum. Sed vt ea quæ dicturi sumus, qua-

dam

De Fidei dogmatibus quid sentiant dum sit.
Concil. Lateran. III. sess. 8. sub Leone.

Ratio, sancte Fidei cur de beat se sub mittere.

2. Cor. 10.

Quid noster intellectus in obsequium Christi captiuatus percipiat. Iai. 7.

Clem. Rom. lib. 2. Recognitionum. Rationem humanam si dei inferuire, docet apud Clemētē Petrus.

dam tenus ratione magis degustetur; & percipiatur, præmittenda sunt quedam; atque illud in primis, nihil eorū, quæ fide accipimus, contra rationem esse, sed potius supra rationem, vt Cōcilium Lateranense definit. Nam quemadmodum lumen lumini contrarium non est, quia nō veritas super naturali lumine cogitata illi veritati contradicere potest; quæ naturali lumine apprehenditur; cum vtriusque luminis, & vtriusque veritatis vnus, atque idem sit autor, nempe Deus benedictus. Si quid ergo sit quod nobis contra rationem naturalem videatur, & tamen ad credendum proponatur, debemus dare operam, vt intellectum nostrum captiuemus in obsequium Christi. Vt enim sensus subiectus est rationi, & quasi captiuus egerendus in eius assensum: ita intellectus noster superiori fidei lumini cedere debet, & obedire, vt maiori, & magis certo. Ex illa verò voluntaria nostri intellectus captiuitate ille fructus prodit, vt tandem quæ fide accipimus, intelligamus; iuxta illud; *si non credideritis, non intelligetis*. Esti autem nuda ratio, quæ ex creaturis assurgens Deum agnoscit, diuinum Verbum persona à Patre distingui, & simul essentia cum illo coniungit apprehendere non possit: fide tamen præcedente, & rationem illustrante, assurgere aliquo modo ad id cognoscendum valet. Vt enim Deus fidem infundere potest, qua generatio in diuinis esse creditur; ita & credentem adiuuare potest, vt illam intelligat. Vnde Clēmēs Romanus in lib. Recognitionum, in persona Petri, rationem Fidei subseruire docet his verbis: *Neque enim tutum est, inquit, nuda hæc fidei, absque ratione committere, cum vtrique veritas ratione non careat. Et ideo qui hac ratione munita suscepit, perdere ea nunquam potest: qui verò absque assertionibus ea suscipit simplicis sermonis assensu, neque seruare ea tuto potest; neque si vera sint, certus est: quia qui facile credit, facile & recedit: qui autem rationem quasiuit eorum quæ credidit, & accepit, quasi vinculis quibusdam rationis ipsius colligatus, nunquam ab his quæ credidit, diuel-*

luis separari potest. Et ideo quibus quis propensior fuerit in expectanda ratione, tanto firmior in conseruanda fide. Hæc tenus: Clēmēs ex persona Petri. Deinde præmittendum; Deum esse vnū, quod præter Scripturas sacras, & communem omnium hominū conceptum; sapientes, & Philosophi ex creaturis agnoscere; & demonstrare potuerunt; trinitatem autem personarū in Diuinitatis natura eo modo, quo à fidelibus creditur, nequaquam intelligere potuerunt. Posita tamen tantum mysterij Fide, ad illud inuestigandum rationis lumen assurgere, & progredi potest. Primò quidem statuendo, maximum esse discrimen inter naturam, & personam, seu, vt Græci dicunt, inter *ὕλην*, & *ὑπόστασιν*, quam sacroschola Theologi de more suppositi, seu substantiam, seu personam vocant. Sunt enim quædam voces, quibus Scripturæ, & Patres vtuntur, diligenter explicandæ, ne in tanto mysterio errare contingat: de quibus ait Boëtius libro De duabus naturis: *Neque enim verborum inops Græcia, vt M. Tullius aludat, sed essentiam, substantiam, substantiam & personam: totidem nominibus reddit. Essentiam quidem, ὁὐσίαν, substantiam verò ὑπόστασιν; substantiam, ὑπόστασιν; Personam, Πρὸσωπον appellans. Hac ille, declarans, Græcis Hypostasin dici indiuiduam substantiam, quia cæteris subest: ὕλην hominis qua est: ὕλησιν, qua in nullo subiecto est: Προσωπον, quia rationale indiuiduum. Ex quatuor ergo illis vocibus ὁὐσία, & ὑπόστασιν sunt apud Patres in hoc articulo communiores, & plus vsurpatæ, quia magis propriæ, considerandum quomodo differat inter se: nam ex horum ignoratione vocabulorum, seu prauo intellectu, vt testatur Gregorius Nyssenus, duplicis hæreseos sibi inuicem contrariæ argumēta nata sunt: Cuius Sabellij quidam (inquit) sectatores, propter communionem essentia, sanctam Trinitatem in vnā hypostasin cogunt; vice verò versa qui contrario modo correpti sunt (Arrianos dico) propter differentiam hypostaseon, præscriptionem quoque essentiarum introducunt. Sic ille. Quod ergo illa inter se differant,*

Philosophi quatenus Deum nouerint.

Trinitatis sanctæ mysterium humana ratio, vt possit attingere.

Boet. in fine Operis. Cicer. lib. De Finib.

Earum quæ nam receptis simæ sint apud Theologos.

Gregor. Nyssen. lib. de Differ. essent. & hypostaseos. Sabellij & Arrij contra rta sibi inuicem dogmata, Nysseno teste, vnde prouenerint.

liquidum

Natura, & Persona differant, ostenditur.

liquidum redditur: tum ex eo, quod in Diuinis asserimus tres personas, & vnam naturam, non autem tres naturas, & vnam personam: tum ex eo, etiam quod fide apprehendimus, Christum accepisse naturam humanam, non autem personam humanam: tum denique ex modo concipiendi, vtrūque terminum asserimus enim, Petrum habere naturam humanam, vel naturam humanam esse in Petro, non tamen dicimus, naturam habere naturam, vel naturam esse in natura. Nec cessario ergo differunt inter se: sed quo modo, dicam paucis. Natura enim in suo conceptu abstrahit ab hypostasi, seu substantia, quam in se includit ratio personae, seu suppositi. Est enim substantia nihil aliud, quam ratio per se, & non in altero existendi: quam essentiae, aut naturae conceptus non significat. Itaque nomine substantiae, seu hypostasis intelligimus certam, signatam, & indiuiduam substantiam, & hoc aliquid, in quo sit quaelibet natura. Secundo differunt, quod in conceptu personae, seu hypostasis, subintelligimus incommunicabilitatis (sic Theologi vocant) rationem: quod valde est considerandum. Quoniam licet in creaturis omnibus, & in qualibet natura indiuidua, sit vna hypostasis, seu vna substantia, & consequenter incommunicabilis, & ab ea re ipsa non differat: non tamen sic est cogitandum in diuinis, vbi natura per se pluribus personis, seu hypostasis communicabilis est, & ipso facto communicatur. Sed in creaturis vna, quae & essentia, & substantia, & forma, & natura dici solet, significat id, quod pluribus suppositis, siue hypostasis est commune, quod vnum est genere, vel specie, & quod diuisum multiplicatur, & fit singulare, ratione tamen commune est. In Diuinis vero vnum tantum numero est, quod sine sui diuisione, & multiplicatione communicatur, quia infinitum est, & ideo potest tribus personis adesse, sicut tota anima rationalis est in qualibet parte corporis, & in toto corpore, & sicut diuinitas tota est in toto vniuerso ipsum replens, & tota in qualibet

Natura, & Persona in quibus differant. I. discrimen.

Substantia seu hypostasis quid.

Secundum.

Vna quid sit.

Hierem. 23. Psal. 138. 2. Paral. 2. & Heb. 4. et saepe alias.

eius particula. Natura vero creata quia finita est, non potest alteri communicari, potest tamen aliam a sua natura distinctam naturam, vt principium producere. Rursus persona, hypostasis, substantia, suppositum, idem re ipsa sunt, nempe id, quod est per se vnum, & incommunicabile in rationali natura. Et licet, reuera hypostasis, suppositum, substantia, idem sint cum persona, in eo tamen differt, ab illis persona, quod significet hypostasis, vel suppositum in natura rationali, qualis est homo, Angelus, Deus. Sic ergo persona supra naturam addit per se substantiam, & incommunicabilitatem, & in natura intellectuali: supra suppositum vero, & hypostasin addit indiuiduum in natura tantum intellectuali, & rationali, in qua sola inuenitur personae dignitas, hypostasis vero & suppositum dicitur etiam de inanimatis, & sensu carentibus. Quae quidem omnia Patres veteres nobis tradiderunt. Ait enim Hilarius libro De Synodis in Arrianos: *Essentia, est res quae est, vel ex quibus est, & quae in eo quod maneat, subsistit. Dicitur autem essentia, & natura, & genus, & substantia vniuscuiusque, rei poterit. Proprie autem essentia idcirco est dicta, quia semper est. Quae idcirco etiam substantia est, quia res quae est, necesse est subsistat in se: quicquid autem subsistit, sine dubio in genere, vel in natura, vel substantia maneat.* Sic ille, qui etsi essentiam dictam putet ex eo quod semper sit, & substantiam, quod in se subsistat: tamen quod ad rem spectat, per essentiam intelligit naturam, & genus cuiusuis rei, hoc est, id, quod est commune pluribus suppositis. Boetius etiam libro De duabus naturis: *Natura, est vnamquamque rem informans specifica differentia. Et sic accipiendo, duas in Christo asserit naturas: & definitionem personae colligens tradit: Quo circa si persona in solis substantiis est, atque in his rationalibus, substantiaque omnis natura est, nec in vniuersalibus, sed in indiuiduis constat: reperta est persona definitio: Naturae rationalis indiuidua substantia (id est, Deus, Angelus, homo.) Sed nos hac definitione eam*

Persona ab hypostasi, supposito, ac substantia in quo distincta quatur.

B. Hilari. Essentia cur proprie sic dicta secundum Hilarium.

Boet. sui operis in fine. Natura quid sit, cundum Boetium.

Quid Persona secundum eundem: hoc nomen vnde deductum sit.

quam

Persona ite vnde dicta.

Πρόσωπα Graecis cur ita dicantur.

Boetij definitioni personae quid sup plendum.

Ruffin. lib. 1. hist. Eccl. c. 29. tom. 1. operum Eusebij.

Vna tantum in Deo persona existere, impius olim Sabellius dogmatizabat.

quam Graeci ὑπόστασις dicant, terminauimus. Nomen enim persona videtur aliunde tractatum, ex his scilicet personis, quae in comedijs, tragædijs, eos quorum interest, homines representabant. Persona vero dicta est a personando, circumflexa penultima. Quod si accuatur antepenultima, apertissime a sono dicta videbitur. Idcirco autem a sono, quia concuitate ipsa maior necesse est voluatur sonus. Graeci quoque has personas profopa vocant ab eo quod personantur in facie, atque ante oculos obtegant vultum Πάρε τὸ πρός τὰς ὀφθαλμοὺς: sed quoniam personis inductis histiones indiuiduos homines, quorum intererat in tragædia, vel comædia (vt dictum est) representabant; idcirco ceteros quoque homines, quorum certa pro sui forma esset agnitio, & Latini personas, & Graeci profopa nuncupauerunt. Hactenus ille. Vbi praeter etymologiam vocum nota in definitione personae substantiam accipi pro substantia & hypostasi, vt ipse ait inferius. Et cum dixit; Persona, est rationalis natura indiuidua substantia: vt haec definitio completa sit, addendum est illi verbu vnum, nempe incommunicabilis; nisi velis in verbo, Indiuidua, intelligere non solum atomam, & singulare, sed etiam rem per se subsistentem, & incommunicabilem.

Hoc discrimen inter Naturam & Personam agnouerunt Patres: in primis Athanasius in Concilio quodam Alexandriae celebrato, cui praerat, vt refert Ruffinus lib. 1. historiae Ecclesiasticae, vbi habet; sed & de differentia substantiarum, & substantiarum sermo eis (scilicet haereticis, in quos agebatur) per scripturam motus est, Graeci ὑπόστασις & ὑπόστασις vocant. Quidam etenim dicebant substantiam, & substantiam vnum videri: & quia tres substantias non dicimus in Deo, nec tres substantias dicere debeamus. Alij vero, quibus longe aliud substantia, quam substantia significare videbatur, dicebant quia substantia ipsa rei alicuius naturam, rationemque, qua constat, designet: substantia autem vniuscuiusque persona, hoc ipsum quod extat, & subsistit, ostendat. Ideoque propter Sabellij haesim tres esse sub-

stantias constituendas, quod quasi tres subsistentes personas significare videretur, ne suspicionem daremus tanquam illius fidei sectatores, quae Trinitatem in nominibus tantum, & non in rebus ac substantijs consistit. Sic Athanasius definiuit. Idem referunt in sua historia So crates & Sozomenus. Rursus idem Athanasius in tractatu de Definitionibus, (si tamen eius fœtus existat) Dicendum est igitur (inquit) generalius quid sit essentia, & quid sit hypostasis. Atque essentia quidem, genus, natura & forma, sicut dictum est, idem sunt. Persona ite, character, hypostasis, indiuiduum & proprium, etiam ipsa vnum sunt. Nam natura in se multas hypostases continere potest. Homines etenim vno corpore, & vno spiritu constantes, omnes eiusdem sumus natura, & essentiae; sunt vero multae hypostases. Nam ideo dicitur hypostasis, quod essentia subsistat. Atque natura quidem, & essentia dicuntur vniuersales, hypostasis vero partialis. Basiliius lib. contra Eunomium: Haec enim proprietatum natura est, vt in identitate substantiae distinctionem ostendant: & ipsa quidem inter se cum ex opposito distinguantur, contrario modo opponuntur, vnitatem tamen substantiae minime distrahunt. Infra: Si enim nihil esset quod substantiam designaret, nullo vtique modo ad intelligentiam nostram perueniret. Nam cum vna deitas sit, impossibile est propriam notionem Patris, vel Filij capere, nisi proprietatum accessione cogitatio nostra confirmata sit. Idem epistola eruditissima ad Gregorium fratrem Episc. Nyssenum: Hoc igitur est ὑπόστασις, non indefinita illa τὴν ὑπόστασις animi conceptio, quae nullam nanciscitur fixam cogitationis stationem per communicationem significati, sed quod in re aliqua commune, & indeterminatum est, per proprietatum declarationem agnoscendum offert, & describit (Et ponit exemplum: vnam esse, vt homo, personam, vt Iob) hypostasin esse tradidimus concursum proprietatum vniuscuiusque rei. Infra: Ὑπόστασις, proprium cuiusque signum est. Adde Sozomenum lib: Historiae Tripartitae: Sapienter decretum est, vt his nominibus (nempe vna, hypostasis, substantia, & substantia) contra

Socrat. lib. 2. hist. Eccl. c. 7. Sozome. & Niceph. libro 10. cap. 15. Idem Athanas. tom. vltim.

Hypostasis cur sic dicta.

Basil. lib. 2. contra Eunom. inter med. & fin. tom. 1. circa finem.

Quae na sit naturae diuinarum proprietatum, teste Basilio.

Idem epist. 43. sub initium, tom. 0. vlt. circa finem.

Hypostasis eidem quid.

Sozome. libro 6. histo. Tripar. cap. 20. in fine.

Sabel-

Imperat. Iustinian.

Damasceus lib. 3. cap. 6 initio.

Gregor. Nyssen.

Ioann. Damascen. lib. de duab. in Christo voluntatib. & operationi. cap. 3. init. Naturam, & hypostasim Damasceus quomodo definiat.

Sabellianos solos utamur, ne, vocabulorum inopia, esse idem putetur substantia, quod substantia. Et Iustinianus Imperator in edicto Fidei, quod habetur secundo volumine Conciliorum: Omnes sancti Patres consonanter nos docent, aliud esse naturam, seu substantiam, & formam, & aliud substantiam, siue personam: id est, hoc specialius, illud generalius. Damasceus quoque: Quae communia, & uniuersalia sunt, praedantur de subiectis sibi particularibus. Atqui substantia, communis est; particulare uero, hypostasis. Particulare autem non quia partem naturae habet, sed particulare numero, ut indiuiduum: Numero enim, & non natura differre dicuntur hypostases. Praedicatur igitur substantia de hypostasi. Hoc idem discrimen inter Naturam & Personam nobis tradiderunt Gregorius Nyssenus, & dictus Ioannes Damascenus: Ille quidem libro edito ad Petrum fratrem De differentia Essentiae & Hypostaseos scribens; Qui hominem dixit, dissipatum quendam, & conturbatum intellectum per indefinitam significationem auribus intulit, ut natura quidem eo nomine significetur: quae autem res subsistit, & proprie declaratur eo nomine, non significatur: at qui Paulum dixerit, ostendit in re, quae eo nomine declaratur, subsistentem naturam. Alter uero libro De duabus in Christo voluntatibus, & operationibus ait: Natura quidem igitur est, secundum sanctos dicere Patres, commune, & interminatam, id est, specialissima species, uelut homo, equus, bos; hypostasis autem, particulare, & secundum seipsum subsistens substantia quaedam cum accidentibus, secundum seipsum hypostasim proprie, & diuisim a reliquis hypostasibus operatione, & resortita, communicans quidem his, quae unius speciei indiuiduis ratione naturae, accidentibus autem quibusdam, & characteristicis proprietatibus, eam quae ad & uniuersum, & unius speciei indiuiduum habens differentiam. Et simpliciter dicere, natura est quoddam commune, uelut humanitas: & Petrus enim homo est, & Paulus, & reliqui secundum partem homines. Hypostasis autem quid particu-

lare, hic aliquis, & ille aliquis. Petrus hypostasis est, & Paulus alia hypostasis, non adhuc autem Petrus natura, & Paulus alia natura: sed Petrus hypostasis, habens perfectam naturam humanitatis, propter quod & perfectus est homo: & Paulus alia hypostasis est, habens perfectam eandem naturam humanitatis. Et naturam quidem eandem perfectam habet unaquaeque hominum hypostasis, non eandem autem hypostasim. Non enim unam hypostasim habent omnes homines. Alius enim est Petrus, & alius Paulus, & talia; non alia autem natura Paulus, & alia Petrus: omnes enim homines unius naturae sunt. His adde Theophylactum in illud; Et Deus erat uerbum: Manifeste, inquit, hoc loco alium esse uerbum, & alium esse Patrem, declarat magnus Ioannes, etiam si non sit aliud & aliud. Alius enim & alius de persona dicitur; aliud autem & aliud, de naturis. Et ut exemplo manifestius faciamus, Petrus & Paulus sunt alius, & alius, sunt enim persona duae, sed non aliud, & aliud. Una enim eorum natura est humanitas. Sic igitur de Patre ac Filio dicendum. Alius enim sunt & alius; duae persona, non autem aliud & aliud: una enim natura eorum deitas. Haec illi. In his autem Patrum exemplis illud statuendum est, Patres asserere, unam & eandem naturam esse in Petro, & Paulo (intellige specificam, & non numericam) quoniam enim sanctissimae Trinitatis mysterium exemplum caret, ac ut Logici tradunt, exemplorum non requiritur ueritas; Patres exemplum quod inuenire potuerunt, protulerunt. Nam ut eadem natura specifica humanitatis inuenitur in Petro, & Paulo, ita in Patre, & Filio uenica est, & singularis, & numerica natura deitatis. Non intendunt autem isti Patres asserere Pauli Veneti errorem in sua Metaphysica dicentis, quod una & eadem natura specifica humanitatis, per identitatem communicabatur omnibus hominibus, de quibus falsum est dicere, Petrum & Paulum esse alium & alium, & non aliud & aliud: non solum enim sunt distinctae personae, sed etiam distinctae naturae humanae creatae: quod

Theophyl. in Ioann. c. 1.

Mysterium sanctae Trinitatis exemplo caret adaequato. Exemplorum non requiritur ueritas.

Pauli Veneti error, de deo.

Hypostasim & subsistentiam pro uia interdum accipiunt Patres.

Athanas. libro 9. de Trinitate. tomo ult. Marius Victorin.

Hieronymus ad Damasum epist. quae incipit: Quoniam uerbo uerbo Oriens, &c. sub initium, tom. 2. ante med. Tria hypostata confiteri, quid Hieronymo.

In eos, qui tres in Deo asserunt esse substantias.

Rusticus, scriptor Ecclesiasticus.

Substantia pro persona interdum sumitur apud Patres. B. Hilarius.

de diuina dici non potest, cum una & eadem numero indiuisum, & in tribus diuinis personis communicetur. Quamuis autem id quod dictum est, uerum sit, quandoque; tamen Patres hypostasim, & subsistentiam pro uia acceperunt, & substantiam pro persona: in quem sensum Athanasius libro de Trinitate; Quisquis autem, inquit, tres hypostases dicit, id est, tres substantias, is sub nomine pietatis tres naturas conatur asserere. Et Victorinus lib. De recipiendo Homousiae uocabulo: Graeci uero, uel uocabula dicunt, nos uno nomine Latine substantiam dicimus, & uiam Graeci pauci, & raro, & hypostasim omnes: distat quidem, uerum nunc omittamus. Hieronymus epistola ad Damasum: Nunc igitur, pro dolor, post Nicenam fidem, post Alexandrinum iuncto pariter Occidente decretum, trium hypostaseon ab Arianorum praesule, & Campensibus nonnullum a me homine Romano nomen exigitur: quia nescio quid ueneni in syllabis latet. Clamamus; Si quis tres hypostases, aut tria hypostata, hoc est, tres subsistentes personas non confiteretur, anathema sit. Et quia uocabula non ediscimus, heretici iudicamur. Si quis autem hypostasim uiam intelligens, non in tribus personis unam hypostasim dicit, alienus a Christo est; & sub hac confessione uobiscum pariter caetero uniois inuimur. Discernite, si placet, obsecro, non timebo tres hypostases dicere: si iubetis, condatur noua post Nicenam fides; & similibus uerbis cum Arianis consisteamus Orthodoxi. Tota secularium literarum schola nihil aliud hypostasim, nisi uiam nouit. Et quis, rogo, ore sacrilego tres substantias predicabit? Una est Dei, & sola natura, quae uere est. Id enim quod subsistit, non habet aliud, sed suum est. Rusticus quoque lib. De incarnatione in Acephalos: Clarissime igitur substantiae nomen nonnullam personam, interdum uero naturam significat: Et probat ex uerbis Cyrilli. Ex quibus patet, substantiam, seu hypostasim pro uia, seu essentia accipi. Aliquando uero e contrario substantia pro persona accipitur, ut Hilarius libro De Synodo ex Synodo Antiochena citat: ut sint qui dem per substantiam tria, per consonantiam uero v-

num. Vbi substantia capitur pro persona, ut infra latius explicat. Ioannes Papa lib. De duabus naturis in Eutychemi: Uno lumine illustratur; simul & tribus: tribus quidem, secundum uniuscuiusque proprietatem, siue substantiam, sicut placet aliquibus dicere; siue personas: nihil enim pro uocabulorum diuersitate disidendum est, cum ad eundem sensum nominum diuersitas prouocet & intellectum. Et Boetius lib. De duabus naturis, postquam explicauit, hominis dici uiam, quia ipse est; uiosum uero, quia in nullo subiecto est; hypostasim, quae alijs subest; profopon, quae est rationale indiuiduum: quae omnia in Deo idem esse dixit, subiungit: Et quidem secundum hunc modum dicere unam Trinitatis essentiam, tres substantias, tresque personas: nisi enim tres in Deo substantias Ecclesiasticus loquendi usus excluderet, uideretur idcirco de Deo dici substantia. Non quod ipse caeteris rebus quasi subiectum supponeretur; sed quod idem omnibus uti praesert, ita etiam quasi principium subesset rebus, dum eis omnibus diuinitas, uel subsistere subministrat. Sed haec omnia idcirco sunt dicta; ut differentiam naturae, atque personae, id est, diuinitatis, atque uiositatis monstrarem. Quo uero nomine unumquodque oporteat appellari, Ecclesiastica sit locutionis arbitrium. Hoc interim constet, quod inter naturam, personamque interesse praediximus. Quoniam natura, est cuiuslibet substantiae specificata proprietates, persona uero, rationalis naturae indiuidua substantia. Haec Boetius. His praemisissis, secundo statuendum est, cogitabile non esse, ullam naturam actu posse existere, & non in aliqua hypostasi seu supposito existere. Cum ergo natura diuina maxime existat, necessum est, illam in aliquo supposito, seu hypostasi existere confiteri: atque hac ratione uiam munimus ad constituendam primam personam: Nam Deus quidem, & Hic Deus, etsi concretae uoces sint, tamen per eas nulla adhuc constituta persona concipitur: quia si hoc esset uerum, quartam personam in Diuinis constitueremus, distinctam a Patre, & Filio, & Spiritu sancto.

Ioan. Papa.

Boetius in fine Operis.

Quod in Deo plures personae necessariae sint constituta.

Per has uoces, Deus, & Hic Deus, cur nulla in diuinis persona concipitur.

Quod si contendas, per vocem, Hic Deus, vnam trium personarum designari; facilis est responsio: quia cum non sit magis Pater, quam Filius, vel Spiritus sanctus, cum de qualibet dici possit quod est hic Deus, merito hæc vox Deus, vel hic Deus, non constituit hypostasin, vel personam, cum incommunicabilitatis rationem non habeat, sed æque omnibus, & singulis conueniat: quaquã quidam Theologi prauè ratiocinantes aliter senserint, & scripserint.

Tertiò constituendum & illud, naturam diuinam ex se, & per se, esse atomam, indiuiduam, & singularem: & talem existentem non constituere ad huc vllam personam, cum sit ipsa pluribus communicabilis, vt cæteræ naturæ creatæ, sed hoc illa diuina, & increata natura, vt proprium sibi vendicat, quod indiuisim, & impartibiliter communicetur, id est, eadem numero, & tota existens, non autem diuisa, & per partes, sicut communicatur natura humana, & quælibet alia natura creata. Si ergo nulli naturæ per se repugnat actu pluribus suppositis communicari, non repugnabit ipsi primæ, & increatæ, à qua reliquæ naturæ creatæ habent quod pluribus communicentur. Si ergo id est possibile, admittendum igitur est in diuina, & concedendum: nam in diuinis quocumque possibile est esse, etiam actu est, cum omne in potentia ad aliquid magna imperfectio sit; & idcirco perfectissimæ naturæ nequaquam tribuendum. Plures ergo esse in Diuina natura hypostases, seu personas, omnino concedendum est.

Quartò, diuina essentia, est quedã summa res, incomprehensibilis cogitatu, & voce ineffabilis, de qua tres personæ diuinæ, & simul, & quælibet singularim prædicantur. Est enim essentia diuina Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, & eadem per se singulariter est Pater, & est singulariter Filius, & singulariter Spiritus sanctus: quod non accidit in nobis. Non enim essentia Petri est Petrus; & tamen essentia Dei Patris est Pater: quia Petrus componitur ex multis, nõ autem

persona Patris, aut Filij, aut Spiritus sancti. Cum autem nihil sit quod cum alijs communicatur, nisi quod ab eis distinguitur: vnde cum animal nõ distinguitur ab homine, equo, & boue, quia quodlibet illorum est animal: id eò dicere nõ possumus, quod animal, equus, & homo, & bos, sunt quatuor res, quia quodlibet illorum trium est animal: ita in proposito dici non potest, quod tres personæ, & diuina illa essentia sunt quatuor, quia illa diuina essentia non est aliud ab illis personis dictis distinctum: nec tres illæ personæ ab essentia diuina sunt creatæ, quia increatus Pater, increatus Filius, increatus Spiritus sanctus. Imò illæ tres personæ, & quælibet illarum est principium efficiens vniuersorum. Ideo errauit Abbas Ioachim, existimans, essentiam Diuinam quid commune, & genericum conueniens illis tribus, & ab illis distinctum, & ponens in Deo quaternitatem.

Quintò rursus statuendum (hoc posito quod in Diuinis sint plures personæ) oportebit illas mutuum habere inter se ordinem: alias enim nihil prohiberet, illam vnicam naturam infinitis numero suppositis communicari, quod est inopinabile, & absurdum, cum in infinitate nullus possit esse ordo: & melius tunc esset, vnam solam in natura diuina personam constitui. Si ergo est ordo inter personas diuinas, necesse est illi accipi ab eo quod vna procedat ab alia: quo posito, necessarium est etiam ponere vnam personam primam, & ipsam minimè procedentem, vel improductam, & alias producentem. Et hoc sanè magna ratione: nam producere, & produci, generare, & generari, haud est naturæ, sed suppositi, vt asseruit Philosophus, dicens actiones esse suppositorum. Vnde Concilium Lateranense sub Innocentio III. ratiocinatione Theologica rectè definiuit contra Abbatè Ioachim, Diuinam essentiam nec genitam, nec generantem. Nam si essentia generaret essentiam, ipsa à se non solum cogitatione, sed etiam re esset distincta, & esset antequam esset, & plures essent essentia. Sit ergo prima

Essentiam diuinam, & tres personas vnam esse rem & eandem, quo fiat exemplo perspicuum.

Abbatè Ioachim de Diuina essentia falsa opinio.

Quod ordo sit inter diuinas Personas.

Vnde ordo ille resultet.

Aristot. lib. 1. de Anima, tom. 2. Actiones sūt suppositorū, teste Philof. Concil. Lateranē. sub Innocē. III. Essentia diuina si genita esset, & generans, vt olim quidam somniabat, quid inde.

Natura diuina quid proprium & peculiare sibi vendicat.

Essentia diuina quid.

persona

Quemadmodum constituitur prima persona in diuinis.

Quomodo constituitur secunda persona.

Prou. 8. Eterna sapientia vocet se initium viarum Domini duplici ratio.

Verbi à Patre eterna processio, etiam conceptio, & parturitio cur dicatur.

persona Pater, quæ intelligitur à nullo alio procedere: alijs enim non esset prima, cui ingenti, seu innascibilitatis notionem veteres omnes Patres tribuunt: quæ quidem prima persona constituitur ex Deitate sola, vt est natura, & rursus ex eadem, vt perfectè æquiualeat entitati incommunicabili, siue substantiæ ingentis, secundum quosdam; siue secundum alios, vt perfectè æquiualeat relationi paternitatis. Sic ergo ex Deitatis natura (quæ omnes perfectiones eminentissimè, & infinito modo in se prius habet) vt perfectè æquiualeat illis duobus, constituitur Pater, non minus quàm si essent duo distincta, Deitas, & illa relatio, seu illa substantia ingenta, vt diximus, atque ad hunc modum primam personam constitutam intelligimus.

Cum ergo à prima persona aliæ oriantur, & procedant, oportet considerare: vias processionum in natura intellectuall, qualis est Diuina, duas tantummodò inueniri: alteram quidem per viam naturæ, siue intellectus (nam naturale est naturæ intellectuall intelligere) alteram vero per viam voluntatis. Harum autè prior est processio per viam naturæ, quæ & generatio dicitur, & venit ex principio, quod est intellectus, qui prior natura est ipsa voluntate in nobis. Et de ista prima via Salomon in persona æternæ Sapientiæ loquitur; Dominus possedit me in initio viarum suarum, vel, vt Septuaginta interpretes dicunt; initium viarum suarum: vbi, se, initium viarum Dei vocat, non solum quia immensa æui duratione sapientia prior est via creationis, qua per artem omnes creaturæ prodierunt ex Deo, sed etiam quia illa Verbi processio prior origine est via processio Spiritus sancti: quippe in Diuinis Personis prorsus nulla, nisi originis tantum, prioritas inuenitur: sicut voluntatis actus illum intellectus prius ponit, non è diuerso. Hanc porro Verbi à Patre processionem, quam initium viarum appellat, paullo post, ne creationem ex nihilo, vel effectiõnem ex aliquo per

viam artis cogitarès, etiam conceptionem, & parturitionem vocat: vnde ait; Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram; & rursus; Ante omnes colles ego parturiebar: vt inde intelligas natura gigni, non creari ex aliquo, vel ex aliquo subiecto effici per artem. Quæ vt presens, & exactius discutiantur, perpende, in quauis natura, siue viuentiũ, siue non viuentiũ, generationem aliam atque aliam inueniri: sed illa inter omnes in sima censetur, qua natura non viuens generat, vt ignis ignem, aer vaporem, aqua grandinẽ, in quibus improprie inuenitur generatio, sicut & natiuitas. Secus est in viuentibus, cū quid scilicet viuũ nascitur ex viuente, atque hic quidem generandi modus bipertitus est: vnus quidem, cū quid producit non simile in specie producti, vt cū ex animali prodit vermis, pediculus, pilus: sed hic modus putidus est, & à nostro sermone alienissimus. Superest alter, cū id quod producit, omnino simile in naturam existit: tunc enim produciens, dicitur pater, productum vero filius. Cū ergo omnibus viuentibus naturalissimum sit simile sibi in specie producere, non est incredibile, quod illa prima persona principium produciendi plusquam in specie sibi simile habeat.

Est autem triplex viuendi modus. Nam in vniuersum illa omnia viuere dicimus, quæ in se principium motus habent: & vitam vocamus ipsam operationem naturæ, siue naturam se ad aliquam operationem agentem. Ideo infima vita est platarum, quarum est vegetare: maior, illa animalium, quorum operatio est sentire: suprema, illa hominum, quorum vita est ratiocinari, siue intelligere, non vt motus imperfecti dicitur, sed vt motus perfecti. Cū ergo Deus, incorporeus natura sua existat, vita eius nõ erit vel vegetare, vel sentire, sed intelligere tantum, quod est vita nobilissima, & præstantissima: generabit ergo ipse vt viuens, hoc est, quatenus intellectualis est. Vnde per Isaiam ipse ait; Nunquid ego, qui alios parere facio, ipse nõ pariam? Si ego qui generationem cateris tribuo, sterilis ero?

Gradus generandi in natura triplex.

Triplex viuendi modus.

Quod sit in Deo generatio.

Isai. 66.

Quid illud
Itate: Nun-
quid ego qui
alios parere
facio, ipse non
pariam? & re-
liq.

Ephes. 3.

Quod Deus
sibi simile, ac
per omnia
æqualem Fi-
lium generet.

Cur vnus tā
tūctius Dei,
non plures.

*Cyrl. lib. 1.
Thesau. c. 6
propē fi. to.
2. init.*

Operamur
quæ extra
sunt, genera-
mus autē m
ex nobis, in-
quit Cyrilus

Quod Filius
ex tota diui-
na substantia,
non autē ex
nihilō, vel ex
non extanti-
bus, vt vole-
bant Arriani,
fit genitus.

Hoc est, Nunquid ego qui inter ani-
malia fœminis vim pariendi, & maf-
culis generandi tribuo, solus ipse ca-
rebo virtute generandi, aut parien-
di, aut vera paternitatis ratione, cum
ex Deo Aeterno Patre omnis pater-
nitas in cœlis, & in terra nomine-
tur? Generat ergo Deus per viam
naturæ, & secundum hoc quod vi-
uit, ac simile, & sibi æquale plusquam
in specie gignit. Et quia repugnat
rectæ rationi, idem esse genitum
& gignens, producens & productum;
ideo re ipsa Pater & Filius distin-
ctæ personæ sunt. Quia verò pro-
ducens Deus est, & quatenus uiuit,
& ex natura sua æquale sibi, & si-
mile plusquam in specie producit,
Deus etiam erit id quod produci-
tur. Et quia diuinitas multiplicari
non potest, ideo etiam Filius vnus
& idem Deus erit cum Patre. Quo-
niam verò Pater infinitus conatu in-
finito ex sua infinita substantia Fi-
lium producit; fit vt Filius produ-
ctus sit infinitus, in nullo minor
Patre. Et quia plura infinita esse
non possunt, hinc Pater & Filius
sicut vnus Deus sunt, ita vnum &
idem infinitum.

Ad hæc, cum rationi infinitatis
repugnet plurium constitutio, se-
quitur non posse esse plures filios,
quia vnus filius implet, & termi-
nat totam virtutem generandi, quæ
est in Patre. Vnde in Scripturis
frequenter Verbum vocatur Filius
vnigenitus, & verus, & proprius
Filius. Quia verò, vt Cyrillus ha-
bet, Operamur quæ extra sunt, ge-
neramus autē ex nobis, hinc re-
ctè ratiocinamur: Aut Filius natus
est ex Patre, aut nō est ex eo genitus.
Si Filius ex Patre genitus non est:
ergo nec Filius est: si non est Fi-
lius: ergo Pater erit, utpote in ge-
nitus: ergo duo Patres erunt. Quod
si ex Deo Patre genitus est Filius,
non ergo ex nihilō, nec ex aliena
substantia, neque ex parte aliqua
diuinæ substantiæ: ergo superest:
vt ex tota diuina substantia sit ge-
nitus. Et probantur singula mem-
bra. In primis non ex nihilō, vel ex

non extantibus, vt Arriani vole-
bant: quod si sic esset, Filius crea-
tura esset, & Vnicreatus, non Vni-
genitus dicendus esset: & ex tem-
pore esse, quia omnis creatura ex
tempore est: & sic Filius non esset
ab æterno Filius, nec Pater ab æter-
no esset Pater, sed ex tempore. Dein-
de, si ex aliena materia, vel substan-
tia esset, iam factus esset, non geni-
tus, & factura esset, non filius, quia
planta generosa, vt ait Cyrillus, non
producit fructum alterius substan-
tiæ. Et si omnis filius est ex substan-
tia patris sui: ergo Filius Dei erit ex
substantia Dei Patris, qui dicitur ex vte-
ro ante Luciferum genitus, & ex ore
Altissimi prodijisse. Ad hæc, vt ait Hi-
larius lib. de Trinitate, transtans id,
*Omnia per ipsum facta sunt: & Opera
manuum tuarum sunt cœli: Nunquid,
inquit, pictori pictura filius, aut gla-
dius fabro filius, aut architecto domus
filius? Sic ille, negans, quicquam
arte effectum, & non de substan-
tia facientis, habere posse filij ratio-
nem.*

Tertiò probandum, quod non ex
parte aliqua substantiæ paternæ sit
genitus Filius. Primò, quia impar-
tibilis, & simplicissima diuina natura.
Deinde plures esse possent filij in di-
uinis, sicut apud homines, eo quod
vnique largiretur partem substan-
tiæ, non integram substantiam.
Ad hæc, diuisa diuina substantia,
vt vnā partem habeat Filius, a-
liam Pater: nec Filius esset perfe-
ctus, quia decederet pars deſerta à
Patre: nec Pater perfectus, quia ca-
reret parte communicata Filio: nec
Filius esset æqualis Patri per omnia,
vt Apostolus habet: *Quare rectè Hi-
larius lib. de Trinitate asserit; Hic
ergo ingenuus ante omne tempus ex se
Filiū genuit, non ex aliqua subiacen-
te materia, quia per Filium omnia: non
ex nihilō, quia ex se Filium: non vt
partum, quia nihil in Deo demutabi-
le, aut vacuum est: non partem sui
vel diuisam, vel discissam, vel exten-
sam, quia & impassibilis, & incorpo-
rens Deus est. Ergo quartò dicen-
dum est, Filium gigni ex tota Patris*

II. argum.

*Idem Cyril.
lib. 3. Dial.
de Trin. to.
3.*

*Psal. 109.
Eccl. 24.
III. argu.
Hilar. li. 12
de Trin. nō
procul ab
Ioan. 1.
Psal. 101. &
Heb. 1.*

Quod nō ex
parte aliqua
Paternæ sub-
stantiæ Filius
genitus sit,
ostenditur.

*Heb. 1.
Hilar. lib. 3.
de Trin. ini.*

sub=

Qui nam de-
fectus tollen-
di à Diuina
generatione.

*Luc. 1. &
seq.*

B. Virgo in-
ter omnes mu-
lieres sola fi-
de viro natu-
ram huma-
nam integra
Christo cō-
municauit.

Quemadmo-
dū tertia per-
sona in diui-
nis, nempe
Spiritus san-
ctus, consti-
tuatur.

Cur vnus tā-
tū Spiritus
sanctus.

*substantia, qua tota retinetur à Patre
dante, & tota communicatur Filio, &
totam in diuiso possident infinitam, æ-
ternam, & maiestate plenam: à qua
omnia, qua imperfecta sunt in genera-
tione corporea, remouenda sunt: vt mo-
tus, tempus, sectio, defluxus, commu-
nicatio partis substantia, que longè ab-
sunt à generatione illa Domini Spiritua-
li, & incomprehensa.*

Ex his habes, nomen Patris in di-
uinis magis Patri competere respe-
ctu Filij sui, quàm in humanis con-
ueniat eiusmodi nomen Zachariæ re-
spectu Ioannis Baptistæ. Et ratio
est, quia pater in humanis non satis
est ad filij productionem sine matre,
& satis est in diuinis. Deinde, quia
homo filio suo tantum largitur sub-
stantiæ suæ partem: in diuinitate ve-
rò, quia infinita, integram suam sub-
stantiam Pater Filio suo donat: vt &
in Humanitate Beata Virgo sola ma-
gis mater est Christi, quàm reli-
quæ mulieres filiorum suorum, quia
totam naturam humanam sola sine
patre protulit. Habemus iam secun-
dam personam constitutam.

Rursus in natura intellectuali in-
uenitur alia via producendi, nempe
per voluntatem. Nam amor per
voluntatem spiratur, & produci-
tur. Cum ergo Pater generans, ac
Filius genitus, infinito amore se in-
uicem diligant, efficitur vt Pater &
Filius infinitum amorem sibi inui-
cem reddentes, amorem increatum,
quem Spiritum sanctum vocamus,
producant. Quia verò & ille infi-
nitus est, multiplicari minimè po-
test: nam omnino adæquat, & im-
plet virtutem totam Patris & Filij
in producendo per viam voluntatis,
sive in spirando. Quod si forte obij-
cias, quid est quod intelligere in so-
lo Patre generat Filium, non autem
in Filio, vel in Spiritu sancto? Rur-
sus, quid est quod amare in Patre, &
in Filio producant Spiritum sanctū,
amare autem, in Spiritu sancto nul-
lam personam producat, ac ob id
aliquam perfectionem esse in Pa-
tre solo aliquis possit cogitare, quæ
non sit in Filio, & Spiritu sancto,

& aliquam rursus in Patre, & Filio,
quæ non sit in Spiritu sancto? Re-
spondemus: etsi vnum & idem in-
telligere sit in Patre, quod in Ver-
bo, atque Spiritu sancto: & vnum
& idem diligere in Patre, & Filio,
quod in Spiritu sancto: propterea
tamen in Filio, & Spiritu sancto in-
telligere non generat, quia in Pa-
tre vis generandi infinita, comple-
ta, & perfecta est, ideo multipli-
cari nequit, quia esset actum agere.
Similiter diligere in Patre, & Filio;
producit Spiritum sanctum, & vis
tota spirandi perfectissimè in illis
completa, & terminata est; & id-
circo in Spiritu sancto non produ-
cit aliquid: neque propterea vl-
lam aliquam perfectionem habet
Pater, quam aliæ personæ non
habeant: nec aliam Pater, & Fi-
lius, quam Spiritus sanctus non
habet. Nam per hoc quod Pater
communicat Diuinam naturam Fi-
lio, & rursus illam eandem com-
municant Pater & Filius Spiritui
sancto, & in essentia Diuina emi-
nentissimo & supremo modo om-
nes perfectiones contineantur, fit,
vt in nihilō sit perfectior Pater,
quàm Filius, aut Pater & Filius,
quàm Spiritus sanctus. Etenim per-
fectiones quas formaliter habet Pa-
ter solus, seu quas formaliter ha-
bent Pater & Filius, eminenter
inueniuntur in Filio, & in
Spiritu sancto, per hoc quod ean-
dem numero naturam possident.
Vnde Augustinus libro contra Ma-
ximum Arrianum: *Abst, in-
quit, vt quomodo putas, ideo sit po-
tentior Pater Filio, quia Crea-
torem genuit Pater, Filius autem non
genuit Creatorem: neque enim non
potuit, sed non oportuit. Immode-
rata enim esset Diuina generatio, si ge-
nitus Filius nepotem gigneret Patri:
quia & ipse nepos, nisi auo suo pro-
nepotem gigneret, secundum vestram
mirabilem sapientiam, impotens di-
ceretur. Similiter etiam ille si nepo-
tem non gigneret auo suo, & prone-
potem pro auo suo, non à vobis appel-
laretur omnipotens: nec impletur*

Quare intel-
ligere in solo
Patre gene-
rat Filium, nō
autem in Fi-
lio, vel in Spi-
ritu sancto.

Cur amare in
Patre & in
Filio produ-
cant Spiritū
sanctum, a-
mare autem
in Spiritu san-
cto nullā per-
sonam produ-
cat?

*Aug. lib. 3.
cōtra Maxi-
minū. c. 12.
in fin. to. 6.
circa fin.
Si Filius Dei
aliquid Filium
generaret, se-
cundū Augu-
stinum quid
inde.*

Quis sensus eorum verborum Augustini: Filius non generavit, non quia non potuit, sed quia non oportuit.

Num. 23. & Malac. 3. Amb. lib. 4. de fide. c. 4. sub ini. to. 2 ante med. Filius cur & ipse Filium non generet secundum Ambrosium.

Ioan. 16. & Matth. 11.

Dupliciter exemplo illustrat Ambrosius.

Diuinae Personae inter se quomodo distinguantur.

generationis series, si semper alter ex altero nasceretur, nec eam persueret vltus, si non sufficeret vnus omnipotens. Hac ille. Vbi nota, illa verba: Neq; enim non potuit, sed non oportuit, non in eum sensum Augustinum dixisse, vt innuere veller Filium potuisse alium Filium generare, & tamen non generasse, quia non oportuit: siquidem impossibile est, vt quae non oportebat, Filius possit: impossibile etiam quod Filius generaret, quia omne generabile a Deo Pater genuit ipsum infinitum generando. Ideo ergo dicit: Non quia non potuit: quia non ex impotentia Filij id fuit: ideo etiam ait non oportuisse, vt ostenderet non conuenire quod Filius generaret, & ex consequenti impossibile id esse. Vt enim quae in diuinis sunt, necessariò sunt, ita quae ibi non sunt, nec esse possunt, quia Deus immutabilis est. Ambrosius etiam libro de Fide, huic quaestioni egregiè respondet: his verbis: Non est ergo natura, non est potentia in Christo aliqua quod non generavit infirmitas, quia generatio (sicut saepe iam diximus) non ad sublimitatem potentia, sed ad proprietatem refertur natura. Et paulò infra: Nec ideo minus habet Filius, quia Pater non est: nec Pater minus habet, quia Filius non est. Dixit enim Filius: Omnia quae Pater habet, mea sunt, &c. Si enim ideo equalis Patri Filius non est, quia non generavit Filium, & isti vtrique fateantur, si non habent filios, qui serunt huiusmodi quaestiones, suos sibi etiam seruos praefereudos, eo quod habentibus filios aequales esse non possunt. Si autem habent filios, non putent sibi meritò, sed filiorum iure deferri. Non consistit igitur haec quaestio, quod aequalis Filius Patri ideo esse non possit, quod Pater generavit Filium, Filius nullum ex se ipso generauerit. Nam & fons fluuium generat, & fluuius fontem ex seipso non generat. Et lux splendorem generat, non splendor lucem, & vna natura est splendoris, & lucis. Haecenus ille, & acutè, & eleganter. Quia ergo tota natura indiuisa communicatur Filio a Patre,

& eadem tota ab vtroque, Spiritui sancto, propterea non multiplicatur diuinitas, nec est (vt diximus) alius Deus à Filio, vel à Spiritu sancto, sed vnus & idem Deus. Nec alia ratione inter se distinguuntur, nisi per hoc quod prima Persona naturam diuinam à se, Filius à solo Patre, Spiritus sanctus ab vtroque per voluntatem habet. Nec habere substantiam hoc vel illo modo, naturam rei variat, neque speciem distinguit: nam Adam, Eua, Abel, & Christus, homines sunt, & eiusdem speciei, licet humanam naturam alio modo participauerint: Adam quidem à nullo homine accepit: Eua verò, à solo Adam, sicut Christus à sola matre virgine, Abel verò ab vtroque parente naturam participauit humanam. Hinc Damascenus lib. de fide Orthodo. Quapropter quaecumq; habet Pater, Filij sunt praeter innascendi proprietatem: quae non significat substantiae differentiam, neque dignitatis, sed substantiae modum. Sicut Adam ingenuus est, plasma enim Dei est: & Seth genitus, nã filius Adam: & Eua ex costa Adam procedens, non enim ipsa genita est: neque ipsa natura differunt inuicem, homines enim sunt, sed substantiae modo. Haec ille ferè. Atque haecenus quidem fide praeeunte, & ratione vt pedissequa subsequente, Trinitatis sanctissimae rationem ruditer, vt potuimus, explicuimus. Et quia non est animus, Scripturarum sacramentis, vel Apostolorum traditionibus, vel Oecumenicorum Conciliorum decretis, vel sanctorum Patrum testimonijs ad comprobendam Trinitatem hoc loco certare, quod in commodiorem locum explicandum referuamus, addam adhuc pauucas rationes. Rursus ergo secundò ratio fide illustrata sic procedit. Cum enim Deus infinitè bonus sit, imò adeò perfectè, & plenè bonus, vt Christus dixerit; Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi solus Deus: boni autem natura, & ratio est, seipsum communicare, & diffundere quantum po-

Gen. 1. Infra 2. Luc. 1. & Matth. 1. Gen. 4. Damasc. li. 1. de Orth. fide c. 9. sub init. Ioan. 16. & Matth. 11. Gen. 5.

Li. 9. Enar. Euangelic.

II. ratio probans productionem tertiae Personae in diuinis. Luc. 18.

test:

Bonum sui ipsius diffusiua natura.

test: Deus ergo tam sibi sufficiens est, vt bonam operationem communicandi seipsum exercere possit in seipso sine indigentia alicuius entis exterioris ab ipso diuersi. Si enim dixeris, Deum indigere exteriori aliqua re, vt circa illam, bonam operationem suam exercere possit, seipsum illi communicando, & proprium esse impertiendo, iam ipsum Deum in seipso insufficientè redderes & imperfectè, vt pote qui extra seipsum naturalis, ac bonae suae operationis, aut subiecti, aut obiecti mendicare cogatur. Fuit igitur in Deo seper & ab aeterno propria, ac bona operatio, mundi creatione immenso aeuo antiquior, per quam colligimus Deum fuisse ab aeterno sibi sufficientem, & perfectè bonum: sed haec operatio non potuit adesse Deo sine interiori diuinæ substantiae numero, cum omnis actio fiat ab extremo ad extremum per medium, hoc est à potentia in obiectum per medium amborum actum: necessum est ergo, diuinam substantiam, sine vlla sui diuisione, quinimò integra sui communicatione, trinitate duorum extremorum, & medij fuisse, & esse ab aeterno in seipsa discretam. Qui enim aeterno Deo aeternam attribuit operationem, vtrique & diuinæ indiuiduae substantiae personarum trinitatem assignare illum oportet.

Deum quidem substantia aeternam asserentes, non tamen aeternum actione, quatuor incurrunn incommoda.

Quid propriu vniuscuiusque substantiae. Secundum.

Prover. 8.

Quod si fortasse dixeris, Deum quidem substantia aeternum fuisse, non tamen aeternum actione, hoc est, non semper antea aliquid egisse, aut non semper ipsi propriam boni operatione adfuisse: Respondebo in primis, illum fuisse ab aeterno otiosum, torpentem, imperfectum, hoc est, non bonum, quia non se communicabat, vt poterat: omnis quippe substantia actione sua decoratur, & est vt sit sua ipsius actio. Dein de fatere, Deum nunc esse perfectiorem post creationem mundi, quam ante illam, quandoquidem per eam aliquid facere inchoauerit, cum actu otiosus, & vacans nihil efficeret; cum tamen Deus in condendo mundo ludere dicatur: Delectabar, inquit, per

Tom. 2.

B 3 sua

singulos dies ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum: quasi mundi constructio nihil illi aliud quam ludus quidam esset, & iocus. Ad haec cogere fateri, Deum non esse omnifariam bonum in seipso, qui creatura indiguit ad communicandam suam bonitatem. Rursus concedere compelleris, non aliam esse Dei operationem, quam extrinsecam, & temporalem, qualis est mundi creatio: & praestare operationem per artem operationi naturae. Postremò, non videtur Deus in mundi creatione longè se inferiori, posse quiescere: nam & creaturae non quiescunt, nisi & cõsubstantialia, & per omnia sibi aequalia producant: ideo ignis ignem, oliua oliuam, equus equum, homo, hominem producit: & longè perfectius est de sua substantia, quam de aliena materia producere: sicut maius est hominem viuum, quam ligneum procreare.

Quod si dixeris, Deum suam infinitam potentiam, bonitatem, & fecunditatem satis declarasse, cum mundum ex nihilo produxerit: productio autem ex nihilo infinitam virtutem in conditore ponat: sicut cum infundit gratiam, vel miracula operatur, perficit quidem finitum, sed infinita virtute: Respondebo, non satis esse. Quia cum omnis perfectio cogitabilis Deo adscribenda sit, & longè maius sit infinitum infinito modo producere, quam finitum modo infinito: superest, vt productiones in Deo ad rem infinitam producendam terminentur, ideoq; ad cõsubstantiales, & coequales sibi hypostasies, seu personas alias posset notari Deus, vel impotentia, vel inuidia, vel nõ posset, vel nollet aequalem sibi Filium, & aequalem sibi Spiritum sanctum producere.

Tertia ratio ad explicandam Trinitatem. Videmus in vniuerso plures esse personas in pluribus naturis: nã Michael, & Gabriel in Angelica natura, Petrus & Paulus in humana consistunt. Item videmus, vnum suppositum in vna esse natura, vt, vnum elementum, vnum coelum, vnum planetam, & vnam Phoenicem in natura

Tertium.

Quartum.

Naturalia ageta omnia quandoconquiescant.

Quae nam Deus operata perficit in huius virtute.

Aliter Dei actiones immanentes, aliter transeunt, eius infinitatem declarare.

III. Ratio ostendens plures esse personas in diuinis.

sua singulari : rursus contrà vide-
mus, plures esse naturas in vna perso-
na, vt in homine vno natura corporis
& animæ rationalis inuenitur, & in
vno supposito materia & forma, &
in vno Christo habemus & diuinam,
& corpoream, & rationalem naturas.
Vt ergo omnes cogitabiles gradus in
vniuerso reperiantur, erit vna natu-
ra in pluribus personis, quare in Di-
uina natura inueniuntur plures perso-
næ. **Quarta ratio.** Inuenimus quoddã
ens à seipso, non aliunde esse, & æter-
num, & non ex tempore esse : & hoc
est Pater, quem, personam improce-
dentem, seu improductam superiùs
vocauius. Rursus est aliud ens om-
nino oppositum, quod nec æternum
est, neq; à se esse habet: quale est om-
nis creatura, quæ temporalis est, & à
Deo processit. Reperietur ergo me-
diũ quoddã inter hæc extrema,
vt sit aliquod æternũ ens, ab vno alio,
vel à pluribus alijs esse habens, vt Fi-
lius, qui est à solo Patre, & Spiritus sã-
ctus, qui est ab vtroq;: nam ens quod
neq; æternũ est, nec ab alio processit,
inueniri nõ potest, quia esset antequã
esset. **Quinta ratio** sumitur ex vna qui
de parte, ab æqualitate, similitudine,
& concordia, ex alia verò parte ab vni-
tate, & multitudine rerũ, in hunc mo-
dũ. Nã in creaturis in primis in æqua-
litate inuenimus, dissimilitudinẽ,
& contrarietatem: & rursus in illis in-
uenire est æqualitatem, similitudinẽ,
& concordiam: hæc autem tanto sunt
perfectiora, & præstantiora, quanto pri-
uationibus habitus antecellunt. Fit er-
go, vt quæ perfecta sunt, Deo tribuen-
tes, in illo sit æqualitas, similitudo, &
concordia: hæc autem sine distinctio-
ne personarum in Deo esse non pos-
sunt. Vnde & Scripturæ nomẽ æqua-
litas & imaginis, seu similitudinis Fi-
lio Dei assignant. Et Hilarius lib. de
Trinitate, *Omnis æqualitas, inquit, nec
diuersa, nec sola est. Deinde in vniuerso
vnitas, & multitudo rerum inuenitur:
qualibet enim res seorsum sumpta, vna
est, & omnes simul sunt plures. Quemad-
modum ergo vnitas creata, in Deo, à quo
emanat, exemplar habet, nempe vnitatem
essentia; ita & multitudo, siue, vt sic di-*

Quarta.

Quinta.

Nomẽ æqua-
litas, & ima-
ginis, seu si-
militudinis
cui personæ
diuinæ de-
tur in sacris
litteris.

Colof. 1. &
Hebr. 1.
Hilar. lib. 7
de Trin. me-
diũ inter,
& init.

*cam, pluralitas creata exemplar habe-
bit in illo, nempe pluralitatem persona-
rum.*

Sexta ratio docet, in vniuerso na-
turam quandam vniuersalem inue-
niri, quæ ex perfecto, & imperfe-
cto componitur: nam perfectio est,
quod huiusmodi natura vniuersalis
pluribus communicatur, imperfectio
verò, quod dum communicatur, pati-
tur diuisionem. Nec enim natura hu-
mana sine sui diuisione, in Petro, &
Paulo; atq; alijs indiuiduis inueniri
potest. Est rursus per oppositum na-
tura quædã particularis in indiuiduis
suis posita, quæ quidem perfectiõẽ
hanc habet, quod in quouis illorum
diuisionem non patitur: & defectum
continet quandam, quod pluribus
non communicatur. Erit igitur quod
perfectissimum est, Deo tribuen-
dum, omni imperfectioni seclusa,
& ob id natura diuina communis e-
rit pluribus suppositis, nullam sui pas-
sa diuisionem.

Sexta.

Septima ratio. Quanto aliqua na-
tura altior est & sublimior, eo habet
coniunctiorem, & interiorem opera-
tionem. Ignis enim, qui ab alio igne
producitur, & in alia materia exi-
stet, & à producente separatur: fru-
ctus verò plantæ etsi externus, con-
iunctior tamen est illi quàm ignis igni:
fructus autem, seu effectus anima-
lis, magis adhuc internus illi est.
Rursus in animali exterior sensus o-
peratio minus est ei intrinseca, quàm
illa sensus interioris. Postremò, opus
rationis in homine, vel Angelo, con-
iunctius est multo ipsi operanti, quã
opus sensus etiam interni: & idem
ratio supra seipsam, & supra suam
operationem reflectitur, quod sen-
sus non potest. Deus igitur, quem
infinite potentiæ esse confitemur,
summè sibi coniunctam operationẽ,
qua seipsum vel cognoscit, vel amat,
habere debet: & idcirco eius opera-
tio naturam non diuidit; quod nec
homo, nec Angelus assequi potest.
Etsi enim supra seipsos, vel opera sua
reflectantur, illa tamen eorum opera-
tio, qua se, & sua, vel cognoscunt, vel
amant, ab essentia, & natura eorum

VII. ratio.

Operatio
Dei ab illa
Angeli, homi-
nisque quid
differat.

etiam

Marius Vi-
ctorin.

etiã genere differt, cũ ipsi sint substã-
tia, operatio verò eorũ species qualita-
tis sit. Vnde Marius Victorinus lib. 3
de Trinitate hoc docens ait: *Potentia
Deus est, id est, quod primum existen-
tiæ vniuersale est esse, quod secum, id
est, in se vitam & intelligentiam ha-
bet: magis autem ipsum quod est
esse, hoc est, quod vita atque intelligen-
tia motu interiori, & in se conuerso. Est
ergo motus in Deo, & ex hoc & actio.*
Hactenus ille, sed obscure more suo,
docens, operationem Dei, hoc est, vi-
tam, & intelligentiam in se esse con-
uersam, & esse id quod esse Dei, id
est, eiusdem cum Deo Patre naturæ.

VIII. Atque
postrema ra-
tio.

Octaua, & vltima ratio. Si Deus cõ-
substantiali Filio, & consubstantiali
Spiritu Sancto careret, non ita posset
ab Angelo, vel ab homine cognosci,
vel amari, sicut cognosci potest, si il-
los habeat. Et si enim per notas quas-
dam velut extrinsecas, Deus quasi
creator, & prima causa, primusq; mo-
tor, & mudi rector, atque saluator cog-
noscat, quia tamen hæc omnia li-
berè exercet, & ex voluntate, & con-
silio, non ex virtute naturæ operatur,
& se per illa vniuerso finite commu-
nicat: magis profectò & perfectiùs
per hoc cognoscitur, & amatur, quod
infinite & substantialè Verbum, &
infinite, ac substantialè Spiritum
Sanctum producat, totam illis infini-
tam suam naturam & bonitatem cõ-
municando, quàm per iam dicta crea-
ta. Nam & naturale est, quamuis na-
turam ex proprietate naturali, & ope-
ratione magis cognoscere, quàm ex
aduëctitia & accidenti. Oliuam enim
potius ex hoc cognoscimus quod o-
liuam generare potest, quàm ex hoc
quod oliua sit viridis, vel calida, vel
ad vngendum idonea. Vnde Cyrillus
lib. de Trinitate, loquens de Arria-
nis, ita scribit: *Simulat enim se timere,
ne diuinam naturam quid tale patiantur (sci-
licet sectionem vel defluxum) & ipsam
interim clarissimis honoribus priuant.*
Nam genitorem potius, quàm factorem
vni geniti consiteri nos debere Patrem

Cyri. lib. 4.
de Trinitate.
prope initiũ
tom. 2.
Simile.
Aduersus Ar-
rianos Verbũ
à Deo nõ ge-
nitũ, sed factũ
impie dogma-
tizantes.

ac Deum, omnis sanè ratio sapiens sua-
det. Sic enim nobilior apparet & tribui-
tur ei iusto calculo eminentissima glo-
ria. Quandoquidem incomparabiliter e-
tiam sublimius apud nos, quod a nobis ge-
nitum est, quàm quod à nobis factum. At
si factor quidem erit Deus, & gloriam
obtrinebit quod possit condere. Non sit au-
tem genitor, horruerim equidem blasphe-
miam illam absurdam dicere, nihilomi-
nus dicam, quamuis non valde volunta-
rius. Quod gignere, quod est manifeste,
clarius quàm aliquid arte fieri, licet &
artifex sit optimus, sequatur & minus
sit. Hæc ille meritò, horrens vt bla-
sphemiam dicere, quod gignere Pa-
trem, sit minus quàm facere: sicut in-
fanum esset, imaginem aliquam arte
confectam, quendam hominem re-
præsentantem, filio eius naturali, &
vivo anteferri: & hactenus quid factis
sit, his rationibus egisse, non quidem
ad demonstrandam Trinitatem in-
credulo Iudæo, vel Pagano, absit; sed
ad explicandum hoc arcanum aliquo
modo, & ad manuducendum fideles,
vt id quod autoritate diuina traditũ
est de illo mysterio, & à Catholica Ec-
clesia receptum, & confessum, aliquo
modo intelligant, rationique natura-
li non repugnare, vel contradicere
cognoscant. Multa tamen, & illa qui-
dem graua, argumenta sunt, quibus
Arriani perfidiam suam, & impieta-
tem fouebat, & Catholicam veritatẽ
impugnabant: sed illa suo tempore
& loco commodius refellentur à no-
bis. Idem hoc loco finem huic tracta-
tui imponimus; humilibus precibus
Deo supplicantes, vt lumen suum di-
uinum largiter in omnes homines ef-
fundat, quo illos tanti mysterij red-
dat non tantum admiratores & ama-
tores, sed etiam & in æternum cũ An-
gelis in cælo glorificatores, tribuen-
te hoc nobis Domino nostro Iesu
Christo, cui cum Patre, & Spiritu
Sancto compar est gloria, honor,
& imperium in secu-
lis sempiternis,
Amen.

Quale sit de-
cere, gignere
Patrem, minus
esse quàm face-
re, secundum
Arrianos.

TRA-

TRACTATUS TERTIVS.

In quo explicatur prima sententia Ioannis: In principio erat Verbum.

Mentē hominis ad cognitionem Diuinæ substantiæ, Fidei lumine multū adiuari.

Ioan. 17. Matth. 11.

Hæreses de Deo quid Ecclēsiæ profuerint.

Hilar. li. 2. de Trin. initio.

Aug. lib. 10. de Ciui. Dei. c. 23. tom. 5.

Mores Philosophorum.

De quibus hoc loco disputandum.

HACTENVS De sanctissimæ Trinitatis mysterio protenuitate nostra aliquid in mediū attulimus, vt ea quæ Ioānes tam altè philosophatur, aliquo modo cāpiamus. Nam etsi natura diuina humanæ menti incomprehensibilis, atque in enarrabilis existat, tamen Fidei dono imbuta, multa de illa nobis reuelata non solum cognoscere, sed & verbo, & scriptore ligose confiteri, & prædicare potest: aliās enim Christus non dixisset, Pater, manifestauit nomen tuum hominibus; & rursus: Nemo nouit Filium, nisi Pater: neque Patrem quis nouit nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Hæreticorum etiam impudentia, & pertinacia in causa fuit, vt Patres veteres, tū ratione, tū diligentia multa huius mysterij arcana à Deo impetrauerint, vt illis obuiā irent, & Catholicos loquēdi ac dicendi de tanto mysterio modum, & rationem docerent: quippè valde procliuē est, nisi certam dicendi regulā seruemus, in falsum Iudaismum, vel errorē paganorum degenerare. Vnde Hilarus lib. de Trinitate: Compellimur hæreticorum, & blasphemantium vitijs, illicita agere, ardua scandere, ineffabilia eloqui, inconcessa presumere. Augustinus verò lib. de Ciuita. Dei, postquam adduxit Porphyrium tres Personas tria Principia vocantē, subdit; Liberis enim verbis loquuntur Philosophi, nec in rebus ad intelligendum difficillimis offensionem religiosarum aurium pertimescunt. Nobis autem ad certam regulam loqui fas est, ne verborum licentia etiam de rebus quæ his significantur, impiam gignat opinionem. Hactenus ille. Ad huius igitur primæ clausulæ intelligentiam, primo loco

voces diligēter sūt examinādæ: deinde verò illarū sensus: & inter eos primò excludēdi improprij, & falsi. Secundò fundādus est verus sensus, & in eo ædificandus intellectus, deinde affectus. Tertiò vita Christiana, bonique mores stabilien di: atque hic ordo, si litera illud pati posset, semper esset seruandus. Sunt ergo in hac prima clausula Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, siue, In principio erat Verbum, tres voces, quarum prima est, λόγος, siue Verbum, de quo Damascenus lib. 1. de fide Orthodoxa, quatenus creaturæ conuenit, tria completi significata affirmat. Hæc enim sunt eius verba: Verbum rursus est naturalis mentis motio, secundum quam mouetur, intelligit, & cogitat, veluti lux ipse existens atque splendor. Verbum rursus est, quod internum & in corde promitur. Et iterum: Verbum est nuntius intelligentiæ. Varinus Fauorinus in Lexico; Τριχῶς ἂν ἔρηται λόγος: ἰνδῆσιος ὁ Θεὸς λόγος ἰνδῆσιος, καὶ ὁ προφορικὸς τῆς γλώττης, id est; Tripliciter dicitur Verbum, substantiale Deus, verbum internū, & verbum enuntiatium lingua. Augustinus lib. de Trinita. asserit, Verbum esse notitiā ex specie intelligibili productam: inquit enim: Necessè est cum verbum loquimur, id est, cum scimus loquimur, ex ipsa scientia, quam memoria tenemus, nascatur verbum, quod eiusmodi sit omnino, cuiusmodi est illa scientia, de qua nascitur. Formata quippè cogitatio ab ea re quam scimus, Verbum est quod in corde dicimus, quod nec Graecum est, nec Latinum, nec lingua alicuius alterius. Hæc ille: quod etiam paullo post iterum confirmat. Cū ergo Verbum sit vox ipsa, & operatio cogitatuæ disponens loquenda, & ipsum lumen intellectus agentis, & ipsa notitia ex specie intelligibili rei cognitæ

Damas. li. 1. de fide Orthodoxa. c. 18. Λόγος quatenus creaturæ conuenit, tria significat

Varin. Fauorin.

Quid Verbum August. lib. 15 de Trin. ca. 10. prope fin. tom. 3.

Cap. 11. Verbum vocale non esse simile Verbo diuino.

orta

Hilar.

Idē li. 2. de Trin. paullo ante mediū. B. Ignat. episto. 6. circa med.

Verbum Dei substantiam genitam quo sensu dicat B. Ignatius.

Theophy. in Ioan. Porphyrij Filij Dei verbum esse negatis, vanū Sophisma diluitur.

Verbum Dei propriè quid sit secundū August. & alios.

Augu. li. 15. de Trin. c. 11. circa dimid. tom. 3.

orta; in primis liquidum euadit, verbum vocale non esse simile Verbo diuino: quare Hilarus lib. de Synodis, citat Synodum quandam sic deficientem: Si quis insitum, & prolatiuum Verbum Dei Filium dicat, anathema sit. Vocat autem insitum verbum, quod per insitam loquendi naturā profertur. Idem Hilar. lib. de Trinit. Cessat, inquit, sonus vocis, & cogitationis eloquium. Verbum hoc, res est, non sonus: natura, non sermo; Deus, non inanitas est. Et B. Ignatius episto. ad Magnesianos: Vnus est Deus omnipotens, qui manifestauit se ipsum per Iesum Christum Filium suum; qui est Verbum ipsum, non prolatiuum scilicet, sed substantiale: non locutio articulata vocis, sed operatio deitatis, substantia scilicet genita, in omnibus bene placens suo genitori. Hæc ille, cuius dictum, quod substantia sit genita, benignè est interpretandum pro persona quæ sit hominisa, siue eiusdem substantiæ: nam Antiqui tanto verborum delectu atque rigore minimè vtebantur. Et idè secundum Theophylactum, cadit Porphyrij Gentilis sophisma: Si enim est, inquit, Filius Dei Verbum, vel est pronuntiatium, vel mentale. Verum neque hoc est, neque illud; ergo neque Verbum est. Cui respondetur: mentale, & prolatiuum verbum de his quæ apud nos sunt, & naturalibus dici consueuisse: de eo autem quod supernaturam est, nihil tale, quia improprie & metaphoricè Filio Dei tribuitur nomen Verbi: nullum enim nomen proprium quis inuenit dignum Deo. Hæc ille, per Verbum mentale intelligens vim aut facultatem loquendi. Secundò liquidum est, Verbum Diuinum non esse opus cogitatuæ, nec lumen intellectus agentis, sed propriè esse notitiæ rei cognitæ, siue notitiæ terminum, vt alij sentiunt. Vnde Augustinus lib. de Trinit. Verbum neque prolatiuum est in sono, neque cogitatuum in similitudine soni, quod alicuius lingue esse necesse sit, sed quod omnia quibus significatur signa præcedit, & gignitur de scientia quæ manet in animo, quando eadem scientia intus dicitur sicuti est: simillima est enim visio cogitationis, visioni scientiæ: nam quando per sonum dici-

tur, vel per aliquod corporale signum, non dicitur sicuti est, sed sicut potest videri, audiri vel per corpus. Quando ergo quod in notitia est, hoc est in verbo, tunc est verum Verbum, & veritas: qualis expectatur ab homine, vt quod est in ista, hoc sit & in illo; quod non est in ista, non sit & in illo: hic agnoscitur est est, non non. Sic accedit quantum potest ista similitudo imaginis factæ ad illam similitudinē imaginis natæ, qua Deus Filius Patri per omnia substantialiter similis predicatur. Hæc ille. Ex quibus habemus iā quid sit quantum ad rem Verbum, siue Λόγος.

Iam verò, teste Hieronymo in epistola ad Paulinū, Λέος vox est plus grauida sensibus, quàm vox Latina, Verbum. Ait enim: Λέος Græcè multa significat: nam & verbum est, & ratio, & supputatio, & causa vniuersi que rei; per quam sunt singula, quæ subsistunt. Quæ vniuersa rectè intelligimus in Christo: alij verò addunt sermonem, mēsuram, diffinitionem, librum, orationem, oraculum. Quæritur ergo quænam vox Latina significantius, & magis propriè exprimat vocem: Λέος Interpretis enim noster vertit, Verbum: Erasmus, Sermo: Tertulliano & Caietano magis placet Ratio: quidam verò per Hebraismū putat dictum: In principio erat res, vel factum, vel deitas; nam Hebræo more Verbum pro re, siue pro facto sumi putant. Nos verò primū dicimus, hæc omnia nomina aliquo modo conuenire secundæ Personæ, & Filio Dei. Ipse enim in primis est Verbum, quo Pater se, & omnia creata, & creabilia dicit. Est etiam sermo, quatenus carnem indutus, nobis locutus est. Rursus ratio est, quatenus ipse est omnium rerum idea, & forma: eatenus enim quidditatem habent, & speciem, quatenus à verbo dicuntur. Est autem idea, essentia cognita à se, vt exemplariter imitabilis à creatura, Angelo, scilicet vel homine. Exemplar verò, vt est principium operandi. Ratio verò, vt est principium cognoscendi obiectiuum.

Rursus dici potest causa, mensura, & supputatio: quia ipse disposuit

Gen. 1. Colos. 1. Ioan. 14.

Λέος nomen ne tenet quid. Hiero. episto. 103. circa princ. to. 3. initio. Eius varia significata ex Hierony. & alijs.

Erasmus. Tertullian. Caietanus.

Vocis Λέος omnia significata quæ apte Filio Dei conueniant. Heb. 1.

Idea quid.

Sap. 11.

omnia

Ioan. 1. Infra 17.

Quid sit Oraculum.

Eadem significatio Verbi, non tantum aliquo modo includit, sed etiam excedit.

Spiritus maxime quibus assilat.

Hec interpretatio: In principio erat Causa, vel supputatio, vel oraculum, quomodo deficiat.

Non etiam de finitionis vocabulorum Δόγος. perfecte exprimi

omnia in mensura, & numero, & potestate. Verbo enim mensurate creavit omnia. Rursus Christus dici potest definitio, per quam definitum apertius, & clarius exprimitur: ita ipse nobis Patrem expressit, & manifestavit; quasi definitum. Rursus oraculum dici potest, quod dicitur, quasi Deorum oratio, vel Dei responsum: quia Christus nobis est responsum, & oraculum diuinum: de omnibus ad salutem spectantibus: cuius aduentu omnia demonum oracula euauerunt: atque ita omnia illa vocabula quae λόγος significat, conuenire possunt Filio Dei.

Secundo dicimus, omnia haec significata aliquo modo includi in voce Verbi, quam Latinus interpret ad significandam secundam personam praeter alios eligit; & ultra illa omnia, quoduis illorum vocabulorum excedit. Spiritus enim adest quarentibus bonum commune; ac per hoc interpreti, alioqui minus docto, plusquam doctiori priuato assistit. Et quamquam diuinae prouidentiae sit, illum hominem fuisse; in quibusdam ostendere: tamen in necessarijs ad Fidei potissima dogmata explicanda non est derelictus; ut merito Ecclesia eius interpretationem caeteris omnibus praetulerit. Primum ergo voces illae, Causa, Mensura, Supputatio, nec per se diuini Verbi naturam, nec processum eius ad Patrem, neque distinctionem, aut aequalitatem Personarum indicant, nec etiam ab aeterno erant creata, quibus responderent mensura, supputatio, & causa. Oraculum vero, quod complexum ex pluribus significat, & proprie Dei responsum ad interrogata: significaretur ergo, Deum ad respondendum ad interrogata, Verbum produxisse. Definitio vero et si referatur ad definitum, non dicit tamen processionem definitionis a definito, neque relationem haberi ad creaturas, quae verbo, & non definitione dicuntur. Violentus vero est ille Hebraismus, ut Verbum capiatur pro re, vel pro facto:

& ita a nullo Patrum asseritur. Res porro cum aequè dicatur de Patre, & Spiritu Sancto, & de Verbo; non minus intelligeremus illam clausulam: In principio erat res, vel Deitas, de Patre, & Spiritu Sancto, quam de Filio; cum tamen Unigenitum a Patre intendat Euangelista exprimere. Res etiam relationem non habet, vel ad Patrem, quemadmodum Verbum ad dicentem: nec etiam ad creaturam producenda, quam tamen includit vox Verbi. Non etiam ita quaedrat vox Rationis, ut voluit Caietanus, & accipere potuit ex Tertulliano, qui libro in Praxean haereticum sub initium, ita scribit: *Ante omnia enim Deus erat solus, ipse sibi, & mundus, & locus, & omnia. Solus autem, quia nihil extrinsecus praeter illum. Caeterum ne tamen quidem solus: habebat enim secum, quam habebat in semetipso, Rationem suam scilicet. Rationalis enim Deus, & ratio in ipso prius; & ita ab ipso omnia. Quae ratio, sensus ipsius est, haec Graeci λόγος dicunt, quo vocabulo etiam sermonem appellamus. Ideoque iam in usu est nostrorum per simplicitatem interpretationis, sermonem dicere in primordio apud Deum fuisse, cum magis rationem conpetat antiquiorem habere: quia non sermonalis a principio, sed rationalis Deus etiam ante principium, & quia ipse quoque sermo ratione consistens, priorem eam ut substantiam suam ostendat. Tamen & sic nihil interest. Haecenus ille.*

Sed haec sententia dicens: In principio erat Ratio, non placuit B. Augustino, qui lib. octogintatium quaestionum sic ait: *In principio erat Verbum. Quod Graecè λόγος dicitur. Latine & Rationem, & Verbum significat. Sed hoc loco melius Verbum interpretatur, ut significetur non solum ad Patrem respectus, sed ad illa etiam quae per Verbum facta sunt, operatiua potentia. Ratio autem, et si nihil per illam fiat, rectè ratio dicitur: Sic ille, doctè respuens vocem Rationis, quod careat relatione ad creaturas, quae Verbo conditae sunt. Ambrosius etiam tacite notat Tertullianum. lib.*

Minus etiam idoneum rei esse, dupliciter.

Non est Ratio nis vocabulum cohaerere. Tertullian.

Eadem versio: In principio erat ratio, improbat Augustinus. B. Aug. lib. Quest. 83. q. 63. to. 4. paulò ante dimidium. Hanc ille cur probet magis: In principio erat Verbum. Δόγος, B. Ambros. li. 4. de Fide c. 3. prope finem. tom. 2.

Quale sit Verbum Dei secundum Ambrosium. Ioan. 5. Ibid. 6. Sap. 16. Euidetur quod Graecè quid.

Erasmi. Beza homo haereticus. Ratio contra hanc lectionem Erasmi. In principio erat sermo. Quibus Scripturae locis sermo, Dei Verbum significet. I. Locus. Ambrosii ubi supra productus fuit.

II. Locus.

Augustini tract. 54. in Ioan. tom. 9.

Ioan. 10. III. Locus. Idem tract. 108. in Ioan. Psal. 147. V. Locus. Sap. 18.

Et loci: Omnipotens sermo tuus Domine exiliens de caelo a regalibus sedibus venit, duplex intelligentia. Exod. 11. & Infra 12. & seq.

de Fide: Verbum autem hoc nostrum utique prolatum est, syllabae sunt, sonus est, & tamen a sensu nostro, & mente non discrepat: & quae interiori tenemus affectu, ea tanquam operantis verbi testificatione signamus, sed non sermo noster operatur, solum est Verbum Dei, quod nec prolatum est, nec videtur dicunt, sed quod operatur, & uiuit, & sanat. Haec ille: ubi vides, Tertullianum accepisse rationem, quod dicitur in dicitur, id est, reconditam cogitationem.

Postremo, non placet expositio Erasmi (quem sequitur Beza, & alij) In principio erat sermo: quia etsi in sacris literis, & sanctis Patribus interdum voce sermonis exprimitur secunda Persona; non tamen nec tam frequenter, nec tam proprie, quam vocabulo Verbi. Indicabo vnum, aut alterum locum. Ad Heb. 4. dicitur: *Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, &c.* Vbi aperte de Christo esse sermonem, indicat Ambrosius lib. de Fide, interpretans hoc de Filio Dei: Deinde quod sequitur in textu, manifeste probat, dicitur enim: *Non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius, omnia autem nuda, & aperta sunt oculis eius, ad quem nobis sermo.* Alter locus est Ioan. 12. in fine: *Sermo, inquit, quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die: quem locum Augustinus de ipso Filio Dei veturo in nouissimo die ad iudicandum exponit. Satis, inquit, manifestauit se ipsum iudicaturum in nouissimo die: se ipsum quippe locutus est, se ipsum annuntiauit, se ipsum ianuam posuit, quae ipse ad oves Pastoris intraret.* Rursus Ioan. 17. *Sanctifica eos, inquit, in veritate. Sermo tuus, veritas est; &c.* de Christo crucifixo, qui Graecè λόγος dicitur, quo omnes sanctificamur; Augustinus exponit. Quod rursus David ait: *Velociter currit sermo eius aptè de Filio Dei intelligi potest. Quod vero dicitur in libro Sapientiae: Omnipotens sermo tuus, Domine, exiliens de caelo a regalibus sedibus, &c.* de precepto, vel imperio, vel diffinitiuam sententiam ad interficiendum primogenitos Aegyptiorum, si antecedentia verba expeditas, necessario intelligitur. Quamquam

non eam inficias, mysticè ad aduentum Christi significandum extendi posse: quod Christus omnes aereas potestates, & peccata nostra debellauit, & interfecit: quemadmodum Ecclesia haec verba ad hunc sensum in Missae sacrificio accommodauit.

Deinde aduerte, Tertullianum, Cyprianum, Ambrosium, Hilarium, Hieronymum, & Lactantium, & plerisque alios ex veteribus Patribus inter quem vertisse: *In principio erat Sermo; aut certe Verbum sermonem appellasse: & Prudentius in Hymno ait:*

Ades, Pater Supreme, Quem nemo vidit unquam, Patrisque Sermo, Christe, Et Spiritus benigne.

Sed id nec tam frequenter, ut diximus, nec tam proprie. Primum quidem, quia sermo compositionem a pluribus simul contextis dictionibus significat, ut docent Grammatici; assignantes differentiam inter dictionem, quae vnicum verbum est; & inter sermonem, qui plura verba complectitur. Verbum vero etsi interdum sit compositum, ut *Factum est verbum Domini ad Hieremiam; & de prouerbio aliquo dicere consueuimus; Vetus verbum est: interdum tamen per verbum, vnicum & simplicem conceptum, & vno verbo expressum intelligimus, quod magis quadrat Deo infinito. Et si enim nos, quia infirmi, & imbecilles, vnico verbo mentis conceptum exprimere, & auribus aliorum declarare non possumus, & ob id necessarium est pluribus verbis uti: secus tamen est in Deo, qui vnico, & infinito Verbo suo omnia dicit: vnde apud Iob dicitur: *Semel loquitur Deus, & secundo id ipsum non repetit: hoc est, teste Augustino, vnicum Verbum genuit. Etsi enim sunt verba Helii, per Spiritum Sanctum tamen dicta sunt, & B. Gregorius lib. Moralium illa verba sic exponit: Pater unigenitum consubstantialem sibi Filium genuit. Loqui enim Dei, est Verbum genuisse: semel autem loqui Dei, est, Verbum aliud praeter unigenitum non habere. Vnde & aptè subditur: Et secundo id ipsum non repetit: quia videlicet**

Colof. 2.

Tertull. in Prax. subinitiu, to. 1. sub fine.

Cypria. lib. 2. in Iudaeos c. 5.

Ambros. lib. de Fide c. 2. circa med. to. 2. in fine.

Hilar. lib. 2. de Trini.

Hiero. in c. 1. ad Ephes. tom. 9.

Lactant. lib. 4. c. 8. prope princ.

Prudent. Roma. in Hym. ante somnum, sub oper. initium.

Ioan. 1. & 1. Tim. 6. Sermo quid proprie significet.

Hiero. 1. & saepe alibi. Verbum interdum quid sonet.

Iob. 33. Illud Iob: Semel loquitur Deus, &c. quid secundum Augustinum.

B. Aug. B. Greg. lib. 23. Moral. c. 19. tom. 1.

II. Ratio.

Sermonis e-
tymon.

Seruius.

Dialogus vn
de dicatur.

III. Ratio.

Hilar. loco
citato.

1. Tim. 6.

III. Ratio.

Mercu. Trif-
megisti de
Verbo eter-
no sententia.

Verbū, Dei
filius dicitur
quatuor de
causis potif-
simum.

Theophy. in
Ioan.

Verbū mētis
nostræ si
quod est, à
Verbo diui-
no quantum
differet.

hoc ipsum verbum, id est, filium non nisi
vnicum genuit. Sic ille.

Deinde nota quadrat vox Sermo-
nis, quia Sermo aliquid foris semina-
tum, & iactatum significat, vt patet ex
sua etymologia, nam dicitur à ferendo.
Est enim propriè sermo, quidam
votum, vel syllabarum, aut literarum
contextus, & ordò, qui solum in voce
reperitur; Verbum autem, intum est,
& ipsi dicenti coniunctissimū. Qua-
re sermo non ita quadrat. Nā, vt Ser-
uius ait, Sermo, est confertio oratio-
nis, & confabulationis duorum, vel
plurium: quam Græci dialogum di-
cunt, quia inter vtrumque feritur.

Tertio, non placet Sermo, quoniam
Arrianis hæc vox magis applaude-
bat, quàm Verbum, vt vel sic Verbū
minus Patre facerent, vel diuersum à
sua substantia: vt ex Hilaro colligi
potest. Constat autem, vitandas esse
profanas vocum nouitates, ne in ver-
bis, nedū in sensibus, cum hæreticis
consentire videamur.

Quarto, quia præcipue nomina-
tur Verbum diuinum à similitudine
conceptus mentis interni. Nam vel
antiqui Philosophi in diuinitate co-
gnouerunt vnam personam, quā vey,
id est mentem vocauerunt, & alterā,
quam Αδρῶν, id est, filium ipsius men-
tis. De quo Trismegistus ait: *Verbum
eius procedens vnde quaque perfectum, &
fecundum, & opifex lapsus in naturam
fecundam, & fecundas aquas, fecit eas
prolificas.* Et infra: *Natura mentalis ip-
sius Verbi, natura est generatrix, & opi-
fex.* Dicitur ergo Verbum Dei filius:
quia cogitatio mentis, qua sibi ipsi
mens loquitur, sine sensu, passioneq;
& corruptione à mēte procedit, est-
que illius perfectissima similitudo, &
imago. Deinde, quod vt mens sibi ip-
si loquitur per Verbum & cogitatio-
nē suam; atque intra se ipsam, & om-
nia quæ scit, & videt, ita in Filio sibi
ipsi Pater loquitur, & in eo vt in spe-
culo se ipsum, & omnes creaturas cō-
templatur. Ad hæc, teste Theophyla-
ro, sicut mēs non potest esse sine Ver-
bo & cogitatione, & verbum nō po-
test esse nisi à mente, ita & Pater sine
Verbo, & Verbum Patri est coæter-

num. Deinde cum nostrum verbum
sit inefficax, & inualidum, istud diui-
num natura est operatrix & opifex,
& omnia per ipsum facta sunt. Quar-
to, vt verbum nostrum assumens vo-
cem, & illa indutum, nobis secreta
mentis detegit: ita Verbum hoc car-
nem assumens, sensibile est factum, &
Patrem suum, & quæ Patris sunt, mū-
do manifesta, & aperta reddidit. Me-
lius ergo voce verbi, quàm sermonis
exprimitur Dei filius. Cur verò Ioan-
nes potius Verbum, quàm Filium vo-
cauerit, explicant Chrysoströmus, &
Theophylact⁹, ne audito ab initio no-
mine filij, natiuitatem eius corpo-
ream, & cum tempore, & corruptio-
ne procedentē illam cogitarent le-
ctores; sed spiritualementem, immateria-
lem, & intelligibilem, adiungit B.
Thomas, id factum alia ratione: quod
de Dei Filio erat tractaturus, quate-
nūs docturus erat Patrem, illumque
mundo toti manifestum redditurus:
cui rei magis seruebat vox Verbi,
quàm filij. Præstat ergo vox Verbi vo-
ci sermonis, & filij.

Neque obstant Erasmi rationes,
quarum prima est: quia vox Verbi,
totam & integram orationem non
sonat, sed dynam aliquam eius partem;
Christus autem, completissima est
& perfecta oratio omnium, quæ Pa-
ter per Filium dixit. Sed iam di-
ctum est, Deum infinitum, & vni-
cum Verbum producere, quo se to-
tum, & omnia dicit; ac propterea
melius exprimitur voce Verbi, ad
explicandam eius singularem vnita-
tem, quàm voce sermonis, quæ plu-
ralitatem verborum designat.

Secunda ratio Erasmi in Apolo-
gia sua, sumpta est ex etymologia di-
ctionis Logos, quæ rationem sonat:
vnde λογισμος cogitatio, & λογισμας co-
gito: Sermo autem à ferendo di-
citur, vnde & differo: ideo vox ser-
monis propius accedit ad etymon
Græcæ vocis Logos, quā verbū, quod
à verberato aëris dicitur, vt Augusti-
nus ait libro de principijs Dialēcticis,
cap. 6. Sic enim scribit: *Qui Verbum
dicit à verberando aërem, vel aurem, in-
ter alias opiniones, probabilius existi-*

Ioan. I.

Cur Ioan. po-
tius Verbum,
quā Filium
Dei nomina-
uerit.

Chrysostr. ho-
mi. 2. in Ioā.
tom. 3.
Theophy. ibi-
dem.

B. Thom. in
Ioan. ca. I.
tom. 17.

Erasmi quib⁹
prōbat Dei
filij nō Ver-
bū, sed sermo-
nē appellan-
dū, rationes
diluuntur.

II. Argum.
Λόγος Græ-
cè quid.

Verbū vnde
dictū sit, secū-
dū Augusti.
Augu. to. I.
ante dimid.

Alteri Verbi
etymologia
secundū eudē.

Idem tom. 3.

II. Ratio pro
soluōne v-
ius argum.

Idem.

Idem.

Idem.

Ioan. I.

Infra 14.

Arist. tom. 1

Idem.

Regula topi-
ca.

Verbo pro in-
terno-mētis
conceptu in
scriptur. fre-
quenter acci-
pitur.

mat. Respondeo, iam esse dictum, sermōnē
quid externum, & foris seminatum, signi-
ficare, quicquid sit de propinquitate Lati-
na etymologia ad etymologiam Græcam.
Verbum verò, secundum nonnullos,
à verò, vel à veritate dicitur, quemad-
modum Augustinus innuere vide-
tur in verbis illis lib. 15. de Trinitate
cap. 2. superius allegatis: hoc enim
maximè quadrat Verbo, vt verum sit,
veritatemque, sicuti in mente est, re-
præsentet. Deinde, etsi maximè con-
cedamus, Verbum dici à verberando
aëre, vel aure; non impedit, quin acci-
piatur pro eo, quod in mente respō-
det verbo prolatitio. Augusti. 15. de
Trini. cap. 2. initio. *Verbū quod foris so-
nat, signū est verbi quod intus lucet, cui
magis verbi competit nomen. Nam illud,
quod profertur carnis ore, vox verbi est,
&c.* Et rursus lib. 7. cap. 3. initio. *Pater
sapientiam dicit, vt Verbum eius sit, non
quomodo profertur ex ore verbum sonas,
aut ante pronuntiationem cogitatur: Spa-
rijs enim temporum hoc cōpletur, illud au-
tem æternum est, & illuminādo dicit no-
bis, & de se, & Patre, quod dicendum est
hominibus. Et infra. Si enim hoc Verbū,
quod nos profertur, temporale, & transito-
riū, & seipsum ostendit, & illud, de quo
loquimur, quanto magis Verbum Dei, per
quod facta sunt omnia, quod ita ostendit
Patrem, sicuti est Pater, quia & ipsum ita
est, & hoc est, quod Pater secundum quod
sapientia est, & essentia. Nam secundum
quod Verbum, nō hoc est, quod Pater, quia
Verbum non est Pater, & Verbum relati-
uè dicitur, sicut Filius, quod vtique non
Pater. Hæc ille, attendens vocem Ver-
bi magis conuenire conceptui men-
tis, quàm externo sermoni. Nam, vt
Aristoteles dixit in libro 1. Peri-
hermenias, *Ea, quæ sunt in voce, si-
gna sunt earum, quæ sunt in anima,
passionum.* Et rursus, *si propter
quod vnumquodque tale, & illud ma-
gis; vox ipsa articulata, & prolata
propterea dicitur Verbum, quia
internum verbum representat, &
illud ad auditorem defert, pro-
prius, & plenius ipse conceptus
internus dicitur Verbum. Qui lo-
quendi modus à Scripturis non est
alienus, in quibus sæpè Verbum;**

pro interno conceptu accipitur. Iob
enim capit. 4. dicitur: *Sed conce-
ptum sermonem tenere quis poterit?*
Et rursus: *Plenus sum sermonibus,
& coarctat me spiritus vteri mei, lo-
quar, & respirabo paullulum:* &c. Ad
hæc, Anna, mater Samuelis, lo-
quebatur in corde suo, tantum-
que labia eius mouebantur. Et Ma-
ria: Virgo. conseruabat omnia verba
hæc, conferens in corde suo. Et Pau-
lus audiuit arcana verba, quæ non
licet homini loqui: & de stulto di-
citur: *Dixit insipiens in corde suo,
Non est Deus.* In quibus omnibus lo-
cis videmus, præter verba externa,
etiā esse verba interna; & secreta
cordis, & de eo, qui allocutus
est Principem, dicimus, habere il-
lum verba quædam magni momen-
ti; quæ Principem scire expediat.

Exclusis igitur omnibus alijs in-
terpretationibus vocis Græcæ Lo-
gos, & omnibus alijs vocabulis, as-
serimus, aptissimè, & significanter
interpretem nostrum vertisse: *In
principio erat verbum, atque eiusmo-
di voce secundam personam in di-
uinis, quantum humana fert balbu-
ties, & lingua nostra rusticana, ex-
pressam esse. Nam primo, aliæ
voces non tam conuenienter ex-
plicant: & illud, quod explicant,
eminenter in hac voce continetur.*
Deinde, quia Verbum vnicum est,
intimum est, & relationem habet
ad Patrem dicentem, à quo pro-
cedit. Et per ipsum, vt Patris
Verbū, innotescit Pater, vt docet Au-
gustinus lib. de Fide & Symbo. cap. 3.

Tertio, quia hoc Verbum relatio-
nem habet ad creaturas producen-
das: nam verbo dicta sunt omnia.
Vnde & Eccles. 37. dicitur: *Initiū om-
nis operis Verbum:* quod Augustinus
lib. 15. de Trinit. cap. 2. de Verbo æ-
terno exponit. Et Clemens lib. 1. Stro-
matum, ait: *Quid verò, an non factum
quoque est dicere? & facere ex Ver-
bo fit, seu ratione? Si non enim Ver-
bo, seu ratione agamus, citra ra-
tionem fecerimus. Opus autem ra-
tionale ex Deo efficitur, & nihil
sine ipso factum est.* Et Victorinus

Iob. 32.

III. Ratio.

1. Reg. 1.

Luc. 2.

2. Cor. 12.

Psalm. 137.

Quam aptè
secundā perso-
nā in diuinis
nomine Ver-
bi expressit
nostris inter-
pres.
Ratio prima
2. 61.

Secundā.

Augu. to. 3.
circa princ.
Tertia.

Idē ibidem.
Clem. Alex.
to. 11. initio.

Marciv isto rin.

lib. 1. de Trinitate: Non ergo Logos locutio quadam est, sed potentia ad creandum est, confabulans ijs, quibus futurum est esse. Hæc ille.

Quarta.

Quarto, significatur voce Verbi, purus, & immaterialis modus productionis. Ne enim quid carnale cogitarem, vel corruptionem, vel fluxum, vel tempus, vel minorem Filium, ex zelo honoris Patris; propterea abstinuit à voce Filij, & usurpauit vocem Verbi, quod sine corruptione & alijs à mente nostra procedit. Vnde Synodus Ephesina ait: Coexistere semper, & coeternum esse Patri Filium; splendor tibi denuntiat: impassibilitatem natiuitatis illius ostendat Verbum, consubstantialitatem nomen filij pandat.

Syno. Ephes.

Quinta.

Quinto, dicitur Verbum, quod imago perfecta sit genitoris, quem totum dicit, & exprimit: vnde Basiliius homilia 16. super hæc verba Ioannis: Cur Verbum? quo ostendat, quod ex mente processit. Cur Verbum? quia citra passionem natus est. Cur Verbum? quia imago est genitoris, totum in se ipso genitorem ostendens. Hæc ille ferè. Rursus, rectè Filius, Verbum dicitur; quia genitoris voluntatem, & ipsum genitorem nobis indicabit. Vnde Cyrillus libro 7. Thesauro. cap. 3. Loquitur enim pater ineffabiliter ad Filium. Habet enim Filius naturaliter perfectam voluntatis paternæ cognitionem; nec verbum expectat, cum ipse sit Verbum Dei.

B. Basil. to. 1

Cyrl. to. 2.

Theophy. in Ioan. c. 1.

Theophylactus vero ait. Αὐτὸν λόγον ἰδέσθαι ἐπιθέσει τὰ ἱερά Πατρὸς ἡμῶν ἀποκρίσειν ὡς πρὸς καὶ τὸν λόγον τὰ ἱερά τοῦ νοῦ ἀπαράλληλα βασιμῆα; id est, Ipsum Verbū vocauit, quoniam ea quæ Patris sunt, nobis annuntiavit, quemadmodum omne Verbum consilia mentis denuntiat; quasi dicat, Verbum esse locutorem, interpretem Dei, & diuinum interuentum.

Sexta. Idè Cyril.

Sexto, Verbum dicitur, quod sit Patri consubstantiale. Vnde Cyrillus lib. 7. Theaur. cap. 1. scribit: Multis enim nominibus scriptura Filium appellat. Sed Euangelista, cum Verbum dixerit, quasi proprium, idque mirabile, atque inauditum pronuntiaffet, nihil

aliud apposuit, nec dixit, vt de Paulo, verbi gratia: scribitur Paulus Apostolus: suffecit enim sibi, ad significandum ipsum esse Filij, Verbum dixisse. Idem cap. 4. latius probat.

Septimo, Verbum dicitur ipse Filius, quatenus intimus est Patri; & e ratione Verbum à vero diriuatur: quatenus verò à verberatu aëris, vel auris dicitur, egregiè significatur Verbū sensibile, & carnem indutum, quod aures nostras sonitu prædicationis, tum per se, tum per Ioan. præcursores, tum per Apostolos subsequentes verberauit, & verberat. Rectèque, vt superius dictum est, voce sermonis exprimitur; & tunc Sermo, siue Verbum tantumdem est, quantum Græcè ῥῆμα, quod prædicatum dicitur ab Aristotele lib. 1. Periherme. de quo Luc. 2. habetur: Videamus hoc ῥῆμα, siue Verbum, quod factum est, quod fecit Dominus. Et pondera illa verba: Quod fecit Dominus: Non quod Dominus ad Isaiam, vel Hieremiam, vel ad aliquem ex Prophetis fecit, sed simpliciter, & absolutè, quod fecit Dominus. Nam Incarnatio diuini Verbi, ad omnium hominū, & omnium tēporū salutē facta est: de quo Verbo alibi ait per Hieremiam: Vigilabo ego super Verbo meo, vt faciam illud. Et cum Græcè λόγος tam sermonem, quam rationem significet: vnde homo animal Logicon, id est, loquutorium, vel fermocinatorium cum ratione, vel rationale, seu rationis plenum (vnde nec homo animal sociale esse potest, nisi linguæ beneficio conuersando testetur se à ratione non discedere: adeo vt qui linguæ eius gentis, apud quam versatur, careat, licet animal esse rationis expertus dici non possit, tamen vsus rationis expertus meritò dicitur) idèd voce Verbi eleganter est explicatum, quatenus intimus erat Patri, & rursus, quatenus est incarnatū, & sensibile, & quasi prolatū à Patre, ad nos descendit.

Octauo, notandum est, absolutè dici Verbum, & cum articulo Græco, ὁ λόγος quod eminentiam quandam, & excellentiam significat, & nō Verbum Dei; nè reuelationem ali-

Roma. 1. Idem.

Septima ratio.

Ioan. 1. & seq.

Præ Græcè quid. Arist. to. 1. Luc. 2.

Incarnatio Verbi cur facta.

Homo cur loquitor animal

Octaua.

quam

B. Basil. to. 1

Ioan. 8. & 9. Infra 11.

Diuini Verbi ab humano multiplex differentia.

Hypol. Martyr.

quam, aut sermonem à Deo factum intelligas, ne putes hic esse sermonem, vel de verbo Angelico, vel de verbo humano, sed de Verbo illo diuino, quod vnicum est, eminentissimum, & altissimum, totamque virtutem Patris productiuam terminans. Vnde beatus Basiliius homilia 16. in hæc verba scribit: sed & Verbi duplex est sensus. Vno modo per vocem prolatus, & aërem verberans, statimque periens. Alio modo intra nos positum, & nostris cognitum cordibus. Logos in super, artificiosa est oratio. Vide itaque, ne vocis huius equiuocatio te forte decipiat. Quomodo enim erat in principio humanum Verbum, cum homo initium generationis post bestias, feras, volucres, & serpentes acceperit? Sed neque Angelorum esse potest. Omnis namque creatio inferior aëro est, principium à Creatore accipiens: Verbum autem intrinsecus cordibus nascens, & ipsum est illis, quæ intelliguntur, posterius. Sed audi Verbum hoc, ita vt Deo condignum est. Nam de Vnigenito differens, Verbum ipsum appellauit. Quemadmodum igitur illum paullo post & lucem, & vitam, & resurrectionem vocat. Cum verò lucem audis, non hanc sensibilem, oculisque visibilem existimabis; neque cum vitam audieris, hanc communem putaueris, qua & bruta viuunt. Similiter & Verbum audiens, caue, ne mentis imbecillitate ad humiles, terrenasque sententias deprimaris, sed Verbi potestatem ac sensus diligentius inuestiga. Hactenus ille, eloquentissimè simul, ac doctissimè.

Est autem diuinum Verbum differens à nostro verbo in multis. Nostri enim verbū accidēs est, & trāsies, & multiplicabile, siue (vt ita dicā) plurificabile; & sapē in potentia, non in actu; & intelligibile, non intelligens; & audibile, & non visibile. Diuinum autem Verbum substantiale est, & totam Patris substantiam possidēs: permanens est, non temporale: vnicum est, non multiplex: in actu semper est, nunquam in potentia: non solum intelligibile est, sed etiam maximè intelligens: non solum audibile est, verum etiam visibile. Vnde Hippoly-

tus Martyr contra hereticos quosdā sui temporis, dictos Noctianos, Verbum, inquit, Dei solum est visibile; hominis verò Verbum, audibile. Hoc Verbum Dei loquebatur in Prophetis, & dictum ab illis filius, quia futurus erat homo. Hæc ille. Cætera verba ex silentio formantur: hoc autem Verbum, ex Patris substantia. Vnde Ignatius ad Magnesianos scribens, ait: Οὐδὲν ἄνθρωπος ἀίδιος ἐκ τῶν οὐρανῶν προελθὼν: id est, qui est ipse Verbum sempiternū, nequaquā ex silentio progrediens.

Non d, Filius rectè nomine Verbi exprimitur, quia ita consuetum est in scripturis Veteris Testamenti. Dicitur enim à Dauide: Verbo Domini cæli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum. Et rursus: Eructauit cor meum verbum bonum. Et iterum: Misit Verbum suum, & sanauit eos. Rursus: In aeternum, Domine, Verbum tuum permanet in celo. Et alibi, Emittet Verbum suum, & liquefaciet ea.

Salomon verò, etiam Christum Verbum non ignorauit: Fons, inquit, sapientia, Verbum Dei in excelsis. Et rursus: Qui fecisti omnia Verbo tuo. Et iterum: Gloria Dei est, celare Verbum. Et si autem nemo alius ex Euangelistis præter Ioan. (quod sciā) Christū Verbū appellet: Principes tamē Apostolorū Petrus & Paul. hac voce Filiū Dei designat. Petr⁹ quidē in posteriori epist. dū ait: Latet enim eos hoc volentes, quod cæli erāt prius, & terra, de aqua, & per aquā cōsistens Dei verbo. Et rursus: Cæli autē qui nūc sunt, & terra sunt, eodē Verbo repositi sūt, igni reseruati. Paulus verò in 1. cap. ad Titū. Manifestauit autē tēporibus suis, Verbū suū in prædicatione. & Decimo, & illud mirificè veritati cōsonat, quod Filius Dei sub hac voce λόγος, vel Verbū, vt Lactantius lib. 4. cap. 8. rectè cōsiderauit, cognit⁹ est à Theologis, & sapientibus, siue poetis gētiliū; ita vt prædicatione Euāgelica, qua traditur, Verbum esse in principio apud Deū, nō potuerit illis esse tā insolita, & noua, vt illos à credēdo deterreret. Vnde Mercuri⁹ Trismegist⁹ scribēs ad filiū Tat, dicit: Est, dō fili, arcanū quoddam sapientia sanctum, de solo Domino, quod dicere, supra hominē est.

Mercurij Trismegisti, & eorū qui sequuntur Philosophorū de Verbo sententia.

B. Ign. Mar. epist. 6. paul. id à medio.

Nona ratio. Cur Dei Fili⁹ Verbum appelleretur. Psal. 32. Psal. 44. Psal. 106. Psal. 118. & Isai. 40. Psal. 147.

Eccles. 1. Sap. 9.

Prou. 25.

2. Petri. 3. Ibidem.

Titum 1.

Decima.

Lactā. Firm.

Plato.

Et alibi: Intelligentia illa Deus, cum maris, & femina vim haberet, & vita et lumen esset, genuit Verbum, alteram scilicet mentem opificem. Plato vero in Epinomide, Verbi meminit, & accepit, ut puto, à Mercurio Trismegisto: Quælibet stella, inquit, proprium cursum cõfiscit, abfoluens & peragens eum ordinẽ, & decorem, quem, ut videri possit, fecit diuinissimum Verbum. Idem in Phædone prædicat mentem omnium creatricem: in Timæo, Creatorem mundi opificem. Zeno quoque Stoicus, Naturæ rerum dispositorem, vniuersitatisque opificem Logon prædicat. Heraclitus quoque (ut illum allegat Ameli⁹ Platonicus) Hoc certè, inquit, erat Verbum, per quod semper existens ea, quæ sunt, facta fuerunt. Orpheus vero antiquissimus poëta, Verbum nõ ignorauit, quemadmodum Iustinus martyr in Apologetico ad Gentes testatur. Ait enim: Εἶς ἀλλόγητος θεῖος βλήτας τὰς ψυχὰς προσέδραμε, &c. Id est:

Inque Dei Verbum aspiciens, huic semper adesto,
Desigens animi altas luces, perge, viamque Rectam, factorumque vni nate aspiciendum.
Et iterum:

Οὐρανὸν ὀρμησῶς ἐθεῖς μεγάλας σφῶν ἔργων,
Αὐτὸν ὀρμησῶς σὶ Πατρὸς ἡμῶν φέγγετο πρῶτον,
Id est:

Gene. I.

Te Cælum obtestor, sapiens opus Omnipotentis.
Vocem te Patris adiuro, quam protulit ipse
Primum, consilijs eius cum constitit orbis.

Philo.

Gene. I.

Philo vero disertissimus lib. Quæstionũ & solutionũ in illud Gene. I. Ad imaginem Dei fecit illũ. Verbum diuinũ nõ ignorauit: Ait enim: Quæ obrem tanquã de altero dicit, Ad imaginem Dei fecit hominẽ, nõ potius ad imaginẽ sui? Præclarè, & sapienter id dixit oraculũ: nec enim fieri potuit, ut vlla res creata ad similitudinẽ Altissimi, omniumque Patris effigietur: ergo & secundũ Deũ, qui est Verbum eius. Debit enim forma rationalis in anima hominis à Verbo diuino formari; quãdoquidẽ Deus, qui est ante Verbum, melior ac certior est omni creatura rationali. Nã cũ in optima, ac separata sit idea cõstitutus, nõ erat fas quicquã ei

Quare tanquã de altero dicitur: Ad imaginẽ Dei fecit hominẽ, nõ potius ad imaginẽ sui, teste Philone.

creatũ assimilari. Hæc ille: qui rursus in libro de Agricultura ait: Hæc omnia ducit, ac gubernat aptissimè Pastor, & Rex Deus, præfecto tanquã lege recta Verbo suo, & primogenito filio, qui hæc ordinis sacri administrationẽ, tanquã summi Regis magistratus administrat. Deniq; ne longior sim in recitandis Philosophorũ sententijs, vnus ex nostris Aug. lib. Cõfessionum testatur, se in libros Platoniorũ incidisse, in quibus hoc exordiũ Euãgel. Ioan. penè ad verbum se legisse affirmat: vbi frequenter fit mētio diuini Verbi. Vnde cõm, aptè, & sapiēter Euãgelista vocat Verbum, quia Pater ab æterno per Filium suum, quasi per os suũ, ad Spiritũ Sãctũ, eum cõproducẽdo, loquitur: Spiritus Sãcti verò propriũ est audire, ut Dñs ait: Quicquid audiet loquetur: Quẽadmodũ Patri tribuitur dicere, & Filio, Verbum esse. Ut enim auditus à corde & ore promanat, ita Spiritus Sãctus à Patre & Filio: & ut Verbum internũ à corde tantũ prodit, ita Filius à Patre. Loquitur deinde Pater æternus per Verbum suũ ad spiritus creatos, id est, ad Angelos, & ad homines, ut esse filiorũ accipiẽtes, Patrẽ, & Filium, & Spiritũ Sãctũ cordibus suis, & vocibus laudent, & glorificent: Vnde Ecclesia de Christo cantat: Per quem maiestatem tuã laudant Angeli, adorant Dominationes, tremunt Potestates.

Theodorus Beza, homo hæreticus, quo aliquid nouũ & plausibile mudo inueheret, scribit, hoc loco magis habẽdã esse rationẽ sermonis Hebræi, quã Græci. Etsi enim Ioãnes Græcè scripserit, tamẽ in tradẽdis Theologiẽ arcanis, ad voces, quæ erãt in Synagogavitate, & familiares, videtur allusifse. Et quia in editione Chaldaica, quæ erat populari sermoni accommodata, pro eo quod in cõtextu Hebraico habetur מִמַּר in Chaldeo reperitur מִמַּר mimar, vel memor, id est sermo, pmiffus, seu ille, de quo sũt voces, & sermones scilicet Prophetarum; propterea Christũ vocatũ ait Memor: quia erat Deus ille quidem magnus, & promissus. Sed profectò, si diligentius rem excutiamus, vana est hæc meditatio. Nam in primis, si Ioannes

Idem.

Aug. lib. 7. Cõfess. c. 21 tom. I.

XI. Ratio huius versionis: In princ. erat Verbum, nõ sermo.

Ioan. 16.

Ioan. Euang. in his verbis: In principio erat sermo, ad vocem Hebræam, seu Chaldaicã mimar, id est, Sermo promissus, minime allusifse, cõtra Bezam. I. Argum.

II. Argum.

Psal. 32. Psal. 147. Eccle. I.

III. Argum.

III. Argu.

V. Argum. Epiphan. in heresin 51. sub initium

Centu. I. li. 1. c. 4. Contra Centuriatores.

2. Timot. 3.

ed voluit alludere, quid est quod Syriaca versio Noui Testamenti, quæ eadem fere lingua scripta est cum Chaldaea, quæ nuper prodijt ex typographia Viennensi, & paulò post ex Antuerpiensi, non dixit Brischith mimar, sed Brischithmeltho, nõ agnoscens allusionem vllam ad verbum Chaldeum Mimar? Deinde cõfultius erat alludere ad scriptã Prophetarum omnibus notã, in quibus Verbum vocatur secunda persona, cum dicitur: Verbo Domini cæli firmati sunt: &: Emittet Verbum suum, & liquesfaciet ea; &: Fons sapientia, Verbum Dei in excelsis. Hæc etiam nomenclatura τὸ λόγος, non fuit ignota Gentilibus, ut superius ostendimus. Terriò, Patres antiquissimi, ut Ignatius, Iustinus, ignorarunt istam allusionem, quæ incredulis Iudæis parum erat profutura; de Verbi autem voce quamplurima, & illa quidem vtilia, nostri Patres philosophati sunt, ut Athanasius, Basilus, Gregorius Nazianzenus, & Augustinus. Quæ denominatio Gentibus, & Philosophis ad finem vocandis & traducendis accommodata erat, quia non omnino ignota. Ad hæc, inde Verbum esse substantiam materiæ expertem colligunt; inde etiam eius intimam productionem, & virtutem explicandi dicentem Patrem, & in creãdo mundo, diuinæ voluntatis completionem, & patefactionem in Euãgelizando deducunt: quæ omnes rationes Verbi nobis perirent per illã ignotam allusionem ad mimar. Denique Epiphanius Alogianos hæreticos recenset eos, qui λόγος, siue Verbum negabant: à quibus non procul videtur abhorretere Beza, dum ad illã vocem Chaldaicã censet esse Verbum referendum, & vertit; Sermo ille. Centuriatores quoque indoctè negant λόγος, à Ioanne dictum respectu Patris, quod sit cogitatione ab eo genitus: quod ad humanas cogitationes pertinere contendunt: & veteres Basilium, & Augustinum, qui sic interpretantur λόγος, docent errasse. Errantes ipsi, & in errorem mittentes alios, hæreti-

ci vocatũ Samosatani. Audi Cyrillũ lib. 1. Thesau. c. 7. Quare oportet, si quis generationẽ illã (in quantum homini licet) inuestigare velit, quæ ex mente & intellectu prodeunt considerare, & ex huiusmodi similitudine ad generatoinẽ Verbi, quantum in hac vita possumus intelligere, accipiendam manuduci: parit enim mens hominis cogitationes bonas, &c. Duodecimò & vltimò, pulchrè Spiritus Sanctus sub nomine Verbi expressit secundam personam, ut intelligamus, charissimum, & pretiosissimum esse hoc Verbum apud Patrẽ. Quiuis enim summo, & ardenti amore fertur ad suas cogitationes, consilia, & verba interna, quæ concipit, & meditatatur: quẽadmodũ Poëtę sua poemata, & parẽtes suos diligunt filios, & ut ait Salomon, Latatur homo in sententia oris sui. Si ergo quisque ad suos conceptus internos, siue verbo expressos, siue literis scriptos, mirificè afficitur; quid cogitandum est de summa illa, & infinita Patris maiestate, quæ vnicum tantũ Verbum per omnia sibi æquale, & consubstantialẽ ab æterno progenuit, tanquam imaginem viuã, & perfectissimè se representãtem: atque idẽ infinitũ Patris amorem promerentẽ? Vnde Pater (huius Verbi, quod & Sapientia dicitur) possessione plenus est, diues est, contentus est: ita enim testatur ipsa Sapientia: Dominus possedit me in initio viarũ suarũ. Per creationẽ em vniuersi orbis, & Angelorum, & hominum, nullum diuitiarum augmentum accepit; cum infinito Verbo suo ab æterno esset diues, & beatus. Debemus ergo & nos tanti Verbi donatione, & possessione esse cõteti, cũ reliqua omnia præ Christoviliissima sint stercora reputãda. Nã etsi quotidie dicẽdo verba, sonãdo verba, & trãfẽdo, nobis viuerint, & nihil aliud videantur quã verba: hoc tamen Verbum in ipso Deo permanet: nõ est sonus, sed quod intelligitur de sono. Quemadmodum Deus, quod ad sonum attinet, vile quid videtur, quia quatuor literis, & duabus syllabis constat; tamen quod ex illis literis responderet in corde nostro, magna, & summa

Cyrl. Alex. tom. 2.

XII. Ratio, & postrema.

Prover. I. 5.

Supra 8.

Quo loco apud nos esse debeat, diuinũ Verbum? Phil. 3.

Simile.

quædã subſtãtia cogitatur, quæ om- nem transcendit creaturam corporeã, & intelligibilem : ita fanè Verbum, quod ad prolotionem attinet, ex dua bus ſyllabis, & ſex literis conficitur, rem tamen ſi ſpectes, in mente reſpondet incomprehenſa quædam, & viua Patris imago, quam ex opere ſuo externo, & ex mundi fabrica facilè potes apprehendere. Vt enim conſilium, & verbum artificis ex opere illuſtri & inſigni cognoſcitur;

ita Verbum æternum ex mundi fabri- ca: quia *Omnia per ipſum facta ſunt.* Conemur ergo viua fide Verbum apprehendere, & tanquam rem om- nium pretioſiſſimam poſſidere: quia vt Chriſtus ipſe ſub nomine Sapien- tiæ teſtatur, *Qui me inuenerit, inueniet vitam, & hauriet ſalutẽ à Dño;* præſtã te eodẽ Dño noſtro Ieſu Chriſto, cui cū Patre, & Spiritu Sancto ab omni creatura reddatur omniſcultus, honor, & gloria in ſecula ſeculorum, Amẽ.

Ioan. 1.

Prover. 8.

TRACTATUS QVARTVS.

Quo eadem prima ſententia, ſiue propoſi- tio amplius declaratur.

RÆCEDENTI Tra- ctatu latè quidẽ, & vt puto, nõ ſine fructu de voce Ver- bi philoſophati fumus: in præſenti verò dua aliã voces expli- candẽ veniunt, nẽpè: *In principio erat.* Nec eſt, quod mireris, cãdide lector, de tã exacta, & diligẽti vocũ diſcuſſio- ne: nã cū in ſanctiſſimẽ Trinitatis my- ſterio enarrãdo verſemur, ad quod ob- ſcurãdũ, & demolieudũ, tothereticos Saranas ſuſcitauit; par eſt, vt nos om- nes occaſiones de ſignificatione, & proprietate verborũ ortas, ad tã altã veritatẽ deſtruendã adiuuentas, radi- citus euellamus, & extirpemus.

Quod ergo primo loco dicit, *In principio,* diligenter expendendũ eſt: notauit enim Baſilius homilia præal- legata, multa eſſe principia diuerſarũ rerũ in hac vita; verũ vnũ eſt princi- piũ, quod omnia præcedit. *Initũ via bonæ dixit prouerbiũ, ſed via quidẽ prin- cipiũ primus motus, vnde iter incipimus, cui quod eſt, retro inueniri poteſt. Et, Prin- cipiũ ſapientia timor Domini; ſed de hoc principio eſt aliquid antiquius, videlicet anima cõſtitutio nõdũ facta ſupietis, nec Domini timorẽ adeptã. Principia dicun- tur, ciuiles quoq; potẽtatis dignitate præ- cellẽtes. Sed iſta principia aliquorũ ſunt principia, & quodlibet illorũ aliquo refer-*

tur: principiũ enim linea, pũctũ; principiũ ſuperficiẽi, linea: & principiũ corporis, ſu- perficies: & orationis principia, elemẽta: il- lud autẽ, de quo dicimus principiũ, nõ ta- le eſt, nulli alligatur, nulli ſeruit, cũ nullo cõſideratur, ſed liberũ eſt, ſine domino: ſo- lutũ omni ad alterũ cõiunctione, cogitatio- ne indepreſibile, vltra quod aliud inueni- re nõ eſt. Si enim phãtaſia mētiscõrẽderis principiũ præterire, inueniet te præter- iẽs, & tuas omnino decipiet cogitationes. Dimitte tuã mētẽ, quantũ ipſa cupit per- currere, & ad ſuperiora cõſcẽdere: deinde ipſã reperiẽs in inſinitũ errãtẽ, ac per multa vacua ſpatiantem. Ruruſ verò ad ſui ipſius vnitatẽ redeuntẽ, quoniam an- tiquius ſeiſpſa principiũ reperire nequeat; idcirco ſemper principium omni cogni- to exterius, ac ſuperius inuenitur. Hactenus ille, pulcherrimè de eternitatis principio philoſophatus. Sed vt hæc luculẽtiũs pertractetur, cõſiderandũ eſt, duplex eſſe principiũ: alterũ qui- dẽ rei ipſi: alterũ verò, nõ rei, ſed du- rationis ipſius rei: cùm enim ſit ex ge- nere relatiuorum, profectò intel- ligi nequit ſine eo, cuius eſt princi- pium.

Primò ergo exponitur hic locus ab Origene, *In principio erat verbũ,* in hũc ſenſum: id eſt, Verbũ erat creaturarũ omnium principium, ſicut dicitur,

Principiũ du- plex eſt.

Orige. to. 2. in Ioã. par. 2. Sententiã ſu- perius pro- poſitã: In principio e- rat Verbũ, pri- mus ſenſus Origenis.

Principium multiplex re- rum Baſilio. B. Baſil. ho- mi. 16. to. 1. Pron. 15. Pſal. 110. & Eccleſ. 1.

Eiuſdem de principio æ- ternitatis pul- cherrima do- ctrina.

In

Ioan. 8.

Coloff. 1.

Improbatur ille ſenſuſtri- plici ratione

Alter ſenſus.

In ipſo vita erat: id eſt, ipſe erat vita: quod & ipſe alibi declarat, cùm in- terrogatus à Iudæis, *Tu quis eſ?* reſ- pondit, *Principium, qui & loquor vobis:* & Paulus ad Coloff. c. 1. loquens de Chriſto, ait: *Qui eſt principium primo- genitus ex mortuis, &c.* Ergo ſignifica- tur, Verbum eſſe principium rerum omnium, & perconſequens, Deus.

Sed, ſi verum amamus, non admo- dum quadrat hic ſenſus: violentum enim eſt, exponere, Ego ſum in prin- cipio, id eſt, Ego ſum principium: & facile fuiſſet Euangeliftã, dicere, Prin- cipium erat Verbum, ſi hoc intendi- ſet aſſerere, ſicut alibi interrogatus di- xit, *Ego principium, qui & loquor vobis.* Deinde ſignificatur aliqua diſtinctio per illam præpoſitionẽ, *In:* & ita non videtur eſſe ſenſus, Principium erat Verbũ, nãctũ alibi dicitur: *In ipſo vita erat,* hoc eſt, quia vita prædicatur per modum formæ, quia ex ſimplicitate naturæ & æquiualentia identificatur vita cum Verbo: non tamen ex ratio- ne formali vitæ, quare ſi hĩc verbo- rum ſeruari proprietates poteſt, nõ eſt nobis permittendum, vt illa tollatur. Ad hæc, etſi admittamus, principium eſſe Verbum, non tamen per hoc æ- ternitas Verbi directè oſtenderetur, quia poſteã oriri poſſet quæſtio de illo principio, an fuiſſet æternum; et- ſi conſiteri debeamus, illud æternum fuiſſe, quia pater non fuit priũs in po- tentia generandi, quàm in actu: & generatio non fuit ſucceſſiua: nec pa- ter voluit differre generationem, quia naturaliter toto conatu generat, atq; producit.

Sunt ruruſ alij, qui per principiũ, intelligunt Patrem: nam principium mundi & temporis aliud ante ſe ha- bent principium, id eſt, Deum: & tri- tum eſt dogma illud, & apud Docto- res Scholaſticos uſurpatum, Patrem eſſe principium ſine principio: Fi- lium verò, principium de principio: Hoc eſt, in Patre erat Verbum: erat au- tem per conſubſtantialitatem, & per circumceſſionem, vt loquuntur ſa- cri Theologi. Vbi enim eſt eſſentia Filij, ibi eſt & Filius. Et vbi eſt eſſen- tia Patris, ibi eſt & Pater. Et quia ea-

dem numero eſt eſſentia Patris, & Fi- lij, idẽd Chriſtus dixit: *Ego in Patre, & Pater in me eſt.* Hunc ſenſum Ori- genes & Cyrillus ſuper Ioannem at- tingunt: & Aug. lib. 6. de Trinitate, & Rupertus Tuitienſis.

Quamquã autem hic intellectus verus ſit, & Catholicum dogma con- tineat: non ita tamen huic loco qua- drare videtur. Primò quidẽ, quia de Patre ſtatim ſubdit: *Et Verbum erat apud Deum,* quod idem eſt, ac per hoc bis idem dixiſſet. Deinde non ita cla- rè exprimeretur Verbi æternitas, nec ad illam intelligendam eſſemus pro- pti, cùm etiam creaturæ dicantur eſſe in Deo, nec propterea tamen ſunt æternæ: tamen ſcriptum eſt: *Quod factum eſt, in ipſo vita erat.* Tertio, re- pugnat huic intelligentiæ, quod ſub- ditur: *Hoc erat in principio apud Deum.* Vbi videtur principiũ pro Patre non poſſe accipi, nam bis idem ſuperua- caneẽ repeteretur: eſſet enim ſenſus: Hoc Verbum erat in Patre apud Pa- trem. Quarto, quia ex modo loquen- di Euangeliftæ inſinuat, quod Ver- bum præceſſerit principium, quia in principio iam erat, non autem Ver- bum præceſſerit ſeiſpſum, vel Patrem.

Excluſis ergo hiſ duobus ſenſibus, ſupereſt tertius magis proprius, & germanus, vt principium capiatur pro menſura durationis: & non ex- preſſit cuius durationis, videlicet, an temporis omnes corporeas motui ſubiectas metientis, an æui ſubſtan- tias intellectuales, illarumque actio- nes menſurantis, an verò æternitatis, quæ Deum æternum, & perſonas æternas, earumque actiones menſu- rat, vt in omnium illarum principio, ſiue antea Verbum iam exiſtere in- telligamus. Affirmamus autem prin- cipium in æternitate, non quod re- vera illud habeat, cùm de ratione æ- ternitatis ſit, principio & ſine ca- rere, ſed quia doctrinæ gratia illud cogitatione, & imaginatione (ac ſi haberet) concipimus. Atque huic ſenſui illuſtri & Apoſtolico omnia fauent. Nam in primis hac prima ſententia occurrit hæreticis Ebioni- tis, & Cherinto Chriſtũ negantibus

Ioan. 14. Orig. to. 2. Cyril. lib. 1. in Ioan. c. 1. tom. 1. Aug. cap. 2. tom. 3. Non probatur quadrupliciter.

III. ſenſus ce- teris proba- bilior, atque acceptione dignus.

Principium in æternitate diuinarum perſonarum quale tantũ modo ſit.

I. Ratio pro ſenſu dicto.

antè

ante Mariam Virginem extitisse. Occurrit Iudæis dicentibus: *Quinquaginta annos nondū habes, & Abraham videristi?* Occurrit Gentibus dicentibus Paulo: *Quid vult seminuerbis hic dicere? Nonorum demoniorum videtur annuntiator esse:* cum tamen Christus æternus Deus sit. Occurrit Mahometo, Diuinitatem Christo, & æternitatem auferenti. Occurrit denique Alogianis, & Arrianis, qui dicebant (vt legimus in libro historiae tripartitæ) Non semper Deus, pater fuit, creatura est enim, & factura Filius, neque similis est Patri secundum substantiam: neque verus est, neque vera sapientia Dei est, neque verum naturaliter Patris Verbum est, sed vnus creaturarum quidem, & facturarum est. Sic illi impudentissimi Hæretici, ac Satanæ discipuli. Sed eorum virulenta doctrina hoc primo verbo Ioannis iuglatur.

Confirmatur secundò hic sensus. Nam idem Ioannes in prima sua Canonica ait: *Quod fuit ab initio, quod audiuius, & reliq. quibus verbis quasi declarauit: In principio erat Verbum.* In alijs etiam locis Scripturæ idem dicitur. Legitur enim apud Michæam de Filio: *Egressus eius à principio* (& explicans quid sit esse à principio, subdit:) *A diebus æternitatis.* Quemadmodum etiam Salomò scripsit: *Dominus possedit me in initio viarum suarum.* Et declarans illud initiū, subiungit: *Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis, antequam terra fieret.* Rursus alio in loco: *Ab initio, & ante secula creata sum, & vsque ad futurum seculum non desinam.* Vbi explicatè Spiritus sanctus semel per Michæam, & bis per Salomonem exponit principium, siue initium, æternitatem ipsam esse intelligendam.

Tertiò hunc sensum sequitur Patres. In primis Basilius allegatus: deinde Chrysostomus explicans: *In principio erat Verbum,* significare putat, sine principio esse, & æternum esse: sicut per hoc quod dicitur: *Hoc erat in principio apud Deum,* coæternitatem cum Patre significare. Cyrillus ait, principium nihil esse antiquius, neque posse

principium principij excogitari. Theophylactus: *In principio erat,* hoc est, à principio erat. Augustinus lib. de Trinit. sic intelligit: *In principio,* inquit, sic dictum est, ac si diceretur, *Ante omnia: quòd si ante omnia, qua facta, & creata sunt, erat Verbum: ergo illud nec factum est, nec creatum, sed æternum.* Hilarius libr. de Trinit. *Quid est istud: In principio erat? Transcuntur tempora, transcuntur secula, tolluntur ætates. Pone aliquid quod voles tua principium opinione: non tenes tempore, erat enim vnde tractatur. Respice ergo ad mundum, & intellige quid de eo scriptum sit: In principio fecit Deus cælum, & terram. Fit ergo in principio quod creatur, & ætatem continet quod in principio continetur, vt fieret. Mens autem Piscator illiteratus, indoctus, liber à tempore est solutus, à seculis, vicit omne principium.* Hactenus ille doctè, & acutè.

Quartò considerandum, pulchrū esse, & plenum hunc sensum, quia per illum ostèditur Verbum initium temporis, imò etiam æui præcedere: adde etiam in æternitate res ipsas vniuersas creatas, vt in mente Dei existunt, longè dignitate præcedere. Nam processus Filij, & Spiritus sancti ab vtroque, prioritate (vt Theologi loquuntur) dignitatis, & rationis omnes creaturas, etiam in esse Dei cognito scientia visionis antecedit, quas deinde quadam complacentia vult, & efficaciter eas pro temporibus suis esse, & existere voluit. Si autem sit fermo de scientia ideali rerum, ex qua creaturæ ad esse profluunt, & quæ scientia simplicis intelligentiæ dicitur, non est negandum, Patrem prius illas cognouisse, quàm genuerit Verbum. Et rationes sunt in promptu. Quia creaturæ in Deo vt creabiles, ab ipso Deo non distinguuntur, sed sunt ipse Deus: nam omnia essentialia in Deo, quæ comunia sunt tribus personis, præintelliguntur, & sunt prius quàm notionalia, quæ vni, aut alteri tantum personæ congruunt. Deinde si Pater nescius, aut ignorans creaturas, Verbum suum produxisset, profectò Filium in seium & igno-

Cyrl. lib. 1. in Ioan. c. 1. in init. tom. 1. Theophyl. B. Aug li 6 de Trin. c. 2. tom. 3. Hilar. li. 2. de Tri. paul id ante me.

Gen. 1.

Quid fiat tantum in principio, & ætate contineat

III. Ratio

I. Ratio ad probandum, scientia ideali in Deo Verbum esse posterius.

II. Ratio.

Ioan. 8.

Act. 17.

Hist. Tripa. lib. 1. c. 14. sub init. Alogianorū, Arrianorūq; de Christo blasphemias, à Ioanne cofutatas.

II. Ratio à Scripturis. 1. Ioan. 1.

Vbi Scripturarum Christo cum æternitate principium tribuatur. Ioan. 1. Mich. 5. Prou. 8. Eccl. 24.

III. Ratio à testimonio Doctorum. Basl. ho. 16 tom. 1. Chryf. ho. 1. & 2. in Ioan. to. 3. in princ.

rantem creaturas generaret: nemo enim alteri potest dare, quod non habet. Et ita Verbum non solum à Patre cognoscenteseipsum, sed etiam cognoscente vniuersas creaturas, quæ sunt, & quæ possibiles erant vt conderentur, procedit.

Tertia vox sequitur, de qua mihi pauca dicenda sunt: atque illud in primis, verba nostra non propriè accommodari, aut conuenire supremæ illi & incomprehensæ Diuinitatis naturæ: quemadmodum his verbis Plato docet in Timæo: *Erat, & erit, temporis sunt species, quas etiam sempiterna essentia non rectè tribuimus. Est solum verè conuenit.* Similia tradit B. Gregorius Nazianzenus in oratione in sanctam Christi Natiuitatem, non longe à principio: *Deus equidem, inquit, semper erat, estq; ac erit, quia potius semper est, nã erat, & erit, nostri temporis, & fluxa natura sunt particula, at ille existens est semper. Ita enim ipse Moysi in monte oracula pandens, semetipsum nominauit. Totum enim in seipso comprehendens esse continet, quod nec incipit, neque desinet.* Sic ille de æterna illa, ac diuina natura. Nam apud illam neque præteritum quicquam est, neque futurum, cum omnia sint illi præsentia: præsens verò nostrum quod non permanet, sed in fluxu quodam, & transitu consistit, non propriè repræsentat præsens illud æternitatis stabile, & semper permanens, & generatio illa Diuina sine tempore, imò ante omnia tempora fuit: nam de æterno natus est coæternus.

Cum ergo nulla temporis differentia illi æternæ generationi conueniat, ideo per metaphorã aptè dixit, *Erat,* per præteritum imperfectum: quod aliquid præteriti perfecti, & præsentis & futuri inuoluit, vt simul significet rei perseverantiam, & existentiam. Quia vnigenitus Filius idem Verbum Patris & perfectione natus dicitur, & pro æternitate nasci perhibetur, vt docet Gregorius in lib. Moralium.

Secundò notat Chrysostomus non dixisse: *In principio fuit Verbum,* sicut dicitur: *In principio fecit*

Deus cælum & terram: quia Verbum Deus est genitus, non factus: factor, non creatus.

Tertiò, non dixit Ioannes: *In principio fuit:* nam hoc ad creaturas pertinet, vt, *Fuit homo missus à Deo. Fuit vir vnus de Ramathaim, Sophim,* quod enim dicitur fuisse, innuitur iam non esse: vt bestia illa, de qua ait Ioannes in Apocalypsi, *Quod fuit, & non est.*

Quartò, vox, *Erat,* significat substantiam Verbi: non enim inhærebat, vt accidens, sed, *Erat,* vt substantiale, & subsistens Verbum, propriã & distinctam à Patre possidens personam.

Quintò, aptè, & rectè, ad exprimendam Verbi æternitatem, vsus est verbo præteriti imperfecti: nam cum futurum significet rem adhuc non esse, sed fore: præteritum autem, re fuisse, & desisse, tamen præteritum imperfectum significat re fuisse, nec tamen adhuc esse desisse.

Quòd si obijcias, de Ioanne Baptista Christum dixisse: *Ille erat lucerna ardens, & lucens:* & de Lazaro Ioannem dicere: *Erat quidam languens Lazarus à Bethania:* per quod significatur illos iam non esse: Respondemus, hic dici nō simpliciter quòd erat, sed quòd in principio, vt significetur eternū à parte anteriori: nã quod tale est, æternum, etiam est à parte posteriori. Quod enim erat in principio temporis, vel aliarum rerum, certè ante principium erat: quod autè ante principium erat, æternum est, id enim æternum est, quod principio caret.

Hunc sensum confirmant Patres: & in primis Basilius inquit: *O rem mirabilem, quomodo cuncta inter se voces congruè sunt coniuncta? Nam Erat, idem valet, ac vox hac: In principio. Vbi blasphemus? Vbi lingua Christo aduersaria dicens: Erat aliquando: quando non erat? Audi Euangelium: In principio erat. Et paulò superius: Si hanc vocem rectè tenueris, nihil à viris contentiosis, ac captiosis graue patieris. Si enim ille dixerit: Si genitus est, non erat: tu dic: In principio erat. Sed inquit: Priusquam genitus esset, quomodo erat? Tu ne dimittas illud, Erat: non*

Expenditur illa particula Erat.

Plato to. 3. Quæ sola temporis differentia secundum Platonem, & Nazianzenum, Deo sempiterno conueniat. B. Greg. Nazian. to. 2.

Exod. 3.

Præteritum, & futurum cur in Deo esse nequeat.

I. Ratio cur Evangelista per præteritum imperfectum dixerit: In principio erat Verbum, non autem, fuit. B. Greg. lib. 3. Moral. c. 19. tom. 1.

II. Ratio B. Chrysostomi Gen. 1.

III. Ratio. Ioan. 1. 1. Reg. 1.

Apoc. 17.

III. Ratio.

Ratio. V.

Ioan. 5. Infra. 11.

Resp. deditur obijciētibus præteritum imperfectum Erat, in Scripturis interdum accipi pro, fuit.

Eadem intelligentia Patrum testimonio confirmatur. Basl. ho. 16 circa med. tom. 1.

Aduersus Arrianos Verbi æternitatem negantes.

Cyrl. lib. 1. in Ioan. c. 1. to. 1. in princ.

item relinquant, In principio. Principij namque summitas nequaquam deprehenditur. Cyrillus quoque in hæc verba, qui per principium accipit Patrem, ex verbo, Erat, æternitatem Verbi colligit, dicens: Principij vocabulo cõmodissimo verbum, Erat, connectit, ne solum decorus, verumetiam æternus, & ante secula filius intelligatur. In profundiſſimam enim, atque incomprehenſibilem generationem, qua cuncta superat tempora, erat iſtud, cogitantis ſententiã adducit. Erat enim per ſe indeterminatè prolatum, nullis vnquam terminis circunſcribetur, cum natum ſit ſcrutantem ſemper intellectum præcedere: aded, vt quocunq; arbitreris, quaſi ad vltimum exitum, & quietem, ipſum erat, iam perueniſſe, iam ſuperioris curſus initium ſtatim factum eſſe videatur. Sic Cyrillus: & Hilarius lib. de Trinita. Subrepat Ebion omne initium Filio Dei ex Maria concedens, & Verbum à diebus carnis intelligens relegat: Pater, clarifica me apud temeripſum ea claritate, qua fui apud te, priuſquam mundus eſſet: & In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, & omnia per ipſum facta ſunt. Et ante pauca: Dices enim, inquit, Verbum ſonus eſt, & enuntiatio negotiorum, & elocutio cogitationum: hoc apud Deum erat, & in principio erat. In principio erat, quia ſermo cogitationis æternus eſt, cum qui cogitat, ſit æternus. (Hæc ex perſona aduerſarij opponentis: ſed reſpondet.) Reſpondebo tibi interim pro Piſtatore meo paucis, dum videmus quomodo ruſticitatem ſuam ipſe defendat. Sermo in natura habet, vt eſſe poſſit, ſequens autem ei eſt vt fuerit: eſt verò tantum, cum auditur. Et quomodo in principio erat, quod neque ante tempus, neque poſt tempus eſt? Et neſcio an vel ipſo eſſe poſſit in tempore. Loquentium enim ſermo neque eſt antequam loquantur, & cum locuti erunt, non erit: in eo autem ipſo quod loquantur dum finiunt, iam non erit id vnde ceperunt. Ambroſius libro de Fide ſic ponderat hoc verbum: Indefinite tenditur, Erat. Quod enim erat in principio, non includi-

Hila. lib. 2. de Trinit. à med. Ioan. 17.

Supra 1. Idem.

Contra Ebionem hæreticum, Verbũ Dei nõ eſſe æternũ dogmatizantem ex ſono verbi, ſeu ſermo nis.

Amb. lib. 1. de Fide c. 5. iuxta init. tom. 2.

tur tempore, non principio præuenitur. Ergo Arrius conticeſcat. Rurſus in tractatu de laude Trinitatis: Ergo quia erat, non cepit, & quia apud Deum erat, non cepit: & quia Deus erat, non cepit: & quia hoc erat in principio apud Deum, non cepit: quia ita Deus ex Deo natus eſt, vt neſciat cepiſſe. Fauſtinus libro contra Arrianos ad Auguſtam Flaccillam: Probat, inquit, de hoc capitulo, ſcilicet, In principio erat Verbum, & hoc ipſum Verbum erat in principio apud Deum, & Deus erat Verbum, Chriſtum Filium Dei & ſemper fuiſſe, & ſemper inſeparabilem à Patre, & ſemper Deum. Et paulò poſt: Hoc enim, quod præmiſit dicens: In principio, ad omnia referendum eſt, id eſt: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, ſine dubio, In principio, ſubaudiendum eſt, &c. Hæc ille: & hæcenus de prima ſententia.

Supereſt vt demus operam in hoc Verbo cognoscendo & adorando. Quod ſi, vt Auguſtinus ait, in hæc verba, non potes cogitare quid ſit, Verbum, differ, vt creſcas. Ille cibus eſt, accipe lac vt nutriaris, vt ſis validus ad captandum cibum. Hæc ille. Interim tamen cogita hoc Verbo te regenerari, vt frater Domini ait: Voluntarie enim genuit nos Verbo veritatis, vt ſimus iuitiũ aliquod creatura eius. Hoc Verbo deificaris: illos enim dixit deos, ad quos ſermo Dei factus eſt. Illo ab infirmitatibus tuis ſanaris, Miſit enim Verbũ ſuũ, & ſanauit eos, & eripuit eos de interitio nibus eorum. Illo ſaluaris, ſcriptũ eſt enim: In maſuetudine ſuſcipite inſitũ Verbum, quod poteſt ſaluare animas veſtras. Illo deniq; ſi munitus fueris, & armatus, proſperè tibi cuncta procedent: nõ, vt dixit Iſaias in perſona Domini, Verbum meũ, quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum, ſed faciet quacũq; volui, & proſperabitur in hiſ ad quem iſi illud. Hiſ veluti primis elemētis aſſurgere, & ſubleuari poterit mēs tua ad meditadũ Verbũ illud intimũ, & per ſe ſubſiſtẽs, & æternũ, & dices cũ Propheta: Cogitavi dies antiquos, & annos æternos in mēte habui: atq; ita æterno Verbo per fidẽ & Sacra-

Idem.

Fauſtin. ſub init. tracta.

Verbum Dei in principio, id eſt æternũ, quid in nobis operatur.

Aug. tract. 1. in Ioan. à med. tom. 1. in prin.

Iaco. 1. Ioan. 10. & Pſal. 81. Pſal. 105.

Iaco. 1.

Iſai. 55.

Pſal. 76. Verbo hæretis per fidem, quid aſſequatur.

mentum

Ioan. 6.

mentum hærens, tu mortalis, & corruptibilis, immortalis, & æternus efficeris. Scriptum eſt enim: Qui videt Filium, & credit in eum, habet vitam æternã, & ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die: & rurſus, Qui manducat hunc

ibidem.

panem, viuẽt in æternũ: præſtante eodem Verbo Domino nõ ſtro Ieſu Chriſto, cui cum Patre, & Spiritu ſancto omnis cultus, honor, imperium, & gloria ab omnibus creaturis redatur, in ſecula ſeculorum, Amen.

TRACTATUS V.

In quo explicatur ſecunda ſententia, Et Verbum erat apud Deum.

Ioannis Euãgelij proœmium hoc: In principio erat Verbum, quale Baſilio Hom. 16. initio tom. 1.

NEMO Sanè eſt, qui non miretur tam altum & ſublime Ioãnis exordium. Sed vt facile eſt alta, & pulchra admirari, ita profeſſo difficile perfectam, & diligentem eorum aſſequi cognitionem. Nam, vt Baſilius ait, Solem hunc ſenſibilem nemo eſt qui non laudet, & ipſius magnitudinem, ſimulq; pulchritudinem, & radiorum ſymmetriam, & lucis ſplendorem non admiretur. Si verò in eum diligentius, ac pertinacius intruebitur, & indies aſpectum eius conſiderabit, non ſolũ ea qua ſentit, in eo deprehendet, ſed etiam oculorum acie debilitatus abſcedet. Tale quidem mihi vi deor mente pati, ſi ardua, ſublimiſq; verborum prædictorum veſtigatio requiratur: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum. Sic ille.

De propoſita ſententia quo ordine diſſerendũ.

Voci Deum (Et Verbum erat apud Deum) articulus cuius erit appoſitus falſa ratio Caictani.

eſſe a pud Deum verũ, quaſi articulus præpoſitus indicet verum Deum, ſublatus verò indicet non verum Deum. Nã cum immediate ſequitur: Et Deus erat Verbum, ſine articulo Græcè dicitur, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, & tamẽ ibi capitur pro vero Deo, ſicut ſæpè aliàs Apoſtolus in epistoſis ſuis ſine articulo ſimpliciter ſignificat verum Deũ. Quod ergo hĩc proponatur articulus, ad ſignificandum certam, & ſpecialem perſonam, id eſt, Patrem, factũ eſt: ideò non refert ſimpliciter Deitatem, qua communis eſt Patri, & Filio, ſed in concreto Deũ, id eſt Patrem habentem Deitatem.

Vera ratio aſſignatur.

Eiuſdem ſententiæ Caictani ſenſus.

Idem.

Marius Victor.

Predicti ſenſus incommo-da.

Ad cuius ſecundæ clauſulæ expoſitionem, primò quidẽ cõſiderabimus voces. Deinde cauſam huius ſecundæ ſententiæ. Tertio, eliciemus myſteria in hiſ verbis ſignificata. Quarto, Deũ ſine ſuo Verbo eſſe non poſſe, & re ipſa ab ipſo non ratione, vel nomine tantum diſtingui demonſtrabimus. Poſtremo, ea, qua poſſunt ad mores noſtros facere, ex hiſ verbis eliciemus.

Græca igitur litera ſic habet: Καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. Vbi primũ notandum eſt, verbo Deum, additum eſſe articulum: non quidem vt Caictanus, deceptus putauit, vt notetur, Verbum

Secundo nota, præpoſitionem Græcam πρὸς, duo ſignificare: nempe Apud, & Ad: vt ſit ſenſus: Et Verbum erat apud Deum: vel, Verbum erat ad Deũ. Hunc ſecundum ſenſum magis probauit Caictanus, quaſi magis propriũ, & non minus altum altero, ſecutus Marium Victorinum libr. 2. de Trinit. qui ita legit. Vt ſit ſenſus, quod Verbum erat ad Deum, id eſt, Eſſe Verbi habet relationem realem ad Deum. Eſſe Verbi eſt, eſſe ad: id eſt, eſt relatio realis ad Patrem. Et non tantum dicitur ad, id eſt, non eſt relatio rationis, & nominis, ſed rei ad rem: ſicut Pater ad Filium, & Filius eſt ad Patrem, æquale ad æquale, ſimile ad ſimile. Sed profeſſo hĩc ſenſus nouus eſt, & leuis, ac ſine Doctoribus aſſertus, deinde falſus. Nam

eſſe

esse Verbi proprie non est esse ad Deum; sed tantum ad dicentem, sicut esse patris est ad filium, & esse serui ad dominum, non autem ad Socratem, vel Platonem. Peccatum ergo est in Logica manifestum. Deinde illud mysterium Caietani de relatione reali vnius personae ad alteram, satis exprimitur in litera nostra, vbi dicitur: *Et Verbum erat apud Deum*, sumpto Deo pro certo Deo, id est, Patre: nam relatiua simul sunt natura, & simul etiam vt talia sunt, conspiciuntur.

His expositis circa literam, consideranda est causa huius sententiae. Cui enim priori sententia Verbum pronuntiasset ab aeterno fuisse: & ante omnia, obuium erat cognitioni nostrae, quae a sensibus oriri solet, percontari de statu, siue circumstantia, id est, Vbi erat Verbum, si ante omnia erat. Christiani etiam asueti erant audire, Christum Dominum hospitari in domo Marthae: Et Haeretici negantes eius Deitatem, captiose percontari soliti erant de loco, vbi erat Verbum ante mundum, iuxta illud: *Sapientia, verò vbi inuenitur? & quis est locus intelligentia?* Propterea ad haec omnia respondens Ioannes, ait: *Et Verbum erat apud Deum*, iuxta illud, *Dominus possedit me in initio viarum suarum*. Erat ergo ab aeterno intimum, & pretiosissimum Verbum apud Patrem suum, siue in Patre suo.

Ad tertium, interrogat Chrysostramus, quam ob causam Ioannes non exorditus est à Deo Patre, sed potius à Verbo? Et dicendum est, Deum (quam non sub hac ratione paternitatis notum fuisse Iudaeis, iuxta illud, *Notus in Iudaea Deus, in Israel magnum nomen eius*. Ioannis igitur mens, & scopus erat, primum Verbum Deum explicare, & per illud Patrem mundo declarare, & per vtrumque Spiritum sanctum: ac proinde recte exorditus est à Verbo, & per illud deducit ad cognitionem Patris, apud quem erat.

Secundò, per haec verba significatur substantia, & subsistentia diuini Verbi. Non enim dicitur accidens esse

apud subiectum; sed in subiecto: bene tamen substantia dicitur esse apud substantiam, vt Paulus apud Petrum, & Angelus apud Deum. Hoc notauit Basilus. Vnde Chrysostramus interpretatur: *Licet Verbum sit in Patre, non tamen vt Verbum quod profertur, aut quod intra hominem est (quod est accidens) sed vt subsistens per se*. Etsi enim Verbum quod ore profertur, instabile sit, & transiens, & aeri ipsi inhærens, verbum etiam ipsum quod mente concipimus, qualitas est, nequaquam per se subsistens, sed in mente hominis inhærens, vt in subiecto: secus tamen est diuinum Verbum, quia substantiale, & per se subsistens, & persona distincta à Patre dicente est, vt infra latè comprobabimus.

Tertiò, testibus Cyrillo, & Chrysostramo, significatur distinctio Personarum: nihil enim, proprie loquendo, est apud seipsum. Licet ergo aeternum esset Verbum, non tamen in se, sed apud Patrem, vt persona distincta ab eo. Proinde Sabelij error refellitur, vnam ponentis in Diuinitate personam, quae modo diceretur Pater, modo Filius, modo Spiritus sanctus.

Quartò, hac sententia significatur Verbi consubstantialitas cum Patre, nec tempore, nec loco distans secundum Basilium: qui ita ait: *Propter impios qui blasphemant, dicentes, quoniam non erat. Vbi non erat Verbum? Non in loco: non enim in loco qua sunt incircumscripita, continentur? Sed vbi? Apud Deum. Neq; enim Pater in loco, nec Filius in circumspecto aliquo, aut circumscriptione certa deprehenditur: sed infinitus Pater, infinitus Filius. Totum quodcumque noueris, & quod spiritu tuo penetraueris, Deo plenum, simul, & hypostasin Filij coniunctam inuenies*. Hæc ille.

Quintò, hac sententia genitura Verbi à Patre exprimitur, secundum Hilarium. Etsi enim Verbum sit, & initio durationis careat, habet tamen causam originis sui esse, quod est à Patre, siue in Patre.

Basil. vbi supra citatus fuit. Chry. ho. 2. in Ioan. 10. 3. init.

Quale Verbum nostrum sit, quale Diuinum.

III. Ratio. Cyril. lib. 1. in Ioan. c. 2. tom. 1. in init. Chry. ho. 3. in Ioan. 10. 3. Cõtra Sabelium, vnam duntaxat ponentem Deitatem personam

III. Ratio. Basil. vbi supra, id est, ho. 16. to. 1. Verbum Patri esse consubstantiale, & coaeternum.

V. Ratio. Verbum non à seipso esse, sed à Patre. Hilary. lib. 1 & 2. de Trinitate ante me.

Quorsum illud, Et Verbum erat apud Deum.

Luc. 10.

Iob. 28.

Prou. 8.

Cur Ioannes à Verbo, nõ à Patre Euangelium inchoauerit. Chrysostr. in Ioan. ho. 3. tom. 6. Psal. 75. Qua ratione Iudaei nouerint Deum.

II. Ratio.

VI. ratio. Patri vt fonti diuinarum personarum, autoritas & principalitas merito à Theologis tribui solet.

Hilary. eodẽ lib. 2. de Trinitate.

VII. ratio.

De verbo impii quid Marcio senserit.

VIII. ratio.

Gen. 3. & Rom. 5.

Quorũ proprie sit consultatio.

IX. ratio. Qualis cognitio sit, & amor diuinarum personarum inter se inuicem, eiusq; rationes quantae suppetant.

Sextò, rursus designatur autoritas, & principalitas quaedam in Patre. Nõ enim dicitur, Regem esse apud militem, sed potius militem apud Regem esse. Nam etsi personae diuinae aequales inter se sint, & pares per omnia, & consubstantiales: tamen, quia Spiritus sanctus à Patre & Filio est, Filius verò à Patre, Pater verò à nullo est, sed tantum à se ipso; propterea merito Patri tribuitur autoritas, & principalitas inter personas diuinas: vt notauit Hilarius libro De Trinitate.

Septimò, per haec verba innuitur concordia Verbi cum Patre ab aeterno: & si ab aeterno erant concordēs, ergo in Spiritu sancto (qui est nexus, & vinculum vtriusque) consonabant, & concordabant. Ne quis putet Verbum Patri Deo aliquando fuisse contrarium, vt de dijs fabulantur Poetae, & quomodo Marcio posuit duo principia rerum inter se contraria.

Octauò, insinuat consultatio quaedam per haec verba: nam reuera ab aeterno consultatio, & deliberatio facta est inter personas Diuinas de creatione mundi, de incarnatione secundae personae in Diuinis, de modo instaurandi, & glorificandi genus humanum, peccato Adæ perditum, & labefactum. Dum autem consultatione constituo inter has personas, improprie, & abusuè loquor; quoniam consiliũ, siue consultatio, proprie eorũ est, qui, quod magis expediat, ignorant. Ceterum Scriptura, & Patres non verentur metaphoricè consultationem, & consiliũ in Deo ponere.

Nonò, colligitur ex his verbis, quod personae Diuinae inuicem infinite se cognoscunt, & comprehendunt, & infinito se amore prosequuntur: cuius infiniti amoris rationes, & fomenta vrgentissima habent. Nam ibi est infinita cognitio, siue cõprehensio, personarum inter se inuicem infinita similitudo, infinita propinquitas, infinita bonitas, infinita pulchritudo, infinita beneficentia, denique infinita, & continua conuersatio. Quod si vnum horum quodlibet fati est inter homines ad exprimendum etiam magnum amorem; quid cogitandum est

de tot, & tantis amoris stimulis, & rationibus, quas inter se inuicem habet praedicta personae?

Ad quartum, dicendum est, Deum sine Verbo, & Patrem sine Filio ab aeterno existere non potuisse. Nam in primis sine Filio solitarius esset Deus: solitudo autem rationi perfectae felicitatis, & beatitudinis repugnare videtur, cum societas, & consortium tantum voluptatis, & iocunditatis secum adferat. Vnde de Adam condito, & solitario Dominus dixit: *Non est bonum hominem esse solum: faciamus ei adiutorium simile sibi*. Deinde si Deus, solus esset ab aeterno, etsi dilectionem, & amorem, qui dicitur concupiscentiae ad se ipsum haberet; amorem tamen amicitiae, & dilectionem charitatis ad se ipsum habere non posset. Nam, charitas, vt amicitia, proprie est ad alterum: vt rectè docuit Gregorius his verbis: *Ecce vnos in praedicationem discipulos mittit: quia duo sunt praeccepta charitatis, Dei videlicet amor, & proximi, & minus quam inter duos haberi charitas non potest. Nemo enim ad semetipsum habere charitatem dicitur, sed dilectione se in alterum tendit, vt charitas esse possit*. Ita Gregorius. Et Seneca epistola 6. *Nullius boni sine socio iocunda possessio est*. Careret igitur Deus solitarius, tamen si alia haberet, praestantissima, & excellentissima charitatis virtute, quam Apostolus excellentiorem viam, & vinculum perfectionis appellat. Infinita etiam illa bonitas Diuinae naturae non haberet aliquem amatorem, qui eam dilectione charitatis, & amicitiae diligeret, si ab aeterno Deus constitueretur solitarius. Quod si ad haec respondeas, non defuturos Angelos, & homines sanctos, quos vt amicos coleret, & charitatis dilectione amplecteretur: quia, vt habet Sapientia, *Per nationes in animas sanctas transfert, & amicos Dei, & Prophetas constituit*. Et Dominus ad Apostolos, *Vos dixi amicos: quia omnia quaecumq; audiuĩ à Patre meo, nota feci vobis*. Et pastor, inuenta oue perditã, conuocat vicinos, & amicos; id est, iuxta multorum Patrum intelligentiam, Angelos, & caelestes illas, & à corpore separatas

Deum sine Verbo esse non posse vltimo modo, probatur. Ratio I.

Gen. 2.

Secunda.

Gregor. homil. 17. in Euangelia in princ. tomo 2.

Seneca lib. 1. epist. 6. Erga quos proprie sit charitas & amicitia secundum Gregorium. 1. Cor. 12. Coloß. 3.

Ad illud respondetur: Satis videri poterat Deo sine Verbo, ac sancto Spiritu, Angelorum, hominumq; consortium. Sap. 7. Ioan. 15. Luc. 15.

intelligentias; tamen cum Angeli, & homines ex tempore conditi sint, perfectio illa charitatis, & dignitas amicitiae ex tempore tantum illi aduenissent, & ab aeterno diuinitas illa dignitate, & perfectione vacasset, cum non haberet, in quos earum virtutum actus exerceret. Est enim amicus, & ex charitate dilectus, relatiuum diligentis, & relatiua simul sunt natura, & vel simul ponuntur, vel simul adimuntur.

Tertia ratio.

Tertio, si Deus esset sine Filio, vel Deus esset vacans, & otiosus (quod eo maius malum esset, quo maior, & nobilior potentia otaretur) vel saltem egeret creatura; vt otium fugeret: careretq; Deus fecunditate, & operatione naturali, sola artificiali contentus; quam in conditione creaturarum exerceret. Vnde Cyrillus lib. Thessalorum ita habet: *Si perfectus, inquit (scilicet Haeretici) Pater in sua magnitudine est, nec aliquid ad perfectionem sua natura deest, superflue quasi plenitudo deitatis sua Filius sibi adiungitur.* (Respondet Cyrillus) *Perfectus certe Pater in sua magnitudine inuenitur; nec sana mentis id quisquam negabit. Perfectus autem est, non solum quia Deus, sed etiam quia Pater. Quare qui Deum negat Patrem esse, is fecunditatem auferat à diuina natura, vt iam perfecta non sit, cum generandi virtute careat. Notio ergo perfectionis fecunditas est, & sigillum, quod Patris ostendit perfectionem, Filius est, qui ex Deo procedit. Hæc ille.*

Quarta.

Quarto, quemadmodum opus artis sine opere naturæ esse non potest, quam ars ipsa ponit, & imitatur; & vt ignis nisi in se calidus esset, alia à se non calefaceret, quibus accidentalis, & aduentitius esset calor: ita sanè Deus ex nihilo mundum non condidisset, quasi ex habitu artis operans, nisi haberet in se Verbum sibi cõsubstantiale, operatione naturali productum, quo mundum, & creaturas omnes producit.

Ratio V.

Quinto, in his quæ perfectionem includunt, necessitas contingentiam excedit: cum productio ergo perfectio aliqua sit, diuina productio ne-

cessario in eo erit ponenda. Quæ cū extra se esse non possit, quia hæc est contingens in Deo: fit, vt Deus intra Filium & Spiritum sanctum producat.

Sexto, si Deus sine Filio suo esset, creaturæ omnes steriles essent, nec sibi simile in specie generarent; Angeli quoque, & animi rationales infœcundi essent, nec cognitionem aliquam, aut verbum internum ex se producerent. Omnis enim naturalis in creaturis productio, ex Deo, tanquam ex fonte perenni naturalis omnium fecunditatis promanat. Vnde Cyrillus: *Si ergo, inquit, paternitatis nomen à Deo in nos transit, vt Paulus asserit; quomodo non erit impium putare nos quidem naturam patres esse filiorum nostrorum, qui per imitationem, qua sunt Creatorem natura imitatur, patres dicimur? Ipsum verò Deum, & Patrem, primò non verè patrem nominari, nec ex ipso essentialiter prodire Filium confiteri, sed alienum paternam substantiam arbitrari? Hactenus ille doctè, & acutè.*

Postremo: Omnis adoptio, siue arrogatio, fictitia quædam est, & artificialis filiationis species, ad homines filijs destitutos consolandos excogitata: hæc autem naturalem, & propriam filiationem ponit, cum ad eius imitationem, & illius instar fiat. Si ergo Deus Filium naturalem, cuius filiatione participaremus, non haberet; proculdubio illa filiorum adoptio, quæ à Paulo dicitur *υιοθεϊα*, toties in Scripturis decantata, & celebrata, nobis non contingeret. Vnde Cyrillus rectè inquit: *Quomodo igitur ipse alijs misericordia sua dicebat; Dij estis, & Filij Excelsi omnes? Non enim possunt ad imitationem veri Filij per gratiam filij fieri, nisi verus antea filius fuerit. Nam si participatione Filij per ipsum adoptamur; quomodo participans ante participatum erit? & quomodo quod factum est, prius illo erit, per quod factum est? Idem rursus ait; *Dei Filius, primogenitus aliorum potest dici, quia ipse primus causa est, vt filij appellatio ceteris omnibus accommodetur.* Et hactenus quidem demonstratum sit, Deum sine Verbo suo esse non posse.*

Sexta.

Agentia naturalia vnde vim suam generandi habent.

Idem Cyril. lib. 12. Thessal. c. 5. circa med.

Ephes. 3.

Septima, ac postrema ratio. Adoptio quid sit; ad quid instituta.

Rom. 8. & Gal. 4. & Ephes. 1.

Psal. 82. & Ioan. 10. Cyril. lib. 3. Thessal. c. 2. propè finem.

Idem lib. 10. Thessal. c. 4. sub finem.

Quod

Verbum Dei non esse accidens (vt dicitur) inhærens, sed substantiale; & per se subsistens, variè cõprobat.

Primus locus, à Scripturis. Ioan. 1. Heb. 1.

Psal. 101. Gen. 1.

Apocalyp. 1.

Esse accidentium est in esse.

II. locus.

1. Ioan. 2.

Suprà I.

Illud, in principio erat Verbum, & reliq. quibus verbis diuinus Ioannes explicare videtur.

Psal. 35.

Ioan. 1.

Quod verò Verbum non sit accidens inhærens, sed per se subsistens, & indiuiduum in natura intellectuali, & persona distincta à dicente, siue à Deo Patre, apud quem erat, multis modis comprobare possumus: & per Scripturas, & per Patres, & rationes Fidei, & Patribus nixas confirmare. Primò enim in Sacris libris tribuitur illi esse, siue subsistere, iuxta illud; *In principio erat Verbum:* & Paulus ad Hebræos testatur, dictum illi esse; *Tu in principio, Domine, terram fundasti; & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanebis, &c. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficiunt.* Vbi tribuit non tantum esse, sed æternum esse, quod annis infinitis est duraturum. Et Ioannes in Apocalypsi impertitur salutem ab eo *Qui est, & Qui erat, & Qui venturus est.* Hic etiam esse æternum à parte anteriori tribuitur. Et si ergo accidentia esse habeant; non tamen in se & per se, sed in substantia.

Secundò dicitur, *Verbum erat apud Deum*, id est, Patrem: quod innuit distinctam personam ab eo, apud quem est. Sicut alibi Ioannes; *Sed etsi quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustum.* Et paulò antè: *Quod fuit ab initio, quod audiuius, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostra contrectauerunt de Verbo vita (& vita manifestata est) & vidimus, & testamur, & annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis.* Quibus verbis videtur explicare verba Euangelij; nam in Euangelio habes, *In principio erat Verbum;* hic verò, *Quod fuit ab initio de Verbo vita.* Et quod dixit: *Et Verbum erat apud Deum,* videtur explicare per vitam æternam, quæ erat apud Patrem. Et quod dixit; *Et Verbum caro factum est,* declarat per illud, & *apparuit nobis.* Ita etiam quod dicitur in psalmo; *Quoniam apud te est fons vitæ; & in lumine tuo videbimus lumen:* declaratio est huius sententiæ. Filius enim hic, qui est fons vitæ, & de quo; *In ipso*

vita erat: & alibi, Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis. Ipse est lumen illud, de quo; *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem.* Hoc enim Verbi incarnati lumine videtur Pater luminum, quia *Qui videt me, inquit, videt & Patrem meum; & Nemo nouit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis nouit nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare.* Ita dicitur de Spiritu sancto; *Apud vos manebit, & in vobis erit, quasi persona distincta ab eo, apud quem manet.* Et in illo textu: *Apud eum manserunt die illo, distincti sunt Petrus, & Andreas à Christo.*

Tertio, ait Salomon; *Da mihi, sedium tuarum asistricem sapientiam.* Et infra, *Et tecum sapientia tua, quæ nouit opera tua, quæ affuit tunc, cum orbem terrarum faceres, & sciebat quid esset placitum oculis tuis, & quid directum in preceptis tuis.* Rursus infra; *Mitte illam (scilicet Sapientiam) de cælis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tuæ, vt mecum sit, & mecum laboret, vt sciam quid acceptum sit apud te. scit enim illa omnia, & intelligit.* Porro Sapientia idem est quod Verbum. Cæterum asistere non dicitur accidens vllum, sed substantiæ rationales, vt Angeli, qui dicuntur asistentes Danielis 7. vel homines, Romanorum 16. *Asistatis ei in quocunque negotio vestri indigerit: etenim ipsa quoque asistit multis, & mihi ipsi.* Et 3. Regū 12. dicitur; *Inijt consilium Rex Roboam cum senioribus, qui asistebant coram Salomone patre eius.* Dicitur mitti nobiscum, adesse, & nobiscum laborare, & scire omnia, & intelligere: quemadmodum dicitur Hebræorum 4. *Viuus est sermo Dei, & efficax.* Et infra; *Omnia autem nuda, & aperta sunt oculis eius.* Dicitur affuisse Deo in condendo orbe terrarum, sicut Prouerbiorum 8. habetur; *Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram: necdum fontes aquarum eruperant: necdum montes graui mole constitierant, ante omnes colles ego perturiebar.* Et infra; *Quando prae-parabat cælos, aderam: Septuaginta habent, *συνεταράμην αὐτῶν*: id est, simul ipsi aderam. Et paulò post; *Cum eo eram**

Ibidem.

Infra 14. Matth. 11.

Ioan. 14.

Suprà 1.

III. locus. Sap. 9.

Prou. 8.

Asistere vel adesse, cuius rei propriū.

Dan. 7. Rom. vlt.

3. Reg. 12.

Heb. 4.

Prou. 8.

cuncta componens. Quomodo pos- sunt hæc sine diuina persona, & dis- tincta à Deo Patre intelligi? Et alio loco; Omnia in Sapientia (vel, cum sa- pientia) fecisti: vtrumque enim signi- ficat illa præpositio apud Hebræos Beth seruilis.

Psal. 103

III. locus.

Ioan. I.

Ioan. 3. Ecclesiasti- ci 24. Ioan. 8. Prouerb. 8.

Ioan. 14. Suprà 5.

V. locus.

1. Ioan. 5.

Ioan. 14.

Suprà 8.

Deut. 17. et 19. & Mat- tha. 18. & alibi.

VI. locus.

Quartò, hanc realem distinc- tionem indicat, quoties Deus dicitur Pater, & Verbum Filius: vt infra; Vnigenitus Filius qui est in sinu Pa- tris, ipse enarrauit: vel quoties fate- tur à se Filium prodire, vel produ- ci Sapientiam, vel ipsum Verbum mittere, vel in eo esse, vel ab eo a- liquid accipere: vt sunt illa; Non mi- sit Deus Filium suum in mundum, vt iudicet mundum: Ego ex ore Altissimi prodii, primogenita ante omnem crea- turam: Ego ex Deo processi, & veni: Dominus possedit me in initio (vel ini- tium) viarum suarum. Non creditis (vel Non credis) quia ego in Patre, & Pater in me est? Et rursus, Sicut Pa- ter habet vitam in semetipso; sic de- dit & Filio habere vitam in semetipso. Propriè enim loquendo, nec quis- quam mittit se ipsum, nec quisquam se ipsum dicitur possidere, vel prop- riè in se ipso esse, vel se ipsum gene- rare, aut producere: nec propriè quisque dat aliquid sibi ipsi.

Quintò, propriè distingui Ver- bum à Patre, docet Ioannes, dicens; Tres sunt qui testimonium dant in cæ- lo; Pater, Verbum, & Spiritus sanctus. Nota tres, & tres testes, siue testifi- cantes in cælo; ergo distinctæ per- sonæ. Et, Si quis diligit me, sermo- nem meum seruabit, & Pater meus di- liget eum; & ad eum veniemus, & mansioem apud eum faciemus. Et rur- sus; Et si iudico ego, iudicium meum verum est: quia solus non sum, sed ego, & qui misit me, Pater. Et, In Lege ve- stra scriptum est, quia duorum homi- num testimonium verum est. Ego sum qui testimonium perhibeo de me ipso: & testimonium perhibet de me qui misit me, Pater.

Sextò, Si non esset realis distin- ctio personarum in diuinis, videretur non modicam occasionem Deus præbuisse populo Israël idololatriæ,

& in scandalum, & ruinam illis de- disse Scripturas, vocando se nomi- ne plurali Elohim, cum habeat sin- gulare. Eloha, satis tritum in Veteri Instrumento; & nomine Adonai, hoc est Domini mei. Et ad quid in numero multitudinis dixisset, Facia- mus hominem ad imaginem, & simili- tudinem nostram? In quæ verba Hil- larius libro De Synodis profert Syn- odum quandam definientem; Si quis, Faciamus, non Patrem ad Filium dixisse, sed ipsum ad semetipsum dicat Deum locutum, anathema sit. Et libro De Trinitate: Vterque sermo, & Fa- ciamus, & nostram, vt solitarium, eun- demq; non patitur, ita neque diuersum à se, alienumq; significat.

Athanasius libro De vnita deitate Trinitatis: Qua tandem est causa, v- num dixisse, Faciamus, & vnum fecis- se, & vnum dicenti, & facienti inter- fuisse, & bona facta videntem benedi- xisse? dum faciamus, vnus tantum so- litarij persona non sit, sed & facientis ad imaginem Dei ipsius tantum perso- na non sit, sed & videntis, & benedicen- tis vna cum eo sit?

Basiliius in Hexameron: Vt fera- rum ea, qua summo persequuntur ho- minem odio, cum viuarijs includuntur, circum sua illius cauea sepimenta fren- dent dentibus, & circumfremunt, ama- rulentiam, feritatemq; natura ostentan- tes, cum non queant conceptum ex- plevare furorem: sic & inimica gens ve- ritatis, Iudæi in angustum intrusi, Mul- ta sunt (inquiunt) persona, non vna, ad quas oratio Dei dirigitur; Angelis enim adstantibus, Faciamus hominem, dicit. Iudaicum hoc est profectò fi- gmentum; & ex illorum odio in Chri- stum delira istius, & futilis fabu- la excogitatio deriuata est. Isti enim, ne vnum, nempe Christum, admittant, innumeras introducunt personas: & per hoc quod Filium habent despiciunt, ser- uis ipsam consultationis tribuunt di- gnitatem, conseruosq; nostros autores nostra creationis efficiunt. Homo enim vt primum statum assequitur sue per- fectionis, ad Angelorum recta reduci- tur dignitatem. At que nam tandem creatura suo adæquari vnquam Creatori

Adonai quid. Exod. 6. Gen. 1. Patrum tra- ditio. B. Hilar. ex Synodo Syr- mien. can. 23. Idem lib. 4. De Trinit. pauld ante medium.

Athan. lib. 1. de vnita deitate, cir- ca medium, tom. vlt. nò procul à fi- ne.

Basil. hom. 9. in Hexa- mer. propè finem, tom. 1. sub ini- tium. Iudæi nega- tes plures personas in diuinis, quibus similes, teste Basilio. Gen. 1. Deum non Angelis di- xisse: Facia- mus homi- nem, &c. vt Iudæi fabu- lantur; sed Filio, ac Spi- ritui sancto. I. Argum. Ba- silii. Apocal. 19.

possit?

II. Argumē- ciusdem.

Ambros. li- bro 2. de Spi- ritu san. in proemio, i- nitio tom. 2

Gen. 1.

August. lib. 16. De ciu. Dei, cap. 6. initio, tom. 5.

Id etiam: Ve- nite descen- damus, & cō- fundamus linguam eor- um, ad idē diuinarum personarum mysterium pertinere. Gen. 11. Cyril. lib. 3. Dialog. de Trinit. ali- quanto à princip. to- mo 2. circa med. Augustin^o.

Quod opus diuinarum personarum potius, quàm sit Angelo- rum. Theod. par. 2. Gen. 19.

possit? Considera autem id quod conti- nenter sequitur: Ad imaginem nostram. Quid ad hæc dicere paras? Num vna & Dei, & Angelorum imago est?

Ambrosius libro De Spiritu san- cto; Vnus est enim (ait) Deus Pater qui dicit, & vnus Dominus Iesus qui facit. Sed ne rursus aut arrogans pu- tes dicentis imperium, aut vile facien- tis obsequium, aequalem sibi Pater Fi- lium constitetur operis vnitatem, dicens; Faciamus hominem ad imaginem & si- militudinem nostram. Et imago enim, & operatio, & similitudo communis, quid aliud, nisi maiestatis eiusdem significat vnitatem.

Augustinus etiam libro De ciui- tate Dei negat dictum Angelis, Fa- ciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: Quia nefas est (inquit) credere ad imaginem An- gelorum hominem factum, aut eandem esse imaginem Angelorum, & Dei. Et ideo rectè illic intelligitur pluralitas Tri- nitatis.

Illud etiam Genesis vndecimo: Ve- nite, descendamus, & confundamus ibi linguam eorum: ostendit Patri à Filio distinctionem realem: nec subita hæc linguarum mutatio, Angelorum, sed Dei Patris opus fuit, dicente Cy- rillo in Dialogis de Trinitate; Quo- niam opus erat ad solum conditorem spectans, transformare expeditam lin- guam pro suo arbitrio. Et si de hoc lo- co dicat Augustinus loco prædicto; Poterat & hic eadem intelligi Trini- tas, tanquam Pater dixerit ad Filium, & Spiritum sanctum; Venite, & de- scendentes confundamus, &c. si aliquid esset, quod Angelos prohiberet intelli- gi: quibus potius venire conuenit ad Deum moribus sanctis, hoc est, cogitationibus pijs, quibus ab eis consultatur incommu- tabilis veritas, tanquam lex aterna in illa eorum curia superna. Sic ille. Sed sicut per tropum dicuntur Angeli ve- nire, ita etiam diuinæ personæ, qua- rum est opus transformare linguam potius, quàm Angelorum. Certè Theodoretus in libro De Diuinis de- cretis inde probat Trinitatem.

Item illud; Pluit Dominus super So- domam & Gomorrhæam, sulphur & igne

à Domino de cælo. Vbi distinctio Pa- tris ponitur à Filio, vt dicitur in qua- dam Synodo apud Syrmiam, vt al- legat Hilarius libro De Synodis; Si quis, inquit, Pluit Dominus à Domino, non de Filio & Patre intelligat, sed i- psam à se dicat pluisse; anathema sit. In Psalmis item ponitur sæpè hæc dis- tinctio: Dixit Dominus Domino meo. Et, Ego hodie genui te. Sed & omnes penè Psalmi (ait Tertullianus in Pra- xean) Christi personam sustinent: Filium ad Patrem, id est, Christum ad Deum verba facientem representant. Et paul- lò antè; Et ideo veracem Deum cre- dens, scio illum non aliter quam dispo- suit pronuntiasse, nec aliter disposuisse quàm pronuntiauit. Tu porrò eum men- dacem efficias, & fallacem, & dece- ptorem fidei huius, si cum ipse esset si- bi filius, alij dabit filij personam, quan- do Scriptura omnes & demonstrationem, & distinctionem Trinitatis ostendant. A quibus & præscriptio nostra deduci- tur, non posse vnum atque eundem vi- deri qui loquitur, & de quo loquitur, & ad quem loquitur: quia neque peruer- sitas, neque fallacia Deo congruat, vt cum ipse esset, ad quem loquebatur, ad alium potius, & non ad semetipsum lo- quatur. Hæc ille.

Septimò, idem solidæ, & vrgen- tes docent rationes. Prima, quia cum perfectionem quandam importet esse personam, id est, indiuiduam, & per se subsistentem in natura ratio- nali hypostasim, danda est Filio Dei, ne illum homine, vel Angelo, in quibus personæ dignitas inuenitur, im- perfectiorem reddamus; aut in An- gelis, & hominibus esset imperfe- ctio.

Secunda: Si non per se subsistit Verbum, vel igitur pars erit dicen- tis Patris, vel ei inhærens, vt no- stræ mentis verbum: quo dato, non solum ipsum Verbum erit imperfe- ctum, sed & ipsius Pater, qui ex Ver- bo, & mente sua compositus esset; & Verbi quasi accidentis subiectum existeret.

Tertia ratio: Quia idem se ipsum generare non valet, esset enim ante- quam esset, si ipse sibi esse tribueret.

Synod. Syr- mien. can. 16. B. Hilar.

Psal. 109. & Matth. 22.

Psal. 2. & Act. 13. & alibi.

Omnes penè psalmi Chri- sti personam sustinent, in- quit Tertul- lianus.

Tertul. p. 2.

VII. locus, à rationibus, quod nimirū Verbū æter- num sit per se subsistens. Ratio pri- ma.

Secunda.

Tertia.

Quod etiam si daretur posse fieri, mutationem in ipso Deo esse conuinceret, & generans in genitum esset conuersum; ac per hoc esse desineret.

Hilar. lib. 2. de Trinit. a liquanto à principio.
Bern. lib. 5. De Confid. ad Eugen. a liquanto ante med.

Ideo Hilarius inquit; *Alius ab alio, quia Pater & Filius. Non natura Diuinitatis alia, & alia, quia ambo vnum.* Et Bernardus libro De Consideratione: *A se enim caput nihil. Nisi forte quis putauerit, quod non erat, dare sibi potuisse, ut esse inciperet, aut fuisse aliquid antequam esset. Quod vtrumque quia ratio non consentit, constat nihil sibi extitisse principium.* Et Clemens Stromateus: *Eadem, inquit, est ratio opificis, effectoris, & patris. Non est aliquid, ipsum sui ipsius causa, neque est aliquis pater suus. Nam sic primum futurum esset secundum. Causa quidem certe agit, & afficit. Quod à causa factum est, patitur, & afficitur. Non potest autem idem à se ipso sumptum operari simul, & affici; neque esse Filius, & Pater.*

Clem. Alexand. lib. 8. Strom. non præcul à fin. tom. 2.

Quarta ratio: Oppositio eorum, quæ de Patre, & Filio dicuntur; ostendit omnino distingui persona: de quibus Marius Victorinus libro de Trinitate docet; Patrem esse velut essentiam, silentium, quietem, & cessationem; Filium, ut potentiam, & vitam; Spiritum, ut motum, & operationem. Oppositio etiam relatiua idem confirmat: quia nec idem Filius, & Pater eiusdem esse possunt, vel à se ipso procedere.

Quarta ratio.

Mari. Victor. lib. 3. de Trinit.

Quinta ratio est: Quia Verbo tribuuntur operationes, quæ non sunt naturæ, sed suppositorum, ut docet Aristoteles. *Omnia, inquit, per ipsum facta sunt. Cum eo eram cuncta componens. Omnia in Sapientia, vel, cum Sapientia fecisti. Sicut Pater suscitatur mortuos & uiuificat; sic & Filius quos uult, uiuificat. Misit Verbum suum, & sanauit eos; & eripuit eos de interitionibus eorum. Neque herba, neque materia sanauit eos, sed tuus, Domine, sermo, qui sanat omnia.* Et antea capite nono in postremis verbis ait; *Nam per Sapientiam sanati sunt quicumque, placuerunt tibi, Domine, à principio.* Et à quo morbo liberet Sapientia, expli-

Quinta. Operationes non naturæ, sed sunt suppositorum.
Aristot. lib. 11. de Anima.
Ioan. 1.
Prou. 8.
Psalm. 103.
Ioan. 5.
Psalm. 106.
Sap. 16. & Gen. 1.

cat verbis immediatè sequentibus capite decimo. *Hæc, illum, qui primus formatus est à Deo pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodit, & eduxit illum à delicto suo.* Et explicat etiam Dauid, cum Psalmo quadragesimo ait: *Ego dixi, Domine, miserere mei: sana animam meam, quia peccavi tibi.* Vbi obiter perpende, vnum, & idem esse, Verbum quod sanat ab interitu; & sermonem; qui sanat omnia; & Sapientiam, per quam sanati sunt quicumque; placuerunt Deo. Et hic est Christus, de quo testatur Euangelium: *Et virtus de illo exibat, & sanabat omnes: non tantum corpora, sed & spiritus.* Liberare autem à peccato, sicut condere mundum, & mortuos suscitare; opera Dei omnino sunt, & in genere de omnibus Patris Dei operibus dixit Dominus Ioannis quinto: *Non potest Filius à se facere quicquam, nisi quod uiderit Patrem facientem: quacunque enim ille fecerit, hæc & Filius similiter facit.* Constat igitur, Verbum re ipsa distinctam personam esse à Patre, & non tantum cogitatione, aut nomine, quod erat probandum contra hæresim Sabellij.

Psalm. 40.

Luc. 6.

Opera Dei quæ nam fortius sint propria.
Ioan. 5.

Confirmantur hæc omnia autoritate Damasceni, qui libro De Fide orthodoxa in hunc modum scribit: *Ipse ergo vnus, & solus Deus, non sine Verbo est. Verbum enim habens non insubsistens habebit, sed neque esse incipiens, neque esse desinens. Non enim fuit vnquam ut fuerit Deus, absque Verbo. Semper autem habet sui ipsius Verbum ex se genitum, non instar nostri subsistentiam non seruans, & in æra fluens, sed intimè subsistens, uiuens, absolutum, non extra ipsum ut separabile euagans, sed in ipso semper immanens. Vbi enim erit, si extra ipsum gignitur? Atqui quoniam natura nostra temporalis est conditio, & facile dissolubilis, hanc ob causam & Verbum nostrum subsistentiam non retinet. At uero Deus semper existens, & perfectus cum sit, perfectum, & intimè subsistens habet suum ipsius Verbum, & semper existens & uiuens, & omnia ha-*

Damascen. lib. 1. de Fide Orthodoxa. cap. 6. initio.

Humani præ Diuino Verbi defectus, secundum Damascenum.

bens

bens quacunque genitor habet. Hæc enim beatus Ioannes Damascenus, naturam Verbi, & subsistentiam rectè describens.

Verbi apud Patrem uan- so æternæ- sex nobis documenta sub ministrat.
I. Docum. Hebr. 1.

Secundum. Quibus pro priè, honore impendimus quibus uero reuerentia.

Tertium.

Quartum. Ephef. 2. & 3.

Quintum.

Vltimum ut præstemus, ex his uerbis ad mores nostros componendos, elicimus. Primum, Verbum propter suam æternitatem habere ius, & auctoritatem adoptandi, quia eius est tota hæreditas. Vnde Paulus de eo ait: *Quem constituit heredem uniuersorum.*

Deinde propter eandem æternitatem, promeretur honorem, & reuerentiam à Creaturis, non solum in se ipso, sed in omnibus etiam suis, etiam uerbis, & scriptis: antiquis enim honorem impendimus, & reuerentia seniores prosequimur.

Tertio, Verbum ex eo quod infinita Sapientia est, & ignorantés docet, promereri à nobis debet imitationem, cum tanta nouerit: meretur etiam fidem, etiam si forte nunc non capiamus quod dicit, aut docet.

Quarto, ex eo quod est apud Patrem, habemus fiduciam, & accessum ad Deum, & quod faciliè per Verbum exaudiemur.

Quinto, ex eo quod erat in prin-

cipio, & primus, & nouissimus, & in diebus nouissimis; nouissimus uirorum, Alpha, & Omega, debemus eius exemplo humiliari, & proster- ni, nulla magnitudinis nostræ, siue dignitatis habita ratione.

Sexto, ex eo quod ipse Sapientissimus est apud Patrem, tutissimum- que, & honorabilissimum locum quæsiuit, demus operam, ut nos quidem simus apud Patrem, intellectu, per Fidem; uoluntate, per amorem; Operibus diuinis, per hoc ut diuinæ Maiestatis oculis placeamus. Simus apud Patrem, subsistentes per donum Fortitudinis; ut apud maiorem, cum humilitate; ut concordantes cum Patre per idem uelle, & nolle, ut consultantes cum eo in omnibus periculis, ac scrupulis nostris; ut denique cum eo conuersantes, dignos filiorum Dei mores induamus. Si enim ipse de rusticis, & inimicis suis dixit: *Delicia mea, esse cum filiis hominum;* quantæ debent esse nostræ deliciæ, uersari cum Patre, & Verbo, & Spiritu sancto? quibus omnis laus, honor, & gloria ab omnibus creaturis reddatur in secula seculorum.

Amen.

Apocal. 1. Isai. 53. Apocal. 1.

Sextum.

Prou. 8.

TRACTATUS VI.

IN Quo exponitur illa sententia:

Et DEVS erat Verbum.

D. Chryso- stom. 3. initio.
Ioannis Eu- gelistæ laus. Ioan. 7.

BEATVS Chryso- stomus homilia 1. in Ioan- nem, admiratus tantum, & tale Euangelistæ exor- dium, primum quærit, quis fuerit iste Ioannes, qui tantæ sapientiæ ar-

cana eructauit? *Erat, inquit, prouin- tia Galileus, de qua dicitur; Scrutare, & uide, quia Propheta à Galilea non surgit. Ciuitate Bethsaida, nec celebri, nec illustri natus. Ex patre Zebedeo piscatore, aded paupere, ut scissa cum*

Matth. 4.

Ibidem.

filijs

Quam vile, & abiectum, quamq; miserabile genus hominum piscatores.

Act. 4.

Euangelij Ioannis altitudo, & sublimitas.

Quid sit proprium magistri.

Ioan. 16.

Psal. 87.

filij resusciret retia, & filios eadem arte erudiret. Nemo autem ignorat, nullum opificem cupere sibi filium sue artis heredem relinquere, nisi nimia paupertate cogatur; maxime si ars eius vilis sit, & abiecta: Piscatoribus vero nil pauperius, nil abiectius; addo etiam, nihil indoctius, cum potius ars illa ex fortuna, quam ex scientia aliqua pendeat. Erat etiam Ioannes, ut testatur Lucas, idiota, & literarum omnium ignarus, ut qui nec ante Apostolatam, nec post illum scholas frequentauerit. Hic ergo talis, ac tam modicus, & exiguus piscator, a quo aliqua de arte piscatoria, de fluuijs, hamis, retibus, piscibus, & similibus tantum expectanda erant; ascendens super omnem terram, super omnia stagna, mare, aëra, aëthera, caelos ipsos supergressus, Platonem, Pythagoram, Philosophos omnes; imò ipsos Angelos, Virtutes, Cherubinos, Seraphinos, & perueniens ad Deum, in illo mari Diuinitatis istum piscem grandem piscatus est, quo plenus, & saturatus, cruciatus, dicens, In principio erat Verbum. Nec tantum hac dixit, & scripsit, sed persuasit vniuerso orbi: nec in loco aliquo obscuro, & ignobili, sed in nobilissimo, & potentissimo totius orbis teatro, hoc est, in Asia Minori, Philosophorum excellentium atrice. Et vide Euangelistæ fiduciam, & verborum vim: in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Nihil dubitat, nihil coniectatur, sed certam omni assertionem proloquitur: magistri siquidem est, in his que dicit, nihil ambigere. Nullum hic tumorem verborum atque fucum; nullam superfluum compositionem, aut vllum stylum ineptum videbis, sed diuinum, & inexpugnabile robur, & sacrorum dogmatum tantam vim, ut nullo possit pacto superari. Verè hauserat Spiritum illum, quem Christus promiserat, cum dixit: Cum venerit ille Paracletus, docebit vos omnem veritatem. Et quem admodum veritas de terra Maria virginis orta est; & propterea iustitia de caelo prospexit, per quam dæmonem confregit, & nos ab eo liberauit: ita eadem veritas de virginali Ioannis ani-

ma egrediens, scripto tradita est, ut pro nobis contra hæreticam omnem prauitatem dimicet, atque hæreticos, dæmonis organa, expugnet.

Sed iam tertiam sententiam explicemus, nempe: Et Deus erat Verbum. Et in primis quædam ad voces spectantia explicanda sunt: Deinde causa connexionis huius sententiæ cum præcedenti reddenda: Tertio probandum est, Verbum, Deum esse, & ipsi Patri consubstantialia: Postremò quædam ad ædificationem ex his verbis elicienda sunt.

In primis igitur quia Verbum Deus, Græcè caret articulo, quem in secunda sententiâ habebat, & quem dictio Verbum habet; hinc Arriani dixerunt, Verbum, summum Deum esse participatione; ac per hoc minorem Deo verò. Vnde Origenes in principio tomi secundi in Ioannem, omisum articulum tradit, ad ostendendam Patris & Filij differentiam. Pater enim suapte natura Deus est, & addito articulo appellatur & Θεός: Filius verò quia Deus sit diuinitatis eius communicatione, sine articulo dicitur Θεός: & Augustinus libro 1. Quæstionum in Genesim, quæstione 105. Si articulus additus nomini Dei sit, euidentissimè Deus verus significatur. Sed Chrysostomus in Ioannem, hanc interpretationem, suppresso autoris nomine, redarguit, demonstrando eam nullius esse momenti. Respondemus enim, non valere argumentum à non apposito articulo: quoniam in hoc eodem capite beatus Euangelista summum Deum sine articulo nominat, ut cum ait, Fuit homo missus à Deo: & iterum; Deum nemo vidit vnquam. Et rursus: Sed ex Deo nati sunt. Constat enim, in his omnibus sermonem esse de Deo vero per essentiam, & non per participationem. Quod ex innumeris alijs locis probare facile esset; è quibus interim illi sufficiant: ut, Ascendo ad Deum meum, & Deum vestrum. Et rursus: Gratia; & pax à Deo Patre, & Christo Iesu Saluatore nostro. Alibi etiam Christus, Deus dicitur cum articulo.

Hæretici dæmonis organa.

Præsentis tractationis ordo.

Verbum Patris verum Deum non esse, vnde Arriani negauerint.

August. tomo 4.

Chryso. homil. 3. in Ioan. tom. 3 initio.

1. Tim. 6.

Ioan. 20. Tit. 1. & sæpe alibi.

Causa

Cur in hac sententiâ: Deus erat Verbum, articulum suppresserit Euangelista.

Cyrillus lib. 1. cap. 1. in Ioan. tom. 1 Chrysost. supra dicto loco.

Deus cum articulo, verum & solus, seu per essentiam Dei, sine articulo verò, Deum participatione, falsamvè significat.

1. Cor. 8. Aug. lib. 1. 99. in Genesim tom. 4. initio ferè.

Didymus libro 1. de Spiritu sancto propè initium & circa finem, tom. 9. operum D. Hieronym. Athanas. tomo 4.

Spiritus in Scripturis cum articulo Spiritum sanctum de-

Causa autem, cur in hac sententiâ articulum suppresserit, in promptu est. Coactus enim fuit Ioannes vitare confusionem Diuinarum personarum. Nam cum superius dixisset, Verbum esse apud Deum dicentem, demonstrando Deum cum articulo; si subiunxisset, Verbum esse Deum cum articulo, significatum fuisset, quod Verbum esset illamet persona dicens, id est, Pater; quod esset confundere personas Dicentis, & Verbi. Si autem & rursus posuisset articulum in dictione Deus, & non in dictione Verbum, ut posuit; sensus esset, quod Pater ipse esset etiam Verbum; & ita essent duo Verba; quod absurdum magnum fuisset, & impugnatur à Cyrillo, & Chrysostomo. Magna igitur ratione articulus suppressus est in Verbo Deus, & positus in dictione, Verbum; ut sit sensus, Verbum habere veram deitatem. Ratio igitur articulorum vera, hæc est, ut articulus plerumq; apponatur Deo, cum verus, & solus Deus significatur: nisi si qua ratio peculiaris impediatur, ut hæc apertè impediatur. Quando verò articulus Deo non apponitur, plerumque significatur non vera, sed participata, aut falsè existimata deitas. Vnde Paulus ad Corinthios: Et si sunt qui dicantur dii, siue in caelo, siue in terra (siquidem sunt dii multi, & domini multi.) vbi in vtròque loco non ponitur articulus. Et Augustinus in Quæstionibus in Genesim producit alterum exemplum ex Genesi capite 33. vbi Iacob ait se vidisse faciem fratris sui Esau, sicut faciem Dei. Didymus etiam libro De Spiritu sancto, & Athanasius quoque libro De Spiritu sancto, ad Serapionem, annotarunt, in Diuinis literis, vbi mentio fit Spiritus diuini, articulum apponi τὸ πνεῦμα, & sine illo absolutè Spiritus significat creaturas.

Secundò circa literam aduertendum est, Arrianos, hostes diuinitatis Christi capitales, prauè, & hæreticè hanc literam distinxisse. Ita enim legabant: Et Deus erat. puncto illi apposito; & sequebatur; Verbum hoc e-

rat in principio apud Deum, ita ut Deitas tolleretur à Verbo: quemadmodum beatus Augustinus annotauit libro de Doctrina Christiana. Sed hoc quid aliud est, quam vitare omnes textus Græcos, & Latinos ad victoriam?

Deinde contra rationem videtur: quid enim significaret; Deus erat? quasi dubium esset inter Catholicos, aut inter Hæreticos, an Deus existeret. Eadem enim fraude, & rethorica, malè scilicet interpungendi, & distinguendi, eludi possent multi loci Scripturarum, in quibus Christo attribuitur diuinitas. Nam ad Romanos 9. legimus; Quorum patres, ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Erasmus (quem secutus est Michael Seruetus, nouus Arrianus, in libro 3. De Trinitate) ita legendum putabat: Ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia. Et ibi punctum constitui volebat: Et quod sequitur, Deus benedictus in secula, volebat esse doxologiam quandam, siue glorificationem Dei pro enumeratis beneficijs. Simili artificio locum illum Epistolæ Ioannis deprauabat, cum ait: Scimus quoniam Filius Dei venit: & dedit nobis sensum ut cognoscamus verum Deum, & simus in vero Filio eius. Hic est verus Deus, & vita aeterna. Contendebat enim Erasmus, post illa verba: Et simus in vero, ponendum esse punctum, & supplendum esse, Deo Patre, ut sit sensus: & simus in Deo vero Patre: & quod sequitur, Filio eius, exponeret, id est, propter Filium eius: Et rursus quod subditur, Hic est verus Deus, referebat ad Patrem; arque ita iuxta hanc mirificam Erasmi sapientiam ter dicitur in hoc loco Pater verus Deus, & violentissimè, & contra omnem rationem Grammatices Christo adimitur vera filiaio Dei, & vera diuinitas.

Ad tertium, post declaratam æternitatem Verbi, & contiguitatem ad Deum dicentem: ne putetur ita distinctum à Patre, quod non sit Deus; subdit, eius quidditatem, & es-

signat, at sine illo Spiritum creatum denotat. Contra Arrianos impia, & hæretica huius loci distincti-cula Christo subtrahentes diuinitatem. Aug. lib. 3. de Doctrina Christi. c. 2. tom. 3. II. Argum. Roman. 9.

Erasmus: Michael Seruetus, nouus Arrianus. Erasmus cõfusus ac malignis suis distincti-cula Christi diuinitatem, Deique filiationem arrofac infelix. 1. Ioan. 5. Ioan. 17.

Alter huius musculi, Erasmi scilicet, arrosio loci Ioannis de Christi Diuinitate.

Cur dixerit Euangelista: Et Deus erat Verbum.

sentiam

Quale sit Verbum diuinū.

sentiam explicando, *Et Deus erat Verbum.* Quia etiam Verbum vocale est, & prolatitium. Et Verbum internum siue hominis, siue Angeli, accidentarium est, & aduentitium: ne tale existimarem esse Verbum diuinū, subdit: *Et Deus erat Verbum.* Postremo, cum in præcedenti sententia Deum pro persona Patris posuisset: *Verbum enim, inquit, erat apud Deum;* hoc est, Filius erat apud Patrem, vt diximus: scrupulus inde forsitan minus rectè intelligenti ingeri poterat, ne fortè Dei appellatio ipsi neutiquam verbo, sed soli Patri esset tribuenda, nèue solus Pater esset Deus; subiungit: *Et Deus erat Verbum,* vt non minorem ipsi Verbo diuinitatis naturam, & honorem adscribat; docens, illud Patri per omnia esse æquale. Beatus Leontius rectè annotauit, prius dictum esse, *Verbum erat apud Deum,* quàm diceret, *Deus erat Verbum:* quasi hoc diceret, quòd nihil aliud esset Verbum (scilicet quoad substantiam) quàm illud ipsum quod erat, apud quem erat. Prima clausula, æternitatem Verbi expressit; secunda, personalem eius à Patre distinctionem significauit; hac verò tertia, identitatem naturæ eius cum Patre; ne videlicet ex secunda clausula ita à Patre intelligeretur Verbum oriri, quasi natura illi inesseret diuersa, & Deus non esset. Vnde Epiphanius in hæresin Pauli Samosatensis acutè ait: *Si enim in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum; id quod erat, non solum iuxta prolationem est, sed secundum substantiam. Et si Verbum erat apud Deum; non Verbum est hoc quod apud ipsum erat; neque enim Verbum est is, apud quem erat. Si enim in corde habet Deus Verbum, & non genitum, quomodo impletur, errat? Et Deus erat Verbum? Non enim hominis verbum homo est apud hominem: neque enim uiuit, neque subsistit, verum corde uiuente, ac subsistente, motus est. solum, & non substantia. Dicitur enim, & simul è vestigio non amplius est, sed prolatum manet. At Verbum Dei, velut dicit Spiritus sanctus ex ore Prophetæ: Verbum tuum in*

B. Leontius
Episcop.
Cur prius dictum sit ab Euangelista: Verbum erat apud Deum, quàm, Deus erat Verbum.

Epiphanius in hæresin Pauli ante med.

Quid verbū hominis Epiphanius.

Psal. 118.

æternum permanet. Infrà paulò post: *Et vt ne aliqui malignè opinentur, lucida, & viuifica verba in suam ipsorum malitiam, ac detrimentum transmutantes (aliter enim, atque aliter incumbit cor hominis: diligenter ad mala à iuuentute) & incipiant dicere, Non dixit, In Deo erat Verbum, velut etiam tu dicis: sed, Apud Deum erat Verbum. Ergo non est substantia Patris Verbum, sed extra Deum verbum. Rursus commonefacit, corrigens filios suos veritas, redarguens mentes contra ipsam scortantes, & dicit ipse Vnigenitus: Ego ex Patre exiui, & venio. Et rursus: Ego in Patre, & Pater in me. (Et Euangelium, & Deus erat Verbum.) Et infrà: Non potest igitur, velut antea dixi, verbum in homine homo vocari, sed verbum hominis. Si verò Verbum Dei Deus est, non est sine substantia Verbum, sed in substantia Deus Verbum ex Deo genitum sine tempore, sine principio. Hactenus ille insignis Pater. Et Athanasius in Epistola de Synodis Arimini & Seleuciæ celebratis, aliquanto à medio: Abominamur præterea, & anathemate execramur, qui illum tantummodò nudum Verbum Dei sine substantia, & rem fictitiā nominant, qui, in alio habeat quod sit, quem nunc vt vocem quæ ore profertur, nunc ti dictionem, qua in cogitatione versatur, intelligunt. Hæc Magnus Athanasius.*

Hæc propositio: Deus erat Verbum, conuertenda est in terminis, hoc modo: Verbum erat Deus; ita vt Verbum sit subiectum, non autem prædicatum. Ad quod asserendum, cogunt nos duæ priores sententiæ, & quarta, quæ istam tertiam subsequitur, nempe: Hoc erat in principio apud Deum, in quibus omnibus semper Verbum est subiectum. Nec hoc nouum est in Scripturis: nam plerumque quod ponitur loco subiecti, habere videtur locum prædicati, & è conuerso. Quemadmodum in libris Regum dicitur, *Filius vnus anni erat Saul, cum regnare cœpisset;* cum propositio hæc vertenda sit in hunc modum; Saul cum regnare cœpisset, erat filius vnus anni. Sic er-

Gen. 8.

Ioan. 8. Infrà 14.

Magnus Athanasius tom. 2. sub finē.

Hæc propositio: Deus erat Verbum, quomodo conuertenda.

Qualis sit eustimodi locutio. 1. Reg. 15.

gò dicendum: Verbum erat Deus; hoc est, Verbum est, siue erat Deus; sicut Pater erat, siue est Deus: Hæ enim enuntiationes crebriores sunt, & communi locutioni propriores, in quibus diuinum nomen, quod tribus personis commune est, conuenientius de ipsarum personarum nominibus enuntiat, quàm ipsarum nomina personarum de Dei nomine prædicentur: quemadmodum in Dialecticis enuntiationibus, quòd cunctis est commune speciebus, proprius de speciebus, quàm species de genere dicuntur. Habent enim communia diuinitatis nomina rationem, & similitudinem quandam generum; propria verò eiusdem nomina, specierum rationem æmulantur. Sunt autem communia Dei nomina, quæcunque Deo coniunctim sumpto tribuuntur, vt, vnum, ens, verum, bonum, perfectum, increatum, æternum, infinitum, stabile, magnum, potens, indiuisibile, iustum, sanctum, creans, conseruans, saluans, & similia. Propria autem Dei nomina sunt, quæ cum de vna persona enuntietur, de alia prædicari non possunt; Vt, gignens, genitum, procedens, primum, secundum, tertium; Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Conuenientius ergo de proprijs huiusmodi nominibus ea, quæ communia sunt, quàm propria de communibus dicuntur.

Ex quo habemus, Verbum esse Deum, apertis verbis expressum: *Verbum, inquit, erat Deus:* quod & circumstantiæ comprobant. Nam si in principio erat, per hoc æternum erat: nam apud æternum; non nisi æternum à principio esse poterat. Rursus, si omnia per ipsum facta sunt, ante omnia erat, conditor omnium erat; ac per hoc infinitam virtutem habebat, quam ponit creatio, quæ est productio ex nihilo. Vbi autem potentia diuina erat, & essentia diuina ibi erat; ac per hoc Verbum continens Diuinam essentiam, Deus erat. Nec tantum Deus est sine articulo, sed etiam cum articulo; ne putes in aliquo Filium Patre minorem. Thomas enim illi dixit cum articulo, *Do-*

Communia Dei nomina quæ sint.

Quæ sint propria nomina Dei.

Quid sit creatio. Quibus Scripturæ nouæ testimonijs comprobetur, Christum Patrem consubstantialiorem, ac verum Deum, Deiq; Filium.

minus meus, & Deus meus; & Κόπος μὲν, καὶ ὁ Θεός μὲν. Cum articulo dicitur à Paulo, *Qui est super omnia Deus benedictus in secula:* Ο ἰσὺς τοῦ πατρὸς Θεός ἰσολογός. Cum articulo ait Ioannes de Christo; *Hic est verus Deus; & vita æterna:* Οὗτος ἴσῳ ἰ ἀληθινός Θεός, καὶ ἡ ζωὴ αἰώνιος. Rursus cum articulo dicitur: *Expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei; & Saluatoris nostri Iesu Christi:* vbi Græca litera habet, καὶ μὲν Θεός. Præterea ab Apostolo Paulo proprius Dei Filius vocatur; à se ipso verò, Filius vnigenitus; à Ioanne verò in sua Canonica, verus Filius. Rursus à Paulo; *Qui est super omnia Deus benedictus,* & rursus dicitur, magnus Deus. Dicitur & æqualis Deo, & in forma Dei esse, sine hoc quod vllam rapinam se facere arbitraretur. Quibus testimonijs apertissimè euincitur Verbi ad Patrem consubstantialitas, ac vera diuinitas.

Ad quod etiam demonstrandum rationes non pauca suppetunt. In primis enim, si Deus operatus est per artem, creaturas ex nihilo producendo; ergo operatio naturalis ex natura sua producens præcessit in Deo, cum ars naturam imitetur; ac per hoc Deus Deum de sua substantia produxit. Cum autem non sit nisi vna Deitas, & vnica diuinitatis natura, siue substantia, erit vnus, & idem, & consubstantialis Deus.

Ad hæc, si filij Dei participatione, & adoptione inueniuntur: cum adoptio ponat naturalem filiationem, & participatio essentialem, & substantialem; erit ergo in Deo Filius per essentiam, & non per participationem; & Filius per naturam, & non per adoptionem; ac proinde verus, & essentialis Deus.

Accedit, quòd omnes creaturæ nõ quiescunt nisi in productione similis & æqualis sibi in specie: vnde equus equum generat, planta plantam, homo hominem: quid ni ergo producat Deus Deum? vt rectè per Prophetam dixerit Deus Pater; *Nunquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam? Si ego qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero?*

Ioan. 20.
Rom. 9.
1. Ioan. 5.
Tit. 2.
Rom. 8.
Ioan. 3.
1. Ioan. 5.
Rom. 9.
Philipp. 2.
Varijs rationibus euincitur Verbi ad Patrem consubstantialitas, ac vera diuinitas. Ratio 1.
Secunda.
Ioan. 11. & Rom. 8. & Gal. 4.
1. Ioan. 3.
Tertia.
Isai. vlt.

Quarta.

Prætereà, aut Deus producit, aut non. Si non producit, tollimus Deo singularem perfectionem, quæ in simili producendo sita est. Si autem producit, cum de sua substantia producat; quæ sanè indivisibilis est, & impartibilis, tota erit in Patre, & tota in Filio; & Deû consubstantialem, ac sibi æqualem producet.

Præter Scripturas, & rationes, tertio ostenditur Verbi diuinitas aduersus Iudæorum perfidiam, & pertinaciam. Præmittendum tamen primò, apud Hebræos plura nomina esse, quibus Deus significetur, sed præsertim decè: de quibus Hieronymus ad Marcellam. Inter alia autem omnia nullum maius, vel præstantius nomine Iehouah, quod dicitur quadriliterum, siue tetragrammaton, eo quòd quatuor literis Iod, He, Vau, He, constet. Erat etiam hoc nomen ἀφώνητον, siue ineffabile, quod ob reuerentiam, & venerationem non audebāt Iudæi pronuntiare, nisi tantum Sacerdotes in Sanctuario, dum populo benedicerēt, quam benedictione tribus digitis erectis, populo benedicebant; atq; hæc benedictio quando defuerit. Rab. Moyses Aegyptius. Exod. 6. Mercur. Trismeg. Apollinis responsum de Deo. Adonai Hebræis quid. Exod. 6. Mesiæ tanquam Deo scripturæ Iehouah nomē accommo-dant. Hierony.

municabile esse creaturæ, nec alteri tribuendum: Quia gloriam meam alteri non dabo, ait Dominus: de quo Exod. 3. Hoc nomen mihi est in æternum. Significat enim pelagus essentia, siue substantia diuinæ; quæ quia non multiplicatur, sed vna tantum est, nec nomen quoque hoc inuenitur nisi in singulari. Et quia quatuor literis constat, videtur quadratum nomen signare æternitatem Dei, Qui erit, est, & fuit, iuxta nominis Hebræi etymologiam. Descendit enim eiusmodi nomen à verbo substantiuo יָהוּ iuxta id; Ego sum qui sum: Et, Qui est, misit me ad vos. Et Aristotel. lib. 1. de coelo, ἀίωνα dictū putat, quasi αἰὲν ὄντα, id est, semper entem, & principium omnis essentia.

Secundò præmittendum, præter versionem 72. Interpretum per trecentos annos ferè ante Christi mortem conditam, accessisse aliam Scripturarum editionem per quadraginta quinque annos ante natum Christum, quæ Chaldaicam vocant: quæ facta est per duos insignes autores, quorū alter fuit Onkelos, qui interpretatus est tantum Pentateuchum, vt quidam volunt, alij verò etiā tota Biblia vertisse contendunt: alter verò, Ionathas, filius Vzielis, discipulus magni viri Hillelis, & patris Simeonis Iusti; ita vt Ionathas & Simeon fuerint condiscipuli: atq; hanc editionem vocarunt חֲמֵשׁ עֲשָׂרִים à verbo Chaldæo חָמַשׁ quod est exponere, siue interpretari, siue ex vna in alteram linguam transfundere. Vnde & qui interpretē agit apud Turcas pro Christianis peregrinantibus inuisentibus loca sancta Hierosolymorum חֲמֵשׁ עֲשָׂרִים, vocatur, & חֲמֵשׁ עֲשָׂרִים, & inde quisquis peregrinam, & ignoram linguam apud alium interpretatur, & interpretem inter eos agit, Italicè dicitur Turcimano, Hispanicè Trujaman.

Causa autem faciendi hanc nouam versionem, fertur fuisse; vt Iudæi, qui ex Assyria & Chaldæa reuertebātur in Hierusalem, & propriam linguam Hebræam ignorabant, tanto tempore à patria extorres, haberent solatium huius versionis, vt caperent Legis præcepta, & ceremonias.

Voluit etiam Deus per illos Patres

Isa. 42. Exod. 3.

Origo nominis Iehouah.

Exod. 3. Ibidem. Arist. tom. 2.

Quando primum condita fuerit, & per quos Chaldæa trās latio.

Versio Chaldæa vnde descendat.

Chaldæa versionis facten dæ quæ causæ extiterint. Ratio 1.

Secunda.

aperire

Tertia.

aperire nobis quem sensum haberet vetus illa Ecclesia, quæ paulò Christo antiquior extitit, de Scriptura: quàm fidem de mysterijs Mesiæ populo proponerent, exceptis tamen nonnullis locis, in quibus meritò creditur esse deprauata, vt nemo proinde facile illi fidere debeat. Prætereà voluit, vt in difficilibus, & perobscuris locis Chaldæa nobis deferuaret interpretatio, quæ Hebræā illustraret atq; elucidaret. Demum, quia nouerat Spiritus sanctus, Iudæos Scripturas suas deprauatos, & illis vitiatas contra nos decertaturos, consilij Dei fuit, vt per illam interpretationem nobis te la suppeditarentur in congressibus cū eis ad victoriam: & ob hanc causam tantam autoritatem huic editioni contulit, vt nullus Iudæorū illi audeat se opponere, aut eius dictis refragari.

Quòd vero hæc interpretatio ignota extiterit Hieronymo, & alijs veteribus Patribus, hoc vel inuidia Hebræorū est tribuendum, qui tanto tempore thesaurum hunc nobis celatum esse voluerunt, vel Spiritus sancti consilio, & prouidentia, quæ Patribus antiquis dedit interpretationē LXX. interpretū, vt pugnarunt cōtra Iudæos, nobis vero posteriorib⁹ seculis prospexit de Chaldæa versione, vt solidius Hebræā perfidia cōfutare possemus, & obstinatissimos Iudæos reuincere.

His positis, asserimus, hoc tantū, ac tale nomen Iehouah frequenter Mesiæ tribui in sacris literis ad eius diuinitatē indicandā. Producamus nonnulla exēpla. Apud Hiero. c. 23. de aduētū Mesiæ prædicitur: Ecce, dies veniūt, dicit Dominus, & suscitabo David germē iustū. Chaldæus habet: Et suscitabo David Mesiā iustū. Et regnabit Rex & sapiēs erit, & faciet iudiciū, & iustitiā in terra. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel habitabit cōfidenter: & hoc est nomē quod vocabunt eū. Dominus iustus noster. Hebraicè habetur יְהוָה יֵשׁוּעַ Iehouah qid quenu; id est, Dominus iustitia nostra. In Paraphrasi Chaldæa habetur sic hæc postrema verba: Et hoc est nomē quo vocabūt eū. Fiet nomen iustitiæ à facie eius in diebus eius, quod idē est atq; dicere, Dominus iustitia nostra. Si-

Quarta acpo stremaratio.

Chaldæa paraphrasi, editioni ve, quantum Iudei deiderant.

Vnde factū sit, Hieronymus alijque Veteres Patres vt Chaldæam versionem ignorauerint.

I. locus, ad probandum Mesiā, vt Deus agnoscatur, frequenter Iehouah in Scripturis nominant.

Hiero. 23.

cut & illud quod habet Septuaginta: Καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν καλεῖται αὐτῶν, Κύριος Ἰωσὴφ, nam Iosedec interpretatur, Domini iustitia, vel, Dominus iustus. Eadē Hieremiæ sententiā integrè repetitur Hiero. 33. Sicut ergo Mesiā dicitur David propter Humanitatē, quæ accepta est de Davidis familia, idē etiā, Iehouah dicitur vocādu propter Diuinitatem; & propterea quòd nos efficere iustos ex impijs potuit.

Duo hic opponūt recētiores Iudæi. Primò, nō legendū, Vocabūt, sed vocabit: ὄνομα ἔσται, sed ἔσται? vt habetur Hiero. 23. vt scūs sit, nō vocādū Mesiā Iehouah, sed ipse Iehouah iustus noster vocaturus est scilicet germē iustū, vel Ecclesiā eius spōsā. Sed hoc manifestè est falsum, & deprauatū hūc locū per Iudæos, ostēdit Paraphrastes Chaldæus Hiero. 23. & c. 33. & similiter ibidē Septuaginta Interpretes, & codices veteres, & antiquiores; & Glossa Hebræa super Thren. 1. fatetur, Mesiā ex hoc loco appellandū Iehouah, & Rabbi Iocanā in Talmud in lib. dicto Bababatra, idē asserit, & Hiero. legit: Et hoc est nomē quod vocabūt eū. Et Paulus ait, Christo datū esse nomē super omne nomen: at tale nomē solū est Iehouah. Et Iesu etiā nomen apertè diuinitatē cōtinet, quia eius est saluare, cuius est cōdere: & eius est condere, qui est esse summū, & alijs omnibus esse tribuit. Et licet legamus: Et vocabit eū: nō euadit Iudæus, quia dicitur Hiero. 33. iuxta Hebræā literā: Hic est qui vocabit eū, scilicet Ecclesiā, prædicādo, ad fidem, & iustitiam, ipse scilicet Mesiā iustus noster, qui est Iehouah.

Secundò obijciunt, nomen Iehouah alijs creaturis communicatum: nec propterea sequi, illas esse verū Deū, vt Ezech. vlt. in fi. Et nomen ciuitatis ex illa die, Dominus (siue Iehouah) ibidem. Gen. 22. Appellauitq; nomē loci illius, Dominus (Iehouah) videt. Et Exo. 17. Edificauit Moyses altare, & vocauit nomen eius, Dominus exaltatiōis: Heb. Dominus Iehouah, signū meū. Et Iud. 6. vocauit illud (scilicet altare) Domini pax, seu Adonai pax. Sed aliud est, dicere, aliquē simpliciter appellādū Iehouah, siue Deus iustitia, aliud cū adiuncto, quo

Iosedec quid sonet. Hiero. 33.

Mesiā Scripturæ Davidem cur nō mincot.

Duplex Iudæorū obiectio proponitur, ac soluitur. Prima.

Hiero. 23. Infra 33.

Rabbi Iocanā.

Philip. 2. Quod nā sit Christo nomen datum super omne nomen.

Altera obiectio.

Gen. 22. Exod. 17. Iud. 6.

Qui loci nomen Iehouah rebus etiam inanimatis tribuunt, quo modo accipiendi sint.

modificatur nomen Iehoua . In illis etiam locis signa nomine signati vocantur, vt cum figuram Christi appellamus Christum. Hoc ergo est ratione signati Mesiæ , quia aliàs stultifimum esset, rei inanimatæ tribuere ineffabile Dei nomen . Et Ionathas illos locos aliter explicauit , & rectè. Nam vltimum sic expressit: *Et coluit ibi Dominum, qui dederat ei pacem* . Et illud Exodi: *Et coluit ibi Dominum, qui fecerat signum* . Et primum locum Ezechielis: *Et nomen ciuitatis declarabitur à die qua habitare fecerit Dominus maiestatem suam ibi* .

II. locus. Zacha. 2.

Secundus locus est Zachar. 1. *Lauda, & letare filia Sion: quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus* . Et applicabuntur Gentes multæ ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui; & scies quia Dominus exercituum misit me ad te. Pro quibus habet Chaldæus interpretis: *Gaude, & letare Ecclesia Sio: quia ego reuelabor, & ponam diuinitatē (sive maiestatem) meam in medio tui, ait Iehoua* . Et applicabunt se populi multi ad Iehoua, & erunt coram me in populum, & ponam diuinitatē in medio tui; & scies quia Iehoua exercituum miserit me ad te . Ecce apertus Mesiæ missus dicitur Iehoua, & posuisse diuinitatem suam bis in medio nostri, per Incarnationem scilicet, & Eucharistiam.

III. locus. Luc. 2. & Rom. 9. & 1. Petr. 2.

Tertius locus est Isai. 8. *Dominum exercituum (Iehoua) ipsum sanctificate: ipse pavor vester, & ipse terror vester* . Et erit vobis in sanctificationem, in lapidem autem offensionis, & in petram scādali duabus domibus Israel. Ecce Christus dicitur Iehoua . Et sensus huius sententiæ est vnus & idem, atque ille Simeonis iusti fuit, qui vaticinatus est de Christo: *Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur* .

III. locus. Isai. 28.

Quartus Isai. 28. *In die illa erit Dominus exercituum coronam gloria, & seruum exaltationis res duo populi sui* . Pro quibus Thargum habet: *In tempore illo erit Christus Dominus (Iehoua) in coronam gaudij* .

Thargum.

Quintus est Mich. c. 5. *Et tu Bethleem Ephrata, paruulus es in millibus Iuda: ex te mihi gredietur qui sit dominator in Israel: & egressus eius ab initio (sive ab antiquo) à diebus aternitatis* . Quia dicitur egressus ex Bethleem, signatur eius humanitas: quia à diebus seculi, eius æternitas, & diuinitas .

Quintus. Mich. 5. Matt. 2. & Ioan. 7.

Sextus locus est Isai. 9. *Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis, &c. & vocabitur nomen eius Admirabilis, Cōsiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri seculi, Princeps pacis* . In quibus vtraq; Diuinitatis, & Humanitatis naturā fati exprimitur.

Sextus. Isai. 9.

Septimus locus Psal. 44. *Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo latitiae* . Prior vox Dei, est vocandi casus, vt verterit Septuaginta, & apostrophat ad Mesiæ . Et ibidem: *Sedes tua, Deus, in seculum seculi* . Alloquitur Mesiæ . Et infra: *Et concupiscet Rex decorem tuum: quoniam ipse est Dominus Deus tuus*, quia ab initio Prophetæ ad Mesiæ dirigit sermonem. Vnde illud: *Speciosus forma præ filiis hominum, Chaldæus habet interpretis: Pulchritudo tua, Rex Mesiæ, maior quam filiorum hominum* .

Septimus. Psal. 44. & Heb. 1.

Ibidem.

Octauus Malach. 3. *Ecce ego mitto Angelum meum (id est, Ioannem Baptistam) & præparabit viam ante faciem meam: & statim veniet ad templum suū Dominator quem vos quaritis* . Hebræa habent: *Eloheadon, quod David Kimhi de Rege Mesiæ vult esse intelligendum* . Liquidum etiam ex eodem loco est, Mesiæ Deum esse, quia habet templum, de quo, *Veniet ad templum suum* . Et his similes locos facile inuenies sexcentos in Veteris Instrumenti libris.

Octauus. Malach. 3. Matth. 11.

David Kimhi.

Quod autem expresse Verbum sit Deus, testatur David in Psal. 32. *Rectum est Verbum Domini, & omnia opera eius in fide* . (sive in veritate) *Diligit misericordiam, & iudicium* (scilicet Verbum) *miseri cordia Domini plena est terra* . Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Quoniam ergo hoc Verbum est rectum, & operatur omnia in veritate, proculdubio Verbum est substantia

Verbum Patris Deum esse, quibus verbis & quæ per spicuis afferat David. Psal. 32.

intellectualis, postquam diligit misericordiam & iudicium, seu iustitiam, & omnia eius opera sunt in veritate, & distinctū est à Domino, & ab Spiritu, & quia opera eius sunt Dei, quia condit cælos, & ornatum eorū Deus est verus.

Cur in lege veteri dicitur Verbum Domini, in Evangelio Verbum absolute, & ibi minus absolute appareat distinctio inter Verbum Domini, & Dominum, & quod in noua lege apertior ponatur inter Verbum, & Deum dicentem distinctio, inde est, quia ibi erant primæ lineæ mysterij Trinitatis, apud nos aperta veritas, & viui colores: Illi debebant credere vnum Deum: Nos etiam vnum essentia, & trinū in personis . Ideo mirari non debemus, si ibi obscurius dicerentur, quæ apud nos clariùs, & apertius: maxime cū Veteris Testamenti verba ad lumen Noui Testamenti sint, & intelligenda, & interpretanda . Non enim aperta per obscura, sed potius obscura per aperta & clara sunt explicanda. Idem etiam habetur ex Psalmo 106. *Misit Verbum suum, & sanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorū*: Heb. *De miserijs, vel corruptionibus eorū* . Nota hoc loco Patrem mittentem: vide Verbum missum: ergo substantiale, & intellectuale, & diuinum, & persona distinctum à Patre. Perspice fructum aduentus eius, sanare ab interitu genus humanum, vel à miserijs, id est, peccatis: verè enim facit miseris peccatum, Quod planè arguit Verbi diuinitatē: nā remittere peccata, & liberare à morte, Dei est, non vllius creatæ facultatis. De virtute sanandi in verbo Dei posita loquitur Salomon in libro Sapientiæ capit. 16. *Etenim neque herba, neque malagma sanauit eos, sed tuus, Domine, sermo, qui sanat omnia* . Et paullo antè, declarans, non serpentem æneum, sed Deum Filios Israel in deserto ab ignitis serpentibus percussos sanasse, ait, *Qui enim conuersus est, non per hoc quod videbat, sanabatur, sed per te omnium Saluatorem* . Ergo sermo est Deus Saluator omnium, de quo in Euange-

Deut. 6. & alibi passim

Quæ ratio interpretandi sit utilis. Psal. 106.

Quinam sit fructus Dominiæ Incarnationis.

Matth. 9.

Sap. 16.

Num. 21. Ioan. 3.

Iudæosolim martiratores, à serpentibus percussos quis sanauerit.

lio: *Virtus de illo exibat, & sanabat omnes* . Et quotquot tangebant eum, salui fiebant. Et iterum quis esset ille sermo sanans omnia, cap. 9. declarans, ait, *Nam per Sapientiam sanati sunt, qui cunq; placuerunt tibi, Domine, à principio* . Hæc illum qui primus formatus à Deo pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodiuit, & eduxit illum à delicto suo . Vides idem esse Sermonem, & Sapientiam, & Verbum. Perpende etiam quid præcedat, desiderium scilicet Prophetarum, & iustorum pro aduentu Mesiæ: *Clamauerunt, inquit, ad Dominum, quum tribularentur (qui videlicet sub portis areis, & vetricibus ferreis peccatorum continebantur) & de necessitate eorum liberauit eos* .

Luc. 6. Mar. 6.

Sap. 9.

Infr. 10.

Gen. 1.

Psal. 106.

Ibidem.

Quibus præterea in locis secundū Hebræā veritatē, Mesiæ nominetur Iehouah.

Primus locus. Gen. 15. Rom. 4.

II. locus. Gen. 28.

Præterea idem nobis ostendit plurimi loci Scripturarum, in quibus Hebræa veritas habet nomen Iehoua: pro quo paraphrasit vtraque Chaldæa, nimirum Onkeli in Pentateuchum, & Ionathæ filij Vzielis in reliquos sacros libros, interpretantur Verbum, vel Verbum Domini; ita vt peculiari ratione nomen Iehouah accommodetur secundæ personæ Filij Dei, sive Verbo significando . Porro Chaldaicam expositionem, vt pote sanctam, & inuictæ autoritatis, audeat Iudæorum nullus contemnere, aut reijcere. Propono ex multis locos nonnullos: Primus sit Genes. 15. *Credidit Abraham in Deo, & reputatum est illi ad iustitiam* . Ita Hebræa expositio Chaldæa habet: *Credidit Abraham in Verbo Domini* . Secundus Genes. 28. *Si fuerit Deus meum, & custodierit me in via, per quam ego ambulo, &c. reuersusq; fuero prospere ad domum patris mei, erit mihi Dominus in Deum* . Hebræa habent, *Erit mihi Iehoua in Elohim* . Chaldæa habent: *Si fuerit Verbum Iehoua in adiutorium meum, & custodierit me in via hac, in qua ego ambulo, &c. & reuersus fuero in pace in domum patris mei, erit mihi Verbum Domini in Deum* . Non potest autem Verbum Domini in hoc loco accipi pro mandato Dei, quia aliqui tot essent dij,

Loco Iehouah ponere Verbu Iehouah apud Hebraeos Iona- thas dicitur Isai. 7. Infra 41.

quot mandata. In Isai Propheta frequentissimum est Ionathae interpreti Chaldaeo, ponere loco Iehouah, Verbu Iehouah. Ecce Isai. 7. Adiecit Dominus loqui ad me adhuc. Vbi Chaldaea habet Et adiecit Verbum Domini loqui mecum. Et c. 41. Ne timeas, quia ego Deus tuus, confortaui te, &c. Thargu: Ne timeas, quia in auxilium tuum Verbum meum ne frangaris, quia ego Deus tuus: & infra. Noli time- re vermis (vel tineae) Iacob, qui mortui estis ex Israel: ego auxiliatus sum tibi, dicit Dominus. Thargu Chaldaea ha- bet: Non timeas, tribus domus Iacob se- men domus Israel: Verbum meum in au- xilio vestro, dicit Dominus. Et cap. 44. Hac dicit Dominus Redemptor tuus, & formator tuus ex utero, Ego sum Domi- nus faciens omnia, extendens caelos solus, stabiliens terram. Thargum vertit: Sic ait Dominus qui saluauit, qui formauit te ex visceribus, Ego Dominus actor om- nium extendi caelos in Verbo, vel cum Verbo meo, fundavi terram in virtute mea, hoc est quod dicitur Ioan. 1. Om- nia per ipsum facta sunt. Et cap. 45. Is- rael saluatus est in Domino (Iehouah) salute aeterna. Thargum. Israel salua- tus est in Verbo Dei saluatione seculorum. Ergo Verbum est Deus. Et cap. 49. Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio veteri sui? Et si illa oblitia fuerit, ego tamen non obli- uiscar tui. Ita habet Hebraea veritas. Ionathas vero interpretatur: Nun- quid possibile est vt obliuiscantur femi- na filium suum, vt non misereantur filij viscerum suorum? Etiam ista obliuiscan- tur, & Verbum meum non elongabit te. Et cap. 66. Quomodo si cui mater blan- diatur, ita ego consolabor vos, & in Hierusalem consolabimini. Thargum: Sicut vir quem mater sua consolabatur, sic Verbum meum consolabitur vos, & in Hierusalem consolabimini. Sic ille. Ni- mirum quia ibi docuit, signa fecit, in- stituit Eucharistiam, mortuus est & resurrexit, & inde ascendit in caelum, & inde misit in Apostolos sedentes in Hierusalem Spiritum consolato- rem. Idem colligimus in alijs Pro- phetis factum. Nam Hierem. cap. 1. vbi habemus: Ne timeas a facie eo-

rum: quia tecum ego sum, vt eruam te, Chaldaeus paraphraestes habet: Ne ti- meas a facie eorum: quia in adiutorium tuum erit Verbum meum, vt eruat te. Et in fine cap. eiusdem, quia in auxi- lium tuum erit Verbum meum. Hac il- le. Si verbum esset accidens, & cog- nitio Dei, non diceret, vt eruat, sed, eruam te. Et maius est adesse nobis Dominum ipsum, quam eius Ver- bu, si Verbum est accidens. Et Canon est Clementis Alexandrini: Interpre- tandum Vetus Testamentum, vt Nouo sit consonum. At in Nouo Verbum Deus est, iuxta id: In principio erat Verbum. Et, Ego ero tecum: vel, Ver- bum meum erit in adiutorium tuum, perinde est, ac dicere: Ecce ego vo- biscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi. Exod. 3. vbi habetur: Et ego ero tecum: Chaldaeus habet, Verbum meum erit in auxilium tuum. Et Iosu. 1. Tantum sit Dominus Deus tecum, sicut fuit cum Moyses. quod ita vertit Chaldaeus interpres: Sicut fuit Verbum meum in auxilium Moysis, sic erit Verbum meum in auxi- lium tuum. Denique vbi in Veteri Testamento dicitur: Ego sum, fui, vel ero tecum, semper Chaldaea para- phrasis explicat esse Verbum, per quod nobis Deus adest, vel ad fuit, vel adierit: quia per Messiam suum nobis Deus fauit, & per eum, & pro- pter eum nobis donat peccata, & ab omni malo liberat: per eum confert nobis gratiam, gloriam, & certa cor- poru nostrorum resurrectione. Qua- re quod dicitur: Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel: nisi quia Dominus erat in nobis, Chaldaeus ver- tit: Nisi fuisset Verbum Domini, quod fuit in auxilium nostrum, dicat nunc Is- rael: nisi fuisset Verbum Domini quod fuit in adiutorium nostrum. Et illud, Nisi Dominus adificauerit domum, &c. ita vertit: Si Verbum Domini non adifi- cauerit domum, frustra laborat in ea architectus. Si Verbum Domini non cu- stodierit ciuitatem Hierusalem, frustra vigilat custos. Rursus Hierem. 2. Quid inuenerunt patres vestri in me iniquitatis, quia elongauerunt a me, & ambulauerunt post vanitatem, & vani

Clem. lib. 8 Strom. to. 2 Interpretan- dum esse Ve- tus Testame- tum, vt nouo sit consonu, tradit Alexā- drinus Cle- mens. Ioan. 1. Math. vlt. Exod. 3.

Iosu. 1.

Quanta in nos per Mes- siam benefi- cia conferat. Deus.

Psal. 83. Psal. 123. Psalm. 126.

Hierem. 2.

facti

Infra 27. & Gen. 1. & se- quent.

Osee. 1.

Infra. 9.

Ioan. 1.

Varia nomi- na Messiae, & exp. liatio- nes eorum.

Messias os Dei cur. no- minetur.

Heb. 1. Cant. 1. Isai. 1.

Infra. 48.

Hierem. 15.

Messias oculus Dei.

Ezech. 20.

facti sunt? Chaldaeus vertit: Quid in- uenerunt patres in Verbo meo mendacj, quia elongauerunt se a timore meo, & errauerunt post errorem, & fuerunt ad vituperium? Et c. 27. Ego feci terram, & homines, & iumenta qua sunt su- per faciem terra, in fortudine mea magna, & in brachio meo extento. Thar- gum habet: Ego in Verbo meo feci ter- ram, & hominem, & bestiam, qua est super faciem terra, in virtute mea ma- gna. Ecce Verbum non solum fecit caelum, & terram, sed & hominem, & bestias, & omnia. Osee vero cap. 1. habetur: Domui Iuda miserebor, & saluabo eos in Domino Deo suo. Thar- gum: Saluabo in Verbo Domini Dei sui. Et. cap. 9. Abijciet eos Dominus Deus meus, quia non audierunt eum, & erunt pagi in nationibus. Ionathas reddit: Abijciet eos Deus meus, quia non recepe- runt Verbum eius, & erunt pagabundi in Gentibus. Ecce illud Ioan. 1. In pro- pria venit, & sui cum non receperunt. Nec tantum Messias dicitur Iehouah, & Iehoua explicatur a Chaldaeo interprete per vocem Verbi, verum etiam per alias voces (quibus in He- braeo ponitur sub metaphoris Mes- sias: vt os, oculus, brachium, manus, facies, sapientia, sedens ad exterrim) explicans nobis illas metaphoras, red- dit Ionathas, per ipsum Domini Ver- bum. In primis Messias dicitur os Dei, quia per illud locutus est nobis Pater, & osculatus est nos: iuxta illud, Osculetur me osculo oris sui, id est, Mes- siae, siue Verbi. Tamen Isai. 1. dicitur: Quia os Domini locutum est. Thar- gum: In Verbo Domini decretum est. Ita. Et cap. 48. Priora ex tunc annuntiaui, & ex ore meo exierunt. Thargum an- tiqua: Ex tunc annuntiaui, & ex Verbo meo exierunt. Ergo Verbum est: os Dei. De quo Hierem. 15. Si separaue- ris pretiosum a vili, quasi os meum eris. Chaldaeus Ionathas vertit: Et si conuer- tis iustos vt fiant iusti, beneplacitum Ver- bi mei complebis. Dicitur Messias oculus, quia per illum quasi oculum Deus pater om- nia nostra videt: vt Ezech. 20. Et pe- percit oculus meus super eos, vt non in- terficerem. Thargum: Et pietatem ha-

buit (siue pepercit) Verbum meum su- per eis propter dissipationem. Et Ezech. 7. Non parces oculus meus, nec misere- bor. Ionathas: Non parces Verbum meum tibi. Et Hierem. 24. Ponam oculos meos super eos ad bonum, siue, vt nostra habet litera, ad placandum. Thargum: Ponam Verbum super eos ad bonum. Contra ve- ro dicitur ponere ad malum, vt Amos 9. Et ponam oculos meos super eos in ma- lum, & non in bonum. Vbi pro oculis, ponit Verbu Ionathas. Estq; sensus; Ponam Verbu meum ad puniendu, non ab benefaciendum. Tertio dicitur brachium Messias, quia illo nos sustentat, & amplexatur, iuxta illud; Consurge, consurge, induere fortitudine, brachium Domini. Et de quo: Saluauit sibi dextera eius: & bra- chium sanctum eius: & Domine, quis cre- didit auditui nostro? & brachium Domi- ni cui reuelatum est? Et habetur Isai. 59. iuxta Hebraeum: Et vidit Deus quia non est vir (Sifch. Heb.) Et obstupuit quia non erat succurrens: & saluabit sibi bra- chium, & iustitia eius confirmauit eum. Thargum. Et manifestum fuit cora eis, & non erat homo qui surgeret & interce- deret pro eis: & saluauit eos brachio for- titudinis sua, & in Verbo bene placiti sui, (vel voluntatis suae) auxiliatus est eis. Et eodem e. paullo ante habent He- braea: Quia scelera nostra nobiscum, & iniquitates nostras cognouimus, peccare, & mentiri contra Dominum, & auersi su- mus, ne iremus post tergum Dei nostri. Thargum egregie explicat: Transgressi sumus, & auersi sumus in Verbum Do- mini, & conuersi sumus retrorsum, ne ire- mus post timorem Domini Dei nostri, id est, post Messiam, quem negauerunt, & mendacio eius resurrectionem ee- larunt, ne illum sequerentur. Dicitur item Messias manus Dei, quia per illum, quasi per manum, mu- dum condidit, & per illum nos apprehendit. Et a Chaldaeo vertitur Ver- bum. Isai. 48. Manus quoq; mea funda- uit terram. Thargum: In Verbo meo, vel cum Verbo meo, fundavi terram. Dicitur etiam Messias, facies Dei, iuxta illud Psalm. Ostende faciem tua, & salui erimus. Et Malac. 3. Ecce ego mit- to Angelum meum, & preparabit viam

Ezech. 7.

Hierem. 24. Ponere super aliquem oculos suos in malum, & non in bonum, in Scripturis quid. Amos. 9.

Messias bra- chium Dei: Isai. 51. Psal. 97. Isai. 53. Ioan. 12. Rom. 10.

Dan. 9. Act. 3. Mat. vlt.

Messias ma- nus Dei.

Messias fa- cies Dei. Psal. 79. Malach. 3. Mat. 11.

Ioan. 14. *faciei meae, vel ante faciem meam.* Angelus, est Ioannes Baptista praeparator viarum Domini: Facies Dei, est Christus, quo viso, videtur & Pater, secundum id, *Qui videt me, videt & Patrem meum.* Et tamen Hier. 5. dicitur: *Me ergo non timebitis, ait Dominus, & à facie mea non delebitis? Qui posui arenam terminum mari.* Thargum: *An à facie mea non timebitis? an à facie Verbi mei non contremiscentis? Qui posui arenam, &c.*

Messias Dei sapientia. Gen. 1. Vocatur etiam Messias Sapientia, de qua in Chaldaica secunda interpretatione pro illis verbis, *In principio creauit Deus caelum & terram,* habetur: *In sapientia sua creauit Deus caelum, & terram.* Et tamen Psalm. 103. ait Dauid: *Quaerunt magnificata sunt opera tua Domine? Omnia in sapientia (vel, cum sapientia) fecisti.* Et Proverb. 9. *Sapientia edificauit sibi domum, & excidit columnas septem: id est, fabricauit mundum cum septem planetis, vt explicant Iudei.*

Psalm. 103. Prou. 9. Quod illud: Sapientia edificauit sibi domum excidit columnas septem, iuxta Iudaeorum intelligentiam. **Supra. 8.** Vbi Salomō Verbum Dei doceat esse per se subsistens. **Supra. 9.** Quod illud: Sapientia edificauit sibi domum excidit columnas septem, iuxta Iudaeorum intelligentiam. **Supra. 8.** Vbi Salomō Verbum Dei doceat esse per se subsistens. **Supra. 9.**

Dan. 7. & Luc. 1. & alibi alius. Quod illud: Sapientia edificauit sibi domum excidit columnas septem, iuxta Iudaeorum intelligentiam. **Supra. 8.** Vbi Salomō Verbum Dei doceat esse per se subsistens. **Supra. 9.**

Ecc. 24. Quod illud: Sapientia edificauit sibi domum excidit columnas septem, iuxta Iudaeorum intelligentiam. **Supra. 8.** Vbi Salomō Verbum Dei doceat esse per se subsistens. **Supra. 9.**

Messias dicitur sedere ad dexteram Dei. Quod illud: Sapientia edificauit sibi domum excidit columnas septem, iuxta Iudaeorum intelligentiam. **Supra. 8.** Vbi Salomō Verbum Dei doceat esse per se subsistens. **Supra. 9.**

Psal. 109. Dixit Dominus Domino meo. Primum est nomen Iehouah, secundum Adonai. Chaldaeus vertit: *Dixit Dominus in Verbo suo,* vel Verbo suo Messiae, *Sede ad dexteram meam.* Et recte glossa Hebraea in Psalm. 17. & Paulo ad Hebraeos. sedere ad dexteram Dei, tanti honoris est, vt soli conueniat Messiae, seu Verbo, vt personae distinctae à Patre: non enim nostro conceptui damus locum vt sedeat ad dexteram.

Epilogus doctorum. Habes ergo ex tanta diuinorum testimoniorum silua; Verbum fuisse à principio, siue in principio quo condita sunt vniuersa, & fuisse Verbum apud Deum Patrem suum, & fuisse Deum, & magnum, & verum Deum, & distinctam personam à dicente, quia vocatur Iehouah: & in paraphrasi Chaldaea Iehouah reddi per Verbum. Atque haecenus quidem de Deitate Verbi dictum sit.

I. Documentum huius sententiae: Et Deus erat Verbum. Vltimò, his verbis excitati demus operam, vt fidem tanti mysterij in cordibus nostris nutriamus, vt per illam similiter & nos apud Deum nutriamur. Habemus enim, Verbum distinctum esse à Patre proprietate, & persona, contra Sabellium: est tamen vnum in natura, & essentia, contra Arrium. Nam etsi plures sint personae distinctae, vnus est tamen Deus in essentia. Secundò, nutriamus fidem Mediatoris: per hoc enim quod Deus est, & consubstantialis Patri Filius, non potest ei non esse gratissimus, atque maximè acceptus, dum pro nobis intercedit apud Patrem. Tertio, ingens nostra dignitas, & humanae naturae gloria ex his verbis colligitur: quia natura nostra ad Deitatem eleuata, & euecta est. Quamobrè Arriani pessimè de Christo, & de natura humana meriti sunt: quia & sibi ipsis, & nobis hanc tantam gloriam inuidebāt, & Christo adimebant illud quod ei Pater dederat, & quod maius omnibus est, vt ipse Christus dixit. Quarto elicimus, omnes Christi operationes & passiones in humanitate infiniti fuisse pretij & valoris ad hominem iuste redimendum: ac per hoc conuenientissimè exorditus est ab Ovo,

Psal. 109. Matth. 22. Heb. 1. Exo. 7. Epiphanius in heresin 51. prope initium. Ioannis Euangelij Cherinthi non esse demonstratur. Philastr. in Catalo. heres. cap. 60. Ioan. 8. Ioannes Euangel. in Cherinthu hereticu quanto ferretur odio. Iren. li. 3. c. 3. in fine.

V. documentum, & vltimū. (vt dicunt) texere historiam. Postremò, absolutè dicitur, Deus erat Verbum, non dicto aliquo, quemadmodum nos dii sumus. Nam illud, *Ego dixi, & facta sunt,* significat: Meo dicto dii estis per participationem, & gratiam. Neque tiam dixit: Verbum erat Deus vallium, aut montium, aut populi Israel, quemadmodum Moyli dixit, *Ecce constitui te Deum Pharaonis:* sed simpliciter, & absolutè dixit, quòd Ver-

bum erat Deus, ad confusionem inuidi demonis, Arrii, Mahometi, & omnium Iudaeorum, & Paganorum malè de mysterio Trinitatis sentiētium, & ad consolationem, & edificationem fidelium, qui tanto Dei mysterio credito gloriantur, & exultāt: praestante Domino nostro Iesu Christo, cui cū Patre, & Spiritu Sancto ab omni creatura impendatur omnis honor, gloria, & imperiū in secula seculorū, Amē.

Quorū Christi diuinitatē eripientiū errorē confutet Ioannes.

TRACTATUS VII.

In quo exponitur illa quarta sententia: Hoc erat in principio apud Deum.

EPIPHANIUS In Alogianos differens, tradit, quosdam sui temporis haereticos extitisse (inter quos fuit Theodorus Byzantius Coariarius) qui affirmabant Euangelium Ioannis, quod nunc habemus, à Cherintho editum fuisse sub nomine Ioannis; ac per hoc illud non recipiebāt. Idè docet Philastrus inter anonymas haereses in Catalogo suo. Sed quomodò (vt Epiphanius ait) erit hoc Euangelium Cherinthi, quod contra Cherinthū dicit? Cherinthus enim recentem, & nudum hominem Christum habet. Ioannes autem semper existens Verbum praedicauit, & ex supernis venisse, ac incarnatum esse. Deinde, quae causa mouere potuit, aut debuit, Cherinthū, vt Euangelij à se scriptū, alterius nomine inscriberet, quo se proprii laboris honore fraudaret, atque alium de suis operibus honoraret? praesertim verò Ioannem. Apostolum hostem suum, quocum implacabiles inimicitias, ac sempiternas habebat, & cui se propter haeresin adeò inensum esse dicebat, vt ne vel quidem conspectum eius, vel praesentiam ferre posset Ioannes. Qui, vt scribit Irenaeus, cum apud

Ephesum lotionis ergò balneas fuisset ingressus, ibique Cherinthum vidisset, continuo illotus exiuit, dicens: *Fugiamus hinc, ne & balnea ipse corrumpant, in quibus Cherinthus laeuatur veritatis inimicus.* Ad haec, cur Euangelium suum de nomine Ioannis inscriberet, qui omnino Ioannis Euangelium negat, & solum Euangelium quod secundum Hebraeos appellatur recipiebat, reliqua omnia reiciebat?

Quod verò obieiebant Alogiani, non esse recipiendum Euangelium Ioannis, quòd Christi generationem non scripserit: vanum, ac futile est. Nam Ioannes hoc habet peculiare, vt omittat ea, quae ab alijs diligenter enarrata sunt; addat verò, & suppleat ea, quae illi praetermiserunt. Vnde cū generationem Christi secundum carnem à Matthaeo & Luca integrè descriptam legisset, illam praetermisit, & generationem Verbi secundum diuinitatem, nondum ab illis explicatā suppleuit, & addidit.

Circa hanc quartam Ioannis sententiam non pauca dicenda supersunt, cum praecedentium sit quaedam repetitio, & epilogus. Primum ergo dicemus, quorsum facta sit haec repetitio.

Cherinthus: veritatis inimicus.

Nallū Cherinthus praeter Hebraeorū Euangelij omnino agnouit, ac recepit.

Matth. 1. & seq. Luc. 2. & infra. 3.

Propositio tractandorū.

Deinde ostendenda erit Verbi ad Patrem coaeternitas, & consubstantialitas.

Tertio quaedam in genere de his quatuor Evangelistae sententiae erunt explicanda. Ad primum igitur, tres illae sententiae praecedentes repetuntur, ut intelligas (teste Origene) non solum illas singulatim esse veras, sed etiam simul & coniunctim. Est ergo sensus: Hoc Verbum quod erat in principio, & quod erat apud Patrem, & quod erat Deus, in principio Deus erat, & apud Patrem Deum erat. Secundo per hanc sententiam habes, Verbum natura, & voluntate non esse a Deo distinctum, sicut dii Gentium inter se distincti sunt, ut Iuppiter, Saturnus, Mercurius, Apollo; & sicut sunt distincta duo illa principia, alterum boni, & mali alterum: quae stultissime constituebant Manichaei. Licet ergo Verbum sit in principio, & apud Deum, & Deus: non tamen aliis natura, alius voluntate Deus. Nam hoc Verbum erat in principio apud Deum, accipiens naturam, & voluntatem a Deo. Atque in hunc modum exponit Hilarius. Tertio, addit Cyrillus in Ioan. Eunomianos sensisse, aliud esse Verbum interius atque insitum naturaliter in Deo, & aliud quod in scripturis Filius Dei dicitur, per quod cuncta condidit, interiori Verbo, atque insito simillimum. Propter quos refellendos subintulit: *Hoc dico Verbum, quod in principio erat, hoc quod apud Patrem erat, hoc quod erat Deus ex Deo: hoc inquam, & non aliud est; de quo librum istum conferimus.* Sic enim primo argumentabatur Eunomius: *Si Verbum, inquit, naturale interius, atque insitum Deo Patri, ipse Filius est, & est consubstantiale Genitori: quid prohibebit ne Pater verbum sit, & vocetur? & ita erunt duo Verba in divinis?* Deinde, *si Verbum Filius Dei est, nec prater ipsum aliud est, quo verbo, inquit, Pater ad Filium dixit: Filius meus est tu: ego hodie genui te? Cum enim omne quod dicitur, verbo non aliter dicatur, pater non absque Verbo ad Patrem ad Filium fuisse locutus. Ipse quoque, Salvator: Scio Patrem, ait, & Verbum eius seruo. Et rursus, Verbum quod audistis, non est meum, sed eius qui*

me misit. Quonia igitur Verbo Pater Filium alloquitur, & ipse quoque Filius factetur modo, quia Patris Verbum servat: modo quia non suum, sed Patris Verbum Iudaei audiebant: quomodo proculdubio non erit concedendum alium esse Filium, quam interius atque insitum, id est, in motu intelligendi Verbum: quo suscepto & eo plenum prolatum Verbum, & substantiae Patris expressivum, Verbum vocatur, & Dei Filius?

Sed haec leuia sunt, & infirma: nulla enim ratio cogit, propterea, quod Pater Verbo suo consubstantialis sit, idcirco Verbum quoque appellari. Nam & pater noster Adam filio suo consubstantialis fuit, nec ob id in filium decidit, nec filius in locum patris ascendit. Nam si consubstantialitas nullum discrimen inter consubstantialia constitueret, quare omnium iudex non punit filium pro patre, vel patrem pro filio, sed *Anima qua peccaverit, ipsa morietur.*

Ad illud: *Quo verbo dixit Filio Pater: Ego hodie genui te?* Sed intellige, Prophetam hanc revelatione accepisse a Deo, & personam Filij induisse, ac ita se audivisse a Patre asserit, *Filius meus es tu*: qui sermo nostra imbecillitati est accommodatus, ut aliquo modo capiamus divina mysteria. Superant enim sermonem, & ingenium nostrum res divinae: unde fit, ut multa, non ut dicuntur, sed ut rebus convenit, intelligantur. Ad tertium, putabant Iudaei Christum mendacem, & Dei legem, & Sabbatum contemnere: idcirco ipse respondit, se Patris mandata, & verba optime servare; etiam in eo quod legem videretur abrogare, quia dicebat: *Ego sum veritas.* Quasi diceret, excutite legis iugum, o Iudaei: suscipite spiritalem cultum, umbras atque figuras procul abijcite, & veritatem iam presentem sequimini. Idcirco recte dicebat: *Et verbum quod audistis, non est meum, sed eius qui misit me, Patris.* Haec in illum errorem Eunomij ex Cyrillo depromptus. Quarto, hac sententia significatur, Verbum fuisse intimum Patri ab aeterno, & non expansum foras per Incarnationem. Quinto, explicatur in

Proposita Eunomij contra Christi consubstantialitatem cum Patre argumenta solvuntur.

Ezech. 18. Psal. 2. Psal. 109. Quo verbo dixerit Filio Pater, Ego hodie genui te, & ex vtero ante Luciferum genui te.

Cur Christus dixerit se Patris verba, & mandata servare, teste Cyrillo. Ioan. 14.

Ibidem. Quarta ratio repetitionis huius sententiae: Hoc (scilicet Verbum) erat in principio apud Deum. V. Ratio.

in hac sententia Verbi ad Patrem coaeternitas, quia hoc in principio apud Deum aeternum erat: id est, ex quo Deus est Deus, ab eo cogitato tempore. Verbum est apud illum. Et haec est expositio Chrysofomi. Concedebant enim Arriani, Verbum esse in principio creaturarum, & ante illas: sed coaeternitatem illius cum Patre negabant: quod dogma directe haec verba Ioannis, & manifeste iugulant. Semper enim & fuit, & est, & erit Filius apud Patrem, siue cum Patre. Ab aeterno illum genuit Pater, nunc & illum gignit, gignetque eundem in aeternum. Semper item Pater & Filius Spiritum Sanctum ex se protulerunt, proferunt assidue, intermissuri nunquam. Sicut enim si est calefaciens, est & proculdubio id quod calefit, & ipsa insuper calefactio: ita si est Pater, & Filius esse oportet; & si est Pater & Filius, necesse est amborum spiram esse. Et de primo haec tenus dictum sit.

Ad secundum, Verbum esse Patri coaeternum, Scripturis sacris euincitur. Propterea enim dicitur: *Dominus possedit me in initio viarum suarum: ab aeterno ordinata sum, & ex antiquis.* Rursus: *Ego ex ore Altissimi prodii, primogenita ante omnem creaturam; & Michaeas; Egressus eius ab initio, a diebus aeternitatis; & Psaltes; Sedes tua Deus in seculum seculi; Virga directionis, &c.* Et Ioannes: *Quod fuit ab initio, & vidimus, & testamur, & annuntiamus vobis vitam aeternam quae erat apud Patrem, & apparuit nobis.* Et iterum: *Hic est verus Deus, & vita aeterna. Dicit Dominus Deus, Qui est, & Qui erat, & Qui venturus est; qui de se ipso dixit: Antequam Abraham fieret, ego sum; & Pater ad eum, Ex vtero ante Luciferum genui te. Et rursus, Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Quae omnia, si quis recte expendat, non obscure aeternitatem Filij cum Patre demonstrant.

Secundo idem rationibus ostenditur. Primo enim, si Filius eadem subsistat substantia qua Pater, si Pater aeternus est, erit & Filius aeternus, cum relatiua sint simul natura. Unde Marius

Victorinus: *Homus non ergo, non ex nihilo, vel ex non extantibus, nec erat quando non erat. Et ita vno verbo perijt omne Arrij venenum, quia omne substantiam & aeternitatem significat.* Haec ille. Et Cyrillus: *Sicuti si praesuisset (scilicet Pater) non esset consubstantialis: sic quoniam non praesuis, consubstantialis omnino est. Non potest enim coaeternus esse Patri, qui ex ipso naturaliter non est; creatura enim coaeterna non est.* Deinde eadem mensura, substantia, & actio Dei mensuratur, sicut corpora, & eorum operationes tempore; Angeli vero cum suis actionibus naturalibus, quales sunt cognitio sui ipsius, & amor, aeterno mensurantur. Cum ergo aeternitas diuinam naturam metiatur, profecto eius operatio naturalis, quam productionem Filij, siue generationem vocamus, eadem aeternitate mentienda erit. Ad haec, si in multis creaturis inuenimus effectus, & operationes suis causis coaeternas: nam calor igni, splendor Soli, umbra corpori, vestigium pedi, verbum menti, saltem Angelicae, coaetna sunt, & simul tempore: quid ni ergo Patri aeterno coaeternus sit Filius? maxime cum causa ob id praecedat effectum, quia vel per motum agit, vel ab alio pedet, vel liberet, & contingenter operatur: quae omnia, ut pote imperfecta, in diuina generatione locum non habent. Unde Ambrosius lib. de Fide: *Sapienter inquit, Filij paterna maiestatis insigne est. Si iste non semper fuit, ergo ille mutatus est. Sed si semper fuit Filius, ergo nec Pater aliquando mutatus est, qui immutabilis semper est.* Praeterea, quemadmodum ex ferro non fit ligneus clavus, sed ferreus, & ex substantia temporalis & corruptibilis non fit productio aeterni, vel incorruptibilis: ita nec ex aeterna Patris substantia prodire potest aliquid temporale, & corruptibile; impossibile est ergo non aeternum filium & incorruptibilem oriri ex aeterna Patris substantia. Unde recte Cyrillus lib. Theaurorum scribit: *Si ex mortali mortale nascitur, & corruptibile ex corruptibili: contra quoque necesse est, ut quod ex aeterno, & immortali nascitur, id aeternum, im-*

Cyrl. lib. 2. Thesau. c. 1. initio. to. 2.

Secunda

Tertia.

Ambros. li. de Fide c. 5. sub initium tom. 2.

Quarta.

Cyrl. lib. 1. Thesau. c. 6. sub initium tom. 2.

Quinta.

Cur Ioannes hac sententia replicauerit: Hoc erat (Verbum scilicet) in principio. Orige. hom. in Ioan. 1. sub initium tom. 2. II. Ratio.

Duo principia, boni, & mali, impij olim Manichaei constituebant.

Hilar. lib. 2. de Trini. operis initio. III. Ratio. Cyrl. lib. 1. in Ioan. c. 4. in princ. to. 1. initio. Aduersus Eunomianos alind esse interius atque insitum naturae in Deo Verbum, & aliud quod in scripturis Filius Dei dicitur, impie dogmatizantes. Eunomianae argumenta impietatis proponuntur. I. Argumentum secundum. Psal. 2. & Heb. 1. & 5. Ioan. 8. Tertium. Infra 14.

Chrysof. ho. 3. in Ioan. to. 3. initio.

Psal. 2.

Simile.

Verbum Patri esse coaeternum, Scripturis euincitur Prou. 8. Eccles. 24.

Micha. 5. Psal. 44.

I. Ioan. 1.

Infra 5.

Apoc. 1. Ioan. 8.

Psal. 109.

Psal. 2.

Eadem veritas rationibus confirmatur. Ratio. 1. Marius Victorin.

mortaleque sit. Præterea, si Deus semper est. Deus, semper potens creare, semperque Pater, necessarium ei erit coæternus Filius: nam oppositum in patris dedecus cederet, & eum mutatum argueret, & aliquando non fuisset Trinitas, scilicet quando Verbum non esset, quæ omnia absurda, & inconuenientia maxima, veteres Patres esse nouerunt. Nam Athanasius lib. de unita ac sempiterna substantia Trinitatis: Vt quæ, inquit, reuera, si Filium natum impediuit ne sempiternus esset, quem tarde, aut sero natum (hæreticum alloquitur) esse asseris; necesse est ut & genitori natiuitas Filij sui impedimentum attulerit, ne sempiternus sit, si nuper genuit. Et infra: Si omnipotenti, tanquam homini egenti per ordinem dignitas creauit, prius iam omnipotens non fuisse cognoscitur: quia cui honor accedit, dum vsque ad summum gradum peruenerit, adhuc inferior ab eo esse videbitur. Item Basilius aduersus Eunomium; si bonum, si pulchrum est diuina beatitudini Patris esse, quomodo ergo à principio quod decebat, ipsi non aderat? At enim melioris ignorantia, aut impotentia hunc fuisse defectum ratiocinabuntur. Ignorantia quidem, si postea quod est melius, adinuenit; impotentia uero, si sciens atque intelligens, quod optimum est, assequi non poterat. Sed si (quod est nefas dicere) non est ei bonum Patrem esse, cuius gratia commutatus peius elegit? Cyrillus quoque lib. Thesauro. Accedit, quod Filius cum à Patre generetur, Verbum, & Sapientia, & splendor Patris est. Quare qui asserunt, aliquando ipsum non fuisse, insipientem, & sine Verbo, atque splendore suo Patrem fuisse asserunt: quod impium omnino est. Et infra sub finem: Solem ergo respiciant, si uolunt, si lux qua est ex eo, semper cum eo sit, & ab igne discant, an ei semper calor inerat, & si cum istis semper inueniant fuisse qua ex ipsis; quanto magis cum æterno Deo Filius semper erit? Rursus idem: Alius enim diuina generationis modus est, quam humana; simul enim esse Deum, & generare ipsum credimus, quamuis mente generatio post intelligatur. Erat igitur in ipso genitus Filius: nec præcedit generatio eius esse ipsius, sed semper simul, & est, & genera-

tur. Quare qui ausus est dicere, cessasse Patrem à generando, crimine impietatis non caret. Tres enim mutationes in diuinam induxit naturam: quia tria spatia in huiusmodi generatione qua cessauit, necessarium dantur: unum ante generationem, alterum in ipsa, tertium post ipsam. Si ergo sic Deus genuit, ut inceperit, & genuerit, & cessauerit; quomodo immutatus non est? aut quomodo ipse seculorum erit Creator? & quomodo Paulus uerè de Christo dicit, per eum facta esse omnia: si duratio nis aliquod spatium antequam natus esset, secundum furorem istorum præcesserit? Ad hæc quomodo in tempore genuit Deus, aut in spatio, & duratione, qui huiusmodi naturam omnium, ut cetera omnia excedit? Nec tamen omne quod generat, hoc est producit ex se naturaliter, à non generando ad generandum procedit: nec omne quod generat, generare quoque necessarium cessat. Hæc ille. Ex cuius uerbis habes, Filium nec re, nec ratione esse aliqua duratione Patre posteriorè: illa enim duratio & creatura esset, & non per uerbum facta. Idcirco falsus fuit Tertullianus scribens in Hermogenem, Deum non semper Patrem fuisse, & fuisse tempus, quando non fuit Filius. Falsus etiam Eusebius Cæsariensis. lib. de Demonstratione Euangelica docens: Neque uero Filius absque principio cum Patre simul existit: quoniam ille quidem ingenuus, hic uero genitus est. Sed reuera hæc non possunt consistere. Nec enim Pater producit aliquando fuit in potentia ad producere, nec Filius productus, fuit in potentia ad produci. Cum enim productio est æterna, producit non est prior producto. Errabant etiam Ariani, ex creaturis metientes uirtutem Creatoris, & illo eodem modo eum generare, & producere, quo creature: cum tamen Filius dicatur ex uero genitus, ex ore prodiens, uel in Patre existens; quare nec opus est ut Pater Filium præcedat, ut homo filium suum. Vnde Basilius in Eunomium pulchre ait: Nec enim principio possibile est antiquius quid excogitare: non esset enim principium, si quid ante se haberet superior: neque quod erat cogitatione trans-

Patrè Deū à generando de hisse. qui dicit, triplicè ille in diuinam naturam (codè teste) mutatione inducit.

Heb. 1.

Tertullianus, Eusebij, Cæsariensis. Deum Patrè sine Filio aliquando fuisse dicentem, improbaturo opinio.

Euseb. lib. 5. de Demost. Euang. c. 1. to. 1.

Diuinam inter & humanam generationem Ariani nil impij discernbant. Psal. 109. Eccl. 24. Ioan. 14. Basil. li. 2. in Eunom. to. 1.

Athanas. li. 5. de Trinitate. prope initium tom. vlt.

Basil. lib. 2. in Eunom. inter med. & init. to. 1.

Cyril. lib. 1. Thesau. c. 5. ante mediū tom. 2. Dicere, Verbum aliquando non fuisse, quid sit. Idè ibidè c. 6. ante med. aliquanto.

Quisnam modus sit diuinæ generationis, teste Cyrillo.

gressos ad id quod non erat, ascendere: continere enim est quod erat, si quod non erat, excogites. Et infra: Illud uero, cuius mentis compoti non uidebitur, quemadmodum oculus cum luminata loca exierit, ac in obscura inciderit, propter priuationem luminis uidere desinit: sic intellectus, si extra id quod est, imaginationibus compellatur, cum ueritas quasi lux eum derelinquat, confusus, & insipiens ab intelligendo desinit. Nec igitur oculus, si lux non est, visu uti poterit: nec intellectus ab Unigeniti sensu deductus, officio intelligendi utetur. Et infra, simile est si quis interroget quid futurum sit post obitum immortalis: & si quis querat quid erit ante generationem æterni. Hilar. etiã lib. de Trinitate. Unigenito Deo, cui non præest tempus anterius, non relinquitur ut aliquando non fuerit, quia ipsum illud aliquando iam temporis est, & incipiet non post eum tempus esse, sed ipse est post tempus, cui in eo quod antequam nasceretur, non fuit, id ipsum in quo non fuit, præferatur. Hactenus illi. Quando ergo Doctores asserunt, Patrem priorem Filio, non intelligas tempore, nec natura, sed origine. Et quia nos prius concipimus hominem esse, quam patrem; eadem ratione prius concipimus Deum, quam patrem. Reuera tamen sicut ex tempore coepit. Deus dici intuitu creaturarum, quas sua prouidentia curat, & gubernat: ita ab æterno, & semper fuit Pater. Quæ tanto maior est dignitas, quanto generatio de propria substantia excellit illam, quæ est ex nihilo; & quanto præstantior est Deus genitus creatura à Deo condita, & ex nihilo producta; & denique quanto infinita causa nobiliore est effectui finito, & æternum agens temporali præstat artificio. Illud etiam diligenter aduerte, ita esse æternam diuinam generationem, ut & Filius semper generetur, ac si nõdum esset perfectè genitus, & semper genitus, ac si finita, & completa esset generatio. Vnde Dominus dixit: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Vbi uerbum est præteriti perfecti, & aduerbium Hodie, de præsentibus: quia & perfectè genitus, & perfectè

Simile Basilius de intel. actu ab intelligendo extrinsecus impedito.

Hilar. li. 2. de Trinitate.

Patrè priore Filio tantum origine sentiant Patres.

Filius Dei æterna generatio humana quãtosuperet intervallo.

Filius Dei ita genitus est, ut tamen etiam semper generetur à Patre.

Psal. 2. & Heb. 1.

semper gignitur. Vnde Gregorius lib. Moral. ait: Dicendum, nasci Filium, & natum: quia perfectus est, & semper nascitur ob æternitatem. Et Origenes in Isaiam: Saluator noster splendor est gloria. Splendor autem non semel nascitur, & deinceps desinit nasci: sed quotiescunque ortum fuerit lumen, ex quo splendor paritur, toties oritur & splendor gloria. Saluator noster sapientia est Dei. Sapientia uero splendor est lucis æterna. Sic igitur Saluator semper nascitur, & idcirco dicit: Ante omnes colles generat me, non, ut quidam male legunt, genuit. Hæc ille, citans locum illum: Ante omnes colles ego parturiebar. Ad tertium, & postremum: Habemus ex his quatuor sententijs, quatuor dogmata Fidei ad Verbum spectantia. Primum, æternitatem Verbi: Secundum, distinctionem Verbi à Patre: Tertium, Verbi consubstantialitatem, & deitatem: Quartum, Verbi cum Patre coæternitatem. Secundò, prima sententia ruunt Cherinthus & Ebion: Secunda ruit Sabelius cum Patropasianis: Tertia Eunomius hæreticus, asserens Verbum Patri dissimile: Quarta cadit Arrius cum suis sectatoribus, constituens Filium in substantia, & in duratione Patre minorem. Rursus tertio traducitur, & iugulantur opiniones falsæ Philosophorum de dijs. Et prima quidem sententia ruit opinio Gentilium nouos deos & iuniores ponentium, ut annotauit Chrysostomus. Secunda sententia corruunt Platonis idææ à Deo separatæ, cum una sit tantum Dei idea ipsi intima, & coniunctissima, de qua dicitur: Et Verbum erat apud Deum. Tertia sententia cadit multitudo Deorum, & natura distinctorum, quam Ethnici ponunt. Quarta damnatur æternitas, quam creaturis Aristoteles assignauit, ut mundo, motui, tempori, & materiæ primæ: nihil enim æternum est, præter unum Deum, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum. Quarto, consideranda est differentia Ioannis ab alijs tribus. Euangelistis. Illi enim generationem Christi temporalem secundum carnem de-

Greg. li. 29. Moral. c. 1. to. 1.

Origenes. ho. 9. in Isai. in fine, to. 1. mediū inter & finem.

Heb. 1. Aeterna Verbi generatio qualis, secundum Origenem. Prouer. 8.

Quatuor ex prædictis sententijs dogmata Fidei colliguntur ad Verbum spectantia,

Falsa ite Philosophorum quatuor dogmata per eandem sententias confutatur. Chrysos. ho. in Ioan. 2. to. 3. initio.

Aristo. li. 8. Physico, & alibi, to. 2.

Ioannes ab alijs tribus Euangelistis differt in quinque.

Matth. 1. & Isai. 7. Luc. 2. Ibidem. & Matth. 2. Prou. 8. Matth. 13. Supra 9.

scribitur; hic verò eternã, in primã sententia. Deinde ille Emmanuelẽ natũ hominibus, visum à pastoribus, & ad oratũ à Magis; hic verò, Verbũ à solo Patre ab æterno cognitũ, & possessum, in secũda sententia. Tertio, illi Filium hominis, & Filium fabri vocãt; hic verò, Deũ per essentia, in tertia. Quarto, illi narrant conuersatum cũ peccatoribus, & publicanis; hic verò, cum Patre conuersatum ab æterno, in quarta sententia. Quinto, illi factum Verbum secundũ carnem, recensent; hic verò, Verbum omnium factorem, & conditorem, in quinta & immediata sententia. Quinto rursus Ambrosio lib. 1. de Fide cap. 5. Omnes, inquit, hæreses hoc capitulo breui: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deũ, &c. Piscator noster exclusit. Quod enim erat in principio, non includitur tempore, non principio præuenitur. Ergo Arrius conticescat. Quod autem erat apud Deum, non cõmixtione confunditur, sed manentis Verbi apud Patrẽ solidã perfectione distinguitur, vt Sabellius obmutescat. Et Deus erat Verbum. Non ergo in prolatione sermonis hoc Verbũ est, sed in illa celestis designatione virtutis, vt confutetur Fotinus. Quod verò erat in principio apud Deũ, sempiterna diuinitatis in Patre & Filio inseparabilis vnitas edocetur, vt erubescat Eudoxius, & Eunomius. Postremò, cũ omnia per ipsum facta dicuntur; ipse cõditor Noui vtiq; Testamẽti, & Veteris designatur, vt Manichæus locũ tẽtationis habere nõ possit. Hęc ille, ac utè satis, doctè, & eleganter.

Sexto rursus considerandum, quẽadmodũ Piscator Euangelista Ioannes ea supplere videatur, quæ balbus pastor Moyses inchoauerat. Nam ille meminit principij temporalium, & visibilium; populus enim ille non capiebat æterna; hic verò nobis iam spiritalibus, æternitatis principium proponit. Nihil etiam refert, si expenas, In principio, scilicet illo, quo Moyses dixit, Deum omnia creasse ex tempore, & dixisse: Fiat lux, &c. Nec dixit, quale fuerit Verbum illud, in illo, inquam, principio erat Verbum apud Deum, & nondum adhuc carnem assumpserat: & rursus, illud Verbum

in substantia Deus erat. Et ita ostenditur, Nouum Veteri Testamento esse cõnexum, illique perfectionem, & lucẽ addere. Deinde ille dixit: In principio creauit; hic verò, In principio erat. Et quemadmodũ, Est, verbũ, si de homine dicatur, tempus præsens dũtaxat, sin autem de Deo sempiterno atque perpetuo, similiter præsens, sed æternũ significat; & ideò dixit: Verbũ erat in principio: ita cũ de creata natura fermo habetur, vtitur præterito, & illo quidẽ finito, atq; perfecto, nõpẽ creauit. Tertio, ibi dicitur Deus, siue, vt in Hebrẽo habetur, Elohim, quo Verbo Trinitas implicite ob paruã capacitã Iudæorum traditur; hic verò apertis verbis de Verbo & Patre, in quibus & Spiritus Sãctus subinteligitur. Quarto, illic dicitur: Creauit septẽ diebus; hic vno Verbo omnia facta esse traduntur. Quinto, ibi dicitur frequenter: Dixit Deus, Fiat hoc, vel Fiat illud; hic explicatur quid sit illud dicere, cũ per Verbũ omnia facta sint. Sexto, ibi creatur homo ad imaginẽ, & similitudinẽ Dei; hic verò, Verbũ Deus factum est ad imaginẽ, & similitudinẽ nostrã, cũ Verbũ caro factũ est. Septimò, ironice ibi dictum ad Adam: Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est; hic verò nos verè asserere possumus: Ecce Deus quasi vnus ex nobis factus est. Octauo, ibi exul à paradiso terrestri primus homo factus Adam describitur; hic verò secundus Adam, Christus à celesti paradiso exulat, vt nos errantes illuc reducat.

Discamus igitur nos ex tã pulchris speculationibus esse verbum Christi, vt ille est Verbum Dei: id est, quẽadmodũ ille vita, doctrina, & morte Patre glorificauit, ita nos corde, lingua, & honorũ operũ exemplo Christũ, cuius Verbum sumus, dicamus. Quemadmodũ Philippenses commendatur ab Apostolo, quod essent sicut luminaria in mundo, Verbum vitæ cõtinentes. Deinde, sicut Verbũ Deus omnipotens, sapiens, & bonus est, demus operam, vt nõs quoque dii simus per participationem: quod ita obtinemus, si gratiam Dei, per quam & omnipotentes quodãmodò sumus,

Veteris Instrumenti cũ nouo coherencia in multis ostenditur. II. Ratio conuenientie. Gen. 1. Ioan. 1.

III. Ratio.

III. Ratio.

V. & sexta. Gene. 1. & 2.

Infra 3.

Septima.

Ibidem. Octaua, & postrema.

1. Cor. 15.

Quo pacto nos fieri Verbum Christi & diuinitate eius adipisci valeamus. Ioan. 17.

Philip. 2.

Ambro. to. 2. Quã verbis Euãg. Ioã. de diuinitate Christi omnes hæreses cõfutantur secundũ Ambrosium.

Quã ratio ne quæ Moyses Propheta inchoauerat, Euang. Ioannes supplere videatur. Exo. 4. Genes. 1. & seq.

& sapientes, & boni nõstra culpa non amiserimus. Præstante Domino nostro Iesu Christo, cui cum

Patre, & Spiritu Sancto. nõ honor sit, & gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

TRACTATUS VIII.

Quo peculiariter de Verbi cum Patre cõsubstantialitate, ex Scripturis Noui Testamenti contra Arrianos latè differitur.

Hęc tractatio quã utilis sit futura lectoribus.

Hic tractatu nonnulla nobis sint dicta de Verbo cõsubstantiali Patri suo Deo, & præsertim ex Veteris Instrumenti libris permulta & solida testimonia ad tãã veritatẽ corroborandã producerim. præfeti tamẽ loco ex Noui Testamẽti sententijs in Arrianos decertare, vt supra polliciti sum, decreuim: quod sanè & ad Scripturas plenius, & luculentiũs intelligẽdas, & ad cõpletã Verbi Dei tractationẽ, & ad iugulandã Arrianã perfidiã, & impietatẽ, quæ olim innumeras fidelium myriades occupauit, & nostro seculo per novos Arrianos ab orco reuocata reuixit, euertendã, sed præsertim ad detegendos thesauros sapiẽtiæ, & scientiæ Dei, quibus veteres Patres in dimicatione cõtra eos, aut dicẽdo, aut scribẽdo splẽduerũt, spectare videtur. Nã fortissima argumẽta Orthodoxorum Patrũ cõtra illos, & Scripturarũ locos Catholicis eorũ explanationibus illustratos, & rethnas, & fraudes hæreticorum per nostros Doctores detectas, & vt infirmas, ac debiles cõfutatatas, & ad nihilũ reductas proponere, non inutile lectoribus, vel ingratum fore existimaui.

Impiẽ de Dei Filio Arriani quid cõserint

Arriani igitur vim in re ipsa facientes, primũ negabãt Filiũ Dei eiu sde esse naturæ, siue substantiæ eũ Patre, & ab eo potiũs factũ quã genitũ, & reliquis creaturis quæ per ipsũ sum cõditæ, præpositũ, & nõ esse antequã nasceretur, vt ex nõ extãtib; subsistere eũ facerẽt. Deinde, verò cõtẽdebant, nõ licere vocare Filiũ Homouisiõ, aut

cavoce vtique in sacris literis expressa nõ esset. Sed mẽtita est iniquitas filii. Christus enim primus hoc mysteriũ ore suo detexit, cũ dixit: Pater manifestauit nomẽ tuũ hominibus: illud admirãdis operũ signis cõprobauit. Vnde & Ioã. 5. habetur: Propterea ergo magis quarebãt eum Iudai interficere, quia nõ solũ soluebat Sabbatũ, sed & Patrem suũ dicebat Deũ, equalẽ se facies Deo. Deniq; sanguine suo, & mortẽ illud cõfirmatũ reliquit, cũ interrogatus a Caipha an esset Filius Dei benedicti, respõdit, Ego sũ, & videbitis Filium hominis sedẽtẽ à dextris virtutis Dei, & venietem cũ nubibus cœli. Sed iam reaggrediamur. Producemus presenti tractatu testimonia Euãgelistarum, & Apostolorũ, & illa corroborabimus: sequẽti verò, quæ illi in cõtrariũ opponẽbãt dissoluẽmus. Porro testimonia ista, cũ varia, & multa existant, in varias classes perspicuitatis gratia redigẽmus. Primæ igitur classis sunt loci, quibus vnio Patris, & Filij indicatur, ac per hoc iudicior: nã Ioan. 10. habemus; Ego vitã æternã do eis, & nõ peribũt in æternũ, & nõ rapiet eas quisquam de manu mea. Et subdit de diuinitate per generationẽ Christo donata; Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est: & nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego & Pater vnũ sumus. Quasi dicat; Sicut de manu Patris rapi nõ potest, nec de manu mea, quia ego, & Pater vnũ natura, & potẽtia sumus: quod Iudẽi intelligẽtes, quasi blasphemiam reũ, voluerũt eum lapidare; De bono (inquit) opere non lapidamuste, sed de blasphemia,

Psal. 26. Ioan. 12.

Supra 5.

Marc. 14.

Filiũ Patris cõsubstantialẽ esse, ex Scripturis testimoniis.

I. Locus.

Ioan. 10.

Hilar. lib. 7 de Trinita. prope mediū Manus Dei, natura & virtus Dei est, secundū Hilariū.

Aug. lib. 5. de Trinita. c. 3. in it. to. 3. ante med.

Grammaticorum regula.

Virg. eclog. 3.

Ioan. 10.

1. Ioan. 5.

Cyrl. li. 1. Thesau. c. 1.

circa med. to. 2. in it.

Cū dicitur: Ego, & Pater vnū sumus,

qua de vnitate sit sermo.

Eugen.

Histo. Trip. lib. 4. c. 24.

prope fin.

Psal. 81.

& quia tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum. Hilar. lib. de Trinita. Filij manus est, qua accepit à Patre. Patris manus est, qua dedit Filio. Et quomodo quod non rapitur de manu Filij, non rapitur de manu Patris quomodo si quis, intellige. Ego & Pater vnū sumus. Hæc ille, latè probas, per manū Dei, naturā, & virtutē significari. August. lib. de Trinita. Nescio vtrum inueniatur in Scripturis dictum, vnū sunt, quorum est diuersa natura. Si autem aliqua plura eiusdem naturæ sunt, & diuersa sentiant, non sunt vnū, in quantum diuersa sentiunt. Cum ergo sic dicitur vnū, vt non addatur quid vnū, & plura vnū dicantur, eadem naturā atque essentia non discedens, nec dissentiens significatur. Hæc ille. Certam regulam tradunt Grammatici, adiectiua neutrius generis sic debere resolui, quod in substantiuorum naturam, & societatem demigrat, iuxta illud:

Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbrēs.
Dulce satis humor, depulsis arbutus hoedis.

Ita accipiendū: Ego, & Pater vnū sumus. Et hi tres vnū sunt, vel in vnū sunt. Cyrrillus lib. Thesau. Ipse quoque de se ipso ait, Ego & Pater vnū sumus. Nam quia vnū dixit, identitatem substantiæ significauit: quia verò sumus, in duos scindit, quod intelligitur, quodq; in vna deitate comprehendatur. Hæc ille. Non ergo est sermo de voluntatū concordia, nec hoc magnū esset, sed de natura, & potentia. Vnde Eugenius de Fide ad Hunnericum Regē: Non dixit: Ego & Pater vnū volumus; sed, vnū sumus. Idcirco Sardicensis Concilij Patres hunc sensum damnarunt, teste autore Historia Trip. qui habet: Hæc gratia eum (scilicet Christum) dixisse contendunt: Ego, & Pater vnū sumus, propter concordiam & vnanimitatem. Sed reprobauius omnes Catholicos intellectum eorum fatuum & abiectum, sicut mortalium hominum. Hæc ille.

Nec obstat sensui Catholico dicto, quod Christus subdidit: Nomen scriptum est in lege vestra, quia ego dixi, Dij estis? Si illos dixit deos ad quos ser-

mo Dei factus est, &c. quia per hæc Christus non voluit se filium adoptiuum vocare, sed naturalē potius, & deitatem sibi longè aliter sine blasphemia conuenire. Quasi eis diceret: Si aliqui participatione filij Dei dicitur, ille ergo qui participat, sine blasphemia se Filium naturalem dicere potest. Ideo subiunxit: Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autē facio; & si mihi nō vultis credere, operibus credite. Hinc Cyrril. lib. Dialogo. de Trinit. Itaq; licet multa entia intelligantur ad imitationē eius quod verè est: vnū tamen est, quod verè est. Eodem modo licet multi vocentur dij, & filij: sed vnus natura Filius, ac Deus, radicem quodammodò aliquam habens ineffabilis natiuitatis Patris naturam.

Nec secundo obstat quod Ioanni. 17. Dominus ait; Pater sancte, serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi, vt sint vnū, sicut & nos. Et infra: Non pro eis autem rogo tantum, &c. Vt omnes vnū sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnū sint: Hæc, inquam, mouere non debent. Quia, vt ait Augustinus, neque petit Dominus vt simus vnū natura humana, quod iam eramus per incarnationem: neque vnū per naturam diuinam, quod impossibile erat: sed potius vt, sicut Pater & Filius vnū sunt natura, ita nos cum illis vnū per amorem. Hinc Augustinus rectè dixit, vt supra citauimus, nunquam natura diuersa vnū absolute dicuntur, sed aliquo addito, velut anima & corpus est vnus homo, adhaerens mētrici, vnū corpus cum ea, sicut adhaerens Deo, vnus spiritus cum eo: ita hic non absolute vt vnū simus, petit, sed vt vnū cum illis, vel sicut illi, id est, vt naturalem eorum vnionem per amoris imitationem participemus. Ita explicat Ambrosius libro de Fide: Nos vnū erimus, Pater & Filius vnū sunt. Nos secundum gratiam; Filius secundum substantiam. Alia autem per coniunctionem, alia per naturam vnitas. Denique vide quid ante pramiserit: Vt omnes

August. li. 4 de Trinita. c. 9. to. 3.

Idē li. 6. c. 3 de Trin. in.

1. Cor. 6.

Ambro. li. 4 de Fide, c. 2 in fin. to. 2.

Christus Iudæis cū dixit: Nonne scriptū est in lege vestra, Ego dixi, Dij estis? Si illos dixit deos, &c. quid voluerit significare.

Cyrril. lib. 4 Dialogo de Trinita. in fine, tom. 2. à medio.

1. Cor. 8. Quomodo accipiendū illud, Vt sint vnū (Apostoli scilicet) sicut & nos vnū sumus. Ioan. 17.

August. li. 4 de Trinita. c. 9. to. 3.

Idē li. 6. c. 3 de Trin. in.

1. Cor. 6.

Ambro. li. 4 de Fide, c. 2 in fin. to. 2.

vnū

Cyrril. lib. 3. Thesau. c. 1. inter med. & finē to. 2. in itio. Quo modo nos vnū sim? teste Cyrrillo. Matth. 10. Ibidem. Supra. 5.

Similitudinis aduerbia, sicut, quasi, veluti, & similia, nō semper æqualitate, sed similitudine dicitur, eodē teste Cyrrillo.

Hilar. li. 8. de Trinita. a. liquanto à princ. Ioan. 6.

vnū sint, sicut tu Pater in me, & ego in te. Considera ergo quod non dixit: Tu in nobis, & nos in te; sed, tu in me, & ego in te; vt se a creaturis separaret. Cyrrillus lib. Thesau. Ineffabiliter igitur ipse ex Patre est, & naturaliter vnū cum ipso, non sicuti nos, gratia & participatione: veluti ferrum cum ignitum fuerit, & ignis participatione dicitur. Infra: Si ergo similes secundum naturam facti sumus belluis, & brutis, qui carentiā rationis ipsorum secuti sunt. Et rursum, si discipuli serpentis prudentiam, columbæ simplicitatem, & cælestis Patris misericordiam imitati, serpentes, columbæ, & dij secundum naturam facti sunt: nihil prohibet, quando vnū fieri cum Domino dicimur, aut cum ipso Deo Patre, vnū cum Deo essentialiter nos factos esse arbitrari. Sin autem operationis alicuius similitudo facit, vt serpentes, vel columbæ, & cætera dicamur, non erimus secundum substantiam idem cum Deo, quia vnū cum ipso facti esse dicimur. Sed sicut ipse vnū est natura cum Verbo suo, sic & nos ad vnū inter nos reducimur voluntatis coniunctione atque concordia, quando nullo modo dissentimus, sed vno charitatis vinculo in vnitate coniungimur. Infra: Addidit autem: Sicut & nos vnū sumus; vt exemplar vniendarum voluntatum, naturalem suam vnitatem cum Patre credentibus proponeret. Similitudinis enim aduerbia, sicut, quasi, veluti, cæteraque huiusmodi, non totam rem eandem toti significant, sed similitudinem aliquam ostendunt. Et paulò post: Sicut igitur ego (inquit) in ipsis sum, qui homo factus idem cum ipsis sum: & tu Pater in me, qui eiusdem tecum substantiæ sum: sic volo vt & ipsi in vnitate inter se coniuncti, & quasi vnū facti corpus, in me omnes sint; qui omnibus propter assumptionem vnus templi coniuncti sunt. Et sic erunt vnū, & erunt perfecti, sicut ego perfectus sum, etiam post hominem assumptum Hilarius verò lib. de Trinita. admittit, credentes vnū esse cum Christo natura, non vt ipse, & Pater, sed in eis, dūm Christo vnimur per incarnationē, & carnem nobis porrectam in Eucharistia. Et rursus ipse secundum Verbi natu-

ram coniungitur Patri. Ait ergo Hilarius: Si verè Verbum caro factum est, & nos verè Verbum carnem cibo Domini sumimus, quomodo nō naturaliter manere in nobis existimandus est, qui & naturā carnis nostræ iam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, & naturam carnis suæ ad naturam æternitatis sub Sacramento nobis communicanda carnis admiscuit? Ita enim omnes vnū sumus: quia & in Christo Pater est, & Christus in nobis est. Quisquis ergo naturaliter Patrem in Christo negabit, neget prius non naturaliter vel se in Christo, vel Christum sibi inesse, quia in Christo Pater, & Christus in nobis; vnū in his esse nos faciunt. Si verè igitur carnem corporis nostri Christus assumpsit, & verè homo ille, qui ex Maria natus fuit, Christus est, nosque verè sub mysterio carnem corporis sui sumimus, & per hoc vnū erimus, quia pater in eo est, & ille in nobis: quomodo voluntatis vnitas asseritur, cum naturalis per Sacramentum proprietatis, perfectæ Sacramentum sit vnitatis? Hæc illi Patres doctissimi.

Hanc eandem vnitatē consubstantialitatis probat Ioan. cap. 5. epist. suæ Catholice, dicēs: Tres sunt qui testimonij dāt in celo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus: & hi tres, vnū sunt. Prima enim clausula: Tres sūt testātes, Sabellianos iugulat. Secunda verò, Et hi tres, vnū sūt, vel in vnū sunt, cū Ioh. vsq; vt habet codex Hispaniæ. Arrianā perfidiā reuincit. Nō possunt autē magis cogitari cōcordes quā ij, qui vnū sunt natura, & cōsequēter vnā & eadē attestationem faciunt; maximè cum hi tres omni sint exceptione maiores. Erasmus nullum non mouit lapidem, vt testimonium hoc trium in celo testatium, quasi supposititiū & falsum de textu abijceret, & in Paraphrasi sua omisit, & in annotationibus eliminandū de Textu iudicauit: tū quia in quibusdā Textibus Græcis nō inuenitur, tū quia Patres, & præsertim Cyrrillus, hoc telo in Arrianos non sunt vsi. Beda in hunc locū hæc verba non habet. Sed tadē conuinctus à diuersis qui in eum scripserūt, locū hunc ex Hispaniensi, Britannico, &

Supra 1.

Ioan. 14.

Secūdus loc. 1. Ioan. 5.

Quæmaxima cogitari concordia possit

Ea verba Ioānis: Tres sūt qui testimonij dāt in celo, &c. verè esse de Textu, contra Erasmus cuiusdam tur.

Beda to. 5. in fine.

Rhodiensi codice restituit, sed ita, vt tamen contendat per vnum non signari unitatē essentiaē diuinā, sed sum mū, vt ipse ait, testimonij cōsensum; quia in sequenti clausula, *Tres sunt qui testimonij dāt in terra, Spiritus, aqua, & sanguis, & hi tres vnum sunt, vel in vnum sunt*, non natura sed testimonij consensu debent intelligi. Citat etiam B. Augustinū scribentem in Maximinum, ita interpretari: sed reuera hęc falsa sunt, & perniciofa. Primū enim, hęc verba verē esse de Textu, ostendūt multa. Nā in multis Græcis codicibus inueniūtur, & B. Hieronymus emendasse se Epistolas Catholicas, vt hunc locum deprauatū retineret, testatur ipsemet in prologo in eiusmodi epistolas. Legimus etiā plures Patres veteres, qui illud citant. In dicit etiā ipse contextus, qui habet Tres testantes in terra, & Tres testātes in cœlo. Ad hęc cū Græci codices variarent, & in hoc à Latinis disiderent; oportet duorū alterum putare: aut quod detractum sit in illis, in quibus non legeretur; aut adiectū illis, in quibus legeretur: & hoc accidit vel dolo, vel casu aliquo. Si dolo, magis credendum ab Arrianis esse sublatum, quia eiusmodi verbis conuincuntur; quā quod Catholicis adiecerint illa, qui certō sciebant Fidē nostram ab omni mendacio abhorrere, & Ioannē ipsum interminari: *Si quis apposuerit ad hęc, apponet Deus super illū plagas scriptas in libro isto*, Apocalypsis videlicet. Si autem casu accidit magis quā dolo, proculdubio casus potius locū habet in defectu, quā in adiectione. Quod enim integram clausulā quis adiciat, minimē casui, sed consilio, & malitię est tribuendū: quod verō omittatur, vel neglectu, vel oculi transgressu, aut quouis alio casu, facile est, & sæpē contingit, præsertim si ab eisdem verbis incipiant duę clausulæ. Ad hęc epist. Ioānis in illis verbis cū Euangelio cōuenit: nā Ioā. 10. dicitur: *Ego & Pater vnū sumus*. Cōuenit etiā cū oraculo illo Sibillino quod circūfertur: *Πρώτα Θεός ταις λόγος, και Πνεύμα ούρ αυτοίς ούμφρητα δις τρία, και πάν ταις ενάοινα*. Quæ sic Latine reddūtur:

Principio Deus est, tū sermo, & Spiritus illis
Additur, æquæ sunt, & redētia in vnū.
 Quod verō Patres, & præcipuē Cyrillus, non sint hoc telo in Arrianos vsi, mirandum nō est; quia nō omnia omnibus occurrunt; & quia aliqui vsi sunt, vt Hyginus Papa IX. à B. Petro, & Cypria. lib. de vnita Eccles. vel, de Simplicitate, prælatorū, & Victor Vticē. & alij. Præterea hunc locū non proferebant tā frequēter, quia habebant aliū similit in Euangelio: *Ego, & Pater vnū sumus*; & nouerant ad vtrūque locum vnam & eandem adhiberi responsionem.
 Quod verō August. in Maximinū ita sit interp retatus, & quod glossa Interlin. dicat; *Vnum sunt, de eadē re testātes*: certe calūniose citantur. Omisit enim duo verba prima, *Vnum sunt, id est, vnus Deus sunt, de eadē re testātes*: truncauit ergo principū, & finē. Falso etiā producit illo lib. August. in quo nihil magis agit, quā vt hūc Arrianismū sensū insequatur. Ait enim lib. 1. in Maximinū cap. 12. *Cōcordia, & charitate qua dicis factū fuisse, vt vnum sint Pater, & Filius, quando mihi protuleris dictum esse, quod vnū sint quæ sunt diuersæ substantia, tunc cogitabo quid debeam respondere. Legimus enim: Qui plantat, & qui rigat, vnum sunt, sed ambo homines erāt, eiusdēq; substantia fuerāt, nō diuersa. Itē legimus pro Christo dicēte: Vt sint vnū, sicut & nos vnū sumus. Nō dixit: Vt ipsi, & nos vnū, sed vt ipsi sint vnū in natura sua, & in substantia sua, cōcordi æqualitate quodāmodo vniti atq; cōstati, sicut Pater, & Filius, & Spiritus Sāctus vnū, propter indiuiduā eadē que naturā. Aliud est enim, Vnū sunt; aliud, vnus est. Quādo dicitur: Vnū sūt, et si nō dicatur quid vnum, intelligitur vna substantia. Quādo dicitur: Vnū est, de duabus diuersisq; substantijs, necesse est vt quaratur quid vnus. Verbi gratia; Diuersa substantia est anima, & corpus; tamē vnus homo: diuersa substantia est, spiritus hominis, & Spiritus Dei: tamen cū Domino adhaeret, vnus spiritus. Addit, Spiritus nō dixit vnum sunt. Vbi autem dicitur, vnum sunt, vna substantia significatur, quod vos non vultis, & audetis dice-*

Hoc Ioannis testimonij. Tres sūt qui testimonium dant in cœlo, & reliq. cur veteres Patres cōtra Arrianos decertates minime protulerint.
 Hygi. Papa. Cyprian. Vict. Vticē. II. Ratio. Ioan. 10.

August. loco sup. citat. Glos. Interl.

Erasmī dolus, ac malignitas in testimonij Sanctorū proferendis.

I. Cor. 3.

Ioan. 17. & seq.

I. Cor. 6.

B. Aug. to. 6

I. Argum.

D. Hiero. apud glos. or dinari.

II. Argum.

Verba predicta: Tres sūt, qui, &c. dolo, an casu aliquo quibus dā codicibus defuerint.

Apoc. vlti.

III. Argum.

Ioan. 10.

re verum Christum Dei Filium vos confiteri. Idem latē probat lib. 2. cap. 10. 11. & 12. & lib. 3. cap. 14. *Quid est Homoufio, nisi vnus eiusdēq; substantia? Quid est inquam, Homoufion, nisi, Ego & Pater vnum sumus?* Hęc ille. Falsum est ergo quod Erasmus putauit, dictū Augustini, & Catholicorū; quoties de duobus prædicatur vnum, intelligendum esse eiusdem substantiaē indiuiduā: non enim sic Augustinus est locutus, sed quod nunquam de duobus prædicatur vnum in scripturis substantiū, & in genere neutro, quin illa sint eiusdem naturæ; & non dixit, indiuiduæ naturæ; & sic non dicitur: *Credientium erat cor vnum, & anima vna*, substantiū, sed adiectiū, sicut: *Qui adhaeret Domino, vnus spiritus est*, non vnum simpliciter, sed, vnus spiritus, &: *Qui adhaeret meretrici, vnū corpus efficitur*; non ait, vnum sunt, sed, vnum corpus adiectiū, vt credentiū cor vnum, & anima vna. Paulus verō, & Apollo verē sunt vnum, id est, eiusdem substantiaē, & naturæ, cū sint omnes eiusdē speciei. Ita Petrus & Paulus vnum sunt, scilicet natura; non tamen Petrus, & equus vnum sunt natura: sed diuersi natura; bene tamen Petrus & equus vnum sunt albedine, vel butyrum, & mel idē sunt dulcedine. Sequitur ergo, cū Pater, & Filius, & Spiritus Sāctus dicantur vnū, quod erūt non solū eiusdē naturæ, sed etiā eiusdē indiuiduę naturæ; quia natura diuina impartibilis est.
 Quod si credebat Erasmus, Filiū, & Patrem vnam rem esse, cur ergo eum sensum magis probat, qui non à vi primi sermonis capitur, sed à tropo? Et indoctius hic errauit Erasmus, si fidelis erat, quā Arriani: illi enim idē à proprietate sermonis recedebant ad tropum, quia illud velut falsum, & impossibile ponebant, quod Christus & Pater vnum essent natura; Erasmus nullam habuit causam recedendi à proprio sensu, quem porrigebant verba.
 Quod si dicas, ex subiecta materia, quia ibi erat sermo de consensu testimonij. Respondeo, nonnē consensus testimonij magis exprimitur

Idē August.

Homoufion quid secundū Augustinū. Ioan. 10.

Acto. 4.

I. Cor. 6.

Ibidem.

Supra 3.

Erasmus si fidelis fuit, quā Arriani, in quo errauit indoctius

Obiectio Erasmī dissoluitur.

expressa unitate substantiaē? quorum enim consensus magis est vnus, quā quorum est vna; & indiuidua substantia? Cū ergo hic sensus illum contineat, & fortius concipiat, cur nō accepit hūc sensum Catholicorū? Quod verō producit Erasmus verba sequentia de Spiritu, aqua, & sanguine, quæ testificantur in terra, & quod sint vnum, ob eundem testimonij consensum; miranda est stupiditas. Cū enim ille sensum non habeant, quomodo habere poterunt cōsensum? nisi se per metaphorā loqui apertē testaretur. Sed per verba quasi per symbola quędam, & Sacramenta, vt tradit Augustinus, intelligēda veniat Trinitas: Tres, inquit, sunt testes, Spiritus, aqua, & sanguis, & tres vnū sūt. Ne fortē dicas, Spiritū, & aquā, & sanguinē, diuersas esse substantias, & tamē dictū esse: Tres vnū sunt. Propter hoc admonui, ne fallaris. Hęc enim sacramenta sūt, in quib⁹ nō quid sint, sed quid ostēdant semper attenditur: quoniam signa sunt rerum, aliud existentia, & aliud significantia. Si ergo illa, quæ his significantur, intelliguntur, ipsa inueniuntur vnus esse substantia: tanquam si dicamus, Petra & aqua vnum sunt, valentos per petram significare Christum, per aquam Spiritum Sanctum: Quis dubitat petram, & aquam diuersas esse naturas? Sed quia Christus & Spiritus Sāctus vnus sunt, eiusdem que naturæ; ideo, cū dicitur, Petra & aqua vnum sunt, ex ea parte rectē accipi potest, quia ista dua res, quarum est diuersa natura, aliarum quoque signa sunt rerum, quarum est vna natura. Tria itaque nouimus de corpore Domini exisse, cū penderet in ligno. Primō spiritum, vnde scriptum est: Et inclinato capite tradidit spiritum. Deinde quando latus eius lancea perforatum est; sanguinem, & aquam. Quæ tria si per se ipsa intuemur, diuersas habent singula quæque substantias. Ac per hoc non sunt vnum. Si verō ea quæ his significata sunt, velimus inquirere, non absurdē occurrit ipsa Trinitas, quæ vnus solus, verus, summus est Deus; Pater, & Filius, & Spiritus Sāctus;

Obiectio altera Erasmī diluitur.

In quibus sensus nō est, neq; cōsensū

August. li. 3. con. Maximinū, c. 22. sub finē. to. 6. prope finē. In sacramentis non quid sint, sed quid ostēdāt, semper attenditur: teste Augustino. I. Cor. 10. Exod. 17.

Quæ tria testimonij dāt in terra, Spiritus, aqua, & sanguis, quæ nam illa, eodem autore. Ioan. 19. Ibidem.

de quibus verissime dici potuit: Tres sunt testes, & tres unum sunt. at nomine spiritus significatum. accipiamus Deum Patrem. De ipso quippe adorando loquebatur Dominus ubi ait; Spiritus est Deus: Nomine autem sanguinis Filium; quia Verbum caro factum est; & nomine aqua Spiritum sanctum. Cum enim de aqua loqueretur Iesus, quam daturus erat: sitientibus, ait Evangelista: Hoc autem dixit de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum. Hæc ille. Constat autem, Christum reddidisse testimonium de se cum Patre & Spiritu Sancto, iuxta id; Ego sum qui testimonium perhibeo de me ipso; & testimonium perhibet de me qui misit me, Pater. Illè (scilicet Spiritus sanctus) testimonium perhibebit de me, & vos, &c. Et cum Spiritus, aqua, & sanguis, Græcè sint neutrius generis, Πνεύμα, ὕδωρ, αἷμα; dicitur tamén Græcè, Et hi tres unum sunt, non hæc tria, quia sub his vocibus diuinæ intelliguntur Personæ. Porro hæc verba: Et hi tres unum sunt, nonnulli codices Græci, vt Hispaniensis, non habent. Et B. Thom. in secundâ Decretalè de summa Trinitate & Fide Catholice, ubi agitur de dogmate Abbatis Ioachim, ait; Tres sunt qui testimonium dant in celo: Pater, Verbum, & Spiritus sanctus: Et hi tres unum sunt: quod quidè dicitur propter essentiã unitatē. Sed hoc Ioachim per uerse trahere volēs ad unitatē charitatis, & cōsensūs, inducebat cōsequētē auctoritatē. Nā subditur ibidē: Et tres sunt qui testimonium dant in terra, scilicet, Spiritus, aqua, & sanguis. Et in quibusdā libris additur: Et hi tres unum sunt. Sed hoc in veris exemplaribus nō habetur, sed dicitur esse appositū ab hereticis Arrianis, ad perueriendū intellectū sanū auctoritatis præmissæ de unitate essentiæ triū Personarū. Hęc Thomas. Græca exemplaria modò nō habent, in terra. Interpretatur tamén hæc verba quasi de textu Augustini. lib. 3. in Maximinum, cap. 2. Et Ambrosii. lib. 1. de Spiritu Sã. cap. 6. & lib. 3. ca. 11. & lib. de ijs qui mysterijs initiãtur, cap. 4. initio. Hinc cognosce, quod aqua nō mūdatur sine spiritu: ideoq; legi: Hi quidē tres testes in baptisate unum sūt, Aqua, Sanguis, & Spiritus. Quia si vnū horū detrahās, nō stat baptisatis

cramētū, &c. Et Cyprianus de duplici martyrio, & Leo epist. 10. cap. 6. Et hæc satis esse poterāt ad soliditatē huius feteriæ. Solū norabis, Caietanū dubitasse de verbis his; Anabaptistas, & Seruetanos: reiecit hæc epist. olā ob eiuſmodi verba, & in Roberti Stephani codicibus. 16. septē illa nō habere, videlicet: A. S. S. T. nouē verò reliquos habere. Ex Patribus mentionē fecerūt huius testimonij Cypri. lib. de Simplicitate prælatorū: nā insolubilis diuinę essentię unitatē ostēdēs, ait: Dicit: Dñs, Ego, & Pater vnū sumus. Et iterū de Patre, & Filio, & Spiritu Sancto scriptū est: Et hi tres vnū sūt: & quisquā credit hæc unitatē de diuina firmitate veniētē, sacramētis cœlestibus coherētē, scindi in Ecclesia posse, & volūtātē collidētū diuortio separari. Et Hierony. in prologo super Catholicas Epist. Quasi sic vt ab eis digesta sunt, ita quoq; ab interpretibus fideliter in Latinū eloquiū verterētur, nec ambiguitatē legētib; facerēt, nec sermonū sese varietas impugneret; illo præcipuē loco, ubi de Trinitatis unitate in prima Ioanis epist. postum legitimus, in qua etiā ab infidelibus trãflatoribus multū erratum esse à fidei veritate comperimus, trium tantūmodo vocabula, hoc est aqua, sanguinis, & spiritus, in ipsa sua edicione ponētes, & Patris, Verbi, & Spiritus testimonium omittētes: in quo maximè & fides Catholica roboratur, & Patris, & Filij, & Spiritus Sancti vna diuinitatis substantia cōprobatur. Victor Vitien. lib. 2. Et vti adhuc clariù vnū diuinitatis esse cū Patre, & Filio, Spiritū Sãctū doceamus, Ioan. Euang. testimonio cōprobatur. Ait enim: Tres sunt qui testimonium dant in celo: Pater, Verbum, & Spiritus Sãctus; & hi tres vnū sunt. Nūquid ait, Tres indifferenti aequalitate coniuncti: aut quibusdā diuersitatū gradibus lōgo separationis intervallo diuisi? Sed tres, inquit, vnū sunt. Bernardus quoq; in Octaua Paschæ interpretatur hæc verba in primo & secūdo sermone, & ante hos omnes Higyni⁹ Papa VII. à B. Perro, in epist. ad omnes Christi fideles: Et ipse (scilicet Ioannes) ad Parthos, Tres sunt, inquit, qui testimonium perhibent in terra: Aqua, sanguis, & caro, & tres in nobis sunt. Et tres sunt

Cyprian.
Leo Papa.
Caietan.
Cyprian.
Ioan. 10.
1. Ioan. 5.
Hiero. apud glos. ordin.
Vict. Viticē.
Bernar.
Hygnius Papa.
1. Ioan. 5.

Illi sententię: Tres sūt qui testimonium dāt in terra, &c. impij Arriani cur addiderint: Et hi tres unum sunt, secūdu aliquos.

Augu. to. 6. circa finem. Ambro. to. 2. Idē tom. 4.

qui testimonium perhibent in celo: Pater, Verbum, & Spiritus, & hi tres unum sunt. Adde etiā Innocentiū. III. in generali Concilio Lateranensi, ubi disputans in Abbatem Ioachim ponentem quaternitatem, id est, tres personas, & illam communem essentiã distinctã ab illis, & veram & propriã ad numerum essentię unitatem non admittentem, sed collectiuam, & similitudinariã; sicut multi homines sunt vnus populus, & multi fideles vna Ecclesia, vel vnus corpus Christi, & ita verbum Christi interpretantem: Vt sint vnus in nobis, sicut & nos vnus sumus; & sint consummati in vnū: & sic exponentem illud: Tres sunt qui testimonium dant in celo: Pater, Verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres vnus sunt, tandem respondens, & reprobans eiuſmodi doctrinã, ait: Cum ergo veritas pro fidelibus suis ad Patrem orat, Volo, inquit, vt ipse sit vnus in nobis, sicut & nos vnus sumus, hoc nomen, vnus, pro fidelibus quidem accipitur, vt intelligatur vnio charitatis in gratia, pro personis verò diuinis, vt attendatur identitatis in natura unitas, quemadmodum veritas alibi ait: Estote perfecti, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est: perfectione nature, vtroq; videlicet suo modo: quia natura Creatoris & creaturæ nō potest tā similitudo notari, quin inter eos maior sit dissimilitudo notanda. Idē Innocentius ad Ferrariensem Episcopum, & habetur cap. In quadam, extra, de celebr. Missa. contra Arrianos negantes Christum Deum, & Manichæos negantes Christum hominem verum, scribens, ait: Sed aduersum huiusmodi hæreses Ioannes Apostolus in epistola sua loquitur, dicens: Tres sunt, qui testimonium dant in celo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnus sunt: per hoc intendens ostendēre, quod Christus sit verus Deus. Et tres sunt qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua, & sanguis, per hoc intendens ostendēre, quod Christus sit verus homo. Nam ad esse hominis duo principaliter exiguntur, videlicet corpus & anima, ex quorum coniunctione verus homo subsistit. Per hoc autem quod in articulo mortis Christus inclinato capite tradidit Spiritum, de quo

Innoc. III.
Ioachim Abbat. error de unitate Trinitatis essentia.
Ioan. 17.
Matth. 5.
Idem.
Cap. 8.
Ioan. 5.
Quid sit Innocentio: Tres sunt, qui testimonium dant in celo, Pater, &c. & in terra, Spiritus, aqua, & sanguis, &c.

voce magna clamauerat, Pater, in manus tuas commendo Spiritum meum: manifestè probatur, quod ipse Spiritum habebat, non solum flatum vitalem, sed animam rationabilem, de qua prædixerat: Tristis est anima mea, vsque ad mortem: & Postestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. Per hoc autem, quod vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo sanguis exiit, & aqua; probatur aperire, quod Christus verum corpus habebat. Nam de phantasti co corpore, nec sanguis, nec aqua potuisset exire. Vnde ille qui vidit, testimonium perhibuit, & testimonium eius est verum: quia tres sunt, qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua, & sanguis; quod videlicet Christus sit verus homo, ex anima rationali, & humana carne subsistens. Hęc ille, pugnans huius sententię verbis contra diuersas hæreses. Tertius locus, ad probandam cōsubstantialitatē Verbi ad Patrem, quã testimonia ostendunt, quæ tribuunt Verbo omnia quæ Patris sunt: vt cū Filius ait ad Patrem: Mea omnia, tua sunt, & tua, mea sunt: &, Omnia mihi tradita sunt à Patre meo: & rursus: Omnia quacunque habet Pater, mea sunt. Vbi rectè ait Victorinus libro de Trinitate. Si omnia quæ habet Pater, dedit Filio: omnia autem sunt, & substantia, & potestas, & dignitas aequalis Patri: sed maior Pater, quia ipse dedit sibi omnia, & causa est ipsi Filio, vt sit. Ita Hilarius. lib. 7. de Trinitate. prope finem: Vniuersa potius, quæ sua sunt, sine damno impertientis indulgit. Et lib. 9. sub finem; Nam ad id quod de suo accepturum sanctum Spiritum loquebatur, ait: Omnia quæ Patris sunt, mea sunt, & ideo dixit, De meo accipiet, vt dum de suo accipit, non etiam non de Patris accipere existimaretur, vel cum de Patris sumeret, non etiam non de suo sumere intelligeretur. Neque enim de creaturis sumebat Spiritus sanctus, quia Dei Spiritus est, vt ex his videatur accipere, quia ea omnia Dei sunt. Cyrillus libr. Thefaurorum: Quomodo igitur Filius Patri cōsubstantialis non erit, quia omnes naturales Patris proprietates habet? Non enim mentitur Saluator, dicens ad Patrem: Quia

Matth. 27. Luc. 23.
Matth. 26. Ioan. 10. Infra 19. Eidem quid lateris Christi percussio deq; illo exitus sanguinis, & aqua significat.
III. Locus pro veritate cōsubstantialitatis Christi cum Patre. Ioan. 17. Matth. 11. Ioan. 16. Marius Victorin. li. 1. de Trin.
Hilarius: Pater (inquit Hilarius) omnia quæ sua sunt, Filio sine damno impertientis indulgit. Ioan. 16. Quare de Spiritu sancto Christus dixit: De meo accipiet, eodē autore.
Cyril. c. 1. lib. 2. Thef. circa med. tom. 2. sub init.

omnia mea, tua sunt, & omnia tua, mea. Si ergo Patris omnia, sua sunt; Vnum autem omnium naturalis bonitas est: hac etiam natura paternae proprietatis erit profecto in eo, qui ex ipso Patre naturaliter prodit, quare consubstantialis etiam erit.

III. locus. Patris & Filij est vna & eadem operatio, vt vna substantia. Ioan. 5.

Quarto, probant homusion Patri Filium illi loci, qui idem opus vtriusque esse demonstrant. Ioan. 5. Non potest Filius a se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem faciente quacunque enim ille fecerit, hac & Filius similiter facit. Infra: Sicut Pater suscitavit mortuos, & viuificat, sic & Filius quos vult, viuificat. Et Ioan. 9. Me oportet operari opera eius qui misit me. Et Ioan. 10. Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite. Et Ioan. 14. Pater in me manens, ipse facit opera. Cum ergo operatio ab esse prodeat, & indiuisa sint externa opera Patris, & Filij, constat, vnicum tantum esse, & vnam substantiam habere. Vnde Hilarius lib. 7. de Trinit. prope finem, Pater qui in me manet, ipse facit opera sua. Manere, inquit, in Filio Patre, non est singularis, atque vnici operari vero per Filium Patrem, non est differentis, aut exteri. Et lib. 8. prope finem similiter: Dicens enim se per loquentem loqui, & per operantem operari, & per iudicantem iudicare, & per visum videri, & per reconciliantem reconciliari, & manere se in eo qui in se maneret: quero quo alio ad intelligentiam nostram sensum expositionis sua vt potuerit apertiori sermone, vt vnum esse intelligerentur, quam isto, quo per natiuitatis veritatem, & naturam vnitatem, quicquid Filius ageret, & diceret, id in Filio Pater & loqueretur, & ageret? Hac ille, cui omnes Patres consentiunt. Basiliius lib. 2. in Eunomium in fine, dicentem, Spiritum sanctum a solo Filio creatum: Illud vero (ait) cui non patet, quod nulla Filij operatio a Patre diuisa est? Nec est aliquid in rebus quod Filio insit, & a Patre alienum sit: Omnia, inquit, mea, tua sunt, & tua, mea. Quomodo ergo Spiritus causam, & originem vni genito soli attribuit, & ad eius accusandam naturam huius creationem accipit? Et lib.

Infra 9. Infra 10.

Ioan. 14. Operatio vna de sit.

Hilarius.

Basil. to. 1.

de Spiritu sancto: Quorum autem equalis est potentia, horum equalis est operatio: & infra: Principium eorum quae sunt; vnum est per Filium condens, per Spiritum sanctum perficiens. Hac ille. Si ergo vna est Patris, & Filij operatio, ergo vna essentia: quia, vt Cyrillus testatur; Nemo vnquam esse operationem Dei veri, & creaturam concedet, ne aut creaturam in dignitate diuina coleret essentia, aut Deum in creaturarum conditionem deprimat. Nam quorum virtus, & operatio vna, & eadem penitus est eorum, vna, & eadem natura est.

Quinto probatur Filius eiusdem cum Patre essentiae. Quia opera propria solius Dei illi Scriptura tribuit: qualia sunt, nosse omnia, corda penetrare: Nunc scimus (inquiunt) quia scis omnia. Ipse enim sciebat quid esset in homine. Quod opus est solius Dei, vt testis est Cyrillus: Diuina, inquit, admiratus naturam beatus Psal mista, illi soli testatur proprium esse, vt corda hominum sciat, dixit enim ad Deum: Qui finxit singillatim corda eorum: qui intelligit omnia opera eorum. Creare etiam omnia ex nihilo, proprium Dei opus est: Omnia autem per ipsum facta sunt: & Omnia in sapientia fecisti. Impossibile est Verbum semen esse omnium quae sunt, quod ex nihilo factum est.

Cuncta etiam manutenere, & regere, solius Dei munus est: quod tamen Verbo datur. Pater meus, inquit, vsq; modo operatur, & ego operor; & ad ad Hebraeos. Portans omnia verbo virtutis sua. Athanasius oratione contra idola, siue aduersus Gentes: Per quem vt omnia facta sunt, ita quoque omnia ipsius ordinatione, prudentiaq; gubernantur.

Implere etiam omnia, Dei est, iuxta id, Nunquid non caelum & terram ego impleo? Et tamen Christo congruit, qui ait, Vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum; & Apostolus: Qui descendit, ipse est & qui ascendit supra omnes caelos, vt adimpleret omnia. Hinc Cyrillus lib. de Trinit. Nam si Deus & Pater in nobis adimplet omnia, & est, ac intelligitur, vt Deum decet, in omnibus; vbi na

Idem ibidem prope finem Cap. 8. a med. Cap. 16. sub initium. Cyrill. lib. 12. Thefa. c. 1. init. tom. 2.

V. locus: Opera Dei solius propria in Scripturis quae Christo tribuantur. Ioan. 16. Supra 2. Cyril. loco producto c. 15. medium inter, & initium. Psal. 32.

Ioan. 1. Psal. 103.

Secundum opus Dei cum Christo commune. Ioan. 5. Heb. 1. Athan. lib. 1. aduersus Gen. prope fin. tom. 1. init.

Ioan. 1. III. opus Dei proprium. Hier. 23. Matth. 18. Ephes. 4. Cyri. lib. 3. Dial. de Trinit. sub ini. tom. 2.

Quomodo plenitudo omnis in Patre, & Filio, iuxta Cyrillum.

recipietur per Filium repletio, aspiciere non possum. Proinde necessario consideratur, quod nisi vterque in vtroque substantialiter sit, superflua quadam, vt videtur, declaratur impletio, quae a Deo & Patre est, cum sufficiat nobis ea, quae per Filium est, vel certe infertur rebus frustra, & non tam congrue impletio per Filium, cum sufficientissime, & abunde satis se habeat Pater ad implendum omnia.

III. Opus Deo soli competens. Matth. 9. Ibidem. Ioan. 1. Idem lib. 4. Dial. de Trinit. sub ini.

Item remittere peccata, opus est Dei solius: Quis potest remittere peccata nisi solus Deus? Et tamen Christo conceditur; Conside fili, remittuntur tibi peccata tua. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Cyril. lib. de Trinit. Christus non esset condignum pretium totius creaturae redimenda, neque sufficeret ab bene redimendam vitam mundi, etiamsi suam deponeret animam, vt pretium pro nobis, & pretiosum quoque sanguinem, nisi verum esset Filius, & tanquam ex Deo Deus, creaturaq; & creatura pars.

V. Opus.

Ioan. 20. Aug. li. 15. de Trinit. c. 26. sub ini. tom. 3.

Dare etiam Spiritum sanctum, Dei opus est, & tamen Christus dedit: Accipite Spiritum sanctum. Idcirco August. lib. de Trinit. Quomodo ergo Deus non est qui dat Spiritum sanctum? Imo quantum Deus est, qui dat Deum? Neque enim aliquis discipulorum eius dedit Spiritum sanctum. Orabant quippe vt veniret in eos quibus manum imponebant, non ipsi eum dabant. Quem morem in suis praepositis etiam nunc seruat Ecclesia. ¶ Item suscitauit seipsum a mortuis: Soluite, inquit, templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud: quod Dei est opus, Hilario teste lib. de Trinitat. Resurrexisse enim per se ex mortuis in vitam, nisi natura Dei non potuit. ¶ Dei est etiam proprium, omnes suscitare, & omnibus pro meritis operum mercedem retribuere, vel poenae, vel vitae aeternae: quod facit Christus Ioan. 5. Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Filij Dei: & qui audierint, viuent. Et procedent qui bona fecerunt in Resurrectionem vitae: qui vero mala egerint, in Resurrectionem iudicij.

Ioan. 2.

Hilar. lib. 7. de Tri. paulo ante me. & lib. 11. a med.

VI. Opus Dei proprium solius.

VI. locus, quod Christus sit eiusdem cum Patre substantiae.

¶ Item suscitauit seipsum a mortuis: Soluite, inquit, templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud: quod Dei est opus, Hilario teste lib. de Trinitat. Resurrexisse enim per se ex mortuis in vitam, nisi natura Dei non potuit. ¶ Dei est etiam proprium, omnes suscitare, & omnibus pro meritis operum mercedem retribuere, vel poenae, vel vitae aeternae: quod facit Christus Ioan. 5. Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Filij Dei: & qui audierint, viuent. Et procedent qui bona fecerunt in Resurrectionem vitae: qui vero mala egerint, in Resurrectionem iudicij.

Sexto, Verbum Patri homusion, ostendunt ipsimet loci, qui docent a

Patre Verbum persona distingui: sicut loci illi, qui vnitatem essentiae ex professo tradunt, quos distinctionem personarum insinuare demonstrauimus. Sunt igitur eiusmodi loci permulti, nimirum Ioan. 7. Scio eum: quia ab ipso sum, & ipse me misit: Et cap. 8. Vos de deorsum estis, ego de supernis sum. Et infra, Ego enim ex Deo processi, & veni: neque enim a me ipso veni, sed ille me misit. Idem etiam docebant Prophetae, antequam incarnarentur. Prouerb. 8. dicitur: Non dum erant abyssi, & ego iam concepta eram. Ante omnes colles ego parturiebar. Et Eccli. 24. Ego ex ore altissimi prodii, primogenita ante omnem creaturam. Et Sap. 7. Vapor est enim virtutis Dei, & emanatio quadam est claritatis omnipotentis Dei sincera. Et Psal. 44. Eructauit cor meum Verbum bonum. Ex vtero ante Luciferum genui te. Nunquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam? In his locis primum patet distinctio Verbi a Patre, quia non potest idem a seipso procedere. Deinde probatur substantiae identitas, quia non procedit Verbum ex Patre, vt caeterae creaturae de nihilo conditae, sed ex substantia Patris, quae cum sit indiuisa, & impartibilis, tota Filio per generationem datur, & tota simul a Patre retinetur, vt accidit de scientia nostra alteri communicata, quam non minus ab alio accipiens possidet, quam ipse qui alteri communicauit. Et ita Filius est homusio Patri. Cor enim, os, & vterus, ex quo Verbum procedere dicitur, substantia Patris est, & de quo Filius oriri dicitur. Productio quoque, generatio, & non creatio est: hinc Ioan. 16. discipuli dixerunt; Ecce nunc palam loqueris, & pro uerbum nullum dicis. Nunc scimus quia scis omnia, & non est opus tibi vt quis te interroget. In hoc credimus quia a Deo existi. Vbi a Deo exire aliud est quam creari: neque vt creatura cognosceretur, opus esset vt omnia cognosceret, sed in hoc potius Patri aequalis cognoscitur, & de eius substantia, quod aequalis in scientia suo Patri existat. Hilarius lib. 5. de Trinit. iuxta fin. Neque enim aliud quam Deus subsistit, quod non

Ioan. 7. Infra 8. De Messia, seu Verbi diuinitate testimonio Prophetarum. Prou. 8.

Eccl. 24.

Sap. 7.

Psal. 44. Psal. 109. Isai. 66.

Aliter Verbum a Patre, aliter procedere creaturas.

Ioan. 16.

Deus Verbum omnia nouit aequae atque Pater.

Hilar.

Idem.

aliunde quam ex Deo Deus subsistit. Et paulò antè: Non enim per defectionem, aut protensionem, aut per derivationem ex Deo Deus est, sed ex virtute natura in naturam eandem naturitate subsistit. Et lib. 7. à medio. Si enim aliquid quod non ex ipso est, reperiri potest simile ei, ac virtutis eiusdem, amisit privilegium Dei sub consortio coequalis, iamq; non erit Deus vnus, à quo in differens sit Deus alius. At verò non habet contumeliam proprietatis aequalitas, quia suum est quod sui simile est: & ex se est, quod sibi ad similitudinem comparatur: nec extra se est, quod sua sunt potest: & profectus dignitatis est, genuisse potestatem, nec alienasse naturam. Infra: Nam ex Deo Deus, vel in Deo Deus, nec duos deos perficit, cum vnus ex vno in natura nomine vnus maneat. Nec in solitariū Deum deficit, cum vnus & vnus in significatio ne non solus sit. Eugenius lib. de fide ad Hunnericum: Profitemur itaque Patrem de seipso, hoc est, de eo quod ipse est, sempiternè atque ineffabiliter Deum genuisse: non extrinsecus, non ex nihilo, non ex alia subiacente materia, sed ex Deo natum esse. Et qui de Deo natus, non aliud est quàm id quod Pater est: & idcirco vnus substantiæ est, quia veritas naturitatis, diuersitatem generis non admittit. Nam si à Patre alterius substantia esset, non esset verus Dei Filius, sicut Ioannes ait: Et simus in vero Filius eius. Non est etiam degener, quia verus Deus de Deo natus est verus: sicut idem Ioannes Euangelista prosequitur: Hic est verus Deus, & vita aeterna. Et ipse Dominus in Euangelio; Ego sum via, veritas, & vita. Ergo si aliunde substantiam non habet, vnus substantia cum Patre est. Sed si vnus substantia non est, non de Patre, sed aliunde est. Idem confirmat Cyrillus lib. Dialogorum de Trinitate: Etenim summa stupiditatis, & fatuitatis manifestum indicium est, ponere quidem plantam optimam esse & generosam, alteriusq; naturæ ab ipso fructū quodammodo asserre. Etenim Deus generabit Deum. Athanasius in disputatione cum Arrio Laodiceæ habita, veterum exponit substantiam, dicens: Aut de sua ineffabiliter substantia Filium incorruptibiliter genuit, aut ne

corrumperetur, omnino non genuit. Hilarius lib. de Trinit. exponit, Ex vtero, Diuinitatis sua virtute, ne creationem putes. Et Nazianzen. lib. de Fide: Vides ergo hoc Verbum bonum Filium Dei esse, quem non aliunde, quàm de paterno pectore (vt ita dixerim) de vtero cordis Dei credimus extitisse. Et proinde eum Regem appellauit, quia ipse est Rex Regum, & Dominus Dominorum. Cui & omnia opera diuina subiecta sunt. Et infra: Ego (inquit) ex ore Altissimi prodiui. Non ego aliunde quàm de Patre, quia semper cum Patre. Et ideo Sapientia Dei appellatur, vt nunquam Pater sine Sapientia, hoc est, sine Filio suo esse credatur.

Probant etiam illi loci consubstantialia Verbum Patri, quibus vel Pater in Filio, vel Filius in Patre esse demonstratur. Licet enim distinctionem propriè ostendant personarum, quia idem propriè non potest esse in seipso, vel apud se, non minus tamen identitatem substantiæ indicant. Ioan. 10. Et si mihi non vultis credere, operibus credite, vt cognoscatis, & credatis quia Pater in me est, & ego in Patre. Et c. 14. Philippe, qui videt me videt & Patrè. Quomodo tu dicis, Osten de nobis Patrem? Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me est? Et cap. 17. Sicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnus sint. Si ergo Filius in Patre, & Pater in Filio est, naturaliter est, cum Pater vbique, & infinitus sit, & duæ infinitæ substantiæ esse non possint. Filius cum sit in Patre, vbique infinitus erit, vt Pater, & vna & eadem substantia cum Patre: ob id enim Pater in Filio, & Filius in Patre, quia vna & eadem est vtriusque substantia. Et ita Pater est in Filio, quia substantia Patris in Filio est: & Filius est in Patre, quia substantia Filij in Patre est. Vnde Basilus in illud; In principio erat Verbum: Totum quodcumque noueris, & quocunq; Spiritu tuo penetraueris, Deo plenum, simul & hypostasim Filij coniunctam inuenies. Hilarius lib. 7. de Trinit. circa finem: Deleant heretici Euangelicam Filij de se professionem: Ego in Patre, & Pater in me: & ego, &

Hila. lib. 6. de Trinit. inter med. & init. Nazian. Psal. 44. 1. Tim. 6. & Apoc. 17. & 19. Psal. 118. 1. Cor. 15. Eccl. 24. 1. Cor. 1.

VII. locus pro consubstantialitate Verbi Dei cum Patre.

Ioan. 10.

Infra 14.

Infra 17.

Quid, Patrè esse in Filio, & Filium in Patre.

Basil. ho. 16. sub fi. tom. 1. à med.

Hilar.

Ioan. 14. Supra. 10.

Deos

Eugenius.

A quibus vt tjs atq; defectibus remotissimadi uina Verbi generatio.

1. Ioan. 5.

Ibidem.

Ioan. 14.

Filij consubstantialitatem Arriani negantes, quorum & stupiditatis, teste Cyrillo.

Cyril. lib. 3. Dial. de Trini. prope fi.

Athan. 10. ult.

Plures Dij si mul esse, nõ possunt.

Idem.

Omnia vt perfecta sunt in vtroq; in Patre scilicet, & Filio, secundū Hilarium.

Idem.

Philip. 2.

Heb. 1.

Colos. 1.

Ioan. 16. &

Infra 17. &

Matth. 11.

Idem.

Amb. 10. 5.

circa fin.

Ibi vnitas, vbi nulla est differentia.

Mar. Victo.

lib. 2. de Trinitat.

Quaratione.

Pater in Filio, nec Filius in Patre esse possit.

Cyril. lib. 3.

Thesau. c. 1.

iuxta prin.

tom. 1. sub initium.

Idem ibid.

Pater vnus sumus; vt possint vel duos Deos predicare, vel solum. Non sunt naturarum significationes in natura vnus proprietate, nec duos Deos Dei ex Deo veritas, perficit, nec singularem Deum Dei patitur natiuitas, nec non vnus sunt, qui inuicem sunt. Inuicem autem sunt, cum vnus ex vno est: quia neque vnus vnus aliud per generationem quàm quod suum est, dedit, neque vnus ab vno aliud per natiuitatem obtinet quàm vnus. Et lib. 3. sub initium: Ita in se inuicem (sunt). quia vt omnia in ingenito Patre perfecta sunt, ita omnia in Filio vnigenito perfecta sunt. Hæc ille, docens omnia perfecta esse in vtroque, id est essentiã diuinam, vt declarat inferius: Non vt corpus per intelligentiam nostram corpori immittimus, neque vt aquam vino infundimus; sed eandem in vtroque virtutis similitudinem, & deitatis plenitudinem constemur. Omnia enim Filius accepit à Patre, & est Dei forma, & imago substantiæ eius. Paullò post subdit: Patrem in Filio, & Filium in Patre esse; plenitudo in vtroque diuinitatis perfecta est. Non enim diminutio Patris est Filius, nec Filius imperfectus à Patre est, & reliqua, quæ idem Pater egregie docet. Ambros. in cap. 5. 2. epistolæ ad Corinth. Pater per id intelligitur esse in Filio; quod vna eorum sit substantia. Ibi enim est vnitas, vbi nulla est differentia: ac per hoc inuicem sunt, quia & imago, & similitudo eorum vna est. Victorinus lib. de Trinitat. Pater quo Pater est, in Filio esse non potest: item Filius quo Filius, in Patre esse non potest: sed quod in virtute substantiæ sibi est; hoc est in altero. Cyrillus lib. Thesau. Quoniam ipsum esse Filij ex substantia Patris prodit; idcirco Filius est in Patre. Et quoniam quod Pater est natura, id ipsum Verbum suum est; ideo Pater in Filio est sicut Sol in suo splendore, & sicut mens, siue intellectus in verbo suo, & sicut in flumio fons. Et infra: Si ergo vniversi ordines superiorum potestatum eadem volunt quæ Deus, & tamen vocibus Filij vt nequeunt, non idem velle, & idem nolle Filium in Patre, & Patrem in Filio monstrat, sed essentiæ incommutabilis similitudo, atq;

identitas. Idem etiam docet Dionysius exemplo trium luminum, quæ sunt impermixtè, inconfusè, & tamè vnus totum in aliò toto. Ait enim cap. 2. par. 1. lib. de Diu. nomin. circa dimidium. Quemadmodum cereorum lumina (vt sensibilibus ac familiaribus vtamur exemplis) in domo vna cum sint, & tota in totis mutua sunt, & integrata men atque perfecta, & ab se inuicem discretione separantur, discretione coniuncta, & coniunctione discreta. Deniq; cernimus in domo pluribus tadis illustrè, ad vnum quoddam lumen coniungi omnia lumina, fulgoremq; vnū indiscretū, indiuiduumq; præferre: neq; reor posset quispiã huius facis lumen ab alijs ex aère luminã cuncta continèntè distinguere, & alterū sine altero cernere, cum tota in totis mere cõ mista sint. Verum etsi quis facem vnã recto subducatur, omnis quoque ipsius lux vnã exhibet, nihilq; secum ex luminibus reliquis subtrahet, vel ex suo cateris linquet: Erat enim illi (vt dixi) omnium ad omnia exacta cognitio mera penitus, & nulla ex parte confusa, idq; cū esset lumen in corpore, aère, & ex materiali igne pederet. Super substantialè itaq; coniunctionem illam longè eminere dicimus, non modo corporalibus coniunctionibus, verum & animalibus, & spiritualibus ipsis, quas habent impermixtè, & supra mundanum modum tota in totis diuina effigie prædita super cælestia lumina, participatione excellentissima, cunctisq; eminentis vnionis pro captu suo cuiq; indulta. Hæc diuinus Dionysius. Facit etiam ad hoc locus ille Pauli. In ipso in habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Id est, vt Hilarius lib. de Patris & Filij vnitate exponit: Eadem Patris diuinitas in alia à Patris persona substantialiter in Christo manet. Et addit: Per quod impietati eorum satis superq; arbitror fuisse responsum, qui id quod à Domino dictum est: Qui me vidit, vidit & Patrem: & Pater in me, & ego in Patre, & ego & Pater vnus sumus; & Omnia quæ Patris sunt, mea sunt, ad vnitatem & concordiam voluntatis tantum referrent, vt quia dicti fides maneret, tamè dicti intelligentiam fallacis doctrinæ religioe mentita corrumperet.

Præterea dicitur Ioann. 16. Ecce,

Dionys. Areo pag. Filij in Patre & Patris in Filio manio nem elegantissimè ostendit exemplo Dionysius.

VIII. locus pro consubstantialitate. Colos. 1. & Infra. 2. Hilar. prope fin. operis. Idem.

Ioan. 14. Ibidem. Infra 16.

IX. locus

veniet;

venit hora, & iam venit, ut dispergamini unusquisque in propria, & me solum relinquantis: & non sum solus, quia Pater mecum est. De quibus verbis philosophatur in hunc modum Hilarius lib. de Patris & Filij unitate: *ut exi-tionem illam (de qua Apostoli: In hoc credimus quia a Deo existi) non alienatione a Patre doceret esse, sed natiuitatem naturam in se Dei Patris nascendo retinentem, subiicit non se solum esse, sed Patrem secum esse.*

Item ille locus Ioan. 8. *Si me sciretis, forsitan & Patrem meum sciretis.* Et cap. 14. *Qui videt me, videt & Patrem meum.* De quo Hilarius lib. de Trinit. *Non relictus est hominum elo-quijs de Dei rebus alius praterquam Dei sermo. Omnia reliqua, & acta, & con-clusa, & impedita sunt, & obscura: si quis alijs verbis demonstrare hoc, quam quibus a Deo dictum est, volet, aut ipse non intelligit, aut legentibus non intel-ligendum relinquit. Dominus dixit cum rogaretur, ut ostenderet Patrem: Qui me videt, videt & Patrem. Hoc demutare, Antichristi est, hoc negare Iudai est. Victorinus lib. de Trinitat. *Figmentum enim si esset (Dei verbu sci-liet) non ex ipso Pater nosceretur, sed potentia Dei, & diuinitas, ut Paulus dixit, Et subdit: Impossibile est Verbum semen esse omnium que sunt, quod ex nihilo factum est. Hec ille. Et cau-sa cur videretur diuinitas: quia tota exterius erga creaturas operatur, & non sola persona Patris. Cyril. lib. Thesau. c. 1. in fin. to. 2. initio.**

Simile in quo videatur tantummodo.

Ioan. 5. *Neque enim Pater (ait) iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut hono-*

rificent Patrem: qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum. Et idcirco petit sibi fidem adiungi at que Patri, cum dixit; *Creditis in Deum, & in me credite.* Et a cæco nato exegit fidem, *Tu credis in Filium Dei? Respondit ille, & dixit, Quis est, Domine, ut credam in eum? Et dixit ei Iesus: Et vidisti eum; & qui loquitur tecum, ipse est: & subiunxit cæcus sanatus; Credo, Domine, & proci-dens adorauit eum.* Scite sanè Amphilo-chius Theodosiū inuifens Imperatorem, & illum regio profe-quens honore, ab Honorio filio eius honorando, vel honorificè salutando abstinuit, etiam si ab Imperatore ro-garetur. Sed cur id faceret rogatus, di-xit: *Vides Imperator quomodo filio tuo cõ-tumeliã non pateris irrogari? Crede etiã Deum abominari omnes eos, qui ipsius Vni-genitū filiū blasphemare cõtendunt. Quod intelliges Imperator, & simul gesta, & dicta admiratus, legè statim protulit, ut Arrianorū cõciliabula prohiberen-tur, teste Theodorito in hist. Tripart.*

Septimò, eandè cõsubstãtialis Verbi cum Patre doctrinam cõprobant epitheta Patri & Filio cõmunia. Primū est, esse, vel quod est: *Qui est, mi sit me ad vos; & Ego sũ qui sum.* Quod etiam Christo tribuitur: *Tu autem idẽ ipse es, & anni tui non deficiens: Antequã Abraham fieret, ego sum: Si non credideritis quia ego sũ, moriemini in peccato ve-stro: Quũ exaltaueritis Filium hominis, tũc cognoscetis quia ego sũ.* Et Apoc. 1. *Gratiavobis & pax ab eo, Qui est, & Qui erat, & Qui vëturus est: Iesus Christus heri & hodie, ipse & in secula.* Et Hiero-nymus ad Damascum: *Vna est, inquit, Dei, & sola natura, que verè est. Id enim quod subsistit, non habet aliunde, sed suũ est. Ergo Filius est eiusdem cum Deo substãtiã.*

Secundò, nomen boni soli Deo cõ-uenit: *Nemo bonus nisi solus Deus.* Et ta-men Christus ait; *Ego sum Pastor bo-nus; & Eructauit cor meum Verbum bonum: & Spiritus dicitur bo-nus a Propheta: Spiritus tuus bo-nus deducet me in terram rectam.* Cum autem omnia Patris sint, & vnum eorum sit naturalis bonitas, e-rit profectò in eo qui ex ipso primò

Infra 14.

Supra 9.

Quemadmo-dũ Amphilo-chius Theodo-sio persuasit vt Arria-norum cõciliabula pro-hiberet.

Theo. lib. 9. in histo. Tri part. c. 25. Septimus lo-cus. Christus ve-re est per ef-fentiã Deus. Exò. 3. Psal. 101. & Heb. 1. Ioan. 8. Ibidem. Heb. vlt. Hierony. ad Damas. epi-sto. quã incõ-pit: *Quoniã vetusto O-riens, & c. cir-ca med. to. 2. ante med.* Christus ve-rè, & essetia-liter bonus. Luc. 18. Ioan. 10. Psal. 44. Psal. 142.

Gregor. Na-zian. lib. 4. Theologie, paulò a me-dio. Cur Christus a Legispri-to se bonum vocari vetue-rit. Hilari. propè finem oper.

Ambros. lib. 2. De Fide, cap. 1. init. tom. 2.

Cyril. lib. 2. Thesau. c. 1. sub finè, tom. 2.

Christus nõ solum verus, sed etiam ve-ritas ipsa est.

Ioan. 14. 1. Ioan. 5. Ioan. 17.

Christus est vita.

Cyril. lib. 12. Thesau. c. 7. in fine. Creatura vi-ta esse nõ po-est, sed parti-ceps vitæ.

Idem lib. 5. dial. de Tri-nitat. inter med. & prin-cip. eod. to-mo 2.

Christus vol-untas Dei a Patribus nõ cupatur. Clem. Rom.

prodit. Vnde Gregorius Nazian. lib. Theologie: *Porro illo, Nullus bonus, ni-si solus Deus, repercussit Legisperitum il-lum, qui Christum captiose tentans, homi-ni bonitatem asserbat. Summè enim & vnice bonum, inquit, solius Dei est, quãnis nomè hoc aliquoties & homini tribuatur.* Hilari. lib. De vnita. Patris & Filij; *Neq; se ab ijs qua Deo deputabat (ille scilicet Legisperitus) professus est alienum esse; cũ vnum bonum Deum constans, ea ipse lo-queretur atque ageret, qua vnus Dei vir-tutis, bonitatis, atque natura sunt.* Am-bros. lib. De Fide: *Nam si vbi vnus Deus dicitur, nequaquam tamen Dei Filius a diuinitatis plenitudine separatur: quomo-dò vbi vnus Deus bonus nuncupatur, a ple-nitudine Diuinæ potestatis Vnigenitus excluditur? Neesse est igitur aut Deum negent Dei Filium, aut Deum bonum esse fateantur.* Cyrilus; *Quoniam vir in Le-ge peritus, vt ad hominem nudum acce-debat, redarguere illius imperitiam, qui sapientiam Legis vnuerfam consecutum se putabat, volens respondit, dicens, Cur vt ad hominem solummodò venis, & quod Deo naturaliter inest (nam ipse solus ve-rè bonus est) mihi attribuis? Item, ve-ritatem esse, Dei proprium est: veræ enim sunt creaturæ ipsa potius, quàm veritas. Verus ergo Deus erit Chri-stus, qui se veritatem esse dixit. Nam Ioann. 14. *Ego sum vita, & veritas, & vita.* Et 1. Ioan. 5. *Spiritus est qui testifi-catur, quoniam Spiritus est veritas.* Ita Græca; Latina verò, quoniam Christus est veritas. Et Ioann. 17. *Sermo tuus ve-ritas est.* Item se vocat vitam: *Ego sum resurrectio, & vita: quod est pro-prium Dei.* De quo Cyrilus lib. The-sau. *Creatura, inquit, vita esse non po-est, sed particeps vitæ.* Et lib. Dialog. De Trinit. *Cum articulo autem & sin-gulariter se ipsum esse dicens vitam, an non Patrem ac Deum suũ negauerit esse vitam, nisi vnus natura ambos esse dede-rimus, & per ambos ad nos aequaliter vitã venire, & non ex duobus, sed ex vno Deo nos viuificante? Item dicitur a Patri-bus, voluntas Dei, vt Clemente lib. 1. Recognitio: *Erat semper, & est, & erit illud, a quo prima voluntas genita sempiternitate constat, & ex prima voluntate iterum voluntas. Post hac mundus, ex mũ-***

do tempus, ex hoc hominum multitudo, ex multitudine electio amicorum, ex quo rum vnanimite pacificum constructur Dei Regnum. Sic ille, vocans primam voluntatem, Filium; & secundam, Spi-ritum sanctum. Victorin. lib. 1. Trini-tate: *Pater ergo, cuius est voluntas; Fi-lius autem, voluntas est.* Idacius lib. De Trinit. *Si voluntas Dei Patris, Filius nõ fuisse, quomodo Pater in illo potuit com-placere? Et Cyrillus; Omnia hæc Filius Patri est, Consilium, Voluntas, Verbum, Sapientia.* Et paulò antè: *Si voluntas non absque interiore verbo est; voluntas enim est verbum occultum in corde insi-tum, cum Filius Patris Verbum eius sit, ipse quoque voluntas eius erit.* Sic ille. Si ergo Filius est voluntas Patris, ergo etiam substantia Patris, quia in illo voluntas, & essentia, ob eius simplici-tatem non differunt.

Amplius exprimitur nomine lucis, candoris, & splendoris: *Deus autè lux est, & tenebra in eo non sunt vlla.* Et de Christo dicitur: *Erat lux vera: Qui cum sit splendor gloria.* Et Sap. 7. *Candor est lucis aternæ, & speculũ sine macula Dei maiestatis.* at speculum, & lucis candor luci ipsi consubstantiales sunt. Hinc Cyrilus lib. Thesau. *Si splendor hu-ius lucis, connaturalis, eiusdemq; essentia cum luce sua est, Filius cum sit lucis ater-na splendor, consubstantialis illi erit.* Eu-genius lib. De Fide, ad Hunnericum Regem Vandalorum: *Idè Apostolus de eodem Filio dicit: Qui cum sit splen-dor gloria, & figura substantia eius. In quo euidentius & coeternus Patri, & in-separabilis, & vnus cum Deo substantia perdocetur, cum lucis splendor semper est coeternus, dum splendor a lumine nunquã est separatus, dum splendor a luce natu-ra & substantia nunquam potest esse di-uersus.* Et Ambrosius lib. De Spiritu sancto: *Ergo quia Deus lux est, lux autè vera est Dei Filius, sine dubio Deus verus est Dei Filius.*

Item vocatur Dei virtus, & Dei Sa-pientia; ergo consubstantialis Patri, vt probat Cyrilus lib. 2. Thesau. cap. 4. ante med. & lib. 1. c. 5. initio, & 8. propè initium. August. lib. De Trinit. *Si solus sibi Filius intelligit, vt intelligentia sit, & sibi, & Patri, & Spiritui sancto, ad*

Pacifici Dei regnum vn-de constet.

Mar. Victo-rin.

Idacius.

Matth. 3. et infra 17.

Cyrl. lib. 1. Thesau. c. 8 paulò a me-dio.

Voluntas quid teste Cyril-lo.

Christus lux, candor, & splendor Dei est.

1. Ioann. 1. Ioan. 1.

Cyrl. lib. 2.

Thesau. c. 2. propè si-nem.

Eugen.

Ambros. lib. 1. De Spiri-tu sancto. c. 16. initio, tom. 2.

1. Ioan. 1.

Christus est Dei virtus, & Dei sapien-tia, Apostolo teste.

1. Cor. 1.

Cyrl. to. 2.

Aug. lib. 15. de Trinit. c. 7. sub init. tom. 3.

Matth. 8.
Ioann. 19.
Matth. 27.
Ibidem.
Suprà 16.
Hilar. lib. 6
de Trinita.
post med.
Idem ibidē,
circa finem.
1. Cor. 1.
Gregor. Nazianz. tom. 2.
Christum negans Dei Filium, incredulior ille de monibus, & Iudæis existit ingrator, teste Nazianzeno.
Quantū differat adoptiuus filius à naturali.
Dionys. Areopag. c. 2. part. 1. sub finem.

Ego credidi quia tu es Christus Filius Dei vivi. Dæmones cōfitentur; Quid nobis & tibi, Iesu Fili Dei? Iudæi verò negabāt, quia dicebant: Secundū legem debet mori, quia Filiū Dei se fecit: Si Filius Dei es, descende de cruce. Gētes verò in passione cognouerunt, quia Centurio cū suis dixit, Verè Filius Dei erat iste. De testimonio Petri Matth. 16. egregiè philosophatur Hilarius eodem lib. de Trinit. de nō credente Filium esse verum Deū, dicens: Hoc qui creaturā Dei potius consistens negat, prius est vt neget Petri Apostolatū, fidem, beatitudinē, sacerdotiū, martyrium: & posthac se alienū à Christo esse intelligat, quia Petrus eū Filiū Dei confessus hac meruit. Addit ibidē Hilarius: Cū Dñs posset omnia, tamen in vnoquoq; eorum qui orabant operationis suæ effectum meritū voluit esse cōfessionis. Neq; enim ei virtutē, qui Dei virtus est, confessio orantis addebat, sed fidei erat premium, hoc mereri. Et Greg. Nazian. orat. in sanctum Pascha, in fine: O & demonibus incredulior, & Iudæis ingrator! Illi Filij appellationem, aqualis honoris vocem existimabant; hi verò expellentem Deū esse nouerant; credebant enim ob ea quæ patiebantur: tu autē neq; aequalitatem cōcedis; neq; diuinitatē fateris. Satius tibi erat circūcidī, aut de monibus agitari (vt ridiculi quippiam dicam) quā in præputio, & bona valetudine tam sceleratē, & impiē sentire. Hæc Gregor. Cū ergo Filius Dei Christus Dñs noster dicitur, propriè, & antonomasticè de Filio naturali, & nō de adoptiuo intelligēdum est: nā adoptiuo plures, & Angeli, & homines, sunt, & tantū differunt à naturali, quātum creaturā à Creatore, vt Patres asserūt. Quos inter Dionys. lib. de Diu. nom. Diuina omnis Patris ac Filij notio, ex trāscedente omnia Patris, ac Filij principatu, & nobis, & cælestibus est indulta virtutibus, ex quo & dñs, & deorum filij, deorumq; Patres Spiritus diuina effigie insignes, & sunt, & dicuntur, eo scilicet Patris, ac Filij spiritaliter exacto munere, id est, incorporaliter, nō materialiter, intelligibiliter ipso quidem diuino spiritu immateriale omne, ac diuinum superne emittente, Patreq; & Filio, ab omni & Patre, & Filio diuino (hoc est adoptiuo) Patris

& Filij munere excellēter exceptis. Hæc ille, docens filiationem adoptionis assimilari naturali, & diuinæ; sed differre ab ea quantum effectus à suprema causa. Et idem docet cap. 9. eiusdem libri. Idem docere videtur & Clemēs Stromateus lib. 2. Stromatū, à medio: Non sumus autem sicut Dñs, quoniam volumus quidē, sed non possumus. Nullus est enim discipulus super magistrū. Satis est autem si facti fuerimus sicut Dñs, non essentia. Fieri enim non potest vt id, quod est adoptione, sit essentia aequalē ei quod est natura, sed quod facti simus sempiterni, & cōtemplationem eorum qua sunt cognouerimus, & filij appellati simus, & Patrem ex ijs qua sunt ei cōiuncta, solū videamus. Et Hilar. lib. 6. de Trinit. loquens de adoptiuo, ait: Proprietatis in his significatio nulla est: nominis namq; tantūm quod Deo dignum est, indulta dignatio est. Infrā, finem versus: Filios enim Dei, opera secundū Dei Spiritum gesta conuincunt, & clamatur à nobis potius Abba Pater, quā ex natura manet proprietate, quia extra natura proprietatem est vocis officium, & dici, atq; esse nō idem est. Et lib. 12. sub initium: Et nos quidem filij Deo, sed per facturam Filij. Fuimus enim aliquando filij iracūdiæ, sed filij Dei per Spiritum adoptionis effecti, & dici id meremur potius, quā nascimur. Et reliq. Ibidem docet discrimen inter Filium naturalem, & adoptiuum: quod ille semper sit filius, hic verò non nisi ex tēpore. Et lib. 3. circa principium: Dominus dixerat: Clarifica Filium tuum: Non solum nomine cōtestatus est esse se Filium, sed & proprietate qua dicitur, tuū. Multi enim nos filij Dei, sed nō talis: hic Filius est. Hic enim & verus, & proprius est Filius, origine, non adoptione: veritate, non nuncupatione: natiuitate, non creatione. Et lib. de Synodis: Hoc verè est esse Dei Filium, paterna scilicet forma veritatem, coimaginata in se natura perfecta similitudine retulisse. Idem lib. de Patris, & Filij vnitate (qui est Gregorij Nazianzeni lib. de Fide, ab Hilario versus) docet, vera natiuitatem, seu filiationē facere, vt Filius nec sit alius substantia à Patre, nec idē in persona. Et Ambros. lib. de Fide: Nō Iudæi hoc dicunt, sed Euāgelista testatur, quod aequalē se faciebat

Idem.
Clem. Stromat. tom. 2.
Matth. 10.
Hilar.
In Christo est significatio proprietatis filij, sed non in alijs filijs Dei dictis, secundū Hilarium.
Roma. 8. & Gal. 4.
Idem.
Ephes. 2.
Rom. 8.
Idem.
Aliud inter adoptiuū filium, & naturalem discrimen.
Idem.
Ioan. 17.
Idem lib. de Synod. paulo à princ. can. 3. in fine.
Idē, seu Gregor. Nazianz. Ambros. lib. 2. de Fide. c. 4. paulo à princ. to. 2.

Ioann. 5.
Eugenius.
Idem.
August. lib. 3. in Maximin. c. 14. a liquanto ante med. tom. 6.
1. Ioann. 5.
Christus est verbum Dei.
Hilar. Synod. Syriac. ecclesiastici 37.
Ioann. 1.

Deo. Ergo Euangelista interpretatus est quid sit proprium Filium Dei se dicere, hoc est, aequalē se facere Deo. Et confirmat Eugenius lib. de Fide ad Humericum: Si verè de Patre natus est; vnus substantia, & verus Filius est. Si vnus substantia non est; nec verus Deus est. Aut si verus Deus est, & tamen de Patris substantia non est; ingenuus ergo ipse est. Idem comprobatur ab eodem, ex eo quod Pater sit ingenuus, Filius genitus, dicente; Cū ingenuus sit Pater, genitus Filius, non fieri vnā posse, eandemq; esse substantiam geniti, & ingenui, cum vtique si vt ingenuus Pater est, ingenuus esset & Filius; tunc magis diuersa posset esse substantia, quia vnusquisq; subsistens communem substantiā cum altero non haberet. Ad hæc Augustinus lib. in Maximinum, ponderans illa verba Ioannis; Vt simus in vero Filio eius Iesu Christo: ipse est verus Deus, & vita aeterna, Quando legitis, inquit, Vt simus in vero Filio eius Iesu Christo; verum Dei Filium cogitate. Hunc autem Filium nullo modo verum Dei Filium cogitatis, si eum natum esse de substantia Patris negatis. Infrā: Dicite ergo nobis, vtrum iste verus Dei Filius, ab eis qui gratia filij sunt, huius nominis quadam proprietate discretus, de nulla substantia sit, an de aliqua? Non dico, inquis, de nulla, ne de nihilo dicam. Ergo de aliqua est: quæro, de qua? Si non de Patris, aliam quære. Si aliam non inuenis, quia omnino non inuenis, Patris agnosce, & Filium cum Patre homouision confitere. Sic ille. Et pōdera sequentia Apostoli verba: Hic est verus Deus. Sicut enim verus Filius hominis, homo verus est; ita verus Dei Filius, verus Deus est. Præterea Filius Dei dicitur Verbum Dei, non vocale aut prolatitium, quod damnatum est à Synodo quadam, vt testis est Hilarius lib. de Synodis, ante medium: & ostendit homouision Filium Patri. Vt enim per Verbum omnia opera nostra fiunt, iuxta illud Ecclesiastici 37. Ante omnia opera Verbum (siue, vt Græca habent, principium omnis operis Verbum) ita & per Verbum omnia facta sunt. Deinde vt verbum sine corruptione, & fluxu, & motu procedit, sic Verbum Dei intellectuale ab ipso

Patre prodit. Et vt coexistere semper, & coæternum esse Patri Filium, splendor tibi denūciat; impassibilitatem natiuitatis illius ostendit Verbum, ita consubstantialitatem nomen Filij pandit. Est etiam Verbum expressa genitoris, quem totum dicit, & exprimit, imago, teste Basilio. Genitoris quoque voluntatem indicat, & consubstantialē Patri Verbum demonstrat. Vnde Cyril. lib. Thesauro. Quod si multa nomina Deo, & creaturis communia sunt, & tamen de ipso solo secundū naturam dicuntur; quid prohibebit Verbum etiam propriè Filium Dei appellari, & hoc vocabulo maximè ipsum esse Filij, prout homines percipere possunt, significari? quamuis multa quoque alia verba sint abusive, & ad imitationem veri Verbi appellata. Hac de causa ipse de se dicit: Ego sum veritas: quare quicquid de Deo dixeris, vt ipsi verè conueniat; de illo quidem propriè, de alijs verò abusive dictū non dubites. Hæc ille. Cuius verba rectè intellige: ait enim, nomina de Deo dici, quantū spectat ad perfectionem nomine significatam, propriū & verius in Deo reperiri, & si modus, quo illā perfectionē percipimus, vnde & nomina imponimus, propriū cōueniat creaturis: quia omnia finitè, & limitatè concipimus, sicut etiā finiti sumus; Deo verò nulla nostra limitatio congruit. Tertiò, dicitur Christus imago Dei, splendor Patris, & character hypostasis eius, & Sap. 7. Candor lucis æternæ, & speculum sine macula: & Coloss. 1. Qui est imago Dei inuisibilis. Et quia non solum est imago, sed summa imago; idcirco & consubstantialis erit. Alias enim, si creatura esset, & in infinitum à Patre distaret, & nequam summa absolutè esset imago, quia creari posset altior alia creatura, Deo similior. Quoniam verò imago ad prototypum refertur, idē ostēdit distinctionem personarum præter essentia vnitatem dictam. Hinc Patres ex imaginis voce colligunt Filium Patri homouision. Clemens enim Alexandrinus in adhortatione ad Gentes, sic docet: Est enim Dei imago eius Verbum & Filius, mentis germanum diuinum illud Verbum, lucis lux exemplaris, & ar-

Basil. lib. 11. aduer. Euenom. tom. 1.
Cyril. lib. 7. Theaur. c. 4. in init. tom. 2.
Ioan. 14. Nomina propriè de Deo dici, quo sensu dicat Cyrillus.
Christus, imago Dei, splendor Patris, & character hypostasis eius est, & dicitur.
Sap. 7. Coloss. 1.
Clem. Alexand. operis in initio.
Ioan. 1.

Imago Verbi est homo. Gen. 1. & 2.

Basil. lib. 2. in Eunom. aliquanto ante med. tomo 1. med. inter & finem.

Idem homi. 28. de Spiritu sancto. paulo à principio.

Eod. tom. à medio.

Eundem, & per omnia parem Filio, qui & Patri in diuino honore debent, pulchro in dicat exéplo Basilium.

Coloss. 1. Heb. 1.

Idem lib. de Spiritu sancto. cap. 1. 8. prope initium.

Eod. to. prope finem.

archetypa. Verbi autem imago est homo, vera mens qua est in homine, qui ad Dei imaginem, & similitudinem propterea factus esse dicitur, prudentia qua est in corde, diuino Verbo assimilatus, & ea ratione Verbi, rationisq; particeps. Basilium lib. in Eunomium: Idemq; cum archetypo existentem, nec imitatione figuratam, sed tanquam sigillo aliquo tota Patris natura Filio impressa. Et alibi in sermone contra Sabellianos, & Arrium, & Anomæos: Non sunt, inquit, duo Dii, neque enim sunt duo Patres. Qui duo principia inducit, ille duos quoque Deos prædicat. Vbi namque vnun principium, vnumquè ex ipso principio, & vnum archetypum, ac illius vna imago traditur, ibi vnitatis doctrina non corrumpitur, propterea quod ex Patre genitus, Patremq; in seipso naturaliter exprimens, vt imago quidem, per omnia illi respondet, vt progenies verò, quodōdō obtinet. Neque enim qui regiam in sero conspicatus imaginem, Regem, qui in tabula depictus est, dicit, duos ob id Reges constet, imaginem videlicet, & eum, qui per imaginem representatur, neque si demonstrato eo, qui in tabula pictus est, dixerit; Hic Rex est, mox imaginis prototypum Regis appellatione prouauit. Imò magis per hoc quod imaginem Regis Regem appellat, Regi suum confirmat honorem. Si namque imago Rex vocatur, multo magis par est Regem esse eum, cuius causa facta est imago. Sed hinc quidem, lignum, cera, & pingendi artificium imaginem facit corruptibilis hominis corruptibilem, figuram videlicet eius qui arte exprimitur. Illic verò, quando imaginem audis, splendorem gloria intellige. Quis verò est splendor ille, & qua gloria? Ipse hoc statim Apostolus exposuit, dicens; Et character substantia (id est, hypostasis, vt Græcè habetur.) Idem est ergo substantia, quod gloria: character, quod splendor. Manente itaque gloria ista perfecta, ita vt nihil imminatur, perfectus quoque ex ipsa procedit splendor. Idem quoque libro de Spiritu sancto: Quomodo igitur si vnus & vnus sunt, non sunt duo dii? Quoniam Rex dicitur Regis imago, non autem duo Reges. Neque enim potestas scinditur, neque gloria diuiditur. Quem-

admodum enim principatus ac potestas nobis dominans vna est: sic & glorificatio, quam illi deferimus, vna est, non multa. Itaque imaginis honor ad exemplar primum refertur. Quod igitur hic est per imitationem imago, hoc illic natura filius. Hæc ille. Vt ergo Filius (suo genitori, cui est simillimus) dicitur Patris imago, & essentia imago, quia in eadem essentia specifica: ita in diuinis, Filius, exprimens totum Patrem, imago est Patris in eius indiuidua substantia, & natura. Victorinus libro de Trinit. Si imago Dei Christus, de Deo Christus, imago enim, imaginis imago. Infrà: Et quare imago Dei Λόγος? Quoniam Deus in occulto, in potentia enim, Λόγος autem in manifesto, actus enim. Hilar. lib. de Trinit. explanans illud; Hunc enim Pater signauit Deus: Signatum se à Deo ait, & hoc ideo, quia vita æterna escam Filii hominis esset daturus, vt per hoc potestas in eo danda ad æternitatem escæ intelligi possit, quia omnem in se paternæ formæ plenitudinem signantis se Dei contineret; vt quod signasset Deus, non aliud ex se, quam formam Dei signantis afferret. Et post aliquanto: Non erit inuisibilis Dei imago corporea, nec indefinita speciei definita moderatio. Infrà: Primogenitus itaque omnis creatura est, quia in ipso omnia creata sunt. Infrà: Sentis ne iam, quid sit esse imaginem Dei? Creari vti que omnia in eo, & per eum. Rursus idem de imagine Patris loquens: Quæ nisi perfecta (ait) paternæ beatitudinis habeat formam, & absolutam naturam totius referat speciem, non est in imaginis veritate. Si autem inuisibilis Dei vnigenitus Deus imago est, perfecta atque absoluta in eo natura veritas inest, per quam efficitur esse eum imaginem veritatis. Et lib. de Synodis, circa principium: Imago itaque est rei ad rem coaquandæ imaginata, & indiscreta similitudo. Et paulò post: Qui imago est, vt vere imago sit, speciem necesse est & naturam, & essentiam secundum quod imago est, in se habeat autoris. In historiæ Tripartitæ lib. 1. scribit Alexander Alexandrinus in epistol. ad Alexandrum Constantinopolitanum: Imago enim est integerrima, & immutabilis, Patris, &

Coloss. 1.

Victor. lib. 1. de Trinit.

Hilar. lib. 8. de Trin. circa finem.

Ioan. 6.

Quid illud: Hunc enim Pater signauit Deus, secundum Hilarium.

Coloss. 1.

Idem ibid.

Christus cur dicatur primogenitus omnium creaturæ secundum eundem.

Idem ibid.

Idē lib. 11. de Trinitate sub initio.

Idem.

Histor. Tripart. cap. 14. aliquanto à medio.

Imago qualis esse debet.

Ambrosi. libro de Incarnatione. Domini. sacram. c. 10. sub initium, tom. 2 à medio.

Idem lib. 1. de Fide. c. 4. prope finem, eod. paulo ante med.

Ioan. 14.

Verbum Dei qualis imago sit secundum Ambrosium.

1. Cor. 1.

Ioan. 11.

Cyril. lib. 1. Theaur. c. 1. circa medium, tom. 2. initio.

Ioan. 14.

Idem cap. 1 aliquanto à princ.

Simile.

Ioan. 14. Suprà 10.

Infrà 14.

Alcuyn. lib. 1. de Trin. cap. 7.

Christus quo modo sit lumen de lumine.

Filius nõ solum propter Patrem, sed etiã est propter seipsum adorandus.

Euseb. lib. 5. de Demost.

Euang. c. 4. à medio, tomo 1.

omnino imaginem conuenit esse plenam, per quam non desit aliquid ab æqualitate eius cuius imago est. Ambrosius libro de Incarnatione. Denique si multi similes, cur solus Filius imago inuisibilis Dei dicitur, & character substantia eius, nisi quia in eo natura eiusdem vnitatis, & eius vnitatis expressio est? Alia enim secundum imitationem similitudo, alia secundum naturam. Et lib. de Fide: Vides quam imaginem dicat. Imago ista veritas est, imago ista iustitia est, imago ista Dei virtus est, non muta, quia Verbum est, non inuisibilis, quia Sapientia est: non inanis, quia virtus est, non vacua, quia vita est: non mortua, quia resurrectio est. Vides ergo, quia imago dicitur, Patrem significat esse, cuius imago sit Filius, quia nemo potest ipse sibi imago sua esse. Item Cyrillus lib. 1. Theaur. Præterea si Patris incommutabilis imago Filius est, vt Pater in ipso videatur, sicut scriptum est: Qui videt me, videt & Patrem meum; necesse est non esse factum confiteri, quod ex Patre non factum emanat. Quomodo enim in eo quod factum est, perspicitur vti quæ non factum poterit? Et lib. 3. Quæ admodum si quis depictam Regis imaginem videat, & miratus pulchritudinem imaginis, ipsum Regem videre desideret; iure vti que imago ad eum diceret: Qui me videt, Regem videt. Et rursus; Ego & Rex vnum sumus, quantum ad exactam similitudinem. Et rursus; Ego in Rege, & Rex in me est, quantum ad figuram, & formam. Figura enim & forma, & species imaginis, species, forma, & figura Regis est. Sic & Filius dicit: Qui me videt, videt & Patrem: Ego & Pater vnus sumus: Ego in Patre, & Pater in me est. Alcuynus lib. de Trinit. Quod dicimus, Lumen de lumine; non duo lumina intelligenda sunt, vel separatio luminis; sed ita intelligendum est, quod Filius effulgentia æterna luminis est æterni: sicut imago sempiternæ substantiæ, sempiterna est imago. Hæc ille. Si ergo imago summa Dei est Filius, ac per hoc eiusdem substantiæ; eadem adoratione adorandus est Filius, quæ Pater colitur, & non propter Patrem tantum, vt docuit Euseb. lib. De demonstrat. Euangelic. sicut imago Regis colitur non solum propter Regem, sed etiã

per se, cum Deus sit per omnia Patri hominios.

Quartò ostendunt Filium ad Patrem consubstantialem alia nomina, vt forma, species, figura, facies. Apostolus ait; Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Quod Hilarius lib. de Trinit. sic explicat: Ad eum autem in forma Dei esse, nihil aliud est quam æqualem Deo esse; vt æqualitas honoris Domino Iesu Christo, qui in forma Dei est, debeatur, ipso dicente: Vt omnes honorificent Filium; sicut honorificant Patrem. Alibi, Qui cum sit splendor gloria, & figura substantia eius. Cyril. lib. Commentariorum in Ioan. Hoc enim modo illud etiam intelligimus: Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. Vultum enim Dei Patris; Filium appellat, id est Patris characterem; lumē verò illius, gratiã Spiritus, qua ad omnes penetrat creaturas, per quam ad Deum fide conformamur, tanquam sigillo quodam ad Filium conformati, qui Patris imago est. Quoniam igitur vultus Dei Patris Filius est, ipse quoque character erit, in quo Deus signat. Et lib. Theaurorum, expendens illud Ioan. 5. Neque vocem vnquam audistis, neque speciem eius vidistis. Et Verbum eius non habetis in vobis manens, ait: Omnia ergo hæc Filius esse ostenditur, vox, species, & Verbum Patris. Et si species est, patet, quia etiam imago, & character substantia genitoris, habens in se ipso naturaliter illum, cuius character est.

Quintò deniq; de alijs multis nominibus loquens Gregorius Nazianzen. lib. Theologiæ ait: Sed ad Filij appellationes, de quibus sermo erat institutus, reuertamur. Videtur enim mihi appellari Filius quidem, quod si essentiam spectes, idem sit cum Patre: nec tantum sit hoc quod & Pater, sed inde. Vnigenitus autem, non solum quod ex eo solus, & solum, sed etiam quod, non vt corpora, suo quodammodo. Sermo verò, quoniam ita se habet ad Patrem, vt ad mentem sermo, non propterea modo, quod nulli passioni generatio eius est obnoxia, verum etiam quod intimus est Patri, & Patris mentem enuntiat. Adde fortasse aliquis & illud, quia ad Patrem se, vt finitio ad id, quod definitur, habet, hoc no-

Christus est forma, species, figura, & facies Patris.

Philipp. 1.

Hilar. lib. 12. de Trin. sub initio.

In forma Dei esse, quid secundum Hilarium.

Ioan. 5.

Heb. 1.

Cyril. lib. 3. in Ioan. c. 29: paulò ante dimid. tom. 1.

Psal. 4.

Ephes. 1.

Infrà 4.

Idem lib. 3. Theaur. c. 5. circa medium, tom. 2.

Ioan. 5.

Gregor. Nazian. lib. 4. Theolo. sub finem.

Filij Dei appellationes, ex Nazianzeno; etiamdem, & rationes earundem. Sermo vt se habeat ad Patrem.

Ioan. 14. Ibidem.

Nihil est quod non certa ratione cōflet.

Christus cur Sapia et potentia dicatur, veritas, & imago. 1. Cor. 1.

Quæ sit imaginis natura.

Gen. 5.

Lux quare Christus. Ioan. 1. & infra 8. & infra 9.

Act. 17.

Christus iustitia cur dicitur. 1. Cor. 1.

men ei competere: nam & hoc significat λόγος. Etenim Qui nouit (inquit) Filium, nouit & Patrem. hoc enim est quod loquis: Qui videt me, videt & Patrem meum. Breuis sanè, & compendiaria natura Patris demonstratio, est Filius. Omnis enim proles parentis sui tacita quadam est definitio. Tūm si qui & propterea, quod rebus omnibus inest, hoc nomen tributum dicat, hic à ratione non omnino aberrabit. Nam quid tandem, quod non λόγος, id est, certa ratione constat? Sapia potèrò dicitur, vt qui diuinarum pariter, & humanarum rerum sit scientia. Qui enim fieri potest, vt omnium architectus eorum qua condiderit, rationes ignoret? Potentia autem, vt qui que facta sunt, ea conseruet, quicquid omnibus consistendi facultatem suggerat. Veritas verò, vt natura vnum, non multa, verum enim quod est, vnum est, mendacium autem multiplex. Tūm quia purum Patris sui sit sigillum, & character certissimus. Imago verò, qui sit eiusdem essentia, & quod hic ab illo, non etiam ab hoc Pater. Hac enim est imaginis natura, vt princeps exēplar, vnde ducatur figura sua, referat. Tamen si plusculum hic reperimus. In ceteris enim rebus mobilis rei, immobilis est imago; hic verò viuens, viuia quoque imago. Sanè maior hic similitudo, quam fuerit in Seth ipsius Adam, quamq; in quavis prole sui sit genitoris. Talis enim simplicium rerum natura, non partim quidē eas similes esse, partim verò dissimiles, sed totam totius esse formam. Imò easdem magis esse, quam similes. Lux autem, vt qui sit animarum, qua sermone, & vita purgantur, splendor. Si enim tenebrae sunt ignorantia, & peccatum, vtique lux erit cognitio, vitæq; diuina. At vita quoniam lux est, ex qua rationalis omnis natura illustrata constat, esseq; suum accipit. In ipso enim & viuimus, & mouemur, & sumus; dum quotquot Spiritus sancti capaces sunt, omnes inde duplici afflatus efficacia, inspirationeq; afflamur, idq; quatenus mentis os aperuerimus. Iustitia verò, quod, quid cuiusq; merito debeatur, discernit, iusta iuste dictans, & his qui sub lege, & his qui sub gratia viuunt; tūm anima simul, & corpori. Vt illud qui dem imperet, hoc autem pareat, ac quod prastantius est, regnum in vilis exer-

ceat, ne vile quod est, aduersum melius insurgat. Sanctificatio autem, vt qui sit puritas, nempe vt purum quod est, vita quoque puritate complectamur. Iam Redemptio, vt qui nos peccatorum vinculis alligatos liberet, & se ipse pretium pro nobis rependat, quo totus expietur orbis. Resurrectio autem, vt qui hinc nos resuscitet, & sub peccato mortuos in vitam reducat. Hac quidem communia sunt tū ei, qui nostra natura superior, tum ei, quem propter nos assumpsit. Quæ verò propria nostra, & hinc assumpta natura sunt. Homo, quod nomen sibi vendicat, nō solūm vt corporibus corpus ipse percipitur, aliquid incomprehensibilis, eo quod diuina natura percipi nequeat; sed vt perse ipse hominem sanctificaret, dum vt fermentum totam massam temperat, ita ipse damnatam naturam in se totam copulatam à damnationis vinculo soluit, omnia pro omnibus factus quacūq; nos sumus, præter peccatum: nempe corpus, anima, mens, per quod mors fuerat ingressa. Tūm ex his coniunctum homo, Deus visibilis, propter id quod latens intelligebatur. Filius autem hominis, partim ob Adam, partim ob Virginem, ex quibus est natus: illo quidem vt progenitore, hac vt matre, & lege, & supra legem generationis. Christus autem, id est, vnctus, ob deitatem: hac enim hominis vnctio. Non (vt alij quidam docent) operatione vnctos sanctificans, sed presentia totius vngentis, nempe Dei, cuius opus est, vt vngendo sanet hominem, eumq; per hoc quod vngit, Deum faciat. Via autem, vt qui per se nos ducat. Ostium verò, vt qui introducat. Pastor autem, vt qui in loco pascue nobis habitacula præbeat, & super aquam requiei enutriet. Tūm qui hinc nos ducat, nosq; aduersum feras propugnet, conuertat errantem, perditum reducat, saucium obliget, conseruet robustum, ac demique in caelestes illas caulas pastoria artis sermonibus cogat. Ouis autem, vt victima. Agnus, vt integer, ac purus. Pontifex, vt Conciliator. Porro Melchisedec, quod quatenus supra nos existit, matre careat; & qua parte nostri similis est, patre; tūm eius generatio superna sit inexplicabilis. Generationem enim eius (inquit ille) quis enarrabit. Idem lib. de vnitatem Patris ac Filij propè finem:

Christus cur sanctificatio, & redemptio. Ibidem. 1. Cor. 1. Infra 6. Ioan. 11.

Propria Christi nomina secundū Humanitatem.

Homo cur Christus. 1. Cor. 5. et Gal. 5. Rom. 8. & Heb. 4. Sap. 1. Rom. 5. Cur Filius hominis; & vnctus, siue Christus. Quæ nam sit vnctio Christi. Psal. 44. & Heb. 1. Via, & ostiū. Ioan. 14. Suprà 10. Ibidem. Psal. 22. Ibidem. Quam vere pastor Christus dicitur. Luc. 15. Suprà 10. Hierem. 11. Isai. 53. et Act. 8. Ibidem. Hebr. 2. Psal. 109. Christus cur dicitur Melchisedec. Isai. 53. Idē Nazian. apud Hilar. sub finem O peris.

Ipsè

Alia Christi nomina per censentur.

Infra 14. 1. Cor. 15.

Ioan. 1. Ecclesiastici 24. Ioan. 5. Luc. 1. & 1. Cor. 1. & aliis. Prouerb. 9. & aliis. Ioan. 1. Ibidem. Psal. 17. & sapè aliis. Isai. 53. & aliis. Matth. 13. Ibidem. Ibidem. Luc. 9. Ioan. 4. & Isai. 12. 1. Cor. 10. Psal. 117. & Isai. 28. & Matth. 21. & Act. 4. & Rom. 9. & Ephes. 2. & 1. Pet. 2. Isai. 53. & alibi. 1. Tim. 2. et sapè in Euāgelio. Deuter. 32. Apoc. 5. Hebr. 2. & Osee 13. & 1. Cor. 15. B. August. tom. 3.

Ipsè Filius ratio dicitur, quæ tamē ratio multis nominibus appellatur. Modo enim Verbum, modò virtus, modò sapientia, modò dextera, modò brachium, modò margarita, modò thesaurus, modò retia, modò aratrum, modò fons, modò petra, modò lapis angularis, modò agnus, modò homo, modò vitulus, modò aquila, modò leo, modò via, modò veritas, modò vita; cum sit Deus omnia, & in omnibus: & per hæc vocabula, diuinarū dispensationum mysteria cognoscuntur. Nam & ob hoc Verbum nuncupatur: quia & proprie diuino ore processit; & nihil Pater sine eo aut iussit, aut fecit. Virtus dicitur: quia verè de Deo, & semper cum Deo, & omnis potestas Patris in ipso consistit. Sapia appellatur: quia de corde Patris adueniens arcana in caelestibus referat. Dextera nuncupatur, & per eum omnia opera diuina perfecta sunt. Brachium dicitur, quia ab ipso omnia continentur. Margarita appellatur: quia nihil illo pretiosius inuenitur. Thesaurus dicitur; vt in ipso omnes diuitia regnorum caelestium, qua recondita sunt, agnoscantur. Retia dicitur: quia per ipsum, & in ipso de mari seculi, Gentium quasi multitudo piscium in Ecclesia congregatur, vbi bonorum, malorumq; discrimina cognoscuntur. Aratrum nuncupatur: quia signo crucis sua Gentium peccata subiguntur, vt necessariò semini præparentur. Fons aqua appellatur: quia ex eo sitientium corda caelestis aqua gratia irrigantur. Petra dicitur: quia credentibus fortitudinem, incredulis duritiæ præstat. Lapis dicitur angularis: quia vtrosq; parietes Veteris, ac Noui Testamēti, vnus mediator in semetipso continens copulauit. Agnus appellatur, vt innocentia Christi, & passio demonstratur. Homo dicitur: quia secundum carnem propter nos homines nasci dignatus est. Vitulus dicitur: quia propter nostrā salutē pati sustinuit. Aquila dicitur: quia post venerabilem resurrectionem, quasi remis alitū ad Patrē reuolauit. Itē Leo dicitur est: quia ipse est Rex Regum, qui mortem, ac diabolus virtutis sua potestate comminuit. Hæc magnus ille Theologus. Et August. lib. 7. de Trinit. c. 3. plura nomina de Christo haberi in Scripturis, quæ de Patre asserit: quia oportebat nobis magis explicari Sapientiam, vel genitam, vel fa-

ctam, qua homo factus etiam cōdita, vel facta, vel creata dicitur Sapia; & quia per illā explicari debuit Sapia iugenta; & quod per illam nos informamur; & imitari eam debemus.

Egimus hætenus Scripturis sacris, quas Patrum sententijs, & interpretationibus corroboramus: ad idē etiā demonstrandum producemus solidas aliquot rationes, quæ fidem tanti mysterij constabulant, & confirmant. Id enim faciendum esse docuit Clemens superius allegatus, & Hilarius lib. de Trinit. eleganter his verbis faciendum persuadet: Fidem non nudam Apostolus, atq; inopem rationis reliquit, quæ quāuis potissima ad salutem sit, tamē nisi per doctrinam instruat, habebit quidem inter aduersa tutum refugiendi recessum, non etiam retinebit constantem obtinendi securitatem: eritq; vt infirmis sint post fugam castra, non etiam vt arma habentibus adsit interrita fortitudo. Hæc ille, aptè cōferens fidelem sine rationibus tenentem quæ fidei sunt, homini inermi, qui per fidem recipit se ad castra Ecclesiæ, credendo quicquid illa credit: at rationibus fidem propugnante armato viro cōparans, cuius animus interritis argumentis non cedit, & captiosis rationibus non circumuenitur: & idē firmus in acie stat, & manus conferit.

Redigemus igitur ad tria capita eiuſmodi rationes. Primū est Dei, cuius apparet maior perfectio, & illustrior Patris, & Filij gloria. Secūdo ostendemus, idē exigere vniuersum, vt Verbum sit Patri consubstantiale. Tertio, peculiariter intellectu, siue ratione præditas creaturas id ipsum requirere. Et vt primū caput attingat oratio nostra, sit prima demonstratio: Cū Deus infinita potentia, & bonitate, atq; fecunditate vigeat, infinitè etiā se cōmunicabit, nō solū producendo modo quodam, qui vim infinitā exigit, vt facit cū creat ex nihilo, vel cū miracula supra omnem facultatē creatam posita perficit, sed etiam infinitū producendo. Lōgè em̄ maius, & excellentius, infinitum infinito modo producere, quàm finitum modo infinito. Ergo Pater æqualē sibi per omnia producet Filium; vel si

Plura nomina in Scripturis cur Filio, quàm Patri tribuatur, teste Augustino. Ecclesiastici 24. Eadem veritas triplici ex capite ductis rationibus cōfirmatur. Clem. Alexand. Hilar. lib. 12. de Trinit. intermedium circiter & init. 1. Pet. 3. Fides non nuda est, nec rationis inops.

I. locus à parte Dei. Prima Demonstratio, quod Pater æqualem sibi per omnia Filium generet, atq; consubstantialem.

Duplex productio i Deo longè diuersa.

minor

minor est Filius, Pater eū producēdo nō toto conatu, hoc est infinito, produxisset filium, neq; in productione finiti infinitus Pater quiesceret, si creaturę non quiescunt, nisi cōsubstantialia sibi producant: quāobrem terra terrā, aqua aquā, ignis ignē, planta plantam, equus equum, homo deniq; hominē generat. Præsertim cū perfectus sit de sua substantia producere hominem uiuū, & sibi cōsubstantialē, quā hominem pictū, vel sculptum facere. Deus igitur de sua substantia producet Deū, id est, Pater Filii: quē quia ex infinitate producit, nō est minor Patre Filio: & quia ex æternitate æternū: & quia de tota sua substantia, hominē, hoc est, eius dē substantiæ, siue essentiæ generabit.

II. Demonstratio ab absurdis.

Secunda Demonstratio est. Sine productione æqualis, & hominis nō esset in Deo summa cōcordia, & summa æqualitas, quæ solum esse possunt inter producentē, & ex tota substantia productū: nec esset summa amicitia, & charitas, ac iocunditas, quæ nō nisi summam exigunt cōcordiā, & æqualitatem inter plures: quin potius infinita esset imperfectio, si tantum posset creare ex nihilo, & nō de substantia sua generare, quia Dei agere, ut pote finitum, infinitē ab infinito esse distaret, & agere Dei plus esset in potentia, quā in actu. Et si agere Dei esset minus quā esse, iā agere Dei esset propter esse, & ipsum agere nō esset finis; cū tamē quælibet substantia sit propter suam actionem, & illa decoreretur. Esset etiā minoritas, & maioritas in Deo, & infinitum esset finitū, & cōtrario; quia esse, & agere sunt Deus: vel non esset Deus finitus, nec infinitus. Et Deus ut summē distet à nō ente, nō solum debet habere esse infinitum, sed dare etiam alteri ipsum esse infinitum.

III. Demonstratio etiam ab incommodis.

Tertia Demonstratio. Iure notari posset Deus vel impotentiæ, vel inuidiæ, si vel nō posset infinitum, & æqualem filium generare, vel cū posset, nollet. Tamen idcirco Patres maiorem Patris, & Filij gloriam esse acutē peruidebant in hac ipsa Filij ex Patris tota substantia productione. Hinc Athanasius in Disput. in Arrium Laodiceæ habitans; *Quid magis Catholica, & Apostolica veritati cōgruat,*

religiosa mētis intentione respicite; vtrū fateri omnipotentē Deū impassibiliter ex se ipso Filium generasse; an illud potius opinari debeamus, ne passionis vitio subiaceret ex se ipso, id est, ex sua substantia Filium generare nō potuisse. Ego enim id astruo, id clarissima vocis professione asseuero, quod sicuti Deus impassibilis, ita & omnipotens est. Nazianzenus in tract. de Fide, circa finē: Illud ante cūcta metuentes, ne, si Pater & Filius vnū nō sunt, in inuidiam recurrat autoris interpolata natiuitas. Hoc enim placuit hæreticis, ut si sit Deus ille omnipotens, inuisibilis, immensus, degeneraret in Filio, nō modò potestate, sed & cōditione mutata, quasi nō potuerit Pater de semetipso talē habere Filium, qualis ipse est. Et proinde nos Filium verū, de vero Patre natū, non factū, vnus substantia cū Patre defendimus. Et hoc est quod Græci homouisiō appellāt, id est, aliū ipsum, ut a diētia nominū persona fieret, nō ut substantiā vocabula separarent. Idē oratione in sanctū Lauacrū, sub finem ait: Nō enim illi ad gloriā cedit, ex quo ei (id est, Patri) aut illis qui ex ipso sunt (id est, personis) accidit humiliatio. Hilarius lib. 3. de Trinitio: Hic ergo ingēnitus ante omne tēpus ex se Filium genuit, nō ex aliqua subiecta materia, quia per Filium omnia: nō ex nihilo, quia ex se Filii: nō ut partum, quia nihil in Deo demutabile, aut vacuū est: nō partē sui, vel diuisam, vel discissam, vel extēsam, quia & impassibilis, & incorporeus Deus est: hæc autē passionis & carnis sunt, & secundum Apostolū, in Christo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Sed incōprehensibiliter, inenarrabiliter, ante omne tēpus & secula vnigenitū ex his quæ ingēnita in se erant, procreauit. Omne quod Deus est, per charitatem atq; virtutē natiuitati eius impartit, ac sic ab ingenito, perfectō, æternōq; Patre, vnigenitus, & perfectus, & æternus est Filius. Idē lib. 4. paullo à principio; Cessat ergo opinio cōtumeliæ: cū quicquid in esse Filio maiestatis docebitur, id ad amplificandā potestatem eius, qui istiusmodi genuerit, redundabit. Et lib. 6. aliquāto ante med. Bonū te etiā ex natiuitate mea didici; atq; ob id nō inuidiū te bonorū tuorū in vnigeniti tui natiuitate esse cōfido. Ambrosius lib. 1. de Fide. c. 4. initio: Sed nō est honorificētia boni Patris, filij inu-

Gregor. Nazianzenus. inter medium, & finē operis.

Græci Filii Patri cur dicant homouisiō, teste Nazianzeno. Idem.

Hilarius. initio operis.

Ioan. 1.

Coloss. 1. & 2.

Idem.

Idem.

Ambrosius. tom. 2.

ria.

Idem.

Augustinus. tom. 6. sub finem.

Idem.

Cyrillus. cap. 1. lib. Theophrasti. sub initium tom. 2. initio.

Ioan. 1.

Deo Patri cur sit gloriosus, sibi æquale gignere, quā minorem, & imparcem.

Augustinus. lib. 15. de Trinitio. c. 14. tom. 3.

Alter locus à ratione vnici, pro eadem veritate.

ria. Nō potest bono Patri placere, si filius degenerasse potius à patre, quā patrem aquasse credatur. Et lib. 5. de Fide. c. 8. propè finem. Si minorē generauit Deus Filium, minus cōtulit. Si minus contulit, aut Deus minus voluit, aut minus potuit. Sed nec infirmus, nec inuidus Pater, quia nec voluntas ante Filium, nec potestas. Et Augustinus lib. 3. in Maximinum. c. 7. Tu dicis quod Pater genuit Filium minorē seipso, in quo & Patri derogas, qui si Filium vniciū minorē genuit, aut nō potuit, aut nō voluit gignere æqualem sibi. Si nō potuit, infirmus: si noluit, inuidus inuenitur. Sed vtrū que hoc falsum est: Patri ergo Deo Filius verus æqualis. Et cap. 23. eiusdē libri in Maximinum limitatem Dei Filium, in fine: Tecū habeto mensurā tuam, quā tuū falsum dominum metiaris, & de vero Dño mentiaris. Hæc ille in sensu. Et cap. 25. initio: Vide si aliud conaris, nisi ad vnus Patris gloriā per vnici Filij contumeliā peruenire, ut scilicet non augeatur Pater in gloria, nisi minuatur Filius in natura. Cyrilus lib. 2. Theophrasti. Quia igitur & omnia Pater est, & meliora semper vult, cōsubstantialis sibi ex Deo nascitur Filius. Nō enim potest esse perfecta deitas, nisi Filium habeat, & fructū ex se pariat: nec potest esse creator Deus absq; Filio, per quem omnia sunt. Sic Cyrillus. Ad hæc sicut maior est gloria Dei quod sit Pater (quod est ab æterno) quā quod conditor, quod est ex tēpore: quemadmodum habere filium ex substantia sua genitum, & viuū, quā ex lapide, vel ligno marmoreum, vel ligneū, & mortuū: & maior gloria habere cōsubstantialē, quā alterius minoris substantiæ. Ita etiā maior est gloria Verbi, si cōsubstantialē sit Patri, quā si sit creatura. Quod indicat ipsum nomē Verbi: nam teste B. Augustino. verbū lapidis est id quod de lapide intelligimus, seu intellectus lapidis: ita etiam Verbum Patris id erit, quod de se Pater intelligit: qui, quia nō plus, vel minus quā sit, seipsum intelligit, & corde dicit. Verbum suum, nō erit ipso vel maius, vel minus, sed omninō æquale per omnia. Ex secūdo capite, nepe ex vnici, argumenta petuntur, quibus probetur verbum esse cōsubstantialē Patri suo. Nam in primis si ignis in se non habe-

ret natiuum, & intrinsecum calorem, nec aërem, nec aquam, nec terrā, nec aliud calefaceret omninō. Externa, & mutuata opera inernam, propriā, & natiuum ponit operationem; aliās in operationes non prodirent. Et ut opera artis illa naturæ prærequirunt; ita sine proprio, & sine naturali Verbo Dei filio (qui proculdubio Patri suo cōsubstantialis est) mūdus hic nec creatus esset, nec cōseruaretur: & omnes creaturæ steriles essent, & sine fecunditate, nihilq; producerent: esset præterea hiatus quidā, & discōtinuatio in vnici, si Verbum esset creatura ex nihilo, vel ex non extantibus facta, etiam si lōgē perfectissima, ut Arriani fingebant: talis enim minimē cū alijs cōtinuaretur, sed lōgē ab alijs distaret. Cū tamen vnici exigit perfectio, ut species quasi numeri sint (ut tradit Philo sophus) quorum qui sibi inuicē immediati sunt, sola vnitate differunt. Ad hæc videmus in vnici, quo facultas aliqua est potentior, & altior, eo operationem habere coniunctiorē, & magis intrinsecam. Sensus enim operatio magis est interna quā plātā, & hominis ratione præditi, vel Angeli actiones sunt magis intrinsecæ, quā in animali. Operationes etiā sensuum internorum, quā externorū, quare ratio supra se ipsam, & supra suā reflectitur operationem, quod sensus nequaquam potest. Deus igitur, qui infinitæ sublimioris est potestatis, summē cōiunctam operationem habebit, qua se ipsum vel cognoscat, vel amet: & idē eius operatio naturam suā nō diuidet, vel scindet, quod nec homo, nec Angelus assequi potest. Vnde Augustinus in Oratione de Quinq; hæresibus. agens in Arrium diuidentem substantiam Patris ab illa Filij, & in simplicē Christianum Arrianos excusantem inroducens, ait: Dicit aliquis: Ad omnia quæ voluisti respondit, in responsionibus illius nihil inuenitur aduersum. Quid amplius queris? Expecta, frater, noli facile iudicare, habeo adhuc quod interrogem: noli citō te illi committere. responsio clarer, virus later. Paullo post: O Arriana hæresis, o crudelis, & impia! Meretrix (iudicate Salomone) ne vnici viuū, ne vn-

Aristot.

Ratione roboratur hæc veritas.

Augustinus. oratione de quinque hæresibus. c. 6. sub initium, tom. 6. initio. Arriana iugularur impietas, atq; peridia.

3. Reg. 3.

decunq;

Arriana hæ-
resis qualis,
teste Augusti
no.

III. locus ex
parte Ange-
lorum, & ho-
minum.
Rom. 1.

Heb. 1.
Matth. 2.

Hilar. lib.
12. de Tri-
nit. sub ini-
tium.
Philip. 2.
Ioann. 5.

Nunquam di-
uerfitas re-
rum, nisi &
in honore di-
uerso est.

Cyrril. c. 2.
lib. Thesau-
initio, tom.
2.

Idem cap. 2

Idem cap. 4
in fine.

II. ratio ter-
tij loci pro-
positi ad pro-
bandum, Deū
consubstān-
tiale sibi ver-
bum produ-
cendo, sic ma-
gis & cognō-
sci, & amari.

decunq; conceptum, iamq; partum perde-
ret, non permisit diuidi filium suum, &
tu diuidis Dominū Deum tuum? Illa etsi
meretrix, tamen pia, quia mater: tu autē
& meretrix, & impia, non ut mater, quod
paris, præfocas: quod non paris, cōgregas.
Hæc ille, eleganter sanē.

Ex tertio capite defumimus argu-
menta. Primum quidem, quia si An-
geli, & homines adorant Verbū Dei,
Vel Filium, si creatura esset, & non cō-
substantialis Patri, impij & idololatræ
essent, creaturæ seruietes: & hæc eo-
rum impietas in Filium, qui se adorari
fineret, & in Patrem transiret, qui In-
troducens Primogenitum in orbem terre,
ait; Et adorent eum omnes Angeli Dei.
Magos etiam ab Oriente duxit, qui
procidentes adorarūt eum. Hinc Hil-
arius lib. De Trinit. Aded autem in for-
ma Dei esse nihil aliud est quam equalē
Deo esse; vt equalitas honoris Domino
Iesu Christo, qui in forma Dei est, debea-
tur, ipso dicente: Vt omnes honorificent
Filium, sicut honorificant Patrem. Qui
non honorificat Filium, non honorificat
Patrem, qui misit illum. Nunquam diuer-
sitas rerum, nisi & in honore diuerso est.
Res enim eadem venerationis eiusdē sunt:
quia vt summus honor indignē inferiori-
bus defertur, ita cum contumelia superio-
rum inferiora his aquabuntur honore.
Sic ille acutē. Cyrrillus quoque lib. 6.
Thesaur. Si Filius naturā Deus non es-
set, miserius modō esset genus humanum,
quam antea; quia cum credat se a serui-
tute falsorum liberari deorum, in eādē
incidit impietatem, Deo seruiens, qui na-
turaliter Deus non est. Et lib. 2. argu-
mētatur à præcepto Angelis factō de
adorando Christo, & concludit quod
est Patri consubstantialis. Et lib. 12. Si
creatura esset Verbum, non solum nos, qui
homines sumus, verum etiam cælorū vir-
tutes errarent, creaturam, non Creatorem
adorantes. Sed rectē illi adorant, quem
verum Deum cognoscunt. Non est ergo
creatura Filius Dei.

Secundō, si Deus Verbum sibi æqua-
le, & consubstantialenon genuit, non
esset ita cognitus, & amabilis ab homi-
ne, vel Angelo, sicut illud habens. Et si
enim per quāsdam veluti extrinsecas
notas, & signa cognosci valeat Deus

vt cōditor, & prima caussa, & primus
motor, & orbis totius gubernator: ta-
men quia hæc omnia liberē exercet ex
voluntate, & consilio, non ex virtute
naturæ, nō nisi finitē se per illa in vni-
uerso communicat. Magis autem, &
apertius cognoscitur per hoc, & intel-
ligitur, & amatur, quod infinitum, &
substantialē Verbum producat, ei to-
tam suam communicando bonitatē,
quā per iam dicta signa: nam & natu-
rale est quāuis rem ex proprietate
naturali, & operatione magis intelli-
gere, quā ex aduentitia, & minime
propria. Hinc Cyrrillus lib. Thesaur. c.
6. aliquāto à medio.
Cyril. lib. 1.
Thesaur. c.
6. aliquāto
à medio.
Matth. vlt.
Ioan. 14.
Ibidem.
Creaturæ
quantum di-
stent à Crea-
tore.
Ioan. 20.
Expenditur
illud: Ascēdo
ad Patrem
meum, & Pa-
trem vestrū;
Deum meū,
& Deum vo-
strum.

Cyril. lib. 1.
Thesaur. c.
6. aliquāto
à medio.

Matth. vlt.

Ioan. 14.

Ibidem.

Creaturæ
quantum di-
stent à Crea-
tore.

Ioan. 20.

Expenditur
illud: Ascēdo
ad Patrem
meum, & Pa-
trem vestrū;
Deum meū,
& Deum vo-
strum.

TRACTATUS IX.

In quo omnia argumēta Arrianorum, quæ
inducunt, Filium Patri non esse consub-
stantialē, enarrantur, & simul refelluntur.

DANDA Est opera, vt ar-
gumēta Arrianorum, quæ
tūm ex sacris literis, tūm
ex rationū momentis col-
ligebant, vt consubstantialitātē Ver-
bi ad Patrem tot modis confirmatā
infirmarent, producamus, eaq; nul-
lius prorsus esse roboris, ac momen-
ti ostēdamus. Athanasius enim in dis-
putatione illa in Arrium plurā con-
iungēs argumenta, in eorum perso-
na loquitur, dicens: Si ergo (Filius) ma-
iorem habet, si missus est, si spontanea vo-
luntate non venit, si voluntatem suam
non fecit, si, quod ei dicitur, loquitur, si
sibi data custodia, si rogat, si pro calice
deprecatur, si nomen ab alio accepit,
si sedes discipulis petentibus propria po-
testate non tribuit, si qua sunt Patri pla-
cita, facit, & ab ipso à mortuis suscita-
tur, æquum non videtur, vt qui de sua
subiectione tanta ac talia dicit, Patri ef-
ficiatur equalis. Hæc ille, vel Vigi-
lius Episcopus, & Martyr Tridenti-
nus, vt ipsemet insinuare videtur,
vel quisquis alius eius libri autor
extitit. Gregor. quoq; Nazian. lib. 3.
Theolog. multa Arrianorū colligit ar-
gumēta. Sed hæc omnia & similia
vnica responsione soluuntur, nempe
duasse naturas in Christo, & mul-
ta talia vel dici de Christo propter hu-
manā naturā, vel tribuenda esse di-
uinę, ob originem quā à Patre habet;
vel quia quā plurima de illo ob excel-
lētā suā, & imbecillitatē, & crassitiē
nostrā abusiue, & pertropū in Scriptu-
ris & Patribus dicta inueniūtur. Hęc
Patres docēt. Ait Greg. Nazian. præ-
dicto loco, circa finē: Porrō si vnā om-
niū summā maius, sublimiora quidē tri-

bue Deitati & nature, corpore, corporis-
que affectionibus omnibus superiori: ve-
rūm humiliora quæque ascribe composi-
to, & primū tua gratia, siue inuito, si-
ue incarnato, siue homini factō, deinde in
summā dignitatē euecto. Et Ambros.
lib. 2. de Fide: Seruemus, distinctiōnem
diuinitatis, & carnis: vnus in vtraque lo-
quitur Dei Filius, quia in eodem vtraque
natura est. Et. si idem loquitur, non vno
semper loquitur modo. Intende in eo nūc
gloriam Dei, nūc hominis passiones: quia
quasi Deus loquitur qua sunt diuina,
quia Verbū est: quasi homo dicit quæ sūt
humana, quia in mea substantia loqueba-
tur. Infra: Consideremus quia nobis pro-
dest bene credere. Mihi enim prodest sci-
re quia propter me Christus suscepit
meas infirmitates, mei corporis subijt pas-
siones, pro me peccatum, hoc est, pro om-
ni homine, pro me maledictum factus
est, & pro me, atque in me subditus at-
que subiectus; pro me agnus, pro me vi-
tis, pro me lapis, pro me seruus, pro me
filius ancillæ, pro me diem iudicij igno-
rans, pro me nesciens diem, aut horam.
Et libro 3. Inter duo grauius sacrile-
gia fortasse detestabilius sit ad diui-
nitatem referre qua carnis sunt, quam
ad literam referre qua spiritus sunt.
Illi (scilicet Iudæi) timuerunt in Deo
carnem credere; & idē redemptionis
gratiam perdiderunt, quia causam sa-
lutis abiurant. Isti (scilicet Arriani)
diuinitatis maiestatem vsque ad carnis
infirma deducunt. Et Cyrrillus lib. 10.
Thesaur. Duarū igitur naturarū suarū
cognitio, & dictis, & factis necessa-
riū faciēda erat. Quare ipsi quoque
nos debemus, qua Deo verō conueniunt,
diuinitati suæ, qua homini verō, hu-

Phili. 2.

Ambro. c. 4
lib. de Fide,
inter med.
& fin. to. 2.

Christi ho-
minis pro-
priæ functio-
nes.

Gal. 3.

Luc. 2.

Ioan. 1.

Infra 15.

Matth. 21.

Philip. 2.

Luc. 1.

Matth. 24.

Idem ca. 3.

paullō à me-
dio.

Iudæi redē-
ptionis gra-
tiā quare per-
didit; Ar-
rianorū im-
pietas in
Christum.

Cyrril. c. 2.

propē fin. to-
mo 2.

Cap. 3. sub initium.

militati nostrae quam propter nos assumptis accommodare. Et infra: Quod si ex dictis, factisue humano more perturbamini, quare non proficitis ex illis, qua ut Deus verus & dixit, & fecit? Et si propter humilia dicta, factaue, humilia de ipso intelligitis, cur sublimia quoque de ipso non creditis, propter dicta, factaue ut a vero Deo? Et lib. 5. Sicut igitur de vere creaturis, non naturaliter, sed abusive, Verbum genuit, dicitur: sic quando de Filio creatio dicitur, abusive intelligenda est, ut naturalis eius proprietates conservetur. Creaturis enim gratia Dei largitur, ut generatio de ipsis predicetur, Aeterno autem, consubstantialis Patris Verbo incarnatio creationem attribuit. Quantum igitur interfit inter genitum, & creatum, recte primò teneatur: deinde nonnunquam quando nullum inde sequitur Fidei detrimentum, indifferenter verba capiuntur. Hæc ille, docens creaturam proprie tribui Christo ob humanitatem, abusive ob diuinitatem: sicut aliqui proprie creati abusive geniti dicuntur: Ut, Deum qui te genuit, dereliquisti? Et Iob; Quis est, inquit, pluuia pater? vel quis genuit stillas roris? De cuius vtero egressa est glacies? Et gelu de celo quis genuit? Et hæc de modo respondendi ad Scripturas.

Deut. 32. Iob 38.

Arrianorum argumentum a traditione Patrum. Supra 15.

Greg. li. 12. Moral. c. 15. ante med. to. 1.

I. Ioan. 2. Ingeniū hæreticorū quæ sit.

Solutio.

Secundo loco proferebant pro se ipsis Arriani traditionem Doctorum, in quorum persona loquitur Eliphaz Themanites: Et senes, & antiqui sunt in nobis multo vetustiores quam patres tui. In quæ verba ait Gregorius: Quia omnes heretici a sancta vniuersali Ecclesia sunt egressi, testatur Ioannes, qui ait: Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis. Sed ut ea quæ asserunt, commendare stultis mentibus hominum, quasi de antiquitate possint, antiquos Patres se habere restantur, atque ipsos Doctores Ecclesie, sua professionis magistros dicunt. Cumque presentes predicatorum despiciunt, de antiquorum Patrum magisterio falsa presumptione gloriuntur, ut ea quæ ipsi dicunt, etiam antiquos Patres tenuisse fateantur, quatenus hoc quod rectitudine astruere non valent, quasi ex illorum autoritate confirmant. Hæc ille. Ideo omnia quæ

allegabant Arriani ex Patribus, vno verbo solui possunt: Quia aut doctores non fuerunt vsquequaque Catholici; & ideo nihil mouere debet eorum sententia: si verò fuerunt Orthodoxi, aut re non plenè discussa, & quasi aliud agentes locuti sunt, aut improprie, & abusive, & aliquanto liberius, præsertim in oppositum errorem agentes. Vnde Basilius ad Maximum Philosophum, loquens de Dionysio Corinthiorum Episcopo: Quæ de rebus, inquit, Dionysii sciscitatis, venerunt quidem ad nos admodum illius multa; libri verò nondum adsunt; atque ideo nihil dum misimus. Est autem hæc nostra de illo sententia. Non omnia viri huius laudamus. Sunt, quæ prorsus etiam damnamus. Ipse prope modum, quantum nobis liquet, primus hominibus impietatis istius Anomiana, quæ iam passim obstrépit, seminaria præbuit. Causam verò huius non puto animi malitiam esse, sed quòd vehementer cupit oblectari Sabellio. Soleo itaque illum similem estimare plantatori cuiquam, qui recentis planta correcturus auersionem, ita immoderatè illam retorquet, ut à medio aberrat, & ad contrarium latus ramulum abducat. Tale quid & ab hoc viro factumprehendimus.

Basil. epist. 41. init. to. vltimo. Basil. Magni qualis de Dionysio Corinthiorum Episcopo, eius quæ libris sententia. Qualis Dionysius ille Corinthiorum Episcopus?

Arrianæ impietatis vnde radix omnis.

Deo logè est dissimilior creatura quæ similis.

Greg. Naz.

Quorū esse nō est simile, horū nec generare est simile.

Tertiò agebant Arriani ratiunculis, & sophismatibus: quæ quidem omnia nituntur in eo, quòd diuinam generationem more create generationis metiri volebant. Ideo nō valet argumentum: Hoc reperitur in generatione creaturarum: ergo in Dei generatione: imò potius sequitur oppositum. Quia enim operatio sequitur naturam operantis, & creatura logè dissimilior est Creatori quàm similis; ideo non sequitur, illud accidere in diuino generante, quòd & in creaturis, quia in creaturis sunt imperfectiones multæ, in Deo nulla. Hinc Nazianzenus Orat. 17. ait: Tu ergo propter hoc vis ita generare Deum, quia etiam corpora (scilicet ex nō extantibus ex tempore.) Ego autem propter hoc non ita, quoniam ita corpora, quorum enim esse non est simile, horum nec generare est simile.

Solui-

Rationū Arrianorū contra verbū, caput secundum. Ratio 1. Basil. to. 1. circa med. & finem.

Idem. I. Solutio. Ingeniti vocè, cur nō recipiat Magnus Basilius.

Ambro. lib. de Incarn. Dom. Sacramento, c. 8. initio, to. 2. in fine. Arrianorum impudentia, leuitas, & inconstantia.

Altera solutio, harū vocum, Ingeniti scilicet, & Ingéniti, affliguās differentiam. Cyrill. c. 1. sub init. to. 2.

Damas. c. 9.

Soluimus ergo primo loco Arrianorum rationes. Deinde quæ ex Scripturis allegat. Tertiò, quòd liceat uti voce ἐγγενέου.

Sit ergo prima ratio: Si pater esset ingenitus, & Filius genitus, essent diuersæ substantiæ, cum ingenitū substantiā significet. Et ut arguebat Eunomius (ut testis est Basilius lib. 1. in eum) Ingenitus non dicitur per con-templationem, quia quæ ita dicuntur, facta sunt: neque per priuationem, quia priuatio posterior est ipso habitu, & nihil Deo posterius: ergo substantiam significat: ergo cum ingenito opponatur genitum, substantia differre oportet.

Respondet Basilius ibidem: Ego autem etiā Ingeniti, siue Inmascibilis appellationem, quamuis summo opere cogitationibus nostris congruat, tamen quoniam nullo loco in Scriptura ipsam inuenio, & quoniam primum est elementum blasphemie istorum, silentio tradendam merito duxerim. Præsertim cum Patris vox & id possit quòd Ingeniti, & ad id etiam propter relationem coniunctam sibi Filij cogitationem adducat. Ambrosius libro de Incarnatione æmulatus Basiliij prædictam sententiam, ait: Primum omnium Ingenitum in Scripturis diuinitis nusquam inuenio. Non legi, non audiui. Cuius igitur mutabilitatis sunt homines istiusmodi, ut nos dicant ea vsurpare, quæ non sunt scripta; cum ea quæ sunt scripta, dicamus, & ipsi obijciant quòd scriptum non sit? nonne ipsi sibi aduersantur, & autoritatem calumnie suæ derogant? Hæc illi.

Quia tamen Patres iam illam vocem vsurparunt ad significandam quæ ab alio non est personam; ea admissa, potest solui ratio, præmittendo id quòd notat Cyrillus libro 11. Thesauro. Ingenitum (quòd Græcè ἐγγενέου) vnico, N, Græcè scriptum, non factum, neque creatum significat, & de Deo vniuersaliter predicatur. Gemino autem, NN, scriptum, non natum, neque genitum, nec ex alio esse significat, & Patri accommodatur. Vnde Damascenus libro 1. de Fide ait, quòd quæuis persona est ingenita, id est, non facta; solus au-

tem Pater est ingenitus, id est, non genitus generans. Hæc ille ferè. Tamen adhuc non est proprium Patris, cum etiam Spiritui Sancto conueniat, ut Ambrosius testatur libro 1. de Incarnat. cap. 8. & 9. & Hieron. apud D. Thomam in prima parte. Significat etiam hoc nomē ἐγγενέου omnis processionis negationem: ut idè sit hoc modo ingenitū, quòd improductū. Et hæc significatione voluit Patres, Ingenitum esse propriam notionem Patris, ut Ignatius epist. 9. Athanas. epist. ad Serapionem, Nazianz. orat. 12. & D. Thom. Opusc. 1. cap. 8. ait fuisse in Conci. Nicæno ita definitū: quia ratione Spiritus Sanctus non est dicens Ingenitus, cum nō sit improductus, ut Pater. Hoc docent Hilar. lib. 4. de Trinita. Hierony. epist. ad Damasum, August. lib. 15. de Trini. cap. 26. & 27. & quæst. 2. ad Orosiū. Sixtus quoque; I. epist. 1. & Conc. Toleta. XI. & Synodus Syrmic. cap. 27. & 28. Apponā autè aliquot testimonia ex his Patribus citatis. Nā ut communis est tribus personis illa vox, ait Dionys. lib. de Diui. nom. Quæuis persona est ingenitum, non quasi nondū genitū, seu quasi imperfectum sit, seu non sit, ab hoc, aut hoc nō sit, neque; ut quòd nusquam, nulloq; modo sit, sed ut quòd super omnia ingenitū, semper quæ sit, & in se perfectū sit, atque idem sit secundū se ipsum, atque à se ipso vniformiter, eadèq; specie determinatū: idemq; illud ex ipso omnibus participare idoneis insinuans, & alia connectens alijs, copia identitatis & causa in se ipso etiā cōtraria eodem modo ante habens secundū vnā atq; vnica totius identitatis supereminentem causam. Ignatius epist. ad Philadelphien. utitur voce Ingeniti, soli quæ Patri illam tribuit: Et vnus est, inquit, Ingenitus Deus Pater, & vnus Vni genitus Filius Deus Verbum & homo, & vnus Paracletus Spiritus veritatis. Et Ambros. lib. de Incarnatione nomen Ingeniti tribuit Patri, & Spiritui Sancto, dicens: Ergo & Spiritus, quia genitus non est, ingenitus utiq; secundū vestram sententiam nominandus est. Si igitur Ingenitū dicitis, & genitū non posse vni? esse substantia: superest ut de Patre, & Spiritu Sancto, quia nec Patre genitū

B. Ambros.

D. Tho. q. 33. 1. p. ar. 2. ad 2. to. 10.

Ingenitū esse folius Patris, veterū Patrū testimonijs probatur.

Tom. 1.

Part. 1.

Tom. 8.

Hiero. epist. quæ incipit: quoniā veteri sto Oriens, & c. to. 2.

Augu. to. 3

Idem to. 4.

Diony. c. 9.

prope init. Omnis persona, secundū Dionysium, quatenus Ingenitum.

Ignat. epist. 9. parum à princ.

Ioan. I. 4. & infra 16.

Tom. 2.

H 2

legimus,

legimus, nec Spiritum Sanctum vnitatē diuinæ naturæ, & substantiæ non negatis. Si enim in eo est vis omnis vestrae disputationis, quod ingenuus, & genitus non possunt esse vnus naturæ: ergo qui non est genitus, cū eo qui non sit genitus, vnus natura atque substantia est. Et si idem putatis Patrem maiorem esse, quia genitus non est, nunquid Spiritus Sanctus maior est Filio? Nazianzenus oratione 2. in Sancta Epiphaniarum lumina, ponit exemplum Adæ ingenui, & Seth geniti, eiusdem cū ipso naturæ. Capienda ergo vox ingenui, prout Patri quadrat. Falsum est ergo quod significet substantiā, sed potius id, de quo dicitur principio carere. Hinc Cyrillus lib. Thesaur. Ingeniti autem vox non quid est Deus, sed quid non est, significat: nam quia genitus non est, idem ingenuus est. Hæc ille. Ingenitum ergo priuatio quædam est, quæ quia negat genitū esse, quod relationem magis significat, ad eam potius, quam ad substantiam pertinebit, cū priuatio ad sui habitus genus reduci soleat. Vnde Basil. lib. Aduersus Eunom. Quem admodum cū de hominibus ratiocinamur, & hunc natum esse dicimus; non quid sit, sed vnde natus sit, enarramus: Sic & in Deo vox ingenui non quid sit, sed non esse ab alio ipsum, significat. Et Augustinus lib. de Trinit. Cū verò ingenuus dicitur Pater, non quid sit, sed quid non sit, dicitur. Cū autem relationum negatur, non secundum substantiam negatur, quia ipsum relationum non secundum substantiam dicitur. Hæc ille. Non ergo ingenuus dicitur per contemplationem, vel fidē, vt ait Eunomius, sed per priuationem. Nec propterea sequitur, Deum esse rebus posteriorē; sed potius priorem omnibus, quæ de illo concipiuntur. Priuationes enim, & negationes Deo conuenientes per eminentiam de illo dicuntur, quod omnia excedat, & omnibus sit antiquior. Nec verum est, vt ait Eunomius, omnia nomina esse Deo synonyma: quia vnique subest suum significatū, vt aiunt Basil. loco dicto, & Nazianzenus lib. 3. Theologiæ.

Secunda ratio Arrianorum. Pater

substantiam signat, & ideo prima persona à secunda distinguitur in essentia. Sed certè non sequitur. Et si enim quicquid in Deo significatur, verè idem sit cū eius substantia, ob diuinæ naturæ simplicitatem; ob eiusdem tamen infinitatem omnibus perfectionibus æquivalentem; & omnia in se hoc modo concludentem, non omnia nomina substantiam significant, sed aliqua relationem, alia modum quantitatis, vel qualitatis. Alioquin si æquale substantiā significaret, Filius, qui Patri æqualis est, & æqualis in substantia, contra aduersarios conuinceretur. Patris ergo nomen, nec substantiā, vel qualitatem, sed relationem significat, vt Basil. lib. 2. in Euno. circa initium habet: *E dictis ita patet, quod in Patre quoque ac Filio non significant substantiā nomina, sed proprietates designant.* Et Nazianze. libro 3. Theologiæ, post medium: *Pater, d' viri doctissimi, nec essentia, neque operationis est nomen, sed tantum relationis habitum quendam significat, nimirum vt Pater se habeat ad Filium, & vicissim Filius ad Patrem.*

Tertia ratio Arrianorum. Pater, inuisibilis dicitur à Paulo: *Regi, inquit, seculorum immortalis, inuisibilis, soli Deo honor, & gloria.* Et ad Colof. *Qui est imago Dei inuisibilis.* Filius autē visibilis, imò visus olim à Patribus est. Vnde Tertul. in Praxeā: *Consequens, inquit, erit, vt inuisibilem Patrem intelligamus pro plenitudine maiestatis, visibilem verò pro modulo deriuationis.* Et infra loquens de aduentu Dei ad Adam, Abraham, Moysen, & alios, ait: *Scilicet & hæc nec de Filio Dei credenda fuisse, si scripta non essent: fortasse non credenda de Patre, licet scripta.*

Ex his ergo sequitur, Si Pater est inuisibilis, & Filius visibilis, quod substantia differunt. Sed dicendum est, Filium æquē, ac Patrem inuisibile esse: nec enim esset aliàs aut imago Dei inuisibilis, si ipse inuisibilis non esset: item nec eo viso, Pater videretur. Idcirco Patres eum inuisibile vocant, vt Dionys. epist. 5. ad Dorotheum Diaconum, initio: vbi docet, Deū inuisibile, & inaccessibilem esse, ob copiam lucis ex se manantis,

Nomina in diuinis quid tantum modò significant.

Basil.

Nazianze.

Tertia ratio 1. Timo. 1.

Colof. 1.

Tertul. par. 2. circa finem.

Quod Filius æquē ac Pater sit inuisibilis.

Dion. Areo.

qui

Nazianze.

Cyrl. lib. 1. Thesaur. c. 3. sub fin. to. 2. initio.

Basil. lib. 1. Aduers. Eunom. aliquāto à med. to. mo 1.

Aug. li. 5. de Trinit. c. 6. in fin. to. 3.

Deus Pater cur ingenuus nomine suo.

Eunomij falsum dogma. Basil. ibid. Nazianze.

Secunda ratio Arrianorū.

Basil. to. vlt.

Christus quomodò imago Dei inuisibilis. Nazianze.

Qua ratione fuerit Christus visibilis.

Ambros. c. 4. initio, to. 2. sub fine.

Ioan. 14. Idem ca. 8. paullo à medio, eod. to.

Simile.

Dan. 7. A. 2.

qui proculdubio est Filius. Et Basil. epist. 43. ad Gregorium Nyssenum, in fine, imaginem dicit Dei inuisibilis: *Non ideo quod ab archetypo differat imago, iuxta quod inuisibilis est Pater, ac bonus; sed quod idem sit cum prototypo, etiā si aliud sit.* Et Nazianze. lib. 1. de Fide, in eos qui putabant Verbum Dei per sui mutationem, vel olim à Patribus visum, vel incarnatum, ait circa finem: *Proinde Filium ex alia substantia credere maluerunt, quæ verti, & mutari, & videri posset, quia hæc de Patris substantia credi non liceat. Quibus primo in loco respondendum est, Filium Dei non ita visum, vt Deus erat, sed vt homo poterat. Deinde in varijs figuris non mutabilem, & conuertibilem ipsum, sed esse hoc potentia Dei, vt cum se singulis, prout vult, reuelare dignetur, habitum mutet, non substantiam vertat, nec proprietatem qualitatis amittat, &c.* Et Ambros. lib. 1. de Spiritu Sancto. *Quomodò igitur secundum diuinitatem quidam Filium visibilem putant, cū etiam Spiritum mundus videre non possit? Et libro de Fide contra Arrianos, quem librum penè ad verbum ex Nazianzeni libro de Fide verit, suppresso autoris nomine, ait: Et tamen sic visus accipitur, vt alicuius conspicabilis, vt dixi, materia dispositione assumpta videretur, salua scilicet inuisibilitate eius, quam à conspectu omnium maiestas interfusa seposuit. Non enim sic humanis aspectibus reuelatus est, vt tota in illa deitas appareret, sed ad vicem speculi, cū conceptos intra lucem suam vultus quasi ad plenam effigiem hominis includit, ita maiestas eius præeunte fulgore intra id visum esset, quod imaginem veritatis, non ipsum Deum proprie demonstraret. Quod igitur à Patribus olim Filius Dei visus dicitur, non intelligas quasi substantia eius visa sit: neque verum est solum Filium apparuisse, qui etiam apud Daniele cap. 7. apparuit Antiquus dierum: & Stephanus Actorum 7. vidit gloriam Dei Patris, & Iesum stantem: & Spiritus Sanctus in lingua igneis venit. Et quando apparet vel Pater, vel Filius, vel Spiritus Sanctus, intelligendum est in subiecta creatura, vel intermedijs An-*

gelis. Vnde Angelus fuit ille, qui apparuit in rubo, Actorum 7. & Angelus qui legem dedit, Hebræor. 2. Galat. 3. Quod docuit Augustinus libro 2. de Trinit. cap. 13. 17. & 18. & in Proœmio tertij libri in fine, ait: *Iam enim questum, atque tractatum est, in illis antiquis corporalibus formis & visis, non tantummodò Patrem nec tantummodò Filium, nec tantummodò Spiritum Sanctum apparuisse; sed aut indifferenter Dominum Deum, qui Trinitas ipsa intelligatur, aut quamlibet ex Trinitate, quam lectionis textus indicijs circumstantibus significaret. Et cap. 11. propè finem: In quibus Angelis erat vtique & Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus: & aliquando Pater, aliquando Filius, aliquando Spiritus Sanctus, aliquando sine vlla distinctione persona Deus per illos figurabatur. Sic ille. Impiè ergo, & Arrianè Eusebius Cæsariensis Verbum mutabile sentit, & Patre inferius, quia illud solum, & non Pater, vel Angelus apparuit, contra Scripturas ipsas, falsa ratione motus. Ait enim libro 5. demonstrationis Euangelicæ, loquendo de illo, qui olim apparebat: *Præterea ne Patrem quidem Deum hunc fuisse putandum est, qui huiusmodi verbis indicatur. Dicere enim id mutari quod diuinum est, & figurari in speciem, ac formam hominis, neutiquam pium est.* Hæc ille, parum profectò piè, quasi Verbum quod apparuit, non fuerit diuinum, vel in propria substantia mutatum sit, cū mutatio fuerit in creatura subiecta, vt Gregorius Nazianzenus, & Augustinus docent. Subdit idem Eusebius: *Quod si quempiam ex Angelis, aut ex his qui cælum incolunt, diuinis spiritibus, eum qui sanctis oracula ministrabat, aliquis suspicetur esse, planè decipitur.* Hæc ille. Quod probat ex eo, quod Angeli aliàs solent suo nomine nominari, & quia illi, qui lucubatur cum Iacob, ponitur nomen Tetragrammaton. Idem etiam libro primo Ecclesiasticæ historiæ ait, nunquam Angelum Dominum, vel Deum nominari solitum in Scripturis; contra Apostolum, & Stepha-*

Exo. 3. Infr. 19. & seq. a. 20. & Infr. seq. Aug. tom. 3. ante midid.

Euseb. Cæs. li. 1. de Demost. Euag. c. 9. tom. 1. sub finem. Diuinitas omnis mutationis est ex pers. Greg. Naz. August. Idem Euseb. c. 11. sub initium. Gen. 32. Idem ca. 1. eod. tomo.

Galat. 3. Ait. 7. Exod. 19. Supra 3. Diuini Spiritus cum Dei personam sustinet, Deus, cum vero eius nuntios tantu agunt, Angeli in Scripturis nominantur Christus interdum cur Angelus nominatur. Malac. 3. Verbum solum Patribus visum, quo sensu dixerunt Patres. Hilar. Syno. Syrm. in Symbolo, can. 14. Mar. Victo. Ioan. 1. Verbum cur sit imago Dei. Colof. 1. Idem. Deum cur nemo vidit vnquam. Ioan. 1. & 1. Tim. 6. & 1. Ioan. 1. Exod. 33. Deum videt homo mortalis cur moriatur necesse sit. Deum videmus, mort necesse est.

num, quorum vterque legem latam per Angelum testatur, qui tamen dicebat: Ego sum Dominus Deus tuus, &c. vel, Ego sum qui sum. Quia enim personam Diuinam, & non propria referent, nomina Deo propria illis tribuuntur: sicut quæ edicit præiudici ascribimus. Quia tamen alibi in propria persona apparet, & Dei nuntios, non Dei personam agunt, ideo Angeli, & non Deus tunc dicuntur. Licet quandoque Christus Angelus nominetur ob assumendam naturam humanam. Ideo in hunc sensum accipiendi sunt Patres, qui Verbum solum olim Patribus visum, vel Patre manifestius dicunt, nempe non iuxta essentiam eandem, sed in subiecta creatura. Idcirco Hilarius lib. de Synodis, aliquanto ante medium, allegat Synodum quandam ita definitem: Si quis Filium non dicat Abraham visum, sed Deum nascibilem, vel Patrem eius, anathema sit. Sic intellige Victorin. lib. 1. de Trinit. Veluti prodies à Patre Ad, ad Patrem erat propter hoc quod est operari: propter verò quod est esse in gremio Patris existens, enarrauit de Patre declaratio Patris, effectus secundum quod est operari. Et infra: Et quare imago Dei Ad? Quonia Deus in occulto, in potentia enim: Ados autem in manifesto, actio enim. Pater ergo & magis principalis, vita motionem requiescentem habens in abscondito, & intus se mouentem: Filius autem, in manifesto motio: & ideo Filius, quoniam ab eo quod est intus, processit. Et sepe alijs in locis idem docet. Nam libr. 3. de Trinit. ita inquit: Quoniam solam potentiam nemo videt, Deum nemo vidit vnquam. Et quoniam potentia cessans vita est, & cessans intelligentia: hac autem vita, & intelligentia actio est, si quis Deum viderit, moriatur necesse est, quia Dei vita, & intelligentia in semetipsa est, non in actu. Omnis autem actus foris est: hoc verò est nostrum viuere, quod foris est viuere. Ergo est mors Deum videre. Nemo, inquit, vnquam Deum vidit, & vixit. Simile enim simili videtur. Omittenda ergo vita foris, omittenda intelligentia, si Deum videre volumus: & hoc nobis mors est. Quoniam autem hac vita, & intelligen-

tia Ados est, qui Christus est per Christum, & nos omnia per ipsum: ergo Ados & vita, & intelligentia. Quare quia ista omnia motus & adiectio est, nos ergo si sumus in Christo Domino, per Christum videmus, id est, per vitam veram, hoc est, per imaginem veram. Sic ille, obscure qui dem, sed verè, Patrem appellans esse, & potentiam; Filium, operationem, & vitam: sicut Spiritum sanctum, intelligentiam. Et ideo manifestiorem Filium vocat, quia per opus & vitam ipsum esse, & potentia manifestatur, quæ in se non videtur: quia non est opus, & videri non potest, nisi quis ab operatione cesset, quam cessationem, mortem dicit appellari. Quod ergo Filium manifestiorem dicit, quantum ad modum nostrum intelligendi accipe, quia nobis effectus manifestior ipsa causa esse solet. Ideo persona ab alia procedens, quantum ad nos manifestior est, licet in se, quia eiusdem substantiæ, æquè sit ignota. Hinc Basilus Epist. 43. ad Gregorium Nyssenum, primo docet à nobis Spiritum sanctum agnoscere, & per hunc Filium, & per Filium Patrem: vbi pulchris, & elegantibus similitudinibus id tradit Basilus. Et lib. de Spiritu Sancto. ait: Proinde via ad Dei cognitionem est ab vno Spiritu, per vnum Filium ad vnum Patrem. Ac rursum natura bonitas, & naturalis sanctimoniam, & regulis dignitas à Patre per vnigenitum ad Spiritum sanctum promanant. Idem rursus epist. LXXIII. ad Monachos suos, circa finem? Mens enim nostra à Spiritu sancto illustrata ad Filium respicit, & in illo, veluti imagine, Patrem contemplatur. Cyril. lib. 1. Theaur. Quod autem locus ille Scriptura, quod inuisibilia eius (Dei scilicet) à creatione mundi, à creaturis intellectibus spiciuntur, & aeterna eius virtus, & deitas, Filium significat, sic comprobari potest. Scriptum est enim, quod nemo cognoscit Patrem, nisi Filius reuelauerit. Si ergo soli filio Pater cognoscitur, & per eum solummodo ceteris reuelatur, non per creaturam certè intellectus Pater conspiciuntur. Sed creatura quidem Creatorem suum, Verbum Dei esse conclamat; Verbum autem in seipso Patrem ostendit. & de hoc argumento satis.

1. Cor. 8. Basil. to. vlt. Idem to. 13. prope fin. c. 18. li. de Spiritu sancto. in fin. Idem. Cyri. li. Theaur. c. 5. prope init. to. 2. Rom. 1. Locus ille Pauli: Inuisibilia Dei à creatura mundi per eaque facta sunt intellecta conspiciuntur, & reli. ad Filium Dei pertinet comprobatur. Mat. 11. & Ioan. 6.

Quarta ratio Sap. 2. Gen. 1. Simile proprie quid significet. Basil. to. vlt. Nazianze. Victorin. Clem. Alex. c. 2. Pedagog. initio. prope oper. initium. Ambros. lib. de Fide. c. 4. circa med. to. 2. sub initium.

Quarta ratio Arrianorum est: quia dicebant Verbum esse, & ad similitudinem Patris, non ad similitudinem: hoc est, similis substantiæ, non eiusdem substantiæ: quia Patris imago, & similitudo dicitur, iuxta id: Deus creauit hominem in exercitum, & ad imaginem similitudinis sue (id est, Filij) fecit illum: Cum ergo similitudo distinctionem inter extrema requirat, Filium à Patre essentia distingui dicebat. Verum ad hoc respondent Patres, quod simile proprie acceptum qualitatem significat, in qua est similitudo: & quia identitatem tollit, cum extrema requirat distincta, sequitur quod Verbum non simile sit, nec dissimile Patri. Quare Basil. epist. 141. ad Cæsarienses sub initium ait: Quamquam nos secundum veram rationem Filium Patri neque similem, neque dissimilem esse dicimus: vtrumque enim æquè impossibile est. Simile enim, ac dissimile secundum qualitatem rationem dicuntur. Nomen autem qualitati innoxium non est. Nazianze. lib. de adde, circa principium: Denique sublatum, id est, vnius substantiæ vocabulo similitudinem genitoris posuerunt, & aliud sit similitudo, aliud veritas. In & homo ad imaginem & similitudinem Dei factus est: nec tamen quod est Deus, hoc etiam homo constituisse credendus est. Victorinus lib. 1. de Trinitate. accidit quacunquē sunt similia, eadem esse dissimilia, alia & alia qualitate. Simile enim, non idem: Sic ille. Si autem similitudo ad substantiam referatur, & ad similitudinem personarum differentia sufficiat, tunc nulla creatura erit similis Deo: quoniam (teste Propheta) Quis in nubibus equabitur Domino? similis erit Deo in filijs Dei? Et Cyrillus lib. 1. Dialogo. de Trinitate. negat creaturam esse similem Deo: & solus Filius erit simillimus Patri. Clemens lib. 1. Pedagogus autem noster, dicit vos pariter, est Deo Patri suo similis, cuius est Filius. Et Ambros. lib. 1. de Fide: Cur imago, si similitudinem non habet? In picturis homines nolunt esse dissimiles, & Arrius dissimilem Patrem contendit in Filio, & vult, vt Pater dissimilem genuerit sui, quasi impotens qui generare similem non potuerit. Et infra: Pater Filio dicitur:

Ad similitudinem nostram: & tu dissimilem Filium Dei dicis? Cyril. lib. 3. Thesauro. in fine agit in eos, qui dissimilem Filium Patri in substantia dicebant, secundum exemplar verò siue ideam in mente similem: quia sic Pater compositus esset ex diuersis & contrarijs, ex simili, & dissimili. Et libro 4. Theaurorum ponderat, quod insufflauit Spiritum Sanctum in Apostolos, renouaturus hominem, quæ ab initio ad imaginem, & similitudinem suam condidit. Si ergo (inquit) Spiritum Filij accipientes, ad imaginem reformamur, quomodo dissimilis erit Patri vero Deo, qui alios per spiritum suum ad similitudinem Dei reuocat? Quinta, & postrema ratio est eorum, qui abhorrebant à voce Homousion, ad quam vocem è medio tollendam, multa, & varia argumenta conficiebant hæretici. Primum quidem, quod hæretici quidam humanam Christi naturam in diuinam conuersam afferentes, ea voce libenter vterentur. Vnde Hilar. lib. de Synodis, circa finem: Male, inquit, intelligitur Homousion, quid ad me bene intelligentem? Male Homousion Samosateus confessus est, sed nunquid melius Arriani negauerunt? Octoginta Episcopi olim respuerunt (scilicet in Synodo Antiochia celebrata) sed trecentidecem & octo nuper receperunt. Secundum argumentum erat, quod illa vox à Latinis non intelligeretur, & vix ab eis Latine redderetur. Sed hoc soluit Victorinus, dicens: Non intelligitur Homousios, dicunt; ergo nec Latine dici potest. Non intelligitur, quare & vos timetis istud? Latine, inquit, dicatur: quia difficile dicitur, ideo expectatis; & si dicatur, sequimini. Magnum miraculum verbum vos hæreticos facit, vel potius sonus verbi, quod Græce dicitur. Certè verbum, cum tollendum est, aut quia obscurum est, tollitur, aut quia contrarium, aut quia minus, vel plus exprimit, aut quia superuacuum, quibus omnibus caret Homousion. Et idem de recipiendo Homousion habemus, quomodo exprimamus Homousion, id est, consubstantiale, vel simul consubstantiale. Rursus idem: Non vtile Homousion, quod exclu-

Gene. 1. Cyril. c. 4. Idem. cap. 1. initio. Ioan. 20. Gene. 1. Quinta & postrema ratio. Quibus olim argumentis vocem Homousion è medio tollere Arriani retulerint. I. Argum. Hilar. oper. ante dimid. II. Argum. Victor. li. 2. de Trinit. Verbi alicui aufere dicitur, quæ nescit esse solcat teste Victorino. Quid sonet Homousios. Idem ibidem.

dit hereticos, maxime Arrianos, quod à maioribus positum ut murus, & propugnaculum? sed nuper est positum, quia nuper erupit venenata cohors hereticorum: quod tamen conditum iuxta veterem fidem est; probatum autem *ὁμοῦσιον* Homoufion ab Imperatore Imperatoris nostri patre. Hæc ille sanctus Martyr. Coacti ergo quia Arriani confitebantur verum Deum, sed factum, & non de substantia Patris, ut Athanasij habet epistola ad Afros, quæ habetur in lib. 2. histor. Trip. cap. 7. vbi ait: *Si autem & verum Deum dicunt Filium, non nos contristat, factus enim verus est.* Hæc est Arrianorum corrupta mens, sed etiam hic Episcopi videntes eorum dolum, collegerunt ex Scripturis, splendorem, fontem, & fluium, & si guram ad substantiam pertinere. Et illud: *In lumine tuo videbimus lumen.* & Ego & Pater vnum sumus. Et clarius iam, ac breuiter conscripserunt consubstantialem Patri Filium. Omnia namque prædicta hanc significationem habent.

Demum tertium argumentum colligebant heretici ex eo quod hæc vox noua esset, neque in Scripturis reperiretur. Sed respondet Athanasius in libro disputationis in Arrium coram Probo (si tamen eius factus existat, & non potius Vigilij Episcopi Tridentini) vbi introducit Arrium dicentem: *Peruides, virorum optime Probe, istius decreta Concilij, in sugillationem Apostolica fidei, ausu temeraria assumptionis fuisse conscripta. Quid enim opus erat nouum hoc Homoufion vocabulum antiquis dogmatum regulis inseri?* Et reliqua quæ illic latè persequitur. Sed ad hunc cauillum vna est Patrum omnium consona responsio, non licere de diuinis tractando, nouis vocabulis cum assertionibus, vbi sensus vocabulis expressus, nec in Scripturis, nec in definitione Ecclesiæ inueniretur. Si autem sensus est in Scripturis, non oportet præcipitem esse ad nouas voces de Deo usurpandum autoritate priuata. Hinc Basil. lib. 2. in Eunomium asserit: *Genuisse quidem Patrem, multis ex locis docemur; genituram verò esse Filium appellandum, nunquam ad*

hunc usque diem, audiuius. Vbi autem necessitas occurrit, vel commodius explicandi, vel astutius hereticorum occurrendi, licet quidem, & expedit non scripta voce uti, si accedat Ecclesiæ, & Patrum Orthodoxorum consuetudo. Quam responfionem Patres omnes suis testimonijs confirmant. Athanasius epist. prædicta ad Episcopos Afros, vbi habet: *Murmuratio siquidem eorum, quasi verba hæc non fuissent ex Scripturarum autoritate prolata, per eos quoque inanis esse cõuincitur. Ex non scripto nãque ipsi impiè proferentes, quippè quod nusquam penitus inuenitur, ex non extantibus, & fuit aliquando, quando non fuit, alios culpant: propterea ex non scriptis sermonibus, piè tamè intellectis, damnati sunt. Ipsi namque veluti de stercore reperientes (forte legèdum, repletus) hæc verè de terra locuti sunt. Verum Episcopi non simibet adinuenientes verba, sed habentes hæc à Patribus, testimonia conscripserunt. Veteres enim sacerdotes ante eos, penè centum triginta magna Roma, ciuitatisque nostræ, accusauerunt omnes, qui dicunt facturam, aut creaturam esse Filium, & non consubstantialem Patri. Et hoc sciebat Eusebius Casariensis Episcopus, qui primùm defendebat Arrianorum sectam, nouissimè verò subscripsit Nicæno Concilio. Scripsit autem & ciuis suis, confirmans quia & antiquorum aliquos doctos, & illustres Episcopos, & conscriptores agnouisset, nomine consubstantialitatis vsos in Patris, & Filij deitate. Hæc ille. Et in disputatione in Arrium coram Probo ait: *Ecclesiastica semper moris est disciplina, si quando hereticorum noua doctrina exurgit, contra insolètes questionum nouitates rebus immutabiliter permanentibus, nominum vocabula immutare, & significantius rerum naturas exprimere, quæ tamen existentium causarum virtutibus congruant, & quæ magis easdem antiquitus fuisse demonstrant, non ortus nouitatem mensurent.* Et ponit exemplum discipulorum Christi, qui Christiani vocati sunt, ut à discipulis Ioannis Baptistæ, Dositheæ, seu Theodæ discernent. Et infra: *Hanc ergo Apostolis traditam, nouis vtendi nominibus formam, Ecclesia tenens, contra diuersos hereticos, vt sanè fidei ratio po-**

Athan. to. 2. in fine. hist. Trip. lib. 2. c. 7. sub fin.

Eusebius Casariensis. vbi cū Arrianis vocat Homoufios relecti sunt, postmodum cū Nicæno Concilio illa amplexus est. Idè to. vlti. circa princip. Ecclesiasticæ quid moris sit disciplinæ

Idem

stula-

Athan. to. 2. in fine.

Arrianorum corrupta mens.

Psal. 35.

Ioan. 10.

III. Argum.

Athan. tom. vlt. seu Vigilij Episc. Trident.

De diuinis tractando, nouis vocabulis uti quando liceat, quando non liceat, secundum Patres

Basil. to. 1. sub finem.

Patri in diuinis nouum Innascibilitatis nomē cur Ecclesia imposuerit. Idem.

Nazian. circa dimid. operis.

In eos, qui vocat Homoufios in Scripturis non inueniri asserunt.

Auaxoxo Greg. id quid.

Apoc. 1. Isai. 44. Supra 3. Idem.

Simile.

Ioan. 10.

Idem.

Roma. 10.

stulabat, diuersas edidit nominum nouitates. Denique Patri nouum Innascibilitatis nomen Ecclesia imposuit. Cū enim Sabelliana hæresis genitum ex Virgine Patrem voluisset asserere, ingenitum contra hanc confitendo Ecclesia tradidit Patrem. Infra contingit, vt ostendat, clarè in Scripturis habere tres vsus, vt fatebatur Arius, & non tantum ex consequentia sermonis deduciposse. Ostende, inquit, scriptum ingenitum, aut impassibilem Patrem, verum Deum ex Deo, lumen de lumine, aut Patri Filium simile esse. Nolo mihi dicas. Hoc fidei ratio postulat, hoc pietas docet, ad hæc me nominis professionem Scripturarum consequentia prouocat. Nolo, inquam, mihi talia obtendas, quia & in me similia de Homoufij probatione respiciunt proferentem. Hæc ille. Et postea introducit Probum egregiè, & pro Catholicis resoluentem & pronuntiantem. Nazianzenus libro 7. in exigentem, nudam vocem Homoufij ostendi ex sacris literis, ait: *Contra verò vnde tu ingenitum illud, aut ἀγεννητον, hoc est, principij expars, arces tuas desumpsisti? Et nos vnde immortale? Ostende nobis nominatim, nihil malis ea expungi, vt sic his quæ ipsi tibi sumpsisti, velut tuis ipsius telis iuguleris; nimirum nominibus, & profugij tui turres, cui fidebas, enersis. An potius palam est hæc etiam si scripta non sint, tamen è scriptis, quibus consentanea sunt, colligi? Cuiusmodi sunt: Ego sum primus; & Ego post hæc: tum, Ante me non est alius Deus, & post me non erit. Totum enim hoc est, meum est, neque coeptum, neque desitutum. Infra ait, quod sicut non delirat, qui ex dicto bis quinque bis septem, & animal rationale mortale, colligit decem, quatuordecim, & hominem: ita ex dictis in Scripturis: Ego & Pater vnum sumus, Homoufio. Idem iterum libro de Fide, Si dicis mihi, ὁμοῦσιον (quod est vnius substantiæ nomen) ob hoc nominari non oportere, quia in Scripturis diuinis non contineatur: quæro autem, o homo, qui hoc prohibes, vtrum idè nominari non debeat, quia scriptum non est, an quia credi ita non licet? Quod si ita credendum est, cur non ita protestandum? Corde enim (inquit Apostolus) creditur ad iustitiam, ore autè*

fit confessio ad salutem. Aut si idè nominandum non est, quia nec ita credendum, obtinuit Arriana labis assertio. Paullò post: *Sed vt ad id reuertar, quod dicis, in Scripturis diuinis, ὁμοῦσιον, id est, vnius essentia vocabulum non inueniri. Finge hoc interim, sic sit, vt vbicumque legitur res Dei, non Deus accipiatur: quid quod & aliud tu quod scriptum non est, pariter profiteris, id est, Deum ex Deo, & lumen ex lumine? Quid ad hæc dicis? Aut totum mecum tene, aut totum omitte. Et infra ostendit, quod acceptabat Deum ex Deo, lumen ex lumine, quia in illis patebat locus fraudi. Vnde ait: Denique & nunc potuissent Homoufion, sicuti & cetera verbo tenus nominare, si habuissent quomodo illud ad aliam intelligentiam seu sensu peruerterent. Sed cū viderent se in hoc verbo concludi; nullam omnino mentionem huius rei fieri voluerunt, ne aut protestando crederent, aut credentes professi viderentur; subtili ingenio excusantes, quod aut scriptum non esset, aut Deum in substantia dici non oporteret, ne corporeus crederetur. Infra: *Quomodo dicis in diuinis Scripturis ὁμοῦσιον non inueniri, quasi aliud sit Homoufion, quam quod dicit: Ego de Deo Patre exiui; & Ego & Pater vnum sumus, vel quod Propheta ex aperto substantiam Dei intimarunt? Victorinus lib. 2. de Trinitate. An non est, inquit, lectum in Scripturis Homoufion diuinis? Primò qui hoc negat, rem fateatur, sed Scripturæ querit autoritatem. Quomodo autem non iniquum est idè rem non admittere, quia maiores omiserunt, aliquo fortasse casu, vel causa, cum ratione vincaris? Infra: ὁμοῦσιον, ergo non ex nihilo, vel non extantibus, nec erat quando non erat. & ita vno verbo perit omne Arrij venenum, quia eandem substantiam, & aternitatem significat. Hilar. lib. 1. in Constantium Arrianum: Nolo, inquit Constantius, verba quæ non scripta sunt, dici. Hoc tandem rogo quis Episcopis iubeat? & quis Apostolica prædicationis veteri formam? Dic prius, si rectè dici putas: Nolo aduersum noua venena, nouas medicamentorum comparationes. Nolo aduersum nouos hostes noua bella. Nolo aduersum nouas insidias consilia recentia. Si enim Arriani heretici idcirco ὁμοῦσιον hodie euitant, quia**

Idem.

Idem.

Idem.

Ioan. 8.

Infra 10.

Victor.

Idem.

Hilar. med. inter operis & dimidiu.

prius

Vocū nouitates quas tātūitari iubet Apostolos. 2. Tim. 6. Supra 3.

Ambro. c. 7 circa med. to. 2. à medio. Arriani non vocē Homoufios, sed vim eius fugiūt, inquit Ambrosius.

Hiere. 23. iuxta Septuaginta.

Homoufio Patri Filiū cur negēt Arriani.

Matth. 6.

Idē lib. de Incarn. c. 8 init. eod. to. in fine.

prius negauerunt: nonne tu hodie idcirco refugis, vt hi nunc quoque denegent? Nouitates vocum, sed profanas denitari iubet Apostolus. Tu cur pias excludis? cum praesertim ab eo dictum sit: Omnis Scriptura diuinitus inspirata utilis est. Innaſcibilem scriptum nusquam legis. Nunquid & hoc negandum erit, quia nouum est? Decernis similem Patri Filium. Euangelia non praedicant. Quid est quod non refugis hanc vocem? In vno nouitas eligitur, in alio submouetur. Vbi impietatis occasio patet, nouitas admittitur (nempe quia & homo similis est Deo) Vbi autem religionis maxima, & sola cautela est, excluditur. Sed diabolici ingenij tui fallentem subtilitatem non tacebo. Similem (quod scriptum non est) Patri Filiū decernis praedicari; vt aequalem Christum Deum, quod est scriptum, taceas. Ambros. lib. 3. de Fide: Quomodo negant Dei esse substantiam? quomodo verbum Substantia, quod creberrimū in Scripturis est, putant esse vitandum; cum ipsi ex alia substantia, hoc est, in seipſo dicendo Filium, substantiam tamen in Deo esse non abnuant? Non igitur verbum, sed vim verbi fugiunt, quod nolunt verum esse Dei Filium. Nam licet humanoverbo non possit diuina generationis series comprehendī; tamen indicauerunt Patres fidem suam tali proprie contra ἁρεσιον sermone signandam, auctoritate secuti Propheta, qui ait, Quis stetit in substantia Dei, & vidit verbū eius? Secundum impietatem igitur suam propositū substantia verbum recipiunt Arriani: Secundum pietatem autem fidelium comprobatum repudiant, & refutant. Nā: quid est aliud cur Homoufion Patri nolint Filium dici, nisi quia nolunt verum Dei Filium constiteri? Infrā: Frustra autē verbū istud propter Sabellianos declinare se dicūt, & in eo suā imperitiā produnt. Homoufion enim aliud aliq; non ipsum est sibi. Rectē ergo Homoufion Patri filium dicimus, quia verbo eo & personarum distinctio, & naturae vnitatis significatur. An negare possunt ouſiam leſtam, cum & panē ἁρεσιον Dominus dixerit, & Moyses scripserit: ἁρεσιον λαός περιόσιος? Idem libro de Incarnatione. Dicunt non esse scriptum, Dei esse substantiam atque naturā, cum vtrique Fi-

lium Dei Patris, esse splendorem gloriae, & characterem substantia eius, Scriptura testetur, & multos alias de diuina dixisse substantia, in alio libro plenissime ostenderit. Naturam quoque diuinam quis abnuat, cū Petrus Apostolus in Epistola sua scripserit, id operatam Domini misericordiam per passionem Crucis, vt nos, inquit, faceret diuina consortes naturae? Sed etiam alibi Paulus scripsit: sed tunc quidem ignorantes Deum, his qui natura non sunt dii, seruistis: Et Augustinus epist. ad Pascentium, loquens de vocibus Homoufion, & ingenito, non scriptis, ait, Vides, inquam, posse fieri, vt etiam de verbo, quod in Scriptura Dei nō est, reddatur tamē ratio, vnde rectē dici ostēdatur. Et lib. in Maximinū: Pater & Filius vnus sunt, eiusdemque substantia: Hoc est, illud Homoufion, quod in Concilio Nicano aduersus haereticos Arrianos à Catholicis Patribus veritatis auctoritate, & auctoritatis veritate firmatum est: quod postea in Concilio Arminensi propter nouitatem in verbis minus quam oportuit, intellectam, quam tamen fides antiqua pepererat, multis paucorum fraude deceptis, haeretica impietas sub haeretico Imperatore Constantio labefactare tentauit. Sed post non longū tempus libertate fidei Catholica praevalente, postea quam vis verbi, sicut debuit, intellecta est, Homoufion illud Catholicae fidei sanitate longē lateq; defensum est. Quid est enim Homoufion, nisi vnus, eiusdemq; substantia? Cyril. libro 1. de Trinitate. iuxta principium: Nulla enim dictione vtī erubescam, quae ad veritatem explicandam conducit. Omnino enim sub genere, & specifica differentia diuinitas non est. Historia Trip. libro 5. introduxit Eudoxium Arrianum disputantem cum Syluano Catholico coram Cōstantio Imperatore: cūque vrgeret Arrianus, quod anathematizaret vocē Homoufio, eo quod non esset scripta; ille respondit, quod tolleret. Ex non extantibus, & alterius substantiae, & Creatura, quia nec haec sunt scripta. Quod Imperator quoque decreuit vt fieret: quod (licet cum difficultate) fecerunt. Et Syluanus disputatiue, atque veraciter ait: Si ex non existentibus non est, neque

Heb. 1.

2. Pet. 1.

Gal. 4.

Augu. 174. sub init. & epist. 178. tom. 2.

Idē li. 4. in Maximi. c. 14. inter med. & princip. tom. 6. circa fin. Conc. Nicani, to. 1. Conciliorum

Cyrl. to. 2. circa med.

Histo. Trip. cap. 42.

creatura; nec ex alia substantia Deus Verbum: igitur consubstantialis est genitori Patri. Sicut Deus ex Deo, & lumen ex lumine, eandemq; habet cum genitore naturam. Tunc Imperator iratus, exiliū interminatus est Catholicis. Tandem haeretici admiserūt Homoufion, sed calidē, pro eo quod est similis Patri, vt testatur eadem Tripar. histor. lib. 7.

Eadem histor. Tripar. c. 9. sub finem.

Quibus nam ex Scriptura locis Arriani suū dogma confirmare contentant.

Primus locus. Deut. 32.

Ioan. 17.

1. Cor. 8.

Qui loci deitate soli Deo Patri tribuere videntur, quem admodum accipiēdi sint.

1. Cor. 8.

Baruch 3.

Testimonia Scripturarum, quibus Arriani suam haeresim comprobabant, declarantur.

Expeditis his rationibus Arrianorum, quibus suam impiam sententiam corroborabant, producenda quoque sunt Scripturarū testimonia, quae ad suam perfidiam fulciendam producebant.

PRIMVS LOCVS.

Testimonia Scripturarum, quae videntur ostēdere solum Patrem esse Deum?

In primis ergo sunt quaedam Scripturae, quae Patrem solum Deum videntur ostendere; Vt sunt illae: Videte quod ego sim solus, & non sit alius Deus praeter me. Et Dominus in Euangelio, Haec est vita aeterna, vt cognoscant te solum, Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Et Apostolus; Nobis tamen vnus Deus, Pater, ex quo omnia, & nos in illo: & vnus Dominus, Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Ergo si Paulus, & Christus solum Deum dicunt Patrem, videtur Filius à natura diuinitatis excludi. Respondendum est, per has sententias non excludi à deitate Personas diuinas; sed tantūm falsos deos. Vt enim cum ait Paulus: Vnus Dominus, Iesus Christus, minimē à dominio Pater excluditur, ita nec Filius à diuinitate, cum Pater, vnus solus, & verus Deus dicitur. Alioqui quia Baruch 3. manifestē dicitur: Hic est Deus noster, & non astimabitur alius aduersus eum; de quo postea subdit: Post haec in terris visus est, & cum homi-

nibus conuersatus est, deberet Pater à diuinitate excludi, sed includitur potius. Sic quoque dicendū est de Filio, & Spiritu sancto, qui non excluduntur, sed includuntur, quia vnus & solus Deus cū Patre sunt, quia à Patre procedunt. Ideo rectē dixit Dominus, Solus non sum, sed ego & qui misit me, Pater; se vnū cum Patre asserens, & nō solum quia ab eo procedit. Et hunc esse verum sensum, docent Patres. Tertul. in Praxeā sub initium: Videmus igitur non obesse monarchiae Filium, etsi hodie apud Filium est: quia & in suo statu est apud Filium, & cum suo statu restituetur Patri à Filio. Basil. epist. ad Cæsarienses: Tale est & quod dixit: Vt cognoscant te solum, verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Et illud: Creditis in Deum, & in me credite: vbi que mentes nostras confirmat Spiritus sanctus, vt ne, dum alteri acquiescimus, ab altero excidamus, hoc est, ne, dum theologia attendimus, dispensationem Christi contempnamus, & fiat, vt dum sublimitatem diuinae naturae assequi nequimus, incidamus in impietatem. Nazianzenus lib. 4. Theolog. à medio: Sanē mea est opinio, illud: Cognoscant te solum, verum Deum, ad eos, qui cum dii dicantur, tamen non sunt, tollendos valere. Alioqui si Christo ex aduerso responderit, & non potius communiter de deitate diceretur, adiectum non esset: Et quem misisti Iesum Christum. Hilarius lib. de Patris, & Filij vnitate. circa finē: Quod si vnus Deus Pater Christo non adimit vt vnus sit Dominus; ita solus Deus Pater verus Christo Iesu non aufert vt Deus verus sit, cum ad vitam aeternam meritum hoc proficiat, vt cum credatur solus Deus verus, credatur & Christus. Haec ille, rectē colligens ex hoc quod fidei in Christum tribuitur vita aeterna, Christum esse Deum. Et idem lib. 4. de Trinitate. circa finem: Vterq; (scilicet Pater, & Filius) itaque vnus & solus est, proprietate videlicet in vnoquoq; & innaſcibilitatis, & originis. Ambros. lib. 3. de Fide: Ergo cum legis Deum, nō separes Patrem, non separes Filium, quia diuinitas Patris & Filij vna eandemq; est. Et idē nec ibi separes, vbi legis quod beatus & solus potens. Infrā: Non sunt fratilia comparanda diuinis. Vna sola sub-

Ioan. 8.

Tertul. circa med. Operis.

1. Cor. 15. Basil. epist. 141. aliqua to à princ. tom. 2. sub finem.

Ioan. 17. Supra 14. The. logie nomine hic intellige Filij diuinitatem, qui aequalis Patri est; Oeconomie verō, dispensationem assumptae. Nazianze.

Hilar. iuxta finem Operis.

Idem sub initium Operis.

Ambros. c. 2. circa med. diuin. to. 2.

1. Tim. 6.

Deut. 32.

Idem.

1. Tim. 6. *stantia Diuinitatis, quæ mori nescit. Vnde & Apostolus cum sciret, animam, & Angelos immortales, quod solus Deus immortalitatem habeat, predicauit. Nam & anima moritur. Anima enim quæ peccauerit, ipsa morietur. Nec Angelus immortalis est naturaliter, cuius immortalitas in voluntate est Creatoris. Idem docet lib. 5. Cyril. lib. Thefaur. 10. Ponamus nonnullos errore impulsos, homines aut bruti animalis cuiusdam statuam erexisse, quam credant lucis esse originem, quæ lucis nomine appellent. Ad hæc fingamus Solem ad huiusmodi homines magna voce clamasse: Erratis nimium omnes vos: Ego solus enim sum lux, nec alia est præter me. An igitur his verbis splendorem Solis & Luna non esse lucem putabitis? vel aduersus falsam lucem illa verba Solis dicta interpretabimini? Hoc extremum profecto facietis. Quare cum à Patre quoque dicitur: Ego solus sum Deus, nec est alius præter me; falsos deos, non Filium extruendi, firma fide credendum est. Infrà: Quod ergo dicitur: Ut cognoscant te solum verum Deum; aduersus falsos Gentilium deos necessariò accipiendum est.*

SECUNDVS:

Testimonia quæ videntur, præ se ferre Patrem Filio esse maiorem.

Deinde producendi loci, qui præ se ferunt Patrem Filio maiorem esse, quales sunt, Ioann. 10. Pater quod dedit mihi, maius omnibus est. Et Ioann. 14. Pater maior me est. Sed prior locus comparat non Patrem cum Filio, quos ibidem vnum esse testatur, sed Patrem cum alijs omnibus, quæ possent rapere oues de manu Patris. Secundus vero locus vel ad Humanitatem refertur, vel ad Diuinitatem Filij, quatenus originem habet à Patre: quia beatius est magis dare, quam accipere; generare quam generari, Patrem vt Filio maiorem concipimus: licet reuera sint æquales: quia generare & generari, in Deo sunt vna deitas, & vna essentia, quam Filio Pater tradit. De Humanitate ergo intelligit Augustinus lib. 2.

de Trinit. cap. 1. vbi ait, quod Dei Filius & æqualis est Patri secundum formam, in qua est; & minor Patre secundum formam serui quam accepit: in qua forma non solum minor est Patre, sed & Spiritu sancto, & se ipso minor inuentus est. Idem docet lib. 1. de Trinit. cap. 7. vbi damnat erroris eos, qui ea verba aliter interpretati sunt. Ambros. lib. 2. de Fide: Miraris si ex persona hominis Patrem dixit maiorem; qui in persona hominis se vermem dixit esse, non hominem? Dixit enim: Ego autem sum vermis, & non homo. Gelafius libro de Duab. naturis introducit Amphiloichium Episcopum Iconij in libro expositionis eius verbi: Pater maior me est, dicentem in persona Christi: Non turbetur cor vestrum. Pater maior me est: Maior enim est eo qui vadit ad eum, non eo qui est in eo. Hæc ille. Alcuynus lib. 3. de Trinit. Idem scriptum non est, quod Deus Pater maior sit Spiritu sancto, vel Spiritus sanctus minor Deo Patre: quia non est ita à Spiritu sancto columba, in qua apparuit, assumpta, vel ille ignis, in quo descendit super Apostolos, in vnam diuinitatis personam, sicut assumpta est à Filio Dei ex Maria Virgine Humanitas in vnam Deitatis personam. Illa forma serui inhaesit illi ad vnitatem personæ perpetually: ille vero Spiritus corporalis, columba, & ignis, ad demonstrandum quod opus fuit, ad tempus apparuerunt, & esse postea destiterunt. Sic ille. Alij vero ad diuinitatem referunt illam sententiam: vt Basil. lib. 1. aduersus Eunom. dicens; Nos autem secundum habitudinem causarum ad ea quæ ex ipsis sunt, Patrem Filio præponi dicimus; natura vero diuersitate nequaquam, neque temporis excessu. Infrà in fine libri: Quoniam à Patre origo est Filij, hoc maior est Pater, quod causa est atque origo. Nazianzen. Quod enim ex eo cui nullum sit initium, prouenit, hoc & gloriam cum suo parente merito communem habuerit: & accedit præterea generationis dignitas, illis qui mentem habent, res tanta, tamque venerabilis. Nam quod Christo, quatenus homo intelligitur, maior sit, verum quidem est; at non magnum: quid noui enim, Deum homine maiorem esse? Et infrà, colligit Filij consubstantialitatem ex hoc, quod

Pater

TERTIVS.

Testimonia quæ asserunt, Patrem esse Deum Filij.

Hilar. *Pater maior Filio dicitur, quia collatio fit inter ea quæ sunt eiusdem naturæ. Hilar. lib. 9. de Trinit. Maior itaque donans est, sed minor iam non est, cui vnum esse donatur. Et idem in Psalm. 138. ante medium: Est enim Pater maior Filio, sed vt Pater Filio: generatione, non genere. Damascenus lib. 1. de Fide Orthodoxo. Quando igitur audimus principium, & maiorem Filio Patrem, causam intelligamus. Et Concil. Sardicense, vt habes in Tripartita lib. 4. Confitemur vnam Patris, Filijque diuinitatem, neque quisquam negat aliquando Patrem Filio maiorem, non propter aliam essentiam, non propter differentiam, sed quia ipsum nomen Patris maius est Filio. Cyrillus vtrumque sensum probat lib. Thefaur. 2. sed priorem sensum magis probat, dicens: Cum incorporea natura maius & minus non suscipiat; quando maior Pater Filio dicitur, Humanitati suæ, non Deitati sermo attribuendus est: nam cum dicat Christus: Pater qui me misit, maior me est, & Apostolus de ipso: Non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo: querendum est diligenter, quomodo & æqualis Patri, & minor Filius erit: ita vt nec æqualitatem contempnamus, quia maior Pater dicitur; nec maiorem esse Patrem negemus, quia æqualis ei Filius scribitur, sed vtraque pie intelligamus. Consuetudinem vero nostram Scripturæ secuta, maiorem appellat Patrem, vt vndique & ea persona, ex qua significetur, & ea quæ est ex illa, perspicitur. Æqualitatem etiam attestatur, ne vlla in essentia Patris & Filij dissimilitudo & differentia reperiat. Quamuis ergo secundum rationem substantia Patris, æqualis, & penitus similis sit; maior tamen ipso Pater est qui eum generat, in hoc solummodo, quia ex eo Filius est; & sic principium Filij secundum originem Pater est. Et lib. 10. in Ioannem, asserit ineptum, & risu dignum fuisse, si Christus solum homo, & creatura esset, & se comparasset cum Deo Patre, dicendo: Pater maior me est. Ergo erat consubstantialis. Nec enim creatura cum Creatore cõtereret. Est ergo Filius æqualis Patri, qui per semetipsum iurans Abrahamæ, ponderat Apostolus, quod neminem habuit, per quem iuraret maiorem.*

Tertio sunt loci, qui Patrem vocant Deum Verbi, vel Filij: Vt, Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum. Et Paulus, Deus Domini nostri Iesu Christi Pater gloria, &c. Sed hæc sententiæ dicitur de Christo homine, vt Nazianze. lib. 4. Theologia, & Hilarius lib. 11. de Trinit. testantur. Dicunt enim dici Deum Filij ea parte, qua homo est: sed quia (inquit iste) ex Patre Deus natus est, & ex dispensatione seruus est, habeat & Patrem Deum, dum ex eo Deus est, & Deum suum, dum ex Virgine caro est. Sic ille, qui etiam ob originem fatetur dici posse Deum Verbi, id est, ex quo Deus Verbum processit. Ambros. lib. 3. de Fide, ad Humanitatem refert: Eo usque autem caput Christi Deus, secundum incarnationem dictum est, vt & caput viri Christus secundum incarnationem Verbi dictum sit.

QUARTVS.

Testimonia quæ asserunt, Patrem in Filio, vel per Filium operari.

Quarto, producuntur loci, in quibus Pater dicitur in Filio, vel per Filium operari; Vt: Pater in me manens ipse facit opera: Vnus Dominus, Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Sed prior sententia eandem naturam Patris & Filij ostendit. Hilarius lib. 7. de Trinit. propè finem: Manere in Filio Patrem, non est singularis atque vnicui: Operari vero per Filium Patrem, non est differentis, aut exteri. Secundus locus licet Patri tribuatur, Ex quo, & Filio, per quem, non innuitur inæqualitas. Vnde, Ex ipso, & per ipsum, & in ipso, de solo Patre dicitur, teste Victorino lib. de Trinitate. Et si Augustinus referat ad personas Trinitatis. Et licet Basilij lib. de Spiritu sancto: & Ambrosij lib. de Fide ad Filium illa omnia referant, vt alio loco dicam.

Tomo 2.

I QVIN-

QVINTVS.

Testimonia in quibus dicitur, Patrem dare aliquid Filio.

V. locus. Ioann. 5.

Quinto, sunt loci, in quibus dicitur Pater dare aliquid Filio: vt Ioan. 5. Sic dedit & Filio habere vitam in semetipso: Et potestatem dedit ei iudicium facere. Et pauld ante, Pater omne iudicium dedit Filio. Et infra: Opera que dedit mihi Pater, vt perficiam ea. Et Ioann. 17. Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis. Infra: Tui erant, & mihi eos dedisti. Et, Pater quod dedit mihi, maius omnibus est. Et, Dedit illi nomen quod est super omne nomen: Dabo tibi Gentes hereditatem tuam. Et, Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Et, Data est mihi omnis potestas. At ista, & similes sententia no tollunt a Filio consubstantialitatem: quia vel de Christo homine accipiendae sunt, & interpretandae, vel de Verbo ob solam originem a Patre persona, & non natura distincto. Nazianze nus lib. 4. Theologiae ait, Christum hominem accepisse hanc per gratia, quae ab initio propria erant per naturam qua Deus est. Cyril. lib. Theaur. Accipere igitur omnia, ipsi vt homini attribudum, quae vt Deus naturaliter habet. Et rursus: Ne quis omnia Patris in Filio perspicere, propter incommutabilem similitudinem atque identitatem eundem putet Patrem, & Filium esse, quod Sabelio accidit, necessariò a Patre se accipere ait, quae ab eo naturaliter habet; Vt cum alter det, alter accipiat, dualitas Personarum demonstratur, non nominibus solam, sed verè, ac personaliter distincta. Et infra: Nam quoniam homo factus potest amittere bona quae a Deo accipit, quod Adam perpeffus fuerat, denudatus data sibi gratia propter inobedientia, necesse fuit ne rursus in eadem incidere, vt incommutabilis Dei Filius factus homo, vt homo gratias Dei peteret, vt per ipsum qui amittere gratias non posset, natura nostra firmiter seruarietur. Omnis enim gratia in Christo abundantissime permanet, & inde ad nos propter similitudinem transfunditur: omnes enim sumus similes ipsi vt homini. Hæc il-

Infra 17.

Infra 10. Philipp. 2. Psal. 2. Matth. 11. Infra 28.

Nazian.

Cyrl. lib. 10. Theaur. cap. 2. in fine, tom. 2. Cap. 1. sub initium.

Idem cap. 2 eiusdem libri, in principio. Gen. 3.

le doctissimus Pater. Primus locus ille: Dedit & Filio habere vitam in semetipso; sic est accipiendus, nempe, eum generando: nam si ante vitam datam generasset Pater eum, esset Filius antequam viueret. Si verò post generationem esset, ante vitam datam nec viueret. Ideò Filium habere vitam in se, est esse Patri consubstantialem, vt ait Victorinus lib. de Trinit. Quid est, inquit, habere vitam in semetipso? Ipsum vitam sibi esse, non ab alio accipere vitam, sed a se ipso, & alijs dare. Sic ille. Cuius verba vt Filio conueniant, illum non accipere vitam ab alio natura distincto, est accipiendum. Cyrillus lib. 4. Theaurorum. Scribitur, quod Pater vitam in se ipso habet. Hoc autem, in se ipso, nihil aliud significat, quam essentialiter. Sed Filius quoque dante Patre (qui esse ipsum dat) vitam habet in se ipso: substantialiter ergo, non quasi additamentum, vt vos putatis: quare Patri aequalis, & similis in omnibus est, cum non aliter vita sit, quam ipse Pater. Infra: Quemadmodum planta fructui qui est ex ipsa, naturaliter suam qualitatem dat, sic & Filio Pater omnia sua dat. Rursus: Quare si etiam solum Patrem aliquid habere dixeris naturaliter, non priuabitur tamen Filius eadem re naturaliter. Solus enim ea Pater habere dicitur, in quantum a nullo habet: sed omnia quae sibi naturaliter insunt, Filius suus ex eo prodiens consequitur naturaliter. Rursus infra: Accedit, quod d. cere quoque possumus, omnia quae Patri naturaliter, ac essentialiter insunt, Filiu ipsum esse. Solus Pater verus est Deus, quoniam solus habet Filium, qui veritas est. Solus Pater sapiens, & potens est, quoniam Christus Dei Filius, virtus, & Dei Sapia est. Solus Pater inaccessibleem lucem habet, quia Filius est Lux vera, quae illuminat omnem hominem. Solus vita est Pater, quoniam habet Filium verè dicentem: Ego sum vita. Postremò, quia vita secundum naturam Filius est; accipere vitam a Patre dicitur, non in quantum Verbum, aut imago Patris (sic enim ipse quoque naturaliter vita est) sed in quantum homo factus est. Ita enim Pater, & tota Trinitas, vitam Filio vt homini prae- stat. Hic sensus a sequentibus confirma-

Ioan. 5. Quomodo id accipiendū sit: Sic dedit & Filio habere vitam in semetipso.

Victorin. libro 1. de Trinit.

Cyrl. c. 2. sub initium, tom. 2.

Idem. Omnia sua Filio tet quomodo Pater. Idem ibidem. Idem.

Ioan. 14. 1. Cor. 1.

1. Tim. 6.

Ioan. 14.

Filius a Patre quatenus dicatur accipere vitam.

Suprà 5.

tur,

SEXTVS.

Testimonia quae videntur asserere Filium esse factum, vel creatum.

Ioann. 6. Suprà 5. 1. Cor. 1. Ioan. 12.

Ioan. 5.

Ambros. libro 4. de Fide, cap. 5. propè finem, tom. 2. Psal. 44. Ioan. 8. Cyril. c. 15. inter med. & finem, tom. 5.

Ioan. 14. & 12.

Quid sit illud: Hoc mā datum accipi a Patre meo.

August. lib. 1. de Trinit. c. 12. sub finem, tom. 3. inter med. & initium. Philipp. 2. Ibidem.

tur, in quibus causa dandi exponitur. Potestatem enim, inquit, dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Si ergo quia Filius hominis est, & in quantum homo, iudicandi potestatem accepisse dicitur: eodem modo dicemus, quia homo factus est, & homines a Deo cuncta accipiunt, ideò & ipse vt homo, vitam a Deitate accepisse dicitur, quae nulla re participat, & ceteris omnia quae habent, & ipsum esse largitur. Ita intellige illud: Et ego viuo propter Patrem: Quid ait is qui per se vita est? Ego viuo propter Patrem. Et ipsa Dei potentia, Non potest Filius facere a se ipso quicquam. Et ipsa per se perfecta Sapia, Mandatum accepi, quid dicam, & quid loquar: per hæc omnia ad Patris nos deducens cognitionem, & miraculum eorum quae fiunt, ad ipsum referens, vt per ipsum Patrem cognoscamus. Non enim ex operum differentia Pater consideratur: quæcunq; enim viderit Patrem facere, ita etiam Filius si militer facit, sed ex gloria, quæ ipsi ab Vnigenito affertur, miraculi eorum quæ fiunt, fructum capit. Ambrosius lib. de Fide: Vtique si ad diuinitatem referunt, propter Patrem viuit Filius, quod ex Patre Filius est: propter Patrem, quod vniuersi substantia cum Patre: propter Patrem, quod eructatum est Verbum ex Patris corde, quod a Patre processit, quod ex paterno generatus est vtero, quod fons Pater Filij est, quod radix Pater Filij est. Cyril. lib. 12. Theaur. Viuere autem propter Patrem dicitur, non quia particeps vita (sicut nos) sit; sed quia omnia paterna substantia propria, naturaliter in ipsum, sicut in Filium transeunt. Ita dicendum; quod dedit illi mādatum quatenus homo est, vel quatenus Deus, accipiendo pro verbo ipso mandatum. Vnde August. libro de Trinit. Non enim aliud est mādatū Patris, aliud verbum Patris. Nam & Verbum hoc appellauit, & mādatum. Ita intellige: Dedit illi nomen quod est super omne nomen; ea ratione scilicet, quæ homo erat, & quæ se ipsum exinaniuit, & humiliavit. (...)

VI. locus: Sapia apud Salomonem, iuxta versionem Septuaginta, & Chaldaeam paraphrasim concionatur Prouerb. 8. Dominus creauit me principium via sua ad opera sua. Et Ecclesiastici. 1. Prior omnium creata est Sapia, & intellectus prudentia ab auo. Et iterum: Ipse creauit illam in Spiritu sancto. Et Ecclesiastici 24. Ab initio & ante secula creata sum. & ad Hebr. 3. vt legit Hilarius: Considerate Pontificem fidelem ei qui creauit illum. Et Petrus Acto. 2. Certissime sciat omnis domus Israel, quia & Dominum eum, & Christum fecit Deus; id est, Verbum caro factum est; Et, Misit Deus Filium suum factum ex muliere. Ipse est qui post me venturus est: qui ante me factus est. Ad quos locos, quibus Christus creatus vel factus dicitur, respondendum est: Creare, & facere, non proprie sumi; vel si proprie, non ad naturam Diuinam referenda, sed ad Humanam. Vbi ergo fidelis dicitur illi qui creauit illum, de creatione Potificis est sermo, hoc est, de praelatione Christi hominis. Qui ante Ioannem factus dicitur, hoc est, Illi praepositus, & praelatus. Homo etiam factus est Dominus, & Christus ex muliere, & Verbum caro factū est. Ambrosius lib. de Fide; Post me venit qui ante me factus est; hoc est, supra meritum meum factus, supra meam gratia, tempore carnis posterior, diuinitatis honore venerabilis. Post me enim venit, temporis est: prior me erat, aternitatis. Ante me factus est, honoris est, quia etiā Incarnationis mysterium supra humanam est gratiam. Alcuynus lib. de Trinit. Illud Actuum 2. Iesum Christum Deus fecit: Et, Factum ex muliere. Et, Verbum caro factum est: non de eius existentia, vel substantia, sed in actu, & administratione eius potentia dicuntur. Quod dicitur in Prouerbis: Dominus creauit me: dicendum, vel aliter esse legen-

VI. locus. Qua ratione sit Christo nomen datū super omne nomen. Prou. 8. Ecclesiastici. 1. Infra 24. Hilar. lib. 12. de Trinit. Heb. 3. Ioan. 1. Galat. 3. Ioan. 1.

Heb. 3:

Ioan. 1:

Gal. 3:

Ioan. 1. Ambros. libro 3. de Fide, c. 5. sub initium, tom. 2.

Alcuyn. lib. 2. de Trin.

Prou. 8.

Basil. tom. 1.
 Ambros. lib. 2. de Spiritu sancto. Denique ipsa Sapientia secundum suscepti locuta corporis Sacramentum, ait: Dominus creauit me. Quamuis ventura prophetaret, tamen quia predestinatus erat Domini Saluatoris aduentus, non dixit, creat me; sed, creauit me, ne frequenter, sed semel crederent ex Virgine Maria corpus esse generandum. Et lib. 1. de Fide, ponderat quod ait: Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum. Separatio, inquit, ista diuersitatem ostendit, quod illius genitor, noster Creator sit. Ibidem ponderat, quod si omnia per ipsum facta sunt; & sine ipso factum est nihil, ergo ipse non est creatura, vel ipse se fecit. Et infra: Prohibuit itaque me Paulus creatura seruire, sed Christo admonet seruiendum: Non ergo creatura Christus. Paulus, inquit, seruus Iesu Christi. Et libro. 2. Arrianum alloquens, ait: Dic sane, dic inquam: Ego te, Christe, puto esse dissimilem Patri. Respondebit & ille: Discerne si potes. Discerne inquam, quo putes esse dissimilem. Dic aliud: Creaturam, inquit, te arbitror. Respondebit & Christus: Si duorum hominum testimonium verum est, tu nec mihi, nec Patri saltem credere debuisti, qui genitum nominauit? Bonus, inquit, nego. Dicit & ille: Fiat tibi secundum fidem tuam, vt tibi bonus non sim. Omnipotentem non arbitror. Respondebit & ipse: Non possum ergo tibi tua peccata donare. Subiectum dico. Refert ad hoc: Cur igitur libertatem, ac veniam ab eo petis, quem putas pro seruitio esse subiectum? Augustinus lib. de Trinit. docet, Sapientiam secundum se genitam esse: Dici vero creatam, vel factam secundum genus suum quo homines illustrat, vel secundum Humanitatem, cui vnitur. Et primo modo dicitur Deus Pater fieri, vel factus: vt notat Cyrillus: Fias, inquit, mihi in Deum protectorem. Et rursum: Factus est mihi Dominus in refugium. Et alibi: Factus est

mihi Dominus in salutem. Nazianzenus libro de Fide docet, Sapientiam condi, vel creari non secundum se; sed secundum progressum, quem ad creandum facit: quæ quidem creatio creata est: idem addidit: initium viarum suarum, & Septuaginta in opera Dei: vt potius secundum effectum, quam in se creari intelligatur. Quod vero vox illa abusuè sumatur, testantur Patres. Basilus libro 2. aduersus Eunomium, dicens: Quoniam ex persona Sapientia dictum est: Dominus creauit me: licere sibi arbitrati sunt de Domino dicere, quod sit creatura. Ego vero cum multa de voce hac habeam dicere, Primum, quod semel in omnibus Scripturis dicta est: Deinde quod in volumine, cuius sensus plurimum latet, & per prouerbia, & similitudines, per obscuros sermones, & anigmata vt plurimum procedente, vt nihil non ambiguum, nihil clarum ab ipso capi possit. Hilarius lib. de Synodis asserit dici de Sapientia quod sit genita, & creata: genita quidem, quia eiusdem cum Patre substantiæ; creata vero, quia sine mutatione à Patre procedit. Hæc sunt eius verba: Atque ita perfecta naturitatis intelligentiam, creationis, & generationis attulit sermo, cum alterum sine demutatione, alterum in proprietate natura est. Ambrosius lib. de Fide: Intelligimus illud, quod de incarnatione Domini scriptum est: Dominus creauit me principium viarum suarum in opera sua, id significare, quod ad redimenda opera Patris, Dominus Iesus ex Virgine fit creatus. Infra: Sicut in Isaia habes, Puer natus est nobis, filius datus est nobis: ita hic quoque ante premisit creaturam carnis, & subtexiuit assertionem diuinitatis, vt scires non duos Christos, sed vnum esse, qui & ante secula generatus sit ex Patre, & vltimis temporibus creatus ex Virgine. Et reliqua. Cyrilus vero egregie lib. 9. Theaurorum. Nihil possunt verba rebus derogare, quando Scriptura ipsis abutitur. Et assignat regulam generalem, quod cum dicitur creatus, vel factus Christus, intellige, vel quod ad Humanitatem spectat, vel verbum improprie dictum

Exod. 15. Nazianze.
 Impropric & abusuè creatam dici Diuinam Sapientiam secundum Patres. Basil. tom. 1. à medio.
 Eadem genita, & creata quomodo secundum Hilarium. Hilarius.
 Ambros. lib. 3. de Fide, c. 4. initio, tom. 2.
 Prouerb. 8. iuxta Septuaginta. Idem ibidem in fine. Isa. 9.
 Cyril. cap. 1. initio, tom. 2.
 Nihil possunt verba rebus derogare, quando Scriptura ipsis abutitur, ait Magnus Cyrillus.

esse.

esse. Et subdit: Si ergo de hominibus sic loquitur plerumque Scriptura, vt verbis abutatur, neque idcirco rerum natura laeditur, necessarium certe est multo magis in diuinis abuti. Non est enim possibile, increata natura verba sumpta de creaturis proprie accommodare: nec veritas vilo modo laeditur, cum res ipsi rectè intelligatur. Et infra: Quando enim Pontifex incarnationis nostræ factus est? quando Apostolus? quando fidelis illi qui fecit eum? Tunc videlicet, quando pro nobis factus est homo, & vt Ioannes scribit, quando Verbum caro factum est. Idem cap. 2. initio. Heb. 3. Christus quando fidelis factus sit ei qui creauit illum. Ioan. 1.
 VII. locus. Psal. 88. Ecclesiastici 24. Coloss. 1. Ibidem. Rom. 8. Heb. 1. Apoc. 1. Qua ratione Christus dicatur primogenitus omnium creaturæ.
 Septimo loco proponendæ sunt sententiæ, quæ conferunt cum creaturis Christum: Vt, Ego primogenitum ponam illum: Ego ex ore Altissimi prodiciui, primogenita ante omnem creaturam. Et Paulus ad Colossenses: Qui est imago Dei inuisibilis, Primogenitus omnium creaturæ; Et ad Roman. Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Ad Hebræ. Et cum iterum introducit Primogenitum in orbem terræ, &c. Et Ioannes Apocal. 1. Et à Iesu Christo, qui est restis fidelis, primogenitus mortuorum, & Princeps Regum terræ. Sed in his, & similibus locis non dicitur Christus Primogenitus creaturæ, quasi eodem modo sit genitus atque reliquæ creaturæ. Nam cum ante omnem creaturam esse dicatur, manifestè ab earum numero suprema eius natura excluditur. Idcirco ratione Humanitatis primogenitus dicitur, quod omnibus creatis prædilectus sit, & in Diuina prædestinatione præpositus. Vnde Paulus ait: Et cum iterum introducit Primogenitum in orbem terræ; ostendens secundum eandem naturam esse primogenitum, quæ est in orbem introductus. Cyrillus lib. Theauror. superiores Pauli locos sic interpretatur: Primogenitus igitur in multis fratribus, pie intelligitur, vt diximus: quia factus homo, & frater noster, primus nos in se ipso sanctificauit: Primogenitus autem

SEPTIMVS.
 Testimonia quæ conferunt Christum cum alijs creaturis.

etiam ex mortuis, quia primus ipse morte calcata surrexit, & primus carnem nostram in cælos reduxit. Idem ait: Ego sum via, & Ego sum ostium. Infra: Primogenitum nonnunquam dicimus eum, qui primò natus est: hoc modo Christus primogenitus Virginis dicitur secundum carnem: non quod alios etiam genuerit, Virgo enim post partum etiam remansit; sed quia primum plerumque, & absolute, & in se, & non per comparisonem ad alia dicitur: Ita ergo etiam ex Deo primogenitus est, non vt multorum primus, sed vt solus ex Deo genitus. Ad hæc, quæ prima simpliciter sunt, causa sunt eorum, quæ secundo loco sunt: Dei ergo Filius primogenitus aliorum potest dici, quia ipse primus causa est, vt Filij appellatio cæteris omnibus accommodetur. Idem Cyrillus lib. 8. Theaurorum docet, comparisonem etiam rectè fieri de diuersis specie; ait enim: Certè sicut alia comparationes accommodatus in eadem versentur specie: sic comparatio melioris de diuersis specie dicitur. Ioseph pulchrior quam fratres sui fuisse dicitur; & stella non dicitur melior quam alia stella, sed excellere in gloria scribitur. Ipse Saluator quando vt homo hominibus comparatur, non dicitur melior, sed Speciosus præ filijs hominum. At vero diuersa specie melioris comparationem suscipiunt. Melior enim Sapientia dicitur, quam lapides pretiosi: (Et simile illud est: Melius est nomen bonum, quam diuitia multa:) nec vlla communitas natura Sapientia cum natura lapidis est. Et infra: Comparatio ergo, quæ melior Angelis dicitur, in administrationibus facta ostendit: quod quanto maior, & altior Filij quam Angelorum administratio inuenitur, tantum super creaturarum naturam Filius exaltatur. Angelis enim sicuti seruis minor committuntur, Filio autem ea, quæ Dominum decet.

OCTAVVS.
 Testimonia quæ videntur asserere Christum, vel sapientia, vel potentia minorem esse.

Præterea octauo, non adimunt Filio consubstantialitatem loci, qui Christi

Ioan. 14. Suprà 10. Idem. Christus primogenitus Virginis cur dicatur.
 Idem cap. 2. inter med. & princip. Comparatio inter ea etiã quæ specie sunt diuersa, fieri solet. Gen. 39. 1. Cor. 15.
 Psalm. 44.
 Prouerb. 8.
 Infra 12. Heb. 1.
 VIII. locus.

potentia, vel Sapientia, vel sanctitate minorem, & inferiorem indicare videntur, vt sunt: Non potest Filius à se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem. Et, A me ipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater, hæc loquor. Et, Mea doctrina non est mea, sed eius qui mihi sit me. Item: Verba que ego loquor vobis, à me ipso non loquor. Et alibi: Sedere autem ad dexteram meam, vel sinistram, non est meum dare vobis. Sed hæc omnia, & similia de Christo homine dicuntur, vel de Verbo, quatenus à Patre procedit. Hinc Gregor. Nazianz. lib. 4. Theologiae docet, Non posse, in Scripturis varia significata complecti: vel non habere pro eo tempore facultatem, vt recens catulus videndi; vel agrè posse, vt, Non posse ciuitatem abscondi supra montem positam, que tamen maiori alio abscondi posset, vel non posse cum decoro, vt, Sponso presente ieiunare filios Sponsi, vel curare incredulos Christum, vel nolle, vt, Non potest mundus odisse vos; &, Non potestis bona loqui, cum sitis mali? Vel non posse secundum naturam vires: vt, Quomodo potest homo nasci cum sit senex? Vel non posse absolutè, vt: Deus negare seipsum non potest. Et, Impossibile est mentiri Deum. Et de hoc ultimo modo absolute impossibilitatis ait, non posse Filium aliquid facere, quod non Pater faciat: quia communis est vtrique essentia, & virtus operandi. Hilarius lib. de Trinit. ad operationem Sabbati respondit, nõ se quicquam facere posse, nisi quod Patrem facientem videret. Ad demonstrationem verò equalitatis, quæcumq; Pater faceret, facere se professus est. Ambrosius lib. de Fide, agens in Arrium: Putat, inquit, quod non possit à se quicquam facere Filius, nisi quod Patrem facientem viderit, cum per vnitatem (vt diximus) eiusdem substantiæ, idem velle atque idè nolle, & idem posse & in Patre sit, & in Filio, & in Spiritu sancto? Cyrillus lib. Thesauror. in illud: Non est meum dare vobis: Quoniam, inquit, iniust. im petitis gratiam, quam me non deceat vobis largiri, non est meum dare. Iustus enim sum iudex, & honores singulis quos per gratiam affero, quasi debitos laboribus, virtutibusq; suis distribuo. Ad hæc, inani gloria moti à dextris, & à sinistris meis

sedere concupistis: id autem dare, meum non est. Non enim dabo morbum alicui, qui doceo, atque horror, vt à morbo caueatis. Ita ergo id dicitur, quemadmodum si ignis refrigerari petenti ab ipso, diceret, Non est meum dare id tibi, calefaciendi enim, non frigefaciendi mihi natura in est. Sic Christus quoque dicit: Iustus sum munerum declarator in certaminibus positus; ac idè non petentibus simpliciter largiri debeo, nec per iniuriam, certantium omnium ad duos solum honores traducere; sed pro rebus ab vnoquoq; gestis, quasi debiti à me honores distribuendi sunt. Infra: Solet enim omnia, que naturam hominis excedunt, Patri vt Deo attribueret. Hæc ille. Quid ergo de nobis dicendum? Simili ratione sunt explicandæ sententiæ, quibus Christus inferior in scientia ipso Patre dicitur: Vt, De die autem illo (iudicij) vel hora nemo scit, neque Angeli in celo, neq; Filius, nisi solus Pater; Et, Non est vestrum nosse tempora vel momenta, que Pater posuit in sua potestate. Et de primo quidem loco Irenæus aperte videtur confiteri, Patrem sicut maiorem, ita cognitione superiorem: & Tertullia. de Trinit. eum diem Patri solum asserit notum. Sed dicendum est, verba illa, ad bonum, & catholicum sensum esse trahenda, vel respuenda: & non solum Filius nouit diem iudicij, sed etiam anima Christi, licet nesciuerit ad indicandum Apostolis, vt Patres docent, Athanas. in disputatione in Arrium habita cum Probo. Et Basil. epist. 141. ad Cæsarienses ait: Verum id ita dispensat Christus, propter tuam infirmitatem, ne vel ij qui deliquerunt, per angustiam prescripti temporis adigantur ad desperationem, tanquam nõ relicto respicientia tempore; vel rursus ij qui in militia Christiana decertant, per temporis prolixitatem, ad deserendam aciem impellantur, si viderint sibi bellum esse cum diutina aduersaria potestate. Et reliqua. Nazianzenus lib. 3. de Theologia, circa finem, concedit ignorare Christum vt hominem, vel vt Verbũ, quasi à se; cum hoc habeat, à Patre, à quo & esse habet. Hilarius lib. de Trinit. Si enim omnia per Christum, & in ipso

fram, nõ est meum dare vobis. Egregia similitudo sancti Patris. Solebat Christus quæcumq; naturam hominis excedunt, Patri vt Deo attribueret, teste Cyrillo. Mar. 13. & Matth. 24. Act. 1. Irenæ. lib. 2 cap. 49. paul. id à medio. Tertull. Quomodo verum, quod solus Pater nouerit iudicij diem. Athanas. tomo vlt. Basil. tomo vlt. circa finem. Nazianz. Hilari. lib. 9 de Trinit. idè à medio.

ipso sint, id quoque neque extra eum, neque non per eum est, quomodo non etiam in scientia eius sit, cum plerumque scientia ea etiam, que neque in se, neque per se sint, per virtutem naturam non nesciat apprehendat? Infra, quod ignorare dicitur Christus diem iudicij, quia eam non doceat, probat, cum subdit: si itaque Sacramentum nescit, vt taceat, & contrario necesse est, idè diem Pater solum ostendatur scire, quia nõ tacet. Ambrosius libro de Fide: Nam quomodo potest nescire partem, qui fecit omnia, cum minus sit scire quam facere? Quomodo enim vultis hæc fecisse Dei Filium? Num quid quasi anulum, qui non sentit quod exprimit? Infra: Sed quærimus qua ratione designare momenta noluerit. Si quæramus, non ignorantia inuenimus esse, sed sapientiam. Nobis enim scire non proderat; vt dum certa futuri iudicij momenta nescimus, semper tanquam in excubijs constituti, & in quadam virtutis specula collocati, peccandi consuetudinem declinemus, ne nos inter vitia dies Domini deprehendat. Paul. post: Nam si diem designasset expresse, vni etati hominum, qua proxima erat iudicio, videretur disciplinam prescripsisse viuendi, superioris temporis aut iustus esset reuolutor, aut peccator securior. Infra. Mauult enim Dominus nimio in discipulos amore propensus, pendensque ijs, qua cognita inuitia iudicaret, videri ignorare quod nouerat, quam negare: plusq; amat nostram utilitatem instruere, quam suam potentiam demonstrare. Idem libro de Spiritu Sancto. Accipe tamen, quia nouit iudicij diem Filius: Lectum est in Zacharia: Et venit Dominus Deus meus, & omnes sancti cum eo. In illa die non erit lumen, sed frigus, & gelus: Et erit dies vna, & dies illa nota Domino. Hæc igitur dies nota Domino, qui ueniet cum sanctis suis, secundo nos illuminaturus aduentu. Augustinus libro de Trinitate, ait, dici nescire diem iudicij eo more loquendi, quo cæca m fossam appellamus, non quod ipsa non videatur, sed quod occulta sit. Neque enim (inquit) aliquo genere loquuntur Scripturae, quod in consuetudine humana non inueniatur, quia vtrique hominibus loquuntur Cyrillus lib. Thesauror. Quare Filius Dei, qui tempus quo

que fecit, non potest ignorare quousque duraturum sit. Infra, Spiritus enim omnia scit, ipsa etiam profunda Dei, vt scribitur. Quod si Spiritus Sanctus non ignorat, quia à Filio accipit (ille namque, inquit: De meo accipiet) quomodo Filius ignorabit, qui omnia scientis Spiritus est largitor? Et paul. ante: Non oportet igitur propter hanc vocem ignorationem dici Verbo inuere; sed potius misericordiam eius admirari, quod non recusauerit propter nos ad tantam humilitatem descendere, vt omnia nostra, & ipsam etiam ignorantiam humanam susciperet. Infra: Sicut ergo voluit, tanquam homo, fame, ac siti, ceterisq; huiusmodi laborare: sic etiam vt homo diem illum ignorat. Item videri possit Filius minor Patre in sanctitate, & bonitate: quia dicitur à Patre sanctificatus, & vnctus: Vnxit (inquit Propheta) te Deus, Deus tuus oleo latitiae. Sed certè sanctificatio, & vnctio non diuinæ, sed humanæ naturæ tributur: diuinitas enim ipsa potius sanctitas, & vnctio est, quam sanctificata, vel vnctio. Idè ergo Verbum dicitur Sanctum substantiue per Gabrielem; & dicitur Oleum effusum nomen tuum, id est, Verbum. Vide Cyrillus lib. Dialog. de Trinitate. Oportebat factum hominem Spiritum accipere, vt quandoquidem erat, & est nescius peccati, consequenter in ipso libenter inhabitaret Spiritus, & requiesceret, sicut in initio generis; & radice secunda. Infra: Sic & sanctificatus esse dicitur, pertinente ad humanitatem, hoc est, ad hanc carnem, sanctificatione, eo quod non possit intrinsecus habere hominis naturam sanctificationem quandam. Inest enim hoc verè diuinæ, & summe naturæ, cuius quoniã est fructus Verbum, habebit omnino tanquam propriam naturam, qua ipsum genuit, sanctificationem. Hilari. lib. de Trinitate: Consequens, & posterior causa nunquam refertur vt prior sit: quia meruisse aliquid, posterius est, quam esse qui possit mereri. Mereri enim eius est, qui sibi ipse meriti acquirendi autor existat. Infra: Cum verò vngitur ex causa non ad id, quod in clemento non eget, spectat vnctiois profectus, sed ad id, quod per in-

Idem. Ambros. li. 5 de Fide, c. 8 sub ini. to. 2. Idè ibidem. Idem li. 2. de Spiri. S. ca. 12. propè init. eod. to. circa fin. Zacha. 14. Aug. lib. 1. de Trinit. c. 12. init. to. 3. sub init. Christus vt nesciat diem iudicij secundum August. Cyril. lib. 9 Thesauror. c. 4. & vlt. sub init. tom. 2.

Idè ibidè. I. Cor. 2. Ioan. 16. Idè ibidè. Idè ibidè. circa medi. Que Scriptura Crisostomi Patre minus sancti & boni insinuare videtur, quem sensum recipiant. Ioan. 10. Psal. 44. Heb. 1. Luc. 1. Canti. 1. Idè Cyril. li. 6. Dialog. de Trinitate. propè init. eod. to. circa fin. Isai. 53. I. Pet. 2. I. Ioan. 3. Isai. 11. Idè ibidè. Christi sanctificatio qualis. Hilari. lib. 11. de Trinitate. aliquantulo à medio. Mereri cuius sit, secundum Hilarium. Christi item vnctio qualis, Hilario. Idè ibidè.

crementum Sacramenti profectu eguit vnctionis, id est, vt per vnctionem sanctificatus homo noster Christus existeret. Ambros. lib. 3. de Spiritu Sancto, in proemio. Quasi filius hominis & vnctus, & missus est ad Euangelium pradicandum.

NONVS.

Testimonia que videntur face re Filiū inferiorem Patre in honore & maiestate.

Nonus locus 1. Cor. 15. Ioan. 17. & infra. Ibidē & sepe aliās, & Ioan. 12. & 13. Matt. 26. & aliās. Ioan. 12. Psal. 109. Illud Apostoli: Deinde finis, cū euacuerit omnē principatū, &c. quomodo accipiendum sit. Hilari. li. 11 de Trinitate. Paullo à me dio. Qua ratione Christus, teste Apostolo, traditurus sit regnū Deo, & Patri. Luc. 1. Psal. 24. Hebr. 1. Idē ibidem paul. post. Idē post aliquanto. Roma. 1. & Philip. 3. Nazian. li. 4 Theol. prope initium.

¶ Nono loco, sunt multa Scripturarū testimonia, quæ in honore, & maiestate videntur Filium inferiorem Patre facere: vt sunt, Quod Filius dicitur subijciendus Patri: Quod orat Patre: Quod clarificatur à Patre. Quod adoratur Patrem, Quod respicit in se fidē, quam Patri docet habendam. Primus locus habetur apud Apostolum Paulum 1. ad Corinth. cap. 15. Oportet Filium regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. Cū autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse Filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia. Ex quibus videtur Christi regnum finiendum, & Christum Patri subiectū futurum, ac per hoc in honore illo inferiorem.

Sed pro solutione huius nodi pendet, quod cū dicitur: Deinde finis, cū euacuerit omnem principatum, ibi finis, non pro consumptione, sed pro consummatione capitur, dicente Hilario libro de Trinitate. Finis itaque est, indemutata constitutiōnis mansura perfectio: qua & beatitudi ni reseruata, & impietati est preparata. Deinde aduerte, non esse futurā regni Christi traditionem in manus Patris, quin sibi retineat: quia Regni eius non erit finis: & Sedes tua Deus in seculum seculi. Vnde Hilarius eodem loco: Quod si Pater tradendo non caruit, ne Filius quidem intelligi potest his eger; qua tradidit. Et iterum: Tradet ergo regnum Deo Patri, non vtique tanquam tradens potestatem concedat, sed quod nos conformes gloriæ corporis sui facti, regnum Dei erimus. Item Nazianzen.

libro Theolog. in negantes regnum Christi duraturum post iudicium, ait: Verūm accidit hoc tibi ex hoc, quod non cognoscis voces has, Vsq̄ue, & Donec, non omnino ex aduerso respondere futuro, sed aliovsque tantum significare. Et Cyrillus libro Dialogo. de Trinitate: Nam quasi ab alio detineretur regnum Dei, & auellens Filius ab his, qui subire pserant, adducit, & tradit Patri, non quod ipse extra regimen sit, sed quod cū suo genitore omnino imperet, cuius & virtus est viuens, & in propria hypostasi est. Sic ille: Subiectus autem erit Christus Patri, quatenus homo est à morte suscitatus, vt ait Hilarius: Subiectio itaque etiam est, que est ex natura in naturam concessio, dum à se secundum quod est desinens, ei subijcitur, cuius concedit in formā. Desinit autem, non vt nō sit, sed vt proficiat: fitq̄ ex demutatione subditus, in speciem suscepti alterius generis transeundo. Augustinus libro de Trinitate. declarat, quod tradet regnū Patri, non vt Deus, sed vt homo, interpellando: & nos viatores regendo, nunc regnat: & quod futurus est subiectus Patri vt homo est. Ambrosius libro de Fide: Sicut Filius hominis, regnum accepit Dei Filius: vt Filius vtique hominis, etiam traditurus est quod accepit, sicut Filius hominis tradit: Ergo & vt Filius hominis subiectionem vtique per conditionem carnis, non per maiestatem diuinitatis agnosceret. Paullo post: Tradat igitur Patri regnum suum Filius, non deperit Christo regnum quod tradit, sed proficit. Nos sumus regnum, quia nobis dictum est: Regnum Dei intra vos est. Et sumus regnum, Christi antē, postea Patris, quia scriptum est: Nemo venit ad Patrem, nisi per me. Cū in via sum, Christi sum: cum peruenero, Patris sum, sed vbique per Christum, & vbi que sub Christo. Bonū est in regno Christi esse, vt Christus nobiscum. Et infra: Cū vnus natura sint Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus; vtique non erit Pater sibi ipse subiectus: & idē non erit in eo subiectus Filius, in quo cum Patre vnus est, ne per vnitatem diuinitatis, videatur & Pater Filio esse subiectus. Ergo sicut in illa cruce non diuinitatis plenitudo, sed nostra fragilitas erat subdita, ita

Cyril. lib. 6. Dial. de Trinitate. aliquanto à med. to. 2.

Hilar. vbi sup.

Aug. li. 1. de Trinitate. c. 10. circa princ. & inf. to. 3. sub init. Ambros. li. 5 de Fide, c. 6 à med. to. 2. circa fin.

Idē ibidem.

Quod nā sit Christi regnum. Luc. 17. Ioan. 14. Ibidem.

Idem ibidē. c. 7. à med.

Christus in cælo quo modo erit subditus Patri.

etiam

Cyril. li. 10. Thefa. c. 8. & 5. de Trinitate. prope fin. to mo 2. Altermodus subiectionis Christi Patri suo. Nazian. li. 4. Theolog. sub init. Matth. 27. Psal. 21. Ioan. 17. & sapē aliās. Sup. 11. & Hebr. 5. Idem. Basil. epist. 141. to. vlt. Cur se Christus Patris subiecit. Quid illud significet: Vt sit Deus omnia in omnibus. Primus sensus. Hilari. loco citato circa Secūdus sensus. Hiero. to. 3. circa med.

Que mēbra sint Christi, que nō sint.

etiam postea subditus erit Filius Patri, in nostra vtique participatione natura, vt subiectis carnis illecebris, non cupiditas dominetur cordi, non ambitio, non voluptas, sed omnia nobis Deus sit; & omnino quātum capere possumus, ad eius imaginem, similitudinēq̄, viuamus. Cyrillus libro de Trinitate. intelligit subiectionem Christi ad eius membra iam suscitata, pleneque subiecta. Sic etiā Nazianze. libro Theolog. Christum dicit subijci, sicut & derelinqui, & orare, & exaudiri; velut alienæ fabulæ autor, aliena persona sumpta refert, & pro nobis mirabiliter intexit. Et paullo antē: Quātū ego intelligo, Christum subijci, nihil aliud est, quā Paternam explese voluntatem. Basiliius epist. ad Cæsarienses ait; Christum hominem sponte se subiecit ob inobedientiam nostram, vt nolle vlli esse subiectum, aboleret. Dicitur porrō: Vt sit Deus omnia in omnibus: vel quia non simul Deus, & homo naturalis, sed Deus verus Christus apparebit; vel quia omnes omnem perfectionem habebunt in Christo perfectē etiam suscitato; vel quia manentibus omnium hominum naturis omnia implebit. Primus sensus est Hilarij, dicentis: Non alia vtique subiectionis causa est, quā vt omnia in omnibus Deus sit; nulla ex parte terreni in eo corporis residente natura; vt intra se duos continens, nunc Deus tantū sit, non abiecto corpore, sed ex subiectione trās lato, neque per defectionem abolito, sed ex clarificatione mutato; acquirens sibi Deus potius hominem; quā Deū per hominem amittens. Hieronymus epist. ad Amandum, sequitur secundum sensum: Christus in his (inquit) qui fideles sunt, subiectus est Patri, quia omnes credentes; imō omne hominum genus, corporis ipsius membra reputantur. In his autem qui increduli sunt, id est, iudeis, & Ethnicis, & hereticis, insubiectus esse dicitur; quia pars membrorum eius non est subiecta Fidei. In fine autem mundi cū omnia membra regnantem viderint Christum; id est, caput suum, etiam ipsa subijciuntur Christo, id est, capiti suo, vt omne Christi corpus subijciatur Deo, & Patri; vt sit omnia in omni-

bus. Non est, vt sit Pater omnia in omnibus, sed, vt sit Deus: quod propriū nomen est Trinitatis, & tam ad Patrem; quā ad Filium, & Spiritum Sanctum referri potest; vt humanitas subijciatur diuinitati. Humanitatem hoc loco dicimus; non mansuetudinē, & clementiam, quā Græci φιλαργυρία vocant, sed omne hominum genus. Porrō quod ait; Vt sit omnia in omnibus, hoc sensu accipiendum est. Dominus; atque Saluator noster nunc omnia non est in omnibus; sed pars in singulis. Verbi gratia, in Salomone sapientia, in David bonitas, in Iob patientia, in Daniele cognitio futurorum, in Petro fides, in Phinees, & Paulo zelus, in Ioanne virginitas, in cæteris cætera. Cū autem rerum omnium finis aduenerit, tunc omnia in omnibus erit, vt singuli sanctorū omnes virtutes habeant; vt sit Christus totus in cunctis. Sic ille. Victorin: libro de Trinitate. Filius autem, hoc est, Λόγος, actiua potentia est, & que faciet, & que viuificet; & sic intelligentialis. Omnia ergo & iuxta generat, & facit secundū vitam, & regenerat: sed intelligentiam veritatis, & Dei, quā dat Iesus omnibus Λόγος, cū sit omnium, & intellectuū, & vniuersaliter omnium que sunt. Si igitur iste generat, & iste regenerat. Omnia iste subiecit. Omnia, non solum homines, sed vt dicit Paulus, omnem potentiam, & principatū; & omnem potentiam. Nunquid ista vt homo; an vt Λόγος? Etenim ipsum subijcere, non temporis solum eius, ex quo de materia filius, sed antē, & postea. Si enim diluuiū factum est; si Sodoma, & Gomorrha incensa, si hæc; & alia multa facta sunt; si in presentia (id est; aduentu) prima triumphat inimicos in semetipso: si in secunda presentia nouissimus inimicus euacuabitur; Filius Λόγος facit ista: Sed potentia paterna facit, igitur omnia, Spiritus, spiritalia (forte faciet.) Tunc & ipse subijciatur Deo subijcēti ei omnia. Euacuatis enim omnibus; requiescet actiua potentia, & erit in ipso Deus secundū quod est ei esse; & secundū quod est quiescere: in alijs autem omnibus spiritaliter secundū suam & potentiam; & substantiam. Et hoc est: Vt sit Deus omnia in omnibus. Non enim omnia in vnoquoque, sed omnia in omnibus ma-

Cur dictū: Vt sit Deus & non Pater, omnia in omnibus.

Græcis φιλαργυρία quid.

Tertius sensus.

Marc. Vict. li. 1. de Trinitate.

Gen. 7. Infra 19.

1. Cor. 15.

nebunt.

nebunt. Igitur omnia, sed Deo existente in omnibus, & ideo omnia erit Deus, quod omnia erunt Deo plena. Hæc ille. Vbi Christum Patri subijci ait, quod attinet ad humanitatem, non quod illo minor, sed quod quia Verbum operatio quædam est Patris, Verbum quod interim per curam reducendi ab subiectionem administratur, ipsi Verbo tribuatur: Regnum verò futurum, in quo citra hanc curam omnia erunt Deo plenè subiecta, tribuatur Patri, cum quo tamen Christus regnabit. Et tunc Deus erit cuncta in omnibus, quia omnia erunt Deo plena.

DECIMVS.

Declaratur testimonia quæ loquantur de Christi obedientia & subiectione.

¶ Decimo: Sunt loci de Christi obedientia, Qui factus est obediens vsque ad mortem; & Descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me; non meam contrariam voluntati diuina. Sed respondet Augustinus libro contra sermonem Arrianorum: Neque enim, inquit, cum obediemus Deo, eaq; obedientia dicimur eius facere voluntatem, nolentes id facimus, sed volentes: ac per hoc si volentes id facimus, quomodo voluntatem nostram non facimus: nisi quia illa dicitur voluntas nostra, quando Scriptura ita loquitur, quæ intelligitur esse propria contra voluntatem Dei? Idem tradit Nazianzenus libro Theolog. ¶ Quod dicitur accepisse mandatum, & quod ex his quæ passus sit, obedientiam didicerit, & similia, intellige de humanitate dicta. ¶ Quod dicitur: Exinaniuit semetipsum (quem locum interpretatur Ambrosius libro de Fide) declarat Apostolus addendo: formam serui accipiens, Vt enim Sol cum nube tegitur, claritas eius comprimitur, nõ cæcatur: sic Deus, & Dei Filius in illa deitate non interceptus, sed abscondit. Et Christus sicut, quatenus homo est, Deum orauit dicendo, Pater clarifica me, ita etiam in quantum homo

adorauit. Nec enim, alius quàm homo, clarificari egebat. Clarifica tu me, Pater, qui propter homines inglorius factus sum. Hanc clarificationem esse hominis, tradit Cyrillus libro 6. de Trinitat. Hilarius libro 9. de Trinit. prope medium, ad diuinitatis manifestationem per carnem gloriosam refert hanc Filij clarificationem. Idem tradit libro 3. ante medium. Et Cyrilus libro 10. Thesaur. Doxa enim Græcè, modò gloriam, modò opinionem significat. Infra: Postquam hanc opinionem, existimationemq; de se petijt, vt Deus esse manifestaretur, causam intulit, dicens: Quoniam & ego nomen tuum hominibus manifestavi. Si ergo petijt quod fecit; fecit autem ipse nomen Patris manifestum hominibus, nihil aliud certe petit, quàm vt homo hominibus Deus esse manifestetur, non propter se, sed propter salutem ipsorum. Petijt autem vt homo: & quicquid à Patre vt homo petit, à se ipso quoque vt Deo, & Spiritu Sancto petit. Hactenus Cyrillus. Vnde patet, Filium Patre non esse minorem, quod Patrem clarificet: Clarifica, inquit, Filium, vt & Filius tuus clarificet te. Tunc enim Patrem clarificat, cum eum tantum esse ostendit, vt Filium sibi æqualem producere possit. Hinc Cyrillus libro Thesaur. Manifestauit, ait, nomen tuum hominibus, quia videlicet verus Pater es, & Filium verum habes. Vnde Sanctus Ignatius epistola ad Ephes. considerans illa verba: Seruo quem audistis, non est meus, sed eius, qui me misit, Et illa de Spiritu Sancto: Non enim loquetur à se, sed quacunque audierit à me; de se autem Patri (sic enim legit Ignatius) sic ait: Ergo vterq; eorum ipsum glorificat, à quo & accepit quod faceret, & ipsum predicat, atque eius verba pronuntiat. Erroris autem Spiritum se ipsum predicat, sua prophetia dicens, sibi placens etenim est, & se ipsum glorificat: acerbus namque est, plenus ex istens falso loquio, seductor, lubricus, superbus, arrogans, verbosus, dissonus, immensuratus, nigri formis, timidus, de cuius operationibus liberauit nos Iesus Christus. Ambrosius libro de Fide: Petrus quoque cum Aeneam curaret, ait: In nomine Iesu Nazareni surge, & ambula.

Idem qua ratione fuerit clarificatus à Patre. Cyril. 10. 2. Hilar.

Cyril. c. 9. prope in initio. Doxa Græcè quid. Idem ibidem.

Ioan. 17.

Ibidem. Patre Filius quo modo clarificauerit.

Idem Cyril. lib. 10. Thesaur. c. 6. prope fin. D. Igna. epistola. 14. aliquanto ante med. Ioan. 14.

Qualis sit Spiritus erroris, teste Ignatio

Ambro. li. 3. de Fide, c. 3. prope init. tom. 2. Acto. 9.

Decimus locus. Philip. 2. Ioan. 6.

Aug. c. 7. initio, to. 6. circa fin.

Nazianz. li. 4. Theolog. circa fin.

Ioan. 10. & 12.

Heb. 5.

Ambro. li. 2. de Fide, c. 4. aliqua. ante med. to. 2.

Phili. 2.

Christus vt exinaniuerit semetipsum formam serui accipiens.

Ioan. 12.

Infr. 17.

VNDECIMVS.

Declaratur testimonia quæ asserunt, Filium à Patre esse missum.

¶ Vndecimo loco arguebant ex missione Filij à Patre, vel ab Spiritu Sancto, vt dicitur Isai. 48. & Galat. 4. Vnde Filium arguebant minorem. Sed certè id missio non euincit. Vnde Ambrosius libro de Fide: Nam si minorem putas eum qui mittitur, eo vide licet, à quo mittitur, discite quod & minor maiorem misit, & maiores ad minores missi sunt. Nam & Tobias Raphael Archangelum misit, & Angelus ad Balaam missus est, & Dei Filius ad Iudæos. Nunquit ergo minor etiam Iudæis Dei Filius, ad quos mittebatur? Cerealis libro in Maximi. Christus missus est à Pilato ad Herodem. Alcuynus: Cùm misit, inquit, Deus Filium suum factum ex muliere, satis ostendit eo ipso missum Filium; quo factus est ex muliere. Vnde & à se ipso missus est Filius, ait Augustinus libro 2. de Trinita. & lib. 4. Non ideo minorem Filium, quia missus est à Patre, nec ideo minorem Spiritum Sanctum, quia & Pater eum misit, & Filius, sufficienter, quantum arbitror, demonstratū est. Siue enim propter visibilem creaturam, siue potius propter principij commendationem, non propter inæqualitatem, vel imparitatem, vel dissimilitudinem substantia in Scripturis hæc posita intelliguntur. Cyrillus: Missum se Filius dicit à Patre, aut secundum incarnationis modum, quia se ipsum exinaniuit, formam serui accipiens, & factus est obediens vsque ad mortem; aut quia sicut ex Sole lux emittitur, vel ex igni calor, sic inseparabiliter ex Patre emanat. Sic ille, docens mitti personam Filij secundum diuinitatem ob originem à Patre: quod quidem non sufficit, nisi addatur quod in subiecta creatura aliquid fiat, vnde persona innotescat, vt humanitas in Verbi missione, & colūba, & ignis in missione Spiritus Sancti. Ideo Augustinus rectè inquit: Non ergo eo ipso quod de Patre natusest, missus dicitur Filius; sed vel eo quod apparuit huic mundo Verbum caro factum. Vnde

Vndecimus locus. Isai. 48. Infr. 6. 1. & Luc. 4. Gal. 4. Ambro. li. 5. de Fide, c. 4. sub init. to. 2. circa fin. Quod non ideo quia mittitur. Fit illius, & Spiritus Sanctus, Pater mittente minores sunt. Tob. 9. Num. 22. Cereal. li. in Maximi. c. 7. Luc. 23. Alcuyn. li. 3. de Trinita. c. 3. Gala. 4. Aug. c. 5. to. 3. Idem c. 21. & vlt. in fin. 1. Sent. dist. 25. c. ideoq; putauerunt. Cyril. li. 12. Theol. c. 15. aliquanto à med. to. 2. Ioan. 6. & alijs. Philip. 2. Missio Filij, & Spiritus Sancti duo in se necessariò includit. Matth. 3. Act. 2. Aug. lib. 4. de Trinita. c. 20. circa medium. Ioan. 1.

dicit,

Non in suo ait, sed in Christi nomine. Surge autem, verbum est imperantis: sed fiducia de merito est, non præsumptio de potestate & de nominis operatione, non de sua virtute præceptionis autoritas. Quid igitur Arriani dicunt? In nomine Christi & Petrus imperat, & illi noluit imperasse Dei Filium, sed rogasse. Ille (diabolus) dicit: Si Filius Dei es, dic lapidi huic, vt fiat panis. Ille dicit, Impera, vos dicitis, Obsecra. Tolerabiliora sunt tentamenta diaboli, quàm argumenta sint Arrii. Item cùm Christus dicit: Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me, non reijcit à se Fidem, quasi Patri æqualis non sit, sed ne in carne sistat, ad diuinitatem eandem cum Patre transire iubet. Vnde Ambrosius libro de Fide: Quid est ergo: Non credit in me? Non in id quod corporaliter cernitis, nõ in hominem tantummodò quem videtis. Non enim in hominem tantummodò credendum aseruit, vt credas quia Iesus Christus ipse est Dei Filius & homo. Augustinus libro de Trinita. Qui in me credit, inquit, nõ in hoc quod videt, credit, sed in eum qui me misit; nisi ita intelligas: Qui in me credit, non in hoc quod videt, credit, ne sit spes nostra in creatura; sed in eo, qui suscepit creaturam, in qua humanis oculis appareret, & sic ad se æqualem Patri contemplandum per fidem corda mundaret. Tertullianus in Praxeam, dat rationem huius dicti Domini: Quia per Filium (ait) in Patrem creditur, & autoritas crededi Filio, Pater est. Cyrillus: Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me. Credere enim in Filium, non destituit à Patre, sed in genitorem Patrem per Filium, germanum adoratorem verè deducit. Rufus idem: Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui me misit. Et qui videt me, videt eum qui misit me. Nam cùm fides non sit simpliciter in hominem, sed in Dei naturam, & erat Verbum in carne, propter eam non exerceri fidem in ipsum, bene declarauit. Quod autem sit in identitate per omnia cum Deo, ac Patre propter naturalem effigiem, etiam substantia in specie identitatem manifestabat, dicens: Qui videt me, videt eum, qui misit me.

Luc. 4.

Tolerabiliora sunt tentamenta diaboli, quam argumenta sint Arrii, inquit Ambrosius.

Ioan. 12. Eius loci: Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me, qui se misit me, qui se misit me, qui se misit me. Ambro. li. 5. de Fide, c. 5. cir. med. to. 2. circa fin. Aug. li. 1. de Trin. c. 12. prope fin. sub initium.

Tertu. oper. prope dimi.

Cyril. lib. 4. Dialo. de Trinit. tom. 2. à med.

Idem li. 5. Dialo. interinit. & med.

Fides nõ simpliciter in hominem, sed in Deum est.

Infra. 16. 1. Sent. dist. 15. cap. ad quod dicim⁹ Sap. 9. Quid misio Filij, & Spiritus sancti in nobis operetur, teste Augustino. Augu. lib. 2. de Trin. c. 5. in fin.

Pater in Scripturis cur nusquam legitur missus. Idē ibidem. c. 12. in fin. Idē c. 20. & 21. Isai. 48.

Duodecimus locus, a testimonijs Patrum Clem. Rom.

I. Cor. II.

Tertul.

dicit, Exiui à Patre, & veni in hunc mundum: vel eo quod ex tempore cuiusq; mente percipitur, sicut dictum est: Mitte illā vt tecum sit, & tecū laboret. Hæc ille. Id verò quod in Verbi, vel Spiritus sancti missione fit, vel spirituale est, & internū donum, quod anima, ad quam fit misio, infunditur, præsertim charitas, sapientia, vel aliud: vel est quid externum, vt humanitas, columba, ignis, vel aliud simile, quod ad externa capienda mentē mouere possit. Hinc Augustinus libro de Trinitate. de Spiritus Sancti in specie colūbæ visione in Christi baptisate, eius que in forma ignis ad Apostolos missione loquens: Hæc, inquit, operatio visibiliter expressa, & oculis oblata mortalibus, misio Spiritus Sancti dicta est: non ita vt apparet eius substantia, qua & ipse inuisibilis, & incommutabilis est, sicut Pater & Filius, sed vt exterioribus visis hominum corda commota, à temporali manifestatione venientis, ad occultam aternitatem semper præsentis conuerterētur. Hæc ille. Si ergo vt vna persona mitatur ab alia, opusest ab ea oriri; ideo Pater à nullo legitur missus in Scripturis, ait Augustinus libro 2. de Trinitate. Et libro 4. ait, quod Spiritus Sanctus nullam personam mittit, licet Christum Dominum miserit, iuxta illud; Nunc misit me Dominus, & Spiritus eius.

DUODECIMVS. Testimonia Patrum quæ videntur fauere Arrianis explicantur.

Postremo allegantur quædam Patrum testimonia: quæ benignè sunt accipienda, & interpretanda. Clemens libro 6. Recognit. Vnigeniti verò omnipotens Deus caput est. Intellige, Christi, quare nū homo est, vt Paulus dixit: Caput Christi, Deus; vel in Deitate ob originem, nisi velis libros illos vt apocryphos rejicere. Tertullianus libro in Praxean, sub initium: Qualē est vt Deus diuisionem, & dispersionem pati videatur in Filio, & in Spiritu Sancto, secundū & tertium sortitis locum, tam consortibus substantia Patris,

quas non patitur in tot Angelorum numero, & quidem tam alienorum à substantia Patris? Membra, & pignora, & instrumenta, & ipsam vim, ac totū censum monarchia euerfionem deputas eius: non rectè. Malo te ad sensum rei, quam ad sonū vocabuli exerceas. Euerfio enim monarchia illa est tibi intelligenda, cum alia dominatio sua dominationis, & proprii status, ac per hoc amula superducitur; cum alius Deus infertur aduersus Creatorem. Hæc ille, dicens Filium, & Spiritū Sanctum sortiri secundū & tertium locum, eius esse membra, pignora, instrumenta. Infra: Sermo autem Spiritu structus est, & vt ita dixerim, sermonis corpus est Spiritus. Sic ille, vocans sermonem creaturam, vel saltem compositam. Sed dicendum cum Hieronymo, Tertullianum virtum Ecclesiæ non fuisse. Et vt Hilarius in Marthæum, consequens error hominis, detraxit scriptis probabilibus auctoritatem. Et cum in Praxean scripserat, iam declinauerat in errorem Montani. Vnde ipse in eo libro ait: Nos verò & semper, & nunc magis vt instructiores per Paracletum, deductorem scilicet omnis veritatis, vnicum quidem Deum credimus; sub hac tamen dispensatione, quam oinovopūā dicimus, vt vnici Dei sit & Filius sermo ipsius. Lactantius libro 4. diuinar. institutio. Ille verò (scilicet Christus) exhibuit Deo fidem: docuit enim quod vnus Deus sit, eumq; solum colli oportere: nec vquam se ipse Deum dixit: quia non seruasset fidem, si missus, vt deos tolleret, & vnum assereret, induceret alium, præter vnum. Sed teste Hieronymo, in multis lapsus est Lactantius: quia omnibus penè verbis, factis, & passione se verum Dei Filium, & Patri æqualem probauit. Posset etiam dici, Christum ipsum non ita clarè, & exertè se Deum esse protulisse, vt poterui Iudæi exegissent; idque consultè, quia tenebrofi Iudæorum animi tantam lucem ferre non potuissent: vt etiam notat Cyrillus. Eusebius libro II. de præparatione Euangelica hæc ex Philone refert: Decet omnes, qui scientiam querunt, ad Deum Patrem mentem erigere. Si verò nequeunt, ad imaginem saltem eius sci-

Tertullianus homo Ecclesiæ nō fuit, & Mōtanū secutus e. teste Hieronymo. Hiero. li. Ad uersus Heluid. to. 2. initio. Hila. can. 5. in Marthæ. init. Tertull. Ioan. 16.

Lactan. c. 14. in fin. In multis errauit Lactantius.

Hieron. Christus omnibus penè verbis, factis, & passione se verum Dei Filium, & Patri æqualem ostendit.

Cyrl. lib. 4. de Tri. prop. fin. to. 2. Euse. c. 10. prope init. to. I. P hilo.

licet

Idē cap. 1. Idē cap. 6. Euseb. Cæsa. Episcop. Arrianæ quōdā signifer factionis, teste Hieron. Hieron. in Apolog. aduer. Ruffin. sub init. to. 2. Athan. tom. vlt.

Clem. Alex. tom. 2. Acto. 2.

De imperfecto nes. Psal. 15.

Heb. 1.

Ioan. 1.

licet Verbum sacratissimum. Et libro 4. de demonstratione Euangelica. Patrem Filio priorem, & superiorem vocat. Et inferius docet Filium Dei consilio præfectum Angelis, & bonimabus, sicut Angeli hominibus reliquis. Sed ille planè fuit antesignanus factionis Arrianæ, vt ait Hieronymus: ideo illa labe omnes libros suos resperfit, præsertim quartum, & quintum libros de Demonstratione Euangelica. Vt in eum merito Athanasius scripserit libros vndecim, seu secundū alios, septem de Trinitate. Solent quoque alij Doctores abusiue loqui, factum vocando Filium, quod genitus sit. De quo Clemens libro 6. Stromatum: Quod autem Deum norunt, non per agnitionem, sed per qualemcumque eius manifestationem, Græcorum præstantissimi, dicit Petrus in prædicatione. Cognoscite ergo vnum esse Deum, qui fecit omnium principium, & finis habet potestatem: & qui non cadit sub aspectum: qui omnia videt; qui cum capi non possit, omnia capit; nullius indigens, cuius indigent omnia; & per quem sunt omnia; qui comprehendendi non potest, aternus, ab interitu alienus, non factus. Qui omnia fecit Verbo virtutis sue, Scriptura, inquam; cognoscentis, hoc est, Filij. Vides hic asserentem, quod Deus fecerit omnium principium, id est, Filium. Et infra declarans, ait: Quoniam

autem vnum est ingenitum, nempe Deus omnipotens, vnum est etiam prægenitum, per quod omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Vnus enim est reuera Deus, qui fecit principium vniuersorum, significans primogenitum Filium, vt scribit Petrus, præclare intelligens illud: In principio fecit Deus calum, & terram. Hæc ille. Vbi declarat, factus sumi pro genitus. Basiliius etiam episto. ad Maximum Philosophum ait, interdum Patres scribentes in Sabellium declinasse verbo tenus ad dogma Arrianum, vt correctores curuaturæ nouellæ plantæ. Et ad Neocæsarienses reprehendentes quosdam, qui verba Gregorij Neocæsariensis trahebant ad errorem Sabellij, responder, Catholicos interdum ob disputationem declinasse ad alterum extremum, vel quia attemperabant se moribus eorum, quibuscum disputabant, in his de quibus non erat præcipua conuoueria. Et his paucis putamur nos ostium aperuisse ad reliqua Arrianorum argumenta refellenda, & diluenda; & ad Catholicum dogma Filij Dei cum Patre Homusij, & consubstantialis tuendum, & propugnandum. Cui cum Patre, & Spiritu Sancto æternæ victoriæ laudes, honores, & gratiarum actiones ab omni creatura ratione prædita rependantur æternis seculis Amen.

Gen. 1.

Basil. epist. 41. init. to. vlt.

Idem epist. 64.

TRACTATUS X.

In quo nouæ Sectariorū opiniones de Sacrosancto Triadis mysterio, & percensentur fideliter, & breuiter, ac perspicue refelluntur.

QVONIAM Infelicissimū hoc seculū opera Satanæ interurbanis omnia, in excogitandis, & in lucem proferendis nouis contra fidem erroribus ingeniosissimum, & fecundissimum extitit, vt totus Septentrio in varias sectas, & diuersas synagogas dissipatus, locupletissimus testis esse potest; par etiā fuit, vt summis quidem & principalibus Fidei articulis, quibus pura fide, & summa veneratione altissimum, & incomprehensum Trinitatis arcanum complectimur, minimè parcètur. Audaces igitur quidam, & giganteo ausu pugnam in Deum renouātes inuenti sunt, qui in tantum de integro insurgere mysterium non vererentur, profitentes infinitam Dei naturam, & omnem captum humanum longè antecellentem, eiusque hypostasas, & intimas operationes se solos suis cogitationibus & rationibus penetrasse, ac p̄inde ore sacrilego de illis quæ minime nouerūt, temere pronuntiarunt, quò Ecclesia Dei ferè post sexdecim secula decepta, & laboranti, vt docent, sua opera succurrerent, atque ad eò suis quas iactant doctrinæ opibus Ecclesiam Dei locupletarent, atque confirmarent. Sed in eo veterum hæreticorum filios, ac discipulos se ostētant, quòd nihil nouum, nihil singulare, nihil denique à parentibus, & magistris suis diuersum inuenire potuerunt, sed tantum antiquarum hæresum iam extinctarum, & æternā obliuione sepultarum excitatores esse potuerunt: In Arrianismum siquidem, vel in Sabellianismum omnes eorum cogitationes reciderūt, Domino mirabiliter eos præcipitante, & eorum linguas diuidente, vt contraria dogmata, & sibi inuicem pugnantia traderent, quo magis & à Satanæ spiritu profecta agnoscī possent, & minus laboris Ecclesiæ Catholicæ in respondendo, & illorum commentis refutandis exhiberetur. Dicamus igitur cum Dauide, *Præcipita, Domine, diuide linguas eorum* (qui turrem Babyloniam iterum cō-

struere nituntur) *quoniam vidī iniquitatem, & contradictionem in ciuitate.* Iniqua enim vita, & vitiorū sordibus maculata, mater est cunctarum hæresum, & caussa singularis à Fide Catholica naufragandi. At verò illorū inter se contraditio, superbiā cuiusq; detegit, ac prodit, repugnantis Ecclesiæ Dei Sponsæ iudicio se subdere, nedū alterius intellectui cedere. Ipsi igitur pugnātes, hostilesque inter se manus conferentes, se ipsos confecerunt, atq; arma Ecclesiæ Catholicæ suppeditarunt, quibus de omnibus illorum figmētis, & erroribus illustrem, & gloriosum ageret triumphū. Dixit enim eleganter vnus ex nostris, acerrimus Arrianorum insectator: *Diuisio hæreticorum, victoria est Ecclesia.*

Vt igitur nouorum dogmatum capita enarremus, sciendū est, quosdā hodie dictos Τριθεϊτας, Latine Trideistas, siue Trinitarios, nouos Philoponianos, siue nouos Arrianos, qui reuera in sacra Triade tres Deos, substantia, siue essentia diuersos cōstituerūt. Præter hos verò sunt noui Sabelliani, qui sicut vnicam admittunt substantiam, ita vnam tantum hypostasim, siue personam agnoscunt, etsi virtutes, siue facultates tres in Deo ponere se afferant, perinde atque tres facultates in anima rationali. Tertio loco nati sunt Ἀνοθεϊσται, qui ea omnia quæ de Patre solo affirmamus, nempè illum esse ingenitum, innascibilem, & deitatem à se, hoc est non ab alio habere; ita Filium à se esse, & non à Patre, & Spiritum Sanctum à se, nō à Patre, & Filio, diuinitatis essentiam accepisse.

Ab his vero hæreticis assertionibus quædā aliæ necessaria cōsequētia inferūtur, quæ eiusdē sunt notæ & criminis atq; illæ priores, à quibus oriūtur: vt quòd tres sint Dij: diuersas esse potētias Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Patrē non esse principiū diuinitatis, & pleraq; alia his similia: quæ omnia nihil prorsus sunt aliud, quā veterū hæreticorū figmēta, deliria, & somnia iādiu exhibita, & de Ecclesia profligata, & tanquam cadauera extincta, æternæ morti adiudicata: quæ velle longiori sermone confutare,

Cunctarū hæresū mater quænam.

I. Timo. 2.

Diuisio hæreticorū ait Hilarius, victoria est Ecclesiæ. Lib. 7. de Trinit. Hæreses circa Trinitatis mysteriū excitata.

Trideitarū, Sabellianorū, & Autotheanorū errores de Sancta Trinitate quos alios necessarios secum inuoluunt.

esset

Quo nā erupit nostri seculi hæreticorū audacia, & impudētia in edificando Trinitatis mysterio.

Infelicis eorū conatus exitus infelicissimus.

Psal. 54. Gen. 11.

Geneb. Parisien. recēs nostri seculi scriptor illustris.

Trideitas excitaui Arrius.

Aliter Acti & Eunomius, aliter Macedonius, vtrique; tamē impie, de hoc mysterio sensere.

Ruffinus. Omnino Trinitarios ruerē in Arrianā perfidiam.

Philoponus Arriani dogmatis assertor. Suidas. Niceph. Cal. lib. 18. hist. Eccle. c. 47. circa med. Nicephort. professio Fidei de Sancta Trinitate.

esset omnino actū agere (Decerauit enim inter alios contra ista noua mōstra acutè, & neruose Genebra. Paris.) Nihil autem dicere in illa, non esset aut satis tutum, aut fidelis verbi Dei ministri. Sed inter hæc duo extrema eligemus temperatum quendam, & moderatum impugnandi modum, quo breuiter conferendo cum illis manus, & cadat hæretica falsitas, & Catholica veritas constabiliatur;

Refelluntur Arriani.

Primus autem Tritheitarum auctor Arrius fuit, qui tres omnino distinctas essentias posuit: maiorem quidē Patri dedit, Filio autē aliā illa Patris minorem, Spiritui Sancto tertiā, vtraque iā dicta inferiorem, vt ita gradus essēt in diuinā natura, & tolleretur vnitatis essentia cōmunis omnibus tribus personis. Aetius autē, & eius discipulus Eunomius, tres personas cōstituerūt, sed omnino dissimiles: quia nullo genere similis potest esse factura factori: sicut Arriani posuerunt similes largitate gratiæ, nō proprietate naturæ: Macedonius verò Patrē, & Filium omnino similes cōstituit, at Spiritum Sanctum omnino dissimile, vt docet Ruffinus lib. 10. hist. Eccle. cap. 25.

Nec euadunt noui Trinitarij, se lōgè aliter atq; sensit Arrius, sentire affirmantes. Dicūt enim se tres numero essentias constituere, sed æquales, & per omnia pares in tribus personis: nam etiā si sic asserat, nō propter eā tamē euadūt Arrianismū, quicūq; enim quouis modo essentiā multiplicat, siue parē, siue imparē illam faciat, plures Deos cōstituit, & ab vnitatis Dei professione recedit. Secutus est hūc errorē Philoponus Philosophus, de quo Suidas in verbo Ioannes ait: *Ioannes Grammaticus Alexandrinus cognomento Philoponus, plurima scripsit Grammatica, Philosophica, Arithmetica, Rhetorica: Sacras quoque literas tractauit. Scripsit & cōtra 18. Procli argumenta, & cōtra Senerū: sed tamen ab Ecclesiæ Doctoribus, vt Tritheites, id est qui tres esse Deos asserat, reijcitur, & in Orthodoxorum catalogū non admittitur.* Sic ille. Ad hæc, Nicephorus Cal. lib. Ecclesiast. histor. *Natura qualibet non*

simpliciter id quod est, dicitur, sed dupliciter. Vno enim modo, cum communem cuiuslibet naturæ rationem ipsam per se ipsam contemplantur, veluti hominis, aut equi naturam, in nullo indiuiduorum extātem. Alio verò modo, cum eam ipsam communem naturam in indiuiduis existentem & particularem maximè in quolibet earum subsistentiam recipiētem, neque cuiquam aliij; præterquam illi ipsi soli de cetero conuenientem consideramus. Quod namque in me est animal rationale & mortale, nulli reliquorum homini commune est: Neque quæ in hoc ipso animante est natura, in alio quopiam fuerit. Quòd verò has ipsas notiones de naturis, & subsistentijs Ecclesiæ doctrina habeat, ex eo constat, quòd naturam quidem Patris, & Filij & Spiritus Sancti, profitemur, tres autem horum subsistentias, siue Personas predicamus; per quas qualibet proprietate quadam à reliquis discernitur. Quam etenim sit natura vna diuinitatis, quam communis diuina naturæ ratio, ipsa per se ipsam cōsiderata, & nuda contemplatione à proprietate cuiusq; discreta? Et quòd propria, & peculiariter rursus natura nomen consideremus, dum rationem naturæ in quolibet indiuiduorum, siue subsistentiarum communem; propriam atque peculiarem cuiuslibet factam, qua nulli deinceps aliij, quòd sub cōmunē specie cadat, coaptari possit, contemplantur, ex eo patet, quòd in duabus Christi naturis vnitatem diuinitatis in quā, & humanitatis, docemus. Non enim cōmunem, quā in Sancta Trinitate consideramus diuinitatem, incarnatam esse dicimus; sic enim & Patris & Spiritus Sancti incarnationē predicauerimus: sed neque cōmunē humanæ naturæ rationē vnitā esse Deo Verbo opinamur. Eo namq; pacto, & qui ante Verbi aduentū extiterunt, & qui postea futuri erāt, hominibus omnibus vnitā esse Dei Verbi, rectè dicatur. Itaq; etiā vna natura Dei Verbi incarnatam esse profitemur, disertè eam à Patre, & Spiritu Sancto secernentes. Hæc ille, secutus principia Philosophiæ, cui plus temporis impenderat, quam Thæologiæ. Philosophi namque, quæ vnum sunt essentia, in tria genera partiuntur, quæ vnum censei dicunt, scilicet genere,

Nicephorus quòd dogma Philosophiæ secutus in mysterio Trinitatis.

vel specie, vel numero: iam quæ vni, sunt non tantum hypostasi, & subiecto, sed etiam essentia, & re: contra verò quæ numero distinguuntur, illa non tantum hypostasibus, & subiectis, sed etiam re, & essentia distingui asserunt. Quæ præcepta si sequamur, dicendum, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum vnum Deum esse, non numero, quod eorum distinctæ sint hypostases, sed specie, & communi illa natura. Sed hæc in Ecclesiæ schola, non omnia, quæ re ipsa differunt, distinguuntur essentia. In substantijs siquidem procreatis distinctio realis nihil differt ab essentiali; at in diuinis secus est. Nam pater, filius, nepos, in humanis, & re ipsa, & essentia distinguuntur: sed in diuinis, vbi natura non secatur, nec scinditur, sed tota integra quæ est in Patre, communicatur Filio, & Spiritui Sancto, ibi non quicquid re ipsa, etiam essentia distinguitur. Idcirco Nicephorus superiora Philoponi dogmata corrigens, ait: *Sed Philoponus cum sectatoribus suis, communem humanam naturam, ipsamque etiam diuinam, quam indiuisibilem dicimus, in plurimas partitur Personas, discernens eam, & singulatim indiuiduis tribuens, & tribus supersubstantialis natura subsistentijs disperdens. Id verò ipsum à rectè sentientibus prorsus est alienum.* Hæc ille. In quem producit Gregorium Nazianzenum, & alios Doctores, qui Philoponi sententiam refellebant. Similis per omnia extitit error Abbatis Ioachim, dicentis Personas tres esse vnum per quandam collectionem: vt multi fideles faciunt vnam Ecclesiam propter vnam fidem, & plures ciues vnam ciuitatem, & plures ciuitates vnum regnum. Quod omnino falsum est: quia Pater generando, non contulit Filio partem essentiæ, sed totam, vt pote indiuisam; & vterque spirando, eandem numero, & insecabilem naturam Spiritui Sancto tradiderunt. Similia impius inter Arabas Auerroes in 12. Metaphy-

fica scribens, dixit; *Putauerunt, inquit, antiqui (id est Christiani) Trinitatem esse in Deo in substantia, & voluerunt euadere per hoc, & dicere quia fuit trinus & vnus Deus, & nesciuerunt euadere: quia cum substantia fuerit numerata, congregatum erit vnum per vnam intentionem (id est specificè) additam congregato.* Hinc queritur impurissimus Mahometus in suo Alcorano Azoara 12.54. & 106. & nos clamitat impios, quod contra omnem & Scripturam, & Philosophiam, & rationem, ternionem Deorum introducamus. Saltem putabat id ex eo sequi, quod tres per se subsistentes credimus, quorum quilibet sit Deus. Hinc etiã Lucianus Atheos in Dialogo, qui Philoparis inscribitur, contra nos iocatur, dicens: *Cum enim quendam Triephonem dicentem Critia fecisset, Deum iura, alte regnantem, magnum, atherium Filium Patris, Spiritum ex Patre procedentem, vnum ex tribus, tria ex vno, Critiam inducit respondentem: Non intelligo quid dicas, Triam vnum, & vnum tria. Num quaternionem dicis Pythagoricum illum? an Octernionem? an numerum ex triginta constantem.* Hæc ille, nostra deridens. Stephanus Parisien. Episcopus damnauit falsam propositionem quorundam qui dicebant, trinitatem non coherere cum summa simplicitate, quod vbi existeret pluralitas realis, ibi reperiretur additio, & cõpositio, vt in acervo lapidum. Sed isti non viderunt, nos simplicitatem Deo tribuere, non cõparatione hypostaseon, sed ratione diuinæ essentiæ, quæ vbi cunque est, simplicissima est, & nihil habet addititium, non partem, non accidens, non aliud quodcunque. Ad hæc, extiterunt Peratæ hæretici, portetofarum opinionum homines, de quibus Theodo. lib. 1. Græcarum fabularum testatur, quod mundum in tres partes dispertirent, & primam vocarunt increatam, & Triadem, quam & nominarunt tres Deos, tres Rationes, tres Intelligentias, siue mētes, tres homines (erant enim anthropophormitæ) Alteram Ἀψορῶν, infinitarumque potentatum plenitudinem: Tertiam hæc ipsam, in qua versamur sedem, quam

Lucianus Atheos hominū mordacifimus, Triadis sanctæ Mysteriū ridet ridiculus ipse.

Steph. Parisien. Episc. In eos qui Trinitatē negāt cū summa posse simplicitate consistere.

Peratæ, portentofarū opinionū homines. B. Theodor. part. 2. à medio.

Platonici, vt & eorū magister Plato, Tridei fuisse cõprobatur.

Niceph. vbi sup. c. sequē. id est, 48. in princ. Philoponi de trina Dei substantia falsa dogmata cõfutantur.

Abbas Ioachim quaternionē in essētia diuina cõstituit.

Auer. Cõm. 39. in 12. Metaphys. sub init.

& ἄλλοι appellabant, id est specialē. Ascende etiã ad Platonicos, & Pythagoricos, qui tres intellectus cõstituerunt, supremū, mediūq; , & tertium. Primum, maximē vnum, & simplicē; proindeque ideis (quippe quæ multe, & variæ essent) vacuū: secundū, idearū receptorē, aliquātisper à primi simplicitate discedētē: tertium, animā mundi, spiritu suo omnia peruadētē, omnia cõtinētē. Ultra has autē intelligentias diuinā substantiā nō p̄gredi, vt docet Porphyrius. Et hæc hæctenus tolerari possunt. Sed quia addiderunt, tres hos intellectus, esse tres principales essentias, aut tres Deos, vt Plotinus, qui lib. de Tribus principalibus substantijs differit, & Chalcidius, Timæi Platonici Paraphrastes prosequitur, ad eundem infelicem Philosophiæ scopulū, vt Philoponus, impegert. Ita enim scribit Chalcidius in Timæū: *Originē quidem rerū, ex qua ceteris omnibus, quæ sunt substantia eius ministratur esse summum, & ineffabilem Deum, post quem providentiam eius secundum Deum latorem vtriusque vitæ, tam æternæ, quam temporariæ: tertiam porro esse substantiam, quæ tertia Mens, Intellectusq; dicitur, quasi quadam cūctos legis æternæ.* Et infra: *Ergo summus Deus iubet, secundus ordinat, tertius intimat.* Ad de Cyrillum lib. 8. in Iulianum circa medium, vbi docet, Porphyrium lib. 4. Hist. Philosophiæ primum, & secundum, & tertium Conditorum possuisse, recitata ipsius oratione: & primum commemorans Numenium, allatis ipsius verbis, intoducit primum Deum, & secundum Deum, & tertium Deum: Deinde concludit, eius dictum ferri potuisse, nisi Deum secundum, & tertium nominasset. Et adducto Plotino; *Mentem esse dicit Deū Verbum, sicut nos, quoniã & nos ipsi sapientiã illud nominamus, verã non inferius, neq; secundū in villo excellentiã, & gloria Patris, neque quasi non habeat per se perfectionem, perfici ipsum dicimus intuitu in Patrem, sicut scilicet isti videntur, quod opus habeat primo autore mentis, & ipsum contēpletur, vt discat. Conformer autem vult & animam, quæ à primo tertia dicitur indigere mentis contemplatione, & participatione, quam*

Porph. li. 4. hist. Philos. à Cyril. citat. li. 8. cõtra Iulianū circ. med. Plotin. Chalchidius

B. Cyril. to. m. 3.

Numenij sentent. de Trinitate.

Magni Cyril. li. de Numenij dogmate iudicium.

(mentem) & secundam causam nominat, vt & illi (anima) proficit. Verum illi quidem sic opinatur, & ad inequalitatem naturarum, ea, quæ apud ipsos sunt admirabilia, resoluunt frigidis & periculis gloriantes cogitationibus. Nos autē perfectū esse dicimus Patrem, & Filium, tanquã perfectū ex perfecto, ad hoc & Spiritū Sanctam. Diuina enim, & ineffabilis natura nullo indiget, quod ipsi accedat, sed perfectione diues est idq; ex se ipsa, in omni dignitate, quæ Diuina natura, & soli cõuenit. Et alio eiusdē lib. 8. loco ait, se nihil in Platoniciis libris desiderasse, quã vt cõsubstantialitatis rationē tribus hypostasibus accommodet, neq; substantiarū diuersitate eas dirimant: nam sola consubstantialitatis ratio nos Catholicos à Philoponianis, & veteribus Trideitis separat. Audi eius verba: *Tres (inquit) principales subsistentias etiam ipsi (Platonici) posuerunt, & vsque ad tres subsistentias essentiam Dei attingere affirmarunt: Interdum etiam Trinitatis nomen ponentes; cum Christianorum sententiã conueniunt. In his certè nihil desideramus, si consubstantialitatis rationem tribus subsistentijs accommodare vellent, vt & vna intelligatur Deitatis natura, triplicitatem non habens in naturali diuersitate, & subsistentiã inter se non videantur minores: nam primum autorem summum constituunt, stantem, immobilem, beneficium per omnia, & illum esse dicunt bonum: ex ipso autem factum esse Mentem; quæ intuitu in ipsum perficitur: quam & secundum nominant Deum, & præsentem mundo opificem: & illam substituunt, ac in secundo ordine post primum supputant. Præterea & tertiam narrant mundi animam, ex se, vt perfectè habeat, sortitan minime, sed habitu ad proximum mentem; diuiniorē; & ad viuificandi potentiam robustiorē essentiam.* Hæc ille. Fuit ergo Trideitã Plato. vt Cyrillus libro 1. in Iulianum probat: nam citans Porphyrium, hæc scripsisse Platonem, in fine refert: *Circa Regem omnia sunt, & illius gratia omnia, & illud causa omnium pulchrorum: secundum autem circa secundam, & tertium circa tertiã. Nam cum om-*

Psal. 15.

Idē Cyril. Quid desiderat in Platoniciis libris Cyrillus?

Quid cõmune cū Christianis Platonici habeat in hoc Mysterio?

Cyri. idē ibid. init. Porphyr. Plato. epist. 2. puullo à med. sub finē operis.

Cyrl. li. 8. cōtra Iulianum circa med.

Origin. & ipse trideitā secundū Epiphā.

Deū esse vñū essentia, & triū in Personis, naturæ lumine non potest apprehendi. Petrus quidā Abaylārdus dū multū suadavit quomodo Platonem faceret Christianū, se Ethnicum cōprobavit, teste Bernardo.

Bern. epist. 190. aliquāto ante dimid.

Greg. Pau. Tritheitas à se primū prodijisse falso gloria-tur.

Valentinus Gētilis vbi, quando, & quare combūstus.

nia quasi existant circa tres Deos, attamen primò quidem circa omnium Regem, secundò autem circa Deum ab illo, & tertid circa eum ab isto. De quibus verbis Porphyrij subiungit Cyrillus: Videt igitur non prorsus sanè, sed sicut Arriani, separat & substituit, subsistentiasq; subiectas ipsis infert, & tres opinatur esse Deos distinctè, sanctamq; & consubstantialem Trinitatem. Hæc ille, docens ad quædam quæ fides tradit illos peruenisse. Deum enim solitariū esse noluerunt: adiunxerunt enim mētem, & ideam, deinde animam, siue spiritum, cum diuinam substantiam vsque ad tria progredi docuerunt, & tria illa realiter distinxerunt, & actu distinctè seorsum constare decreuerunt: sed ad rationem vnius numero & eiusdem essentia peruenire nō potuerunt. Hactenus ex Philosophis Platonicis, vt agnoscas Platonem tredeitā fuisse, & eius sectatores, & discipulos, imò etiam Origenem, vt illi impingit Epiphanius, & ex huiusmodi fontibus hausisse Philoponum: & reuera ratio humana eò vsque progressi non poterat, vt agnosceret vnā naturam numero esse tribus communicabilem, & actu communicatam: quia hoc solum lumen Fidei desuper infusum docere potuit. Ideò mirum esse non debet, si errauerunt Platonici omnes, & reliqui eius erroris sectatores, quos connumerauimus, quantum dubito, an quibusdam Platonis amantiſsimis id euenerit, quod Petro Abaylaro, qui dū multum suadavit, vt Platonem faceret Christianum, se Ethnicum esse comprobauit, teste Bernardo ad Innocentium Papam. Cumque tot, actales extiterint Tredeitarum autores; contendit tamen Gregorius Paulus, qui pro Trinitarijs scripsit, huius inuētum sibi arrogare, & hac de palma cum Valentino Gentili decertare, qui anno 1656. Bernæ combūstus fuit, quia dixerat tres esse æternos Spiritus, quorū quilibet sit per se Deus: Filium non esse à se, sed à Patre: Filium à Patre esse secundū essentiam: quæ certè Catholicæ non sunt propositiones, in sensu ipsius, qui essentiam produci sensit, cū

Augustinus sermone quodam de verbis Domini scripserit: Maledictus qui nomina propria Personarum tres Deos, aut tres Dominos, aut tres Spiritus confitetur. Ausus est hic Gentilis impiè vocare Symbolum Athanasij, Symbolū Sathanasij, vt vel hæc impietas idonea suæ cōbustionis causa extiterit. Quamquam etiam Michael Seruetus Hispanus, qui de Sabellianismo à Caluino, & suis contictus, & damnatus, atque combūstus fuit Geneuæ, nō facile antiquitate cedit, vel Gregorio Paulo, vel Valentino Gentili; cuius istæ sunt assertiones ex libris eius decerptæ: Omnes qui Trinitatem statuunt in essetia, esse Tritheitas, veros atheos; Nec Deum habere nisi tripartitum, & aggregatum; Incorpoream Deitatem realiter distinctā, Mahometo dedisse causam negandi Christum Tres illas res incorporeas distinctas: In Dei vnitate non posse stare, & esse Triadem imaginariam. Multa alia indigna de Filio Dei loquitur, & triformem nobis obijcit Deum, quasi tricorporem Gerionem, aut Cerberum tricripitem, quod olim ab Arrianis fuit obiectum: vt docet Augustinus ad Pascentium, & soluit huiusmodi probrum: quia Deus nō cōponitur ex imperfectis, vt Geriō, aut Medius fidius, quasi quædam eius pars sit Pater, quædā Filius, quædā Spiritus Sanctus, sed vnū, quia triū perfectorū, integrorumq; vna sit forma, atque deitas: nec Trinitas ex Personis coalescit, quippè quæ sit indiuidua, simplicissima, & omnis cōpositionis experta. Sed ad rē, voluit Seruetus vnā tātū in Deo esse hypostasim, & Filiū ante incarnationē fuisse quasi λόγος, & rationem, & formam ideanicā: & Spiritū Sanctū similiter non esse rē perse subsistentem, sed agitationem, & motum, quo Prophetæ, & Sancti affliti sunt. Quos egregios autores secuti sunt ministri Polonici, qui in Conuentu Regio Petricouia, an. 1656. cum Catholicis aduersarios inuitaret his verbis: Iam igitur (inquit) constituta propositione, qua de agendum est, in Dei vnus, in Trinitatis nomine exordimini, protinus quidam eorum toruē inspiciebat respondit: Nos verò hic non

Aug. serm. 31. de verb. Domi. to. 10 sub initii. Symbolū Athanasij Gētilis Valentinus vocare ausus est Symbolū Sathanasij. Michaelis Serueti Hispani impiæ de Trinitate voces, atque sacrilegæ.

Idem Aug. epist. 177. to. 2. circa finem.

Ministri Polonici se Deū trinū nō nosse, id est, nō credere proficetur infelices.

dicimus

Trideitarum proponitur argumenta, atque soluuntur. Iargum.

Nomen Dei in Scripturis nunc pluribus, nunc vni tantum Personæ accommodatur.

Ad Hebræis proprium, & generale nomen est.

Aristotel. c. de substantia. Substantia non intendi-

dicimus, Amen: neque enim nos nouimus istum Deum Trinitatem. Vnde cœpta est controuersia agitari de Trinitate inter Catholicos, & aduersarios. Rursus finito colloquio, Catholici cecinerunt, Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto; & aduersarij non dixerunt, Amē, sed subdixerunt se. Ad hanc igitur primam Trinitarium hæresim euetendam multa superius diximus, maximè duobus præcedentibus tractatibus; ita vt illis quicquam addere vel le, nihil sit aliud quam actum agere. Sed præstat pauca eorum argumenta resoluere: eo consilio, vt loci aliquot Scripturæ discutiantur, & expendantur.

Primò ergo vt probent, vnus Dei nomine non comprehendi Filiū, vel Spiritum sanctum, & non esse illum Deum Israël, quem Scripturæ prædicant, vel non esse tam propriè Deum, quam Patrem, vel non possidere eandem numero essentiam, siue ex non eadem essentia Deum nominari: ista enim sunt tria præcipua horum pronuntiata, & aiunt regulam esse in vniuerso Scripturæ corpore seruandam, vt quoties absolutè in vtrōq; Testamento ponitur Dei nomen, solum Patrem significare. Quæ regula certè falsa est, cum id nomen nunc sit essentialia, vt omnibus congruat Personis; interdum personale, vt vni tantum quadret Patri, præsertim in Nouo Testamento: non quòd ille potius, aut principalis sit Deus, absit; sed per quædam attributionem ad discernendas Personas inter se, vt qui diuinitatis totius sit fons, & principium. Sicut Hebræi Adami nomine denotant nunc quidem primum generis nostri propagatorem, nunc verò vniuersos siue singulos homines quasi humanæ speciei aequaliter participes. Vt ergo Adamo nemo dabit principalius esse hominem, quam reliquos omnes ab ipso progenitos; ita nec Deo Patri dabit quisquam supra cæteras Personas ab ipso productas esse Deum. Nam substantia, teste Aristotele in categorijs, non intenditur, nec remittitur, sed in quocunq; inest, aequaliter inest: potest tamen homo homini præ-

stare ratione accidentium, vel qualitatum, quæ possunt intendi, & remitti, sed non ratione substantia. Deus autem accidentium, vel qualitatum capax non est, vt propter illas magis intensus possit dici Deus, aut magis vna Persona, quam altera. Nominè ergo Dei venit interdum in Scripturis tota Trinitas, vel tres Personæ, & simpliciter pronuntiatum non semper refertur ad solum Patrem, sed & ad alias Personas. Nam præterquam quòd qui apparuit Deus in Veteri Testamento, nunquam fuit Pater, sed semper Filius, vt tradunt veteres Patres superius producti, & speciatim Tertullianus de Trinitate, Augustinus lib. 2. de Trinitate, & Isidorus lib. De summo Bono: Per quem Pater heri, & hodie, & in secula, cuncta administrat; ob idq; dicitur magni consilij Angelus, vel Angelus Testamenti: nomen præterea Κύριος, siue Domini, quod frequenter tribuitur Filio in Veteri, & in Nouo Instrumento, semper Christum signat. Et Iehoua, & Adonai, quæ per illud nomen inculcatur, Septuaginta interpretes, & Apostoli, & Euangelistæ nomine Κυρις expresserunt: Præter hæc omnia, inquam, nomine Dei absolutè venit Christus. Nā Gen. 1. In principio creauit Deus cælū, & terram, explicat Paulus quis sit ille Deus creans, dum ad Hebr. 1. apostrophans ad Messiam, ait: Tu in principio Domine terram fundasti; & opera manuum tuarum sunt cæli. Tu, inquam, Christe, de quo ibi erat sermo, & de quo præcedit. Et adorent eum omnes Angeli Dei; & tradit introduci in orbem terræ; & iterum quæ dicuntur per Prophetam: Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Quæ cum constet dici de Deo Israël, Paulus exponit de corporato Christo Hebræorum 3.

Item, quæ sunt gloriæ, maiestatis, & diuinitatis Dei Israël, Apostolus tribuit Christo in epistola ad Romanos, & Philippens. vt illud, quòd Omnes sistemur ante tribunal Dei, producit ex Isai. Roman. 14. Vno ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu. Et Romanorū. 10. Omnis quicunq;

tur, nec remittitur, teste Philosopho.

Pater in Veteri Testamēto nūquam, sed Filius tantū semper apparuit, Patrum sententia. Superioribus tractatibus huius libri.

Tertull. August. c. 9 tom. 3.

Isidor. Hispalens. de sum. bono, cap. 12.

Isai. 9. iuxta Septuaginta interpretum.

Dei nomen, & Domini, Filio Dei in Scripturis attribui passim, ostenditur.

Psal. 101. Deut. 32.

Psal. 94. & Hebr. 3. & seqq.

2. Cor. 5. Philipp. 2.

Isai. 45. Rom. 14.

Suprà 10.

inuo-

Isa. 8. & 1. Pet. 2. inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Et *Isai. 8.* Dominum exercituum, ipsum sanctificate: ipse panis vester, & ipse ter vor vester: Et erit vobis in sanctificationem, in lapidem autem offensionis, & in petram scandali: quod de Christo exponit B. Petrus epist. 1. cap. 2. Numer. quoque 21. recensentur filij Israël vulnerati à serpentibus, quod murmurassent contra Dominum: quæ ad Christum refert Paulus. 1. Corinth. 10. Et illud: *Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem: accepisti* (siue, vt Apostolus legit, dedisti) *dona hominibus*, ad Christum refert Ephes. 4. Item illud: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti*, Iudas Apostolus in Catholica sua de Iesu interpretatur. Et Ioannes Euangelista gloriam Dei sedētis super solium excelsum, quam oculis suis viderat cap. 6. *Isaias*, maiestatem fuisse Christi interpretatur. c. 12. Euangelij sui. Item illud *Isai. 41. & 44. & 48.* *Primus, & nouissimus ego sum*, Christo adaptatur Apocal. 1. *Ego sum primus*, inquit, *& nouissimus, & viuus, & fui mortuus*: Ad hæc, quod in Exodo habetur, cap. 3. *Qui est, misit me ad vos, hoc nomen mihi est in æternum*. Et: *Omnipotens nomen eius*. Exod. 15. in vnum conflatur Ioannes, dicens: *Gratia vobis, & pax ab eo qui est, & qui erat, & qui venturus est*. Et Christus ipse Oraculū voce Dei expressum apud Malachiam cap. 3. *Ecce ego mitto Angelum meum, & preparabit viam ante faciem meam*, explicat Matth. 11. ad se spectare: *Ecce ego*, inquit, *mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui preparabit viam tuam ante te*. Vt quod Deus apertè in Propheta de se enuntiauerat, Christus vt de se dictum, interpretetur: & quod Propheta in persona Dei locutus est, Christus in secundam personam, quæ suam denotet, transmutet.

Et idem omnino de Spiritu sancto dicendum. Nam quod *Isai. cap. 6.* ex parte Dei Propheta dictum est, *Vade, & dices populo huic, Audite audientes, & nolite intelligere*: Paulus affirmat Act. 28. à Spiritu sancto pronuntiatū. Et illa pronuntiatia Prophetia dixit *Isaias*: *Quousq; Domine Iehouah, & c. vt intelligas, nomē Iehouah Spiritui san-*

Spiritu sancto eandē mirā appellationē Dei, & Domini, Scripturas non raro accommodare. Act. vlt.

cto competere. Præterea Paulus quos templum Dei nominat 1. Corinth. 3. vocat templum Spiritus sancti. 1. Corinth. 6. Et quæ dona Dei vocat vno loco 1. Corinth. 12. alio vocat Spiritus sancti distributiones. Ergo nuncupatione Dei & Domini Pater venit, tamquam Filius & Spiritus sanctus. Et Dionysius cap. 2. de Diuin. nominib. part. 1. *Hoc sanè, inquit, & in alijs locis discussum à nobis, ac demonstratum est, omnes semper Deo digna denominationes, non per partes, sed in tota, ac perfecta, atque integra, & plena Deitate à Scripturis sanctis celebrantur, & omnes ipsa indiuidua, absolutè, ac præter omnem obseruationem, integrè tota integritate, exactissime totius Deitatis intenduntur. Denique sicuti in Theologicis institutionibus admonuimus, nisi quis hoc de tota Deitate accipiat dictum, blasphemare, ac scindere nefario scelere præsumit contumaciam supremè vnitatem*. Hæc magnus Theologorum Pater.

Sequitur II. argumentum. *Hæc est, inquit Dominus, vita æterna, vt cognoscant te solum, Deum verum, & quem misisti Iesum Christum*: vbi solus Pater, verus Deus appellatur. Et 1. Corinth. 8. *Nobis tamen vnus Deus, Pater, ex quo omnia, & nos in illo: & vnus Dominus, Iesus Christus per quem omnia, & nos per ipsum*. Et Ephes. 4. initio: *Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma. Vnus Deus & Pater omnium, & reliqua*. Ergo nomine Dei venit solus Pater. Producent etiam veterem, & sanctissimū patrem Irenæum sæpè annotasse contra suæ memoriæ Hæreticos, Christi Patrem, solum esse verum Deum Israël: & idem docuit Tertullianus in Praxean, & lib. de Trinit. vbi Christū, Deum negat simpliciter. Et Clemens lib. 2. Diatexon, cap. 6. Et lib. 3. c. 17. appellat Patrem supra omnia Deum. Respondemus tamen, hæc omnia prædictæ veritati non obstare: Vt enim rectè docet Augustinus ad Pascentiū Arrianum: *De Patre tantummodo vos vultis intelligi quod ait: Vt cognoscant te vnum, verum Deum; & quem misisti Iesum Christum, vbi nos subaudimus, etiā Iesum Christum, verum Deum*. Et Nazianzen. lib. 4. Theolog. circa mediū:

1. Cor. 3. Infrà 6. Infrà 12.

Areopag. Dionys.

Idem.

II. Argum. Trinitarū. Ioan. 17.

1. Cor. 8.

Ephes. 4. B. Irenæ. lib. 4. c. 9. & 23. & lib. 2. c. 46. & lib. 4. c. 9. & 12.

Tertul. circiter operis dimidium sui.

Clem. Romanus. Solutio.

August. epistol. 174. ali quāto à medio tom. 2. circa fin.

Gregor. Nazian. operis circa dimidium.

Sanè mea est opinio, illud: Cognoscant te solum, verum Deum, ad eos, qui cum dijs dicantur, tamen non sunt, tollendos valere. Alioqui si Christo ex aduerso responderit, & non potius communiter de Deitate diceretur, adiectum non esset: Et quæ misisti, Iesum Christum. Hæc illi. Patre etiam veteres Doctores vocant solum verum Deum, propter autoritatem principij. Illa verò elogia: *Nobis vnus Deus, Pater, ex quo omnia*. Et, *Vnus Deus, & Pater omnium*, & similes alia voces permultæ; non aliud insinuant, nisi personæ Patris singularem distinctionem à reliquis, proprietatemq;: nam dum confertur Pater cū Filio, vel Spiritu sancto, suis cuiq; titulus per attributionem quandam datur, non per naturam: vt 1. Corinth. 13. *Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei, & communicatio sancti Spiritus, & c.* Vbi Paulus Filium nominando præponit Patri. Patri autē tribuit Dei nūcupationem, non quòd aliæ Personæ non sint Deus: Filio autem Domini titulum, quasi Pater, & Spiritus sanctus non sint Dominus. Quod in Arrianos ab Ambrosio lib. 1. de Fide, & lib. 4. & 5. & à Ioann. Damasceno annotatum fuit: hic enim in epistola de Trifagio producens Epiphanium in *Isaiæ* verba, ita inquit; *Bene enim dixit, & valde propriè Deiferus Epiphanius: Quoniam propter quid non bis, vel quater, Sanctus, dicunt Seraphim, sed ter, nisi quoniam trium hypostasum numerū demonstrat in vnam & Deitatem, & Dominationem vnicam? Sanctus Deus, & Pater, ex quo Deus Filius, & Deus Spiritus sanctus: Sanctus fortis, Filius, Enhypostata Dei virtus: Sanctus immortalis, Spiritus sanctus viuificans, secundū quod ait Apostolus: Lex Spiritus vitæ: Nō quoniam non est Deus Filius, vel Spiritus sanctus, neque quoniam non est fortis Pater, vel Spiritus sanctus, neque quoniam non est immortalis Pater, vel Filius, vel secundū quod Apostolus hypostases ostendere volens, ait: Nobis autem vnus Deus Pater, ex quo omnia: & vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia; & vnus Spiritus sanctus, in quo omnia*. Hæc ille. Paulus ergo vnum Deum Patrem appellauit, & vnum Dominum, Iesum

Pater solus, & verus Deus à Christo, & à sanctis cur dictus.

1. Cor. 8. Ephes. 4. Illud Apostoli; Nobis vnus Deus Pater, & c. quomodo accipiendum.

Ambros. c. 2. sub fin. Cap. 6. sub initium. Cap. 2. sub initium & fin. tom. 2. Ioann. Damasc. circa medium operis. Epiphani. in Ancorato. Isa. 6. Rom. 8. Cur Seraphim apud Iaiā non bis, aut quater, sed ter tantū dixerint Sanctus, secūdam Epiphanium.

Rom. 11.

Christum, non quòd non sit Deus Filius, neque quòd non sit Dominus Pater: nam nomen etiam Spiritus conuenit maximè Deo Patri: tamen quādo absolute dicitur, non dubium quin solus Spiritus sanctus per attributionem intelligatur. Si enim hoc loco nō excipitur Pater, eo quòd Filius vocetur vnus Dominus; cur excipiat Filius Deus? & ne Apostoli ad conuellendam deorum multitudinem misi, suspicionē darent multitudinis deorum; soli Patri diuinitatis titulum tribuebant, referentes Verbum, & Spiritum sanctum virtutes Patris *ἰσχυροῦς*, & inseparabiles à Patre; ex quo, & in quo essent, ad ipsum vt principium, & fontem referebant. Quòd enim Christus à Deitate non excluderetur, testatur Plinius Iunior epistola ad Traianum, solitus dicens Christianos antelucanis horis conuenire, & hymnos Christo Deo canere. Et Lucianus in Peregrini dialogo prodit, Christianos, euocatis dijs Græcorum, solum adorare Crucifixum; & in Philopatre, iurare Altitonantem, magnum, æthereum, Filium Patris. At Irenæus pugnans in Valentinianos libro 3. sexdecim primis capitibus ex Scripturis, & Traditione Apostolica probat, vnicum esse verum Deum Patrem Christi; libro autem 4. eundem esse verum Deum, qui legem tradidit Iudæis: quia Valentiniani alium Christi Patrem fingebant.

Sequitur tertium argumentum. Filius, & Spiritus sanctus tales sunt propriè: quòd si Filius, propriè Filius est, & Spiritus, Spiritus est; ergo Diuinā naturam ab alio acceperunt: qui autē ab alio acceptam habet naturam, quæque esse Deus? Et ita licet. Quid sit Filius, & Spiritus; non tamen *ἀυτὸθεός*. Sūt quidem hi Dij essentialis; sed Pater erit, vt loquuntur, essentialior; id est, præbens alijs essentialiam, & *ἀυτὸθεός*. id est, à se, & per se Deus: Sed profectò, si diligenter inspicias, vana est hæc cōsequentiā, & vniuersæ veræ philosophiæ contraria: Filius à Patre habet essentialiam, & non est *ἀυτὸθεός*, ergo non est verus Deus Israël, quem Scriptu-

Olīm Christianos antelucanis horis conuenire, & hymnos Christo Deo canere consueuisse, Iunior Plinius est testis.

Lucianus. Idem.

B. Irenæus.

III. Argum.

Solutio.

rae praedicant, aut non est ta proprie Deus atque Pater, aut non habet eandem essentiam numero, quam Pater: nam cum generet per communicationem eiusdem ad numerum essentiae, nec extra suam effundat substantiam propter infinitatem, ergo indubie Filius accepit eandem, quam Pater habet substantiam. Et ut filius in specie humana non est minus homo quam pater qui genuit; ita in divinis Filius nequaquam est minus Deus, quam Pater.

Simile.

III. Argum. Concil. Nicænum.

Act. 1. tom. Concil. 1. in princ.

Solutio.

B. Hilar. circa operis dimidium.

Deut. 6.

Nomen Dei in Scripturis saepe personam significat.

Quartum argumentum. Ex concilio Nicæno colligunt, aperte Patres distinxisse inter Deum Patrem ab alijs personis, dicendo: Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. En vnus qui genuit, & alter qui genitus est: at Iudæi, & Sabelliani, atque Mahometani, nullam agnoscunt in Deo realem multitudinem. At hoc argumentum longe ante nos soluit Hilarus lib. de Synodis. Nam quod attinet ad vnitatem essentiae, minimè à Iudæis dissentimus: quod attinet ad personas, de eo instituumus omnem diffensionem. Iudæis quidem erat traditum, ut crederent vnum Deum, nihil explicatè dictum de Trinitate: & licet olim inter Iudæos posset disputari, an Deus esset vnus hypostaticè, sicut est vnus essentialiter; quod videretur magis consonum textui; Audi Israel, Dominus Deus noster, Deus vnus est, & Philosophi non nisi vnum, indiuiduum, absolutum, & separatum in diuinitate posuerunt: tria tamen existere in ea supposita inseparabilia, atque ad se inuicem relata, Christus suo aduentu nos docuit, quæ non repugnant vnitati essentiae. Et ut illi aduersus nos obijciunt, qui in Iudæos triadem Personarum defendimus: ita vera, & pura conscientia Arrianis Paganismum in probrum vertimus, qui danatam Πολυθεϊαν impijs conatibus molitur introducere, ac tantum à Paganis eos distare, quod illi plures tribus Deos tuentur, isti tres solos constituat. Quod igitur ex Nicæno Concilio producit, soluitur dicendo, nomen Dei saepe pro persona accipi, & non essentialiter: Credimus, inquit, in Deum

Filius qui genitus ex Deo Patre. Deum verum de Deo vero. Sic etiam Acto. 20. Lucas ait, Attendite vobis, & vniverso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo: Ecclesiam Dei, id est, Christi, quæ ipse Christus suo sanguine comparauit. Et 1. Timot. 3. asserit Apostolus, Deum manifestatum in carne; id est, Christum, siue Verbi personam. Et Scholastici Theologi admonent, dupliciter accipi Dei nomen, nempe & essentialiter, & personaliter, indistinctè, & distinctè, absolute, & relatiue: & priori modo non est Deus de Deo, sed posteriori, sicut & apud Philosophos homo species non generat, quoniam aliquid indistinctum, & indefinitum est, sed indiuiduum, ut Adam, Noë, Iob.

Act. 20.

1. Tim. 3.

Simile.

V. Argum.

Solutio duplex.

Aristot. tom. 1.

VI. Argum.

Quinto Sophisticè ratiocinantur: Præter Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, nullus est Deus: sed Pater non est Trinitas; Filius non est Trinitas; Spiritus sanctus non est Trinitas; ergo Trinitas nullus est Deus. Sed paradoxus est Sophisticus à termino distributo ad non distributum; & Trinitatis nomen est de his, quæ in singulari multitudinem significat. Deinde argumentantur per inanem philosophiam, & fallaciam: Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt alius, alius, & alius; quamuis non sint aliud & aliud: at Pater est Deus, Filius Deus, & Spiritus sanctus Deus; ergo alius est Deus Pater, alius Deus Filius, alius Deus Spiritus sanctus. Sed est sophisma à diuisis ad coniuncta; quod genus argumentationis rejicitur ab Aristotele in lib. Perihermenias. Non enim valet: Est bonus, est Poëta: ergo est bonus Poëta. Ita in illa argumentatione: Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt alius, alius, & alius: & Pater, & Filius, & Spiritus sanctus sunt Deus, ergo alius, atque alius, atque alius Deus: nam alius in priori propositione sumitur pro distincto supposito siue hypostasi, in conclusione pro distincta substantia Deitatis.

Sexto argumentantur: Abraham, Isaac, & Iacob sunt quisque homo, & hi sunt numero tres: ergo tres homi-

nes,

Solutio.

August. lib. 7. de Trin. c. 6. per totum, tom. 3. inter med. & initium.

B. Theodor. par. 2. à medio.

B. Damasc. cap. 2.

Qui Patres essentiam cum specie, & hypostasi cum indiuiduo confundit, quo modo interpretati sint. Essentia humana à Diuina discrimè.

Basil. homil. 28. tom. 1. procul à medio.

Damasc. libro 1. de Orthodox. Fide, c. 11. per totum.

Número inter se perso-

nes, & vnus homo communicatione speciei: ergo Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt quisque Deus, & hi sunt numero tres; ergo tres Dij, & vnus Deus communicatione speciei Diuinitatis. Dicendum est, vitium argumentationis huius esse, quod diuinitas, quæ prædicatur de vnaquaque persona, accipitur pro specie Deitatis, sicut homo pro specie humanitatis in priori argumentatione: at Diuinitas, ut probat B. Augustinus lib. de Trinit. non est vt species, nec personæ, vt indiuidua, ne maius aut minus, superius aut inferius in dignitate cogitur. Quare quod interdum essentia per specie exprimitur, & hypostasis per indiuidua explicetur, vt apud Theodorum in principio Polymorphi, & Damascenum lib. 3. de Fide Orthodox. id non ex veritate proprietatis fieri, sed per enuntiationis similitudinem accipiendum est. Sicut enim species est quæ de multis dicitur, indiuiduum verò, quod de vno solo: sic essentia Diuina de omnibus personis enuntiat, quælibet verò persona earum de se sola, & non de alia dicitur. In hoc verò est discrimen, quod indiuiduis multiplicatis essentia quoque multiplicatur, diuersaque ex parte euadit; & ideo vt species multitudinis numero efferatur, quia dicimus Abraham, Isaac, & Iacob, tres homines esse, sicut tria indiuidua: non autem licet Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, tres Deos appellare, ob summam essentia simplicitatem, quæ tota est in omnibus simul personis. Non sequitur ergo: Pater, Filius, & Spiritus sanctus Deus est, ergo tres sunt Dij: sed ita colligendum: ergo tres sunt, vel, ergo tres sunt, quorum quisque Deus est. Nomen enim Dei repetitum ad personas pertinet, quæ vera tres sunt: adiunctum autem numero, ternionem inducit substantia, quæ multa non est, sed vna, & simplicissima, & quod Græci, vt Basiliius homil. contra Sabellium, Arrium, & Anomæos, & Damascenus personas asseruerunt differre numero, Dialecticam acceptionem transgressi sunt; volentes significare, hypostases differre numero, hoc est, ab se inuicem distin-

gui numerabiliter, ita vt numerare possit: Pater est vnus, & Pater, & Filius, & Spiritus sanctus sunt tres. Item Pater non est Filius, aut Spiritus sanctus. Sunt igitur eorum argumenta leuia, & eneuia, & quam simillima his, quæ Mahometus facit. vt, Deus vnus est, ergo non Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, quia essent tres; & si tres, schisma esset in cælo; & sanctificationis Deus nullius indiget, ac per se solum potuit omnia creare, ac gubernare: ergo consortium non habet. Nefas est de Deo cogitare membra, & actionem generandi: ergo non genuit similem: docuit, Adorate Deum, & Dominum meum, ergo ipse non est Deus, qui eum adoucauit: quæ omnia leuissima sunt, &c.

nas diuinas distingui, vt dixerint Basiliius, & Damascenus.

Qualia Arrianorum argumenta.

VII. Argum.

Solutio.

Septimò obijciunt: Manifesta est contradictio, tria re ipsa distincta vni esse numero: quia hic negatio, & affirmatio de eodem construeretur. Respondemus, reuera non esse contradictionem: non enim vnitatis trinitas esse potest, vel trinitas vnitatis, magis quam trinitas non trinitas, & vnitatis non vnitatis; sed tantum asserimus in trinitate hypostaseon, esse vnitatem essentia: quia affirmatur trium personarum essentia, negatur essentia impartitas. Est enim vna & eadem natura trium hypostaseon. Longè enim aliud est, tres Personas esse tres Deos, quod Scriptura, & Patres vniuersi inficiantur; aliud, tres personas, id est, tria supposita per se subsistentia, esse Deum, siue habere per se diuinitatem. Nec bene infertur: Sunt Dij, & sunt tres, ergo tres Dij: quia est à diuersis ad coniuncta argumentatio inualida. Quemadmodum in proposito exemplo, Fons, riuus, & fluuius sunt aqua; & fons, riuus, & fluuius sunt tres; ergo fons, riuus, & fluuius sunt tres aqua: quæ quidem complexio, siue conclusio falsa est, propter trium istorum perpetuam inseparabilitatem. Et vitium argumenti est, quod numerus trium in media propositione notat subsistentias; in conclusione verò violente ad substantiam, vel essentiam trahitur. Non ergo ad numerum personarum consequitur essentia multiplicatio. Refert Augustinus post Ciceronem lib. de

Simile.

August. lib. 5. de ciuit. Dei. c. 20. mo 5. Cicero.

Fato,

Fato, Geminos olim ita vixisse, ea ani-
mi, & corporis constitutione, vt eod-
dem temporis puncto famerent, siti-
rent, lufitarent, negotiandi, otandi,
dormiendi, vigilandi, pernoctadi ead-
dem cupiditate tenerentur, valerent,
denique ægrotarent, moreretur: quid
si reliqua illis essent paria, facies, for-
ma, decor, moles, magnitudo, crassiti-
es, color, temperamentum, ingeniu,
mores, voluntas, potestas, mutua ne-
cessitudo, eadem animi, & corporis
dotes, & qualitates? num non de ijs
aptè, & rectè diceretur, Hi duo vnum
sunt? Cur ergo non de Patre, Filio, &
Spiritu sancto idem dicatur, quorum
vnitas propter singularitatem substā-
tiæ, istam inseparabilitatem, atque im-
manentiam transgreditur? Platonici,
vt eis Aristoteles lib. Metaphys. attri-
buit, ideam, & rem vniuersam conce-
debant, re ipsa esse plures res singu-
lares, & earum quamlibet. Alexander
Aphrodisius, & Auerroes vnum di-
taxat esse omnium intellectum affe-
runt, & singulares animos ab illo
carptos, delibatosq; tandem in ipsum
resolui, non secus atque mixta in sua
elementa redire videmus. Præterea
sanctus Thomas, & alij dixerunt, ean-
dem numero humanitatem, si à tri-
bus simul assumeretur, re ipsa plures
personas fore vnum hominem: & in-
finitissimam, singularissimam, simpli-
cissimamq; Dei essentiam intra me-
tas coerceris, ne tribus personis sit
communis citra vllam differentiam,
vel diuersitatem? Fons, riuus, & flu-
uius videbuntur tibi vna aqua, quod
sint homusij, & inseparabiles à se in-
uicem; & Pater, & Filius, & Spiritus
sanctus, qui non modò eandem Diui-
næ essentia aquam, & pelagus infini-
tum possident, verum etiam alteri in
alteros permeant admirabili nexu,
qui Περὶ ὁμοῦσις dicitur, vnus Deus non
iudicabuntur? Aqua riuus non est eadē
numero cum illa fontis, quia in illo
noua assidue gignitur, sed alia est
quodammodo in fonte, alia in riuo
propter finitatem, & defectionem re-
rum creatarum, quarum natura est, vt
ad plures hypostasies se extendere ne-
queant absque multiplicatione sub-

stantia: & tamen nimis anxie, & cu-
riose aliquis contenderet aquam fon-
tis & riuus diuersam esse: quid ni ergo
inanius studium eorum videatur, qui
postulant tres Diuinas subsistentias,
siue personas tres Deos prædicari, cū
non videant eandem aquæ essentiam
in tres personas profuere, ita vt eadē
numero aqua in Patre dicatur, & ve-
rè sit fōs, in Filio riuus, in Spiritu san-
cto fluuius? Nec in eis aquam multi-
plicari, quoniam Pater, Filius, & Spiri-
tus sanctus, vna est diuinitas, æqualis
gloria, coæterna maiestas. Falsò ergo
Rabbinus quidam Ioseph syllogizat:
Cum tres nulla in re differentes, tres ho-
mines pronuntiemus; quid ni Patrem, Fi-
lium, & Spiritum sanctum tres Deos, quā-
uis in eis sit absoluta (æuōrns, licet con-
fiteri? Sed hanc illationem inficiatur
Scriptura sacra, & fides. Primò, quòd
inter eos Deos nulla substantiæ attri-
butionum, aut qualitatum sit diuersi-
tas: & sic dixit Cicero lib. de natura
Deorum, Si nihil inter Deum & Deum
differret, vnum potius fore Deum, quàm
plures. Ita Euclides, teste Diogene
Laërtio, docuit, similia, in quibus nihil
prorsus inesset dissimilitudinis, non
esse similia, sed vna, & eadem: quod
hic maximè verum est, vbi supposita
solis relationibus distinguuntur, secus
in alijs indiuiduis reliquarum perso-
narum, quæ distant accidentibus, &
materia. Porro in his enuntiationi-
bus: Deus est trinus, & vnus: vnitas in
trinitate, & trinitas in vnitate vene-
randa est, vt dixit Athanasius in Sym-
bolo, & Iustinus in expositione Fidei,
& Nazianzenus sub finem Orationis
ad Heronem: In his, inquam, & simili-
bus locutionibus vnitas non signat vni-
tatem, vt est principium numerorum A-
rithmetica, sed vnam essentiam acce-
ptione physica. Trias, vel Trinitas, non est
trium vnitas, vt somniauit Gentilis, sed
ipsemet tres personæ: & sensus est, tres
personas esse in vna essentia, non per col-
lectionem aliquam, sed per sinceram, sin-
gularemq; vnus erga aliam communica-
tionem: & è conuerso vnam essentiam in
tribus pariter reperiri citra differentiam
vllam: & hac nihil aliud nisi tria suppo-
sita vnam esse essentiam, tantamq; sub-

Athanas. in
suo symbol.
Prima ratio
in Rabbinū
quendam Io-
seph Tridit-
tam.

Cicero.

Euclides.
Dioge. Laer-
ti. de vitis
Philosopho.
in Euclide.

Athanas.
Magnus.
Iustin. Mar-
tyr tom. 3.
initio.

Gentilis Va-
lentini con-
tra vnitatem
Trinitatis
impium do-
gma refellit-
ur.

stantia

Quam simi-
lis Geminor-
um, dissimili-
lissq; valetu-
do fuerit.

Aristot. lib.
7. Metaphy.
Platonici.
Alexan. A-
phrodis.
Auerroes.

S. Thomas
in 3. p. q. 3.
artic. 6. ad
primum, to-
mo 13.

Περὶ ὁμοῦσις
Græcè quid.

De vnitate
æqualitateq;
Trinitatis ex-
emplum Pæ-
politani.

stantia vnitatem, tamq; singularem, vt æ-
qualitatem omnino teneat: nam quicquid
de vna pronuntiaueris, de tribus verissi-
mè potest, & debet intelligi, exceptis vo-
cabulis quæ proprietatem, & quasi chara-
cterem Hypostaseon designant, vt non ma-
gis sit illud in tribus, quàm in singulis;
neque minus in singulis, quàm in tribus.
Exemplum Pampolitani accipe: Si tres, in-
quit, homines immortales dixerò, ego nõ
intelligo plus viuere posse simul tres quàm
singulos, nec minus singulos, quàm totos
tres. Vnde trium vna est immortalitas,
vna perennitas. Sic si æqualiter sunt tres
sapientes, non plus sapiunt simul, quàm
singulatim, sed tanta est in vnoquoq; vi-
ritum sapientia, quanta in diuersis. Sic
ille. Et sicut omnium eorum, quæ in
hoc mundo mouentur, vnum est tem-
pus, non modò specie, sed numero: &
vt Fides (nõ vt est habitus, sed vt ob-
iectũ quod creditur) vna est in omni-
bus qui credunt, Apostolis non aliud
à nobis, nec nobis aliud ab eis credē-
tibus: sic trium Hypostaseon vna par,
communis, indifferens numero æter-
nitas, sapientia, &c. Deinde subti-
lior est Rabani Moguntini Episcopi
interpretatio in libro qui inscribitur:
Quomodò sit Trinitas in vnitate, &
vnitas in Trinitate: hanc enim sumit
ex vna, & indiuidua personarum ope-
ratione. Nos diximus ex vna essentia.
Et ita in illa propositione, Trias est in
monade, propositio, In, non signat ali-
quam rerum diuersitatem, ne essentia
diuina consideretur extra personas, &
ita quartum aliquid in simplicissima
diuinitate inducēs realem distinctio-
nem, constituatur inter personam, &
essentiam: quam vim nõ habere præ-
positionem, In, similes alij formulæ ar-
guunt, in quibus extrema fati est ra-
tione distingui: vt, mens est in anima
ratiocinante, id est, est anima ratioci-
nans: partes sunt in toto, & totum in
partibus; hoc est, idem quod partes, &
præterea nihil. Ita tres personæ sunt
in vnitate, vel vna essentia, id est, sunt
vna essentia, & nil præterea. Vnde Da-
masceus lib. 1. de Fide Orthod. post
Gregorium Nazianz. in Epiphaniæ lu-
mina: ἐν ἑνωτάτωσιν ἑσθόνος, ἡ ἕνα ἀπὸ τῆ-
στρον ἑσθόνος ἑσθόνος ἡ ἕσθόνος. In hyposta-

Aliud exem-
plum.

II. ratio.
Rabani E-
piscopi.

Damasce. c.
8.

fibus Deitas est; aut quòd verius est, in
Deitate sunt hypostasies. Quod Mar-
filius intellexit lib. 1. sentent. quæst. 6.
articulo 3. cuius hæc sunt verba: Pro
hoc notandum, quod præpositio, In, ali-
quando sonat transitionem, & sic semper
significatur diuersitas inter id quod in-
est, & inter id, cui inest: vt cū dicimus,
Scientia est in animo, vel animus est in
corpore, vel corpus in loco. Aliquando nõ:
sic esse in alio est esse illud: quomodo di-
cimus: Totam est in partibus, id est, par-
tes simul sumpta: voluntas est in animo
intelligente, id est, animus ipse vult. Quo
præmissis, capiendò rō, in, transitiuè,
nihil est in essentia diuina tanquam in
subiecto, vel tanquam in toto; seu vt
in loco: sic enim denotat diuersitatem
eius quod inest, ab eo cui inest, sed
quicquid est diuina essentia, est idem
quod ipsa transitiuè loquendo: nulla
persona est in essentia Diuina, quia
persona non est diuersa ab essentia.
Accipiendò autē, In, citra trāsitionē,
catholicus debet fateri personarũ trin-
itatē in essentia Diuina, quia debet cō-
cedere quòd essentia est tres personæ.
Arguit Rabbinus; Abraham, Isaac,
Iacob, nõ sunt ita communione vnus
naturæ vnus homo, vt non differant
inter se numerabili essentia, cuius caus-
sa tres homines sunt, & dicuntur. At
in diuinis hypostasis vna extat, &
eadem numero essentia: quo fit, vt Pa-
ter, Filius, & Spiritus sanctus, sint vna
numero res, Patre dante essentiam Fi-
lio, nec aliam, sed ipsissimam eandem
naturæ ipsius quadam profusione, quã
Græcus Dionysius Γουναρότητα, fecun-
ditatem Scholastici vocant, quam Pa-
ter & Filius indiuisam tradunt Spiri-
tui sancto. Non secus ac si calor im-
pertiret se ipsum eundem numero, &
sine diuisione ligno, vel si lumen lu-
cernæ vnus sese sine materia distin-
ctione tribueret alteri; non enim for-
ma huius ab illius forma differret, nisi
quia recipitur in alia, & alia materiae
parte, cuius expers est diuinitas. Ideò
etsi fieri nequeat, vt res finita, vt cal-
lor, & lumen, sit in diuersis subiectis,
vel suppositis, q; essentia terminatam
habent: diuinitas tamē, quia infinita,
nõ potest nõ inesse plurib; personis.

Marfil.

In præposi-
tio variat
mitur.

Altera etu-
dem Rabini
soluitur ob-
iectio.

Dionys. A-
reopag.

Simile de idē
tate Diui-
næ naturæ
pluribus cō-
munis perso-
nis.

III. ratio. *Aperte Græcè quid.*

Tertia causa est, ob substantiæ & p[er]cip[er] id est, impartibilitatem. nam Pater in Filium, & vterq[ue] in Spiritu sanctum transfundunt eandem sine partitione, vel diminutione essentiã. Sola enim diuisio propriè numerum facit, quod apparet in Fide, & doctrina, quæ à præceptore in discipulũ tota absq[ue] præceptoris detrimento transfunditur, neq[ue] duæ dicuntur fides, aut doctrinæ. Vt enim fides vna est in omnibus qui credunt, Apostolis non aliud creditur, aliud nobis, vt diximus supra: ita diuina essentia, quæ in Filij generatione, & Spiritus sancti productione transfunditur, non nisi vna numero in tribus personis inesse potest. & ita nõ sunt tres Dij, sed vnus Deus, quod substantia vt est indiuisa, & impartibilis, ita in diuise communicatur.

III. ratio.

Quarta ratio, ob diuinarum personarũ mutuam in se immeationem, vel immanetiam, quæ Græcè dicitur *ἡμεῖς ἕνα*. Ideo tres deos non admittimus. Filius enim & Spiritus non sunt extra Patris sinũ, vel essentiam, vt externũ, vel diuersum Deum possint constituere; ac per hoc, cum Pater sit imensus & infinitus, tanti etiam sunt Filius, & Spiritus sanctus; vbicũq[ue] vnũ eorũ est, illic alij consistent nõ tantũ oportet, sed vt etiam mutuò se capiãt, & complectantur. Ob quã personarũ inconfusam capacitatem aliquoties se Filius Dei dicit in Patre esse & Patre in se. Hinc Isaias dixit, *Tantum in te est Deus, & non est absq[ue] te Deus. Verũ tu es Deus absconditus*: vbi non tantũ expressit ipsos vnum esse substantia, verũ etiam ipsos in se immanere. Ita vt hæc vnio maior cõseatur, quã illa hypostatica, per quam diuinitas Verbi penitissimè animã Christi attingit, & anima vicissim pro suo modulo diuinitatẽ penetrat. Et vt diuinitas, & anima Christi sic in se sunt, vt nec cõfundatur, neq[ue] se mutuò eijciant: ita diuina personæ ad se inuicẽ ita adunãtur sine cõfusione, sicut nec ab se inuicem discernũtur, vt nulla interueniat distãtia, neq[ue] se vltro citroq[ue] capiãt per mutuã cõmixonẽ, aut per alterius in alterũ, qd̃ sit capacius, immissionẽ, aut per vnus inuisionẽ, alteramve cõfitionẽ.

Ioann. 14. & seqq. *Isai. 45.*

Diuinarum personarũ inter se vnio mator quã hypostatica censetur à Patribus.

Explicatur illa vnio qua lis sit.

nẽ, verũ per eãdem Deitatis plenitudinẽ, quæ etiã in immẽsum patẽs in Patre, non potest nõ cõplecti Filium, & Spiritum sanctum: & rursus infinita in Filio, & Spiritu sancto Patrem circumit, & complectitur.

Quintò, ob inseparabilitatẽ, circũinsepsioni p[er]ximã, per quã altera persona in alterã permeat, & ab altera nõ discedit iuxta id Ioã. 8. *Solus nõ sum, sed ego, & qui misit me, Pater. Et paulò post, Qui me misit, mecum est, &c.* Et cap. 16. in fine: *Nõ sum, inquit, solus, quia Pater mecum est.* Et cap. 14. *Pater in me manens, ipse facit opera.* Et paulò antè dixerat; *Nõ credis quia ego in Patre, & Pater in me est?* Ergo personæ diuinæ neque separantur, neq[ue] distãt à se inuicẽ, si absq[ue] disiũctione perpetuò conuersantur. Idcirco nos, homines tres dicimus tribus locis distãtes, qui nec sibi p[re]sentes sunt, nec omninò inseparabiles: at in Trinitate nõ tres Dij, sed vnus ob personarũ indiuiduã cõiunctatẽ, quæ nec virtute differũt, neq[ue] distinguũtur negotijs, neq[ue] spatijs, locis, vel tẽporibus diuiduntur. Hinc August. epist. 3. ad Volusianum, vinculo duplici personas colligans, scribit, Filium semper esse in Patre, & semper esse cum Patre, vt comes indiuiduus, & inseparabilis: semper est in Patre, vt ratio in animo, vt sapietia in sapiente, vt idea & notio in intelligentia.

Sextò, est æterna inter eas relatio: vt idem sit, Patrem esse, quod hoc aliquid esse: Filio, hoc esse, & esse Filium: Spiritui pariter esse hoc, & Spiritum esse. Nam relationes pro modulo nostro intelligendi constituunt hypostases, & alteram ab altera differre faciunt. Fieri ergo nequit, quin Pater Filium ad quem refertur, habeat, aut Filius Patrem, cũ quo comparetur perenniter, aut Spiritus sanctus Patrem, & Filium, quorũ perpetuò sit, & dicatur Spiritus. Substantialis ergo illa, indiuiduãq[ue] omni æuo relatio hoc sempiternè, & inseparabiliter vnum facit: hæc enim est relatiuorũ natura, vt vnum sine altero subsistere nequeat.

Septimò, impedit plures deos dici, expressa similitudo, & absoluta æqua-

V. ratio.

Ioan. 8.

Infrã 14.

August. tomo 2. init. Quomodo Filius sit semper in Patre secũdũ Augustinum.

VI. ratio, & vnde sumatur diuinarũ inter se personarum distinctio.

VII. ratio.

litas

litas & homarthaia nã qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus sanctus; & quãtus Pater, tãtus Filius, tãtus & Spiritus sanctus, qui à Patre promãnat. Neq[ue] enim quis dicet; Solẽ, & eius splendore esse duo luminaria; aut Regem; & eius expressam imaginem, esse duos Reges; aut fontẽm, eiusq[ue] riuum esse duas aquas: ergo idẽm facit monarchia, & operationum cõuersione. Neq[ue] enim imperium eorum scinditur, aut operatio diuiditur: Pater sine Filio nihil molitur, neq[ue] Filius sine Spiritu sancto. Ideo ad hanc actionis vnitatem, & cõmunitatem declarandam Scriptura solet cõstruere nomen Dei plurale, vt Elohim, & Adonai, cũ verbo singularis nũmeri, vt *Creauit Dũ* Gen. 1. *Dũ possedit te.* Deuter. 32. Nõ enim alijs imperat Pater; alijs Filius, alijs Spiritus sanctus, sed vnus principatus, vnũ regnũ, vnã dõminatio, vna monarchia, quæ omnibus rebus vitã suppeditant, virtutẽ, sapietia, & in omnibus creatis cõiunctim, & nõ separatim sua exercet munia. Vnde & rerũ omnium vnũ est principũ, vnus finis. Theodorus in historia sua refert, in Cõcilio Romano per Damasum collecto, latum canonẽ quẽdam, quem Augustinus de Verbis Apostoli ferm. 13, (vt à quibusdã citatur) ad hũc modũ retulit: *Maledictus qui nomina propria personarũ, tres Deos, aut tres Dũs, aut tres Spiritus cõstituit.* Hic canõ ita citatur ab Athanas. lib. 6. de vnica Deitate; ad Theophilũ: *Maledictus qui propter tria nomina personarũ tres deos, aut tres substantias, aut tres omnipotentes cõstituit.* Hæc ibi Basil. in homilia contra Sabellianos, & Arriũ, & Anomæos: *Vnus Deus est & Pater, vnus Deus, & Filius, non Dũ duo. Nã Patri Filius similis est. Nõ enim aliam in Patre diuinitatẽ intueor, & aliam in Filio, neq[ue] aliam illius, & alia huius naturam pono.* Cyril. lib. 4. cõtra Iulianũ: *Nõ ignorauit Moses qd̃ Deus vnus, hoc est, vna Deitatis natura, in sancta, & cõsubstantiali Trinitate adoratur, nempe in Patre, & Filio, & Spiritu sancto. Singula enim nominata personis, & substantijs proprijs creduntur esse quod sunt. Et si Arrius existimaret insolubilem questionem, quod tres vnus Deus diceretur, & tribus personis di-*

Gen. 1. Deut. 32.

B. Theodor. par. 2. paulò a medio. B. August. tom. 10. circa princip.

B. Athanas. tomò vlt.

B. Basil. homil. 28. aliquanto ante dimidiũ, tomo 1. a medio. Cyril. lib. 4. cõtra Iulianũ, circa finem, tom. 3.

stinguũ non posset, Athanasius iam enuntioritate Scriptura dissoluit coram Probo apud Vigilium, quod in Trinitate Deus vnus sit per natura vnanem, non secundã distinctionem personarum. Et dicitur tres vnus Deus est, quia vnus vnã natura est, qui & cum vltro anima, vna anima, & cum omnes homines, vnus homo dicitur. secundã naturæ conditionem, quæ omnibus vna est, non secundã diuersitatẽ assertur personarum. Sic etiam in Trinitate nomen cõmune requirit, Deus est, iuxta quam nominis cõmunionem, & Pater Deus est, & Filius Deus est, & Spiritus sanctus. Et tũ vnusquisq[ue] illorum singulariter Deus sit; Deos tamen eos dicere pluraliter natura vnitas non admittit, quoniam natura nomen quod Deus est, non priuatum cuiq[ue], & peculiare, sed cõmune est; & ideo non pluraliter Dũ, sed vnus dicitur Deus. Hæc illẽ. Cũ ergo Pater essentiam suã in Filium transfundat, & omnia quæ ab ipsa fluunt essentia, & vterq[ue] in Spiritum sanctum, non possint esse plures Dij, vel æterni, vel immensi. In Cõcilio per Damasum Romæ conditus est allegatus canon: Et Athanasius in Symbolo: Nam sicut vnãquamq[ue] personã Deum ac Dominum confiteri Christiana veritate compellimur; ita tres Deos; aut Dominos dicere, Catholica religione prohibemur. Hinc B. Thomas in prima parte ait: *Quia Pater, & Filius, & Spiritus sanctus non distinguuntur natura diuinitatis, sed solis relationibus, conuenienter tres personas non dicimus tres Deos, sed vnum verũ Deum, & perfectum profitemur.* In hominibus verò tres personæ, tres homines dicuntur; & non vnus homo, quia natura humanitatis, quæ cõmunitas est, differenter conuenit eis secundũ materiale diuisionem, quæ omninò in Deo locum non habet. Vnde in tribus sunt tres humanitates numero differentes, & sola ratio humanitatis in eis cõmunitas inuenitur. In tribus autem diuinis personis nõ tres diuinitates numero differentes, sed vnã simplicẽ Deitatem esse esse: & sic non tres deos, sed vnũ cõfitemur, propter vnã simplicẽ Deitatem in tribus personis. Idẽ Thomas ad Hanibald. lib. 1. sentent. dist. 91. q. 1. artic. 2.

B. Athanas. tom. 2. ante dimidiũ.

Tres personæ in diuinis cur sint nisi vnus Deus, scẽdũm Athanasium.

Athanas.

B. Thom. 1. p. quæst. 39. art. 3. tom. 10. Qua ratione id neget sanctus Doctor.

Idẽm tomò 17. sub fin.

Quo sensu illud amittat dici posse idem Doctor.

Aeternus, inquit, potest capi adiectiue, vel substantiue. Si substantiue, non predicatur nisi in singulari: si adiectiue, sic Pater, & Filius, & Spiritus sanctus sunt tres aeterni, tresq; Persona habentes aeternitatem. Sic ille. Alij non ferunt dici tres aeternos, nisi per appositionem, tres qui sunt aeterni, vel quorum quisque aeternus sit. adiectiuam autem constructionem cum numeralibus, reijciunt absolute, ne substantiae multiplicitas vlla ex parte significari videatur. Hanc etiam quaestionem sic dissoluit Cardinalis. Petrus Aliacensis in primo Sentent. In Symbolo cum concedantur tres coaeterni, & coequalis, miror quare ibidem negetur, tres aeterni, & tres immensi, nec video rationem diuersitatis. Postea quaerit, sit ne aliquo sensu concedendum tres esse Deos? Respondet, Dei nomen aliquando sumi essentialiter, atque ita recipiari cum essentia diuinae, siue diuinitatis vocabulo, eiusque esse plane synonymum: aliquando intelligi personaliter, supponereque pro certa persona diuina, & sic dicimus Deum generari a Deo, & Christum esse Dei Filium. Priori designatione non esse concedendos tres Deos, ne essentia Dei multiplex existimeretur: posteriori, ut istas propositiones recipimus, non tantum est vna Persona diuina, vel tres sunt personae diuinae, quarum quaelibet Deus est; sic agnoscendas has, Non tantum est vnus Deus, vel plures sunt Dij. Et ita iste confiteretur tres immensos, tres aeternos, in quibus attributum est adiectiuum: sed reuera enuntiationes alie, Tres sunt immensi, tres aeterni, in quibus attributum ex adiectiuo conficitur, non sunt eiusdem momenti, & ponderis, atque alia, nempe, Tres sunt Dij, tres sunt Domini, tres sunt Creatores, quarum extremum vocabulum est substantiuum, vt supra docui. Deinde Athanasius eas noluit eodem censeri calculo, sed posteriores simpliciter negari voluisse propter autoritatem Scripturae, quae aperte vnum Deum clamat: hac enim vnitatem monarchiae, actionem, atque essentiae vni-

Petrus Aliacensis lib. 2. sentent. q. 5. Idem ibidem.

Altera solutio quaestio- nis propo- sita.

Quid minus firmum in illa.

tatem liquidò demonstrant. Priores verò enuntiationes propter Arrianos abiectis, ne vocibus, in quibus suam inpositam collocabant, cum ipsis communicaremus. Quod sequentia comprobant: Quia sicut vnamquamq; personam Deum ac Dominum confiteri Christiana veritate compellimur; ita tres Deos, aut Dominos dicere, Catholica Religione prohibemur. Cur enim non dixisset: Sicut vnamquamq; personam omnipotentem, & aeternam confitemur; ita tres Deos omnipotentes, & aeternos dicere; Catholica religione prohibemur? Ex quo apparet, Arrianos, vt conflarent inuidiam Catholicis vocē Homusij vtenibus, quasi illa multitudinem deorum introduceret facta differentis essentiae suspitione, tales voces iactasse: ob quam etiam causam teste Epiphano in Panario; Catholici nostri à voce geniti, & ingeniti abstinuerunt. Et vt scribit Hieronymus ad Damasum, non ausi fuerunt ab initio dicere, tres hypostases, quod & Gentilium vsu, & Arrianorum fucò hypostasis essentiam significaret: ita etiam in Concilio Ephesino inter duodecim anathematismos in Nestorium, in quinto cauetur, ne Christus dicatur θεοπαρετός, & alio loco, vt dicatur B. Virgo θεοτόκος non χριστοτόκος, æmulantes Dei zelum, quod ad detestandam idololatriam Paganorum colentium Baal; se nollet deinceps appellari Bahali, hoc est, Domine mi (Hebraei. יהוה quæ verba solèbant esse vxoris ad virum) apud Oseam cap. 2. declarauit.

Refelluntur Autotheani.

Secundo loco disputandum est contra Autotheanos. Nam Galasius quidam libro de Diuina Christi essentia proficitur, vnitatis Dei causam ex personarum aurodiornti pendere: & prior Caluinus libro primo Institutionum, & in Præfatione libri contra Gentilem Valentinum, & Stancharus, Gregorius Paulus, & Ioannes Cazauouius. Isti igitur omnes,

Arrianorum nequitia.

Epipha. sub finem oper.

B. Hierony. ad Damasum, de Hypostas. Arrian. tomo 2. Concil. Ephesinum.

Bahali quid conet.

Contra Autotheanos. Galas. heretic. Caluin. c. 13. nu. 23. & 24. Stacharus. Gregor. Paulus. Cazauouius.

Christum

Quod isti idem cum Arrio sentire videantur.

Christum à Patre, non autem à se ipso esse, rationibus euincitur.

Nicana Synod.

August. lib. 7. de Trin. c. 6. in initio, tom. 3.

Essentia, & persona in humanis vti differant.

Christum à se habere essentiam, non autem à Patre contendunt, & similiter Spiritum sanctum à se esse, non autem à Patre, & Filio. Et isti reuera cum tollant processionem Filij à Patre, & Spiritus sancti ab vtroque, tres essentias distinctas cum Arrianis ponunt: ablata enim origine, seu emanatione vnus ab altero; per quam vnam tuemur essentiam in tribus personis, necessario in plures essentias, & distinctas, dilabuntur cum Arrio. Sed hanc hæresim Autotheanorum paucis confutabimus, & eorum argumenta diluemus. Scriptura enim, & Patres aperte testantur, Christum omnia à Patre suo habere. Primò enim Filius, si Filius est, à Patre suo genitus est, & ab eo esse, & omnia accipit; aliàs filius non est. Si ergo Christo Domino aurodiornti communis est cum Patre, & Christus à semetipso essentiam habet, falsò ergo in Nicæna Synodo definitum esset in Fidei Symbolo, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: & non tantum durè, & improprie, vt ipsi spontè fatentur, nisi velint ad Sabellium transire. Nec valet, si dicant, Christum natum ratione personæ, cum interea ratione diuinæ naturæ à se ipso essentiam obtineat: nihil enim est hoc, cum, teste Augustino, non sit aliud, Deum esse, aliud personam. Sed idem omninò fatentur etiam Christum ratione personæ suæ non esse Deum. Deinde distinguunt re ipsa personam ab essentia diuina, & ita faciunt Deum compositum ex duobus re ipsa differentiibus, quorum alterum sit natum, alterum innatum. At qui Deo, & diuina hypostasi nihil est simplicius. Et reuera persona nihil addit Diuinæ essentiae, quod sit re ipsa distinctum, & nihil adducit compositionis: & licet ratione distinguantur, non tamen discrimen est tantum, quin ex illis suppositum vnum non possit constitui. Certè apud homines idem est essentia, & persona; essentia quidem est id, quod natura singularis & atoma: persona verò est id quod perse in eadem subsistit. Et apud Philo-

sophos quæ subiecto differunt, re ipsa distinguuntur; ratione verò differunt, quæ mente, & cogitatione tantum; ita vt quod re ipsa est vnum, ratione tamen sit diuersum. Ecce mel, verbi gratia, idem est dulce, & candidum: dulce, quia gustum afficit; candidum, quia candore suffumum; & visum disgregat. Idem etiam est homo, & Pater; homo & Filius: Deus & Pater, idem Deus & Filius, etsi cogitatione differant. Idcirco, qui diceret, Ab eadem respectu personæ suæ, vel vt est Euæ, & Adæ filius, esse procreatum, respectu verò suæ essentiae qua homo, esse ingenitum, risu, & cachionis exciperetur: quomodo ergo ferendi illi, qui Verbi Dei personam numeris omnibus simplicior, aliud quàm ipsius substantiam esse asserunt? Nec potest mente concipi, quin, si Filius est, & genitus, naturam acceperit ab eo qui genuit. Nec valet Caluini & suorum exemplum, quod proferunt: nō minor est aquæ essentia, in scaturigine, atque in fonte ipso, & riuo, quæ sunt illius emanationes: quod si, vt inquirunt, inter se comparentur, principium est scaturigo, ac maior, & superior: ita, ajunt, Pater maior Filio, & Spiritu sancto. Sed falsissimum quod sit maior, aut superior: nam vt eodem argumento reuincantur, vt fons ab scaturigine semper emanat, & ab ea existit, distinguiturque, non tamen habet aliam aquam quàm illam, quæ prodit ab scaturigine: ita Filius à Patre semper exit, & ab eo distinguitur, nec habet aliam substantiam, nisi quam accepit à Patre. Vnde Daniel 7. à facie antiquitatum emanat rapidum, & igneum flumen: quod nihil est aliud quàm, pelagus Diuinæ essentiae, quæ est in Patre, redundare in Filium: & Sapientiae capit. 7. dicitur Sapientia Dei; emanatio claritatis omnipotentis, & candor lucis aeternæ. Vt enim lux à Solis corpore, ita claritas Filij Dei à Patre. Et Ecclesiastici cap. 24. in fine: Ego quasi trames aquæ immensa de flumine, ego quasi fluius Dorix, & sicut aqueductus exiui de paradiso.

Exemplum.

Gen. 4.

Caluini quo ostendit tres Deos, inter se tamè pares, & æquales, exemplū diluitur.

Dan. 7.

A facie antiquitatum rapidum & igneum flumen emanare, apud Danielē quid.

Eadem veritas Scripturis ostenditur. Psal. 2. Heb. 2. Ecclesiastici 24. Prouerb. 8. Ibidem. Ioann. 8. Supra 7.

Infrà 10. Suprà 5.

Ibidem.

Ecclesiastici 24. Mich. 5.

Ioan. 17.

Symbo. Nicæanum. Symbol. Athanasii.

Tertull. B. Hilar. libro de Synod. c. 5.

Iam verò ex Scripturis proferamus testimonia, quibus comprobemus, Filium non habere aliquid à se, sed ex Patre suo. Ad id tendit, quod dicitur: Ego hodie genui te: Ego ex ore Altissimi prodiui primogenita ante omnem creaturam: Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram: Ante omnes colles ego parturiebar: Ego ex Deo processi, & veni: neque enim à me ipso veni, sed ille me misit. Et, Scio eum quia ab ipso sum, & ipse me misit. Præterea loci omnes idem ostendunt in quibus dicitur v. nigenitus; aut Filius Dei, aut natus ex Deo, aut vbi quid sibi datum: quales sunt, Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est: sic dicitur natura Diuina, quæ cæteris omnibus excellit, à Patre Filio tributa: Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio habere vitam in semetipso: & potestatem dedit ei iudicium facere; quia Filius hominis est. Et Ioann. 17. in fine: Ut videant, inquit, claritatem meam quam dedisti mihi (quia dilexisti me) ante constitutionem mundi. Vbi verba illa intermedia, quia dilexisti me; per parenthesin sunt legenda; vt dare claritatem iungatur cum verbis illis; ante constitutionem mundi, vt conueniat cum verbis in initio capitis habitis: Et nunc clarifica me tu, Pater apud remetipsum, claritate quam habui priusquam mundus fieret, apud te. Et cum alijs locis: Ab initio & ante secula creata sum. Et Michæas, Egressus eius ab initio, à diebus æternitatis. Ex quibus habemus, essentiam, naturam, sapientiam, virtutem, & omnia à Patre per generationem Filium habere; vt rectè dixerit: Mea omnia, tua sunt: & tua mea sunt.

Idem etiam traditione Ecclesiastica confirmatur: habet enim Nicænum Symbolum: Et ex Patre natum ante omnia secula, & Symbolum Athanasii: Pater à nullo est factus, nec creatus, nec genitus: Filius à Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus: Spiritus sanctus à Patre, & Filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens. Tertullianus libro de Trinitate, & Hilarius lib. de Synodis scribunt: Qui asserunt tres ingenitos, tres

Deos introducunt. Ignatius quoque epistola ad Magnesianos asserit Filij substantiam genitam: & Dionysius Areopagita de Diuin. nominib. asserit fontalem deitatem esse ipsum Patrem. Augustinus lib. Meditationum, Patrem inuocat vt op. siue ens à se; Filium, vt op. ab altero; Spiritum sanctum, vt op. ab vtroque. Et tractatu 31. & 41. in Ioann. Filius non hoc habet tantum nascendo vt sit Filius, sed vt omnino sit. Hæc ille ferè, & alio loco ait: Sicut autem Filio præstat essentiam de Patre generatio; ita Spiritui sancto de vtroque processio. Hilarius lib. 9. de Trinitate contra Arrianos agens, qui producebant illud Marc. 13. diem iudicij ignorari ab Angelis, & à Filio hominis, interpretatur sub finem libri: Si itaque, inquit, diem Filius secundum Sacramentum nescit vt taceat; e contrario necesse est, idem diem Pater solus ostendatur scire, quia non tacet. Absit autem corporaliū demutationum nouitates in Patre, & Filio existimari, vt aliquando Pater Filio aut loquatur, aut taceat. Et in principio ferè libri quarti de Trinit. Nihil nisi natum habet Filius. Et libro 9. ait: Natura, cui contradicis (hæretice) hæc vnitas est, vt ita per se agat ne à se agat; & ita à se non agat, vt per se agat. Intellige agentem Filium, & per eum agentem Patrem. Non ab se agit, cum Pater in eo manere monstratur. Iustinus Martyr in lib. de Expositione Fidei, Differentiam inter Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, haberi ait ex modo existentia: quia scilicet Pater est ingenitus, genitus Filius, Spiritus procedens. Et Ruffinus in Symbolum explicans id: Et in Iesum Christum Filium eius vnicum: Vnicus (inquit) ergo Filius est; & cum sit gloria, sempiternitate, virtute, regno, potestate hoc quod Pater est, omnia tamen hæc non sine autore sunt Patre: sed ex Patre tanquam Filius habet. Et Hieronymus in id; Gloriam meam alteri non dabo, quod nimirum Arriani pro se ipsis proferebant: Hoc significat, inquit, ne Idola putentur oppressisse populum Dei. Vel certè cum dicit, Alteri non dabo, ostendit se alteri iam dedisse: alteri enim, ad distinctionem prioris dicitur.

B. Ignat. epist. 6. paulo à medio. Areop. Dionys. de Diuin. nomin. c. 2. part. 1. paulo à medio.

August. lib. Medit. cap. 31. tom. 9. Idem tom. 9.

B. Hilar.

Marc. 13.

Idem.

Iustin. Martyr tom. 3. in princip: Inter Patrem, Filium, & Spiritum sanctum differentia.

Ruffin. apud Hierony. tom. 4. non procul ab initio.

Hierony. in Isaia. c. 48. sub initium tom. 5.

Quomodo illud accipiedum: Gloria meam alteri non dabo.

Damas-

Ioan. Damasc. Matth. 11. & Ioan. 16. & Infr. 17. Ioan. 5. Idem c. 10. circa medium. Ambro. in c. 2. ad Philip. ante med. tom. 5. circa fin. Cyril. to. 2. in princ. Aug. tom. 3. Eunomius ab Ecclesia quare damnatus. Manichæorum hæresis quam.

Sino. Nicæ.

Contra Auicennam Mahometum & Maximum Paganum generationem esse in diuinis negantes.

B. Aug. to. 2.

Ioannes quidam Leonardus quæ stulte v. nigenitum intellexerit, & quare.

Mag. Cyril. c. 2. à medio. tom. 2.

Autotheano rum proponuntur argumenta, atque soluantur. I. Argum.

Damascenus lib. 1. cap. 18. Filius ex Patre est, & omnia quacunque habet, ex ipso habet. Quare non potest à se ipso quicquam facere: non enim habet appropriatam operationem præter Patrem. Et cap. de Spiritu Sancto: Propter Patrem, inquit, habet Filius & Spiritus Sanctus quacunque habet. Et Ambrosius in id: Dedit illi nomen quod est super omne nomen; interpretatur: Hoc est, esse Deum per naturam, quoniam genuerit Filium plenum & æqualem sibi. Cyrillus lib. 1. Theaurorum, cap. 5. & 6. & Augustinus libro 15. cap. 2. o. de Trinitate. ostendunt Eunomium damnatum, quod negarit Filium Dei esse Filium essentia, siue naturæ, vel substantia, vel essentiam ex essentia, sapientiam ex sapientia. Hilarius lib. 8. Scripsit, Manichæorum hæresim esse. Deum non procedere ex Deo, ne introducatur diuinæ substantia partitio. Concilium Nicænum dixit: Et ex Patre natum. Et postea explicat, nasci ex Patre, esse ex Patris substantia gigni. Et hoc aperte militat in Paganos. Auicenna enim lib. 1. de interrogationibus, & quaestibus: Deus, inquit, est ens necessariè existens, cuius esse impossibile est quod sit ab alio, & esse cuiuscunque rei alterius ab alio non prouenit nisi ab esse ipsius. Et Mahometus Azoara 11. Constante dic illis (scilicet Christianis) Deum esse vnum necessarium, qui nec genuit, nec generatus est, nec habet quempiam similem. Et Maximus Paganus epist. 43. inter illas Augustini ita garriebat: Equidem vnum esse Deum summum, sine initio, sine prole natura, ceu Patrem magnam, atque magnificum, quis tam demens, tam mente captus neget esse certissimum? Ideò fabulosum est commentum impostoris cuiusdam Ioannis Leonardij, qui vnigenitum interpretatus est, id est, genitum in natura diuina, ne eum affirmaret esse eiusdem naturæ. Cyrilus libro 2. Theaurorum: Quomodo, inquit, verè Filius erit, qui non ex substantia Patris emanat? Sed verè Filius est: consubstantialis ergo etiam est: eadè enim natura geniti, & genitoris inuenitur. Argumentantur Autotheani; Filium habere essentiam à se ipso: diui-

na essentia nec genuit, nec genita est, vt est in Abbate Ioachim definitum, qui putabat Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum non vera eiusdem essentia ad numerum vnione, sed tantum collectitia vnã esse substantiam. Sed certæ actiones non sunt naturæ, sed hypostasis; vt testatur Aristoteles, quia natura per se nõ subsistit, & idcirco non generat. Deinde si substantia diuina generaret, vtrique quod generaret, re ipsa ab ea distingueretur: quod falsum est, cum essentia diuina à nulla persona realiter distinguatur. Præterea si essentia generaret, aliam necessariò essentiam gigneret, cum omne quod gignitur, re ipsa distinguatur à gignente. Ad hæc Damascenus colligit cuiusq; speciei prima indiuidua ingenita quodam fuisse, & hodie pleaque sterilia existere, & tamen eiusdem nature, & speciei. Vt ergo ineptus esset, qui ideò animantes progenitas fortiri essentiam à matricibus negare vellet, quia præter animantes fuerunt ingenita; ita qui contendit filium à Patre nõ adipisci substantiam. Eusebius libro 1. Ecclesiasticæ histo. Christum ait ante Luciferum genitum apud Ihs rē uoouo uoouo uoouo uoouo uoouo; id est ante mundi constitutionem essentiatum. Et Dionysij interpretes Pachimeres ait: Spiritus est Spiritus Filij, quod simul essentiatum, propriusque ipsius sit. Et Dionysius cap. 2. de Diuin. nom. v. usurpat vocabulum uoouo uoouo. Et in hoc sensu bono recipimus Patrem essentiatorem, Filium, & Spiritum Sanctum essentiatos: quanquam hæc verba irrideant Autotheani.

Secundò obijciunt, nomē sacrum & ineffabile Iehouah commune esse cum Patre, Filio, & Spiritu Sancto. Nam id Isa. 45. Vno ego, dicit Iehouah, quia mihi curuabitur omne genu, Paulus ad Rom. 14. de Christo exponit. Et Apocal. 1. & 4. exponitur illud; Qui est misit me ad vos, de Christo, & ad illum restringitur, cum ait: Gratia vobis & pax ab eo Qui est, & Qui erat, & Qui venturus est. Ita enim Iehouah à verbo IYI quod est esse, deriuatur: ergo, inferunt, Christus est autotheos, vel essentiam à Patre non consequitur. Sed

Phil. lib. 1. de Anima. tom. 1.

Quod substantia diuina nõ generet.

Damas. li. 1. c. 9.

Ineptus merito quis.

Euseb. c. 1. post dim. to. 1.

Psal. 109. Pachimeres interpretes.

Dionys. Deus Pater vt sit essentia tor, Filius vero & Spiritus Sanctus essentiat.

II. Autotheanorum argumenta.

Isai. 45.

Rom. 14. Exod. 3.

Iehouah nomen vnde descendat.

reue-

Caluin. li. 1. Instit. c. 13. num. 23.

Iehoua quid significet.

Quale sit esse creaturæ

B. Epiph. in heresim 69. Primus Christum Epiphanius vocasse videtur Autotheon.

Greg. Naz. lib. de Theo. & alijs. Aristot.

Deum ex seipso procreatum Lactantius dixit non recte. Lact. 1. c. 7. prope fin. Dictum Sybille, Deum à se ipso genitum, quomodo verum sit

reuera est Iehouah ab illo verbo, quod est esse, descendat, non propterea idem est cum eo, qui Deus est à se, vel qui essentiam à se consequitur, ut Caluinus; sed signat id quod semper, & verè & propriè, & naturaliter, & necessariò existit, à quo cætera essentia obtinet, cuius cõparatione reliqua nec quidem sunt, vel per umbrã: itaq; hoc cõmune est sanctis tribus hypostasibus, præsertim cù Filius, & Spiritus sanctus tã ab æterno existat, & essentia habeant, quã Pater, ac reliquis creatis esse cribuunt. Id quidè quod in seipso est, id est, Patris essentia, quæ seipso est, possident, sed non à seipsis, plurimùm verò distant, id quod est seipso participare, & illud aliud participare à seipso, neq; ab alio pèdere, ut faciunt omnes creaturæ, quæ naturaliter subsistunt, sed omnes Deo egent, ut se tueantur, ut viuant, ut moueantur: & idè habent esse nouũ, contingens, vanũ, caducũ, fluens, ac tẽporariũ. Ita et si ab æterno producti sint. Filius & Spiritus sanctus, & illa productione omnia à Deo consecuti, in se tamen cõsistunt, se se propria marte sustinet. Et id est propriè vox ἀυθόθεος: nã ἀυθός in cõpositione, & extra, propriè signat per se, siue uarτάρου. Ita Epiphanius in hæresim Arrij, vocat τὸ ἀυθόθεος, ἀυθόθεος ἀυθόθεος, id est, quod per se absolutũ, perfectũ, & qd per se glorificabile est, nec illũveretur primò (quod scia) vocare ἀυθόθεος: siue quia propriè, & per se Deus, siue quia Patri est tũm ἰσόθεος, tũm ἰσοθέος, quibus vocibus utitur Greg. Nazian. Et Aristoteles ἀυθόθεος, verũ, solidũ, quodq; per se est bonũ. Si autem sentiat reciprocari cum ἀυθόθεος, quod est essentiam à seipso habere, non admitto: quia sic solũ cõueniret Patri, nõ Filio, vel Spiritui sancto: et si in eo sensu ne de Patre pronũtiari quidem rectè potest, quippe qui et si à nullo sit, non tamen ipse se genuit, & potiũs dicendus est existerè seipso, quã à seipso, ne in grauẽ, & pudendum errorem Lactantij incidamus, afferentis Deum se procreasse, atq; fecisse. Et quod in oraculis Sybillin habetur, Deũ pronũtiari ἀυθόθεος & ἀυθόθεος, ad bonum sensum est

interpretandum. Producit enim Iustinus Verus oraculum, quod habet: Μὴ νοι χαλδαιοι σαφιν λαχον ευδαξ Εβραϊου. Αυθόθεος ἀυθόθεος ἀυθόθεος. Soli, inquit, Chaldaei, & Hebraei sapientiã natũ sunt castè se genitũ Regẽ colẽtes, & Orpheus cũ Museo loquens τὸ ἀυθόθεος ἰδὸς εὐνοια πãρα τẽρον said est: Vnus est ingenuus, à quo cunctæ res sunt creatæ. Ricardus lib. 1. de Trinit. substantiam primam, & principalem à semetipso esse, ostendere conatur. Est tamen locutio valdè impropria, & rectius locutus fuisset sine præpositione à, vel ab, vel ex, ne causã efficiẽtis daretur suspicio, cũ dicimus, à se ipso est: nihil enim se ipsũ potest efficere, quia esset antequam esset. Et tales propositiones si quando in aliquo Catholico autore reperiantur, interpretadẽ sunt negatiuè, ut Deus à seipso est, vel Pater à se est, id est, à nullo existit. Hinc Damascenus rectè ait: Pater enim sine causa, & ingenuus: nã non ex aliquo est. Ex seipso enim illud esse habet. (Et declarans hoc subdit) Neq; quippiam eorum quacunque habet, ex altero habet. Tertiò argumentantur: Si Christus obtineret essentiam à Patre, esset precariò Deus: quod absurdum videtur. Respondemus, precarium Latine dici vel de prece, vel de eo quod commodatur ad nutum: & quomodo cõmque in hac cõtrouersia accipiatur, nõ nisi absurdi dicitur. Quĩ enim fieri potest, ut quis ab aliquo substantiam obtinẽs, eam aut prece, aut qualicũq; accõmodatione accipiat, cũ in rerum natura non subsistat, ut valeat deprecari, vel accõmodato accipere? Sed ponamus sensum esse, Dei Filiũ dono, & munere essentia obtinere: sed id non sequitur ex eo, quod asseritur ex Patre genitus. Nam si Isaac, qui essentia ab Abrahamo Patre consecutus est, aut, ut isti dicunt, mutuatus, non propterea dicitur quod homo, sed factitius, non verus, nec proprius, & naturalis. Dicendũ ergo est, aliud esse dare precariò, siue largitione, aliud dare naturaliter. Filio à Patre datur substantia, sed necessariò, & naturaliter. Munere autẽamicus dat amico, id est, quãdã animi beneuolẽtia largitur munus

Iustin. Mart. in orat. ad Gentiles sub init. to. 1. in princ.

Ricar. à S. Vict. Pater si esset à seipso, quid inde.

Damas. lib. 1. c. 10. prope initium.

III. argum. Autotheanorum.

Solutio.

Precarium Latine quid.

Gen. 21.

quod

Ioan. 18. Supra 5. Ibidem. B. Didymus. to. 9. operũ. D. Hier. sub finem.

Ioan. 14. Infra 16.

B. Bern.

Boët. prope fin. operis.

Quod Spiritus sanctus non sit autotheos. B. Athan.

Ioan. 16.

Ibidem. Ioan. 8.

Infra 16.

Idem to. 1.

quod sibi retinere potuerat. Non sunt ergo eedem donaciones illæ quæ volutatis sũt, & quæ naturæ sunt opera. Ideo præclare dixit. Bulgaria Archiepiscopus Theophylactus in illud Ioan. 18. Ergo Rex es tu? Cũ audis, quod vitam dedit Filio, & iudicium, & alia omnia; ita intellige, quod hæc omnia Filius à Patre habeat. Et Didymus in fine lib. 1. de Spiritu sanct. Spiritus non accipiens aliunde sapientiam, dictus est Spiritus sapientia; hoc enim ipsum quod subsistit, Spiritus sapientia est, & natura eius nihil est aliud nisi Spiritus veritatis, & Spiritus Dei. Sic ille. Cũ tamen Angelus aliunde sit substantia, aliunde sanctus, aliunde sapiens, aliunde bonus. Et B. Bernardus ferm. 80. in Cantica prope finem seprehendit Gillebertum Pictaviensem Episcopũ, cõmentantẽm Boëtium lib. de Trinit. cũ enim dixisset Boëtius: Cũ dicitur Deus Deus Deus, pertinet ad substantiam, noster cõmentator intulit, non quæ est, sed qua est: quod absit (ait Bernardus) ut assentiãt Catholica Ecclesia, esse videlicet substantiam, vel aliquam omnino rem, qua Deus sit, & quæ non sit Deus. Hæc ille in sensu. Quod verò Spiritus sanctus nõ sit ἀυθόθεος, ut putant Autotheani, ostendit Athanasius, qui in Epistola ad Serapionem de Spiritu sancto scripsit, Παρὰ τὸ Λόγος τὸ πνεῦμα ἐν λέξει. Infra: De sua (inquit) essentia Spiritũ sanctũ existẽtẽ Deum de se essentialiter Apostolis, & sua Ecclesia sponse demonstrando Christus affirmavit; dicens; De meo accipiet; id est, de mea essentia. Et Spiritus est cõessentialis Filio, à quo omnia habet, quacunque habet. Et ille (scilicet, Spiritus) me glorificauit (id est, in se meam, ut habet à me Deitatem; me gloriosum Deum demonstravit) sicut & ego glorifico Deum Patrem meum, id est, sicut in me ab ipso habeo Deitatem. Et Christũ de spiritu suo dixit: Nõ loquetur; à semetipso, sed quacũq; audiet loquetur; id est: Non est ut sit expers principij Spiritus, quod est proprium Patris, sed miximè, & propriè est ab ipso Filio, à quo accipit ut sit Deus essentialiter. Idem orat. 4. in Arrianos: Non tria, inquit,

principia introducimus, cum tres Soles ad cõparationem adducimus, sed vnicũ Solem; eiusq; splendorem, vnicam ex ambobus lucem. Et oratione in eisdem: De ea accepit Spiritus sanctus, non contra. Item sub extremũ lib. de vnitãte fidei ad Theophilũ. Quemadmodum ergo duo ligna missa in fornacem ignis, & duobus lignis p̄cedit flamma inseparabilis: sic de Patre, & Filij virtute p̄cedit Spiritus sanctus, ipsam virtutem Deitatis habens? Idem de Concilio Nicæno: Spiritus sanctus quicquid habet, habet à Verbo Dei, & damnat Ecclesia hæc congregata inuentores huius hæreseos; scilicet Arriana: & Spiritum sanctum in creatum Deum; veram hypostasim de Patris & Filij hypostasibus cõessentialẽm cõstitetur. Et Didymus lib. 2. de Spiritu sancto à medio: Non loquitur à semetipso, hoc est, non sine me, & sine meo; & Patris arbitrio: quia inseparabilis à mea, & Patris est voluntate; Quia non ex se est, sed ex Patre; & me est, hoc enim ipsum quod subsistit; & loquitur, à Patre, & me illi est. Et paulò p̄d̄t: Spiritus quoque sanctus, qui est Spiritus veritatis, Spiritusq; sapientia, non potest Filio loquentẽ audire quæ nescit; cũ hoc ipsum sit quod profertur à Filio; id est, procedens à veritate. Paulò infra: Neque enim quid aliud est Filius, exceptis his quæ ei dantur à Patre, neque alia substantia est Spiritus sancti præter id quod datur ei à Filio. Hæc ille. Damascenus: Omnia, inquit, quacunque habet Filius, & Spiritus sanctus, à Patre habet, & ipsum esse habet. Et August. lib. 5. de Trinit. Sicut naturam præstat Filio sine initio generatio, ita Spiritui sancto præstat essentiam sine initio processio. Sic ille in sensu potius quã in verbis; & hætenus in Autotheanos.

Refelluntur Sabelliani.

Tertiò loco agendum in Sabellium, ante quẽ fuit Praxeas idẽ sentiẽs, contra quẽ disputat Tertullianus, & Noëtus, de quo Epiphanius hæresi 77. quos permulti hodie sectati sũt, ut Michael Seruetus; & Schegkius Brentianus & Medicus eam hæresim renouauit, scribens in Trinitariõs Po-

Idem.

Idem.

B. Didy. to. 9. operũ D. Hier. prope fin.

Ioan. 16.

Supra 14.

B. Damasc. lib. 1. de orthodo. Fide c. 10. sub initium.

August. lib. 5. de Trin. ca. 15. tom. 3.

Aduersus Sabellium eiusq; sectatores. Tertul. Epiphanius. Praxeas. Noëtus. Mich. Ser. Schegkius.

Ioniz

Antetrinitarij.

Quod nã horum impium dogma.

Patropasiani cur, sic dicit.

SchegKius.

Δυνάμεις à Persona quiddifferat.

Heb. 1.

loniæ natos, & alij, qui Antetrinitarij vocati sunt, qui nunc præcipue regnãt in Hungaria & Translyvania. Isti omnes cum Sabellio Libyco asserunt; Tres vnus; ita vt ternarius nõ referat res, vel hypostasas, cum in Deo vnam tantum naturam, & personam ponant, sed esse vt nomina distincta vni⁹ & eiusdem rei; vel vt actiones diuersas eiusdem Personæ, vel vt officia distincta: & ita illud vnum indiuiduum nunc dici Patrem, quatenus res omnes condidit, & quotidie conseruat; nunc Filium, quatenus ex tempore carne assumpta ex Maria Virgine natus est; demum Spiritum sanctum, quatenus se rebus procreatis imperiretur, & in earum mentes substantialiter illaberetur. Hæc tamen concedit Patrem Deum natum, passum, crucifixum: per quamdam communicationem, vt quondam Patropasiani dicebant: quia isti, vt illis longè priores, etiã Christi incarnationem negãt, & Christum purum hominem profiterentur. Itaque Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, illis sunt nomina synonyma, vt gladius, ensis, pharamea, vel essent tanquam prænomen, nomen, & cognomen, vt M. Tullius, Cicero: aut essent vocabula officiorũ, vt Rex, Dux, Comes, siue, vt SchegKius in lib. contra Trinitarios, esse vnum Deum numero, multum, vel multiplicem facultatibus, & differentijs hypostaticis: perinde atque anima vna est, multa vero reipsa distincta: nempe est vegetans, sentiens, & intelligens. Quare audacter negat, Scripturam sacram nominare Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, vel res esse, vel hypostasas: & asserit se appellare Δυνάμεις, vel differentias hypostaticas. Sed certè longè distat Δυνάμεις à persona: est enim propriè, Δυνάμεις vis quædam alteri inhaerens: persona verò in se hæret, per seq; subsistit. Prætereã, dicere Δυνάμεις Diuinitatis, est dicere Patrem non esse à seipso, sed ab eo cuius est dynamis. Nam in vera Philosophia, potetiã, siue virtutes, siue facultates ab essentijs profluunt: & ignorat hic miser, Paulum vocasse Dei Filium characterem hypostasis

eius. Gaudet autem similitudine facti, in quo est substantia, candor, & dulcedo, quæ tres proprietates dicunt distinctas, licet sit vna sola res. Sed hæc similitudo non est ad rem, & alijs aptioribus, & melioribus explicatur.

Hæc hæresis confutatur multis sacrarum literarum testimonijs, in quibus Deo tribuitur pluralis numerus: vt Elohim id est Dij creauit, Adonai, id est, Domini mei: &, *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram: Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est: &, Venite, descendamus, & confundamus ibi linguam eorum: &, Dij posedit te.* Et nisi vnitas essentia, & actionis, & Personarum ternio innueretur, frigida essent eiusmodi verba, & vanitatis plena. Quod ferre nõ valens Mahometus, dixit, pluralem de Deo locutionem adumbrare quamdam in Deo compositionem, ac in Deo esse animam, cuius gratia pluralis forma, vt de composito, enũtiatur. Maluit ergo Mahometus quid falsum dicere, & fictum, & Deum facere solitariũ, quàm humiliter de Scriptura sentire. Apparuit Dominus in tribus viris, quos Abraham & plurali numero alloquitur: *Domini, si inueni gratiam in oculis tuis, ne transeas seruum tuum.* Gen. 18. Et ad Abimelech Gen. 20. *Eduxerunt me Dij de domo patris mei.* Et cap. 35. *Apparuerunt Iacob Dij, cum fugeret fratrem suum.* Et Deuteron. 4. *Non est alia natio tam grandis, qua habeat Deos appropinquantes sibi.* Et Ecclesia Domini Deu. 5. *Audiuimus voce deorum viuentium, qui de me dio ignis loquitur.* Et Ios. vlt. *Non poteritis seruire Domino, quoniam Dij sancti ipse, vel, Dij sancti est.* Et in Regibus Israel gēs in terra, propter quã iuerunt Dij vt redimeret sibi, & Dij liberabunt de manu iniusta. 2. Paralipom. 32. Ecclesiast. 12. *Memento Creatoris tui.* Heb. *Creatorũ tuorum in diebus iuuentutis tuae.* Et cap. 2. *Quis est homo vt possit sequi Regem Deum qui fecerunt eum?* Et Prouerb. 30. *Novi scientiam Kedoschim, id est, Sanctorum.* Iob 35. Et Isai. 22. *Vbi est Deus factores mei?* Et Isai. 54. *Domina buntur tui qui fecerunt te, Dominus*

Idem.

Plures esse in Deo Personas, Scripturæ testimonio. I. locus. Gen. 1. Exod. 6. Gen. 6. Infra 3. Infra 11. Deut. 32.

Pluralis de Deo locutio, ait Mahometus, Diuinam quamdam compositionem sapit. Maluit Mahometus quid falsum dicere & fictum, quàm humiliter de Scriptura sentire. Gen. 18. Infra 20. Infra 35. Deut. 4.

Quid illud Salomonis, Noui scientiã Kedoschim.

exercituum nomen eius. Hierem. 23. *Peruertistis verba Deorum viuentium, Domini exercituum.* Dan. 7. *Regnum dabitur sanctis Altissimorum, & suscipient Regnũ sancti Altissimorum, & Sanctos Altissimorum conteret.* Malach. 1. *Si ego Domini, vbi timor meus? Quos quidem omnes locos iuxta literã Hebraicam produximus.*

Ad hæc apertius hoc probatur: *Domini dicit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te: Generationem eius quis enarrabit?* at Genitum, & Generans, distinctæ sunt Personæ, nec vlla res generat seipsam, vel alteram minorem se. Idcirco nec Deus Pater Pelagus substantiæ infinitum, alium generabit, qui sit accidens, vel qualitas, vel facultas. Tertio, dicitur Verbum esse in principio, & apud Deũ, & Deus: &, *Ego, & Pater vnum sumus: Duorum hominum testimonium verum est: Ego sum qui testimonium perhibeo de me ipso: & testimonium perhibet de me qui misit me; Pater.* Et infra: *Qui misit me, mecum est, & non reliquit me solum.* Et Ioan. 16. *Venit hora, & iam venit, vt dispergamini vnusquisq; in propria, & me solum relinquatis: & non sum solus, quia Pater mecum est.* Et: *Tres sunt qui testimonium dant in celo: Pater, & Spiritus sanctus: &, Baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus: non in nominibus, quia vna trium Deitas.* Quarto, multa superius in hoc idem comprobandum ex Scripturis produximus, quæ non est operæpretium repetere.

Nec obstant quæ in contrarium obijciunt. Primò quidem Laurentius Valla, personam nihil aliud esse docet quàm inseparabilem qualitatem, vt in Sole lucem, vibrationem caloris: & Calvinus contendit personæ vocabulum qualitatem signare: vt cum dicimus, personam Philosophi, personã nobilis, personam serui. Sed certè nominibus Patris, Filij, & Spiritus sancti non solum significantur proprietates, id est, Patris, Filij, & Spiritus Sancti notiones (quæ ab scholasticis dicuntur Paternitas, Filiatio, spiratio) sed etiam hypostasas, siue substantiæ. Vnde Damascenus lib. 3. c. 5. in princ.

II. locus. Psal. 2. & Heb. 1. & 5. Isai. 53. & Act. 8.

III. locus. Ioan. 1. Ibidem. Ibidem. Infra 10. Supra 8. Ibidem.

I. Ioan. 5. Matth. vlt.

Sabellianorum Sophismata diluuntur.

I. Argum. Laur. Vall.

Calui. lib. 1. instit. c. 13. nu. 5. & 6.

Damasc.

In Diuinitate vnam naturam cõfitemur, tres autem hypostasas dicimus, qua secundum veritatem sint. Ideo lib. 1. c. 10. præclare notat vocabula Patris, & Filij, & Spiritus Sancti innascibilis, Nati, & Procedentis, itemq; principij, & eius quod manat ex principio, non solum vnus ad alterum habitudinem, verum etiam subsistentiæ modum, atque rationem declarare. Et ob eam causam quatuor contra istos defendit Ecclesia: in primis subsistentias, quæ per se cohærent, & subsistunt, multas, & distinctas: & confessione pluralitatis singularitatem sustulit. Deinde docet pluralitatem non tantum rationis, aut proprietatum, sed etiam rei, & quasi subiecti: & ita per veram, & realem distinctionem excludit id, quod vnicum dicitur. Tertio in rebus personalibus originis ordinem posuit, submotã confusione, discretionem quæ importat ordinem, prædicauit, & cum Tertulliano in Praxeam personam appellauit ordinem in Deo, qui nihil de essentia mutat. Quarto, hypostasas in diuiduo amoris vinculo ita sociavit, vt per consonantiam auferat solitudinẽ, separationem, diuisionem, & quicquid est eiusmodi.

Arguit SchegKius: Quando Pater, Filius, & Spiritus sanctus prædicantur de Deo, prædicantur vt partes, seu personæ vnus Dei de tota essentia. Sed falsum est, aliquam trium personarum, partem Dei, vel Diuinæ essentia esse, sed potius vnaquæque illarum verus est, & plenus Deus, & tota & plena diuina essentia. Vt contra Maximinum confirmat Augustinus, dicens, *Putas Deum Patrem cum Filio, & Spiritu sancto vnum Deum esse non posse: times enim, ne Pater solus non sit vnus Deus, sed pars vnus Dei, qui constat ex tribus.* Noli timere, nulla sit partium in Deitatis vnitate diuisio. Vnus est Deus Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, hoc est ipsa Trinitas, vnus est Deus, de qua dictum est, quia nullus est Deus nisi vnus. Et infra: *Ergo, inquis, Deus Pater pars est Dei? Absit. Tres enim personæ sunt Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Et hi tres, quia vnus substantia sunt, vnũ*

Idem.

De Trinitate veritates quatuor, quas Catholica credit, & proficitur Ecclesia.

Tertul.

II. Argum. SchegKij.

B. Aug. lib. 3. contra Maxim. Arrianum cap. 10. in it. 10. 6. nõ procul à fin.

Deut. 6.

Ioan. 5.

Diuinæ tres personæ cur vnum sint.

sunt, & summe vnum sunt, vbi nulla naturarum, nulla est diuersitas voluntatum. Si autem natura vnum essent, & consensione non essent, non summe vnum essent: si vero natura dispares essent, vnum non essent. Hi ergo tres, qui vnum sunt propter ineffabilem coniunctionem Deitatis, qua ineffabiliter copulantur, vnus Deus est. Infrà: Quod si in vna persona absurdissime dicitur, quia pars rei vltius esse non potest Deus, quanto magis pars Trinitatis esse non potest, quicunq; vnus in tribus? Infrà: Nec huius Trinitatis tertia pars est vnus, nec maior pars duo quàm vnus est ibi: nec maius aliquid sunt omnes quàm singuli, quia spiritalis hac, non corporalis est magnitudo. Qui potest capere, capiat: qui autem non potest, credat, & oret, vt quod credit, intelligat. Hæc ille sapienter. Ad hæc, vt tradunt Scholastici, totum quadrifariâ dicitur. Est enim aut essenziale, aut integrans, aut vniuersale, aut numericum: nullum horum est in diuinis: igitur ibi non sunt vllæ partes. Non est in primis essenziale, quia hoc continet plures essentias imperfectas, vna perfectâ constituentes: nõ integrale, quia illud habet esse in partibus molis quâ titate affectis, quæ possunt constituere totum per modum cõtinui, vel cõtigni, vel cõnexi: nõ vniuersum, quia in Diuinis nihil potest habere rationem vniuersalis præter essentiam, quæ in pluribus reperitur personis, & de pluribus enuntiat, quæ videtur esse ratio vniuersalis. At vero essentia ad personas comparata, non habet rationem vniuersitatis nisi analogicè, & iuxta nostrum intelligendi modum nihil in re penitus statuentem. Ratio enim vniuersitatis cum sit nudæ intelligentiæ, non est ratio rei, & vnitatis Diuinæ essentiæ in personis rei fit ratio, & vnitatis. Non est etiam totum numerale, quoniam est omnino impropriū, & alienū ab hac disputatione, neq; ad realē distinctionē, quæ retinere volumus, accommodatū. Nã totū numerale appellatur numerus aliquorū substantia, siue natura distinctorū multitudinem comprehendens: & Paul. bis Col. 1. & 2. proficitur plenitudinē diuinitatis esse in Christo.

Math. 19.

Totum quadrifariam dicitur: cuiusmodi totius nullam rationem in Deo reperiri.

Colof. 1. Infrà 2.

quod nõ est aliud, quàm diuinam personam nõ esse Diuinitatis partē, sed plenitudinē, & totū potius, quàm partē: & si aliquid in Diuinis pars dici debeat, potius est essentia, quàm persona, cum persona potius totius rationē habeat, quasi duabus partibus constituitur, Diuinitate, & relatione, siue Diuina essentia, & proprietate relata, vt aserit Thomas lib. 1. sentent. distinct. 34. ad Hannibaldum. Et nomine quidem essentiæ, sola rei essentialia principia significantur: sed nomine personæ includuntur omnia, quæ possunt ei conuenire, siue sint essentialia, siue personalia. Abutitur autē SchegKius præpositione illa, In, dum ait, personas in essentia diuina produci, vt se Sabellianum prodat, cum simplicius, & intelligentius dici possent personæ duæ de Patris essentia, vel à Deo Patre diuinitatis fonte producuntur. At persona Patris nec in essentia, nec ex essetia producitur, quia à nullo existit. Neque etiam dicimus, Abel in humana substantia est generatus, sed ex humana substantia, vel ab Adamo parente progenitus est. Persona ergo non est in alio, vt pars in toto, vt accidens in subiecto, vt forma in materia, vt corpus in loco, vel villo alio modorum octo, quos Philo sophus recenset. verum persona in se est, se sustinet, in se subsistit, & quæ non est tantum abstracta vel proprietatis hypostatica, vel communicabile idioma, vt SchegKius loquitur, sed significat rem illam dynamin, & proprietatem habentē. Nec enim Filij nomē significat proprietatem, sed id quod habet; nõ enim Daniel est Danieleitas, vt Ricard. de S. Viç. exēpli gratia loquitur, id est nõ est ipsū Danielis idioma & proprietatis, sed id quod Danielis proprietatis, & idioma est consecutū. Nõ enim vocēs istę abstractæ res per se cõstātes, & concretæ rationē habentes, vt sunt personæ, significare consueuerunt. Et de his satis fit pro ratione loci dictū. Ipsi ergo Patri, Filio, & Spiritui sancto immortales laudes, honores, imperium, & gratiarum actiones redantur ab omni creatura ratione prædita in seculis sempiternis. Amen.

In Christo plenitudinē esse diuinitatis, quid sit.

B. Thom. to. 17. ad med.

SchegKius.

Gen. 4. Personæ diuinae ut existit.

Aristot.

SchegKius.

Ricar. de S. Viç. lib. de Trinit.

TRACTATUS XI.

In quo voces, quæ in Mystero sanctissime Trinitatis vsurpari solent à Patribus, explicantur latè, & à calumnijs Hæreticorū vindicantur.

Præpostera traditionis de re, quâ nomine Trinitatis quæ causa extiterit.

Tantimysterij voces Lutherani quas minimè probant, nec recipiant.

Eorum calumnijs respondetur.

DETSI præpostera videatur, post rem ipsam discutam, & agitatâ, de vocibus quibus exprimitur, dissertare, & quæstio quid nominis priorē soleat locum obtinere: cõsulto tamē hoc à nobis obseruatum est, vt post dogmatū Trinitatis veritatē perceptam, de vocabulis quæ ad eâ explicandam à Patribus vsurpata sunt, tractemus, & quæ rectè, & aptè illi cõueniāt, etiã si hæretici garrîar, dilucidè reddamus. Vix enim aptitudo vocū ad res significandas intelligi poterat, nisi prius res ipsas penitus cognitæ, & cõprehensas haberemus. Aiunt enim Nouatores, ac Sectarij, vocēs quasdam esse, quas vel ignorat sacra Scriptura, vt *doxa*, & *doxos*, *etepix*, *copnos*, vel si nouit, non in ea significatione, vt sunt substantia, hypostasis persona, causa, principiu, & similes, propria etiã diuinarū personarū, vt *etepix*, *etepix*, & *etepix*, hoc est, ingenitū, genitū & procedēs, vel procedens: relationes quoq; personarum, vt Paternitas, Filiatio, Spiratio passiva: deniq; verbum ipsum Triadis, siue Trinitatis suspectū habent, & parum Latinū. Hæc siquidem omnia vt noua habent, & ignota in eo, quo nunc accipiuntur significatu. Respondemus, huius rei causam, altitudinē tantū sacramenti, quod omnē linguâ, & captū non solum humanum, sed & Angelicum longo interuallo superat, extitisse. Nomina etiam, & verba nostra cum ab hominibus excogitata non sint nisi ad exprimendas, & representandas creaturas, cū Deo immenso, & infinito tribuuntur, omnia

deficiant. Scriptura etiã vetus de hoc Mystero raro locuta est, & valde occultè: idcirco verba significatua ad tantam rem explicandam non supererunt. Nouum vero Testamentum, etsi claris & apertius hoc mysteriū expresserit, verū perfectam eius cognitionē, & omnimodam loquēdi rationem, quâ tutò sequamur, Spiritui sancto, & per œcumenicas Synodos, & per Summos Pontifices Ecclesiæ Pastores, & sacros Doctores loquēti; pro ratione imbecillitatis nostræ erudiendæ accommodatè tradidit. Qui ergo sapit, non sequatur profanas vocū nouitates, neq; peregrina hæreticorū nomina amplectatur, sed à trita, & certa loquēdi ratione, quâ Ecclesia tenet, nõ deflectat. Sed iam de singulis per se verba faciamus.

Essentia.

Essentia, primâ vox est, quæ & confundi solet cum voce substantiæ Sed dicimus primū de essentia: quâ Trinitatis in Scripturis inueniti negant, & à Mercurio Trismegisto, qui plura in Pimandro de Dei vltia philosophatur, acceptâ, & nefariè ad Christiana Fidei dogmata traductâ, vt quidam illorū tradit, calūniatur. Quod idcirco factum est, vt negarent Filiū Patris *etepix*, sicut in Nicæna Synodo est definitū cõtra Arrianos. Sed certè si Scripturas cõsulamus, vocēs synonymas & quæ proximam significationem inueniemus. Dixit enim Deus ad Moysen Exo. 3. *Qui est, misit me ad vos:* & Apoc. 1. & 2. *habetur, & ap. uat. & v. uat. & ip. quæ uos. Qui est,*

1. Tim. 6.

1. Tim. 6.

Essentiæ vocabulum in Scripturis contineri. Mer. Trif.

Nicæ. Syno. Greg. Paul. lib. 1. in Sabellianos.

Apoc. 4.

2. Pet. 1. Philip. 2.

& qui erat, & qui venturus est, de quo affirmatur vnū coniugātū, dicitur, & alterū. Certè Petr⁹ vocat Christianos, participes Diuinæ naturæ, & Paulus, Qui cū in forma Dei, esset, id est natura: quæadmodū cū subdit: Formā serui accipiens, id est, essentia, siue substantiā.

Heb. 1.

Græcè habetur: ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων. Certè aliud nō est θεός, vel ὑπαρξίς, quā quæ Græcè μορφή, vel φῶσις. Et Heb. 1. dicitur Christ⁹ χαρακτήρ θεοσασίας αὐτοῦ, id est, figura substantiæ, vel character hypostasis. Siue enim hypostasis personā, atq; substantiā vt res postulat, significet, vt consentaneū est textui Paulino, & proprietati verborū, siue substantiā, vel essentiā, perpetuò sequitur Deo tribuendā essentiā: quia nulla hypostasis est, quæ non prius sit, essentia, nec hypostasis, definiri potest, vt in ei⁹ definitionē nō ingrediatur essentia.

Cicero.

Præterea idē sunt, essentia diuina, Diuina natura, Deitas & Diuinitas, cū Cicero lib. de natu. Deo. indifferenter Deorū naturā, & diuinitatē pro eodē vsurpet: & Paulus inquit: Ἐπιτεῖνα quæq; virt⁹ eius, & diuinitas, & Col. 1. & 2. In ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. πληρωμα τῆς θεότητος. Dicamus ergo cū Petro, & Paulo (si non permittitur dici) eiusdē essentia, saltē eiusdē naturæ, vel eiusdē formæ, substantiæ, deitatis. Et Ecclesia à Patribus V eteris legis, non à Mercurio vocem essentia accepit. Vnde Ioseph. in postremis verbis lib. 20. de Antiq. scribit se cōplexū quatuor libris sententias suorū Iudæorū. Περὶ Θεοῦ, καὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ. Est autē essentia, rei natura, & ratio, qua vnumquodq; constat, & in creaturis omnis essentia cōmunicabilis est pluribus indiuiduis, & hypostasis, & veluti commune quoddā. Hypostasis verò, est substantia prima, quæ dicitur ῥοδίστι, sicut essentia secūda substantia, quæ non est nisi in prima. Et sicut essentia est esse, ita hypostasis per se subsistere. Et essentia, respectu personarū non est species, quia diuinitas cunctis vocibus Logicis superior est, & ad earum leges vniuersas accommodari non potest absq; errore, quia generalem, & communem naturam non habet, qua par-

ticipat indiuidua. nihilq; extra ipsam se pandit, cuius sit tanquam pars, vt homo est pars animalis. Deinde nō dicitur de multis numero differentiibus, quomodo differri numero accipiunt Philosophi, sed qualis Pater, talis Filius, & Spiritus sanctus. Præterea non enuntiat pluralem formulam de indiuiduis: nā tres personæ nō sunt tres Dij, vel tres essentia diuinæ, sicut tria humana indiuidua dicimus tres homines: quia hic numero dicitur essentia, vt apud Philosophos vna specie. Deniq; essentia diuina vltra tria supposita non progreditur, in tria verò necessario, & naturaliter influit, cū in natura humana, & plures, & pauciores tribus homines versari queat, propter naturā, quæ est in infinitū secabilis, & diuidua. Et certè essentia, quæ res cōmunis, qua diuinā essentia vocamus, nō est res quarta distincta ab illis tribus personis, nec confitendæ sunt tres personæ in essentia Diuina subsistere, sed e contrario, essentiam in personis, nequaternionem ponere videamur. Et certè cōmunia in singularibus subsistunt, non singularia in cōmunibus, vt contra Platōnē docuit Aristot. definiens primas substantias per se subsistere, secundas non nisi in primis. Vnde B. Damasc. lib. 1. de Fide Ortho. Dicimus autē vnāquāq; triū perfectam habere substantiam, vt nō ex tribus imperfectis vnā compositā naturā perfectam intelligamus, sed in tribus perfectis personis vnā simplicem substantiam, superperfectam, & anteperfectā. Ex perfectis autem subsistentijs, impossibile est cōpositionem euadere: vnde nō dicimus specie ex subsistentijs, sed in subsistentijs. Et lib. 3. Essentia per se non subsistit, sed in ipsis hypostasis seruat: cōmune autem cum proprio, itemq; ipsam per se substantiā habet hypostasis. Hæc ille in sensu.

Athanas. in Symbol.

Arist. lib. 1. de Anim. & lib. 7. Metaphis. 10. 3.

B. Damasc. c. 10. paullo à med.

Idē c. 6. prope init.

Substantia.

Deinde dicendum de voce Substantiæ, quæ etiam Græcis θεότης voci respondet. Hæc ergo vox in sacris literis ambigua & æquiuoca extenditur ad multa significata, nullibi verò Scri-

Diuinitas cū his vocibus Logicis superior est.

Essentia definitio.

Ioseph. Iud.

Rom. 1. Colof. 1.

Eius varia in Scripturis significata.

Luc. 15.

Supra 8.

Mar. 12.

1. Iohan. 3.

Quintil.

II. significatus.

Heb. 11.

pturatur capitur prout intelligitur de predicamento substantiæ. Appellatur enim in primis opes & diuitiæ substantiæ: Vnde Luc. 15. vbi nos habemus: Da mihi portionē substantia quam me contingit, Græcè dicitur, ἄσπος δόλας, vbi solum in Nouo Testamento, quod scia, inuenitur vox Vnas. Et cū subditur in eod. c. Et diuisit illis substantiā: &, Dissipauit substantiam suā cū meretricibus, non δόλας vocat Euangelista, sed βίος, quod ex diuitijs, & facultatibus hominis cōmoda vita subsistat. Quod etia dicitur Luc. 8. de muliere Hemorrhoyla, quæ in medicos erogauerat omnē suā substantiā: & Mar. 12. de vidua, quæ obtulit in Gazophilatiū omnē substantiā suā: in illis locis βίος: ponitur, sicut 1. Ioa. 3. Qui habuerit substantiā huius mundi. Aliquando verò verbum tertij distinctū Græcū ponitur, vt ὑπαρξίς, id est, substantiā, à verbo ὑπαρξάνω, qua voce vtitur Apostolus Heb. 10. Cognoscentes vos habere meliorem & manentē substantiā: & Act. 2. Possessiones & substantias vendebāt, & vendebāt. Plerunq; tamē nō ὑπαρξίς, sed τὸ ὑπαρξάνω substantiā vertit interpretis: vt in sequēt. locis Gen. 12. Tulit Abraham vniuersam substantiā: & c. 13. Erat quippe substantia eorū multa. Et Luc. 8. Mulieres quæ ministrabant ei de facultatibus suis. Et Matth. 19. Vende omnia quæ habes, & uenit ad discipulos, id est: Omnē substantiam: & 1. Cor. 13. Si distribuero in cibos pauperū omnes facultates meas: itē Matth. 24. Super omnia bona sua constituet eū. Vbi videre potes, τὸ ὑπαρξάνω vario modo verti à nostro interprete, modò per substantiā, modò per facultates, modò per bona: & hæc est prima substantiæ significatio, qua vsus est Quintil. in declamat. Vt plus substantia filio relinquere, id est facultatis.

Secundò est substantia in alio sensu, & Græcè dicitur non θεότης, sed ὑπόστασις, & significat primā substantiam, substantiā, robur, basim, seu colūmā, iuxta id: Est autem fides, sperandarum substantia rerū, & ὑπόστασις τῶν ἰδεῶν. Et Psal. 38. Et nunc quæ est expectatio mea: nonne Dominus, & substantia mea apud te est, id est, robur meum à te est mihi, vel, in te habeo omne spei meæ

robur. Et Psal. 68. inir. Infixus sum in limo præfundi, & non est substantia, siue hypostasis, id est substantia aliqua, cui tutò niti possint pedes affectuum meorum. Psal. 88. prope finem. Memorare quæ mea substantia, id est, quod sit meū robur, aut quæ fortitudo mea: à te, Et Psal. 138. Non est occultatū os meū à te, quod fecisti in occulto, & substantia mea (vel hypostasis mea) in inferioribus terra: vbi hypostasiū ossa, quib⁹ in vtero matris est cōpagnatus, significare videtur. In his omnibus locis pro substantia, Græcè habetur hypostasis. Id circò Apostolus ad Heb. c. 1. Christū vocauit splendore gloriæ, & characterem hypostaseos paternæ. Sunt præterea apud Hier. duo loci. Primus. c. 9. Non audiisti vocē substantiæ: Ita Septuaginta, vbi nos habemus, Vocē possidentis? Græcè ἡ ὑπόστασις. Quos locos Athanasius in epistola ad Africanos producit ad probandū, substantiā non men nō esse Scripturis ignotū: & eodē citat Greg. Naz. lib. de Fide, & Ambros. lib. 1. de Fide. Cæteram δόλα à Quintiliano Latinè vertitur essentia, licet sine causa negauerit posse alia voce interpretari, quoniā Cicero naturæ vocabulo illam reddidit. Et si verò δόλα vox non inueniatur accepta in ea significatione, nec etiam substantia, satis est alias voces equiuales legi: vt cum ait; Ego sum qui sum: qui est mihi me ad vos: Gratia vobis, & pax ab eo qui est, & qui erat, & qui venturus est, & quod Damasc. lib. 1. c. 12. accepit ex Greg. Naz. ex ferm. de Natali, Deū esse quoddā pelagus substantiæ infinitū, & interminū. Et Pau. Gal. 4. Sed tūc quidē ignorantes Deū, ihs qui natura non sunt dij, seruiebātis: & Petrus, Diuina cōsortes natura, id est substantiæ: & Pau. Qui cū in forma Dei esset (id est natura diuina) non rapinam arbitratus est esse se equalē Deo. Nā et si cōpositū ex materia & forma dicatur substantia, & qua liber eius pars, maximè verò forma, teste Philolopho. Hinc Hilar. lib. de Trin. In forma Dei esse, nihil aliud est, quā equalē Deo esse, vt equalitas honoris Dñō Iesu Christo, qui in forma Dei est, debeat. Sic ille. Et sicut paullo post Apost. dicit: Formā serui accipies, acce-

Athanas. 10. 2. in fin.

Greg. Naz. Ambr. c. 6. tom. 2. Quint. Cicero.

Exod. 3. Ibidem. Apoc. 1. & Infra. 4. Iohan. Dam. Greg. Naz.

2. Pet. 1. Philip. 2.

Arist. c. de subst. B. Hila. lib. 12. de Trin. prope init. Quid illud Apostoli, qui cū in forma Dei esset.

Substantia quatenus ponatur in predicamento.

Aug. cap. 5. tom. 3.

III. significatus. B. Damasc. in Logica c. 1. initio.

Existencia quid.

Hæc quamlate pateat. Accidentium esse est in existere. Subsistentia quid. B. Thom.

Personam rationabilibus invenitur tantummodo. Definitio explicatur.

esse illum naturam humanam denotat, ita de forma Dei esse, est habere naturam divinam. Porro substantia, ut dicit cuiusque rei essentiam, vel naturam vel quidditatem, hoc est definitionem, in omnibus decem predicamentis ponitur: & dicitur quidditas, quia interroganti quid est Deus, vel homo, respondemus reddendo definitionem, que rei cuiuslibet est quidditas. At vero substantia, ut dicit id quod substantiat accidentibus, vel si non substantiat, substantiare tamen potest, abusuque, & improprie de Deo dicitur: ut Aug. tradit lib. 7. de Trin. Denique accipitur pro ente quod per se subsistit, & definitur à Damasceno in Logica sua: *Substantia quidem est res per se existens, non indigens altero ad consistentiam, id est, in seipsa ens, & non in altero habens existentiam.* Et ita substantia invenitur in Deo. Est autem existentia, siue esse, actus fluens ab essentia, siue natura: quod quidem primo loco habet hypostasis, siue persona, deinde essentia, siue natura.

Deinde adverte, existentiam latius se porrigere: nam convenit accidentibus, & non solum substantiis, quia accidentia habent existentiam, non quidem in seipsis, sed in substantiis. Subsistentia vero, quæ proprie est nomen eius actus quo res subsistit formaliter. Thomas tamen cum cæteris doctoribus pro re ipsa subsistente accipiunt, & proprie vocatur hypostasis, quæ quidem addit supra substantiam, proprietatem incommunicabilitatis, quæ si est natura ratione prædita, dicitur persona: in alijs naturis ratione carètibuscitur suppositum, & in vtrisque naturis dicitur hypostasis. Suppositum ergo, est ens completum, non constitutum cum alio vno, nec alteri inherens, nec ab altero sustentatum. Dicitur ens completum, ad differentiam materiæ, & formæ, ut in homine animæ, & corporis, quæ sunt entia quidem, & incompleta, & partes corporis, ut caput, manus, pes, partes sunt substantiæ, sed incompleta. Additur in definitione: Non constituens cum altero vnum, ad differentiam essentia Divinæ, quæ cum proprietatibus à se non reipsa distinctis constituit personas. Additur etiam, Nec alteri

inhærens, ut excludantur accidentia. Postremo adiungitur, Nec ab altero sustentatum; ad differentiam naturæ humanæ in Christo, quæ non in propria personalitate, sed in Verbo sustentatur. Natura etiam in divinis non capitur, ut est principium motus, & quietis eius, in quo est, sed secundum se, & non per accidens: nec etiã prout distinguitur ab agente libero, & à proposito operante, sed prout est ens completum, & primaria rei essentia, id est, ea quæ speciem constituit. Ad hæc, secunda substantia est concretum, non abstractum, ut homo, non humanitas: nam in homine dicimus esse humanitatem, non autem hominem. Prima vero substantia addit secundæ principium quo individuat, & fit hoc aliquid: persona vero addit primæ substantiæ dignitatem rationis, & liberi arbitrii: Divinitas vero est de se hæc, & atoma, & singulariter una: humanitas vero non est de se hæc, sed principio, per quod individua fiat, indiget. Et quia homo concretum est nomen, & hominem, ut est, significat, implicite materiam, & accidentia, cum quibus existit, designat: humanitas autem tantum dicit speciem hominis constituentia, quorum pars non est subsistentia, vel accidens. Unde re ipsa differunt homo, & hæc humanitas, & consequenter humanitas, & hic homo, seu species, & individuum in substantiis corpore constitutibus: quia in individuo supra speciem addit accidentia individua. In rebus autem materia carètibuscitur, ut sunt Angeli, idem prorsus sunt secundum doctrinam B. Thomæ. In vtrisque autem substantiis, tã spiritualibus, quã corporeis hypostasis super naturam singularem & atomam addit per se subsistere, ac proinde esse incommunicabile, quod reuera differat ab ipsa singulari natura. Quod in Christi natura cernimus, quæ individua ex se fuit & singularis, non tamè persona propria, & humana, quia non per se subsistebat, sed in Verbo divino. In Deo autem abstractum, & concretum re non differunt, nec natura à supposito: quia Deus, Deitas, & hic Deus, & hæc Deitas, & hæc Deitas, & hæc persona idem sunt.

Naturæ in divinis qualis acceptio.

Hypo-

Hypostaseos.

De voce hypostaseos. Niceph. lib. 10. Eccl. histo. c. 15.

Nicæna Syn. Alex. Syno. sub Athana.

Eius varia acceptio apud externos. Iren. Gram. Sophocles. Menander.

Hypostasis quid iuxta Suidam.

Heb. 1.

Distinctio personarum S. Trinitatis.

Tertio differendum est de voce hypostaseos. Tradit Nicephorus, Hosium primum missum in Alexandria à Constantino, ut sedaret Arrii questionem & Sabellij Lybici dogma radicitus euelleret, cepisse differere de vocibus *δοξας*, & *ὑποστάσεις*: à qua questione Nicæna Synodus, ut à re non necessaria, consultò abstinerat. Synodus autem Alexandrina sub Athanasio, & alijs, iudicavit non opus esse talia vocabula in Deo ponere. Addit, Philosophos Græcos nihil de hypostasi dixisse, & Irenæum quendam Grammaticum vocasse nomen barbarum, neque antiquos illa verba, Sophocle vero in Phœnice accepisse pro insidijs collocatis, Menandrum pro iuris condimento, aliquos pro vini face existente in fundo cadi, alios pro facibus, & crassiori parte vrine. Suidas vero, qui ex nostris fuit, aliter de hypostasi differit: *Hypostasis*, inquit, est proprie, quod per se subsistit. Est ergo res, & subsistens, & essentialis, in qua cõgeries accidentium, tanquam in vno subiecto re, & actu subsistit. Statim infra: *secundum Ecclesiasticam & Apostolicam traditionem, hypostasis est persona, id est, character: ut Apostolus Filium splendorem gloriæ, & characterem substantia eius dicit: hoc est personam eiusdem essentia, characteris, & substantia Patris. Personas autem, & characteres dicimus in Deo, incorporea, & non informata. Persona, siue substantia (id est, hypostasis) est secundum S. Patres, proprium supra commune. Communitas enim est, natura cuiusque rei: propria vero sunt substantia, ut natura, hoc est, essentia una est Deitas: hypostases vero tres, Patres, Filius, & Spiritus sanctus: tres persona, id est characteres, una autem natura, & genus. Si ergo dixeris: Custodiat nos Deitas: totam sanctam Trinitatem significasti. Si vero dixeris: Filius Dei nobiscum, vnam hypostaseon dixisti, & totam Divinitatem. Tres hypostatica proprietates sunt in Deitate: ortu carere, Patris: Filij, esse natum: & Spiritus sancti, procedere. Pater enim non est genitus: nec procedit Filius, nec genitus est Spiritus sanctus. Quin*

que autem modis effertur hypostasis, persona, character, individuum, & proprium. Hypostasis, discreta persona dicitur. Eã igitur (carnem) in hypostasi esse, non tamen hypostasi dicimus: *ὑποστάσεις* enim id quod inest: dicitur: Sicut *ὑποστάσεις*, quod non subsistit, aut essentiam non habet, ut somnium quod substantia est *ἄπειρος*, nec subsistit, & est imaginariũ, & quod definitè diximus, anhypostatũ, anhypostatiũ, & anυσium: quod verbo quidem sæpe dicitur in essentia vero, aut hypostasi non cognoscitur; ut, orcus, mors, aut morbus. Rursus Enusium dicimus, aut ipsum ens, aut proprietatem, quæ in ipsa substantia cognoscitur: ut, Enusium est homini rationale, & corruptibile. Similiter etiã Enhypostatũ duobus modis dicitur: aut quod reuera existit: aut in hypostasi proprietas ut in Deo Patre non esse natũ, in Filio esse natũ, in Spiritu sancto procedere. Et rursus: Hypostasis, est *εἰσῆταξις* quibusdã proprietatibus numero à conformibus discrepans. Aut etiã sic: Hypostasis, est essentia, proprietatem habens characteristicis proprietatibus. Hæc ille, egregie iuxta Patrum doctrinam loquens. Non fuit igitur hoc vocabulum, vel Apostolis, vel Patribus antiquissimis ignotum: quia Paulus Christum vocat characterem Paternæ hypostaseos, dicens, *Qui cum sit splendor gloriæ, & character hypostasis eius.* Nec enim ovum ovo tã simile existit, atque Filius Patri: nã substantia, siue hypostasis nihil hinc aliud significat quã personam, ut etiã intellexit Ricar. lib. 6. de Trin. Idem etiã facile euincit ratio. Christus enim non est paternæ essentia character, sed ipsamet paterna substantia. Unde nec Isaac imago dicitur hominis, vel essentia hominis, cū sit homo, sed Patris Abraham: à quo sumpsit exordium, cuius lineamenta, & color, & figuram præfert. Deinde imago, relatiuum est vocabulum: relatio vero in diuinis tantum fit inter personas non eõpa ratione essentia, ne essentia multiplicari videatur. Est ergo hypostasis vocabulum in significato personæ, Christianum, Catholicum, Ecclesiasticum, Theologicum, & Paulinum, licet Hiero. ad Damasc. scribat: *Tota, inquit, secularium literarum schola nihil aliud hypostasi, nisi *ὑπόστασις*, no-*

Enusium quid.

Heb. 1.

Ricar. c. 2. & 22.

Simile.

B. Hier. Epi. 57. circame dium 10.2.

Tomo 2.

M 3 tio

B. Theod. p. 2. paullo a med. B. D. masc. operis in initio. Pachimores interpretes B. Dionysij.

Hugo F the rianus prop operis init

Boët. propo fin. operis.

Ricar. de S. Victor.

Heb. 1. 1.

tio rebus, brutis, & inanimis conueniat, ac ideò Græci Patres, vt Theodoritus in Polyphormo, Damascenus in Logica c. 10. & 11. & Pachimores in 2. caput de Diui. nominib. Dionysij, hypostasis vocabulum tribuant bobus, equis, oleis, funalibus, & similibus primis substantijs: nostri tamen vt cogitationem in naturis præstantioribus detinerent, hoc nomen soli naturæ intelligenti accommodarunt, vocem generis certæ speciei astringentes, & accommodantes. Hinc personæ, siue hypostasis definitio accipitur, nempe intelligentis naturæ indiuidua substantia: quæ cum ea conuenit, quam tradit Hugo Etherianus lib. 1. de processione Spiritus sancti in Græcos cap. 11. Persona, inquit, est substantia à proprietatibus eiusdè naturæ rebus numero differens: cuius descriptionis integer, consummatuſq; hic esse sensus videtur: Persona est substantia rationalis, qua per suas proprietates singularis potest intelligi: vt pater per generationem Filius per natiuitatem: sanctus verò Spiritus per processionem: per horum similia, quæ singulis personis connecti possunt singulariter. Hæc ille. Et Boetius lib. de duabus naturis capit. 17. Persona, est rationalis natura indiuidua substantia. Infra: Indiuidua substantia. Ita enim plerique veteres substantiam dicebant, quam nos propriè substantiâ appellamus: & confitebantur tres in Deo substantias, id est substantias. Ita ille in sensu. Ricardus verò lib. 4. de Trinit. c. 3. aptiorem se reperisse gloriaur, per quam persona dicitur intellectualis naturæ incommunicabilis substantia. Præter dictum Pauli locum, est ille Hierem. 23. iuxta. 70. Quis stetit in hypostasi mea? & cap. 9. Non audiisti vocem hyperæeos, id est, existentiæ, vel substantiæ: possuntq; hæc testimonia ad Verbi personam referri, quæ solâ Humanitatem fecit in sua hypostasi stare, & alij credentes in eo sunt per fidem, quæ est substantia, siue hypostasis rerum sperandarum. Christi etiam loquentis in carne vocem noluerunt Iudæi agnoscere.

Differt autem ὑπόστασις ab ὁσίᾳ: quia ὁσία, est ratio substantiæ; & ὁσίᾳ ἵπῳ ἵπῳ, id est, definitio. Vnde Alexander lib. 2. de Anima: Multa, inquit, entia sunt, quæ quidem ὑπόστασις (id est, existentiam) habent, ignotam verò, & occultissimā essentiā omnes enim & notum, & tempus, & locum esse nouerunt: sed quæ sit eorum essentiā, siue natura, & definitio, scire difficillimum. Sic ille. Differunt ergo ὑπόστασις, & hypostasis, vt genus, & species: nam omnis hypostasis ὑπόστασις est cum quibusdam proprietatibus numero ab alijs eiusdem speciei differens: non autem omnis ὑπόστασις est hypostasis. Quare ὑπόστασις est vt ἁνωθεν, id est, communitas, hypostasis verò vt ἰδιότης, id est, proprietas, quæ & persona, & atomon, siue indiuiduū dicitur. Meminerunt etiam antiquissimi Patres huius vocis, vt Dionysius Areopagites, qui lib. de Diui. nomin. c. 2. Penitus nobis, inquit, in vna sui ipsius communicauit hypostaseon. Et sic citat eum Damascenus lib. 3. cap. 6. de Fide Orthodo. Iustinus etiam martyr in expositione Fidei: Ingenitum, & genitum, & procedens, non essentiā nominā sunt, sed existentia modi, modusq; existentia nominibus hiscè denotatur. Græca habet ὑπόστασις, & ὑπόστασις. Infra: Quæ propter ipsum ingenitum, & genitum, & procedens, non essentiā declarant, sed substantiā significat. Hos Patres secuti sunt Basilus, & Gregorius Theologus, apud quos inuenitur ἰσοουσιότης & ἰσούδιον, id est, natura in triplici hypostasi subsistens, vel vnitatis in triplici persona subsistens. Vnde Nazianze. in Epiphaniæ lumina: Ceterum de Deo cum dico, vno lumine pater, & tribus illuminamini: tribus quidem, secundum proprietates, vel si alicui ita libuerit appellare, secundum hypostases, seu personas. Minimè enim de verbis pugnamus, dummodo syllaba ad eundem sensum perducant. Vno autem secundum substantia, siue Deitatis rationem: diuiditur enim indiuisibiliter, vt ita dicā, & coniungitur diuisibiliter. Idè in oratione de statu episcopali, & dogmate, ante med. Quandoquidè necesse est vnū custodi re Deū, & tres fateri substantias, siue tres personas, & vnāquāq; cū sua proprietate.

ὑπόστασις ab ὁσίᾳ quid differat. Alex. Aphr. cap. 1.

ὑπόστασις, & hypostasis discrimen.

Dion. Areo.

Ioan. Dam. Iust. martyr tom. 3. init.

Basil. Nazian.

Idem inter med. operis, & init.

Quod

Hierony. e. pist. 57. tomo 2. ante medium.

Idem.

Personæ

Eius acceptiones.

Cicero.

Idem.

Persona vnde dicta.

Gell. lib. 5. cap. 7. Personæ vocabulū quā lepide interpretatus sit, quāq; esse vocis eius o-

Quod verò Hieronymus in epistola ad Damasum agnoscens vocem hypostasis ambiguam esse, & quandoq; accipi pro essentiā, interdum pro supposito, siue prima substantia, nolebat asserere tres hypostases, ne hæreticis fauere videretur, sed vnā tantum: postea tamen agnito vsu Patrum, & Conciliorum, voces ipsas mollientium, & hypostasin pro supposito habente naturam accipientium, agnouit in vnā natura tres hypostases. Vnde idè Hieronymus ad Augustinum, & Alipium: Sabellij, inquit, errorem declinantes, tres personas expressas sub proprietate distinguimus. Non enim nomina tantummodò, sed etiam nominum proprietates, id est, personas, vel, vt Græcè exprimit ὑπόστασις, hoc est, substantias consistemus. Hæc ille, qui vocabulum hypostasis interpretatur substantiam.

Persona.

Quarto loco agendum de vocabulo personæ, quod frequēs est in Scripturis, & apud Patres, & bonos autores, licet in varijs significatis. Primò Latinis personæ voce iuxta etymò suū, larua significatur, siue facies conficta, quæ Græcis dicitur Πρόσωπον. Vnde in scenas histriones personati prodibāt, id est, assumpta forma Principis, vel militis, vel vxoris, vel serui, vt fabulā agerent: & dicitur abijci vna persona, & assumi altera. Hinc Cicero pro Plancio; Plancius abiecta Quæstoria persona, comitisq; sumpta, & c. Et ita usurpatum est apud bonos autores, vt dicitur imponi persona Prætoris, Consulis, Quæstoris. Vnde actio. 4. in Verrem, Vos mihi Prætori biennio ante, Quiritis, hoc eodem in loco personā hanc imposuistis.

Dicta est autem persona à Verbo personare, quod est sonum magnum emittere, & voce magna clamare: Nam caput (vt C. Bassus apud Gellium, inquit) & os cooperimento persona tectum, vndiq; vnāq; tantum vocis emittenda via peruenit, quod nō v. g. a, neque diffusa est, in vnū tantummodò exitum collectam coactamq; vocem, & magis claros, canorosq; sonitus facit. Hæc ille. Ex qua si-

gnificatione deinde per translationē persona accipi consuevit pro qualitate, qua vnus homo ab aliò homine distinguitur, vel mente, vel corpore, vel rebus externis, quæ apud Rhetores attributa appellantur. Vnde eleganter dicimus hunc agere personam patris, vel parasiti, vel militis, vel serui, vel mulieris, quia qualitates, & proprietates illis conuenientes induit. Hinc Seruius Sulpic. ad Ciceronem scripsit; Digna tua persona qua sunt, ea reminiscere. Et Cicero lib. 1. Offic. Imposuit nobis ipsa natura personam magna cum excellentia, præstantiaq; animantium reliquorum. Sic ille, propter rationem, quā homo præditus, & quæ cætera animalia destituuntur. Hinc vitium acceptionis personarū, id est vitium, quo qualitates, & res minimè ad merita causæ facientes iudex respicit.

Tertiò solet persona accipi pro homine quolibet, vt vulgus accipere consuevit, dum probum hominem bonā personam vocat. Et Valer. Max. Conuiuium, inquit, solenne maiores instituerunt, idq; Charistia appellauerunt, cui præter cognatos, & affines nemo interponebatur, vt si qua inter necessarias personas querela esset orta, apud sacra mensæ, & inter hilaritatem animorum, fautoribus concordia adhibitis, tolleretur. Et Cicero ad Atticum: Vt mea persona semper ad improborum cinium impetus aliquid videretur habere postulare. Et 4. quæst. Academ. At vereor interdū, ne talium personarum; cum amplificare velim, imminam etiam gloriam. Et Philippica 6. Non alienum fuit, personas quasdam à vobis recognosci, vt quibus cū bellum gereretis, possitis taciti cogitare. Adde Cornelium Celsum in proœmio lib. 1. Medicos nihil tentasse indicō: quia nemo in splendida persona periclitari voluerit coniectura sua, ne si non seruasset, occidisse videretur. Hæc ideò prolixius protuli, vt constare possit ex bonorum autorū testimonijs, personam usurpari ad significandum naturæ rationalis indiuiduam personā, vt Boëtius dixit, & B. Paulus in hunc sensum eam vocem accipit: Nam & ego quod donauī, si quid donauī, propter

rigionem dixit C. Bassus.

Cice. lib. 4. episto. fam. Idem.

Quid vitium acceptionis personarum.

III. significatus.

Valer. Maxim. lib. 2. cap. 5. de S. cello Dea Vriplaca.

Cicero.

Idem.

Idem.

Cornel. Celsus.

Boetius lib. de duob. natur. & vna perso. Christi. 2. Cor. 2.

Suprà 1.

vos, in persona Christi. Et rursus: Vt ex multarum personis facierum, eius qua in nobis est donationis, per multos gratia agantur pro nobis. Et Iudas Apostolus in Catholica sua Epistola: Mirantes personas questus causa. Et Tertull. lib. de præscriptionibus hæret. initio: Ex personis probamus fidem, an ex fide personas? Est ergo hæc vox recepta non tantum à fidelibus, sed etiam ab Ethnicis in eo significato, & à Patribus tã veteribus, quàm recentioribus ad mysteria Trinitatis explicanda. Et valet idem quod Græcis hypostasis, proprietas: & substantia, & Græcè ὑπόστασις, qua voce æquè atque ὑπόστασις Græci Theologi vtuntur. Siquidem Damascenus in primis institutionibus monet ὑπόστασις, & ὑπόστασις idem pollere apud Theologos: & sicut ὑπόστασις modò pro larua accipitur, modò pro homine ipso: Vnde Phocylides dixit: Ἀδύνατος μὴ ὑπὲρ ὑπόστασις, & passim apud nostros Græcos Theologos: ita Latinis non tantum speciem, & similitudinem vultus, sed etiam dignitatē personæ significat. Gregorius Nazianz. in Epiphaniæ lumina, & oratione de Statu, & dogmate Episcopali, & Suidas, & B. August. declarant, hoc nomen ob necessitatem hæreticis respondendi, & loquendi introductum in Ecclesia. Hinc lib. 5. de Trinitate, cap. 9. Cum queritur quid tres, magna prorsus incopia humanum laborat eloquium. Dicitur est tamen tres persona, non vt illud diceretur, sed ne taceretur. Et lib. 7. cap. 4. initio: Loquendi causa de ineffabilibus, vt fari aliquo modo possemus, quod effari nullo modo possumus, dictum est à nostris Græcis vna essentia, tres substantia (id est vna vsa, tres hypostases: aliter enim Græci accipiunt substantiam quàm Latini) à Latinis autem vna essentia, vel substantia, tres persona: quia sicut iam diximus, non aliter in sermone nostro, id est, Latino, essentia quàm substantia solet intelligi. Infrà: An quia Scriptura non dicit tres deos? Sed nec tres personas alicubi Scripturam commemorare inuenimus. An quia nec tres, nec vnam personam Scriptura dicit hæc tria? Legimus enim personam Domini, nõ personam Dominum: propterea licuit loquã-

B. Damascenus.

Phocylides.

Gregor. Nazianz.

Idem.

Suidas.

B. August. tom. 3.

Diuina hypostases per sonæ Latinis cur dictæ.

Idem.

Cur tres personas Catholici nominent, cum eas Scripturæ nusquam dicant.

di, & disputandi necessitate tres personas dicere, non quia Scriptura dicit, sed quia Scriptura non contradicit. Si autem diceremus tres deos, contradiceret Scriptura, dicens; Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est. Cur ergo & tres essentias non licet dicere, quod similiter Scriptura, sicut non dicit, ita nec contradicit? Aut si propter vnitatem Trinitatis non dicuntur tres essentia, sed vna essentia, cur non propter eandem vnitatem non dicuntur tres substantia, vel tres persona, sed vna substantia, & vna persona? Quàm enim est illis commune nomen essentia, ita vt singulus quisque dicatur essentia, tam illis commune est vel substantia, vel persona vocabulum. Quod enim de personis secundum nostram, hoc de substantijs secundum Græcorum consuetudinem ea que diximus, oportet intelligi. Sic enim dicunt illi tres substantias vnam essentiam, quò admodum nos dicimus tres personas vnã essentiam, vel substantiam. Quid igitur restat, nisi vt fateamur loquendi necessitate partita (aliàs parta) hæc vocabula, cum opus esset copiosa dispositione aduersum insidias, vel errores hæreticorum? Postea subdit, Negari tres essentias, ne intelligeretur, in summa aequalitate vlla diuersitas, asseri tres personas, siue tres substantias secundum Græcos, propter errorem Sabellij declinandum. Et cap. 6. Cur ergo non hæc tria simul vnam personam dicimus, sicut vnam essentiam, & vnum Deum, sed tres dicimus personas, cum tres Deos, aut tres essentias non dicamus, nisi quia volumus vel vnum aliquod vocabulum seruire huic significationi, qua intelligitur Trinitas, ne omnino taceremus interroganti, quid tres, cum tres esse fateamur? Hactenus Augustinus.

Proinde vana sunt, & ab arroganti Grammatico profecta, quæ Laurentius Valla, reprehendens Boëtium, quod malè definiert personam, protulit. Dixit enim, personam Latine non summi pro indiuidua substantia rationalis naturæ, sed pro larua, & pro qualitate, siue conditione, per quam homines inter se differunt, & à qua Rhetores sumere argumenta consueverunt: quòd fanè falsum esse, superius indicauimus, & Ciceronè, & Celsum, & Valerium in ea significatione, qua

Deut. 6.

1. Sentent. dist. 23. c. Verum & hic.

Ibidem cap. Quod enim de.

Ibidem cap. Verum & hic, in medio.

Cur neget tres essentias Ecclesia, sed tres tamè hypostases recipiat, teste Augustino.

Idem Augustinus.

1. Sentent. dist. 23. c. Ideò oritur.

Lauren. Valla lib. elegãtia. cap. 34. Boet. vbi supra productus fuit.

Contra Laurentium Vallam, nomen personæ accipit pro indiuiduo negantem.

Laurëtij Vallæ verba sub hæretica, & impia.

Greg. Nazian. in sermone de Natali Domini.

Ioann. Damasc. lib. 1. de Orthod. fide, cap. 4. in fine.

Heb. 1.

2. Pet. 1.

Philipp. 2.

Personas in diuinis non esse diuinas qualitates, vt idem somniauit.

Alta et usque reselluntur vanis summa cõmentata.

Boëtius personam definiuit, vsurpasse. Quæ verò ad sua corroboranda addidit, nimirum personam sic sumptam; vt Boëtius accepit, nõ magis esse in Deo, quàm in bruto; & naturæ, seu substantiæ vocabulum Deo minimè quadrare: & similiter personam in Deo qualitatem significare, & tres personas, id est, tres qualitates esse in Deo statuendas: hæresim planè sapere videntur, & symbolis Fidei, & generalibus Synodis, & sanctis Patribus aduersantur: tum quia personæ rationem, vel nomen nullus vnquam brutis animantibus propriè ascripsit. Nomen verò naturæ, & substantiæ verisimè, & propriissimè Deo quadrat, vt supra probaui ex Sacris literis; & Deus pelagus est substantiæ infinitum, vt Gregorius Theologus, & Damascenus tradunt; & Christus dicitur hypostasis; siue paternæ substantiæ character, siue figura. Nomen præterea naturæ in Deo Petrus agnouit: Vt simus, inquit, Diuina consortes naturæ: Sicut Paulus tribuit illi nomen formæ, per quam æqualis est Deo. Impium est in Deo qualitates statuere, cum in Deo nullum sit, nec esse possit accidens. Infantum quoque est, personas vocare diuinas qualitates, cum qualitas in Deo nihil aliud quàm essentiam, vel substantiam Deitatis importet; & tres personæ non sint nisi vna, & eadè numero substantia. Porro quod ibidem subiungit, vibratione radiorum, & calorem in Sole qualitates esse, & nullam vocem signare meram substantiam, falsa sunt, & à vera philosophia aliena. Siquidem vibratio radiorum Solis non est qualitas, sed actio eius: & in Sole formaliter calor nullus est, etsi impropiè esse dicatur, eo quòd in his inferioribus ex reflexione radiorum producatur. Deinde voces omnes de prædicamento substantiæ, vt lapis, arbor, animal, homo, Petrus, meram substantiam, & nullum accidens in suo significato cõplectuntur.

Falsum quoque, nullam rem extare, quæ vera sit substantia: nam Deus mera est substantia, & Angelus, & anima rationalis, & forma substantialis, & materia prima. At si dicat, nullam

rem esse sine qualitate, vel accidenti, falsum quoque est, cum Deus expers sit omnium accidentium. Quod postremò subdit, Boëtium Romanè loqui nesciuisse, & nos barbarè loqui docuisse: iniurium, & contumeliosum est verbum. Et licet daremus Boëtium id fecisse, tolerabilius fuisset docere barbariem, quàm tradere hæreses, vt fecisse Vallam ostendimus: Et certè Grammaticus vel ab ipsis Grammaticis erudiri poterat, qui inter pronomina tres personas, primam, secundam, & tertiam agnoscunt, & non nisi pro indiuiduo rationalis substantiæ poni, & vsurpari consueuerunt, vt Ego, tu, ille, vel is: quia locutio est hominis, non brutorum.

Principium & causa.

Quinto loco aduertendum, quòd cum vna persona ab alia oriatur, vt à Patre Filius, & à Patre, & Filio Spiritus sanctus, Theologi insignes Ecclesiæ Græcæ non abhorruerunt à voce Causæ, siue causas: Latini verò Doctores ab ea diligenter abstinerunt, & tantum vocabulo principij vsi sunt. Pater enim est causa Filij, & vterque causa Spiritus sancti secundum Græcos: iuxta Latinos Pater est principium Filij, & vterque principium Spiritus sancti. Pro quorum dilucidiori notitia aduerte, causam, & principium formaliter idem non esse: nam principium, tantum dicit ordinem vnius ad alterum, siue ille sit productionis, siue temporis, siue loci, siue dignitatis, siue cognitionis: ordo autem necessariò distinctionem ponit. Ideò Aristoteles lib. 1. Metaphys. vocat principium, illud vnde aliquid vel fit, vel cognoscitur. Causa verò supra principium, addit influxum, & efficientiam in aliud. Et ita omnis causa est principium, non tamen omne principium est causa. Quare Græci Patres considerantes in Deo esse ordinem cum productione, non solum principij, sed etiam causæ vocabulis sunt vsi: qua ratione Damascenus lib. 1. de Fide Orthod. cap. 9. vocat Patrem causam Filij, & Basilijus epistola 48. & Hilarius lib. 4. de

Idem rursus Valla notat Boetium barbariæ, & falsò, notatur ipse temeritatis, & impietatis.

Causa in diuinis pro principio à Græcis vsurpatur.

Causa, & principium in quo differant.

Aristot. tom. 3.

B. Damasc. B. Basil. tom. 3. B. Hilarius.

Nazian. Gregor. mediū interoperis, & initium.

Latini Patres Deum Patrem Filij causam cur esse negauerunt;

Gregor. Nazianz.

Iacob. Bullens Abb. Quomodo Pater dicitur principium Filij.

B. August. tom. 6. circa finem.

Trinit. Pater, inquit, est principium totius Trinitatis, id est, aliarum personarum, non sui ipsius. Et Patrem, Filij autorem vocat. Item Nazianzenus oratione de statu, & dogmate Episcoporum: Filij principium Pater tanquam causa. Per causam significantes hi Patres nihil aliud quam principium producents, & communicans esse suum Filio. At verò quia causa communicans aliquid alteri, ponit illud cui datur de integro productum dari, quod non est in Patre, & Filio, quia ab aeterno & Pater dedit, & ab aeterno Filius accepit. Et illud quod datur, non fit, cum sit aeterna Dei essentia, quæ datur, & accipitur: idè in illa communicatione nulla est mutatio, vt solet in omnibus alijs rebus naturalibus inueniri. Quod timentes Latini, à voce causæ abstinerunt, & principij nomē vsurparunt, quia est superius vocabulum, & non ita exprimit mutationem vt causa, etiam si vera causæ ratio inueniatur in productione Filij à Patre: quia Pater non est tantum principium ordinis, sed productionis, in qua per se causæ ratio consistit. Hinc Gregorius Theologus in prædicto loco: Venerare proprietates, Patris quidem, & sine principio, & cum principio intellecti & dicti; principij autem tanquam causæ, tanquam fontis, tanquam luminis aeterni: Filij autem sine principio quidem minime, principij vero vniuersorum. Principium verò cum dico, nequaquam tempus interponito, neque medium quippiam inter naturam generantis, & generati; ne diuidas naturam, cum malè quid interposueris sempiternis, & coniunctis. Si enim tempus Filio est longatius, illius scilicet primùm causa erit Pater. Infra (vt habet noua editio Iacobi Bulli Abbatis locupletior) Principium igitur nescit Pater: nec enim aliunde, nec à seipso originem habet. At Filius, siquidem vt causam Patrem accipias, nequaquam principio caret. Principium enim Filij Pater est, vt causa: si de tempore principium intellexeris, principij quoque, omnis est expers. Hæc ille magnus Theologus. August. lib. 3. contra Maximinum cap. 17. in fine, affirmat Patrem, esse principium non de principio: Filium, prin-

cipium de principio: Spiritum sanctum, principium de vtròque; principio, qui tamē vnum sunt simul principium, nõ duo principia: Et sicut Adam, primus homo dicitur; & humanæ naturæ principium, non quia sibi esse dederit, aut humanæ naturæ sit causa, sed quia primus homo exiit, & reliquorum omnium hominum qui ab eo propagati sunt: ita Pater in diuinis principium est Deitatis, quia est prima persona, non tempore, vel natura antegrediens, & ab eo Filius, & ab vtròque, Spiritus sanctus promanant.

Circūcessio, vel Inexistētia.

Sexto loco de voce Circūcessionis, vel Inexistentiæ, quæ Græcè dicitur Περιχώρησις, tractandum est. Erasmus Sacerius eam definiens in Dictionario Theologico dixit: Circūcessio est, qua dicitur quod vnus in alio sit, vel è conuerso, vel est quadam actualis inexistētia, qua aliquid dicitur inexistere alicui, quod est realiter distinctum ab eo per intimam præsentialitatem, quod in solo Deo propriè est. Græcè dicitur Περιχώρησις, quæ circuitus est propriè, & complexus personarum, quæ vniuntur in vna essentia, siue immeatio, & immanētia in se mutuo hypostaseon. Vox quidem à Damasceno pluries vsurpata, vt lib. 3. cap. 4. in fine, & lib. 4. cap. 19. in principio, & lib. 1. c. 19. initio videtur eam describere: Immanētia, inquit, & stabilitas hypostaseon inuicem est. Nam ipsa inseparata, & in abscedentes sunt ab inuicem, inconfusum habentes in inuicem circūcessionē. Non quod commisceantur, aut confundantur, sed quod inuicem inhabitentur. Nam Filius in Patre, & Spiritu, & Spiritus in Patre, & Filio, & Pater in Filio, & Spiritu: nulla quidem facta contractione, commixtione, aut confusione, & est vnititas, & identitas motionis. Hæc ille. Est etiam vox Latina Circūcessionis ab Scholasticis vsurpata recentioribus magis quàm ab antiquis, quia B. Thomas eius non meminit, eius tamen Scotus, Durandus, OKam, mentionē faciunt: cum enim incidissent in Ioan. Damasceni veterem versionē, vocabulo isto

Gen. 1. 1. Cor. 15.

Exemplum.

Περιχώρησις Circūcessio, quid sit. Erasmi Sacerius.

B. Damasc.

Scotus. Durandus. OKam.

minus Latino, & culto. Græcū elegans Περιχώρησις expresserūt, quo per sonæ Diuinæ à se inuicem absque separatione, distinguuntur, in se tamen absque confusione insunt, seq; veluti immeant; ita vt Filius, & Spiritus sanctus non sint extra essentiam, & sinū Patris, vt externum, diuersumve Deū possint constituere. Et idcirco cum Pater sit imensus, & infinitus, tanti etiam sunt Filius, & Spiritus sanctus, & vbiq; vnus eorum est, illic etiā alij consistant, mutuo se capientes, & complementes ob inconfusam personarum capacitatem. Et hæc significata est immeatio, cum dixit Dominus: Ego, & Pater vnum sumus: Non credis quia ego in Patre, & Pater in me est: Et Paulus: Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi: Vnigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit. Et Propheta: Tantum in te est Deus, & non est absque te Deus. Verè tu es Deus absconditus: explicans ipsos vnum esse substantia, & in se immanere, & Deū non esse solitarium, vel diuersum. Et hoc est illud vinculum, quod teste Hilario nefariè conabantur dirumpere Ariani ponentes varias essentias in personis (de quo Ioannes, Omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est) & Catholici retinuerunt vocantes ὑπόστασις, ἀδελφότης, & ἀχώρησις, id est, consubstantialē, indiuisum, & inconfusum. Exempla huius Circūcessionis sunt adhibenda, quo res obscura illuminetur. Nam non est longè ab illapsu Dei, quo ille in mentes piorū sese insinuat, infunditq; substācialiter, aut cum spiritus immūsus in animos eorum, qui arreptij, & energumeni dicuntur, illabitur, sine confusione; aut vt corpus immortalitate, & gloria beatum, in alio corpore tali claritate nequaquam prædito inest: quale fecit Christus, dum è sepulchro lapide magno clauso & munito prodijt, & cum ingressus est ad Discipulos ianuis clausis fortiter obseratis. In Angelis etiā tanta viget puritas, & simplicitas, vt in se inuicem citra vllam noxam, aut alterius cessionem penetrare, introire, insidere, & subsistere possint: vt cū cereorum plura lumina in vna domo

Ioan. 10. Infra 14. 2. Cor. 5.

Ioann. 1. Isa. 45.

B. Hilar. de Trinit.

1. Ioann. 4.

Hæc Circūcessio quæ sit.

II. exemplū.

Matth. 28. Supra 27. Ioan. 20. Tertium.

etiam si se permiscuerint, atque coniunxerint, integra tamen, atque incorrupta, & perfecta disimctione separantur. In duabus etiam Christi naturis ad vnam hypostasiū coniunctis, exemplum habemus: de quo Damascenus lib. 3. cap. 5. 6. & lib. 4. cap. 19. circa medium. Tanta est enim naturarum vnio inter se, vt Diuinitas per totam Christi animam commect; animæ vicissim pro suo modulo, Diuinitatis plenitudinem capiat. Vt meritò ventiletur inter Doctores Scholasticos, maior ne sit trium personarum inter se vnio, quàm duarum Christi naturarum coniunctio. Nisi quod vnio cum penetratione, introitu, præsentia nusquam distanti substācialē identitatem complectitur: Alia verò duo inexistentiæ genera, id est, Angelorū, & duarū naturarum in Christo, quoniam sine eiusdem substātiæ communicatione adueniunt, ad hanc Trinitatis non propriè pertinent. Primum fit per externam receptionem, quæ res loco contenta dicitur esse in loco: alterum per præsentiam, quæ quauis distantia caret: vt cum Angelum in loco, accidens in subiecto, formam in materia esse asserimus; ad quam speciem refertur quod diximus de duabus Christi naturis se inuicem absq; confusione, ac mutatione immeare: ita tamen, vt immeatio non proficiscatur ex carne, quæ nequit Diuinitatē peruadere, sed ex Diuina substantia, cui omnia concedunt necessariò. Vnde ipsa Diuinitas carnem permeans tribuit carnī erga se mirabilem inexistētiā, quam vnionem vocamus, & Circūcessionem. Tertium hoc intimæ, plenissimæ, ac nullo modo distanti præsentia Consubstantialitatē addit, Deiq; est maximè propria: in cuius beatissima Trinitate (vt tradit Augustinus) singula sunt in singulis, & omnia in singulis, & singula in omnibus; & omnia in omnibus, & vnū omnia. Quod signum expressit Hilarius lib. 8. de Trinit. eleganti similitudine cum Eucharistia, qua corpori Domini substācialiter adunatur: eamq; idè appellauit Sacramentum vnitatis Patris, & Filij. Quemadmodum

Quartum.

B. Damasc.

Coloss. 1. & infra 2.

Eiusmodi exempla inuicem comparantur.

Vnionis hypostaticæ cōditio.

B. August. libro 6. de Trinitate cap. vlt. in fin. tom. 3.

B. Hilar. Eucharistia Hilarius cur dixerit Sacramentum vnitatis Patris & Filij.

enim Christus nobis in nobis carnaliter per Sacramenti participationem est; sic ille in Patre naturaliter per Diuinitatis substantiam atque consortium. Quoniam enim in omni in existentia absoluta requiruntur potissimum duo: distinctio simul, & unitas, ac in solis Diuinis hypostasibus summa reperitur unitas, itaque distinctio in illis enim ut distinctio non confunditur, ita neque unitas distinguitur; quoniam Pater, Filius, & Spiritus sanctus sine confusione indiuisi sunt, & ut Nazianzenus ait, *ἀδιακριτοὶ ὁμοῦ ἕντες*: ita in solo Deo perfecta est Περὶ ἁγιωσύνης. Ex quibus accipe illud quod Dominus dixit: *Exiui a Patre, & ad Patrem uado*, uerissimum esse, etiam si ipse dixerit: *Ego, & Pater unum sumus*. Docet enim Dionysius cap. 2. de Diuin. nominib; par. 1. *Quomodo*, inquit, *si ex multis factis una subdueretur facta est una, nihil illa secum traheret ex alijs luminibus, nihil etiam de suo illis relinqueret: ita cogita. Filium de caelo a Patre profectum in mundum, nec traxisse Patrem, neque Spiritum sanctum, sed nec illis aliquid sui reliquisse, atque indiuiduum suae immanentiae exitum fecisse, & uenisse ad nos, & peracto cursu, ad Patrem reuersum esse. Quod non intelligens Andreas Fricius haereticus in libro De mediatore Christo, se videre non posse fatetur, quomodo si una sit trium personarum essentia, Pater simul cum Filio non sit incarnatus. Non enim incarnatio in essentia facta est Filij, quia sic ad omnes personas spectaret, sed ad solam, & unam Verbi Dei hypostasim.*

De proprietatibus Personarum.

Septimo, De proprijs Personarum dicendum est. Ut enim diuinæ personæ in essentia sunt unum, ita in ratione personæ plures sunt, & distinctæ. Vbi enim pluralitas est, ibi necessarium est distinctio illorum inter se. Vbi distinctio, ibi etiam propria, per quæ distingui, & secerni valeant; de quibus canit Ecclesia: *Ut in personis proprietas, in essentia unitas, in maiestate adoretur æqualitas*. Et Bernar-

duus epist. ad Innocentium contra Petrum Abailardum: *Licet in hac ineffabili, & incomprehensibili Deitatis essentia, alter & alter, id quidem requirentibus, proprietatibus personarum, sobrie, Catholiceq; dicatur non tamen ibi est alterum & alterum; sed simplex unum, ut nec prauidicium faciat unitati Trinitatis confessio, nec proprietatum sit exclusio, uera assertio unitatis. Et infra: Nam per alius, & aliud, nouit pietas Fidei, caute inter personarum proprietates, & indiuiduam essentia unitatem discernere, & medium iter tenens, regia incedere uia, &c. Idem lib. De considerat. ad Eugenium, circa finem: Non numerus proprietatum, qualem personis ipsis inesse fatemur, eisi non aliud a personis. Sic ille, docens proprietates Personarum a Personis reipsa non distingui. Et Damascenus lib. 1. De fide Orthodox. cap. 9. sub initium: loquens de Spiritu sancti processione: *Alius autem hic subsistentia modus, incomprehensibilis, & incognoscibilis; quemadmodum & Filij generatio. Quapropter quacunque habet Pater, Filij sunt, prater innascendi proprietatem: qua non significat substantia differentiam, neque dignitatis, sed subsistentia modum. Hæc ille, docens innascibile, siue ingentium, esse proprium Patri; sicut Filio genitum, & Spiritui sancto procedere. Et ante eum Iustinus Martyr in Expositione Fidei ait: *Quapropter ipsum ingentium, & genitum, & procedens, non essentiam declarant, sed subsistentias significant. Satis enim sunt nobis ad discernendas personas, & ad Patris, & Filij, & Spiritus sancti, peculiari-ter cuiusque indicandam subsistentiam. Adde Gregorium Nazianzenum in oratione in laudem Heronis philosophi ab exilio redeuntis: *Hoc enim Pater, & Filius, & Spiritus sanctus commune inter se habent, quod minime creati sunt, quodq; diuinitate iunguntur. Hoc item commune Filij, & Spiritus sanctus, quod uterque eorum ex Patre est. Hac autem proprietate inter se distinguuntur, quod Pater Ingentus sit, Filius Genitus, Spiritus sanctus Emisus. Quod si modum querere pergis, quid is relicurus es, quos solos mutuo se cognoscere,****

B. Bern. e-
pist. 189. ali-
quato a prin-
cipio.

Idem ibidē.

Idem.

B. Damasc.

Matth. 11.
& Ioan. 16.

Iustin. Mar-
tyr tom. 3.
in princip.

Gregor. Na-
zianz. ante
Operis dim.

In omni in-
existentia duo
requiruntur,
& quæ nam
illa.

B. Gregor.
Nazianz.

Ioan. 16.
Exemplū B.
Dionysij per
elegans.

Andreas
Fricius.

Propria Di-
uinarum Per-
sonarum.

atque a se mutuo cognosci Scriptura testatur: aut is etiam nostrum, quibus in altero auo diuinitus illustrari continget? Hæc ille. Et hæc sint satis de proprietatibus. In istis fundantur relationes, quibus personæ inuicem referuntur, ut Pater ad Filium, vel Generans ad Genitum, & Spirator ad Spiritum procedentem, & è contrario. Nam Spiritus ad Spirantem eum necessariò refertur, & simul sunt natura, & simul concipiuntur.

Illud porro aduerte, nullas relationes originis in diuina persona perfectionem simpliciter dicere: siquidem cum omnes perfectiones simpliciter meliores sint suis disparatis, una relatio esset altera melior. Nec tamen propterea negamus, relationes dicere perfectiones secundum quid, siue secundum relationem (ut sic dicam) modalem: nec ullum inconueniens est ponere in una persona perfectionem quæ non sit in alia, quia talis perfectio non est perfectio simpliciter simplex, sed relatiua, quæ etiam eminenter ratione essentia est in quauis persona, ac proinde una persona non est alia perfectior. Non ergo in relationibus attenditur ordo dignitatis, secundum maiorem, vel minorem perfectionem simpliciter, sed solum secundum perfectionem relatiuam, sed secundum magis, vel minus principale, ut Sancti loquuntur.

Hinc Pater in diuinis dicitur principalior, non perfectior: quia res quanta diuiditur in perfectam, & imperfectam: sicut etiam in finitam, & infinitam, sed non sic res, quæ non est quanta, ut relatio, quæ ob id non dicitur finita, vel infinita; perfecta vel imperfecta. Idem de immanentibus hypostaseon actionibus sentiendum, ne incommoda multa sequantur contra singularem hypostaseon maiestatem. Nam si Generari, dicat perfectionem, vel potentiam, Filius illa ratione esset perfectior, & potentior Patre, quod Filius gignitur, Pater non gignitur: si imperfectionem, vel imbecillitatem, certè Filius imbecillior, & imperfectior esset Patre. quod nemo Catholicus concesserit. De his

Relationes
in Diuinis v-
bi inhæreant.

Eadem quid
arguant.

duximus hoc loco admonendum Lectorem, etiam si nos aliter senserimus, & aliter argumenta ista dissoluerimus.

Trinitas.

Postremo de Trinitatis uocabulo tractandum; de quo Valla libro 3. elegant. cap. 5. dixit, esse Trium unam diuinitatem. Gentilis uero Valentinus Bernæ combustus in Prothesibus dixit, Trium unitatē. Sed hæc aufcultanda non sunt; quia, ut doctè ait Doctor Genebrardus Parisien. etsi certum sit trium Diuinarum Hypostaseon unam esse Deitatem, & summam unitatem; non est tamen hæc propria Verbi natura, & etymologia. Quod apparet ex Græco nomine Τριάς, cui illud non respondet, & Trinitas, sicut Τριάς ternionem designat, ut duernio, & quaternio, duarum; vel quatuor chartarum numerum; vel alterius rei. Dicimus enim Trinitatem Angelorum, hominum, vel rerum. Sed ridiculi sunt, & deplorandi, qui ex hac etymologia demoliri uolunt Trium Personarum ueritatem. Et Caluinus libro 1. institut. cap. 13. num. 25. contra hæreticum Gentilem, ex eo quod ueteres Trinitatis uoce tres personas intelligerent, citra essentia comparisonem colligit in personis essentiam non comprehendit. Perinde atque si quis negaret, trinitatem hominum, ex eo quod significet tres homines, propterea uellet essentiam humanam ab illis excludere. Quibus in uerbis redijt Caluinus ad ingenium, putans personam esse proprietatem, non subsistentiam. Isidoro uero parcendum, qui lib. 1. cap. 4. scripsit: *Unitas, inquit, est simplex, & singularis; trinitas uero multiplex, & numerabilis: quia Trinitas, est Trium unitas: Quia aut ludere uoluit tropo notationis oratoriae, quo similiter iocamur, dicentes ciuitatem esse ciuium unitatem; aut certè in hac etymologia, sicut in alijs multis, nimius fuit. Est porro ei condonandum, quia ex tali etymologia nullum monstrum contra Fidem elicit, ut priores Hæretici di-*

Trinitas.
Lauren. Val-
la.

Gentil. Val-
entin.

Genebr. Pa-
risien. reces
nostri seculi
nobilis scri-
ptor.

Caluin.

Isidori Hispa-
Jensis haud
idoneum Tri-
nitatis ety-
mon.

B. Dionys.

Iustin. Mart. tom. 3. initio.

Greg. Thaumaturg. apud Euseb. tom. 1.

Athenag. apud Iustin. Mart. tom. 1.

Tertull. Lutheri audacissima im pietas. August. tom. 2.

Idem tom. 3.

Tertull.

B. Hierony. ad Damasum de tribus hypostasibus. August. tom. 3. B. Hilar. operis initio.

Si. Est autem hæc vox non noua, sed Apostolica: nam Dionysius libro de Diuinis nomin. & de mystica Theologia hanc Triadis vocem usurpat, & Iustinus Martyr in lib. expositionis Fidei, & Gregorius Thaumaturgus in formula quadam, quam inuenies apud Eusebium historiæ Ecclesiast. libro 7. cap. 24. & Athenagoras in Apologia pro Christianis, & Tertullianus, qui peculiarem librum inscripsit De Trinitate. Porro quod Lutherus anno Domini M. D. XLIII. in Enchiridion quod edidit, illam orationem: *Sancta Trinitas vnus Deus, miserere nobis*, expungendam censuit de Litanij, admiratus sum: nec enim illa oratio barbara est, aut minus Catholica, sed recepta à Patribus. Ecce Augustinus epistola 67. *Ita Pater, ita Filius, ita Spiritus sanctus, ita Trinitas vnus Deus*. Et libro 1. de Trinit. cap. 2. initio testatur, se Domino Deo adiuuante demonstrandum suscipere, Trinitatem esse vnum Deum, & solum, & verum. Et Tertull. in Praxean paulò durius loquitur: *Pater, Filius, & Spiritus sanctus tres vnum sistunt Deo* Dionysius cap. 2. De diuin. nominib. *Τριωνυσιατὸ φῶς ἰσὸς*. id est, *Ter subsistens natura Deus*. Et, *τρισὸς ἰσὸς τριωνυσιατὸ*, id est, *terna vnitas, & vnitas ter consistens*. Si contendant Hæretici vocem esse barbaram, iniurij sunt viris eloquentissimis, & Hieronymo præfertim, qui Damasum obsecrat, & obtestatur per hominon Trinitatem, vt suæ quæstioni faciat satis; & Augustino, & Hilario, qui libros integros de Trinitate scripserunt, Trinitatemq; inuocarunt. Si dicant

parum Catholicam; quomodo non erit Catholicum, quod Apostolico Ioannis testimonio consonat? ait enim: *Et hi tres, vnum sunt*, id est, vnus Deus. Sancitur ergo illo verbo Trinitas, coniugata sunt. Dionysius Areopagita habet antiquissimos interpretes, vt Dionysium Alexandrinum, B. Maximum, & Pachimerem. Ita ergo Dionysius mysticam Theologiam suam exorditur: *Τρίς ἰσopers. ἡδὲ τρισὸς ἰσὸς τῶν θεογονῶν θεωρίας ἵσopers*. Et cap. 3. De diuinis nomin. docet inuocandam Trinitatem, omnes suas benignissimè exponentem prouidentias. Nam ipsa quidem adest omnibus, nõ autem illi adsunt omnia. Et Socrates libro 6. histor. Ecclesiast. cap. 8. refert, Ignatium Antiochenum, tertium à B. Petro, Angelorum visionem vidisse per responsorios hymnos sanctam Triadem laudantium: quem modum cantandi Antiochenæ Ecclesiæ præbuit, & ab illa ad vniuersam Ecclesiam hæc traditio sancta promanauit: nam, teste Damasceno, nulla Ecclesia fuit, quæ hymnum trisagium ad sacram Triadem non direxerit in precibus solennibus: in quibus vtinam perpetuò dū viuimus, permaneamus, quò in cælestibus digni inueniamur, vt simul cum Angelis, & Seraphinis immortales, & æternas laudes, & gratiarum actiones rependere valeamus, præstante ad hoc vires ipso Patre, & Filio sapientiam suppeditante, & Spiritu sancto dulcedinem mentis & gustus largiente in seculis sempiternis, Amen.

1. Ioan. 5.

Dionys. Areopag.

Dionys. Alexand.

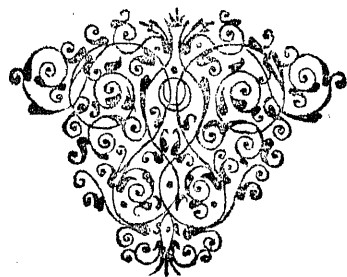
B. Maxim. Pachimeres.

Dionys. Areopag.

Socrat.

Hymni trisagij in Ecclesia decantandi consuetudo à quo primum sit instituta.

B. Damasc. lib. 3. de Fide Orthod. c. 10. & in epist. de Trisagio.

TRACTATUS XII.

Quo argumeta, quæ in sacrosanctæ Triadis mysteriũ sunt, diluuntur atq; soluuntur.

HTSI multa sint nobis superioribus tractatibus de sanctissima Trinitate, quò ad eius fieri potuit, & explicata; & ad disputationis cotè reuocata: pauca tamè adijcienda esse existimamus, quæ prædicto areano maius aliquod intelligentiæ lumè adferant.

Generatio nõ repugnat in Deo.

Ioan. 1. Matth. 26.

I. Argumetũ negantiũ Diuinam generationem. Ioan. 4.

Diuinæ proprietates quæ nam illæ.

Arnob. aliquando ante libri dimidium. Simile.

Quonia modus Diuinæ generationis, & Spiritus sancti productionis (sicut etiam quomodo Verbum caro factũ est, & quomodo Eucharistia, pronuntiatis Domini verbis, conficiatur) nobis est prorsus incognitus, & incomprehensus; idcirco Hæretici adeo peruerse illum cõcipiebant, vt ex illo vno derogari putarent omnibus, quæ de Deo aperte, & constanter in Ecclesia prædicantur. Nam v.g. quòd Deus sit spiritus, & omnis corporis, siue materiæ expers: quòd sit vnus, quòd infinitus, quòd simplicissimus, quòd immutabilis, & imparibilis, quòd æternus, quòd immensa sapientia, & infinita bonitate, & inenarrabili beatitudine præditus, & his similia, certissima sũt, & in Ecclesia constitutissima, & vno omnium consensu recepta: & tamen his omnibus Diuinam generationem, & Spiritus processionem repugnare cõtendebant; & propterea illa à Diuinitatis natura tollenda docebant.

Quibus in primis respondere in genere possumus id, quod Arnobius libro 3. aduersus Gentes scribit: *Vt enim si vitreus esse dicatur mundus, si argenteus, ferreus, vel ex fragili condolatus, & fabricatus testa, non dubitemus falsum esse contendere, quamuis quæ sit eius materia, nesciamus: ita cum de specie agatur Dei, quam perhibetis, conuincimus nõ*

esse, etiamsi quæ sit, vnus possumus explicare. Hucusq; ille. Ita & nos eum sequentes, Diuinam generationem nõ esse talem, qualem Hæretici fingunt, possumus ostendere, licet eius propriũ, & verũ modũ nesciamus. Quòd ergo Diuina generatio non repugnet cũ eo quòd Deus est spiritus, & incorporeus, inde probatur, quòd Ioan. 4. dicitur: Spiritus est Deus, id est, Pater, vt sequentia ostendunt: nõ & Pater tales quærit qui adorent eum. Vides Patrem esse spiritum. Spiritus etiam dicitur Christus: vnde Thren. 4. propè finem: *Spiritus oris nostri Christus Dñs captus est in peccatis nostris*. Et dicitur imago Dei inuisibilis. Et de æterna Sapientia habetur Sapient. 7. circa finem: *Ist enim in illa spiritus intelligentiæ, sanctus, vnicus, multiplex*. Infra: *Vapor est enim virtutis Dei, & emanatio quadam est claritatis omnipotentis Dei sincera*. Eò etiam pertinet, quòd & Lux, & Verbum, & vita, & veritas, & virtus, & sapientia Patris dicitur; vt etiã de Deo Spiritu, id est, Patre intelligatur, pcedere spiritaliter Filius, ablegatis tamè, & semotis his omnib; quæ in corporũ generatione propter quantitatis molè accidere solent. Idem etiã de Spiritu sancto dicitur, qui à Patre procedit, & à Filio.

Ratio etiam generationem indicat spiritalem esse: nam cũ ipsa nõ sit aliud quàm medium inter Generantem, & Genitum; si alter illorum, vel vterq; sit spiritalis, erit sicut & ipsi spiritalis. Deinde omnis operatio naturam consequitur operantis, quia operari, est effectus ipsius esse, quem sibi sua causa assimilat. Cùm ergo Deus spiritus sit, generatio, quæ Dei operatio est, sibi similis, hoc est, spiritalis erit. Ad hæc, in creaturis productionem quandam substantialem; & cor-

Quòd spiritali Dei naturæ & incorporeæ nõ repugnet Diuina generatio, probatur. Scriptura. Coloss. 1.

Ioan. 1. Ibidem. Infra 14. 1. Cor. 1. Ibidem.

Rationes.

Quale cuiusq; esse, talis & operatio.

In creaturis duplex generatio quæ nõ illa.

poralem videmus, qualis est illa hominis generantis hominem; aliam accidentalem, & spiritalem, qualem in animis nostris & Angelis cernimus, qui suas mentis notitias, & vt ita dicam, volitiones producant. Cū autem intelligamus, substantiam præstantiorē esse accidenti, & spiritum corpore: Dei productio, quæ perfectissima est, necessariò neque accidentaria erit, neque corporea, sed substantialis potius, & spiritualis. Idcirco stultum est, vel matrem, vel sexū, vel feminis sectionem in Diuina natura querere.

Eadem prorsus est doctrina Patrum: nam Basilius lib. aduersus Eunom. Pater est, inquit, qui alteri principiu vt sit iuxta similem sibi naturam exhibuit. Filius verò, qui ex alio generationis principium habuit. Cū ergo audimus quod homo est pater, tunc etiam affectus notionem assumimus: cum verò quod Deus est pater, ad causam ab affectibus puram cogitationibus decurrimus. Infra: Quonia corruptibilia hoc modo ille, qui est incorruptibilis, e contrario modo generat. Gregorius Nazianz. orat. de statu Episcopali, & dogmate. Tu igitur (Arrius al loquitur) propter hoc vis ita generari Deum (scilicet ex non extantibus, & tempore) quia etiam corpora. Ego autē propter hoc non ita, quoniam ita corpora: quorum enim esse non est simile, horum nec generare est simile. Ambrosius libro de Fide: Audis Dei Filium, aut delatenomen, aut agnosce naturam. Audis vterum, agnosce generationis perspicue veritatem. Audis cor, Verbum intellige. Audis dexteram, agnosce virtutem. Audis os, agnosce Sapientiam. Non hæc sunt in Deo corporaliter estimanda. Incomprehensibiliter generatur Filius, impassibiliter generat Pater, & tamen ex se generat, & ante omnem intellectum generat Deus verus Deum verum. Infra: Si igitur in Virgine vsus defuit generationis humane, quemadmodum in Deo Patre propria generationis vsus requiritur? Certè vsus in sexu est: quia sexus in carne est. Vbi ergo caro non est, quemadmodum carnis infirmitatem exigit? Adde elegantissimam Cyrilli sententiam, qui lib. Thesauro. aduersus Arrianos hunc in modum ratiocinatur: Sed si homi-

num propria, Diuina natura accommodātes non erubescunt, fabros etiam aliquos interrogēt, si possent absque materia opus suum efficere: & si non posse responderent, inferant ex hoc, Deo etiam materia opus esse ad productionem vniuersi: & ita non erit Creator, si non ex nihilo, sed ex præsubiecto principio atque materia fecisse inueniatur, constructorq; magis erit, quam Creator. Quod si hoc sicut impium fugiunt; aut causam afferant, quamobrē in generando nihil plusquam homini Deo attribuant: in creando verò non ita, sed super hominem Deum esse non negant; aut ita Deus Pater erit super hominem, sicut & Creator. Sic ille. Sicut ergo Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex Spiritu, spiritus est: ita homo hominem, & Deus Deum generabit.

Sed differt generatio Diuina ab Humana in quatuor. Primo, quia generatio Dei, perfecta est omnifariam; humana verò, imperfecta. Nam cū propriè generatio actiua alicuius nihil sit aliud quam communicatio suæ essentia: modo quodam naturali, quæ fecunditatem vocamus; & quia actio sequitur naturam operaris: cū Deus perfectissimus sit, etiā generatio perfectissima erit. At hominum natura, quia multis defectibus subiacent, generatio imperfecta est, quia per mutationem, suiq; feminis decisionem essentiam suam cum diuisione communicat. Soboles enim hominū partes sunt gignētium, quod natura eius nō sit simplex, sed fluxa, & ex partibus coalescat. Deus autē expers est partiū, ac impatiibilis; ac p. inde sine partitione, siue patibilitate sui Filij Pater euadit. Nō enim effluxio est à re incorporea, aut in eam vlla influxio, vt accidit hominibus. Hinc Theodoret. cap. de Filio: Verbum, inquit, impatiibilem fuisse generationem significat. Ne enim filiū audientes, in humanas intelligentias & coniecturas incidamus, & vniuersorum opificem ita vt nos genitum esse putemus; cum Verbum appellauit, ea ratione docēs (Ioannes scilicet Euangelista) illius generationem fuisse ab omni affectione liberam. Neque enim mens nostra sermonem parturiens, opus habet coniunctione famina; aut sectionem, fluxionemve su-

Arrius negās consubstantialem Dei generationē, perstringitur.

Ioan. 3.

Diuina ab humana generatione differt in quibus. Primum discrimen.

B. Theodor. lib. 5. diuin. decret. c. 2. circa fin. tomo 2. inter med. & finē.

Ioan. 1. Verbum, nō potius Filiū Dei cur dixerit Euangelista.

stinet,

Quæ longe abint à Diuina generatione.

Patres. Basili. lib. 2. aduersus Eunom. aliquāto à medio, tom. 1. circa finem.

Idem ibidē paulō post.

Gregor. Nazianz. orat. 17. paulō à medio, ante Operis dim. Quorum esse non est simile, horum nec generare est simile. Ambros. lib. 1. de Fide cap. 5. paulō à med. tom. 2. circa princ.

Psal. 109.

Psal. 44.

Psal. 97. & sæpe aliās.

Cant. 1. & sæpe alibi.

Idem ibidē aliquanto post.

Cyril. lib. 1.

Thesau. c. 5.

paul. à med.

tom. 2. int.

II. discrimē.

stinet, sed vt quæ perfecta ipsa est, perfectum sermonem efficit.

Secundò differt generatio Diuina ab humana: quia in humana pars tantum essentia à generante datur genito filio; Pater verò omnem contulit Diuinitatis naturam, & plenitudinē, virtutisq; æqualitatem. Alioqui si partem dedisset, vterq; esset imperfectus, nec esset plenitudo vel in Patre, vel in Filio: totam ergo dedit plenitudinē, & totam sibi retinuit.

III. Discrimen.

Tertiò, solet homo; ob virium infirmitatem, & defectum, non statim vt natus est, generare sibi simile, sed progressu temporis ad procreandam prolem eger, & ex tempore gignit: at sempiternus, & infinitus Deus absque temporis initio, & absque virium defectu Filium suum genuit: & quia erat impatiibili, incorporea, & non defluente substantia, ipsum sine defluxu, atq; decisione progeniuit.

III. Discrimen.

Quartò, hominis generatio extragenerantem fit, quia generans genitū extra se constituit, & sic alium à se separatim procreat: in Diuinis autem Pater Filium intra se gignit, & intra se sistit, & conseruat; ita vt à se inuicem diuellantur nunquam. Ex quo accipere loci illius intellectum: Omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est. Et propterea dicitur Filius esse in sinu Patris, id est, in secreto penitrali Paterni pectoris, ita vt per carnis œconomiam ab eius intimo recessu nunquam discesserit, nec possit esse solus qui in Patre est, & in quo est Pater. Quomodò enim extra Patrem erit, qui vbiq; est, & qui infinitus, cœlumq; ac terrā implet? Et vt mens verbum internum intra se gignit, & de B. Virgine dixit Angelus: Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est: ita Pater fudit Verbum penitissimum. Sunt ergo in hac inenarrabili generatione Filij Dei omnia quæ in alijs generationibus contingunt, semotis tamen imperfectis.

I. Ioan. 4. Ioan. 1. Verbum esse in sinu Patris, quid. Infra 8. Ibidem. Infra 16. & 17. & seq. Supra 14. et sæpe aliās apud Ioan. Hierem. 23. Matth. 1.

Infinitas in Deo non repugnat generationi.

II. Argum. aduersus generationem Diuinam.

¶ Secundò difficultatem non modicam adfert Diuinæ generationi ipsa

Dei infinitas: ea enim vt certa posita, superflua videri posset Personarū distinctio, & pluralitas. Nam siue Pater, siue Filius ponatur, cū vterque sit infinitus, vtpote verus Deus, superfluous videbitur alter, cū vnus, vtpote infinitus, omnia contineat, & omnia impleat; nec possit infinitum multiplicari, & pluralitas sine necessitate ponenda non sit. Respondendum est ad hoc, infinitatem non solum non tollere vnitatem substantia, aut personarum distinctionem, vt sine ea vel vnitatis dicta, vel pluralitas salua nequeant consistere. Idcirco, nāque in creaturis nulla natura potest actu communis esse pluribus suppositis, quia non inuenitur in ea infinita fecunditas, quæ in Deo est, & ob quam non solum ratione, sed etiam re ipsa pluribus est communis. Vnde Dionysius cap. 1. de Diuin. nom. Quocirca in omnibus sermō sanctis libris aduertimus, Diuinitatem sanctē predicari, vt singularem quidem, atque vnicam, ob simplicitatem atque vnitatem excellentis illius individui, ex quo veluti vnica virtute in vnum euadimus, diuidisq; nostris alteritatibus supra mundanum mundum conglobatis, in diuinam monadem atque vniōnem Deum imitantem colligimur. Vt Trinitatem verò, propter Diuinæ fecunditatis in tribus personis expressionem, ex qua omnis paternitas in cœlo, & in terra est, & nominatur. Et idem cap. 13. eiusdem libri: Idcirco & Trinitatis, & vnitatis appellatione celebratur, quæ est super omnia Deitas, neque vnitatis, neque Trinitatis aut à nobis, aut à quouis alio cognit. est, verū vt & ineffabilem ipsius vniōnem, & Diuinam fecunditatem celebremus, Trinitatis, atque vnitatis sacratissima appellatione omne nomen excedentem appellamus, subsistentibusq; supersubstantialem nominamus. Licet ergo quæuis persona infinita sit, quia aliæ eadem sunt infinitas; non tamen dantur plura infinita: nec superflua est personarum pluralitas, quando ex plenitudine, & exuberantia Diuinæ bonitatis, & perfectionis oriri, & nasci deprehenditur. Quam sententiam egregiè his paucis verbis docet Nazianzenus

Ioan. 17.

Solutio.

Areopag. Dionys.

Ephes. 3.

Infinitarum trium personarum est vna tantum infinitas, eaq; cur nec superflua.

Gregor. Nazianz. in orat. ad eos qui in classe ex Aegypto adueniant, paulō à med.

Creatrix natura (teste Nazianzeno) tribus maxime consistit.

oratione 23. Creatrix, inquit (natura) in tribus maxime consistit, causse, opifice, & perficiente, Patre, inquam, Filio, ac Spiritu sancto, que quidem non ita inter se sunt diuersa, vt natura incidi; nec ita coangustata, vt vna circumscribi possint persona: hoc enim Arriana est insania; illud autem impietatis Sabelliana. Verum singulariora sunt, quam ea que omnino diuidi possint; abundantiora autem, quam que perfecte sunt vnita. Hec ille, docens indicium copie exuberantis esse, diffusionem Diuinitatis in plures personas; sicut angustia esset indicium, si vna persona circumscriberetur.

Generatio in Deo non tollit vnitatem.

III. Argum.

Tertio, quemadmodum infinita Dei immensitas non tollit, sed stabilit potius Diuinam generationem, ita & Diuina generatio Diuinam statuit vnitatem, licet contrarium videatur minus periculis, atque exercitatis obsequentes rationes. Prima sit earum, quia sicut duo sunt homines Petrus & Ioannes filius eius, ita etiam Pater, & Filius duo Dij erunt. Et omnino quauis creatura procedens ab alia, diuersa est numero, quantum ad substantiam, ab ea, a qua procedit. Item, si idem essentia sunt Pater, & Filius, & nihil prater vnicam essentiam sit in vtroque, videretur genitum generare semetipsum, si genitus non esset alius Deus a genitore. Sed nihilominus respondendum est, verum esse in creaturis generantis naturam numero, non specie distingui ab ea geniti: quod idem est, quia generans non de tota substantia filium gignit, sed ex parte, que quidem numero distincta est a remanente in patre natura. Non est autem sic de Deo Patre, quia cum infinita fecunditatis sit, & se communicet ex tota sua substantia, Filium gignit; idem ipsam suam naturam Filio tradit, vt idem omnino secum Deus sit. Quare recte Augustinus super Psalmum 68. Queris quid sit Pater? Respondetur: Deus. Queris quid sit Filius? Respondetur: Deus? De solo Patre interrogatus, Deum responde-

Responsio.

August. con. cio. 1. inter medium circiter, & initium, to. 8.

de solo Filio interrogatus, Deum responde: de vtroque interrogatus, non deos, sed Deum responde. Non sicut in hominibus: Queris quid sit pater Abraham? Respondetur homo, substantia eius respondetur. Queris quid sit filius eius Isaac? Respondetur, homo: eiusdem substantie Abraham, & Isaac. Queris quid sit Abraham & Isaac? Non respondetur homo, sed homines. Non sic in Diuinis: tanta enim ibi est substantia societas, vt equalitate admittat, pluralitatem non admittat. Idem lib. 1. de Trinit. Qui putat eius potentia Deum, vt seipsum ipse genuerit; eo plus errat, quod non solum Deus ita non est, sed nec spiritualis, nec corporalis creatura. Nulla enim omnino res est, que se ipsam gignat vt sit. Sic ille. Ergo vt Pater non generat patrem, ita nec Deus generat se Deum, cum Deus alius preter vnum non sit, sed generat aliam personam: quia quia vna essentia secum est, alter ipse dici potest. Quamobrem Nazianzen. lib. de Fide recte docet, Homusion esse alium ipsum: Et sic intellige Doctores dicentes, Filium vel non alium esse a Patre, vel Patrem ipsum esse: non enim intelligunt, Patrem vnam esse personam cum Filio, sed vnam substantiam, vt Tertullianus, qui in Praxean scripsit: Nunquam separatus est Filius a Patre, aut alius a Patre: quia Ego, & Pater vnum sumus. Non igitur pugnat pluralitas personarum cum vnitatis essentia: imo hanc vnitatem quia fecunda est, & se ipsam deriuat, & communicat, potius pluralitatem personarum inducit. Et sicut multae creaturae vnitatem potentiae Diuinae ostendunt potius quam vna, vel paucae; ita vnicam essentiam plures personae. Idcirco quidam ex Patribus docent, in personis non tria numeraria entia absoluta & simpliciter perfecta, sed vnum ter, vt Athanasius libro De vnitae Deitate: Pater vnus Deus est, & Filius vnicogenitus Deus est, & Spiritus sanctus vnitus in Patre & Filio Deus est. Nonne quia vnitatis nomen ter designauit, idem tres Deos potero cōfiteri? Absit. Vnde quauis triplex sit dictum, vnum tamen tenet in Deitate Trinitatis nominis indicium: praesertim cum nos vnitatem Deitatis vniter, non pluraliter in Trinitate consistere sciamus.

Exemplum Augustini.

Idem cap. 1 de Trinit. sub initium, tom. 3. circ. princip.

Nazian. circa finem operis. Patres cum dicunt, Filium vel non alium esse a Patre, vel Patrem ipsum esse, quod tendat. Tertullian. paullo ante operis dimidium. Ioan. 10.

B. Athanas. lib. 1. de Trinit. ante medium, tom. vlt. paullo ante med.

Et Na-

Greg. Naz. lib. 5. Theol. prope init. Ioan. 1. Mar. Victo. li. 2. de Trinit. Dion. Areop. in proem. lib. de myst. Theol. & c. 3. de diuin. nom. Amb. lib. 3. de Spir. sancto. c. 14. in fin. to. 2. sub fin.

Boet. circa fin. operis.

Idem. In diuinis vera ratio numeri non est, teste Boetio.

Idem.

Simile.

Et Nazianz. lib. contra Theolo. Erat, erat, sed vnum erat: Lux, lux, lux, sed vna lux, vnus Deus. Et Mar. Victor. libr. de Trinitate: Ideo dictum est de vna substantia tres substantias esse, vt id ipsum quod est esse, subsistat tripliciter. Sic ille. Dionys. Areop. vocat. in dargiov. mōsafor, id est, vnitatem tribus in suppositis subsistentem, vel tres hypostases continentem. Et Ambr. lib. de Spiritu sancto. Quomodo enim pluralitatem recipit vnitatis Diuinitatis, cum pluralitas numeri sit, numerum autem non recipiat Diuina natura? Superius soluerat, dicendo: Si Deum persona vnus, non vnus natura nomen putatis, aut duos Deos dicatis, aut Deum Filium denegatis. Adde Boetium, & Bernardum: priorum lib. 1. de Trinit. cap. 4. init. Nulla igitur in Deo diuersitas, nulla ex diuersitate pluralitas, nulla ex accidentibus multitudo, atque idcirco nec numerus, & c. Paullo post: Vbi verò nulla est differentia, nulla est omnino pluralitas. Quare nec numerus. Igitur vnitatis tantum. Nam cum tertio repetitur Deus, cum Pater, Filius, & Spiritus sanctus nuncupantur vnitates, non faciunt pluralitatem numeri in eo, quod ipse sunt. Si aduertamus ad res numerabiles, ac non ad ipsum numerum. Illic enim vnitatem repetitio numerum facit. Ergo in numero, quo numeramus, repetitio vnitatum facit pluralitatem: in rerum vero numero non facit pluralitatem vnitatum repetitio, & c. Postea subdit: Hac enim vnitatum repetitio, iteratio potius est, quam numeratio. Repetitio recte de eodem, quam enumeratione diuersa videtur, cum dicitur Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus. Atque haec Trinitas est vnus Deus: velut ensis atque mucro, vnus gladius, velut Sol, Sol, Sol, vnus Sol. Non verò ita dicitur Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, quasi multiuocum quiddam. Nam mucro, & ensis, & gladius, ipse est, & idem; Pater verò, ac Filius, & Spiritus sanctus idem equidem est, non verò ipse. Hec ille, qui negat esse in Deo verum numerum, qui rerum, vel forma, vel quantitate differentium constat: est tamen improprie multitudo personarum, vel proprietatum, quarum vna non est alia, licet idem sit in essentia. Post-

rior est Bernardus lib. 5. de consideratione. ad Eugenium, paullo a medio: Quid ergo? Destruimus quod dictum est de vnitae, quia inducimus Trinitatem? Non, sed statuimus vnitatem. Dicimus Patrem, dicimus Filium, dicimus Spiritum sanctum: non tamen tres, Deos, sed vnum. Infra: O Eugeni, percurrat nunc consideratio multa vna, quod eminentia huius singularis vnus fiat euidentior. Est vnitatis, quae collegetur potest dici, cum, verbi causa, multi lapides faciunt acervum vnum. Est & vnitatis constitutiva, cum multa membra vnum corpus, vel multa partes vnum quodcunque totum constituunt. Est & coniugatiua, qua sit vt duo iam non duo sint, sed vna caro. Et est nativa, qua anima vnus nascitur homo. Est vnitatis potestatiua, qua homo virtutis non instabilis, non dissimilis, sed vnus subinet semper virtutem inueniri. Est consentanea, cum per charitatem multorum hominum est cor vnum, & anima vna. Est & votiua, cum anima votis omnibus adhaerens Deo vnus spiritus est. Est & dignatiua: vnitatis, qua limus noster a Dei Verbo in vnam assumptus est personam. Verum haec omnia quid, ad illud summum, atque (vt ita dicam) vnicum, vbi vnitatem consubstantialitas facit? Huic vni quoduis illorum si assimiles, erit quoquomodo vnum, si compares, nullum. Igitur inter omnia qua recte vnum dicuntur, arcem tenet vnitatis Trinitatis, qua tres persona vna substantia sunt. Secundo loco illa praecellit, qua e conuerso tres substantia vna in Christo persona sunt. Haec tenet Bernardus.

Generatio & spiratio simplicitati Dei non repugnant.

Quarto loco, difficile est capere, quomodo diuina generatio, & spiratio, simplicitati Dei non repugnet: quia non capitur, quod plures vnum sint, quin in illa plurium vnitae compositio interueniat: tum etiam, quia cum diuina essentia personis tribus communis sit, opus est aliquo sibi accedente, quo persona constituatur ac distinguatur, & ita quauis persona composita erit ex essentia, & proprie-

B. Bern. post operis dim.

Modi vnus noue ex Bernardo.

1. Cor. 12. Rom. 12. Matt. 19. & Gen. 2.

Act. 4.

1. Cor. 6.

Vnitatis Trinitatis est in eo parabilis, eodem autore.

III. Argum. Arrianorum contra generationem Diuinam.

tate

Solutio.

Greg. N. 12.
lib. 2. Theo.
init.

tate quæ illi aduenit, ut personam constituat; & ita fiet, ut aliquid sit in vna persona, quod non sit in alia, & ea ratione auferetur æqualitas, & con- substantialitas diuinarum personarum. Sed ad hæc abdita explicanda, præmittendum est, summam esse in Deo simplicitatem, esto quoddam modus à nobis cõprehendi non possit. Hinc Gregorius Theologus lib. Theologiæ: *Age, nunc iam in hoc Theologia tractatu progrediamur, ante tamen in operis successum inuocatis his, de quibus sermo institutus est, Patre videlicet, Filio, & Spiritu sancto: nimirum ut disputati faveat Pater, ad sit Filius, Spiritus adspiret: imo verò ut ab vno Deo vnus quoque defulgeat nobis splendor: qui quidem sic diuiditur, ut interim maneat simplex, sic in simplicitatem suam contrahitur, ut nihilominus sit diuiduus, quantumuis id inopinatum, & præter humani ingenij captum videtur. Hæc ille.*

In sancta Tri-
nitate cur
nullus omni-
no sit compo-
sitionis locus.

Secundò præmittendum, tunc so- lùm plura vnum componere, eum di- uersæ naturæ finitæ sunt, ex quibus illud vnum constat, nec aliquid eorū quæ vnum id componunt, id ipsum quod componunt, est. Exemplum sit homo, qui ex animo, & corpore con- stat, & domus, quæ ex lignis, & lapi- dibus constituitur, tertium quid sunt, & distinctum à quouis se componē- tium: nec enim anima, vel corpus est homo, nec ligna, vel lapides seorsum est domus. Non sic se habent diuinæ personæ ad essentiam, quia omnes si- mul vna essentia sunt, & quæuis illa- rum per se eadem est essentia: quia teste Gregorio Theologo in Epipha- niæ lumina, diuiditur in diuisibiliter, & coniungitur diuisibiliter: vnum e- nim in tribus Deitas, & tria, in qui- bus est Deitas; vel, ut exactius loquar, quæ est Deitas. Augustinus lib. de ci- uitate Dei: *Neque enim, inquit, propter hoc naturam istam boni simplicem dici- mus, quia Pater in ea solus, aut solus Fi- lius, aut solus Spiritus sanctus. Non enim sola est ista nominis Trinitas sine substā- tia personarum, sicut Sabelliani hæretici putauerunt. Pater qui genuit, simplex est, & Filius qui genitus est, pariter sim- plex est: & hoc est illud, de quo genitus*

Idem.

Aug. lib. 11.
de ciui. Dei
c. 10. ini. to.
5.
Sabelliano-
rum hæreticis.

est. Sed idem simplex dicitur, quoniam quod habet, hoc est: excepto quoddã relati- uè quæque persona ad alteram dicitur. Nã utiq; Pater habet Filium, nec tamen ipse est Filius. Et Filius habet Patrem, nec tamen ipse est Pater. In quo ergo ad seip- sum dicitur, nõ ad alterum, hoc est quod habet: sicut ad seipsum dicitur viuens, ha- bendo utique vitam, & eadem vita ipse est. Cyril. lib. de Trinit. *Simplex igitur & incomposita est summa natura, & sub- sistentiæ proprietatibus, personarūq; & nominum dilatata differentijs, & in sanctam procedens Deitatem, verumtam- en naturali vnitate, & inuariabili su- per omnia identitate, ad vnum quoddam contendens Dei nomen ac rem, ita ut & in vnaque tota intelligatur natura, cum hoc quod adest ei etiam sua proprietas. Manifestum autem, quod vnumquodque secundum hypostasim manet id quod est, vnione cum alijs naturali, qua accipit in propria natura. Est enim Pater in Filio, & Spiritu sancto. Similiter autem & Fi- lius in Patre, & in se mutuum. Adde Damasc. lib. 1. de Fide. c. 10. *Dicimus autem vnamquamq; trium (personarū) perfectam habere substantiam, ut non ex tribus imperfectis vnam compositam naturam perfectam intelligamus, sed in tribus perfectis personis vnam simplicem substantiam, superperfectam, & anteper- fectam. Hæc ille. Quia igitur tres personæ non ita vnum dicunt, quasi tres partes illius vnus, minimè ex hac parte compositionem in Trini- tate faciant, sed tres simul, & quæuis illarum seorsum vna res simplicissi- ma est, nempe diuina essentia. Certè Augustinus lib. 7. de Trinit. c. 6. probat, essentiam non se habere ad personas, vt vniuersale ad particularia, vel vt genus ad species, vel vt species ad indiuidua, vel vt totum ad partes: quia possent dici tres essentiæ, vt tres species, vel tria indiuidua, vt tres e- qui, vel tria animalia, ita tres essentiæ. Et lib. 3. contra Maximinum Arria- num, c. 10. demonstrat, essentiã nõ se habere vt totum, personã, vt partē: quia vna persona tanta est, quantæ omnes si mul, testante Alcuyno lib. 1. de Trinit. cap. 11. *Cum itaque tantus solus Pater, vel solus Filius, vel solus***

B. Cyril. lib.
7. de Trinit.
aliquãto an-
te med. to. 2
prope fin.B. Dam. sub
operis init.

B. Aug. to. 3.

Idem to. 6.
circa fin.

Alcuyn.

Spiritus

Spiritus sanctus, quantus est simul Pa- ter, Filius, & Spiritus sanctus: nullo mo- do triplex dicendus est Deus, quia non est quo crescat illa perfectio summæ Tri- nitatis. Sic ille. Adde quod personæ, quatenus personæ sunt, nõ sunt vnũ, sed plura, idem nihil possunt cõponere: quæ enim vnum componunt, vnum facere debent. Vt ergo diuinæ per- sonæ nihil componunt, sed sunt vna simplicissima essentia, ita quæuis per- sona simplicissima est. Cùm enim Deus summè simplex sit, & iuxta ea quæ diximus, totam essentiam suam personæ à se productæ tradat, pro- culdubio ei suam communicat sim- plicitatem: idem persona produ- cta simplicissima erit. Et quantum, vt persona constituatur, opus est, vt in essentia sit aliqua proprietates personalis à proprietate alterius per- sonæ producentis distincta, & mo- do quodam opposita: quia tamen proprietates illa eadem est cum diu- na essentia, idem sicut essentia, ita persona simplicissima est omni- no. Quia verò pluralitas personarū in Deo esse nequit sine distinctione, & distinctio non est absque proprie- tate, cùm in Deo plures sint habentes diuinam naturam; oportebit proprie- tates, quibus distinguuntur, assi- gnare. Nam Ecclesia agnoscens pro- pria personarum, canit: *Vt in confes- sione vera, sempiternaq; Deitatis, & in personis proprietates, & in essentia vnitas, & in maiestate adoretur æqualitas. Quid sit autem proprietates persona- lis, dubium est. Quidam enim vt simplicitatem, & æqualitatem tue- rentur personarum, senserunt, pro- prietatem personalem, esse relatio- nem: qui Patrum autoritati niti vi- dentur. In primis enim producent Augustinum, qui libr. 5. de Trinit. cap. 11. initio ait: *Quod autem propria proprie singula in eadem Trinitate dican- tur, nullo modo ad seipsa, sed ad inuicem, aut ad creaturam dicuntur: & idem relatiuè, non substantialiter ea dici manifestum est. Et Cyrillus lib. 2. The- sauro. cap. 3. prope initium: Cùm igitur non composita, sed simplex natu- ra Deitatis sit, nunquam in plures per-**

Necessario in
Trinitate pla-
rium esse di-
stinctionem
personarum.Proprietates
personalis
quid sit.I opinio.
B. Aug. to. 3.B. Cyril. to.
2. init.

sonas distinguereur, nisi quedam inue- niretur differentia: non secundum essen- tiam, sed secundum relationem, & quasi extrinsecus intellecta, per quam vtriusq; persona in propria hypostasi constituitur, nec ab vnitate Deitatis propter identi- tatem naturalem potest excludi. Sic ille, aperte tradens, personas consti- tuit per relationem. Et lib. 7. cap. 1. circa med. *Pater igitur Pater est, & Filius Verbum: nec tamen idem natura diuersitas inducitur: quoniam sola di- uersitate relationis, qua diuersis nomi- nibus significatur, nec alia re vlla distin- guuntur. Et Damasc. lib. 1. cap. 13. de Ingenito, Genito, & Procedente lo- quens, scribit: *Qua non substantia sunt indicatiua, sed habitudinis ad inuicem, & modi subsistendi. Adde Boetium lib. 1. de Trinit. c. 12. initio: Si memini- mus omnium in prioribus de Deo senten- tiarum, ita cogitemus processisse quidẽ ex Deo Patre Filium dictum, & ex vtrif- que Spiritum sanctum: hos, quoniam in- corporales sint, minimè locis distare; quoniam verò Pater Deus, & Filius Deus, & Spiritus sanctus Deus; Deus verò quoniam nullas habet differen- tias, quibus differat à Deo, à nullo eorū differt. Differentie verò vbi absunt, ab est pluralitas: vbi abest pluralitas, adest vnitas. Nihil autem aliud gigni potuit ex Deo, nisi Deus, & in rebus numera- libus repetitio vnitatum non facit modis omnibus pluralitatem. Trinum igitur idoneè constituta est vnitas. Sed quo- niam nulla relatio ad seipsam referri po- test, idcirco quoddam ea secundum seipsum est predicatio qua relatione caret. Facta quidem est Trinitatis numerositas in eo quod est predicatio relationis; sed serua- ta est substantia vnitas in eo quod est dif- ferentia, vel substantia, vel operationis, vel omnino eius qua secundum se dicitur predicationis. Ita igitur substantia cõ- tinet vnitatem (ideo nomina substan- tialia in singulari communia sunt om- nibus personis) relatio multiplicat Tri- nitatem: atque ideo sola sigillatim pro- feruntur, atque separatim quæ relatio- nis sunt. Nam idem Pater, qui Filius nõ est, nec idem vterque qui Spiritus san- ctus; idem tamen Deus est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus: idem iustus,**

B. Damasc.

Boetius.

idem

idem bonus, idem magnus, idem omnia
 qua secundum se poterunt predicari. Sa-
 ne sciendum est, non semper talem esse
 relationem predicationem, vt semper ad
 differens predicetur, vt est seruus ad Do-
 minum; differt enim. Nam omne aqua-
 le aequali aequale est, & simile simili simi-
 le est, & idem ei quod est idem, idem est.
 Et similis est in Trinitate relatio Patris
 ad Filium, & vtriusq; ad Spiritum san-
 ctum, vt eius quod est idem, ad id quod
 est idem. Quod si in cunctis alijs rebus
 potest inueniri, facit cognata caducis re-
 bus alteritas, nos vero nulla imaginatio-
 ne deduci, sed simplici intellectu erigi,
 & vt quodque intelligi potest, ita aggre-
 di etiam intellectu oportet. Hæc ille.
 Item Patres docent, relationem, quæ
 accidens est, & inhærere alioqui de-
 beret, essentiæ identificari; quatenus
 verò ad aliquid est, & propriè non
 aliquid, personam constituere, & ab
 alia fecernere. Quod Aug. docet lib.
 5. de Trinit. c. 5. *Quomobrem quamuis
 diuersum sit Patrem esse, & Filium esse,
 non est tam diuersa substantia, quia
 hac non secundum substantiam dicuntur,
 sed secundum relatiuum, quod tamen
 relatiuum non est accidens, quia non est
 mutabile. Adde, nihil addere relatio-
 nē ipsi subiecto, quia nō est propriè
 aliquid, sed ad aliquid, testatur ipse
 Bas. lib. 2. aduersus Eun. dicēs: Nō in eo
 quod ad aliquid quodammodo se habet,
 differentia Filio ad alia est, sed in essen-
 tia proprietate præ eminentia Dei ad mor-
 talia elucefcit. Hæc ille, relationem
 nihil addere Filio Dei docens: alio-
 quin in illa ab alijs differret. Et Boë-
 tius lib. 1. de Trinit. cap. 10. tamne pa-
 tet quæ sit differentia predicationum? &
 patet, quod alia quidem quasi rem mon-
 strent, alia verò quasi circumstantias rei.
 Quodq; illa, qua ita predicantur, vt esse
 aliquid rem ostendat: illa verò vt non esse,
 sed potius extrinsecus aliquid quo-
 dammodo affingant. Et cap. 11. initio:
 Maxime enim hic non videntur (relati-
 ua) secundum se facere predicationem,
 quæ perspicue ex alieno aduentu constare
 perspicuntur. Age enim quoniam domi-
 nus, & seruus relatiua sunt, videamus,
 vt rumne ita sit, vt secundum se sit predi-
 catio, an minime. Atq; si auferas seruum,*

abstuleris quoque dominum: ac non etiã
 auferas albedinem, abstuleris quoque
 album. Sed interest quod albedo acce-
 dit albo, qua sublata, perit nimirum al-
 bum. At in domino si seruum auferas,
 perit vocabulum, quo dominus vacaba-
 tur. Sed non accedit seruus domino, vt
 albedo albo, sed potestas quadam, qua
 seruus coercetur. Quæ quoniam subla-
 to deperit seruo, constat non eam per se
 domino accedere, sed per seruorum quo-
 dammodo extrinsecum accessum. Non
 igitur dici potest per predicationem re-
 latiuam quicquam rei, de qua dicitur,
 secundum se addere, vel minue-
 re; vel mutare, quæ tota non in eo quod
 est esse consistit; sed in eo quod est in
 comparatione aliquo modo se habere: nec
 semper ad aliud, sed aliquoties ad idem.
 Et ponit exemplum de quodam ho-
 mine, quo immoto per alterius mo-
 tum fit ei dexter, & sinister, non vt
 albus per se, vel ex se, sed ex alio ac-
 cedente sibi, & subdit: *Quare secun-
 dum rei alicuius, quæ in eo quod ipsa est
 proprietatem non faciunt, predicationem
 nihil alternare, vel mutare queunt,
 nullamq; omnino essentiam variare. Quo
 circa si Pater ac Filius ad aliquid dican-
 tur, nihilq; aliud vt dictum est, differt
 nisi sola relatione, relatio verò non præ-
 dicatur ad id de quo predicatur, quasi
 ipsa sit, & secundum rem de qua dicitur,
 non faciet alteritatem rei de qua dicitur.
 Sic ille. Quia ergo secundum
 hos Patres relatio, qua accidens est,
 non differt ab essentiæ: & quatenus
 ad aliquid est, nihil illi addit: fit, vt si
 personæ per relationes constituantur,
 nulla in eis videatur compositio,
 vel inæqualitas. Si enim relationes
 nihil essentiæ addunt, cum illa in om-
 nibus personis æqualiter sit, personæ
 æquæ simplices, & æquales erunt.
 Additur præterea testimonium ex
 Concilio Toletano. XI. in Proœmio.
 Hæc ergo sancta Trinitas, quæ vnus & ve-
 rus est Deus, nec recedit à numero, nec
 capitur numero. In relatione enim per-
 sonarum numerus cernitur, in diuinitatis
 verò substantia quid enumeratum
 sit non comprehenditur. Ergo hoc solo
 numerum insinuant, quod ad inuicem
 sunt: & in hoc numero carent, quod in*

Exemplum
Boetij.

Idem.

Conc. Tolet.
XI. Con. to.
2. inter ini.
& med.
Numerus in
diuinis sit.

Syno. Flor.
Matt. 11. &
Ioan. 16. &
17.

II. opinio, ne
gans perso-
nas diuinas
per relatio-
nes constitui

Sco. qui pro
ea sententia
producit O-
Kā, & B. Bo-
nauent.
Linconiensis.
Ioan. de Rip.
& Lichetus
Scoti inter-
pres.
Eius prima
ratio.
II. ratio.
B. Basil.

III. ratio.

Tria corolla-
ria.

se sunt. Hæc ibi. In Concil. Floren.
 habetur: *Pater omnia dedit Filio, præter
 esse Patrem. Esse ergo Patrem, consti-
 tuit personam: nam omnia alia abso-
 luta, communia sunt Filio, & com-
 miter à Patribus dicitur, omnia in Tri-
 nitate esse vnum, nisi obuiat relatio-
 nis oppositio. Non ergo est distin-
 ctio in absolutis, & hæc vt commu-
 nis recepta est opinio, quam & B.
 Thomas sequitur. ¶ Quia tamen nec
 ex Scriptura sacra, nec ex certa, & a-
 perta vlla Ecclesiæ definitione deci-
 sum est hæc tamen, an proprietates per-
 sonales, relationes sint, an verò ab-
 soluta, visum est quibusdam alijs Ca-
 tholicis Patribus, personas minime
 per relationes constitui: tū primò, quia
 aliud est, personam diuinam esse hæc,
 id est atomam, & singularem, aliud
 verò, esse Patrem, vel Filium; quia
 hoc, personam iam esse ponit, non
 constituit: præsertim cum produce-
 re, & produci, non essentiæ sit, sed
 suppositi Diuini. Tū secundo, quia
 esse relationis secundum se minutis-
 simum est, quod præ sua imperfectio-
 ne vix possit agnosci, vt ex Basilio &
 alijs vidimus. Non est ergo ei adscri-
 benda Diuinæ personæ substantia,
 cum ea absolutissima existat: & infi-
 niti sit roboris, & perfectionis. Tū
 tertio, quod Patrem esse, & Filium,
 vel producentem, & productum, vel
 Genitorem, & Genitum, etsi respec-
 tu eiusdem maxime aduersentur, nō
 tamen ita inuicem pugnant, vt distin-
 ctas personas necessariò constituent,
 cum sæpè cōtingat, eundem & patrē,
 & filium esse respectu diuersorum.
 Ad hæc spirans & spiratum, etsi sint
 diuersæ relationes, non tamen con-
 stituunt diuersas personas præter il-
 las, quæ prius erant inter Patrem, &
 Filium, quibus congruit spiratio acti-
 ua. Ex quibus euincitur, Paternita-
 tem, & Filiationem non ita opponi,
 vt non se in vna persona simul com-
 patiantur. Ex quo rursus fit, vt per-
 sonæ non per eas constituantur, sed
 constitutæ potiùs supponantur. Nō
 ergo relatio, vt relatio est realis, imò
 etiam vt diuina & hypostatice, no-
 uam constituit personam, sed iam*

constitutas consequitur. Vt diceat
 proinde ratiocinari similiter, in
 alijs personis relationem consequi,
 non præcedere, aut constituere per-
 sonam. Vt interim missas faciam spe-
 culationes plusquam metaphysicas,
 & ferè inexplicabiles, & mentis ca-
 ptum fugientes, quas adhibent, qui
 dogma illud de relationibus perso-
 nas constituentibus tuerentur: consu-
 lat, qui velit periculum facere; tū
 Caietanum in 1. par. Thomæ, tū Fran-
 ciscum Ferrar. in summam eiusdem
 contra Gentiles. Ex quo tertio eli-
 citur, quod si per relationes non cō-
 stituantur: ergo per absoluta neces-
 sariò constituentur, & distinguuntur
 inter se. Sed in hoc quidam à verita-
 te deuiarunt, quod illa absoluta, &
 veluti essentiæ in diuinitate, ab ea
 ex natura rei, seu formaliter distingui
 dixerunt. Quod si esset, neq; Deus
 summè simplex esset, neque quicquid
 est in Deo, Deus esset: nā proprietās
 illa personam constituens, & ab essen-
 tia ex natura rei distincta, quia aliquid
 esset, & non maior Deo, quia illo ni-
 hil est maius, neque æqualis, quia plu-
 ra essent summa bona: ergo minor
 Deo esset, & ita Diuina persona ali-
 quo minore se constitueretur. Esset
 etiam aliquid absolutum, aliquaq; per-
 sectio in vna diuina persona, quæ in
 alia non esset, dicente B. Hieronymo
 epistola ad Alipium, & Augustinum:
*Sabellij hæresim declinantes, tres perso-
 nas expressas sub proprietate distingui-
 mus. Non enim nomina tantummodò,
 sed nominum etiam proprietates, id est,
 tres personas, vel, vt Græci exprimunt,
 hypostases, hoc est, substantias confite-
 mur. Hæc ille. Si ergo per absoluta
 personas constitui asseramus, ea re ip-
 sa omnino eadem esse cum essentiæ
 debemus affirmare, & sola ratione
 ab ea distingui. Quemadmodum e-
 nim si fingeremus, in Deo esse essen-
 tiam suam, & tria absoluta principia
 essentiæ in tribus personis, quarum
 quæuis ex essentiæ, & sua proprietate
 absoluta constaret: ita in verita-
 te quia diuina essentiæ, & essen-
 tia est, & ob suam infinitam vir-*

B. Hierony.

tutem

Similc.

B. Areopag. Dionys.

1. Cor. 8.

Encomium sancte Trinitatis ex B. Dionysio.

Greg. Naz. orat. 11. de pace, aliquando a med. Diuinae proprietates natura.

rutem tribus principijs, siue proprietatibus aequiualeat, ea sola tres constat personae aequae simplices sicut ipsa: quia in aequiualeatibus, vel aequipollentibus illud est ab omnibus confessum, & obseruatum, ut quicquid ex pluribus fieri potest, ex uno illis pluribus aequiualeat fiat. Quemadmodum quod decem, vel undecim argenteis nummis comparatur, uno aureo nummo illis aequipollente emitur.

Quod autem diuina essentia non tantum tribus principijs dictis, siue proprietatibus, sed omni reali perfectioni aequiualeat, docent B. Dionysius, & B. Gregor. Nazianze. Ille quidem lib. de Diuina nom. c. 13. siue postremo: *Hac nempe ratione sacra eloquia Diuinitatem totam, ut omnium caussam, unius appellatione concelebrant, & unus Deus ac Pater, & unus Dominus Iesu Christus, & unus atque idem Spiritus per excellens totius diuinae unitatis indiuiduum, eminentemque simplicitatem, in qua sunt omnia singulariter collecta, atque coniuncta, & ante super substantialiter comprehensa. Quocirca & omnia ad ipsam iuste referuntur, atque rediguntur, a qua, & ex qua, & per quam, & in qua, & ad quam omnia sunt, & constituta sunt, & permanent, & continentur, ac implentur, atque conuertuntur. Nihil denique in his quae sunt, inuenies, quod non uno (secundum quod omnis diuinitas super substantialiter nominatur) sit id quod est, & perficitur, atque seruetur. Nazianz. uero orat. 11. Ipsi autem unitatem, & eandem esse scimus Diuinitatis naturam, siue principio, & generatione, & processione cognitam, tanquam mente qua in nobis est, & ratione, & spiritu, semper eandem, semper perfectam, siue quantitate, siue quantitate, siue tempore, increatam, incomprehensibilem, nunquam seipsam derelinquentem, nec derelictam: uitas, & uitam: lumina, & lumen: bona, & bonum: glorias, & gloriam: uerum, & ueritatem, nec non Spiritus ueritatis: sancta, & sanctitatem ipsam. Deum unumquemque, licet solum contemplatione percipi possit, cum mens separata inseparabilia. Deum Trinum inuicem se cognoscentem, cum eodem motu, & natura, nil supra seipsam relinquentem, aut*

in aliquo transcendentem. Hae ille, qui idcirco uocat Deitatem, gloriam, & uitam in singulari, & glorias, & uitas in plurali, quia ipsamet essentia, & tres personarum proprietates idem omnino sunt ob iam dictam aequiualentiam: ita ut Deus benedictus propter eam praecise sit nec plus, nec minus illis quibus aequiualeat. Deus enim totus aequiualeat omnibus, ita ut sit valor omnis valoris: ut obolus si ualeret omnes monetas currentes, cui cumque monetae aequiualeat. Posita ergo aequiualentia, non solum uidetur Trinitatis simplicitas, & cuiusuis diuinae personae, sed etiam diuinarum personarum aequalitas: quia nil est in Deo nisi sua simplex essentia.

Quod si Patres interdum omnia absoluta communia tribus personis dixerunt, de absolutis illis intellexerunt, quae cum essentia conuertuntur, & non de proprietatibus. Et cum per relationes personas constitui dicunt, vel ex opinione sunt locuti, non ex fide: de qua per Concilia, aut Decreta non ita euidenter constat, vel relationes ut notas proprietatum constituentium personas accipiunt, quia alia nomina priora non occurrebant. Et quod habetur in Concilio Tolet. XI. nihil definit, sed illud prouincia le Concil. XIX. Episcoporum exponit suum sensum, & intelligentiam de Mysterio Trinitatis, & nihil ut prius disputatum, & cognitum sancit tanquam de fide ab omnibus tenendum: quemadmodum etiam Concilium Florent. nihil ibi de eo articulo quasi dubio & controuerso tenendum definiuit, sed obiter, & aliud agens illam sententiam secutum est. Hinc alij Doctores, & priores, & posteriores, aliter opinati sunt. Ait enim Rusticus lib. de Incarnat. in Acephalos: *Nos tres esse subsistentias ob hoc confitemur, eo quod non in eo quod est esse secundum naturam, sed in eo quod aequaliter unaqueque persona proprietatibus distinguatur. Id est Pater genuit, & non genitus: Unigenitus Filius, genitus est, non genuit: Spiritus procedit, & nihil aeternum ex eo. Idem docuit superius Hieronymus ad Alipium, &*

Deitate Nazianzenus gloriam & uitam in singulari numero: & glorias, & uitas in plurali cur nominet

Quo sensu omnia absoluta communia tribus personis dixerint Patres.

Similis oblectio ex Concilio XI. Toletano diluatur.

Rusticus.

B. Hieron.

B. Ioan. Damasc.

Iustin. Martyr tom. 3. init.

Essentia diuina per Genitum, & Ingentum, & Procedens: sicut in Iustino.

Prou. 30. Matth. 11. Propria nomina diuinarum personarum unde proficiantur.

Ioan. 4. Rom. 8.

Augustinum, & Damascenus lib. 1. c. 6. non solum relationes, sed etiam modos subsistendi docet nomine personarum significari. Et inter hos omnes Iustinus Martyr in expositione Fidei sub initium: *Unus uenera est ueritatis huius Deus, qui in Patre, & Filio, & sancto Spiritu cognoscitur. Cum namque ex substantia sua Pater Filium progenerit, atque ex eadem Spiritum produxerit, iure optimo quoniam, eandemque participant essentiam, una, eademque dignantur diuinitate. Quomodo igitur, dicit aliquis, non differt id quod gignit, ab eo quod gignitur: & quod procedit, ab eo unde procedit? Pater quippe ingentus est, a quo & Filius genitus est, & Spiritus sanctus processit. Idcirco non idem cum Patre Filius, & Spiritus sanctus. Ingentum, & Genitum, & Procedens, non essentiae nomina sunt, sed existentiae modi, modusque existentiae nominibus hisce denotatur. Essentia autem significatio nomine Dei designatur, ita ut sit differentia Patri ad Filium, & Spiritum iuxta existentiam modum, unitas autem siue identitas, iuxta essentiam rationem. Nam si ea, quae differentia sunt contemplatione perspicienda ueniant, hic quidem esse suum obtinere dicitur, ut ingentus, hic autem, ut genitus, hic uero, ut procedens. Sin etiam hypostasis, seu existentiae eius natura, & essentia sit significanda, communi Deitatis appellatione ea declaratur. Et concludens ait: *Atque haec quidem sufficienter ad probandum, non essentiam significari per Ingentum, & Genitum, & Procedens, sed existentias secerni, praeterquam quod existentia etiam denotant modum. Sic ille, insinuans per modos existentiae secerni personas inter se. Item secundum aliquos, nomina patris, & filij, non solum relatiua sunt, & ideo communia creaturis, atque appellatiua, sicut cum dicitur: *Quod est nomen eius, & quod nomen filij eius, si nosti? Et, *Constitor tibi Pater, Domine caeli, & terra sed etiam substantiua, & propria nomina sunt diuinarum personarum ab earum proprietatibus profecta, quae sunt generare, & generari: ideo absolute proferuntur. Nam & Pater tales quarit. Ipse Spiritus testimonium reddit****

Spiritu nostro: *Filius datus est nobis.* Unde Cyrillus libr. de Spiritu sancto, loquens de nominibus Dominationum, Potestatum, Virtutum, Thronorum, ait: *Nam talia nomina non substantias nominatorum commendant, significant autem honoris singulorum mensuram. In sancta autem Trinitate Pater, & Filius, & Spiritus sanctus non eminentiam quandam manifestant, sed quid sit id quod nominatur, indicant. Sic ille, nomina Patris, & Filij, & Spiritus sancti, ut absoluta accipiunt, & diuinis personis propria. Et Augustinus libr. 7. de Trinitate. initio: *Non enim aliud est Deo esse, aliud personam esse, sed omnino idem. Infra: In hac Trinitate cum dicimus personam Patris, non aliud dicimus quam substantiam Patris. Quocirca ut substantia Patris ipsa Pater est, non quo Pater est, sed quod est: ita & persona Patris non aliud quam ipse Pater est: ad se quippe dicitur persona, non ad Filium, vel Spiritum sanctum: sicut ad se dicitur Deus, & magnus, & bonus, & iustus, & si quid aliud huiusmodi. Et quemadmodum hoc illi est esse, quod Deum esse, quod magnum quod bonum esse, ita hoc illi est esse, quod personam esse. Haec Augustinus, docens, personam ad se dici, & substantiam significare, non relationem. Et haec mihi probabiliter edissera sint pro hac sententia, quam non ignoro a quibusdam falsitatis, & erroris nota inuri. Ego tamen ut priorem Thomae opinionem, ut admodum probabilior, amplector, ita in posteriori damnanda non ita rigidè agerem, ut quidam faciunt, praesertim cum hanc sententiam amplecti sint praecleari quidam & illustres ex Doctoribus Scholasticis.**

Generatio Verbi, & processio Spiritus sancti non repugnant Dei immutabilitati, & impassibilitati.

Quinto loco demonstrandum, generationi Verbi, & Spiritus proces-

B. Cyril. to. 2. circa fin.

Dominationum Potestatum, Virtutum, Thronorum, &c. nomina quid significant.

B. Aug. to. 2

Idem.

1. Sent. dist. 23. c. Quod autem notandum.

V. Argu. pro generatione diuina.

fioni non repugnare Dei immutabilitatem, vel impassibilitatem. Sed in primis præmittendum, paucos Arrianos episcopos, qui Nicæno Concilio interfuerunt, non consensisse in vocem Homusij, siue consubstantialis, vt refert historia Tripart. lib. 2. cap. 9. his verbis. *Quinque verò solummodo non receperunt, verbum consubstantialitatis reprehendentes, Eusebius Nicomedia Præsul, Theognus Nicæmus, Maris Chalcedonensis, Theonas Marmaricensis, Secundus Prolemaidis; dicentes consubstantiale esse, quod ex aliquo est, aut ex partitione, aut ex decursione, aut ex plātatione quidem, sicut ex radice germen: ex decursione verò, sicut patris filij: ex partitione autem, sicut ex massa aurea anuli duo, vel tres. Secundum nullum autem horum, inquit, est Filius Dei.* Hæc illi. Quæ quidem si vera essent, vt illi dicebant, primum mutatio esset in Deo, quam probare videntur. Filius enim, si productus est à Patre, eductus videtur de non esse ad esse. Et quia sine Patre, vel esse, vel agere non posset, eo egeret. Item, si generatus est Filius, passus est, & Patre imperfectior est: sicut passio præstat actuum. Corruptibilis etiam videretur, quia quod generatur, etiam corrumpi potest.

Sed his non obstantibus, respondendum est generationem Verbi sine aliqua mutatione esse. Nam Pater ipse immutabilis est. Non est Deus quasi homo, vt mentiat, nec vt filius hominis, vt mutetur. Filius etiam mutationis est expertus, de quo Propheta: *Initio tu, Domine, terram fundasti, &c. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.* Solum enim Deus est idem, quem tempora non mutant, vt solent homines mutare, ex pueritia in adolescentiam, inde in virilem ætatem, inde in senium, &c.

His autem Scripturæ testimonijs consentit ratio. Nam vel sola infinitas Dei Patris & Filij non potuisse accidere mutationem in Verbi generatione satis ostendit: cum enim Deus Pater infinitus sit, non potest partem suæ substantiæ abscindere, vel

seipsum dilatare, neque sua substantia decurrere potest, vel fluere, seu plantari. Hæc enim omnia corporum sunt finitorum. Filio etiam, vt pote infinito Pater nihil addere potest, quare nec mutatio accidere valet. Vnde Arrio probanti Dei mutationem, si ex sua substantia genuit: quia sic aut partem suæ substantiæ generando per derivationem perdidit, aut diuisionis vitium perpeffus est: respondet Athanasius in disputatione contra Arrium Laodicæ habitam coram Probo apud Vigiliam: *Quid magis Catholica, & Apostolica veritati congruat, religiosa mentis intentione respicite, vtrum fateri omnipotentem Deum impassibiliter ex seipso Filium generasse, an illud potius opinari debeamus, ne passionis vitio subiaceret, ex seipso, id est ex sua substantia, Filium generare non potuisse, ego enim id astruo, id clarissima vocis professione assevero, quod sicuti Deus impassibilis, ita & omnipotens est.* Infrà: *Volente igitur Deo, corruptibilis natura Virgo sine vilo pudoris damno filium generauit, & ipse qui incomparabiliter cunctis naturis incorruptibilior permanet, hoc sibi prestare non potuit, vt de sua substantia Filium incorruptibiliter generare potuerit?* Et Nazianzenus lib. 3. Theolog. ante dimidium: *Missos facito istos tuos fluxus, istas diuisiones, istas sectiones. In primis autem peruersum disputandi studium de incorporea natura, perinde, ac de corporea, & statim aliquid diuina generatione dignum in mentem venerit.* Euge. lib. de fide ad Hunericum: *Credentes ergo, Deum Patrem de sua substantia inseparabiliter Filium generasse, non dicimus ipsam substantiam, aut diuersam esse in Filio, aut diminutionem protulisse in Patre, & per hoc passionis posse vitio subiacere. Absit enim à nobis, vt talia vel opinemur, vel cogitemus de Deo: quia nos perfectum Patrem, perfectum Filium, sine sui diminutione, sine reliqua derivatione, sine omni omnino passionis infirmitate genuisse fideliter profiteamur.* Cyrillus lib. Theaur. 1. cap. 5. ante medium: *Peruersè, atque indoctè, propria corporum substantia incorporea accommodatis. In corporibus enim passio,*

B. Atha. to. vt. ante dimid.

Idem.

B. Greg. Nazian.

Eugenius.

B. Cyril. to. 2. init.

inciso,

Idem.

Quid propriū generationis humanæ, quid vero diuinæ.

Idem Damasc.

Ephes. 3.

inciso, & diuiso fieri dicitur: Deus verò cum incorporeus sit, nec incisus, nec diuisus generat. Et cap. 7. in princ. *Nam si vt homo, cum passione generat (Deus Pater) cur etiam vt homo, non creabit laboriose? Et infrà proponit exemplum Solis, lucem & calorem sine passione producentis.* Damascenus lib. 1. cap. 8. prope finem: *Quomodo ergo non similiter facit homo, atque Deus? Non similiter sane. Nam homo nihil ex non esse ad esse deducit, sed quodcunque facit, ex materia (quam præiacere oportet) facit, non volens solum, sed præcogitans, & mente præffigians quod est faciendum, & deinde manibus opus moliens, labore desudans, & fatigatione, frequenter autem & alterans, cum exercitium minime procedat, vt optabat. Verum Deus volens solum, ex nihilo ad esse cuncta perduxit. Simili quoque pacto, neque similiter generat Deus, & homo. Nam Deus cum in temporalis sit, & sine principio, & impassibilis, inde fluxus, substantia, & incorporeus, & solus infinitus, intemporaliter, impassibiliter, & absque vlla deflexione, decisione, substantia generat, & absque commixtione: & neque initium habet eius incomprehensibilis generatio, neque finem. Sine quidem initio, propter immutabilitatem, & incorporeitatem. Sine commixtione etiam propter incorruptibilitatem, & propter vnum solum Deum, nullo ind. gens altero. In fine, & incessanter, propter id quod sine principio, & intemporalis, & infinitus, & semper eodem modo se habens. Quod enim sine principio est, sine fine est. Hæc ille. Ex quibus dilucidum redditur, Patrem proprius esse Verbi sui Patrem: quod ille Verbo totam substantiam suam tradat, hic vero exiguam partem, & propterea hic femina indiget ad prolis procreationem, non Deus: qui quia proprius pater est, ex eo ad nos nomen patris & filij deriuatum est, vt cap. 9. idem idem Damasc. docet, & illud ex Paulo colligit, qui ait: *Flecto genua mea ad Patrem; ex quo omnis paternitas in celo, & in terra. Est autem Filius pro-**

ducatur; non tamen prodijt de non esse ad esse: quia diuinus Dei intellectus, qui purus est actus, nunquam sine Verbo suo fuit, quod quia eandem cum Patre substantiam habet, ab omni egestate, & dependentia, vel potentialitate, sicut Pater ipse, alienum est: Quod Verbum tunc proculdubio Patre egeret, ab eoq; penderet, quando ab eo actu existente ipse quasi in potentia existens prodiret: tunc etiam imperfectior esset, & corrumpi posset. Hæc enim omnia accidunt ob materiam, siue potentiam passiuam, transmutationibus naturalibus obnoxiam, & quæ vnico actu, & forma quiescere non potest. Hæc vero potentia non subest Diuinæ generationi: non enim Filius est à Patre, vt actus à potentia, vel forma à materia, sed potius vt actus ab actu, & forma de forma, & lumen de lumine, seclusis imperfectionibus. Idcirco nec Patre imperfectior, nec corruptibilis est. Licet enim sibi ipsi relinqueretur, nõ tenderet in nihilum, quia nec ex nihilo est: quia sicut Pater habet vitam in se metipso, id est, à nullo pendente, ita etiam Filius & Spiritus sanctus. Quam autem Filium genitum ob nostram imperfectionem passiuè concipiamus, & efferamus: nulla tamen in Diuina processione passio, vel potentia passiuæ est, sed actus purus. Pulchre autem Gregorius Nazianzenus lib. 3. Theologiæ sub initium loquitur: *Quin potius generationem eius & verbis inexplicabilem dicimus, & extra omnem temporis mensuram ponimus. Quam verò temporis appellationem omnem hic effugere studeamus, tamen vt maximam vim verbis efferamus, nunquam effloremus, vt illud quod supra omne est tempus, & temporis expertus, a sermone temporanei commercio vendicemus.* Hactenus ille. Vt ergo æternam generationem non possumus sine verbis temporis explicare, ita eandem, licet impassibilis existat, passiuis verbis necessariò efferimus, cum Filium natum, vel genitum dicimus, licet in re ipsa nulla passio, aut imperfectio interueniat.

Filius Deitur ex nihilo minime producitur.

Quomodo Filius, & Spiritus sanctus à Patre sint.

Ioan. 5.

Greg. Naz.

Isai. 53. & Act. 8.

Generatio & spiratio non repugnant aternitati.

VI. Argum. pro Diuina Verbi generatione. Mar. Victo.

Lib. 2.

Clem. Alex. operis init. Quo modo nos sumus ante mundi constitutionem, teste Clemete.

Ephes. 1. Ioan. 1.

Alex. Alex. B. Basil. ho. 16. paullo ante dim. to. 1. paullo a med.

Idem eodem tomo.

Greg. Naz. orat. de statu Episcopali, & dogmate.

Idem. Qua ratione Filius sit ex-pers principij.

Idem.

Mar. Victo.

¶ Sexto, sicut generatio Dei, vel spiratio, immutabilitatem Dei non tollit, ita nec aternitatem: quod vox ipsa Homusion indicat, dicente Victorino lib. 2. de Trinitate. Homusion ergo non ex nihilo, vel ex non extantibus: nec erat quando non erat: & ita vno verbo perijt omne Arrij venenum, quia eandem substantiam, & aternitatem signat. Hæc illè. Scripturis, & sententijs Patrum idem superius latè cõprobatum reddidimus. Hic tantum quedam ex Patribus annotanda. Clemens enim Alexandr. in Hortatorio ad Gentes: Nos autem sumus ante mundi constitutionem, qui eo quod esse oporteret, in ipso prius Deo sumus geniti. Dei Verbi sumus nos signenta ratione prædita per quem præsci sumus, quoniam in principio erat Verbum. Alexander Alexandrinus anathematizauit Arrium negantem Verbi aternitatè: vt habetur in hist. Tripar. lib. 1. cap. 13. Basilii in illud: In principio erat Verbum. Si autem in principio erat, quando non erat? Et in oratione contra tres Deos dicentes nos colere: Ne queras que inueniri non possunt: quomodo enim inuenies? Si enim quis asteris, à quo discere poteris? Hæc Magnus Basiliius. Nazianzenus oration. 17. circa medium: At Filius, siquidem Patrem tanquam causam accipis, non est sine principio: Filij enim principium Pater tanquam causa. Si autem à tempore principium intelligis, sine principio est: non enim à tempore principium habuit temporum Dominus. Et libr. 3. Theologiæ sub initium: Si ad tempus respicias, Filius, & Spiritus aquè atque Pater principij expertes erunt. Nam ex quibus tempus existit, ea profectò temporis rationi non subduntur. Ibidem paullo antè: Si pergas quærere quando fuerit Pater? subijciam nunquam non fuisse, vt & sic aterni sint, & Filius, & Spiritus sanctus. Victorinus lib. 2. de Trinitate: Si in principio erat Λόγος, & Λόγος erat ad Deum, quoniam principium antè nihil habet: si enim habuerit, de-

finis esse principium, ex aeterno Deus, & ex aeterno Λόγος. Idacius de Trinitate. Sacriligium est dicere Patrem sine Filio, lucem sine splendore, aut fortitem sine virtute, aut sapientem sine sapientia sua fuisse. Et de Aetio Arriano lege Tripartitam libr. 5. cap. 13. Cyrillus libr. 1. Thesaur. cap. 5. initio: Is autem de quo dicitur, Qui est, Qui erat, & Qui venturus est, aternus esse certè significatur. Infra: Diuina Scriptura, erat, & qui est, & sum, & eram, ceterasq; huiusmodi voces, de Verbo solummodo dicunt, de creaturis autem non illas ponunt, sed potius olim, & pridem, & antea, & fuit, & factum est, ceterasq; huiusmodi. Significat porro hæc Verbi aternitas ad Patrem, Patrem nunquam fuisse in potentia ad producere, & Verbum nunquam in potentia ad produci, sed actu ab aeterno Patrem gignere Filium, & Filium ab aeterno gigni à Patre. Quod mirum esse non debet, si effectus in creaturis coëtus est suæ causæ, vt calor igni, splendor luci, verbum menti, saltem Angelicæ. Adde historiam Tripartit. libr. 9. capit. 40. testantem quosdam Arrianos negantes, Patrem fuisse ante Filium, alios verò, existisse Patrem non extante Filio, & de his hætenus nobis sit dictum.

Generatio & processio non repugnant beatitudini Dei, aut naturæ intellectuali prædita libero arbitrio.

¶ Septimò, Diuina generatio, & spiratio passiuæ, quæ processio vocatur, sicut actiuæ aspiratio, dicitur productio, non repugnat naturæ diuinæ intellectuali libero arbitrio prædita, nec eius beatitudini. Cum enim natura diuina sit maximè à materia separata, maximè intellectualis erit, & intellectualis fecunditas, & eius proles ab intellectu prodibit, qui vt natura quædam fecunda, Filij principium dice-

Idacius.

Histo. Trip.

B. Cyril. to. 2. in princ. Apoc. 1.

Histo. Trip.

VII. Argum. Filius Dei generationem à Patre per intellectum, & non per voluntatem esse demonstratur.

tur,

Gen. 1. & 2.

Clem. Alex. tom. 2. Plato. Idea quid secundum Platonem.

Mar. Victo.

Arrianorum Sophisma diluitur.

Hist. Trip.

tur; quatenus verò intellectualis est, Verbum præferet. Adhæc ex humanis facultatibus solum intellectus & voluntas Deo absque metaphora tribuuntur: cum ergo intellectus prima facultas sit, eius operatio, siue functio erit Verbi generatio, quæ prima operatio intima est. Præterea in Angelo, & homine, qui Dei imago sunt, videmus operationem intellectus præcedere illâ voluntatis: quem admodum in brutis animantibus apprehensio præcedit appetitionem, & in sensu carentibus instinctus naturalis naturalem præcedit appetitionem. Ergo in Deo, cuius imago, vel vestigium sunt in creaturis impressa, prima operatio intellectus erit, id est, generatio Verbi, secunda operatio voluntatis, id est, Spiritus sancti productio. De quibus Clemens Alex. lib. 5. Stromat. circa princ. In Phædro autè Plato veritatem declarauit esse ideâ. Idea autem, est Dei intelligentia, seu quodam mète diuina intelligitur, quod quidem Barbari (id est, Iudæi) dixerunt Λόγος Θεός, id est, Dei Verbum, seu rationem. Et Victor. lib. 3. dicit Deum Patrem se mouendo, & foris spectando, id est se intelligendo, geminum fieri, hoc est, Filium qui alter ipse est, generare. Et vt Arriani Filium creaturam facerent, dicebant eius productionem esse voluntariam, sicut aliam creaturam, hoc sophismate illusi, & illudentes: Aut nolens Pater Filium genuit, & sic coactus, & necessitate ductus; aut volens, & ita liberè, & contingenter genitus, & Filius voluntaris, ac per hoc creatura est. Vnde voluntate Patris electum dicebatur, & per adoptionem Filium, vt testatur Tripar. hist. lib. 1. c. 13. Sed in tali Sophismate latet æquiocatio. Non enim potest dici, quod nolens genuit Filium Patrem, quasi coactus, & necessitate constrictus: quinimò volens, & summè sibi complacens Filium generat. Quia enim esse, velle, & posse, in Deo idem sunt, quicquid est, vel esse potest in natura diuina ex his quæ ad perfectionem eius pertinent, & vult Deus voluntate concomitantia, & necessario in ea est. Idcirco non ita vo-

lens vel est, vel generat Deus quasi ex consilio, vel contingenti voluntate, quæ a principio præcedente Verbi generatione, vel suum esse, sicut præcedit mundi creationem, sic vel generet: idè nec hoc modo voluntatis genitus est Christus. Non ergo coactè, nec egens Pater generat, sed volens voluntate cõplacentiæ. Hinc Naz. lib. 3. Theol. ini. de Platone loquens: Quæquæ autem quidam ex his, qui inter Græcos sapientia opinione floruit, arcant hoc inefabile profusam diuinæ bonitatis abundantia ausus est nominare: siquidem vbi de prima & secundæ causis differit, aperte sic loquitur: velut patera superfuso liquore effluit: nos tamen ne decori Deitatis oblit, quasi coactæ generatione, & velut natura superflua abundantiam, qua contineri non possit, Deo tribuamus, tale aliquid nõ audemus. Hilar. lib. de Syno. Nõ enim coactus Pater, vel naturali necessitate ductus, cum nollet, genuit Filium: sed mox vt voluit, sine tempore, & impassibiliter ex se eum genitum demonstrauit. Ambros. lib. 3. de Spiritu sancto. cap. 1. ante med. Pater quod dedit mihi, maius omnibus est: ex istis ipsis verbis, de quibus calumniam struunt (Arriani) vnitas diuinitatis aduertitur, non indigentia largitatis. Dedit Pater per generationem, non per adoptionem. Dedit quasi id quod esset in ipso diuino iure natura, nõ quasi liberalitatis gratia quod deesset. Cyril. lib. 1. Thesaur. c. 8. a med. Omnia hæc Filius Patri est, Consilium, Voluntas, Verbum, Sapientia. Et lib. 2. Dialog. de Trinit. prope fin. Est enim non absque voluntate, quæ est naturaliter, cum voluntas cum natura eius simul currat, vt sit quæ est. Paullo post: Dico, debere nos animabus nostris de Deo sententiam optimam includere, & cogitare, quod nihil quidem præcesserit Filij natiuitatem, neq; prius orta sit voluntas quam is qui genuit: fuerit autè simul Pater Deus, & volens, vt esset Pater. Est enim nõ sine voluntate quod est, neq; necessariam in hoc sustinet volitionem. Quod autem non contingenter, nec præuio consilio, & voluntate, sicut creaturam, sed naturaliter, & necessario Filium produxerit, asserunt etiã Patres. Athanas. ferm. 4. contra Arria-

D. Gregor. Naz.

Platonis de diuina generatione sententiã Nazianzenus quæ rejiciat.

B. Hilar. li. de Synodis, in exemplo fidei Symonis ab Orientalibus conscriptæ can. 15. paullo antè dimid. Amb. to. 2. prope fin. Ioan. 10. B. Cyril. to. 2. init. Idem eodem to. 2. a med.

Idem.

Eadem veritas Patrum testimonio confirmatur. B. Atha. to. 1. inter prin. ac med.

nos, prope fin. *Vt enim bonus esse, non ex voluntate incepit, cum tamen non inuitus, nolensq; bonus sit: nam hoc ipsum quod est, cum voluntate sua est: ita quoq; quoddam Filius ille sit, etiamsi non ex voluntate principium ductum est, non tamen inuito illi, & prater sententiam Filius extitit. Sicut enim volens, cupitorq; est sua essentia, ita quoque Filius, qui illi ex substantia proprius est, non est illi inuito superinductus. Item Nazian. lib. 3. Theolog. circa princ. Non igitur quod a voluntate proficiscitur, statim erit voluntati tribuendum (neque enim fuerit hoc omnino consentaneum, vt nec genitum generationi, nec audiendi facultate perceptum, ipsi sono ad scribendum est, sed ipsi volenti, generanti, & loquenti.) Sic ille, docens, Christum non esse Filium voluntatis, sicut auditio soni, vel genitus generationis. Aug. lib. 15. de Trinit. Acute sane quidam, respondit heretico versutissimè interroganti, virum Deum Filium volens, an nolens genuerit: vt si diceret, nolens, absurdissima Dei miseria sequeretur: si autem volens, continuè quod intendebat, velut inuisita ratione concluderet, non natura esse Filium, sed voluntatis. At ille vigilatissime vicissim quasiuit ab eo, vtrum Deus Pater volens, an nolens sit Deus, vt si responderet, nolens, sequeretur illa miseriam, quæ de Deo credere, magna insania est: si autem diceret, volens, responderet ei, Ergo & ipse Deus est sua voluntate, non natura. Quid ergo restabat nisi vt obmutesceret, & sua interrogatione obligatū insolubili vinculo se videret? Cyrillus lib. 1. Thesauro. cap. 8. paullo antedididit. Si ergo voluntas creaturas præcedit, quamuis opus statim ad voluntatem Dei sequatur, non est Filius creatura, per quem omnia facta sunt. Quare nec voluntas generationi eius præintelligitur, sicut in creatione creaturæ. Non ergo voluntate (vt creatura) factus est; sed erat, & est consilium Patris, in Patre, vt proprium Paternæ essentia germè. Infrà: Nam sicut bonus, & omnipotens est (Pater) quæ quamuis non habeat præcedente voluntate, ac electione consilij, non tamen inuitus hæc habet, vult enim id esse quod est: sic licet non ex voluntate genuerit Filium, non tamen inuitus ha-*

bet eum, sed diligit, vt scriptum est. Et sicut hypostasis Patris est, non quia ipsam esse voluit, sed quia est, nec ipsam esse non vult: sic & Filius ex Patre non inuito nascitur, nec tamen voluntas generationem eius præcedit. Rursus lib. 2. Dialog. de Trinit. sub finem: At si Deus ac Pater non habet verè naturam generatiuam, volitione autem mouetur ad hoc vt possit gignere, tunc iam dicitur quodammodo, quod ipse demonstratur suam fecisse naturam generatiuam, & inductus in hoc quod non erat. Damascen. lib. 1. cap. 8. sub finem: Generatio quidem sine principio, & æterna, natura opus est, & ex substantia eius: ita vt is qui generat, mutationem non habeat ullam, & vt non Deus, primus & posterior sit, atque additionem signet: Creatio verò a Deo, cum voluntatis opus sit, non coæterna Deo est: quandoquidem suapte natura capax non sit, quod de non esse ad esse deducitur, coæternum illi esse, qui sine principio, atque aliquid sempiternum esse.

Argumenta quæ fiunt contra Trinitatem, soluntur.

¶ Octauo loco ac postremo soluenda quædam argumenta, quæ contra Trinitatem fiunt. Ac primò quidem argumentantur ex eo, quod persona est ens vnum completum per se subsistens, & rationale, & cui actiones tribuuntur: & quia essentia est ens vnum, quo Deus in se subsistit, & a creaturis distinguitur, idèd cum hæc essentia in Patre sit, non videtur quomodo sit in Filio, quia non esset vnum indiuiduationis principium, quia esset commune alijs. Secundò, quia Pater, & Filius cū in vna essentia sint, vnum & idem inter se erunt: Quia quæcunque sunt eadem vni tertio, sunt eadem inter se. Tertio, Syllogismus contexitur expositorius; Essentia diuina est Pater, eadem quæque est Filius: ergo Filius Pater erit, & ita erit vna persona. Quarto, non videtur quomodo Pater eandem essentiam tradat Filio, & illam non amittat.

Ioan. 5.
Idem eod. tom.
B. Damasc.
Generatio a creatione quid differat
Quæ contra Trinitatem fiunt argumenta referuntur.
I. Argum.
Secundum. Ioan. 10.
Tertium.
Quartum.

Naz. Greg.

Aug. tom. 3.

1. Sent. dist. 6. c. 1. & c. prædicta tamen.

Catholici cuiusdã ad quendam Arrianum acuta responsio.

Cyril. to. 2. init.

Ioan. 1.

Idem.

V. Argum.

Quintò, processio Verbi à Patre, vel Spiritus sancti ab vtròq; derogat primi principij rationi: nam si Pater, & Filius, & Spiritus sanctus vnum principium sunt, quomodo productus Filius, & Spiritus sanctus, qui ab alio sunt, & ab alio procedunt, primū principium esse poterunt? Sextò, videtur superfluum ponere in Deo plures personas, cum æquè vna persona perfectus sit Deus, & infinitus, ac si essent duæ, vel plures personæ: quid ergo opus ponere numerum tot personarū? Septimò, videtur superfluum ponere in Deo generationem, quam natura ad hoc instituit, vt indiuidua, quæ in seipsis non possunt subsistere, saltem ministerio generationis in specie permanent. Vnde & illa, quæ incorruptibilia sunt, & in seipsis semper permanentia, non generant, vt Angeli alios Angelos non producant, neque cæli qui æterni sunt, alios cælos. Cū ergo Deus æternus sit, & perpetuitate gaudeat, non est cur illi tribuamus generationem, & fecunditatem.

Soluuntur argumenta proposita. Personarum modis accipitur.

August. lib. 6. De Trin. cap. 6. initio, tom. 3.
Dionys. lib. De diu. nominib. c. 1. sub initium, ac sepe dem cept.
Personæ cur plures in Deo.

Ad primum dicendum, personam sumi posse dupliciter: vel pro re, quæ per se subsistit, & ab alia distinguitur: atque ita sicut vnus tantum est Deus, ita vna persona, & vnicum suppositum. Vnde Augustinus: Non aliud est Deo esse, aliud personam esse, sed omnino idem. Et Dionysius lib. De diuin. nominib. vnum, & indiuiduum Deum nominat: pro quo personæ nomine accepto Deus vnica tantum persona est, atque eodem modo Philosophi & Infideles nomine personæ vsi sunt. Et ita argumentum demonstrat, Deū vnicam tantum esse personam, & Diuinam essentiam vnum indiuiduationis principium, reliquis minimè communicabile. Quia tamen illa eadem essentia communis est tribus personis, ob suam infinitam fecunditatem, ob quam etiam easdem constituit; idcirco secum patitur personarum pluralitatem, nomine personæ magis propriè accepto, nēpè pro rationali indiuiduo per se subsistente, & nulla ratione pluribus communicabili: iuxta quam significationem nec Deus vna persona est, nec essentia vt talis vnū

indiuiduationis principium, sed tribus potius quasi indiuiduationis principijs æquiualens, & tres personas propriè sumptas constituens. Hinc Tertullianus lib. in Praxean, exponens id: Ego, & Pater vnum sumus, ait: Vnum dicit neutrali verbo: quod non pertinet ad singularitatem, sed ad vnitatem, ad similitudinem, ad coniunctionem, & reliqua. Ita quidam respondent ad hoc argumentum. Sed quia hæc solutio videretur admittere quartam substantiã communem tribus personis, vt Deus vnus sunt ultra tres alias, quæ singulis personis distinctis tribuuntur; idèd verior, ac solidior responsio est si negetur minor: nec enim essentia subsistit in vna substantia communi tribus personis, quæ non est, sed tantum subsistit in tribus substantijs trium personarum.

Ad secundum dicendum, axioma illud: Quæcunq; sunt eadem vni tertio, sunt eadem inter se, rectè esse intelligendum, vt Aristoteles lib. 3. Physicor. tradit, nimirum quæcunq; sunt eadem vni tertio, non tantum re, sed etiam ratione: nam relationes eadem sunt cum essentia Diuina re ipsa, non tamen ratione: idèd non sunt eadem inter se. Sicut, verbi gratia, non valet ista consequentia: Motus est actio, & motus est passio: ergo idem est actio & passio: nam re ipsa quidem sunt vnum & idem, non tamen ratione: quia motus est actio quatenus agit, & motus est passio ea ratione, qua patitur, & recipit. Deinde axioma illud in his tantum locum habet, quæ inuicem conuertuntur, & non in alijs: neque enim quia rationale, & irrationale idem sunt cum animali, idcirco rationale, & irrationale idem erunt. Quia enim essentia communis est, & Pater, & Filius singularis, non valet in illis argumentum: Sic ergo Pater, & Filius eo modo quo sunt vnum & idèd cum essentia, nēpè vnitatem essentia, eodem modo sine ambiguitate, & æquiuocatione sunt vnum & idem inter se, quia in vna essentia conueniunt.

Ad tertium de syllogismo expositorio dicendum, latere in eo accidentis fallaciam. Neque enim sequitur,

Ioan. 10. Tertul. paulo ante operis dimid.

Cur dictum in neutro genere: Ego, & Pater vnum sumus.

Aristot. Illud Axioma: Quæcunq; sunt eadem vni tertio, sunt eadem inter se, quomodo verum sit.

demonstrato homine aliquo, Hoc est musicum, & hoc est album, ergo musicum est album: nec lacte demonstrato, valet sequela, Hoc est albu, & hoc est dulce, ergo album est dulce: sed inferendum est, ne fallaris, in primo quidem: Ergo aliquid quod est musicum, est album; in secundo vero: Ergo aliquid quod est album, est dulce. Et ita recte inferitur in materia proposita: Ergo aliquid quod est Pater, est Filius: quia essentia Diuina est Pater, & eadem est Filius.

Ad quartum, quomodo possit Pater communicare Filio naturam suam, & illam eandem sibi retinere, dicendum est, illud Deum posse, si nos possumus conceptum nostrum alteri communicare, illum nobis ipsis retinendo, & Sol radios lucis, quos nobiscum comunicat; & si Deus omnia alia sua dona nobis comunicat, ita ut eorum dominium penes se retineat. Ait enim Eusebius lib. De præparat. Euangelica ex Numenij Philosophi doctrina: Res quidem humana (inquit ille) ab eo qui dat, ad accipientem transeunt: diuina vero à Deo dantur, & ab eo non absumunt: quale quid scientia est, quam qui accipit, melior factus est; qui autem dedit, nihil amisit. Lucerna etiam ab alia lucerna sic accenditur, ut prima non extinguatur. Materia enim alterius ab igne alterius accenditur. Sic & scientia non recedit à dante, & tamen in accipientem transiit, cuius causa humana non est. Substantia vero qua scientiam habet, idem est apud Deum dantem, & apud accipientem. Christiano digna Philosopho sententia. Hilarius lib. de Trinit. Pater vniuersa potius que sua sunt, sine damno impartientis indulget. Et Cyrillus asserit Patrem ita genito Filio dedisse virtutem creandi, ut eam ipse non amisit.

Ad quintum respondemus, derogare processionem vnius rei ab altera rationi principij, si productum haberet distinctum esse à producente: tunc enim productum primum principium non esset: hic autem cum Filius, & Spiritus sanctus per productionem eandem naturam quam Pater habet, possideant, fit, ut non obstante

processione vnius ab altero, primum principium esse possint. Et ita quidam vocant Patrem, Principium principians, & imprincipiatum: Filium vero, Principium principiatum, & principians: Spiritum vero sanctum, Principium principiatum, sed non principians, quia ab eo nulla diuina Persona sumit originem.

Ad sextum dicendum, verum esse vnam personam æquè esse perfectam, ac duas, vel tres: reliquæ tamen propterea non sunt superflue; quia habent eandem Deitatem; & superfluitas in rebus, non in personis est reicienda. Ideò superfluum est ponere plures Deos; qui essent, si vna persona ab alia non procederet. Sed processu posito, vna persona accipit eandem Deitatem ab alia. Ergo in Deo numerus personarum ponitur, ut perfecta sit felicitas, & beatitudo in societate, & consortio mutuo: non autem numerus rerum, quia talium numerus diuisionem, vel aggregationem (quæ defectum arguunt) significaret. Cum ergo ab Augustino dicitur: Res, quibus fruendum est, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus est: intellige res posuisse pro personis.

Ad septimum dicimus, Angelos, & cælos non producere sibi simile, quod non sint omnium rerum autores, & conditores, quemadmodum de Deo fatemur, qui omnia ex nihilo produxit; & ob eam causam necessarium est quamlibet perfectionem quæ est in creaturis, eminentissimo modo in illo existere. Et quia perfectio quædam est æternitas, siue perpetuitas, quam Angeli, & cæli possident, Deo tribuenda est. Et quia in his inferioribus virtus generandi magna est perfectio, sicut è contrario sterilitas defectus; propterea hæc quoque perfectio Deo est adscribenda, ut scilicet æternus æternum generet Verbum, sine vllò tamè defectu, vel corruptione, id est, sine defluxu materiæ, sine motu, sine tempore, & cæteris omnibus defectibus semotis, qui generationi nostræ insunt. Vnde ipse vendicans sibi hanc gignendi virtutem, ait: Dominus dixit ad me; Filius meus es tu, ego hodie genui

tionem habere primi Principij queant.

August. lib. I. de doctrina Christi. c. 5. tom. 3. initio. Quomodo accipiendum verbum Augustini: Res quibus fruendum est, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus est. Cur Angeli, & cæli non generent.

Psal. 2. & Heb. 1. & 5.

Quomodo Pater eandem quam Filio dedit essentiam suam apud se retineat.

Euseb. lib. 1. De præparat. Euangel. cap. 10. aliquanto à medio, tom. 1. Numenij philosophi Christiani dictum.

Hil. lib. 7. de Trinit. circa finem.

Cyrl. lib. 1. Theaur. cap. 7. propè finem. tom. 2. in principio.

Quia ratione Filius & Spiritus sanctus cum à Patre procedat, tra-

Isai. 66.

te. Et alibi: Nunquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit Dominus? Si ego qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero? Et si ergo Angeli non generent, quod sint incorruptibiles; non tamen recte inferitur: ergo nec Deus generat, qui extra omnem corruptionem, & mortalitatem positus est: quia Deus, & hominis, & Angeli perfectiones, semotis vtriusque; imperfectis, possidere debet. Angeli vero quia spiritualis naturæ, quæ est indiuisibilis, non possunt decidere naturæ suæ partem; ut homo facit. Dices similiter; Deus est indiuisibilis, & spiritualis naturæ, ergo nec generabit. Sed Deus est spiritualis naturæ, & infinitæ; ob quam se totam in alterum potest communicare: sicut Angelus, qui limitata, & finita naturæ existit. Et homo generat, ut conseruetur in specie, quia in indiuiduo non potest, quia hoc est proprium naturæ lapsæ post peccatum; quæ ob id morti adiudicata est. Et tamen prius non existente peccato, & nulla existente morte generare

Qua ratione cum Deus sit indiuisibilis, gignere possit.

Homo cur generet.

Gen. 3. Deus cur generet.

potuisset. Et ita in Diuinis non est generatio ut Deus conseruetur in specie, sed ob infinitam naturæ Diuinæ fecunditatem, quæ est summa perfectio. Multa alia argumenta poterant produci, quæ Arriani in tam inuidiam Fidei veritatem obiectabant, quia mendacium multiforme est, & fecundum, sed non existimaui operæ pretium ea recitare, cum ex dictis facile omnia resolui queant, & in Commentariorum horum progressu commodius, si quæ fuerint, expedientur. Deum, Dominumque nostrum, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum deprecemur, ut pro sua ingenta bonitate omnes Iudæos, & Gentes ad huius Fidei lumen vocare, & perducere dignetur, ut sua die ex credentibus reddat intelligentes, & ex malis discipulis magistros & Doctores aliorum efficiat; & in Fidei, & intelligentiæ suæ præmium beatam sui ipsius visionem, & fruitionem æternis seculis duraturam nobis largiter conferat. Amen.

Mendacij natura.

TRACTATUS XIII.

IN Quo exponitur illa sententia: Omnia per ipsum facta sunt.

Ratio connexionis.

VI per superiores propositiones B. Euangelista eminentius de Deo locutus est, nunc ab æterna, & arcana generatione ad exteriorem eius fecunditatem deuoluitur. Prius enim verba fecit de Deo ut Deus est; nunc vero de Deo ut Creatore dicere aggreditur. Fuit enim Deus, ab æterno Deus; non tamen ab æterno actu Creator, quandoquidem nihil ab æterno creauit. Est etiam Dei, quam Creatoris absolutior, & eminentior appellatio. Cum ergo hæc tenus declarauerit, quid Moyses per Elohim intellexerit, modo declarat quod dixit: Crea-

Gen. 1. Ibidem

uit cælum, & terram. Deinde pulchrè est explicatum esse Verbi ex æternitate, habitatione in sinu Patris, Deitate, origine, distinctione, coæternitate cum Patre: nunc eius exponit virtutem, & potentiam, dicendo: Omnia per ipsum facta sunt. Egit hæc tenus de Verbo per comparisonem ad Deum Patrem, nunc quomodo se habeat respectu creaturarum omnium in genere, & deinde ad eos qui inter Creaturas præcipui sunt, homines scilicet. Ad cuius sententiæ explanationem, primo omnium examinanda, & scrutanda est litera. Secundo, exclusis, & reiectis alijs, sensus verus & germanus est tra-

Propositio

dendus.

dendus. Tertio ostendendum, Verbum mundum fecisse, ita ut ipsum nequaquam factum fuerit. Quarto & ultimo Fides, & Charitas, & boni ac studiosi mores ex hac sententia edificandi sunt.

Proposita sententia, Omnia per ipsum, &c. Iteralis sensus quorundam rejicitur.

Facere, & creare quid differant.

Gen. 2. Supra 1.

Ad primum igitur, volunt quidam, claritatis gratia, ad ambiguitatem tollendam, melius fuisse interpretari per illud, vel per idem, quam per ipsum; ne forte possit ad Patrem referri. Sed certe scrupulosa est ista religio verborum: nam cum institutus sit sermo de Verbo, relatiuum, per ipsum, ad aliam personam non poterat referri, quam ad personam Verbi.

Secundo considera, verbum, Facta, accipi pro, creata, non quidem ex vocabuli, quasi creare, sit ex nihilo producere; facere vero, ex materia preiacenti: nam hinc rigorem verborum non obseruat Scriptura; que asserit Deum creasse hominem ex limo terrae, & creasse Deum cetera gradia, cum tamen ex materia creauerit; praecessit enim: *Producant aquae reptile animae uiuentis*. Contra vero dicitur facere ex nulla materia subiecta, ut hic, & in Symbolo Nicæno in Ecclesia decantato affirmamus: *Credo in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem caeli, & terra, visibilium omnium, & inuisibilium*: & tamen id est cum eo quod in Symbolo Apostolico dicimus: *Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem caeli, & terra*. Et quod dictum est in Genesi: *In principio creauit Deus caelum, & terram*, Septuaginta verterunt: *In principio insaluos*, id est, fecit. Ergo neque creare, neque facere, ex vi vocabuli habet, ut significet productionem ex nihilo: maxime cum homines ex placito, & voluntate imposuerint nomina ad significandum. Et productio ex nihilo non omnino erat illis cognita; ideo non erat probabile, ut actionem ignorantiam luminis naturae aliquid verbo representare uellent. Vtrumque tamen, & creare, & facere, sumitur pro productione ex nihilo, ex circumstantiis locorum Scripturae: ut hic, cum dicitur: *Omnia per ipsum facta sunt*. Si omnia, ergo ipsa materia, ex qua cuncta constant; ac proinde ex ni-

Ibidem.

Nomina.

Creare, & facere, quando idem sit quod ex nihilo producere, vtu Scripturae.

hilo producta sunt. Et verbum, Creare, in illo loco, *In principio creauit Deus caelum, & terram*, accipitur pro productione ex nihilo: quia ante coelum, & terram, quae sunt primae partes mundi, nihil erat.

Tertio aduerte, praepositionem illam, per, vel Graece *διὰ*, non significare inferiorem aliquem gradum, vel ministerium, quemadmodum Arriani caecutientes asserbant: contendebant enim hac ratione se Verbum Patre inferius effecisse. Sed certe falsi sunt, & fallere alios volebant: & hic error inueniuntur accepit ab Origene, qui tomo 2. in Ioannem ex his verbis colligit Patrem maiorem esse & superiorē quam sit Verbum. Nam haec praepositio *Per*, in Scripturis sanctis & Patri, & Filio, & Spiritui sancto sine discrimine attribuitur. Vnde licet Basilius lib. de Spiritu sancto consideret, apud Philosophos particulam, *a quo*, tribui artificiali; *per quod*, instrumento; *ex quo*, materiae; *propter quod*, fini; *ad quod*, vel *iuxta quod*, exemplari; *in quo*, loco, & tempore: Scriptura tamen his particulis non ita semper cum tanto rigore uti consuevit. Ut enim Spiritus sanctus non est tempus, nec locus, cui particulam *in quo*, tribuamus: & Pater, cui accommodatur, *ex quo*, non est materia: ita & Filius, cui attribuitur *per quod*, non est instrumentum, & illi tribuitur *in quo*: *In quo*, inquit Paulus, *condita sunt vniuersa*; &, *Nonisime diebus istis locutus est nobis in Filio*: *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem*. Et de solo Patre intelligenda est sententia Apostoli: *Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia*, secundum Victorinum libro 1. de Trinitate. Basilius vero lib. de Spiritu sancto, & Ambrosius lib. 4. de Fide, ad Filium solum illum locum ferendum existimant: quamuis Augustinus lib. 1. de Trinitate interpretetur aptando singulas particulas ad singulas personas Trinitatis: nempe, ex ipso Patre, per ipsum Filium, & in ipso Spiritu sancto. Ambrosius vero libro 2. de Spiritu sancto ostendit, illas tres particulas communes esse toti Trinitati, & singulis eius personis: & ita Pauli dictum interpretatur, ut totum conueniat

Particulas Per, in Scripturis non semper instrumentum seu, ministerium, sed etiam efficientem causam saepe significare, contra Arrianos. Orig. par. 2.

Basil. c. 3. et 4. to. 1. prope finem.

Particulas, A quo, Per que, In quo, ac similes, Scriptura singulas singulis diuinis personis interdum accommodat.

Coloss. 1. Heb. 1. Ephes. 1.

Victorin.

Basil. cap. 5 tom. 1. prope finem.

Ambros. c. 6. tom. 2. circa finem.

August. c. 6 tom. 3. sub initium.

Ambros. lib. 2. de Spiritu sancto. c. 10. tom. 2.

Christo:

Idem c. 12. Particulae Per, Patri, & Filio, & Spiritui sancto apud Paulum accommodari.

1. Cor. 1. Ibidem. Heb. 2.

Hebr. 6. & Gen. 12. & 17. & 22. Gal. 4. Act. 1. Ephes. 3. 1. Cor. 2.

Dictione Ex quo, singulis personis ab eodem assignari. Infra 8.

Ephes. 4.

Coloss. 2.

Particula In quo, Pat. i, & Filio, & Spiritui sancto citi adaptari.

Psal. 59. Psal. 17. Rom. 1. Ioan. 3. 1. Cor. 5. Ephes. 5.

1. Cor. 5. Chrysof. homilia. 4. in Ioan. tom. 3. initio.

Christo: deinde ut totum conueniat Patri: tertio ut totum conueniat Spiritui sancto. Et idem constanter docet lib. 3. de Spiritu sancto. *Nihil igitur euincere possunt Arriani ex hoc loco: Omnia per ipsum facta sunt, ubi, Per, tribuitur Filio, cum alibi tribuatur ipsi Patri, & Spiritui sancto*. Dicitur enim 1. Corinth. 1. *Paulus vocatus Apostolus Iesu Christi, per voluntatem Dei*. Infra: *Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filij eius*. Et ad Hebraeos. *Decebat enim eum, propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, autorem salutis eorum, per passionem consummare*. Vbi sermo est de Patre, quia consummare, actiuum est, sicut Graece *τελειῶσαι*, & non, consummari. Et iterum in eadem Epistola. *Dens iurauit per semetipsum*. Et ad Galatas. *Quod si filius; & haeres per Deum*.

Datur etiam particula, Per, Spiritui sancto. Vnde Acto. 1. *Per Spiritum sanctum quos elegit, assumptus est*. Et iterum: *Corroborari per Spiritum in interiori homine*. Item: *Reuelauit per Spiritum suum*.

Rursus particula, Ex quo, quam Haeretici attribunt Patri, & Per, Filio (ut colligunt ex 1. Corinth. 8. ubi dicitur: *Nobis tamen vnus Deus, Pater, ex quo omnia, & nos in illo*: Et vnus Dominus, Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum) tribuitur etiam Christo. Vnde ad Ephesios dicitur: *Crescimus in illo per omnia, qui est caput, Christus: ex quo totum corpus compactum, & connexum, &c*. Et ad Colossenses. *Non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus, & coniunctiones subministratum, & constructum, crescit in augmentum Dei*.

In quo, etiam attribui solet Spiritui sancto, datur tamen plerumque Patri: In Deo, David inquit, *faciemus virtutem*. In Deo meo transgrediar murum: In voluntate Dei veniendi ad vos: *Venit ad lucem, ut manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta*. Tribuitur etiam sine scrupulo frequenter Christo: In Christo Iesu per Euangelium ego vos genui. Ego autem dico in Christo, & Ecclesia. Et alibi: *In nomine Domini nostri Iesu Christi*. Quod factum est, ut doctè annotauit Chrysofostomus, ad insinuandam Diuinæ substantiae, & essentiae

in tribus Personis vnitatem, non autem aliquam inaequalitatem. Quanquam, ne quid dissimulemus, trium personarum proprietates aptissime exprimuntur his tribus, *A quo, Per quem, In quo*: nimirum Principio, Medio, & Fine. Nam, *a quo*, principium est totius motus, siue exterioris, siue interioris, diuinæ scilicet propagationis: *Per quem*, medium vtriusque perfectionis, ac fecunditatis; *In quo* vero, finem, statum, & complementum vtriusque propagationis, ac fecunditatis explicat. Principium in diuinis, primaque deitatis persona, est Pater, a quo omnis & arcana, & extrinseca lux sui motus (teste Dionysio) initium sumit: medium vero in Deo, ac secunda Dei emeritio, Filius est, per quem omnis Dei processus & interioris, & exterioris procedit. Finis vero in Deo, supremaque Dei appellatio Spiritus est, in quo & extrinsecus, & intrinsecus sistitur motus. Merito ergo dicit Euangelista: *Omnia per ipsum facta sunt*. Nam omnia facta sunt a Patre per Filium in Spiritu sancto, & non magis, aut minus ab vna persona, quam ab altera. Omnis namque creatura cum sit opus Dei, aequaliter est opus Patris, & Filij, & Spiritus sancti: sicut Deus, aequaliter dicitur de Patre, Filio, & Spiritu sancto. Et haec tenus de litera.

Quod ad secundum verò spectat, non est sensus verus, quod vel Filius, vel Spiritus sanctus a Verbo sint facti: quia cum hic sermo sit de Verbo, ipsum Verbum fecisset seipsum; & ita fuisset antequam esset; & quia sequitur: *Sine ipso factum est nihil*. Quod factum est, &c. ubi intendit excludere non facta, cuiusmodi sunt personae diuinæ. Quanquam Origenes in Ioan. dicat: *Hec autem multum, ac diu probata sunt ijs, qui planius & apertius videre velint, si omnia per ipsum facta sunt, Spiritum etiam per Verbum factum esse, qui vna rerum omnium, inferior eo, per quem factus est, intelligatur, etiam si verba quadam nos in contrariam partem trahere videantur*. Haec ille. Sed hoc dogma Arrianum, & Macedonianum est. Intellige ergo, omnia, scilicet creata, vel facta distributione accommodata, ne forte Patre,

Haece particulas, A quo, Per quem, In quo, quod a parte diuinarum personarum proprietates exprimantur.

Dionysii. A-reopag. de diuin. nom. c. 2. part. 1.

Improbatur hic sensus ac damnatur: Omnia, id est Filius, & Spiritus sanctus, per Verbum facta sunt.

Origen. tom. 2. in Ioann. inter med. & initium. Contra Origenem Adimantium.

& Spi-

II. sensus. & Spiritum sanctum per Verbum factos accipiamus, vel omnia alia à se. Secundo, non est sensus, quod omnia signa, & miracula per ipsum facta sint. Nam, ut bene ait Chrysostomus, non est sermo de signis, sed de creaturis: unde sequitur, Mundus per ipsum factus est. Ergo, per omnia, vniuersa veniunt creaturae, siue perfectae, siue imperfectae; siue visibiles, siue inuisibiles; siue spirituales, siue corporeae, siue mixtae, & mediae, quae ad varietatem, & pulchritudinem, ac decorem vniuersi spectant. Et ad tantum, ac tale Verbum spectabat tanta & talia dicere. Deinde quod dicitur, per ipsum, non ita intelligendum est, tanquam Verbum Patrem mouerit, seu virtutem donauerit ad creandum, quod admodum iudex operatur per Regem, siue in potentia, & virtute Regis, & Valentinus haereticus, ut testis est Origenes, mentiebatur, perinde ac si Verbum Creatori causam praestiterit mundanae creationis. Nam scriptum est: Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus, & non ob causam aliquam extrinsecam: & tunc omnia dicerentur à Verbo per Patrem facta, & non à Patre per Verbum, quod falsum est. Nam Verbum à Patre generatur, & accipit esse, non autem Pater à Filio.

Secundus. Deinde, per ipsum, non intelligas tanquam per ministrum quendam, quod admodum Rex gubernat per ministros, & dominus operatur per famulum: quia aequale est, & aeternum Verbum Patri: nec particula, per, id semper significat, ut demonstratum est.

Tertius. Tertio, per ipsum, non intelligas tanquam per instrumentum ob eandem causas: quia Verbum esset ignobilius ipsis creaturis: quemadmodum per ferram, & aesciam fabrefacta nobiliora sunt ipsa ferra, & aescia.

Quartus. Quarto, per ipsum, non intelligas tanquam per artem alienam, quae non sit in Patre; cum Pater eadem sit sibi sapientia, & ars, & idea, quae Filius. Nihil enim prima persona accipit à secunda: è contrario autem quicquid habet secunda, accipit à prima. Non ergo Pater eget arte Filij, quasi aliena, ut eam respiciat ad operandum. Ac-

cepit Cyrillus praepositionem per, pro altera, id est, a, ut sit sensus: Omnia ab ipso facta sunt. Sed etsi verus sit sensus, non tamen est plenus, & conueniens. Voluit enim Ioannes insinuare, Verbum illud, de quo loquitur, illud idem esse Verbum, per quod obscure Moyses significauit vniuersa Deum fecisse: de quo Psalmista: Verbo Domini caeli firmati sunt: & Apostolus: Per quem fecit & secula: quod dictum est perinde ac si dixisset, homo operatur per sapientiam, & artem suam, quae est ipsius Patris. Syriacum Euangelium habet: Omnia per manum eius fuere; alludens ad eius potentiam, & sapientiam, quae bellatores, & artifices manibus perdere soliti sunt. Quae lectio bonum habet sensum: quia Christum appellat Apostolus Dei virtutem, & Dei sapientiam.

Exclusis ergo omnibus falsis sensibus, sensus germanus, & Catholicus proponendus est. Per ipsum ergo omnia facta sunt, tanquam per Filium origine Patrem consequentem, & omnia quae Pater facit, ut dicitur apud eundem Ioannem, facientem: quia sicut à Patre omnia, sic per Filium omnia. Et ratio est: quia virtus operandi vnica numero est, quae primò est in Patre à nullo communicata: deinde est in Filio à Patre naturaliter concessa, quasi eadem manu operarentur: & quia vnica ars, & sapientia, quae est Verbum, primò quidem est Patris, deinde verò Filij. ¶ Habes ergo in primis ex his verbis societatem Patris cum Verbo, quibus non repugnat factio, aut creatio. Dicit enim Salomon in persona Christi: Cum eo eram cuncta componens. Et Ioannes: Quaecumque Pater fecerit, haec & Filius similiter facit. Secundo significatur autoritas originis in Patre: quia enim Pater dat Filio omnia, etiam potentiam creandi, merito dicitur omnia Patrem condidisse per Filium. Tertio, insinuatur aequalitas potentiae in Patre, & in Filio: quae cum ad creandum necessarium requiratur, & infinita plura esse non possint, merito vna & eadem infinita potentia quae est in Patre, inuenitur & in Filio, sicut & eadem essentia. Ut ergo Deus omnia creauit à

Cyrl. lib. 1. in Ioan. c. 5. tom. 1. initio.

Gen. 1.

Psal. 32. Heb. 1.

I. Cor. 1.

V. sensus verus atq; germanus. Ioan. 5.

Ex eo quod omnia per Verbum à Patre facta esse dicuntur non uem veritates eliciuntur.

Prou. 8. Ioan. 5. II. conclusio.

III. concl.

Gen. 1. principio, ut testatur Moyses, ita etiam Verbum omnia cum eo condidit.

III. conclusio. Quarto, verbum toties repetitum apud Moysen, nempe, Dixit Deus, Fiat hoc, vel, Fiat illud, interpretatur Ioannes illud, explicando fuisse Verbum per appropriationem.

V. conclusio. Quinto, omnia per ipsum facta dicuntur, ut per artem, siue ideam, quae Filij appropriatum est, non proprium, ut Theologi loquuntur. Unde Christus apud Paulum dicitur Dei virtus, & Dei Sapientia: & Dauid: Omnia in sapientia fecisti: & Moyses; In principio creauit Deus, hoc est, in Filio, ut Catholici nonnulli Patres interpretantur.

VI. conclusio. Sexto, his verbis exprimitur Verbum verus Deus, & consubstantialis Patri. Nam, ut Chrysostomus in Ioann. doctè annotauit, Prophetae ad ostendendam veram diuinitatem, & ad idolorum, simulacrorumque gloriam tollendam, signum creationis caeli, & terrae, siue mundi apponere solebant. Ut cum apud Hieremiam dicitur; Dij qui caelos, & terram non fecerunt, pereant de terra, & de his quae sub caelo sunt. Et Dauid, Aditiorum nostrum in nomine Domini, qui fecit caelum, & terram. Et rursus Hieremias: Qui fecit terram in fortitudine sua, & preparauit orbem in sapientia sua, & prudentia sua extendit caelos. Propria ergo nota, & certum argumentum Diuinitatis est mundi creatio. Si ergo omnia per ipsum facta sunt, igitur ipsum Dei Verbum factum non est: nisi dicas per aliud Verbum, vel per se ipsum factum fuisse: quorum vtrumque absurdissimum, & falsum est.

VII. conclusio. Septimo, indicatur Verbi cum Patre coaeternitas, ut docet Hilarius: nam si omnia per ipsum facta sunt, ergo etiam tempora ipsa, & secula: nam ad Hebraeos 1. dicitur: Per quem fecit & secula. Ergo non est factus, sed verus Deus, & Patri coaeternus.

VIII. conclusio. Octauo, his verbis etsi non insinuatur modus creandi, nam in principio seculorum caelum Empyreum innumeris Angelorum exercitiibus ornatum simul cum materia prima co-

didit, reliqua verò in sex diebus naturalibus operatus est: ex modo tamen dicendi, quod per Verbum facta sunt, quasi dicto suo, & imperio crearet, insinuatur, quod quiete, facilliter, sapienter, & liberè creauit; & quod omnia creata certo modo vocalia sunt, Deum ipsum creatorem laudantia. Et quae facilliora sunt in creatione, magis declarauit Moyses, qualia sunt quae per singulos dies operatus est, quae à Ioanne sunt omiffa: quae verò difficiliora sunt, haec, ut Elohim, minus Moyses, magis, & apertius explicauit Ioannes.

Nonò, ex hac veritate tam expressa confunduntur primò negantes Deum creasse omnia, sed Angelos tantum, quorum ministerio reliqua operatus est: vel duo esse principia, vnum bonum, & alterum malum, ut dogmatizabant Manichaei: & ex priori asseriebant omnia spiritalia orta; ex posteriori verò principio omnia corporea. Sed certè hoc est contra verbum expressum à Spiritu sancto, & contra rationem. Dicit enim per Scripturas Spiritus sanctus, Deum omnia condidisse: In principio, inquit, creauit Deus caelum. Et Paulus; In ipso condita sunt vniuersa in caelis, & in terra, ut tam visibiles, quam inuisibiles creaturas comprehenderet. Et Salomon in Proverbijs: Cum eo eram cuncta componens. Et in libro Sapientiae; Deus, qui fecisti omnia verbo tuo. Et in Ecclesiastico; Qui viuit in aeternum, creauit omnia simul. Et in Epistola ad Hebraeos: Qui autem omnia creauit, Deus est. Est etiam contra rationem, quia creare, cum ex nihilo sit producere, & virtutem infinitam ponat, creaturam competere nequaquam potest.

Secundò, confunduntur Manichaei asserentes, creaturas corporeas ex se malas esse; cum tamen de singulis Scriptura dicat: Vidit Deus quod esset bonum: & de omnibus simul: Vidit Deus cuncta quae fecerat, & erant valde bona. Et Paulus, Omnis creatura Dei bona est. Et, Non potest arbor bona malos fructus facere. Dicitur etiam Deus creaturas diligere, quae si malae essent,

Ibidem & seqq.

IX. & vltima conclusio.

Aduersus Manichaeos duo creationis conditiones stipulantes principia.

Gen. 1. Coloss. 1.

Prou. 8. Sap. 9. Ecclesiastici 18.

Heb. 3.

Ad creandum vis infinita requiritur.

Corpoream creaturam esse bonam esse, ostenditur contra Manichaeos.

Gen. 1. & seqq. 1. Tim. 4. Matth. 7.

Sap. 11.
 Hamana natura quatenus mala.
 Cibi quatenus in noua lege prohibiti.
 Leuitic. 11. & seqq. & Deut. 14.
 Aristot.
 Vnde nam Arriani creatura esse Dei Filium inepte colligerent.
 Prou. 8.
 Eccl. 1.
 Ibidem.
 Eccl. 24.
 Heb. 3.
 Num. 12.
 Hilar. lib.

à tam sapiente conditore non diligenterentur. Diligis (inquit Salomon ad Deum) omnia quae sunt, & nihil odisti eorum quae fecisti; nec enim odians aliquid constituisti, aut fecisti. Vnde natura humana non est per se mala, sed pars inferior, dum tendit in obiecta sibi conuenientia, superiori tamen animae parti propter peccatum originis à gratia Dei derelicta non conuenientia, neque illam decencia quare dum illa appetit pars superior, declinat, & à sua nobilitate degenerat. Cibi etiam non prohibentur in lege Euangelica, ut suapte natura mali, neque ut signa futurorum; quemadmodum in lege Veteri, sed ut minus accommodati ad carnis macerationem, quam Ecclesia per indictum ciborum delictum intendit. Tertio, confunduntur, qui aeternitatem adscribunt vel mundo, vel materiae primae, vel motui, vel tempori; cum ista omnia in tempore à Deo creata sint. Et quantum probanda sint rationes Aristotelis, probantis haec non fuisse generata per motum, nec per tempus, nec ex materia: simpliciter tamen falsum est asserere illa à Deo non esse condita sine motu, sine tempore, & sine materia. Et haec de se condita.

Quantum ad tertium, Arriani peruerse tractantes Scripturas, multos locos adferebant, in quibus creatus, aut factus dicitur Filius Dei. Dicitur enim Prouerbiorum 8. iuxta versionem Septuaginta Interpretum: Dominus creauit me principium viae in opera sua. Vbi nos habemus: Dominus possedit me in initio viarum suarum. Thargum Chaldaea vertit: וְאֵתֵּן אֵתֵּן אֵתֵּן id est, Deus creauit me. Et Ecclesiastici 1. Prior omnium creata est sapientia, & intellectus prudentia ab aeo. Et rursus: Ipse creauit illam in spiritu sancto. Et Ecclesiastici 24. Ab initio & ante secula creata sum, & usque ad futurum seculum non desinam; & in habitatione sancta coram ipso ministravi. Et ad Hebræ. 3. ut legit Hilarius: Considerate Apostolum, & Pontificem confessionis nostra Iesum, qui si-

delus est ei, qui creauit illum. Vbi nos habemus: Qui fidelis est ei qui profecit illum. Et Petrus in Actis Apostolorum: Certissimè, inquit, sciat omnis domus Israel, quia & Dominum eum, & Christum fecit Deus. Et Ioannes Baptista: Ipse est qui post me venturus est, ante me factus est. Respondemus, in his omnibus locis verbum facere, vel creare non sumi proprie pro ea productione, quae aliquid ex nihilo fit, quemadmodum superius annotauimus, sed etiam prout extenditur ad productionem ex interna substantia, vel ex subiecta materia. Quod si contendas, proprie esse accipienda illa vocabula productione ex nihilo, tunc non ad Diuinam naturam, sed ad Humanam sunt referenda: Vbi ergo dicitur, Fidelis ei qui creauit illum, vel qui fecit illum, ut Graecè dicitur Πιστὸς ἐστὶν αὐτῷ, nō est sermo simpliciter de creatione, sed de creatione, & assumptione ad Pontificatum; hoc est, de praerelatione Christi hominis, qui in alio loco dicitur ante Ioannem factus, hoc est, illi praepositus, & praerelatus. Ideo Ambrosius libro de Fide: Post me, inquit, venit, qui ante me factus est, hoc est, supra meritum meum factus, supra meam gratiam, tempore carnis posterior, diuinitatis honore venerabilis. Post me enim venit, temporis est: prior me erat, aeternitatis. Ante me factus est, honoris est, quia etiam incarnationis mysterium supra humanam est gratiam.

Ad id quod dicitur in Prouerbij: Dominus creauit me: respondeo, quod vel non est ita legendum, sed, Dominus possedit me, ut Hebraea veritas habet, & Basil. lib. in Eunomium annotauit; vel si ita legatur, ad Humanitatem esse referendum, in qua Deus se ostendit creaturam; vel abusuè creatio pro generatione capitur. Vnde, postquam dixit: Dominus creauit me initium viarum suarum, subdit: Non dum erant abyssi, & ego iam concepta eram. Et rursus: Ante omnes colles ego parturiebar, ut intelligas, eam creationem esse accipiendam, quae non repugnet conceptioni, & partui. Et in libro Ecclesiastici, ubi dicitur: Ab ini-

12. de Trinit. Cyrillus quoque lib. 9. Thes. c. 2 & 3. to. 1. Act. 2. Ioan. 1.
 Quod dicitur à Paulo Christus factus fidelis ei, qui creauit illū, quare ratione accipiendum sit secundum Hilarium.
 Ambros. lib. 3. de Fide, cap. 5. sub init. tom. 2.
 Quid illud Praequisitoris de Christo: Ante me factus est, &c. secundum Ambrosium.
 Quomodo accipiendum videatur id, iuxta Septuaginta Interpretes, Dominus creauit me, &c.
 Prou. 8.
 Basil. lib. 2. aduers. Eunom. p. nullò à med. tom. 1. à med.
 Eccl. 24.

Ambro. lib. 2. de Spiritu sancto. c. 7. sub initium, tomo 2. circa finem.
 Cur dicitur de praerelato, Dominus creauit me; non autem de plenti, Creat me, secundum Ambrosium.
 August. lib. 7. de Trinitate. c. 3. tom. 3.
 Cyrill. lib. 8. Thesaur. c. 2. inter init. & med. tomo 2.
 Psal. 70.
 Exod. 15.
 Gregor. Nazian. Basil. loco supra citato.
 Hilar. circa dimidium operis.
 Sapietia quomodo sit genita, & creata teste Cyrillo.
 Cyril. lib. 9. Thesaur. c. 1. initio, tomo 2.

tio. & ante secula creata sum, praecesserat: Ego ex ore Altissimi prodini, primogenita ante omnem creaturam. Vbi prodire ex ore, & esse primogenitam, naturalem generationem declarat. Quare Ambrosius libro De Spiritu sancto: Denique ipsa Sapietia secundum suscepti locuta corporis Sacramentum, ait: Dominus creauit me. Quamuis ventura prophetaret, tamen quia praedestinatus erat Domini Saluatoris aduentus, non dixit, Creat me, sed, creauit me; ne frequenter, sed semel crederent ex Virgine Maria Iesu corpus esse generandum. Et Augustinus libro de Trinitate docet Sapietiam secundum se genitam esse; dici verò creatam, vel factam, secundum donum suum, quo homines illustrat. In quo sensu etiam Deus Pater fieri vel factus dicitur (ut notat Cyrillus, ut: Esto mihi in Deum protectorem: & rursus: Factus est mihi in salutem) vel secundum Humanitatem, cui Verbum hypostaticè vnitur. Gregorius Nazianzenus lib. de Fide tradit Sapietiam condi, vel creari, non secundum se, sed secundum progressum, quem ad creandum facit: quae quidem creatio creata est. Ideo addidit, Initio viarum suarum, vel, in opera Dei; ut potius secundum effectum, quam in se creare intelligatur. Basilus libro aduersus Eunomium testatur, abusuè dictum verbū, Creauit me, & quod semel in tota Scriptura vsurpatum est, & in libro Prouerbiorum admodum obscuro. Hilarius verò lib. De Synodis asserit, Sapietiam dici genitam, & creatam: Genitam quidem, quia eiusdem est cum Patre substantiae; creatam verò, quia sine mutatione aliqua à Patre procedit. Eius haec sunt verba: Atque ita perfecta natiuitatis intelligentiam, creationis, & generationis attulit sermo, cum alterum sine demutatione, alterum in proprietate natura est. Cyrillus libro Thesaurorum, ita scribit: Nihil possunt verba rebus derogare, quando Scriptura ipsis abutitur. Et dat regulam generalem, quod cum dicitur Christus creatus, vel factus: vel intelligendum est quantum ad Humanitatem, quod statim declarat i-

psum Euangelium: Verbum caro factum est. Et Paulus: Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. Et rursus: Misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut ita Scriptura Scripturam exponat, vel Verbum ut improprie dictum, & vsurpatum asserendum est. Et subdit Cyrillus: Si ergo de hominibus sic loquitur plerumque Scriptura, ut verbis abutatur, neque idcirco rerum natura laeditur; necessarium certè est multo magis in diuinis abuti. Non est enim possibile, in creata natura, verba sumpta de creaturis proprie accommodare: nec veritas vilo modo laeditur, cum res ipsa rectè intelligatur. Et infra: Quando enim Pontifex incarnationis nostra factus est? quando Apostolus? quando fidelis illi, qui fecit eum? Tunc videlicet, quando pro nobis factus est homo, & ut Ioannes scribit, quando Verbum caro factum est. Eusebius Caesariensis in hoc oraculo: Dominus creauit me, verbum illud uerborum ait esse positum pro verbo ueritatis, ἡ νοησιμότης, ordinauit, aut constituit, ut ipse scripsit ad Marcellum, & Socrates de eo refert, & Nicephorus in Ecclesiastica historia. Epiphanius in heresin Ariomanitarum primò ait, ex hoc loco Arriani amaritudinis suae radicem plantare coepisse: Deinde librum Prouerbiorum omnia prouerbialiter tradere, & plures esse Sapietiae praeter incretam species. Ad haec exponit: Dominus creauit me, id est, edificauit me in utero Mariae, iuxta illud: Sapietia edificauit sibi domum. Postremò tradit Aquilae versionem: Dominus possedit me, & Hebraea lingua haberi: Adonai Canani, hoc est, possedit me, vel instar pulli exclusit me: quis autem pullus non ex natura genitoris gignitur? Sic ille, quocumque se vertens, ne illa verba de Christi diuinitate intelligantur, ut Catholici Doctoris erat. Contemnen da lectio Rabbiorum, qui legunt: Dominus mercatus est me, vel redemit me: nam quæso quis fuit venditor Sapietiae, cum ante conditum mundum nullus esset, à quo emere possit?

Nec te offendant verbum possiden-

Ioan. 1. Rom. 1.
 Gal. 4.
 Idem ibidē.
 Idem cap. 2 & 3. initio.
 Heb. 3.
 Ioan. 1.
 Euseb. lib. 3 ad Marcell. Socrat. lib. 2. c. 20.
 Niceph. lib. 8. c. 13.
 Epiphanius in heresin 69.
 Vnde nam Arrius primū amaritudinis suae radicem plantare coepit teste Epiphano.
 Prou. 9.
 Aquila Ponticus.
 Rabbiorū huius loci: Domina possedit me, inanis & ridicula versio improbat.

Quod non ideo inferior fit a quo possidetur, Deo Patre scilicet, Diuina Sapientia,

Gen. 4. Ecclesiastes 2. Ecclesiastes 36. Supra 6.

Infrà 24. Illud de Diuina Sapientia: Et in habitatione facta coram ipso ministrant, quo fit accipiendum modo.

Clem. lib. 5. Constit. Apostolica. Iustin. Martyr tom. 2.

Irena. lib. 4. cap. 14.

Cap. 17.

Cyrl libro 10. Thesaur. c. 8.

Qua ratione Spiritus sanctus administratur Patris, & Filij.

Niceph. lib. 11. c. 30.

Ex eo quod per Verbum omnia facta sunt, tripliciter Fides edificatur?

Heb. 1. II. modus.

di: quod ea quae possideri dicuntur, in potestate sunt & dominio possidentis, vt eis pro suo arbitrio vtatur: non ergo Sapientia quae possidetur, erit sui iuris, aut libero arbitrio praedita, & domina suorum actuum: quia etiam quae libero constant arbitrio, possideri dicuntur. Eua dixit de Cain filio suo: *Possedi hominem per Deum;* & Salomō, *Possedi seruos, & ancillas;* & liber Ecclesiastici: *Qui possidet mulierem bonā, inchoat possessionem:* & de amico idem ait: *Si possides amicum, in tentatione posside eum.* Haec ergo omnia in potestate sunt possidentis, etiam si ratione, & libero arbitrio praedita: ita etiam Sapientia diuina in potestate Patris.

Quod verò dicitur in Ecclesiastico: *Et in habitatione sancta coram ipso ministrant:* vel de ministerio in humanitate à Christo Deo Patri impenso intelligitur, vel de tali ministerio in condendo mundo Patri exhibitio, quod Filio ipsi neque esse aequalem Patri, neque naturalem dignitatē Filij adimit: atque ita antiqui Patres loquebatur. Clemens enim lib. Constitut. Apost. ait, Filium Patri in condenda rerum vniuersitate ministrasse. Iustinus Dialogo in Tryphonem Iudaeum, opera Filij Patri suo cooperantis vocat ministeria. Et Irenaeus lib. aduersus Haereses: *Omnia, inquit, Filius administrans Patri perficit ab initio vsque in finem.* Et infrà: *Ministrat enim ei progenies, & figuratio sua, id est, Filius, & Spiritus sanctus.* Sed vt diximus, & vt Cyrillus tradit in lib. Thesaur. eiusmodi ministerium, neque dignitatem Filij naturalem, neque aequalitatem cum Patre tollit. Ita etiam Spiritus sanctus administrator est Patris, & Filij, sed, salua consubstantialis, & aequalis cum illis ratione, vt Nicephorus docet. Et haec de tertio.

Quod ad quartum verò, ex hac veritate mundi per Verbum conditi, in primis edificatur fides Deitatis Verbi diuini. Nam ex eo quod omnia etiam secula condidit, Deus aeternus esse intelligitur. Deinde fides summæ potentiae Verbi ex nihilo cuncta in instanti producentis: quod infinitam arguit virtutem. Ex qua potentiae fide

oritur etiam fides promissionū Dei, & quod potens est depositum seruare, & promissa omnia complere. Oritur magnanimitas in petendo, ita vt dum orationem, ac preces fundimus, pudeat parua, aut vilia petere: ad eodē, vt Christus dixerit: *Vsq̄ue modò non petistis quicquam in nomine meo.* Oritur similiter omnium obiectionū, quae contra Fidem fiunt, resolutio: quid enim tantae potentiae difficile erit, ne dicā impossibile? *Quia non erit,* inquit Angelus, *impossibile apud Deum omne verbum.* Nascitur in aduersis confidentia; in prosperis humilitas; in arduis aggrediendis fortitudo. Oritur denique terror superborum, & humilium consolatio. Tertio edificatur Fides Sapientiae Verbi librum creaturarum per mundi constitutionem dicētis, & componentis. Vnde dicitur: *Omnia in Sapientia fecisti:* & alibi: *Effudit Sapientiam super omnia opera sua,* maximè etiam super Spiritus rationales, & intelligendi virtute praeditos excellenti, propter quos potissimum conditus est mundus. Ex huius Verbi Sapientiae fide, plurimae, & magnae virtutes proficisci possunt, & debent, vt, circumspēctio in omnibus operibus nostris: Spes liberationis ab omni ignorantia in omnem scientiam se extendens, & omnem inordinatum timorem errandi pellens; timor curiosè scrutandi, & carpēdi diuina opera: cognitio propriae ignorantiae: delectatio in ijs omnibus, quae quotidie accidere solēt: quietes in diuinis iudicijs: attentio; & collectio spiritus in precatione. Quarto edificatur Fides bonitatis Verbi Dei: quia cum nulla praecesserint merita, nullae preces, ex bonitate tamen sua, & amore potissimum hominis in ter omnia creata, ita se liberaliter, & amplè communicauit per creationē. Ex quo elicere possumus amorē, spēs, consolationem, securitatē, & in omnibus quae eueniunt, gaudium. Secundo, ex hac veritate mundi conditi per Verbum, edificatur Spes: quia si ita se Verbum diffudit pro arrha salutis per creationem naturalium donorum, & gratuitorum, quid erit in gloria? Et quis est qui melius sciat, aut possit,

2. Tim. 1.

Ioan. 16.

Luc. 1.

III. modus

Psal. 103 Ecclesiastici 1

Virtutes ex Fide Sapientiae Verbi diuini quae nā edificari valeant.

III. modus.

Ex eadem veritate creationis rerum per Verbum quomodo edificatur Spes.

Quo etiam modo charitas Dei. Ibidem.

Boni mores componuntur.

Psal. 148.

aut velit creaturas perficere, ipso Creatore? Ideo tuti, & securi in illo permanere debemus, quoniam omnia creata illi ad nutum obediunt, etiam ad miracula vsq̄. Tertio, edificatur charitas hominis, & amor in Deum, qui illum ad imaginem, & similitudinem suā condidit; illiq̄, simul dedit, vt praesit cunctis animantibus terrae, volatilibus caeli, ac piscibus maris. Postremò edificatur boni mores: Humilitas quidē, cognita subiectione, qua quaelibet creatura suo in loco à Verbo praescripto permanet: Obedientia, vidēdo, quod praescriptum posuit, & non

praeteribit: Diligētia, quia creaturae nō tardant in opere suo: Compositio interioris & exterioris hominis; quam accipere possumus ex mundi harmonia, & ornatu: Mutua subuentio, & cura boni communis, etiā cedendo proprio: Amor vincendi contraria, nimirū peccata, quae solum nobis contraria sunt. Postremò docemur, vt edū esse, nō abutendū, neq; fruendū creaturis; vt confundatur omnis idololatria, siue materialis, siue spiritualis, praestante Dño nostro Iesu Christo, cui cum Patre, & Spiritu sancto sit gloria, honor, & imperium in secula seculorū, Amē.

Ido idolatrie omnis tā spiritalis, quā corporalis occasio est creaturarum abusus.

TRACTATUS XIII.

IN Quo explicatur illa sententia: Et sine ipso factum est nihil.

Ratio connexionis huius sententiae ei praecedenti.

Triū in mundo condendo personarum proprietates seruatae.

Propositio haec consequens est praecedenti: nam si omnia per Dei Verbum facta sunt, vtique necesse est sine ipso Dei Verbo factum esse nihil: videlicet nullam citra ipsum emeruisse ad esse creaturā: vniuersum quippe Dei opus tam sub coniunctione, quam sub trium personarum distinctione sumptum, ad Deum ipsum referendum est. Est enim vniuersum, & opus Dei, & opus nihilominus trium personarum, & non magis, vel minus processit ab vna, quam ab alia: quantum in eadem creatione singulae personae proprietates suas congruè seruauerint. Pater quidem, vt principiū, & à quo: Filius vt medium, & per quod: Spiritus verò sanctus, vt finis, & in quo. Ad huius igitur propositae sententiae explicationem, primò proponemus varias lectiones: secundo excludentur falsi sensus: tertio producendus verus, & germanus sensus: postremò quaedam ad adificationem spectantia proponenda erunt. Circa primum, duplex lectio hic

producitur à Patribus: altera communis, & quam Latini sequuntur, & Hieronymus, & Augustinus, & Hilarius, & Gregorius Nazianzenus, & Cyrillus, nempe: Et sine ipso factum est nihil: & ibi puncto posito, legūt: Quod factum est, in ipso vita erat. Ambrosius lib. 3. de Fide cap. 3. hanc lectionē amplectitur. Et ait: *Nec illud verendum est, quod solent Arriani sana interpretatione componere, dicētes factum esse, Dei Verbum, quia scriptū est, inquit: Quod factum est in ipso vita erat. Primum intelligant, si ad substantiam Diuinam referant quod factum est, Manichaeorum sequestrationibus implicari. Obijciunt enim Manichaei: Si quod in ipso factum est, vita est, est ergo aliquid quod in ipso factum non sit, & mors sit, vt duo impij inducant principia. Sed hoc damnat Ecclesia. Deinde vnde possunt docere sic pronuntiasse Euangelistam? Plerique enim docti, & fideles sic pronuntiant, alij sic: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est. Deinde quod factum est, pronuntiant & subiungunt: In ipso hoc est, Quicquid autem factum est in ipso. Quid est, In ipso?*

August. tra. 1. in Ioan. tom. 9. initio. Hilari. lib. 2. de Trinitate. paullo ante med. Gregor. Nazianz. lib. de Fide in fine. Cyril. lib. 1. in Ioan. c. 5. tom. 1. initio.

Act. 17.

Theophyla. in Ioan. Euthym. ibi dem.

Chrysof. homil. 4. in Ioan. tom. 3. in initio. De Spiritu sancto imple quid sentierint Macedoniani.

In id: & sine ipso factum est nihil, in pra obferuat. Caetani.

Boat interpretis proprium quid. Horat. in Arte.

August. lib. de natu. boni. c. 25. tomo 6.

Huius loci: Sine ipso factum est nihil, refellitur triplex intelligentia. Primus sensus Valentini.

Apostolus docet, dicens; In ipso sumus, & viuimus, & mouemur, &c. Vbi vides varias huius loci lectiones. Altera vero lectio est codicum, qui nunc extant, Græcorum, quam sequitur Irenæus libro 3. cap. 11. Theophylactus, Euthymius, & Chrysostomus in Ioann. qui tanta contentione priorem lectionem persequuntur, ut eam omnino rejiciant, quasi Hæreticorum figmentum. Macedoniani enim, Spiritum esse creaturam contendent, iuxta morem nostrum distinguentes, per id quod factum est, Spiritum sanctum intelligebant. Ista tamen Hæreticorum peruersitas nostræ distinctioni obesse non poterit, si rectè, & Catholicè secundum eam textus exponatur, quemadmodum fecerunt & Græci, & Latini Patres. Ridiculum autem est quod Caetanus ex Græco legendum putauit: *Et sine ipso factum est, neque unum quod factum est:* quia Græcè sit *adi ip:* quasi verò *adi ip,* & *adi ip,* non pro eodem accipi consueuerit. Et mirum est, quod ipse linguæ Græcæ aut nihil, aut parum eruditus id potuerit inuenire, quod præstantissimi, & doctissimi Patres in sua patria lingua non intellexerint. Tamen asserit, clarè cessasse omnes difficultates quæ fiunt circa interpretationem, siue terminationem sententiæ. Sed certè Patres sensum egregium sunt assecuti, legendo *Nihil,* cum neque unum idem sit quod nihil. Deinde de boni interpretis est, verbum verbo non semper reddere, iuxta illud Horatii: *Nec verbum verbo curabit reddere fidus Interpres.* Nos igitur in expositione nostra vtramque lectionem sensibus Catholicis prosequemur.

Circa secundum, ut testatur B. Augustinus libro De natura boni, hæc verba Ioannis prauè intellecta, multis errandi occasionem præbuerunt. Nam in primis Valentinus triginta posuit æonas, siue secula ante Christum, quæ sine Christo facta fuisse assererat. Contra quam sententiam facit præcedens clausula: *Omnia per ipsum facta sunt;* & verbum Apostoli ad Hebræos. 1. *Per quem fecit æonas, siue, & secula.* Secun-

do si æones dicuntur nihil, quia non comprehenduntur in se vel in voce omnia, etiam Deus ipse diceretur nihil: nam ob sui excellentiam atque eminentiam à nobis minimè cognoscitur, ut dici possit comprehensus. Tertio, *Nihil,* pro re purè negatiua capitur, non autem pro re exiitenti, maximè præstantissima. Deinde lapsus est Manichæus asserens, sine Verbo factum nihil, id est, corporea omnia, & corruptibilia, quia parum habent (ut ita dicam) de entitate, & in nihilum tendunt; & comparatione spiritualium quæ excellunt, nihil sunt. Contra quod est, primò, quia Verbum fecit cælum, Solem, & Lunam, terram, plâtas, animalia, homines, quæ corpora sunt, & bona dicuntur. Secundò, quia ens, & bonum cum sint ex numero transcendentium, ad se inuicem confunduntur: & quælibet res tantum habet de bonitate, quantum de entitate, ut loquuntur Philosophi. Tertio, creaturæ corporeæ ad spirituales referuntur, ut inferiora, ignobilioraq; ad res superiores, nobilioresq; item reducuntur. Ab vno ergo, eodemq; principio tam visibiles quam inuisibiles creaturæ perfectæ sunt. Tertio turpiter errauit Origenes exponendo, *Nihil,* videlicet dæmonem sine Verbo factum: quia dæmon totus natura malus est: quam expositionem illi impingit Hieronymus, & impugnat super. c. 2. Michææ. Sed in hunc errorem est in primis verbum Dei: nam Iob 40. dicitur: *Ecce, Beemoth, quem feci tecum.* Et infra: *Ipse est principium viarum Dei, qui fecit eum.* Vbi sub figura elephantis est sermo de dæmone, quem conditum ait inter primas creaturas. Secundò, si esset totus natura malus, se ipsum destrueret, quia malum non potest per se esse, nisi existat in bono. Tertio dæmon non semper fuit malus, qui ante casum bonus erat: sed ille in veritate non stetit, ut ait Dominus.

Exclusis ergo falsis sensibus, verus & legitimus est subiungendus. Et primò quidem hæc verba nihil noui præcedenti sententiæ addunt, sed acris est & vehemens quædam repetitio eorum, quæ dixerat: id quod in

ni, æonas ante Christum triginta constituentis. Heb. 1.

Alter Manichæorū, corpoream creaturam conditam à Verbo negantiam. Gen. 1.

Tertius Origenis sensus.

Origen: in Ioan. tom. 2 inter mediū circiter & initium.

Hieronymo 6.

Etia dæmonem à Verbo factum ostenditur. Iob 40.

Ioan. 8. Quartus sensus verus ne peccatque legitimus.

Moyse

Aug. lib. de Natu. boni, c. 25. to. 6. paullo à me.

Gen. 1. & seq. Quid: Omnia per Verbum facta sunt.

Colof. 1.

1. Cor. 15. Psal. 8.

Angelorum creationem cur Moyse minimè descripserit.

Angeli quando conditi, ac creati.

Gen. 1.

August.

Angeli per cælos designantur.

Moyse frequentissimum est, & in Psalmis. Vnde Augustinus libr. de Natu. boni contra Manichæos ita interpretatur, *Sine ipso factum est nihil,* tantundem valere, ac si dicas, *Quicquid factum est, non absque eo factum est.* Deinde declarat, in illa dictione, *Omnia,* inclusas esse inuisibiles creaturas, ne putares tantum intelligi de creaturis expressè, & apertè in Genesi dictis; & spatio sex dierum conditis: sed significat omnes creaturas siue antè, siue post sex illos dies quouis modo, & tempore factas. Omnia ergo, etiam Angeli, Principatus, Dominationes, ut dicitur ad Colof. 1. Quia enim vniuersales, & affirmatiuæ enuntiationes quandoque non solent in tanto rigore accipi, ut sonant, sed satis est quod ut plurimum ita sit; atque contingat, ut enuntiatum: idcirco adiecta sunt hæc verba, ut per omnia intelligamus, nihil omnino esse exclusum eorum quæ creata sunt, ne quis putet, Patrem, & Spiritum sanctum per Verbum facta esse. Sic & Paulus cum dixisset, *Omnia subiicit sub pedibus, præter eum qui subiicit sibi omnia.* Miraberis fortasse, cur Moyse Angelorum creationem non descripserit? Respondent autem ex Patribus quidam, prudenter factum fuisse, ne rudibus Iudæis idololatranti anfa porrigeretur: quibusdam verò probabilius videtur oppositum. Nam si describerentur à Deo conditi, & creati, potius non adorarentur. Moyse item non tantum rudibus Iudæis illis & imperitis scribebat, sed etiam viris doctissimis, qui omni tempore futuri erant. Intellige ergo eorum creationem ad literam, vel in verbo illo, *Fiat lux,* ut non semel dixit Augustinus, vel in alio, *Cælum,* inclusam fuisse, quod est probabilius, ut per metonymiam intelligantur incolæ & habitatores cæli. In principio ergo creauit Deus cælum, Angelos nempe cæli incolas, qui per metonymiam, in qua continens pro contento ponitur, dicuntur cæli, sicut cum Scriptura loquitur ad Hierusalem, vel ad Babylonem: qui Hierusalem, vel

Babylonem habitabant, intelliguntur. Et in hoc sensu vsurpant diuinæ literæ verbum *Cælum,* in alijs locis, ut cum aiunt: *Aduocauit cælum de sursum, & terram discernere populum suum.* Et alibi: *Letentur cæli, & exultet terra.* Rursus, *Audite cæli quæ loquor, audiat terra verba oris mei.* Siquidem ad iudicium minimè aduocantur cæli materia constantes, verum spirituales, Angeli scilicet, & homines terræ nomine significati. Nec in Christi aduentu ad redimendum hominem vlla lætitia perfusi sunt cæli materia præditi, sed Angeli ipsi, qui præ lætitia in eius natiuitate cecinerunt: *Gloria in altissimis Deo, & in terra, pax hominibus, &c.* Atque ita euacuata sit de creatione Angelorum, ac separatarum intelligentiarum difficultas, à Mose expressa ne sit, necne.

Tertio his verbis, *Sine ipso factum est nihil,* insinuatur Verbum in condendo mundum, non solum fuisse, sed socios tam gloriosi operis habuisse, nimirum Patrem, ac Spiritum sanctum. Mundi ergo productio sine ipso facta non est, & cum eo facta sunt omnia. Vnde alibi ait: *Cum eo (nempe Patre) eram cuncta componens;* & de Spiritu sancto dicitur, quod ferebatur super aquas, vel incubabat aquis, quia ut gallina incubat ouis, ut ex illis pullos educat, ita benignissimus ille Spiritus materiam illam in formem, quæ nomine aquarum exprimitur, & à Gentibus dicitur Chaos, suo veluti calore fouebat, ut ex ea hunc pulcherrimum, & ornatissimum mundum, & plantarum, animalium, & hominum differentijs distinctum, veluti pullum quendam educeret, atque produceret: sensus ergo est secundum Hilarium: *Sine ipso factum est nihil:* id est, non est ipse solus, per quem facta sunt omnia, sed vnus eorum, per quos facta sunt omnia. Quarto exponitur hic locus ab Augustino & Origene in hunc modum: *Sine ipso factum est nihil:* hoc est, sine Verbo factum est peccatum, siue diabolus malitiæ seminarium. Verba Augustini tract. 1. in Ioann. hæc sunt:

Psal. 49. Psal. 95. Deut. 32.

Luc. 2.

Verbum simul cum Patre, & Spiritu sancto condidit vniuersa.

Prou. 8. Gen. 1.

Quid quod Spiritus Domini ferebatur super aquas.

Hilar. li. 1. de Trinit.

Illud: Sine Verbo factum est nihil, quomodo Aug. & Orig. accipiunt.

Aug. tract. 1. in Ioan. to. 9. in init. Orig. vbi supra.

Solent

In eos, qui peccatum alii quid esse putant.

1. Cor. 8.

Pro sensu illo Augustini contra Erasmus Roterdamum.

Peccatum cur nihil sit, & dicatur.

Psal. 14. Eccl. 28.

Sap. 2.

Quod Deus peccatum ut peccatum est nullo modo possit efficere.

Solent multi male intelligentes, sine ipso factum est nihil, putare aliquid esse nihil. Peccatum quidem non per ipsum factum est, & manifestum est, quia peccatum nihil est, & nihil sunt homines, cum peccant. Et idolum non per Verbum factum est. Habet quidem formam quandam humanam, sed ipse homo per Verbum factum est: nam forma hominis in idolo, non per Verbum facta est: & scriptum est: Scimus quia nihil est idolum. ergo ista non sunt facta per Verbum. Hec ille. Quanquam Erasmus Sophisticum hoc magis putat quam Theologicum: tamen reuera sensus quadrat, quia nihil, pure negatiue accipitur. Deinde est ad propositum: cum enim dixisset per Verbum omnia facta, ne etiam putares, peccatum per illud factum fuisse, subdit, nihil, id est, peccatum sine eo factum. Nam error qui plerumque contingit, in operibus quae ex arte fiunt, non arti ipsi, sed voluntati, vel ignorantiae artificis artis regulis perperam utentis tribuendus est. Ideo diuinum Verbum, quod ars est perfectissima, & omnibus rationibus plena, mali culpa, peccati videlicet, causa esse nullo modo potest: quod quidem peccatum nihil esse dicitur, propterea quod pura privatio rectitudinis debita in esse actu humano sit, & peccatorem nihilum facit, quemadmodum ait Propheta: Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus, & alius Propheta de insigni quodam peccatore dixit: Nihil factus es, & non eris in perpetuum. Seruit huic sensui quod sequitur: In ipso vita erat, quia cum inuidia diaboli peccatum & mors introisset in mundum, quae nihil sunt, subdit, in Verbo vitam fuisse, qua ad vitam amissam per peccatum mundus restitueretur per Christum. Quod ergo Deus non valeat peccatum, ut peccatum est, efficere, quemadmodum impie senserunt Marcion, Cerdon, ac Simon Magus, & Manichaeorum schola, ex multis liquidum fit. Primum quidem, quia Deus cum summe ad se conuersus sit, auersionem, & odium suum non potest efficere: peccatum autem, aliud nihil est, quam auersio ab

incommutabili modo, & conuersio ad creaturam. Deinde, Deus aeternus nulli subditus est legi, ut ab illa deficienti peccare possit, cum eius sola voluntas, & praecipuum lex sit omnibus creaturis. Ut ergo creaturae possunt peccare, cum superioris legi subiectae sint, ita Deus, qui nulli subest, peccare nequaquam potest. Tertio, si Deus ad peccatum hominis efficaciter concurreret, tunc potius Deum peccare, quam hominem, dicendum esset. Quemadmodum enim magis homo peccat, quam ens, quo caedes hominis efficitur: ita Deus princeps agens magis quam homo, qui ut instrumentum motum operatur, merito putandus esset peccare. Quinimo homo dum Deo peccando obediret, magis mereri, quam peccare, optimo iure esset censendus: quod tamen valde est absurdum. Quarto, in sacris literis Deus plerumque se peccati hostem protestatur, atque a peccandi voluntate longe alienum. Hinc Vates diuinus ait: Non Deus volens iniquitatem tuas: Odio sunt Deo, impius, & impietas eius: Odisti omnes qui operantur iniquitatem: perdes omnes qui loquuntur mendacium: Non dixeris, per Deum abest quae enim odit, ne feceris. Nondices, ille me implauit: non enim necessarij sunt ei homines impij: & B. Iacobus, Deus intentator malorum est, ipse autem neminem tentat. Quod intelligatur de tentatione precipitante in peccatum: nam alias dicitur Deus tentasse Abraham, & Propheta ait ad Deum, Probame Domine, & tenta me, vte renes meos, & cor meum. Quinto, peccata in Scripturis dicuntur nostra: liberatio ab illis Deo tribuitur. Vnde Oseas, Perditio tua Israel: tantummodo in me auxilium tuum: iniquitates vestrae diuiserunt inter vos, & Deum vestrum, ait Isaias: Dimitte nobis debita nostra: quod alius Euangelista interpretatur peccata nostra. Peccatum meum contra me est semper; item: Auerte faciem tuam a peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Sexto, multo peius sensisse videtur Lutherus, quam Manichaeus: nam hic in nobis carnem malam esse asserbat, animam vero bonam: contra Lutherus, utramque

Peccatum quid Secunda ratio.

Tertio.

Simile.

Quarta.

Psal. 5. Sap. 14. Psal. 5. Eccl. 15. Iacob. 1. Illud Apostoli: Deus neminem tentat, quomodo verum. Gen. 22. Psalm. 20. Quinta ratio. Osea 13. Matth. 6. Isai. 59. Matth. 6. Luc. 11. Psal. 50. Ibidem. Sexta. Deum totius bonitatis fontem, causam esse peccati, dicere ausus est impudentissimus mortalium Lutherus.

suapte

Haeretici semper proficiunt in peius esse Apostolo. 2. Tim. 3. Septima.

Deum e mudo tollere videntur, eum qui affirmant causam esse peccati, & cur ita.

Simile.

Defectus non est ab integra causa, sed deiciente tantummodo. Peccata cur Deus permittat.

Qua ratione Deus ad peccatum concurrat.

suapte natura malam, etiam sub gratia, & Euangelio constituere non erubescit. Rursus Manichaeus principium malum, seu Deum malum, autorem, & causam nostri peccati faciebat, Lutherus vero Deum sanctum, & natura optimum, peccati causam esse contendit, quod horrenda est blasphemia: atque ita vides, haeticos organa Saranae sepe proficere in peius, ut Apostolus ait. Septimo, affirmare Deum causam esse peccati, Deum ipsum de medio tollere est. Primum quidem, quia facit Deum malum, qui deletur peccatis nostris. Secundum mendacem, cum in diuinis Scripturis illa se odisse, atque acerrime insectari pronuntiet, si ex alia parte ad illa efficienda cooperaretur. Tertio, stultum, & insipientem reddit, qui homini aliquid praecipiat impossibile: quis enim nisi stulte homini imperet volere, aut non mori? Simile est, si praecipiat non admittere peccatum, cuius ipse est efficiens & autor. Quarto, iniustum facit: quomodo enim Deus iudicaret mundum, aut quomodo non iniustus esset ipse faciens iniusta. Quinto, crudelem reddit, qui peccatum punit, quod ipse facit: quod perinde est ac si quis ligaret compedibus seruum, & percuteret eum, quod cursum a se praecipit non perficeret. Ergo sine Verbo factum est peccatum. Imo etiam proprie homo non dicitur facere peccatum, sed facere actum, in quo est peccatum, id est, defectus & privatio boni: defectus autem non habet causam efficientem, sed deficientem. Quod si obijcias, folium arboris non moueri sine Patre nostro caelesti, ut Christus dixit, ergo nec peccatum fit sine eo. Respondetur, non sequi: ergo Deus vult peccatum, vel facit, vel fieri praecipit: sed sequitur quod permittit solum, & plerumque tolerat in poenam peccantis, quamquam ex misericordia sua interdum possit, & sciat, & velit elicere bonum, tum gloriae suae remittentis peccatum, tum ipsius peccatoris, qui ex peccato interdum surgit cautior, humilior, & feruentior. Quod si dicas; Deus concurrat ut prima causa

ad omnem actionem humanam: ergo & ad peccatum: neganda est consequentia: etsi enim ad substantiam actus furti, vel homicidij, sicut ad omnes alias etiam actiones, quae bonae sunt, concurrat, non tamen ad deformitatem, siue formam peccati. Quod si rursus urgeas, posse Deum obuiam ire nostro peccato, ac impedire quominus fiat. Respondemus; multa Deum posse, quae non facit, nec decet facere: auferre enim facile potest peccandi potestatem a creatura rationis participante: sed iam hunc gradum creaturarum, quae ad bonum & malum suapte natura verti possunt, de vniuerso tollere videretur, quem tamen eximia sapientia ab initio constituit. Sed certe Dei non est rerum violare naturas, sed suauiter omnia disponere, & vnicuique creaturae iuxta modum naturae suae cooperari: nunquam peccandi vero potestatem, ac vim, & ut ita dicam, impeccantiam, in aeternae praemium beatitudinis, atque felicitatis Angelis, & hominibus conferre voluit. Circa secundam lectionem, quam codices Graeci, qui nunc extant, & codex Syriacus, & Theophylactus, atque Chrysostomus, Epiphaniusque in haeresin LXV. magis probant, dicendum esset: Sine ipso factum est nihil quod factum est. Per quod primum significatur excludi personas non factas, hoc est, nihil eorum quae facta sunt, siue id sub sensum, siue sub intellectum cadat, Verbum conditorem epadit, ac fugit. Excluditur autem Spiritus sanctus, quia etsi procedere dicitur, & spirari, nunquam tamen dicitur factus, ut contendeat Arrius, & eius discipulus Macedonius. Ille namque infectus, & increatus est, sicut Pater, & Filius. Vnde Gregorius Nazianz. in opere de Spiritu sancto sic reijcit haeticos, ut dicat hunc locum accipiendum de ijs quae facta sunt, ita ut ad Filium, ac Spiritum sanctum nequeat accommodari: maxime cum ius interpretandi Scripturas penes Ecclesiam sit. Secundum significatur per haec verba, omnia etiam naturalia, a Verbo Dei pendere, & conseruari, ita ut sine Verbo

Proprium quid diuinae prouidentiae.

Sap. 8.

Nunquam posse peccare, solis concessum beatis dantur.

Theophyl. Chry. ho. 4. in Ioan. 10. 3. in it.

Epiphanius. Quid significet: Sine ipso factum est nihil quod factum est. I. sensus.

Greg. Naz.

Penes Ecclesiam tantum ius est interpretandi Scripturas. Secundus.

susten-

Heb. 1.
Act. 17.
Psal. 103.

sustentante, & quasi manutene-
te omnia in nihilum redirent, iuxta il-
lud Apostoli: *Portans omnia Verbo vir-
tutis sua: & alibi, In ipso vivimus, moue-
mur, & sumus: & Propheta, Dante te
illis, colligens: aperiente te manum tuam,
omnia implebuntur bonitate. Aueriente
autem te faciem, turbabuntur: auferes
spiritum eorum, & deficient, & in palue-
rem suam reuertentur.* Hoc ergo pul-
chro & illustri intellectu significatur,
non tantum Verbum omnia condi-
disse, verum etiam per illud omnia
conseruari, & gubernari in esse suo,
& providentia ipsius ad fines suos cu-
cta perducere. Ex quo sensu debet ho-
mo subditus esse Deo: omnia profes-
pera: & aduersa illi tribuere: ab eo
omnino pendere, non modo in na-
turalibus, verum etiam gratuitis do-
nis, pretioso Christi sanguine emptis.
Dicebat praterea Deus amare, quod
ita continet per Verbum suum crea-
tionem semel factam, & creationem
alteram, seu redemptionem eiusdem
Christi sanguine, morteq; peractam:
continuaturus etiam in omnem aeter-
nitatem in caelesti regno. Quid enim

Sap. 8.
Moralis intel-
ligentia con-
tinens docu-
menta qua-
tuor.

medico vitam diutius producenti, &
indies continuanti non deberemus?
Tertio, diligentiam adhibeat quisque,
ne Dei ipsius per se, vel per alias crea-
turas gubernationem, in eius bonum
frustretur: maxime quia tempus non
est eius. Quarto, gaudere debet, ac
delectari suauissima Dei sapientia sin-
gulis creaturis varios fines, accommo-
dataque, & suauia adiumenta, atque
praesidia praestituente. Vnde David
in Diuinae consideratione prouiden-
tia defixus, atque ob id attonitus,
atque obstupescens inde recedens,
ac quodammodo suspensus, in haec ver-
ba prorupit: *Quia delectasti me Do-
mine, inquit, in factura tua, & in operi-
bus manuum tuarum exultabo. Quam
magnificata sunt opera tua Domine: ni-
mis profunda facta sunt cogitationes tuae.*
Vtinam aperiantur aliquando a Deo
oculi nostri, vt haec digne admirari, &
eorum conditorem pro meritis lau-
dare possimus, praestante Domino
nostro Iesu Christo, cui sit gloria,
& imperium, & honor in
secula seculorum,
Amen.

Psal. 91.

TRACTATUS XV.

IN Quo exponitur illa verba:
Quod factum est, in ipso vita erat.

Duplex le-
ctio huius lo-
ci, Latina, &
Graeca.

Quemadmodum in su-
periori sententia du-
plicem lectionem pro-
pter varios codices Gre-
cos, & propter varias
Patrum sententias assi-
gnauimus: ita praesens quoque senten-
tia dupliciter legitur. Latini enim
legunt, *Quod factum est, in ipso vita
erat:* Graeci vero, *In ipso vita erat.* Qua-
quam autem utraque lectio sit pro-
banda, & exponenda, videtur tamen
Latina haec & communis praestare:
quia consuevit Ioannes nouam clau-

sulam inchoare a verbo ultimo pra-
cedentis, quemadmodum constat ex
primis verbis, cu ait: *In principio erat
Verbum, & Verbum erat apud Deum, &
Deus erat Verbum.* Idem constat ex se-
quentibus, ait enim: *Quod factum est,
in ipso vita erat, & vita erat lux hominu:
& lux in tenebris lucet, & tenebra eam
non comprehenderunt.* Vbi semper
vltimum verbum praecedentis, ini-
tium est sequentis clausulae. Dein-
de considerandum est, hanc nostram
lectionem varie distingui: nam Hi-
larius lib. 2. de Trinit. ad hunc modum

Ioan. 1.

Latinae lectio-
nis duplex di-
stinctio.

Hilarius.

Vtra praestan-
tior.

vult

Theoph.
Chrysol. vbi
supra.
Theodor. in
Dialog.

Aug. tract. 1
in Ioann. to.
9. in princ.

Ratio conae-
xionis eiusdem
sententiae cu
superiori du-
plex assigna-
tur.

Iacob. 1.
Sap. 7.

Ecccl. 23.

Philosoph.

vult legi: *Quod factum est in ipso, & ibi
distinctione constituta; sequatur, Vita
erat:* Huius etiam distinctionis me-
minit Theophylactus, nec eam refel-
lit, quantum Chrysol. & Theodo-
retus eam vt haereticam, & ab Arrio,
& Macedonio profectam insectatur:
quod Arius assererat Spiritum san-
ctum factum in ipso Verbo, quasi mi-
norem Filio. Sed certe Hilarius ad
bonum & Catholicum sensum illam
interpungendi rationem secutus est.
Augustinus deinde admonet, Mani-
chaos ea distinguedi ratione seruasse,
sed ad malum, atque haereticum sen-
sum. Sed purior, ac germanior di-
stinctio est, vt ita legamus: *Quod factum
est, & appposito puncto; sequatur, In
ipso vita erat.* Deinde consideranda
est connectio horum verborum cum
praecedentibus: nam haec tenentis qui-
dem de Verbo vt conditore differuit,
nunc vero de creaturis tractat, qua-
tenus in esse suo sunt, ratione Verbi.
Dici etiam potest, quod cum ostē-
derit Per Verbum aeternum, & ante
Mariam eius matrem existens, om-
nia in tempore fuisse condita; posset
Haereticus quispiam obijcere, aliqua
in Deo mutationem fuisse, quoniam
incipit velle, quod antea volebat;
vel incepit facere, quae antea non fa-
ciebat: Haec Hydrae Lerneae capita
quasi renascentia succidit noster Ioan-
nes, dicendo: *Quod factum est, in ipso
vita erat, quasi dicat, Hoc non est nouum
consilium Dei, neque mutatio aliqua
in eius natura, cum scriptum sit: Apud
quem non est transmutatio, nec vicissitudi-
nis obumbratio. Et Salomon: Et cum
sit vna (scilicet Sapientia) omnia po-
test: & in se permanens, omnia innouat.*
Sed ab aeterno hoc voluit, & decreuit,
pro tempore, scilicet creare. Vnde Ec-
cles. 23. dicitur: *Domino enim Deo an-
tequam crearentur, omnia sunt cognita:
sic & post perfectum respicit omnia.* Quod
factum est ergo, in ipso vita erat: id
est omne creatum in verbo vitaliter,
& intellectualiter ab aeterno fuit per
rationem exemplarem siue idealem,
vt Theologi loquuntur. Vt enim Ari-
stoteles lib. 7. primae Philosophiae
docet, Domus & sanitas, quae sunt in

materia subiecta, a domo & sanitate,
quae praexistunt in intellectu; profici-
suntur: Viuebant ergo omnia in
Dei praesentia, sapientia, & volunta-
te. Mundus enim antequam fieret, in
mente Dei erat.
Sed vt haec melius valeas apprehen-
dere, finge, obsecro, plura signa, siue
instantia rationis secundum nostrum
intelligendi modum. In primo Deus
cum suis attributis esse cogitatur: in
secundo instanti a nemine productus
Pater intelligitur constitutus; & esse
tantum a seipso habere: in tertio Pa-
ter intelligit seipsum, & omnes crea-
turas, vt possibilis simplicis notitia
intelligentiae, vt est ab omnibus illis
imitabilis, sic enim diuina essentia ea-
rum omnium est idea: in quarto ge-
nitum Verbum esse concipitur, vt est
expressa, & viva imago, & exemplar
omnium creaturarum, de quibus di-
xit: *Quod factum est, in ipso vita erat:*
In quinto instanti Pater cum Filio spi-
rant, siue producunt Spiritum san-
ctum: in sexto omnes creaturas effi-
caciter vult, atque in eis sibi complacuit
pro suis temporibus, & duratio-
nibus: in septimo autem instanti co-
gnouit omnes creaturas scientia visio-
nis in suo oculo existentes: Ex quo
Augustinus id explicans, ait: *Quia Sa-
pientia Dei, per quam facta sunt omnia,
secundum artem continet omnia, ante-
quam fabricet omnia: hinc quae sunt per
ipsam artem, non continuu vita sunt, sed
quicquid factum est, vita in illo est: Ter-
ram vides, est in arte terra: Caelum vi-
des, est in arte caelum. Solem, & Lunam
vides, sunt & ista in arte: sed foris corpo-
ra sunt, in arte vita sunt.* Haec ille, et si
putant quidam Augustinum Plato-
nizare.
Ex his omnibus primo euincitur
error Proeli Platonici, & Simplicij, &
Alicenae Peripatetici, asserentium crea-
turas a Deo procedere tanquam a
principio quodam per modum sim-
plicis emanationis, id est, ex necessi-
tate naturae: sicut a Sole lux, a luce
splendor, ab igne calor, riuus a fon-
te procedunt. Deus enim creator per
voluntatem & liberum arbitrium om-
nia condidit. Hinc ad Ephes. 1. di-

Imaginarij
processus in
Deo, septem
assignantur.

Aug. tra. 1.
super Ioan.
circa fin. to.
9. in prin.

Ex hoc loco
Ioanis: Quod
factum est, in
ipso vita erat,
impiadogma-
ta quatuor
confutantur.
I. error, Pro-
lii nimirum,
Simplicij &
Alicenae.

Ephes. 1.

citur:

Gen. 1.

circur: Qui operatur omnia secundum con-

II. error Philo-
sophoru.

Secundo eliditur error constituen-
tium mundum aeternum, ne cogeren-
tur Deum asserere mutatu a volunta-
te non condendi, ad voluntate con-
dendi. Nam reuera vel mundus non
est capax productionis aeternae, vel li-
cet Deus potuerit condere, vt alij vo-
lunt, non tamen voluit. In primis, ne
putares Deum ex necessitate naturae
creasse. Secundo, vt magis agnosce-
res beneficiu Dei condentis, & quod
sis creaturae aeternitatis minimè capax,
& quod aeternitas ad solum Deum
suo iure spectet. Tertio, ne creatura
ratione praedita in antiquitate, dura-
tioneq; superbiret, atque Deo se fa-
ceret aequalem. Quarto, quia posito
mundo aeterno, necessario confitere-
tur animas infinitas necessariò actu
dari posse, vel animas infinitas con-
uersas in corpora, ne darentur actu
infinitae; & quod homo infinities ef-
set idem. Quinto per infinitum tem-
pus anima iusta sine vilo beatitudi-
nis sibi debitae praemio remaneret,
& animae impiae absque peccatorum
retributionibus, atque impunitae: id
quod esset tacite Diuinam prouiden-
tiam, iustitiamque redarguere, & sug-
gillare.

III. error Ma-
nichaeorum.

Tertio error Manichaei ex mala in-
terpunctione elicientis, quod omnes
creaturae viuerent, reuincitur. Ita e-
nim illi legebant: *Quod factum est in
ipso*, & ibi posito puncto subiunge-
bant, *Vita erat*, quasi omnia quae fa-
cta sunt per Verbum, viuunt. Sed
haec distinctio merito est ab Augusti-
no reiecta. Nam primò nihil proprie
in ipso Verbo. Deinde experimur,
ipsa elementa, & metalla, & saxa, &
similia, haud viuere, cum proprie di-
cantur illa viuere, quae habent in se
principium motus. Prava ergo est ac
peruersa ratio illa distinguendi, quam
Manichaei sequebantur. Etsi Hilarius
lib. 2. de Trinitate. illam sequatur, qui
ait: *Hoc igitur non sine eo, quod in eo fa-
ctum est: nam & id quod in eo factum est,*

Aug. loco ci-
tato.
Huius distin-
ctionis inco-
moda. Sine ip-
so factu est ni-
hil, quod fac-
tum est in
ipso, vita erat
Hila. operis
init.

etiam per eum factum est. Hac ille, qui
etsi similiter cum Manichaeis di-
stinguat, non tamen idem sentit cum
illis.

III. error.

Quarto non est existimandù, quo-
uis modo creaturas secundum suum
esse formale in Deo extitisse, quasi in
eo partes diuinæ substantiae, cum de
anima ratione vigente, quae à Mose
dicitur Spiraculum vitae, id minimè
verum sit. Flatus enim nõ est de sub-
stantia animalis. Deinde creaturae
omnes factae sunt: Deus autem non
facit substantiam suam. Ad haec, esse
Dei infinitum est, & indiuisum: ef-
sent ergo omnes creaturae infinitae,
atque diuisionis expertes, ac per hoc
ipse Deus: quicquid enim in essentia
diuina est, Deus est. Quinto igitur
omnia esse dicuntur in Deo Patre, &
Filio, & Spiritu sancto secundum emi-
nentiam virtutis, & aequiualentiam:
nam essentia diuina pelagus est infini-
tarum perfectionum, & in ea omnes
eminenter praexistunt: sicut multitu-
do radiorum efficienter, & virtute in
Sole, & infinitae lineae in puncto cen-
tri: in semine infiniti fructus: in vni-
tate omnes numeri: in Papa omnes
Potestates Ecclesiasticae: in rationali
anima eminenti ratione est & sentiens,
& vegetans vita: in numero aureo
multi argentei Iulij. Sunt ergo om-
nia in Patre, quasi in causa efficienti:
omnia in Spiritu sancto, vt in ratio-
ne causae finalis; nam omnia ad ip-
sum, velut ad finem vltimum referun-
tur. Rursus sunt omnia in Filio, quasi
in ratione causae exemplaris, & idea-
lis secundum esse cognitum, id est,
quatenus Deus seipsum cognoscit,
vt ab ente creato participabilis, &
imitabilis existit. Ex quo Augustin.
sermon. 38. de Verb. Domin. ait:
*Verbum Dei est forma quadam: forma nõ
formata, sed forma omnium formarum.*
Hac ille, significans, vt exponit D.
Thomas, non esse formam, quae sit
pars compositi, sed formam exem-
plarem, & idealem. Nam illa essen-
tia Dei in esse cognito, per aequipollẽ-
tiam infinitis ideis aequiualet. Et quae
admodum quo perfectior intellectus
est qui cognoscit per pauciores spe-

Gen. 2.

Sensus verus
atq; germa-
nus huius lo-
ci traditur.

Aug. 10. 9.

B. Tho. 1. p.
1. 3. arti. 3.
ad. 2. to. 10.

cies,

Quae maxi-
mè viuunt se-
cundum Philo-
sophum.
Arist.

Quid sit vita

Vita Dei quae
sit.

cies: ita Deus per se solù, quia perfe-
ctissimus intellectus est, intelligit.
Ad hunc ergo modum quaecunque
creata sunt, in Verbo Dei secundum
esse cognitum habent esse increatum
exemplare ideale, vitale, imò veriùs
dicuntur, & sunt vita, idea, lux. Di-
cuntur etiam non viuientia in Deo vi-
uere: quia idea essentia Dei est, & ni-
hil non viuum in Deo. Et rectè vt
sunt in mente, vita dicuntur: quia
intelligentia maximè viuunt, vt di-
citur secundo, de anima, & tanto
magis, quanto intelligere in Deo est
ipsum esse, quod solùm in Deo inue-
nitur.

Considera etiam, quod vita nihil
aliud est, quàm natura ipsa ad ali-
quam operationem sese agens: im-
proprie verò dicitur ipsa operatio
naturae. Quamobrem quae talem o-
perationem perfectius ex se habent,
perfectius viuere dicuntur. Et quo-
niam plantae formam & finem à na-
tura habent, executionem verò ope-
ris tantum à se, imperfectè viuunt: &
sunt in vltimo gradu viuentium, qui
dicitur vegetatiuus. Quae verò solùm
finem à natura habent, & non for-
mam, perfectius quàm plantae vi-
uunt, & dicitur gradus sensitiuus. Ra-
tionis autem compotes creaturae, quae
à se finem habent, & formam, cum li-
bero arbitrio praeditae sint, adhuc
perfectius viuunt: sed quoniam vlti-
mum finem, & formam primo-
rum principiorum à natura habent,
non omnino perfectè viuunt. Deus
verò perfectissimam possidet vitam,
quia nihil ex his, quae naturaliter ha-
bet, ab alio habet, sed tantum à
seipso. Et quia eius vita est intelli-
gere, intelligere autem, & intelle-
ctus, & res intellecta, & species qua
intelligit, sunt idem. Omnia in Deo
non solùm viuunt, sed sunt ipsa vi-
ta: atque ita creaturae perfectius ef-
se habent in Deo, quàm in propria
natura; tamen secundum propriam
rationem, qua materiam includunt,
verius esse habent in seipsis. Sex-
tò, considera delicias, & iocundi-
tatem sanctissimae Trinitatis, vt me-
ditatus est Rupertus. Perinde enim

est dicere: *in ipso vita erat*, ac di-
cere, *Delectabar per singulos dies, lu-
dens in orbe terrarum*: & *Delicia
mea, esse cum filijs hominum*. Ludus
enim iste nihil est aliud, quàm di-
uinæ bonitatis iocunditas ineffabi-
lis, qua iam Creator antequam quic-
quam facere, delectabatur in Ver-
bo suo: quemadmodum muscus
instrumenta varia componit, & an-
tequam componat, adest in men-
te eius ludens musica. Quid enim
aliud nos sumus nisi instrumenta, &
organa Dei? Vnde in citharis, &
organis quae corda nostra, & cor-
pora sunt, Deum ladare iubemur.
Christus etiam maxima, & ordina-
tissima cithara est, de qua scriptum
est: *Exurge gloria mea, exurge Psal-
terium, & cithara*. Totus mun-
dus diuinæ laudis instrumentum est,
quanquam in chordis rationalis,
& Angelicae creaturae solùm perso-
nat, sed non sine alijs creaturis, quae
sunt vt lignum organi. Septimò cõ-
sidera, omnia quae in ipso vita erant,
in seipsis deficere, & mori: non enim
satiant, neque implent hominis men-
tem, & saepe occidunt habentem: qua-
re ille solus amandus est, in quo om-
nia viuunt: & longè absunt à morte.
Octauò, meditare etiam Deum & Ver-
bum ex aequiualentia ditissimum esse,
cum omnia in se contineat, & ambiat.
Similiter qui eum hinc habet per gra-
tiam, ditissimus habendus est. Ex quo
patere potest insignis hominum stul-
ticia, Deum pro creaturis dereliquen-
tium, quod cum tanta verborum em-
phasi Propheta nobis exprobrat, cù
ait: *Duo mala fecit populus meus: Medere
liquerunt fontem aqua viua, & foderunt
sibi cisternas, cisternas dissipatas, quae con-
tinere nõ valent aquas.* In Deo enim est,
ò homo, omne quod petis, omne quod
amas, & omne quod quaeris. Quod si
habere Deum per gloriam tibi aliquando
contingat: quid tibi vel ad delicias,
vel ad diuitias, vel ad potentiam, &
honorem, vel ad felicitatem deesse
poterit? Vnde magnis viris Deus
seipsum in praemiu pollicetur. Hinc
ad Abraham dixit: *Ego protector tuus
sum, & merces tua magna nimis.* Da-

Prou. 8.
Ludus Dei
in orbe terra-
rum iuxta Sa-
lomonè quid
mythicè.

Simile.

Psal. 56.

Totus mun-
dus diuinæ
laudis instru-
mentum est.

Ioan. 1.
Act. 17.

Hierem. 2.

Deus perfe-
ctissimu ho-
minis bonu.

Gen. 15.

Psal. 72.

uid nulla alia mercede contentus esse volens, dicebat: Quid enim mihi est in caelo? & a te quid volui super terram. Subdit, Pars mea, Deus in aeternum.

Postremo meditare: Si omne quod factum, in ipso vita erat, curandum ne degeneres ab idea tua, nimirum a deitate illa simplicissima, per quam participatione es Deus. Deinde cura, ut sis simplex, hoc est, omnis doli, ac fraudis expertus. Da etiam operam, ut qui in Deo vitam intelligentia & ratione praeditam possides, in te ipso non viuas more bestiarum. Permulti enim sunt, qui nomen habent, quod viuant, & tamen mortui sunt. Et haecenus de prima lectione.

Apoc. 3.

Secunda lectio Graecorum codicum, & quam sequitur Chrysostomus, habet: In ipso vita erat. Et quia vitae non praepositur articulus, posset ad creaturam referri, in hunc sensum: Verbum non solum est exemplar, & causa, quod omnia sint, & esse ipsum participant: sed etiam fons & causa indeficiens vitae omnium: ideo post producta omnia ista, remanet virtus ad alia producenda. Deinde in ipso vita erat, gubernans, prouidens, & ministrans vitam; imo & mortuos per peccatum ad vitam gratiae reuocans: quod insinuare videtur verbum subiunctum, & vita erat lux hominum.

Chry. ho. 5. in Ioan. circa med. to. 3. init.

Tertio, de Patre intelligi potest, de quo Ioan. cap. 5. dicitur: Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio habere vitam in semetipso. Atque haec vita, re non est distincta ab essentia, cum sit vita per essentiam. Et dicitur vita, quatenus est sui ipsius, & omnium in se cognitio: quae enim intelligunt, maxime viuunt intellecta, quatenus intellecta, a Deo vitam participant: & intellectio Dei non solum est vita aeterna ipsius Dei, sed aliorum etiam vita: Haec est, inquit, vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Chri-

Ioan. 17.

stum. Atque ita postquam explicuit esse Verbi, explicat eius viuere, ratione cuius (quia viuere, est intelligere) conuenit ei prouidentia mundi. Quare Paulus ait: *Vivus est sermo Dei, & efficax, penetrabilior omni gladio ancipiti, & cetera* quae sequuntur. De hac vita diuus Dionysius libro de diuin. nominib. capit. 6. initio, hoc profert testimonium: *Vita omnis, ac vitalis motus, ex illa vita ducitur, quae est supra omnem vitam, & omne totius vitae principium. Ex ipsa, & anima immortalitatem habent, & animantes omnes, & planta iuxta extremam vitam harmoniam, ut viuant, acceperunt, quae sublata iuxta eloquium omnis desinit vita, & ad quam ipsa quoque, quae participanda ipsius infirmitate defecerunt, si rursus conuertantur, rediuiua sunt.* Haec ille de diuina & absolutissima vita. Quae ut magis intelligantur, animaduertimus, vitam dupliciter dici, aut Physicè, aut Theologicè, ut interim missam faciamus vitam Angeli & animae, a corpore se iunctae, quae suas habent considerationes. Vita Physica naturalisque, aemula est animae, quae corpus sensibilibiter ab illa fouetur, ac viuum efficitur: quo pacto vita tribus tantum entibus competit, ut plantis, mutis animantibus, & hominibus, quae tria duntaxat sunt animae participia. Ut enim trina est anima, vegetans, sentiens, & intelligens, ita & vitam naturalem oportet esse triplicem, plantarum, animalium, & hominum: quae tria entium genera ex corpore, & anima conflata sunt. Nam quae sub plantis, aut super hominum genus entia relinquuntur, ut mineralia, & Angelicae mentes, Physicae vitae sunt expertia. Sunt enim mineralia, simplicia corpora anima carentia: Angeli verò, simplices animae, sine corpore, & secretae ab omni concretionem mortali. Quae verò simul coniuncta sunt, naturalem vitam fortiuntur: nam anima aetna est vitae, corpus autem vitalis animae organum est. Cor-

Viuere est intelligere. Heb. 4.

D. Dionys.

Qualis sit vita diuina.

Duplex vita, Physica, seu naturalis, & diuina, seu Theologica.

Triplicis anima.

Causa reditus animarum in corpora.

Osea. 13. & 1. Cor. 15. Isai. 25. Apoc. 21.

Quae nam verè viuunt.

Exod. 3.

Simile.

Ioan. 15.

pus ergo sine anima, non habet, unde vitam accipiat: anima vero absque corpore, cui vitam largiatur, non habet, in quo vitalem operationem exerceat. Quo fit, ut ratione vigentes animae, a corpore abiunctae, naturalis vitae munia (ut vitam, sensum & ratiocinationem) mox exercere desinant. Et cum nequeat naturalis vitae potestas a quo perpetuo torpere, proprijs ve actibus spoliari: ideo animae, quae ex suorum corporum claustris praeter naturam migrarunt, necessario suis iterum corporibus sociandae sunt, ne detur aliquod violentum perpetuum, & ne frustra sit illud desiderium in anima repetendi corpus; ideo mors perpetua non erit, sed temporalis, de medioque tolletur, iuxta illud: *Ero mors tua, o mors: & rursus: Praecipitabo mortem in sempiternum.* Et Ioannes in Apocalypsi. *Et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quae prima abierunt, & non erunt amplius.* Theologica autem vita potissima est, & ex se tota immortalis, & haec in tribus tantum entibus reperitur, in Deo, in Angelo, in homine: nam haec tria tantum diuinitus, & sunt, & viuunt, & sapiunt. Deus tamen, utpote aeternus, & increatus, primus habet esse. Vnde de seipso dixit: *Ego sum, qui sum.* Ipse est vita viuens, & Sapientia intelligens. Angelis verò, & hominibus verior quam vllis creaturis & essentia, & vita, & sapientia competit, non quidem simpliciter, sed ex participatione Dei, quibus illud est mors, a diuina veritate, & pace separari. Ut enim ramusculus quandiu propriae radici inhaeret, tãdiu emori nequit, ut qui semper vitalem humorem ex radice manantem accipiat: ita & Angelica, humanaque substantia quandiu per firmissimum ad diuina consensum permanferit, nequaquam morietur. Vbi verò propriae voluntati innitentes a Deo secedunt, mox velut rami a radice praecisi vitali humore, omnisque sanctae vitae officio priuantur. Vnde Scriptura ait: *Ego sum vitis, & vos palmites: sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite: ita & vos, nisi in me manseritis.* Constat ergo ex

his, siue Physicam, siue Theologicam vitam (nam haec animarum, & spirituum, illa verò corporum vita est) esse quandam plurium rerum vnitatem, & pacem, omnem verò mortem esse quandam dissolutionem, & licet Physica siquidē vita est, naturalium corporum suis animabus insitio, mors verò Physica est, qua corpora ab anima naturali vinculo dirimuntur: at Theologica vita est, qua Angelicae, humanaeque mentes in Deo totius vitae fonte, & a quo vitam trahunt, inseruntur: mors autē Theologica earum dē, est mentium a diuina vnitatem voluntariū dissidium. Ex quo fit, ut omnis vita sit vnitativa, vna, inquam, in Deo infinita, increata, minimè participata, trina verò in creaturis, finita, creata participata. Prima in Angelis. Secunda in animantibus. Tertia in corporibus, in quibus vltimum vitae relucet vestigium. Sicut ergo Filius Dei, Verbum appellari non sine magnis rationibus voluit, ita & vitam dici & appellari iustis de causis voluisse, exploratum est. Nam, ut praeterea multa alia, vnam tantum rationem producat, quod attinet ad appropriata ipsarum personarum. Dictum est enim, vniuersum, & quilibet eius partem, opus esse trium personarum, ita tamen, ut vna vniuersi si pars magis similis sit Patri, alia Filio, alia Spiritui sancto: necesse est enim in ipsa imagine relucere, atque apparere eius veritatem. Elicimus ergo ex his, in stat Deum, trinum esse vniuersum. Etenim quicquid est, aut cognitionis vi praeditum est, aut vitam habet, aut substantiam tantum. Elementis, mixtis imperfectis, & mineralibus adest simplex essentia, a vita, & cognitione separata: plantis vita coniuncta quidem priori essentia, sed a cognitione separata, cōperit: omni verò potiori, & praestantiori substantiae cognitio ceteris eminentior adest, ut brutis animantibus, hominibus, Angelis, ac Deo. Ex his ergo tribus, essentia, vita, & cognitione (quae substantiarum omnium proprietates, ac differentiae sunt) ad tres personas contemplandas quoquo pacto affurgere par est, primam essentiam Patri, mediam vitam Filio, supremam cognitionem Spiritui sancto congruē

Physica vita, & mors quid

Theologica item vita, & mors quid.

Dei Filius cur vita dici voluerit.

Ioan. 1 I. & 14.

Trinum esse vniuersum vnde constat

aptando. Sicut enim Pater est primus & per se esse, quod adest & filio, ambo verò, Pater ac Filius, ipsi Spiritui sancto esse largiuntur: ita & in cunctis rebus prima est, & per se essentia: ex essentia verò vita ipsa profluit, ac pullulat: post utramque verò, & aliquo modo ex utraq; succedit vltima cognitio. Non immerito ergo secunda Dei persona vitæ nomine insignitur, censeturq; & diuina vita, & vniuersorum eminentissima vitæ causa. Et quamquam hæc ita se habeant, præsentem tamen propositionem non de absoluta illa, & increata vita (quæ est Dei Filius) & quæ facta non est, sed de vniuersorum, & singulorū

vita, quæ ab ipso profluit, & emerfit, & de qua dicitur: *Quod factum est, in ipso vita erat*, satius intelligere licebit. Debemus ergo ad hanc vitam Verbi increatam, quæ in cælo maximè delectatur, anhelare: deinde per gratiam illâ participare. Vt sicut ille feliciter viuuit, se, & aliâs omnia à se in seipso cognoscendo: ita nos Deum ipsum, atque adeò nos ipsos cognoscendo, & cætera omnia in nobis, perfectam, & quantū viatoribus concedi potest, beatam vitam agamus, præstante Domino nostro Iesu Christo, cui sit gloria, & honor, & imperium in secula seculorum, Amen.

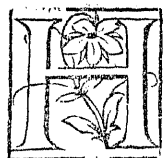
De qua vita sic sermo, cū dicitur: In ipso vita erat.

TRACTATUS XVI.

IN Quo explicantur illa verba: *Et vita erat lux hominum: & lux in tenebris lucet, & tenebra eam non comprehenderunt.*

Cuius rei gratia potissimum conscriptum sit Ioannis Euangelium

Atentus Euangelista de Verbo omnium conditore sermonem habuit, & quomodo creaturæ relatiuè se habeant ad Verbum: nam in eo omnia viuebant, seu vita erat, etiâ antequam essent in seipsis: nunc explicare intendit, quomodo se habeat Verbum respectu hominis, cuius gratia potissimum conscriptum est Euangelium. Ait ergo quòd vita erat lux hominum. Vbi in primis notandum, vitæ Græci ponunt articulum, ad significandum, quòd non loquitur de eadē vita, quæ præcessit, quæ & facta dicitur, & sine articulo dicta est vita. Sed quòd de suprema, & increata vita, quæ & vita per essentiam dicitur, sermonem facit, de qua Propheta loquitur: *Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*: vbi Propheta vitam cum luce coniunxit, quemadmodum hoc loci fecit Euangelista. Vita ergo, vi-

delicet Verbum increatum, & per essentiam viuens, & omnium viuentium principium, erat lux hominum. Vbi distinctè quatuor attributa vitæ huius enuntiat. Primò enim dicitur lux. Secundò lux hominum. Tertio dicitur lucere in tenebris. Quarto dicitur ab eis non comprehendi, vel non apprehendi, ut alij vertunt. Sed ante omnia considera, quid Origenes. tom. 3. in Ioannem circa finem, hæc verba interpretans, dicat: *Quoniam hoc loco seruatur simpliciter lux, dicitur, in Catholica verò ipsius Ioannis epistola, Deus lux esse dicitur: aliâs quidem putat hic Patrem non esse à Filio essentia distinctum: sed qui diligentius obseruabit, & rectius locutus fuerit, dicet, natura non esse lucē, qua in tenebris lucet, ab ipsis tenebris non apprehensa, & lux, in qua nullo modo sunt tenebræ: & infra, Dicitur hæc lux, lux vera, quia Pater veritatis amplior est Verbo, & maior quâ veritas. Et quia Pater est sapientia, melior est, atq; præstantior ipsa*

Orig. par. 2. 1. Ioan. 1.

Quæ nã hæc vita, quæ erat lux hominum.

Psal. 35.

sapientia:

Ioan. 1. 4. Cyril. to. 2. init. Chryf. to. 3. Hilarius. B. Thom. O. pusc. 1. c. 2. tom. 17. in Basil. li. 1. in Eunom. aliquanto ante fin. tom. 1. à med. Quomodo intelligitur cum dicitur, quod Filius sit secundus à Patre, & Spiritus sanctus sit tertius, iuxta B. Thomam.

sapientia. Hæc ille in sensu, quæ prorsus Arrii spiritum sapiunt. Nisi Origenis defensor dicat, Patrem, non quidem essentia, sed principij dignitati, & autoritate generationis maiorem esse Filio: quemadmodum docent Veteres Patres, interpretantes illum locum: *Pater maior me est*, ut Cyrillus lib. 1. Thefauro. c. 3. & Chryfostom. hom. 74. in Ioannem, & Hilarius lib. 9. de Trinitate, ita B. Thomas lib. aduersus errores Græcorum notat dixisse Basilium, filium dignitate esse à Patre secundum, & Spiritum sanctum dignitate à filio secundum, hoc est, hypostaseos dignitate, non naturæ. Hæc ille in sensu. In primis igitur hoc Verbum per essentiam viuens (& quòd vita nominatur) lux dicitur. Primò, quia non est vita tenebrosa, quemadmodum est vita plantæ, quæ propterea quòd non cognoscit, tenebræ merito dici potest. Secundò ordinatè ab esse progressus est ad vitam, & à vita progreditur ad lucem intelligibilem: itaque idem sunt in Deo esse, viuere, & intelligere: & vna res simplicissima sunt Verbum, vita, lux. Formaliter autem, ut Philosophi loqui consueuerunt, Verbum habet esse, viuere, & intelligere, eminenter verò, sentire, & vegetare. Tertio dicitur lux, ut significetur perfectum exemplar omnium, quæ facta sunt, præhabens in se non solum esse, & viuere, sed & intelligere: & facta ab eo esse, non solum quatenus sunt, & viuunt, sed etiam quatenus intelligunt. Quarto dicitur lux, non quòd Pater, & Spiritus sanctus non sint lux, eum alibi de Deo dicatur: *Deus lux est, & tenebra in eo non sunt vlla*. Et Paulus: *Qui lucem habitat inaccessibilem*: quæ nullus hominum vidit, sed nec videre potest: & de Spiritu sancto cantat Ecclesiastica: *Veni pater pauperum, veni dator munerum, veni lumen cordium*. Sed quia adscribitur Verbo, quemadmodum imago, similitudo, splendor, & quia etiam per Verbum fit omnis manifestatio, & cognitio, sicut omne, quòd manifestatur, per lumen est, ut dixit Apostolus. Quintò dicitur lux, quia nobilissimum corpus inter omnia condi-

Verbum cur lux dicatur.

Ioan. 1. 1. Tim. 6.

Colof. 1. Ioan. 1. 4. Heb. 1.

Ephes. 5. Gen. 1.

ta à Deo lumen est, ac proinde prima die factum, & præ cæteris creaturis (ut testatur Dionysius) Deum maximè representans. Nam lux generalis, & communis est omnibus: in instanti ab Oriente in Occidentem diffunditur, simplicissima, & sine sui diminutione omnibus, & singulis, quatenus possunt esse capacia, se comunicans. Ad hunc modum Deus commune quoddam bonum est, & generaliter in omnia sua virtutè influit: puncto temporis operatur: simplicissimus est, sine vlla compositione, & nihil illi perit, eo quòd se omnibus comunicet, & variè pro ratione captus cuiuscunq; creaturæ ad sua sapientiâ commendandâ se solet comunicare. Secundò dicitur lux hominum: cuius verbi duplex esse potest intellectus. Alter quidem de illuminatione hominum, quòd ad naturam, & opera naturalia spectat: & ita lux hominum dicitur in primis, ad differentiâ lucis corporeæ, communis brutis animalibus, & quæ vita cælorum est: hæc autè est hominum vita, qua homines, videlicet ratione præditi sunt. Secundò, non dicitur Angelorum, sed hominum, quòd Euangelium non ob Angelos, verum ob homines literis consignatum sit. Et quia hæc agitur de Verbo, quatenus humani generis Saluator, & assertor est, reparas à tenebris peccati, & ignorantie, & quia cū homo inter creaturas intelligendi vi præditas, infimum locum sortitus sit, si suæ præmia lux attingit infimam creaturam, Angelicâ etiâ quæ media est attinget. Denique ut ostendat, quòd lux suprema possit se infimæ communicare, nullis medijs, quòd Auicenna magnus Philosophus Peripateticus non intellexit. Tertio dicitur lux hominum, non bonorum, aut malorum, non Iudæorum, aut Gentilium tantum, sed absolute hominum omnium. Nam tam boni, quàm mali, in hoc lucent, & illuminantur, quòd ratione donati sunt. Et si autem homo malus peccando obtenebretur, & tenebrarum fiat filius: non tamen illam, qua iumentis præcellit, rationis lucem amittit. Peccator enim licet peccando, similitudine Dei priuetur, non tamen imagine.

Lucis proprietates.

Deum inter corporealux maximè representat.

Verbum cui dicitur lux hominum.

Auicenna sit præmam lucem infimæ incomunicabile falso sensit.

Peccator licet peccando similitudinē Dei amittat, non tamen imaginem.

Lux ergo hominum dicitur, quod sub hominum tantum aspectum cadat, & quia per sapientiam Filio Dei attributam, quicquid verum est, conspicitur. Hæc enim in omnibus Dei operibus adest, & contemplationi nostræ seipsam obijcit, & inquiri gaudet, & inuenta beatos homines reddit. Quanquam ergo Verbum Dei sit lux, tam naturæ, quam gratiæ, & gloriæ: hæc tamen de illustratione naturali loqui videtur, quam per legem inditam, & simul cum ratione creatam homines fortiantur, de qua quidam intelligunt verbum illud Prophetæ: *Signatū est super nos lumen vultus tui Domine.* Postea verò de illustratione facta per legem Moysi subdit, *Et lux in tenebris lucet.* lucebat enim in natura nostra tenebrosa ex se, & finita, dando lumē naturæ, nec cessando ab illustratione. Deinde de illorum ingrati animi vitio subiungit: *Et tenebra eam non comprehenderunt,* id est, humanæ mentes ex se quidem obscuræ, atq; finitæ, illā non potuerunt apprehendere: nam quid, vel quale sit Verbum, & an sit Deus, & an ab eo lumen acciperet, nō agnoverunt. Hic est primus sensus verus, & Catholicus. Alter verò intellectus, siue secundus sensus magis placet. Nam sicut descripsit Verbum, vt in se est, & deinde vt causa est omnium creaturarum, ita primò descripsit vitā, vt in ipso erat, dicendo, *In ipso vita erat.* Deinde verò vt vita increata causa est omnium viventium: quod explicat dicendo: *Vita erat lux hominum.* Nam homines sunt, qui naturale lumen habent, quod per creationem acceperunt, de qua dixit: *Omnia per ipsum facta sunt.* Idè hoc loco de super naturali, & diuina luce, & vita gratiæ loqui videtur: nam sicut prius de communicatione esse naturalis, & conseruatione locutus fuerat, dicèdo, *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil:* ita hoc loco tã de communicatione esse diuini, & supernaturalis, atq; de eius conseruatione verba facit, dicendo: *Vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet.* Atq; huic sensui seruit missio Ioannis ad manifestandam lucem. Erat ergo lux hominum

in Dei prædestinatione (nam, *Erat,* æternitatem significat) quæ naturam nostrā vt lucernam, volebat incarnatione, & olei gratiæ infusioni accendere: eò si quidē verba illa tendunt, *Et delicia mea, esse cū filiis hominum.* Erat etiam lux hominum, quando instruxit primum hominem de rebus supra naturam existentibus, & induit eum luce gratiæ, & sapientiæ rerum diuinarum, & amore Dei, calefecit: sed quia primi parentes à dignitate illa ceciderunt, & lumen diuinum perdidērunt, & facti sunt tenebræ, atque ad eò cognito peccato erubuerunt, & Dominum se vocantem audire noluerunt; idè subdit: *Et lux in tenebris lucet;* vt sciamus, lucem illam defuisse nemini, quæ sese omnibus obijcit, vt apprehendatur, & quod inexcusabilis est omnis homo, merito subiungit, quod lux in tenebris lucet, id est, in peccatoribus. Mundum enim originalis delicti caligine inuolutum, & criminum personalium tenebris obfistū, tenebras vocat, more Hebræorū, qui substantiua ponunt pro adiectis nominibus. Ita etiam Paulus dixit: *Erat aliquando tenebra, nunc autem lux in Domino.* Tenebræ ergo sunt peccatores ignorantia, peccatiq; tenebras amantes, de quibus Domini vox illa est: *Venit lux in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quā lucem.* Diligentes etiam tenebras, ac societatem dæmonum; de quibus Paulus: *Quæ societas luci ad tenebras?* id est, ad dæmones rectores tenebrarum harum, vt idem alibi dixit. Ridiculus autem sensus est Caretani, exponētis per tenebras, sensibilia lumine rationis carentia: quæ tenebræ nō apprehenderunt Verbum. Sed certè vilis est sensus, & indignus Spiritu Apostolico: nec dixisset Euangelista, non comprehenderunt, verum, non valuerunt comprehendere. Et insensibilia magis sunt tenebræ, quā sensibilia: lapides enim, & metalla minus intelligunt, quā pecora, aut iumenta, &c. Secundò, non rectè intelliges per tenebras, dæmones, in hoc loco: quia etsi olim illis illuxerit ante casum: postquam tamen suo peccato

Prou. 8.

Gen. 3.

Quid per tenebras, quibus lux Verbum illuxit. I. sensus verus ac congruus. Substantiua pro adiectis nominibus non raro videntur Hebræi.

Ioan. 3.

2. Cor. 6. Ephes. 5. Contra Caietanum.

Alter sensus.

Ecc. 1. & Sap. 6.

Psal. 4.

Quid quod diuinam lucē tenebræ non comprehenderunt.

De qua luce minime comprehenditur Ioānes.

facti

facti sunt tenebræ, & lucis hostes capitales, illos non amplius illuminat, nec possunt, etiam si maximè velint, lucem apprehendere. Tertio, non rectè interpretaberis per tenebras, peccata: quia etsi maximè vocentur tenebræ, illis tamen non illuxit, neque illucet Verbum, sed maximè obscuratur, quatenus ad naturam peccati attingit: tamen si crimina nostra Deo nō possint obesse. Illud tamen negandū non est, in peccatis remittendis, condonandisq; maximè Verbi gloriam, ac munificentiam illustrari: sed id ex eius bonitate procedit, non ex peccatoris malignitate, seu natura peccati. Quarto Theophylactus post Chrysostomum, intelligit per tenebras mortem, & errorem: quia in morte sua illuxit, mortem & suam, & nostram destruendo: & in Gentilium errore fulsit, illum suæ prædicationis luce dissipando. Quæ expositio paulò est violentior, nec videtur quomodo error, aut mors potuerit illam lucem comprehendere. Superest ergo vt nomine tenebrarum intelligamus peccatores, siue mentes hominum peccatis obtenebratas. Augustinus Epistola ad Honoratum, & tractat. 1. in Ioann. exponens hæc verba: *Lux in tenebris lucet, & tenebra eam non comprehenderunt,* ait: *Quomodo homo positus in sole cæcus, præsens est illi Sol, sed ipse soli absens est: sic omnis stultus, omnis iniquus, sic omnis impius, cæcus est in corde. Præsens est illi sapientia, sed cum cæco præsens est, oculis eius absens est: non quia ipsa illi absens est, sed quia ipse ab illa absens est.* Hæc ille, cui haud dissimilia docet Rupertus enarrans hunc locum, & ante eum B. Gregorius Nazianzenus lib. de Fide exponit, dicens: *Et lux lucet in tenebris, id est, Christus in seculo, & tenebræ eum non sunt assecuta. Hi scilicet homines, quorum ignorantia tenebris obsecatum cor, Christum Deum, & verum Dei Filium non agnouit. Sed ipse Dominus dicit: Ego sum (inquit) lux mundi: qui me secutus fuerit, in tenebris non ibit, sed habebit lumen vitæ.* Hæc ille, per tenebras intelligens peccatores, quibus Verbum Deus dupliciter illuxit.

Tertius.

Quartus. Theophyl. Chrysof. homilia. 9. in Ioan. tom. 3.

August. epistol. 120. c. 3. initio. Idem tom. 9 initio.

Ruper. Tui-cien. Gregor. Nazian.

Ioan. 8. Verbū quo modo fuerit lux Gentiu.

Primò quidem in statu legis naturalis ante Mosem, & post peccatum, super Abel, Noe, & Iob, qui in Verbum crediderunt: & super Sapientes, & Philosophos, quibus, lumen dedit, vt ex creaturis inuisibilia Dei intelligerent. Sed magna eorum pars non apprehenderunt, quia dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, & euauerunt in cogitationibus suis: qui cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt. Apprehenditur autem lux ista, cum ipsa nota amatur, possidetur, magnificatur, & colitur. Apprehenditur per Fidem, & Charitatem, & Sacramenta, per quæ illam nobis propriam reddimus, & applicamus: aliās enim, vt Paulus ait: *Veritatē Dei in iniustitia detinemus.* Secundò illuxit in tenebris hæc lux in statu legis Moysi. Nam Deus illum populum docuit, & instruxit per lucernam legis, per columnam nubis, & ignis, per luminaria Prophetarum, per signa continua, quæ maiestatis diuinæ præsentiam ad illum populum attestabantur: per typos, vmbas, figuras, sacrificia: denique per se ipsam incarnata lux apparuit: & per Apostolos se amplius exeruit, atque manifestauit. Sed illi cum diligeret magis tenebras, quā lucem, & gloriam hominum magis, quā gloriam Dei, & viderunt, & oderunt Iesum, & Patrem eius, & dixerunt: *Hic est hares, venite occidamus eū, & habebimus hereditatem.* Et rursum: *Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent nobis locum, & gentem.* Vnde missa cohorte, comprehenderunt Iesum ad mortem, quem comprehendere debebat ad vitam per fidem viam, vt par erat. Idè lucifugæ obsecati sunt, vt nihil videant: & firmamentum Apostolorum Dei gloriam annuntians, & opera manuum eius persecuti sunt, & velaminè posito ante oculos, clausus est illis liber. Qui autem per fidē apprehenderint, non sunt tenebræ, sed lux in Domino. Nec te moueat, quod Græcè dicitur in singulari *οσφρη*, id est, tenebra: quia apud Latinos caret singulari. Idè rectè intorpres verit

Gen. 4. Infrā 6. Iob 1. Rom. 1. Ibidem.

Lux Dei quādo comprehendatur.

Rom. 1.

Quomodo hæc lux Iudeis illuxerit.

Ioan. 12.

Ibidem. Infrā 15.

Matth. 21. Ioan. 11.

Infrā 18. Psal. 18.

2. Cor. 3. Ephes. 5.

per

Comprehendere hoc loco quid.

Erasmus.

Cicero.

Eadem lux Verbum Christianis illustrat.

Matth. 5.

Hec lux quomodo obsecratur, & extinguatur.

Præsentis divisionis ordo.

per plurale, tenebras: maxime quia singulare interdum sumitur pro plurali, more Hebræo. Verbum autem Καταλαβειν, melius vertitur, comprehenderunt, quam, vt Erasmus vertit, apprehenderunt. Est enim proprie Καταλαβειν, assequi, seu compertum habere, seu intelligere; quod & comprehendere Cicero dicit, non in eo significatu, in quo Philosophi, & Theologi accipiunt, vt comprehendere, sit eatenus aliquid intelligere, quatenus intelligibile est: qua ratione dicimus Deum à se solo comprehendi: sed hic significatus ignotus fuit classicis auctoribus linguæ Latinæ? Tertio, hæc lux non tantum hominibus in lege naturæ, vel in lege Moyfi, sed etiam Christianis in Euangelio perpetuo illucet. Quare deberemus esse lux in Domino; & tamen per peccatum, maxime idololatriæ, superstitionis, & hereseos obtenebramur. Nec tamè propterea Verbum sua luce nos priuat, misericorditer expectans ad poenitentiam, vt apprehendamus eam. Ex hac autem sententia, si vita est lux hominum, summe à nobis diligenda est, etiam super Angelos, quos non apprehendit. Ista ergo quasi lucerna posita est super candelabrum Ecclesiæ, vt luceat omnibus qui in domo humanæ naturæ sunt. Nec abscondenda est vlla falsa, vel angusta doctrina de prædestinatione, siue de iustificatione, vt heretici faciunt: neque rursus scelerata & peruersa vita, & moribus contami-

natis, vt Catholici plerumque faciunt. Deinde disce, peccatorem tenebram esse: nam sponte vult esse cæcus, & tenebrosus: claudit fenestrâ cordis sui Soli iustitiæ Christo, idè ambulans in tenebris, nescit quod vadat, nescit quid faciat, quid amet, quid loquatur. Peccator enim occidit seipsum, remque caro emptam, vedit vilissimo pretio: seruit dæmoni perpetuas pœnas infligenti: pellit Deum de domo sua: ex cordis sui templo facit stabulum ad excipiendos immundos spiritus. Postremò reddit sese hostem omnis creaturæ, quæ extremo iudicij die, vt ait Salomon, pugnabit contra insensatos. Tertio, discat Christianus vitam suam ita componere, ac si coram luce ageret: vt scilicet, nihil erubescat facere, quod nolit in publicum prodire: neque quærat, vt Adam, latibula: nec obseruet caliginem, vt facit oculus adulteri, sed agnoscat vocem Pauli: Spectaculum facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus. Et Christi vocem dicentis: Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta. Nos ergo ad tantam lucem spectandam, purgemus cordium nostrorum oculos collyrio poenitentiae, lacrymis peccatorum, aqua dulci deuotionis: præstante Domino nostro Iesu Christo, cui cum Patre, & Spiritu sancto exhibeatur omnis honor, magnificentia, & gloria in secula seculorum, Amen.

Ioan. 12. Christi lucis iactura quantum malum.

Sap. 5.

Vita Christiani qualis esse debeat.

Gen. 3.

1. Cor. 4.

Ioan. 3.

Apoc. 3.

TRACTATUS XVII.

IN Quo explicatur, quomodo Verbum fuerit lux Iudæorum.

Hæc vltima sententia maiori veritatis luce perfundatur, & apud omnes liquidò costare possit, Verbum ad salutem omnium hominum pro-

curandam, omnibus seculis hominum generi illuxisse; operæpretium esse arbitratus sum, nominatim ostendere, primò, qua ratione Iudæis illuxerit Verbum Dei. Deinde, quomodo illu-

xerit

Comparatio.

Christi aduentum lex Moyfi quomodo præparauerit.

Sap. 5. & Malach. 4. Rom. 3. & 7

xerit Gentibus, etiam ante legem Moyfi, & tempore legis; vsque ad Christi aduentum. Hanc quippe meditationem non mediocriter conducibilem esse existimauimus ad persuadendum hominibus, nullum ob defectum lucis huius hominem perditum, sed tantummodò peccatis suis, atque sceleribus obicem diuino homini nostram ad salutem urgenti, posuisse. In hoc ergo præsentis tractatu de Iudæorum illuminatione sermo erit: in sequenti verò, de admirabili diuinæ lucis prouidentia ad illuminandos, atque sanandos Gentiles. ¶ Quomodò in obscuris, ac tenebrosis speluncis latitantes, atque in summis tenebris vitam infelicem degentes, non statim ad meridiana Solem contuendum deducuntur, ne lucis nimio splendore offendantur, atque à videndi functione arceantur: ita sanè mundus cum imensis ignorantie tenebris, & idololatriæ, aliorumque flagitiorum caligine penè obrutus, & absorptus esset, non debuit statim increata illa hominum Lux ad eum venire, ne gratis, & frustra venire voluisse, iudicari posset. Quis enim in tanto scelero barathro constitutus, & in dæmonum (qui tenebræ sunt) societate positus, vel Verbum Dei cognoscere, vel opera eius admiranda, quippe diuina, & Filium Dei constantia, dignoscere potuisset? Quomodò ergo Solis ortum præcedit aurora, paullatim oculos disponens ad spectandum, & aspiciendum Solem: Principum quoque magnorum aduentum præeunt satellites, nobiles atque illustres viri: ad hunc modum profectò Christi iustitiæ Solis aduentum, Moyfi lex quasi aurora quadam ex parte illuminans, non tamen frigus omnino expellens, sapienter præiuit. Per legem enim cognitio peccati, non autem eius abolitio, quæ ad Verbum carne indutum spectabat. Præcesserunt etiam Regem Regum Christum Patriarchæ, Prophetæ, & omnes iusti, quasi anteambulones & ministri, de eius aduentu, doctrina, & vita non verbis tantum testificantes, verum etiam sanctissimæ vitæ exemplo, gestisque planè illustribus & heroicis eius sa-

cro sancta mysteria, singulariaque; & plane diuina opera delineantes, & præfigurantes. Quæ vt exemplis aliquot illustrentur, præuidebat olim Deus futurum, vt Filius suus, vnigenitus, ac sibi per omnia æqualis, aliquando incarnaretur, & in homine assumpto diuina oracula hominibus funderet. Ac ne quis Iudæorum hoc incredibile putaret, prius voluit huius rei veluti lineas primas ducere ex rubo, ex nube, ex propitiatorio ad Moysen loquendo. Qui enim ex locis inanimis, & insensibilibus verba facere non dedignabatur, quid ni in humanitate assumpta, quæ & animata est, & intellectu prædita, loqui dignaretur? Quia prædicandum erat, Verbum ex femina sine opera, & materia viri concipiendum: voluit prius virgam Aaron vllò absque humore reflorescere, ac germinare. Quia mundo proponendum erat virginitatis, & integritatis Matris Dei mysterium, quæ & ante partum, & in partu, & post partum hoc tanto priuilegio decorata est, ne quis illud, vt incredibile, reijceret; voluit ante præludere, & portam, quandam clausam esse apud Ezechielem, ostendit quæ non aperiretur, & vir non transiret per eam, quoniam Dominus Deus Israël per eam fuisset ingressus. Quoniam prædicandum erat, Christum cruci suffixum, oculis fidei conspectum, sanare omnia spiritualia vulnera, peccata videlicet; voluit multo ante erigi serpentem æneum in deserto, qui conspectus à filiis Israël, morsus eorum venenatos, quos à serpentibus ignitis acceperant, sanaret. ¶ Quoniam Christus per crucem mundi Seruator omnibus proponendus erat, præmisit Noë Patriarcham, qui mundum aquis diluuij pereuntem, arca seruaret. ¶ Quoniam annuntiandus erat tantus Patris erga mundum amor, vt pro eo vnigenitum Filium suum daret, & Filio suo proprio non parceret: præmisit patriarcham Abraham, qui in Deum tanto amore flagrauit, vt pro eo filium suum, quem diligebat, Isaac in mortem tradere, & proprijs etiam manibus immolare non dubitauerit. ¶ Quia prædicanda Christi signa talia & tanta, vt

Eiusdem mysteria in quibus præfigurata.

Exod. 3. Infra 19. et 20. & alias.

Partus ex Virgine. Isai. 7. & Matth. 1.

Num. 17.

Ezech. 44.

Christi passio salutaris. Num. 21. et Ioan. 3.

Eiusdem incarnationis beneficium. Gen. 6. & seqq.

Infra 7. & seqq.

Ioan. 3. Rom. 8.

Gen. 22. Christi miracula, eiusdem resurrectio. Matth. 9.

etiam

Luc. 7.
 Ios. 11.
 3. Reg. 17.
 4. Reg. 4.
 Matth. 12.
 16. & 27.
 Iona 2.
 Ascensio.
 Marc. ult.
 & Act. 1.
 4. Reg. 2.
 Act. 2.
 Exod. 19. et
 20.
 Missio Spiritus
 sancti.
 Act. 2.
 Num. 11.
 Lex Euange-
 lica.
 Exod. 32.
 Infra 34.
 Baptismus.
 Matth. ult.
 & alibi, &
 Marc. ult.
 Num. 8. &
 19. & sepe
 deinceps.
 Ioann. 5.
 Eucharistia.
 Infra 6.
 Exod. 16.
 Ibidem.

etiam vita defunctos à morte suscita-
 uerit; præmisit Heliam, & Helisæum
 insignes Prophetas, qui inter alia ad-
 miranda opera, etiam mortuos reuo-
 carunt ad vitam. Quoniam Messias
 post triduum mortis gloriosa resurre-
 ctio euangelizanda erat, voluit tot re-
 tro seculis prophetam Ionam à cete
 deuoratum, die tertia in litrus euomi,
 & ad priorem vitam reuocari. Quã-
 doquidem admirabilis Messias in cœ-
 los Ascensio liberè erat promulganda,
 ut liberè etiã reciperetur: Heliã præ-
 mittere voluit, qui quidem uiuus cur-
 ru igneo in cœlum subuectus est. Ne
 miraremur de sonitu grandi, ac stre-
 pitu vehementi, quo lex Euangelica
 in die Pentecostes lata est, voluit prio-
 rem legem filijs Israël tradi non sine
 sonitu buccinæ vehementius perstre-
 pentis; nec sine fumo, & turbine.
 Quia Spiritus sanctus tribuendus e-
 rat Apostolis à Christo Domino, ad
 Ecclesiam Dei gubernandam regen-
 damq; simul, & ad euangelizandum;
 voluit olim de spiritu Moyli accipi, &
 in Septuaginta seniores illius ad po-
 puli regimen delectos, distribui. Ne
 quis incredibilem existimaret aboli-
 tionem Mosaicæ legis, & nouæ, atq;
 Euangelicæ introductionem, voluit
 Deus primas legis tabulas ad radicē
 montis confringi, & alias rursus idem
 continentes, quod priores, scripto tra-
 di: nam reuera quæ Euangelicū docet,
 eadem omniñō sunt, & coherent cū
 ijs, quæ Lex ipsa in spiritu, ac medul-
 la continet. Quia item prædican-
 dus Christi baptismus, omnia homi-
 num peccata abluens; voluit prius in
 lege aquas lustrationis precedere, quæ
 omnes in templum ingressuros à mac-
 culis, & violationibus legis, & irregu-
 laritatibus (vt sic dicam) sanctificaret.
 Voluit & piscinam præire, cuius aqua
 per Angelum turbata, sanaretur à qua-
 cunque detinebatur infirmitate. Quod
 etiam prædicandus panis vitæ de cœ-
 lo descendens, ad spirituum nostrorū
 sustentationem, dum viuimus, sumen-
 dus; voluit anteire manna, ac de cœlo
 descendere ad pacendos filios Israël,
 & per annos quadraginta vsque ad

ingressum Terræ Promissæ dispēsari.
 Quoniam Apostoli in orbem vni-
 uersum destinandi erant ad munus
 Euangelicum obeundum, in quibus
 Spiritus sanctus & loqueretur, & ope-
 raretur; decreuit prius prophetas præ-
 mitti, qui olim à Deo, & ad Iudæos, &
 ad Gentes destinabantur, & per quos
 Deus responsa & monita salutis vni-
 uersis interrogantibus præstabat.
 Quia Christi nouum Sacerdotium,
 expulso illo veteri Aaron, institutū
 erat, & sacrificium in pane, & vino of-
 ferendum, deliberauit, præmitti Sa-
 cerdotium Regis & Pontificis Melchi-
 sedech, quod in litando pane & vino
 ad gratiarum actionem positū erat.
 Quoniam destruenda erat, ac fundi-
 tus euertenda idololatria per Euan-
 gelicam prædicationem, statuit longè
 antè lapidem præcisum de mōte sine
 manibus, qui percutiens statuum Na-
 buchodonosor Regis in pedibus, aur-
 rum, argentum, æs, ferrum, & terram
 comminuit, & contriuit. Quod æ-
 dificanda erat Ecclesia ex Gentibus,
 sub Iudæis tamen Apostolis, & Chri-
 sti discipulis, tanquam operis præfe-
 ctis: propterea lōgè ante voluit præ-
 ludere in Salomone Christi typo; qui
 templum Domino ita construxit, vt
 omnes operarij, siue artifices, cæsores
 lapidum, & lignorum essent Gētiles;
 præfeci verò operum, Iudæi fuerint.
 Habes igitur omnium ferè Christi
 mysteriorū quasi viuorum quorūdam
 colorum primas lineas ductas fuisse
 in lege, & Prophetis. Ad hæc lex illa
 mirabiliter ad Christum lucem du-
 cebat, non solum ritibus typicis, &
 ceremonijs innumeris futura adum-
 bratibus, verum etiam onere suo gra-
 ui, atque minimè ferendo, premendo,
 & peccati cognitionem efficacem tri-
 buendo, & desiderium medici ad san-
 nandum venturi imprimendo. Nam
 in primis Lex illa tanto præceptorum
 numero (maximè non exhibita gratia
 ad id præstandum) grauabat valde, ac
 velut pædagogus quidam, qui pueris
 solet esse molestus, Iudæos reprime-
 bat. Et quia Nitimur in vetitū semper,
 cupimusq; negata; eos peccantes casti-
 gabat. Atq; in hunc modum Moyfes

Missio Apo-
 stolorum.
 Psal. 18.
 Marc. ult.
 & Acto. 13.
 Nouum Sa-
 cerdotium.
 Matth. 26.
 Gen. 14.
 Verus cul-
 tus.
 Dan. 2.
 Ecclesiæ ex
 Iudæis, & Gē-
 tibus costru-
 ctio.
 3. Reg. 4.
 Lex Mosis
 tripliciter
 præparauit
 ad Christum.
 Act. 15.
 Gal. 3.
 Ouid.

pædagogus

Rom. 7.
 Psalm. 10.
 Cur Iudæis
 promissus
 Messias.
 Rom. 8.
 Legis & Pro-
 phetarum ad
 Christū dis-
 positio qua-
 lis.
 Exod. 34.
 & 2. Cor. 3.

pædagogus noster fuit in Christo; vt
 docet Paulus. Præterea peccatum du-
 pliciter vt agnosceretur faciebat: tum
 reuelando Adæ inobedientiam, cuius
 reatum, sicut & culpam omnes parti-
 cipamus: atque huius rei ignoracione
 omnes Gentes detinebantur. Tum
 denique multa præcipiēdo, quæ cum
 se præstare minimè posse Iudæi ani-
 maduerterent, cogitare faciliè poterāt,
 & debebant, Deum, vtpotè iustum,
 iustitiasq; diligentem, nequaquam il-
 lis imperaturum fuisse, nisi iusta caus-
 sa imperandi subesset, ac per hoc im-
 becillitatem suam, viriumq; debili-
 tatem agnoscere cogentur: seq; pec-
 catores atq; impotētes ad legem Dei
 præstandā manifesta experiētia depre-
 henderēt. Quomōdo quidē priuilegio haud
 gaudebāt Gētiles in lege Naturæ: dete-
 riorisq; cōditionis inueniebantur, cū
 notitia peccati carerēt, quā Lex præsta-
 bat. Ne autē in Lege existētes, agnito
 peccato suo desperarent; de Christo
 Medico venturo promissiones accepe-
 rūt, qui infirmitatē illā, gratiæ magni-
 tudine peruinceret, & Spiritu suo cō-
 municato ad præstāda legis officia po-
 tentes redderet. Ex quo Paulus ad Ro-
 man. dixit: *Nam quod impossibile erat
 legi, in quo infirmabatur per carnē; Deus
 Filium suum mittens in similitudinē car-
 nis peccati, & de peccato damnauit pec-
 catum, vt iustificatio legis impleteretur in
 nobis, qui non secundum carnem ambu-
 lamus, sed secundum spiritum. Quem
 admodum autem sagax, ac peritus Me-
 dicus efficacem, ac potentem medici-
 nam, nisi præmissis potionibus ad iu-
 stam humorum depulsionem dispo-
 nentibus non solet conferre: ita pro-
 fectō Christus medicus, & archiater,
 infinita, & vera lux hominū, nisi præ-
 missa lege, & Prophetis, quasi syrups
 ac potionibus quibusdā corda nostra
 ad Euangelium preparantibus, ad nos
 venire sapientissimè noluit. Erāt ergo
 Verbum lux hominum: Iudæorū qui-
 dem, per Mosen dum vixit, eos illu-
 minans: nā ob id vultu lucido, & glo-
 rificato de monte ad eos descendit: &
 per legem non solum viuus, sed etiam
 mortuus de sine hominis, & ratione
 ad illum perueniendi illustrando at-*

que docēdo. Siquidem Dei Verbum,
 & lex ipsa, lucerna quædā est: ait nāq;
 David: *Lucerna pedibus meis verbū tuū,
 & lumen semitis meis;* & Salomon in
 Prouerbijs, *Quia mādātum lucerna est,
 & lex lux.* Et Baruch cap. 3. apertè
 prædixit: *Hic est Deus noster, & nō asti-
 mabitur alius aduersus eum.* Hic adinue-
 nit omnem viam disciplinæ, & tradi-
 dit illam Iacob puero suo, & Israël di-
 lecto suo: *Post hæc in terris visus est, &
 cum hominibus conuersatus est.* Prius er-
 go dicitur adinuenisse, & tradidisse
 viam disciplinæ, quā in terris per in-
 carnationē apparuerit: non se cūs atq;
 Sol non oritur nobis, nisi præmissa au-
 rora ad Solem contuendum præparā-
 te. Per Prophetas verò, Dei seruos, &
 per Sacerdotes, Legisperitos, Scribas,
 & Pharisæos, quos semper mittebat,
 eorum cæcitatem illustrando, & ad
 se venturum, quatenus ad se quidem
 atinebat, deducendo, aduentus sui tē-
 pus præscribens; natiuitatis quoq; lo-
 cum; opera, & venturi signa Messias,
 doctrinam, discipulos, mortem, mor-
 tisq; genus omnium crudelissimum,
 & atrocissimum, & à morte resurre-
 ctionem, cæteras demū omnes mi-
 nutas explicans circūstantias, ne quō-
 uis modo in eo dignoscendo errate,
 nisi volentes, & scientes possent.
 Hæc autem, quæ à me dicta sunt, ele-
 ganter sanè, ac doctè ab Eusebio Cæ-
 sariensi in Proœmio libri. 8. de demō-
 stratione Euangelica, cōfirmatur his
 verbis: *Ceterum cur non prius, sed nunc
 duntaxat hisce extremis temporibus post
 longū, multumq; æuum Christus vidē-
 dū se ipsum in vita præbuerit, causa qui-
 dem antea quoque dicta sunt, veruntamē
 etiam nunc paucis, atque in summa repe-
 tentur. Cū multus esset quōdam, qui hu-
 manas animas obtenebraret; impietatis,
 & amentia squalor, & grauis quadam à
 Deo alienatio omnem vitam hominū sub-
 egisset, atque occupasset, aded vt ab agre-
 stibus, & immitibus feris nihil differre ho-
 mines viderētur: tū neque ciuitates, neq;
 respublicas, neque leges, neque honestum
 quicquam, aut vitæ conducibile nouerant:
 neque verò scientias vllas, aut artes ani-
 mo complectebantur: virtutis autem, aut*

Psalm. 118
 Prou. 6.
 Baruch 3.
 Prophetæ, &
 Legisperiti,
 cur dati Iu-
 dæis.
 Euseb. to. 1.
 Cur Christus
 non statim à
 mundi exor-
 dio, verūmīn
 temporis ple-
 nitudine iux-
 ta Apostolū,
 humanā car-
 nem assum-
 pserit.
 Galat. 4.

nebant,

nebant, sed in solis desertis locis, in montibus, ac spelæis & vicis & degentes versabantur. & latronum instar, eos, qui propius accessissent, inuadebant, nec aliam sibi victum querebant, quam ex eorum oppressione, quos imbecilliores nacti essent. Idem porro neque super premissum Deum, neque ullum religionis verum modum nouerunt, sed solis quibusdam naturalibus notionibus instincti, existere quidem in rebus diuinam quaedam vim, Deum esse, ac nominari, & eam salutarem, ac beneficam sentire appellationem, naturali quadam doctrina futebantur: ut verò non aliud quicquam putarent, quam eum, qui est supra omnem que cernitur naturam, nequaquam adduci poterat. Proinde non nulli quidem eorum cultum suum tribuerunt, ac seruierunt creaturæ potius, quam Creatori, alij verò euauerunt in cogitationibus suis. & reliqui. Infra: Quis igitur fieri potuisset, ut in tali statu vita degentibus, atque in tanta profunditate malitia versantibus sapientissimum, atque omnem virtutem in se continentem Christi verbum, dum summam perfectamque nutriat philosophiam, accommodaretur? Quapropter illos diuina, omniaque curans iustitia, quasi agrestem, & nocentissimam syluam ardentem, atque amputandam, nunc quidem diluuijs, nunc autem incendijs castigabat: interdum verò eosdem mutuis bellis, & cadibus, & obsidionibus assiduè tradebat: quippe quos ipsi Demones, ipsi, inquam, illi deos suos censebant in furiosos bellorum, quibus contra se in uicem grauari, inflamarent. Ex quo fiebat, ut nullos inter se aditus haberent finitimi, sed impermixta, incommunicabilisq; hominum esset illis temporibus vita; paucos autem quosdam, ut in eiusmodi statu, & facillè numerabiles, quorum sacra apud Hebreos oracula meminerunt, Dei studiosos, amicosq; nactus, hos ipsos & respiciens alloquebatur, & ad diuinas visiones admittebat, eosdem interim quasi manu captas, curabat, & legibus, quas Moses fixerat, cultiores reddebat. Sed ubi iam ex legibus, qua his ipsis data fuerat, atque ex prophetis posthac disciplinis, in omnes homines fragrantia cuiusdam instar profusus, quod supererat, multorum animi mansuetiores euaserat, multisq; gentibus & ciuiles mores, & legum institutiones constabant, virtutisq; ac philosophia nomen apud multos audiebatur, quasi prisca illa feritate desinere, & agresti, immaniq; victu, in mitiore iam tum comutatio, ipse iam temporis opportunitate nactus,

ipse inquam, perfectorum, celestiumq; institutorum, disciplinarumq; perfectus, celestisq; magister, verèq; Dei notitia introductor Deus Verbum se ipsum exhibuit. Hactenus ille. Ex cuius verbis facillè intelligi potest, cur distulerit Deus incarnationis mysterium: & quomodo prius per Legem & Prophetas mundum disponere voluerit, ut Messias pura fide, ac reuerenter (ut par erat) exciperent. Postremus verò inter omnes Prophetas fuit Ioannes Baptista, de quo Dominus: Lex, & Prophetæ, usque ad Ioannem. Hunc Verbum æternum, & lux illa immensa, sapientiæ lumine induit, & ita indutum ad Iudæos misit, ut testimonium perhiberet de lumine. Et de eodem Domini vox illa est honorifica: Ille, inquit, erat lucerna ardens, & lucens, vos autem voluistis ad horam exultare in luce eius. Et hactenus quidem de Iudæorum illuminatione fit dictum. Modus autem illuminandi suauis in Sole isto corporeo, intelligi potest. Nam quæadmodum hic per auroræ Solis prænuntiam in die clarâ tendit, atque inde meridie consistit, & rursus ad occasum declinat: ita lux illa Verbi immensa illuxit in Legem naturæ quasi in aurora paucis quidem, & tenuiter; in lege verò Moyse, quasi in die clara, pluribus, & quidem apertius; in Euangelio verò, quasi in meridie, eius immensa charitas, sapientiæque toti mundo detecta est, & explicata: in fine autem occubere lucem hanc dicimus, quando implebitur verbum Domini: Cum uenerit filius hominis, num putas fidem inueniet in terra? Postremò, quia immortus erit hic Sol, nec amplius in circulos suos reuertetur, perpetuum diem electis, & beatis in cœlesti gloria efficiet: perpetuam verò, & tenebrosam reprobis noctem, & in infernum relegatis. Unde Ioannes: Ciuitas, inquit, eius non eget Sole, neque Luna, nam claritas Dei illuminabit eam, & lucerna eius est Agnus. Demus igitur operam, ut omnia opera tenebrarum, & peccata declinemus: induamur verò armis lucis, ut ad illam dilectam, & illuminatam ciuitatem peruenire possimus: Præstante Domino nostro Iesu Christo, cui cum Patre, & Spiritu Sancto reddatur omnis honor, imperium, & magnificentia in secula seculorum, amen.

Rom. 1.

Gen. 7. & seq. Infra. 19.

Varias cultus deorum discedere facit homines, inquit Eusebius.

Luc. 16.

Ioann. 1.

Infra. 5.

Qualis Verbi illuminatio fuerit, quam suauis.

Simile.

Apocal. 21.

Rom. 13.

TRACTATUS XVIII.

IN Quo explicatur, quomodo Verbum, etiam antequam carnem indueret, fuerit lux Gentilium.

Secundo loco agendum, quæ ratione Verbum, & lux illa hominum illuxerit Gentilibus, antequam carnem assumeret. Si quidem omne lumen ad salutem, æternamque vitam faciens, quocumque tempore, & loco, illud homines acceperint, Verbo huic, atque luci increate acceptum ferendum est. Modus verò suauissimus simul ac sapientissimus extitit: nec enim vna, eademque, ratione se ipsam omnibus prodidit, & aspiciendam se se obtulit hæc lux. Superioribus enim & maioribus tãquam columnis aliorum declarauit se Deum, & hominem, ac mundi mediatorem, per quem omnes salutem consequerentur: inferioribus autem, & minoribus, tantæque lucis minimè capacibus, eatenus se patefecit, quatenus Deus est, & quatenus requirentium se remunerator sit. Quos quidem articulos, seu membra, vel etiam nullo ministro externo docente, natura ipsa prædicat, & ratio homini indita, si non sit magnis illa sceleribus, atque flagitijs offuscata. Non tamen ita intelligimus naturam illos duos articulos prædicare, ut satis sit per se ad ingenerandam fidem, sed docemus necessariam fuisse fidem infusam à Deo, quæ & articulos illos quos natura prædicat, firmiter apprehendat, & quæ salutis æternæ sit promotrix. In his autem articulis, ut recte B. Thomas non semel philosophatur, fides implicita sanctissimæ Trinitatis, & incarnationis Verbi Dei continetur. Qui enim credit Deum esse, similiter credit illum esse, sicuti est. Porro ille non aliter est, quàm in Trinitate personarum. Qui ergo credit Deum esse, implicitè in per-

sonarum Trinitatè credit. Rursus, qui credit Deum esse remuneratorem, implicitè fidem habet in mysterium incarnationis; quia Deo non aliter placuit remunerare inquirentes se, quàm per Verbum humana carne vestitum. Quis igitur Deum credit remuneratorem, implicitè credit incarnationis sacramentum: Non ignoro quosdam subtiliter disputasse, an in huiusmodi duabus propositionibus mysteria Trinitatis, & incarnationis contineatur: nihil tamen puto eos effecisse, qui hoc contètiose negauerunt. Nam reuera, illud lumen fidei diuinæ quo cognoscit illa duo mysteria à natura proposita, sufficiens est ad credenda alia omnia mysteria, quæ magisterio prædicantium, vel Ecclesiæ proponuntur: & ob id fides illorum duorum articulorum explicita, omnium aliorum implicita Fides habenda est. Et ut in genere continetur species, & in vniuersali indiuidua: ita in fide vnus Dei existentis, implicitè existentia eius in Trinitate personarum continetur, & in Dei fide remunerantis eos qui se inquirent, remunerandi per Christum modus simpliciter creditur ab ijs, quibus nondum explicitè reuelata erant & magna, & altissima Sacramenta, tãquàm ad salutem necessaria: & semper regula illa ab Apostolo Philippensibus tradita, locum debet habere. Ait enim: *Quicumq; ergo perfecti sumus, hoc sentiamus, & si quid aliter sapitis, & hoc vobis Deus reuelauit: veruntamè ad quod peruenimus, ut idem sapiamus, in eadem maneamus regula.* Ex cuius verbis accipitur, tantum esse credendum, & fide publica in Ecclesia profitendum, quàm tantum Deum reuelare nobis dignatus est.

Quod in his duobus naturæ principijs: Deus est, & inquirentibus se remunerator est, Trinitatis, & incarnationis mysteria comprehenduntur.

Philipp. 3.

Tantum quid credendum nobis, & fide publica in Ecclesia profitendum sit.

Heb. 11.

D. Thom. 2. 2. q. 2. art. 7. & 8. & in commentarijs suis ad Hebræos. 2. tom. 1. & to. 16.

Deum non tantum in presentia, sed etiam futura remuneratio esse, credendum.

1. Cor. 15.

De hac re, Ethnicorum communis opinio.

Virgil. lib. 6. Aeneid.

Plato libro 10. de Republica.

Origen. lib. 2. contra Celsum in ter med. & in init. tom. 2. a medio.

Euseb. lib. 11. de preparatione Evangelicorum. Euangel. c. 18. tom. 1.

Theodor. libro 11. de Graecarum affectu cura. par. 2.

Aristo. c. 9. in fine.

Dionysio La

Quod verò Apostolus dicit credendum, Deum esse remuneratorem, non tantum in hac vita illum providentia sua remunerare credendum est. Nam plerumque in hac vita id minime contingit, cum frequenter videamus impios, & sceleratos homines hic flores opibus, honoribus, & diuitijs circumfluere; atque omnia illis feliciter, ac prosperè euenire; pios verò ex aduerso, sanctorumque Dei cultores hic saepe vexari, miserijs, atque calamitatibus in numeris premi, calūnijs, infamijsque; videlicet expositos, & miseram atque infelicem agere vitam. Ex quo Paulus in eorum persona dixit: *Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiles sumus omnibus hominibus.* Præterea exigua admodum esset, paruique momenti Dei remuneratio, si tantum pro ipso sustinenda patientiam retribueret. Ergo maxime credimus Deum remuneratorem post hanc vitam. Hinc apud Gentiles quedam quasi fides de campis Elysij ad pios excipiendos; & de Tartareo lacu, Cocytosque fluuiio, Cerbero, Syphy, Ixionisque tormentis, ad impios dignè puniendos. Hinc fides inexorabilium iudicij, Aeaci, Rhadamanti, Minois. Hinc apud Platonem Pamphyli cuiusdam decem post dies mortui reditus ad vitam, Dei providentiam; & bonorum præmia meritorum quæ iusti operantur, reuelatis; & malorum quoque tormenta, atque supplicia, quæ post hanc vitam manent peccatores, denuntiantis. Quam quidem historiam Origenes contra Celsum Philosophum, & Eusebius de præparatione Evangelicorum, & Theodorus in lib. de Graecanicis affectionibus citant. Aristoteles etiam lib. 10. Ethnicorum providentiam Dei etiam in alia vita non obscure indicat his verbis: *Qui verò muneribus fungitur menti contentaneis, & hanc colit, estque optimè animo affectus, eum probabile est Deo charissimum esse. Nam si dii immortales curam habent aliquam rerum humanarum, quæ admodum verisimile est; illud quoque probabile fuerit, eos re omnium optima, si-bique maxime cognata delectari (hac autem mens fuerit) ipsique qui hanc maxime di-*

ligunt, & plurimi faciunt, præmia persolvere, gratiamque referre, ut eorum, quæ ipsis chara sunt, curam habentibus, rebusque, atque honestas actiones obeuntibus atque exercentibus. Hæc autem omnia in sapiente inesse maxime, non est obscurum. Est igitur Deo charissimus, eisdem autem etiam beatissimum esse verisimile est. Hæc tenus ille. Ad hæc fidem diuinæ providentiæ, atque remunerationis post hanc vitam confirmandam facit communis omnium hominum notio, ac fides de animæ immortalitate. Nam hoc posito quod anima immortalis sit, remunerationem quoque Dei æternam cogimur confiteri. Quod si qui ex Philosophis animi immortalitatem in dubium vocauerunt, non sunt audiendi, quia non nisi impij, & scelerati quidam hoc senserunt: neque verò isti cum nobilissimis multis alijs Philosophis, & cum innumerabili hominum multitudine conferendi sunt, qui ut primū instituendæ vitæ principium, animi immortalitatem esse existimabant, ponebantque. Ut ergo vnde digressa est, eodem nostra reuertatur oratio, duobus in illis articulis fide implicita exceptis, alij quoque de Trinitate, incarnationeque creditur articuli. Cæterum id quod inferioribus deerat, quod attinet ad explicitam atque expressam fidem de Trinitate, atque Incarnatione, supplebant maiores: non enim pro se ipsis tantum, sed pro omnibus etiam minoribus sui temporis credebant. Atque hæc communicatio quorundam Sanctorum pro alijs, vel superiorum pro inferioribus, in propositione Fidei intelligitur, Apostolico Symbolo contenta, quo nimirum sanctam Ecclesiam Catholicam, & Sanctorum communionem profiteamur. Fuit enim, & est, & erit omni tempore, & statu, & lege vel naturæ, vel Moysis, vel Christi etiam Sanctorum communio necessaria: Etenim maiores, & viri docti in Lege, etiam Evangelica, fidem idiotarum, rusticorum, ac rudium hominum, & simplicium muliercularum implicitam, sua ampliori, magisque explicita fide supple re intelliguntur: dum ipsi in corpore Ecclesiæ parati sunt ad reddendam

rationem de his etiam, quæ implicitè creduntur ab idiotis. Quemadmodum Abrahamæ fides Patris omnium credentium, omnibus iustis communis fuit tanquam filijs: quia parentum est thesaurizare filijs, ut Apostolus ait. Petri etiam Apostolorum Principis fides à Christo Domino commendata, ad omnes in cathedra sua legitimos successores extendi intelligenda est. Et fides illa excellentissima, & laudata B. Virginis Mariæ Dei assensum ad incarnationis mysterium Angelo Dei præbetis, ad omnes præteritos, præsentis, & futuros electos, & fideles, qui ratum habent, & gratum illud mysterium, protenditur, atque emanat; ut merito cæstorum per fidem Deo viuentium mater vocanda sit: designata in priore illa Eva, vera morientium potius, quam viuentium matre. Hæc etiam communicatio fidei maiorum pro minoribus, pulchre in Lege adhibita fuit. Præcipitur enim ut in agno manducando, si minor est numerus, quam ut sufficere ad edendum agnū non possit, assumat quisque vicinū suū, qui coniunctus est domui suæ, iuxta numerū animarū quæ sufficere possunt ad esum agni. Quæ enim de Christo explicite, quasi agno edendo, quidam credere fide explicita non valent, utpote minores, quibus vel reuelatum non est, vel eorum articulus meditationi, propter intelligentiæ tenuitatem vacare non licet; tunc alij vicini, maiores utpote, & superiores, aduocandi sunt, quorum apertiori, & illustriori fide, inferiorū fides adiuvanda est. Sic Christus Dominus, videns illorum, qui ad se paralyticū deferebant, fidem, inuitatus fuit ad sanitatem in utroque; homine conferendam. Quod si adhuc residui aliquid ex agno remaneret, illud igni exurendū; nimirum Spiritui sancto committendū, qui adiuuat infirmitatem nostram; & capit quod nos non capimus; & supplet quod orationibus nostris haud intelligimus, postulatque pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

Quod omni tempore, statu, & lege necessaria fuerit Sanctorum communio.

Gen. 17. Rom. 4.

2. Cor. 12. Matth. 16. Luc. 1.

Maria Virgo eunctorum per fidem viuentium mater est. Gen. 3.

Exod. 12.

Matth. 9.

Rom. 1.

Ibidem.

Gen. 1. & 2.

Exo. 19. & 20. & seqq. & Ioann. 1.

rationem de his etiam, quæ implicitè creduntur ab idiotis. Quemadmodum Abrahamæ fides Patris omnium credentium, omnibus iustis communis fuit tanquam filijs: quia parentum est thesaurizare filijs, ut Apostolus ait. Petri etiam Apostolorum Principis fides à Christo Domino commendata, ad omnes in cathedra sua legitimos successores extendi intelligenda est. Et fides illa excellentissima, & laudata B. Virginis Mariæ Dei assensum ad incarnationis mysterium Angelo Dei præbetis, ad omnes præteritos, præsentis, & futuros electos, & fideles, qui ratum habent, & gratum illud mysterium, protenditur, atque emanat; ut merito cæstorum per fidem Deo viuentium mater vocanda sit: designata in priore illa Eva, vera morientium potius, quam viuentium matre. Hæc etiam communicatio fidei maiorum pro minoribus, pulchre in Lege adhibita fuit. Præcipitur enim ut in agno manducando, si minor est numerus, quam ut sufficere ad edendum agnū non possit, assumat quisque vicinū suū, qui coniunctus est domui suæ, iuxta numerū animarū quæ sufficere possunt ad esum agni. Quæ enim de Christo explicite, quasi agno edendo, quidam credere fide explicita non valent, utpote minores, quibus vel reuelatum non est, vel eorum articulus meditationi, propter intelligentiæ tenuitatem vacare non licet; tunc alij vicini, maiores utpote, & superiores, aduocandi sunt, quorum apertiori, & illustriori fide, inferiorū fides adiuvanda est. Sic Christus Dominus, videns illorum, qui ad se paralyticū deferebant, fidem, inuitatus fuit ad sanitatem in utroque; homine conferendam. Quod si adhuc residui aliquid ex agno remaneret, illud igni exurendū; nimirum Spiritui sancto committendū, qui adiuuat infirmitatem nostram; & capit quod nos non capimus; & supplet quod orationibus nostris haud intelligimus, postulatque pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

His utcumque explicatis, asserimus Christū Dominum lucē esse omnium hominum: tū in statu innocentiae, & ante peccatum; tū post peccatum, & ante legem per Moysen datam; tū denique Gentiliū omnium, etiam post legem latā vsque ad

Christū: Quæ omnia sigillatim declaranda sunt, & exemplis illustranda. In primis enim in statu innocentiae illuminauit hæc lux primos parentes nostros, creando eos in gratia, & sanctitate: quod satis innuitur, cum dicitur homo factus ad imaginem, & similitudinem Dei, siue, ut Salomō ait, ad imaginem similitudinis suæ. Deinde, quia Deo reuelante, Adā nouit mysterium incarnationis, prout ordinē habebat ad consummationem gloriæ; atque ideo nouit Christū venturū, sed non eū moriturū, sicut nec se peccaturū: quemadmodum & Angeli per eū seruati, ut quidam tradunt, Christū passurū, vel eius mortem non cognouerunt. Hoc autem docet B. Thomas in 2. 2. & Paulus insinuare videtur, cum ait: *Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem suā, & adhaerebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est: Ego autem dico in Christo, & in Ecclesia.* Et confirmatur autoritate Ecclesiastici, ubi habetur: *Posuit oculus suum super corda illorum ostendere illis magna opera suorum, ut nomen sanctificationis collaudent.* Hæc ibi. Quæ sunt alia magna opera Dei, quam mysterium Incarnationis? & quod est aliud nomen nos sanctificans, quam nomen Iesu? Fides ergo naturæ, siue integræ, siue lapsæ, eiusdem prorsus rationis est: sed illa integræ naturæ lymphidior, atque constantior, ubi nulla fuisset futura vacillatio ob perfectionem, & incorruptionem status; & quia non fuissent ita difficiles articuli ad credendum propositi, quemadmodum nunc proponitur Christi passio, & mors, & virtus Sacramentorum quorundam, quæ in illo statu minime fuissent. Deus etiam, & Angeli illo tempore cum hominibus familiariter versati fuissent; atque ita lymphidiori, ac fortiori fide mysterium Incarnationis apprehendissent. Deinde constat, lucem illam Gentibus ante Moysen legem illuxisse. Nam post peccatum à primis parentibus admissū, illos tamen ingratos, & immeritos, promisso mulieris semine, quod caput serpentis aliquando coteretur, Deus consolari voluit. Ad hæc Adam longa penitentia remissionem peccati

Qua ratione primi parentes ante lapsum diuinā Verbi lucem acceperint. Sap. 2. Bolds Incarnationis mysterij agnouisse, & quantum, vnde constet.

B. Thom. 2. 2. q. 2. art. 7. tom. 1. Ephe. 5. Gen. 2. Matth. 19. Ecclesiastici 17. Quæ sint magna opera operum Dei, & nomen sanctificationis, iuxta Salomonem.

Quod idem mysterij, Incarnationis videlicet, post peccatum etiam ante scriptam legem Gentibus innotuerit.

Gen. 3. Ibidem. Sap. 10.

Sine Christi fide, saltem implicita, nō est peccati remissio. *Gen. 3. Heb. 11. Gen. 4. Ibidem.* Seth filius Enos quomodo inuocauerit nomē Domini. *Infrā 5. Ecclesiasticus 44. Heb. 11. Gen. 6. & seq. & Ecclesiasticus 44. 2. Pet. 2.* Elegās Christi typus Melchisedech. *Gen. 14. Heb. 7. Dionys. Areopag.* Melchisedech cur dicitur Dei amicus, Deiq; Sacerdos altissimi, teste Dionysio. *Gen. 12. 15. 18. & 22. & Rom. 4. Gen. 17. Infrā 20. et seq.* Iob alienigenæ viri sanctissimi, de aduentu Re-

fui obtinuit, & à delicto eductus fuit, ut liber Sapiētia testatur: at pœnitētia sine Christi fide, saltem implicita, ad peccati remissionē nō valet. Præterea Abel fide obtulit sacrificiū pinguis; quod signo ignis illud deuorantis comprobauit Deus. Seth verò positus pro Abel, filium habuit Enos, qui cepit inuocare nomen Domini; id est publicè profiteri cultum veri Dei, & Dñi Iesu, per quem homines salutem consequerentur. Sic enim cap. 10. ad Roma. & alibi intelligitur nomē Dñi, ut Iesum cōprehendat. Henoch verò amicus Dei dicitur, & placuisse Deo scribitur, & rapt⁹ est, nec apparuit. De Noë verò sapiētissimi viri iustitia, & perfectione, Scriptura egregiū profert testimoniū: & Petrus Apostolus Noë vocat iustitiæ præconem, tēporeq; suo prædicatā fuisse Dei lenitatē, & patiētā, dū fabricaretur arca. Melchisedech illo seculo illustris fuit Dei veri, & Christi cultor, & Sacerdos Altissimi; qui nō obscure Christi Sacerdotiū indicauit, & quo ritu, quibusve hostijs Deus esset placandus. Quod Dionys. Areop. expendit lib. de cœl. Hierarch. c. 9. his verbis: *Considerare libet Melchisedech illum Pōtificē charissimū Deo, qui nequaquam inanium deorū, sed Altissimi, atēniq; Dei Sacerdos fuit. Non enim sine ratione, sapiētia diuina illustres viri, Melchisedech nō modò amicū Dei, verū etiam Sacerdotē Dei appellarunt: siue ut prudentioribus aperte indicarent, nō modò ipsū ad verum, ac sempiternum Deū esse cōuersum, verū & ceteris ad verā, & solā suam premamq; Deitatem prouehēdis, autorēq; ducemq; fuisse.* Hæc ille, docens illo tēpore veri cultus Dei fuisse notitiā; extitisseq; homines, qui publicè talē cultū, salutis aliorū promouendæ gratiā profiterētur. Cōsecutus est illos Abrahamā, cui re, pmissio seminis facta est, & cepit in eo fides expressior esse, & explicatior de diuino Verbo; & Pater crederētū appellatus est. Floruit eius seculo Abimelech Philisthæus, qui se metu Dei à coniuge abstinuit Abrahamæ. Quid dicā de Isaac & Iacob, & Moyse legislatore? Quid de Iob alienigena, ab Esau originem ducente? nonne & hic apertam venturi Redemptoris,

& resurrectionis nouissima die per illum præstandæ, fidem habuit? Scio, inquit, quod Redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & rursum circumdabor pelle meā, & in carne meā videbo Deum, &c. Quid dicā de Iethro Madianita socero Moysi? Quid de Hiram Tyrio, & Nabaman Syro, atque alijs; ex quibus manifestū euadit, Verbū Gentibus ante Moysi legem, vel illa currēte, illuxisse. Quod verò lege lata, Gentes omnino non deseruerit, etiamsi peculiaribus, & excellentioribus beneficijs populum illum ex Aegypto eductum propter Patres eorum foueret, maioriq; Euangelij venturi luce perfunderet, puto me multis, & magnis quidem illis argumentis demonstrare posse. In primis enim agam Pauli verbis: *An Iudæorum Deus tantum? nonne & Gentium? Imò & Gentium. Quoniam quidē vnus est Deus, qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem.* Hæc ille. Quando autem cepit Deus esse Gentium? certè ab initio, & ex quo illa gens peccando Deum deseruit, & iustificatione eguit. Esse autem Deum alicuius gentis, vel nationis, nihil est aliud, quā habere illius prouidentiam, ut ad finem suum, nempe ad salutem æternā, & vitam immortalem perducatur. Vnde ad Dei prouidentiam spectare ostendit iustificationem Gentium per fidē. Et alibi dicitur: *Deus noster, Deus saluos faciendi.* Et rursus; *Deus vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.* Et iterum; *Deus nō vult aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti.* Et in alio loco; *Viuo ego, dicit Dominus Deus: nolo mortem impij, sed vt conuertatur impius à via sua, & viuat.* Et Petrus; *In veritate comperi quia non est personarum acceptor Deus; sed in omni gente, qui timet Deum, & operatur iustitiā, acceptus est illi.* Si ergo veritas harum sententiarum falsis glossis, & violentis interpretationibus non torqueatur; dicēdum est, Deum quod ad se attinet, Gētibus illo seculo illuxisse: maioribus quidem, per apertam, & explicitam fidē; minoribus verò per implicitam duorum articulorum fidē, nempe *Quia est, & inquirentibus se re-*

demptoris, & resurrectio - nis nouissima die testimonium longe clarissimum. *Iob 19. Exod. 18. 3. Reg. 5. 4. Reg. 5. Rom. 3. Quando cepit Deus esse Gentium Deus. Psal. 67. 1. Tim. 2. 2. Pet. 3. Ezech. 33. & 18. Act. 20. Heb. 11.*

munerator

Legem Moy si etiā diuulgatam Gentes suscipere minimè arctabantur. *Exo. 12. Apoc. 13. Heb. vlt. 1. Tim. 4. Clemen. Alexan. lib. 7 Strom. Ambro. lib. 2. de vocat. Gent. c. vlt. tom. 2. prope initium. Gal. 3. Heb. 11.*

munerator sit. Et semper superiores inferiorum fidem supplebant per illam propositionem, quā Sanctorum profitebamur communionem. Et fortè non tantum erat prædicta communio Sanctorum inter maiores ex Gentibus, & minores Gentiles, sed ouilis etiam Iudæorum cum ouili Gētium: præsertim cum lex Moysi etiam nota, & diuulgata, Gentiles ad eam suscipiendam minimè cogeret; quanquā volentes ex Gentibus ad religionem eorum transire, & fieri eorum profelyti, liberè id possent. Deinde confirmantur hæc omnia ex his, quæ superiori libro de Christo differuimus. Nam occisus dicitur ab origine mundi: Et *Ipse heri & hodie, & in secula:* & Euangelium eius æternum; nimirum quod pro omnibus omnium seculorum hominibus seipsum immolare, sanguinemq; suū profundere voluerit: & per omnes status, leges, tempora, & gradus, hominum salutem, & sanctificationem operari dignatus fuerit. Quamobrem, & à B. Paulo Saluator omnium hominum, maximè fidelium vocatur: quem locum & Clemens Alexandrinus, & Ambrosius in eum sensum interpretantur, ut per fideles, intelligant eos, qui fide explicita, & aperta Messiaē mysteria cognouerūt; per omnes homines verò, illos, qui fide explicita Messiaē destituti, implicitam tantum illam, ac tacitam duorum articulorum fidem, de qua superioribus diximus, habuerunt: atque hi quidem aliorum comparatione, fideles agrè, & vix dici possunt; quemadmodum enim Paulus ad Galatas venisse scribit fidem in Nouum Testamentum; ita loquens, quasi antè in Veteri Testamento nulla inueniretur fides, quod falsum esset, & ad hoc vnum Paulus inspexisse videri potest, quod fides de Christo, atque eius mysterijs in Veteri Testamento, cum obscura esset, velata, & implicita, vix fidei nomen, & appellationem, si cum nostra conferatur, promereretur: ita sanè fidem duorum articulorum, *Quia est, & Quia remunerator est,* habentes, si cum fi-

delibus expressam fidem de Messia, eiusque mysterijs accipientibus conferantur, dici haud merentur fideles. Ac proinde rectè Apostolus asseruit, Christum Saluatorem esse omnium hominum, maximè fidelium: quamquam non ignorem, aliter interpretatos esse alios Patres illum locum. In hunc autem sensum intelligenda puto Pauli verba ad Lytenses habita, quæ sacrificia, & diuinos honores, cum sibi, & Barnabæ offerrent, exclamarunt, ac dixerunt: *Viri, quid hæc facitis? Et nos mortales sumus, similes vobis homines, annuntiantes vobis ab his vanis conuerti ad Deum viuum qui fecit cælum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt: Qui in præteritis generationibus dimisit omnes Gentes ingredi vias suas.* Hæc ibi. Dicitur autem Deus dimisisse omnes Gentes ingredi vias suas: quod præ Iudæorum cura, & prouidentia, quæ legem illis dedit, & Prophetas quotidie misit, videatur Gentes neglexisse: cum tamen eius prouidentia Gentibus quoque non defuerit, illuminando eas quantum sat erat, ad confirmationem naturalis illius institutis, qui suadebat Dei prouidentiam, & remunerationem alterius etiam vitæ, & ad salutem adipiscendam ex se omnibus volentibus certa præsidia præparando: verum non talia, ac tanta beneficia; atque adiumenta offerendo, qualia & quanta Iudæis semper præstabat. Ex quo dixit Propheta: *Non fecit taliter omni nationi: & iudicia sua non manifestauit eis:* Ponderat autem Clemens Alexandrinus, Prophetam non simpliciter dixisse, *Non fecit;* sed non fecit taliter. Sicut alibi dicitur, *Non est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantibus sibi, sicut Deus noster ad est cunctis obsecrationibus nostris.* Atque hunc quidem sensum Pauli verba confirmant, quia post prædicta subiungit: *Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit, benefaciens, de cælo dans pluias; & tempora fructifera; implens cibo, & latitia corda eorū.* Vides, qua ratione deseruit Gentes? non quidem subtrahendo generalia,

Act. 14. Gen. 1. & seq. Psal. 145. Apoc. 14. Quoniam Apostolus scilicet dixerit, Dimisisse Deū in præteritis generationibus omnes Gentes ingredi vias suas. Psal. 147. Clemen. Alexan. lib. 6 Strom. tom. 2. Deut. 4. Act. 14.

& communia beneficia. Vt ergo illa, quæ corporeæ, & humanæ vitæ necessaria sunt, diuina prouidentia non abstulit: ita profectò spiritualia quidem, communia tamen, & ad omnes spectantia remedia non subtraxit ille salutis humanæ sollicitissimus, & prouidentissimus Deus, qui vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire: nisi gratis dicamus, Deum humanæ infirmitatis, & animalis vitæ maiore rationem habuisse, quam spiritualis, & æternæ, atque hoc modo deseruisse Deum Gentes, asserendum est: quàmquam & alio modo dici possit. Ne quis autem existimet, hoc meum esse commentum, audiat, quid B. Ambrosius, siue potius Prosper Aquitanus Episcopus, libro 2. de vocatione Gentium, cap. 1. iuxta finem dicat: *Sicut enim ista gratia largitas, qua in omnes Gentes nouissime effluxit, non euacuat eam, qua super vnum Israel sub lege rorauit, nec presentes diuitia fidem præterita abrogant parcitati: ita nec de illa cura Dei, qua Patriarcharum filijs propriè præsidebat, conueniendum est gubernacula diuinæ misericordie cæteris hominibus fuisse subtracta: qui quidem in comparatione electorum videntur abiecti, sed nunquam sunt manifestis, occultisque beneficijs abdicati. Legimus enim in Actibus Apostolorum, Paulum, & Barnabam Apostolos, Lycaonijs dicere: Viri, quid hæc facitis? Et nos mortales sumus, similes vobis homines, &c. vsque ad: Qui in præteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas. Et quidem non sine testimonio semetipsum reliquit, benefaciens de celo, dans pluias, & tempora fructifera, implens cibo, & letitia corda vestra. Quod est autem hoc testimonium, quod semper Domino deseruiuit, & nunquam de eius bonitate, ac potestate conticuit, nisi ipsa totius mundi inenarrabilis pulchritudo, & inenarrabilem beneficiorum eius diues, & ordinata largitio, per quæ humanis vordibus quedam æternæ legis tabulis præbentur, vt in paginis elementorum, ac voluminibus temporum communis & publicæ diuinæ institutionis doctrina lege-*

retur? Hæc ille, In quibus quæ superius docuimus, apertè traduntur. Quia enim Gentilium plerique internam illam persuasionem, & prædicationem, quam ipsa natura hominis, & ratio indita facit, spernebant, non mirum est, si à Deo dimissi sunt ingredi vias suas: non est enim Dei, rerum violare naturas. Credidit illis Deus naturalis luminis talentum, quò Deum poterant cognoscere; & illa noticia bene vtentes, ampliora poterant consequi beneficia, iuxta illud: *Omni habenti dabitur, & abundabit.* Nec excusari possunt ab austeritate Domini, quòd videatur velle metere fidem, vbi verbum fidei nec per se, nec per alios homines seminauit. Nam hoc est serere, vt Dominus declarat, cum ait: *Exiit, qui seminat, seminare semen suum.* Sed illi bene à Domino confutati sunt: dedissent enim talentum suum nummularijs, vt saltem per ipsos, quod per se non poterant, lucrarentur. Hi sunt Angeli, qui orationes, & bona opera portant ad Dominum, & veniunt cum fœnore reddentes lucrum. Talis bonus nummularius erat, qui dixit Cornelio Centurioni: *Orationes tuæ, & elemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei.* Et Nunc mitte viros in Ioppen, & accersi Simonem quendam, qui cognominatur Petrus. Ecce incrementum, & vsuram. Bonus item ille nummularius, qui dixit Tobie: *Quando orabas cum lacrymis, & sepeliebas mortuos, & derelinquebas prædium tuum, & mortuos abscondebas per diem in domo tua, & nocte sepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domino. Et quia acceptus eras Deo, necesse fuit, vt tentatio probaret te. Et nunc misit me Dominus, vt curarem te, & Saram, uxorem filij tui à demonio liberarem.* Vides hîc etiam talentum cum vsura redditum, & quòd omni habenti, id est, rectè habitis vtenti, etiam dabitur: non habenti autem, id est, non rectè vtenti habitis ad Dei gloriam, etiam quod habet, auferetur ab eo; meretur enim talentum & gratia spoliari. Atque ita inexcusabiles redditi sunt isti, & traditi in reprobum sen-

Qui nam inter Gentes tantummodo dimissi sunt ingredi vias suas. Non est Dei rerum violare naturas.

Matth. 25.

Suprà 13.

Infra 25.

Act. 10.

Tob. 12.

Rom. 1.

sum,

sum, quia agnoscentes Deum, non sicut Deum glorificauerunt. Sic traduntur vt talentum in fouea sub terra abscondentes, quatenus talè abusi sunt ad suas immunditias, & idololatriam; vt essent sine Deo in hoc mundo. Quòd verò dicitur ad Ephes. 2. de Gentibus: *Eratis illo in tempore sine Christo, alienati à conuersatione Israel, & hostes testamentorum promissionis spem non habentes; & sine Deo in hoc mundo:* non est intelligendum, quòd omninò Deus destituisset eos à principio; sed peccatis suis id promeruisset, vt à Deo desererentur. Licet enim cum illis colloquium, vel testamentum, aut commercium nullum haberit; sed soli Dei misericordia relinquebantur; & ita esse sine Deo, non erat sine omni penitus prouidentia eius; cum Gentes Deum prius dimiserint, quem potuissent bene talento suo vtentes, retinere: sed quia illa peculiari Dei prouidentia, quam Israelitis declarabat apertius, erant destituti.

Ephes. 2. Illud Apostolo ad Ephesios: Eratis illo in tempore sine Christo, &c. & sine Deo: quo modo intelligendum sit.

Tertia ratio ab Angelorum custodia: Hebr. 1.

Dan. 10. Infra 12. Dionys. de celesti hierar. cap. 9. paulò à meo.

Angelorum ministerio ad Deum verum agnoscendum, & colendum perductos: ita enim scribit: *Nempe enim & alijs Gentibus, ex quibus & nos ad imensum, & infinitum diuini luminis pelagus, quod paratum semper est, & patet omnibus ad participandum, ex præteriti erroris cecitate respiramus, nunquam præfuerunt alieni aliqui dii, sed vnum illud omnium, ac singulare principium: Ad quod sine obsequentes ducebant Angeli præfecti singulis Gentibus.* Hæc ille: & infra ostendit, quòd vna illa quidem Altissimi in cunctis prouidentia mortales omnes in salutem, Angelorum ductibus ad se peruehdas distribuerit: quanquam Israeliticum populum maiori quadam, & magis peculiari prouidentia promouerit. Cornelius Centurio in Actis Apostolicis, de religione, & elemosynis, & orationibus commendatus est, etiam antequam Christum agnosceret, vel fidem eius audisset: quis autem dubitet, illum, qui tantum testimonium habet ab Angelo, vt eius orationes, atque elemosynas ad Deum intellexerit ascendisse, vel iustificatum coram Deo fuisse, vel æternam salutem assequi non potuisse, si, antequam à Petro illi fuisset euangelizatum, cessisset à vita? Gentilibus ergo integrum erat, & lumen iustificationi sufficiens, & ad salutem consequendam præsidia necessaria per Verbum accepere. Vnde & Clemens Alexandrinus lib. Stromatum de Philosophis agens, qui sunt verè Israelitæ, & mundi corde, ait, Christum dixisse: *Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ouili: Quæ, inquit, alio ouili, & mansione pro proportione fidei sunt dignatæ. Meæ autem oves meam vocem audiunt, ex cognitione mea mandata intelligentes.* Iustinus Martyr in præfatione in orationem pro Christianis ad Antoninum Pium, ita docet: *Christum primogenitum Dei esse institutum sumus: & rationem atque Verbum esse, cuius vnuersum hominum genus est particeps, antea ostendimus. Et quicumque cum ratione, & verbo vixere, Christiani sunt, quauis æuor, & nullius numinis cultores habiti sint. Quales inter Græcos fuere So-*

Ibidem, prope finem.

Act. 10.

Clem. Alexand. lib. 6. Strom. inter med. & finem. Ioan. 10.

Iustin. Martyr orati. 1. circa meditationem. 1. initio.

crates,

Socrates, Heraclitus, & his alij similes Christiani, teste Iustino, fuerunt. Dan. 3. Chrysol. sermo. 5. in epistola ad Romanos. tom. 4. Rom. 2. Qui sint illi Iudaei, atque Graeci, quibus bonum operantibus gloria esse, & honorem, & pacem, Apostolus inquit.

crates, & Heraclitus, atque ipsi similes: inter barbaros autem Abraham, & Ananias, & Azarias, & Misael, & Helias, & alij complures: quorum facta simul, & nomina in praesentia recensere, quia longum esse scimus, super sedemus. Idem confirmatur autoritate Chrysofomi, qui in Epistola ad Romanos, super id: Gloria, & honor, & pax omni operanti bonum, Iudaeo primum, & Graeco, ita scribit: Quem Iudaeum hic dicit? aut de quibus Graecis loquitur? De illis videlicet, qui Christi aduentum praecesserunt. Nondum enim sermo in tempora gratiae progressus est, sed adhuc in seculis retro lapsis immoratur, eminus primum euentilans, & tollens interpositam inter Iudaeos & Graecos differentiam; ut cum illud de gratia differens fecerit, non videatur tum nouum quid, & graue struere. Si enim prioribus temporibus, quando tantus gratiae splendor nondum illuxerat, quando Iudaeorum apud omnes adhuc erat opinio honesta, celebris, & splendida, nihil fuisse inter Iudaeum & Graecum discriminis conuincitur; quae ratione post tantam gratiae declarationem Iudaeus tergiversari poterit? Propterea id ipsum hic Paulus magno studio praestruit. Cum enim auditor id lapsis retro temporibus sic se habuisse didicerit, multo magis suscepta fide non reluctabitur. Graecos vero hic, non idololatras; sed Deum colentes intelligit, qui legi naturae videlicet obtemperantes, quae ad pietatem attinent, etiam ante Iudaicas obseruationes seruabant omnia, quales erant qui viuabant cum Melchisedec, qualis erat Iob, quales Niniuita, qualis denique erat Cornelius. Haec ille pereleganter, & doctè.

Quarto, consideranda est Iudaeorum ante Christi aduentum, per omnes gentes dispersio, de qua in Actis Apostolicis cap. 2. habetur. De hac autem dispersione, atque eius causa sic testatur Tobias: Constatemini Domino filij Israel, & in conspectu Gentium laudate eum: quoniam ideo dispersi vos inter Gentes quae ignorant eum; ut vos enarretis mirabilia eius, & faciatis scire eos, quia non est alius Deus omnipotens praeter eum. Haec ibi. Voluit ergo Deus Iudaeos, & per Salmanasar,

& per Nabuchodonosor, & per Antiochum inter Gentes dispergi; ut Iudaei in fide veri Dei instructi, & de aduentu Messiae ad salutem mundi venturi admoniti, nequaquam, quasi de noua re, admirarentur Gentes, cum Apostoli proponerent Euangelium, de quo iam aliquam famam, & opinionem ex auditu Iudaeorum percepissent. Neque enim, nisi per Messiam, verus, & omnipotens Deus cognoscitur: nam, ut ait Ioannes Apostolus, Deum nemo vidit vnquam: vni-genitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.

Quinto, lex ipsa à Deo primùm profecta, & per Moysen, ut ministrum, promulgata, non solum Iudaeorum, sed Gentium quoque tenebras expulit: namque ab illa, Gentilium Legislatores sanè permulta ad vitam rectè instituendam mutuati sunt, ut hac ratione non tam Iudaeis, quam Gentibus salutaris illa lex inueniatur. Docet hoc Eusebius Caesariensis his verbis: Quae tamen lex (scilicet Moysi) cum velut initium quoddam luminis mundo huic affulisset & odoris sui fragrantia mare ac terras longè lateq; complexset, atque ex ipsa diuersis in orbis partibus nidorem quandam prudentiores quique capientes, legislatores vel philosophi modesta quaeque, & verecundiora praecipita, atque honestatis, & iustitiae conscia, auditoribus suis paulatim tradere, atque insinuare cepissent, & agrestes ac feroces hominum mores ad decora, atque honesta instituta reuocare, tunc amicitijs coire inter se viros, & concordia subire foedera docuerunt: tunc iuuare se inuicem homines, & vsum verum discunt habere communem, donec instituti prudentioris docilis humana mens, & societatis adinuicem patiens redderetur, ut huiusmodi consuetudinis praelusione praemissa, apti iam & parati etiam ad diuina fierent instituta, patrisq; omnium Dei scientia capaces existerent. Haec tenus ille. Atque ob hanc potissimum rationem voluit Deus sacros Veteris Testamenti codices per trecentos ferè ante Christi aduentum annos tempore Ptolemaei Philadelphi ex Hebraeo in Graecum sermonem conuerti; ut lingua

Ioan. 1.

Quinta ratio. Exod. 20.

Euseb. lib. 1. c. 1. Eccles. histo. paulò ante med.

Vetus lex preparatio ad nouam.

Quo nã Deo cõsilio sit factum, vt diuina volumina longè ante Christum in Graecum fuerint sermonè translata.

illa

Iob 1. Act. 10.

Quarta ratio.

Tob. 13. Iudaeorum dispersionis olim inter Gentes quae causa extitit.

Ratio sexta.

Dan. 3.

Iona 3. & Matth. 12.

3. Reg. 17. 4. Reg. 5. & Luc. 4.

Iudith 6. Ibid. & seq. Infra 14. 3. Reg. 8.

illa communi inter Gentes promulgata, & magis prodesse Gentibus posset, & ad sanctiorem vitae instructionem pertraherent, & ad Messiam excipiendum magis disponderent, ac praepararent.

Sexto, non solum illa lex vsui Gentibus fuit, verum etiam ipsi quoque veri Dei Prophetae Gentes de vero Deo, & cultu illi impendendo illustrabant; tum cū de populis finitimis Gētiliū prophetabant, vt de Tyro, & Sidone, Moab, Idumaea, Amon, Aegypto, Babylone, vt habes apud Isaiam, & reliquos Prophetas: tum etiam cum filiis Israel in Babylonem translatis, ac per Gentes terra, marique dispersis, quibus cum & Prophetarū vaticinantes proficiscebantur, vt de Ezechiele, ac Daniele in Babylonia constat, & de Hieremia in Aegypto futura praedicentibus, qui quidem vnā & Iudaeos, & Gentiles instruebant. Nam de falso idolorum cultu abiiciendo, & de vero Israel Deo erudiuit Daniel Nabuchodonosor Regem, per quem edictum est publicatum, vt Deus Israel à Babylonijs coleretur. Tum denique quod Prophetarū Dei ad Ethnicos, & Gentiles populos à peccatis reuocandos, & ad salutarem poenitentiam excitandos destinabantur, vt vel sic cognitio, & veri Dei fides propagaretur. Nam & Ionas ad Ninive ciuitatem magnam, & Assyriorum metropolim, vt praedicaret poenitentiam, missus est: & Helias ad Sarephanam viduam, Gentilem, à Deo legatus est: & Helisaeus beneficium salutis potius Nahaman Syro impendit, qui ab eo tempore Deum verum Israel agnouit. Achior etiam Gētilis ab Holoferne malè tractatus est, quod verum Deum Israelitarum praedicaret: vnde ab eo dimissus, intra ciuitatem Bethuliae missus est, & in Iudaeorum familiam institus, vt liber Iudith docet. Voluit etiam Deus, vt in Templo Salomonis locus esset Gentibus ad orandum, & adorandum Deum Israel, ad templum venientibus accommodatus; vt sic Gentiles ad Israelitarum Dei cultum paulatim traducerentur, atque

ita ad Euangelium disponderentur.

Septimo considerandum est, Philosophiam à Deo Optim. Maxim. communicatam Gentilibus ob id maxime fuisse; quo animi hominum effertis & barbaris moribus praediti, ad officia virtutum, honestatemq; amplectendam sensim assuescerent, atque ad Euangelicam doctrinam, non secus ac Iudaei lege duce, se compararent. Sic enim Clemens Alexand. libro Stromat. docet his verbis: Minime errabimus, si dicamus; ipsam quoque philosophiam Graecis veluti proprium datum esse testamentum, vt qua sit fundamentum Christianae Philosophiae, etiam si qui ex Graecis philosophantur, ad veritatem sua sponte obsurdescant. Et aliquanto ante: Sed vt in tempore nunc venit praedicatio, ita in tempore data quidem est Lex & Propheta barbaris (Iudaeis) philosophia autem Graecis, aures assuefaciens ad praedicationem. Et rursus ponderans verba ex libro qui inscribitur praedicatio Petri, desumpta: Quare vos quoque sanctè, & iustè qua vobis tradimus discentes, seruate, nouè Deum per Christum colentes. Inuenimus enim in Scripturis, sicut dicit Dominus: Ecce facio vobis Testamentum Nouum, non vt feci Patribus vestris in monte Choreb. Nouum dedit nobis Testamentum. Quae enim sunt Iudaeorum, & Graecorum sunt vetera. Nos autem qui nouè ipsum tertio genere colimus, sumus Christiani. Apertè enim, vt arbitrator, ostendit vnum & solum Deum, à Graecis quidem Gentilibus; à Iudaeis autem, Iudaicè, nouè autem à nobis cognoscit, & spiritaliter. Praeterea autem ostendit, quod idem Deus suppeditauit vtrumque Testamentum, qui etiam Graecis dedit Graecam philosophiam, per quam Omnipotens à Graecis gloria afficitur. Nam quod quomodo Iudaeos Deus saluos esse voluit, dans eis Prophetas; ita etiam Graecorum spectatissimos propria sua lingua Prophetas excitatos, prout poterant capere Dei beneficentiam; à vulgo secreuit. Et infra paulò post: Propterea dicit Petrus Dominum dixisse Apostolis: Si quis ergo velit ex Israel duci poenitentia, & propter nomen meum credere in Deum; remittentur ei peccata. Post duo-

Septima ratio. Philosophia Gentibus à Deo cur tradita.

Clemens Alexand. lib. Strom. 6. inter mediū, & princip.

Idem. Exod. 19. & 20. & seqq.

Idem

Graecorum spectatissimos Deus, propriae linguae Prophetas excitatos à vulgo secreuit.

Idem. Petri Apostoli traditio.

decim

Philosophia
Græcorum
quasi Vetus
Testamentū
fuit teste Cle-
mente.
Rom. 2.

decim annos egredimini in mundum; ne quis dicat: Non audiimus. Hactenus Clemens, qui philosophiam vocat donum à Deo datum Gentibus, & per illam dispositos fuisse Græcos ad Euangelium suscipiendum, fuisseque illis instar Veteris Testamenti, ac Moisaicæ legis. De qua Paulus ad Romanos ait: *Cum enim Gentes qua legem non habent, naturaliter ea qua legis sunt faciunt*; hoc est, natura docente, illuminante, & officium legis præstante, quod attinet ad virtutis officia, moresque probe instituendos. Quod si quis dicat, Philosophiã potuisse quidem iuuare ad vitam bonam, & mores rectè componendos; non autem fidem de Verbo carne vestiendo Græcis præstare valuisse. Respondemus dupliciter. Primò, honestam vitam præparare eos voluisse ad illarum duarum propositionum fidem, quas ipsa natura porrigit, ac fidem maiorum suorum expressam, sicut magni Prophetæ in oculi Iudæorum fidem aliorum imperfectam, atque inuolutam, ut sæpè diximus, supplebant. Quod verò inter Paganos, & Græcos non defuerint, qui Christi mysteria diuinitus nosse potuerint, vel reuera nouerint, amplissimum Sibyllæ nobis redere poterunt testimonium: de quibus octauo loco disserendum erit. Namque illas Christum agnouisse, eiusque opera, passionem, mortem, ceteraque religionis Christianæ mysteria longè ante præcinnisse, atque mûdo manifestasse, notius est, quàm vt longiori sermone sit demonstrandū. Quod si denuò obijcias verbum Apostolicum ad Roman. vltim. *Mysterium Incarnationis temporibus æternis tacitū, quod nunc patefactum est per Scripturas Prophetarum secundum præceptum æterni Dei ad obeditionem fidei in cunctis Gētibus cogniti.* Et rursus ad Ephes. 3. *In ministerio Christi, quod alijs generationibus non est agnitum filijs hominum, sicuti nunc reuelatum est sanctis Aposto-*

Philosophia
nō solūm ad
bene; honeste;
viciū; verum
ad futura etiam
Mesiæ
mysteria si-
de suscipien-
da Gentes
disposuit ac
præparauit.
Octaua
ratio.

Quod alijs
generationi-
bus non est
agnitum fi-
lijs hominū
teste Paulo,
quodnam il-
lud mysteriū
sit.

lis eius & Prophetis in Spiritu. Dicendum est, in posteriori hac sententia Paulum ipsum apertè declarare, mysterium illud fuisse, Gentes esse coheredes, & cōcorporales, & participes eius promissionis in Christo per Euangelium. Erat enim arcanum magnum, Iudæos, & Gentiles aliquādo in vnum corpus, & in vnum populum, atque in vnam Rempublīcā esse coalituros. Si verò sermo sit de Incarnationis mysterio vtroque in loco; dicendum est, non simpliciter fuisse ignotum vel Angelis, qui ministri fuerunt in eo reuelando; vel Prophetis, ac Sybillis, quibus tanquam ministris Spiritus sanctus in hoc mysterio declarando est vsus, sed tantum filijs hominum, videlicet mundanis, & secularibus hominibus spiritu Dei carentibus, de quibus Apostolus ait: *Animalis homo non percipit ea qua sunt Spiritus Dei.* tales siquidem in Scripturis dicuntur homines, & filij hominum, quemadmodum B. Hieronymus in illa verba Matthæi: *Quem dicunt homines esse Filium hominis?* exponit. Sunt enim filij Dei, ad quos sermo Dei factus est, id est, ad eos, quibus tantum mysterium patefactum est. Atque vtinam nos de illorum fides numero, quibus hoc magnum Dei arcanum est detectum: nam propter nos homines, & propter nostrā salutem esse factum, nemo debet ambigere. Solūm nobis illud metuendum est, ne à proposito tantæ humilitatis mysterio oculos auertamus, & tenebras nostras diligamus. Ergo demus operam, vt puris mentis oculis illud vnum frequenter spectemus, & ad perfectam vitæ, morumque nostrorum normam instituendam in id acius intueamur, præstante Domino nostro Iesu Christo, cui cum Patre & Spiritu sancto omnis gloria, laus, honor, imperium sit in secula seculorum,
Amen.

Ephes. 2.

Mysteriū In-
carnationis
fuerit quib-
tantum in-
cognitum.

Filij hominū
in Scripturis
qui dicatur.

I. Cor. 2.

B. Hierony.
in Matthe.
16. c. tom.
9.
Filij Dei
qui.
Ioan. 10.

TRACTATUS XIX.

IN Quo explicatur, quomodo Verbum
Gentibus per Sibyllas illuxerit.

De Sibyllis-
cur præsens
institutus ser-
mo.

Voniam in superiori-
bus tractatibus de Si-
byllarum oraculis nō-
nullus incidit sermo,
operæ præteritum me fa-
cturum esse existima-
ui, si ea, quæ ex veterū Patrum lectio-
ne, & meditatione de Sibyllis conse-
cutus sum, hoc loco apertè ero. Res est
meo quidem iudicio, nō inuitis, &
quæ acere aliō quibet iudicio, & accura-
tam, dicam etiam curiosam Patrum le-
ctionem requireret. Explicabo igitur
in primis quid nomine, & re sit Sibyl-
la. Secundò, de illarum numero. Ter-
tiò, qua ratione olim tantam autori-
tatem assecuta sint. Quartò, quātum
mōmenti ac ponderis habeant ad cō-
futandos Gentiles earū scripta. Quintò,
cur inter paganos fœminæ prophe-
tauerint, viri verò vt plurimum inter
Iudæos. Sextò, quid vnaquæque illarum
de Christo prædixerit. Septimò,
quid commune habeant cum Sibyl-
lis Prophetæ, vel rursus Sibyllæ cum
Prophetis: & quid proprium
habeant Prophetæ, & quid proprium
item Sibyllæ.

Digressio-
nis ordo.

Quid nomi-
ne & re sit Si-
bylla.
Lactan. lib.
1. c. 6. diui-
na institut.
ante med.
M. Varro.
Suidas.

Diodor. Si-
culus lib. 5.
Biblioth.

Ad primum, Lactantius ex M. Var-
rone, Sibyllam nominatā dicit, quasi
Dei consilium: *ois enim*, inquit, *Deos,*
*non Orōs, & consilium non βουλή, sed Ου-
λύ appellabant Aeolico genere sermonis.*
Suidas dictionem Romanam esse di-
cit; & interpretari prophetam. Sunt
ergo Sibyllæ, quasi conscie diuini cō-
siliij, prædicantes de Christo apud Gē-
tes, vt Prophetæ apud Iudæos, vt prio-
res expectarent, præsentem recipere,
posteriores crederent. Vnde Diodo-
rus Siculus in Bibliotheca: *Sibylla sunt,*
inquit, *mulieres vates, Deo plena.*
Circa secundum, Martianus Capel-

la duas tantum Sibyllas ponit, nempe
Herophilam Troianam, Marmesi fi-
liam, quam putat esse Phrygiam, & cū
ea alteram Symmachiam Hyporensis
filiam: quæ Erythres nata, etiam Cu-
mis vaticinata est. Plinius verò autor
est, rium Sibyllarum statuas iuxta ro-
stra fuisse positas: vnam quam Pacu-
tius Taurus Aedilis plebis instituit,
duas, quas M. Messala Sollinus nomi-
nat Cumanam, Delphicam, & Ery-
thream Herophilam. Aelianus in va-
ria historia, quatuor ponit, nempe E-
rythraeam, Samiam, Aegyptiā, & Sar-
dianam: quibus alij duas alias adiun-
gunt, nempe Iudæam, & Cumeam.
M. Varro in libris rerum diuinarum
ad C. Cæsarem Pontif. Maxim. alias
quatuor adiungit. Atque ita sunt de-
cem: quam sententiam, quod ad nu-
merum earum attinet, sequitur Hie-
ronymus lib. aduersus Iouinianum:
qui quidē refert Sibyllam Erythraeam,
& Cumanam, atque reliquas octo. Nā
Varro decem fuisse autumat: quarum
insigne, virginitas est, & virginitatis
præmium diuinitas. Quod si Aeoli-
co genere sermonis Sibylla Ουεβύλλη ap-
pellatur; rectè consilium Dei sola scri-
bitur nosse virginitas. Cassandrá quo-
que, & Chrysen vates Apollinis, ac
Iunonis, virgines legimus. Sic Hie-
ronymus. Lactantius quoque ex eiusdē
Varronis sententia, decem numero Si-
byllas esse tradit. Idem lib. de ira Dei:
*Sibyllas multas fuisse, plurimi, & maximi
autores tradiderunt: Græcorum, Aristo-
chius, & Apollodorus Erythraeus; nostrorū,
Varro, & Fenestella.* Idem confirma-
tur autoritate Clementis Alexandrini,
qui in libro Stromatum ait: *Heracli-
tus autem Ponticus non humanitas, sed
diuinitus potius dicit apparuisse Sibyllæ.*

Sibyllæ quot
numero ex-
titerint.
Martian.
Capella.
Plin. lib. 34
c. 5. in fine.
Aelian. de
varia histo-
lib. 12. cap.
35.

M. Varro.

Hieron. lib.
1. aduers. Iou-
inian. non
procul à fi-
ne, tomo. 1.
initio.

Lactan. vbz
suprà.
Idem lib. de
ira Dei, c.
22. circa
med.

Clem. Ale-
xand. lib. 1.
Strom. à me-
dio.

Et paulò

Sibyllarum nomina recensentur.

Suidas.

Nicanor.

Qua ratione Sibyllæ olim tantam sibi auctoritatem comparauerint.

M. Varro. Virgil. lib. 6. Aeneid. sub initium. Sibyllæ in palmarum folijs fundebant oracula.

Et paulò post asserit Sibyllam Orpheo antiquiorem; deinde ponit turbam Sibyllarum, Samiam, Colophoniam, Cumanam, Erythream, Pythoniam, Tharaxandram, Macetin, Thefsalam, Theoprotin. Hæc ille: qui et si nouem recitare videatur tantum, nihil refert. Alij præter illas decem, addunt alias, nempe Rhodiam, Sardiçam, Siculam, Cymmeriam, Europæam, & Agrippam: de quibus quia non meminere Varro, Lactantius, & Augustinus, non tantam habent auctoritatem. Confirmat hanc sententiam Suidas, dicens: Sibylla diuersis & locis, & temporibus fuerunt decem. Prima Chaldaea, seu Persica, seu Hebræa, suo nomine dicta Sambetha, à beatissimo Noe oriunda, de Alexandro Macedone vaticinata est, cuius meminit Nicanor: hæc & de Domino Christo, & eius aduentu plurima prædixit. Sed & reliquæ cum ea consentiunt, nisi quod & libri sunt vigintiquatuor de gente qualibet, atque regione agentes. A terra Lybica, tertia Delphica, Delphis nata: quarta Italica, qua Cumis in Italia fuit: quinta Erythraea, qua ante bellum Troianum diuinavit: sexta Samia, suo nomine dicta Pytho, de qua scripsit Eratosthenes: septima Cumana, qua Amalthea, & Herophile: octaua Hellepontica, qua nata in pago Marmisso, iuxta oppidulum Gergilium, qua aliquando Troiana ditioris fuerunt temporibus Solonis, & Cyri: nona, Phrygia: decima, Tyburtina, dicta Albunea. Hæc ille ferè. Circa tertium verò, merito in magna olim auctoritate Sibyllæ habitæ sunt, tum apud Platonem, & Heraclitum, tum apud Plutarchum, M. Varronem, & apud Græcos, & Romanos: adeo, vt certæ, & constantis veritatis haberentur, quæcunq; illæ dixissent, vt, ille veluti quoddam pro uerbo dixerit:

Credite me vobis folium recitare Sibyllæ. Nam, vt Varro docet, solebant in palmarum folijs oracula scribere: quod etiam Virgilius lib. Aeneidos confitetur. Tum quia multa prædicebant, quæ euentu ipso comprobabantur; tum quia virginitate, & sanctitate vitæ erant illustres; tum quia fundebant oracula heroico carmine com-

posita: cuius quidem artis, ac scientiæ cum illæ essent ignaræ, non poterat mundus non tribuere Deo earum vaticinium. Tum demum, quia Deus Optim. Maxim. qui illas ad prædicendum inspirabat, atque impellebat, fidem apud homines eis, & auctoritatem conciliabat, ne frustra eas misisse videretur. vnde, non humanitus, sed diuinitus apparuisse Sibyllam, asserit Ponticus Heraclitus. Plutarchus in libro, Cur desierat Pythia metricè respondere, ait: Quod si fabulosa putas, qua de Sibyllarum vaticinijs prædicantur: at vaticinijs attestantur plurimæ euerfiones urbium Græcarum, aut migrationes: plurimi barbarorum exercituum aduentus, caedesq; clarorum virorum. Sed etenim istas nouas, recentesq; calamitates circa Cumam, & Puteolos prædictas, decantatasq; carminibus Sibyllarum, nonne tempus velut debitor reddidit? Scissions montani ignis, marinasq; ebullitiones scopulorum, flammarumq; à ventis incendia, interitus tot, tantarumq; urbium, vt qui interdum superuenirent, tota regione confusa, quo in loco vrbes hæc fuissent habitata, sciri non possent: qua sine diuinitate prædici non potuerunt. Strabo libro suæ Geographiæ ita scribit: Cum multa à nobis de Ammone dicta sint, hoc etiam addendum videtur, quod antiqui, & diuinationem, & oracula plurimam venerabantur: nunc earum rerum maxima negligentia est. Nam Romani Sibyllæ responsa satisfaciunt, & Hetrusca diuinatione per auguria, per exta, & Iouis signa. Quapropter Ammonis oraculū quasi ex toto deficit; prius in honore maximo habebatur. Hæc ille. Hermas Platonius super Phædro Platonis scribens, ait: De Sybilla adeo mira sunt quæ feruntur, vt penè pro fabulis habeantur. Sed tamen multa Sibyllæ fuerunt, eodem genere vitæ omnes: omnesq; fors rationabili de causa Sibyllas à semetipsis appellatas. Sicut fertur Trismegistus sæpè in Aegypto versatus, suimet mentionem fecisse: tertio quoque Hermetem appellatum: tres quoque apud Thracas Orphei extitisse dicuntur. Fortasse igitur & hæc propter aliquam inter ipsas communicationem, ac commemorationem has

Sibyllæ non humanitus, sed diuinitus apparuisse, asserit Ponticus Heraclitus.

Plutarc.

Strabo lib. 17. Geographus circa medium.

Antiqui & diuinationem, & oracula plurimū venerabantur. Hetrusca diuinatione qualis.

Hermas Platonius.

Hermes Trismegistus sibi ipsi nomen dedisse fertur.

appellationes

Erythraea Sibyllæ ortus qualis, & quæ prodigiosus.

Sibyllarum vaticinia ad Gentiles reuincendos quæ vim habent.

appellationes delegerunt: quandoquidem & ipsa Sibylla Erythraea, de qua nunc loquitur Plato, ante Herophile vocabatur. Ferunt autem cum continuè adita esset, appellasse vnumquemque proprio nomine, versusq; numerosos elocutam: breuiq; in hominis perfectam speciem euasisse. Hæc ille. Dubium autem est, quænam, & quo loco, & quo tempore vaticinatio sint: & confunduntur sæpe nomina, & tempora, & loca, & carmina, ita vt illa à se inuicem discernere, non sit cuius facile. Ad quartum, quam vim scilicet ad confutandum Gentiles habeant earum Sibyllarum oracula, dicendum est, tantum ferè habuisse virium ac roboris ad reuincendos Gentiles, quantum ad Iudæos refellendos Prophetæ. Quod facillè probatur: tum ratione finis, cuius gratia missæ à Deo sunt; tum etiam auctoritate antiquorum Patrum, & sanctorum. Namque constat in primis, Sibyllas haud potuisse tam distinctè de Christi mysterijs vaticinari, nisi fuissent afflatæ diuinitus. Deinde in magna illas auctoritate apud Gentiles fuisse constat. Frustra verò hæc omnia fuissent, nisi ad conuincendos Paganos Christi euangelium refutantes valerèt; dū ostenditur per ipsorum Gentiliū Prophetas idem de Christo apertè scriptum fuisse, quod & in Euangelio traditur. Deinde Ecclesiæ earum vaticinia videtur acceptasse, dum alludens ad Sibyllam Erythream, quæ de aduentu Christi ad iudicium, carmine mirabili vaticinata est, ait:

Dies ira, dies illa,

Quam resoluet in fauilla;

Teste David cum Sibylla.

Vbi si non æquari, saltem coniungi Davidi Vati, Sibyllæ videtur oraculum. Tertio fortius sententijs Patrum hæc confirmantur. Etenim Paulus Apostolus ad libros Sibyllinos legendos Paganos adhortabatur, vt testatur Clemens Alexand. his verbis: Nā quomodo Iudæos Deus saluos esse voluit, dans eis Prophetas; ita etiam Græcorum spectatissimos propria sua lingua Prophetas excitatos; prout poterant capere Dei beneficentiam, à vulgo secreuit, præter Petri prædicationem, declara-

Clem. Alex. li. 6. Strom. inter mediū & initium. Sibyllinarum librorum Apostolus Gentibus suadebat teste Clemente.

uit Paulus Apostolus, dicens: Libros quoque Græcos sumite, agnoscite Sibyllam, quo modo vnum Deum significet; & ea quæ sunt futura: & Hyfaspem sumite, & legite: & inuenietis Dei Filium multo clarior, & apertius esse Christum. Sic ille, qui in Adhortatorio ad Gentes, testimonia ex Sibyllinis libris producit. Clemens item alter Romanus libro de constitutionibus Apostolicis, agens de resurrectione, ita inquit, Quod si Græci derident nos, non credentes nostris Scripturis, saltem fidem habeant Vati suæ Sibyllæ, quæ ad verbum ita inquit:

Atque vbi cuncta cinis fuerint, tenuisq; fauilla:

Atque idem Deus extinguet quem incenderit ignem:

Osque restituet rursum, cineresq; sepultos,

Et genus omne hominum (vt fuerat) Deus ipse reponet,

Tunc graue iudicium veniet, quo iudicet orbem

Ipsæ iterum Deus, hosq; iterum iam terra recondet:

Sed quoscunque pios, viuos suscipiet Orbis

Inspirante Deo vitam, gratumq; fauorem,

Mutuaq; inter se cumulabunt gaudia læti.

Deinde Iustinus Martyr in oratione ad Græcos, siue Gentiles, multa de Sibyllæ Cumææ parentibus, domo, & modo prophetandi tradit, & de his qui excipiebant prophetantis Sibyllæ oracula: quorum plurimi ob ignorantiam artis metricæ multis locis exorbitauerunt, multos versus mensura debita priuantes. Et tandem in fine concludit: Itaque viri Græci, si falsam de ijs, qui non sunt, dijs imaginationem salute vestra antiquorum non habetis; credite, si cut dixi, antiquissima, & prisca admodum Sibyllæ, cuius libri in vniuerso extant orbe, de eis, qui dicuntur, non sunt autem, dijs, mirifico quodam præpotentis Numinis afflatu sortibus vos datis doctorum; de futuro autem seruatoris nostri Iesu Christi aduentu, ac de rebus ab eo

Act. 2.

Idem operis in initio.

Clem. Rom. li. 5. Const. Apost. ca. 8. ante med.

Ezech. 32. Ioan. 5.

Iustin. Mart. to. 5. initio.

Perstringuntur Græci fidem respuentes in Christum.

Idem ebdē
tom.

Qua demon-
nisarte factū
cū sit, vt Hy-
daspis, aut Si-
byllæ, aut
Prophetarū
olim fuerint
libri prohibi-
ti teste Iusti-
no.

Lactan. l. 7.
instit. diui.
c. 15. in su-
Hydaspes qui
nam ille.

Idem lib. 4.
15. 17. 18.

Cap. 19.
Aug. lib. 13.
contra Fau-
stū Manich.
c. 15. to. 6.

Idem to. 6.
prope initiū

gerendis, liquido, & aperte vaticinanti.
Harum namque rerum cognitio pernecef-
saria fuerit, sacrorum virorum prædi-
ctiones antecedens præmeditatio. Hæte-
nus ille, qui rursus in oratione ad An-
toninū Pium pro Christianis, ita scri-
bit: *Opera autem, & instinctu malorum
dæmonum, mortis supplicium aduersus
librorum Hydaspis, aut Sibyllæ, aut Pro-
phetarum lectores constitutum est, vt per-
timorem homines ab illis, quo minus scri-
pta ea legentes, rerum bonarum no-
titiā percipiant, sed in seruitute eo-
rum retineantur, absterrentur: quod
certè quidem efficere, & ad finem suum
perducere nequiverunt.* Sic ille. Quia
verò tam Clemens citatus, quàm Iu-
stinus, Patres antiquissimi, mentio-
nem faciunt Hydaspis, vt Scriptoris,
& Vatis, & Prophetis nostris suffragan-
tis, adiciam ex Lactantij libro
Diuiinarum institutionum hæc ver-
ba: *Hydaspes quoque, qui fuit Medo-
rum Rex antiquissimus, à quo annis
quoque nomen accepit, qui nunc Hyda-
spes dicitur, admirabilis omnium sub in-
terpretatione vaticinantis pueri ad me-
moriam posteris tradidit, sublatus iri
ex orbe Imperium, nomenque Romanum,
multo antè præfatus, quàm illi Troiana
gens conderetur.* Idem præterea in eo-
dem libro multa signa ex his, quæ
fecit Iesus: multa etiam tormēta quæ
passus est, ex Sibyllinis libris euin-
cit; & de mortis triduo, & resurre-
ctione B. Augustinus contra Faustum
scribit: *Sibylla porro, vel Sibylla, & Or-
pheus, & nescio quis Hermes; & si qui
aliij Vates, vel Theologi, vel Sapientes,
vel Philosophi gentium de Filio Dei, aut
de Patre Deo vera prædixisse, seu dixisse
perhibentur; valet quidem aliquid ad
Paganorum vanitatem reuincendam, nõ
tamen ad istorum auctoritatem ample-
ctendam, cum illum Deum nos colere
ostendimus, de quo nec illi tacere po-
tuerunt, qui suos congentiles populos ad
Idola, & Dæmonia colenda partim do-
cere ausi sunt, partim prohibere ausi non
sunt.* Idem Augustinus in concione
ad Catechumēnos contra Paganos,
& Iudæos, & Arrianos, ex verbis
Sibyllinis argumentatur de Christi
natiuitate, passione, & resurrectio-

ne, & secundo aduentu ad iudicium.
Et capita versuum, seu ἀποστυχία fa-
cientia Inods Χριστός υἱός Θεοῦ, σωτήρ, σωτὴρ.
Hoc est, Iesus Christus Dei Filius, Ser-
uator, Crux: & suo gladio ait se confo-
dere frontes Paganorum, & Iudæorū.
Eisdem etiam versus, nempe viginti
septem, citat Augustinus libro de
ciuitate Dei. Constantinus Magnus
in Oratione, quam habuit ad Genti-
les, vt Eusebius tradit lib. de vita Cō-
stantini, adiungit Marcum Tullium
Ciceronē, cum in hæc carmina acro-
stichia incidisset, delectatum poematis
artificio, id ipsum Latinis auri-
bus donasse, & inter cæteras suas
elucubrations annuerasse. Rursus
Augustinus in expositione epistolæ
ad Romanos, initio sic ait: *Fuerunt &
Propheta non ipsius, in quibus etiam ali-
qua inueniuntur, quæ de Christo audita
cecinerunt; sicut etiam de Sibylla dicitur:
quod non facile crederem, nisi quod
Poetarum quidā in Romana lingua nobil-
lissimus, antequam diceret ea de inno-
uatione seculi, quæ in Domini nostri Ie-
su Christi regnum satis concinere, &
conuenire videantur, præposuit versum
dicens:*

*Vltima Cumai iam venit carminis æ-
tas:*

*Cum autem carmen, Sibyllinum esse
nemo dubitauerit. Et vt Homerus ex Si-
bylla Delphica in suam poesim transtulit,
ita Virgilius ex Cumana Augusto reg-
nante. Eusebius quoque Cæsariensis
libro quarto de vita Constantini, id
ipsum carmen sub persona Constan-
tini Imperatoris eodem modo expo-
suit, & quæ sequuntur:*

*Iam redit & virgo, redeunt Saturnia re-
gna;
Iam noua progenies cælo demittitur æ-
to.*

In fine huius libri adhortatur Gen-
tiles credere Sibyllæ de Christo vati-
cinanti, & deorum multitudinem
tollenti. Lactantius quoque ex libris
Sibyllarum contra Gentiles in præ-
dicto loco egregiè pugnāt, quemad-
modum & antè eum Arnobius libro
primo contra gentes, & post eum Au-
gustinus. Postremò D. Catherina

Idem li. 18.
de ciui. Dei
c. 23. to. 5.

Euseb. li. 5.
Vita Constā-
tini in fine.
tom. 1.

Augu. to. 4.
prope finem

Virg. Egl. 4.

Eus. prædi-
cto loco.

Lact. in lo-
cis allatis.
Augu. l. 18.
de ciui. Dei
cap. 23.

in con-

Simeon Me-
taphra.

Cur inter Pa-
ganos fœmi-
næ propheta
uerint, viri
verò vt plu-
rimum inter
Iudæos.

Hieronym.
ubi sup.

in congressione illa cum quinquaginta Sapiētib; & Oratoribus coram Maxentio Imperatore habita, vt locupletissimus testis est Simeon Metaphraſtes in eius vita, contra obiectionem quòd Iesum crucifixum, rem nouam, & ignotam prioribus seculis, colendum doceret, respondit, producens testimonium Sibyllæ, & oraculum Apollinis. Ita enim præcinnisse Sibyllā docet: *Vix tandem autē veniet quidam in hanc multifidā terrā, & absq; lapsu fiet caro. Indefessis autem terminis Diuinitatis soluet corruptionem affectionum immedicabilium. Et ei erit inuidia in incredulo populo: & in alto suspendetur tanquā reus mortis. Hæc autem omnia leuiter patietur.* Et subdit: *Vide quoque vatem à mendacio alienum Apollinē, oblitum solita sua obscuritatis, & obliquitatis, & nudam, etiam si nolit, edētem veritatem.* Vnus, inquit, me cogit cœlestis, qui est lux tripliciter fulgēs. Qui verò passus est Deus, non passa est autem ipsi: Diuinitas. Anbo est enim, & mortali corpore, & alienus à corruptione. Ipse iā Deus est vir, omnia ferens in mortalibus, crucem, contumeliam, sepulturam. Qui etiam ex supercilij calidas aliquando fudit lacrymas. Qui quinque millia impleuit frumento. Velle enim est diuina potētia. Christus est meus Deus, qui in ligno fuit extensus, qui mortuus, qui ex sepultura in cælum est sublatus. His duobus testimonijs Virgo illa sapientissima obturauit ora sapiētium illorum, qui secum disputabant, & ad fidem Christi potenter traduxit. Ad quintū, et si dici possit, Deum ad prophetandū viros tantū inter Iudæos delegisse, & mulieres inter Gentiles, quòd ita vtrumque sexum honorare, & munere prophetandi æquiparare voluerit: potest tamē addi, viros quia suapte natura sapientiores sunt, mulieres autē non item tanta sapientia, & ratione præditas, voluit fœminas inter Gētiles ad vaticinandū deligere, vt maiori essent in admiratione. Et quidē voluit etiā Deus Incarnationis mysterium à mulieribus prædici, quasi carnis infirmitas in Christo, ab infirmiori sexu prædicaretur. Deinde, si virgines erāt, vt Hieronymus tradit, ad commen-

dandam virginitatem vim futura diuinandi illis Deum tribuisse. Deinde quia de Christo virgine, & eius matre item Virgine, virgineam, & no-
uam vitam in mundum introducū-
ris vaticinabantur Sibyllæ.

Ad sextum, quid vna quæque Sibylla de Christo prædixerit, facile est ex multis, qui earum sententias, & oracula, & Græcè, & Latinè collegerunt, intelligere. Nam præter multa vaticinia de vno Deo, & personarum Trinitate, mundi creatione, mortuorum ad vitam reuocatione, futura in æternum felicitate, quæ, reclamante Philosophorum communi sententia, docuerunt: multa etiam de Christo expressa oracula ediderunt, de eius matre, vita, morte, miraculis, & resurrectione, quæ Gentiles putabant fabulosos esse sermones. In primis igitur Cumæa Sibylla, cuius subiecta in Collectaneis Stratonici Episcopi Cumanis extant oracula, de summa temporum tranquillitate in Christi aduentu, ab his, quæ Virgilius ex Cumæis oraculis transtulit, & maximè quæ Isaias de pacifico aduentu Messie est vaticinatus, sic dixit. Dicam Latinè, ne Græcè dicendo longior sim: & quæ Christus Bethuleius ex antiquo quodam Codice se scribit accepisse:

*Cum Deus ab alto Regē demittet Olympo
In terram omnipotens, fruges mortalibus agris
Reddet inexhaustas frumenti, vini, oleiq;
Dulcia tūc mellis diffundent pocula cæli
Et vineo latices erumpent lacte suaves,
Oppida plena bonis, & pingua culta vige-
bunt.
Nec gladios metuet; nec belli terra tu-
multus;
Verūm pax terris flovebit omnibus alta;
Cumq; Lupis agni per montes gramina
carpent,
Permissiq; simul parui pascuntur & hæ-
di;
Cum vitulis vrsi degent, armēta sequētes
Carniuorūq; Leo præsepia carperit vos;
Cum pueris capient somnos in nocte Dra-
cones,
Nec ludent: quoniam Domini manus pro-
teget illos.*

Quid vna-
quæque Si-
byllæ de Chri-
sto prædixe-
rit.

Straton. Ep.
Cumanus.

Virg.
Elog. 4.
Isai. 1.

Christus Be-
thuleius.

Sibylla Cumana vnde oriunda, quibus nominibus dicta sit.

Lactan. lib. 1. c. 6. circa medium.

Plin. li. 13. natur. hist. c. 13. in fine Suidas.

Aul. Gell. li. 1. cap. 19. Seruius.

Solin. ca. 8. Polyhist. aliquanto ante medium.

Eiusdem Sibyllae de Incarnatione filij Dei, & sanctissimo eius nomine vaticinium.

Apo. 13.

Sacramentum

Secunda vero Sibylla Cumana, Cumis (quae Prouintiae Ioniae vrbs est) genita, & educata, sicut praecedens Cumana dicta est a ciuitate Campaniae in Italia, in qua etiam oracula edidit, filia Berosi illius qui Chaldaicam scripsit historiam, Amalthaea, Herophile, & Demophile nominatur. Haec multos libros diuinationum scripsit, de quibus Lactantius ex Varronis testimonio refert eam nouem libros attulisse ad Tarquinium Priscum, ac pro eis trecentos Philippeos postulasse: & Regem aspernatum pretij magnitudinem, derisisse mulieris insaniam. Illam vero in conspectu Regis tres libros combustisse, ac pro reliquis idem pretium postulasse. Tarquinium multo magis mulierem insanire putasse: quae denuo tribus alijs exustis, cum in eodem pretio perseveraret, motum esse Regem, ac residuos trecentis aureis redemisse. Plinius tres libros ad Regem allatos, non nouem ponit, ac duobus combustis, tertium superuuisse, quem tanto pretio redemit. Suidas tamen nouem libros attulisse refert peculiarium oraculorum, hoc est ad certum aliquod populum spectantium; sed combustos tantum duos. Aul. Gellius, & Seruius, non Tarquinio Prisco, sed Tarquinio Superbo oblatos libros referunt. Sed haec differentia parui est momenti, & facile conciliari poterit, si esset operae pretium. Solinus historicus huius Sibyllae sepulchrum in Sicilia spectari dixit. Extat huius Sibyllae de Incarnatione Filij Dei, & sanctissimo eius nomine oraculum tale, Graecum, & Latinum. Tunc ad mortales venit mortalibus ipsis In terris similis, natus Patris omnipotentis, Corpore vestitus, vocales quatuor autem Fert, non vocalesque duos, binum geniorum: Sed quae sit numeri totius summa, docebo. Namque octo monades, totidem decadas super ista, Atque hecatontadas octo in fide significauit Nominibus nomen, tu vero mente teneto. Haec tunc Sibylla, quae, sicut in Apocalypsi Ioannes numerum literarum Antichristi describit, dicens: Qui habet intellectum, computet numerum bestiae. Numerus enim hominis est; & numerus eius sexcenti sexaginta sex. Ita ergo hic ex

Sibylla, nomen Iesu, quod Graece dicitur Ιησους, constat quatuor vocalibus Graece, & duabus consonantibus, nempe duplici sigma, a quibus incipiunt nomina duorum principalium Angelorum, boni scilicet, quem plerique Sathaelē vocant, & mali, qui Satanus appellatur. Numerus autem eius est iste, qui ex elementis Graecis colligitur

Table with Greek letters and numbers: I=10, H=8, T=200, O=70, U=400, Sigma=200

Beza lib. 1. Comm. in Lucam, explicat hoc Sibyllae oraculum, adiecto numero septuagenario, qui in Graecis codicibus deerrat, & ait: Cuius sacrosancti nominis non tantum etymologia, sed & ipse quae literis comprehendit numerus, perpetuae nostrae salutis mysteria redolet. Sex quippe litteris, apud Graecos scribitur Ιησους, videlicet Ι, & Η, & Σ, & Ο, & Υ, & Ω, quarum numeri sunt Χ, & ΗΙΙ, & CC, & LXX, & CCCC, & CC, qui sunt simul DCCCLXXXVIII. Qui profecto numerus quia figuram Resurrectionis adgaudeat, satis est supra tractatum. Et paulo ante inquit: Octauum autem numerum resurrectionis gloria conuenire, penes omnibus claret. Nam & Dominus octaua die, hoc est post septimam Sabbati resurrexit, & ipsi post sex huius seculi aetates, & septimam Sabbati animarum, quae nunc interim in alia vita geritur, quasi octauo tempore surgemus. Haec ille. Ex hac eadem Sibylla Cumana profert Bethuleius alterum oraculum, quod sic habet: Iam mea certa manent, & vera nouissima verba, Vltima venturi quod erunt oracula Regis, Qui toti veniens mundo, cum pace placebit, Ut voluit nostra vestitus carne decenter. In cunctis humilis, casta pro matre puellam Deliget: haec alias forma praecesserit ones Tertia Sibylla, Persica, ex Perside fuit, teste Lactantio, cuius facit mentionem Nicanor, scriptor rerum Alexandri Magni: quae de praedicatione, & baptismo Ioannis Praeursoris praedixit: Tunc quadam veniet vox per deserti locorum

nominis Iesu a Sibylla insinuat, exponitur.

Beda ca. 8. aliquantulum a principio. tom. 5.

Idem ibidem. Octauus numerus, gloriae resurrectionis respectu det. Matth. vi.

Aliud eiusdem oraculum ex Bethuleio.

Sibylla Persica, quid praedixerit. Lactant. vbi sup. Nicanor.

Matt. 3. Ioann. 1. Isa. 40.

Aliud eiusdem vaticinium ex eodem Bethuleio.

Matth. 21. Zachar. 9.

Isai. 7. Matth. 1. Luc. 1.

Sibylla Hellepontica vbi, & quando nata, quid praedixerit. Heraclitus Pontic.

Matt. 5. Eiusdem aliud oraculum ex Bethuleio.

Sibylla Libyca quid de Christo cecinerit

Enripides Esai. 35. Matth. 11.

Supra. 9. Luc. 7.

Ioann. 1. Eiusdem aliud oraculum ex Bethuleio.

Enripides

Nuntia, mortales miseros quae clamat ad omnes, Ut rectos faciant calles, animosque repurgent A vitijs, & aquis lustratur corpora mundis. De hac eadem Sibylla profertur aliud oraculum a Sixto Bethuleio, quod sic habet: Virgine matre satis pado residebit a seculo Iocundus Princeps, vnus qui ferre salutem Ritè queat lapsis. Tamen illis forte diebus Multi multa ferent immensi fata laboris, Solo sed satis est oracula pandere verbo. Ille Deus casta veniet de Virgine magnus. Haec tunc illa. Quarta Sibylla, est Hellepontica, in agro Troiano nata, prope agrum Gergeticum, quae Heraclitus Ponticus scribit fuisse temporibus Cyri Imperatoris: quae de Christi doctrina prophetauit: Ille Dei Legem complebit, non violabit: Persimilem formam referens, & cuncta docebit. De Incarnatione aliud quoque; protulit oraculum, ut est apud Bethuleium: Dum meditor, quondam vidi decorare puellam Eximio castam (quo se seruaret) honore, Munere digna suo, & diuino numine visa, Quae sobolem multo pareret splendore micantem, Progenies summi, & speciosa, & vera Tonantis, Pacifica mundum qui sub ditione gubernat. Quinta Sibylla, est Libyca, cuius meminit Euripides in Lamiae prologo, quae de Christi miraculis praedixit. Ille quidem pressos morbis sanabit, & omnes Laesos, quotquot ei fident, caecique videbunt; Incedent claudi, surdis audire licebit; Insolitas mutis dabitur formare loquelas; Expellet furias; oppressi morte, resurgent. Subditur aliud oraculum ex Bethuleio. Ecce dies veniet, coaeternus tempore Princeps, Irradians fata lata, viris sua crimina tolleret: Lumine clarescet cuius synagoga recentis, Sordida qui solus referabit labra reorum.

Aequus erit cunctis: gremio Rex membra reclinet Regina mundi, sanctus per secula viuus. Sexta Sibylla, fuit Samia (de qua Eratosthenes scribit se in antiquis Samiorum annalibus reperisse memoriam) dicta est nomine Pytho, quae de ingressu Christi in Hierusalem sic prophetauit: Salue casta Sion, permultaque, passa puella, Ipse tibi in scenso Rex in tuos intrat a seculo, Erga omnes mitis, iuga quo tibi, quo iuga demat Intoleranda tibi, quae fers cervicem subacta. Et rursus. Ecce dies nigras quae tollet lata tenebras: Mox veniet, soluens nodosa volumina vatum, Gentis Iudaea reseret ut carmina plebi. Hunc poterunt clarum viuorum tangere Regem, Humano quae Virgo sinu inuolata fouebit. Annuit hoc caelum, rutilantia sidera monstrant. Septima Sibylla, Delphica, de qua Chrylippus loquitur in libro, quem de Diuinatione composuit, quae Delphis nata putatur, nomine Anthemis, & vixit ante Troianum excidium: cuius plures versus operi suo inseruisse existimatur Homerus. Extat de Christi Passione eiusmodi oraculum. Impinget illi colaphos, & sputa scelestis Israel labijs, nec non & fellis amari Escas apponet, potumque, immitis aceti. Rursus aliud testimonium de Incarnatione profertur ex Bethuleio. Non tarde veniet: tacita sed mente tene dum Hoc opus, hoc memori semper qui corde reponet. Huius pertentant cor gaudia magna Propheta Eximij, qui Virgine conceptus ab alio Prodit sine contactu maris. Omnia vincit Hoc natura opera: at fecit, qui cuncta gubernat. Octava Sibylla, Phrygia, quae Ancyrae vaticinata est, mortem Christi sic cecinit: Scindetur templi velum, mediumque diei

Samia, nomine Pytho, de Christo quid praedixerit.

Eratosthenes.

Zachar. 9. Matth. 21

Aliud eiusdem vaticinium.

Delphica nomine Anthemis quando vixerit, de Christo quid locuta. Chrylippus.

Matth. 26. Infra. 27. Psalm. 67.

Aliud eiusdem vaticinium ex Bethuleio.

Habac. 2.

Isai. 7. Matth. 1. Luc. 1.

Phrygia vbi, & quid prophetauerit.

Matth. 27. Nox tenebrosa tribus premet admirabilis
 Ibidem. horis,
 Matth. 13. Et tridui somno peraget mortalia fata.
 & 16. 28. Rursus ex Bethuleio de Incarnatione,
 Aliud oraculum eiusdem & Annuntiatione.
 ex Bethuleio Ipsa Deum vidi summum, punire volentem
 Mundi homines stupidos, & pectora caca rebelles.
 Et quia sic nostram complerent carmina pellem;
 Virginis in corpus voluit demittere caelo,
 Ipse Deus prolem, quam nuntiet Angelus alma
 Luc. 1. Matri, qua miseros contracta sorde leuaret.
 Tyburtina, Nona Sibylla; fuit Tyburtina, ex Tyburte,
 Albinea nomine, quale fuderit de Christo oraculum
 Tyburtina, oppido Italiae, nomine Albinea, quam Tyburtini quasi Deam, coluerunt:
 ad Anienis fluminis ripam, in cuius gurgitibus simulacrum eius inuenerunt,
 librum in manu tenens. & Christi resurrectionem, & ascensionem in caelum, sic cecinit.
 Luc. ult. Sed postquam triduo luce repetierit, atque
 Act. 1. Non stravit somnum mortalibus, atque docendo
 Psal. 67. Cuncta illustravit; caelestia teeta subibit
 Ephes. 4. Nubibus inuolutus.
 Aliud ex Bethuleio. Rursus de Incarnatione, ex Bethuleio:
 Verax ipse Deus tribuit mihi munia facti Carmine, quod sanctam potuit monstrare puellam.
 Luc. 2. Conspicietis, Nazarae in sinibus illum,
 Quem sub carne Deum Bethlemitica ruina videbunt.
 Onimium felix, caelo dignissima mater, Quae tantum sacro lactabit ab ubere prole.
 Infra. 11. Meminit huius postremi vaticinij
 Rab. Ismael Rabbi Ismael, magister Synagoga Callicuth, in epistola missa ad Legisperitum
 quendam Hierosolymitanum, quam ex Chaldea lingua Hieronymus in Latinam vertisse fertur, in qua de Messiae aduentu haec scribuntur: Timeo vere,
 atque admodum, ac potius obstupeo, & credo, eum verum Dei filium extitisse; Messiam, inquam, eum, quem tam longo aeuo desiderauimus, iam venisse. Nam recordatus sum illud Tyburtina Sibylla dicentis: NASCETVR CHRISTVS IN BETHLEEM: ANNVTIABITVR IN NAZARETH, REGNANTE TAVRO PACIFICO. O FELIX ILLA MATER, CVM VS VBERA LACTABVNT ILLVM. Ego voluendo scri-

pta Prophetarum, & ipsorum vera verba, clarè & manifestè intelligo, atque cognosco, illum esse filium Dei, nobis in terram missum ad redemptionem nostram. Habes ex huius Rabbini testimonio, Sibyllas etiam Iudaeos legisse, & per concordiam Prophetarum, atque Sibyllarum ad credendum fuisse excitatos.
 Decima Sibylla, est Erythraea, cuius meminit Clemens Romanus in epistola ad Corinthios, ex Erythra Ionie vrbe. haec Apollodorus Erythraeus affirmat suam esse ciuem, eamque Graijs Ilion petentibus, vaticinatam, & perituram esse Troiam, & Homerum mendacia multa scripturum. Fenestella scribit C. Curionem Consulē, restitutum Capitolio, retulisse ad Senatum, vt legati Erythras mitterentur, qui carmina huius Sibyllae conquisita, Romam deportarent: & missos ex vrbe P. Gabinium, M. Octaciliū, L. Valerium, qui descriptos à priuatis, versus circiter mille Romam deportarunt. Bethuleius hoc oraculum de Incarnatione Christi producit:
 Cerno Dei natum, qui se demisit ab alto: Vltima felices referent cum tempora Soles;
 Hebraea quem virgo feret de stirpe decora.
 In terris multum teneris passurus ab annis.
 Magnus erit tamen hic diuino carmine vates.
 Virgine matre satus, prudenti pectore verax.
 Huius extat oraculum de Christi aduentu ad iudicium, talibus verbis Graecè concinnatum, vt prima versus elementa cuiuslibet simul iuncta, efficiant, Incois xpsids, kcs yds, owtis, saupds, cuius carminis artificio delectatus Cicero, eosdem in Latinum conuertit, & inter sua opera annumerauit, vt refert Constantinus Magnus Imperator apud Eusebium in oratione ad Senatum: Augustinus libro 18. de ciuitate Dei cap. 23. eadem se acrostichia in Graeco Erythreo codice scribit legisse, quae sibi Flaccianus Africae Proconsul ostendit. Sūt autem viginti & septem carmina, quae Latine male versā, aut medose lecta habentur. Sic autem

Iudaeos non Prophetarū solū, sed & Sibyllarū vaticinijs, vt pote consentientibus, ad credendum inducos, vnde constat. Erythraea Sibylla vnde oriunda, quando floruerit, quid vaticinata. Clem. Rom. Apollodor. Fenestella. Bethuleius. Luc. 1. Infra. 7. Ioann. 8. & seq. Aliud eiusdem vaticinij, artificiose compositum. Cicero. Euseb. to. 1. circa finem B. Aug. 1. 5.

emen-

emendata, & correctā ab alijs traduntur: reddunt verò elementa prima singulorum versus hunc sensum: Iesus Christus Dei Filius Seruator.

I E S V S.

Matth. 25 I Iudicij in signum, tellus sudore madescet.
 & 26. E Et Rex aeternus summo descendet Olympo.
 S Scilicet vt carnem, mundumque vt iudicet omnem.
 V Vnde Deum fidi, diffidentesque videbunt,
 S Summum cum sanctis in seculi fine sedentem.

C H R I S T V S.

2. Pet. 3. C Corporeum metes hominum, quo iudicet, olim.
 H Horrebit totis cum densis vepribus orbis,
 R Reijcies simulacra viri, gazasque repostas,
 Exuretque ignis terras, caelumque salumque,
 I Incendetque fores angusti carceris orci:
 S Sanctorumque omnis caro libera reddita, lucem
 T Tunc repetet: semper cruciabit flamma scelestos.
 Mat. 10. V Ut quis occulte peccauerit, omnia dicet,
 2. Cor. 5. S Sub lucemque Deus reserabit pectora clausa.

D E I F I L I V S.

Mat. 24. D Dentes stridebunt, crebrescet vndique luctus,
 E Et lux deficiet, Solemque nitentiaque astra
 Ioan. 5. & I Inuoluent tenebrae, tū lunae splendor obibat,
 9. F Fossas attollet, iuga deprimet ardua, montes:
 I Impedietque nihil mortales amplius altum:
 L Longa carina fretum non scindet, montibus arua
 I Ipsa aequabuntur: Nam fulmine torrida tellus,
 Ibid. & V Vnaqueque sicci fontes, & flumina hiabunt,
 1. Thef. S Sydereisque sono tristi tuba claget ab oris.

S E R V A T O R.

S Stultorum facinus mœrens, nūquid dolores,
 E Et Chaos ostendet, & tartara terra debifcent;
 R Regesque ad solium sistentur numinis omnes,
 V Vndaque de caelo fluct ignea sulphure mixto,
 A Atque omnes homines signum praesigne notabit,
 T Tem pore eo lignū cornu per amabile fidis:
 O Opposuit mundo casus, sed vita priorum,
 R Respergendo lauas duodeno fonte necatos.
 Post quos omnes versus adduntur

duo ad explicandum, quis sit ille talibus primis elementis descriptus. Ovtos d vny porpaccptis in aupositxctio min hucwp Σωτηρ ἀθάνατος θαυτεος ο παθωρ υνεχα ημεωρ

Id est.

Hic nunc praescriptus per singula carmina nostra
 Est Deus, est seruans Rex, passus, pro crimine nostro.

Huius generis versus vsus est Plautus in omnibus comedijs suis: nam in paruo prologo proponens argumentum comediae, semper per literas dictas acrostichia indicat nomen comediae cuiusque, vt in prima Amphitruo, in secunda Afnaria, & ita de reliquis. Adde etiam Ennium de quo Cicero lib. 2. de diuina. loquens enim de Sibylla: Adhibuit etiam latebram obscuritatis, vt idem versus alijs in aliam rem posse accommodari viderentur. Non esse autem illud carmen furentis, cum ipsum poema declarat (est enim magis artis, & diligentia, quam incitationis & motus) tū verò ea quae expositis dicitur, cum deinceps ex primis rursus literis aliquid connectitur, vt in quibusdam Ennianis quae Ennius facit, &c. Fertur & huius diuinatoria epistola ad Graecos Ilium petentes; Latine versa, cuius initium est. Exquiritis à me, d illustrissima turba Danaum.
 Producit Bethuleius ex alijs tribus Sibyllis, nempe Cymmeria, Europæa, & Agrippa, alia de Christo testimonia.

Ex prima quidem, Cymmeria.
 In teneris annis facie praesignis honore Militia aeterna Regē sacra Virgo cibabit Lacte suo, per quem gaudebunt pectere summo
 Omnia, & ex illo lucet Sydus ab orbe Mirificum: sua dona Magi cum laude ferentes
 Obijcient puero, myrrham, aurum, & thura Sabaea.

Ex secunda verò, Europæa.
 Virginis aeternū vincet de corpore Verbū Purū, qui valles & montes transiet altos. Ille volens etiam stellato missus Olympo, Edetur mundo pauper, qui cuncta silenti

Isai. 53. Rom. 4.

Eiusdem aliud testimoniū.

Cymmeria, Europæa, & Agrippæ Sibyllarū vaticinia ex Bethuleio. Nam. 24. Matth. 2. Ibidem. Psal. 71. & Isai. 60.

Luc. 2.

Rexerit

Rexerit imperio. Sic credo, & mente fa-
tebor,
Humano simul, ac diuino semine natus.

Ex tertia verò Agrippa.
Summus erit sub carne satus charissimus,
atque
Virginis, & vera cōpleuit viscera sanctū
Verbum consilij, sine noxa spiritus almi.
Despectus multis: tamen ille salutaris a-
more

Arguet, & nostra commissa piacula culpe
Cuius honos constans, & gloria certa ma-
nebit.

Quamquam autem oracula hæc à Ber-
gomenſi in tertia mundi ætate aliter
recitentur: eadem tamen sub diuer-
ſis verbis sententia est. Et hæc quod
ad sextum attinet dicta sunt. Circa se-
ptimum verò, conueniunt Sibyllæ
cum prophetis, in multis. Primo, qui
dem in hoc, quod dum prædicunt ge-
ſta paullò post se futura, inferunt ta-
men quædam vaticinia de Christo:
quod Prophetis est familiare, & in li-
bris Sibyllinis idem obseruatum est.
Non enim perpetuò prædicunt de
Christo; neq; item perpetuò de alijs,
quæ futura erant, sed mixtim. Dein
de dicta Prophetarum antequam ad-
implerentur, obscura erant, & re-
nebrosa aqua in nubibus aëris. Ita
etiam oracula Sibyllarum adeò obscu-
ra, vt Gentiles putarent fictitios ac fa-
bulosos esse sermones, vt Cicero lib.
2. de diuinat. docet. Et Lactantius
lib. 4. cap. 15. his verbis: *Non dubito,
quin Sibyllina Carmina prioribus tempo-
ribus pro deliramentis habita sint, cum
ea nemo tum intelligeret. Denuntiabant
enim monstruosa quadam miracula, quo-
rum, nec ratio, nec tempus, nec autor
designabantur: & Erythraea fore ait, vt
diceretur insana, & mendax.* Hæc
ille. Et certè necessum erat, earum
oracula plus obscuritatis habere, quã
nostrorum scripta Prophetarum. Nã
Iudæi promissionem acceperant Mes-
siæ, de quo Prophetas vaticinari, fa-
cilè poterant coniectare, quam tamẽ
spem Gentiles de Christo non habe-
bant. Sed certè, vt Prophetæ valent
ad reuincendos Iudæos, Messiam;
eiusque mysteria negantes: ita etiam

Sibyllæ ad confutandos paganos. Ter-
tiò, Prophetarum vaticinia, quæ de
Christo apertè loquuntur, videmus à
Rabbinis. Iudæorum ad alios sensus
falsos, & absurdos detorqueri: ita quo-
q; Sibyllarū oracula à magnis Genti-
liū, atq; illustribus viris ad alia inania,
& parui momēti significanda deflectā-
tur: quemadmodum Virgilius carmẽ
Sibyllinum, seu Cumeum de aduen-
tu Virginis, & aureis seculis, & de no-
ua progenie ex alto demittenda de-
torquet ad Filium Pollionis, Ecloga
quarta: cum contrā Imperator Con-
stantinus ad literam de Christo inter-
pretetur. Cicero etiam lib. 2. de di-
uin. scribit: *Sibylla versus obseruamus,
quos illa furens fuisse dicitur: quorum
interpretis nuper falsa quadam hominum
fama dicturus in Senatu putabatur, cum
quem reuera Regem habebamus, appel-
landum quoque esse Regem, si salui esse
vellemus.* Hæc ille de C. Cesare iam in-
terfecto ante Augusti Cæsaris trium-
uiratum, quasi malè esset consultum
saluti Reipublicæ, cum nonnisi illo
viuente salui esse possent. Sed certè
deceptus est Cicero, cum fama illa
publica interpretum Sibyllinorum
Carminum de Christo Rege paullò
pòst futuro esset accipienda, & non
de C. Cesare. Vnde & vanè subdit:
*Cum antistitibus agamus, vt quiduis po-
tius ex illis libris, quàm Regem proferat:
quem Romæ posthac nec Dÿ, nec homi-
nes esse patientur.* Hæc ille. Vbi no-
ta iam a propinquasse tempus à Sibyl-
la prædictum, quod fortè illa per O-
lympiadum numeros designarat. Ex
quo dixit, *Nuper.* Erat enim ab eo
tempore, vsque ad Christum anni fer-
mè viginti, siquidem Sibylla prædi-
xerat, Romanorum Regem (qui qui-
dem aliorum Reges esse solebant)
post bella ciuilia oriturum, & post
pacatam fore Rempublicam: vt dici-
tur apud Isaiam. Quod idem esse vi-
detur cum eo, quod primò Tacitus
tradit: *Pluribus persuasio, inquit, ine-
rat antiquis, Sacerdotum literis conti-
neri, eo ipso tempore fore vt valesceret
Oriens, profectiq; Iudæa rerum potiren-
tur; quæ ambages Vespasianum, ac
Titum prædixerant.* Deinde Sueto-

Euseb. lib. 5.
de vita Con-
stantini.

Cicero Sibyl-
linū carmen
ad C. Iul. Ce-
sare falso re-
tulit.

Romanū alio-
rum Reges
esse solebant

Isai. 2.
Tacit. li. 21.
circa med.

Isai. 9.

Ioan. 16.

Sibyllæ cum
Prophetis in
quibus con-
ueniant.

Psal. 17.

Cicero.
Lactant.

Sibyllina
quàm Pro-
phetica vati-
cinea obscu-
riora cur me-
ritò censeri
debuerint.
Ephes. 3.

Suet. in Ve-
spas. c. 4.

Iose. c. 12. in
fin.

Hier. 36.

Corn. Tacit.

Iust. Mart.
tom. 1.
Ann. Mar.

Claudian.

nus in Vespasiano: *Percrebuerat O-
riente toto vetus, & constans opinio, esse
in fatis, vt eo tempore Iudæa profecti re-
rum potirentur. Id de Imperatore Ro-
mano, quantum euentu postea patuit,
prædictum, Iudæi ad se trahentes, rebel-
larunt.* Hæc ille. Et tamen Christus,
de quo erat verè prædictum, missis
Apostolis imperium mundi sibi com-
parauit. Et ita Suetonius, vt etiam
Cicero, falsus est. Quemadmodum
etiam Iosephus lib. 7. de Bell. Iudic.
*Sed quod maximè, inquit, eos ad bellum
excitauerat, responsum erat ambiguum,
itidem in sacris libris inuentum, quod eo
tempore quidam esset ex eorum finibus Or-
bis terra habiturus imperium. Id enim
illi quidem quasi proprium acceperunt,
multiq; sapientes interpretatione dece-
pti sunt. Hoc autem planè responso Ve-
spasiani designabatur imperium, quia-
pud Iudæam creatus est Imperator.*

Quartò conueniunt, quia libri Pro-
phetarum exurebantur, vt constat de
libris per Hieremiam scriptis, com-
bustis per Regem Ioacim: ita libri
quoque Sibyllarum, iussu Imperato-
rum legi interdicebantur, & interdū
etiam exurebantur. Nam, vt Cornel.
Tacitus refert, Augustus Cæsar, cum
suo tempore multa vana sub nomine
Sibyllarum prodirent, iussit, conquis-
ita Samo, Erythra, Illo, & Africa, &
Italia, vt carmina intra certum diem
ad Præfectum Vrbs deferrentur, & ab
illo ad censuram, & iudicium quin-
decim virorum omnia deferrentur:
nec liceret ea priuato cuiquam habe-
re, vt superius ex Iustini martyris te-
stimonio produximus. Ammianus
Marcellinus refert in Historia sua Cu-
mæ Sibyllæ carmina apud Ænam
ciuitatem ab Imperatore Iuliano in-
uenta, igni tradita esse. Stilico, Hō-
norij Cæsaris focer, concitaturus in
generum seditionem, carmina Si-
byllarū profusabolari curauit. Quod
Claudianus poëta non tacuit, cum
ait:

*Nec tantum Geticis crassatus proditor
armis,
Ante Sibyllina fata cremauit opus.*

Quintò conueniunt in hoc: quia tã
Propheta, quàm Sibyllæ atrabili per-

citi insanire putabantur. Et de Pro-
phetis quidem, cum opera præter na-
turam à Deo iuberentur: vt Isaias triē-
nium nudus incedere, & Ezechiel,
stercore bonum vesci, difficile homi-
nes id adeò perfectum poterant cog-
itare. De Sibyllis verò testatur Ari-
stoteles in Problematis, easdem atræ-
bilis est circa mentis sedem succen-
so exagitatas. Ambrosius verò in cō-
mentarijs prioris epistolæ ad Corin-
scribit, & autumat, malo spiritu arre-
ptas, prophetasse, cuius hæc sunt ver-
ba: *Spiritus mundi hic est, per quẽ arri-
piuntur phanatici, qui sine Deo sunt. Est
enim inter mundanos spiritus potior, vnde
solet coniecturis quæ mundi sunt diuina-
re, quem pythone appellat. Hic est qui
per verisimilia fallitur & fallit, hic est
qui per Sibyllam locutus est, sensum no-
strorum secutus, locum volens inter cœ-
lestes habere.* Ita bonus Pater. Sed
hoc ille fortassis dixit, non de ve-
ris, legitimisque Sibyllis, verum de
pseudosibyllis, quæ Apollini, & in eo
cacodæmoni oracula fundenti mini-
strabant, quæ profectò nonnisi dæ-
mone illas arripiente, & corpora illa-
rum subintrante, dabant oracula. Ven-
dicant autem hoc sibi Prophetæ, vt
maiori semper in autoritate apud Iu-
dæos extiterint, quàm Sibyllæ apud
Gentiles: vnde eorum libri certius
ac purius, quàm Sibyllarum, conser-
uati sunt.

Sextò, quemadmodum inter Pro-
phetas non omnes sancti, ac Dei op-
timī maximi cultores extiterunt. Nã
Balaã etsi vero spiritu Prophetiæ præ-
ditus fuerit, erat tamen idolorum cul-
tor: atque ob id quod cum dæmoni-
bus haberet commercium, dicitur ip-
se ariolus, & Prophetia eius, augu-
rium: ita inter Sibyllas quædam fue-
runt idolorum ministræ, vt Delphi-
ca, siue Pythia, & Cumana, vt quidã
volunt, quam celebrat Virgilius lib.
6. Æneidos. Propheta etiam, vt plu-
rimum viri erant: Sibyllæ omnes, fœ-
minæ, ac virgines: ex quo Virgilius,
Sibyllam virginem vocat. Quam-
uis inter Gentes non defuerint etiam
viri Prophetæ, vt de Hermete addu-
cit Augustinus, & de Hydalpe Rege

Isai. 20.
Ezech. 4.
Arist. Prob.
sect. 30.

Amb. in c. 2
aliquanto à
med. to. 5.
Quo sensu
B. Ambrosi
dixerit, ma-
lo spiritu cor-
reptas Sibyl-
las: propheta-
call.

Num. 24.
Balaam ario-
lus eiusque
vaticiniū au-
guriū cur-
sit dictum.
Quoniam inter
Sibyllas ido-
lis seruierint
Qui nã viri
inter Gentes
prophetaue-
runt.

Virgil.

Aug. lib. 13.
contra Fau-
Manic. c. 15.
tom. 6.

Iustin. loco dicto. Clem. supra dictus. Zonaras.

referunt Iustinus, & Clemens. Scribit etiam Zonaras, imperio Constantini Quarti & Irenes, in Thracia quendam inter fodiendum, in lapideam cistam incidisse, quæ humanum cadaver contineret cum his literis. Κριστος μιλλε εν γυναικι εν παρθενω, και πιστω ενισαυρη. Επι δε. Κωνσταντινω, και Ιρηνηω τω βασιλειω παλι, ηλιθιησμε. Id est: Christus generandus est ex Virgine: & credo in eum. Tempore autem Constantini, & Irenes Regum, rursus Sol videbis me.

Sibyllæ nomine ex ametro, carmine fundebat oracula.

Tertio Sibyllæ illud sibi ut proprium vindicare videntur, quod oracula non nisi ex ametro versu concinnata, fundere videantur: quo quidem Prophetæ caruerunt, tametsi quædam in eis cantica certo carminis genere constantia inueniantur interdum: nobis tamen illius carminis ratio ignota est, & obscura, quam in Hebraico idiomate illi usurpant. Et hæc tamen quidem de Sibyllis sit dictum, quod nobis probabilius ex lectione Patrum, & rationis adminiculo visum est: parati tamen meliora, aut certiora cum gratiarum actione recipere, si ab aliquo in medium aliquando proferantur.

Ioan. Dam.

Verum redeundo ad illud, unde digressi sumus, dicimus, Dei providentiam ad salutem Gentium procurandam nunquam aliquo tempore defuisse: quæ omnia auctoritati Chrysostomi, Iustini, & aliorum Patrum, sed præcipue Ioannis Damasceni in oratione, siue sermone de his qui in fide hinc migrarunt, quod viuorum beneficij adiuuentur, mirabiliter confirmantur. Ait enim Chrysostomus: Poterant homines tunc (ante Christi scilicet aduentum) etiam ipsum non confesse, saluari. Non enim Christi, qui nondum venerat, ab illis cultus petebatur, sed ut idolorum cultu spreto, unum solum Deum conditorem omnium noscerent. Dominus enim inquit, Deus tuus, Dominus vnus est: idcirco Machabei, ne legem traderent, mori maluerunt. Valde admiramur pueros quoque illos, aliosque complures apud Iudæos qui bene & optime vixerunt, & hanc cognitionis mensuram inuiolatam conseruauerunt, à quibus nil aliud certum petatum est. Nunc autem

Chry. ho. 37. in Matth. a med. tom. 2. Deut. 6.

1. Macha. 1. Leuit. 11. Dan. 3.

non ita est, sed necessaria est ad salutem Christi cognitio. Et infra: Quod autem qui ante Christum obierunt, ac ideo ipsum non cognouerunt, si ab idolorum cultu recesserunt, ac Deum solum adorauerunt: si præterea honestè vitam peregerunt, æterna bona, & beatitudinem adipiscuntur; Paulum rursus audi: Gloria, inquit, & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primum, & Gentili. Iustinus Martyr in oratione ad Antoninum Pium pro Christianis: Quicumque, inquit, cum ratione, & Verbo vixere, Christiani sunt, quauis æuari, & nullius nominis cultores habiti sint. Quales inter Græcos fuere Socrates, & Heraclitus, atque ijs similes. Clemens verò Alexandrinus eos, qui ante Christum fuerunt, honesteque vixerunt, ait esse iustos factos, vel per legem, vel per Philosophiam: sed defuisse eis tantum fidem in Christum, quare expectasse in inferno Christi, & Apostolorum aduentum, eorumque prædicatione in Christum credidisse, & sic demum seruos esse. Hæc ille in sensu. Cuius dictum de prædicatione Christi, & Apostolorum, non est admittendum. At verò Damascenus prædicto loco copiosius agit his verbis: At quid ait Propheta: In inferno quis constebitur tibi? paulò antea diximus: Quam terribiles sunt mina iudicij, cuius oculos nihil subterfugit: eas tamen superat eiusdem ineloquibilis misericordia. Quauis autem ita dicat Propheta: omnino tamen in inferno confessio aliqua fuit, eorum, inquam, qui in salutarem Domini descensum crediderant. Christus enim assertor vite: non simpliciter omnes, sed eos tantum qui crediderunt, ut dictum est, saluauit. Et qui nam ante nos crediderunt? Patres, & Prophetae, Iudices, Reges, & Præsides, alijque ex Hebræorum gente in magno numero, & notati omnibus. Caterum, nos ita respondemus ad hæc, ijs, qui sic sentiunt. Neque nouum, neque mirum, neque rarum esse, si Christus eos, qui in se crediderunt, saluarit. Quandoquidem vnus est iustus iudex: in quem quisquis crediderit, non perit. Oportebat ergo omnes huiusmodi, per descensum Dei, & Domini nostri, ab inferni vinculis liberatos saluari. Quod

Idem ibid.

Rom. 2.

Iust. Mart. to. 1. prope init.

Clem. Alex. lib. 5. & 6. Strom.

Ioan. Dam. Psal. 6.

& illius

Credentes qui soli fuerint salutem consecuti.

& illius providentia factum est. At solius misericordia gratia, saluatos opinor omnes, qui in vita puritate nullum non peccerunt opus bonum, continenter, sobriè, tenuiterque viuendo: licet minus satis exercitati, fidem diuinam ac synceram non acceperint. Caterum, quia illis præceptor, à Domino, cui omnia cura sunt, diuinis retribus capti, fulgentibus in eis radijs diuinis, & veritatis lumine monstrato, ad credendum inducti sunt. Natura enim condolens Deus, horum labores cassari non permittebat. Vitam enim ætuoissimam agebant, & supra quam dici potest arumossimam, & angustam, simul affectuum suorum imperatores, atque voluptatum facti contemptores, paupertatem, continentiam, vigilantiam, & optimam quamque virtutem absoluuerunt. Licet autem non admodum religiose: tamen aliquam iam diuina providentia rationem attigerunt, & cum in parte optima versati sint, non tamen citra lapsum. Porro nonnulli diuinam gloriam, & Trinitatis omnipotentis virtutem, vtrunque tenuiter apprehenderunt, glorificauerunt tamen: alij incarnationem etiam Verbi, & honorificam passionem, ac resurrectionem dicebant. Alij natiuitatem, qua ex Virgine, nominationemque ipsius prædixerunt. Maria enim, ait nomen puella. Alij item (de Sibyllis nunc loquitur, ut ante de Philosophis) omnia excellentia Christi miracula prælocuti sunt. Nam inter multa alia, præuaticinanti sunt miracula mortuorum, cæcorum, surdorum, leproforum, eorum, qui impeditioris erant lingua, febrim, hydropisue laborantium, aridas manus, luxatam membra habentium, & demoniacorum, perque mare deambulationem, insuper benedictionem panum, & piscium, & curationes Hamorrhoyse, & mulieris prorsus incurua, prædicantes, cum alijs multis. Enimvero neque illos despexit diuini Verbi potentia, ut prorsus excidere, & perire eorum bona opera permetteret. Nulla enim pars temporis in vsuram collocata, ut antea

Isai. 35. Matth. 11. Luc. 14. Supra 4. Matth. 14. Ibidem, & Infra 15. Luc. 8. Infra 13.

diximus, disperibit, sed fideliter, seruata omnibus, qui bene egerunt vitam, restitue tur vna cum additameto, & lucro. Qui verò turpiter transacta vita, neque semine, neque fructum aliquem bonum habuerunt, sed vita, verbo, & fide, modis omnibus sunt lapsi: quia ut signanter prius dixi, sementem non fecerunt, ideo etiam neque germinauerunt, calidus diuino imbri infuso, neque floruerunt Sole gloria exorto: sed prorsus fructu carent, eisque nihil profuit Christus, neque lapsos puto suscitauit, ut pote indignos omni salute, quod in ipsum solum non crediderunt. Primus enim draco, cui tanto studio seruierunt, & tenebrarum densatio ipsorum mentes, mentalesque cordis oculos excacauerunt, ne videntes videant, ut est in oraculo, & ne audientes, intelligant. Omnes autem alij, quibus fuit semen, & facta pluuia germinauerunt, & Solis iubare exorto, mire effloruerunt. Hæc ille, doctè sanè, & sapienter. Vbi videre potes diuinam providentiam etiam ad Gentiles extendi: & bonam Gentilium vitam sine remuneratione apud Deum minime fuisse, neque illos omni prorsus fide caruisse, quamquam explicitam de Christo fident atque perspicuam, defectu præceptorum non habuerint: testatur nihilominus, Prophetas inter eos atque Sibyllas non defuisse, qui Trinitatis, & incarnationis item Verbi Mystera usque ad virginem matrem, nomenque Mariæ præcinerunt. Atque hæc tunc de explicatione illius verbi: Et vita erat lux hominum, dictum sit. Orandus est tamen Deus, & precibus nostris pulsandus, ut qui per se ipsum lux, & vita est omnium, lux, & vita nostra in particulari dici possit. Quod tunc impetrabimus, quando opera tenebrarum à nobis abijciemus, mortiferasque cogitationes, ac desideria in nobis extinguemus, ut ita lucem hanc vitalem, seu vitam lucidissimam accipere valeamus, præstare Domino nostro Iesu Christo, cui cum Patre, & Spiritu sancto, &c.

Isai. 6. Matth. 13. Ioan. 12. & alias

Rom. 1. &c.

(.?.)

TRA-

TRACTATUS XX.

Quo decem sententiæ præcedentes de Christi diuinitate, exponuntur suauiter, & accommodatè de eiusdem sanctissima Humanitate.

Verbi proprietates decem quæ nã illæ.

DECLARAVIT Euãgelista in præcedentibus verbis decem diuini Verbi proprietates, sententijs quasi decem contentas. Prima fuit de æternitate Verbi: Secunda, de Verbi apud Patrem existentia: Tertia, de Deitate Verbi: Quarta, de Verbi ad Patrem coeternitate: Quinta de creatione mundi: Sexta, de conseruatione eiusdem mundi: Septima, de existentia, & vita rerum in Verbo, ante quam fierent: Octaua, de luce vitali hominum: Nona, de illustratione quæ lux in tenebris, & in peccatoribus perfecit: Decima & vltima, de ingratitude tenebrarum, & peccatorum talem lucem non comprehendentiũ. Sed quoniam omnia quæ erant Ducis Holofernis, post mortem eius donantur ipsi Iudith eius interfectrici: ita omnia quæ propria Diuinitatis erant ab Humanitate sua expugnata quodammodo, traduntur ipsi Humanitate propter communicationem idiomatum, vt docent omnes Theologi: maxime post victoriam, & satisfactionem in cruce peractam. Quemadmodum enim puella coniuncta viro, propter vinculum ex legitimo ortu matrimonio, omnia quæcuq; viri sunt, sua etiam vt sint, efficit: rursus vir, quæ vxoris erant suæ, facit propria & sua, ita vt si vxor possideat Ducatum aliquem, & Principatum, vir & Dux, & Princeps efficiatur, & appellatur: & si vir item conuerſo Regnum possideat, mulier ad dignitatẽ, Reginaq; nomen ascendat: ita profecto Diuinitas cum Humanitate con-

uenit. Tamq; arcto vnionis hypostaticæ vinculo se illi copulauit, vt quæ diuinitatis sunt, Humanitati attribuatur: quæ rursus Humanitatis sũt, Diuinitati. Et ita loci Scripturæ, qui de Christi Diuinitate loquuntur: possunt etiam (si litera non repugnat) ad Humanitatẽ eius accommodari, quod nos hic facere intendimus. Est ergo Humanitas expressa Deitatis imago, plusquam omnes creaturæ simul coniunctæ; ac per hoc superat omnia creata, quæ admodum & Diuinitas. Deinde, vt Verbum à Patre in Instanti (vt sic dicam, nihil enim citius, breuiusq; concipimus) ab æterno naturali operatione genitum est: ita Christi Humanitas per Spiritum sanctum vt artificem in instanti formata est. Tertio, quemadmodum Verbum sine corruptione vlla à Patre prodijt, ac manauit: sic de Maria Virgine Humanitas Christi, salua Virginali dignitate, & pudore, nata est. Quarto, vt Verbum cũ infinito gaudio Patris conceptum est, ac genitum: ita Christi Humanitas incredibili matris lætitiã cõcepta est, atque edita in lucem. Postremò, vt Verbum cum Patre simul producant Spiritũ sanctum, sic anima Christi simul cum carne virginea, puncto temporis imaginario seu instanti, vt vocant, genuit merito suo columbam Ecclesiæ, nullis meritis præcedentibus. Prima ergo sententia est, In principio erat Verbum. Quæ quidem sic ad Humanitatem accommodatur, vt Christi homo sit caput, & fundamentum omnium prædestinatorum: de quo ipse in Psalmo dixit: In capite

Christi Humanitas expressa Deitatis imago, ac omnium perfectissima. I. Ratio. Secunda.

Tertia.

Quarta. Luc. 2.

Quinta.

Illud: In principio erat Verbum, Christi humanitati vt possit conuenire. Psal. 39. & Hebr. 10.

Iudith. 15. Qualis sit diuina cum humanaturæ, humanæ itẽ cum diuina mutua, vt Theologi dicunt, idioma rum communicatio.

o Communis Theologorum doctrina.

Quæ sit voluntas Dei Patris. Ephes. 1. Ibidem.

Humanitas quomodo apud Deum. Matth. 27.

Vis amoris.

Ioan. 7. & Infra 8.

Psal. 118. Ephes. 2. Ibidem.

Humanitas quomodo Deus sit. Gen. 1. Col. 1. & 2.

Area arcana in qua templum fuit ædificatum, quid mysticè. Maria quid sonet.

Quomodo Humanitas semper fuerit ab initio apud Deum.

libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam. Voluntas autẽ Patris, est salus, & vita æterna aliorum hominũ, de quo ait Paulus: Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem; & rursus, Qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum, per Iesum Christum in ipsum. In secunda sententia dicitur: Et Verbum erat apud Deum. Ita humanitas tam coniuncta, & propinqua Deo fuit, vt ille homo esse Deus per vnionem hypostaticam: & quanquam anima corpus in morte deseruerit, qua Christus homo esse desijt: Diuinitas tamen neq; corpus, neque animam de reliquit, sed semper sustentauit. Fuit igitur humanitas Christi apud Deũ, quæ ex quo concepta primũ est, & formata, apud Deum semper fuit visione perpetua Diuinitatis, charitate, & amore, qui facit vt homo sit magis apud Deũ quẽ amat, quàm vbi est. Erat etiam apud Deum, Paternam gloriam quærendo in omnibus, ac sibi semper ob oculos proponendo, non suam, atq; pro priam: vt hac sua propinquitate promeruerit, vt omnes qui longè aberamus à Deo (nam Longè à peccatoribus salus) propter ipsum facti simus propè, seu, vt melius dicam, propinqui. In tertia sententia dicitur: Et Deus erat Verbum. Quia de homine illo assumpto affirmamus: Hic est verus Deus: hic creauit cœlum, & terram: hic Spiritum sanctum spirauit. Vt enim Apostolus inquit, In ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis coporaliter. Est enim humanitas templum Dei, vt dicitur Ioan. 2. ædificatũ in arca Arcana, id est Maria, quæ interpretatur, lux nostra, quæ Maria area est sine monte superbiæ, in qua triturata sunt prophetiæ, ad quã sunt manipuli nostrorum bonorum operũ deportadi, vt à palea inanis gloriæ purgentur. In templo habitabat Deus, & exaudiebat, ibi etiã solũ sacrificari fas erat, quia in humanitate, vt dictum est, Deus inhabitat, in illa exaudit. Ex quo preceationes Ecclesiæ terminantur: Per Dominũ nrũ Iesum Christũ, &c. Extra Christũ etiã nullũ Deo sacrificium placet. Quarta clausula, repetitio est rerũ præcedentium, & humanitas semper fuit ab ini-

tio apud Deũ, quatenus primũ opus mente Dei ab æterno destinatũ, siue homo peccaret, siue nõ peccaret, fuit, cõmunicare se per hypostaticam vnionẽ: pati autẽ mortẽ, & sanguinem pro peccatoribus fundere, nõ nisi post peccatũ præuisũ fuit. Incarnationis opus verò, quatenus ad Deo gratũ hominẽ efficiendum, atq; eum ad gloriam euehendũ spectabat, cũ opus sit longè maius, & maximæ Dei argumentũ bonitatis, & indicium, non debebat ab hominis peccato pendere, & per occasionem eius in mundum introduci. Quinta clausula habet: Omnia per ipsum facta sunt. Quantũ ad esse quidem naturæ per ipsum Verbum, quatenus Deus est; quod ad esse verò gratiæ spectat, & meriti per ipsum Verbũ, vt carnem assumpsit, & homo factus est, per quẽ, vt ait Petrus, maxima, & pretiosa nobis promissa donauit, vt per hæc efficiamur diuinæ confortes naturæ. Et vt esse naturale primò Adq; acceptũ ferimus, quia à Deo per ipsum accepimus, ita esse gratuitũ ab eo per Christũ hominem esse cõstemur acceptũ. Qui propterea Pater futuri seculi ab Isaia pronuntiat: & Ioannes Euãgelista ait: De plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia. In sexta sententia dicitur: Sine ipso factũ est nihil, quod factũ est. Vt excludat diuinas personas non factas: sic etiam sensũ prpposito accommodatur, vt excludat gratiã humanitati datã, quæ nõ est facta per eũ: nã gratis ipse accepit, nullisq; meritis suis præcurrentibus quod habebat. Ideò haud mirũ est, si gratiosè, & liberaliter tanta Dei dona in nos effuderit, ac tã etiã benignè, largiterq;: Vel aliter dici potest, sine humanitate dũtaxat bona opera nostra conseruante, omnia in nihilũ redigi: sicut sine capite pereũt omnia mēbra, & arescente vite, arescunt & omnes palmites. Per humanitatem ergo Christi esse diuinæ gratiæ accepim⁹, & per eundem illũ omnia dona gratuita conseruatur, ideò dixit, Sicut palmes nõ possunt ferre fructũ, nisi manserint in vite, sic nec vos nisi in me manseritis. In septima sententia dicitur: Quod factũ est in ipso vita erat. Et significatur

Qua ratione per Christũ hominem facta sũt omnia.

2. Pet. 2.

Isai. 9.

Ioan. 1.

Illud: & sine ipso factum est nihil, ad Humanitatẽ quomodo referatur.

Ioan. 15.

Ibidem. Illud: Quod factum est, in ipso vita erat, vt intelligatur de Christo hominẽ.

omnia nostra benefacta in eo, & propter eum vivere: quatenus ergo homo est in Verbo per gratiam, & charitatem, ea tenus ipse, & sua opera viuunt in Christo: quod verò ab eo separatū est, mortuum est, & nequaquam viuunt.

Octaua sententia habet: *Vita erat lux hominū.* Humanitas enim Christi lux est vtriusque, & militantis, & triumphantis Ecclesie, & rursus vtriusque; Ecclesie vita. Nam sicut in primo Adam omnes moriuntur, ita in Christo secundo Adamo omnes viuificabuntur. Significaturque, vitam nostram in fide, & gratia sitam esse: nam iustus ex fide Christi viuunt, & nostram vitam spirituales in cœlesti regno, in luminis gloria à Christo accipiuntur cōmunicatione subsistere, de quo Psaltes: *In lumine tuo videbimus lumen.* Vnde & Christus Rex gloriæ dicitur à Propheta: *Et claritate,* Dominus inquit, *quam tu dedisti mihi, dedi eis.*

In nona sententia dicitur: *Lux in tenebris lucet.* Quia Christi doctrina, & sanctitas, siue gratia omnibus Iudæis, & Gentibus ad salutem proponitur, ut deferentes tenebras peccatorum, ad ipsum, ut lucem veram & salutiferam conuertantur. Lucet etiam in tenebris, quia in sanctis & spiritualibus viris, ut Apostolis, & Prophetis Christi virtus, & sapientia splendunt: & tamē in illis, quia ab eo obtenebrantur, atque offuscantur propter eius nimium splendorem, quasi in tenebris quibusdam lucet. Ut enim de Moysi spiritu dedit Deus septuaginta senioribus, quibus tamē omnibus ipse Moyses sapiētiior permansit: ita etiam omnes Sancti Christi lucem participant, cō-

parari tamen ad ipsum, simul omnes non secus ac stelle Solis presentia obscurantur, & obruuntur, atque euanescent quodammodo. Lux etiam in tenebris peccatorum nostrorum lucet, quatenus misericordia, & bonitas Dei ab illis nec vincitur, nec exinanitur; quin potius illustratur magis, atque exaltatur. Lucet etiam in tenebris, nimirum poenitentis, & tementis vite huius, quæ in luce Christi obscurantur, & vim suam, & amaritudinem perdunt, ac Filij Dei in virtutis instrumenta, & lucis arma conuertuntur. In postrema sententia dicitur, *Tenebras Verbum non comprehendisse:* quia magna pars hominum in tenebris ignorantie Dei, cōcepto Christo, vitam agit infelicem. Ex Christianis verò paucissimi sunt (proh dolor) qui oculos spirituales, & internos ab omni immunditia perpurpare studeant, ut sanctissimam Humanitatis Christi mysteria, & merita cernere possint. Gratias ergo Verbo Dei immensas agamus: gratias eius sanctissimæ Humanitati & habemus, & agamus, semperque reddamus, cui & nostram prædestinationem, & propinquitatem apud Deum, & Deitatis cōmunicationem quandam, & partem, & esse gratiæ, ac meritum, atque eorumdem cōseruationem debere nos vltro fatemur. Debemus, & vitam, & omne gratiæ lumen, ut cognoscamus, & enarremus virtutes eius de tenebris, qui nos vocauit in hoc admirabile lumen suum: cui cū Patre, & Spiritu sancto tribuendus est omnis honor, gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

Tenebras id est peccatores Christum hominem non comprehendisse, quomodo verum.

Quantum Humanitati Christi debeamus.

1. Pet. 2.

TRACTATUS XXI.

Quo exponuntur illa verba: *Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes,* vsque; ad id: *Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine.*

Actenus Euangelista descripsit aternitatem, ac Deitatem Verbi, eius admirabilem in mundi creatione po-

tentiam, ac vim ostensam; postremo illuminationem per illud effectam, tum in lege naturæ, tum etiam in lege Moyfi; nunc verò de eius Incar-

natione.

Humanitas quomodo vita, & lux sit hominum.

Rom. 5.

Ibidem.

1. Cor. 15.

Rom. 1.

Habac. 2.

Psal. 35.

Psal. 23.

Ioan. 17.

Christi Humanitas, ut lux in tenebris lucens.

Eam. 11.

Scopus Euangelistæ.

1. Tim. 6.

natione tractare intendit. Sed quia illa lux Verbi in se ob suam infinitam perfectionem, haud poterat cerni, vnde lucem dicitur habitare inaccessibilem, quam nullus hominum vidit, sed nec videre potest: deinde in humanitate illa, quam assumpsit, velut eclipsata latitabat, ita ut tenebræ eam non apprehenderent, ideo prius agendum sibi putauit de sanctissimo viro Domini præcuratore Ioanne Baptista, qui destinatus fuit, ut testaretur de Messia hominum luce. Deinde tractaturus est de testimonio, quod Verbum habitas in nobis sibi ipsi reddidit. Sed ut vox præcedit Verbum, ita declaratio Christi per Ioannem, debuit illam perfectionem antecere, quam ipse Christus sibi exhibuit. Ait ergo Euangelista: *Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes,* in quibus septem sese offerunt consideranda. Primum, verbum: *Fuit,* secundum, *Homo,* tertium, *Missus,* quartum: *à Deo:* quintum, *nomen Ioannis,* sextum, officium eius: *Hic venit in testimonium:* septimum, *finis testimonij, ut omnes crederent per illum.* Non enim in re seria, & ardua credibile est diuinam sapientiam verba in ventum fundere voluisse: idcirco minutè singula sunt ponderanda, & mysteria inquirenda. Cùm ergo hæcenus verbo illo substantiuo *Erat,* vsus fuerit, ut adnotat Cyrilus, nunc utitur verbo præteriti perfecti, *Fuit,* siue ut Græcè dicitur *ἦν*, quod non est verbum substantiuum, & licet pro eo interdum accipiatur, significat tamē quãdam eius rei cui tribuitur actionem: nam antea de æterno, increato, & infinito esse Verbi locutus est, quod quidem nec esse incipit, nec desinit: quemadmodum Ioannes, & creaturæ omnes principio, & fini subiectæ sunt. Vnde scriptum est: *Ipsi peribunt, tu autem permanes, &c. & annui non desirient.* Significat ergo Euangelista personam Ioannis, fuisse creaturam, dicendo, *Fuit,* sicut ille qui dixit: *Fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens gloria Dardanidum.* Aptè etiam illo verbo significatur Ioannis officium ad horam fuisse: quemadmodum stella illa, quæ Lucifer dicitur, vsque ad Solis exortum permanere solet, orto vero Sole, incipit deficere, & Solis magno splendore offuscari: sic etiam Ioannes, qui hoc non ignorabat, dixit: *Illud oportet crescere, me autem minui.* Ioannes etiam vox erat clamans in deserto: vocis autem officium est, verbum ad audientem deferre, quo delato, vox cessat, verbum autem permanet: ita sanè Ioanni, & Christo euenisse videmus. Secundò dicitur, *Fuit homo,* sine aliquo articulo, ut intelligamus, illum purum fuisse hominem: non autem Christum, ut quidam ex Iudæis existimabant, quibus Ioannes cum horrore dixit: *Non sum ego Christus.* Deinde etiam, homo, non Angelus, quia Filius erat Zachariæ, & Elisabeth, & decollatus postremo fuit ab Herode: quauis officio Angelus esset, à Deo, ut hic dicitur, missus, & de quo Christus alio in loco: *Ego mitto Angelum meum, &c.* Quamquam Origenes tomo 2. in Ioannem, doceat animam Ioannis Baptistæ eius corpore fuisse antiquiorem: deinde plerosque Angelos olim incarnatos, & ex ijs fortè vnum fuisse Ioannem Baptistam, & ex Angelorum natura, in hominum naturam descendisse, quorum vtrūque haud opinabile dogma est & absurdum, & propterea merito ab Ecclesia reiectum. Tertio, homo dicitur magnus, excellens, tum in naturalibus, tum etiam in gratuitis, quo etiam maior inter natos mulierum, Christo teste, non surrexit propheta, ut dignè, tum de luce illa testificari, tum ab Euangelista Ioanne post Verbum proximè describi posset. Nam ut hic post Verbum descriptus est, ita in libro vitæ, proximus Christo post matrem, (quæ in filio intelligitur) merito scriptus putatur. Quarto, consideranda est Dei sapientia, atque suauitas, non Angelum, sed hominem ad homines mittens. Erat enim in primis tum Deus, tum Angeli ante perfectam pacem per incarnationem, terribiles, ac formidabiles. Ex quo Daniel viso Angelo, concidit, & Iacob etiam Angelo cōspecto, præ admiratione dixit: *Vidi Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea.* Post peccatum Adæ Angelus visus est cum gladio flammæ, atque versatili ad custodiam paradisi:

Ioan. 3. Supra 1. Isa. 40. Vocis munus quod.

Ioan. 12.

Luc. 1. & seq. Matth. 14.

Sup. 1. & Malach. 3. Origenis falsa dogmata duo ab Ecclesia damnata.

Luc. 1.

Matth. 11.

1. ratio. Cur Ioannes à Deo missus, homo nimirum, non Angelus. Dan. 10.

Gen. 32.

Supra 3.

De quibus hoc tractatu differendum

Cyrl. lib. 1. commen. in Ioan. c. 7. à med. ca. 1. init.

Psal. 101. & Heb. 1.

Virg. lib. 3. Æneid.

Simile.

Luc. 1.

Ibidem. Infra 2. Matth. 1. & 2.

Act. 12. & seq. Infra 27. Gen. 18. & 22. & 24.

II. Ratio, & III.

III. Ratio.

In eo qui testimonio de luce perhibere velit, quæ requirantur Ioan. 8. Heb. 1.

Isai. 61. & Luc. 4. Ioan. 10. Venire ante Christum, quid sit. Quod singularis Inter omnes missio Ioannis extiterit.

Zachariam Sacerdotem in templo ter ruit Angelus, & Maria Virgo turba ta est in sermone eius, dum ab Ange lo salutata est. At post Verbi incar nationem, & natiuitatem, in qua pacem cecinerunt Angeli, familiares red diti sunt Angeli hominibus. Vnde & Angelus familiariter ad Ioseph virum Mariæ loquens introducit. Famili aris fuit Petro Angelus, in abductio ne à carcere: familiariter agebat An gelus cum Paulo, vt in Actis Aposto licis dicitur: Ioanni in Apocalypsi familiaris aderat Angelus: postremo Abraham post factam promissionem de femine, nempe de Christo, An geli familiares extiterunt. Deinde, hominem Ioannem mittit: quia Ver bum hominem factum, annuntiare debebat. Tertio, homo longè ap tior & accommodatior est, & magis notus, vt ab hominibus intelligatur: Angeli verò, aptiores sunt ad mag nos & excellentes viros, vt Prophe tas, & Apostolos instruendos. Ver bum autem indicandum erat non tã tum magnis, verum etiam rudibus, tum etiam digito demonstrandum: ideò homo, & non Angelus mit titur. Quarto, amplior & maior cas titati, obedientiæ, & fidei locus est, dum instrui nos per hominem sin imus, ac per homines credimus, quàm si per Angelum, aut Deum erudire mur. Subditur: Missus à Deo. Nò fat erat ad testimoniũ de luce perhiben dum, quòd esset inelytus, magnus excellensque, quia vel talis mentiri so let interdum in diuinis, quæ non cernit, sed opus est Deo instructore, & assistente, vt nihil proprium dicat (nam ex proprijs homo loquens, mē titur sapē) in hunc modum Angeli dicuntur in ministerium missi. Sic etiam propheta omnes à Deo missi, vsque ad ipsum Christum venerunt à Patre cœlesti ad Euāgelizandũ pau peribus missum, qui propterea dixit: Omnes, quotquot venerunt, fures sunt, & latrones. Venire autem ante Christũ non est aliud, quàm à seipsis, & non missos venire. Inter omnes autem missos, singularis fuit ista Ioannis mis sio, de qua hic sermo est. Primò qui-

dem, quia dicitur Angelus, vt eius cœlestis vita, & Angelica potius, quàm humana designetur. Deinde, quia vt præcursor expectauit, vt videret Christum, quem alterius seculi ho minibus annuntiaret; id quod Prop heta non præstiterunt. Nam prius per viam vniuersæ carnis cucurrerūt, quàm præstolatum Domini videri mererentur aduentum. Tertio, singu lariter fuit missus, & à pseudoprophe tis eo verbo separatus, vt ait Ruper tus, quia ex supra naturam, ex seni bus, & sterilibus venit, quod non est naturæ, verum solius Dei opus. Quar tò, quia vt præcursor, nudus fuit, nò occupatus, in seculo, vel in parenti bus, possessionibusvè, sed vrgenti Domini sermone, & negotio mit tentis Dei, & subsequētis se Verbi, nudus, & expeditus ante faciem eius curreret, tum ab infantia, siue pueri tia eius, quippe qui ad hoc & natus erat, & factus. Suppressit autem E uangelista eius parentes, annuntiatio nem, natiuitatem, vitam in deserto, victus ac vestitus austeritatem: quòd intelligeret ea ab Euangelistis alijs enarrata, eaq; ab ijs esse petēda. Quin tò, dicitur, Missus, siue Græcè ἀποσταλ μένος participium passiuum eius verbi, à quo Apostoli dicti sunt, id est, man datus, vt ita significetur Apostolus Apostolorum. Subditur autem, Missus à Deo, nullo medio: alij autem mittun tur à Deo per superiores. Vnde ait Paulus: Attendite vobis, & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei. Quia enim nemo dat quod non habet, vel quod non accepit à Deo, cum omnis potestas à Deo sit, plebs certè pote statem spiritualem, quam non habet, nec à Deo accepit, dare non potest, vt Hæretici somniant. Superiores autem cum potestatem à Deo acceperint, alios mittendi habent auctoritatem. Se cundò, dicitur missus à Deo: Quia ne mo sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron. & alibi: Quomodo predicabunt, nisi mittantur? sicut idem ait Apostolus. Tertio, à solo Deo mit ti poterat talis ac tantus nuntius, an nuntians rem adeò vtilē, atq; tandiu

Matth. 11. & Mala. 3.

Ruper. Tui. Luc. 1. Matth. 3.

Luc. 1.

Apostoli vn de dicti.

Ioannes Bap. fuit Aposto lus Apосто lorum. Act. 20. Rom. 13.

Ioannes cur dicatur à Deo missus.

Heb. 5. Rom. 10.

expe-

Exod. 3. Ioannes quo modo missus

Luc. 3.

Qualis fuerit ac quantus Domini præ cursor Ioan nes.

Supra 1. Ibidem. Matth. 10.

2. Cor. 3. In nomine Ioannis diui pitus imposi to insinuata mysteriaque nam.

1. Cor. 4.

Ioan. 1.

Luc. 1.

expectatam, Christum nempe, omniũ Seruatorem. Quarto à Deo missus est, quia Deus, qui vbiq; est, adest suis nũ tijs & legatis. Hinc Moysi dixit, Vade, ego ero tecum. Postremo, modus haud exprimitur missionis, an sensibili, & exteriori voce, imagiaria ne, an verò intellectu prædita, quare nec curio sus à nobis inquirendus est: verũ con tenti esse debemus testimonio Luca dicentis: Anno quintodecimo Tiberij Ce sarijs, &c. factũ est Verbum Domini super Ioannẽ Zacharia filium, in deserto: vbi tẽ pus, & locus, & modus cũ alijs Prophe tis communis describuntur. Nam factum est Verbum Domini primũ su per Abraham, deinde super alios Pro phetas, & vltimo super Ioannẽ. Quin tò subditur: Cui nomen erat Ioannes: de magnis viris hoc dici in Euāgelio cõ suenit, quod insinuat hoc nomẽ scri ptum in libro vitæ: & in illo magni habetur, quorum nomina sunt in Euā gelio scripta. Vnde dicitur: Cui no men erat Ioseph, & nomen Virginis Ma ria: Cui nomen Simeon. Rursus: Deinde autẽ Apostolorũ nomina sunt hæc. Signan tur autẽ in nomine Ioannis non casu imposto, sed diuinitus indito, Pri mò, gratia data in missione Dei, ap tos & idoneos facientis eos, quos mit tit, atq; eligit: ex quo Paul. Idoneos nos fecit ministros Noni Testamēti, quãquã homines alioqui viles, atq; despecti deãtur, & gratia Dei tales non se, sed Christũ, vt querant, efficiunt, quia illũ, qui eos misit, præ oculis habet. Vnde Apost. Sic nos existimet homo, vt mini stros Christi, & dispensatores ministeriorũ Dei: & Ioã. ipse Bap. dicebat: Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, Su per quẽ videris Spiritũ, vt solent Legati dicere. Secũdò nota verbũ, Erat, quod est Græcè nò legatur, erat tamẽ in mē te Dei, quod postea per Gabrielẽ An gelũ reuelatũ est. Erat autẽ verẽ, quia à Deo erat, Ioãnes, inquit, est nomẽ eius: id est, nos non imponimus illud, sed Deus qui facit, quod dicit, ipse impo suit, & hoc est nomẽ describens, atq; definiens ipsũ. Tertio, significatur ser uus dilectus, eiusmodi namq; impone re nomina soliti sumus, & quia ab ip sa vsq; infantia seruire Christo coepit,

illumq; præcurrere, idcirco ab initio quòq; nomen accepit. Ideò Petrus, & Paulus, & Matthæus tardius, hoc est à tempore, quo seruire Christo coe perunt, nomina sortiti sunt. Quarto, in terpretatur gratia Domini, vel miseri cordia Domini, quia gratiose à Deo parentibus donatus est. & quia annũ tiavit cessationẽ legis Moysi, quæ iu gum erat importabile, & gratiam E uangelij, quæ iugum Christi suauis est: & quia ostendit Christum agnũ, mũ di peccata tollentem, & misericordiã præstantem: & quia de eius plenitudi ne deriuari in nos gratiam prædica bat. Secundo interpretatur, In quo gratia, vel misericordia in Domino, quia ante vterum duntaxat prædesti natus a Deo, prænuntius à Prophe tis, in vtero cõcipitur miraculo à tam sanctis parētibus, sanctificatur, & Spi ritu sancto repletur, acceleraturq; in eo liberi arbitrij vsus. Natus verò, tan to cũ gaudio, & expectatione, adhuc puer eremũ ingressus est, incoluitque fermè de toto vitæ suæ tẽpore: tãto vitæ, atq; doctrinæ suæ splendore refulsit, & Præcursoris, testis, ac paranyphi exercuit officiu: & tandẽ felicissimè pro iustitia, & veritate mortẽ subiuit. Quintò, nomen propriũ fuit Ioãnes; Baptista verò, ab officio baptizãdi di citur. Dicitur testis, quia de luce testi ficatus est: Lucifer, quia solẽ præiuit iu stitiæ: lucerna, quia tanto vitæ illuxit splendore, vt ipsã verã in humanitate Christi velut in crystallo latitantẽ ostē deret Deitatẽ. Dicitur paranympus, quia præfens Verbũcũ Ecclesia præfẽ te coniugit, dicitur Angelus, ob vitæ puritatẽ, & sãctitatẽ, Vox, quia resona bat Verbũ, & ad illud deferebat audi tores: dicitur Helias, quia in spiritu, & virtute ei⁹ venit. Deniq; fuit plusquã propheta, Apostol⁹ Apostolorũ, Mar tyr, Doctor, Cõfessor, Eremita, Primo genitus fuit, & vnigenitus parētũ suo rũ, ac proinde typus Christi. Laudat⁹ à Dño nò semel, ab Angelis, & Prop hetis, ab Herode, à Phariseis, à turbis. Sextò, describitur officium eius, ac munus: quia enim diuersarum re rum diuersa sunt testimonia, declarat cuius rei testificandæ gratia fuerit

Ioan. 1. Act. 13. Matth. 9. Act. 15. Ioannis no men duo so nat. Matth. 11. Ioan. 1. Ibidem. Hier. 1. & Luc. 1. Ioannis præ rogatiuæ sin gulares. Isai. 40. Mala. 3. & Matth. 11. Luc. 1. Ibidem. Ibidem. Ioan. 3. Mat. 14. Ioan. 1. Infra 5. Supra 1. Infra 3. Mat. 11. & Malach. 3. Ioan. 1. & Isai. 40. Mat. 17. & Malach. 4. Matth. 21. Ioan. 12. Matth. 14. Luc. 7. Ioan. 1. Luc. 1. Ibidem, & 17. & Ioann. 5. & alijs. Matth. 11. Luc. 1. Isai. 40. & Mala. 3. & 4. Mat. 4. & Mar. 6. Matth. 21. Luc. 3.

Prou. 16.
Creaturæ omnes à Deo cur condita.
Gen. 1.
Sap. 2.
Ecc. 17.
Rom. 1.

Quæ nam inter creaturas dignius de Christo, & excellentius testimonium ferant.
Matt. 5.

Act. 1.

Ioan. 16.

Act. 10.
Inter Noui Testamenti Patres, nullus neque prius, neque excellentius & vita, & verbo quam Ioannes testificatus est, non lumen venturum, sed venisse: *Ecce*, inquit, *Agnus Dei*. Hic ergo, quem in medio Concilij malignantium posui testem: hic, inquam, solus præcursor, & masculus testis, *Venit*. Etsi enim emissus sit, venit tamen: quia non solum agimur, sed etiam agimus, & Spiritus Prophetarum Prophetis subiecti sunt in testimonium proximum, ut vox de Verbo testatur: *Testimonium perhiberet de lumine*, siue de luce: nã in Græco codice non est aliud ab eo,

1. Cor. 14.

missus: *Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine*. Officium verò eius dignissimum erat testificari de lumine. Vbi diligenter aduertendum est, creaturas omnes, quas propter semetipsum operatus est Dominus, testificari Dei bonitatem, sapientiam, potentiam, & iustitiam: *Inuisibilia enim ipsius, ut testatur Paulus, à creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur*: sempiterna quoque virtus eius, & diuinitas. Inter alias autem omnes creaturas homo ad imaginem, & similitudinem Dei factus, excellentius perhibet; verum creaturæ, quæ habet esse diuinum & gratuitum, multo excellentius, ac singularius testimonium reddunt. Vnde Christus dixit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cælis est*. Qui autem verbum Dei alijs proponunt, & prædicant, hi maiori ratione de Christo testificantur. Hinc eiusdem illa vox: *Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & vsque ad vltimum terra*. Et iterum: *Cum venerit Paracletus, &c. ille testimonium perhibebit de me, & vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis*. Et in hoc genere testificandi excedunt Apostoli, & Patres Noui Testamenti, omnes Veteris Testamenti Prophetas, qui quidem omnes Christo testimonium perhibuerunt, remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes qui credunt in eum: ut Petrus dixit in Actis. Sed inter Noui Testamenti Patres, nullus neque prius, neque excellentius & vita, & verbo quam Ioannes testificatus est, non lumen venturum, sed venisse: *Ecce*, inquit, *Agnus Dei*. Hic ergo, quem in medio Concilij malignantium posui testem: hic, inquam, solus præcursor, & masculus testis, *Venit*. Etsi enim emissus sit, venit tamen: quia non solum agimur, sed etiam agimus, & Spiritus Prophetarum Prophetis subiecti sunt in testimonium proximum, ut vox de Verbo testatur: *Testimonium perhiberet de lumine*, siue de luce: nã in Græco codice non est aliud ab eo,

de quo supra dicit: *Et vita erat lux hominum*. Semper enim est *τὸ φῶς*. Notant Grammatici tamen, lucem, esse in corpore lucido; lumen, in medio, splendorem vero, ut ab alio corpore lumē suscipiente reflectitur. Iuxta quam quidem obseruationem potest dici Christus lux in se: lumē verò in incarnatione, vita, & morte, quæ salutis nostræ sunt medium: splendor autem in sanctis suis, in quibus vita, & doctrina resplendet. Ut ergo testimonium perhiberet de luce in tenebris Iudæorum, dicentium Christum filium Ioseph, & filium fabri, mundumque venisse: contra quod magnus testabatur Ioannes, ideoque maximè oportebat eos cognoscere lucem; idèd in sinu habuisse Ioannem certam, & claram notitiam huius lucis: quia ut ipse dixit, *Quod vidit, & audiuit, hoc testatur*. Quo testimonio Christus propter seipsum non egebat qui Sol est clarissimus & lucidissimus, sed propter cæcos, & credere nolentes Iudæos indigere voluit. Et quæadmodum Solem in seipso cernere nequaquam possumus, benè autè in Stella aliqua, ut in Lucifero, vel in monte aliquo, ex quo inde lux, & splendor ad valles descendit: ita profèd significatur lucis Verbi processus ad montem magnū Ioannem, de quo Angelus dixit: *Erit magnus coram Domino*, ut inde ad valles Iudæorū splendor emitteret. Adhuc, quemadmodum Verbum infinitū in humanitate assumpta se humiliavit, & exinanivit; ita in sanctis ipsis quodammodo se abbreviauit, atque; restrinxit. Hinc fit, ut ad vitam, vel ad mortem Apostoli alicuius, vel Martyris, vel ad aliqua Christi humana opera magis quandoque moueamur, quam ad opera eius magna excellentia, & quæ diuinitatē testabatur illius. Quare Apostoli ante aduentum Spiritus sancti, tenerrimè prosequerantur amore Christi humanitatē, & ab illa ablaçtari se, eiusque; societate omnium longè iocundissima diuelli, molestissimè ferebant.

Septimo, sequitur finis missionis Ioannis: *Ut omnes crederent per illum*. Vbi primò pondera verbum, *Omnes*. Et intellige tã ex parte Patris æterni

φῶς Græcè quid.
Lux, lumen, & splendor, inter se quid differant secundū Grammaticos.

Lux, lumen, & splendor quomodo Christus.

Ioan. 6.
Matt. 13.
Ioan. 7. & alijs.

Supra 3.
Ioannis testimonio Christus quatenus indiguerit.

Pulchra comparatio.

Luc. 1.
Infra. 2.
Philip. 2.

Vnde fiat quædã ut opera Christi, & sanctorum eius humana quæ diuina nescio qua ratione nos magis allicitant, atque; permoueant

Quis finis missionis Ioannis.

mittentis,

Fidem diuinam Scripturæ scientiam cur soleat interdum appellare.

Iob. 17.

Iacob. Fab. Caietan. in Ioan. cap. 1.

1. Petri. 1.

mittentis, quàm ex parte Ioannis, & Christi ipsius, de quo erat testimonium reddendum, hunc finem fuisse propositum, nempe ut omnes crederent. Sicut enim Christi miracula non modo presentibus, qui illis interfuerunt, & credentibus, sed etiam omnibus fidelibus profuerunt, imò etiam præteritorum hominum in spiritu cognita, sanctificatione sunt operata. Sic Ioanniste testimonium ad omnium salutem hominum pertinuit. Secundò pondera verbum: *Crederent*. Non, ut scirent, quia testimonio non respondet scientia, sed fides: quanquam sacræ paginæ fidem, eius ob firmitatem, & certitudinem quam includunt, cõsueuerint appellare scientiam. Dixit etiam, *Ut crederent*, ut ab imperfecto, nimirum à fide, ad perfectum ascendat, id est, ad visionem huius lucis. Pulchrè postremo dicitur, *Ut crederent*; ut ea ratione appetitus ille sciendi, quo abusi fuimus in Adam primo nostro parente, reprimatur: quanquam appetitus eiusmodi ab ipso Creatore rectè fuerit plantatus, & ingeneratus: quippe ad sciendum nati sumus, non ad opinandum, vel credendum. Nunc autem meritò mortificati (sic dicam) intellectus nostri in credendo dulcior lucis visio respondet, ac succedit. Ex quo ille dixit: *Post tenebras spero lucem*. Tertio considera verbum, *Per illum*, Græcè *διὰ αὐτοῦ*, quod referri potest ad lucem perpetuò venientem; videlicet Verbum, quod prædicatione, & opere duxit ad credendum. Atque ita Iacobus Faber exponit, & Caietanus: eo quòd Ioannes non sit omnibus testificatus ut per eum crederent, sed ut omnes crederent per ipsum Dei verbum, siue per ipsam lucem, non autem per Ioannem, qui fidem dare non poterat. Vnde Petrus loquens de Christo, ab hac phrasi non abhorruit; ait enim: *Præcogniti quidem ante mundi constitutionem, manifestati autem nouissimis temporibus propter vos, qui per ipsum fideles estis in Deo*. Sed certè magis ad rem facit, ut vox, *Per illum*, ad Ioannem, vel ad Ioannis testimonium, de quo erat sermo, referatur: siquidem, *Per*, non significat causam efficientem, sed in-

strumentalem, & mediam. Per Ioannem ergo testificantem, prædicantem, & sua prædicatione & testimonio ad Iesum homines adducentem intelligendum est. Quemadmodum & Ioannes 4. dicitur, quòd multi Samaritanorum crediderunt propter verbum mulieris testimonium perhibentis: & illi dicebant, *Quia non propter tuam loquelam credimus*. Et sic Nonnus Græcus Paraphrastes Ioannis interpretatur: ait enim:

Verbi tunc nuncius ille futuri Missus erat, vero verax de lumine testis, Crederet ut populus præconis voce, fidemque; Altricem mundi rectam, atque interminā haberet. Hæc ille.

Quòd si voluisset significare Christi lucem, non dixisset Euangelista, ut omnes crederent per illum. Et quòd dicitur: *Ut omnes crederent per illum*, intellige, vel accommoda distributione de omnibus testimonium eius audientibus, id est, Iudæis, vel quia per eos, qui ex Iudæis sunt, & testimonio Ioannis crediderunt, fides ad Gentes propaganda erat, ut iam propagata est. Et similis loquendi modus obseruatus est à Paulo 1. Cor. 3. *Quid igitur est Apollo? Quid verò Paulus? Ministri eius cui credidistis*. Græca habent: *Τίς ἦν ὁ Παῦλος? Τίς ἦν Ἄπολλος? Ἀλλὰ οἱ δὴ κηρύττοντες διὰ ἐπισημοῦ.* Quis est Paulus, & quis Apollo, nisi ministri, per quos credidistis? Et Apostolus ad Romanos; Ergo fides ex auditu; auditus autem per verbum Christi, scilicet prædicatum. Et Ioan. 17. *Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me*. Ecce quòd creditur in Christum, & creditur per Apostolorum ministerium, & doctrinam. Venit ergo Ioannes, ut eius testimonio omnes crederent; cum tamè pauci crediderint, ut miratus Isaias, dixerit, *Domine, quis credidit auditui nostro?* Ex quo colligere licet benignam, ac propensam erga omnes Dei voluntatem: nam facit quidquid ad se pertinet, ut omnes credant, & credendo, salutem consequantur. Sed homo est, qui ponit obicem Spiritui sancto, & suo vitio rebellis fit Lumini, oculos auertens ab eo. Deus autem lucem suam

Nonnus Ioannis Paraphrastes.

1. Cor. 1.

Rom. 10.

Isai 53.

Ioan. 12.

Roman. 10.

Quæ lege Deus homini suum hominem impertiat.

dare

Quæ nam
caussa incre-
delitatis in
Deum fit, ac
perditionis
humanae.

Simile.

Arist.

2. Thef. 3.
Quomodo ac-
cipienda illa
vox Pauli:
Non omniū
est fides.
Rom. 1.

Ioann. 6.
Ibidem.

Quos trahit
ad Christum
Pater.
Isai. 53.
Marc. 6.

dare voluit nemini adulto, nisi adfir-
noster assensus, & ad acceptandū Dei
tantum luminis, scilicet gratiæ eius,
ac fidei donum, concursus. Quod er-
go non credat quis, vel salutem non
consequatur, inde profectō est, quia li-
cēt omnis homo in vniuersali, natura
trahente, beatitudinem, & tacitē subsi-
dia etiam ad eam perducentia non re-
cusat, & maximē velit; in particulari
tamen, & explicitē eam minimē vult,
quia & præfidia ad eam necessariō af-
sequendam respuit, aspernaturque.
Quemadmodū qui sumit medici-
nam, ostendit se velle sanitatem, non
autem qui illam refutat, licēt in com-
muni salutem velit: nam hoc non est
virtutis, sed naturæ, ac proinde nullius
meriti, cū rectē dixerit Philosophus,
per naturalia nos nec mereri, nec de-
mereri. Quod ergō dicitur ab Apo-
stolo: *Non omnium est fides*: intelligen-
dum est, quatenus quidem ad nos atti-
net, & ad actionem nostram; non au-
tem quatenus Deū attingit. Qui (Paulo
teste) mittit Apostolos ad obediē-
dum fidei in omnibus Gentibus pro
nomine eius. Illud etiam: *Sunt quidam
ex vobis, qui non credunt*, perinde est
ac si diceret: *Qui nolunt credere*. Et rur-
sus, quod dixit Christus: *Nemo potest
venire ad me, nisi Pater qui misit me, tra-
xerit eum*: intelligendum est, Patrem
ex se omnes trahere quidem, sed non
trahit nisi aptos, & dociles, non autem
reluctantes, vel inuitos. Quod si Deus
non omnibus ex se præstaret fidei lu-
men, abesset profectō ratio omnis
admirationis prophetiæ de paucita-

te credentiū: Dñe, inquit, *quis cre dicit
audiat nostrō?* Et Christus haud mira-
retur apud Marcū, quod in patria sua
post tot edita signa fidē nō inueniret.
Et de his quidem dictū sit hætenus.
Ex his ergo accipe, qui vis finē æter-
næ vitæ apprehēdere, vt necessaria ad
illā assequendā adiuuētā nō negligas,
quo ostendas te velle finē, nec res ad
eā cōducentes horrere: quoniā chari-
tas omnia reddit facilia, atq; delectabi-
lia. Neq; enim ad salutē simplex bo-
na volūtas sufficit: nā Infernus (vt di-
citur) plenus est bonis eiusmodi volū-
tatibus, ac desiderijs, verū ad salutē
frustra. Deinde discce more Ioānis esse
testis, vt vita, & factis ipsis testificari
valeas de luce te inhabitante, & radijs
illustrate etiā in vultu, gestu, & cōuer-
satione, colloquioq; cū proximis, iux-
ta illud: *Sic luceat lux vestra corā homi-
nibus; vt videant opera vestra bona, & glo-
rificent Patrē vestrū, &c.* Nec tantū de
Christo vëturo testādum, verū de eo,
qui iā ad nos per gratiā suā venit: neq;
solū verbo, sed etiā digito, hoc est o-
peratione dūtaxat bona nobis ostēdē-
dus est Christ⁹. Postremō in nos ipsos
flecti, atq; descendere oportet quodā-
modo, nosque ipsos agnoscere quasi
Ioannem, nimirū gratiam Dei. Gratia
enim Dei sum id quod sū, ait Aposto-
lus; & ex se ōnis homo mendaciū est,
& peccatū. Demus ergō operam, vt
per nos, omnes credāt in Deū, illū am-
plectantur atq; profiteantur, Præstāte
Dño nostro Iesu Christo, cui cū Pa-
tre, & Spiritu sancto reddatur omnis
honor, gloria, & Imperium, Amen.

Salutē quo-
modo conie-
quemur, sivo
lumen.

Matth. 5.

1. Cor. 15.
Psalm. 115.
& Rom. 3.

Ioann. 1.

TRACTATUS XXII.

Quo exponuntur illa verba: *Non erat ille lux,
sed vt testimoniū perhiberet de lumine. Erat lux vera, quæ
illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.*

Athenus Euangelista descri-
psit missionem testis, & no-
men eius, & finem, & deniq;
quid esset Ioannes: nunc au-

tem subdit, quod non erat. Quemad-
modum enim Ioannes interrogatus à
Iudæis: *Tu quis es?* primū respōdit de
se id, quod non erat, quia cōfessus est,

Quia

Ibidem.
Isai. 40.

Iudæi Ioan-
nem Baptistā
cur credide-
runt esse Mes-
siam.
Luc. 3.

De Ioāne cur
dixerit Euan-
gelista: Non
erat ille lux.
B. Chry. ho.
5. in Ioann.
sub fine.
tom. 1. mit.

Sapient. 5. &
Malach. 4.
Luc. 1.
Isai. 9. &
Matth. 4.
Infra 60.
Luc. 2.
Ioann. 1. &
Isai. 40.
Malach. 3.
Matth. 11.

Ioannis mi-
ra, ac singula-
ris modestia.

Quia non sum ego Christus, eodem, seu
prorsus contrario modo, primū dixit
de Ioanne, quod erat, nempe:
*Fuit homo missus à Deo, cui nomen
erat Ioannes*: nunc declarat id, quod
non erat, dicendo: *Non erat ille lux,
sed vt testimoniū perhiberet de lumine*.
Hæsitabant enim Pharisei de Ioan-
ne, ob ingentes eius virtutes, ne fortē
ipse esset Christus, aut Messias, quem
venturum expectabant. Ita etiam Lu-
cæ 3. dicitur: *Existimante autem populo,
& cogitantibus omnibus in cordibus suis
de Ioanne, ne fortē ipse esset Christus; Res-
pondit Ioannes dicens omnibus: Quæ me
putatis esse, non sum ego: Ego quidem ba-
ptizo vos in aqua. Quasi dicat, nō sum
Dominus, sed seruus: non sum Rex,
sed Regis præcor, & præcursor: non
sum lux, sed præuia quædā vëtura lu-
cis emicatio. Hic ergo dicitur: *Nō erat
ille lux*: Primū, vt ait Chrysostr⁹,
ne quis putaret Ioannē Christo maio-
rē, quod testimonium de illo redde-
ret, vt fieri apud nos solet. Ostendit
Ioannem, minorē esse Christo, maio-
rem autem nobis, & magis aptum, &
accommodatum, lumenque diuinū car-
ne velatum, cognoscendum. Deinde,
non erat ille lux, id est, Christus, qui
vocatur in Scripturis Sol iustitiæ, &
oriens ex alto, & Lux magna, de qua:
*Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit
lucem magnam*: & lumen populi Israē-
litici, de quo Isaias: *Surge, & illumina-
re Hierusalem; quia venit lumen tuum*.
Lumen etiam, ad reuelationem Gen-
tium, vt prædixit Simeoni. Non ergo
Ioannes est Christus, sed eius præcur-
sor; eius, vt verbi, vox; eius Angelus,
missus ad testificandū de lumine.
Magna profectō, & inenarrabilis Ioā-
nis laudatio, & commendatio ex his
verbis depromitur: nam talis, ac tan-
tus ab omnibus est habitus; vt opus
fuerit, Euangelistā exprimere, ipsum
non esse Messiam. Sat enim fuisset, si
non ambiret, vel non quæreret tantū
honorem. Sed illud est singulare, &
admirabile, quod oblatam Messiæ di-
gnitatem non solū non admisit, neque
silentio, taciturnitate sua de
illa amplectenda consenserit; verū
etiam constanter, quasi abhorrendo*

vsurpatæ dignitatis scelus atque flagi-
tium, dixit: *Non sū ego Christus; sed ve-
nit fortior post me, &c.* Quod ergo Ioā-
nes per se ipsum præstitit, titulū Mes-
siæ recusando, & nomen, id ipsum fa-
cit Euangelista Ioannes. Quod vt ali-
quo exemplo illustretur; proponē ti-
bi ante oculos Regem quempiam or-
natum, regioque satellitio stipatū &
septum, equitare per ciuitatem. Finge
etiam aliquem ex ministris eius illu-
strem cum Rege simul incedētem, &
lateri assidentem suū, qui quidem tan-
to splendore vestium, & gemmarum
præfulgeat, vt omnes subiecti ac infe-
riores pro vero Rege habeant, & co-
lant: tunc profectō opus esset voce for-
ti præconis alicuius clamantis, ac dicē-
tis: *Non est iste verus Rex, vt vos pu-
tatis, sed minister, ac testis regiæ per-
sonæ, quam alter, qui anteire videtur,
sustinet*. Hic alius est verus Rex, ac ve-
rus Princeps. Ita cogitare debes de
Christo, & Ioanne Baptista, qui si-
mul mundo apparuerunt. Et cū Ioan-
nes haberi pro Messia cœpisset, into-
nat Euangelista Ioannes, verē filius to-
nitru, de Ioanne Baptista: *Non erat il-
le lux, sed vt testimoniū perhiberet de
lumine*. Tertiō, his verbis insinuat
eximia Ioannis vitæ sanctimoniam, atq;
magna eius doctrinæ vis, ita sine si-
gnis atque prodigijs persuadentis, &
trahentis ad se Iudæos, vsque adeō si-
gnorum audios: vt enim dicitur Ioan-
10. *Ioannes nullum signum fecit*: nam
si signa edidisset, magis de Christo du-
bitassent, & maiorem proculdubio
refutandi Iesum, & Ioannem in Mes-
siam accipiendi, habuissent occasiōē
Iudæi. Quod quidem Apostolis haud
contigit, qui iam Christo à morte su-
scitato, in nomine eius ad firmādā,
ac stabiliendam resurrectionis Chri-
sti fidem, miracula operabantur. Non
erat ergo ille lux per essentiam; quare
nec ab alijs communicari aliqua ratio
ne potuit, nec ad salutem sufficere.
Quamobrem Baptismus eius, Pœni-
tentia, Confessio, & Præcepta, non e-
rant ad vitam, & ad salutem satis, vt
quidā putabant, verū erant via quæ-
dam, & dispositio ad Christum. Quar-
tō, duo se hoc loco offerunt dubia dif-

Ioann. 1.

Eiusdem ve-
rē atque con-
stāter se Chri-
stum esse ne-
gantis humi-
litas quæis
meritō vide-
ri possit.

Marc. 3.

Ioannis fan-
ctitas, magna
que docendi
vis.

1. Cor. 1.
Ioann. 10.

Ioānes signū
cur nullūce-
derit.

soluen

Ioanes si no est lux, cur dicitur lucerna ardens, & lucens, & Apostoli vocantur lux mundi Matth. 5. Ioann. 5. Cyr. libr. 1. in Ioan. 6. 7. in fin. tom. 1 Theophyl. In hoc sensum obijciuntur duo.

Alia commodior solutio.

Apostoli quales sint lux.

Ephesij cur lux in Dño.

Ioann. 1.

Si Ioannes a Deo missus ut testimonium perhiberet de lumine; quo modo Christus inquit se ab homine testimonium non accipere?

soluenda, quorum primum est, cur negetur hic Ioannem esse lucem, cum de Apostolis Christus dicat: Vos estis lux mundi: Imò Christus ipse de Ioanne dixit: Ille erat lucerna ardens, & lucens. Respondent ex antiquis quidam, ut Cyrillus & Theophylactus, & ex recentioribus Erasmus, & Caietanus, negari Ioannem esse lucem cum articulo, primam lucem, & supremam per essentiam designante. Siquidem Euangelista dixit: Οὐκ ἦν ἰσῆως τὸ φῶς: non dixit, Οὐκ ἦν φῶς. Sed huic responsioni obijci posset, quia Ioann. 5. dicitur Ioannes lucerna, non cum vno simplici articulo, sed cum duplici: Εἰς τὸν ἦν τὸ φῶς, & ἰσῆως τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. Secundò, Apostoli dicuntur Matth. 5. lux cum articulo: Υμῖς ἐστέ τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. Et Christiani dicuntur lux cum articulo ad Ephes. 5. Eratis aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino. Dicendum ergo est aliter, nempe articulum habere sapè vim referendi, & referre præcedentia: atque ita Ioannes hic negatur esse illa lux, de qua dixerat, Vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & reliqua; & de qua proximè subiicitur: Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem, &c.

Deinde considerandum, lucernam quid longè minus esse quàm lucem. Præterea Apostoli non absolute lux, sed lux mundi, & sal terræ dicuntur, nimirum inter mundanos, & terrenos; & Ephesij lux in Domino, id est, per participationem, & gratiam. Hic autem est sermo de luce absolute, siue de luce magna, & vera, ut subiungit. Alterum dubium est, quia testimonium Ioannis, quod tantopere commendat Euangelista dicendo: Ut testimonium perhiberet de lumine, videtur Christus Ioann. 5. spernere, cum ait, Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati. Ego autem non ab homine testimonium accipio. Respondeo, non spernit quidè Ioannis testimonium Christus, cum eo se tueatur Matt. 21. Neque spernit Ioannem, quem cum eo in loco, tum Matth. 11. miris laudibus celebrat, & ornat. verum declarat tantum se non accipere ut summum ac præcipuum Ioannis testimonium, ita ut alijs renuntiare velit. Quia si

Christus doctrinam suam signis minime confirmasset, potuisset Ioannis haberi testimonium ut humanum. Dein de Christus non accepit testimonium Ioannis, quasi illo persuasus cognosceret se esse Christum, vel quasi illo per se indigeret: cum enim Deus esset, non egebat vilo testimonio, eguit tamen propter nos. Vnde ibidè Christus adiecit: Sed hæc dico, ut salui sitis: quod est dicere, Ioannis testimonium non propter me, qui Deus sum, sed propter vos saluandos institutum fuit, & ut vos more vestro, per humana testimonia credatis.

Sequitur in textu: Erat lux vera, &c. Ad cuius loci luculentiorè intelligentiam, hæc diligenter discutienda sunt, & tractanda. Primum quidem, quare verbu dicatur lux. Deinde cur dicatur lux vera. Tertium, de quo lumine intelligatur, quod illuminat omnem hominem, de sensibili, ac corporeo; an de rationali, & prædito intelligentia, an verò etiam de gratuito, & glorioso Christi lumine. Quartum, an omnem hominem illuminet, ut porrigunt verba textus, an verò aliquos ex quolibet hominum genere, ut quidam interpretantur. Quintum, an omni tempore illuminet hæc lux. Sextum, quando dicatur homo venire in hunc mundum.

Ad primum respondendum est, iã superius dictum fuisse, meritò Verbum significari per lucem: tum quia procedit per modum intellectus, qui lux quædam spiritalis est: tum quia à rota Patris oritur, & cum eo spirat calorem Spiritus sancti: tum quia coeua ipsi Patri, à quo procedit, non secus ac lux coeua est ipsi corpori, vnde manat: quarto, quia simplicissima est, & in omnia pro eorum captu se diffundit: quinto, quia benefica est, & multis prædita virtutibus: quippe illuminat, & calefacit; lætificat, & fecundat; purgat, & eleuat, & assimilat res quas illustrat, nulla sui diminutione, nullo suo labore, nullo discrimine, nulla cum acceptione personarum, nulla mora, sed omnibus se communicans, etsi non æqualiter, ijsque ingrata solummodo, qui malè agunt, ut furi-

Ioannis testimonium Christo ut fuerit necessarium.

Quare Verbum dicatur lux.

Effecta lucis.

Ioann. 3.

bus,

Lux quibus tantum iniusta, atque molestata.

Quatenus creatura omnes sint lucida. 1. Ioann. 1. & Apoc. 1. & 4. Verbum cur dicatur lux vera.

Verum dicitur multipliciter.

Ioann. 1.

Quid illud: ut cognoscatur te solū, Deū verum. Psalm. 81. & Ioan. 10. 1. Ioann. 5.

Ioann. 17. Qualis Philosophorum sit lux.

Hiere. 10. & 51.

Rom. 1. Lux Dæmonum, & hæreticorum qualis

2. Cor. 11.

Matth. 5.

bus, adulteris, homicidis, & proditori bus coniurationem aliquam secretò molientibus. Præ hac autem luce, singulæ creaturæ tenebræ sunt, & mendacium: eatenus verò lucentes, & veræ, quatenus de hac aliquid decerpunt. Et lux Christus dicitur totus, non sicut Sol iste, verum totus splendens, totus fulgens: quod non habet vlla creatura. Et bene dicitur, Erat: quia per æternitatem fuit, est, & erit, vilo sine termino.

Ad secundum respondendum est, verum multipliciter sumi. Dicitur enim verum in primis, prout distinguitur contra mendacium, & falsum. Ex quo Paulus ad Ephes. 4. Depōnentes mendacium, loquimini veritatem. Secundò sumitur verum, ut opponitur figuræ; & typo, de qua inquit Ioannes: Lex per Moysen data est; gratia, & veritas per Iesum Christum facta est. Tertio, verum dicitur, ut opponitur rei quæ participatur: verum enim est, quod per essentia tale est. Vnde Dominus Ioan. 17. Hæc est, inquit, vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, id est, non participantem Deitatem, sed per essentiam Deum: nos enim in qualitate, & parte dii sumus, sicut dixit Propheta: Ego dixi, Dñs es, & filij Excelsi omnes; & in Epist. sua Catholica Ioan. ait: Delic nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum (id est, naturalem, & per essentiam Deum) & simus in vero Filio eius (id est, essentiali); & naturali Iesu Christo. Hic est verus Deus, & vita æterna. Est ergo Christus lux vera, non falsa, aut mendax, ut Philosophorum illa, quam se habere iactabant, quæ multis erat erroribus mixta, atque mendacijs. Nam stultus (ait Hieremias) factus est omnis homo à scientia sua; & Paulus: Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, & euauerunt in cogitationibus suis. Non etiã mendax, & transfigurata lux, qualis Dæmonum est transfigurantium se in Angelos lucis; & qualis illa Hæreticorum, qui cogitationes, & somnia sua Scripturarum sententijs colorare, & illustrare conantur. Deinde, erat lux vera, non typica, non figurata, aut vmbra illis illa fuit Legis Mosaicæ, quæ Christi-

stus, qui veritas est, adimpleuit, & Prophetarum tenebras sustulit, & aperuit sensum Apostolis, ut intelligerent Scripturas, ut medullam & nucleum, nimirum spiritualem sensum sub cortice literæ delitescentem inuenirent. Et ita Leontius interpretatur, verum non accipi, ut opponatur falso, sed imagini, & figuræ. Tertio, erat lux non deriuata, & creata, sed per essentiam & naturam, contra Arrium, & Cherinthum; & veritatem dicendi à se habens, vereque alios illuminans, & de hac magis ad literam videtur loqui Euangelista, quia negat Ioannem lucem fuisse, qui non erat lux falsa, aut typica, sed tantum participata. Lux enim iustorum in via, & Angelorum, ac beatorum in patria, deriuata; & creata, & finita lux est, quæ tota offuscatur, atque obtenebratur ab huius veræ lucis splendore, non aliter ac candelæ, & faces à splendore Solis obruantur, & opprimuntur. Et si caperetur falsum æquiuocè pro eo, quod est per se & ex se falsum, & pro typico, atque deriuato, liceret verè dicere, omnia præ luce ista, falsa esse, ac mendacia. Christus autem lux est, non deriuata, quia non habet partem, sed in ea inuenitur omnis plenitudo divinitatis corporaliter, ut ait Apostolus. Et hæc de secundo. Ad tertium dicendum, multiplex lumen in sacris literis intueniri. Primum quidem corporeum, & sensibile, de quo in Genesi dicitur: Fiat lux, & facta est lux: & sicut stellæ in firmamento, ut illuminent. Secundum, est lumen rationis, seu intellectus agentis, de quo Dauid: Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine: & Christus in Euangelio: Si lumen, quod in te est (nempe natura infinitum) tenebræ sint, ipse tenebræ quantæ erant? Tertium est lumen gratiæ, & fidei, de quo dicitur: Surge qui dormis; & exurge à mortuis; & illuminabit te Christus: & ibidem Paulus: Ut filij lucis ambulante; & Christus: Dum lucem habetis, credite in lucem; & Zacharias: Illuminare his, qui in tenebris, & vmbra mortis sedent; & Dauid: Lux orta est iusto; & relictis corde latitia. Quartum,

Luc. vii.

Leontius Episcopus.

Contra Arrium, & Cherinthum.

Angelorum, & hominum lux ab illa Christi quantum distet.

Coloss. 1. & infra 2.

Quodnam sit lumen illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum.

Genes. 1. Lumen in Scripturis quodam multiplex. Psalm. 4. & Matth. 6. Ephes. 5. Ibidem. Ioann. 1. 2. Luc. 1. Psalm. 96. Psalm. 33. Psalm. 33.

est

Coloss. 1.
Isai. 33.
Iacob. 1.

est lumen gloriæ, de quo dicitur: *In lumine tuo videbimus lumen*; & iterum: *Vt placeam coram Deo in lumine viventium*; & Paulus, *Qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine*; Propheta etiam: *Regem in decore suo, vel in gloria sua videbunt*. Quanquam autem omnia lumina hæc à Christo, luce increata, & à Patre luminum in nos deriuentur: hic tamen locus de primo lumine non intelligitur, vt exponit Caietanus, alioqui nihil illustre diceret: tùm quodd illud lumen sensibile commune sit bestijs: tùm quia dicitur: *Illuminat omnem hominem*: vnde videtur de lumine proprio hominis, quatenus homo est, loqui Ioannes. Ad hæc; Hoc sensibile lumen nõ illuminat omnes homines, vt pueros mortuos in ventre matris suæ, & cæcum natum à natiuitate. Deinde, non videtur intelligendum de secundo lumine rationis, vt Cyrillus exponit, dicens, Verbum illuminare creatiuè omnem hominem, quatenus omnem hominem creat rationalem. Sed certè homo illuminandus per hoc lumen, iam ponitur homo; ac proinde rationalis, maxime quando venit in mundum, & incipit apparere, vt exponemus. Est enim de essentia hominis ipsa rationalitas, vt Philosophi loquuntur. Præterea, idem esse, illuminare hominem, & creare hominem. Ad hæc, innuitur, Lumen hoc, ad Verbi cognitionem inducere, id quod de naturali lumine non est verum, cum lumen naturæ non eõ perueniat, vt Christum ostendat. Huc accedit, dici à Ioanne: *Lux in tenebris lucet*, vt exposuimus, in peccatoribus; id est, tenebras peccatorum amantibus. At hoc lumine naturæ peccatores minime sunt destituti. Postremò dixerat de Ioanne, nempe venisse, vt testaretur de luce, vt omnes crederent per illum. Ergo sermo est de maiori lumine, quàm naturali, quod est lumen gratiæ & fidei, quo duce, solùm possumus credere. Secundò, nequaquam proximè de gloriæ lumine intelligi potest, tùm quia de hoc lumine ait, quod illuminat omnem

hominem venientem in hunc mundum, ergo sunt viatores, qui possunt illo lumine illustrari: lumen verò gloriæ est pro egredientibus, siue pro iam egressis ex hoc mundo, & ad Patrem euntibus. Insuper non omnes tunc illuminabantur; plures enim tunc mittentur in tenebras exteriores, suorum criminum causa. Denique lumine gloriæ illustrati, non possunt non videre, & cognoscere Verbum, & Patrem: nec opus est, vt aliquis de illo lumine ipsis testificetur, vt quidem dicitur hic, cum omnes suis illud oculis cernant. Superest igitur, vt hoc loco sit sermo de lumine gratiæ, siue de lumine fidei, per quod benignè liberamur à tenebris peccatorum, ab ignorantie earũ rerum, quæ ad salutem sunt necessariæ; à Dæmonumque, & Inferni tenebris eripimur. Intelligo autem per illuminationem huiusmodi, lumen omne supernaturale homini viatori concessum, ad promouendam eius salutem, vt sunt auxilium peculiare, Fides, Spes, Charitas, Dona Spiritus sancti, cognitio Sacramentorum literarũ, præsidia, fauores quoque Dei, qui faciunt ad salutem vniuscuiusque. Quod ergo de hac illuminatione intelligendus sit textus, liquidum euadit. In primis enim de alijs luminibus, vt probauimus, intelligi nequit. Deinde, quia lumen hoc gratiæ reliqua lumina absorbet; nam in hoc lumine continetur bonus luminis rationis naturalis vsus, vt illo veluti duce & præceptore homines proficiant in scientijs, artibus, ac bonis moribus, seu virtutum officijs: tùm vt ex illius ductu luminis & instinctu se se agant ad amplectendum plusquam naturale gratiæ, & gloriæ lumen, quod illis offertur: in quo etiam lumine gratiæ, ceu in semine, lumen gloriæ continetur. Paulus enim ait: *Gratia Dei, vita aterna*. Præterea aduentus Christi, & incarnatio, maxime ad illuminandum hominem hoc lumine facta est, vt hic docet Ioannes: *Vt omnes, inquit, crederent per illum*: & Christus alibi dixit: *Ego sum lux mundi; qui sequitur me, non ambulat*

Matth. 8. & 22. & 23.

Quartus verus, ac proprius huius loci. Luc. 1. & 1 Pet. 2.

Per fidei illuminationem quid capiendum sit.

Homini naturale lumen quid cõferat

Rom. 6. Christus potissimè cur incarnatus. Ioann. 8.

Caietan. in Ioan. cap. 1.

I. sensus falsus atque ridiculus. Ioann. 9.

Secundus.

Cyril. lib. 1. in Ioan. c. 8. to. 1. in principio.

Hic sensus quæ patiatur incommoda.

Tertius sensus, & hic incommodus.

bulat

Lumen vitæ quod sit.

Chrysof. homilia. 6. in Ioan. tom. 3. initio.

Theophy. in Ioan. c. 1.

Euthym. ibidem.

B. Damasc. An illuminet omnem hominẽ Christus, vt Ioannes inquit.

Rupert. & August. in Enchirid. c. 102. tom. 3 sub init.

Primus sensus. Origen. in Ioan. hom. 2. tom. 2. Secundus.

Ezech. 18. 1. Tim. 2.

Ibidem. Ezech. 33. Tertius.

bulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ: quod est non aliud, quàm gratia, siue fides viua iustificans, & habetẽm spiritali vita donans. Denique huic sensui Patres fauere videntur. Chrysostomus enim, atque Theophylactus hunc sensum amplectuntur, quos Euthymius, Damascenus, alijsq; permulti sequuti sunt. Hic ergo sensus, vt illustrior, plenior, ac textui conuenientior, est amplectendus, ac cæteris præferendus: & hætenus de tercio.

Ad quartum verò dicendum, Deũ omnes, & singulos homines illuminare, quod ad se attinet. Quod si quis obijciat, quomodo tot relictĩ sint non illuminati? Respondent quidam, illuminare omnem hominem, qui illuminatur, ita vt hominum, nisi per Verbum, illuminetur nemo. Verum duriuscula profectò, & violenta hæc interpretatio quibusdam meritò videri posset: & huic sensui videtur Origenes accedere in homilia quadam super hoc Euangelio, accipiens mundũ pro Ecclesia; vt sit sensus, illuminat omnem qui ingreditur Ecclesiam: quæ dura quoque est expositio, & vocabuli illius acceptio: & multos etiam illuminat, qui nolunt intrare in Ecclesiã, & ingressi ab ea per hæresim exciderunt, vel lumen Dei peccatis suis obruerunt & offuscarunt. Ideo alij aliam expositionem addunt, nimirum illuminare omnem hominem, id est, ex quolibet hominum genere nõnullos. Sed & hoc suam habet duritiem, & violentiam. Nam cum pauci sint, qui reuera illuminentur; nescio qua ratione dici posset, omnes homines illuminari. Maior pars hominum maior pars enim non factò dictum vniuersitate cõstat, & quoniam his expositionibus deus non modo bonitati, misericordiamque suam, sed etiam in Scripturis celebratam, & in vultu sitentissimus; qui neminem vitæ perire, sed omnes ad poenitentiam reuerti: & qui vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire; & qui iureiurando se adstrinxit dicens: *Viuo ego, dicit Dominus Deus, nõ lo mortem impij, sed vt conuertatur impius à via sua, & viuat*. Simplex ergo,

& germana, ac plena est Chrysostomi expositio, quam sequuntur Theophylactus, & Euthymius, qui hunc locum his verbis absoluunt: *Sane, quod ad ipsum attinet, omnes illuminat: qui autem non illuminati manent, à propria hoc patiuntur voluntate: lucis namque beneficium, quod ad Solẽ attinet, super omnes simpliciter diffunditur: quod si qui luce nolunt frui, ipsi sibi sunt causa, ne illuminentur*. Hætenus Euthymij verba proxiimus. Hanc doctrinam tenet quoque Ioannes Damascenus, qui libro 2. de Fide orthod. cap. 29. docet duplicem esse Dei voluntatem; alteram antecedentem; alteram subsequenter. Antecedens propterea dicitur, quia ponitur antecedere omnia nostra merita, vel demerita, etiã in oculo Dei, secundum quam, antequàm alicuius videat peccatũ, omnibus vult vitam æternam. Et quia non congruit eam dare sine aliquo merito; cum sapiens sit, legem fert, vt ea impleta, hominem coronet. Et cum ex se legem seruare nemo possit, offert omnibus gratiæ suæ donum, & auxilium. Et hætenus quidem extenditur voluntas antecedens, præparans finẽ, & subsidia apta & idonea ad eum assequendum. Voluntas autem consequens est, qua Deus præuisis peccatis, vel bonis meritis, hunc coronare vult; illum verò punire. Deus igitur voluntate illa antecedenti omnem hominẽ illuminat, quatenus ex se lumen omnibus offert, ad cognoscendum finem vitæ æternæ, & ad cognoscenda, atque amplectenda ea media & subsidia, quæ satis superque ad eiusdem affecutionem finis perducant. Quod si qui sint, qui lumini huic obstant, & oculos claudere velint, respuentes & expuentes beneficia Dei; illorum vitio ac culpæ est adscribendum: nec efficiunt, neque efficere possunt, quo minus vera & certa sit hæc sententia: *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*: Ex quo in diuinis voluminibus accusantur, qui lumini sunt aduersati, qui quidem dixerunt: *Recede à nobis, & scientiam viarum tuarum nolimus*: Qui noluerunt intelligere, vt benè agerent: & quidam dicit:

Chrysof. v. bi sup. Theophyl. ibidem. Euthym. ibidem.

B. Damasc. Duplex Dei voluntas, antecedens, & subsequens, teste Damasceno: Voluntas antecedens quid.

Voluntas subsequens quæ nam illa.

Quos Christus illuminet, quos minime.

Act. 28. de Iudeis.

Iob 21.

Tomo 2.

V Quia

Psal. 35. Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne Sacerdotio fungaris mihi: Quia vocavi, & renuistis, extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret. Despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. Et rursus: Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas suas, & nolulistis? Et rursus: *Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem mihi.* Ex hac nubes testimoniorum, quæ ex sacris literis prodiximus, manifestum fit, nulli diuinam prouidentiam ad salutem comparandam deesse; homines verò sibi ipsis sponte deesse, & contra voluntatem Dei ad præsidia salutis amplectenda sollicitantem, homines pugnare, & sibi metipsis malum sempiternum accersere. Illuminat ergo omnem hominem venientem in hunc mundum. Primò ex se, quod ad deliberationem attinet, & ex se efficaciter, lucem in tempore proponendo. Secundò, non solum omnem hominem illuminat, verum etiam omnem Angelum, sed Euangelium nõ est scriptum nisi propter homines tantum, quorum aliquos plusquam Angelos illuminauit. Nam præter Christum hominẽ, & matrẽ eius, quos constat Angelis omnibus longè anteferendos, probabile est multos homines præcedere in gloria Angelos multos. Nam et si natura inferiores sint, gratia tamen (quæ naturæ antecellit) ac proinde gloria esse possunt superiores. Ita enim natura comparatum est, vt minus nobilia, turpioraq; in nobis membra maiore vestium honore circumdantur, vt Apostolus ait. Tertio illuminat non solum omnem hominem, verum etiam propter hominem, in fine mundi, corpora simplicia illuminabit, ita vt celos novos, ac terram nouam conspiciamus; vt non sit tantum hominum Iesus, sed etiam mundi Iesus. Quod si corpora aliena ab homine, propter hominẽ tamen sunt illuminanda: quãto magis corpus proprium hominis, huius diuinæ, & naturam superantis illuminationis particeps efficietur? Tunc enim Iesus reformabit corpus humilitatis nostræ,

configuratum corpori claritatis suæ. Et certè non illuminaret corpus humanum, si ipse non creasset, vt mentitur Manichæus, fingens à malo principio formatum corpus humanum: quia Iesus non venit, vt manu teneat opera diaboli; sed magis in hoc apparuit (teste Dilecto Discipulo) vt dissoluat opera diaboli. Quarto, si illuminat omnem hominem; ergo Moysen illuminauit: ergo ipsum Ioannem Baptistam, vt lumen nobis magis appositum cernere possemus: quemadmodum in umbra constituti, melius Solẽ videmus, quàm in ipso Sole positi. Igitur nemo existimet Ioannem dantem testimonium, antiquiorẽ esse, vel maiorẽ luce. Atq; hæc de quarto. Ad quintum dicendum est, Deum non semper actu illuminare quenuis hominem, constat enim dormientes illum, neque ratione vtentes vt plurimum non illuminare. Dico autem, vt plurimum; quia interdum in somnis aperit aures virorum, & erudiens eos instruit disciplina: qua ratione apparuit in somnis Ioseph: & Salomõ dormiendo, factus est à Deo sapientissimus. Ita vt Gregorij verã sit illa sententia: *Electorum somnus non vacat à meritis.* Verum hæc præter regulam contingunt. Deinde nullus puer illuminatur vt plurimum ante Sacramentũ Baptismi, vel Circumcisionem olim apud Iudæos: vbi notandum primò dixi, vt plurimum, quia aliqui priuilegio singulari sanctificati sunt in vtero, vt de Hieremia, Ioãne Baptista, & Maria Virgine constat, nam hi prius illuminati sunt, quàm nati. Secundum, dixi pueros illuminari, non tamen in fidei producant, & credant, vt dicitur Lutherus libro ad Valdenses, & libro de captiuitate Babyloniæ; sed qd in Ecclesia, atque parentum suorum fide illi credant: tum quia infunditur habitus Fidei, Spei, & Charitatis, dum baptizantur, & tunc dum circumcidentur. Nam si ipsi terrena ac sensibilia, & quæ carnis sunt, non capiunt, quomodo cœlestia intelligere poterunt? Nisi fortè dicamus, priuilegio quibusdam concessum, acceleratũq; liberi arbitrij vsum, quemadmodum

Contra Manichæum.

1. Ioan. 3.

An omni tempore hæc lux illuminet.

Matth. 2.

3. Reg. 3. Electorum somnus non vacat à meritis, ait Magnus Gregorius.

Pueri quando, & quomodo illuminentur vt plurimum.

Hierem. 1. Luc. 1. Contra Lutherum.

Ioan. 3.

Luc. 1. Beatissimæ Virgini, ac Ioanni Baptiste, necnõ & B. Nicolao acceleratus piẽ creditur liberi arbitrij vsus mu nere singulari. Pueri ante Baptismum vel Circumcisionem, vt etiã insignes peccatores Diuinam ferẽ illustrationem quando suscipiant. *Ioan. 12.* *Isai. 6.* & *Matth. 13.* & alijs. *Psal. 80.* de B. Virgine, de B. Ioanne Baptista exultante adhuc in vtero matris suæ, piẽ creditur, ac de beato etiam Nicolao, qui quidem infans adhuc dum esset, atq; lactaretur, certis diebus, quasi esset rationis compos, in suæ eximia prælagium sanctitatis, ieiunandi; studium, quo postea claruit in omni vita, à lacte abstinebat. Tertium, pueri neque baptizati, neque circumcisi vt plurimum, nõ possunt illuminari, nisi cum primò ad annos discretionis peruenerint, in quibus ratione paulatim vt incipiunt. Quarto, obcæcati, & in malo confirmati, à certo tempore, quo diuinum lumen respuerunt, non vsque ad eò pleno, & idoneo lumine illuminantur, vt salutem consequantur, licet, si velint, consequi valeant. Ait namq; Ioannes: *Qui nocet, noceat adhuc; & qui in sordibus est, sordescat adhuc:* & in Euangelio, *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias: excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum; vt non videant oculis, & non intelligant corde, & conuertatur, & sanem eos:* de quibus etiam David: *Dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinuetionibus suis.* Ad eò tales autem non sunt communes, sed insignes quidam, & magni peccatores, qui lumen diuinum spõte, & scienter à se repulerunt, & illud impudentissimè conculcarunt: quorum typus ille fuit immundus ac profanus Esau, qui vendidit primogenita sua; qui postea cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus est, & non inuenit locum pœnitentiæ, quanquam cum lacrymis inquisisset eam. Talis fuit & ille scelestus Antiochus, qui precabatur misericordiam à Deo, quam non erat consecuturus. Quintò, illi, qui salutem consecuturi sunt, quandoq; peculiariter non illuminantur, vt Petrus negans; David adulterium cum homicidio perperrans; filius prodigus, qui peregrè profectus est in regionem longinquã; & alij peccatores, quos Deus magna sua sapientia sinit descendere in Babyloniam, vt ibi curentur. Primò enim humiliantur, tales & cognoscen- tes: *Auertisti, inquit, faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.* Deinde, vt

Esau quorũ typus. *Gen. 25.* & *Heb. 12.*

Gen. 27. 2. *Mach. 9.*

Prædestinati etiam cur in terdum non à Deo illuminentur. *Matth. 26.* 2. *Reg. 11.* *Luc. 15.* & seq. *Hierem. 51.* *Psal. 29.*

magis tenebras palpent, & peccati malignitatem agnoscant. Tertio propter iustitiam Dei demonstrandam, quæ non parit ipsorum arrogantijs: propter peccata enim Deus subtrahit lumen gratiæ suæ. Non loquor autẽ de gustu spiritali, qui sæpe subtrahitur ci tra peccatum, vt magis desideretur; & habitus, magis custodiatur, & vt intel ligamus nostrum non esse: & quid nos absque illo valeamus. Loquimur ergo de subtractione gratiæ, & luminis diuini. Illuminat igitur hæc lux omnẽ hominem iuxta sapientiam suam ea efficacia, & modo, & tempore, & loco, quo nouit saluti hominis expedire: *Quando, inquit Paulus, placuit ei, qui me segregauit ex vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suam, vt reuelaret filium suum in me.* Et alibi ait ad eos, qui aram ignoto Deo crexerãt: *Et tempora quidem, inquit, huius ignorantia despicens Deus, nunc annunciat hominibus, vt omnes vbique pœnitentiam agant.* Et in Euangelio ad quosdam venit in secunda vigilia, ad alios in tertia, & ad alios in quarta: & quosdã illuminat, siue vocat ad vineam hora prima, alios hora tertia, hora sexta, vel nona alios, vel vndecima, pro arbitrio suo. Namque in varijs ætatibus, pro varia dispositione hominum, eos illuminat. Illuminat autem inæqualiter, & alios magis, quam alios. Nam quæ admodum stella à stella differt in claritate: ita inter seruos, & electos suos, hos quidem voluit maiori sapientiæ lumine perfundi, alios autem præstantiori gratiæ luce, & maiore vitæ sanctitate pro sapientia sua illustrare. Nõ ergo quærere debem, cur æque Deus omnes non illuminet; quia id esset velle legem Deo ponere, cui nobis parendum est. Ratio etiam assignari potest; vt qui sic sunt illuminati, vt alios etiam illuminet, ex tenebris aliorum agnoscant, qui nam ipsi futuri tãdem essent, nisi gratia Dei præuenti essent. Item, vt qui sic sunt illuminati, vt tamen egeant aliorum lumine, ponant superbiam, & lumen quærãt ab his, quos luminaria aliorũ esse voluit Deus; & vt sit mutua humilitati, & charitati locus, dum mutuo nos &

Subtractio- nis Diuinæ gratiæ quæ causa sit.

Diuinorum gustum cur subtrahat in terdum Dominus sine peccato.

Gal. 1.

Act. 17. Ibidem. *Matth. 24.*

Suprà 20.

Nõ æque omnes illuminat à Christo, duplici ratione. *1. Cor. 15.*

Qua tandem ratione Deus illuminet omnem hominem.

inuicem illustramus. Postremo illuminat omnem hominem, tum per se illabendo animæ nostræ; tum per Angelos lucis, & homines sapientiores inspirando, & docendo; tum per Scripturarum, & creaturarum libros; tum per Sacramenta, quæ lucis ipsius sunt instrumenta; tum deniq; per flagella, & per beneficia ad lucē suscipiendā excitando. Et hæc ad quintum.

Quo modo dicitur homo venire in hunc mundum.

Circa sextum & ultimum. Verbū, *Venientem*, Græcè est *ἔρχομαι*, quod potest esse recti casus neutrius generis, & substantiuum eius *ἄφ᾽ οὐρανόθεν*, ut sit sensus: Lux veniens in hunc mundum, illuminat omnem hominem. Sed rectius dicitur esse accusandi casus, & masculini generis, & refertur ad hominem proximam vocem; quanquam ad utrūq; referri posse, scribat Leontius.

Primus sensus. Qualis sit omnis homo.

Dicitur autē omnis homo (qui suapte natura est tanquam tabula rasa, in qua nihil est depictum, & peccato Adæ factus est tenebrosus, cæcus, ignorans quæ suæ salutis sunt, atq; indigens lucis) venire in mundū. Primò per natiuitatem, qua homo ingreditur in mundum, ac dicere potest: *Ego natus accipi cōmunem aerem, & in similitudinem decidi terram. Vnus ergo introitus omnibus ad vitam, & similis exitus*: tūc enim nobis, cum nascimur, venire in mundū videmur, quia non videmus factum in vtero, sicut Deus videt, ad quē Iob ait:

Sap. 7.

*Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti? Pelle, & carnibus vestisti me; ossibus, & nervis compegisti me. Vitam & misericordiam tribuisti mihi, & visitatio tua custodivit spiritum meū. Vbi apte se primū quantum ad corpus formatum, figuratūq; ex materia seminaria ostendit. Deinde animum, qui immortalis est, & incorporeus, ac indiuisus, non fundi cum semine, sed à Deo venire confiteretur extrinsecus. Vnde & in Genes. 2. dicitur, *Formauit Dominus Deus hominem de limo terræ. Deinde quod inspirauit spiraculū vitæ. Cum igitur homo in vtero sit effectus, non est nostrum Sacramenta illi adhibere: nec careret superstitione, si hoc fieret: nec adhuc ei opus est prouidere de sensibili signo, qui sub curam nostram necdum venit.**

Iob 10.

Secundò dicitur homo venire in mundū, nō ratione corporis, quia non venit aliundè, verū ratione animæ intelligentis: nō quod animæ fuerint in cælo apud Deum ante corporum assumptionem, & tamē saturitate melioris status, alteriusq; vitæ turpi cupiditate demerito suo ad corpora sunt delapsæ, & in illa quasi in carcerem detrusæ, ut Origenes sensit, & in quem hoc loco fuse, & eruditè differit Cyrilus. Nam peccatū ante natiuitatē esse non potest, præsertim cum dicat Apostolus de Iacob, & Esau: *Cum nondum nati fuissent, aut aliquid boni egisset, aut mali, &c. dictū est ei, Quia maior seruiet minori*: sed quoniā ab eo qui in cælo est, creatur. Nā si corpus loco carceris haberēt, certè crimine expiato morerēt, & ne in suo corpore resurgerēt, curarent; cum tamen Apostolus dicat; *Nemo vnquā carnem suā odio habuit; sed nutrit, & fouet eā. Et rursus ad Corint. Nolumus expoliari, sed superuestiri. Deinde non dicitur homo venire in mundū ratione animæ, quasi anima sit ex Dei substantia, quia dicitur inspirata; & status non est de essentia animalis; essetq; Deus atq; æterna; vñ Deus diuidi posset; & omnes animæ vnum essent. Sed dicitur ratione creationis anima rationalis in mundum venire, quia ex nihilo condita est. Adhæc nō dicitur venire, quasi ex traduce sit: nā in Scripturis Deus dicitur inspirare, & dare animam. Sic enim Salomō ait; *Reuertatur puluis in terram suam vnde erat, & spiritus redeat ad Deū qui dedit illum. Et in alio loco; Qui finxit sigillatim corda eorum. Sic etiā si ex traduce esset, nō venire, sed fieri diceretur. & in Scripturis Spiritus dicitur. Vnde colligitur non esse corporeā. Anima verò vegetans corruptioni subest. Semen etiam corrūpitur, atq; cōtrarij à qualitatibus ne generet, impeditur: illis ergo corruptis posset corrumpi. Ergo ratione animæ intelligendi vī præditæ, quæ nec ex Dei substantia est, nec pro carcere corpus habet, nec ex traduce fit, homo dicitur venire in mundum, dum adhuc in vtero est.**

Tertiò, & fortassis magis propriè homo dicitur venire in mundū, quādo

II. sensus.

Origen. tomo 2. in Ioan. lib. 1. in Ioan. c. 9. tom. 1. in Rom. 9. Gen. 25.

Ephes. 5.

2. Cor. 5. Gen. 2.

Eccles. vlt.

Psal. 32.

III. sensus.

apparet,

Matth. 3.

Christum lucem si habuerimus, quid assequemur.

Coloss. 3.

apparet, & conuersatur in mundo. Ex quo Ioannes Baptista annos triginta natus dicitur Matth. c. 3. venisse in Iudæam, & Hierosolymam prædicādo baptismū pœnitentiæ, quando cœpit apparere, & baptizare alios egressus ex deserto. Idem etiā Ioannes de Messia dicebat; *Qui post me vēturus est, fortior me est*: quod perinde est ac si dixisset, apparebit, & ante omnium oculos pponetur. Atq; in hoc sensu pueri, amensq; excluditur, quos à luce hac cōstat nequaquam illuminari: nisi munere aliquo singulari, ut supradictū est, liberi arbitrij acceleretur vltus. Nos igitur ex disputatis, lucē hanc accipiamus, id est, solem Christū esse, ut illuminet tenebras nostras; ut radio Fidei errores pellat, & ignorantiam eorum quæ ad salutem faciunt: Splendore autem Spei ab imò terræ erigat, ut quæ sursum sunt quæramus, & quæ sursum sunt, sapiamus. Radio autē Charitatis frigus mentis nostræ dissoluat, diligentioresq; in Dei ministerio reddat, matrem vitiorum omnium pellendo cupiditatem, & omnium cōtra virtutum parentem infundendo feruorē, & ardorem. Fulgore etiam lætitiæ corda nostra consoletur, omnemq; vitiosum timorem abiciat, atq; animi demissio-

nem. Luce autem fœcūditatis reddat nos fructiferos ad omne opus bonū: pellatq; à nobis omnem infamem, ac sordidam sterilitatē, quæ merito maledictioni subiecta est. Deniq; lumine fortitudinis, ut corroboret infirmitatē nostrā, quod nobis singulis cū Apostolo liceat dicere, *Omnia possum in eo, qui me confortat*. Deinde, si hæc est vera lux, & nos filij lucis sumus, & dicimur; fugiamus lucē omnem cæcorum apparentem, ac fictā, qualēq; proficitur hypocritæ, qui peccata quidem vera tegūt, sanctitatem verò externam quandā atque simulatam ostentant. Hæreticorū etiā lucem maximè adumbratam, & falsam caueamus: nā fucatis rationibus, & aliquid probabilitatis præ se ferentibus, Scripturarum testimonijs in speciem probantibus, simplices & incautos decipiūt. Sequamur verò in omnibus verā lucem; ut quales videri volumus foris, tales & intus esse studeamus: & quales sumus in verbis, tales & in factis cōtra omnē hypocritam nos esse demonstremus. Præstante Domino nostro Iesu Christo, cui cum Patre, & Spiritu sancto reddatur omnis honor, gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

Philip. vlt. Ioann. 1. Ephes. 5. 2. Cor. 11.

Quorum nobis vitanda lux ac fugiēda.

2. Pet. vlt. Rom. 16.

TRACTATUS XXIII.

In illa verba: *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.*

Hulus sententiæ prior intelligentia.

Sententia hæc magis particularis videtur esse, quā præcedēs. Illa enim simplex, & absoluta fuit, nēpè, *erat lux vera, quæ illuminat, &c.* quæ nō aliter, quā illæ duæ primæ est exposita: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deū. Hæc autem: In mundo erat, & mundus per ipsum factus est*, dupliciter exponi potest. Primū quidem, ut intelligatur de Verbo, quatenus erat per incarnationem factū pars mundi, & cū hominibus conuersatū est, lucens vita

singulari, signis, prædicatione, discipulis, & cū mundus per illud factus esset, mundus tamē id nō cognouit: hoc est, ex malitia cognoscere noluit, dicens: *Hic est hæres, venite, & occidamus eum, & habebimus hereditatem. Et in alio loco: Nunc autem & viderunt, & oderunt, & me, & Patrem meū.* Nam etsi aliqui cognouerint, tamen tam pauci fuerūt, ut dici vere possit, quod mundus eum nō cognouit. Imò negauerunt eū coram Pilato, & quasi ignotum, & peregrinū in crucem egerūt, & turpissimo

Matth. 21.

Ioan. 15.

Matth. 27.

Act. 3.

mortis genere interfecerunt unde sequitur: In propria venit, & sui eum non receperunt. Cohærent autem cū præcedentibus egregiè ista ostendit enim car opus sit testimonio Ioannis, Nam & si lux per se clarissima res sit & nullius indigat testimonio ignorata tum ab ipso mundo fuit, atq; id vitio, & cæcitati hominum tribuendum, qui præsentem illam & eos quotidie irradiantem non intuébantur, nec agnoscebant.

Secundus sensus est, quod loquatur de luce ante incarnationem, qui certè sensus magis, & cum præcedenti clausula, quæ de luce ante incarnationem locuta est, consonare videtur. Est ergo sensus, quod licet Verbum, & lux esset apud Patrem ante incarnationem: poterat tamen illuminare omnem hominem venientem in hunc mundum, quia etiam erat in mundo, hoc est, in vniuersitate creaturarū. Non enim longè est Deus ab vnoquoq; nostrum: In ipso enim viuimus, & mouemur, & sumus. Erat autem in mūdo, nō quemadmodum corpora sunt in mundo, quæ loco circumscribuntur Deus enim corpus nō est, sed purus, & simplicissimus spiritus, & Salomon fidem suā protestatus, dixit: Si cælū & cæli cælurū te capere non possunt, quanto minùs domus hæc, quā adificauit? Deinde Deus non erat in mūdo (vt sic dicam) definitiue, & sicut pars, quemadmodum Angeli, & si in mūdo non sint per circumscriptionē, sunt tamen definitè, id est, ita hīc, vt nō alibi sint: qui modus existēdi Deo non conuenit, qui vbiq; est, & mundus particula quædam Dei est ab ipso profecta, nihilq; prorsus est, si cū ipso Deo conferatur. Tertio erat in mundo repletive, vt Theologi sacri loquuntur, & à Scripturis acceperunt: vbi dicitur: Cælum, & terram ego impleo. Et Dauid; Quid ibo à spiritu tuo? & quid à facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu illic es: Si descendero in infernum, ades, &c. Erat ergo Deus in mundo, eum replens, & per nullam prorsus distantiam: quia omnibus & singulis mundi partibus ita est præsens, ac si vni tantum parti mundi adesset. Erat

etiam in mundo, sicut exemplar in rebus ab ipso exēplari productis, causa in effectis, idea in ideatis (vt Theologorū more loquar) & quemadmodum ars in artificialibus relucet: ita Deus in mundo, quem fecit, quæ cōseruat, quem regit, & gubernat, omnibus rerum formis cooperando. Est autem communis Theologorum sententia, atque ab omnibus decantata, Deū esse vbiq; per essentiam, potentiam, & præsentiam: quod exēplo hoc declarari potest. Rex enim per essentiam suam est in loco, quem circumscriptè occupat; extra quem essentia Regis non inuenitur. Deinde Rex in toto regno suo est per potētiā, quā timetur, & ministros voluntati eius obediētes, per totum regnum habere solet. Per præsentiam autem, Rex est in domo sua, vel in ciuitate Regia, in qua se omnibus spectare volentibus, videndum proponit. In hūc modum Deus est intelligendus vbiq; locorū existere per essentiam, potentiam, & præsentiam. Ex quibus, licet colligere triplicem errorem quorundam malè de Diuina natura philosophantium. Primus quidem est autoris libri de Causis, & Auicennæ atque aliorum Arabum, asserentium primam intelligentiam quæ Deus est, creare secundam intelligentiam, secundam tertiā, & tertiā quartam, & sic de reliquijs, non attingere autem primam postremā. ¶ Contra quod vera asserit Theologia, Deum esse vbiq;, & per essentia: quod nihil est aliud quàm Deum esse intimum omnibus rebus, dariq; illis esse creatum, & suauiter cooperari, ac simul agere omnia cōseruando. Agēs enim, & patiens; mouens, & motum sunt simul teste Philosopho: Apostolus quoque ait: In ipso viuimus, & mouemur, & sumus.

Quemadmodum Deus Theologorū sententia, sit vbiq; per essentia, potentiam, & præsentiam.

Triplex error quorundam malè de Diuina natura philosophantium.

Primus error, Auicennæ scilicet, atque Arabū confutatur, Deum vbiq; esse negatiu.

Arifot. Act. 17.

II. error Manichæorum res corporeas non subiacere bono principio, seu Deo lucis autori. Cui quidem errori grauissimo sacra Theologia aduersatur, & affirmat, Deum esse vbiq; per potētiā: quoniam omnia siue corpore, siue spiritu vigētia eius potestati subduntur. Ideò dicitur omnipotens; &

Secundus error est Manichæorum stultè opinantium res corporeas non subiacere bono principio, seu Deo lucis autori. Cui quidem errori grauissimo sacra Theologia aduersatur, & affirmat, Deum esse vbiq; per potētiā: quoniam omnia siue corpore, siue spiritu vigētia eius potestati subduntur. Ideò dicitur omnipotens; &

Quemadmodum Deus Theologorū sententia, sit vbiq; per essentia, potentiam, & præsentiam.

Triplex error quorundam malè de Diuina natura philosophantium.

Primus error, Auicennæ scilicet, atque Arabū confutatur, Deum vbiq; esse negatiu.

Arifot. Act. 17.

II. error Manichæorum res corporeas non subiacere bono principio, seu Deo lucis autori. Cui quidem errori grauissimo sacra Theologia aduersatur, & affirmat, Deum esse vbiq; per potētiā: quoniam omnia siue corpore, siue spiritu vigētia eius potestati subduntur. Ideò dicitur omnipotens; &

Psal. 134. Omnia quacunque voluit Dominus fecit in celo, & in terra, in mari, & in omnibus abyssis. Pendet autem omnis creatura à Deo, vt radij à Sole, calor ab igne, vmbra à corpore, splendor à luce, vox à loquente, denique vt imago quæ cernitur in speculo, à re quæ obiecta est ipsi speculo. Ac proinde à Paulo dicitur, Christus Filius Dei portare omnia verbo virtutis suæ.

Tertius error fuit Philosophorum quorundam prouidentiam diuinam, vel omninè negantium, vel ad certas creaturas definitiuentium: vt qui dicebant: Nubes latibulū eius, nec nostra considerat, & circa cardines cæli perambulat; ac eorum qui dicebāt: Quomodo scit Deus? & si est scientia in excelsis? Et, Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob. ¶ Contra quem errorem dicimus, Deum vbiq; esse per præsentiam, quia Omnia nuda & aperta sunt oculis eius; & quia, In omni loco oculi Domini contemplantur bonos, & malos: atq; ita præsens est non modò hominibus, ac dæmonibus, verum etiā in inferno ipsi. ¶ Quod si quis obieciat, Fuit Deus ante incarnationem in mūdo, cum sit infinitus, & vbiq;, imò & plusquam vbiq;: quomodo ergo venisse dicitur in mundū per incarnationem? In promptu responsio est, Deum immutabilem & tempore, & loco esse: quippè qui substantia, & duratione sit immensus. Vt enim substantia immensus, omnem exuperat, transcenditq; locum. Et Deū hoc pacto dicere, vbiq; esse, minùs est (vt diuinus docet Dionysius) quàm vt colligatur substantiæ ipsius infinitas. Ita cum duratione sit infinitus, omne tempus transcendit.

Non ergo aliquando fuit Deus in mundo, & aliquando non: neque sic fuit in cælis, vt non esset in terris: neque sic in terris esse capit, vt cælos deseruerit: sed quoniam qui ab æterno fuit Deus, aliquando cum voluit, factus est homo: qui tamen cum homo factus est, non desijt esse Deus, neque disiunctus est à diuinitate, aut à reliquis personis diuinis, quibus cū essentia semper vnitus, coniunctusq; permansit.

Ex his autem contemplationibus, vt aliquem fructum ad mores spectantem hauriamus, dicendum est, ex eo quod Deus vbiq; est per essentiam, oriri debere in nobis amorem, timorem, humilitatem, spem, qua perficiat in nobis opus suum quod cepit: Fidem, quod optimus sit, quodque nihil est ei difficile. Deinde oculati esse deberemus, & esse Dei vbiq; amplecti, ac nobis gratulari, quod nobis Deum tam præsentem habeamus. Ad hæc oriri debet in nobis necessitas bene ædificandi super tali fundamento, Deo videlicet cui innitimur, atque illi in actionibus nostris liberis niti, quemadmodum quantum spectat ad esse ipsum, nitimur naturaliter.

Secundò ex hoc quod Deus vbiq; est per potentiam, oriri debet in nobis propriæ impotentia, & imbecillitatis cognitio, ita vt ei dicamus, Quis similis tibi in fortibus Domine? quis similis tui? Magnus in sanctitate, terribilis atque laudabilis, & faciens mirabilia. Nasci deberet securitas: Nam Angelis suis mandauit de nobis, vt custodiunt nos in omnibus vijs nostris: imò ipse scuto bonæ voluntatis suæ proteguit nos. Quod si Deus pro nobis, quis contra nos? Oriri etiam deberet spes in quacunque actione nostra, & ad quauis ardua aggredienda: nam Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud: & Omnia possumus in eo qui nos confortat.

Tertiò ex hoc quod Deus est vbiq; per præsentiam, adesse nobis deberet circūspectio in operibus nostris, cum nō ignoremus dictum esse Abraham: Ambula corā me (iudice, & spectatore) & esto perfectus. Et Dauid inquit, Prouidebā Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear. Deinde spes certa quod adiuuabit infirmitatem nostram: quia Oculi Domini super iustos (vnde & Petrum negantem respexit) & aures eius in preces eorum. hinc & Cornelium Centurionem deprecantem exaudiuit. Dauid rursus ait de huius Diuini fauoris præsentia: Iustus cum ceciderit, non collidetur: quia Dominus supponit manum suam. Deniq; oriri

deberet

Documenta salutis tria: ex triplici Dei vbiq; existendi modo collecta. Philipp. 1.

II. Documentum.

Exod. 15.

Psal. 90.

Ibidem.

Rom. 8. & Isa. 50. Matth. 11. Philip. vlt.

III. Documentum.

Gen. 17.

Psal. 15.

Rom. 8. & Isa. 50. Matth. 11. Philip. vlt.

Suprà 8. & Act. 10.

Psal. 36.

Suprà 8. & Act. 10.

Psal. 36.

Suprà 8. & Act. 10.

Psal. 36.

Suprà 8. & Act. 10.

Psal. 36.

Suprà 8. & Act. 10.

Altera, nec incōmoda.

Act. 17.

Verbū quomodo erat in mundo.

3. Reg. 8.

Angeli vt sint in loco.

Sap. 11.

Hierem. 23 Psal. 138.

Triplix modo iam dicto Deus vt sit in homine.

Prouerb. 8.

Infra 23. Gen. 1.

Roma. 8. & Gal. 4.

1. Cor. 3. Rom. 8. & alias.

Cant. 4.

1. Cor. 9. & Deut. 23: Pſal. 138.

Aliud ex eo quod i Deus vbique locorum est, vtile documentu elicitur.

Duplex est mundus Angelorum, & hominum.

deberet cofusio hypocrisis, & omnis (sic dixerim) duplicitatis, ac superbie, occultiq; peccati cuiuslibet. Quarto, & si Deus vbique sit per presentiam, potentiam, & essentiam: precipue tamen in homine esse dicitur, cuius deliciae, teste Salomone, sunt, esse cu filiis hominu: & qui nobis dicit: *Præbe fili mi mihi cor tuum: tu per essentiam, quia nobilius, & longè magis intrinsecu esse homini tribuit creando eum ad imaginem, & similitudinem suam: dat etiam esse diuinu per gratiam, efficiendo hominem filium Dei, templum Spiritus sancti, fratrem Christi, & Spſam eius, ad quam veniat dilectus, tanquam in hortu suu, vt comedat fructu pomoru suoru. Tum etiam per presentiam, quia hominem præ ceteris magis curat. Vnde Apostol. ait: *Nuquid de bobus cura est Deo?* Et Dauid pſal. 138. *Dñe, probasti me, & cognouisti me; tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam. Intellexisti cogitationes meas de longè: semitam meam, & funiculu meum inuestigasti, & omnes vias meas prauidisti: quia non est sermo in lingua mea. Quod perinde est ac si dixisset, Omnia tibi nota sunt, quæ sedens, stans, ambulans, cubans, cogito, atq; ago: & antequam lingua mea enunciet sentia animi, tu nosti, quid sim locuturus. Tum demu per potentiam, quia hominem, qui solus Deo resistere potest, vel magis exaltat, si humilis sit, & pius; vel magis deprimat, si homo superbus sit, & impius. Ergo deus operatur, vt saltem inter omnia corporea, homines nos paremus ei cœnacu lu grande, atq; eius subijciamur potentia. Quod si omnibus, illis modis Deus vbique est; debet homo omni studio niti, vt eum in cunctis creaturis inueniat, maximè autè in seipso, quia excellentior est, & perfectior imago ac similitudo Dei, homo, quam cætera omnia corporea.**

Sequitur: *Et mundus per ipsum factus est.* Græcè preponitur articulus mundu, vt certus hic corporeus, & nobis notus mundus significetur, ad differentiam mudi Angeloru, nobis quidem ignoti, quem tamen Deus etiam fecit, & in quo etiam mudo Verbu erat, sed oculi nostri infirmi erant, & imbecilles

ad Deu in Angelico mundo videndu. Deinde ostendit Deu non extra, sed intra mundu existendo, mundu condidisse. Faber enim extra arcam, & extra domu, solet arcam, & domu fabricare. Tertio colligitur, Verbu mudo nequaquam fuisse coæuum, veru multo antè illo, & antiquius. Quarto, si per ipsum factus est mundus, non ergo aut per Angelos, aut per malu demonem, vt quidam fabulantur. Nam cu Deus solus bonus sit, aliquid malu facere non potuit: namq; ex bono quatenus bonum est non nisi bonu producitur, vnde & dicitur vidisse eum, quæ fecerat, & erant non tantu bona, sed etiam valde bona. Quinto, mundus mycrocosmus, nempe homo, peculiari ratione à Deo conditus est: pri mum enim formauit corpus de limo terræ: deinde immisit in illud spiraculum vitæ, hoc est, animam rationale, formam corporis intrinsecam & substantialem ex quo colligitur, homine natura malum non esse, sed potius bonum. Nam caro bona est, & anima bona est, & si propter peccatum, insit carni malum, scilicet fomes & concupiscentia, magna Dei sapientia rebellem se præbens spiritui, illumq; in captiuitatem abducens, nisi homo ad Deum confugiat, cuius gratia, atque spiritu hausto, vincitur omnis carnis infirmitas. Est autem propositio hæc eadem cu quinta superiori, quæ fuit: *Omnia per ipsum facta sunt*, & ab illa tantu in vocibus distat. Nam quod ibi dixit, *Omnia*, hic dicit, *mundum*, sunt autem, omnia, & mundus, idem; quam mundus nonnunquam omnibus est inferior. Sumitur enim duntaxat mudo in sacris voluminibus pro celesti, sensibiliq; mudo, siue pro his interdum tantum, quæ sub aspectum cadunt. Verbum autem, *Omnia*, comprehendit tam ea, quæ cernuntur, quæ quæ oculis minimè videntur. Sequitur. *Et mundus eum non cognouit.* Exaggeratio dolentis est, & negligentiam, ingratitude m; hominum accusantis, q magna ex parte Creatoru suu ta euidentibus argumentis demonstratum, atq; declaratum, noluerit agnoscere: & interpret dicendo, eum,

Contra Manichæos.

Gen. 1.

Homo paruus mundus verè dictus. Gen. 2. Ibidem.

Caro hominis quatenus mala.

Rom. 7. & Gal. 5.

Qua ratione vincatur omnis carnis infirmitas.

Mundus in Sacris litteris celestis sensibilisq; duntaxat intelligitur.

Rom. 1.

magis

Mundus quis non cognouerit Deum.

Ioan. 3.

Iacob 3.

Marc. vii.

Pſal. 148. & seq.

Dan. 3. & seq.

Rom. 1. Quomodo veru sit, mundum Deum non cognouisse, cum id expresse Pauli dictis repugnare videatur?

magis spectauit sensum, id est, filium Dei, & ad vocem *Græcæ* quæ est masculini generis, quam ratione Græmaticæ, secundu quam dicendu fuisset, id, vel illud, scilicet Verbum, vel lucè quæ Græcæ est neutrus generis: nempe *rd phs*. Ideo non sunt audiendi grammaticuli, clamantes admissum esse solocismum. Et totus mundus dicitur in homine cognoscere, vel ignorare conditorem. Eius est enim, propter quæ reliqua omnia condita sunt, & cui præcipue inseruiunt, cuiusq; ob salutem Dei Filius carne assumpſit pro omnibus creaturis, conditorem agnoscere iugiterq; & perpetuis laudib; celebrare: quemadmodum parentes pro beneficijs suis in filios paruulos collatis gratias agere beneficijs solent: & quæ admodum sapientes viri pro cociuib; suis amantibus, siue mutis ab aliquo imminente periculo liberatis, gratias liberatoribus & agere, & referre debent. Vnde & homo, & mudo minor dicitur, & vniuersæ nomine creaturæ declaratus est, cum dixit: *Euntes predicare Euangelium omni creaturæ.* Vnde Dauid in omnib; creaturis Deu laudare solitus erat, vt patet in psalmo: *Laudate Dominum de celis, laudate eum in excelsis. Laudate eum omnes Angeli eius; laudate eum omnes virtutes eius. Laudate eum Sol, & Luna; laudate eum omnes Stella, & lumē.* Et reliqua. Et tres illi pueri in fornacem ignis coniecti, seipsos excitant ad benedicendu Deo in omnibus creaturis, vt patet in illo Câtico: *Benedicite omnia opera Domini Domino, laudate, & superexaltate eum in secula.* Verum ex his verbis grauis oritur quæstio: *Quomodo enim dicit Euangelista: Et mundus eum non cognouit:* cum Apostolus Paulus asserat, mundu, & mudi Philosophos Deu cognouisse, & quomodo ad illam Dei cognitionem peruenerint? Siquidem ait: *Quia quod notu est Dei, manifestum est in illis.* Deus enim illis reuelauit. Inuisibilis enim ipsius, à creatura mudi, per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur; sempiterna quoq; virtus, & diuinitas: ita vt sint inexcusabiles. *Quia cu cognouissent Deu, non sicut Deu glorificauerunt, aut gratias egerunt, &c.* Præterea nulla vnquam

exitit natio tam effera, ta barbara, & inculta, cui non fuerit indita Dei notitia, colendiq; numinis cognitio, maximè cum natura prædicet duo illa principia, nempe, *Quod Deus sit, & Inquirentibus se remunerator sit.*

Huic dubio duplex adhiberi potest responsio. Altera est, Euangelista non loqui simpliciter de quacunq; Dei notitia, sed de illa, quam gustus, & amor consequuntur: nam hæc vera est notitia, quæ etiam dicitur cognitio approbationis, de qua loquitur Christus, cu dicit: *Cognosco oues meas, & cognoscunt me mea.* Et alibi: *Si quis voluerit voluntate Patris mei facere, cognoscet doctrinam, vtum ex Deo sit, an ego à me ipso loquar:* & Dauid laudat intellectu quæ bona opera consequuntur: *Intellectus*, inquit, *bonus omnibus facientibus eum.* Philosophi ergo, & sapientes etsi Deu nouerint notitia quadam sicca, & insipida (de qua ait Paulus, *Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei;* & Christus dixit Petro: *Non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum*) illa tamen notitiam benefacta non sunt consecuta. Vnde subdit Apostolus in eodè loco: *Cum Deu cognouissent, non sicut Deu glorificauerunt, aut gratias egerunt.* Et paulo post: *Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia; tradidit illos Deus in reprobam sensum; vt faciant ea quæ non conueniant.* Altera responsio est: quod non cognouit mundus Verbum sub ratione Verbi: potuerunt enim Philosophi suo studio, & inquisitione per creaturas ad cognitionem attributoru ad vnitatem Dei pertinentium peruenire; vt, sapientia, potentia, bonitatis, existentia Dei in rebus, prouidentia, & iustitia pro meritis suis cuiq; rependentis: at mysterium dicentis & Verbi, hoc est, Patris, & Filij, natura tantum duce attingere non valuerunt, & multo minus ad cognoscendâ processionem Spiritus sancti à Patre, & Filio vna & eadem spiratione producti.

Sed contra hanc secundam responsionem multa occurrunt. Nam si quis versatus sit in doctrina Philosophorum, maximè antiquorum, ac magis illustrium, intelliget, illos non omnino laruisse sacrosanctum Trinitatis mysterium.

Heb. 11.

I. solutio.

Ioan. 10. Supra 7.

Pſal. 110. Philosophi quatenus Deum nouerint.

1. Cor. 2. Matth. 16.

Rom. 1.

II. solutio.

Vnde costet secundum aduersarijs, mudi sapientes, ac Philosophos vnum Deum ac trinu non ignorasse.

sterium.

De Trinitate quædam testimonia Philosophorum. Primus locus. Plato epist. 2. paullo à medio, sub finem oper.

Porphyr. in 4. lib. historia Philosophica. B. Cyril. libro 3. contra Iulianum, circa med. tomo 3.

Virgil. lib. 6. Aeneid. inter med. & finem.

Idem Georg. 4.

Psal. 103. Mercur. Trismeg. Idem. Sapient. 1. Hierem. 23. Idem.

sterium. Nam ut omittam quæ superius ex Philosophis adduxi, qui Deum asserunt habere penes se Λόγος, siue Verbum, per quod omnia cõdidit, & condita administrat; produco in primis Platonem, qui in epistola ad Dionysium, qui eum de natura Dei fuerat percunctatus, hunc in modum respondit: Dicendum est tibi nunc (de prima natura) per anigmata quadam: ut si quid huic tabella vel mari, vel terra contingat, qui eam legerit, intelligere non possit. Est autem ita. Circa omnium Regem cuncta sunt: ipsius gratia omnia: ipse pulchrorum omnium causa: circa secundum secunda: tertia circa tertium. Quæ verba sic explicat Porphyrius, ut eum producit Cyrillus in libro contra Iulianum Imperatorem: Usque ad tres subsistentias, dicit Plato, Dei progredi essentiam, & esse quidem dicit summum Deum Bonum: post illam autem secundum conditorem: tertiam autem mundi animam: nam usque ad animam diuinitatem progredi. Hæc ille. Vides igitur hæc tres personas assignari, nempe Patrem, quæ appellat summum Bonum: deinde Filium, quem Opificem vocat: postremo Spiritum sanctum, quem vocat animam mundi: de qua Poëta securus Platonem, dixit: Spiritus intus alit; totaq; infusa per artus Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Et alibi: Deum namque ire per omnes Terrasq; tractusq; maris, cælumq; profundum. Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum, Quemq; sibi tenues nascentem arcessere vitas. Quod est perinde, ac si cum Dauide dixerit: Emittes Spiritum tuum, & creabuntur; & renouabis faciem terra. Mercur. verò Trismegistus in sermone ad Asclepium hæc ait: Spiritu agitur, & viuificatur omnis in mundo species. Infra, Spiritus implet omnia: mundus nutritur corpora, Spiritus animas. Et in Sermone 3. Huius Spiritus, de quo sapenumero dixi, omnia indigent; omnia portat secundum dignitatem; omnia viuificat, & nutrit; & à sancto Fonte dependet (fontem sanctum, vocat Patrem cum Filio)

omnibus spiritibus, & viuentibus semper est auxiliator. Hæc ille. De hoc Mercurio Trismegisto ita scribit Suydas. Mercurius ter maximus, sapiens Aegyptius, ante Pharaonem floruit. Ter maximus autem dictus est, quod de Trinitate locutus est, in Trinitate vnam esse Deitatem asserens. Sic fuit lumen intelligens ante lumen intelligens, & fuit semper mens mentis lucida, & nihil aliud fuit huius veritas, & Spiritus omnia continens. Extra hunc non est Deus, non Angelus, non essentia vlla aliàs. Omnium enim Dominus est, & Pater, & Deus: & omnia sub ipso, & in ipso sunt. Nam sermo eius, qui est vndique perfectus, & opifex in fecunda natura puer (alias Spiritu) & genibili aqua fecundam fecit aquam. Sic ille. Chalcidius super Timæum autor est, Platonem, Poëtâsq; Spiritum nominasse animam mundi, quæ nos Spiritum sanctum dicimus. Plotinus in libro de tribus Imperatricibus subsistentijs, ut etiam citatur à Cyrillo, sic habet loquens de Spiritu sub nomine animæ: Accipe diuinitate diuinius hoc, nempe vicinitatem anima ad superius, post quod, & à quo est anima, quamuis vna sit res, quam demonstrauit Verbum. Imago quadam est mentis, sicut Verbum in prolatione verbi eius quod est in anima: ita & ipsa verbum est mentis, & omnis efficacia profundit vitam ad alterius subsistentiam: sicut ignis alius quidem est calor coexistens, & alius qui fouet. Hæcenus ille. Vide quomodo Plotinus ostendit, animam hanc vniuersalem à mente produci, eamq; vnam & eandem rem esse cum ipsa mente, cuius sit quædam quasi imago, ut verbum prolatum, nuntius, & imago mentis. & nota exemplum de calore, & de eo, qui inest igni, & de eo, qui funditur exterius. Ergo ad Platonis sententiam redeamus, in qua se per ænigma loqui pollicetur, ut constet eum maximis de rebus sermonem instituisse. Deinde pondera, Deum triplicis causæ habere rationem ad omnia. Ait enim primum, esse autorem omnium bonorum, quæ causa efficiens est, tum circa ipsum ea consistere, quæ causa moderatrix, & (ut dicitur) exemplaris est: tum deniq; gratia eius omnia exti-

Mercurius Trismegist⁹ quis ille. Suydas in sua histor. Trismegist⁹, id est, ter maximus curfic dictus iuxta Suidam. Sap. 1. Qualis sit sermo Dei. Rom. 11. & 1. Cor. 8.

Chalcidius. Spiritum sanctum Plato, & Poëtæ animam mundi vocauerunt. Plotin. Cyrill. vbi sup. à med. Anima imago mentis, ex Plotino. Ignis duplex calor ex eodem.

Deum triplicis causæ habere rationem ad omnia, ait Plato.

tisse,

Rom. 11.

Gen. 1.

Quid illud Platonis de Deo: Circa secundum secundam, scilicet causa, tertia circa tertium.

Vnde sumptis hoc testimonium videtur Platonis. Plotinus. Porphyrius.

II. locus. August. lib. 10. de ciuit. Dei, cap. 23. tom. 5.

Suydas in verbo Hermas.

tisse, quæ causa finalis est, sicq; à Philosophis vocatur, ut reliquæ priores causæ. Hæc omnia, quæ Plato tribuit Deo, Paulus quoq; Patri tribuit, cum ait: Ex quo omnia, in quo omnia, per quem omnia. Est enim Deus creator, & rector rerum creatarum, & finis. Dicere præterea Deum omnium bonorum autorem, ut ait Plato, nihil est aliud, quàm dicere Deum omnia condidisse. Omnia enim, quæ sunt, quatenus sunt, & existunt, bona etiam sunt, nam vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. Vocat autem Patrem, primum, tãquam caput, & principium diuinitatis, ex quo cætera personæ oriuntur, & à quo omnia creata initium existendi habere cœperunt. Quod verò subdit Plato, Secundum circa secunda, & tertium circa tertia existere; quia obscurum est, declarandum venit. Nam in primis Plato, more suo, & Græcorum, præpositiones, quæ nominibus præponi solent, postposuit, ut Romani, cum dicunt, quãobrem, quibus de causis, & Virgilius, Transtra per & remos, cum esset dicendum per transtra, & remos: & ob quã rem, & de quibus causis: ita Plato, cum dixit secundum circa secunda, & tertium circa tertia, exponendus est circa secundum secunda, circa tertium tertia, atq; ita idem erit orationis tenor: ut quem admodum dixerat, Circa omnium Regem, sic circa secundum, & circa tertium. Audiebat enim apud Chaldaeos, aut Aegyptios, & acceperat à Trismegisto, tres esse in summa diuinitate Reges, & secundum procedere à primo, tertium à secundo, ut Plotinus, ac Porphyrius interpretantur: quæ doctrina de tribus hypostasibus, siue de trino numine, confirmatur ex discipulis Platonis, Numenio, Amelio, & Proclo, maxime super Timeum, & ex Plotino in libro de tribus subsistentijs, & ex Porphyrio, quem citat Augustinus in lib. da ciuit. Dei. Secundo, citatur sententia Mercurij Trismegisti dicentis: Monas gignit monadem. & in se ipsam reflectit ardorem. id est, Pater generat filium, qui se inuicem amando, producant Spiritum sanctum: qui etiam ut superius vidimus ex Suyda, ait, De Deo fuit lumen intelligens ante lumen intelli-

gens: ponens duas lucas intelligentes in Deo, quarum vna est prior altera; quod non est aliud, quàm quod canit Ecclesia, Deum de Deo, lumen de lumine. Et ponit cum illis duabus personis tertiam Spiritum sancti, & nullam aliam creaturam Deo adfuisse: quia solus Deus in Trinitate personarum est æternus. Et ponit vnum lumen ante aliud, non tempore, sed origine: quia ex Patre est Filius, & non è cõuerso: & in hoc sensu dixit Christus, Pater maior me est. Tertio, citatur Aristoteles, qui i. lib. de cœlo ex sententia Pythagoricorum, Deum coli numero ternario affirmat, quasi Deus in Trinitate cõsistat. Damascius etiam Platonicus de Aegyptijs perhibet solitos appellare primum principium tenebras super omnem cognitionem, tenebras incognitas, ter istud acclamantes: quæ trina acclamatio tria illa principia respicit, quæ sunt, bonum, mens, & anima, seu spiritus, quemadmodum Angeli ter clamant: Sanctus, Sanctus, Sanctus. Quod autem Deum tenebras appellarint, non est alienum à Scriptura, quæ ait: Posuit tenebras latibulum suum. Et rursus, Lucē habitat inaccessibilem: & Deus semper se in caligine, & nube & Moyse, & filijs Israël ostendebat: quod aliud nõ erat, quàm ostendere, diuinã substantiam esse homini incognitam, ac minimè penetrabilem. Plutarchus refert, in Aegypto in templo Mineruæ, quæ est diuina Sapientia, filia summi Dei, fuisse hanc inscriptionem: Ego sum omne, quod fuit, quod est, quod futurum est: ve lum meum nemo mortalium hæcenus reuelauit. Quæ inscriptio in idem recidit cum eo, quod Mosi Dominus dixit: Ego sum, qui sum, & nomen meum Iehoua non indicauit eis. Vbi ostendit, se ab æternitate ambiente omne tempus fuisse, & declarat, nomen suum Iehoua descendere à verbo substantiuo haia, quod est, fuit. Vnde Græci vocant Deum τὸ ὄν, id est, ipsum esse. Subdit autem inscriptio illa: Quem ego fructum peperit, fuit Sol, vbi se Minerua prædicat Solis creatricem, quod idem est cum eo, quod Moyses ait: Dixit Deus: Fiat lux. Et rursus dixit: Fiant luminaria in firmamento cœli: quod cum eo conuenit, quod apud

Ioan. 14. III. locus. Aristot. tomo 2. Damascius Platonicus:

Isa. 6. Deum Philosophi cur tenebras appellarint. Psal. 17. Iob 22. I. Tim. 6. Exod. 19. & 20. ac sapè alibi. Plutarc.

Exod. 3.

Infrà 6.

Nomen Iehoua vnde descendat.

Gen. 1. Ibidem.

Salomo-

Ecclesiastici 24.

Salomonem dicit Sapia: Ego feci in caelis, ut oriretur lumen indeficiens. Dicitur autem Sol à Platone filius summi boni, & ab Homero dicitur proles Iouis in hymno de Sole Διὸς τίκτος.

III. locus. Serapis Aegyptiorum Dei, de Deo vero responsum.

Quartò, producuntur oracula mysterium Trinitatis aperte testantia. Nam consultus Serapis Aegyptiorum Deus, quis eo esset beator? respondit hoc disticho.

Πρώτα Θεὸς με ἐπαλάβη, καὶ πνεῦμα οὐρ-
αυτοῦ,
Σύμφυτα δὲ τρία, καὶ πάντα ἰσὺ ἐῖς ἴοντα.

Hoc est,
Principio Deus est, cum Sermo, & Spiritus istis

Additur; aqua haec sunt, & tendentia in unum.

Apollinis de vera religione sententia.

Apollo etiam rogatus de vera religione, de tribus numinibus diuinè pronuntiavit hoc oraculum sub Christi decessum, quod Latine ex Greco redditum, hic tantum apponam:

Ne me vnum supremum infelix ipse Sacerdos

Sciteris de sancto, ac diuino genitore,
Et sobole chara reb⁹ magni Induperatis,
Et statu, qui mundum adstrictum continet omnem,

Montes, tellures, fluuios, mare, tartara, & ignem,

Aeraq³ heri miserum iam me discedere ab istis

Coget, linquetur, quo ebeb^a oracula limē.

Ex quo oraculo habes, non tantum tres diuinas personas in diuinitate, sed etiam veram religionem in cultu illarum consistere, & Apollinem ipsum prophetare finem, atque cessationem suorum oraculorum. Quintò, argumentari possumus à rationibus, quarum multas superius produximus. Et in primis peti potest argumentum ab immitate diuinæ bonitatis, quæ est communicabilitatis (sic dixerim) infinitæ; quæ sanè cōmunicabilitas multitudinem personarum ponit, & includit. Deinde à summa beatitudine desumitur ratio. Nam cum summa felicitas sine societate nequeat consistere, si Deus est summè felix, & beatus, ut ab æterno est; ergo ab æterno aliarum personarum consortium habuit, quibus cum feliciter conuersaretur.

V. locus à rationibus. Prima ratio.

Tertia ratio sumi potest à natura charitatis, quæ cum summus sit, & perfectus amor, non ad se (ut docet Gregorius) sed ad alterum haberi potest. Aut ergo Deus ab æterno caruit eminentissima, & perfectissima virtute charitatis; aut si illam habuit, habebat & alias personas, quas ex charitate diligeret, & à quibus ex charitate diligeretur. Quartò, sumi potest ratio à natura generationis, quæ cum perfectio summa sit in creaturis, necessariò & in Deo prima causa inueniri debet. Omnis autem generatio (cum nihil generet se ipsum) distinctionem hypostaseon ponit, cum nihil simul possit esse genitum, & generans. Quintò, argumentum petitur à natura Dei in intellectu vigente, quæ cum sit purè intelligens, & incorporea, duos tantum producendi modos habet, alterum per viam naturalem intellectus alterum via voluntatis, & amoris: & ita duplex iste processus Trinitatem arguit personarum. Ultimo, quia aliàs non diceret Ioannes: Et mundus cum non cognouit: nam ponitur hic sermo accusans mundum, quòd quem potuerint, noluerint cognoscere. Sed breuibus nodus iste soluendus est. Et in primis ut certum, & exploratum constituendum est, nullos mundi philosophos, vel sapientes solis naturalibus viribus potuisse ad Trinitatem personarum in Deo statuendam assurgere: nam id & Scripturis ipsis repugnat, & rationi aduersatur, & Sanctorum Patrum sententijs. Nam in primis Christus Dominus ait, Pater manifestauit nomen tuum hominibus: & loquitur de nomine Patris; nam nomen Dei gentibus perinde atque Iudæis ignotum non erat. Notus, inquit Propheta, in Iudæa Deus; in Israel magnum nomen eius. Et rursus Christus: Nemo nouit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis nouit, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Nemo, inquit, id est, nullus homo ex viribus proprijs, vel ex se ipso: & Petro cōfidenti, quia esset Christus Filius Dei viui, respondit Christus: Beatus es Simon Bariona, quia caro, & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus, qui in caelis est, ille reuelauit tibi quòd Filius sit in diuinis, &

Secunda.

quod

Tertia.

Gregor. homil. 30. & 17. in Euangelia, tomo 2.

Quarta.

Quinta.

Sexta atque postrema. Trinitatis mysterium à quoquā non posse solo naturæ lumine apprehendi, multis ostenditur. Primus loc⁹, à Scripturis.

Ioan. 17.

Psal. 75.

Matth. 11.

Infrà 16.

quod

1. Cor. 2.

Prou. 30.

II. locus à rationibus. Heb. 11.

Ioan. 19.

Quemadmodum homo peruenire possit ad cognitionem Dei teste Aposto 10.

III. Locus à traditione Patrum. Amb. to. 2.

quod ego ipse ipsius Filius sim. Et Paulus: Loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quem nemo Principum huius seculi cognouit. Item Salomon: Quod nomen est eius, & quod nomen filij eius, si nosti? Multæ similes autoritates ex sacris literis produci possent, si expediret: verum ut breuitati consulamus, prædictis sumus contenti. Deinde idem rationibus euincitur. Nam in primis fides, est sperandarum substantia rerum, & argumentum non apparentium: si ergo Trinitatis mysterium naturalitate apprehendi potest, & conspici, quid erit in tota religione Christiana, quod ratione demonstrari, conspici, non possit? Deinde Iudæi Scripturarum lumine adiuti, communiter ad mysterium Trinitatis peruenire haud potuerunt, ex quo & in Christi sermone scandalizati sunt frequenter, & illum morte dignum iudicauerunt, quia Filium Dei se fecisset. Tertiò, quia homo naturaliter non potest peruenire ad Dei cognitionem, nisi per creaturas, ut per illas tanquam per effectus, ascendat ad causam, ut testatur Apostolus ad Rom. Cum ergo virtus creædi communis sit tribus personis ratione vnitatis essentia, & non ratione proprietatum, siue personarum, impossibile erit per creaturas apprehendere Trinitatem. Postremò, irridendus nos præbemus infidelibus, si eiusmodi rationibus permoti, mysterium tantum Trinitatis astruamus. Nam cum debiles sint, & infirmæ, putant nos super arenam ædificare, & arundineo fundamento niti in credendo, cum præstaret potentissimo Dei Verbo, & reuelatione Dei inniti. Est item à ratione alienum, ea ratione probare velle, quæ longè ipsam rationem antecedunt: & quemadmodum stultum est, rationalia, quæ sensum superant, sensu demonstrare velle: ita spiritualia, & diuina, quæ fide tantum apprehenduntur, rationis acie velle inuestigare. Sed ut se insubilia sensu dignoscantur, & intelligibilia ratione: ita credibilia fide tantum, & lumine reuelato sunt amplectenda. Idem etiam Patres docent. Ait enim Ambro-

fius libr. 1. de fide cap. 5. Mibi enim impossibile est, inquit, generationis scire secretum. Mens deficit, vox silet, non mea tantum, sed Angelorum: supra Potestates, supra Cherubim, supra Seraphim, supra omnem sensum est. Et infra: Nec solum in generatione sermo deficit, sed etiam in operibus Dei: scriptum est enim, Omnia opera eius in fide. Opera ergo eius in fide, generatio sine fide? Et discutimus quæ non videmus, qui iubemur credere magis, quàm discutere, quæ videmus. Bernard. lib. 5. de consideratione ad Eugenium, Dicamus itaq³, tres, inquit, sed non ad præiudicium vnitatis. Dicamus vnum, sed non ad confusionem Trinitatis. Neque enim nomina vacua sunt, nec absque significantiâ, cassæ voces, Sabellianum hoc. Querit quis, quomodo illud, quod Catholicum esse dicimus, possit esse? Sufficit ei tenere sic esse. Atque hoc non ratione perspicuum, nec tamen opinioni ambiguum, sed fidei persuasum. Sacramentum hoc magnum est, & quidem venerandum, non scrutandum. Quomodo pluralitas in vnitatem, & hac vnitatem, aut ipsa in pluralitate? Scrutari hoc, temeritas est: credere, pietas est; nosse, vita, & vitam aeterna est. Augustinus lib. 1. de Trinitate. c. 3. & 4. Nec pigebit me, inquit, scicubi hæsitò, querere, nec pudebit, scicubi erratur, nec laboriosius aliquid quaeritur, nec fructuosius aliquid inuenitur. Et Hilarius lib. de vnitatem Patris, & Filij, loquens de hoc mysterio: Sine dolore, inquit, à me audier, ignoro, ego nescio, non requiro. Consolabor me tamen: Archangeli nesciunt, Angeli non audierunt, Propheta non sensit, Apostolus interrogauit, Filius ipse non edidit: cesserit dolor querellarum. Hæc Hilarius: & hætenus ex Latinis Patribus. Ex Græcis verò Euagrius libro monacho, ut refert Socrates lib. 6. histor. Tripar. c. 21. Omnis, inquit, propositio, aut genus habet, quod prædicatur, aut speciem, aut differentiam, aut proprium, aut accidens, aut ex his compositam orationem. Sed nihil in sancta Trinitate horum, quæ dicta sunt, poterit comprehendit: igitur quod ineffabile est, ratione silentij adoretur. Cyrillus lib. 1. Theol. cap. 6. initio: Diuina generationis ergo

Idem.

Psal. 32.

B. Bern.

Ephes. 5. Ioan. 17.

Aug. tom. 3. ter medium circiter, & init.

B. Hilari.

Euagrius.

Socrates.

Cyrl. to. 2. init.

modus intellectum humanum excedit, nec legibus hominū subiacet, sed tantum humana natura à diuina superatur. Didymus lib. 2. de Spiritu sancto ait: Nullū Verbum potest Trinitati coaptari; & eius significare substantiam. Sed omne, quod loquimur κατὰ ἔξουσίαν, id est, ab usue est, & de incorporalibus cunctis, & maxime cum de Trinitate loquimur. Greg. Nazian. orat. 17. Sufficit mihi audire, quod filius, quod ex Patre, & quod hic sit Pater ille verus, filius, & nihil in his curiose scrutor, ne in vocibus, quæ penitus omnem elocutionem superat humanā, mihi accidat, quod visui cum in radios dirigitur solares. Quantum enim quis plus, & diligentius videre voluerit, tanto magis sensus leditur, &c. Basil. in orat. contra dicentes tres Deos nos colere, Credis, quod genitus est, ne queras, quomodo. Si enim licet querere, ingenitus quomodo est ingenitus, licet etiā querere, genitus quomodo genitus est. Si autem relinquis questionem ingenti, quomodo ingenitus est; neque genitus relinquit querere, quomodo genitus est, ne queras, quæ inueniri non possunt quomodo enim inuenies? Si enim quæris, à quo discere potes? à terra? non substituerat: à mari? nondum erat liquidum à caelo? non erat eleuatum: à Sole, Luna, & astris? nondum creata erant: at à seculis? ante secula unigenitus. Ne in terrores ea, quæ non semper sunt, de semper existenti. Atha. lib. de varijs quæst. q. 1. Sed est, inquit, inessibile, atq; inexponibile sanctæ Trinitatis mysterium, at tu ne dixeris, qualiter est? Est enim super omne quale: neque dixeris, quomodo? Est enim super omnes modos diuinus mundus, non etiam dixeris, quæ ratione? nam supra rationem est diuina ratio. Dion. Areop. de diu. nomi. c. 2. p. 1. Quod primordialis, & fontana sit deitas, Pater, Filius verò, & Spiritus sanctus fecunda deitatis (si fas est dicere) germina plantata diuinitus, & veluti flores, ac super substantialia lumina à scripturis sanctis accipimus. Quo nam verò modo ista sint, nec eloqui, nec intelligere possumus. Martial. epistol. 1. ad Burdegal. c. 10. Sola Trinitas in diuinitate vnitate seipsam nouit, & hætenus quidem de Patribus sit dictum.

Didy. to. 9. operū D. Hieron.

Greg. Naz. ora. de stat. & dogmate episcoporum prope fin.

Basil. tom. 1.

Athan. tom. vlt.

Dion. Areo.

B. Martial.

Ad argumenta ergo in oppositum, respondendum est, Platonem, si aliquid boni, aut veri dixit circa mysterium Trinitatis, id totum ab Ægyptijs, apud quos versatus est, & maxime à Mercurio Trismegisto accepisse: sed ipse quæ dixit, non est assecutus, quia nulla ratio naturalis id in dicare poterat, nimirum vt vna natura numero sit communis tribus personis re inter se distinctis. Vnde, vt refert Macrobius in somno Scipionis, Platonici ponebant, à summo Deo, nullo medio effluere Verbum, in quo erant omnes rationes creaturarum, & ideæ: & licet cognouerint per illud omnia condita esse, & consistere, nō tamen, quod Deus esset vnus essentia cū Patre. Ex quo & secundū Deum appellabant. Platonici igitur personarū Trinitatem non nouerunt in eo sensu, in quo à fidelibus creditur quod pater ex eo, quod tres Deos constituebant. Deinde quia ex illis orti sunt Origenistæ, & Arriani, qui diuersas essentias constituebant in tribus personis. Tertio, si quid bene circa hoc mysterium dixerunt, vel ex sacris voluminibus suffurati sunt, vt Amelius, qui citat Ioannis verba: In principio erat Verbum, &c. vel quæ à nostris acceperunt, non rectè intelligentes, suis mendacijs macularunt, vt refert Eusebius Cæsar lib. 2. de præp. Euāg. & Aug. citans verba Porphyrij de tribus hypostasibus, siue de tribus principijs, afferit de Spiritu sancto, aut nihil, aut non omnino aliquid apertè dixisse: & reprehendit, quod postponat animā intellectui paterno, & ab eo solo oriri dicat, cum fides doceat non tantum ex Patre, sed etiam ex Filio procedere. Deinde per Spiritum sanctum intelligebant vim quæ dā diuinitatum mundum conseruantem, illiq; vitam dantem, sicut per mentē mundi opificem; intelligebant vim creatricem, quæ mūdum, tanquā Dei præfectus regeret, & administraret. Quod ergo in libris Platoniorum legerit August. vel mysterium Trinitatis, vel principium hoc Ioannis Euangelistæ, verū esse potest: nā quod ad verba, & extrinsecam faciē attinet,

Diluuntur rationes propositæ.

Macrobi.

Ioan. 15. Quid Plato, alijq; Philosophi per Spiritum sanctum mundi opificem intellexisse videantur.

idem

Mercurius quare dicitur Termaximus.

Quid illud eiusdē: Monas gignit monadē, & in seipsam reflectit ardorem.

Ternarius numerus quare perfectus sit.

Quare Apollini, & serapi extorserit veræ diuinitatis oracula.

Lac. 4.

Rationū oppositarū solatio, eadēq; quid conferant.

Isai. 7. iuxta 70.

idem, quod nos, dicere poterant, sed non quantum ad intelligentiam nostram. Ad secundum de Mercurio Trismegisto, dici potest, illum ex significatione diuina accepisse illud oraculū in intellectu Catholico. Ter autem maximus dicitur, propter eminentiam, ac magnitudinem sapientiæ et si alij dicant, maximum fuisse Philosophum, maximum Regem, & maximum Sacerdotem. Sententia verò illa, Monas gignit monadē, & in seipsam reflectit ardorem, in hūc sensum accipi potest: quod Deus, qui vnus est, vniciū tantū mundum condidit, & non ob aliud, quā ob suum ipsius singularem amorem quo ardet seipsam. At illud Aristoteles de numero ternatio, quo Deum colendum tradit, deq; illa trina Ægyptiorum acclamatione: nihil euincere dicimus, & tantum probabilia esse indicia Trinitatis, non autē argumenta euidenter illam demonstrantia. Numerus autem ternarius ob id perfectus esse dicitur, quod constet principio, medio, & fine nūæ inter se æqualia sunt. Ad quartū de oraculis, vel serapidis Ægyptiorum Dei, vel Apollinis Delphici: dicendum est, ab illis inuitis, & à Deo ipso coactis, eiusmodi verissima oracula prodisse, quanquā vt plurimum vulgus non caperet, quemadmodum etiam populus Iudæus Prophetarum de mysterio Trinitatis oracula communiter non intelligebat. Et quomodo in Euangelio Dæmonia clamabant, & testabantur, Iesum esse sanctū, esse Christū, & esse Filiū Dei: ita nō mirū est, si Apollo coactus, tale perhibuerit testimonium veritati. Ad rationes verò in contrarium factas, atq; à natura petitas, in genere respondemus, illas quidē probabiles esse, & alicuius momenti postfidē de hoc mysterio acceptā, maximeq; vtilis esse Christianis ad hoc, vt per illas velut manuducantur ad intelligendū, quod credunt, quia, vt inquit propheta, Nisi credideritis, non intelligetis. Seruiunt etiam Doctoribus eiusmodi rationes, tū ad explicandum, & magis declarandū rudibus, & imperitis hoc mysterium, tū ad occurrendum hære-

ticis, & Sophistæ Dæmoni de hoc mysterio tentanti. Nam per eiusmodi rationes euincitur, nihil rectæ rationi contrarium nos sentire, per hoc quod credimus multitudinem personarū in vnitate diuinæ naturæ consistere, ante susceptā vero fidem, rationes illæ nihil demonstrant, neq; proteruos conuincunt, etenim si tales essent, minimè tot hæretici insurrexissent, tot modis in hoc mysterium insanientes: neq; mendacium tectum cōtra manifestam, ac demonstratā veritatē quicquam valuissent. Primū ergo argumentū à bonitate Dei infinita desumptum, quod se debeat infinite cōmunicare, dissoluitur, dicendo, satis se diuinā bonitatē, & infinito modo communicasse in creatione & tantū, quantū creatura capere poterat: creatura autem non est capax infinitatis. Secundū argumentum de beatitudine & felicitate, quæ homini solitario haud cōtingit: soluitur, in creatura locū habere, quæ quia finita est, eget cōsortio. Deus autē, quia perfectissimus est, & infinitus, seipso contentus est, & beatus. Tertiu de virtute charitatis, dissoluitur, dicendo cum Aristotele, quod amabilia, quæ sunt ad alios, veniunt ex amicabilibus, quæ sunt ad seipsum, & Propter quod vnūquodq; tale, & illud magis. Si ergo alios diligo amore charitatis, siue amicitia, possū & meipsum eodē amore diligere propter amicū. Quartum argumentum, quod generatio sit perfectio, destruitur, dicendo esse perfectionem in corruptibilibus, quæ nequeūt perpetuò permanere, secus in perpetuis, vt in Angelis, qui ex seipsis alios non generant. Vel dicendū est, quod vt in Sole nō est generatio formalis, ac propria, sed virtualis, vt dicūt Philosophi: ita in Deo est generatio eminenter quatenus omnibus rebus causa est, vt gignere possit, non autem formaliter (vt sic dicam) ac propriè. Quintū argumentum, quod in nobis est processus Verbi ab intellectu, & amoris ab utroq; & eget intellectu verbo perfecti, & voluntas amore, secus est in Deo, in quo idē est essentia, potestas, & actio dissoluitur dicendo, hoc esse verum

Ad argumentare responsio.

Quantum se Deus, & quo modo creaturis cōmunicauerit.

Quod dicitur, perfectā felicitatem homini solitario non cōtingere, vbi locū habeat. Aristotelis dux regulæ topicæ. Arist. lib. 8. & 9. Ethic. Idem lib. 1. Poster. text. & cōm. 15. Generatio in quibus perfectio sit.

In Deo quatenus sit generatio.

Cur sit in nobis verbi ab intellectu, & amoris ab vtroque processus.

Ioan. 1. Rom. 1. Gentes cur reprehensæ quod minime in lucem Christi crediderint, Deumque cognouerint.

in nobis, quia differunt essentia, potentia, & actio, qui actus est purus, beatissimus, ac per se sufficiens sine adminiculo aliorum. Istæ igitur rationes fideles quidem consolantur, & confirmant, incredulos autem siue paganos, siue Indæos non premunt, neque reuincunt, apertè tamen illis ostendunt in fide nostra nihil cum ratione differentiens, aut absurdum, aut impossibile contineri. Ad vltimam rationem, nempe quod accusentur Gentes ab Euangelista, quod noluerint cognoscere, quæ poterat alioqui cognoscere: & ab Apostolo dicente, Qui cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt, &c. Respondetur intelligendum esse, Deum illos non glorificasse, vel non cognouisse, non quod ex suis viribus, vel ex natura sua potuerint vel cognoscere, vel glorificare, sed ex Dei gratia, & auxilio, quod paratus erat non ponenti obicem dare. Vnde Anselmus decla-

rans illud: Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis, Deus enim illis manifestauit, ait: Id est, non solum naturalis ratio profuit, sed Deus quotidie adiuit, ne sola natura sufficere videretur. Hæc ille. Et hætenus de tota quæstione, an cognosci lumine naturali potuerit mysterium Trinitatis. Qui ergo ex Gentilibus, vel ex Iudæis hoc mysterium cognouerunt, illi appellatione mundi non veniunt: nam eiusmodi sunt speculatores, atque amatores mundi, filij huius seculi, de quibus ait Christus: Vos de deorsum estis, ego non sum de hoc mundo. Alij vero sunt filij Dei, & filij alterius seculi, mundi amicitiam respicientes, & ad illam cœlestem hæreditatem aspirantes, quæ sperant se consecuturos, præstante Domino nostro Iesu Christo, cui cum Patre, & Spiritu sancto, sit omnis honor, gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

B. Ansel. in epist. ad Roman. cap. 1. circa med.

Non mundi hæc appellatione qui veniant. Ioan. 8. Luc. 20. Matth. 25. Rom. 8. Gal. 4.

TRACTATUS XXIII.

Quo exponuntur illa verba: In propria venit, & sui eum non receperunt.

Verus Euangelista exaggerat ignorantiam, quæ mundus de verbo habuit. Quod enim ante Incarnationem Deus cerni non posset, non quidem ex se, sed ob nostrum defectum, & oculorum mentis nostre debilitatem atque impotentiam, tolerabile videri potest, & excusatione dignum: maxime cum in lege naturæ homines adminiculo figurarum legis, & umbrarum essent destituti: in lege verò Moyse, cum per illas umbras, & figuras, non apertè, sed absconditè, & latenter illuminaret, mirum non est, si à mundo non cognosceretur: verum iam illud lacrymis, æstiferum dignum, quod nube humanitatis reclusum, & ad palpandum se ab omnibus facilem præbens, & quatenus homo est, comprehensibilis factus à mundo non fuerit cognitus: ita ut ipse

Heb. 10. & 1. Cor. 10.

Deus per incarnationem in mundum sensibilem venerit, illique mirificè illuxerit: nec tamè fide apprehensus, & agnitus fuerit. Sententia hæc duplicem sensum potest accipere, alterum quidem, ut intelligatur per Propria, totus hic mundus, & per suos, omnes homines quemadmodum exponunt Rupertus Tuitiensis: & Euthymius, cuius verba hæc sunt: Nam sua mundus est, nempe factura ipsius sui quoque sunt homines, ut pote etiam opera ipsius, & itaquam ad ipsius imaginem formati. Venit igitur in eos, siue ad eos, tanquam homo, siquidem tanquam Deus in mundo erat. B. Leontius ita exponit: Propria, vel Iudæos dicit, vel omnes homines, tanquam ab ipso conditos. Vnde infert: Quotquot autem receperunt eum, quod non solum de Iudæis verificatur, sed etiam de Gentilibus. Hæc ille. Porro natura humana, ad quam

In propria Christum venisse, quid sit I. sensus. Rupert. Tuitien. in cap. Ioan. 1. li. 1. Euthy. ibid. Gen. 1. & seq. Ibidem. B. Leontius

venisse

Natura humana verbi propria quibus de causis. Gen. 2.

venisse describit, propria dicitur Verbi, tum ratione, & iure creationis, nam creato homine dicitur, Deus quicunq; se ab omni opere, quasi excellens aliquis pictor pulchra quadam pictura à se confecta, in qua omnes numeros, & colores artis collocauerit in illa perfecta absolutaque, sibi complacens, nolite amplius depingere. Tum etiam iure conseruationis, namperpetuo Deus benedictus nos mille miserijs, atque periculis expositos, ab animæ, corporisque contrarijs, & maxime à nobismetipsis, & proximis, atque à dæmonibus intus, & extra, per se, & omnes creaturas subueniens, mirabiliter conseruat. Tum tertio ratione gubernationis, per quæ singulari prouidentia legem dedit, & nos tam infirmos, ac imperfectos ad tantam altam gloriæ finem subsidijs opportunis accommodatisque, possidendum disposuit. Tum quarto, iure redemptionis, cuius beneficio ad esse gratiæ vocati, & in illo conseruati, gubernatique ad esse cœlestis gloriæ promouemur. Tum quinto, iure fauoris singularis ad homines ostensum ac declaratum: nam cum omnem creaturam ad famulatum sibi impendendum ad nutumque, in omnibus ei seruiendum, condiderit, hominem tamè propinquius, ac propter se condidit: ideoque suos facit vicarios in sacramentis constituendis, & administrandis, quod non habent Angeli, neque animalia vniuersa. Postremo, iure affinitatis ac propinquitatis homo dicitur proprius Dei: nam ex sua bonitate ad nostram vilitatem (infra Angelos) assumptam, demitti voluit. Vnde homo propria Dei possessio dicitur, nam in eapulus delectatur: Delicia mea, inquit, esse cum filijs hominum: id est, cum rusticis & infirmis, Deumque minime curatibus, nobilioribus, sepeque se collaudatibus Angelis quodammodo relictis subdit: Venit, intellige venisse post tot, ac tanta desideria iustorum, ex quo & desideratus cunctis gentibus dicitur: post tot etiam vaticinia à Prophetis ac Sibyllis de eius aduentu edita. Venit etiam suapte sponte & voluntate: nullus enim promereri potuit hunc aduentum. Vnde prima eius promissio post peccatum ad Adam facta est. Venit in tempore suo, nimirum compleris hebdomadi-

Homnibus solis, & non Angelismunera concessa.

Psal. 8. Heb. 2.

Prou. 8.

Iob. 38.

Quomodo venerit Christus. Aggæ. 2. & Gen. 49. Matth. 13. Gen. 12. & sepe infra.

bus Danielis, & ablato sceptro de tribu Iuda. Venit non motu loci ad eum, vbi prius non erat locum, nam vbi locorum non erat ille, qui cœlum & terram implet? Sed per assumptam humanitatem, & nouo modo incipiendo esse inter nos, non relicto antiquo, quo est in cœlis, siue in sinu Patris. Et sui, nempe homines tot viribus, & modis, ac rationibus suis & ad tanta bona dilecti familiares, & natura cognati, à quibus vel maiori iniuria repellitur, vel maiori cum honore recipitur, eum non receperunt. Cuius Græcè λόγος, sit masculini generis, propterea interpretes hoc respicientes, dixit, eum nam si ad vocem Latinam verbi spectasset, id, vel, illud, dixisset. Dicit autem, non receperunt, id est, non iterum acceperunt, quem primum in Adam acceperant, & peccato primi pariter omnes homines perdidit. Tunc autem cum in primo pacto (peccato non existente) Christus ad nos sine vlla cruce sua, & absque vlla prorsus à nobis crucis nostræ deportatione veniebat, eum libenter acceperunt, & tamè peccato suo, ut diximus, eatenus perdidit, quatenus, ne veniret, promeruerunt. Nunc verò cum ad nos veniret Christus non sine cruce sua, & nobis in clamando: si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me, plurimi eum respiciunt, recipiunt pauci, cum stultorum infinitus sit numerus. Prædicant, inquit, Apostolus, Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. Nunc verò nouelli hæretici fingunt Christum eum propria tantum cruce ad nos venisse, in quem libenter peccatorum suorum onera, & labores reiciunt, nullam in portanda cruce communionem cum eo habere volentes. Et cum Petrus carnis affectu quodammodo Christo dixerit: Domine propitius esto tibi, & absit à te Domine, non erit tibi hoc: Lutherani alio affectu magis (ut ita dicam) carnali dicunt, Domine, propitius esto nobis, & non erit nobis hoc. Sed aduertat miserum, quid ipse Christus responderit, Vade post me Satana, & sequere me: quæ admodum Cyrenæus in portanda cruce Christum sequebatur. Deinde, hæc littera habet alterum sensum satis illustrè, & verbis conuenientem, quæ solum attingunt

Dan. 9. & 12. Gen. 49. & Matth. 2. Hiere. 15. 3. Reg. 8. Ioan. 1. Qui nam sui, qui Christum in propria venientem non receperunt.

Matth. 16. Eccles. 1. 1. Cor. 1.

Lutherant quod minime Christum recipiant. vnde constet.

Matth. 16.

Ibidem. Infra 27.

Alter sensus.

B. Cyri. lib. 1. in Ioan. c. 12. to. 1. in init.
 B. Chry. ho. 9. in Ioan. to. 3. in prin.
 B. Aug. tra. 2. in Ioan. a med. tom. 9.
 Leontius Episcop. ibid. Euthym. ubi supra.
 Rupertus. Deut. 32.
 B. Dion. f. Populum Hebraeoru cur populus Dei eiusq; hereditaria dicitur possessio I. ratio.
 Deut. 9.
 Num. 13.
 Psal. 38.
 Act. 7.
 II. ratio. Exo. 31. & 34.
 Psal. 147.

Cyrellus, atque Chrysostronus, priorē verō sensum, & istum Augustinus, & Leontius, Euthymius, ac Rupertus. In propria, inquit, venit, hoc est ad populum Israëliticum, qui præter alias omnes rationes superiore in sensu enumeratas, erat propria Dei possessio. Vnde Exod. 19. in init. dicitur: *Si ergo audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis, mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta.* Moyses in canticō ait: *Pars autem Domini, populus eius: Iacob funiculus hereditatis eius.* Et ut diuus Dionysius adnotauit, sacra eloquia, ipsum Hebraeoru populū, Dei hereditariū vocat. Erat autē propria Dei, & Verbi possessio populus ille multis de causis. Primò quidem, quia terra sua erat, quam illis donauit. Nam brachio Dei extento eductus ille populus fuit de Ægypto, & ductus per desertum, viresq; ad superandos hostes ei date, quod Scriptura explicat populum illum non promeruisse, sed Dei gratia obtinuisse. *Ne dicas, inquit, in corde tuo cū deleuerit eos Dominus Deus tuus in conspectu tuo, propter iustitiam meam introduxit me Dominus, vt terram hanc possiderem, cūm propter impietates suas ista deleta sint nationes.* Rursum, explicatores à populo illo ad explorandam illam terrā missi, reuersi, dicebant: *Vidimus monstra quadā filiorum Enac de genere Giganteo, quibus cōparati, quasi locusta videbamur.* Ideo dixit Dominus, *Terra est mea, vt agnoscerent Israëlitæ, se aduenas, & peregrinos esse, ac veluti cultores sub certo censu persoluendo, terræ alienæ, & verè dicerent cum Dauide, Aduena ego sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei;* atque ita assuescerent ad paupertatē Euangelicam, & ad vera bona & spiritalia speranda. Quare Abraham eorū progenitor, nec passum pedis in terra possedit, vt concionatus est diuus Stephanus. Secundò, dicitur propria possessio, quia ipse legē illis dedit per seipsum, illamq; digito suo scripsit. Ex quo illavox gratulabunda: *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit, &c.* Et Baruch. c.

3. in fin. Prophetans de Christo ait: *Hic est Deus noster, & non estimabitur alius aduersus eum. Hic adiuuenit omnem viā disciplina, & tradidit illā Iacob puero suo, & Israel dilecto suo.* Post-hac in terris visus est, & cū hominibus conuersatus est. Non solū autem tradidit illis legem, verum etiam indubijs, ad eam spectantibus, ipse respondebat tū per Moysen, tūm per Sacerdotes, tūm per Prophetas. Tertio, gens illa peculiariter à Deo erat, *Multiplicabo, inquit, semen tuum, sicut stellas cœli, & velut arenam, quæ est in littore maris.* Quoniam ille populus de sterilibus, & impotentibus fœminis, nempe de Sara, Rebecca, Rachele, virtute nō naturali, sed collata diuinitus natus est: & quanto magis Ægyptij opprimebant, & angariabant, tanto magis populus ille crescebat, atq; multiplicabatur, ita vt à captiuitate liberatus, & in libertatē assertus, ad regnū euectus sit. Quartò, fuit Deus eius populi Rex, illū populū protegens, & in arce Philistheos prosternebat, interficiebatq;: obfessam etiam ciuitatē Hierusalem, per Angelū defēdit, atq; tādū Regis munus apud eos exercuit, donec tempore Samuelis repudiatu est, & rogatu populū, institutus est Saul, & creatus Rex. Fuit etiam eius populi episcopus, dans templum, cuius ipse fuit autor, inspirando Salomoni illius fabricandi modū, & rationem, atq; Dauidi tot ex hostibus donando victorias: ex quo auri, argentiq; vis infinita prope modum ad templi ornamentum, atque expensas collata est. Docuit etiā cultū, ceremonias, atq; sacrificia, quo tot inter populos idololatrias notus esset in Iudæa Deus, & in Israel magnū nomen eius. Quintò, dedit illi populo Angelos, qui regerent, & custodirēt, Prophetas, & sapientes, qui cū docerent, & instruerēt, atq; cum opus esset, de violata lege coarguerent. Postremò, voluit Verbū homo fieri, & carnē ex Iudæis assumere, ac fieri minister circuncisionis, illis verbū Dei, atq; miracula ministrādo. Hinc eius illa vox: *Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel.* Fecit etiā ex ipsis Iudæis Principes, &

III. ratio.
 Supra 11.
 Infra 29.
 Infra 30.
 Exod. 1. Reg. 10.
 Quarta.
 4. Reg. 19.
 1. Reg. 5.
 Infra 10.
 3. Reg. 6. & seq.
 1. Paral. 28 & 29. pertotum.
 Psal. 75.
 V. ratio.
 VI. ac postrema.
 Ioan. 1.
 Heb. 2.
 Matth. 15.

Mar. 3.
 Psal. 18 & Psal. 44.
 Rom. 11.
 Ioan. 15.
 Ibidem.
 Matth. 15.
 Luc. 1. & Matt. 11. & Malach. 3. Exod. 4. Psal. 117. & Mat. 21. & sepelias.
 Psal. 54.
 Ioan. 8.
 Luc. 42.
 Supra 4. & 2.
 Mar. 6. & alijs.
 Matt. 9. & Luc. 7. & Ioan. 11. Luc. 4. Infra 15. & Matth. 15. Psal. 117. & Mat. 21. Ioan. 15. Cant. 1.

Apostolos super omnē terrā, vt eorū ministerio, & opera sibi Gentes, vt oliuæ oleastrum, insererentur. Sed ipsi, quia ingrati, non præcellunt Gentibus, tametsi primū illis prædicatum fuerit, & Matthæi Euangeliū ipsis scripto traditū: *In propria ergo venit, vt homo, vt Messias signis, & doctrina, quod verus esset Christus illis promissus, conuincantibus: vnde dixit, Si nō venissem, & locutus fuisset eis, &c. & rursum: Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit, peccatū non haberent.* Venit etiam congruo tempore, & non nisi præcurso præmissio, qui de eo annūtiaret, & sicut ipse dixit, *Nō sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel.* Et sui, nēpe contribules, & cognati secundū carnē, quiq; eos nomine primogeniti honoraterat, dicens: *Filius meus primogenitus Israel.* Sui etiā, maximè vicarij, Pastores, Reges, Pharisei Sacerdotes, & ædificantes, quorū erat, populo, panem Scripturarum frangere, & ædificare eos super fundamentō suo vero. Sui etiā, à quibus cū maiori dedecore, iniuria, & contumelia nō solū non est receptus verū etiā repulsam opprobrijs plenissimam passus. Hinc propheta dixit, *Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utiq;.* Et si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset: *abscondissem me forsitā ab eo. Tu vero homo vnanimis, dux meus, & notus meus, &c.* quod etsi ad literā de Iuda proditore dicatur, nō minus tamen de populo illo Iudæo in illo proditore quasi in typo repræsentato, accipi potest: & Christus dixit, *Ego honorifico Patrem meum, & vos* (quorū intererat, me summis honoribus acciperent) *inhonorastis me. Eum non receperunt, eū in quā, mitem, gratiosum, potentē opere, & sermone, beneficientē infirmis, mortuos suscitantē, legem interpretantē, & deniq; perditas oues ita saluare quærentē: Non receperunt, Minus dicit, & plus significat: quia nō solū receptus non est, verū etiam reprobarus: Lapidem, inquit, quæ reprobauerunt adificantes, hic factus est in caput anguli: odio habitus est, sicut & ipse dixit: *Odio habuerunt me gratis: impugnatu est: Filij, inquit, matris meæ pu-**

gnauerunt contra me, plagis in corpus eius inflatis, acceptus est, His, inquit, plagatus sum in domo eorum, qui diligebant me: denique interfectus est ab agricolis, dicentibus: *Venite, hic est haeres, occidamus eū, & habebimus hereditatē.* Cū tamen Christus tot nūcios præmississet, & maximè præcursorem Ioannē, quo facile posset agnosci. Sed quæ admodum Ioannis testimonium non acceperunt, ita nec Christū. Cū autem dicitur, *Eum non receperunt,* intellige de maiori parte, ac præcipuè maiores, & ædificantes, quorū erat, populū ad Christum adducere. Vnde subdit: *Quotquot autem receperunt eum, &c.* Et Paul. ad Roman. *Quid ergo quod quærebat Israel, hoc non est consecutus? Electio autem cōsecuta est: id est, quidā ex illis à Deo electi fide ad Christum peruenerunt. Quod si quæras, quid fuerit in causa, cur Messia expectatum, & desideratū, nō receperint? Respondebo, Euangeliū causam explicuisse, nēpe amorem rerū temporalium maximū, & temporalia perdendi timorē. Dixerunt namq; Iudæi: *Si dimittimus eum sic omnes credent in eū: & venient Romani, & tollent locū nostrū, & gentem.* Offendebat etiā eos tanta Christi humilitas, & paupertas, & summa eos reprehendendi, & viuum tangendi, atq; idola eorū destruendi libertas, cū tamē alioqui assueti essent expectare, & Messiam secundū carnē agnoscere, hoc est, carnī propitiū, diuitem, potentē, de hostibus Iudæorū pœnas sumētē, & de illis triumphantē, populū autem Iudæum exaltantē, atq; ad temporales eum dignitates promouentem. Quia verò Christum non receperunt, neq; cōmunicare cum illo voluerūt, ex cœcati sunt, pulsa luce, & excommunicati in æternum: expulsi de Hierusalē, & de templo. Et quia reprobarunt Christū, à primogenitura, quā possidebant, repulsi sunt, vt pulchrè figuratur in Ismaële de domo pulso, quod hic persequeretur Isaac, & in Esau, vendente primogenituram fratri suo Iacob propter decōtionem lentis ruffam, qui ob id reprobus est, nec inuenit locū pœnitentiæ, quāquam cum lacry-*

Zach. 13.
 Matth. 21.
 Luc. 1. & alibi.
 Ioan. 3.
 Rom. 11.
 Quare Iudæi quem desiderabant, & expectabant Messia recipere noluerunt.
 Ioan. 11.
 Quare Iudæi Messiam expectauerunt.
 Luc. 11.
 Vnde Iudæi cœcitate incurrerunt.
 Gen. 21.
 Infra 25.
 Iudæi in Ismaele, & Esau apte designantur.
 Gen. 25. & Heb. 10.

Matth. 21.

Osee 1. iux-
ta 70. &
Rom. 9.
Deu. 28.
Ibidem.

Quod Eccle-
sia ex Genti-
bus magis
propria Chri-
sti possessio
fit quā olim
fuerit Israel,
probat. Psal. 118.
Ioan. 3. &
Tit. 3.
Ephes. 5. &
Heb. 9.
Ioan. 6.
Zach. 9. &
Matth. 21.
Ioan. 10.
1. Pet. 2.
Matt. 6. &
Apoc. 1. &
20.
Luc. 1.
Christiant
Christū qui
non recipiāt

Matth. 21.

Rom. 11.

Matth. 15.
Ibidem.

Cōparatio.

mis & oratione quesierit illam. Idem & Iudæis accidit, quorum dignitates, & prerogatiuæ omnes ad gentes trāsierunt. Nā ablatum est eis regnum Dei (hoc est, Messias ipse, eius fides, eius Scripturæ) & datum est genti facienti fructum eius, & per Prophetā ait, *Vocabo non plebē meam, plebē meā, & non dilectam, dilectam, & non misericordiam consecutam, misericordiā consecutā.* Merito ergo ille populus, qui erat in caput, factus est in caudam: & qui Deo gratus, & amicus erat, odio post Christum habetur ab omnibus nationibus: & qui Christum de domo sua expulit, non solū domo sua expoliatus est, sed etiam à cunctis gentibus cum ignominia à cohabitatione cum eis expellitur. Nunc autem Ecclesia Dei magis propria Christo possessio est, quā olim fuerit Israël: illi siquidē maiora contulit ornāmēta, ac priuilegia, donauit ei terrā uiuentiū, legē Euāgelij immaculatā, per baptismum à Christi sanguine regenerationē, vim mundandi habentē: contulit illi panē uiuum ad alimentū: venit ipse Rex, & pastor, & episcopus animarū nostrarū qui ex se facit omnes reges spirituales, & Sacerdotes: ministrat nobis tū perse, tū per Apostolos, & Sacerdotes, tū per omnes creaturas, quæ ad salutem necessaria sunt: explicauit nobis viscera misericordiæ suæ immensæ: ostēdit infinitos sui amoris thesaurus, & tamen multi sunt, qui nō modo, tūm non recipiunt, uerum etiam in seipsis, & in alijs occidunt, despiciēdo Ecclesiam, Sacerdotes eius dedecorando, Salutaribus Angelorum affatibus nō acquiescendo; à Sacramentorum perceptione nō secus, quā à veneno abstinendo. Quāobrem timendum est, ne malos male perdat, & vineam suā locet alijs agricolis, qui reddant eis fructū in tempore suo. Si enim Deus Iudæis, rasquā naturalibus ramis non pepercit, neq; externis gentibus parceret. Certumq; est quōd cum eū nos non receperimus, nec ipse apud tribunal astātes recipiet, etiāsi clamemus, *Domine Domine aperi nobis*: quia clausa erit ianua, & dicet, *Amen dico uobis, nescio uos.* Nam sarge, obsecro, Principē ali-

quem diuitem, magnis sumptibus, & labore pulchrā aliquam domū auro, gēmisq; pretiosis, atq; varijs picturis ornatam construxisse, in quam se oblationis causa recipiat, illam tamen seruis custodiendam tradidisse, ad quā eū rediret, à seruis proditoribus non solū non exciperetur, uerū etiam iniurijs, ac manibus uolētis repelleretur, clausoq; domus ostio, per fenestras impura quæq; ac sordida in eū proijcerent, quas (quæro) pœnas dare deberent eiusmodi ingrati serui, ac scelerati? Ad hunc sanē modū, si sapias, cogitare debes. Christus enim Princeps Principū animā tuam, & corpus sanguinis sui pretio redemit, & facta sunt mēbra tua, membra Christi, & corpus tuū, templum Spiritus sancti: ita ut nihil, homo, habeas, quod non acceperis: & tamen Christum ad te uenientē & ditare te, ac oblectare se tecum uolentem, non recipis, imō impudenter repellis, ita ut nō sit ei locus in diuersorio: quas pœnas igitur non dabis, si hæc tecum meditans non respicis, neq; præparas hospitium tanto Principi, ut dicas cū spōsa, *Veniat dilectus meus in hortum suum, ut comedat fructū pomorum suorū.* Beati ergo illi, qui manent Bethaniæ, quia diliguntur à Deo: nā diligebat Iesus Lazarum, Mariam, & Marthā, Bethaniæ cōmorantes, & ut Dominus dixit: *Qui diligit me, diligitur à Patre meo, & ego diligā eum, & manifestabo ei me ipsum.* & paulō infra: *Si quis diligit me sermonē meū seruabit, & Pater meus diligit eum, & ad eum ueniamus, & mansionem apud eū faciemus.* Non solū autem Bethaniæ, hoc est in domo obedientiæ commorantes, Christū libenter recipiunt, uerū etiam in occursum eius exeunt. Marthā, & Mariā preces offerentes pro fratribus mortuis eorū reuocationem ad vitam impetrāt, & pro unius diei hospitio mansionem in æternis tabernaculis promerentur: ad quæ nos bonitas diuina perducit, præstante Domino nostro Iesu Christo, cui cum Patre, & Spiritu sancto reddendus est omnis honor, gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

1. Cor. 6.
Ibidem.
Supra 3.
Infra 4.
Luc. 2.

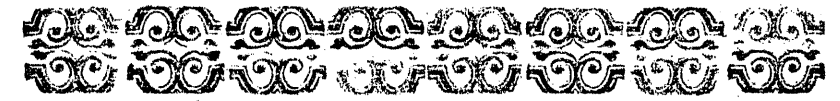
Cant. 4.

Ioan. 11.

Infra 14.

Quid sonet
Bethania.

Supra 11. &
seq.

TRACTATUS XXV.

Quo edifferuntur illa uerba: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Qui non ex sanguinibus, neque ex uoluntate carnis, neque ex uoluntate uiri, sed ex Deo nati sunt.*

Qui nō ex Tu-
dæis Christi
susceperunt.
Luc. 1.
Ibidem.
Ibidem.
Ibidem, &
Ioan. 1. &
seq.
Infra 2.
Ibidem.
Luc. 10.
Ioan. 11. &
seq.
Infra 12.

Infra 22.
Mar. 10. &
Matth. 19.

Ecclesia æ-
quē diues est
cum paucis,
atque cum
multis.
Supra 13.

Necipit Euangelista declarare præmium pretiosissimum, quod Iesum recipiētes promerētur, ut interim tacitē declaret grauissimam pœnam, atq; supplicium, quod non recipiētes eum incurrunt. Cū enim dixisset, suos eum non recepisse, uidereturq; eo sermone omnes Iudæos conclusisse: declarat modō non frustra uenisse. Nā & ex Iudæis nonnulli, licet admodū pauci eum exceperūt, ut Maria mater, Ioseph eius sponus, Zacharias, & Elisabeth, Ioannes Baptista, Pastores, Simeon, & Anna Prophetissa, Maria, Martha, Lazarus, alijq; nonnulli, qui, eo uiuente, crediderunt in eū, atq; alij quos Apostoli post mortē eius, Euāgelico reti ad Christum adduxerunt: qui sanē quo pauciores extiterunt, & maiori cum periculo eius profitebantur fidem, eo fœliciores, ac digniores habiti sunt. Ex quo laudabat Apostolos Christus, dicens: *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri uostro dare uobis regnum, & alio in loco: Vos estis, qui permansistis mecum in tentationibus meis, & ego dispono uobis, &c.* & rursus: *Amen dico uobis, nemo est, qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrē, aut matrē, aut filios, aut agros propter me, & propter Euāgeliz, qui nō accipiet tantū nunc in tēpore hoc domos, & fratres, & sorores, & matres, & filios, & agros, cum persecutionibus, & in seculo futuro uitam aternā.* Vnde Ecclesia equē diues est, cum paucis, atque cum multis, nam in ea, uelut in agro quo-

dam est absconditus thesaurus, qui est Christus, & eius sanguis, Spiritus, merita, uitæq; perfectissimæ exemplum. Qui autem se ab Ecclesia segregant, atque disiungunt, nudi sunt, pauperes sunt, & infœlices. Secundō, illis uerbis innuitur, futurū aliquādo ut multi gētiles Christū à Iudæis relicto, reciperent, iuxta Isaię uaticiniū, dicentis, *Lauda sterilis qua nō paris erūpe & clama, qua nō parturis, quia multi filij deserte, magis quā eius que habebat uirū.* Qui quidē filij Christū cecūm extra uineā, & sauciātū receperūt, repēdētes beneficium, dū ipso Christo dāte, passum mortem pro mundo crediderūt, uerū à se, & non oleo nostro curatū, & reuocatum ad uitā: *Exeamus igitur extra castra, impropriū eius portantes, ut* Apost. ait: id est crucem eius, in qua salus nostra peracta est, cordibus nostris, & linguis magnificātes, crucēq; nostrā ad eius gloriā, & imitationē bauiantes. Ostēditur ergo diuinæ misericordiæ largitas in illo uerbo, *Quotquot, siue Iudæi sint, siue Gentiles, siue masculi, siue fœminæ, siue liberi, siue serui, Receperunt eū.* Nō tantū ut prophetā, & hominē iustū, & Dei amicū, sed sic, ut in ipsū crederēt, & illi se se, tāquā unigenito, regēdos cōmitterēt, ita recipiētes ditātē, omni ex parte amabilē, ac desideratū, & à quo omni nostra substantia redimēd^o esset, ut manere nobiscū dignaretur, quoniā sine illo ad uesperāscit. Recipiēdus est autē primū fide, deinde spe, tertio uerō, amore charitatis, & uinis, siue brachijs

Isai. 54. &
Gal. 4.

Matth. 21.

Heb. vlt.
Impropriū
Christi por-
tare, quid.
Matth. 16.

Christus quē
modo rece-
ptus à Gen-
tibus.

Luc. vlt.
Qua ratione
Christū reci-
pere debeamus.

bonorū operū, quē admodum cum Si meon accepit: *Dedit eis*, Quibus eis, non merentibus: sed filijs ita, dæmonis, & carnis, & mundi seruis, & inter omnes creaturas Dei, atq; omnium Angelorū capitalibushostibus. Quid autem dederit, subdit: *Potestatem filios Dei fieri*. Ad cuius loci interpretationem, præmittendum est in primis, in sacris literis filios dupliciter dici, alios quidem natura, vt Ismaël, & Isaac, qui ex Abraham nati sunt, alios verò, imitatione operū, siue vitæ similitudine. Vnde Christus dixit: *Vox ex patre diabolo estis; & desideria patris vestri vultis facere*. Vbi declarat, esse Filium dæmonis illum, qui eius suggestiones, & consilia opere exequitur. Rursus, Iudæis gloriantibus, quod filij essent Abraham secundum carnem, respōdit Dominus, obijciens fidei, virtutumq; Abraham defectum: *Si filij*, inquit, *Abraham estis, opera Abraham facite*, quem admodum enim naturales filij solent colorem, ac lineamēta parentum suorum ad viuū representare: ita quicumque alium in ratione vitæ, atque operum imitatur, meritò eius dicitur filius. Deus autem Pater vnicum tantum filium naturalem habuit, qui completè totam vim generandi terminat, ita vt multiplicari non possit, Non est tamen inuidus, vt tantā filiationis (vt ita dicam) dignitatem nobis communicatam esse nolit: quia de causa nos redemit, non vt in gradu nos seruorum relinquat, sed vt fratres charissimos habeat, nobisque ministrare & per se, & per Angelos non dedignetur. Hinc Deus multos filios habet, hoc est, similes vnigenito Filio suo, operumq; eius imitatores. Horum filiorum quidam sunt paruuli, quidam, & recens nati, alij verò grandiores, & maiores. Dicuntur autem paruuli, qui Christum quantum ad esse gratuitum, ac diuinum, quo in primis honorantur, & in operando, nempe in cognoscendo, amando, & operando imperfectè Christum imitantur: & hi sunt viatores, qui per gratiam Dei diuinæ naturæ consortes efficiuntur: non regnat etiam in eorum mortali corpore peccatum, licet in

eis sit, aliquid, quod in Christo non fuit, nempe fomes. Circa actum verò secundum, Christum in cognitione diuina imitantur; veruntamen cognitio illa obscura est, & imperfecta per speculum, siue in ænigmate: quia fides est cognitio quidē certa, nō euidentis tamen, & nondū clara. Vnde à Paulo describitur, argumentum non apparentium, & alio in loco dicit: *Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum*. Similiter de spe, & amore, atq; operibus est dicendum: quia filijs Dei illa omnia adsunt, verū imperfecta, qualiaq; viatores, ac paruuli decent. Sunt præterea alij filij adulti, & grandiores, in prædictis omnibus perfectius Deū representantes, imitatoresq; Dei, vt filij charissimi, magisq; conformes imagini Filij sui, maxime post resurrectionem, atque hos quidem vt perfectiores, ac maturiores, alia ratione Deus quàm priores tractat. Nam illos, vt paruulos, signis externis, vt Sacramentis, cæremonijs, corporeoque cultui voluit esse subiectos, nec omnia illis secreta aperuit: hos autem, vt pote grandiores, ad maiora euexit, arcanaq; illis omnia pandit: quanquām ad vnigeniti dignitatem, & gloriam, cum Deum nequaquam comprehendant, peruenire minimè possunt. Præsens autem de filijs vtriusque intelligi potest sententia. De primis ergo paruulis dicimus: illos credere in Christum: nā credere, est primus lapis interni, & spiritualis ædificij (vnde etiā credere requiritur in paruulis, licet impotentibus, verū mutuatum, & superioribus, ac maioribus communicatum. Porro ille actus credendi cum sequatur præcedentem prædicationem, & signa, tractumque Dei intus suadentis, trahentisque difficultis non est, atque ex eo vno ferè tota vita humana solet pendere, quippe sine fide nulla matrimonia, nullæ amicitæ, nulla regna, deneq; nullæ hominum consociationes constarent. Ille etiam actus credendi appetitum Adæ ad sciendum, & intelligendum congruè reprimat, & penè extinguit, animaq; sanctæ humiliat, vt meritò sum

Fomes in Christo non fuit.

1. Cor. 13. Heb. 11. 1. Cor. 13.

Rom. 8.

Qualis paruulorum sit fides in Christum.

Ioan. 6. Sublata (quod absit) ab hominibus fide, quæ inde incommoda.

misionis,

Indignus beneficium quis ille.

misionis, ac deiectionis digna fiat, vt exaltetur per visionē, & euidentia eorū quæ crederet: indignusq; beneficio redditur, qui beneficium ipsum conferentem negat, illiq; promittenti fidem non habet. Propterea ait: *His qui credunt in nomine eius*. Quod nomen pulcherrimū est, plerūq; sapientia, atq; adeo omnibus modis, & rationibus desiderabile. Nā omnia vt bonum, ita quoq; salutē appetunt. Qui ergo ita credūt, per Fidē, & Spē feruntur bonis operibus in Iesum, cū amore: & patientia verā salutē ab infirmitate sua ab eo expectantes: & per hæc declarat quid sit Iesum recipere. Prædictis ergo dat potestatem, vt parui Filij Dei efficiantur. Nā fides, & omnia quæ remissionem peccatorum præcedunt propriè, ac per se non efficiunt filium Dei: quem admodum nec medicina sanā efficit formaliter, licet per eam sanitas recipiatur: nec labor formaliter efficit diuitem, quamquām labore, & industria opes acquirantur: ita fides quidem præcedens remissionem peccati, nō est qua quis iustus est, sed per quam fit iustus. Dat autem potestatem filios Dei fieri, tū auxiliū peculiari, præueniendo liberum arbitrium, vt excitatum præstet consensum, ac desiderium, atq; salutē suæ cooperationē: deinde etiā cooperando fidei, & poenitentia, siue Sacramentis, quibus subditur ex præcepto Dei, & Ecclesiæ atq; ita accipit gratiam, siue habitum fidei viuæ, à Deoq; infusæ, cuius munere iam non efficiuntur, sed reuera sumus, & à Deo ipso habemur, & nominamur, iusti, & Filij Dei. Est autem ineffabilis filiorum Dei dignitas. Nā Aug. lib. de ciui. Dei ex M. Varrone statur: *Vt se viri fertes, etiā si falsum sit, dijs genitos esse credant, quo eorū animus ad illustria & heroica opera perficienda accenderetur*. Hæc ille ferè. Quid ergo futuram esse de nobis deberet, quibus non tantū Spiritus sanctus contestatur quod sumus Filij Dei, sed in Scripturis sacris expressum, *Videte*, inquit, *qualē charitatē dedit nobis Pater, vt Filij Dei nominemur, & sim?* & pacifici, siue pacis conciliatoribus, cuiusmodi gloriosum titulū, nēpe filiorū Dei in præ

mium spondeat: *Beati*, inquit, *pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur*. Dixit autē dedisse potestatem fieri filios Dei, non quidem à seipsis, quia omnia præcedentia in nobis remissionem peccati, præterquam quod sunt Dei dona, non merentur gratiam: ideo dixit, filios Dei fieri, scilicet à Deo. Et hinc (vt videtur) tacitè occurrit obiectioni de Gentium vocatione. Videtur enim Dominus, qui est merces magna nimis, & terra Promissionis filijs Abraham (quales se carni nimium adhaerentes Iudæi tantūmodo putabant) sicut promissus, ita illis tantū dandus, & non ab alijs fuisse recipiendus. Sed respondens ait: *Quotquot autem receperunt eū, dedit eis potestatem filios Dei fieri*: quasi dicat, *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham*, & Paulus, *Non omnes qui ex circumcisione sunt Israel, ij sunt Israelita: neque qui semen sunt Abraham, omnes filij*. De filijs autem adultis secundo potest intelligi hic locus, nempe dedisse eis potestatem his qui credunt, scilicet per primā iustificationem per bona opera ac promerentia secundā iustificationē obtinendi hoc, nēpe vt filij sint, & hæreditatē habeant eandem cū Patre, & Christo actū, & in æternū, quā filij viatores nō dum possident, licet ius habeant ad currendū pro ea. Et declarat Euangelista qui sint qui recipiant eum, nēpe, *Qui credunt in nomine eius*: & quia alij qui credūt, qui necdū renati sunt, de quibus credētibus loquatur, declarat, illis nimirū, *Qui non ex sanguinibus, neq; ex voluntate carnis, &c.* Hoc est, nōdum renatis ad gloriā dedit potestatem nā adhuc eos oportet operari. Deus autē ex se promptus est vtramq; filiationē dare, & hanc secundā maxime: vt enim ait Paulus, *Nunc autē proprior est nostra salus, quā cū credidimus. Ideo nunc filij Dei sumus, & nondū apparuit, quid erimus. Scimus quoniam cū apparuerit, similes ei erimus, & videbimus eū sicuti est*: & Apost. ad Roma. *Ipsi intra nos gemimus adoptionē filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri*: & rursus, *Saluatōrē expectamus Dominū nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum*

Gen. 17. Iudæi se tantū filios Dei haberi volebant, ac prædicari.

Matth. 3.

Rom. 9.

Qui sint, qui recipiunt Christum.

Rom. 13.

1. Ioan. 3.

Rom. 8.

Philip. 3.

corpore

Gen. 25. & Cal. 4. Filij in Scripturis dicuntur dupliciter.

Ioan. 8.

Ibidem.

Simile.

Quis finis demptionis humanæ.

Matth. 20.

Maiores, & minores qui nam sint Filij Dei.

2. Pet. 1. Rom. 6.

Qua ratione det Deus potestatem filios Dei fieri.

1. Ioan. 3.

Aug. lib. 3. de ciui. Dei c. 4. in it. 10. 5.

Qualis ac quanta sit dignitas filiorum Dei. Rom. 8. & Gal. 4. 1. Ioan. 3. Matth. 5.

Potestatem quam habeat filij Dei ut fiat *corpori claritatis suae.* Quia verò potestas est ratione actus, per modum agendi concurrimus ad dispositionem: quia verò ait, fieri, quod est passivum, per modum patiendi recipimus gratiam, hoc est, habitum diuinum coelitus infusum. Nemo etià potest baptizare seipsum, vel conferre sibi Sacramentum, potest tamen efficere, ut ab altero baptizetur, vel Sacramenta recipiat. Et rectè ait, credūt de præsenti, ut ostendat perseverantiam in credendo, & studium, quod adhibere debent ad cœptum iter per faciendum. Quia verbum Græcum, *ἰσότης*, quo vtitur Euangelista, non tantum potestatem, sed & dignitatem, & excellentiam, siue autoritatem denotat. Vnde illud: *Omnis anima potestatis sublimioribus subdit. sit. Non est enim potestas nisi à Deo:* potestates vocans eos, qui in dignitate regendi constituuntur. Idcirco quidam alij nunc locum sic intelligunt: Dedit eis hanc excellentiam, ut fiant, & sint Filij Dei, non posteaquam receperunt, sed eo ipso quo recipiunt Christum prædicatione propositum. Subditur: *Qui non ex sanguinibus.* Quibus verbis rationem credendi explicat in nomen eius per Dei filiationem. Sanguines autem vocat non habita ratione Grammatices, in qua sanguis plurali caret, ut Græcam literam fideliter reddat interpres, ut notauit Augustinus, maris & fœminæ semina. Est enim semen, secūdum Philosophum, superfluitas vltimi alimenti sanguinei: causaliter enim semina, sunt sanguis. Nam ut testis est Augustinus, conceptio humana sic procedit, quod primis sex diebus quasi lactis habeat similitudinem, sequentibus nouem diebus conuertatur in sanguinem, deinde duodecim diebus solidetur, reliquis decem & octo diebus formetur vsque ad perfecta lineamenta omnium membrorum: & hinc iam reliquo tempore vsq; ad tempus partus, magnitudine augeatur. Hæc ille, loquens de mysterio sex & quadringentarum, quibus templum Diuinitatis, id est, conceptio Filij Dei in vtero Virginis per Spiritum sanctum ædi-

ficatum est. Ut autem proposita sententia melius intelligatur, plures sententia producendi sunt. Primus quidem B. Augustini, dicentis per hæc verba excludi carnale filiationis genus, in hunc modum: *Qui non ex sanguinibus*, id est, spermatum commixtione, quæ ex purissimis sanguinibus concoctis, tanquam ex causa materiali fiunt, naturali generationis modo: neque ex voluntate carnis, & viri, hoc est, viri, & mulieris, tanquam ex causa efficienti, *Sed ex Deo nati sunt.* Carnem autem, vocat fœminam, quæ frigidior est, & carne magis abundat, & de qua Adam dixit: *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea.* Ideoq; Chryostomus in Mattheum, dicit voluntatem carnis esse mulierem, ut etiam Augustinus exponit. Vt enim caro obedit spiritui, ita vxor viro ob edire debet. Et sicut idomus dissipatur, vbi dominatur mulier, & obedire cogitur vir, ita dissipatur homo, cuius caro dominatur spiritui, contra illud Apostoli: *Fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem viuamus. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini.* Et quanquam actus gignendi virtutis secundum se non subiiciatur voluntati, sicut nec cæteræ partes animæ vegetantis, præuia tamen ipsius generationis, ipsi voluntati subiiciuntur. Vnde post causam materialē (sic à Philosophis dictam) ponitur causa mouens, voluntas scilicet corpora ad se inuicem committentium. Vel dici potest, voluntatē carnis, esse appetitum sentientem, voluntatem autem viri, appetitum intelligentem: atq; hic appetitus vterque tam in mari, quam fœmina, mouens causa est generationis, & idem est, ac si dicat Euangelista, non sunt carni prorsus dediti, immundi, & hominum filij, verum spirituales, mundi, ac diuini Filij. Et confirmatur hic primus intellectus ex eo, quod cum Scriptura aliquid carnale vult designare, uti consuevit carnis, & sanguinis vocibus: ut cum dicitur: *Caro & sanguis non reuelauit tibi:* & Paulus, *Continuò non acquieui carni, & sanguini:* & iterum: *Caro, & sanguis regnum Dei*

Sententiæ Ioannis: *Qui non ex sanguinibus, &c.* Primus sensus. *Idem tract. 2. in Ioan.*

Carnem hanc quam vocet Euangelista.

Gen. 2.

Chry. ho. 2. in Mat. 10. 2. int.

Aug. vbi supra produ-ctus fuit.

Rom. 8.

Per voluntatem carnis rursus quid.

Hebraismus.

Matth. 16.

Col. 1.

1. Cor. 15.

non

Ioann. 3.

Alter sensus. Caietan. in Ioan.

Virg. 6. Aeneid. circa initium. Horat. lib. 2. epistol. 1. initio.

Cic. lib. 3. de nat. Deorum. Ascriptitios Deos quos Tullius vocat.

Tertius sensus.

non possidebunt. Et huic carnali generationi opponit diuinam, cum ait: *Sed ex Deo nati sunt.* Et ita præpositio *Ex*, denotat causam efficientem. Et hic tacite insinuat Spiritus sanctus, Deus. Quod enim ait hoc loco, *Sed ex Deo nati sunt*, alibi expressit de Spiritu sancto, dicens: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto.* Alius sensus est, quem Caietanus producit: ut per illa verba, *Qui non ex sanguinibus*, excludat filios naturales; illis verò verbis: *Neque ex voluntate carnis*: filios excludat moribus ad studia carnis, & voluptatis affectos: tales enim in illo statu morali, ex voluntate carnis sunt. At per id, *neque ex voluntate viri*, excludit affectos ad gloriam, honorem, & ad mundi huius heroica opera, & illustria: quem admodum Hercules ob insignia merita sua in Deum receptus est, & qui dixit apud Poëtam:

Et mi genus ab Ioue summo,
Et de quibusdam dixit Horatius:
Romulus, & Liber pater, & cum Castore
Pollux,
Post ingentia facta, Deorum in templa recepti,
Dum terras, hominumq; colunt genus,
aspera bella

Componunt, agros assignant, oppida cœdunt. Cicero lib. de natura Deorum, ascriptitios nominat Deos, quos in cœlum merita sua vocauerunt. Talia cū Græcis Ioannes præcipue scriberet, cogitare potuit, ne tam parua expectarentur à Christo. Ita ut in hoc sensu omnes modi filiationis comprehendatur. Primus, circa naturalia, qui non ex sanguinibus. Secundus, circa mores, & statum hominis affecti ad ea, quæ sunt carnis, & corporis. Tertius, circa modum, & statum affecti ad ea, quæ sunt virilis muneris, ut ad militiam, scientias in speculatione positas, Reipubl. gubernationem, & similia. Tertius sensus est: ut excludat renascendivim, quam Iudæi carnis ductum sequentes olim se habere putabant per sanguinem animalium in sacrificijs fufum, atque oblatum. Eiusmodi enim sanguinibus arbitrabantur illi sua expiari, & remitti peccata, adoptariq; in filios Dei. Gentes etiam à sanguini-

bus sacrificiorum iustitiam, atque salutem sperabant. Contra quod Paulus instruit, dicens, *Impossibile est sanguine taurorum, & hircorum auferri peccata:* quod non dixisset, nisi per eiusmodi sacrificia remissionem peccatorum se adipisci existimassent Iudæi. Verum illi non considerabant verum agnum, verum vitulum, & verum hircum Christum, cuius in solo sanguine abluimur, mundamur, sanctificamur, & in filios adoptamur. De his sanguinibus ait Propheta: *Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meae* (id est, à sacrificijs: *Quoniam si voluisses (ut ibidem est) sacrificium, dedissem: Sed sacrificium, & oblationem noluisti,* ut idem vates alibi inquit) *& exaltabit lingua mea iustitiam tuam,* id est, Christum tuum, iustitiam Dei scæpe à Paulo prædicatum, in cuius sanguine me iustificandum, & saluandum, & spero, & credo. Et in alio loco idem Psaltes ait: *Non congregabo* (scilicet in Ecclesia) *conuentiuncula eorum de sanguinibus:* id est, Non eos regenerabo, neque filios Ecclesiæ faciam virtute sanguinis legis. Alibi quoque: *Congregate illi sanctos eius, qui ordinant testamentum eius super sacrificia:* id est, qui sanguinem Noui Testamenti præferunt sanguinibus, & ab illo, non ab istis iustificatum iri se credunt. Quod verò sequitur, *Neque ex voluntate carnis:* intelligendum est gloriam Iudæorum excludi, se semen Abraham, & filios Israël iactantium, seq; solos à Deo dilectos putantium, reliquos verò, ut immundos atque despectos à Deo contemnentium. Atque ita ex voluntate carnis iudicium ferebant, non aduertentes verum Israëlitam solum illum esse, in quo dolus non esset: & ut ait Paulus, *Nō enim qui in manifesto, Iudæus est: neque qui in manifesto in carne, est circumcisio: Sed qui in abscondito, Iudæus est, & circumcisio cordis, in Spiritu, non litera: cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est.* Non considerabant etiam sententiam Pauli: *An Iudæorum Deus tantum? nonne & Gentium? Imò & Gentium.* Quod verò sequitur, *Neque ex voluntate viri:* propter Profelytos dictum est, qui non erant secundum carnem

Heb. 10.

Psal. 50.
A quibus sanguinibus se liberari David à Deo postulare.
Psal. 39.
Psal. 15.
Psal. 49.

Verè Israëlita tantum quis.

Ioan. 1.
Rom. 2.

Infrà 3.

Nasci ex voluntate virtur dicerentur profelyti apud Iadgos.

III. sensus. Matth. 23.

filij Abrahæ, siebant autem, & pertinebant ad populum illum iudicio Sacerdotum, ad quos spectabat, medijs sanguinibus, eos recipere; quia oportebat circūcidi. Ideo dicebantur nasci ex voluntate viri, illumq; honorē nancisci vt essent Israëlita, & filij Dei: quemadmodū adoptione absque vilo carnis concubitu filij adoptiui, sicut aduenæ fiunt alicuius ciuitatis in digenæ. Ambibant autem hunc honorem Iudæi faciendi profelytos multos, vnde & à Domino huius rei gratia, mare, & aridam circūisse dicitur. Quartus & postremus sensus esse potest: vt per hoc quod dicit, Ex sanguinibus, excludat generationem naturalem; & per illud, Neque ex voluntate viri, excludat tum profelytos, tum filios, qui à diuitibus, & principibus adoptantur, tum eos quos Gentes ob insignes virtutes, ac sapientiam in heroum, & filiorum Dei numerum recipiebant. Sed ex Deo nati sunt. Non dixit, à Deo, quasi causa extrinsecus mouente: nec de Deo, quia eiusmodi præpositio materialem causam, vel efficientem, ac consubstantialiam significat: nam artifex facit gladium de ferro, & pater filium generat de sua substantia. Præpositio verò Ex, tum causam materialem primo loco, tum etiā efficientem in alijs tribus, non tamen consubstantialiam denotat: vnde Filius est de Patre, nos verò ex Patre: quam interdum Scriptura præpositionum eiusmodi obseruationes negligere videatur. Ait ergo, Sed ex Deo nati sunt: nempe per fidem, & Sacramentum Baptismi, quod dicitur à Theologis Sacramentum renascetiæ, & regenerationis, quia in eo vt plurimum fit regeneratio iuxta illud: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, &c. vel ex Deo eos per triginta tres annos in se parturiendo, & omni tempore in suis ministris, & Apostolis, imò etiam Angelis, voluptate admista dolori. Ex quo in eorum persona dixit Apostolus, Filioli mei, quos iterum parturio, &c. Vincendus ergo

Baptismus, Sacramentum regeneratio- nis car dicitur.

Ioan. 3:

Gal. 4.

mundus est, & peccatum à tantis Dei filijs: sperandaq; hæreditas illa celestis, timendumq; , ne nostra culpa ab illa repellamur. Cogitanda quoq; tanta Dei bonitas, quia filios efficiendo, reddidit etiam nos hæredes, atque eiusdem hæreditatis participes. Nō enim timuit (inquit Ambrosius) habere coheredes, quia hæreditas eius minor non sit, si eam multi possideant. Honoranda verò tanta mater, nec vlla ratione maledicenda: quæ in primis est Chri humanitas, deinde Ecclesia Dei, fidendumq; quod nutriet, & lactabit nos. Neque spernendi tanti matris dolores, quos pro nobis parturiēdis pertulit in cruce humanitas Christi sanctissima: nam mulier plāgens quærit drachmam quam perdidit: vnde videns ciuitatem, fleuit super illam: quod etiam fletu ostendit, quantum Lazarū mortuum diligeret, nempe genus humanum in illo adumbratum. Et quoniam omnes qui ex Deo nati sunt, masculi sunt; idēd caendum ab Aegyptijs, qui masculam prolem in fluuium conijcere consueuerūt; & à dracone deuorante. Quando ergo baptizamus, Ecclesiæ militanti renascimur: quæ nutrit cibo Eucharistiæ, curat medicina pœnitentiæ, conualescentiam donat per Sacramentum extremæ vitionis, quo, morte interueniente, verè sani efficiuntur; quando verò morimur, rursus Ecclesiæ nascimur triumphanti. Hinc & dies mortis Sanctorum ceu natalitia celebramus. Quod si quisquam dicat, Quid maius consecuti sunt Christi fideles quam olim Israëlita, qui & filij dicebantur, & de eis ait Dominus Filius meus primogenitus Israël? Multum per omnem modum. Nam illi non nisi Spiritum seruitutis in timore acceperunt; nos verò, Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba (Pater) per quē verè filij Dei nominamur, & sumus. Illi verò (vt hoc loco docent Cyrillus, & Theophylactus hanc dubitationē explicantes) filij Dei dicti in typo, & figura credentium, sicut omnia alia illis in figura contigerunt. Magna autem, & inenarrabilis Dei gratia est, quod Deus ipse semel in Adā, & in quouis

Ambros. Mater nostra mystice quæ sit.

Luc. 15. Infra 19. Ioan. 11.

Exod. 1. Apocal. 12.

Exod. 4. Rom. 8.

1. Ioan. 3.

Cyrl. lib. 1. in Ioan. c. 14.

Theophyl. ibidem.

1. Cor. 10.

nostrum

Apocal. 3.

nostrum plusquam millies expulsus, adhuc velit recipi à nobis, & ita mendicare hospitium, vt dicat, Ecce sto ad ostium, & pulso. Si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum: contra meam superbiam nolentem vllam pati repulsam. Demus igitur operam, vt Dominū domi nostræ recipiamus, neque mortem contra eū semel admissum meditemur: nam tan

ta Dei bonitas est, vt etiam quæuis vel minima Dei viuæ cognitio satis ei sit ad quoduis stabulum inhabitandum, vt in eo nascatur: nullusq; tam potens est (nisi nos ipsi cōsentiamus) qui nos spoliare tam pretiosa valeat potestate, qua filij Dei fieri possumus, Præstante Domino nostro Iesu Christo, cui cum Patre, & Spiritu sancto impè datur omnis laus, gloria, & imperium in secula seculorum. Amen.

TRACTATUS XXVI.

Quo declarantur illa verba: Et Verbum caro factum est.

Quæ nam sit huius sententiæ cum præcedētibus cōnexio, & consequentia.

Chrysof. homilia. 10. in Ioan. tom. 3 initio. August. tra. 2. prop. finem, tom. 9. initio.

AD Huius altissimæ sententiæ explicationem, distinguendæ, & cum lucido ordine procedendum esse existimauimus. Primo quidem loco, declarando huius sententiæ cū verbis præcedentibus connexionem, & consequentiam: deinde fidem huius mysterij Incarnationis statuendo, atque explanando. Tertiò, sensum ex his verbis eliciendo. Postremo loco ex huiusmodi sensu eruenda sunt, quæ mores nostros ædificare possint. Circa primum igitur, cum superius Euangelista dixisset: In propria venit, & sui eū non receperunt: explicat nunc quomodo venerit, nempe humanitatem assumendo hac ratione quod Verbum caro factum est. Deinde cum dixisset, dedisse nobis potestatem filios Dei fieri, forsitan aliquis illud impossibile cogitaret, & apprehenderet: idēd Euangelista subdit, vt Chrysostomus, & Augustinus testantur. Et Verbum caro factum est: quasi dicat, Si hoc fieri potuit, quod maius, & excellentius est, vt Altissimus ad infirma deueniat, poterit & id quod facilius est, vt ima per Altissimum Filium Dei vnigenitum, & naturalem ad media, hoc est, ad filiationem Dei adoptiuam ascendant. Et si caro nostra nequaquam impedi-

tit vnigenitum Dei, quominus esset Filius Dei naturalis: ita nec in nobis impedire potuit quin Filij Dei adoptiui nominemur, & sumus. Vnde vt rectè annotauit Theophylactus, illa coniunctio, Et, more Hebræo causam reddit, & rationem, vt alibi etiam sæpè usurpari solet. Elisabeth namq; dixit ad Virginem: Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui: quod perinde est ac si dixisset; Benedicta tu, quia benedictus fructus ventris tui. Et Matth. 10. cum dicitur: Veni separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurū aduersus socrum suam. Et inimici hominis, domestici eius, quod tātūdem valet ac si dixisset: Quia inimici hominis, domestici eius. Et apud Dauidem cum bis dicatur: Da nobis auxilium de tribulatione, quia vana salus hominis; Hebræa litera semper habet: Et vana salus hominis. Interpres tamen noster phrasis Hebrææ nō ignarus, rectè vertit coniunctionem per aduerbiū causam reddens. Tertiò etiam circa connexionem dici potest, quod cum Euangelista deitatem Verbi confirmasset, quæ radix est mediationis, & reconciliationis nostræ cum Deo: nunc alterā eius partem ostendit, nempe humanitatem in carne significatam, aiendo:

1. Ioan. 3.

Theophyl. in Ioan.

Luc. 1. Et, pro, quia, apud Hebræos frequēter usurpatur. Mich. 7.

Psal. 107. Psal. 59.

Tomo 2.

Y 2

Verbum

Verbum quod erat in principio apud Deum, & Deus erat, & per quod facta sunt omnia, & quod erat lux hominū, & quod misit Ioannē ante se ut præcursores, & testes; illud, in quā Verbum non ait, factum est simpliciter, quia nō cœpit esse quod æternum erat, sed cum additamento dixit, *Et Verbum caro factum est*: quia Verbum æternum ex tempore cœpit esse caro, siue homo, quod idē est. Et hæc de primo.

¶ Circa secundum verò, incarnatio nihil est aliud, quàm supremum, & ineffabile beneficium, per quod Verbū, qui Filius Dei est vnigenitus, & naturalis, quiq; etiam cū Patre Deus vnus est, factus est caro, id est, factus est homo: siue vt Ecclesia loquitur, de B. Mariæ Virginis vtero, Angelo nūciante, carnē assumpsit. Et quia de hac voce, Verbum, multa superius philosophati sumus; hic tantū dicimus, quod vt Verbum mentis nostræ intimum, vocem quasi vehiculum, ac nuntium, atque organum se alijs explicandi assumit: ita Filius Dei assumpta carne, siue humanitate se perfectē explicauit, & declarauit: Patrem quoque suum, cuius erat Verbum, adeo manifestē expressit, vt ipsemet dixerit, *Philippe, qui videt me, videt & Patrem*. Ex quo in primis accipimus, quod vna tantū persona, nempe secunda, carnem assumpsit, non duæ, neque tres. Primum quidem quia ad finem manifestandæ gloriæ Dei, nostræq; vtilitatis, ac salutis promouendæ vni personæ vniri satis erat, quia quæuis persona est idē Deus qui Pater, & Spiritus sanctus, & creatura à Deo ad suum vsque principium euehitur, & exaltatur: nec est quò ulterius progredi valeat, cum Pater vnus & idem sit Deus cum Verbo. Deinde confusio fuisset, si vnus homo esset plures personæ, non minor certè, aut leuior, quàm si vna persona plures homines essent. ¶ Inter personas autem diuinas, magna sapientia, fuit delecta non Patris, vel Spiritus sancti, sed Verbi persona. In primis quod non ita quadraret aliarum proprietatibus personarum ita esse filios Mariæ, sicut quadrabat secundæ personæ: quia Pater à nullo est, Spiritus

sanctus ab vtròque est, Verbum autem à solo Patre, & decebat eundem esse filium Dei, & filium vnus, & solius Mariæ: & genitus à Deo magis debuit gigni à Maria, quàm ingenuus Pater, vel quàm spiratus Spiritus sanctus. Deinde, quia Verbo priuatim quadrabat noua creatio, quia illud omnia creauerat: que modum eiusdem argentarij, seu figuli est vasa fracta reficere, cuius fuit efficere. Item, mediatio, siue reconciliatio inter Deū, & hominem magis illi conueniebat, qui medius est inter diuinas personas. Peccati etiam ad eum spectabat remissio, qui erat offensus. Etsi verò peccatum Adæ in totam Trinitatem fuerit admissum: singulariter tamen mediam in Diuinis personam offendit, quia eius attributum, nempe sciētiam, & sapientiam, promittente diabolo, ambiuit. *Eritis* (inquit ille) *sicut dij scientes bonum, & malum*. Vniri etiam cum humana natura magis pertinebat ad filium, quoniam eiusmodi vnio creaturis similis est habentibus processione, & vnionem per modum filij. Quanquam ergo tres diuinæ personæ animam Christi creauerint, corpus in sua membra digesserint, atque formauerint, corporiq; formato animam infuderint, vnionē effecerint, totamq; Humanitatē summa maiestate, & gloria repleuerint: quia opera sanctissimæ Trinitatis, que extra naturam suā operatur, sunt indiuisa (non enim persona, vt persona est, extra se ipsam operatur, sed vt Deus, vt i Damascenus docet) tamen humanitatem vnico Verbo vnierūt, ita vt ipsum solum vnionem terminauerit. In hoc siquidem verbo quia duo inueniuntur, nempe essentia cōmunis tribus personis, & proprietates sibi tantū propria, vt ait Damascenus, intelligendum est, vnionem non esse factam in essentia, vt essentia est (sic enim quæuis persona esset homo, quod falsum est) verū in sola Verbi proprietate, per quem tamen, & propter quam deitas, essentia vnita est carni. Ideo solum Verbum est homo, vt docet Rusticus in Acepbalos scribens: atque huius quidem rei

Secunda.

Tertia. 1. Tim. 2. & 1. Ioan. 2.

Gen. 3.

Quarta.

Opera Trinitatis externa sunt indiuisa.

Damasc. libro 3. de fide Orthod. c. 13.

Idem cap. 6. eiusdem libri.

Rustic. scriptor Ecclesiasticus.

exempla

Verbi incarnatio quid sit.

Ioan. 14. Cur tantū vna persona in Diuinis carnē assumpsit.

Cur Filius tantū sit in carnatus, nō Pater, vel Spiritus sanctus. Prima ratio.

Verbi Dei cū humana natura vnio qualis sit. Primum exemplum B. Bonauenturæ.

Alterum B. Illesonsi. Antoninus Episc. Constantien. Tertium.

Cur Verbum fieri homo, non Angelus voluerit.

Heb. 2.

II. ratio. Primorū parentum quale peccatum fuerit. Gen. 3.

exempla non desunt. Vt enim scribit B. Bonauentura, Perinde est ac si tres factores vestem conficerent eandem, eamq; vni tantū illorum induendam applicarent. Alterum exemplum producit B. Illesonsus, cuius etiā meminit Antoninus Episcopus Constantien. epistola ad Arcadium Imperatorem, in sono, in quo quidem tria inueniuntur. Nam ars dicitur modum pulsandi, manus tangit, & pulsata, chorda verò pulsata, & artificiosè tacta, sola resonat, solaq; sonum emittit. Est tertium exemplum in luce, quæ lumen in medio efficit, & calida est, & tamen solum lumen illuminat, sicut calor solus calefacit, tamen si maximè sit luci coniunctus. Et hætenus dictum sit de prima voce huius sententiæ Verbi.

Deinde dicemus de carne, quæ est alterum extremum huiusce sententiæ. Atque in primis illud maxime est hominibus ponderandū, quod maximè ponderauit Paulus, Deum naturam Angelicam non assumpsisse. Ait ergo Apostolus: *Nusquam enim Angelos apprehendit; sed semen Abrahæ apprehendit*. Volebat enim Deus hoc incarnationis mysterio totum mundum honorare, & exaltare. Cū autem vnuerſi creaturæ, in pure corporeas, & pure spirituales diuidantur, & in medias, siue ex vtriusque compositas: Si Verbum pure corpoream assumpsisset, maiores, ac spirituales creaturas minime honorasset. Rursus si purum spiritum, vel Angelum assumpsisset, corporeas creaturas tanto honore, & dignitate spoliasset. Cum autem homo media quædam creatura sit, & ex corpore, & spiritu composita, ac veluti quoddam sit mundi compendium, illum assumere voluit, vt in eo simul omnia honorasse, & exaltasse videretur.

Ad hæc, Angelica natura non tota per peccatum ceciderat, vt instauratione indigeret: natura autem humana tota peccato Adæ vitata, atq; deprauata corruerat. Vnde & incarnationis egebat remedio, maximè quia eius crimen ex ignorantia admissum fuerat. Nam *Eua in prauaricatione se-*

ducta fuit: vt ait Paulus: Peccatum etiam Adæ ex infirmitate extitit: Vt enim acutè dixit Augustinus, *Peccauit, ne suas delicias contristaret*. Denique totum illud peccatum Adæ, suggerente caco dæmone, illoque sollicitante, atque impellente admissum fuit: peccatum verò dæmonis nullo suggerente, vel decipiente patratum fuit, sed sponte sua, sciens, ac volens; in Spiritum sanctum ex malitia, & obstinatione deliquit: quare nec remissionem aliquam habuit.

Tertiò, consueuere magni Principes & Reges vxores non ex prouincia sua, aut terris sibi subiectis assumere: imò id etiam lege cautum est aliquibus in locis, ne fortè aliquam ex sibi subiectis æqualem per vinculum matrimonij faciant. Vnde Abraham vxorem accepit filio suo Isaac ex terra longinqua, & peregrina, nempe ex Mesopotamia, ex qua per seruum Eliezer adducta est Rebecca. Hunc morem Deus secutus, extra cœlum, quod erat patria sua, in qua Angeli, vt subditi ministrabant, sponsam decreuit assumere.

Quartò, filijs vltimo loco susceptis, & natis, plurima amoris indicia ostendere soliti sumus, fauores plures illi ætati conuenientes præstamus, basia plura insignimus, vt sic illis blandiamur, foueamusq; tenellam illam atque imbecillam ætatem. Ita Benjamin postremò loco natus charus erat, & gratus præ cæteris fratribus patri suo Iacob. In hunc modum cū Verbum, myriadum Angelorum myriades in cœlis sibi laudes perpetuo decantantes haberet, & tanquam filios coleret: vnde scriptum est: *Cum me laudarent simul astra matutina, & inbilarent omnes filij Dei*. Vbi Septuaginta habent: *Quando creabam astra, laudabant me Angeli*. Et Chaldaeus interpretes, *Et exultarent omnes acies Angelorum*. Non ergo ex his filijs maioribus, natuq; grandioribus aliquem assumpsit, sed hominem, qui postremus etiam post cæteras omnes animantes creatus est. Hinc est quòd filio minori, ac teneriori beneficium hoc incarnationis indulsit, atque lar-

August. lib. 11. super Genesim, cap. vlt. tom. 1. & libro 14. de ciuit. Dei. c. 11. in fine, tom. 5. 1. Tim. 2. Diaboli casus cur sit irreparabilis.

Tertia.

Gen. 24. & seq.

Quarta.

Infra 35.

Tob 38.

Gen. 10.

Prou. 8.

gitus est illi, qui ait: Et delicia mea, esse cum filiis hominum. Scitum est illud Platonicum, Hominem iocum esse, & ludum Deorum, Deiq; ludo esse fictum: quod Marfilus Ficinus in Cratylum scribens producit, quamuis in alium sensum id à Platone sit dictum, qui incarnationis mysterium prorsus ignorauit. Facile tamen ad incarnationem trahi posset: vt enim ad ludum, & iocum personati incedimus, & personati delectationem captamus: ita Deus, ad delicias suas, & nostras, habitum, & personam Humanitatis induere dignatus est. Neque propterea in errorem damnatum à B. Damasceno incurrimus, qui libro 3. de fide Orthod. reprehendit quosdam Hæreticos, qui Προσωπικὴ ἰσοτιμία, ἢ κατ' ἀξίαν, ἢ τανροβόλια, ἢ ἰσοτιμία ὁμοουμιαν, ἢ ἰσολογίαν ὡς θεοσυγῆς ἐφην Nestori. Id est, dicebant vnionem factam duarum naturarum personatam (non personalem, vt malè vertit interpretum Iacobus Faber, tum Iacobus Bellius Prunæus) sed laruatam, siue simulatam, aut habitualem, aut secundum dignitatem, aut eandem voluntatis conspirationem, aut honoris æqualitatem, aut eandem homonymè conspirationem, aut acceptationem, vt odibilis Deo dicebat Nestorius, &c. Ille enim larua assumptæ à Deo comparabat incarnationem, negans vnionem hypostaticam; nos verò illa Catholicè credita, & confessa, ad hypostasin Verbi factam docemus instar cuiusdam personæ, siue laruæ, qua delicias nobis Deus faceret, Humanitatem assumpsisse. Et ita intelligendus locus Damasceni productus: nam aliòquin obscurus esse videtur. Et comprobatur hic sensus, eo quòd post vocem personatam addidit σκετικὴ, id est habitualem, quo verbo intelligebat Nestorius naturam humanam assumptam vt habitum, seu vt vestem, quæ non solet assumi ad vnitatem hypostaticam, sed vt quid externum, ceu vestimentum tegens hominem.

Plato lib. 7. de legib.

Homo iocus & ludus deorum secundum Platonem.

Philipp. 2.

Damasc. c. 3.

Qua ratione contra Nestorium neget B. Damascenus duarum personarum personatam vnionem in Christo factam.

Quinta ratio. 1. Cor. 12.

Et tamen Paulus ait: In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Non enim homo assum-

ptus est, vt pura vestis tegens diuinitatem tantum, sed ita, vt Deus sit homo, & homo Deus. Præterea vt Pauli verbis vtar: Quæ putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantiorum circumdamus: & quæ inhonestæ sunt nostræ, abundantiorum honestatem habent. Honestæ autem nostræ, nullius egent. Cum igitur Angelorum natura quæ permansit, tota esset splendida & honorabilis, haud egebat honore isto incarnationis, quæ admodum homines, qui peccato ignobiles, & pleni erubescencia rediti sunt.

Secundò considerandum est, Deum non assumpsisse humanam naturam in specie, nec plura indiuidua, sed vnum tantum: nam si speciem accepisset, omnes homines Deus essent, cum in quouis homine species humana inueniatur: vt testatur Damascenus. Nec etiam accepit plura indiuidua: tum vitandæ causæ confusionis, ne vna persona esset plures, & infiniti homines; tum ad tollendam multitudinem dominantium: Nam vt Poëta dixit:

Οὐκ ἀγαθὸν πολλοκρατῆν εἶναι κοίραν ἑσῶ;

Tum quia nemo illorum summus esset sub Deo, quia cuius excellentia singularitatis, & vnitatis deesset. Excellentia enim, est vnus capitibus omnibus membris prælati: & in arbore maiorem habet excellentiam folium altius, quàm si essent plura folia æquè eleuata: tum denique, vt quemadmodum in mundo vnus est Deus, vnus Sol, & in corpore vnus caput: Ita in Ecclesia, quæ vna est dilecta, vnus sit Christus electus ex millibus.

Tertiò considerandum est, Verbum non assumpsisse naturam Humanam in sexu foemineo, neque rursus sexum masculinum de patre, & matre: Nam si de vtroque sexu nasci voluisset, & hoc ratio exegisset, vtrumque sexum ad mundam prolem feminandam, & generandam sanctificare, & mundare potuisset. Verum sic certè à proprietatis suæ similitudine longius recederet: Nam-

Cur non humanam speciem Verbum assumpserit.

Damasc. libro 3. c. 11.

Cur vnum tantum indiuiduum, non plura Christus assumpserit.

Hom. Iliad. lib. 2.

Excellentia quid.

Cant. 6.

Cur Deus Verbum humanam naturam non assumpserit in sexu foemineo.

Gen. 2. Infra 3.

que in cælo ex Patre tantum est, non ex matre. Nobis etiam minus fuisset similis: nos enim vnicum tantum, ipse verò duos patres haberet. Ratio etiam postulabat, vt sicut in generis nostri propagatione vnum tantum fuit principium, nempe Adam, ex quo sumpta est Eua, & ex illis omne genus humanum propagatum: sic etiam conueniebat, vnum esse in generis nostri reparatione principium. Oportuit ergo Messiam vel de solo viro, vel de sola foemina generari. Si de viro foeminam assumeret, & ordinem naturæ confunderet, qui foemineum sexum supra virilem exaltaret, & idem ipse diceretur filius ex Deitate, & filia ex Humanitate: quod profectò magnum esset absurdum. Ad hæc materiam quidem de carnis nostræ substantia traheret, sed in eius incarnatione naturæ operatio locum non haberet: quemadmodum in creatione Eux ex costa Adæ dormientis eductæ non habuit: in quo à naturæ nostræ proprietate longè discederet. Quin etiam si virilem sexum de solo viro assumpserit, haberet quidem vir geminatum honorem, at foemina nullum. Rursus minus decuit, vt foemineum sexum ex sola foemina assumeret: nam sic exaltata esset foemina supra virum, contra omnem naturæ ordinem atque legem: geminus quoque esset honor mulierum, virorum nullus. Si ergo non debuit Messias venire ex patre, & matre, vt reliqui, neque foemina de viro, neque vir de viro, neque foemina de foemina: superest vt dicamus venire virum ex muliere debuisse, vt ad Corinthios docet Paulus: ea quidem ratione, vt viros in eo quod ipse vir est: & mulieres in eo quod ex muliere sit, honoraret, atque exaltaret. Hæc omnia ex Ricardo de sancto Victore libro de Emanuele, desumpta sunt.

1. Cor. 11.

Ricar. à sancto Victore.

que id quidem Scripturis euincitur. Nam Christus filius Mariæ, dicitur filius Dauid, filius Abraham, filius Adam: dicitur homo de tribu Iuda: dicitur carne, & sanguine participans: dicitur semen Abraham, semen Dauid, semen mulieris, & vt ipse ad Apostolos dixit: Palpate, & videte: quia spiritus carnis, & ossa non habet, sicut me videtis habere.

Deinde si phantasticam, & ficticiam carnem habuit, nobis certè imposuit vt præstigiator: & ficte esset passus: Martyres quoque essent supra Magistrum in vera carne patiendo, quemadmodum beatus Ignatius epistola ad Smyrneses doctè considerauit. Ficta esset præterea remissio peccatorum. Ficta adoptio filiorum Dei, & gloria: Nam si in speciem tantummodo hanc erat habiturus, vt Prophetis apparuit; cum eum Prophetæ in vera carne apparituri prædixerint, oporteret vt in vera carne iterum veniret, vt impleverent prædicta à Prophetis; vt acutè disputat Irenæus libro aduersus Valentinianos.

Tertiò, quia assumens Humanitatem, eam tanto honore dignatus est, & multò esset indignius phantasma carnis ipsa vera carne, quantum distat homo pictus ab homine vero: quemadmodum Tertullianus libro aduersus Marcionem docet.

Quartò, quia si carnem nostram non assumpserit; non eam sanauit, nec in ea vicit Dæmonem: nec tam magnum est in carne alterius naturæ tollere peccatum carnis: vt idem Tertullianus docet in libro de carne Christi.

Quintò considerandum est in eodem verbo contra Valentinum, & quosdam Apollinaristas apud Theodorum libro 1. & 4. de fabulis Hæreticorum. Christum non sumpsisse corpus ex cælo, quod ingressum esset, & egressum per vterum Virginis matris quasi per fistulam quandam: quod quidem dogma, vt falsum, atque improbum, & generis humani derogans dignitati, ipsè prorsus rationibus

Quod Christus verè carnem assumpserit, non phantasticam, vt aiebat Manichæi, multiscuincitur.

Matth. 1. Ibidem. Ibidem. Luc. vlt. II. Argum.

B. Ignat. epist. 10.

Irenæus lib. 5 cap. 1. III. Argum.

Tertull. lib. 3. aduersus Marcionem. III. Argumentum.

Idem Tert.

Christum non traxisse corpus de cælo, contra Apollinarem.

Ioan. 3.

1. Cor. 15.

Tertul. Hilar. lib. 10. de Trinit.

B. Antonin. in 3. p. tit. 8. c. 4. §. 11. Verbum diuinum vera hominis animam assumpisse. August. lib. ad Quod uult de u. c. 49. tom. 6. initio.

Ibid. c. 55.

D. Ignat. epist. 9. circa medium.

Gregor. Nazianz.

impugnatur, quibus superius dogma impugnatum est. Vnde uerbum illud Euangelicum: *Qui desursum uenit, super omnes est*: & uerbum Apostolicum: *Secundus homo de caelo, caelestis*: non illud significat, quod de caelo corpus assumpserit, sed potius quod Deus erat, & de Spiritu sancto conceptus, & spiritalis: ut Tertullianus lib. de carne Christi, & Hilarius libro de Trinitate interpretantur. Cauenda proinde esset illa pictura, siue imago, in qua in mysterio incarnationis infans paruulus pingitur inter radios, quos Spiritus sanctus diffundit de caelo, in ueterum uirginis, descendere: nam haec haeresim Valentini uideret tueri: quam propterea Antoninus in tertia parte magnopere ut errori seruientem insectatur, atque reprehendit.

Sexto, ex eodem uerbo habemus contra eundem Apollinarem, uerbum ueram animam rationalem accepisse, non autem sensu tantum, aut intellectu praeditam. Atque hoc quidem somnium primus dixit Arrius. Sic enim Augustinus libro ad Quod uult de u. c. 49. tom. 6. inueni de hac re aliquando fuisse certatum. Sed hoc uerum esse & Epiphanius non tacuit, & ego ex eorum quibusdam scriptis, & colloctionibus certissimè comperi. Idem tamen infra, hunc errorem communem facit Arrianis cum Apollinari: sed Euangelicis uicti testimonijs quod Christus animam haberet, negabant tamen mentem siue animam ratione praeditam in Christo fuisse. Ignatius ad Philadelphica habes ubi indicat quosdam suo tempore negasse in Christo animam humanam: & ideo Apollinaris non tam esset huius dogmatis inuentor quam renouator. In hunc Apollinarem pugnat Gregorius Nazianzenus epistola 1. ad Clidonium, dicens: *Si quis in hominem mente carentem sperat, amens profectò est, nec dignus, qui totus salute donetur. Nam quod assumptum non est, curationis*

*est expers: quod autem Deo unitum est, hoc quoque salutem consequitur. Si dimidia tantum ex parte Adam lapsus est, dimidiatum quoque sit quod assumptum est, & quod seruatur. Si autem totus peccauit, toti quoque homini uinitus est Dei Filius, ac toti salutem adfert; & Deus diceretur Deus carni, & non animarum. Sic magnus ille Theologus. Vnde quidam annotarunt, Apollinaristas Libentius saepius uoce, id est, incarnationis quam in uerbo uocatos, id est, humanationis ufos fuisse, quod totum hominem à Christo assumptum fuisse negarent. Erat ergo in Christo anima rationalis, sine qua nec esset caro humana, nec uerus homo, nec saluaretur anima, nec mori potuisset; nec ad inferos descendere, nec dixisset, *Potestatem habeo ponendi animam meam: & potestatem habeo iterum sumendi eam: Tristis est anima mea usque ad mortem.* Verbum quoque esset pars compositi naturalis; & ita esset imperfectum, & mutabile, si locum animae rationalis suppleuisset. Ergo in eo quod dicitur: *Verbum caro factum est*, anima rationalis intelligitur, totusq; homo per figuram Synecdoches, ut docet Gregorius Nazianzenus: quemadmodum & alibi caro: pro toto homine usurpatur, sicut ibi: *Omnia quippe caro corripuit uiam suam: Videbit omnia caro salutare Dei: Ad te omnia caro ueniet: Non timebo quid faciat mihi caro. Et Omnia caro sanum. Et, Benedicat omnia caro nomen sanctum eius: Ex operibus legis non iustificabitur omnia caro coram illo.* Rursus eadem figura Synecdoches anima accipitur pro toto homine: ut constat ex illo, *Omnia animarum potestatibus sublimioribus subdita sit: Mittens Ioseph accersit Iacob patrem suum, & omnem cognationem suam in animabus septuaginta quinque: Da mihi animas, caetera tolle tibi: In qua (scilicet arca) pauci, id est, octo animae saluae factae sunt per aquam: Et appositae sunt in die illa animae circiter tria milia.* Et ita centies inuenies in Scripturis partem pro toto usurpari. Igitur in carne, animam rationis capacem assumpsit: imò anima rationali media*

Ioan. 10.

Matth. 26.

Grego. Nazianz. epist. 1. ad Clidonium. Gen. 6. Isai. 40. & Luc. 3. Psal. 64. Psal. 55. Isa. 40. Psal. 144. Rom. 3. Infra 13. Act. 7 & Genes. 46. Gen. 14. Supra 6. 1. Pet. 3.

Act. 2.

carnem

Ambrosio. 1. prope initium.

Nazianz. ubi sup.

Idem.

Damasce. libro 3. c. 3. & infra non semel.

In eos qui carnem assumpserunt in ascensione à Christo dimissa.

Nazianz. epist. 1. ad Clidon.

Ioan. 5.

Matth. 19.

Ephes. 4.

Ioan. 10.

Ioan. 17.

Si carnem Christus post ascensionem deseruisset, quid inde.

1. Cor. 15.

1. Tim. 2.

Dionysii. Areopag.

Rusticus Sacer autor.

Damasce. c. 6. & alias.

August. lib. 14. de ciu. Dei, cap. 9.

ante med. et saepe alias, tom. 5.

carnem assumpsit, ut docent Patres. Ambrosius lib. 1. de Resurrectione, & Nazianzenus ad Clidonium, & oratione in sanctum Baptisma: *Interuentu anima intellectualis, inquit, inter diuinitatem, carnisq; crassitatem inserietur (Christus) continetur.* Idem quoque docet Damascenus. *Anima siquidem media est inter uerbum, & carnem crassam, quam, reuera anima uerbo Dei, regit.* Ita uero assumpsit carnem, ut nunquam sit eam dimissurus: aduersus quosdam asserentes eam post ascensionem ab ipso dimissam, teste eodè Nazianzeno ad Clidonium. *Quod repugnat Euangelio quod ait: Potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est: Cum uenerit Filius hominis in sede maiestatis suae, &c. Quod autem ascendit, quid est, nisi quia & descendit primum in inferiores partes terrae? Ego ueni ut uitam habeant, & abundantius habeant.* At quomodo habebunt abundantius, nisi quia Humanitatem suam spectandam in caelo exhibebit? Rursus; *Hac est uita aeterna, ut cognoscant te solum, Deum uerum, & quem misisti Iesum Christum.* Quod si carnem post ascensionem deseruisset, nec nos ad uitam in corpore suscitaremur; nec esset mediator noster Christus Iesus, ut ait Paulus. *Secundò habemus ex eo quod animam, & carnem accepit, integrum indiuiduum humanum constituentem, assumpsisse quidquid est de ueritate humanae naturae, praeter peccatum; ut docent Dionysius Areopagita, Rusticus in Acephalos, & Damascenus lib. 3. atque omnes patres. Alioqui non esset perfectus homo, nec mediator, nec tota nostra natura esset salua. Ideoq; quemadmodum naturam nostram, & essentiam accepit, ita & consequenter animae, & corporis facultates accepit, ut intellectum, memoriam, uoluntatem, sensum, appetitum, operationesq; humanas, atque affectiones, quas passionem uocant, ut Augustinus docet. *Passiones autem, seu ueritatis, motus naturales, diuino, non naturali modo habuit.* In eo namque rationem minimè praueiebant, sed sequebantur: tum ut se uerum homi-*

nem ostenderet: tum ut Deo in illis placeret: tum denique ut exemplum nobis bene illis utendi praerberet. Atque ideo ita fecit Deus, quod uoluit, dicens, *Transseat à me calix iste*, sicut cum dixit; *Veruntamen non sicut ego uolo, sed sicut tu.* Quia ubi est una essentia, uel persona, non potest esse discordia uoluntatum: ut libro 3. ait Damascenus. Peccatum autè propterea non assumpsit; quia à Deo non est, nec de humanae naturae ueritate; ut ait Boëtius: ac Damascenus praedicto libro. Octauò considerandum, uerbum accepisse animam rationalem omni scientia, & sapientia, ac ueritate plenissimam, gratia, donis Spiritus sancti, atq; uirtutibus cumulatifime ornatam, quantum anima Christi capere poterat, & quantum illi uirtutum, ac scientiarum habitus creationis diuinæ poterant esse capaces. Vnde subdit Euangelista: *Uidimus gloriam eius, &c. plenum gratia, & ueritatis.* Et alibi: *Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum.* Et Isaias: *Egredietur uirga de radice Iesae, & flos de radice eius ascendet. Et requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiae, & intellectus, Spiritus consilij, & fortitudinis, Spiritus scientiae, & pietatis. Et replebit eum Spiritus timoris Domini.* Rursus fide apprehendendum est, accepisse animam gloriosam uisione Dei beante, & fruitione quantum ad Spiritum plenum: quāquam quod ad inferiores facultates, & uim animandi corpus, & carnem ipsam pertinet, adhuc esset in uia, ut conuenienter posset pro nobis in hostiam, & sacrificium offerri, & tormenta, atque mortem pati. Quod uero Spiritus eius fuerit beatus, ostendit in transfiguratione, effundendo gloriam animae in corpus, ita ut resplenduerit facies eius sicut Sol, & uerimenta eius facta fuerint alba sicut nix. Et ipse Christus dixit; *Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, Filius hominis, qui est in caelo.* Erat autem tunc in caelo per beantem Dei uisionem. Et alibi inquit: *Et ego claritatem quam tu dedisti mihi, dedi eis.* Alibi etiā: *Si quis mihi ministrat, me sequatur. Et ubi ego*

Matth. 26. Ibidem.

Damasce. c. 14. & 15. Verbum animam qualem assumpserit. Boëtius lib. de duab. naturis. Damascenus praedicto libro.

Ioan. 17.

Infra 3. Isai. 11.

Animam Christi etiam uisionem fuisse beatam, unde constat. Matth. 17.

Ioan. 3.

Infra 17. Supra 12.

sum

sum (scilicet in visione Dei beata, qua seruis suis in premium pollicetur) illic & minister meus erit. Decebat etiam verum, ac primum omnium ducem, qui velut alter Iosue, populum Dei in terram viuendum erat introducturus, terminum viae nostrae cognitum habere, atque exploratum, ut apte de illo testificari posset tanquam oculus testis, cum scriptum sit: *Quod scimus, loquimur; & quod vidimus, testamur.* Decebat ergo beatis donum sibi maius omnibus a Patre datum, nempe Verbum aeternum, ac Deum cernere. Et quemadmodum animam in momento temporis a Deo creatam accepit, ita etiam carnem in momento suis organis, & membris distinctam, animaeque coniunctam, atque unitam personae Verbi, ut tradunt Patres, praefertim Basilius homil. de humana Christi generatione, & Damascenus lib. 3. **Q**Omni igitur studio, & industria curamus, ut tantum mysterium fide certissima apprehendamus. Nam quem admodum prima stultitia inspicere est, dicere in corde suo, *Non est Deus, & anima est mortalis, & corrumpitur:* ita per hanc fidem sapientes reddimur, revera Deum esse, eundemque tantam rerum nostrarum providentiam habuisse, ut propter nos homo fieri non

fit dedignatus: neque hominem ille ad horam assumpsisset, quod videtur fecisse, si anima esset mortalis. Erigatur in nobis spes, quod beatos efficiet in gloria, qui ad nos usque descendit: & quod nostri obliuisci non poterit, qui Filium suum unigenitum hominem fecit. Quemadmodum enim parentes, qui unicum filium in monasterio habent, propter filiam in totum monasterium afficiuntur, eius curam habent, illi benefaciunt, atque ab insidiantibus (si qui sint) ac dedecus aliquod ei machinantibus protegunt atque defendunt: ita profecto Deus benedictus cum Filium suum in mundo habeat, hincque humanam speciem induerit, nulla nostri obliuione poterit capi, verum omnibus benefaciet, eorumque salutem singulari providentia promouebit, & ad optatos exitus prouehet. Erigenda in nobis etiam charitas, & excitanda magis, ut iam Deum non tanquam extraneum, & alienum, & creatorem tantum, sed ut parentem, ac consanguineum ardentissimo amoris vinculo diligamus, praesente Domino nostro Iesu Christo, cui cum Patre, & Spiritu sancto exhibeatur omnis gloria, laus, atque imperium in secula seculorum, Amen.

Supra 3. Infrà 10.

Basil. hom. 25. circa medium, tomo 1. Damasc. c. 6. & infrà. Psal. 13.

TRACTATUS XXVII.

QVO Verba eadem latius explicantur.

Vt utique duas voces huius sententiae explicauimus, nempe *Verbum, & Caro:* superest in praesentia verbum illud, *Factum est,* edisserere, quod est velut copula quaedam duo illa extrema connectens. Antequam tamen hoc praestemus, declarandum est, cur, cum voce carnis totus homo intelligatur, ut superius interpretati sumus, non po-

tius dixit Ioannes Verbum anima factum, vel, Verbum homo factum est, quemadmodum in Symbolo Niceno canimus: *Et homo factus est?* Respondendum est, magna sapientia id factum esse. In primis quidem, ut os opprimatur Haereticorum, negantium verum corpus ex Virgine fuisse assumptum. Deinde ut suauitas ostendatur Diuinae sapientiae *attingentis a sine usque in finem fortiter;* id est, a sinu Pa-

Prima ratio.

II. ratio. Sap. 8.

Cur potius Ioannes dixerit: Verbum caro factum est, non autem, Verbum anima, vel, Verbum homo factum est.

tris,

Ecclesiastici 24.

Tertia.

Psal. 44. Spiritus sanctus est scriba velox.

Anima rationalis totus homo est, corpus autem habitaculum tantum eius secundum Platonem. Quarta. Quinta.

Cyrril. lib. 1 in Ioann. c. 15. tomo 1. initio.

Sexta.

tris, in quo erat, usque ad infirmam carnem nostram. Vnde Salomon in eius persona dixit: *Ego quasi trames aquae in mensa de fluuio, ego quasi fluuius Dorix, & sicut aqueductus exiui de paradiso.* Nam per omnes ordines Angelorum descendens, peruenit ad carnem humanam, factus hypostasis corporeae substantiae, etiam exanimatae, videlicet corporis mortui, & sepulti: Ostendens hac via, quantum sit honoraturus, & exaltaturus corpora nostra, ut in resurrectione, & iudicio postremo videbimus. Tertio, ex hoc quod Verbum factum est caro, significatur multo magis anima rationalis assumpta, sine qua non est vera caro humana, in qua maxime scripsit Spiritus sanctus, qui est scriba velox. Non dixit autem: *Verbum anima factum est:* quia vel unio Dei cum anima per gratiam tantum facta existimari posset. Platonici etiam, qui tunc maxime eo tempore, quo Ioannes scripsit, vniorem cum corpore factam exclusissent, tamen dixisset ipse, *Verbum factum est homo:* Nam apud illos homo, est anima rationalis: corpus autem non est pars hominis, sed habitaculum eius, ac domicilium: quod falsum est. Quarto dixit: *Verbum caro factum est;* ut indicet, corpora non esse suapte natura mala, ut perperam docebat Manichaei. Quinto, ut origo aegritudinis humanae sanata per verbum demonstretur, nempe caro, quae in Eva primum concupiuit, & in Adam, ne is carnem suam, vel delicias suas contristaret, uxori in peccato consensit. Et ut Cyrillus tradit, *Homo in mortem ex parte carnis tantum incidit, immortalitate anima seruata:* Carnem igitur nominat ex parte maxime corrupta, & Verbi vniore viuificata, totius hominis reparationem significare volens. Abstinent quoque a voce hominis, ne intelligeretur Verbum assumpsisse personam hominis: nam hominis nomen suppositum, siue hypostasim in natura humana denotat. Et cum in Symbolo dicitur: *Et homo factus est.* Catholice est accipiendum hominis nomen pro humana natura omni hypostasi humana destituta. Sexto, dicitur, *Ca-*

ro, absolute non Iudaei, vel Gentilis, quia pro omnibus carnem funere voluit: & caro humana intelligitur, quae simpliciter nobilior est, & magis delicata, quia etiam magis composita. Sic ergo Verbum factum est hypostasis carnis; ac proinde hominis; siquidem in homine non sunt plures hypostases: atque ita excluditur humana persona, ut infra latius explicabimus.

Ut igitur commodius possimus exponere, quomodo Verbum caro factum sit, praemitendum est ex B. Hilario libro 4. & 5. de Trinit. Deum per incarnationem ita nobis profuisse, ut sibi nihil nocuerit: & ut Rusticus in Aephalos scribit, minimum Dei nocumentum peius esset (quia infinitum malum) quam bonum sit omni mundi redempti, & glorificati fructus. Idcirco per incarnationem, quemadmodum natura hominis integra mansit, ita Verbum non est mutatum, vel cum alio mixtum, vel confusum, vel conuersum, vel compositum, vel patiens, vel aliud in id conuersum: sed omnis mutatio, si qua fuit, in humanitate inuenta est. Atque hic in primis habemus, unde duos maxime Haereticos confutemus, nempe Apollinarem Laodicenam & Eutychetem Archimandritam dicentes, Verbum mutatum in carnem; per vniorem hypostaticam. Lege Theodoritum lib. 4. de fabulis Haereticorum, & Leonis epistolam ad Flavianum: vel in tertiam quandam naturam esse conuersum: ita, ut quemadmodum refert Boetius, esset quidem ex duabus naturis ante vniorem, post vniorem vero non in duabus, sed in vna subsisteret. Quemadmodum oxymel ex duabus naturis quidem ante mixtionem constat, aceto scilicet, & melle duntaxat: at post compositionem vna tantum natura est oxymellicis. Sic etiam electrum ex duabus naturis constat, nempe auro, & argento: sed ubi in vno comixta sunt, vna natura electri resultat. Sed profecto falsa, & paradoxa sunt haec, atque a fide orthodoxa longe aliena. In primis enim quemadmodum si non manet natura Verbi, Verbum creatum est, mutabile, & aptum conuerti, quia opus esset ut comunicaret

Deus per incarnationem ita nobis profuit, ut sibi nihil nocuerit. B. Hilari. Rusticus.

Contra Apollinarem, & Eutychetem, Verbum Dei mutatum in carnem blasphemantes.

Boet. lib. de duabus naturis. Verbi cum humana natura unio qualis apud illos.

Ratio prima confutationis.

in ma-

Boetius lib. de duab. natur. Humanæ naturæ in Christo existentis argumenta.

II. ratio.

Tertia & quarta.

Ut vnū quid tertium ex duabus naturis cōurgat, quid necessariū requiratur.

Syno. Chalcedonen. Gregor. homil. 38. in Euangel. prope initium, tom. 2. Matth. 22.

Ioā. Damascen. lib. 3. de

in materia cum semet conuertēte, & quod esset eo debilius: sicut modica aqua, quæ in vinum conuertitur, vt ait Boëtius: atq; adeo non esset Deus, cōtra eius opera, & verba, & Scripturas, quæ eum, Deum esse testificantur. Ita etiam si natura humana in Christo nō permanisset, profectō Christus homo non esset, quod est manifestē contra diuinas literas, & contra Christi verba se toties hominem appellantis, & contra opera sua, & affectiones, & mortē, quæ illum apertissime hominem indicarūt. Nulla etiam creatura in Deum potest conuerti, quia tunc Deus esset mutabilis: & si corpus anima fieri nequit, multo minus fiet Deus. Ad hæc, opus esset contactu, & cōmunicatione in materia, vt caro cōuerteretur in Deum. Prætereā, si esset facta natura quædam mista, non quidem conuersa vna in alterā, verū aliqua tertia existente: sicut in homine anima non cōuertitur in corpus, neq; corpus in animam, vnum tamen resultat compositum, quod dicitur homo. Si sic, in quā se res haberet in incarnatione, adhuc profectō tertia illa natura resultans nō esset Deus, neque homo: & ad dictam compositionem opus esset materia cōmuni, & contactu, vtq; vnum non conuertat aliud in se ipsum; sed sint ferē equalia, ac parū virtutis, ne, quod maiore præditum est virtute, agat in alterum, & illud vincat. Quæ omnia falsa sunt, & à ratione prorsus aliena; quare merito damnata sunt in quarta cecumenica Synodo Chalcedonēsi, & damnati simul tantæ impietatis assertores. Hinc Gregorius homilia super Euangelium: *Simile factum est regnum celorum homini Regi, qui fecit nuptias filio suo*, loquens de nuptijs incarnationis, ait: Sed quia ex duabus personis fieri solet ista nuptialis cōiunctio, absit hoc ab intellectibus nostris, vt personam Dei, & hominis, redemptoris nostri Iesu Christi ex duabus personis credamus vnità. Ex duabus quippe, atque in duabus hunc naturis existere dicimus: sed ex duabus personis cōpositum credi, vt nephas, vitamus. Sic magnus ille Pater. Et Damascenus libro Fidei orthodoxæ: nam ex Dei-

tate, & Humanitate Deum perfectum, & hominem perfectum, eundem & esse, & dici, & ex duabus, & in duabus naturis confitemur. Et vt Magnus Athanasius de mysterio trium personarum in vna natura Diuinitatis catholice dixit: *Neque confundentes, personas, neque substantiam separantes*: ita in incarnationis Sacramento dicendum: neque confundentes naturas, neque personam separantes. Vt vtraque iuguletur hæresis, Nestorij, & Eutychetis: vt in priori sententia iugulantur assertiones falsæ Arrij, & Sabellij. Quod ergo B. Dionysius actionem Christi *Θεωλογικῆς*, id est, Deuiram, vel vt sic dicam, Deuiralem appellauit: nō est quod actio sit composita, sicut nec naturæ compositæ sunt, vt docet Damascenus; sed quod sit actio Dei, qui factus est vir, siue homo, quia operibus, quæ à Deitate proficiscebantur, vt erant signa, & miracula, adiungebat opera etiam humanitatis, vt, tangere, vocare, manus imponere, & similia. Sed illa priora opera, à persona, quatenus Deus est; hæc posteriora verò, ab eodē, quatenus homo erat, proficiscebantur. Possunt autem in eodē loco duæ esse naturæ immixtæ, nec confusæ, quæ admodum anima, & corpus in homine, incisio quoque, & vltio in gladio ignito, vt affirmat Damascenus. Cum ergo dicitur: *Verbum caro factum est*: Cum verbum sit alienū ab omni mutabilitate, intelligendum est, Verbum absque sui quacūq; mutatione, vel mixtione alia, aut conuersione vlla sua factum carnem. Et quia fieri terminatur adesse, & esse carnem, est esse substantiam; oportet quoque & illud intelligere, quod Verbum factum est caro, ita vt iam sit caro. Atque ideo excluditur illorum error, qui dicunt Verbum iunctum esse carni relatione, aut negatione, aut certē quocūque accidentario esse: Nam nulla relatio, nulla negatio, nullumq; esse accidentariū sufficit ad vere probandum hoc, scilicet, Verbum factum est caro, & si sufficeret ad probandum, nempe, Verbum inhabitat carnem, aut, Verbum est carneum, & similia. Esse igitur carnem, est esse substantiam, à qua non solet

Fidei orthodoxæ. c. 3. prope initium. Magn. Athanas. in Symbolo.

Actionem Christi Deuiram cur vocet Arcopagita Dionysius. B. Dionys. epist. 4. ad Caium. & Damascen. lib. 3. c. 19. initio.

Damascen. c. 19. eiusdem libri.

Idem lib. 3. cap. 15.

Eorum qui dicunt Verbum iunctum esse carni relatione, aut negatione, aut alio accidentario esse, error refellitur.

deno-

Expenditur non dictum à Ioāne: Verbum carneū, sed caro factum est.

Qualis in Incarnatione Filij Dei cōpositio locū non habeat.

Verbum in Incarnatione mutatum minime fuisse, vnde constat.

Act. 20.

Quotantūmodo caro Christi in diuino Verbo subsisterit.

denominari res. Ex quo Ioannes rectē non dixit: Verbum factum est carneum; sed, Verbum factum est caro, aperte significans Verbum carnem esse cōpisse: quæ quidem est substantia non relatio, non impositio nominis, non negatio, nec demum aliquod accidens à substantia diuersum. Deinde & illud secundo loco præmittendum est, Euangelistam ab hoc facto exclusisse omnem modum, quo apud nos vna res ante existens fit alia. Aer enim, qui fit aqua, non remanet aer: & in genere materia non fit forma. Verbum autem, nulla prorsus sui mutatione factum est caro, & cōpisse est caro: hoc est, Verbum ab æterno, quod suapte natura erat hypostasis secundæ personæ, factum est hypostasis carnis; ac propterea verē est, & verē dicitur caro: sicut hypostasis equi, & bouis verē est equus, & bos. Quod verò Verbum per Incarnationem nō fit mutatum, inde probatur, quia nihil omnino eorū, quæ habebat prius, abiicit, sed in sua natura perfectum mansit. Tunc enim vnumquodque mutari dicimus, cū in se recipit quod non habebat. Et sicut Pater communicando essentiam deitatis alijs à se personis, essentiam non amisit suam: sic & Filius suam non amisit substantiam, dum eam naturæ humanæ communem fecit. Ad hæc, mutatum dicitur nequit, quia nihil denud accepit: non enim induit naturam humanam Dei Filius recipiēdo, sed potius quod suum erat, dando, & communicando, vt Patres docent Veteres. *Imperfecti enim est recipere ab altero, perfecti verò est quæ sua sunt, communicare, & donare.* Et dupliciter intelligi possit, Verbum fieri hypostasin carnis: vel quod carnis præexistentis propriam hypostasin abiicerit, & loco illius subintrauerit, vel quod, cum fieret caro, præuenerit Verbum carnis hypostasin: ne primum interuenisse putares in incarnationis mysterio, & vt secundum velut Catholicum acciperes, dixit, *Verbum caro factum est.* Quia Verbum nihil carnis abiicit (nam cum homo fit albus, nihil albi abiicit: item cum aer fit aqua, nihil abiicit aquæ: & in vni-

uersum, in omnibus actionibus naturalibus nihil termini ad quem) vt more Philosophorum loquar) abiicitur, & quod caro non præextiterit, sed tunc fit facta, quando Verbum factū est caro. Nec in hoc vlla iniuria facta est naturæ humanæ, quod in propria hypostasi non subsistat, vt subsistere debebat, nisi fuisset præuenta à diuina Verbi hypostasi; sed magnum beneficium illi collatum: nam data est substantia diuina, & infinita loco humanæ, & finitæ. Nec enim iniurium est alicui, si nobilissima, & præciosissima veste induatur, & impediatur ne sordido, & vili vestimento induatur. Nam terminus in omni productione, tunc fit, quando productio terminatur: vt cum homo fit albus, tunc noua est albedo: cum aqua fit aer tunc nouus est aer. Quando itaque Verbum factum est caro, tunc caro illa facta est, non in seipsa, sed in hypostasi Verbi; non quidem per Verbi, verū per humanæ naturæ mutationem (ceu si pyrus infra in malo, sine sui mutatione fieret malus) non quidem inferendo corruptionem hypostasi carnis: nam fas non erat, à corruptione inchoare Verbum euectionem nostræ naturæ, in hypostasin mūdi renouatricem futurum. Atque ita dicimus assumptam à Verbo carnem non quia humanam assumpserit personam, sed indiuiduam, atomam, & singularem naturam sine hominis persona, hoc est, non in propria substantia quasi in basi, & fundamento proprio innixam, vt impie docuit Nestorius Constantinopolitanus Episcopus; qui eloquens cum esset, nec eloquentiam distingueret à sapientia, contemnebat Patres, seq; sapientem existimabat, vt refert historia Tripartita. Hic ergo dixit, Christum personam esse humanam à Verbi persona distinctam, esse tamen Verbum munere Dei singulari; verū Christum haud assumpsisse humanam personam eiusmodi. Sed hæreticus hic magna ratione confutatus est, & damnatus in cecumenico Concilio Ephesino. Multæ etiam rationes contra istius modi peruersum dogma succurrunt.

Humana natura in Verbo subsistēs in seipsa, longe melius & excellentius sibi esse comparauit.

Simile.

Caro Christi in Incarnatione quādo facta fuerit.

Contra Nestorium duplicē in Christo esse personam dogmatizantem.

Histo. Trip. lib. 12. c. 4.

Eadem veritas, Verbum nempe humanam non assumpsisse personam, multis rationibus confirmatur.

Ratio. I.

In primis enim in diuinis tres præter personas, esset etiam quarta videlicet Christi hominis; cum tamē nullo modo sit admittenda personarū quaternitas. Nam nec quatuor naturæ sunt, imò nec duæ, quia humanitas nō est natura Trinitatis, sed Verbi tantū. Et ita in Christo duæ sunt naturæ tantū modo. Nec etiam sunt quatuor personæ: quia essentia non distinguitur à tribus personis, vt faciat quartam. Humanitas Christi prætereà licet à personis differat, non constituit quartam, quia non est deitas, nec persona, vt Rusticus in Acephalos inquit. Secundo, quia vna persona non est alia, etiā cum sunt vnus naturæ, nedū duarum: & ita ille homo non esset Deus, sicut nec homo equus, nec homo iustus est verus Deus, & consequenter contra sacram Scripturam, & opera eius, quæ & hominem, & Deum illum arguunt, atque demonstrant. Nec esset etiā communicatio idiomatū: nec Maria, mater Dei esset dicenda, sed tantum mater Christi, vt dicebat Nestorius. Tertio, si personam humanam haberet, saluare nos nequaquam posset, nec adorari deberet, & spes nostra in homine sita esset, & collocata, periretque omnis fructus incarnationis, ac fidei eius: imò nec esset incarnatio, nec opus nouum, vel admirandum, sed commune iustificationis opus contra Prophetam, dicentem: *Creauit Dominus nouum super terram: famina circumdabit rurum.* & contra alium quoque dicentem: *Aspicite in Gentibus, & videte, & admiramini, & obstupescite: quia opus factum est in diebus vestris, quod nemo crederet cum narrabitur:* quæ verba de Incarnationis mysterio Paulus, & alij quidam interpretantur. Vsq; adeo autem verum est duas nō esse personas in Christo, vt Eutyches declinans in alterum extremum, negauerit duas naturas: id quoq; adeo falsum est, vnam tantum habere naturam, vt Nestorius duas personas posuerit. Quorū vtrūq; æquē falsum est, & hæretici inuicem in seipos pugnantes, & extrema sequentes pro Ecclesia faciunt: vt patet in Arrio, & Sabellio, in Manichæo humanitatem, & in Photino Christi Di-

Secunda. Rusti. sacer scriptor.

Tertia.

Hiere. 31.

Habac. 1. Act. 13.

uinitatem negantibus. Quarto, Humanitas Christi neq; in sui propria subsistentia creata est, nec prius fuit homo quam Deus: quia sic infirmum, ac debile esse haberet. Fuitq; humanitas Christi, vt vitru crystallinum auro incrustatū, & vndiq; protectū, quod quidē fortius in illo quam in se subsisteret: vel vt furculus insertus, & crescēs in fortissima arbore, atq; in ea subsistens. Ac per hæc ruit Cherinti hæresis, qui vt B. Irenæus refert, dixit Iesum post Baptismum cœpisse in se Christū habere in specie colubæ, cuius virtute perfecit miracula: ipso vero Christo ab eo recedente, Iesus passus est: atque ita distinguebat hic inter Christū, & Iesum Filiū Dei: & prius dicebat fuisse Iesum, quā Christū Filiū Dei. Idē Ioan. 20. dicitur: *Hæc scripta sunt vt credatis quia Iesus est Filius Dei:* nō dixit, quia Iesus Christus est Dei Filius. Et 1. Ioan. 5. dicitur: *Omnis qui credit quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est:* quæ verba directo propter Cherinthū dicta sunt. Confutatur etiam Luc. 1. Ideoq; & quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei: & Matth. 1. De qua natus est Iesus qui vocatur Christus. Et Cap. 2. *Sciscitabatur ab eis vbi Christus nasceretur.* Ergo ab initio quo natus est, homo fuit, etiā Christus & Filius Dei. Cyril. Hierosol. Cathechesi. 10. ait: *Iudæi quidem cœcedunt illum esse Iesum, Christum verò esse negant. Absit hoc. Idē dicit Apostolus: Quis est Christus? nisi qui negat quod Iesus est Christus?* Quinto, quia si ille homo prius in se subsisteret, hoc ipso tamen quod stabileretur in basi subsistentiæ Dei, nō esset amplius humana persona, quæ rationali indiuiduo nihil addit, nisi tantum rationem per se subsistendi (atq; ita cum Verbum humanam naturam assumpsit, non propterea aliquid humanitatis reliquit, quod nō assumpserit, cū reuera persona à natura in creaturis non nisi ratione distinguatur. Re pugnat autem in diuina persona subsistere, & in se subsistere, nihilq; propterea amittit humana in Christo natura subsistēs; quin verò maximā sibi gloriam, & dignitatem acquirit. Vt enim crystallinum vas vestitum auro

Quarta. Qualis humanitas Christi sit Verbo conuincit.

Irenæ. li. 1. c. 25. Contra Cherintum.

Ioan. 20.

1. Ioan. 5.

Luc. 1.

Cyri. Hierosol.

Quinta.

Persona à natura in creaturis tantum ratione distinguitur.

Mysterij incarnationis in scripturis & Patribus quam variè appellatio - nes, & rationes carum.

Damasc. li. 3. de fide orto. cap. 15.

Idem ibidē c. 11. & alias.

Idem eodē libro.

Quomodo Christi Humanitas à Verbo sustentetur.

Heb. 1.

Isai. 64.

maiolem sibi comparat firmitatem ac robur, quàm si in se tantum existeret: & puer natus gigantis humeris impositus nobilius esse habet, quàm in se ipso: ita profecto de Christi Humanitate sentiendum est, quæ subsistens in verbi persona excellentiorem longè, ac nobiliorem status ac dignitatis gradum adepta est, vt diximus. Vt autem magis hoc mysteriū explicetur, de vocabulis, quibus tum in Scripturis, tum à Patribus celebratur, tum de conuenientia, & sine huius altissimi mysterij dicendum est. In primis ergo dicitur Incarnatio, Græcè *σάρωσις* (id est, cū carne vnio) vt ignitio ferri (sic loqui fas est) vnio est ferri cum igne, vt ait Damascenus. Dicitur Humanatio, id est, vnio cum humanitate: ob eandem causam appellatur vnio, vel vnio, vel adunatio: quia coniunguntur duæ naturæ, & vniantur in eadem hypostasi, hoc est, tota persona, & non aliqua eius pars est id, quo Deitas Verbi subsistit: & similiter est id, quo tota humanitas Christi, & non aliqua eius pars existit. Ita vt Verbi subsistentiam ex gratia in perpetuū mutuatam, vel donatam habeat: vt docet idē Damascenus. Vocatur Conglutinatio: nam propter Christum dicitur: *Deus Patribus conglutinatus.* Deuter. 10. Et tamen Patribus (inquit) *tuis conglutinatus est Dominus, & amauit eos, elegitq; semē eorum,* & reliq;. Si ergo conglutinatus est Patribus propter Christum hominem, ergo magis ei est conglutinatus. Dicitur à Damasceno Substantiatio, Suppositio, Sustentatio; quia Verbū substatur, supponitur, & sustentat Humanitatem, cœu fundamentum quoddam, & basis quæ domui supponitur: sustentat autem, non secundum esse hominis, quia sic omnia sustentat ille, de quo dicitur: *Portans omnia verbo virtutis suæ.* Sed in esse diuino, & personali: quo modo Iesu Humanitatem sustentat, vt infra declarabitur. Dicitur Factio ob creaturam quæ fit, & Deus in ea: vnde, *Verbum Caro factū est.* Dicitur Descensus, quia terminus ad quem refertur, est inferior creatura: *Vtinam,* inquit Isaias, *desumpere*

cælos, & descenderes, & apud Ioannē: *Descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.* Dicitur Aduentus à Malachia: *Statim (ait) veniet ad templum suum: Dominator quem vos queritis,* & alius: *Si moram fecerit, expecta illum: quia veniens veniet, & non tardabit.* Dicitur Missio, vnde Paulus: *Misit Deus Filium suum factum ex muliere:* quia procedit à Patre, & venit ad nos. Dicitur Habitatio: *Et habitauit in nobis,* & rursus, *Ecce ego venio, & habitabo in medio tui,* ob vtilitatem, quàm humanæ naturæ quasi habitaculo Verbi incarnatio cōtulit. Dicitur Conuersatio: *Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est:* quare & Emmanuel vocari voluit, quod est, Nobiscum Deus, per assumptionem nostræ naturæ. Dicitur Abbreuiatio, quemadmodum Elias extendit se, & abbreuiavit super puerum à se suscitandum, & Prophetia: *Verbum breuiatum faciet Dominus super terram.* Dicitur Anacephalæosis, siue Recapitulatio ab Apostolo, quod omnia eminentissimè contineat, tum quia ad caput, & initium, nimirum ad se, atque ad statum innocentie primæuum reducit atque reformat. Dicitur Infitio, de qua illud: *In mansuetudine suscipite infitum Verbum,* &c. Ob Humanitatem diuinitati infita per speciem infitionis, quæ dicitur in oculatio, qua in Verbo sustentatur Humanitas: & tamen (quod mirabile est) præter fructus suos proprios, facit etiam diuinos per communionē idiomatum. Dicitur Apprehensio: *Nusquam Angelos apprehendit: sed semen Abrahe apprehendit.* Dicitur Attractio: *Attraxi te miserans,* & alibi: *In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis: quemadmodum Magnes ferrum ad se trahit, ac in se sustentat.* Dicitur Immeatio, seu Immansio, & Accessio à Damasceno, quod vna natura accedat ad aliam, illamque subiatret, sicut ad Diuinā Humanā: vnde etiam vocatur Osculū, & Astrictio, quæ fit in complexu, eo quod vna natura sit in alia. Dicitur Induitio quasi purpure, vt Alcuinus libr. de Trinitate docet: quia verbum illā tegitur, & tamen

Ioan. 6.

Malach. 3.

Habac. 2.

Gal. 4.

Ioan. 1.

Zacha. 2.

Baruch. 3.

Isai. 7. &

Matth. 1.

4. Reg. 4.

Isai. 10. iuxta 70.

Rom. 9.

Ephes. 1.

Iaco. 1.

Heb. 2.

Hiere. 31.

Ose. 11.

Damasc. li. 3.

c. 17. in it.

Cant. 1.

Alcuin. lib. de Trinitate.

c. 12.

Philip. 1. Ibidem. Quomodo Deus verbu se metipsum exinanierit Apostolo te ste.

Ephes. 5.

Greg. Naz. Iust. Marr. Damasc. li. 3. cap. 6.

Psal. 79.

Luc. 1.

Ibidem. Psal. 47.

Hebr. 1.

Simile.

Damasc. vbi supra. ca. 8.

Philip. 2.

sustentat carnem, quemadmodum in dumentum corpus tegit, & sustentatur ab eo. Hinc Apostolus ait: *Habitu inuentus vt homo.* Dicitur à Paulo exinanitio, non quidem amittendo quicquam magnitudinis suæ, celsitudinis, vel plenitudinis, sed illam celâdo, atque formam seruilem induendo: non fecus ac si Rex quispiam regio cultu deposito, habitum pastoris indueret, diceretur se ipsum exinanire, nõ quidem regiã amittendo dignitatem, verum tantisper ad tempus celando, & dissimulando. Vnde Apostolus postquam dixit: *Exinanit se metipsum,* illud declarans subdit: *Formam serui accipiēs, in similitudinē hominū factus.* Dicitur Matrimoniu, videlicet Christi, & Ecclesiæ. Dicitur OEconomia, seu dispensatio à Gregorio Nazianzeno ser. de Pascha, & Damasceno lib. de Orthodoxa fide: qua Christ⁹ homo œconomus, hoc est, dispensator, seu procurator domus, Ecclesiæ Dei videlicet, sub Deo factus est. Dicitur Vititatio, & Confirmatio, vnde Psaltes: *Deus virtutum conuertere: respice de celo, & vide, & visita vineam istam.* De qua visitatione Zacharias dixit: *Quia visitauit, & fecit redemptionem plebis suæ: & perfice eam quam plantauit dextera tua: & super filium hominis, id est, super Christum respice, quem confirmasti tibi, dando ei diuinæ substantiæ basin.* Dicitur Susceptio: *Suscipit Israel puerum suum, & c.* & Propheta: *Deus in domibus eius cognoscetur, cum suscipiet eam.* Est autem suscipere, sursum capere: & Christus homo sursum captus est, quatenus cũ non esset, sola gratia, & liberalitate sua fuit id in tempore, quod Deus ab æterno erat, quod vt infinitū, & principale consequitur: tanquam adueniens, quod sit hæres vniuersorum, quod homo ille adoretur ab omnib⁹ cultu Latriæ: quemadmodum carbo ob ignem, cui coniunctus est, timetur, ac velut purpura propter Regem ea amictum adoratur: vt ait Damascenus: *Inde est, quod post Deum mundi sit gubernator, & administrator, & saluator, & finis, & quod omne genu ei flectatur, tantumq; habeat sapientia, & gratia, quantum creari à Deo potest.* Nõ ignoro, Pa-

tres alijs minus vsitatis, ac receptis vocibus interdum vsos fuisse, ad hoc mysterium explicandum. Vnde Irenæus filium hominis commistū verbo Dei asserit. Augustinus dixit: *Quomodo Deus homini permistus sit.* Gregorius Nazianzenus in sanctum Baptisma: *O no uam, inquit, & inauditam mixturã.* Sed hæc illi pio sensu, & Catholico dixisse interpretandi sunt: quãdoquidem eiusmodi voces Miscendi, & Permiscendi auersantur iam Theologorum aures, tanquam minus huic mysterio congruentes. Idcirco Ecclesia canit: *Deus homo factus est: id quod fuit, permansit, & quod non erat, assumpsit, non commixtionem passus, neque diuisionem.* Bonum tamẽ est annotasse, Patres interdum ab illa phrasi non abhorruisse. Ait enim Hilarius: *Carnem suam admiscuit sub Sacramento, & libris de Trinitate, verbum admixtionis repetit.* Ad postremū verò, Incarnationis opus non fuit absolutè necessarium, neq; Deo, neque nobis. Non quidem Deo, quia nulla creatura est ei necessaria ad finẽ suum, cum se ipso sit perfectissimè beatus, atque contentus; creatura autem nec finis eius, nec subsidium necessarium ad finem eius existat. Nobis verò etiam minimè necessarium fuit Incarnationis mysterium, quia sola voluntate potuisset nobis Deus remissionem peccatorũ conferre, gratiam, & gloriam in se donare, quemadmodum Angelis ante Incarnationem donauit, qui tamen sunt in essentia Dei, eã, internaque, & externa eius opera felicissime contemplantes. Sicuti si oculus in centro Solis positus eum videret, & radios, atque splendorem ex radijs effectum. Et si ergo Incarnatio simpliciter, non fuerit necessaria, fuit tamen conuenientissima, & maximè accommodata, atque ad gloriam Dei summã, ex opere summo creationis mundi expediens, & conducens. Spectat etiam ad immensam Christi, & Matris, hominumque, & Angelorum, ac reliqui mundi totius dignitatem, atque vtilitatem. Quod vt liquidò constet, ponendum est in primis, Incarnationem esse quandam vnionẽ diuinæ cum humana natura, tam su-

Iren. lib. 3. capit. 21.

Aug. Epi. 3. paulo ante medium.

Vocem commixtionis in Incarnationis mysterio nanc aures Theologorũ aduersantur

Hilar.

Idem lib. 2. & 10. de Trinitate. Filij Dei Incarnatio ad salutem simpliciter necessaria quare non fuit.

Simile;

Quam conueniens fuerit Deum incarnari.

blimem

blimem, & admirabilem, vt saluis naturis, vnicũ, idque diuinũ sit in vtraq; (vt Theologi loquuntur) suppositũ. Quod quidẽ sit inenarrabili vi attractionis naturæ diuinæ humanã ad se atrahentis, eiusq; immutatione, & penetrationem in humanam. Deinde etiam per ineffabilem accessionem, in sitionemque humanæ naturæ. Ex quibus mirabile osculum hoc, & strictissimus existit amplexus, qui alia in nulla creatura inueniri potest: quia nõ esset aliã summum hoc Dei opus: ideo carere debuit exemplo. Vnde B. August. epist. 3. ad Volusianũ de hoc mysterio verba faciens, ait: *Hic si ratio quaeritur, non erit mirabile: si exemplum poscitur, non erit singulare.* Hæc ille. Et si verò in creaturis attractio inueniatur, vt in magnete ferrũ attrahente: in succino trahente paleam, nõ est tamẽ ibi penetratio, vel immetatio (vt cũ Damasc. loquitur) nec comunicatio idiomatũ, & personæ. Ad hæc, licet inueniatur in quibusdã penetratio, atq; vna hypostasis, vt in corpore, & anima: non sũt tamen naturæ perfectæ, nec est comunicatio idiomatũ in illis: & minor est vnio, quia imperfectarum naturarum, ac minus inter se distantium, & solubiliũ. Quare comparatio illa, qua vtitur Athanasius in symbolo. *Nam sicut anima rationalis, inquit, & caro vnus est homo; ita Deus, & homo vnus est Christus,* quam etiam August. vsurpat epist. 57. ex parte quidẽ vera est, & cõgrua: ex parte verò neq; vera, neq; cõgrua, quemadmodum Iustinus Martyr docet in expositione fidei de sancta cõsubstantiali Trinitate, cuius verba hæc sunt: *Nonnulli vnionem eam veluti anima cum corpore, mente complexi; ita prodiderunt & congruens est exemplum, tametsi non ex omni parte, aliquatenus tamen. Quemadmodum nãque vnus est homo, & naturas inter se differentes duas in se obtinet: ac per alteram quidem ratiocinatur; per alteram autem, quod ita ratione concepit, efficit: ita Filius cum vnus sit, & duæ naturæ; altera diuina edit miracula: Altera humilia excipit. Quæ enim ex Patre est, Deus est, res admirandas operatur: quæ verò ex Virgine, & homo, crucem, passionem; & consimilia, sua-*

Aug. to. 2. initio.

Attractionis quæ in creaturis inuenitur, ab illa Hypostaticæ vnionis discrimen. Damascen. vbi sup.

B. Athanas.

Aug. to. eod

Iustin. martyr tomo. 3. in princip.

Exemplũ Athanasij: Nã sicut anima rationalis, & caro vn⁹ est homo, ita Deus, & homo vn⁹ est Christus, quaten⁹ verum, & cõgruum sit te sic Iustino.

pte voluntate naturaliter perfert. Hucusque si quis exemplum hoc recipiat, recte se habeat comparatio. At si rursum rem totam similitudini conferas, differentia apparebit. Nam homo etiam si duplicem in se ostendat naturam, non duæ tamen naturæ est, sed ex duabus naturis constat. Vt enim corpus componitur quidem ex igne, ex aere, & aqua, & terra, minimè verò iã corpus esse dixeris ignem, aut aërem, aut quicquam aliorum: non enim idem est cũ his, vnde constat; diuersa quippe est ratio compositæ rei, & eorum, vnde est composita. Sic homo quamuis ex anima, & corpore constet, alius est tamen, quàm sunt ea, vnde constat. Hæc ille docens in compositione hominis esse duplicem vnionem, alteram naturæ & personæ alteram. Non sic in Christo, in quo et si personæ vnitas insit, remanet tamen duplex natura, quarum vna non est altera. Est & alia dissimilitudo: quoniã anima separatur à corpore, Diuinitas verò nunquã fuit ab Humanitate diuisa, neque disiuncta. In ea etiam comparatione furculi, & arboris, vt diximus, nulla est penetratio, neq; vtrũq; totũ, sed pars, nec communicatio idiomatum. At verò in vnione rationalis partis, & sentiētis in homine, id quod sentit, est pars, & itẽ, quod rationale est, absq; eo; solaq; vnio triũ personarũ in essentia vna, maior est quã illa in carnationis, quod Personæ in vno in finito esse vniantur, cũ tamẽ in Incarnatione duæ naturæ in infinitum à se inuicem distet: quamuis vna, nepe humana in alteri⁹, id est, diuinæ, subsistẽtia, siue hypostasi sustentetur, nõ tamẽ ob id est naturæ suæ basis, ac sustentaculum. Quemadmodum si domus ex lignis, ac gemmis constructa, & basi gemmea fulciretur, non ideo basis esset gemma, immo nec basis gemmea esset lignum; cum tamen verissimum sit, quod Verbum sit homo, quod est omnĩ prorsus admiratione, & stupore dignum. Quod si eam inuestigare velles, profectò non alia videtur, nisi quod Verbum non sustentat hominem in dignitate, & gradu hominis, sed in dignitate, & gradu Dei. Sustentat enim quamlibet Deus creaturam in esse suo, & hominem su-

Idem exemplum quatenus sit falsũ & incõgruũ

Simile.

Quare maior sit vnio diuinarum personarũ, quã Hypostatica.

Simile.

Tanta Diuini Verbi cũ humana naturæ vnionis, ita vt Verbu sit homo, quæ ratio sit.

Z 3 tentat

Comparatio

stentat in esse, & subsistentia humana, siue in basi creata: at verò hominè Iesum in gradu, & persona Dei, siue in basi increata sustentat: non secus ac si Rex suos omnes seruos, & familiares, ac Principes sibi ministrantes, & eorum quemlibet sustentaret in gradu suo, vnum tamen ex eis, peculiari dono, in gradum, & dignitatè Regis euectum sustentaret: nam talis ad tantum dignitatis culmè euectus, deberet habere totum regnū, omnes regni opes, & gazas, atque omnem honorem, qui Regi impenditur, quasi illi dixisset Rex, volo vt sis mea persona: adhuc tamen ille sic ad regium decus atque splendorem, promotus, persona differret à Rege. Verùm si esse personæ Regis valeret infinitum plusquam regnum, atque illi adhuc suum esse personæ donaret, nihil tamen inde, quòd alteri daret, amitteret, ibi perfectū exemplū Incarnationis haberem⁹. Quod si Rex non donaret esse personæ, suā uè subsistentiam, sed tantum naturā duobus alijs, quæ tamen natura esset infinita, & quam vt principale consequeretur, quasi accessorium ipsum regnum (sicut loqui fas est) haberemus in illis tribus exemplum Trinitatis expressū: in his enim tribus esset vna tantum voluntas, vna operatio, quem admodum & vna essentia est. In Christo igitur cum duæ naturæ sint, vna est tamen persona diuina solummodo, quæ etiam est in natura humana, quam sustinet, quia est indiuiduū humanum. Et quod vna sit tantum persona in duabus naturis, patet: quia, vt supra probatum est contra Nestoriū, nō est humana persona in Christo. & diuina, quia immutabilis, non potest amitti. Deinde manifestum est: quia idem dicitur Deus, & homo; non autem propter eandem naturam, ergo propter eandem personam. Quodq; idem, Deus, & homo dicatur, constat: nam Christus & filium hominis, & filium Dei se se vocabat. Et Petrus in Actis: *Certissime sciat ergo omnis domus Israel quia & Dominum eum, & Christū fecit Deus* (id est Deum, & hominem) *hunc Iesum quē vos crucifixistis, & Paulus, Ex quibus Christus secundum carnē,*

qui est super omnia Deus benedictus in secula: & Ioannes, Omnis spiritus, qui soluit Iesum, ex Deo non est: id est: Qui Diuinitatem ab Humanitate, & Humanitatem à Diuinitate disungit. Hoc significat: Verbum caro factum est: hoc includit in sua notione nomē Emmanuel: hoc dixit Angelus Virgini: Quod nascetur ex te sanctum vocabitur filius Dei. Et quia nascetur ex te, homo erit: & quia vocabitur filius Dei, erit filius Dei, & Deus. Item cum duæ in Christo naturæ, & duæ personæ esse non possint, vt aduersus Nestorium iam probatum est: nec possit esse vna natura, & vna persona, quemadmodum demonstratum est contra Eutychetē, nec rursus possit vna natura esse in duabus personis, quia si esset sola natura humana, amissa esset diuina, & solum esset homo, non autem Deus: & si sola esset diuina natura, amissa esset humana natura, & persona humana nō esset diuina, & Christus solū esset Deus, nō autem homo. Superest ergo quartū membrū, vt vna sit tantū persona in duabus naturis, vt egregie rationatur Boetius lib. de duabus naturis contra Eutychetem. Proinde falsum est quod Beza lib. In Smichdelinū de hypostatica duarū naturarū vnione disputans scripsit: sepe se duas vniones hypostaticas in Christo ponere, vnam animæ cum carne, alterā Diuinitatis cū Humanitate: quod profecto aliud non est, quā Nestorij hæresin renouare. Nec enim in Christo est alia vnio hypostatica præter Verbi cū anima, & corpore: nam illa corporis cū anima naturalis est vnio, nisi quod in eo quòd nō est terminata ad humanam & creatam, sed ad diuinam Verbi hypostasin supra naturā extiterit.

Secundò præmittendum est, vt superius diximus, Deum ita nobis profuisse, vt nihil sibi nocuerit: ideo Verbum per incarnationē nō fuit mutatum, vel cōfutum vel ad patiedū aptū redditum, verūm omnis mutatio in Humanitate fuit: quæadmodum in flore, qui denuò prodiret, ac sustentaretur à Deo in se, hoc est, in natura floris, in eo De⁹ certe nihil mutaretur, sed flos. Ideo in Incarnatione, Verbum nihil

Ioann. 4. Soluere Iesum iuxta Ioannē, quid

Luc. 12

Boetius

Aduer⁹ Bezam duplicē in Christo constituentē hypostaticā vnionem.

Verbum per Incarnationem minimè mutatum fuisse.

Simile.

Quod vna in duabus naturis in Christo sit persona, probatur

Christū Deū, & hominem dici, ostenditur. Act. 2.

Roman. 9.

muta-

Comparatio

Propria diuinitatis opera quæ sint. Damasc. li. 3. c. 13.

Summū inter omnia opera Dei Incarnationis, opus existere.

I. ratio. Dei organos amor in Incarnatione quantus eluceat.

mutationis accepit, nec descendit de cœlo, nec inclusum secundum Deitatem est in vtero, vel carne assumpta, quemadmodum anima in corpore includitur, sed Verbum erat vbique; per Deitatem, carne autem vno loco circumscriptum: vbique tamen verum erit dicere, Verbum esse carni non vbique existenti vnitum. Quæ admodum maritus extra vxoris patriam, in qua illa manet, est quidem eius maritus vbique dicendus, quam in vno tamen loco habet. Facit etiam Verbum propria diuinitatis opera per se, non per Humanitatem, vt, conseruare mundum, implere cœlum, & terram, pluere, & similia: quāquam Humanitas, & sciens, & approbans, etsi opus sit, etiam orans concurrat, vt Damascenus docet lib. de Fide Orthodoxa. Cum autem in via existeret Humanitas, ad miracula concurreret tangendo, vel manus imponendo, vel in cœlum suspiciendo, vel orando, veldenique verbo imperando. Nec vlla ex parte hic læditur dignitas Verbi, sed, vt dictum est, maximè illustratur in externis operibus suis. Quod idcirco dictum est, quia opera interna diuinarum personarum longè maiora, & nobiliora sunt. In infinitum quippe maius est infinitum in eadem numero natura producere, quam in eodem infinito producto finitam sustentare, atque ex tota sua substantia vocare ad vnitatem essentia, quam ex nihilo quantum ad animā vel ex materia quantum ad corpus, ad naturam suam illo infinito fulcitur adsciscere. Verūm post illas actiones Dei internas, super omnia opera externa proculdubio inuenitur incarnatio, vt pote media inter illas internas operationes, & omnia alia opera, quæ extra se operatus est. Nam ex parte personæ est infinita, ex parte verò Humanitas finita, ac terminata. Verbum enim factū est non in se, sed in Humanitate, vel in carne à se suscepta, quæ est quantum ad hypostasin ipsummet Verbum. Quod ergo maximè se manifestet, & exerat Deus in hoc opere Incarnationis, liquidum redditur. In primis enim in eo se prodit charitas,

bonitas, suauitas, & amor Dei, cuius proprium est influere, & effundere se in creaturam. Non potuit autem magis se extra effundere, & communicare, quā ita inundādo in creaturam, vt se eam esse efficiat, Nec rursus facere potuit vt creatura magis ad se refluat, redeatq; , quā in faciendo illam Deum. Ex quo fit, vt Deus non respiciat creaturam vt seruam, sed vt cognatam, & propinquam, amando eā summo amore, ita vt dicere posset: *Homo sum, humani nihil à me alienum puto*: Creatura quoque respicit Deum non tantum vt Creatorem, ac Dominum, sed vt parentem, & consanguineum; diuina quoq; vt sua, sibiq; familiaria respicit, quia Deus est. Quem admodum, si tu velles maximum amorem ergaamicum tuum ostendere, nō posses illi magis vniri, ac illi intimus reddi, quā si ralem dares ei amplexum, quo illum totum ita penetrares, vt tu esses ille ipse, item vt ille, esset tibi maximè amabilis, & tu illi. Hic est enim appetitus amoris, & ingenium, quemadmodū Philosophi cum ratione tradunt, vt vnum profus ex amico, & amante efficiatur: quod cū in natura fieri non contingat diuina, quia immutabilis est, & vlli permisceri nequeat, fit tamen incomprehensa, & ineffabili ratione in eadem persona, ob eius infinitam virtutem, & charitatem: quod exemplo creaturarum omnino caret. Secūdo, in hoc opere apparet Dei potestas, magnanimitas, maiestas, humilitas, atq; magnificentia quæ se ad assumptionem vsq; terræ demisit: Nam caro hominis vilissima terra est, ita vt dicere valeamus: *Ecce Deus quasi vnus ex nobis factus est*. Ostenditur magnificentia, quòd creaturam exaltauerit ad summum, quòd pertinere poterat, id est, vsque ad personā Dei: nam essentia Dei efficit, vel esse Deus natura, neutiquā poterat. Neq; contentus fuit Deus illam, cum non esset, eleuare vsq; ad esse in imagine, & similitudine Dei situm, sed euehere voluit creaturam vsque ad proprium esse, nempe diuinā hypostasin cū qua omnia creata, & in creationem cadentia donata sunt. Vnde dicitur: *Venerūt*

Propriū amoris Dei quid. Simile.

Amoris ingenuū quòd sit:

II. ratio. Quales nam ac quante Dei virtutes eluceant in Incarnationis mysterio Gen. 3.

Sap. 7.

mibi

Psal. 112. & 1. Reg. 2. Philip. 2. 2. Cor. 6. Luc. 1. III. ratio. Simile. Ephes. 1. 1. Cor. 12. & Rom. 12. & seq. Ioan. 3. Rom. 8. Matth. 7. Si irrationalē Deus creatur, imò Angelici assumpti, quid inde. Heb. 2. Leviathan quid mysticē.

mibi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius: & Propheta. Suscitans de terra inopem & de stercore erigens pauperē, vt collocet eum cum Principibus, cū principibus populi sui. Maximam etiam humilitatem docuit, dum semetipsum exinaniuit formam ferui accipiens: estq; salus hic omni admiratione, ac stupore dignissimus, Creatorē velle fieri creaturam, Dominum velle fieri, & esse feruū. Mirabatur olim Michol, vxor Dauidis, Regem Dauidem præ amore Dei, coram arca saltare: at quanto maior, & admirabilior hic saltus Verbi in vterū virginis, ex illo in præsepitiū crucē, mortē, infernū, mundū, cælū? Tertio, summa ratione quoq; diuina sapientia declarata est: maximè nāq; creaturam reducit ad finem suum. Vt enim flumentum bene habet, cū fonti continuatur, (sic enim neq; deficiet, neque siccabitur) ita optime habet creatura, quando Deo Creatori suo coniungitur: qua ex vnione personæ diuinæ exurgit vnio omniū hominum cū Deo per gratiā, & fit Christus caput nostrū, nos eius mēbra. Ille Rex nos eius regnū: ille sponsus, nos sponsa solū, & amica: ille Dominus, nos eius possessio, & peculium: denique ipse primogenitus inter multos fratres. Elucet deinde sapientia, quia nō assumpsit irrationalem aliquam creaturam, quia indecorum esset, & margarita porcis proiecta videretur, neq; ita honorasset hominē, neq; tam esset amabilis vnio hypostatica. Neq; verò etiā Angelū assumpsit, quia non esset ad eō cōmunis omnibus, verū hominē omniū creaturarum epilogū, atq; compendium: & vnū tantū assumpsit, vt esset excellentia (vt dicitur) singularitatis, & vnitatis, vt vnus rex, vnus caput in corpore, vnus Papa in Ecclesia. Tertio, ostensa sapientia in hoc, quod in carne mortali ad hostiā, victimāq; idonea, & Spiritu innocentissimo, & sanctissimo, & Verbo ad offerendum eam potētissimo, & ad decipiendum Leviathan, nempe diabolū, hominem apprehendit, & in hoc etiam, quod tali tēpore mundo per legem, & Prophetas, per Philoso-

phos, ac Sibyllas disposito, & continuis bellorum flagellis, penē confra-

cto, atq; labe factato, teste Euseb. Cef. lib. de demonst. Euang. & natura humana debiliori iam, & infirmiori ad suscipiendam disciplinam reddita, vt lib. 2. aduersus Gentes docet Arnobius: & existente eo tempore Maria Virgine sola digna tanto maternitatis honore, vt asserit Basilius hom. 5. 2. & in loco à Prophetis prædicto, atq; Romanis subiecto magna cū pace & quiete regnantibus. His enim modis omnibus declarauit Verbum eternū sapientiam suam in opere Incarnationis. Deinde ad summam ipsius Christi gloriam hoc opus institutū est. Nā Christus homo quatenus Deo est vnitus, in cōprehensam, & in enarrabilem adeptus est dignitatē: nam in metallo diuinæ personæ Deus inuentus est, quē ad modū & Deus in humanæ naturæ metallo, habitu est inuētus vt homo: habet præterea animā tanta scientia, & gratiæ, atq; gloriæ plenitudine cumulatisimā, ac refertissimā: habet deinde tale corpus, tāta maiestate, ac diuinitatis plenitudine inhabitatū, atq; tot etiā prærogatiuis illustratū: habet præterea electionē summā, vt sit summus doctor, supremū exēplū, maximus mediator, & hominis instaurator, & mūdi, remunerator omniū bonorū liberalissim⁹, vindex omniū malorū iustissimus: positus in lucē Gētiū, quia Deus est, quatenus verò homo est, propter gratiā capitis, idcirco eius obediētia. Adā, atq; omniū hominū delere promeruerit cōtumaciā, & (vt Paulus ait) inobediētia: eius quoq; in sustinēda morte patiētia, iusto titulo cōparauit, vt demōnē aliorū dominatū priuaret, ac spoliaret. Quia enim deuorauit iniusti vitā, coactus est eam cū omnibus alijs mortuis iustis euomere, vt testatur Dam. li. 3. & propterea meritō cōparauit sibi nomē, quod est super omne nomē, vt in nomine Iesu omne genu flexatur, &c. Et quo magis Christi dignitatē cōcipere valeamus: finge tibi vno in homine aliquo omnes omniū creaturarum perfectiones, & virtutes positas, & collocatas esse vt sapientiam Salomonis, pulchritudinē Absalonis

Euseb. li. 1. de demonst. Euangel. in proem. 20. 1. Arnobius. Basi. tom. 1. III. ratio. Philip. 2. Ioan. 1. 1. Tim. 2. Psal. 49. Ephes. 1. & Colos. 1. Roman. 5. Philip. 2. Heb. 2. B. Damasc. cap. 1. Philip. 2. Eleganti similitudine, Christi ex vnione cum Verbo summa dignitas explicatur.

*celeritatem Azaëlis, Sampsonis fortitudinem, obedientiam Abrahamæ, Iobis patientiam, mansuetudinem Moyfi, Iosephi prudentiā, sanctitatem Dauidis, Tobiam misericordiam: & ne prolixior sim, sume omnes virtutes, omnia dona, gratias, perfectiones, & prærogatiuas, quæ fuerunt, sunt, & erunt, & pone omnes illas simul, & colloca in vno homine, maximus certē, & excellentissimus hic homo esset habēdus. Verūm citra vllam comparationem, maius est, per vnionem hypostaseos, Filium Dei esse, quia est sapientia absoluta, non huius, vel illius; pulchritudo absoluta & infinita, fortitudo absoluta, & non tantū Sampsonis, vel Achillis. Vnde rectē dictū est: *Beatus, quem elegisti, & assumpsisti: inhabitabit in atrijs tuis: hoc est, in his perfectionibus virtutum, atque summitatibus gratiarum, quæ soli Deo per naturam, & per gratiam vnionis personæ competunt, etiam Christo homini. Interrogauit Afluens Imperator Amā seruū suū, dicens: Quid debet fieri viro, quē Rex honorare desiderat? &c. Respondit homo, quē Rex honorare cupit, debet induis vestibibus regijs: & imponi super equū, qui de sella Regis est, & accipere Regiū diadema super caput suū. Et primus de Regijs Principibus, ac tyrannis teneat equum eius, & per plateam ciuitatis incedens, clamet, & dicat, Sic honorabitur, quemcunque voluerit Rex honorare. Ad hunc profecto modum, humanitas Christi in equo Regio sedet, quoniam in persona, & dignitate Dei sustentatur: habuit regium vestimentum, vide licet, opera diuinitus edita, & plena miraculis, quæ eum Filium Dei, & Regem gloriæ declarabant. Habuit præterea Regium diademam in capite suo, id est, Sapientiam diuinam, qua demones callidissimos decepit, Phariseorum obturauit ora, Iudæos in admirationem traxit, dicētes: *Vnde huic sapientia hæc & virtutes? nobilissimus quisque, nempe Ioannes Baptista, Apostoli, & Prophetæ equum eius te-***

Psal. 64. Esther. 6. Christi hominis quale fuerit regium diadema. Matth. 13. Ioan. 7.

nere debent, id est, personam diuinā debent agnoscere, & præ lætitia alta voce clamare, Sic honorabitur, quēcunque voluerit Rex honorare.

Tertio, homo, & Angelus, & supra vtrumque Maria Virgo, magnam vtilitatem, ac dignitatem ex hoc mysterio incarnationis adepti sunt. Habent siquidem in Christo summam Viam, & Vitam, & Veritatem, caput, expurgatorem, illuminatorem, præceptorem, perfectorem, & fermentū se fermentans in remissionem peccatorum, in iustitiam, in gratiam adoptionis, & gloriam: habent vbi fidem, spem, & amorem exerceant: & homo habet resurrectionis suę trahentem Magnetem, vimque alios trahendi conferentem, dantem etiam abundantiam sapientiæ, iustitiæ, humilitatis, & obediētia, consolatorē, & magistrum. Habent, vnde in omni virtute complectenda, & in omni vitij, ac peccati fuga sumant exemplū. Postremò, mundus reliquos redit ad suum principium in Christo, in quo inæqualia, æqualiter tamen ex gratia exaltata sunt: nam humores, membra, facultates naturales, anima, corpus, elementa licet in æqualia, æqualiter à Deo sustententur in esse diuino. Bonum etiam totius mundi videtur, quia in vna sui parte Deus est: & purgatur ab omni sua deformitate peccati per gratiam hęc, & in cælo per gloriam, per iustitiam verò hęc, & in inferno. Atque hæc tunc quidem de mysterio Incarnationis philophati sumus.

Omni ergo studio nitamur, vt tāto honori, quem natura humana suscepit, fidei puritate, vitæq; sanctimonia, & bonorum fructibus operum, vel ex parte aliqua respondeamus, Præstante Domino nostro Iesu Christo, cui cum Patre, & Spiritu sancto omnis laus, magnificentia, & imperium detur in secula seculorum, Amen.

(.?.)

Esther. 6. Christi Incarnatio, cū homine, & Angelo, tūm verò Virgini matri quantum profuerit. Ioan. 14. Idem quid mundo mysterium Incarnationis contulerit. Beneficium Incarnatio - nis à nobis quid postulet.

TRACTATUS XXVIII.

Quo exponuntur illa verba: *Et habitavit in nobis: & vidimus gloriam eius (gloriam quasi unigeniti à Patre) plenum gratie, & veritatis.*

Euangelista Scopus.

HAtenus expressit Ioannes incarnationis mysteriū, nūc vel illud prosequitur magis declarando, quomodo Verbum caro factum est: nimirum intellige incarnationem sic factam, vt per illam in nostra substantia habitauerit, tabernaculum ex carne sibi construēdo, quod inhabitaret. Græce enim dicitur *ἰσθῆσαι*, hoc est tabernaculum posuit inter nos, de quo liber Ecclesiastici: *Et qui creauit me, inquit (id est genuit) requieuit in tabernaculo meo.* Et alludit ad tabernaculum testimonij, in quo Deus in medio filiorum Israël habitabat quasi in domo propria: ita Verbi diuinitas in corpore. Vocat autem tabernaculum; vt ostendat non fuisse cōfusas duas naturas per id quod dixit: *Verbum caro factum est:* vt notat Theophylactus, & Chrysolomus: nam aliud est tabernaculum, aliud habitator eius. Atque ita hæc particula, more Hebræo, efficit explicatio præcedentis: quemadmodum cum Apostolus mysterium Incarnationis exinanitionem ipsius Dei appellasset, maioris expositionis gratia subdit: *Formam serui accipiens in similitudinē hominum factus, & habitu inuentus vt homo.* Vel alter sensus esset, quod Deus iam incarnatus habitavit in nobis, siue nobiscum, siue inter nos (sic enim plerumque capitur illa præpositio, vt cum dicitur: *Benedicta tu in mulieribus,* hoc est, inter mulieres: & Paulus: *Ad obediendum Fidei in omnibus gentibus pro nomine eius, in quibus* (pro inter quos) *estis & vos, &c.* Et hoc autoritate Prophetæ cōfirmatur, qui de hoc my-

sterio prophetauit: *Posthac, inquit Baruch, in terris visus est, & cū hominibus cōuersatus est.* Habitavit ergo præsentia corporali internos in natura humana nostræ haud dissimili, quasi in domo quadā, & in sensibus etiā nostris, & habitat vsque ad iudicium extremum per sacrosanctum Eucharistiæ Sacramentum, quo pacto illud intelligi potest, *Ecce ego vobiscum sum, omnibus diebus, vsq; ad consummationem sæculi:* post in æternum habitabit magis intrinsecè, gloriosius quoque, ac diuturnius ad cacodæmonum confusionem, & damnatorum, qui quidem inuidia rampentur. Habitatio igitur ante incarnationem non erat in se, erat tamen in figuris, & ceremonijs: ita vt illa habitatio vmbra-tilis, & typica duntaxat, ad hanc verā, & figuratam introduceret. Quæ quidē inchoata est ab vtero sanctissimæ Virginis, quem non est quod horreat Verbum æternū, & Sol iustitiæ Christus, quia non inficitur, & mundissimus prius erat, ac sanctificatus à Spiritu sancto in eam superueniente: & mensibus nouem vt verus homo illū inhabitauit, iuxta illud. *Tu ad liberandum suscepturus hominem, non horruisti Virginis utrum.* Et vt Cyrillus ponderat, dictum est: *Habitavit in nobis,* quia dum vnā naturam assumpsit, in omnibus nobis per assumptionem vnus quodāmodo habitauit, qui ad reparandā omnibus naturā cōmunē venit. Docetq; Euangelista, impletas esse Propheticas voces, quæ promittunt Messia venturū & habitaturū nobiscum. Ait enim Zacharias: *Lauda,*

Baruch. 3.

Incarnat Verbi inhabitationes in nobis alieno vulgares. Matth. vlt.

Distint Verbi ante incarnationem in nobis inhabitatione qualis.

Luc. 1.

Cyrl. lib. 1. in Ioā. c. 16. tom. 1. in it.

Zachar. 2.

Ecccl. 24.

Quomodo Deus Verbum habitavit in nobis.

Theophy. in Ioan.

Chryf. hom. 10. in Ioan. tom. 3.

Philip. 2.

Qualis hæc phrasis: Verbum incarnatum habitabit in nobis. Luc. 1. Rom. 1.

Christi sine femine viri cōceptio carminimè phantastica. Gen. 2.

Cyrril. vbi supra. Quorsū Ioānes dixerit, Verbum carnē factum in nobis habitasse

Simile.

Caietani sensus improbat.

latare filia Sion: quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Dominus. Et quanquam sine viro conceptio Christi perfecta sit, non propterea tamen phantasma est iudicandus: alias enim Adam & Eua sine femine formati, homines veri non essent. Qui quidem sensus satis germanus est, & cohærens cum sequentibus, nempe: *Et vidimus gloriam eius.* Nam ex eo quod habitauit, & conuersatus cum illis est, cōgruè testis oculati esse possunt ad testificandam gloriam eius. Adiecit hoc autem, vt Cyrillus expendit: ne quis existimaret, Verbum cū se ad carnis humilitatem submisisset, & nube carnis nostræ esset indutus non illuxisse, vt sol obductus nubibus radios suos nō emittit; ait, eius Deitatis lucem, & gloriam non fuisse celatum. Deinde vt oculorum testimonio comprobaret verū esse quod dixerat, *Verbum caro factum est:* quæ admodum id ipsum mox probat testimonio auditus percepto à Ioanne. Sat autem fuisset Verbum fieri carnem, & statim ad cœlos euolare ad mundi redemptionē. Sed vt persuadeat sibi homo rustice, quod habitabit in æternum cum rege in cœlo, opus fuit vt rex ipse cum eo habitaret in illa sua. Latet etiam in verbo habitandi, beneficium, & vtilitas domus habitata. Nam quæ domus habitatore destituitur, deterioris conditionis est domo habitatorem habete, ita ex eo quod Verbum humanam naturam inhabitauit, innumeras, ac ingentes vtilitates, commoditates, atque prærogatiuas in hominum genus inuexit, ac contulit: & quemadmodū vt cōmodius viuamus, non in syluis, aut speluncis degimus, verū in domibus ad cōmoda, & necessaria humanæ vitæ constructis: ita diuina sapientiæ cōmodissimā hanc, & suauissimā incarnationis rationē excogitauit, qua mūdi salutē aprissimè operaretur. Minimè autem placet Caietani sensus intelligentis hoc loco non de habitatione in humana natura assumpta, nec de habitatione exterioris conuersationis loqui Ioannē: quia non dixit, inter nos, vel nobiscū, verū de habitatione spiritali in cordibus nostris, ne scilicet

putaremus, Verbum ex hoc quod factum est caro, impeditum esse & exclusum ab habitatione in cordibus nris. Sed re vera alienus est hic sensus à Patribus. Deinde ignorauit tropum Hebrææ linguæ, in qua *In*, præpositio, frequenter vsurpatur pro *inter*, & ratio eius oppositum potius concludit. Nā exinde, quod Verbum caro factū est, & habitare in hominis assumpta natura dignatū est; sequitur, quod & in cordibus nostris habitare dignabitur, & ad hoc, vt Apostoli testimonij reddant de gloria Christi visa, nō facit ad re habitatio cordium spiritalis, verū habitatio in humana natura assumpta, & in externa cōuersatione demonstrata. Sequitur: *Et vidimus gloriam eius.* Quo sermone in primis ostendit, quomodo scire potuerit, vel Verbum carnem factum, vel tantæ eius fructū humiliationis, & deiectionis, id est gloriam eius, quā in se quidē videre difficile, in nobis verò difficilior, quod oculi corporis nostri puluere carnis cecari erant. Verū tamen quemadmodū oculi cæci nati luto ex spūto Christi confecto peruncti, & loti, ad videndū Christū illuminati sunt, ita mētis nostræ oculi luto carnis Christi peruncti, & aqua baptismi purgati, clari, ac perspicaces, tū ex parte habitus, tū ex parte reitobiectæ redditi sūt. Vt enim Sol nube tectus, facile conspici potest, ob oculis nostris, sic Dei filius assumptæ humanitatis nostræ nube vestitus, visus, ac cognitus est. Quæ admodū etiā, vt ille habitaret nobiscū, & nostras infirmitates assumeret, necessariū fuit, nepe vt verus homo cognosceretur, ita ostensio gloriosæ Deitatis necessaria fuit, nimirum, vt tanquam verus Deus, ac proinde idoneus Dei, & hominum mediator apprehenderetur. Ait ergo, *Et vidimus,* quo numero multitudinis Ecclesiam generalem complectitur, quæ præ infidelibus vidit, sicut Ecclesia Christi, præ Synagoga, magis vidit, & Ecclesia primitiua præ ea, quæ illam consecuta est, & Discipuli præ primitiua & Apostoli præ Discipulis magis viderunt: & Ioānes Euangelista inter Apostolos, magis vidit: nam discipulus Christi dilectus

In pro Intes apud Hebræos non raro vsurpari consuevit.

Ioan. 9. Comparatio nes.

Non omnes ex æquo gloriam Christi viderunt.

erat, & familiaris, & intelligentiæ do-
no præ cæteris magis ornatus. Vnde
dicitur cucurrisse citius Petro ad mo-
numentum: & viso in litore Christo
alijs non videntibus, dixisse, Domi-
nus est. Poterat autem habitare inter
nos Christus, neque videri, quemad-
modum fecit, quando transiens per
medium illorum (scilicet Iudæo-
rum) ibat: sed vt impijs ignoratum, &
minimè visibilem se reddebat: ita in-
terdum à pijs & fidelibus suam glo-
riam videri permittebat: *Gloriam eius.*

Non quidem ipsam gloriam in se,
sed in signis & miraculis ostensam, &
deklaratam; quanquam ex eis oculo
corporeo sensu ve comprehensus eue-
herentur ad fide ipsa gloriam Christi
videndâ. Quæ fides tã clara & firma
in Apostolis erat, vt visio diceretur.
Quod fuit, inquit Ioan. *ab initio, quod
audiuimus, quod vidim⁹ oculis nostris, &c.*
Et Christus Mat. 13. *Beati oculi, qui vi-
dent, quæ vos videtis, &c.* Cum Prophe-
tæ in figuris, & vmbrijs posteriora tan-
tùm viderint Verbi. Nos autem re-
uelata facie, gloriam Domini specula-
mur, vt ait Apostolus. Claritatem ergo
internâ Christi fide ex signis col-
ligebant, externam autem famam,
& gloriosam opinionem, videlicet
opera, signa, verba etiam sensu ap-
prehendebant. Vidit autem Ioannes
Christi gloriam, tùm in signis editis
à Christo, & propria virtute factis:
vnde in primo signo, quod edidit in
Cana Galilææ, vt dicitur Ioan. 2. *Ma-
nifestavit gloriam suam, & crediderunt
in eum discipuli eius:* tùm in miraculis,
quæ operabantur Apostoli, quæ ad
Christi gloriam illustrandam dunta-
xat edebat. Hinc est, quod Petrus di-
xit claudo ad portam speciosam men-
dicanti: *In nomine Iesu Christi Nazara-
reni surge, & ambula.* Vidit etiam glo-
riam Christi in Transfiguratione, in
qua viderunt gloriam Christi: & vo-
ce de cælo delapsa, *Hic est Filius meus
dilectus, &c.* Agnouerunt gloriã quasi
vnigeniti à Patre, in Resurrectione,
in Ascensione, in Clarificatione Pa-
tris æterni dicentis: *Et clarificauit, & ite-
rum clarificabo, in clarificatione etiam*

(sic enim cùm Scripturis loquar) quã
accepit à Spiritu sancto, de qua Do-
mini est illa vox: *Ille me clarificabit,
quia de meo accipiet: & quæ vêtura sunt,
annuntiabit vobis:* in clarificatione An-
gelorum, qui in eius mysterijs in se
illi ministrabant, & nobis propter
eum tantùm ministrant. Verba etiã
Iesu plena erant potestatis, & effica-
ciæ, & loquebatur tanquam potesta-
tem habens, &c. vt ait Matth. rursus:
Ego autem dico vobis. Eijciebat spiri-
tus verbo, ventis, & mari imperabat,
deniq; omnis natura ei subdita erat,
atque omne rengum seruiebat: nam
lapis Danielis comminuit statuã Na-
buchodonosor.

Dicit autem, *Gloriam eius,* id est, in
eo terminatam, & quiescentem. Nam
cum Deus sit, sicut omnium est prin-
cipium, ita etiam vltimis est finis: no-
stra autem gloria & Angelorum haud
debet in nobis terminari, sed referri
in Deum omnis boni nostri auto-
rem, & causam, iuxta illud: *Qui
glorietur, in Domino glorietur.*

Quasi vnigeniti à Patre, Verbũ, *Qua-
si,* in hoc loco, vt Ioannes Chryso-
st. homil. in Ioann. 11. & Theophyla-
ctus Euthymiusq; testantur, non est
nota similitudinis, neque parabolæ
sed confirmationis certissimæ & veri-
tatis. Quasi dicat, vidimus gloriam,
qualem verè deceat, & credibile sit
habere vnigenitum, & amantissimum
omnium Regis Dei Filium: sicut etiã
vulgus cernens cultum regum, pur-
puram, satellitium, maiestatem, dice-
re solet, incedit quasi Rex. Quando
enim quis gerit personas duas, quæ-
dam ei tribuuntur ratione vnus, quæ-
dam ratione alterius, vt quædã. V. G.
Pontifex facit quasi homo, quædam
quasi Pontifex: sic Christo duas ha-
benti naturas, quædam illi tribuuntur
ratione humanæ, quædam verò ratio-
ne diuinæ naturæ.

Quasi etiam in principio dictionis
apud Hebræos, vt viri docti adnota-
runt, non tam est similitudinis indi-
cium, quam affirmans, atq; veritatem
exprimens. Vnde Daniel. 7. dicitur:
Quasi filius hominis vinebat, id est,
verè filius hominis. Et Nehemiæ. 7.

Infra 16.

Heb. 1.
Matt. 7.
Supra 5. &
seq.
Infra 8.
Dan. 2.

Apoc. 1. &
21. & 22.

2. Cor. 10.

Chry. 10. 3.
in princ.
Theoph. ibi.
Euthy. ibi.
Illud: Vidi-
mus gloriam
quasi vnige-
niti à Patre,
quo sit acci-
piendum mo-
do.

Quasi parti-
cula duo si-
gnat.

Dan. 7.

Nehem. 7.

Quasi

Quasi vir verax: id est, vere vir verax;
& ita Isai. 1. *Nisi Dominus Sabaoth re-
liquisset nobis semen* וְיָשָׁרָא profectò &
verè paruas reliquias, & alijs in locis
accipitur. Non ergo, quasi, Latine, vel
à Græcè, vel à Caph Hebraicè veri-
tatem negat, vel diminuit, sed potius
veritatem affirmat, & exprimit. Dixit
autem hoc Euangelista, ad differen-
tiam Prophetarum, qui magna gloria
& honore affecti sunt, vt Moses, He-
lias, Helisæus, Daniel, tres pueri, qui
miracula operati sūt, sed vt serui Dei,
& filij adoptiu: at Christus vnigeni-
tus filiusque naturalis: rursus, ad diffe-
rentiam Angelorum, qui cum multa
gloria in terra visi sunt, vt apud Da-
nielem, & Dauidem, ac in Euangelio
sæpius: verum vt serui, & qui Domini
mandata ad nos destinati exequeren-
tur. Christus autem tanquam omniũ
Dominus & Princeps, & vnigenitus.
Ex quo Apostolus: *Tanto melior,* inquit,
*Angelis effectus, quanto differentius præ
illis nomen hereditauit.* Et paulò antè:
*Cui enim Angelorum aliquando dixit, Fi-
lius meus es tu, ego hodie genui te? Et
rursus: Amplioris enim gloria iste præ
Moysè dignus est habitus (scilicet Iesus)
quanto ampliosem honorem habet domus,
qui fabricauit illam: Genitiuus domus
pro ablatiuo. Dauid quoque: Quis si-
milis Deo in filijs Dei? hoc est, inter An-
gelos, qui filij Dei dicuntur, qui ad glo-
riam Filij vnigeniti non perueniunt.
Vocat autem Vnigenitum, quia per-
fectè vim generandi implet, ac termi-
nat, accipiendo quicquid via genera-
tionis potest communicari, & sem-
per etiam generatur. Adoptiu etiam
filij (quorum cõparatione dicitur pri-
mogenitus) vnũ corpus cū eo fiunt,
illorum autè similis Christo est in glo-
ria nemo: ne autem accidentaria pro-
ductio vnigeniti, atque voluntaria mi-
nimè verò naturalis, & substantialis
putaretur, dixit, *Vnigeniti à Patre:* què
hætenus Verbum propterea vocaue-
rat, vt materia, & carne constãtem, ab
eo generationem excluderet. Accidit
enim generationi semen, fœmina, tẽ-
pus, mutatio, quæ defectum corporis,
consequitur; ac proinde à Deo, quàm
lõgissimè absunt. Sed satis est, ad pro-*

ductionem naturalem, vt sit generatio
viva hypostasis à viuente hypostasi in
simili ei in specie ex vi productionis.
Ex eo autem, quòd Verbum per infir-
ma instrumenta signa operatus est, &
maiora, quàm per aptissimum Huma-
nitatis suæ organum (dixit enim, *Qui
credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse
faciet, & maiora horum faciet*) maior
gloria Verbi ostensa est; sicut confusa
nostra inuidia, & superbia. Magna
quippe gloria est, vilis, & stulta, & in-
firma Christi, nobiliora, sapientiora,
& fortiora efficere. Mire autem diui-
na sapientia Christi appetitum homi-
num ostentandi seipos repressit; per
alios plura prædicando, & plura edẽ-
do signa atque miracula, quàm per se
ipsum ediderit. Particulam à Patre,
quidam referunt ad gloriam, vt indi-
cetur, gloriam istam Filij à Patre pro-
cessisse, & Patrem glorificasse Filium
suũ. Cyrillus verò & Theophylactus
cum præcedente vocabulo *Vnigeniti*
coniungunt: vt sit sensus, *Vidimus glo-
riam eius, vt gloriam vnigeniti Filij à Pa-
tre procedentis,* qui cum est vna sub-
stantia; & vterque sensus verus est, &
sustineri potest. Sequitur *Plenum gra-
tiæ & veritatis.* Vbi in primis notan-
dum est, verba illa (*Et vidimus gloriam
eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre*) ef-
se per parenthesis legendã, vt doctè
pleriq; obseruarunt, vt sententia sit,
*Verbum caro factum est, & habitauit in
nobis, &c. plenum gratiæ, & veritatis:* i-
taque *plenum,* est nominandi casus, &
masculini generis: quemadmodũ Ver-
bum Λόγος, eiusdem casus est, & gen-
eris. Dicitur autem plenus gratia Ie-
sus, quia quatenus homo est, à Deo ac-
cepit non similitudinem in humana
natura ad Trinitatem, vel vnionẽ per
fidem, & amorem, verum ipsam Dei-
tatem; ac propterea præ omnibus, me-
ritò illi dilectus est, ac summe carus:
Ob eandem etiam vnionis gratiã ple-
nus est veritate increata, quam tamẽ
alij tantùm participat: tametsi is quo-
que pro peccatoribus passus sit, non
tamen homines, sed Pater erit finis,
quẽ morte sua clarificari decreuerat,
potissimum idq; vnũ illi propositũ
erat: quemadmodum & Angeli post

Ioan. 14.

1. Cor. 1.

Cyrl. lib. 1.
in Ioann. c.
17. tom. 1.
in princ.
Theophyl.

Plenus gra-
tia cur dict⁹
Iesus.

Heb. 1.

Psal. 2.

Infra 3.

Psal. 88.
Iob 38.
Christum vn-
nigenitũ Pa-
tris cur dicat
Euagelista.

Rom. 8. &
alibi.

Diuina Ver-
bi generatio
ab illa homi-
nis quàm sit
aliena.

Patrem, ipsum Christum glorificant, & exaltant. Habuit præterea Iesus omnem gratiam (vt Theologi vocant) habitualem, quæ creati, & communicari potest: quæ tamen, quia creatura est, infinita nequaquam est. Gratia autem singularis personæ, & capitis, sicut & veritas creata, in eo erât, verum summo modo. Quemadmodum enim riuus spirituum animalium in membris inueniuntur, in capite autem eorum fons, & origo: ita in electis particulares gratiæ inueniuntur, in Christo verò eminentissima quadam ratione vniuersæ colliguntur. Cognouit autem Iesus omnia creata quæ cognosci possunt, viditq; Creatorem à conceptu suo, & ab eo temporis momento non destitit, neque desinet in perpetuum videre. Quamquam fidem, & spem non habuerit, quòd defectum in se aliquem includant. Erat plenus gratia in conuersatione, & eloquio, quemadmodum gratuita quoque vniuersa hypostatica, & ad alios gratiosos apud Deum, hominesq; reddendos accommodata. Alij verò Deo cooperando, dona gratiæ percipiunt: quod locum maximè habet in Christo, & Maria, qui ita benedictionibus dulcedinis præuenti intelligendi sunt, vt pura gratia in eis reluceret.

Quod si obijcias; quomodo Verbum plenum erat gratia, & veritate, de quo ait Lucas: *Iesus proficiebat sapientia, & atate, & gratia apud Deum, & homines?* Dicendum est: Christum & si corporis verum augmentum in dies susciperet, gratia tamen, & sapientia eam tenus dici proficere, quatenus illa magis exerebat, ac per opera maiora manifestabat, vt suo loco latius explicabitur. Interim contenti erimus testimonio Gregorij Nazianzeni, qui epistola ad Clidonium sic habet: *Si quis eum (scilicet Christum) ex operibus perfectionem assecutum fuisse, aut post Baptismum, vel resurrectionem à mortuis, in filium adoptatum fuisse dixerit, quæ admodum quos Græci ascriptitios inducunt; anathema sit.* Neque enim quod cepit, aut progreditur, aut perficitur,

Deus est tametsi hæc de eo idcirco dicantur, quod paulatim hominibus inclaruerint. Sic magnus ille Pater. Ad hæc gratia prior est dignitate, veritas prior natura, quã nos pluri facimus: ideo Euangelista præposuit gratiam veritati. Quod si interdum legamus Sanctos gratia plenos, vt de Stephano: longè tamen aliter Verbum incarnatum plenum fuit gratia. Illi siquidem ob id gratia pleni dicuntur, propter gratiæ quæ est in illis, abundantiam, quæ tamen in mensura data est: non enim habuit maximam gratiam, quæ in humana natura esse potest, nec etiam omnia charismata, sed vnusquisque proprium donum habet ex Deo, vnus quidem sic, alius verò sic: at Christus summa gratia cumulatus est, & omnia charismata eminentissime habuit. Et quia plenus gratia Christus, tanquam sacculus aliquis ruptus est in Cruce, vt talentum videri posset: & tanquam ager in Cruce aratus, vt thesaurus in eo detectus inueniretur. Quia verò plenus veritate, impleuit figuris Veteris Testamenti: *Nolite, inquit, putare quoniam veni soluere legem, aut Prophetas. Non veni soluere legem, sed adimplere.* Palam etiam docebat, vt qui veritatem possideret, veritateq; proposita vrgebat, & cum res exigebat, reprehendebat etiam vehementius, & increpabat. Malè autem habent oculi nostri, quibus inglorius videtur Christus. Quod si solam Crucem sine gloria ostendisset, fortassis homines excusari possent: nunc verò proposita gloria, nullus est excusationi locus. Ex ea enim oritur studium ardens sequendi Christum, eiusque sequela, & omnium virtutum augmentum, tenebrosi etiam dæmonis fuga, atque omnis peccati. Satagamus igitur, vt simul cum Ioanne illam præ oculis habeamus, vt Patrem honorificemus, & mediatorem linguis, & operibus illustremus, ipsomet Domino Iesu Christo præstante, cui cum Patre, & Spiritu sancto exhibeatur omnis laus, gloria, & imperium in secula seculorum. Amen.

Gratiam veritatem præposuerit Euangelista. Act. 6.

Alia in sanctis, alia in Christo est gratiæ plenitudo.

1. Cor. 7.

Cruce nobis quanta bona adferat.

Matth. 5. Christus cur dicitur plenus veritate.

Ardens Crucis amor quid efficiat.

Simile.

Christus fidem, & spem non habuit, & quamobrem.

Luc. 2.

Quomodo verum sit, Verbum plenum gratiæ, & veritatis; quod alibi proficere gratia, & sapientia perhibetur?

Lib. 3.

Gregor. Nazianz. epist. 1 ad Clidonium. paulò ante medium. Ascriptitij dicitur apud Grecos.

TRACTATUS XXIX.

In illa verba: *Ioannes testimonium perhibet de ipso, & clamat, dicens: Hic erat, quem dixi, Qui post me venturus est, ante me factus est: quia prior me erat.*

Cur hoc Ioannes de Christo testimonium præsentis loco explicetur.

NOLI Admirari prudens Lector, si hoc Ioannis de Christo redditum testimonium hoc loco tractauero: nam ad id efficiendum impulsus sum, & coactus; Tum quod generale sit testimonium, tum quod post illud immediate subiungantur quædam, quæ ad Ioannis testimonia minimè spectant, vt quidam volunt, sed sunt verba Euangelistæ continuata cum prioribus: nempe: *Plenum gratiæ, & veritatis.* Et, *De plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia.* Et rursus alludens ad plenitudinem veritatis, subiungit: *Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.* Propositum ergo nobis est, paucula hæc verba cum superioribus coniungere, siue Ioannis Baptistæ sint, siue Ioannis Euangelistæ verba: siue essent hoc loco tractanda, an verò in quartum librum reiicienda, in quo propriè de missione Ioannis, deq; testimonijs Christo exhibitis latius erit agendum.

Hæc verba: Plenum gratiæ, & veritatis, ad Ioannem Baptistam esse referenda, vnde putauerit Caietanus. I. Argum.

Psal. 115

nis ex suo genere fallax: Ioannes bene affectus, optimeque veritate instructus describitur, causa, & effectus: plenitudo siquidem gratiæ causa est plenitudinis veritatis. Neque nouum est in Sacris literis, alios Sanctos gratia, vel Spiritu sancto plenos dici: Nam Stephanus, & Zacharias, vxorq; eius Elizabeth, ac filius eius Ioannes Baptista, Paulus quoque, ac reliqui Apostoli, Spiritu sancto dicuntur repleti; Apostolus etiam iubet, vt impleamur omnes Spiritu sancto. Contendit præterea Caietanus, non posse locum esse parenthesi dicta propter coniunctionem copulatiuam, & vidimus.

Sed profectò ista argumenta nihil euincunt, & solui facile possunt, & vel vnica autoritas Ecclesiæ cum vniuersis Patribus & Græcis, & Latinis verba ad Christum, & non ad Ioannem referens, omnibus ratiunculis Caietani, & Erasmi, quem ille secutus est, longè antecellit.

Præterea etiam verba quæ sequuntur, nempe, *de plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia.* Et, *Deum nemo vidit vnquam,* videntur declarare verba præcedentia, *plenum gratiæ, & veritatis,* de Verbo, non de Ioanne dicta fuisse. Nam & si libenter concedamus, in Scripturis Sanctorum multos plenos dici gratia, vel repletos Spiritu sancto: in illis tamen talis non inuenitur plenitudo, quæ in alios se effundat; secus de plenitudine Christi, quia caput tanquam caput, ad influendum in omnia mem-

II. Argum.

Act. 6. Luc. 1. Ibidem. Ibidem. Ephes. 5.

II. Argum.

Prima ratio in contrariis.

II. ratio.

III. ratio.

Gen. 14.

Hierony.

Altorum, ac suum de Incarnati Verbi mysterijs testimonium Ioannes cur adferat Euan gelista.

Ioan. 20. & 21.

Apoc. 1.

bra: & veluti fons ad vniuersam Ec- clesiam irrigandam.

Quod verò dicit Caietanus non posse locum esse parenthesi propter coniunctionem copulante[m], Et, ponderis nihil habet: Nam Genes. 14. dicitur Melchisedec Rex Salem, proferens panem, & vinum (erat enim Sacerdos Dei altissimi) benedixit ei, &c. vbi verba illa, (Erat enim Sacerdos Dei altissimi) per parenthesin leguntur; & tamen Hebraicè, non causaliter (vt dicitur) sed copulatiuè habetur, Et erat Sacerdos Dei altissimi, Quod si quis contendat, coniunctionem, Et, pro causam reddente accipiendam, vt Hieronymus vertit, non admodum repugnabo. Nam & hic mihi licebit eodem modo coniunctionem pro causae redditione accipere, vt sit hæc sententia: Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, &c. plenum gratia, & veritatis. Et vnde nosti, Ioannes, Verbum carnem esse factum, & habitasse in nobis? Subiungit per parenthesin (quia vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre.) Vt ergo ad textum redeamus; cum sublimia de Verbo enarrasset Ioannes, incipiens ab æterna eius generatione ad incarnationem vsque, qua Verbum caro factum est, inde ad ascensionem vsque progressus est, dicendo, Et habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius, &c. Hæc autem altissima cum essent, ac planè diuina mysteria, nos autem increduli, & infideles; propterea testes adhibere voluit. Ac primum quidem se produxit in testem, quia maxime rem cognoscebat, familiarisq; cum Christo ab initio suæ prædicationis ad crucem vsque, imò & vsque ad ascensum eius fuerat versatus. Sed quoniam apud homines carnis ductum sequentes, poterat eius reddi testimonium suspectum; & ob id, quod discipulus Iesu, atque ab eo dilectus vocatur, existimari poterat affectu carnis locutus; ideò post eum, qui primus hic producitur testis, & a libi de eo dicitur: Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, &c. Et in Apocalypsi, Mittens per Angelum seruo suo Ioanni, qui testimonium

perhibuit verbo Dei: iam secundus adhibetur testis, nempe Ioannes Baptista: qui propter carnis affectum reijci non poterat, quandoquidem conuersatus cum Christo haud fuerat; nec lucri alicuius, aut compendij causa; nam potius negans Iesum esse Messiam in lege promissum, ipse fuisset in Messiam receptus. Nunc verò singula verba ponderemus.

Ioannes, inquit, testimonium perhibet de ipso. Vbi officium Ioannis repetit, de quo supra pluribus egerat, fuit homo missus à Deo, &c. non vt ex testimonio serui dominum fidedignum faciat, verum quia in pretio, & magnus apud turbas habebatur Baptista; cum idcirco ad testificandum de Christi diuinitate sibi adiungit; ac si diceret, Non sum ego solus, qui talia de Christo prædicem, In principio erat Verbum, & Verbum erat, &c. Sed & vester Apostolus, cui iure optimo tantum desertis; imò & propheta eximius idem mecum asseuerat de Christo Iesu. Ioannes ergo tantus apud Deum, & apud homines, tamq; à corruptionis suspicione alienus, remotusque, vt neque propter laudem, neque ob munerà, vel humanam gratiam à veritate pronuntianda, vel minimum declinauerit: qui potius seipsum illis commodis priuabat, atque Iudæorum Iesum Christum acri odio prosequentium, malevolentia obiectabat: tantus verò testis, & tam recens debuit à Ioane Euangelista produci; cum tamen alij Euangelistæ Prophetas neq; tantos, neque tam recentes ad confirmanda sua dicta soleant allegare. Testimonium perhibet. Non tam ob Christi videlicet indigentiam, qui Deus erat, sed propter Iudæorū imbecillitatem (quia plus deferebant Ioanni, quàm sibi) nam vt formam serui, sic testimonium à seruo accipere non est dedignatus. Non secus, ac si Princeps aliquis à rusticis sibi subditis non agnitus, benè tamen de illis merendi cupidus, rusticum præcipuū adhibeat in testem, qui apertè testificetur de Rege apud alios rusticos: instructio enim, & (si ita loqui fas est) manu ductio homini per homines so-

Testimoniū Ioannis Baptistæ cur alatum.

Ioan. 1.

Qualis testis Ioannes Baptista.

Cur tulerit de Christo testimonium Ioanes, quo non egebat.

Philip. 2.

Exemplum.

ciabili,

Luc. 1. 1. Cor. 7. Ioan. 1.

Infra 20. Gratia sola, non natura deprauata testari potest de Christo.

Chrysol. homil. in Ioan. 12. tom. 3. Cyril. lib. 1. in Ioann. c. 18. tom. 1.

Isai. 40. Ioan. 5. Isai. 6.

Ioannes Christum esse Messiam quomodo clamaret.

Ioann. 7.

Aggæ. 2. Prima ratio,

ciabili, suavis est, ordinemque atque amorem conciliat. Perhibet, De præfenti ait, perhibet, quia instanter & perseveranter Ioannes Spiritu sancto ab vtero repletus, testimonium dabat plenitudini veritatis, & gratiæ in Christo. Quiuis enim delectari, & honorari debet in Domino de vocatione sua, ad quam à Deo vocatus est. Et hoc sanè testimonium ad confirmandam gratiæ plenitudinem dicitur, & veritatis in Christo, quod postea narraturus est in Bethania, vel Bethabara redditum. De ipso, De ipso Verbo videlicet, quod ad eò impresum cordi erat via cognitionis, & amoris, vt ipsum non exprimat, existimans omnes de eo cogitare, vt illa mulier, quæ dicebat, Domine, si tu scilicet eum, dicito mihi, &c. & de Christo nouo homine, siue Deo, gratia tantum, & non corrupta natura perhibere potest testimonium. Et clamat, Græcè dicitur Κηρυξ, id est, clamauit, nisi ponatur præteritum præfenti. Vnde interpres Chrysol. vertit, Clamabat; noster verò interpres: & Cyrillus de præfenti dicunt, Clamat: & Propheta dixerat: Exalta in fortitudine vocem tuam, &c. parum curans, si propter eiusmodi clamorem prospera mundi perderet, vel aduersa eius incurreret. Ioannes etiam clamat ardentè, tanquam lucerna ardens, ac velut Seraph quidam clamans alter ad alterum. Clamat etiam palam, non iam ampliùs in figuris; & publicè, non autem paucis: quia prædicator est publicæ, & vniuersalis doctrinæ Christi. Magnus autem clamor erat talis, & talis, ac tantæ vocis, à pectore Trinitatis, Angelorumque procedens, vt corda tam surda atque dura omnis ætatis, loci, ac temporis faciliùs penetraret. In limbo etiam, & in inferno audita est hæc vox, & annunciata, cuius magnitudo, & veritatis securitas, virum tam grauè clamosum reddebat: quæ admodum Iesum in templo clamasse legimus, cum dixit: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.

Hic erat quem dixi: Hic, inquam solus, & quem ego solus, & primus

præfentem mundo ostendo, olim ab omnibus desideratum. Vnitas quoque hypostasis masculinè aptissimè ad gignendum semen longæuum, ex Sponsa Ecclesia significatur voce, Hic. Erat autem in principio ideò dictum: Vt testimonium perhiberet de lumine, scilicet Deitatis. Subdit: Quem dixi, Ecce obiectum gratiæ, & gloriæ testificandum, & laudandum; & peccati, & inferni ad repugnandum, & contradicendum ei. Et antequàm illum repentè monstraret, prænunciat; quòd maiori desiderio exciperetur, & in bonum eorum conseruaretur.

Secundò, ne res noua, & suspecta, neque habens consensum, vel testimonium prouidentia Dei de tanto bono pronunciantis videri posset: ideò Pater ad Filium Ioannem dixit: Et tu puer, Propheta altissimi vocaberis, &c.

Tertiò, ne communio amborum putaretur, & ex composito testimonium reddidisse, explicat quod latebat sub illo. Hic: & præ exultatione, ac desiderio, quòd à toto mundo audiatur, clamat in præfentia Iesu ad se venientis: meliusque eius incomprehensibilis natura, & infinitas designatur eiusmodi verbis, quàm nominibus laudis.

Hic etiam; ne Ecclesia aliù pro eo excipiat. Multi enim, Christus, inquit, venient in nomine meo, dicentes, Ego sum Christus; & multos seducent. Et infra: Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut illic; nolite credere.

Sequitur: Qui post me venturus est. Venerat iam Christus, sed nondum apparuerat, nec adhuc cœperat se manifestare. Vt enim verè dicitur non venisse, qui non stetit, ita qui nondum apparuit, nec per opera ostendit, & prodidit. Venit autem Christus post Ioannem, vt Dominus post Præcursores, vt Sol post Luciferum, vt Verbum post vocem, & à conceptione Christus vsque ad cœlum exclusiue est secutus Ioannem: nam in ijs, quæ de habitu ad actum prodeunt, quæ minùs perfecta sunt, solent præcedere. Ideò Moyses propheta remotè præcessit Chri-

cur Ioannes Christum relatio, Hic, designauerit, dicens, Hic erat quem dixi, &c.

II. ratio.

Luc. 1.

III. ratio.

III. ratio. Matth. 23.

Vt venerit post Ioannem Christus.

Exod. 2. & Num. 12.

stum, Ioannes verdè immediatè post se venturum præiuit, vti pronubus, & paranympus quidam, Sponsum Sponsæ suæ, hoc est, Ecclesiæ coniungens, quam vt nudam Aethiopsam ducebat, eam vt dotaret, ac fecundaret, & demùm gloriosam, ac saluam efficeret. Et cum ait, Post me, intellige, immediatè, & ad consimilia opera præstanda, quæ ego præstiti. Non tamen post me, tanquam successor in eodem regno: nec enim idem fuit regnum Christi, & Ioannis, sed tanquam in excellentiori regno, priori aboliro. Quemadmodum etiã post Mosén venit Ioannes, sed ad maius regnum quàm Moyses, & Christus ad maius illo Ioannis: atq; hoc modo sibi inuicem Moyses, Ioannes, & Christus succedebant.

Quomodo Ioanne sit Christus anterior.

Luc. 1.

Ante me factus est, Christus ante Ioannem non secundum antecessorem temporis factus est, cum ex Lucæ Euangelio constet, sex mensibus eo fuisse posteriorem: sed antecessio intelligitur de superiore gradu dignitatis, gloriæq; præstantia, qua Christus erat supra Ioannem inter omnes decorandus, atque honestandus, iuxta ipsius Ioannis dictum: *illum oportet crescere, me autem minui.* Quod ergo dicitur, *Ante me factus est,* perinde est ac si dixisset Ioannes (vt omnes veteres Patres interpretantur) Præpositus est mihi, supra me exaltatus est; quò Christum intelligamus & seriùs natù fuisse, & seriùs quàm Ioannem cõcionari cõpisse; veruntamen auctoritate anteuertisse. Idq; gnauis cursoribus vsu venit, vt seriùs digressi à linea assequantur, eosq; præcurrant, qui multò antè præcesserant: ita vt Christus simili ratione præcursorem anteverterit suù.

Stimile.

De Verbo quod factum sit ante Ioannem, nullo modo accipi posse, aduersus Arianos.

Aug. tract. 3. in Ioann. tom. 9. initio.

Neque te perturbet Verbum, quod Arianiani in hac auctoritate vrgebant: quia videlicet videatur insinuari Verbum Dei factum, siue creatum: quod quidem nullo ferè negotio solui potest. Nam verbum Græcum *γεννη* significat, & factus est, & fuit, & natus est, quod hîc etiam verti posset, deq; æterna Verbi à Patre generatione intelligi: quanquam præstat cum Græcis, & Augustino intelligere, *Ante me factus est,* id est, gratia anterior me est, & dignior. Et tûc rectè sequitur: *Quia prior me erat.* Non ergo intelligitur de diuina natura, quia sic non valeret ratio sequens: *Quia prior me erat.* Quare Hæretici debili sensus proprii ramusculo innixi, in immane præcipitium extra arcã ruere non formidant. De Humanitate ergò tantùmmodo intelligitur, vel de excellenti Christi prædestinatione, seu electione; vel de gratia, & dignitate explicandum. Verbum igitur, *Ante me factus est,* positum est pro eo quod est, cõpiti esse: qui post me veniebat, cõpiti esse ante me. Hoc est, *Qui* sequebatur, iam præcessit, & cõpiti maior me agnosci, & superior. Neque enim Christus simpliciter dicitur factus, in Scripturis, licet dicatur factus homo, & factus hominibus notior: Sicut cû dicimus, In dies fit stultior, vel sapientior, cum idem homo maneat. Atque ita Ioannes factus est posterior, qui fuerat prior: & contra, Christus factus est prior, qui fuerat posterior. Annotauit etiã B. Augustinus dictionem *Ante*, Græcè dici *ἔμπροσθεν*, nõ *πρὸ*; vt intelligas dignitatis esse, nõ temporis, præstantiam, & excellentiã. Quod ergo dicitur, *Ante me factus est.* Id est, mihi præpositus, & dignior me factus est, phrasis est vsitata in sacris literis. Nam Daniel 2. dicitur *Lapis, qui abscessus erat de monte, sine manibus, factus est mons magnus, & impleuit vniuersam terram.* Et Baruch 2. habetur. *Facti sumus subtus, & non supra.* hoc est, humiliati, & non exaltati. Ephraim etiam præpositus fratri suo primogenito Manasses dicere poterat, vel aliquis in persona eius, nimirum, *Qui post me venit, ante me factus est.* Et vt notant Euthymius, & Chrysostomus, quod futurum erat more prophetiæ, quasi iam factum sit, pronuntiat. Quoniam & commodè alio modo posset intelligi, *Ante me factus est,* id est, In prædestinatione diuina, & mēte Dei mihi prælatus est, etiã antequam mundus fieret. Et solus Christus vir maior Ioanne Baptista inter communi more conceptos, & natos inuenitur. Vnde non est exceptio, quod sequitur, *Qui autem minor est in*

regno celorum, maior est illo: Nam prima propositione absolutè prolata, nõ pè, *Non surrexit maior Ioanne Baptista,* additur secunda, quæ vera est, *Qui autem minor est in regno celorum, maior est illo.* *Quia prior me erat,* inquit, duratiõne, quia æternus Deus, vt interpretatur Augustinus: verbum enim *erat:* nota est æternitatis, vt superius diximus. Decebat enim Deum, hominem perfectissimum assumere, ideò bona ratio est, *Quia prior me erat.* Alij Euangelistæ dicunt, *Fortior me est.* Et quanquam Græcè dicatur, *ἰσχυρότερος*, id est, Primus; ponitur tamen posituum vice comparatiui, vt Grammatici loquuntur, & ita potest esse sensus, *potior, potenter, siue celebrior.* Leontius notat Græcè dictum, *ἰσχυρότερος*, pro *ἰσχυρότερος*. Prior namque erat dignitate, quia Deus erat; & quia homo, in prædestinatione Dei, quia Christus & heri, & hodie; ipse & in secula, vt Apostolus inquit. Vide ergò, quàm validum fuerit testimoniũ Ioannis, atque sufficiens: complectitur eius enim officium. Deinde nota excellentissimam Ioannis humilitatem, animiq; summisionem, dicentis, *Ante me factus est.* Tertio Christi deitatem, dicendo, *Quia prior me erat.* Quarto nota etiam, ac cõtemplare acriùs sapientiam Ioannis: Nam, ne discipulorum offenderentur animi, re tota planè explicata, sed postea intellecta, admirarentur de veritate dicen-

Illud ad solã tantummodo Christi, humanitatè esse referendũ.

Idem ibidẽ.

Hebraismus.

Gen. 48.

Euthym. in Ioan.

Chrysol. vbi supra.

Præterito p futuro Hebraei del. Etã tur ob vaticinij firmitatem.

Matth. 11.

regno

Ibidem.

August. tra. 3. in Ioã. tomo 9. in princip. ante dimid. Matth. 3. Mar. 1. Luc. 3.

Iesum fortior esse Ioãne, quid. Leontius Episcopus. Heb. vlt. Ioannis humilitas excellentissima.

regno celorum, maior est illo: Nam prima propositione absolutè prolata, nõ pè, *Non surrexit maior Ioanne Baptista,* additur secunda, quæ vera est, *Qui autem minor est in regno celorum, maior est illo.*

Quia prior me erat, inquit, duratiõne, quia æternus Deus, vt interpretatur Augustinus: verbum enim *erat:* nota est æternitatis, vt superius diximus. Decebat enim Deum, hominem perfectissimum assumere, ideò bona ratio est, *Quia prior me erat.* Alij Euangelistæ dicunt, *Fortior me est.* Et quanquam Græcè dicatur, *ἰσχυρότερος*, id est, Primus; ponitur tamen posituum vice comparatiui, vt Grammatici loquuntur, & ita potest esse sensus, *potior, potenter, siue celebrior.* Leontius notat Græcè dictum, *ἰσχυρότερος*, pro *ἰσχυρότερος*. Prior namque erat dignitate, quia Deus erat; & quia homo, in prædestinatione Dei, quia Christus & heri, & hodie; ipse & in secula, vt Apostolus inquit. Vide ergò, quàm validum fuerit testimoniũ Ioannis, atque sufficiens: complectitur eius enim officium. Deinde nota excellentissimam Ioannis humilitatem, animiq; summisionem, dicentis, *Ante me factus est.* Tertio Christi deitatem, dicendo, *Quia prior me erat.* Quarto nota etiam, ac cõtemplare acriùs sapientiam Ioannis: Nam, ne discipulorum offenderentur animi, re tota planè explicata, sed postea intellecta, admirarentur de veritate dicen-

tis, & sapientia celantis, sufficiens protulit testimoniũ; quia vtrumq; continet, & vtriusque discrimen, & commodum etiam. Siquidem aperte dixit Christum maiorem se, & oculte Deum. Quod quidem ideò pronuntiauit, nempe, quo probaret Verbum carnem factum, plenumque gratiæ, & veritatis. Dicendo enim, *Qui post me venturus est,* incarnatio ostenditur: at dicendo, se Spiritu sancto repleto maiorem, ostendit, probatq; plenum esse gratiæ, & veritatis. Hinc aptè ipse subiungit (aut Euangelista secundum aliquos & verius.) *De plenitudine eius nos omnes accepimus.* Cur remus igitur, vt Ioannem Baptistam imitemur, vita, & verbo testificantes de Iesu Domino nostro, non vilo cõmodo nostro, aut carnis affectu permoti, verùm fide viua eius incomprehensam gloriam, ac dignitatem penetrantes, vt alij nostra opera ad Christum cognoscendum, sequendũque inflammentur. Nam quemadmodum ipse dixit: *Qui me confitebitur coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo qui in caelis est.* Et qui testificatur de Filio Dei apud homines, testimoniũ de illo reddet ipse Christus, Redemptor clementissimus, Iudex incorruptus, & testis oculatissimus; cui cum Patre, & Spiritu sancto ab vniuersa creatura exhibetur semper honor, gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.

Eiusdem sapientia singularis.

Ioan. 1.

Ioannes imitatione dignissimus.

Matth. 10.

TRACTATUS XXX.

QVO exponuntur verba illa: *Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia: Quia lex per Moysen data est: gratia, & veritas per Iesum Christum facta est.*

Ioannis Baptista, an verò Euangelista sint hæc verba. Prima opinio. Theophyl. Origen. tom. 6. in Ioann. B. Thom. tom. 15. Nonnus in Ioan. Vterq; Ioannes, Præcursor, & Euangelista, duo Cherubin Veteris, & Noui Testamenti.

Ioann. 1.

Infrà 10.

II. opinio. Chrysof. tom. 3. initio. Cyril. lib. 1. in Ioann. c. 22. tom. 1. in princip.

1. Ioann. 1.

N Dubium reuocat Patres hæc verba, an prolata sint à Ioanne Baptista, an verò ab Euangelista Ioane, & vtrūq; sanè pbabiles habet rationes. Huius ergo est sententiæ Theophylactus, vt Ioannis Baptista esse putet: idè sentit Origenes, cuius à B. Thoma in Catena Aurea, verba citantur. Nonnus etiam Græcus paraphrastes Ioannis Euangelistæ verba hæc Baptista tribuit; & videtur addita esse alijs verbis à se olim dictis, ne Euangelista tam citò intercipiat, atque interrumpat sermonem Baptista. Quod si sic res se habeat, tunc hi duo Cherubin, id est, Baptista vltimus Veteris Testamenti, atque Euangelista primus noui, in propitiarium Christum mutuo respiciūt. Et sicut vnus dixit, *In principio erat Verbum;* sic alter, *Ante me factus est; quia prior me erat,* hæresim Ebionitarum iugulantes. Tenuis enim flatus veritatis ad immundas, & importunas hæreticorum muscas abijciendas, ac dissipandas, satis est. Etenim si Christus, Ioane ante se concepto, prior erat; prior etiam erat, antequam incarnaretur: nam *erat lux vera, illuminans omnem hominem uenientem in hunc mundum, &c.* Et de plenitudine eius nos omnes accepimus; videlicet Moyses, Prophetæ, & omnes, ad quos sermo Dei factus est, & ego ipse: rectèque prior Ioanne comprobatur, quia ex plenitudine eius omnes accepimus. Chrysofomus autem homilia 14. in Ioan. & Cyrillus verba hæc, Euangelistæ esse dicunt, & affirmant, nempe confirmantis ea, quæ à Ioanne Baptista dicta sunt; quæ sententia, magis veritati consentanea videtur: Tūm quia in testimonio Ioannis de Christo infra sermō recitato, hæc verba, *de plenitudine, &c.* non habentur. Deinde, quia subdit, *Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.* Non enim Baptista quicquam aliud Christus enarrauerat, cum dese testificaretur, sed Apostolis ipsis posteriùs enarrauit omnia, iuxta id, quod idem ipse ait Euangelista: *Quod vidimus oculis nostris, & audiuimus, &c. annuntiamus vobis vitam æternam, qua*

erat apud Patrem & apparuit nobis. Et durum videtur, quod ait Origenes, Deum enarrauisse per Angelos: nam enarratio Dei, qua Pater est vnigeniti, non Angelis, non Prophetis, sed soli Filio Dei videtur seruata, qui dixit, *Pater, manifestaui nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi.* Et rursus: *Nemo nouit Filium, nisi Pater: neque Patrem quis nouit, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare.* Fauet etiam huic sententiæ, quod cum superius dixerit, *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius: gloriam quasi vnigeniti à Patre, plenum gratia & veritatis,* quia de Apostolis & fidelibus dictum videtur pro quo confirmando Ioannis Baptista testimonium allegauerat. Nunc rursus ad explicandum reuertitur, quomodo Verbum fuerit plenum gratia, cum dicit, *De plenitudine eius nos omnes accepimus.* Et rursus ad probandum, esse plenum veritatis, subiungit: *Deum nemo vidit vnquam: vnigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.* Præterea hi, quibus loquebatur Ioannes Baptista, nondum de plenitudine illius acceperant, vt posset verè de illis dici, *De plenitudine eius, & nos omnes accepimus.* Ac proinde rectius tribuitur Euangelistæ, qui quo tēpore hæc scribebat, & ipse, & Apostoli, & discipuli, ac primitiui omnes Christiani, de plenitudine eius omnes acceperant. Leontius verò in hunc locum scribit: *Causam, inquit, reddit eius, quod dixit, Ante me factus est; quia prior me erat. Subiungendo, quod ex eius plenitudine omnes nos accepimus. Quomodo enim non ante erat prior ipse, qui implet ipsos, qui de plenitudine acceperunt? Plenitudinem autem ipsius, vocat inspirationem, qua fuit in Adam, quam & dedit Apostolis post resurrectionem, nempe Spiritum sanctū. Pro gratia enim Adæ concessa, à qua excidimus, ditiozem Christus donauit nobis per lauacrū Spiritus sancti inhabitatione: & hoc est, quod ait: Et gratia pro gratia. Hæc ille. Ait ergo: De plenitudine eius, hoc est, non est ita Verbum plenu gratia, & veritatis, vt ea abscondita, & latetia in eo permaneat: nā, vt Salomō ait, *Scientia absco-**

Origen. in catena,

Ioan. 17. Matth. 11.

Leontius Episcop.

Ioan. 20. & Act. 2.

Cum dicitur: De plenitudine eius nos omnes accepimus, quæ nam sit illa plenitudo. Tit. 3.

Ecclesiastici 20.

Coloss. 2. & 1. Qualè Christus habuerit gratia plenitudinem. Ioann. 4. Infrà 5. Act. 6. & in infrà 7. Luc. 1. Infrà 7. Sanctorum plenitudinis qualis. 1. Cor. 15. De plenitudine, non autè Christi plenitudinem nos accepisse, Euangelista cur dicat. Ioan. 14.

dita (id est veritas) & *thesaurus* (scilicet gratia Dei ditantis) *inuisus: quæ uilitas in vtrisque?* Ita enim dæmon nobis inuidens scientiæ communicationem, & gratia effusionem; impedire conatus est. Plenitudo autè Christi hominis, vt Apostolus exponit, deitas est: *In ipso, inquit, inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.* Sola namq; diuinitas mentem hominis implere valet, maximè in Christo, cui esse personæ infinitum donatum est. Consequenter autem plenitudo Christi est omnis scientia, & gratia, quæ sub creationem cadit, & cuius anima Christi potuit esse capax: quæ illi non vt vasculo, quod exhauriendo minuitur, communicata est; sed vt fonti alios perpetuò seuerienti, aliosq; implenti, imò etiā fontes efficienti: *Qui, inquit, biberit ex aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ uiuæ salientis in vitam æternam.* Et in alio loco, *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluunt aquæ uiuæ.* Ideò B. Stephanus plenus fide, & Spiritu sancto describitur: *Maria virgo excellentiori modo gratia plena, salutatur.* Verum nullus sanè ita capax factus est, vt esse eius hypostaticum acceperit, quemadmodum Christus. Nam sicut Ioannes Magnus dicitur coram Domino, magnus item Christus; sed alia, atq; alia est magnitudo vtriusque: sic etiam alia, atq; alia est Christi plenitudo, & Sanctorum plenitudo. Aliorum siquidem plenitudo eorum propria nequaquam est, vt Paulus affirmat, in quibus; *Abundantius his omnibus laboraui: non ego, sed gratia Dei mecum.* Secus est de plenitudine Christi dicendum: nam Christus, quatenus Deus est, se totum impleuit, & plenitudo eius, sua est, ac propria. Probè autem Euangelista nō dixit, *Plenitudinem eius accepimus, sed, De plenitudine eius accepimus:* non enim totam plenitudinem, sed partem eius accepimus. Et quanquàm deitatem totam accipiamus (nam diuidi nequit) id est, Spiritum sanctum, & Trinitatem, de qua dixit; *Ad eum uenimus, & mansionem apud eum faciemus:* atamen non secundum esse-

atum vnionis hypostaticæ, vel tantæ gratia, ac sapientiæ creatæ, quantam Christus accepit. De plenitudine ergo, tanquam ex toto, & causa efficienti principali, vt Deus est, & meritò vt homo est (nam Christus, & Deus est, & mediator mundi est) partem accipimus, non quasi ab eo decissam, ita vt gratia eius imminuatur, quod esse non potest, cum omnes de plenitudine accipiāt; sed quia in Christi capitis, & mediatoris nostri gratiam, Deus eam, quæ eius potest esse pars, gratiam nobis infundit. Quare quod ad Moysen Numer. 2. dixit, *Auferam de spiritu tuo, tradamq; Septuaginta uiris de senibus Israel, vt sustentent tecum onus populi,* &c. petinde est, ac si dixisset: *Dabo propter te spiritum minorem tuo, tibiq; ad regimen populi subseruientem.* Ita de Christo semper gratiam, cuius creatura Deo vnita potest esse compos, habente, intelligere par est. Sic etiam Maria Virgo, & si Deo non vnita, gratiam, cuius capax esse poterat, habuit; verum quia finita est, si paulatim tolleretur, minueretur profectò, ac tandem consumeretur. Ergo ad excludendam gratia imminutionem, significandamq; gratiam præsertim maiorum & superiorum non esse fœculētam, neque spumofam, vt esse solet, quod fere initio, vel fine ex dolio hauritur, prudenter dixit: *De plenitudine eius:* Possumus namq; non ineptè philosophari, si homines in exordio seculorum gratiam quasi spumam, acceperint; in fine autem mundi quasi fœces nostra culpa haurimus; boni autem semper de plenitudine copiosè per fidem hauriunt. Accusanturque hoc verbo gratiam nolentes recipere, vel receptam, à se expellentes: vel paruicis, paucisque donis contenti, ampliorum iustitiam neq; haurientes, neque sitientes, Christo ita pleno existente, & suas gratias affatim eructante. De plenitudine ergo, id est, ex adipe frumenti, & bono uitis, siue de primitijs Spiritus. *Nos omnes.* Ab initio mundi, ad finem vsque eius existentes, etiam antequàm filius Dei homo esset: propter merita tamè eius præuisa, & à

De plenitudine Christi accipere, quid.

1. Tim. 2. et Heb. 8. 9. & 12. & 1. Ioan. 2.

Quid illud ad Moysen dictum: auferam de Spiritu tuo, tradamq; Septuaginta uiris de senibus Israel, ut sustentent tecum onus populi.

Quinam de Christi plenitudine non accipiant.

Deo acceptata, omnes accipiebant. Cognouerunt quoque Prophetæ, omnes accepturos de plenitudine Christi, iuxta illud Isaïæ: *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris.* Et in alio loco: *Omnes sitientes venite ad aquas: Et qui non habetis argentum, properate, emite, & comedite? venite, emitte absq; argento; & absque vlla commutatione vinum, & lac.* Quam ob causam Christus Abrahæ, Moyfi, Prophetis, Ioanni Baptistæ & Apostolis est præferendus, longeq; anteposendus. Vel alio modo exponi potest, scilicet Nos, maxime primitij, vt Baptista, Apostoli, ac discipuli, qui primitias Spiritus acceperunt, vt pote Christo coniunctiores, vt in alios effunderent. *Accipimus*, Absque dubio id, quo Christus plenus erat, atque in eo vberimè redundabat, nempe gratiam, & veritatem, vt postea declarabit. De præterito autè dixit, *Accipimus*: quia primitiui multo pleni erant in die Pentecostes. Vt enim dixit Petrus, *Non enim, sicut vos æstumatis, hi ebrij sunt:* Sed alio modo, hauisto Spiritu cœlitus, ebrij sunt: id est, sui, & suorum obliu, sine timore, & infirmitate constantes, magnanimiq; redditi. Quamquam etiam intelligere possimus, nos in ipso Christo accipiente plenitudinem, de ea accepisse. Quemadmodum, Paulo teste, *conresuscitauit, & conseruare fecit in cœlestibus.* Simeon quoque dixit, *Viderunt oculi mei salutare tuum, Quod parasti ante faciem omnium populorum.* Subdit. *Et gratiam pro gratia.* Vbi particula, *Et* ponderanda est: nã potius per interpretationem, quam per coniunctionem, sumi debet, vt testatur diuus Chryostomus. Frigidus autem est sensus Caietani, exponentis, *Gratiam pro gratia*, id est, gratiam sub ratione gratiæ: quasi verò vlla sit gratia, quæ non talis sit. Nam si gratia; iam non ex operibus, vt dicitur Roman. 11. Parum autem erat de plenitudine accipere, si parũ, & semel tantum acciperemus. Et idcirco declarat, singulos accepisse nos gratiam pro gratia, id est, vnam & alteram gratiam: & præter hoc, vnam intuitu alterius, quod est amplioris argumẽ-

tum liberalitatis: Vt enim Dominus dixit: *Omni habenti dabitur, & abundabit:* id est, bene vtenti donò gratiæ Dei, dabitur augmentum gratiæ. Sicut ob gratiam Christi capitis, quæ nostra quodammodo est, quoniam frater, & caro, & gloria nostra est, accipimus gratiam electionis; nam elegit nos in ipso, ante mundi constitutionem, vt ait Apostolus. Pro gratia electionis accipimus gratiã vocationis tot vijs, & modis ad se pertrahentis. Pro gratia vocationis, gratiam iustificationis, siue reconciliationis accipimus, cuius beneficio filij Dei nominamur, & sumus. Pro illa rursus recipimus gratiam secundæ iustificationis, de qua in Apocalypsi, *Qui iustus est, iustificetur adhuc:* per quam nobis comparamus meritum bonorum operum, ad perseuerantiam, vitamq; æternam consequendam. Ad extremum vt exponit Augustinus pro gratia bonorum operum quæ gratia Dei habemus, gratiam vitæ æternæ, omnẽ plenitudinem in se continentem, acquirimus, quæ nihil est aliud, quam consummata gratia, quæ recto vsui gratiæ præcedentis redditur, iuxta illud Apostoli, *Gratia Dei, vita æterna.* Mundus autem in vniuersum, accipit pro gratia legis naturæ, iam obscurata & ex parte amissa, gratiam legis, quæ magna erat: *Non fecit, inquit, taliter omni nationi: & iudicia sua non manifestauit eis.* De hoc etiam ait Baruch: *Hic est Deus noster, & non estimabitur* (scilicet à Sapientibus) *alius aduersus eum.* (nimirum accipiendo aliorum pro eo, tanquam inutili; nullus enim terram dedit populo suo, nec rectè viuendi legem, sed vanitatem sacrificandi.) *Hic adinuenit omnẽ viam disciplina,* (nempe ad illius populi, & pro illo tempore necessariam ad actus humanos) *& tradidit illam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Posthac in terris visus est, &c.* A Christo ergo accepimus gratiam legis, & si per Moysen. Quæ gratia erat, *Quia non fecit taliter omni nationi; & iudicia sua non manifestauit eis.* Et Apostolus; *Quid ergo amplius Iudæo est? aut quæ vtilitas circumcisionis?*

Matth. 25. & Luc. 8.

Ephes. 1.

1. Ioann. 3.

Apoc. vlt.

August. tra. 3. in Ioan. ante med. tomo 9. initio.

Rom. 6.

Psal. 147.

Baruch 3.

Explicatur illud, Hic est Deus noster, & non estimabitur aliud aduersus eum, &c.

Iudæorum prærogatiuum.

Psal. 147

Rom. 3.

Multum

Isai. 12.

Isa. 55.

Rom. 8.

Act. 2.

Alter sensus.

Eph. 2.

Luc. 2.

Chrysof. homil. 13. in Ioan. tom. 3. Quid sit illud: & gratia pro gratia.

Effectus gratiæ Noui Testamenti.

Chrysof. homil. 13. in Ioan. tom. 3. Cyril. lib. 1. c. 21. in Ioan. tom. 1. Iob 2. Rom. 4. Legis Mosiacæ defectus.

Quam caute Christum Moyses maiore ostendat Euangelista. Heb. 10. Exod. 31. Lex per Moysen data quatenus sit.

Exo. 18.

II. ratio. Suprà 4. Ibidem. Suprà 3.

III. ratio.

Multum per omnẽ modum. Primum quidem quia credita sunt illis eloquia Dei. Accipimus & pro illa gratiam Noui Testamenti, defectus legis Mosiacæ suppletentem, quæ vires ad præstandã legem nequaquam suppeditabat: obscuritatem etiam, vmbra; legis complentem, & sua luce illustrantem. Idcirco rectè subdit: *Quia lex per Moysen data est, gratia, & veritas per Iesum Christum facta est.* Ita Chryostomus, & Cyrillus interpretantur. Et sicut dicitur: *Pelle pro pelle dabit homo,* hoc est, aliam pro sua; ita dicitur gratiam dare pro gratia, id est, vnam pro alia. Pro gratia ergo in Adam perdita, in qua olim stetit, & pro gratia legis, quæ plenitudinem non habebat, quæque iram operabatur, gratiam Christi accepimus in Nouo Testamento. subditur: *Quia lex, &c.* quasi dicat; vnam vel alteram gratiam quilibet accipit, & mundus gratiam legis, ac Noui Instrumenti de Christi, & non alterius plenitudine accipit. Et Sapienter, cum Ioannes Baptista Christum sibi prætulisset, nunc eum Moyses præfert Euangelista, vitata personarum tamen comparatione, quæ soler esse odiosior. Lex igitur tantum vmbra erat, & in tabulis lapideis descripta, & mortis occasio. Diciturque per Moysen data, quasi Dei donum, & gratia, vmbra tamen: non quidem de plenitudine sapientiæ eius, quia Moses gubernare populum nesciebat: Nam cum iudicare solus vellet, reprehensus à Iethro socero suo est, dicente; *Non bonam rem facis: Stulto labore consumeris & tu, & populus iste, qui tecum est, vltra vires tuas est negotium, solus illud non poteris sustinere.* Erat præterea Moyses balbus, & tardioris linguæ, ita, vt diceret, *Mitte quem missurus es, &c.* Et superius dixerat, *Qui sum ego vt vadam ad Pharaonem, & educam filios Israel de Aegypto?* Ad hæc populus ille imperitus erat rei militaris, & castrametari nesciebat: data ergo lex per Moysen, non per eum, sed à Deo Verbo, vt Baruch ait, adiuuenta. Idcirco cum Moyses gratiam non posset conferre, lex illa minimè iustificabat. Sequitur:

Gratia, & veritas. Quibus vocibus adumbratur lex Euangelica, quæ gratiam perfectam offert, & intelligentiam veram. Et opponitur hæc veritas vmbra; & figuris legis. Merito ergo dicitur gratia, quæ confert remissionem peccatorum, & filiorum Dei adoptionem, & regnum vitæ æternæ. Et hæc gratia quidem omnis temporis, & ætatis homines coram Deo iustificans, etiam in Lege, à Christo fuit profecta: Ille enim heri, & hodie, ipse & in secula, vt ait Apostolus. Ac proinde Apostolus Iudas in sua Catholica Epistola scribit, quod Iesus populum de terra Aegypti saluauit. Veritas quoque in lege olim adumbrata, vt omnia Christi, Ecclesiæq; mysteria. Omnis etiam creata veritas legis illi populo accommodata. Quoniam autem gratia, atque eius veritatis intelligentia à Christo, & non à Moyse proficiscebantur; idcirco Iudæi minimè intelligentes, promptam legis obseruationem pollicebantur, dicentes; *Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus, & erimus obediens.* Verum cum conuersi fuerint ad Deum, aufertur velamen: & habentes scientiæ clauem, Christum, agnoscent propriarum virium debilitatem, & in figuris agnoscent veritatem. *Per Iesum Christum.* Iesus & Deus est, & homo: & ab eo vt Deus est, vltra naturam accipimus etiam gratiam, quam Deus creat, & infundit tanquam autor, & efficiens principale: à Christo autem homine vt mediatore & capite nostro, solam ac nudam accipimus gratiam, atque omnes veritates ad salutem, earumque intelligentiam quam maxime viles, vt saluet Iesus: ab eo siquidem ceu instrumento operante, & meritis suis concurrente, habemus omnia. Nam Christus vngit voluntatem humanam gratia sua, intellectumq; veritate ad seruanda externa mandata: ita vt ceremoniarum præcepta, legesve, fide Christi saltem implicata, ad salutem prodesent. Erat autem hæc clausula Iudæis in lege confidentibus, quæ lex neminem ad perfectum adducebat, apprimè necessaria, vt ab ea ad Christum reuocatur.

Gratia, & veritas maximè propria legis Euangelicæ.

Heb. 13.

Vnde vox illa profecta Iudæorũ auctor: Omnia quæ locutus est Dominus faciemus, & erimus obediens.

Exo. 24. 2. Cor. 3.

Gratia & veritas per Iesum Christum est facta dupliciter.

Heb. 7.

reueur,

reantur, atq; illi fiderent. Lex ergo, & gratia, & veritas à Christo sunt: sed Iudæus accepit gratiam legis, quæ super naturam est, & sine merito data; at Christianus gratiam, & veritatem accepit, quia vt vir iam maturus, & perfectus, accepit simul cum gratia donum intelligentiæ Diuinæ legis, quâ Iudæus vtpote puer non potuit accipere. Vnde Apostolus ait: *Quum essem paruulus, loquebar vt paruulus, sapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus; quando autem factus sum vir, euacuauit quæ erant paruuli.* Annotant veteres Patres, rectè dictum esse, legem per Moysen datam: quia legis autor non fuit, sed minister; gratiam autem, & veritatem per Iesum Christum factâ, veluti per autorem gratiæ ipsius & fontē. Quod verò hic Ioannes Euangelista docet, idem est cum eo, quod Paulus ad Corinthios scribit: *Christus Iesus factus est nobis sapientia, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio.* Nam per gratiam factam per Iesum Christum intelligi possunt omnia officia: qualia sunt, corda intus illuminare, & extra verbo docere, iustificare, sanctificare, & quod perierat, saluum facere. Comparauit autem inter se Moysen, & Christum, non vt pares, sed vt dominum, ac seruum; legem verò, & Euangelium non tanquam bonum, & malum, sed tanquam perfectum, & imperfectum. Et primùm quidem vnum tantum Moysi tribuit, nempe legem, cuius nec autor quidem fuit, verum minister tantum: Christo verò duo adscribit, nimirum gratiam & veritatem, quarum non fuit minister, sed verus autor, & fons.

Ex his autem verbis, & proxime sequentibus elicimus, animam Christi ab instanti Conceptionis Diuinam essentiam vidisse, & beatam extitisse, & in primis ex illo verbo: *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi Vnigeniti à Patre,* deducimus, animam Christi vnità Verbo, & perfectâ extitisse, & omnibus numeris absolutam. Si enim vnità Verbo nõ fuisset beata perfectè nõ fuisset. Magna enim perfectio deest humanæ menti, si felicitas absit: at videre Deum per speculum in ænigma

te, imperfecti hominis est. Quia ergo ab instanti conceptionis non sapiebat vt paruulus, sed vt vir, iuxta id: *Fœmina circumdabit virum;* ergo ab vtero vidit Deum facie ad faciem.

Deinde cui datur esse diuinum & personale, quod multò maius est & excellentius, dabitur & animæ eius Dei visio, quod longè minus est, quia creatum est, & animæ Christi maximè cõueniebat. Maior item est vnio animæ Christi cum Deo Verbo, quàm vnio beatorum: sed ex hac claritas in intellectu beati existit, vt videat Deum facie ad faciem, ergo magis ex illa claritas videndi Deum oriri debet: nam recipiens quò magis est vicinum causæ influenti, eò plenius recipit eius influxum. Ad hæc gloria fit in anima, ex eo quod Diuinitas fit præsens intellectui, sicut lumen in aëre ex præsentia solis: Cum ergo lux ipsa ingressa fuerit in animam Christi, sed & eidem fuerit in esse personali coniuncta, claritas gloriosa exinde sequitur, vt splendor sequitur solem: & vt dicitur *Ezech. 43. Gloria Dei ingrediebatur per viam Orientalem, & terra splendebat à maiestate eius.* Attingitur præterea Deus à natura intellectuali per cognitionem, & amorem: at anima Christi propinquissime attingebat Deum, quia erat Deo propinquissima: idè eius propriæ actiones, quæ sunt notitia, & amor, non longè, sed proxime Deum attingebant. Mens verò cum est viatrix, peregrinatur à Domino, longèq; repromissiones aspicit: cum autem videt per speciem, præsens, & propinqua, vt *2. Corinth. 5. & Hebræ. 11.* tradit Apostolus. Si ergo anima Christi peregrina, & hospes erat super terrâ, non erat Deo per cognitionem proxima, sed Angeli erant Deo propinquiores. Et intellige in illa vnione esse intellectualem primò fuisse spectatum, & quæsitum. Vnde Augustinus lib. de Agone Christiano: *Inuisibilis, ait & incommutabilis veritas per spiritum animâ, & per animam corpus accepit.* Et epist. 3. ad Volusianum: *Ipsa magnitudo Diuina virtutis animam sibi rationalem, & per eandem corpus humanum, totumq; omninò hominem in melius mutandum*

Hierem. 31.

II. ratio.

Tertia.

Quarta.

Ezech. 43.

Quinta.

2. Cor. 5. Heb. 11.

August. c. 18. tom. 3. intermed. et finem.

coaptauit.

Damas. c. 6 ante med.

D. Thom. 3. part. quæstion. 6. artic. 2. Quare nõ Filius, aut vita, aut lux, sed Verbum dicitur factum caro. Sap. 8.

Ex eo quod Christus verus, & perfectus fuit testis, & dux apud Prophetam, idem euincitur. Ioan. 18. Isai. 55. Testis, & Ducis necesse est conditiones.

Apostoli gloriam animæ Christi quâdo viderint, & gloriâ quasi vnigeniti à Patre. Matth. 17. 2. Pet. 1. Ibidem.

II. locus.

B. Thom. 3. p. q. 7. art. 10.

coaptauit. Damasc. quoque lib. 3. vnium ait fuisse Verbum Dei carni per medium intellectum. Idem docet Thomas 3. part. quæstion. 6. artic. 2. & eleganter explicat. Idè Euangelistæ acutè non dixit filium: aut vitam, aut lucem: sed Verbum carnem factum: Verbum siquidem prolem mentis aptè significat, & naturam intellectu prædictam præfert: *Qui enim attingit à fine in finem fortauer, & disponit omnia suauiter,* id quod per se intelligibile erat, menti prius intellectuque coniunxit, & per illum corpori.

Et confirmatur hæc argumentatio: quia Filius Dei in hoc natus est, & ad hoc venit in mundum, vt testimonium perhibeat veritati: *Eccè, ait, testem populi dedi eum, ducem ac præceptorem Gentibus.* Vt verò testis perfectus sit, opus est vt probè cognoscat illud, de quo laturus est testimonium. Si dux itidem, & præceptor consummatus habendus est aliquis, scire illum oportet, & finem quo ducat, & veritatem omnino quam doceat. At Christus testis veritatis erat, à Patre dux, & præceptor constitutus, quocirca necesse erat vt à Dei Verbo mens potissimum, & ratio hominis in illa vnione perficeretur. Viderunt Apostoli gloriam animæ Christi in corpore, tanquam in speculo, ideo aptè dixit eorum Princeps Petrus: *Sed speculatores facti illius magnitudinis: Gloriam, autem, quasi vnigeniti à Patre,* quando audierunt vocem delapsam à magnifica gloria: *Hic est Filius meus dilectus (testis oculatus) ipsum audite.* Doctõr veritatis explorata, ac visæ est; ipsum audite, Dux est qui viam & terminum, *Sciat, ipsum audite,* atque ideo videte, & contrectate naturam Humanitatis.

Secundùm testimonium est pro eadem comprobanda veritate: *Et habitauit in nobis, plenum gratia, & veritatis.* Ex quo Thomas colligit bifariam (sue plenitudinem gratiæ ponas sibi plenitudinem veritatis) animam Christi essentiam Diuinam vidisse. Gratia enim via in ordine ad gratiam patriæ, imperfecta est, &

tantum deficit à plenitudine, quantum à perfectione deficit: quare si imperfecta gratia in Christo fuit, non fuit gratia plenus. Quod si obijcias B. Virginem, etiam dum vitam mortalem ageret, plenam gratia fuisse, nec tamen Deum vidisse: verum hunc scrupulum tollit Thomas 3. p. q. 7. art. 10. Non enim fuit Christus gratia plenus ex parte, sed omni modo, quia in ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare, Coloss. 1. & capit. 2. *In ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter,* nulla ei gratiæ perfectio, aut plenitudo defuit. Et ita habuit gratiam consummatam, cum qua gloria animæ coniuncta est. Talis enim, ac tanta fuit illa coniunctio in vnitate hypostasis, vt omnes actus tam Diuinæ, quàm Humanæ naturæ essent actus hypostasis Verbi. Fuit ergo eius gratia, quod homo ille esset Deus, vnde & alibi ait: *Dedit illi nomen quod est super omne nomen,* scilicet Pater eius Filio dedit vt esset Deus.

Quod verò illa anima habuerit scientiæ, & veritatis plenitudinem, probat tertia parte, quæstion. 9. artic. 1. & quæstion. 2. & 10. artic. 4. Non enim inhabitasset in Christo omnis plenitudo, si plenitudo scientiæ aderat. Iam cum venit quod perfectum est, euacuatur id quod ex parte est: non ergo cognoscebat ex parte anima Christi, sed plenè atque perfectè; ergo non erat ea fides, sed visio. Quare ne fucus fiat huic loco Ioannis, illa verba (*Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre*) per parenthesis sunt legenda, & legendum: *Et Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, plenum gratia, & veritatis.*

Tertium testimonium est, quod statim consequitur: *Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia:* quæ verba ostendunt apertissimè præcedentia illa: *Plenum gratia, & veritatis,* referenda esse ad Christum non ad Ioannem.

Si ergo Christus accepit gratiam, & veritatem, vt ex eo gratia, & veri-

Qualis in Christo fuerit gratiæ plenitudo, præ cæteris. Luc. 1. Idem.

Col. 1. & 2.

Qualis vnio animæ Christi cum Verbo, quâ inseparabilis. Philip. 2.

Christi animam plenam scientiæ (vt gratiæ) & veritatis fuisse.

1. Cor. 13.

III. locus.

Ioan. 1. I. ratio ad probandum, Christum gratiæ, & veritatis, vt hæc in cæteros deriuaret, plenum esse debuisse.

tas in omnes emanarent, ergo habuit illas Christus in maximo, & perfectissimo gradu, sicut Sol lucem habet in summo gradu, ut ab eo omnia lumen accipiant. Et sicut summa, & perfecta lux, omnes lucis effectus edere potest; ita gratia, & veritas Christi, omnes gratiæ, & veritatis: at effectus gratiæ consummata, & veritatis, præcipuus, & perfectus est, videre Deum. Deinde naturæ humanæ salus, finis fuit assumptæ Humanitatis, per quâ Deus tanquam per instrumentum operatus est salutem in medio terræ. Unde Apostolus: *Christum autorem salutis*, scribit, *multos filios in gloriam adduxisse*: & alibi: *Misit Deus Filium suum factum ex muliere, &c. ut adoptionem filiorum reciperemus*. Instrumenti porrò dispositio & qualitas præcipuè pensatur ex fine. Salus autem animæ intellectu sano constat, & voluntate sana: at voluntas per gratiam sanatur, intellectus per veritatem perfectam igitur habuisse debuit gratiam, & veritatem is, per quem cæteris omnibus salus futura erat: nam principium in vnoquoque genere oportet esse perfectum, ut Sol in genere lucis, ignis in genere calidorum. A principio ergo Christi voluntas perfectè amabat Deum ex gratia perfectâ, & perfectè cognoscebat ex perfecta veritate, at animæ foelicitas in perfecto Dei amore, & cognitione sita est, ergo ab initio Christus in anima beatus fuit.

Illud etiam quod est in potentia, reducitur in actum per id quod est in actu: oportet enim esse lucidum, per quod illustrantur alia: cum ergo per Christum cæteri sint habituri gratiam, veritatem, & gloriam, ipse perfectò, qui alios ad eum finem mouere cœpit, & gratiam habuit, veritatem, & gloriam, idque ab initio. Nam illa quæ à primis causis mouentur in finem, quædam solent temporis successione perfici: at causa ipsæ primæ mouentes, à principio suam habent à natura perfectionem: Deus ergo etsi per Christi Humanitatem, gratiam, veritatem, & gloriam erat cæteris com-

municaturus in tempore: at Christi animæ ab initio statim contulit. Cur verò corpori gloriam ab initio non dederit, causæ bonæ non de sunt.

Quartum testimonium est: *Deum nemo vidit vnquam: Vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit*. Pro quorum verborum maiori intellectu perpende, nullum fidei negotium rite transigi, si omnes testes auriti sint, & oculatus nullus, quin, ut ait Augustinus, auritis credimus, qui audierunt à fide dignis, qui oculis suis se vidisse testificantur. Cum ergo Moses, & Ioannes Baptista primus & postremus è lege antiqua, atque ad eò Prophetæ omnes Christi testes fuerint ex auditu vniuersi, oportuit, vnum esse pro omnibus, qui ex visu testimonium daret: testis autem is, qui pro tot millibus hominum testimonium daret, esse non poterat, nisi & iustus esset, ne scilicet vellet fallere; & sapiens etiam, ne vtique falleretur: quare opus fuit plenum fuisse gratia, & veritate: ne aliquid in optimo, & certissimo teste desideraretur. Nam gratia plenus iustissimus erat: quia veritate plenus, veracissimus. Quia ergo plenitudo testificationis ex visu est, idè ex auditu testis plenus veritate non est, cum Scriptura dixisset de Ioanne: *Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine, de Christo verò: Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, & de Moyse: *Lex per Moysen data est: illa etiam subtextit: De plenitudine eius nos omnes (etiam Moyses, & Ioannes Baptista, Prophetæ, Apostoli, prorsusque testes omnes in vniuersum) accepimus: quia & Lux erat, & plenus gratia, & veritatis, & gratia, & veritas per eum facta erat: & denique testis ex visu erat: Deum quippe nemo vidit vnquam; id est Moyses, Ioannes, Prophetæ, & Apostoli, ac Euangelistæ: Vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris, qui vidit arcana, ipse enarrauit. Et ne*

III. locus. Ioan. 1. Quod oportuerit Christum oculatum esse maximè testem, non auritum tantummodo. Aug.

Duo in teste desiderantur quæ quidem in Christosū ma fuerit.

Ioan. 1. Ibidem. Ibidem. Ibidem. Qui nam potissimè acciperint de plenitudine Christi.

II. ratio. Psal. 73.

Heb. 2. Gala. 4.

Animæ intellectus, & voluntas quo modo sanentur.

III. ratio.

Quid proprium primarum causarum.

hoc

Id: Deū nemo vidit vnquam: vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit, de Christo certam vt homine accipiendum, quæ ratio, & Scripturæ demonstret. Ioan. 3. Ibidem.

Luc. 23. Matth. 18.

Ioan. 17. Supra 3.

Illam sententiam iam allatam acsimiles, veteres Patres de Christo, vt Deo curantem intellectu exierint.

hoc tantum ad Christi Diuinitatem referas, & non ad Humanitatem, & ratio, & autoritas perhibet. Ratio quidem: quia Christus testis erat veritatis à Patre destinatus non solum quia Deus, sed quia homo: quare: ex vtraque natura opus erat testimonium esse perfectum. Autoritas verò eiusdem Christi est, qui hanc rem manifestius exposuit, dicens: *Amen Amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, &c.* Et, *Nemo ascendit in cælum, nisi quid descendit de cælo Filius hominis, qui est in cælo*. Est autem verbum non præsentis, sed præteriti temporis, vt Græcus textus habet. Quod enim Ioannes dixerat: *Deum nemo vidit vnquam*, id nunc alijs verbis ait Christus, *Nemo ascendit in cælum*. Tunc enim homo secundum animam in cælo esse dicitur, cum videt Deum: quo sensu latroni est dictum: *Hodie mecum eris in Paradiso*, & de Angelis; *Semper vident faciem Patris mei qui in cælis est: & semper in cælis esse dicuntur*, quamuis in terra sæpè sint. Ante Christum ergo sicut nemo viderat Deum, ita in cælum nemo ascenderat. Et vt apertissimè cerneret sermonem de Christo secundum naturam humanam, appositè subiunxit: *Filius hominis qui est in cælo*. In quam sententiam ipse quoque Patri postea locutus est: *Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi sum ego, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam quam dedisti mihi*. Nouit etiam Ioannes Baptista hanc Christi perfectam testificationem, dum dixit: *Quod vidit, & audiuit, hoc testatur*. Nec obstat, veteres Theologos hos locos ad Christi Diuinitatem retulisse, secundum quam Christus, & videbat Deum, & vbique erat. Sed ea ætate Patribus bellum erat cum Arrianis, idè omnibus testimonijs quibus poterant, Diuinitatem Filij astruebant, & nescio quomodo Filius, hominis, quia Deus erat, tunc cælum ascenderet, sed quia homo: quomodo autem ascendisset nisi secundum animam?

Quintum testimonium, quo etiam vtitur Thomas, habetur Ioann. 8. *Etsi ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum: quia scio vnde veni, & quo vado*. Et infra: *Si dixero quia non scio eum, ero similis vobis, mendax. Sed scio eum, & sermonem eius seruo*. Est autem sermo de scientia, vt à fide distinguitur, vt ostendunt illa verba: *Ero similis vobis, mendax*. Iudæi enim fidem habebant eo tempore, etsi cum Christo certarent. Quod verò secundum Humanitatem loquatur, illud probat: *Scio eum, & sermonem eius seruo*. Hoc verò Thomæ argumentum refutari potest, dicendo, esse quandam scientiam sanctorum, quæ cum charitate coniuncta est, et si euidentiā non habeat: *In hoc scimus*, inquit Ioannes, *quoniam cognoscimus eum, si mandata eius obseruamus. Qui dicit se nosse Deū, & mandata eius non custodit, mendax est*. Quod si quis ita interpretetur hoc testimonium, vix refelli poterit. Sed dicere possumus, in veteribus Patribus, Concilijs, Pontificibus Summis quædam esse argumenta probalia quæ suadeant, non autem cogant, & probabilia argumenta necessarijs coniuncta non veniunt reprehendenda, sed commendanda, vt sunt illa quæ sequuntur: *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scientiæ absconditi*. Certè si scientia beatorum illi defuit, non fuerunt omnes sapientiæ & scientiæ thesauri in Christo. Item Christus fuit non solum caput hominum, sed etiam Angelorum, teste Paulo Ephes. 1. & Col. 2. In congruum verò est, vt membra capiti scientia, & claritate antecellat. Illud quoque: *Si ministratio mortuis literis deformata in lapidibus fuit in gloria, &c. Quomodo non magis ministratio spiritus erit in gloria?* Nō ergo decebat, vt primus Noui Testamenti administer spiritus atque animæ gloria careret, ex qua non solum facies, sed totum corpus glorificaretur ex integro, vt Matth. 17. & Origenes homil. 12. in Exodum docet.

V. locus. Ioan. 8. B. Thom.

Quæ scientia Christus se scire Deum assereret, eiusque sermonem seruare.

Refellitur hic sensus aduersarijs: sed alia tamē firmiori ratione fulcitur. 1. Ioan. 2.

Alij etiam probabiles quidam loci pro eiusdem ostensionem veritatis. I. locus. Colos. 2.

Secundus. Ephes. 1. Colos. 1.

2. Cor. 3. Tertius.

Matth. 17. Orig. to. 1.

Tom. 2.

B b 2

Argu-

Quæ etiam argumenta eandem veritatem facile persuadeant.

Ephes. 4. Ioan. 3.

Id ipsum etiam non inepte colligitur ex veterum traditione Doctorum.

Orig. in c. 13. Ioannis tom. 2. Ioan. 13.

Illud: Nunc clarificatus est Filius hominis, & Deus clarificatus est in eo: egregie expedit Origenes

Christi proprium, ex eodem.

Expenditur & dictum Origenis.

Euseb. to. 2.

Psal. 21.

Argumenta etiam quæ in Theologia probant aliquid non dicere Deum, satis indicant quod esse oporteat interterdum. Vnde non decebat Verbum assumere animam intellectualem imperfectam scientia, & sapientia, & ideò Deo indignam. Et cum cæteris data sit gratia secundum mensuram donationis Christi, soli Christo datus est spiritus non ad mensuram.

Secundò sunt veteres Patres, & tota schola eorum, qui scripserunt in libros Petri Lombardi Magistri sententiarum. Lege Thomam tertiam parte quæst. 9. artic. 1. & quæst. 34. artic. 4.

Inter veteres Patres primus occurrit Origenes qui in Ioann. super illa verba: Nunc glorificatus est Filius hominis, & Deus glorificatus est per ipsum, scribens, ait: Redeamus ad illud: Nunc glorificatus est Filius hominis, & Deus glorificatus est per ipsum. Agnoscens Patrem Filius glorificatus est ipsa Patris agnitione, quæ maximum bonum, & tale, ut Filius glorificetur in perfecta cognitione existens, quæ agnoscit Patrem. Arbitror verò etiam quod seipsum agnoscens (quæ ipsa res non procul à priori abest) glorificatus sit, eo quod seipsum agnouerit, an verò etiam vniuersorum cognitio magnitudinem gloria ipsius compleat, quæ sunt occulta, quæque aperta cognoscentis, quæ res: Et vide ne forte hanc glorificationem Filius hominis habeat, quia vnitus sit Sapientia, cum ipse sit, ἀνοσιφία, vel, ut vocant, ἀνοσιφία, hoc est Sapientia ipsa, vel Filius ipse. Hac enim gloria, quæ glorificatus est Filius hominis, à Patre, qui hoc illi donauit, glorificatus fuit. His verbis videtur docere Origenes, Filius hominis ex vnione cum Verbo accepisse tam notitiã, quæ Patrem, & Verbum cognoscit, quàm, illam, quæ cognoscit omnia creata, & hanc secundam cognitionem velut auquarium esse prioris.

Eusebius libro. 10. Demonstratio nis euangelicæ de Christo passioni vicino explanans Psalmum. 21. in eius persona ait: Quemadmodum igitur tua tunc, quies altissimus, virtus, me in concipiendo obumbravit, in parien-

do autem extraxit de ventre matris meæ: ita quoque non parua mihi adest consolatio, quod multo magis de morte sis extracturus. Atque equidem hoc sperans tibi confisus sum, qui meus Deus, & Dominus, & Pater es. Et confisus sum non nunc primùm in te sperare incipiēs, sed tunc quoque, cum ab vberibus matris meæ infantilem alimoniam accipiens, putabar, ut reliqui hominum infantes, imperfectus esse, & absque vsu rationis. Non enim eram talis licet mihi cæteris hominibus simile esset corpus. Sed neque item vi, neque substantia plerisque eram similis, verum potius liber, ac solutus tantquam agnustuus, qui Deus es, cum ab illa vsque ætate lacte nutrirer, dico autem ab vberibus matris meæ. Ceterùm hoc nondum quispiam magnum arbitrabitur, si intelliget, quemadmodum prius quoque in te proiectus sum ex vtero, & de ventre matris meæ Deus meus es tu. Quum enim adhuc intra cellam gestantis me in vtero latere, te tamen Deum meum videbam tanquam is, qui & inconfusus, & imperturbatus in tanta communicatione corporei oneris permansissem, ac potius incorporeus tunc quoque fuerim, & ab omnibus vinculis liber.

Leo Papa epistol. 95. ad Leonem Augustinum: Deitas assumptam naturam beatificans, ut glorificata in glorificante permaneret. Hoc ille de Incarnatione loquens Cyrillus libr. 1. in Ioann. capit. 17. in id: Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre, ait: Plenus erat veritate ac gratia. Non enim mensura sibi datur ut cæteris, nec de foris accedit, sed ut in perfecto perfecta substantialiter inest, à Patre naturaliter habita. Sed si plena est, inquires, gloria eius gratiæ, & veritatis, quomodo sapientia, ætate, & gratia profecisse apud Lucam scribitur? aut quid accedere potest ad plenum, vltra quod nihil est? Sed non ut Verbum & Deus profecisse intelligitur, verum quia magis eum indices homines admirabatur, illorum potius de Iesu opinio quàm illius perfecta crescebat gratia; ut magis in dies cognoscentes, magis illum procedere, ac gratia crescere arbitrentur.

Quid illud Christi per Prophetam de seipso ad Deum spes mea ab vberibus matris meæ, secundum Eusebium.

Cyril. Alex. tom. 2. in princ.

Si erat Christus plenus gratiæ, & veritatis (inquit Cyrillus) quomodo sapientia, & gratia ille dicitur profecisse. Luc. 2.

Aug. c. 10. circa finem. tom. 4. Ioan. 2. 1.

Augustinus libr. 4. de consensu Evangelistarum ait: Postremò suas oues Petro se amanti, eumq; amorem ter confitentis commendans, dicit eundem Ioannem sic se velle manere donec veniat: vbi etiam mihi videtur alio docuisse mysterio, istam ipsam Ioannis Evangelicam dispensationem, quæ in lucem liquidissimam Verbi sublimeretur, vbi Trinitatis equalitas, & incommutabilitas videri potest, & qua maxime proprietate distat à cæteris homo, cuius susceptione Verbum caro factum est, perspicue cerni, cognosciq; non posse, nisi cum ipse Dominus venerit: ideò sic manebit donec veniat: manebit autem nunc in fide credentium, tunc autem facie ad faciem contemplandum erit, cum apparuerit vita nostra, & nos cum ipso apparebimus in gloria. Hæc Augustinus, qui proprium dicit esse homini suscepto à Verbo videre æqualitatem Trinitatis, non autem esset illi proprium, nisi de eo in carne mortali existente esset sermo.

Item Augustinus ait, interpretans illud Psalmi: Prouidebam Dominum in conspectu meo semper: sed veniens in ea quæ transeunt, non abstuli oculum ab eo qui semper manet, hoc prouidens, ut in enim post temporalia peracta recurrerem. Hæc Augustinus in Christi persona loquens. Cui super eundem locum consonat Euthymius, dicens in Christi persona, Ante omnes alios ego semper videbam Deum, qui mihi in oculis anima meæ quasi in conspectu ipso apparebat.

Remigius super eundem locum in persona Christi loquens de Deo, ait: Illum meritò benedico, quia in passione ne desicerem, prouidebant, id est, porrò videbam Dominum remuneratorem, vel mihi assistentem in conspectu meo, id est, intus in corde, vbi est verus intuitus, semper, id est, & in passione, & in morte.

Theodorus Episc. Caron: in libro contra Monophysitas, quem scripsit circa tempus quartæ Synodi: Ostendit post resurrectionem gloriam suam: non enim extrinsecus subiit gloria, sed potius illam, quæ abscondita erat manifestauit. A principio enim vnionis hyposta-

tica inconfuse (scilicet inerat) huius rei testimonium fuit transfiguratio scilicet, quod antequam resurgeret, & a mortuis caro eius perfectissima deificatione deificata fuit à principio sue in vtero formationis. Hæc ille, qui carnem dicit deificatã, ut animã, quæ carni erat vnita, per vnionem beatam ostendat, licet eius beatitudo foris in carne non apparet, quæ tamen apparuit in transfiguratione.

Alcuinus lib. 2. de Trinit. & mysterijs Christi cap. 11. Per quam verò durum est, & à firmitate fidei penitus alienum, ut dicamus, animam Christi non plenam suam deitatis habere notitiã cum qua naturaliter vnã creditur habere personam. Vnde Ioannes Baptista Christum singulariter ac sine mensuram datam spiritus largitatem dixit: Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum: hominibus ad mensuram dat, vnico Filio ad mensuram nõ dedit, quia omnis plenitudo diuinitatis in eo habitat. Hæc Alcuinus, qui plenitudinẽ diuinitatis, & spiritus Christi homini datum dixit, cum Verbum caro factum est: & per eam vnionem probat animam Christi diuinitatem plenè cognoscere.

Damascenus lib. 2. cap. 22. post medium: Si autem consilium ob ignorantiam est, omnino & electio. Deus profectò omnia sciens, simpliciter non consultat. Neque in anima Domini dicimus consiliũ vel electionem: non enim habuit ignorantiam. Nam etsi natura erat ignorare futura: attamen secundum hypostasin vnita Deo Verbo, omnium cognitionẽ habebat, non gratia, sed (ut dictum est) propter vnionem in vno supposito. Hæc ille, qui cõ docet animam Christi non habuisse ignorantiam, nec cõsiliũ, vel electionem, idq; ob vnionem hypostaticã, & non ob gratiam, abq; vnione, videtur etiam docere animam ab vnione fuisse beatam.

Idẽ lib. 3. ca. 22. initio: Proficere autem dicitur sapientia, & ætate, & gratia: ætate quidem crescens: per incrementum autem ætatis, sapientiam quæ ipsi inerat, in apertum promens. Et paullo inferius: Qui vero proficere ipsam dicunt sapientia, & gratia, ut horum accessionem, additionemq; subinde

Idẽ lib. 3. ca. 22. initio: Proficere autem dicitur sapientia, & ætate, & gratia: ætate quidem crescens: per incrementum autem ætatis, sapientiam quæ ipsi inerat, in apertum promens. Et paullo inferius: Qui vero proficere ipsam dicunt sapientia, & gratia, ut horum accessionem, additionemq; subinde

Idẽ lib. 3. ca. 22. initio: Proficere autem dicitur sapientia, & ætate, & gratia: ætate quidem crescens: per incrementum autem ætatis, sapientiam quæ ipsi inerat, in apertum promens. Et paullo inferius: Qui vero proficere ipsam dicunt sapientia, & gratia, ut horum accessionem, additionemq; subinde

Idẽ lib. 3. ca. 22. initio: Proficere autem dicitur sapientia, & ætate, & gratia: ætate quidem crescens: per incrementum autem ætatis, sapientiam quæ ipsi inerat, in apertum promens. Et paullo inferius: Qui vero proficere ipsam dicunt sapientia, & gratia, ut horum accessionem, additionemq; subinde

Math. 17.

Alcuin.

Ioan. 3.

Col. 1. & 2.

Ioan. 1.

Io. Damasc.

Cur in Christi anima, nõ fuerit consilium, vel electio iuxta Damascenum.

Ilem.

Luc. 2.

Contra habitudinariam Nestorij vnionem animæ Christi cum Verbo.

suscipientem, non ex extrema carnis existentia vnionem factam astruunt, neque secundum hypostasin adorant vnionem. A Nestorio vana sapiente persuasi, habitudinariam vnionem, & nudum incolatum falso pradicant, non cognoscentes neque ea qua dicunt, neque de quibus differunt. Nam si verè vnita est Deo Verbo caro extrema existentia, magis profecto in ipso existet, & hypostaticam ad ipsum habebit identitatem. Quomodo ergo non perfecte ditata est omni sapientia, & gratia? Non ipsa quidem per gratiam participans vt nos, neque secundum gratiam ea qua Verbi sunt participans, sed potius propter vnionem secundum hypostasin, humana, & diuina vnus Christi facta participat. Hæc ille docens ex ipsa vnione cum Verbo ditatam fuisse carnem, hoc est Humanitatem, omni sapientia, & in sapientia nequaquam creuisse, vel mutationem suscepisse. Nunquam igitur anima illa visione Dei priuata fuit, sed semper noster Iosue vidit Terram Promissionis ad quam nos ducebat, idcirco dixit: Qui mihi ministrat, me sequatur: & vbi ego sum, illic & minister meus erit.

Ioan. 12.

Bernar.

Bernardus etiam homil. 2. super missus est, circa medium: Vir igitur erat Iesus nec dum etiam natus, sed sapientia, non atate; animi vigore, non viribus corporis; maturitate sensum, non corpulentia membrorum. Neque enim minus habuit sapientia, vel potius non minus fuit sapientia Iesus conceptus, quam natus, paruus, quia magnus. Siue ergo latens in vtero, siue vagiens, in præsepio, siue iam grandiusculus interrogans doctores in templo, siue iam perfecta atatis docens in populo, æquè profecto plenus fuit Spiritu sancto. Nec fuit hora in quacunque atate sua, qua de plenitudine illa, quam in sui conceptione accepit in vtero, vel aliquid minueretur, vel aliquid eidem adyiceretur, sed à principio perfectus, à principio in quam plenus fuit Spiritu sapientia & intellectus, Spiritu consilij, & fortitudinis, Spiritu scientia, & pietatis, & Spiritu timoris Domini.

Rationes ad uersariorum proponuntur, ac diluuntur

Superfunt argumenta in contrarium refellenda. Primum, in Christo

fuit fides iuxta illud Isaia: Erit iustitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium renum eius: at fide visione euacuatur. Fuit etiam spes secundum illud quod in persona Christi dicitur Psalm. 21. Spes mea ab vberibus matris meae: at spes comprehensione exanimitur iuxta id quod Apostolus ait: Quod enim videt quis, quid sperat? Fuit etiam timor Mar. 14. Cæpit pauere, & tædere: Timor autem est futuri mali, & incerti, vt testis est Aristoteles lib. 2. Rhetoric. non ergo videbat Deum. Respondemus, in primo loco fidem, & iustitiam accipiendum esse pro fidelibus, & iustis, vt interpretatur Hieronymus Septuaginta etiam interpretes eodem videntur tendere, sed apertissime paraphrasis Chaldaea, quæ habet: Et erunt iusti in circuitu eius, & fideles accedent ad eum. Vel fides pro fidelitate accipienda est, per quam quæ promissit Christus, impleuit. Nunquid, ait Apostolus, incredulitas illoꝝ (Iudæorum scilicet) fidem Dei euacuauit? id est fidelitatem, qua se veracem in dictis & promissis ostendit. Ad alterum de spe dicendum, quod Deus dicitur spes Christi, eo quod in Deo erat fiducia eius, & non in homine, quia etiam multa ab eo sperabat se consecuturum, licet non gloriam animæ, quam ab instanti Cõceptionis habuit.

Ad illud verò quod de timore dicitur, respondemus, in Christo fuisse timorem naturalem, quatenus appetitus sensitius læsionem corporis refugit, & per tristitiam si sit præsens, abhorret, & per timorem, si sit futura, & hoc modo timor fuit in Christo sicut, & tristitia. Alio modo secundum incertitudinem futuri euentus: qua ratione in Christo timor non fuit, vt docet Damascenus libr. 3. de Fide Orthodox. capit. 21.

Secundo argumentantur: quia sapientia, & gratia proficiebat Christus non solum apud homines, sed etiam apud Deum, non ergo erat beatus, quia beati augmenti, & profectus sunt incapaces. Respondemus Christum dictum fuisse cre-

Isai. 11.

Psal. 21. Rom. 8. Mar. 14.

Philosoph. tom. 2.

Huius dicti Erit fides (scilicet Christi) cinctoriũ renum eius, primus sensus. Hier. tom. 5.

Alter.

Rom. 3.

Quomodo Deus fuerit spes Christi.

Qualè Christus habuerit timorem.

Damasc.

II. titlo.

Luc. 23.

scere

Profectus Christi in sapientia & gratia apud Deum & homines, quomodo intelligendus sit Lib. III. III. Ratio.

Matth. 24.

Eius loci: Pater Filio maiora demonstrabit opera, pr. sensus antiquorum Patrum. B. Ambros. tom. 11. Alter Ambrosij solidior.

B. Thom.

Quid, & quomodo ignorauerit Christus, atque didicerit iuxta Thomam. Heb. 5.

Tertia loci eiusdem explicatio satis idonea.

scere in sapientia, vel gratia, non quidem in se ipso, sed in hominum estimatione: quam solutionem inuenies in loco proprio fufius tractatam, & confirmatam, ita vt illam retractare nihil sit aliud, quam actum agere.

Tertium argumentum: In visione beata nulla est rerum cognitarum successio: at Deus Christi animæ quædam demonstrabat, quædam verò celabat postea demonstraturus. Ait enim Ioannes cap. 5. Pater diligit Filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit, & maiora his demonstrabit ei opera. Præterea etiam quædam ignorare dicitur Filius, vt diem iudicij: nõ ergo ab initio beatus fuit, & omnia nouit.

Respondemus, his duobus testimonijs, Arrianos Christi diuinitatem, & sapientiam impugnasse: Patres verò ea de Christo secundum humanam naturam interpretantes, putabant se aduersarijs respondisse, & eorum argumenta elusisse. Sed Ambrosius lib. 5. de Fide, cap. 8. cum Aerio disputas, non audet asserere, Christum secundum Humanitatem, aut in sapientia creuisse, aut quicquam penitus ignorasse, si has voces propriè capiamus. Contrariam verò sententiam ait quosdam tenuisse. At Thomas autoritate Ambrosij nixus, non dubitat asserere, Christum non secundum sapientiam diuinam, ac beatam, aut infusam, sed secundum aliam acquisitam, & experimentalè quippiã aliquando ignorasse, quod postea didicerit, iuxta illud: Didicit ex ijs quæ passus est, obedientiam. Hac ergo scientia experimentalis Pater demonstrabat Filio opera mirabilia quæ faciebat; maiora suo tempore demonstraturus, quia & maiora facturus: atque hac scientia experimentalis ignorabat Iudicij diem, quia antequam sit, non poterat illum experiri.

Possunt tamen hi duo loci alio modo explicari. Reprehensus fuerat Christus à Iudæis, quod solueret sabbathum, & quod se æqualem Deo faceret: respondit; Non potest Filius à se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem. Vbi primò æqualitatem potentiam cum Patre agnoscit, & illi accepta refert quæcunque operatur. Dein

de arguentes redarguit: Cur me reprehenditis Iudæi, cum eadè ratione me, & Patrem meum reprehendatis? quia quæ facio, nõ ex me, & ex capite meo facio, sed ex Patris autoritate, & quæ ille facit, hæc eadem ego non clausis oculis, sed certissimo visu cernens similiter facio. Et vt probet se videre Patrem operantem opera, subdit: Pater diligit Filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit: nec solum quæ ante hæc fecit, coram Filio fecit, sed & maiora quæ facturus est, demonstrabit, & eo spectante faciet.

Quibus verbis non negat Filium res prius intelligere omnino, quæ fiãt, sed humano more loquitur, se nostro sermone attemperans. Nam tunc aliquod ostendere dicimur, cum ita præsens est, vt non ad intellectum, sed quasi digito ad sensum illud demonstramus, quæ solet esse nobis maxima certitudo. Ita Deus res æternas nostro tempore, & captui attemperat.

Subditque: Vt vos miremini. Vbi de demonstratione quadam futura videtur loqui, quæ pateat ad sensum cæteris: nihil ergo ex his verbis contra gloriam animæ Christi haberi potest.

Quartum argumentum: Præstantius est gloriam, & honorem cõsequi per opera virtutis condigna, quam sine vilo merito habere: Christus ergo animæ suæ beatitudinem tanquam virtutis præmium accepit, ergo non est in primo instanti visionem Dei, & gloriam consecutus. Neque enim fieri potest, vt simul quis mereatur beatitudinem, & simul sit beatus; quemadmodum nec quod simul sit in via, & in viâ termino. Et confirmatur Isaia testimonio cap. 53. Pro eo quod laborauit anima eius, videbit, & saturabitur. Et iterum: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem; propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo latitiae præ consortibus tuis. Soluendus est hic scrupulus ex doctrina B. Thomæ. Habere enim aliquod donum à se, vel per se, nobilius est, quam habere illud per alium: semper enim causa quæ est per se, potior est ea quæ est per alium, vt dicitur in octauo Physic. Hoc autem dicitur aliquis habere per se ipsum, cuius est sibi aliquo modo

Quippiam quando aliquid ostendere vulgò dicamur.

III. Ratio in oppositum.

Isai. 53.

Psal. 44. Heb. 1. Tho. 3. par. q. 19. art. 3. text. 39. tomo 12.

Arist. to. II.

causa.

1. Cor. 4.

caussa. Prima etiam causa omnium bonorum nostrorum per autoritatem est Deus, & sic nulla creatura est causa. Vnde Apostolus: *Quid habes, quod non accepisti.* Potest tamen secundario quis sibi esse causa alicuius boni, quatenus cooperatur Deo: & sic qui habet aliquid per meritum proprium, habet illud quodammodo per se ipsum: inde nobilius est habere, quod habetur per meritum, quam quod sine merito. Quia vero Christo omnis perfectio tribuenda est; ideo asserendum, quod citra meritum habuerit illud, quod alij per meritum habent, nisi sit tale, cuius carere magis dignitati Christi praediceret, quam accrescat per meritum. Hinc est, ut nec gratiam, nec scientiam, nec animae beatitudinem, nec diuinitatem promeruerit: nam cum meritum non sit nisi eius quod nondum habetur, opus esset ut Christus istis aliquando caruisset. At illis carere magis dimiuit dignitatem Christi, quam augeat meritum. Gloriam tamen corporis, ascensionem, & venerationem, quae ubique minor est, quam dignitas merendi, quae pertinet ad virtutem charitatis, ideo meruit, non autem priora. Vnde recte dicitur: *Si passus est pro peccato animam suam, videbit semen longauum.* Et subdit: *Pro eo quod laborauit anima eius, videbit (scilicet semen longauum) & saturabitur.*

Quae in Christo sine merito, quae vero cum merito sit a Deo consecutus.

Isai. 53.

Ad illud vero: *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem; propterea vixit te, &c.* Dicendum, *Propterea*, sic interpretandum, id est: ut egregia & heroica haec opera faceres: *Propterea vixit te Deus olim*, id est, constituit te regem, ut haec pro subditis tuis faceres.

Quomodo illud accipiendum sit: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem: Propterea vixit te Deus, &c. Ratio V. aduersariorum Psalm. 15. Act. 2.

Quintum argumentum. Cum propheta dixisset in persona Christi: *Non derelinques animam meam in inferno:* subdit: *Notas mihi fecisti vias vitae: adimplebis me laetitia cum vultu tuo:* non ergo ante mortem erat adimpletus laetitia vultus sui, nec facie ad faciem Deum videbat. Dicendum, in eo Psalmo de resurrectione aeternae vitae agi non solum in Christo, sed etiam in membris suis. Nam illa omnium capitis, & membrorum resurrectio, vitaeque dilectionis plena, fructus Passionis Christi fuit, quia

I. sensus horum verborum: Notae mihi fecisti vias vitae: adimplebis me laetitia cum vultu tuo.

ut testatur Paulus, conresuscitauit, & confedere fecit in caelestibus; cum ipse excitatus sedeat a dextris Dei. Loquitur ergo in persona non tantum sua, sed membrorum, ut Thomas in eius Psalmo explanatione tradit. Ut illud: *Saule, saule, quid me persequeris?* cum tamen membra persequeretur. Ita: *Adimplebis me laetitia cum vultu tuo, scilicet in membris meis.* Potest deinde accipi de Christo, quod post resurrectionem adimpletus sit laetitia: quia ante tempus illud eius corpus vacuum erat illa voluptate, quae a visione Dei in corpore emanauit: & anima non vndique plena erat laetitia, quia appetitus sensitivus morori, & tristitia patebat.

Ephes. 2. Marc. vlti.

Thom.

Act. 9. Alter sensus.

Postremum argumentum. Non potest esse cum maximo gaudio summa tristitia coniuncta. atqui Deum videt, hic maxime gaudet: Christus vero maxime tristatus est iuxta id: *Tristis est anima mea usque ad mortem:* & alibi per Prophetam: *Repleta est malis anima mea:* non ergo Deum videbat, ne demus duo contraria in eodem subiecto simul extitisse & fuisse simul repletam animam malis, & maxima laetitia perfusa. Sed tripliciter hoc potest expediri. Primo asserendo, quod in appetitu Christi rationali, qui est voluntas, nulla prorsus extitit tristitia, quia Deo plenissime fruebatur. Et ut a superiori facultate non deriuabatur gaudium ad inferiores, ut salutis nostrae opus Christi passione perfici posset: sic ab inferiori facultate non perueniebat ad superiorum dolor. Non fuit ergo in Christi voluntate tristitia, sed in alio subiecto, nempe in appetitu sensitivo, qui proprie est tristitiae subiectum: ideo apte dicit: *Tristis est anima mea.* Appetitus enim animalis quatenus animalis, non est rationalis, sed sensitivus. Atque huic sententiae fauet Thomas 3. part. q. 15. art. 4. & 6. & q. 46. art. 7. & 8. vbi & Scoti argumenta in contrarium diligenter refutat Caietanus: & sic non sunt in eodem subiecto proximo contraria, quia gaudium erat in voluntate, tristitia vero in appetitu sensitivo.

VI. Ratio.

Math. 26. Psalm. 87.

De eo quod in Christo fuit dolor, atque tristitia. I. Solutio.

B. Thom.

Caietanus.

II. Solutio.

Secundo expeditur hoc argumentum, si dicamus, Christum in appetitu rationali, qui est voluntas, tristitiam, &

quidem

quidem summam habuisse: Nam in hostia pro peccato contritio, & voluntas tristitia maxime desideratur: & cum hic dolor spiritualis sit peccato contraria medicina, quo voluntas praecipue delectata fuit in peccato, consonum ergo fuit, ut Filius Dei, qui se hostiam pro nostris peccatis ei offerebat, non solum corporis, & animae sentientis dolores pateretur, sed angores quoque spiritus, & voluntatis labores sponte pro nobis susciperet, ut ita diuinam iustitiam pro nobis satisfaceret. Vnde & Ambrosius dixit ad Gratianum Imp. *Sicut susceperat voluntatem meam, suscipit hostiam meam.*

B. Ambros. tom. 3.

Hic autem dolor voluntatis intellectualis proprie hominis est tristitia: nam qui in solo appetitu sensitivo reperitur, hic potius animatus dolor est quam hominis: decuit autem, ut per humanum proprie dolorem humana peccata soluerentur. Et cum dixit propheta: *Repleta est malis anima mea;* omnem animae appetitum dolore repletum significauit: nam pronomen, *mea*, rationale magis, quam sensitivum appetitum praefert. Quae si vera sunt, ut videntur, non obstant quin per diuinam potentiam simul esse poterint summum gaudium supernaturale, & tristitia maxima in eodem subiecto. Tum quia nec proprie contraria erant, quia oppositio debet esse circa idem: tum quia quod praeter naturam ordinem a Deo efficitur, id ad naturae legem referre velle, stultum est. Miraculum enim fuit, quod Christus simul fuit viator, & comprehensor: quod a gloria animae nihil ad corpus deriuaretur, aut a superioribus facultatibus ad inferiores. Item quod inferioribus potentijs perturbatis, non perturbarentur superiores, nec a sua perpetua operatione, & delectatione, quam in vero Verbo habebant, cessarent. Ita etiam propter mysterium redemptionis, inter haec miracula reponendum, quod voluntas etsi Deo frueretur, susciperet tamen sponte tristitiam, quantum maximam poterat capere: & capere potuit tantam, quantum maxima esset in rerum natura, ut dolor & tristitia pro peccatis nostris non minor esset quam

Id dictum in Christi persona: Repleta est malis anima mea, quae sensum habeat.

Quatuor Diuinæ virtutis in Christo adhuc viatore perfecta miracula.

iocunditas, & voluptas ex peccato captata.

Tertio expeditur argumentum hoc, dicendo, quod sicut Christus per totam vitam suam gloriam animae praemebat, ne in corpus efflueret, sic in passione gaudium retinuit, quod suapte natura ex clara Dei notitia prodiret in voluntatem necessario, non secus atque ex Sole lumen, & calor ex igne manare solet: sed retraxit aliquando Sol radios suos, & ne calefaceret, compressus est ignis. Nec obstat quod Benedictus 12. definiuit, Beatitudinem in visione, & fruitione consistere; Christus autem dum in terris ageret, beatus errat. Respondemus enim id tradidisse Pontificem de beatitudine consummata; Christus tamen etsi habuerit beatitudinem, non tamen accidentia, quae inde consequuntur, quia decuit eum, (ait Apostolus), per passionem consummari. Item fruitio sine gaudio potest intelligi: fruitur enim homo arboris suae fructibus, cum per morbum voluptatem nullam capiat ex eis: ita Christus videbat, & fruebatur, licet a Deo derelictus gaudium non perentisceret: quare pro proposito sibi gaudio sustinuit crucem confusionem contemptra. Atque hic tertius soluendi modus plausibilior esse videtur, quo maiores in nobis penitentiae, amoris, & gratitudinis igniculos excitet. Oculos igitur in caelum attollamus, ut Christum omnis nostri autorem boni, atque mediatorem agnoscamus: ab eo gratiam ad praestandam legem efflagitemus: ab eo sapientiam, & lumen ad diuinas Scripturas perscrutandas imploremus, atque cum Salomone dicamus: *Da mihi sedium tuarum assidetricem sapientiam, &c. Mitte illam de caelis sanctis tuis, & a sede magnitudinis tuae, ut mecum sit, & mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te.* Si enim ita Christum inuocauerimus, de inexhausta gratiae suae plenitudine nobiscum communicabit, quod vacuum cordis nostri implere possimus, vires nobis ad id Domino nostro Iesu Christo suppeditante, cui cum Patre, & Spiritu sancto sempiterna laus, gloria, imperiumque reddatur in secula seculorum: Amen.

III. Solutio, & quid probabilius.

Math. 26. Dan. 3.

Benedictus huius nominis definitio illa: Beatitudo in visione & fruitione consistit, ut sit accipienda Hebr. 2.

Vnde constat fruitionem sine gaudio posse, & delectatione consistere.

Math. 26. Hebr. 12.

Sap. 9.

TRACTATUS XXXI.

In quo explicantur illa verba. Deum nemo vidit unquam: unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.

Quoniam Euangelista superiori sermone dixerat legem per Moy sen datam, qua à Deo acceperat, & existimari poterat Deum à Moy se visum fuisse, quod Deus ad illu facie ad faciem loqueretur: & rursus de eo lib. Numerorum cap. 12. scribitur; Ore enim ad os loquor ei: palam, & non per aenigmata, & figuras Dominu videt. Propterea occurrit his verbis Euangelista (vt interpretatur Euthymius, ac Theophylatus ex Chrysostomo) cum ait: Deum nemo vidit unquam: & de hominibus est, non de Angelis sermo, vt quidam volunt, alij & de Angelis. Itaque Moyse ne per modum quidem transeuntis Deum vidit. Alia etiam reddi ratio potest connexionis horum verborum cum precedentiibus. Dixerat naque, de plenitudine eius, nos veritatem per Christum factam, & gratiam accepisse: inter veritates autem illa nobiles videntur, & maxime viles ad salutem, qua de creatore loquuntur, & ad salutem aeternam promouendam summopere conferunt. Hinc per Prophetam Deus dixit; Ego Dominus Deus tuus docens te vilia, &c. & alibi: Non gloriatur sapiens in sapientia sua; & non gloriatur fortis in fortitudine sua; & non gloriatur diues in diuitijs suis: sed in hoc gloriatur qui gloriatur, scire; & nosse me, veritates autem qua de creaturis percipiuntur: neque hominem explet, nec eum beatum reddunt: quin po-

tius (vt Salomonis verbis vtar) sunt vanitas, & afflictio spiritus. Quia non satiatur oculus visu, nec auris auditu impletur. Vnde & alio loco ait Spiritus sanctus, Cogitationes mortalium timida, & incerta prouidentia nostra. Et rursus: Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei. Propterea magna ratione Euangelista, praetermissis qua ad creaturas pertinent, veritatibus, saltat eleuando intellectus nostros ad diuinam veritatem, dicens, Deum nemo vidit unquam. Ad cuius luculentioris sententiae interpretationem primis illud praemitti necesse est, Deum accipi posse bifariam: vno modo secundum essentiam suam, scilicet, pro substantia, & essentia diuinitatis, secluso omni respectu, siue relatione ad Personas diuinas: alio vero modo potest accipi secundum Personas. Et cum Dei, & unigeniti Filij metio fiat: Deo sumi potest pro prima Persona Patris. Deinde praemittendum, verbum. Videndi, in diuinis literis non tantum usurpari pro actu oculoru, aliorumue sensuum, quemadmodum Thomae lateris vulnus tangenti ait Dominus: Quia vidisti me Thoma, credidisti, &c. hoc est. Quia tetigisti, siue tactus sensu comprehendisti. Sumitur etiam aliquando pro actu sensu interioru, & maxime pro vi imaginandi: nam eo modo multi Prophetarum visiones viderunt, quatenus Deus per se, vel per Angelos reru sensibiliu in mentibus Prophetarum similitudines ad aliquid spirituale significandiu imprimebat. Vnde dicitur

Eccles. 1. Ibidem.

Sap. 9.

Deus bifariam consideratur Videndi verbum in Scripturis quot modis capi consueuerit. Ioann. 20.

Exod. 33.

Euthym. in Ioan. cap. 1 Theo. ibid.

Chryf. ho. 14. in eundem. 10. 3.

Quenam alij veritates praestare videantur.

Isai. 48.

Hierem. 9.

1. Cor. 1.

2. Cor. 10.

Quales sint qua de creaturis percipiuntur veritates.

Daniel 10. Quale sit donum fides. Ephes. 2.

Ioann. 14.

Matt. 5.

Deus trinus & vnus secundum essentiam oculo corporeo, vel sensu etiam interno videri non potest. Ioann. 4.

Qua ratione videri Deus possit.

Genes. 18.

Exod. 3.

Matt. 17.

2. Pet. 1.

Exo. 19. & 20.

Act. 7. & Gal. 3.

à Daniele est: Intelligentia opus est in visione (Prophetica) sumitur & pro actu ipsius intellectus, qui supra omnes sensus externos, & internos videt maxime, siue beatus sit, siue viator qui videt. Ad haec fides qua diuina percipimus, & qua donum supra naturam est, videndi vocabulo non raro in Scripturis exprimitur iuxta illud; Philippe, qui videt me, videt & Patrem. Postremo accipitur pro visione beata, qua fit per lumen gloriae, de qua dixit Christus; Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Et in omnibus, & singulis istis significatis semper attendenda est differentia inter habitum, & actum videndi.

His ergo praemissis, sit prima veritas: Deus trinus & vnus, vel Deus Pater oculo corporeo, vel sensu etiam interno in se, hoc est, in essentia sua videri nequaquam potest. Hinc dicitur Deus inuisibilis 1. Tim. 1. & cap. vlt. Quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest. Na cum Deus spiritus sit, & incorporeus, secretusque omni creatione mortali, non habet in se sensibile vllum proprium, vt lucem, vel colorem: nec sensibile commune, quo sensu aliquo comprehendatur: sensus quippe facultas est organo affixa, neque alia praeter singularia sensibilia potest percipere. Potest tamen Deus, si velit, videri, sentiri, & intelligi non quidem in se, sed in subiecta creatura, in qua apparet, vel etiam specie imaginaria, vel intelligibili (vt sic loquar) abstracta, vel deniq; infusa: quod planum ac manifestu sit. Deus enim visus est ab Abraham, quando tres vidit, & vnum adorauit; & à Moyse in rubo ardenti. Auditus est etiam à Petro in Transfiguratione voce veniente de caelo ad Christu à magnifica gloria. Auditus est insuper Deo à Iudaeis in monte Synai, dum legem ferret. Quanquam haec omnia Angeloru ministerio Deu ipsum representantium fiebant, non autem à Deo immediatè, qui non potest aliquo modo in se moueri, cum suapte natura sit immobilis. Sentiebatur & diuinitas in Humanitate sibi vnita, sensu aliquo comprehensa; quemadmodum nos quoq; sensu vi-

dendi, gustandi, & tangendi perceptis accidentibus Eucharistiae eum contentibus, atque representantibus, possumus dici sensu Deum percipere. Visio etiam Prophetaru imaginaria, multifariam, multisq; modis, prout Dominus volebat, Deum representabat: Philosophi vero, contemplando creaturas, & lumine intellectus agentis, & speciem abstrahendo, in illa, & per illam Deum cognoscebant teste Apostolo ad Rom. 1. qui ait: Quod notum est Dei: manifestu est in illis. Deo enim illis reuelauit. Praeterea, Deo etiam intellectu praeditis de se visione caelitus infundit, vt agnosci possit: quemadmodum docet diuus Gregorius de illa visione Iacob, qui dixit: Vidi Deum facie ad faciem, & salua facta est anima mea: Ioannes ergo cum ait, Deum nemo vidit unquam, non loquitur de tali visione, cum constet Deum multipliciter in subiecta creatura, specieue creata, fuisse visum.

Secunda veritas sit, Deus naturali virtute, atque efficacia intellectus per essentiam videri nequit: quod & Scripturis, & rationibus clarum euadet. Ait enim Iob cap. 36. Omnes homines vident eum, vnusquisque intuetur procul. Ecce magnus Deus vincens scientiam nostram. Tum exod. 33. Non me videbit homo, & viuet: & rursus infra: Videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris: & Paulus Deum inuisibilem vocat, & de illo ait: Quod lucem habitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest. Ratio quoque idem ostendit: quia omnis creata cognitio naturalis fit per species intellectui ad eam deseruientes (intelligibiles Philosophi vocant) sed nulla talis species, cum finita sit, Deum representare potest. In Deo etiam sunt Sapientia, Bonitas, Potentia, & alia succinta huiusmodi: at nulla datur species, qua omnia ista valeat representare, & sub aspectum ponere: quomodo etiam finita mens nostra infinitu, composita simplicem, mutabilis immutabilem, temporalis aeternum capiat? Ad haec, species, qua homo intelligit, quia à sensibus desumpta est, habet conditiones materiae, sicut etiam

Propheta, & Philosophi Deum quomodo cognouerint. Heb. 1.

Rom. 1.

Gen. 32.

B. Gregor.

li. 18. Moral. cap. 37.

& lib. 23.

cap. 7. to. 1.

Quod naturali intellectu virtute Deus per essentiam videri nequit, & rationibus clarum euadet. Scripturis ostenditur.

Iob. 36.

Exod. 33.

1. Tim. 6.

Idem eusthetur triplici ratione.

anima, quæ sensui vnita est: Tantum ergo naturaliualet naturaliter cognoscere. Quibus omnibus simul cum suis attributis, & causis per se cognitatis, si nihil aliunde ex diuina reuelatione, siue significatione intelligeret (quanquam nullus ea omnia cognouerit) quietus ex parte aliqua remaneret hominis intellectus, multaq; Dei tunc attributa cognosceret: nihil tamen de mysterio Trinitatis, vel incarnationis valeret apprehendere, aut concipere. Simili etiam ratione Angeli intellectus, omnes Angelos, eorumque proprietates perfecte cognoscens, & Deum, vt causam primam, ac finem omnium, quietus quidem esset, & contentus ex parte, vt de homine diximus, tametsi nihil de diuinis Trinitatis, & incarnationis mysterijs intelligeret: sed non propterea Deum videre ille dici posset. Quare etsi anima rationalis, vel Angelus in cælo empyreo esset: non tamen Dei viderent essentiam illi magis, quam nos nunc forte videamus.

Tertia veritas: Diuina essentia ab anima rationali, corpore exuta, supra naturam videri potest lumine gloriæ à Deo infuso: quam quidem veritatē obtinuit Ecclesia contra magnam Hæreticorum turbam, vt contra Armenios, Arnaldistas quosdam ab Arnaldo Brixiensi appellatos, tum contra Petrum Abailardum, & Almaricum, nescio quem, aliosque non paucos, qui omnes asserabant, Dei essentiam à beatis nequaquam videri, sed claritatem eius quandam ab essentia separatam: quod Scripturis aperte reuincitur. Ait enim Christus, *Quia Angeli eorum semper vident faciem Patris vestri, qui est in cælis*: & rursus: *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verbum Deum*, &c; item: *Si quis diligit me, diligetur à Patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo ei me ipsum*: & Paulus: *Vidimus nunc per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum*: id est euidenter, & immediatè. Ad hæc, dilectus discipulus: *Cum apparuerit, inquit, similes ei erimus, & videbimus eum, sicuti est. Po-*

sita etiam fide, quæ credit visionem essentia diuinæ futuram, & charitatem item illam desiderante, tamè animus non acquiescere si illam non assequeretur, nec per consequens esset beatus. Quamobrem cum intelligendi vis omnium rerum naturalium sit capax, profectò, vt hic habitus ad actum reducatur, cognitionem illam beati omnes accipient à Deo. Facultas autem Deum videndi, quia diuina, non naturalis est, haud æqualiter omnibus comunicatur: vnde nec æqualiter Deum videbunt beati.

Quarta veritas. Essentia diuina virtute, natura superiori, videri potest ab anima corpori vnita, & non exercente functiones sensuum: quem admodum de Paulo in abstractione eius à corporis sensibus, & de Moyse, ac beata Virgine quidam affirmant. Si enim anima separata videre potest, vt diximus, cū in raptu, siue acerrima quadam contemplatione extasi dicta (in quo anima in corpore proculdubio est, aliàs enim corpus putresceret) nõ sit anima occupata circa sensuum functiones, immò etiam si daremus, quod videret, vel sentiret ob connexionem facultatum, habitumque, qui vniti sunt in vna essentia; fieri solet, vt vna summè intenta, atque occupata, altera necessario vacet, nec suos actus exprimat, aut certè admodum imperfectos: tunc profectò si eiusmodi anima Deum videret, naturaliter sequeretur cessatio necessaria aliarum facultatum: è conuerso verò virtutibus sentiētis, & vegetantis vitæ operantibus, & corpore mortali aggravante, necessariò impediretur animus à summa, atque acerrima contemplatione. Quò fit, vt quò quis magis est immerfus appetitionibus sensus, eò minus intelligat, ac gustet diuina: contrarium autem euenit spiritualibus hominibus, quibus gustato spiritu, desipit omnis caro.

Quinta veritas. Potest Deus Opt. Max. supra naturam videri ab anima corpori vnita opera etiam sensuum exercente. Nã id in Christo viatore dormiente, & docente verum erat, & fortè post Christi mortem in Virgine ali quando, vt quidam volunt; & in beatis

Essentia diuina videri potest ab anima corpori vnita, nõ exercente sensuum functiones, virtute diuina. 2. Cor. 12.

Sep. 9.

Malor, minorũ gustus diuinorũ, vnde fit.

Diuina essentia ab anima rationali corpore exuta, supra naturam videri potest per lumẽ gloriæ diuinis infusum

Matt. 18. Ioann. 17. Ioann. 14. 1. Cor. 13. 1. Ioann. 3.

Deũ adhuo viator quã ratione videret quis posset.

Luc. 23.

Exod. 33. 2. Cor. 12. Deus vel à beatis animabus, aut Angelis lumine gloriæ corroboratis comprehenditur minime valeat. Iob. 36. Hierem. 32

1. Cor. 9. Philip. 3. Quo modo accipiendum verbũ Apostoli, sic currite, vt comprehendatis, & illud: sequor autem, si quo modo comprehendã, & reliq. Simile. 1. Cor. 9.

Chry. hom. 1. in Ioan. sub initium tom. 3. Matt. 18.

tis omnibus post repetitionem corporum in resurrectione futura manifestum fiet. Modus autem, quo id fieri posset, haud est obscurus. Fieri enim miraculo potest, vt intellectus intelligat sine conuersione ad phantasmata speculanda: atque ideo circo Angelos, & animas specie infusa, sine specie autẽ vlla Deum videre posset. Deinde dicimus illam virum connexionem prædictam solui posse, maximè quia locus animæ nihil facit ad visionem Dei. Nã Limbus, descendente in eum Christo, sanctis Patribus redditus fuit. Paradysus, & cælum empyreum, dum Angeli in via erant, minimè eis Dei visionem præstabat: quem admodum neque hic mundus eam abstulit à Christo viatore, vel à Maria eius matre, vel Moyse, vel Paulo, qui à nonnullis asseruntur Deum vidisse.

Sexta veritas. Deus etiam à beatis animabus, aut Angelis lumine gloriæ corroboratis, comprehenditur nequaquam valet. Dicitur enim à Iob; *Deus magnus vincens scientiam nostram*: à Hieremia, *magnus consilio, & incomprehensibilis cogitatu*. Comprenderetur autem, si cognosceretur, quantum in cognitionem cadit, est enim infinitè (vt sic dicam) cognoscibilis, quod ab intellectu finito fieri nequaquam potest. Quod verò Apostolus ait: *Sic currite, vt comprehendatis*; & de se ipso alibi: *Non quod iam acceperim, aut iam perfectus sum: sequor autem, si quo modo comprehendam in quo & comprehensus sum à Christo Iesu*. In illis locis Apostolus vocem comprehensionis accepit, non pro cognitione rei quantum venire in cognitionem potest, sed prout est terminus inquisitionis, & sequela. Dicitur enim capis comprehendere leporem, quando ad eum peruenit, & illum sistit, quasi dominus præda. Ideo qui citius currendo peruenit ad metam, dicitur comprehendere brauium. Quod ergo Chrysostomus in Ioann. ex illis verbis colligit, naturam, substantiam, & essentiam Dei à nulla posse creatura directa, & vt Theologi loquuntur, intuitiua mentis visione conspici; ac proinde Angelos dici videre faciem Patris, quia co-

gitationem, atque imaginationem, seu apprehensionem, quam pro viribus suis de Deo efficiunt, capiuntque, visionem appellari: Deique Filium ante incarnationem non fuisse ab Angelis visum, post assumptam verò carnem illis se in aspectum dedisse, id quod ex Paulo probare contendit, qui ait: *Et manifestè magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit Angelis*; quasi post incarnationem tantum, non autẽ Angelis apparuerit: benignè interpretandum est, vt docet B. Thomas prima parte, & in quartum Sentet. & ex Augustini libro de videndo Deum, regulam tradit explicandis huiusmodi sententijs accommodatam. Nam vel intelligenda sunt, neminem corporeis oculis vidisse Deum. Chrysostomus enim in loco prædicto sic ait: *Quod si omnis natura creata est, quã naturam ratione increatum videre poteris? Etsi corpoream virtutem, quamuis genitam, nõ possumus manifestè conspici, & hoc saepenumero in Angelis ostensum est; multò minus incorpoream, & ingentiam substantiam. Quare Paulus: Quem, inquit, vidit nemo hominum, neque videre potest. Hæc ille: quæ manifestè de cognitione sensuum, & oculorum videntur intelligenda. Secundò, neminem spiritali mentis oculo suapte natura, & virtute visurum Diuinæ substantiæ naturam, quandiu in hac mortali carne viuunt. Tertio, nullum vnquam vidisse, aut videre Dei posse substantiam visionis comprehensionis. Hinc ibidem Chrysostomus: *Vt igitur multi quisque pro captu suo ipsum viderunt, substantiam autem nemo vidit: sic multi Deum cognoscimus, non tamen ipsam substantiam qualis est, nisi solus eius vnigenitus: qui certam notitiam, visumque & comprehensionem habet, qualem Filium de Patre habere patet est*. Hæc ille. Simili quoque ratione soluenda sunt, quæ Theophylactus Chrysostomi doctrinam secutus, affirmat, cum Angelos negat Dei substantiam vidisse, licet videant prout sibi conceditur. Idem dogma secutus est Theodoris, qui in dialogo, qui inscribitur*

1. Tim. 3.

B. Thom. 1. part. quest. 12. artic. 1. tom. 10.

Idem tom. 7.

Aug. tom. 2.

Quis loci in

scripturis

Deum videri

à nullo posse

mortalium

negat, vt sint

accipiendæ iuxta

B. Thom.

I. sensus.

II. sensus.

III.

Idem ibid.

Matt. 11.

Theophy. in

Ioan. cap. 1.

B. Theod.

par. 2. ad

dia.

immutabilis, docet longo sermone, Deum nec à Moyse visum, nec ab Angelis videri in substantia, & essentia; verum per similitudines quasdam, eo modo quo olim visus à Prophetis, & per quandam gloriam, quæ eorum viribus respondet. Sed hæc eadem prope ratione, vt dictum est, interpretanda sunt, sanèque intelligenda, aut aperte deferenda, & neganda.

Septima veritas. Et si propter autoritatem Augustini Epist. 112. & Basilij, Homil. 1. in Hexameron, & Ambrosij lib. 1. in Hexam. cap. 2. probabile valde sit, Moysen, & Paulum Diuinam essentiam vidisse: tùm quia (vt supra allegauimus) de Mose dicitur Exod. 33. Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum; tùm quia Num. 12. scribitur: Ore ad os loquitur ei: palam & non per anigmata & figuras Dominum videt. Vbi Hebræa habent: Ore ad os loquitur ei; & in visione, non in anigmatibus, & figura Dominum videbit. Vbi non negatur videre Dominum per figuras, sed asseritur ad oculum videre ipsam figuram Domini. Et de Paulo 2. Corinth. 12. habetur: Raptus est in Paradisum, & audiuit arcana verba, &c. Probabilior tamen videtur sententia quòrundam partium, qui constantè tenent, Deum ab homine visum fuisse nunquam. Et huius sententiæ in primis est Athanasius ad Antiochum Principem (si tamè eius sint autoris illæ quæstiones) Nudam, inquit, Dei essentiam nulli videri vllis, pro humana verò infirmitate, Deus assumpta forma sua, maiestate longè inferiori Prophetis apparuit. Idè docet Cyrillus lib. 1. in Ioan. & Chrysol. Hom. 26. super secundam ad Corinth. Epistolam, & Homil. in Ioan. 14. Hieron. lib. 3. aduersus Pelagianos, & in cap. 1. Isaia. Theophyl. & Euthym. in hunc locum aperte testantur, Moysen Deum non vidisse secundum essentiam, verum per similitudines. Euaristius etiam Papa Epistola ad Episcopos Africanos aperitissimè negat, vel Moysen, vel Prophetam vllum Diuinam essentiam vquam vidisse, nisi per anigmata, & figuram. Item Dionysius Areopag. lib. de Mystica Theologia ca. 1.

scribit, Moysen cum electis sacerdotibus ad summitatem Diuinarum ascensionum peruenisse, & subdit: Ibiq; non ipsi congruitur Deo, neque ipsum cernit (est enim insubibilis Deus) sed locum, vbi stetit. Sic ille. Videre autem facie ad faciem in scripturis, non semper est videre essentiam Dei: nam Iacob Gen. 32. dixit: Vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea; de quo tamè, quod videtur per essentiam Deum, sensit nemo, sed Angelum Deum ipsum representantem, vt exponit Oseas cap. 12. & quod dicitur Exo. 3. Apparuit ei Dominus in flamma ignis de medio rubi: interpretatur B. Stephanus Actuum 7. inquit: Apparuit illi in deserto montis Sina Angelus in igne flamma rubi. Tum Iudic. 6. dicit Gedcon, Vidi Angelum Domini facie ad faciem: neque tamen asseruit quisquam quòd essentiam Angeli viderit. Et in eodem cap. vbi dicitur quòd Dñs loquebatur ad Moysen facie ad faciem, paulopost dicitur in persona Domini: Non poteris videre faciem meam: non enim videbit me homo, & viuet. Et infra: Videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris. Quæ verba D. Augustinus libro de essentia Diuinitatis sub initium sic interpretatur: Posteriora, inquit, Filij Dei incarnatio accipitur, quæ postremo tempore redemptionem generis humani facta est: de qua posteriori parte Filius in monte Sina ad Moysen per Angelum ait: Posteriora mea videbis, faciem autem meam videre non poteris. Ac si diceret: Incarnationem meam videbis in nouissimis diebus, diuinitatem meam videre non poteris. Hactenus ille. Paulus verò nullibi refert se Deum vidisse, sed tantum ait se raptum vsque ad tertium cælum, & audiuisse arcana verba, &c. Quomodo etiã, si Deum vidisset, dicere potuisset: Quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest. Et ita accipiendã quæ Isaia ait: Vidi Dominum sedentem super solium excelsum; & Ioan. 12. Hæc dixit Isaia, quando vidit gloriam Dei; & Daniel: & Antiquus dierum sedit. & Moyses, Ostende mihi gloriam tuam: Iacob: Vidi Deum facie ad faciem, &c. Intellige enim ex Augustino ad Dulcitium: Solent (inquit) imagines rerum nominibus appellari: vt

Areopag. Dionys. Moses cū electis sacerdotibus ad summitatem diuinarū ascensionum peruenit teste Dionysio. Exod. 33. Deum videre facie ad faciem in scripturis nõ sepe est videre essentiam Dei. Gen. 32. Osee 12. Exod. 3. Act. 7. Iudic. 6. Exod. 33. Postiora Dei quam sint secundum Augustinum Aug. to. 4. medio. 2. Cor. 12. 1. Tim. 6. Isai. 6. Dan. 7. Exod. 33. Genes. 32.

Augu. to. 2. Basl. to. 1. in principio Ambrosij lib. 1. in Hexameron. cap. 2. probabile valde sit, Moysen, & Paulum Diuinam essentiam vidisse: tùm quia (vt supra allegauimus) de Mose dicitur Exod. 33. Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum; tùm quia Num. 12. scribitur: Ore ad os loquitur ei: palam & non per anigmata & figuras Dominum videt. Vbi Hebræa habent: Ore ad os loquitur ei; & in visione, non in anigmatibus, & figura Dominum videbit. Vbi non negatur videre Dominum per figuras, sed asseritur ad oculum videre ipsam figuram Domini. Et de Paulo 2. Corinth. 12. habetur: Raptus est in Paradisum, & audiuit arcana verba, &c. Probabilior tamen videtur sententia quòrundam partium, qui constantè tenent, Deum ab homine visum fuisse nunquam. Et huius sententiæ in primis est Athanasius ad Antiochum Principem (si tamè eius sint autoris illæ quæstiones) Nudam, inquit, Dei essentiam nulli videri vllis, pro humana verò infirmitate, Deus assumpta forma sua, maiestate longè inferiori Prophetis apparuit. Idè docet Cyrillus lib. 1. in Ioan. & Chrysol. Hom. 26. super secundam ad Corinth. Epistolam, & Homil. in Ioan. 14. Hieron. lib. 3. aduersus Pelagianos, & in cap. 1. Isaia. Theophyl. & Euthym. in hunc locum aperte testantur, Moysen Deum non vidisse secundum essentiam, verum per similitudines. Euaristius etiam Papa Epistola ad Episcopos Africanos aperitissimè negat, vel Moysen, vel Prophetam vllum Diuinam essentiam vquam vidisse, nisi per anigmata, & figuram. Item Dionysius Areopag. lib. de Mystica Theologia ca. 1.

dicimus, Vidi in somnis Hectorem, id est, eius imaginem. & lib. 12. de Genesi ad literam: in Exodo scriptum est: Si inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi te met ipsum manifeste vt videam te; cū paullo superius legatur: Locutus Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut quis loquitur ad amicum suum. Sentiebat ergo quid videbat, & quod non videbat, desiderabat. Et Orig. Hom. 1. in Isaia prope finem scribit. Ait ut ideo Isaia esse selectum a populo, quasi legem prauaricantē, & extra scripturas annūciantē. Scriptura enim dicit: Nemo videbit faciem meam, & videri se vidit: Vidi Dñm Sabaoth. Moyses (ait) non vidit, & in uisione. Et propter hoc non secuerunt, & condēnauerunt eum vt impiū. Non enim sciebāt quia duobus aliis velauerunt faciem Dei Seraphim. Vidi Dñm sed faciem non vidit Isa. nec Moyses vidit. Posteriora vidit (vt scriptum est) Moyses. Verū tamen vidit Dñm, et si faciem eius non vidit. Et Greg. lib. Moral. Quādiu hic mortaliter viuatur, videri per quasdam imagines Deus potest, sed per ipsam naturam suam speciem non potest: vt anima gratia Spiritus afflata, per figuras quasdam Deum videt; sed ad ipsam vim eius essentiam non pertingat. Hinc est enim qd Iacob, qui Deum se vidisse testatur, huc non nisi in Angelo vidit. Hinc est qd Moyses, qd cū Deo facie ad faciem loquebatur, sicut loquitur homo cū amico suo: et inter ipsa verba sua locutionis dicit: Si inueni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi te met ipsum manifeste, vt videam te. Ac subdit: De Deo per primum Ecclesie predicatorem (Petrum intellige) dicitur: In quò desiderant Angeli prospicere. Et Epiphanius in Hæresim Audianorū fuisse probat, Deum à Prophetis visum fuisse, ac non visum propter visionis imperfectionem. Videtur ergo multò probabilius, neq; Moysen, neq; Prophetas, neque Paulū Deū vidisse. Quod manifestè hæc quæ interpretamur, verba exprimit, dicentia: Deum nemo vidit vnquam: hoc est, Diuinã quidè essentiam in se ipsa nemo (id est, nullus homo) vidit, id est, cognouit sensu vlllo, vel intellectu naturali: cōprehensione verò, vel etiã supra naturã nemo, etiã si sit Angelus: quia Græcè dicitur, & dicitur hoc loco, & 1. Ioan. 4. & ita Ambrosij lib. 1. in Lucã ca. etiã de Angelis interpre-

tatur, quòd visione perfecta, & cōprehensua Dei careat, Deū verò, hoc est, Patrē, vt refertur ad vnigenitū, nemo cognouit, etiam cognitione naturali, quæ in hac vita haberi potest. Vnde Dñs dixit: Nemo nouit Filium nisi Pater, neq; Patrē quis nouit nisi Filius, & cui uoluerit Filius reuelare. Quod intelligendū est nõ de cognitione cōprehensionis, vt quidã uolūt, quia sic ad illã, neque reuelatio ipsa diuina sufficeret: sed de ea notitia, quæ ex virtute naturali intellectus potest haberi, aut cōparari. Quod si uideri, nihil aliud sit hoc loco, quã clarè cognoscere ea claritate, quã præstat notitia reuelationis, ac fides, quæ longè maior est naturali notitia propter altius lumē, & phatasmata perfectius representantia, & similitudines externas: unde & plures veritates, vtilioresq; perfectius percipiuntur, quã lumē naturale dicitur: tunc sensus erit, quòd per eiusmodi fidei lumē infusū, nemo vnquã uiderit Deū per essentiam: quod uerissimū, scripturis, & rationi consonū inuenitur. Hoc autē tñs dei lumē nõ æquè omnib; impartiuit Deus Opt. Max. cū in Euangelio legimus quosdã esse modicę fidei, alios uerò magna præditos fide, ita vt motes etiã transferat: quæ admodū & natura nõ æqualia omnibus præbuit organa, quæ uariatur pro diuersitate seminis, cibi, loci, influxuūq; cælestiū. Vnigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarrauit. Vnigenit? dicitur naturalis Dei filius: perfecte vim gignedi terminas, & ad quẽ vnũ vt naturalẽ filiũ, totã uisionis dei iure spectat hereditas: ac proinde potestatem habes admittedi alios ad capiendã hereditatis partē, quæ illos attingit. Ad hæc si vnigenitus est, creatus non est, vt Arrius, & Eunomius docent: nã si creatus esset, vnigenitus non esset, sed haberet creaturã sororẽ & quæcūque sunt creaturæ partes: vt docet Theodoritus lib. 3. de diuinis decret. cap. de Filio. Et quia Filius similis Patri maximè existit, propterea etiam maximè cognoscit: quia oculus atque intellectus non nisi per speciem similem rei in se conceptæ uel uidere, uel intelligere potest. Propterea sapiēter dixit dilectus Discipulus:

August. lib. 1. de Genesi ad literam. Dulcitium, quest. 6. Idem. c. 27. prope initium tom. 3. Orig. to. 1. Isaias cur à Iudæis occisus, secundum Originem. Exod. 33. B. Greg. li. 18. Moral. 37. circa mediũ to. 2. Idem ca. 39. initio. 1. Petr. 1. B. Epiphanius li. 3. in hæresin 70. Angeli perfecta, & cōprehensua Dei uisione carēt Ambrosij lib. 1. in Lucã ca. 1. etiam de Angelis interpre-

Matt. 11. Illud: Nemo nouit Filium nisi Pater, neque Patrem quis nouit nisi Filius, quomodo intelligendum sit. Fidei lumen non æquale fortiuntur omnes. Matt. 8. & Infra 14. & 16. Supra 8. & Infra 13. 1. Cor. 13. Filius Dei cur dicitur vnigenitus. Aduersus Arrium, & Eunomium creaturam negantes Dei filium. B. Theodoritus part. 2. ad me dios. 1. Ioan. 3.

Vnigenitus Filius cor dicatur esse in sinu Patris.

Euthym. in Ioan. cap. 1 Cyril. ibid. lib. 1. c. 22 to. 1. initio.

Hierem. 23 & Sap. 2.

Arnobij simile.

Chryf. hom. 14. in Ioan. tom. 3. Εἰρημῶτα. Græcè quid.

Theophyl.

Deum quomodo enarrauerit vnigenitus Filius

Cum apparuerit, similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est. Visio namque consequitur similitudinem precedentem. Dicitur autem Filius esse in sinu Patris: non quod Deus sinum habeat, nam sinus corporum est; sed quod consubstantialis, & coeternus sit Patri Filius, ab eoque inseparabilis, ut Euthym. ac Cyrillus docent. In sinu ergo, hoc est in utero, vel in abdito paternae substantiae. Ut enim Pater, ita & Filius inuisus est & incomprehensus: occulta etiam Patris secreta penetras: ad haec absconditus quatenus homo, ab omni peccato in praedestinatione Dei: Patri quoque charissimus, & ab eo, calore sui amoris, nimirum Spiritus sancti forus: ut summa etiam, & pretiosissima possessio in sinu recoditus. Per incarnationem autem, Patris sinum minime reliquit, verum nouo modo cepit esse in utero, qui ante ibi & ubique erat, coelum ac terram ipse completus simul cum Spiritu sancto, & cum Patre, cuius in sinu erat. Neque verum etiam in illo modo existendi in sinu, successio aliqua est. Ideo solus ipse vidisse Patrem insinuatur, ut per eum conuenienter veritas, & diuina significatio ad nos perueniat: non per Moysen, qui nec Deum vidit, nec Deus erat, sed per Iesum Christum, qui Deum vidit, & Deus erat. Pulchre autem in Ps. 102. Arnobius inquit Sicut fluvius quavis per multas terrarum provincias vadat, de sinu tamen fontis sui nunquam recedit: ita Filius Dei ad nos veniens, de Patris tamen non sinu recedit. Sequitur, Ipse enarrauit. Notat Chrysolost. hac voce, expressiorē, ac certiore de clarari voluisse doctrinam: siquidem Graecis est ἰγνησῶτο, & ἰγνημῶτα dicuntur commentarij, quibus explicatius edisseruntur obscurius dicta. Quod enim testis dixerat Pater per Prophetarum oracula, id Filius explicuit ad plenitudinem usque, cuius ante meminuit. Habet etiam emphasim, ut notat Theophylatus, quod Christus ea, quae vidit, non solum clarius enarrauit, quam Moyses, vel Prophetas (dilucentius enim enarramus ea quae vidimus) verum etiam quod lex non nisi recte Iudaeis tantum loquebatur: ac Christus aperte per Evangelium omnibus mundi nationibus loquitur. Enarrauit ergo externa reuelatione (quam

appellat) atque luminis interna infusione, quae quidem fidei sunt absque euidetia, quibus voluit, communicavit, quae verum gloriae, cum euidetia. Tota ergo diuina veritas a mundi exordio reuelata, Christi sapientiae attribuitur. Et si haec verba Ioannis Baptistae sunt, ut vult Origines, quoniam nondum Christus praedicauerat de enarratione per Angelos & homines, in quibus, & in Christo, ut homo est, immo & in Philosophis ac Daemonibus omnem enarrauit veritatem ad Dei gloriam, salutemque nostram spectantem: vel prophetice locutus est Ioan. Bapt. praeteritum profuturo ponens. Et in omni tempore, prout est in sinu Patris, non autem in omni tempore, quatenus homini, tribuitur eruditio, ac reuelatio a Christo: quia sepe Verbum erat, & aliquando homo doctor futurus. Ideo Spiritus sanctus, ut Spiritus Christi est, docere dicitur, & reuelare: nam Spiritus a Christo procedit, & ipse dixit, Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Eatenus ergo docet, & annuntiat, quatenus de eo, quod Verbi est, accipit: ad Verbum verum omnis sapientia, atque omnis reuelatio referenda est. Unde in Prophetis frequenter legitur, Factum est Verbum Domini ad tale, vel talem Prophetam. Antequam autem huic Tractatui finem imponam, duos alios sensus huius sententiae subiungam. Primus est, si id, quod dixit, Deum nemo vidit unquam, sumatur pro persona Patris, quem admodum subiuncta relatio vni geniti filij nos cogit accipere, tunc sensus esset, Deum patrem, ut pater est, ac per hoc Filium habentem, id est, mysterium Trinitatis, nemo vidit, nisi vni genitus Filius eius, qui pars ipsius est quodammodo: ac proinde ipse solus, qui vidit enarrare nobis potuit, & explicare. Nam cum illud mysterium in scripturis obuelatum esset, ac tectum, aperte & manifeste toti mundo aperuit ipse. Dixit enim, Pater, manifestavi nomen tuum: & rursus: Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, &c. Alter est sensus Euth. qui ait, his verbis, Vni genitus, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit, confirmari precedentem sententiam,

Orig. to. in Ioann. 6.

Ioann. 16.

Duo alij sensus eiusdem sententiae.

I. sensus.

Ioann. 17. supra 15. Alter sensus.

nempe,

Euthym. Prooemio in Ioann.

Psalm. 44. Philip. 2.

nempe: Deum nemo vidit unquam, ut enarratur hic sensus; ipse Filius Dei docuit, quod Deum nemo vidit unquam. Nam de hoc varijs locis (ut ille inquit) Christus locutus est. Iam verum quia Christus Dominus dicitur Speciosus forma patris filijs hominum: hoc est, cum in forma Dei esset, praeter alijs, qui non sunt natura dii; ideo diffusa est gratia in labijs eius, ad enarrandum mysteria evangelica. Ei ergo credendum, qui potest, & vult vires ad audiendum porrigere, & nullo suo vel labore, vel detrimento admittere ad hereditatem.

Ille igitur loquatur nobis (non Deum non impostor, non homo suapte natura mendax) illum per Prophetas, per se, per Apostolos, perque Ecclesiam mysteria regni caelorum edifferentem audiamus, ut verum possumus dicere, Domine, quod ibimus? verba vitae aeternae habes: ac rursus: Narrauerunt mihi iniqui fabulationes; sed non ut lex tua: id nobis praestante ipso Domino nostro Iesu Christo, cui cum Patre, & Spiritu sancto semper sit laus, honor, gloria, & imperium in secula seculorum: Amen.

Psalm. 115. Rom. 3.

Ioann. 6. Psalm. 118.

TRACTATUS XXXII.

In quo prooemium B. Lucae explicatur; simul & scopus in Euangelio describendo aperitur.

Propositum auctoris.

Athenus ex Ioanne illa exposuimus, quae praecedere Verbi Incarnationem videbatur: idem quoque praestandum in B. Luca nobis est, qui quidem praecursoris Ioannis annunciationem, & conceptum, quae tempore praecedunt Filij Dei corporacione describit. Verum ante omnia de prooemio, quod suo Euangelio praemittit, nobis hoc loco philosophandum est. Prooemium verum sic habet. Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationes, quae in nobis completae sunt, rerum: sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi & viderunt, & ministri fuerunt sermonis: visum est & mihi assecuto omnia a principio diligenter, ex ordine tibi scribere, optime Theophile, ut cognoscas eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem. Nonnulla dubia hic in primis enucleanda sunt, quorum primum illud est, Cur solus Lucas prooemio utatur, & praeter aliorum Euangelistarum morem librum suum vni alicui priuatim

dicauerit. Secundum dubium, Quisnam sit ille Theophilus; cui tam Euangelium, quam librum Actuum Apostolicorum Lucas dedicauit. Tertium, qui sint ij, qui euangelicam historiam scribere conati sint? Nunquid Matthaeus, & Marcus, an verum ex haereticis aliqui? Quartum, quomodo dicat: Visum est mihi assecuto omnia; cum Euangelium commendare literis, non ad humanos conatus, vel hominum arbitria, verum ad Spiritum sanctum inspiratum, atque impellentem spectet? Quintum, qui verum sit se accepisse Euangelium ab his qui viderunt, & ministri fuerunt sermonis: cum superiore libro discussum sit, Lucam, vnum de septuaginta discipulis Domini extitisse. Sextum, quae sint partes veri, atque integri Historiographi, quaeque hic insinuare videatur Lucas, ut fide dignus inueniatur? Septimum, quaedam circa literam Graeco ex fonte sunt adducenda, & ponderanda. Postremum, quis sit scopus B. Lucae, late, atque explicite tradamus.

Præsenti tractatione quaestiones resoluenda.

Dicendorū
librorū cau-
sā potissimū
quānam ef-
se soleant.

Ratio. I.

Secunda.

Tertia.

Postrema ra-
tio.

Circa primum, Nobiles scriptores, qui alijs libros suos dicere consueverunt, eō vt plurimum spectare soliti sunt, vt eorum, quibus consecrantur, eruditione, & doctrina, atque autoritate (si eruditi, sapiētes, ac magni aliō- qui existant) probentur, vel improbentur, illorumque censuram, & limam subeant. Qua ratione multos magnos viros, Romanorum Pontificum, atq; aliorum doctissimorum Episcoporum nominibus libros suos legimus nuncupauisse. Nam illorum est falsa, siue minus catholice scripta corrigere, ac reprobare, recte verò, & orthodoxe mandata literis cōprobare, ac suis (vt moris est) testimonijs, & autoritate confirmare. Rursus alij sunt, qui aut ignorantes obrectatorum, atque maleuolorum lectorum linguas, quas in aliorum labores, & vigilias in uero animo carpendas atque dilacerandas exercere solent, ob eam causam magnis Principibus, vel illustribus uiris plerunque consecrant, vt eorum autoritate, & praesidio, nominisque splendore protegantur, atque defendantur: nemo est enim adeo impudens, vel tam audax, ac temerarius, qui contra iudicium, & fauorem Principum vel mutire, vel hiscere aufit. Sunt & alij, qui libros dedicant suos ijs, quibus utiles, & ad eos instituēdos accommodatos esse iudicant: quā ob causam inuenies non rarō libros de Re militari Imperatoribus, & Regibus atque etiam alijs magnis Principibus bellum colētibz fuisse dicatos: Adolecentibus verò, qui bonas literas discunt, libros de rethoricis, vel dialecticis disciplinis: At Magistratibus, & uiris in administratione Reipublicae constitutis, luculentos sanē de Politia, vel de iure administrando Tractatus. Postremò quidam eo consilio id faciunt, quò bene uolentiam, & gratiam eorum, quibus dedicantur, sibi conciliare, & promereri valeant, dum pro beneficijs forsità acceptis gratum, ac beneuolum erga illos animum suum eiusmodi nuncupatione declarant, atque testificantur. Non negauerim quidē posse multas alias causas vel turpes, vel seruiles, uenalesue librorum nuncupando

rum inueniri: hīc tamen de honestis tantū fit mentio. Certē quòd ad Euangelistas attinet, non solum nihil seruile, aut turpe, uerū etiā nihil humanum fuit, & vel ad hominum patrociniū sibi asciscendum, ac comparandum, vel ad hominum gratiam promerendam excogitatum, aut scriptum, absit. Qui enim impulsu sancti Spiritus, & afflatu, & scopo sibi tantū modò gloriæ Christi proposito, ad iuandam Ecclesiam scripserunt, certū est, ipsos nihil humanū spectasse. Omnes enim Christo æterno Deo potissimum suos libros consecrarunt; deinde verò ad benē de Ecclesia merendum. Nam Matthæus abiturus ad gentes, fratribz ex Iudæa rogantibus Euangelium conscriptum dicauit; Marcus verò Romanis importunē efflagitantibus edidit Euangelium; Ioannes itē uigentibus Asiæ Episcopis, vt ex Ecclesiastica historia constat, historiam Euangelicam scripto commendatā tradidit. Lucas demū et si Theophili tantū uideatur facere mentionem, in eo tamen Græcis omnibz Ecclesijs, & inter eas Antiochenæ maximē, in qua principatū obtinebat Theophilus, scripsisse est existimādū. Quod autem solus Lucas præter aliorum cōsuetudinem hāc dedicationem Theophilo præstitam expresserit, id quod alij nō fecerunt, significare uoluit Spiritus sanctus, multos in Ecclesia futuros, qui libros suos nemini dicarent: multos ē conuerso, quā dicandi more nō abhorrerēt. Etā hos, quā illos perinde gratos esse Deo, atque acceptos, cum iustis, & honestis de causis ad dicandos libros suos, vel non dicendos permoueantur. Habuit etiam Lucas peculiarem dedicandi rationem: nam cum in Proœmio hoc multorum Euangelicæ scriptorum historiae prouentum suo seculo fuisse indicet, uigilantia, & attentione Superiorū opus erat, quò spiritus an ex Deo essēt, probarent: quare in primis Theophilū uirum fidelem, & primum in Ecclesia Dei, sibi in iudicem, & censorem delegit. Ad hęc describit Lucas Christū summū sacerdotē se ipsū pro nostra salute Deo Patri offerentē, at cuius

Sacri Euangelij scriptores quatuor quò tantum in scribendo spectasse uideantur.

Cur Lucas solus præter aliorum Euangelistarū more librū suū uenalicui priuatim dicauerit.

1. Ioann. 4.
& 1. Co. 12.

Hebr. 5.

alterius

Infra 9. &
alijs.

Cur vni tantū uiro fideli Euangelium suum Lucas nuncupauerit.

Vis charitatis, Diuini; in nos amoris.

Cur Lucas sic hic, in Actibus Apostolicis Proœmio non sit usus.

alterius obsecro est libros germanos à fictitijs, falsisq; discernere, & spiritus uerū ex Deo, an ex cacadæmone sint, pbare, quā sumi Sacerdotis? Quāobrem B. Lucas meritò à reliquorum Euangelistarum more in scribendo discendens, vt iam diximus sæpè, Euangelium suum alicui dedicandum esse existimauit.

Quod uerò vni tantū uiro fideli hoc Euangelium nuncupetur, ratione haud equidem caret: Nam, vt diximus, in illo vno vt columna & basi, atque aliorum omnium superiorum reliqui fideles intelliguntur, vel vt ostenderet Deus Opt. Max. se animarum salutem ita esurire, ac sitire, vt sicut pro vno quolibet nostrum Christus uenit in hunc mundum, & mortuus est; sic etiam pro uoquoq; nostrum scriptum fuisse Euangelium intelligamus, quippe tantum potest charitas, quæ non est dedignata, neque uerò grauata, tam egregium uolumen vel uisus homuncionis gratia scribere, quò cum in fide, quam acceperat, multò redderet confirmatio rem, ac firmiorem.

Quòd uerò etiam vni Theophilo, ex tanto fidelium numero, dedicatū sit Euangelium rationem suam habet, tamen textus illam non exprimat. Fortassis enim vel hic urgebat operis æditionem, vt est uerisimile: quemadmodum & alij tres non nisi rogati, ac penè coacti scripserunt, vel hic forsitan sumptus ad scribendum necessarios suppeditabat, cum diues esset, & potens. Vel sanē B. Lucas, cū Antiochenus esset, uoluit Antiocheno Principi, & benē de Ecclesia merenti gratificari, vt quoties ille sui nominis mentionem in Euangelio factam legeret, toties in Christi amore incenderetur, & ad præstandum libro Euangelico patrociniū, etiā ad sanguinis & uitæ profusionem, excitaretur. Tantos enim in Christiana philosophia progressus fecerat iste Theophilus, dignus vt iudicaretur, cui tantus Euangelista duo egregia, dicam diuina uolumina (Euangelium nempe, & Actus Apostolorum) donaret. Præfatione uerò in Actis, vt

hīc, non utitur, tantum eum appellasse contentus, arbitratus eam duntaxat, quæ hic ponitur, vtrobique posse satisfacere: quæ res sanē declarat B. Lucæ in scribendo sobrietatem, animumque ab omni ambitione alienum. Mirum est enim quā paucis uerbis præfationem absoluat, tantam historiam, ac tantæ maiestatis scripturus. Hoc proœmium à pleris que uiris eruditissimis præmittitur non solum Lucæ, sed etiam alijs Euangelistis historiae Euangelicæ scriptoribus vt quibus illud non minus cōueniat, quā proprio ipsius Lucæ libro. Nā etiam in illis cuncta, quæ in hoc opere de dictis & gestis Domini nostri ministri sermonis nobis tradiderunt, diligenter assecuti, unicuique Theophilo, id est, Dei amico, in suum ordinem redegerunt, & hęc de primo.

Quod ad secundum attinet. Quis nam fuerit hic Theophilus, uix satis est inter scriptores expeditum. Quidam enim (inter quos est Isidorus in libro Ethymologiarum, & Nicolaus de Lira) existimant fuisse Episcopum Ecclesiæ Antiochenæ: id quod autoritate Eusebij Casariensis auctoris grauisissimi, confirmari uidetur. Accedit etiam ratio decori: nam ad Episcopū Euangelij prædicatorem, & interpretem par erat Euangelicum librum destinari. Verum hęc sententia, si uerba ipsius Eusebij consulas stare non potest. Constat enim (vt superiore diximus libro) Lucam 15. (vel post paulò uigesimum) anno à Christi ascensione scripsisse: atque eo tempore hic Theophilus ad quem Lucas librum mittit, uitam agebat. Theophilus uerò ille Antiochenæ antistes Ecclesiæ, vt docet Eusebius histo. Eccl. lib. 4. cap. 20. Sextus post Apostolos Ecclesiæ Pontificatum tenebat. Primus enim fuit post Petrum Euodius: Secundus, Ignatius: Tertius, Heros: Quartus, Cornelius: Quintus, alius Heros: Sextus uerò, Theophilus iam dictus, qui sub anicero, & Sothere Romanis Pontificibus, floruit, vt Eusebius innuit. At eo tempore quod ferè centum annos comprehendebat) nec Lucas, nec Theo-

Lucæ in scribendo sobrietatis eximia:

Quis nā fuerit iste Theophilus.
I. opinio.
Isid. Hispal.
Nicol. de Lira.
Euseb. Cas. lib. 4. hist. Eccl. c. 20. & 24. to. 1.

Proleg.

Euseb. ubi supra.

philus

philus amplius agebant in viuis : nec ex decentia vlla, vel verisimilitudine debemus quicquam contra veritatē asserere .

Alij verò putant Theophilum, no men esse significandi gratia à B. Luca confictum . Signant enim Dei amato rem, vel Dei amicum, vel à Deo amatum, vt omni Deum diligenti, vel à Deo dilecto, librum hunc esse dicatum intelligamus. Huius sententia est Origenes homil. 1. in Lucam, & Ambrosius, & frater Xistus in Bi bliotheca sua . Sed certè opinio hæc suspectum pariter redderet nomen ipsius scriptoris : & in dubium veniret, an Lucas scripserit, an alius. Nam et si in parabolis liceat nomina fingere ad significandum ; non tamen facile hoc in historia permittitur. Deinde in suspicionem falsitatis, & fictio nis vocari posse Euangelij Luca au toritas . Nam qui vnum finxit, & aliud poruit fingere . Tertio loco ex pende Theophilum vocasse optimū, siue strenuum, hoc enim epitheton re pugnat omnibus lectoribus esse dicatum. Ad hæc, posita veritate histo ria, atque hominis Theophili dicti, qui magno spiritu feruebat, vt ait Leontius, satis elici mystico in sensu potest libros diuinos ad amicos Dei, vel à Deo amatos conscribi, sicut Pau li doctrina vni homini, vel vni cuius scripta ad omnes pertinent . Dicendum ergo est, Theophilum nunc, vt testatur Theophylactus, virum Sena torij ordinis fuisse, fortassis Princi pem: nam vbi nos habemus, Optime Theophile, Græcè dicitur Κερίστει, id est, strenuè, vel præstantissimè, vel primatum obtinens, quod quidem cognomen Principibus, Præsidibusq; tribuitur. Hinc idem Lucas cap. 26. Actorum, describens Paulum Aposto lum ad festum Præsidentem Iudææ, verba facientē, illum salutat, Κερίστει Φίλε, sicut hic Κερίστει Θεόφιλε, & Act. 27. Clau dius Lysias optimo præsidis Felici salutem vbi & Fœlici cē Κερίστει vocat. Hoc etiam confirmatur autoritate Clementis Ro mani in lib. 10. Recognitionum, qui de sancti Petri operibus loquens, quæ post expulsam Simonem Magum

de vrbe Antiochiæ, perfecit, in fine sic habet: Tantam itaque spiritus sanctus in illa die gratiam sua virtutis ostendit, vt omnes à minimo vsque ad maximū vna voce confiterentur Dominum, & ne multis immerer, intra septem dies plusquam decem millia hominum credentes Deo, baptizati sunt, & sanctificatione consecrati, ita vt omni auiditatis desiderio, Theophilus, qui erat cunctis potentibus in ciuitate sublimior, domus sua in gentem basilicam Ecclesia nomine consecraret: in qua Petro Apostolo constituta est ab omni populo cathedra, & omnis multitudo quotidie ad audiendum verbū conueniens, credebat sana doctrina, quæ sanitarum efficacitas affirmabat. Hæc Clemens . Deinde Episcopus Cabilunensis in Topographia, quam adiunxit Martyrologio, sic habet: Petrus primus Antiochia sedes annos septem, vbi Theophili præfecti filium suscitasse seratur. Hæc ille. Si ergo in ore duorum vel trium stat omne verbum, ex his tribus testibus habemus Theophilū Senatorem, vel Principem, vel Præfectum fuisse . Qua historia veritate constituta, Theophylactus illorum non refragatur sententiæ, qui Dei amicum interpretantur Theophilum: nam Dei amicus, sicut ipsa charitas, veritatem diligit, ac mire in eam afficitur: & Christus ad Apostolos dixit: Vos dixi amicos, quia quacumque audiu i à Patri meo, nota feci vobis. Meritò etiam secundum Latinam versionem, Theophilus, optimus dicitur: nec enim optimus dicendus est, nisi qui Deum diligentem redamat, & qui dignus est Euangelica doctrina. Vnde & Origenes pulchrè in hæc verba sic scribit: Putat aliquis, quod ad Theophilum quempiam Euangelium scripserit: omnes, qui nos auditis loquentes si tales fueritis, vt diligamini à Deo: & vos Theophili estis, & ad vos Euangelium scribitur . Si quis Theophylus est, isce optimus, & fortissimus est: hoc quippe significantius Græco sermone dicitur κερίστος. Nemo Theophilus infirmus est. Sic ille. Præterea Ambrosius egregiè super hoc nomine philosophatur, ait enim: Scriptum est autem Euangelium ad Theophilum; hoc est, ad eum, quem Deus di-

Epis. Cabil.

Deut. 19. & Matth. 18.

Theophilus amicum Dei sonat.

Ioan. 19.

Orig. hom. in Lucā 1. in fin. to. 2.

B. Amb. vbi supra. Quo loco non bis habendū Lucæ Euan gelium.

ligit.

Altera opi nio.

Orig. to. 2.

Amb. lib. 1. in Lucam, in proem. tom. 5.

F. Sixtus. Hæc opinio qua sit impro babilis.

Leontius E piscop.

III. opinio.

Theoph. in Lucam.

Clem. Rom.

ligit. Si Deum diligis, ad te scriptum est: Si ad te scriptum est, suscipe munus Euā gelistæ: pignus amici in penetralibus ani mi diligenter asserua. Bonum depositum custodi, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis: frequenter inspicere, sapius dis cute. Fides pignori prima debetur: si dem: sequitur diligentia, ne commissis tibi pignora, aut tineas, aut arugo con sumat. Quod tibi commissum est, con sumi potest: Euangelium consumi non potest. Euangelium, bonum pignus est, sed vide, ne vel in animo tuo illud aut tineas, aut arugo consumat. Hæc Ambrosius . Et hæc de secundo dictum sit .

1. Tim. vlt. Rom. 5.

Quam illi, qui Euange licam histo riam scribere conati sūt:

Euthym. in Luc. init.

Orig. vbi supra, in prin. Qui Euange licam histo riam scribere conati sūt.

Amb. lib. 1. in Lucam, in proemio, to. 5. init.

Circa tertium verò, qui nam illi sint, qui conati sunt scribere Euan gelium, discutiendum est. Non enim in primis videtur de Matthæo, vel Marco intelligere Euangelista Lucas, qui ante ipsum scripserunt, vt ait Euthymius, tum ex modo loquendi ob iurgatorio, Quoniam quidem multi conati sunt, &c. Quasi dicat conati sunt, sed non successit conatus: inquit enim Origenes: Hoc quod ait, conati sunt, latentem habet accusationem eorum, qui absque gratia Spiritu sancti ad Euāgelia scribenda profluerunt. Hæc ille. Ambrosius quoque enarrans hæc ait: Conati vtiq; illi sunt qui implere ne queunt: Et infra, Qui conatus est ordi nare suo labore conatus est, neq; implebit. At Matthæus, & Marcus non tenta runt scribere, sed scripserunt, certissima fide comprobata, & confirmata. Illis etiam negotium scribendi pro sperè, nec magnò sine fructu successit: nec à seipsis sine Spiritu sancti ad scribendum impulsū, afflatūq; scribere conati sunt: neque Lucas duos illos Euangelistas ab Apostolis, ac præsertim à Petro, & Paulo, atque vniuersa Ecclesia comprobatos, increpare auderet, seque illis præferre, præ modestia minimè fuisset ausus. Hic autem sermo. Quoniam multi conati sunt scribere, &c. Visum est mihi omnia assecuto: aperte insinuat, quod ipse præ alijs plura sit assecutus, quod tamen contra Matthæum, quia multa suis oculis vidit, nihil valeret: nec etiam contra Marcum à B. Petro in-

structum: neque vnus Euangelista se alteri præferret, cum quod ad munus hoc attinet, pares omnino essent, & æquales.

Secundò, non videtur posse intel ligi de Euangelij Thomæ, Bartholo mæi, Matthiæ, Thaddæi, duodecim Apostolorum, Basilidis, & similium: nam istorū Euangeliorū autores hæ retici erant, & sub nomine Apostolo rum, vt magis fidelibus imponerent, Euangelia sua falsa, & perniciofa pal liabant, & tegebant. At tempore Apo stolorum, & B. Lucæ nondum hæ retici prodierant. Tam et si enim Apo stoli præcires in Ecclesia futuras hærefes, illis tamen viuis nec, dum è tenebris in lucem eruperant. Ideò de illis dicere haud poterat Lucas, multos conatos esse scribere historiã Euangelicam. Deinde ætate Apосто lorum facile erat libros nothos, & spurios Apostolorumq; nominibus falso in scriptos, detegere atque re uincere. Præterea grandioribus & grauioribus verbis egisset Lucas in hæresiarchas tantam pestem ac lueni in Ecclesiam introducentes, ne malū serperet atque maneret latius. Ex quo Clemens Alexandrinus lib. 7. Stromatum hærefes post exactos Apo stolos fuisse exortas, docet, his ver bis: Quod enim Catholica Ecclesia po steriora fecerunt sua conciliabula hæreti ci, non opus est multis verbis. Nam Domini, quæ fuit in aduentu doctrina, cum cepisset ab Augusto, medio tempore Tiberij, consummat: Apostolorum au tem eius doctrina; vsque Pauli ministè rium, Neronis tempore consummat. Inferius autem circa tempora Adriani Imperatoris fuerunt, qui hærefes exco gitarunt, & perueniunt vsque ad atatē Antonini natu maioris. Hæc ille. Cuius verba intelligenda videntur de Marcione, Basilide, & similibus: nã tempore Apostolorum fuit Simon Magus, Alexander, Hymenæus, & Philetus, qui negabat resurrectionem, fuerunt etiam Nicolaitæ, & Ebionitæ, & Cherinthiani, & Aposto lus dixit: Post vnam, & secundam cor reptionem denita. Egeffippus etiam, vt ab Eusebio citatur, & à Nicephoro lib. 4.

Apostoli, & Euangelistæ quod mini mè censendi sint inter eos qui Euangelicam scribere re historiam conati sunt:

Clem. Alex.

Hærefes quæ doprimū sint excogitate, teste Clēmente.

Tim. 3.

Egeffippus. Euseb. li. 4. hist. Eccl. c. 22. io. 1. Nice. Cali.

hifor.

Ecclesia prima depraualle fertur Theobates hereticus & septem vnus

histor. Eccles. cap. 7. meminit temporis, quo primum exeperunt haereses, his verbis: Postquam Iacobus Iustus martyrio est defunctus, sicuti & Dominus, idem ob verbum, in locum eius, patrum eius Cleopha filius Simeon est suffectus, quem omnes fratrem Domini patrualem secundum esse retulerunt. Propterea autem Ecclesiam vocauerunt virginem, quod nondum esset inanibus, & vanis corrupta doctrinis. Primus eam depraualle cepit, quod in perione Episcopus repulsam tulisset, Theobates, vnus e septem hereticis, & plebeius, a quibus & Simon est, &c. Ex his igitur Patrum testimonijs euincitur, haereses non nisi de medio sublatis Apostolis Ecclesiam diuidere coepisse. Quare B. Lucas de huiusmodi scriptoribus, qui longo post tempore Euangelia ediderunt, sermonem facere nequaquam potuit. Superest ergo, vt de fidelibus quibusdam loquatur, qui non nisi perfecte atque fideliter instructi, nec integre scripserunt, & multa, quae ex incertis vulgum rumoribus hauserant, pro comperitis narrarunt. Quod sequentia verba confirmat, scilicet: Quae in nobis completa sunt rerum (sive, quae inter nos certissima fidei sunt) sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi & viderunt, &c. Vbi incertae ac dubiae historiae opponit certam atque exploratam fidei, quam habentes, nullus amplius nobis dubitationi locus relinquitur: quod quidem in externa hominum philosophia non facile reperias, in qua Philosophi magni tantummodo sunt opinatores.

Quantum ad quartum, obijci merito possit, minimè Lucam debuiffe Euangelium suum in humana eruditione, & memoria fundare, cum liberationis lumine, & peritia humana conscriptus, tamen alijs omnia verissima, ac luce ipsa clariora contineret, haud reciperetur in canone. Debit ergo potius dicere, se à Spiritu sancto directum, sive adductum ad scribendum, non autem suo arbitrio, aut voluntate. Respondemus, Lucam rectè ad scribendum se impulsam comprobasse: tum quod probatio pernotiora

Quomodo dicat Euangelista: visum est & mihi, assecuto omnia, &c. cum scribere Euangelium non humani conatus vel arbitrij, verum Spiritus sancti inspirantis sit, atque impellentis.

nobis fieri debeat: dirigi verò à Spiritu sancto haud erat aliquid externum sibi, vel alijs apparens, quod adeo proptè valeretur percipi: quibus enim de se hoc potest asserere. Tum etiam quia et si B. Lucas certus erat se à Spiritu sancto directum, videri posset species quaedam iactantiae, vel superbiae, si id asseruisset. Vnde nec Matthaeus, nec Ioannes illud de seipsis asserunt: Sancti etiam viri nisi coacti diuinitus non solent id de se dicere. Hinc Apostolus ait: An experimentum queritis eius qui in me loquitur Christus? Tum denique, quia asserendo se instructum ab his qui viderant, cum essent viri grauissimi, & sanctissimi, ac pleni Spiritu sancto, tantundem dicebat, modestius tamen, quam si directum se ab Spiritu sancto dixisset. Per eos autem qui viderunt, non tantum intelligendi sunt Apostoli, qui multa quae videre poterant, non viderunt, multa etiam videre haud potuerunt, maximè quae circa Iesum paruulum facta sunt. Ideo haec à matre sua sanctissima habuit Lucas (qui propterea à quibusdam dicitur Virginis Euangelista) vel ab Angelis qui viderunt. Quod ergo ait: Visum est, & mihi assecuto omnia, bonam Dei voluntatem ad scribendum inspirantem nequaquam excludit, quemadmodum nec Lucae voluntatem, quae diuinam consequitur. Vt enim cum Deus dicitur dare nobis velle, & perficere pro bona voluntate, haud nostram excludit, imò illam ponit, vt prima causa secundam: sic nostra bona voluntas minimè excludit, imò includit diuinam. Vnde dein Concilio Apostolorum dictum est: Visum est Spiritui sancto, & nobis, vt vnani & eandem Dei, & creaturae voluntatem agnoscas. Haecenus de quarto.

Ad quintum verò dicendum est, si B. Lucas non fuit ex numero Septuaginta, nullus esset scrupulus, cum nihil viderit. Si autem illorum è numero fuit, vt multi patres tradunt, fieri potuit, vt aliqua Christi gesta viderit, attamen humilitatis, ac modestiae gratia hoc subtraheret: Tum quia sermone Christi scandalizatus

2. Cor. 13.

Quia per eos qui vident, & ministri fuerunt sermone designentur.

B. Lucas à quibusdam cur dicitur Virginis Euangelista.

Philip. 2.

Act. 15.

Qui verum sit, Lucae acceptum se Euangelium ab his qui viderunt, cum constet eum vni è LXX. discipulis Domini extitisse.

I. Ioh. 6.

de danda sua carne ad manducandum, vt probatum antea est, discesserat: tum etiam quod multa ab Apostolis ipsis qui viderunt, acceperat: idcirco iure optimo se inter eos qui non viderunt, connumerat. Deinde Euangelista non allegat reuelationem, sibi immediatè à Deo factam, vt Paulus ad Galat. i. se illam accepisse testatur: nec oculos suos in testimonium profert, sed communem fidei reuelationem, & diligentem comprehensionem omnium, & memoriam eorum quae scribenda erant in posterum, cui tamen Deus per Spiritum sanctum astitit, ne in scribendo errare posset.

Gal. 1:

Proleg:

2. Mach. 2: Quia pars optimi historiographi fidei digni sumi.

Circa sextum. Quoniam vt superiore libro differuimus, Euangelista ceu historiographi Christi gesta literis commendauerunt, videtur Euangelista Lucas (qui quidem praeter ceteros quod attinet ad linguas, & humanas disciplinas fuit eruditior, ac cultior) polliceri se partes principales historici praestitutum, de quibus libr. 2. Machab. cap. 2. in hunc modum habetur: Sicut enim nouae domus architecto de vniuersa structura curandum est, ei verò qui pingere curat, quae apta sunt ad ornatum, exquirenda sunt: ita stimandum est, & in nobis. Etenim intellectum colligere, & ordine sermonem, & curiosius partes singulas quasque disquirere, historia congruit auctori: Breuitatem verò dictionis sectari, & executiones rerum videre, breuitati concedendum est. Haec ibi. Vbi discrimen assignat inter historicum, & eum, qui historias alterius in epitomen atque compendium redigit, qui breuiator dicitur: quae verò de historico asserit, cum his cohaerere videntur maximè, quae Lucas hic pollicetur. Nam in primis historici est, veritatem satis vndique, & diligenter colligere, deinde singulas partes exequi, postremo ordine, ac methodo, quò dulcius sapiant, tradere. Hic autem Lucas primum ait se omnia assecutum: deinde promittit diligentiam in scribendo: Tertio, ordinem pollicetur, & si reuera Lucas ordinem potius se-

Lucas in scribendo more quem seruet, ac teneat.

cundum spiritum, & mysterium, quam secundum historiam obseruet, licet in quibusdam illum praestet. Prius enim de conceptu, & ortu Ioannis, quam Christi agit: Deinde de doctrina, signis morte, resurrectione, & ascensione Domini ordinatè pertractat, quae admodum alias iam diximus. Dicitur autem omnia assecutus, ne falli ipse, vel fallere possit. Ex quo Irenaeus: Plurima, inquit, & magis necessaria Euangelij per hunc (scilicet Lucam) cognouimus, sicut Ioannis generationem, & Zachariae historiam, & aduentum Angeli ad Mariam, & exclamationem Elisabeth, & Angelorum ad pastores descensum, vt ea, quae ab illis dicta sunt, & Anna, & Simeonis de Christo testimonium, & quod duodecim annorum in Hierusalem relictus sit, & baptismum Ioannis, & quot annorum Dominus baptizatus sit, & quia in decimo quinto anno Tiberij Caesaris, & in magisterio illud, quod ad diuites dictum est: Va vobis diuitibus, &c. Haec ille. Quarto, subiungit Lucas finem sibi in scribendo Euangelio propositum: Vt cognoscas, inquit, eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem. Est enim, in fide semel suscepta confirmare Theophilum, atque in illo simul omnes, qui Christi fidem profitentur. Nullus quippe liber Canoniceus immediatè propter infideles est scriptus (Quomodo enim Fidei lumine destituti diuinam, Euangelicamve percipere possent doctrinam?) verum propter fideles instruendos, & in fide, atque charitatis operibus confirmandos. Et dicendo: Vt agnoscas eorum verborum de quibus eruditus es, veritatem: sensus est, intelligas verum, quae traditione accepisti, quaeque Scriptura ipsa antiquior est, veritatem. In quibus verbis Lucas non obscure indicat, originem plenissimae scientiae esse, traditionem Apostolicam, Euangeliumque esse nihil aliud, quam earum narrationem rerum, quas antiqua Prophetarum oracula praedixerunt, quaeque sunt in nobis completa, qui post Christum existimus. Haec de sexto.

Circa septimum, ad illustrandum

Ille cur dicat se assecutum omnia.

Irenaeus lib. 3. c. 14. circa med.

Plurima, & magis necessaria Euangelij nos per Lucae cognouimus, & Irenaeus testatur, & quae non illa. Luc. 1:

Ibidem.

Ibidem.

Infra 2:

Ibidem.

Inf. 3. & 7:

Supra 3.

Ibidem.

Infra 6.

Lucas cur scripserit Euangelium.

Origo plenissima scientiae traditio est Apostolica.

Euangelium quid sit.

Quaedam ex Graeco fonte producuntur, ac ponderantur.

hoc proœmium, quãdam ex Græca litera attingemus. In primis quod dicitur: *Multi conati sunt ordinare narrationem quæ in nobis completa sunt rerum*, Græcè habetur: *Επειδήπερ πολλοί επιχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν περὶ τῶν πεπληροφωμένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων*. In primis igitur Verbū ἀνατάξασθαι, idem est quod *σωτῆξασθαι*, id est, studiose aliquid cōponere, & scribere. vnde *ὀψιγενεῖα*, volumē significat studiose conscriptū, & elaboratum. Verbum autem *πεπληροφωμένοι*, est aliquid certissimè nosse, & pro compertissimo habere. Vt sit sensus: Quoniam plerique earum rerum narrationem scribere aggressi sunt, quæ in dubitatae sunt inter nos, & certissimæ, siue exploratissimæ, seu maximè persuasæ fidei. Est enim *πεπληροφωμένοι*, ea, de qua nihil amplius dubitare possumus, certitudo. Sequitur: *Sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis*. Vbi Græcè legitur: *καθὼς παρέδωκαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς ἀκούσαντες καὶ ἐπιτίθειν δέοντες τὸ λόγος*. Est autem ἀκούσαντες, qui quæ narrat, ipse vidit. Ministri verò sermonis, qui Græcè, *ἐπιτίθειν δέοντες*, etsi de Evangelico sermone intelligi possit, cuius ministri fuerunt Apostoli: melius tamen ad Christum Dei Patris Verbum referri videtur. Disputant enim Ambrosius, & Origenes quomodo cum sermo, siue Verbum auditu percipiatur, potuerit videri, vt hæc dicitur: Et idè ad Verbum æternum referunt Hieronymus quoq; in proœmio in Matth. *Sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt*. Ita vt hæc sit sententia: sicut ipsi nobis tradiderunt, qui ab initio Verbi spectatores, atq; ministri fuerunt. Atque in hunc modum interpretatur Epiphanius in hæresin 51. & Ambrosius, & Euthymius in expositione huius loci. Vel qui ab initio prædicationis, & signorum Christi, nisi etiam velis cōplecti diuinã Virgine Mariã, quæ sola potuit tanquam testis oculata testificari de cōceptione Christi, & natiuitatis, & alijs infantie mysterijs, quæ solus Lucas latè persequitur: *Visum est & mihi assequuto omnia à principio diligenter, ex ordine tibi scribere opti-*

me Theophile. Quæ Græcè sic habetur: Εδοξε καμοῖ παρακολλοῦ θηοφίλῃ ἀναθεῖν παρὰ ἀκριβῶς, καθεξῆς σοὶ γράψαι κέραις Θεοφίλε. In quibus duo verba diligenter consideranda sunt, alterū est *παρακολλοῦθαι*. Est enim verbū *παρακολλοῦθαι*, idē quod affectari, seu assiduum, atq; indiuiduū alicui comitem se prebere, quomodo assequi, & consequi Latini dicunt, pro, animo, vel oratione cōprehendere. Et ita sensus esset: *Visum est & mihi, qui omnia ab initio affectus sum*. Alterum verbum est *ἀναθεῖν*, quod interpret, verit. *Ab initio*, non autem dixit, ἀπ' ἀρχῆς, vt in superiori clausula dixerat: deniq; significat prædictum aduerbium Græcū, nempe, *desuper, &* *ab initio ad finem*. Primò modo sensus esse potest: *Visum est & mihi omnia desuper*, hoc est, cœlitus à diuina gratia, *assecuto*. Secundo modo sensus esset: *Visum est & mihi, qui omnia à principio actorum Christi ad finem assecutus sum*. Et verba illa: *Sicut tradiderunt nobis*, referri non debent ad præcedentia, sed magis ad sequentia: nam si ad præcedentia referrentur, nullus alius esse posset sensus, nisi quod spectatores illi, ac ministri Verbi Lucae tradiderant, plures aggressos completarum rerum, atq; certissimarum narrationem conscribere, quod minime Lucas videtur sentire, sed potius ad consequentia est referendū, ita vt sensus sit: quod cum pleriq; de rebus exploratissimæ fidei inter Christianos scribere aggressi essent historiam, visum sit & illi, quemadmodū ab illis Christi ministris acceperat, quibus ab initio prædicatis Christi assiduum se comitem præbuerat, exactè ad Theophilum scribere. Est ergo pulchra ratio: *Quoniam complures aggressi sunt contexere narrationem, &c. Visum est & mihi*: hoc est, quando iam cœptum est hoc agi, *Visum est, & mihi scribere*. Forsitan obijciat quispiam, an non superuacuum est, quod ab alijs factum iam sit, rursus velle repetere, & veluti actum agere. Nō, inquit, quia illi neq; omnia, neq; à certis testibus acceperant, neq; exacta diligentia vsi fuerant. Subditur.

I. sensus huius sententia: Visum est & mihi assecuto omnia à principio diligenter, &c.

Alter sensus.

De quibus dicitur: sicut tradiderunt nobis.

Qualis hæc ratio sit: quoniam caplures aggressi sunt contexere narrationem, &c.

Vt cognoscas eorum Verborum, de quibus

bus eruditus es, veritatem. Quæ Græcè sic habent: *Ἴνα ἐπινοῖς περὶ τῶν κατηχηθῆναι λόγων τῆν ἀσφάλειαν*. In primis ponderandum, verbum *ἐπινοῖς*, id est, vt *agnoscas*: Cognoscimus enim ante nobis in cognita; agnoscimus verò ante cognita. Secundo ponderandum, dixisse per tropum Hebræum, *Verborum*, pro, rerum: res enim dñm dicuntur, verba sunt: vt hic sit intellectus: *vt agnoscas rerum, quas accepisti, veritatem*. Tertio ponderandum verbum *Κατηχηθῆναι*, est enim *Κατηχηθῆναι*, viua voce erudire, & instruere aliquem. Hinc ad Baptismum accedentes, qui Christiana fidei mysterijs imbuuntur & initiuntur, catechumeni dicebantur. Vt sit sensus: Vt certissime agnoscas, quæ vtunque catechumenus agnouisti. Postremo perpendendam est verbum, *Veritatem*. Nam interpretes visus est Græcè legisse *ἀσφάλειαν*, modo verò legitur *ἀσφάλειαν*, nisi interpretes pro veritate acceperit. Est autem *ἀσφάλεια*: munitio, certitudo, & ea securitas, qua quis ab errore, atque deceptione metueri nō possit. Vnde Græci dicunt *ἀσφάλειαν ἰδούμαι*, hoc est idoneos sponsores dare. Sensus ergo est: vt certiora ea iã esse credas, quæ prius viua voce didicisti. Solemus autē auditis certius fidem habere dum videmus à fide dignis testibus etiã scripto legenda omnibus tradi. Atque hæc de verbis ad dilucidandam magis, & illustrandam Euangelistæ literam. Posset autem totum hoc proœmiū, vt Ioan. Gagneus annotauit, sic commodius & apertius verti: *Quia pleriq; earum rerum narrationē conscribere aggressi sunt, quas pro certissimis ipsi, & cōpertissimis habemus, quemadmodum eas nobis tradiderunt, qui ab initio diuinum Verbi, & Christi speculatores oculati, assiduiq; ministri fuerunt: ita & mihi visum est, qui à principio omnium illorum affectator, & comes indiuisus fuerim, vel qui omnia à principio ad calcē assecutus sum, & ab illis didici, accuratius deinceps ijs de rebus, optime Theophile ad te scribere: vt quibus de rebus instructus ante fueras, & eruditus, certissimam veritatem agnoscas.*

Cognoscere, & Agnosce-re, quid asse-rant.

Verbum more Hebræo pro facto frequenter sumitur. Vox Catechumenus vnde descendat.

Ασφάλεια Græcè quid:

B. Lucæ præ-mij clarior interpretatio Ioannis Gagnæi.

Ad postremum verò, dicendum de seopo B. Lucae. Qui cum faciē bouis, siue vituli describat, Christum Sacerdotem, medicum, liberatoremq; potētissimum ostendit. Quod enim Sacerdos extiterit, multā ostendunt. Nam in primis exorditur à Sacerdote Zacharia Sacerdotij sui munere in tēplo fungente, quando nunciū accepit per Angelum de Præcurfore: Afferit Mariam cognatam Elisabethæ, quæ de tribu erat Sacerdotali; vt aliquo modo Christum ad Sacerdotalem stirpē pertinuisse indicet: recenset Cantica, siue hymnos, siue psalmos tum Zachariae, tum B. Deiparæ, tum Simeonis, & encomium ab Elisabetha perhibitum, quo matrem Domini celebravit: Psallere autem Domino, Sacerdotis est munus, vt constat ex Dauide, qui cantores, & psalmistas instituit ex tribu Leui. Refert & hymnum Angelicum, Christum oblatum Domino in templum, hostiamq; pro eo datam Deo, matrem purgatam secundum legem Moyſi, Sacerdotum ministerio; Annā in templo perseverantem; Christo testimonium dedisse; Simeonem in tēplo eum agnouisse; ac tum illi, tum parentibus eius benedixisse; Christū præterea singulis annis in festo Paschæ ad templum venisse, in templo item sedisse, Sacerdotum doctrinam audientem, & illos interrogantem. Verbum quoq; Domini, ait, factum super Ioannem Zachariae (nempe Sacerdotis) filium, in deserto, sub Principibus Sacerdotum Anna, & Caipha: Conciones & exhortationes Ioannis Baptistæ fusius cæteris commemorat; non ignorans ad Sacerdotes pertinere concionandi munus: Christi Genealogiam recenset, & non per regalem stirpē. Recenset Christum in Synagoga lectoris officio functum: describit legationem Sacerdotum nouæ legis, Septuaginta quoque duos Discipulos missos ad prædicandum: Inducit sæpe Christum orantem, quod est Sacerdotum; nam cap. 5. *Secedebat in desertum, & orabat.* cap. 6. *Exiit in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei.* cap. 9. *Cum solus esset orans.* Et rursus ibidem; *Ascendit in montem: vt oraret:* Capite

Quò tendat Lucae narratio.

Christū fuisse Sacerdotem, ex eodē ostenditur.

Luc. 1. Ibidem.

Ibidem.

Infra 2. Supra 1.

1. Paral. 24. Luc. 2. Ibidem.

Ibidem. Letit. 12.

Luc. 2. Ibidem.

Ibidem. Infra 3.

Ibidem & seq. Ibidem & seq. Infra 4.

Infra 10.

Supra 5. Infra 6. Infra 9. Ibidem.

Infrà 11. quoque 11. Cum esset in quodam loco orans, ut cessasset, rogatus est à Discipulis, ut eos de modo orandi instrueret.

Infrà 22. Cap. 22. Factus in agonia prolixius orabat: & in Cruce pro crucifigentibus deprecatus est Patrem, ut eis peccatum dimitteret: vbi maxime Sacerdotem offerentem exprimit. Nec describit, eum conquerentem quod sit derelictus à Patre, aut quod sitiât, aut quod matrem suam consoletur, sed quod consolatur latronem secum morientem; & (quod maxime est sacrificantis) Spiritum in manus Patris offerat. Idem præ cæteris explicat doctrinam Christi, tot præsertim propositis simul parabolis, quod est Sacerdotis. Dulcissimum Christi amorem ad trahendos & conuertendos peccatores peculiariter expendit, ut cap. 7. de peccatrice; cap. 9. de non perdendis igne cælesti Samaritanis Christum non recipientibus: cap. 10. in eleganti illa parabola Samaritani medentis vulnerato. Cap. 13. in historia Galilæorum, quorum sanguinem miscuit Pilatus cum sacrificijs, cum dixit: *Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt?* &c. Idem quoque ibidem ostendit in parabola ficulneæ non reddentis fructum, & per triennium expectatæ. Idem indicat tribus primis parabolis, Ovis perditæ, ac drachmæ perditæ, ac duobus filiis: Capite 18. in historia Pharisæi, & Publicani: cap. 19. in historia Zachari: cap. 22. in respectione Petri: unde & *fleuit amare*: Cap. 23. in susceptione latronis. Est autem munus Sacerdotis aliorum salutem promouere.

Ad idem facit, quod vocat Christum frequenter Saluatorem omnium, ut ex Isaia prophetia cap. 4. Lucas profert: & cap. 6. *Virtus, inquit, de illo exibat, & sanabat omnes.* Capite 5. *Virtus Domini erat ad sanandum eos.* Cap. 19. *Venit Filius hominis querere, & saluare quod perierat:* vbi etiam fleuisse dicitur super Hierusalém: at *Fleat pro alijs ad Sacerdotes spectat, iuxta illud: Inter vestibulum & altare plorabunt Sacerdotes ministri Domini.* Capite etiam 16. docet ut Moses, & Pro-

pheta audiantur, & mortuorum apparitionibus præferantur. Ipse quoque cap. 17. misit leprosos ad Sacerdotes. Idem Lucas præ cæteris ultimam Christi cœnam describit, & mysterium illud frequentandum ad finem vsque seculi docuisse illum tradit, & instituisse Sacerdotes Noui Testamenti illo verbo: *Hoc facite in meâ commemorationem.* Inducit etiam Christum explicasse Cleophæ, & Socio Scripturas, *Incipientem, à Moyse, & omnibus Prophetis, & aperuisse sensum ut intelligerent scripturas:* at explanare Scripturas, Sacerdotis est munus. Et cum cæteri Euangelistæ, referât illum multieribus apparuisse; hic illis omisissis, docet Christum apparuisse Petro summo Sacerdoti. Ipse quoque Christum narrat eleuatis manibus suis benedixisse Apostolis, quod est munus Sacerdotis. Producit ad ascensionem vsque Euangelium suum, quo Christum pro nobis intrauisse in cœlum ostendat tanquam in Sancta Sanctorum, ut ibi appareat vultui Dei, & interpellat pro nobis. Denique refert Apostolos adorantes regressos in Hierusalém cum gaudio magno; & quod erant semper in templo laudantes & benedicentes Deum. Ut sicut cœpit à templo, & Sacerdotio Zachariæ, ita finiat in Templo, & Sacerdotibus Noui Testamenti cultum patriæ Deo præstantibus, & vndique liquidum fiat Lucam Christum descripsisse Sacerdotem.

Quod verò etiam medicus extiterit Christus (sicut & Lucas) liberatorque potentissimus, ex multis ostendere possumus. Videtur enim toto in suo opere hac ratione agere: Homo ille, cuius ingressus in mundum; cuius conuictus, & conuersatio; cuius conatus & labor; cuius eruditio, & doctrina; cuius mors, & à morte resurrectio per modum spiritualis antidoti, & salutaris medicina extitit: verè, ac certissime fuit, est, & erit omnium hominum Saluator: at qui Christus Iesus, &c. ipse ergo verè est mundi seruator, propitiator, liberator, & reconciliator, ut eius nomen indicat. Subsumpta autem, siue minor propositio

Infrà 17.
Infrà 22.

Ibidem.
Infrà 24.
Ibidem.

Ibidem.
Ibidem.

Heb. 6. & 7
Luc. ult.

Medicum etiam Christum fuisse, vnde probetur ex Luca.

Prima ratio.

latè

Luc. 1. latè demonstratur, & probatur à B. Luca. Nam in primis: Christi in mundum ingressus spiritus medici quaedam gessit similitudinem tum in Angelica annuntiatione Zachariæ, facta quod attinet ad Præcursores, *Qui præcedet, Angelus, inquit, ante illum: vt conuertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iustorum.* Tum in altera annuntiatione facta Virgini: idem ostenditur, nam illi dictum est: *Paries filium, & vocabis nomen eius. Iesum, &c.* & Nihilans cognatam suam Elisabetham, audiuit eam exclamantem, atque dicentem: *Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui. Et vnde hoc quid tibi veniat mater Domini mei ad me?* Deinde post egressum eius ab vtero Lucas Angelum introducit acclamantem ad pastores, ac dicentem: *Euangelizo vobis gaudium magnum quod erit vni populo, quia natus est vobis hodie saluator, qui est Christus Dominus.* Et Simeon in templo cecinit: *Quia viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum, &c.* Et Anna vidua constabat Domino, & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem Israel: quæ habentur in primo & secundo capitibus. Ad hæc in progressu eius ad populum, voce cælesti Saluator est acclamatus: *Tu es, inquit, Filius meus dilectus, in te complacuit mihi.* Idem baptismus eius, & Præcursor baptizans; ab eo baptizari petens, Christi etiam genealogia ad Adam, & ad Deum vsque describitur: & Spiritus in specie columbæ descendens super eum; & permanens, declarat eum verum, & spiritalem mundi Saluatorem.

Secundo eius conuictus, & conuersatio tota imitatione dignissima, & salutaris existit: namque per dies quadraginta & noctes in deserto ieiunium perulit, & pro nobis penitentiam egit, diabolumque, cuius à crudelissima tyrannide liberandi eramus, atque præseruandi, planè debellauit, atque prostrauit. Deinde ingressus in Synagogam, legit locum Isaia prophetæ, & explicuit se missum ut medicum ad sanandum contritos corde,

Luc. 1.
Ibidem.
Matth. 1.
Luc. 1.

Infrà 2.

Ibidem.
Ibidem.

Infrà 3. & seq.

II. ratio.

Infrà 4. & seq.
Ibidem.
Isa. 61.

singularemque medici liberalitatem præ se tulit: quia *Transibat benefaciendo; & sanando omnes infirmitates;* ut habetur cap. 4. Præterea conuertatur Iesus cum peccatoribus, ut eos à morbo peccati liberet: hinc Petrus ad eum dixit: *Exi a me, quia homo peccator sum.* Domine, Conuiuium Publicani peccatoris minime recusauit, & murmurantibus dixit: *Non egent qui sani sunt medico, sed qui malè habent;* & in curando paralytico, & leproso, liberare se ostendit à lepra originalis maculæ, atque peccati personæ paralytici: Quæ omnia 5. capite continentur. Ostenditur insuper Christus verus Sabbati obseruator, & Pharisæos simul docuit veram Sabbati obseruatæ rationem in eo positam esse, ut à benefaciendo propter Sabbati religionem ne desistamus: præmissaque oratione eligens Apostolorum, seu ministrorum medicinæ spiritualis, ac nostræ salutaris constituit: Quæ singula cap. 6. demonstrat: Denique totum misericordiarum fontem aperuit, quando misericordia motus seruuur Centurionis moribudum sanauit, & adolecentem viduæ filium vnicum vitæ restituit: ad penitentiam quoque & lacrymas imulteris peccatricis inflexus, donauit illi remissionem peccatorum, & in pace dimisit, ut 7. cap. habetur.

Tertio, conatus, & summus Christi in hominum salute promouenda labor maxime declaratur: Nam propterea multas parabolas expediebat, ut homines ad salutem prouocaret: discurrebat per omnes regiones, sanando omnes languores, ac morbos, eijciendoque dæmonia, ut cap. 8. dicitur. Deinde cap. 9. per Apostolos ministros Verbi, regnum cælorum euangelizari mandauit, dando illis potestatem sanandi, & imundos spiritus de corporibus pellendi: Præscripsit etiam ipsis viuendi regulam, ne vita à prædicatione dissentiret: in decimo vero cap. præter duodecim numerum Apostolorum, Creauit 72. discipulos, & misit illos: *binos ante faciem suam in omnem ciuitatem, & locum, quod erat ipse venturus,* ut sua prædicatione homines ad Christum medicum fide exci-

Act. 10.
Luc. 4.
Infrà 5.

Ibidem.

Ibidem.

Infrà 6.
Vera Sabbati religio vbi consistat.

Ibidem.

III. ratio.
Matth. 13.
& seq.

Suprà 8. & Infrà 17.
Suprà 10.

Ibidem.

III. ratio.

piendum; præpararent atque disponerent.

Quartò loco, tota Christi doctrina atque eruditio eò potissimum spectabat, ut peccatorum morbos propelleret; ostendendo se mundi Saluatorem atque liberatorem. Hæc autem Christi doctrina à decimi cap. media parte initium sumit (ut dicitur) exclusiue, & ad 21. vsque: caput prorexitur; inclusiue. Doctrinæ verò morales sexdecim continet ad salutem hominum pertinentes. Prima est contra immisericordiam; ab eò loco, *Dico vobis, quod multi Propheta, & Reges voluerunt videre, qua vos videtis, &c.* moxq; subiungit parabolam ab Hierusalem in Hierico descendens; & spoliati, ac sauciati à latronibus; quæ solus Samaritanus sanauit, non Leuita, aut Sacerdos: quia solus Christus, non lex per Leuitam Moysen lata, neque sacrificia & immolationes animalium, quæ à Sacerdotibus Deo offerebantur, peccatum expiabant.

Matth. 13.

Heb. 9. & seq.

Secunda contra sollicitudinem, & cordis inconstantiam fuit, cum dixit, *Porro vnum est necessarium.* Quamobrem Apostoli orare docentur, *Pater noster*: atque ibi de attentione orationis contra euagationem mentis, deq; in ea seruanda, perseverantia philosophatur, vsque ad illud: *Erat (Iesus) eiciens demonium:*

Matth. 6.

Infra 12.

Tertia contra malitiam, & inuidiam, Iudæos introducit, dicentes, *In Beelzebub Principe demoniorum eicit demonia:* tum contra quærentes signa de cælo, vsque ad illa verba: *Nemo accendit lucernam, &c.*

Ibidem & 16.

Quarta contra hypocrisin ac simulationem: *Vide, inquit, ne lumen, quod in te est, tenebra sint.* V. a vobis hypocrita, &c. ad finem vsque 11. cap.

Suprà 6.

Quinta contra amorem seculi, & bonorum temporalium: vnde parabolam diuitis inducit, aientis: *Anima (mea) habes multa bona posita in annos plurimos, &c.* Et concludit, *Nolite solliciti esse anima vestra.*

Ibidem.

Sexta contra vanam ac periculosam securitatem; idcirco hortatur ad cauendum pro virilimostro, & fugiendum inopinatum insperatum ipsius

Ibidem.

mortis, & iudicij aduentum: *Sint, inquit, lumbi vestri præcincti, & lucerna ardentes, &c.* vsque ad finem cap.

Ephef. 6. & 1. Pet. 1.

Septima aduersus eos, qui pœnitentiam non agunt, & contra obstinatos, docens, *Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.* Et subdit parabolam de ficu infructuosa triennio expectata, si forte redderet fructum; &c. & tandem subdit: *Ecce relinquitur vobis domus vestra deserta* duratq; hæc pars per totum 13. cap.

Ephes. 6. & 1. Pet. 1.

Matth. 25.

Octaua in conuiuioium superfluitatem; & splendide plus æquo viuentes, cum ait, *Cum facis conuiuium, voca pauperes, debiles, &c.* idem de celesti conuiuio tractat sub parabola: *Homo quidam fecit cœnam magnam, &c.* docetq; sublatione crucis perueniri ad illud celeste conuiuium, integro 14. capite.

Nona contra elationem mentis, & superbiam, qua aliqui contemnunt inferiores, atque sanctiores se existimant; idem inducuntur peccatores, & publicani ad Iesum appropinquant: qua de benignitate murmurabat Pharisæi: sed Dominus toto 15. cap. respondit in tribus parabolis, Altera centum ouium, & vna perdita: altera, drachmarum decem, & vna amissa: tertia duorum filiorum, quorum alter minor prodigus ad Patrem reuertitur.

Matth. 18.

Decima contra auaritiam diuitum, gulam, & lautam vitam: qua de causa inducitur parabola diuitis Epulonis, & villici iniquitatis altera, id quod toto 16. cap. absoluitur.

Vndecima doctrina contra scandalum in fidem, contraq; apostasiam, seu defectionem ab ea, traditur, cum ait Christus, *Impossibile est, ut non veniant scandala, &c.* idem Apostoli dicunt: *Domine, adauge nobis fidem,* quare de persecutione futuri Antichristi prædicit quædam, in qua quidem v-nus assumetur, & alter relinquetur, quæ omnia per totum decimum septimū cap. narrat Lucas.

Ibidem.

Infra 24.

Duodecima contra modicam in Deum pietatem, & proximum, & in deuotionem, ariditatemq; spiritalem differit: hortaturq; ad orationem sub parabola viduæ iudicem infestantis.

Suprà 23.

Suprà 19.

Infra 20.
Ibidem, & Marc. 10.

Commonefacit humilitatis seruandæ in orando Deo, sub Pharisæi, & Publicani parabola: adhortatur etiam ad thesauros cœlestis patriæ degustandos, *Omnia, quaecunque habes, vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo.* Assumens etiam duodecim discipulos suos secretò, suæ mortis, & crucis admonet: quæ maxime contra indevotionem quam vocant, faciunt. Additur miraculum de cæco, qui ob clamoris instantiam, illuminari meruit: *Iesu, inquit, fili Dauid miserere mei:* quæ 18. cap. comprehenduntur.

Decimatertia doctrina contra otiosos, & manus remissas habentes, inducit parabolam serui nequam, & otiosi, qui minam suam reposuerat in sudario. Iungitur historia Zachæi, qui fidei suæ meritò, & operationis, domi suæ Dominum recipere meruit: & habentur hæc à principio cap. 19. vsque ad mediam eius partem, vbi dicitur: *His dictis precedebat.*

Matth. 21.
& Mar. 11.
& Zach. 9.

Decimaquarta doctrina contra rancorem, & iracundiam: Vnde sponte in Hierusalem venit, insidens super pullum asinæ, vbi paullo post debebat occidi: *Et videns civitatem, fleuit super illam:* quæ vsque ad finem cap. 19. habentur.

Matth. 22.
& Mar. 12.
Infra 13. et Matth. 24.

Decimaquinta contra Pharisæorum, Sadducæorum atque Scribarum astutiam, qui præ inuidia gloriæ Christi, voluerunt cum eo disputare: eorum fraudes atque fallaciæ, & mille nocendi artes, multis parabolis & doctrinis detectæ sunt ac confutæ: id quod toto vigesimo cap. expeditur.

Decimasexta ac postrema doctrina contra timorem, & inconstantiam, quæ ex illo oritur: quare persecutiones, ac vexationes plurimas, quas fideles propter ipsum erant toleraturi, prædicit, confirmatq; ad earum patientiam, per totum vigesimum primum caput.

Ratio V.

Quinto principaliter decessus, & mors Christi salutaris medicina fuit,

& veri Saluatoris: ob eam causam inducit Christum Eucharistiæ instituentem medicinam, & dicentem, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur. Hic est Calix Nouum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur.* Ipseq; Apostolos Sacerdotes constituit, dicens, *Hoc facite in meam commemorationem,* quò salutem, & Christi redemptionem cunctis fidelibus applicare valeant. Hic etiam enarratur sanguineus Christi sudor decurrens in terram, in spiritualis, ac salubris balnei signum: Christumq; impetrasse crucifigentibus veniam: Et post egressum spiritum de corpore, agnitionem hominem iustum, ac Filium Dei à Centurione: quæ omnia cap. 22. & 23. concluduntur.

Matth. 26.
& Mar. 14.
& 1. Corin. 11.

Sexto & ultimo, Christi hominis ad nos per resurrectionem regressus vere medicinalis, atque salutaris fuisse describitur: nam apparuit multis Dominus plagasq; sui corporis contrectandas, nempe ad sanandas spirituales animorum à fidei firmitate labantium, exhibuit, medicumq; se, & saluatorem hominum esse probauit, dicendo, *Oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam; & predicari in nomine eius pœnitentiam, in remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosulymis.* Promisit etiã Spiritum sanctum, quo omnes peccatorum reliquiæ abolerentur, atque à futuris criminibus & culpis omnes præseruantur: atque ea ratione se animorum nostrorum, siue spirituum ostendit medicum, ac proficitur: suo etiam tempore corporum nostrorum suscitator, atque exornator (ne dicam glorificator) futurus: *Quando (ut B. Pauli verbis utar) reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ: ipsomet Christo Domino nostro præstante, cui cum Patre, & Spiritu sancto impendatur omnis honor, gloria, & imperium in secula seculorum, Amen.*

VI. ac postrema ratio.
Matth. vlt.
& seq. & Marc. vlt.
& seq.

Act. 1.

TRACTATUS XXXIII.

DE Præcursoris Annuntiatione, & Conceptione ex cap. I. Lucæ: Fuit in diebus Herodis, &c.

ÆTERNAM Verbi à Patre generationem consequitur illa, quæ fuit ex tempore, nempe ingressus in mundum per Incarnationem, & Natiuitatem. Quia verò sine præcursoris non extitit, idè ipsius Præcursoris primordia sunt tractanda; quæ opportune enarranda data sunt B. Lucæ. Cùm enim Verbum occultum veniret, & carne teetum atque inuolutum, lucerna Ioannis egere decreuit, vt aliquo modo cognosceretur, Verbumque æternum voce proclamante ostenderetur. Quippè mirificè conueniebat, in omnibus ferè mysterijs Præcurforem ad illud omnifariam delineandum antecedere, atque ad manifestandum annuntiationem eius annuntiatione sua, impositionem nominis Iesu impositione nominis sui, conceptum conceptu, natiuitatem natiuitate, desertum deserto, prædicationem prædicatione, baptismum baptismo, confessionem confessione, discipulos discipulis, persecutionem persecutione, mortem denique violentam morte violenta antecire; descensumque ad inferos, descensu ad inferos suo; quò sic semper crescentem atque sequentem Christum lucem nostram, idem Præcursor minuendus, moxque de medio tollendus, indicaret. Hinc B. Chrysolom. homilia in Lucam pulchrè habet: Euangelij narrationis exordium à Zacharia sumit, & natiuitate Ioannis; mirum ante mirum edisserens, minus ante maius. Nam quoniam Virgo paritura erat, præparauit gratia, vt prius anus conciperet. Fuit in diebus Herodis Regis Iudææ Sacerdos quidam nomine Zacharias.

Admirabilis est profectò in Euangelistis dicendi simplicitas: nam cum de tantæ maiestatis rebus scribant, nunquam tamen iudicium suum interferunt, ne vel amoris gratia, vel odij (qui gemini affectus veritatem historiarum vitare consueuerunt) quicquam scripsisse comprobentur; quod non facile in externis historiarum scriptoribus inuenitur. Nam affectibus plerumque indulgent, quodque vnus laudat, sæpè alter vituperat, vt frequenter cogamur eos habere suspectos. Illud etiam admiratione dignum, quod cum omnes Euangelistæ de eadem re scribant, diuersis tamen vtantur exordijs; quæ tamen ea maiestate consentent, vt mirum sit alios tacuisse, quod vnus dixerit. Nam ecce, Lucas & Marcus à Præcurfore Ioanne exordiantur, diuersa tamen ratione: Marcus enim à prædicatione Ioannis perfecti viri, Euangelium inchoat; Lucas verò à conceptu, & infantia Ioannis. Quemadmodum etiam Matthæus & Ioannes à Christi generatione scribendi sumunt exordium: sed Ioannes quidem à generatione æterna, quæ est secundum diuinitatem; Matthæus verò à generatione temporali, quæ est secundum carnem. Descripserunt ergò B. Lucas Christum, verum Pontificem, electum medicum, oleoque Spiritus sancti spiritali consecratum, meritò à Sacerdote Zacharia exorditur, in quo finis antiqui Sacerdotij, siue Leuitici intelligitur; vt cederet nouo Sacerdoti aduenienti iuxta ordinem Melchisedec. Et congruè Lucas medicus, medicum spiritalem Christum describit. Aptè quoque facies bouis, vitulie ei tribuitur;

Euangelistarum quam simplicem, & minime affectatam narratio.

Duo lædunt hanc orationem veritatem, & quæ nam illa.

Christi Sacerdotium ab illo Zachariæ cur Lucas exorsus sit. Psal. 109. et Heb. 5. & 7. Coloss. 4.

vt verum

Ioan. 5.

B. Chrysolom. tom. 2. circa finem. Luc. 1. Matth. 1.

Isa. 7.

vt verum bouem designet Christum aratro crucis laborantem, ad terrena, duraque hominum corda proscindenda; & vitulum in holocaustum pingue, atque hostiam Patri acceptissimam oblatum. Conuenienter etiam Lucas, Pictor extitit, vt nonnulli ex Patribus tradiderunt, inter quos Simeon Metaphrastes in eius vita hæc de illo memoriae prodidit: Hoc autem, inquit, inter cætera gratissimum est, quod ipsum quoque typum assumptæ Humanitatis Christi mei, ac signum eius, quæ illum pepererat & assumptam humanitatem dederat, primus hic cera, ac lineamenti tinguens, vt ad hæc vsque tempora in imagine honoraretur, tradidit; tanquam non satis esse existimans, nisi etiam per imaginem, ac typum versaretur cum his, quos desiderabat, quod feruentissimi amoris signum est. Hæc ille. Voluit igitur B. Lucas feruentissimus Christi, & Matris eius amator, non solum oratione, atque verbis ipsum Christum, ac Matrem eius auribus nostris inculcare, verum etiam pictura, atque lineamenti diuersis, oculis nostris subiicere, minimè ignarus illius sententia: Segnius irritat animos demissa per aures, Quam qua sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ Ipse sibi tradit spectator. Veram ergò Christi imaginem in Euangelio, Ecclesiæ verò faciem suis coloribus in Actis Apostolicis describit. Agit autem germanum historicum: nam tempus natiuitatis Præcursoris, & locum, & nomina progenitorum diligenter perscribit. Cum ergo dicit, In diebus Herodis Regis, non infrequens est in scripturis Hebraicis, pro eo quod est, regnante Herode in Iudæa. Sicut etiam Isaias ait; Visto Isaiæ, &c. in diebus Ozia, Ioathan, Achaz, & Ezechie Regum Iudæ: id est illis regnantibus. Meminit autem Herodis: non solum ad historiam evidentiam, quod etiam à Prophetis factum fuit; sed vt ex hoc etiam Herodis regno facilius intelligatur, Messiam iam aduenisse, quando impleta fuit propheta Iacob; Non auferetur sceptrum de Iuda, nec Dux de femore eius; donec

Lucas Medicus, & Pictor, idem & in bouis facie figuratus, pulchre triplicè Christi exprimit functionem.

Ezech. 1. et Apoc. 4. Simeon Metaphr. apud Lippom. p. 1 histor. circa finem.

Lucas Christi, & Virginis feruentissimus amator, eorum si mulachra, quibus colebantur, effinxit.

Horat. in Arte.

Ecclesiæ primam faciem à Luca descriptam, vbi liceat intueri, ac contemplant.

Tropus Hebraicus frequentans.

Isai. 1.

Herodis Regis cur meminerit B. Lucas.

Gen. 49. & Matth. 2.

veniat qui mittendus est. Herodes igitur Idumæus, siue Asealonita, primus Iudææ Rex alienigena fuit, regni inuasor, ac vsurpator, & per tyrannidem regnum conseruans. Subditur Sacerdotem Zachariam fuisse de vice Abiæ. Quibus verbis insinuat Lucas historiam 1. Paralipomenon 24. Nam Dauid Diuini cultus studiosissimus, religionem diffundere cupiens, de 24. generationibus filiorum Aaron, viginti quatuor Sacerdotes instituit, qui singulis hebdomadibus (pro sorte) in templo deseruirent. De familia Eleazari fuerunt XVI. de familia Thamari VIII. & in distributione, & sortibus ministerij octaua fors fuit Abiæ, ex quo Zacharias Præcursoris pater originem duxit. Euthymius vicem appellat, hebdomadarii ministerium, Græcè ἑβδομαρίας, significat enim ἑβδομαρίας, statutum diem ministrandi. Subiungitur: Et vxor eius de filiabus Aaron. Fuit ergo eiusdem cum viro tribus: quod lege cautum erat, ne tribus confunderentur; & hereditates vnus tribus in aliam transirent; ac proinde probe instituta à patre Aaronita Sacerdote, quia nec viduæ, nec meretrices, nec repudiatæ Sacerdotibus coniungi poterant. Erat ergò nobilis, & propter probitatem suam digna fuit quæ ab Euangelista nominaretur. Cùm enim de more aliorum Prophetarum matres in ignoratione versentur, neque in Scripturis legantur; sola mater Præcursoris plusquam Prophetæ appellata est, & expressa. Erat autem eo tempore Sacerdotibus coniugium licitum, quia ex sola Leuitica Tribu, & in ea ex sola familia Aaron assumi poterant Sacerdotes: quocirca opus fuit vt familiaria ex Aarone oriunda conseruarentur, ne fortè tota Sacerdotalis progenies extingueretur. Et quanquam Sacerdotes liberis operam darent; tempore ministerij tamen à congressu cum vxoribus abstinebant. At in lege gratiæ, cuius vetus fuit typus, & umbra, quocumque de genere hominum assumit Sacerdotes, qui omni tempore orationi, & sacrificio ministrant;

Herodes quis ille.

Zachariam Lucas cur dixerit fuisse de vice Abiæ. Dauid Rex Diuini cultus propagator studiosissimus.

Euthym. in Luca cap. 1. ἑβδομαρίας quid. Num. 36. Ibidem.

Sacerdos virginem tantum ducere debebat vxorem, nõ viduam, nõ repudiatam, non meretricem.

Num. 21. Elisabethæ matris Præcursoris cur nomen expressum ab Euangelista. Luc. 7. & Matth. 11. Coniugium Sacerdotibus cur olim in lege permissum.

Num. 12. ac sæpè infra, & alibi, & Heb. 7. Sacerdotestèpore ministerij abstinebant coniugio. Heb. 10. Nouæ legis Sacerdotes cur cælibes.

ministrant;

1. Cor. 7.
Ibidem.

Elisabeth vxor Zachariae quomodo intelligenda de filiabus Aaron.

Luc. 1.

Ioan. 1.

Ioannem Zachariae filium plerique Messiam cur olim crederent.

Hoc loco ab Euangelista quæ nam insinuata mysteria.

Virgil. 2.
Aeneid. circa medium.

Zacharias quid denotet.

Sacrificij veteris, & noui distinctio.

ministrant; ac propterea à coniugio, vt lege Ecclesiastica cautum est, perpetuò abstinent. Ideò Apostolus ait: *Volo omnes vos homines esse sicut me ipsum.* Et rursus, *Dico non nuptis, & viduis: Bonum est illis si sic permanserint, sicut & ego;* ad cœlestem, & virginem vitam adhortans. Cum ergo dicitur: *Et vxor illius de filiabus Aaron;* intellige quantum ad parentem, siue progenitorem: nam quod ad matrem Elisabeth attinet, de Tribu Iuda illam fuisse, rationi valde est consonum. Alioquin quomodo Maria mater Domini cognata eius extitisset, vt Lucas affirmat? aut dicendum esset, Mariæ Virginis matrem fuisse de tribu Leui. Sed primum probabilius videtur. Ex quo multorum ferebat opinio, Ioannem Elisabethæ filium, esse Messiam, eo quod eius auia esset de tribu Iuda. Idem etiam contingeret, si mater Zachariæ progenitoris Ioannis Baptistæ, fuisset de tribu Iuda.

Hic autem iuxta spiritum, & allegoriam aliquid est annotandum: neque enim mysterio vacat, quod Euangelista dixit, *Fuit; &, quidam; &, nomine Zacharias; &, de vice Abia; &, vxor eius Elisabeth;* nam his omnibus antiquum illud, ac priscum, omni dignum explosione Sacerdotium indicauit, & ita antiquatum, cui nouum iam succederet: atque ob id inquit, *Fuit,* quasi dicat, iam non est amplius, sed cessauit. Vt cum dicitur apud Poëtam:

*Fuimus Troës, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum.*

Ait etiam humili, & contempta voce, *Sacerdos quidam;* non tam vnitatem, quàm ignobilitatem denotans. Subdit præterea, *Nomine Zacharias,* qui interpretatur, *Memoria Domini;* vt effectum sacrificij veteris Domini fuisset memoriam intelligas, nempè vt recordaretur mittere verum Pontificem, qui spiritus nostros mundaret; nam verus illud carnem mundabat tantummodo. Innuit insuper venisse iam tempus, quo Dominus Deus promissionis de Filio suo mittendo antiquis Patribus factæ reminisci de-

bebat, de quo ipse in Cantico suo ait: *Ad faciendam misericordiam cum patribus nostris, & memorari testamenti sui sancti.* Et B. Virgo: *Suscepit Israel, puerum suum, memorari misericordiam suam.* Dicitur quoque, *in sorte, seu octaua vice Abia;* quò significetur, Sacerdotium illud, ad id, quod octaua significat, qua instauratio, & à peccatis ad vitam nouæ gratiæ reuocatio insinuat, impotens, atque imbecillum fuisse. Octaua siquidem Domino debetur, quia in ea surrexit Dominus rediuius à morte. Octaua die circumciditur puer Iesus. Octaua item die iustorum requies celebratur: Excellentium quoque Sanctorum etiam celebramus octauas. Denique octo beatitudines, quibus itur in cœlum, in Euangelio lectitamus.

Congruè autem vocatur Abia, id est Pater Dominus, qui victimam meliorem vitulis optans, atque desiderans, per Filium debuit clarificari.

Nullus enim ita honorauit Deum vt Patrem, atque Christus: nullus adeò sancte timuit illum, & coluit, vt ille qui dicebat, *Abba, Pater.* Vxor verò apte legem sensui carnis nimis tribuentem, & imperfectam Synagogam representat, cui tantisper coniunctum erat sacrificium Leuiticum, donec semen veniret, hoc est Christus Dominus, teste Paulo. Quod & Elisabethæ nomen pulchrè delineat: significat enim, Dei mei septenarium; vel, Dei mei sarietas; vel, Dei mei iuramentum: Quia septima legi dabatur, quæ non ducebat ad octauam, in qua peccata circumcidimus. Deus etiam plenus erat victimis, & holocausto arietum, vt Isaias 1. Bonum etiam legis erat iusiurandum, *quod iurauit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis.* Id quod adiuuat quoque mysterium: Nam cum Elisabeth sit nomen vxoris summi quondam Sacerdotis Aaron; vt illa quæ olim puella iuncta est Aaron in matrimonio; nunc vetulam, atque ad generandos Dei filios impotentem esse cognoscas. Nam vt dicitur, *Elisabeth sterilis erat, & ambo processerant in diebus suis.* Nihil enim ad

perfectum

Luc. 1.

Ibidem.

Octauum mysterium numeri in Scripturis. Quale fuerit Sacerdotium vetus.

Ioan. 20.

Luc. 2.

Matth. 5.

Abia quid mystice.

Psalm. 39.

Heb. 10.

Marc. 14.

Zachariae vxor Elisabeth, elegans Synagogæ ty pus.

Gal. 3.

Elisabetha quid sonet.

Gen. 22.

Luc. 1.

Exod. 6.

Legis fecunditas, eiusdè sterilitas in Aaronis atq; Zachariæ eiusdè nominis coniugibus pulchrè adumbrata.

Luc. 1.

Heb. 7.

Parces Præcursoris cur in Euangelio commendentur.

2. Tim. 1.

Ex bonis nasci progentoribus, non minimè Dei beneficium est.

Zacharias & Elisabeth cur iusti dicantur ante Deum.

Luc. 16.

Matth. 23.

Psalm. 5.

B. Gregor. lib. 35. Moral. c. 4. in fin. tom. 1.

perfectum adduxit lex, vt testatur Apostolus.

Subijcitur in Textu: *Erant autem ambo iusti ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela: Et non erat illis filius, eo quod esset Elisabeth sterilis, & ambo processerant in diebus suis.* In his verbis primum considerandum est, Spiritum sanctum Præcursoris parentum laudes ponere: non tantum vt intelligamus illorum iustitiam, & sanctitatem, cuius beneficio, steriles licet, filium talem, ac tantum habere. Ioannem promeruerunt, verum etiam vt confidentius iustitiæ præcepta Præcursori populis daret, quò hæc ipsa, non quasi nouitiam didicisset, sed velut hæreditario iustitiæ parentibus accepta, seruariet. Eadem ratione Paulus, matrem Timothei Eunice, & auiam Loidem laudat, quæ in fide insignes extiterant: Non paruum certe beneficium censendam est ex bonis nasci progenitoribus: nam vel in causis argumentum sumitur pro eo, qui ex honestis parentibus, & legitimo sit matrimonio natus; vt eos ipse imitatus esse credatur. Interdum tamen nonnulla gloria filio est, qui turpes parentum mores exhorrens, ipse sibi virtutem amplectendam proponit, suisq; præluere incipit.

Secundò aduertendum est, dici iustos ante Deum, vel in conspectu Dei: quia contingit interdum vt quis sit iustus ante homines, qui tamen in conspectu Dei non sit, vt illi, de quibus est Christi illa sententia: *Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus; Deus autem nouit corda vestra.* Et alibi comparat eos Dominus sepulchris, quæ foris parent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia. Ideò Propheta vigilanter orat: *Dirige in conspectu tuo viam meam.* Nimirum quia plerumque in conspectu Domini hominum recta via creditur, etiam quæ à veritatis itinere deprauatur: vt exponit B. Gregorius. E contrario vero nonnulli sunt, imò quam plurimi, qui hominum iudicio iniusti, atque impij habentur, intrus autem, siue in

oculis Dei iusti existunt: de quibus Apostolus ait: *Non enim qui in manifesto Iudæus est, &c. sed qui in abscondito Iudæus est, & circumcisio cordis in Spiritu, non litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est.* Et de Nathanaèle pronuntiauit Christus Dominus: *Eccè verus Israelita, in quo dolus non est.* Verum hominum iudicium, vt fallax, & parum penetrans; quippe externis tantum rerum imaginibus illigatum, & affixum, à iusto negligendum est. Ideò Apostolus dixit: *Mihi pro minimo est vt à vobis iudicer, aut ab humano die.* Ecce Elisabeth, & Zacharias iniusti habebantur ab hominibus, eo quod nullam prolem ex coniugio suscepissent. Nam iuxta legem, probro dabatur sterilitas; at re vera longè secus coram Deo res agebatur, qui est scrutator cordium, & renun, cuius iudicio certo aut stamus, aut cadimus.

Tertiò notandum est, istos fuisse iustos ante Deum, ergo simpliciter iustos: at quomodo iusti, aut quibus exemplis esse probantur iusti? Respondent Hæretici, sola fide. Quid Lucas? *Ex operibus: Incedentes, inquit, in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela.* Hoc loco Hæretici nobis bellum indicunt. Scribit enim Strigelius in Lucæ primum. *Erant ambo iusti, Fide, inquit, & non operibus;* & Brentius; & Lofsius hæc verba edifferentes, aiunt: *Loquitur de iustitia fidei per imputationem: nam hæc iustitia sola ante Deum sumus vere, ac proprie iusti.* Verum cæteris arrogantiore Beza, sic habet: *Qui verò ex hoc loco, & similibus conantur iustitiam operum stabilire, quorum meritis vel insolidum, vel ex aliqua parte nitatur, illos & indoctos, & blasphemos esse sciunt; cum tota Scriptura ipsis repugnet.* Hæc illi, nimium sibi tribuentes; Et dum apertissima textus Euangelici verba inuertunt, ac violentè aliò detorqueunt, plane se indoctos, & blasphemos omnibus ostentant: Nam audi quæso Euangelistam: *Erant iusti ambo ante Deum:* at vnde, aut quomodo iusti? nunquid à fide sola, aut ab imputata iustitia? minimè: Sed, *inceden-*

Rom. 2.

Ioh. 1.
Iustis cur negligendū humanum de se iudicium.

1. Cor. 4.

Exod. 23. & Deuter. 7. & Luc. 1.

Psalm. 7. & alibi alias.

Rom. 14.
Aduersus Hæreticos imputatiam, non veracem, in hæreticis; somniantes iustitiam.Strigelius.
Brentius homil. 3 in Lucam.

Lofsius.

Beza.

tes in

Quibus Scri- pturarum testi- monijs ma- nifestū sit fi- dem sine ope- ribus bonis ad salutē nō sufficere.

1. Ioan. 3.

Ezech. 18.

Matth. 25.

Matth. 10.

Hierony. in cap. Matth.

10. tom. 9.

Gen. 17.

Iacob 2.

Gen. 22.

Iob 1.

Matth. 23.

Gen. 4.

Rom. 2.

Heb. 11.

tes in omnibus mandatis, & iustificatio- nibus Domini sine querela. Et si enim sine fide nullus sit ante Deum iustus; non tamen illa sola, sed inchoata illa iustitia per fidem studio bonorum operum perficitur. Id quod ex Scri- pturis, imò ipsis Hæreticis facile est euincere. Vt enim sapientes, & for- tes, & mansuetos, & prudentes illos vocamus, qui sapientia, aut fortitu- dine, aut mansuetudinis, siue pruden- tiæ actibus sunt ornati: ita iustos vo- camus non nisi illos, qui iustitiam, si- ue opera iusta operantur. Hinc Ioan- nes, quasi huiusmodi Hæreticos praue Verbum Dei interpretantes, de- notare vellet, dixit; *Filioli, nemini vos seducati. Qui facit iustitiam, iustus est, sicut & ille iustus est.* Vt enim Deus iustus est re ipsa, & non per imputa- tionem ullam: ita qui facit iusta ope- ra, non fidem (quam nemo proprie facit) iustus est reuera, & iusti titulo dignus. Ezechiel ait *de viro, qui in preceptis Dei ambulauerit, & iudicia eius custodierit, ut faciat veritatem; hic iustus est, vita viuet, ait Dominus Deus.* Et apud Matthæum, iusti qui dicun- tur ire in vitam æternam, illi sunt, qui opera charitatis ad proximum ha- buisse inueniuntur. Alibi etiam ait Dominus; *Qui recipit iustum in no- mine iusti, mercedem iusti accipiet*: vbi iustus non capitur pro credente tan- tum, neque pro illo, cui iustitia im- putatur, quod hominum fugit cog- nitionem; sed pro illo, qui pro Dei, vel Ecclesiæ iusto ministro recipitur: vt Hieronymus exponit ibidem. Ita dicitur ad Abraham; *Ambula coram me, & esto perfectus*; & ab Apostolo fratre Domini idem Abraham offe-rens Isaac filium suum super altare, iustificatus appellatur. Et Iob dici- tur *Simplex, & rectus, ac timens Deum* (ac ob id seruans præcepta affirma- tiua) & *recedens à malo*; & proinde ne- gatiua custodiens. Et ante eum, Abel Iusti testimonium consecutus est, v- teriori hostiam, quam Cain offe-rens Deo. Denique factores legis iu- stificantur; Et, *Sancti per fidem vice- runt regna, operati sunt iustitiam.* Sic in Nouo Testamento iusti, vocantur

Ioannes Baptista, & parentes eius Za- charias, & Elizabeth, Ioseph Virgi- nis Sponsus: Simeon ille grandæuis appellatur *Iustus, & timoratus, expe- ctans consolatiorem Israel: Ioseph etiam ab Arimathea, vir bonus, & iustus à Luca vocatur; qui non consenserat con- siliò, & actibus Iudeorum, cum expecta- ret & ipse regnum Dei.* Imò ipse Do- minus Iesus, qui nulla fide præditus erat, neque per iustitiam imputatam, sed per veram, ac sibi inhaerentem, qua Deo pro se, & pro omnibus qui eius membra existerent, meruit inte- gre satisfacere, Iustus vocatur ab Ste- phano. Vides igitur, quam longè ab- Scopo iaculentur, & quantis Scrip- turarum testimonijs quasi arietibus im- petantur, qui soli Fidei iustitiam assi- gnant? Quod si Patres consulas, vi- debis inclytum esse iusti nomen, & omnem virtutum chorum comple- ti: vt Chrysostomus in Matthæum annotauit. Idem in Matthæum ait: *Iustitia, est omnium mandatorum plena custodia.* Et Gregorius Nyllenus in quartam beatitudinem scribens, ex- plicat, omnem virtutis speciem no- mine iustitiæ designari: Et ex Latinis: Ambrosius libro de Paradiso, sic ha- bet: *Vbi iustitia, ibi concordia virtutum est ceterarum: non enim pars est iusti- tiæ, sed quasi mater est omnium.* Adde, vt per suos magistros magis confun- dantur Zuinglium, qui locutionis il- lius Hebraicæ formula in iustos, Li- phne adonai, eos iustos intelligit, qui metu Dei, & affectu iustitiæ inno- centiæ, & sanctitati student: qui bo- na conscientia, & sincera quasi in con- spectu Dei omnia videntis versantur. Et Caluinus in Harmonia Euangeli- ca sic habet: *Qui simpliciter exponunt Zachariam, & Elisabeth fide iustos fuisse, quia gratis Deo propter mediatorem placuerunt, in alienum sensum tor- quent Luca verba.* Quanquam Lu- therus sermone de Phariseo, & Pu- blicano, ausus est asserere, Lucam durius scripsisse; quod sic loquatur, quasi iustitia ex operibus veniat. Sed profectò discipuli eius tolera- biliores, & æquiores sunt Magistro. Quod si objicias, *Non est homo iustus in*

Matth. 1. Luc. 2.

Luc. 23.

Act. 7.

Chrysost. ho- mil. 4. in Mat- thæum. tom. 2. initio.

Idem hom. 12. in Mat- thæum. ibid.

Gregor. Nyf- senus.

Ambros. lib. de Paradiso, cap. 3. tom. 4.

Zuinglius.

Caluinus.

Lutherus.

Ecclesiastes 7.

terra,

Hierony. to- mo 1. epist.

46. sub finē.

Iusti voca- bulam nō a- mittit, qui per peniten- tiā semper resurgit.

Idem tom. 2.

Idem lib. 2. in eod. tom.

Centur. 1. lib. 1. c. 10.

Qui sint pro- priè, ac vocē tur in Scri- pturis iusti, & sancti. Omnis iusti- tiæ fundamē tum, fides.

Ezech. 18. Sap. 5.

Prou. 11. In Scripturis inter fidelē & iustum, qua- le discrimen sit.

Psal. 5.

Psal. 14.

Matth. 5.

Luc. 1.

In via Domi- ni nō progredi retrogradi est.

terra, qui faciat bonum, & non peccet. Respondendum cum Hieronymo e- pistola ad Rusticum: *Iusti vocabulum non amittit, qui per penitentiam sem- per resurgit.* Et dialogo secundo con- tra Pelagianos, agens de Ezechia Re- ge, ait: *Non ex eo quod parua peccauit, iustitia nomen amittit. Sed ex eo quod multa bona fecit, iusti vocabulum possi- det.* Ac subdit, *Scripturis certis com- probari non ea peccatores esse iustos, qui aliquando peccauerunt; sed ex eo iustos per- manere, quod multis virtutibus florent.* Idem in eodem libro: *Abique vitio, inquit, quod Græcè κατὰ λέξιν dicitur, ho- minem posse esse κατὰ λέξιν iustum; id est, sine peccatō esse, negō.* Sic ille. Falsum ergo commentum est: à Centuriato- ribus contra Scripturas apertas, asser- tum, iustum hie, & alibi passim non actiue accipi, hoc est, pro eo, cui le- gis impletio per Christum facta im- putatur, & caret iustitia inherente, & reuera est iniustus. Sunt enim in Sacris literis iusti, & iustiantes Deum, & perfecti, & sancti, & immaculati, & beati, qui non tantum fidem ha- bent, quæ est omnis iustitiæ funda- mentum, sed ij præcipue, qui præ- ter fidem, præclaras virtutum actio- nes ediderunt, ac diuinæ gratiæ coo- peratores fuerunt, vt veros sanctitati- tis, & iustitiæ fructus proferrent, qui- bus præmia æterna consequerentur. Non enim virtutum habitibus, sed a- ctionibus præmia respondent. Ideò iustis *Laboribus respondet corona iusti- tiæ: Et iustitia iusti super eumeris:* Et, *Iusti autem in perpetuum viuunt, & apud Dominum est merces eorum.* Et, *Se- minanti iustitiam, merces fidelis.* Et magnum est in Scripturis inter fide- lem, & iustum discrimen; & plures sunt fideles, quam iusti: Quia fide- libus dicitur, *Vt faciant iudicium, & iu- stitiam:* Vt *Sacrificent sacrificium iu- stitiæ; Vt Ingreantur sine macula, & operentur iustitiam:* Vt præstent abun- dantiorem iustitiam: Vt *In iustitia, & sanctitate operentur omnibus diebus vitæ suæ.* Sed de his satis: iam ad Lucam redeamus. *Incedebant ergo isti, quia in via Do- mini non progredi, est retrogradi, Et*

In omnibus, inquit, vjs, scilicet mo- ralibus, nam vt frater Domini ait: *Quicumque totam legem seruauerit, of- fendat autem in vno, factus est omnium reus.* Et iustus potens est totam le- gem seruire, quicquid tandem hære- tici homines opiniosissimi oblatrent. Addit, *Et in iustificationibus Domini;* Hoc est, in eiusmodi ceremonijs, riti- busque ad Dei cultum pertinentibus: qui ex fide seruati iustificabant, siue iustitiam augebant: Postea addit ver- bum, *Sine querela:* Quod de iudicia- libus intelligi, & exponi potest; Vt ita in omnibus mandatis, in omnibus ceremonijs, atque in omnibus iudicijs inuenirentur incedere. Origenes hæc lucæ verba ponderans, ait: *Dicat mihi quispiam; si laus ista perfecta est, quid sibi vult hoc quod dicitur, sine querela? Sufficiebat enim dicere, ambu- lantes in omnibus vjs, & iustificationi- bus Domini; nisi posset fieri, vt ambulat quis in omnibus mandatis Dei, & tamen sine querela non ambulet. Nisi hoc ita esset, nunquam in alio loco nosceremus scriptum referri: Iuste id, quod iustum est, sequere: Nisi enim esset iustum ali- quid, quod non iuste sequeremur, nequa- quam nobis præciperetur, vt iuste id, quod iustum est, sequeremur. Quando enim facimus mandatum Dei, & in conscien- tia nostra vanæ gloria sordes respergi- mus, vt placeamus hominibus, aut alia quacunque non placet Deo boni operis causa: præcedit: quamuis faciamus præ- ceptum Dei, tamen illud absque quere- la non facimus; & iniuste id quod iu- stum est, sequimur, &c.* Sic ille. Possu- mus etiam de bono, & recte facto ac- cusari à mundo, qui lucem Sancto- rum pati non potest: at vt Christus dixit *Beati estis, quum maledixerint vo- bis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos.* Græcè tamen vno verbo legitur, ἀ- μαρτωτοί, id est, irreprehensi: quod agen- di, & patendi significatione accipi non repugnat, de quibus videlicet nemo queri possit, vel qui ipsi nihil quererentur: quorum alterum, aut etiã vtrumvis raro in hominibus reperies. Non est tamen intelligendum, quen- quam sine omni peccato vitam hanc

Iacob 2. Incedere in iustificationi- bus Domini, quid.

Origen. ho- mil. 2. in Lu- cam; tom. 2. Quid illud: si- ne querela, secundum O- riginem. Deuter. 16:

Mundus lu- cem Sancto- rum pati nō potest.

Matth. 5.

De quibus, vel à quibus nulla sit que- rela, paucis- simi.

po-

potuisse traducere sicut B. Augustin. epistola 95. ad Innocentium Papam, quosdam intellexisse docet. Nō enim quodcumq; delictum, sed graue peccatum est, quod in querelam venit ut ibi ipse explicat. Vnde & Apostolus dicens Philippensibus cap. 1. *Omnia facite sine murmuracionibus, ut sitis sine querela simplices filij Dei.* ubi esse sine querela videtur aētiue positum pro illis qui & si verbis & factis lādātur, nō conuētiunt tamen. Magna est autē horum coniugum ex hoc commendatio, quod cum liberis carerent, iamq; omnis spes generandi esset adempta, nihil tamen quererentur, neque murmurarent; tametsi apud Israelitas opprobrium sterilitas non effugeret. Nā sanctum quodammodo erat illud semē, quod à magno illo, Deoq; charissimo Abrahamo erat deductum: quod sicut adaugere, felicitati tribuebatur; sic esse infocundum, res infelicissima habebatur; praesertim cum ex eo sanguine tam illustri, Messias Christus vēturus expectaretur. Vnde in historia Regum legimus, emulam Annæ matris Samuelis, identidem illi obiecis- se, quod concludisset Dominus vultū illius; & Rachel de sterilitate dolens ac moerens, dixit ad virum suū Iacob; *Da mihi liberos, alioquin moriar.* Et Propheta quidam, cum Spiritu Dei actus, magnum aliquod malum à Domino imprecaturus esset, dixit; *Da eis vulnam sine liberis, & vbera arentia;* vide licet ne generaret, vel nō haberet, quonatum infantem alerent atque educarent.

Quarto notandum, Paulum idem de se ipso dixisse ad Philippenses; *Secundum iustitiam, inquit, quae in lege est, conuersatus sine querela, &c.* Sed certē alia ratione, quam Baptistæ Ioannis parentes fuisse dicuntur, sine querela. Pauli enim illud, de iustitia coram hominibus proculdubio est intelligendum: quod verò dicitur de parētibus Ioannis, intelligitur *sine querela, & coram Deo;* & corā hominibus. Tametsi B. Hieronymus in epistola ad Algasia; iustitiam Zachariae & Elizabeth quae hīc praedicatur, foris fuisse; & coram hominibus asserat: contra apertū

textum, qui habet; *Erant ambo iusti ante Deum;* at Pauli quae dicitur sine querela, iustitia coram hominibus intelligenda est. Nullus enim Paulum accusat violatā legis; & quasi secundum legis iustitiam supplicio dignus esset. Repugnat autem intelligi de iustitia coram Deo: quomodo enim verē iustus secundum legis mandata, quae nō seruabat Christum persequens, & Ecclesiam Dei, concludens in carcerem, insequens per Synagogas eos, qui credebant in Christum, ut in Actibus testatur ipse de se. Non ergo Pauli iustitia, cum illa progenitorum Ioannis Praecūtoris comparanda est, quamuis aliter visum fuerit B. Augustino, qui quodam loco sic ait: *Quid autem de Zacharia, & Elizabeth laudabile dictum est, quod non in eo comprehendatur, quod de se Apostolus cum in Christum nondū credidisset professus est? Dixit enim se secundum iustitiam, quae in lege est, fuisse sine querela.* Hæc ille: Attamen reuera, ut diximus, lōgē diuersa ratio est Pauli, atque horum.

Quinto considerandum, duplicem fuisse causam Zachariae, & Elizabeth tantae sterilitatis: Primam quidē vxoris naturalis infertilitatem ac infocunditatem, ne putes illam filios quidem genuisse, sed iam mortuos esse; Secundam verò, quod processissent in diebus suis, & quod plus procedebant; eō fiebant impotentiores. Nam ferē anno quinquagesimo fluxus genitalis mulieribus sistitur, rarò 52: frequentius 48. at masculus non generat ultra 70. annum: tantumq; de Rege Masinissa Plinius refert, quod ad 80. annum vim gignendi seruauerit.

Sexto aduertendum, eximios viros; ac singulari Dei gratia praeditos, non nisi à sterilibus matribus diuinā virtute & miraculo tantum fuisse progenitos; ut Isaac ex Sara, Iacob ex Rebecca, Ioseph ex Rachele, Samsonem ex vxore sterili Manue, Samuelē ex Anna vxore Elcanæ, Mariam Virginē ex sancta Anna Ioachim coniuge: ex Elizabeth denique Ioannem Baptistam: Nimirum ut nemo sibi quicquā adscribat, sed omnem gloriam bonorū omnium filiorum in primis largitori

Act. 9. Supra 8.

August. lib. 2. de peccato. me. & remiss. c. 13. tom. 7.

Quae causae extiterint Zachariae, & Elizabeth sterilitatis. Et quo anno ferē fluxus genitalis mulieribus sistitur.

Plin. lib. 7 cap. 14.

Gen. 21. Infra 25. Infra 30. 1. Reg. 2. Praestitiores Veteris Testamenti qui que viri, de matribus ferē infocundis cur genti.

Causae sterilitatis. Prima. Gen. 21. Infra 25. Secunda. Infra 30.

Tertia. 2. Reg. 6.

Quarta.

Quinta.

Sexta atque postrema.

Theophi. in Luca. c. 1. sub init.

B. Chryf.

Felix, qualem coniugium, ac rursus infelix.

1. Cor. 7.

Deo ferat acceptam. Ergo sterilitas contigit aliquādo ob maiorem gloriā Dei, ut miraculo Deus Opt. Max. vuluam aperiendo, de misericordia laudetur, ut Sara, Rebecca, & Elizabeth exemplum docet: ut sicut partus est supra naturam, ita & proles sit sancta, atque mirabilis. Secundò, ad humiliationem, ut contigit Rachel, ne Liam minus venustam, & minus dilectam, despiceret. Tertiò, in pœnam peccati, ut accedit Michol vxori Daud, quae cum Regem coram arca Dei saltē mderisisset, sterilis facta est vsque in diem mortis. Quartò, ad augendam gratiam in coniugatis: tunc enim ferē feruentius orant pro prole habenda, & pro illa scilicet in fide, ac bonis moribus instituenda sollicitius adlaborant: quemadmodū parentes sancti Nicolai fecerunt. Quintò, ob salutē coniugatorum, qui si prole pro voluntate sua consequerentur, vel ad Deum non aspicerent, vel illū (quod peius est) aspernarentur, dū immodicē diuitijs ad prolem dirandā congerēdis, cumulatīsque vacarēt, salutis suae facti prorsus immemores. Sexto ac postremo, ut discamus legem, corporaliū filiorum procreationē minimē exegisse: nā si vir, aut mulier suapte natura sterile essent, ad rem impossibilē illos cogere videretur. Vnde Theophylactus in hunc locū sic ait. *Iustorum mulieres, & iusta sapē steriles fuerunt, ut discas legem non exigere corporaliū filiorum procreationem, sed spiritualium.* Hæc ille. Hæc aurem Elizabethæ sterilitas, teste B. Chrysofomo, idē fuit, ut praecedens Beate Virginis illam, de conceptu eiusdem virginis & partu ne miraremur. Septimo considerandum, felix esse cōiugium, vbi vterq; coniugū pari zelo, ac studio quae pietatis sunt, sectantur: contra verò, infelicissimū, vbi sic viuunt, ut nescias Gentiles ne sint, an Christiani, tanto opprobrio corpora sua dedecorates, diuinaeque matrimonij leges cōtemnentes: medium verò est, vbi saltem coniugū alter pietatem colit, ac Deū timet: ut enim Paulus inquit. *Sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidēlem, & mulier infidelis per virum fidēlem.*

Et ad hoc pars fidelis, & sana contendere debet, & verbo, & conuersatione, & precibus cōiugem Christo lucrifaciat. Sequitur in textu, *Factum est autē, cū Sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis sua ante Deum, secundū consuetudinem Sacerdotij sorte exiit, ut incensum poneret: ingressus in templum Domini: & omnis multitudo populi erat foris orās hor. incēsi.* Hoc loco ante omnia, quæstio resoluenda est, qua depositione incensi sit sermo, & quo de Sacerdote, summone, an priuato aliquo? Nam quotidie incensum ponebant communes Sacerdotes in altari thymiamatis: semel etiam in anno ingrediens in Sancta Sanctorum Sacerdos, dum regrederetur, debebat orare super altare incensi. Ad cuius nodi explicationem præmittendū est, Leuitas destinatos fuisse inferioribus ministerijs templi, Sacerdotes verò, qui quidem omnes de filijs Aaron originem ducebāt superioribus officijs destinati erant, nepe offerendi iugis sacrificium, ponēdi in altari thymiamatis incensum atq; illud adolendi. Ex his erat vnus summus Sacerdos, qui ceteros regebat, quiq; semel quotannis in die expiationis, seu propitiationis intrabat in Sancta Sanctorū, nō sine sanguine. Potestas tamē regia, tametsi purē secularis esset, sumos olim Sacerdotes, iusta si causa subesset, sine peccato ipso facto, pro arbitratu suo, idē præstabat. Vnde cum ex Eleazarō primogenito Aaron, Pontificē Dominus instituisset, Num. 20. & in eo consequenter omnes eius successores: tamē postea Heli, qui erat de familia Ithamar fratris Eleazar, fuit à Deo in Pontificem electus, reiectis, propter demerita ipforum filijs Eleazar: ut habes 1. Reg. 2. Heli verò successit Abiathar, Salomon tamen repudiatō Abiathar, rursus elegit Sadoch de familia Eleazar, ut 3. Reg. 2. habes. Verumtamen cum pro diuino cultu amplificādo, instituisset Daud 24. Sacerdotes, qui per vices, sua quisq; hebdomada, in templo ministrarent, sexdecim de Eleazari familia nominauit

Exod. 30. & Heb. 9.

Quae nā Leuitarū, quae Sacerdotum essent officia

Ibidem.

Num. 20.

1. Reg. 2.

3. Reg. 2.

An Zacharias fuerit summus Sacerdos necne.

Iopinio.

Amb. lib. 1. in Luc. c. 2. in init. tom. 5. in princ.

Psal. 109. Heb. 7. B. Aug. tra. 49. in Ioan. in fi. tom. 9. Ioan. 11. Exod. 30. & Heb. 9.

quibus præposuit Sadoch, & 8. de familia Itamar, quibus præfecit Abimelech. Itaque Sadoch, & Abimelech primates erant, vsque 1. Paralipo. 24. dicitur, vocabantur principes sanctuarij, & Principes domus Dei. Præter illam autem principatus tenendi rationem, Sadoch solus, & verus erat Summus Pontifex. Cum ergo quaeritur, an Zacharias summi Sacerdotis, an verò simplicis officio fungeretur, dubium est inter Doctores, & in controuersiam venit. Nam ex Patribus quidam Zachariam summum fuisse Sacerdotem censent, quos inter Ambrosius in hæc verba, hoc loco scribit: *Videtur, inquit, hic sanctus Zacharias summus designare Sacerdos, quia sicut lectum est de priori tabernaculo, in quod semper intrabant Sacerdotes ministeria consummantes, vno tantum anni tempore (legendum putò, non vno tantum anni tempore, vt sequens clausula cogit) Intrabant in templum: in secundo autem, semel in anno singularis summus Sacerdos, non sine sanguine, quem offerret pro se, & populi delictis. Hic est ille summus Sacerdos, qui adhuc sorte quaeritur, quia verus adhuc ignoratur. Qui enim sorte legitur humano iudicio non comprehenditur. Ille igitur quaerebatur, & alius figurabatur. Ille quaerebatur verus in æternum Sacerdos, cui dicitur: Tu es Sacerdos in æternum, &c. B. Augustinus in Ioann. interpretans illa verba: vnus autem ex ipsis Caiphas cum esset Pontifex anni illius, ita scribit: Pontifex autem mouere, quomodo dicatur Pontifex anni illius, cum Deus vnum constituerit summum Sacerdotem, cui mortuo vnus succederet. Sed intelligendum est, per ambitiones, & contentiones inter Iudeos postea constitutum, vt plures essent, & per annos singulos vicibus ministrarent. Nam & de Zacharia hoc dicitur: Factum est autem cum Sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis sue ante Deum, secundum consuetudinem Sacerdotij, sorte exijt vt incensum, poneret, ingressum in templum Domini: Hinc apparet plures eos fuisse, & vices suas habuisse: nam incensum non licebat ponere nisi summo Sacerdoti,*

& forte etiam vnum annum plures ministrabant, quibus alio anno alij succedebant, ex quibus forte exibat quis vt incensum poneret. Hæc Augustinus, asserens Zachariam summum Sacerdotem, & plures potuisse simul esse summos Sacerdotes, ex quibus forte eligebatur, qui ponere deberet incensum. Augustino adiungimus Hieronymum, qui epistol. 4. ad Rusticum ait: *Ioannes Baptista sanctam matrem habuit, pontificisq; filius erat, & tamen nec patris affectu, nec matris opibus vincebatur, vt in domo parentum cum periculo viueret castitatis. Sic ille. Pontifex autem non aliquis, sed summus esse intelligitur. Accedit tertio Beda presbyter in hæc Lucæ verba scribens: Non noua nunc sorte lectus est, cum incensum esset adolendum: sed prisca tunc sorte praelectus, cum primo ex ordine sui pontificatus in vicem Abia succederet. Incensum autem in Sancta Sanctorum à Pontifice deferri expectante extra templum omni populo, decima die septimi mensis est iussum. Et hanc diem expiationis, siue propitiationis vocant, & reliq. Sic ille. Ex Græcis verò tum Theophylactus, tum Leontius Episc. Neapoleos Cypri, putant sermonem esse de ingressu in oraculum semel in anno in die propitiationis, proinde Zachariam summum esse Sacerdotem insinuant. Historia scolastica i. cap. historiae Euangelicæ refert, Davidem instituisse viginti quatuor Sacerdotes, inter quos tamen vnus erat maior, qui dicebatur Princeps Sacerdotum. Hæc sententiam sequitur Paulus Burgensis Episcopus in additione prima super Euangelium B. Lucæ, ac pro ea quidem acriter decertat. Sequuntur & illam Isidorus clarius, atque alij nonnulli: & qui huius sententiæ sunt, his vtuntur rationibus:*

Prima est, quod summus Sacerdos adolere debebat incensum in die expiationis, quando intrabat in Sancta Sanctorum: vt habetur Leuit. 16.

Secunda, quod illo tempore dum summus Sacerdos ingressus est Sancta Sanctorum, præcipitur vt omnes extra templum expectent, quem admodum hic dicitur: *Omnis multi-*

Hiero. tom. 1. in init.

Beda lib. 1. in Luc. c. 2. tom. 5.

Theoph. Leontius. Exod. 30. & Heb. 9.

Hier. schol. 1. Paral. 24. & seq. Paul. Burg.

Isido. Clar.

Hæc opinio quibus rationibus innitur.

tudo

tudo populi erat orans foris hora incensi.

Tertia, quod ab illa solennitate, quæ erat 10. Septembris, in qua ex Zacharia concepit Elisabeth, currunt præcisè nouem menses ad Ioannis natiuitatem.

Quarta, quoniam in die expiationis tantum summum Sacerdoti præcipitur Leuit. 16. vt super altari thymiamatis pro populo preces fundat: & hoc est argumentum Caietani.

Caietani. Paul. Burg. Aug. vbi supra. Caiet. Tho. Vvald. Alb. Magn.

Quinta, Burgensis ex Augustino in Ioan. nullum ducit inconueniens, fuisse simul duos summos Sacerdotes ex institutione diuina, qui fortirentur de ministerio. Caietanus tamen, & ante eum Thomas Vvalden, tenent Zachariam non fuisse dignitate summum Sacerdotem, verum officio tantum, & ministerio ingrediendi in Sancta Sanctorum, quia dicitur in templum ingressus. Albertus Magnus hoc loco existimat Zachariam fuisse summum Sacerdotem inter viginti quatuor illos de quibus 1. Paralip. 24. ita vt vnusquisque in administratione vicis suæ ingrederetur in Sancta Sanctorum vt administraret: illo autem anno accedisse, vt Zacharias 10. die Septembris administraret, & in Sancta Sanctorum ingrederetur.

Alterà opinio.

Nicol de Lyra. Abulen. Episc. in c. 30. Exodi. Ioan. Arbore. Corn. Ians.

Nittitur illa quadruplici ratione.

Hæc autem sententia, etsi probabilitate non careat propter Patrum testimonia, & rationes prædictas: tamen illis non obstantibus alij magni viri contrariam partem, vt Scripturis, & rationi magis conuenientem tuerentur: è quorum numero est Nicolaus de Lyra, & Episc. Abulensis pluribus in locis mordicus tenet, Zachariam nequam summum fuisse Sacerdotem. Ab his stant Ioannes Arboreus, Cornel. Iansenius, atque alij per multi. Mouentur autem his potissimum rationibus.

In primis quidem, quod Lucas in Sacerdotem simplicem, & summum Sacerdotem distinguere consuevit, siue inter *ἐπίσκοπος*, & *ἀρχιεπίσκοπος*: hæc tamen non *ἀρχιεπίσκοπος*, sed *ἐπίσκοπος* vocauit.

Deinde, quia nullus historicus, vel Iosephus, vel Eusebius Cæsar, vel Nicephorus Callistus hunc Zachariam

cõnumeravit inter summos Sacerdotes.

Tertiò, quia dicitur: *Factum est autem; cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis sue ante Deum: quod de summo Sacerdote nequam diceretur, qui si veller, semper alioqui posset, & si nollet, cogi haud posset ministrare, cum ius eius esset perpetuum, & vna tantum dies eius ministerio destinata erat, nempe dies propitiationis. Et confirmatur quia dicitur: Et factum est; vt impleri sunt dies officij eius, abiit in domum suam: at summi Sacerdotis dies ad ministerium præfiniti non erant.*

Quartò, quia dicitur, quod apparuit illi Angelus Domini stans à dextris altaris incensi: hoc autem vt tradit Scriptura Exod. 30. & vltim. & Iosephus ac Hieronymus, erat in loco nuncupato sanctum, non in Sancto Sanctorum. Quod si Zacharias intrasset in Sancta Sanctorum, non potuisset Angelum videre, velo post se exclusum. Nisi dicas Angelum, ante ingressum Zachariæ in Sancta Sanctorum, vel post egressum, apparuisse sibi in via: maximè quia Leuit. 16. dicitur, quod cum egreditur de Sancto Sanctorum, exeat ad altare, quod coram Domino est, & oret pro se, atq; in hoc exitu sine deprecatione, idem potuit contingere & ipsi Zachariæ. Verum hoc stare non potest, quia nulla mentio de sanguine apud Lucam, sed tantum de suffitu incensi, cum tamen Deus ibi præcipiat: *Cum autem exierit ad altare, quod coram Domino est, oret pro se, & sumptum sanguinem vituli atque hirci, fundat super cornua eius per gyrum, &c.* Paulus etiam ad Heb. 9. ponderat illum vnicum Sacerdotis ingressum in Sancta Sanctorum sine sanguine non fuisse: Quanquam sint, qui dicant post templi instaurationem per Eldram factam, altare thymiamatis fuisse collocatum non in sancto, sed in Sancto Sanctorum: & hoc videtur probari B. Pauli autoritate ad Heb. 9. qui intra Sanctum Sanctorum videtur repone re thuribulum aureum, his verbis: *Post reuelatum autem secundum, tabernaculum, quod dicitur*

Ioseph. hist. B. Hierony. Qua de hic positione incensi sit sermo.

Heb. 9.

Ibidem.

B. Aug. 10-
mo 4.
Improbatur
hæc opinio.

Sancta Sanctorum, aureum habens thuribulum, & arcam Testamenti circumtectam ex omni parte auro, &c. Idem sensisse videtur August. lib. 2. in Exodum. q. 133. in fin. Verum hæc opinio consistere haud potest: nam cum quotidie deberent Sacerdotes in altari thymiamatis incensum adolere semel manè, & semel ad vesperam, vt Exod. 30. dicitur, quotidie minores Sacerdotes intrarent in Sancta Sanctorum, quod re pugnat his, quæ dicuntur à Moysè Leuit. 16. & à Paulo ad Heb. 9. Deinde Testatur lib. 2. Machab. cap. 2. altare illud incensi restitui non potuisse in reditu è Babylone, quando restauratum est templum. Hæc enim sunt eius libri verba: *Et veniens ibi Hieremias, inuenit locum spelunca, & tabernaculum, & altare & arcam incensi intulit illuc, & ostium obstruxit. Et accesserunt simul quidam que sequebantur, vt notarent sibi locum, & non potuerunt inuenire. Vt autem cognouit Hieremias, culpans illos dixit, quod ignotus erit locus, donec congreget Deus congregationem populi, & propitius sit.* Hæc ibi. Non fecit autè congregationem populi, nisi sub primo Christi aduentu, aut vt alij volunt, sub secundo. Tertio, thuribulum illud siue pro altari thymiamatis fumatur, vt videtur sanè apud Paulum necessario sumendum ad Heb. 9. Cum describendo sanctum, altaris thymiamatis haud quaquam meminerit, & tamen meminit candelabri, & mensæ, & propositionis panum) siue proprie fumatur pro thuribulo, quo adhibendum thus erat in die expiationis, proprie non poterat esse in Sancto Sanctorum. Quia si in eo loco concedas repositum fuisse thuribulum, non semel, sed ter in die expiationis summo Sacerdoti non sanctum Sanctorum intrandum fuisset. Semel quidem ad illud sumendum, & præparandum pro thure ponendo. Deinde, cum ingrediebatur non sine sanguine.

Quarto cum ad reponendum intra Sancta Sanctorum rediret, & ita bis intraret in Sancta Sanctorum sine fumo, cū tamen ita intranti sine fumo Deus comminatus esset mortem. Ad hæc

ignium receptacula ad ministerium etiam altare thymiamatis erant in altari holocaustorum, vt habetur in textu Exod. 27. & 37. Ergo thuribulum illud aureum, de quo Paul. ad Heb. 9. reuera altare erat thymiamatis: vnde & Græcè dicitur θυμιατήριον, quam vocem 70. reddunt in Veteri Testamento, θυμιατήριον θυμιαμάτων, quia intendit enumerare vasa, quæ erant in tabernaculo, quod sanctum appellatur, & probabile est, tantum, ac tale vas memoriæ defectu non omisisse. Refert ergo Apostolus, oracium, siue Sanctum Sanctorum, habuisse intus arcam, & propitiatorium; extra velum autem, thuribulum, siue altare thymiamatis habuisse. Et quanquam in sancto tria essent vasa nempe candelabrum aureum, & propositionum, atque altare thymiamatis: tamen quia alia duo non ita ad oraculum pertinebant, & illorum alterum erat ad Septentrionem, alterum ad meridiem, altare autem in medio situm erat, propterea dicitur ad Sanctum Sanctorum pertinere. Hinc est, quod Exo. 30. & Leuit. 16. semper dicitur altare thymiamatis stare ante arcam Domini, vel, coram arca Domini, id quod de mensa, vel candelabro nequaquam dicitur, imò Leuit. 16. satis aperte dicitur thuribulum fuisse extra velum, illis verbis: *Assumptoque thuribulo, quod de prunis altaris impleuerit, & hauriens manu compositum thymiamata incensum, ultra velum intrabit in sancta summus nempe Pontifex.* Et hæc tenus de loco illo Pauli satis difficili sanè, dictum sit.

Zacharias igitur minor Sacerdos fuisse videtur, quia in altari thymiamatis, quod extra sanctum continebatur, ministravit. Quod verò duo simul esse possent summi Sacerdotes, vt ex Augustino in Ioannem Burgenfis Episcopus, sumpsisse videtur, mihi probabilè non est, neque ex diuina vlla dispensatione, quæ accipitur ex 1. Paralipomen. 24. nec ex vlla Romanorum Pontificatum vendentium abusione, alicubi legimus duos simul summos Sacerdotes eodem anno administrasse. Vnde de Caipha

Exod. 27.
Infra 37.
Expenditur
locus Aposto-
li ad Heb. 9.
sanè difficilis

Exod. 20.
Infra 40.
Leuit. 16.

Quod duo
non essent si-
mul summi
Sacerdotis.
Aug. vbi su-
pra produ-
ctus Burgē.
Episcop.

perhi-

Ioan. 11.

Iosephus.

Vnus curtā-
rum in lege
summus Sa-
cerdos:
2. Mach. 4.
Exod. 28.
Num. 20. &
Deut. 10.

Quid per
summos Sa-
cerdotes, qui
in Euāgelij
leguntur in
necē Domi-
ni conspira-
se.
Matth. 26.
Mar. 14.
Luc. 22.

perhibetur, quod esset Pontifex anni illius significans illis verbis. Euangelista: *Caiapha eo anno collegam nullam habuisse, quanquam non ignorè plures eodem anno esse potuisse summos Sacerdotes, sed sibi inuicem succedentes; dum priori defuncto, vel propter auaritiā deposito, alter, & alter substituitur. Et vt testatur Iosephus singulis quoque anno venalis erat pontificatus, quod etiam tempore, quo Græci regnabant, accidit: nam Iason, Merielus, & Lyfimachus pecunia illum redemerant; vt dicitur 2. Machab. 4. Vnus ergo tantum erat summus Sacerdos, ob figuram nostri summi Sacerdotis Christi. Heb. 9. & Petri, ac successorum eius. Idem quoque ex diuina constitutione constat; qui vnum elegit Aaron, & eius filium vnum Eleazarum in patris locum subrogauit.*

Idem præterea confirmatur ex vniuersitate debita vni Ecclesiæ Iudæorum, ex officio, quod pluribus coherere non poterat, nempe semel intrare in Sancta Sanctorum. Nam & tempore, quo summus Sacerdos egrotabat ita, vt ministrare non posset, eius filius successor, vel ab eo designatus alius Sacerdos, summi Sacerdotis ministerio fungebatur: nec opus erat per fortes exquirere eum, qui ministrare deberet. Huc accedit, quod cum multitudo summorum Pontificum non minus esset contra ius diuinum, quam modo sit, certe Zachariam virum sanctum, ac tanto testimonio celebratum ab Euangelista, simul cum alio Pontificatum administrasse, vix possumus sine eius iniuria cogitare. Quod ergo Matth. 26. Mar. 14. vel Luc. 22. dicitur summos Sacerdotes, vel Principes Sacerdotum simul contra Iesum consilium iniisse, & causam eius examinasse, atque eum condemnasse, intellige principales & præcipuos Sacerdotes, maximè, si erant capita illarum 24. familiarum, quæ Dauid ad templi ministerium instituit, vt habetur 1. Paralip. 24. vel intellige summos Sacerdotes successione, Pontificatum à Romanis annuatim redimentes. Cum enim non sibi inuicè post-

mortem, verum pro voluntate arbitrio que Romanorum ipsi succederet, et si plures eodem anno summi Sacerdotes esse non possent, erat tamen plures, qui fuerant aliquando summi Sacerdotes, & simul viuebant, vt possit verum esse, quod aiunt Euangelistæ, summos Sacerdotes, vel Principes Sacerdotum simul conuenisse. Nā & apud nos qui semel duxit exercitum, tamen officio defunctus sit, semper tamen dicitur, & appellatur Dux.

Adorationes ergo in contrarium respondentēs, dicimus, ad primam, alterius sententiæ doctores opinando potius, & cum formidine, quam asserendo quicquam & definiendo fuisse locutus.

Ad illud, de ponendo incensum in die expiationis intra Sanctum Sanctorum, semel in anno, vt ingrediente Sacerdote, nebula oraculum teget, ne summus Sacerdos Deus videns, periret, minimè stringit. Nā his quotidie idem fieri solitum erat, ex mandato Domini, manè videlicet, & sub vesperam, vt dicitur Exod. 30. Et hoc à Sacerdote quolibet ministrante. Ex quo Nadab & Abiud filij Aarō, & minores Sacerdotes interfecti sunt à Domino, quod alieno igne sacrificauerint, vt Leuit. 10. scribitur.

Ad illud verò quod populus expectabat foris, & nullus erat in tabernaculo, dum Pontifex ingrediebatur Sanctum Sanctorum: dicendum est, sic se habere, at longè diuersum illud esse præceptum Leuit. 16. in quo dicitur, vt intrante summo Sacerdote, nullus esset in tabernaculo: id est, vt omnes Sacerdotes exirent in atrium. Aliud verò erat, vt thus imponente, ac proinde sacrificante minore Sacerdote populus maneret foris in atrio, quod populus interiora Sancti; vel Sancti Sanctorum intrare nunquam posset. Imò quia hic tantum de foris expectante populo, & orante fit mentio colligitur manifestè de simplici Sacerdote, non de summo sermone esse, quia tunc etiam foras in atrium Sacerdotes prodirent. Si enim modo ad Missa sacrificium, quod tot in tem-

Diluuntur
propositæ in
contrarium
rationes.

Leuit. 10.

Infra 108

plis locisque celebratur, tantus hominum numerus finem sacrificij completi expectare consuevit, quid dicendum de Iudæis, qui ad vnum tantum locum, in quo solo sacrificare licebat, libenti animo confluabant?

Ad quartum quod à decima die Septemb. ad 24. Iunii, in qua æditus est in lucē præcursor, ex quibus sublatis diebus ministerij, paullo plures dies qui implerent nouem menses, effuxerint, ac proinde positio illa incensum Zachariæ summi Sacerdotis fuit, dicendum nihil conuincere, quoniam fieri potuit, vt fors, siue hebdomada ministerij Zachariæ contingerit in illo septimo mense, imo & illa hebdomada; & illo eodem die. Nam præter ingressum summi sacerdotis ad Sancta Sanctorum, intrabant quotidie minores Sacerdotes ad ponendum incensum in altari thymiamatis, vt dictum est. Expletoq; post paucos dies ministerio, poterat Zacharias in domum suam reuertari, atq; ex eo concipere Elisabetham.

Ad illud verò, quod summus Sacerdos egressus de Sancto Sanctorum iubetur, super altare thymiamatis preces fundere, respondendum, nec item euincere. Nam vel minores etiam Sacerdotes quotidie adolentes incensum, ne nudam tantum ceremoniam operarentur, probabile valde est preces fundere conuenisse, iuxta illud Davidis: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* Nam si populus foris expectans orabat, quomodo Sacerdotes, quorum est, populorum esse (sic dicam) mediatores, & sequestros, in peragendo sacrificio non orarent?

Ratio autem Caietani, nepe quod dicatur Zacharias non templi partem, sed templum ipsum ingressus, ergo & in Sancta Sanctorum, inualida est, & vana. Nam templum generale vocabulum est, & capitur pro omnibus eius partibus, atque etiam pro atrio templi, vbi vulgus diuersabatur. Vnde dicitur: *Ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis: & alibi. Intrauit Iesus in templum Dei, & eiciebat omnes vendentes, & ementes in templo.*

Christus autem laicus cum esset, vt pote de tribu Iuda, non intrabat in Sancta Sanctorum. Et hæc quidem de hac quæstione probabiliter sunt dicta, quæ videntur nobis veriora, & Scripturis consonantiora.

Iam postremò verba textus ponderanda sunt, vt non casu, verum diuina Prouidentia, factum putes, legem aduentu gratiæ perfici, ac maturari peculiaris siquidem Dei prouidentia designatur in Euangelio, quoties dicitur: *Et factum est*, subdit: *Cum Sacerdotio fungeretur in ordine vicis sue*, id est, in octaua, pro qua psallebat David in titulis quorundam Psalmorum. 6. & 2. sequitur: *Ante Deum.* Quia peculiari ratione in templo ad esse creditur, vt omnes ibi sacrificantes Sacerdotes, siue laici diuinis officijs intenti, Deum cogitent, eumque quasi præsentem, vt verè est habeant.

Tertio addit, *Secundum consuetudinem Sacerdotij, sorte exijt, vt incensum poneret.* Vbi in primis consuetudinis meminit, qua vnus alteri succedit, & quæ vim legis obtinet, quæ consuetudinem David familiarum 24. ministeria per hebdomadas diuidendo introduxerat. Ideò non dixit Euangelista: *Secundum præceptum, vel, legem*, quia nil talè Moyses constituerat. Quod vero subdit, *Sorte exijt, vt incensum poneret.* Duplitter exponi potest, vel vt Beda superius appellatus, interpretatur, nempe modo non exijisse sortè, sed olim tempore Davidis: nam tunc Abiæ & successoribus octaua fors contigit. Vel, vt alij probabiliter existimant, cum de eadem familia, & sorte Abiæ plures essent Sacerdotes, sorte deligebatur, quis eorum incensum adoleret. Græcè enim dicitur, *καίτοι θυμιαμοί*: id est, designatus est, qui incensum poneret, siue, qui thus incenderet. Vana est autem ponderatio eorum, qui putant Euangelistam dixisse thus ponere, & non adolere, quasi verò sermo sit de thus ponendo, & non adolendo; cum Græcè vnicum sit tantum verbù, quod est thus, vel suffictum adolere.

Quid illud: in ordine vicis sue.

Consuetudo vim legis obtinet.

Beda in Lucam tom. 5.

Caietani.

Ad

Ad extremum, ait: *Et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensum.* Vbi primò vide probatum morè populi ad commune sacrificiù, quod pro omnibus offerebatur, confluèntis: Deinde considera, quanta reuerentia, quantaque religione, populus ille Iudaicus typica illa atque adubrata mysteria prosequeretur, & coleret. Nec enim audebat appropinquare: *Qua* in re peccatur à Christianis grauissimè, qui impudenter atque irreuerenter non modo appropinquant ad sacrosancta & tremèda Eucharistiæ mysteria, verum etiam oculis impudicis, & interdum plenis adulterio, ac fornicatione illa spectant: illis se videntur ingerere, non cogitantes, quem Dominum præsentem habeat, & quid olim Ozæ arcam inclinantem tangenti acci-

derit. Effetque peruersus iste mos disciplina Ecclesiastica, & Christiana censura coercendus; ne malum serpat latius. Ad hæc, vide quid agat populi multitudo, dum sacrificio intendebat sacerdos: *Erat*, inquit, *foris orans.* Et tu ergò, dū sacerdos quæ sua sunt, agit, noli risui, detractionibus, vel fabulis vacare, quemadmodum quidam impudentissimi, ac suæ salutis negligentissimi facit: sed potius in templo Deū exora, vt quod sacerdos sui, totiusque Ecclesiæ nomine precatur, Deus Opt. Max. pro sua bonitate & misericordia ratum, & gratum habere dignetur; Præstare Domino nostro Iesu Christo, cui cum Patre, & Spiritu sancto ab omni creatura reddatur sæper honos, gloria, & imperium in secula seculorum: Amen.

Tempore sacrificij quid nobis agendum Iudæorum exéplo.

Christianorū abusus dam-nabilis.

2. Reg. 6.

TRACTATUS XXXIII.

De apparitione Angeli ad Zachariam, deq; cōmendatione Ioannis Baptistæ. Luc. I.

Apparuit autè illi Angelus Domini stans à dextris altaris incensum, & Zacharias turbatus est, videns: & timor irruit super eum. Ait autem ad illum Angelus: *Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua: & vxor tua Elisabeth pariet tibi filium, & vocabis nomè eius Ioannem: & erit gaudium tibi, & exultatio, & multi in natiuitate eius gaudebunt.* In his verbis in primis notandum: quem admodum Angeli transfugæ, hoc est, Dæmones non possunt non præsentem esse, vbi sacra sibi fiunt, videlicet vbi vitijs, sceleribus, ac impudicitijs homines vacant: ita & electi Angeli nusquam inueniuntur certius, quàm vbi nos virtutibus, & pietatis officijs incumbimus, maximè verò, vbi oratio ad Deum funditur, cuius ad Deū

deferendæ ipsi sunt ministri, vt habes Tob. 10. & Act. 12. Itaque qualè opertum tuorum spectatorem desideras habere, talia & operare.

Deinde notandum, Angelum dici apparuisse: quoniam non quibusuis conspiciendum se præbet, à quibus videri vult. Quare in locū hunc ait Ambrosius: *Bene apparuisse dicitur ei, qui eum repente conspexit.* Et hoc specialiter, aut de Angelis, aut de Deo scriptura diuina tenere cōsuevit, vt quod non potest prævideri, apparere dicatur. Sic enim habes: *Apparuit Deus Abraham ad illicem Mambra. Nam qui ante non præsentitur, sed repentino videtur aspectu, apparere memoratur. Non enim similiter sensibilia videtur, & is, cuius in voluntate sitū est videri, & cuius natura est non videri, voluntatis videri.* Hæc ille. Angeli ta-

Quibus tantum Angelus appareat.

Ambr. li. 1. in Lucam, cap. 3. init. tom. 5. in principio. Genes. 18.

Angeli quatenus videantur.

men

Psal. 140.

Sacerdotum officium.

Templum olim pro omnibus eius partibus sumebatur non raro.

Hiere. 7.

Ioan. 10.

Matth. 21.

mēnon vt sunt, sed pro visu, oculis hie hominū prodūe se ac manifestant, in quodcuque Dominus iusserit corpus se transformando. Fuit autem visio hęc corporea, vt corporeus Angelus situs à dextris altaris incensi demōstrat, & vis verbi Græci ἰσχυρῶς, id est, visus est, ostendit, & non dixit ἰσχυρῶς, id est, apparuit: quo verbo vitur Matt. 1. & 2. de Ioseph loquens Euangelista. Non autem in somnis, vt Chrysostomus putat, quia nulla mētio soni; & diurno tempore quo vigilare consueuimus, apparuit Angelus; & eo tempore quo orandum erat, dum adoleret incensum, tum quia ad incarnationis Christi mysterium, & ad præcurfore eius prænuntiandum corporalis apparitio magis conueniebat.

Tertio notandum, Angelū ad dextram altaris incensi apparuisse; quem admodum in resurrectione Domini mulieres introeuntes in monumentum, viderunt iuuenem sedentem in dextris. Amanē videlicet electi Angeli dexteram, quoniam socij eorū sunt futuri, quos pastor Christus collocabit ad dexteram in iudicio. Læta etiā, & fausta, quæ per dexteram significatur, hic Angelus annunciaturus venerat, tam de hominum seruatore Messia, quam de eius præcurfore, qui mox illum præire debebat: quod lætum parentibus eius erat, atque iocundum. Ad hæc præces tunc exaudiuntur: cū spiritualia, quæ in dextera designantur, vel pro nobis, vel pro alijs postulamus. Assistent & Angeli orantibus, vt eos ad orandum excitent magis, & in flammam, quidquæ petendum sit, doceant, atque ad perseverandum in oratione adiuuent iuxta illud; *Præueniunt Principes conuicti psallentibus, in medio iuencularum tympanistrillarum.* Stat autem Angelus, quia Dei minister, in ministerium missus propter eos, qui hereditatem capiunt salutis; & quod in templo, & sacrificio mente erecta, & in Deū elevata stare doceat; & quoniam ad fortiora prænuncianda mittitur, stat diuinam iuxta fortitudinem, quam nomen Gabrielis designat.

Quarto aduerte, Zachariam videndam turbatum esse, & timorem super eum irruisse: à re ergo insolita turbatus est, timuitque. Non enim ad homines vulgato hominum more spirituales illæ, & puræ intelligentiæ veniunt; sed repente, & præter opinionem oculis se se nostris aspiciēdas exhibere solitæ sunt. Sed fortassis obijcies: Qui fit igitur, vt Abraham, Loth, Tobias ad Angelorum non fuerint perturbati præsentiam? Respondemus: quandoquidem non Angelicò, at humano more conspiciendos se se Angeli præbuerunt; nempe humanam induti formam, & hominum instar agentes, & conuersantes: secus verò est, cum repente vestibus splendidis induti apparent; nam tunc ferè terribiles existūt. Hinc Daniel cap. 10. viso Angelo exhorruit, & dixit; *Domine mi, in visione tua dissoluta sunt compagines meæ, & nihil in me remansit viriū.* Sic etiā Maria Virgo turbata est ad aspectum, sermonemque Angeli, sicut & sanctæ femina, quæ Christi sepulchrum visendi gratia accesserunt, de quibus Euangelista testatur. *quod exeuntes fugerunt de monumento. Inuaserat enim eas tremor, & pauor.* Ad hæc neque temerè Zacharias turbatus est: nam vulgò receptum erat, cum statim moriturum, qui Deum, vel Angelum sibi dūtaxat apparentem vidisset. Nā Gedeon in lib. Iudic. cap. 6. cum vidisset Angelum ad se loquentem in hæc verba prorupit: *Heu mihi Domine Deus: quia vidi Angelum Domini facie ad faciem. Dixitq; ei Dominus, Pax tecum: ne timeas, nō morieris.* Eadem ratione vbi Manue Samsonis pater intellexit Angelum sibi apparuisse; dixit ad vxorē (vt habetur Iudic. 13.) *Morre moriemur; quia vidimus Dominum.* Postremò Iacob post longam cum Angelo lucam vsque ad Auroram dixit; *Vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea;* id est: Non sum mortuus, vt putantur morituri qui vident Deū, sed saluus factus sum. Ita fortè Zacharias cogitans secum ipse, meritò turbatus est. Demum Zacharias turbatus in illo loco: & quia se cœlesti oraculo indignum esse censebat. Quia iustus

omnino timet, si ad se respiciat: qui verò non timet, vanè securus est. Quinto, respondet Angelus: *Ne timeas Zacharia* Angelorum apparentium mos est, his, quibus apparent, timorem incutere; deinde verò blandiri, & consolari. Et quò magis allicitat, nomine proprio vocat Zachariā: què admodum simili visione turbatā Virginem, eam Angelus nominando est consolatus. Dixit enim: *Ne timeas Maria; inuenisti enim gratiam apud Deum: & sanctis mulieribus sepulchrū Christi inuisentibus: Nolite expauescere.* Ca codæmon verò vice versa in principio blandiri, & allicere, postea verò contristare, & terrere consuevit. Què admodum virtus primo quidem aspectu aspera est, postea verò blanda: at contra, vitium principio quidē amicum, & blandum, in fine verò amarū. Vnde Salomon dixit: *Est via quæ videtur homini recta, & nouissima eius ducunt ad mortem.* Sexto sequitur: *Quoniam exaudita est deprecatio tua.* Dubitatur qualis fuerit oratio Zachariæ, an pro auferendo vxoris suæ sterilitatis opprobrio; an verò pro aliquo bono communi, & generali, ac proinde pro aduentu Messia: id quod Augustinus videtur sentire lib. quæst. Euangeliorum his verbis: *Primo hoc attendendum est, quàm nō est verisimile, vt cum pro populi peccatis, vel salute, vel redemptione ille offerret, siquidem populum eum expectabat offerentem, quod potuerit relictis publicis votis, homo iustus, & senex, vxorē habens anum, pro accipiēdis filijs orare: præsertim quia nemo orat accipere, quod se accepturum esse desperat.* Vsq; adeo autem ille iam se habiturum filios desperabat, vt hoc Angelo promittenti non crederet. Ergo quod ei dicitur: *exaudita est oratio tua:* pro populo intelligendum est, cuius populi quoniam salus & redemptio, & peccatorum abolitio per Christum futura erat, ad hoc nunciabatur Zachariæ filius nasciturus, quia præcurfor Christi destinabatur. Hæc ille. Adde Zachariam pro salute populi fuisse precatum, & pro aduentu Messia; pro quo tam celebres laudes, & gratiarum actiones Deo decantauit, cū soluto linguæ vin-

Zacharias Angelo viso quare turbatus sit, timuitque.

Genes. 18. Infra 19. Tob. 6. & inde.

Cur Abraham, Loth, & Tobias ad Angelorum nō fuerint perturbati præsentiam.

Luc. 1.

Mar. 16.

Genes. 32.

Iustus omnino timet: qui verò nō timet, vanè securus est.

Angeli Gabrielis ad Zachariam qualis visio fuerit.

Chry. hom. 4. in Matt. to. 11. inuit.

Cur visus sit Angelus Zachariæ stans à dextris altaris incensi.

Mar. 16. Matth. 25.

Læta & fausta per dexteram designantur.

Angeli cur assistant orantibus.

Psal. 67. Cur stas Angelus apparuerit. Heb. 1.

Gabriel fortitudinē sonat.

Angeli lucis cum apparent, primò quidem terrent, deinde consolantur Luc. 1.

Mar. 16. & Matth. vlt.

Dæmon apparet, principio blandiri quidem & allicere, postea verò contristare, & terrere consuevit. Prouer. 16.

Quid orauerit Zacharias in templo.

Aug. lib. 2. quæst. Euangel. q. 1. tom. 4. inter medium, & initium.

omnia timet, si ad se respiciat: qui verò non timet, vanè securus est.

Quinto, respondet Angelus: Ne timeas Zacharia Angelorum apparentium mos est, his, quibus apparent, timorem incutere; deinde verò blandiri, & consolari. Et quò magis allicitat, nomine proprio vocat Zachariā: què admodum simili visione turbatā Virginem, eam Angelus nominando est consolatus. Dixit enim: Ne timeas Maria; inuenisti enim gratiam apud Deum: & sanctis mulieribus sepulchrū Christi inuisentibus: Nolite expauescere. Ca codæmon verò vice versa in principio blandiri, & allicere, postea verò contristare, & terrere consuevit. Què admodum virtus primo quidem aspectu aspera est, postea verò blanda: at contra, vitium principio quidē amicum, & blandum, in fine verò amarū. Vnde Salomon dixit: Est via quæ videtur homini recta, & nouissima eius ducunt ad mortem.

Sexto sequitur: Quoniam exaudita est deprecatio tua. Dubitatur qualis fuerit oratio Zachariæ, an pro auferendo vxoris suæ sterilitatis opprobrio; an verò pro aliquo bono communi, & generali, ac proinde pro aduentu Messia: id quod Augustinus videtur sentire lib. quæst. Euangeliorum his verbis: Primo hoc attendendum est, quàm nō est verisimile, vt cum pro populi peccatis, vel salute, vel redemptione ille offerret, siquidem populum eum expectabat offerentem, quod potuerit relictis publicis votis, homo iustus, & senex, vxorē habens anum, pro accipiēdis filijs orare: præsertim quia nemo orat accipere, quod se accepturum esse desperat. Vsq; adeo autem ille iam se habiturum filios desperabat, vt hoc Angelo promittenti non crederet. Ergo quod ei dicitur: exaudita est oratio tua: pro populo intelligendum est, cuius populi quoniam salus & redemptio, & peccatorum abolitio per Christum futura erat, ad hoc nunciabatur Zachariæ filius nasciturus, quia præcurfor Christi destinabatur. Hæc ille. Adde Zachariam pro salute populi fuisse precatum, & pro aduentu Messia; pro quo tam celebres laudes, & gratiarum actiones Deo decantauit, cū soluto linguæ vin-

culo dixit: *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit, & fecit redemptionē plebis suæ.* Ecce Patrum cum Deo lucā completam, orationem scilicet iugē, & indefessam pro aduentu Messia, & dicentium: *Obsecro Domine mitte, inquit, quem missurus es: Emitte agnum Domine dominatorem terra: Vtinam dirum peres caelos, & descenderes: Rorate cæli de super, & rubes pluant iustū.* Hæc erat omnium Patrum oratio, hæc eorum expectatio, hoc eorum desiderium, & votum. Et cōfirmatur hic sensus, quia subdit: *Et vxor tua Elisabeth pariet tibi filium:* Non enim dixit, exaudita est de precatio tua, quia vxor tua pariet tibi filium; sed præter impetratum Messia; aduentum, addit in cumulum, & additamentum, per copulam, *Et vxor tua pariet tibi filium,* qui illum tollentem peccata mundi, populo ostendat, vt Augustinus, & Theophylactus sentiunt. Ad rem etiam erat præcurfor, qui vias Domini pararet.

Illud quoque de more Scripturæ notandum, filiorum generationem eorum parentibus tribui: *Pariet, inquit, tibi filium,* quod sæpe dictum inuenies: nimirum quòd parentes, eorumque nomina in filijs suis cōtinationem habeant, in illis honorētur, atque illustrentur. Quæ loquendi ratio Ethnicis scriptoribus ignota nō fuit: dixit enim Latinus Poëta: *Tunc ille Aeneas, quē Dardanio Anchise Alma Venus Phrygi genuit Simoentis ad vndam?*

Mittitur ad Zachariam Angelus, quia ex ipso generandus filius; non autem ad Ioseph virum Mariæ, sed ad Virginem, quia ex ipsa sola generandus, & in lucem edendus Messias. Vnde Angelus, qui post conceptum Christū apparuit Iosepho, non dixit: *Pariet autē tibi filium,* sed absolute, *Pariet autem filium, & vocabis nomen eius Iesum:* Nam Ioseph ad procreationem Christi nō concurrat, quemadmodum Zacharias ad Ioannis Baptistæ propagationem. Habet autem pondus suum, quod Angelus non dixit: *Vxor tua simpliciter:* sed addidit, *Elisabeth:* quasi dicat: Hęc vxor quam habes, quæ iam annorum numero sterilis computatur, pariet

Luc. 1.

Exod. 4. Isai. 16. Infra 64. Supra 45.

Ioann. 1.

Parentibus filiorum procreationem tribuere Scripturæ cur soleant.

Virgil. 1. AEneid. à medio.

Ad Zachariā non ad Elisabethā, ad Virginem, nō ad Ioseph, cur Angelus missus.

Matth. 1.

Præcurfori cur nomen Ioannis impositum.

Ioannes quid sonet.

Quib⁹ olim ante ortum nomina De⁹ soleret imponere.

Genes. 17. Supra 16. Iudic. 13.

3. Reg. 13. Isai. 4. & 45. testatur Ioseph lib. 11. de anti. cap. 1.

Luc. 1. & Matth. 1.

Chryf. hom. 18. in Ioan. hanc habet in sensu sententiam, to. 3. sub initi.

Dies B. Ioannis Baptistæ natalitius vel ipsius Saracenis ac Turcis facer atq. solennis.

tibi: non est opus alia vxore: & non filiam, quæ & ipsa grata foret, sed filium masculum, qui gratissimus erit. Et vocabis nomen eius Ioannem. Quod & ad gloriam Ioannis, & gaudium Zachariæ pertinet, quod filio nondû nato nomē imponitur, & nomē officio suo satis accommodatum: à gratia enim appellationem accepit, qui summæ gratiæ, & benignitatis præco esse debebat, & qui gratuita Dei munificentiâ datus est parentibus in senectute, & in quo, vt pote magno coram Domino, gratia Dei singularis per omnem ætatem effulfit, & ad gratiam Christi accipiendam suo baptismo, pœnitentiâ atque prædicatione disposuit. Significat etiam Ioannes, gratiosum, vel in quo gratia Dei, vel misericordia inest. Solebat autem Dominus ijs olim nomina, ante natiuitatem imponere, qui magni apud Deum futuri essent, sicut Isaac, Ismaeli, Samsoni, Iosia, Cyro, & in Euangelio, Iesu, & Ioanni. Vnde eleganter Chrysostomus: *Illud quoque oportebat exprimere, quoniam quibus ab ipsa teneritate infantia virtus resplendere debebat, à principio diuinitus sumebant nomina: ijs vero, qui postea debebant excrescere, nomen postea imponebatur.* Hæc ille.

Subdit: *Et erit gaudium tibi, & exultatio.* Quali dicat, Mœrorem, quem tibi attulit hæcenus coniugis sterilitas, maximo gaudio interno, & in eternam vsque exultationem erumpente Deus pensabit. Et non solum gaudium intra parietes continebitur, verum etiam gaudebunt tuo gaudio cōplures amici, qui prius tuo dolore dolebant. Multi siquidem pueri nascuntur, qui maximi doloris causa existunt, qui simul atque adoleuerint, & parentibus, & vicinis redduntur odiosiores: qui verò bonæ sunt indolis, & probatæ, integræque vitæ, alios suo exemplo ad Deum peitrahunt, benedicunturque eorum progenitores, & commendantur. Hæc autem multorum latitiâ, ad filios Israel non solum, & Christianos spectat, sed etiam ad Saracenos, ac Turcas, qui diem Ioannis natalitium in-

genti cum gaudio celebrant: tam potens est veritas, vt etiam ab hostibus, & inimicis agnoscat, & in veneratione habeatur, quam pauci imitentur. Virtus enim in principio diligitur, & ob tœdium nostrorum peccatorum, Sancti ab initio diliguntur: at vbi cœperint iudicare de nobis, & vitia nostra reprehendere, atq. vt similes sibi ipsis simus, exigere, ibi iâ nõ gaudemus cum ipsis, sed tantum illi, qui emendantur, ac bonos imitantur.

Subditur textus: *Erit enim magnus coram Domino, & vinum & siceram non bibet; & spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris sue: & multos filiorum Israel conuertet ad Dominum Deum ipsorum. Et ipse præcedet ante illum in spiritu, & virtute Eliæ: vt conuertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iustorum, parare Domino plebē perfectam.* Reddit his primis verbis rationem eius gaudij quod præcesserat. Nā idcirco pater, & multi alij cū eō gaudium percepturi erant: quòd ex nouitate partus intelligerent cum magnum futurum. Septem Angeli ante Deum astant, vt in libro Tobia dicitur, & in Apocalypsi, quorum vnus est Gabriel, qui, Dei mei fortitudo, interpretatur: à quo Ioannes hoc loco quinque modis laudatur.

Primus est: *Hic erit magnus corā Domino.* Dices; Nunquid refert corā Domino, vt quis sit magnus, vel pusillus? Goliath enim ingentis magnitudinis describitur; at Zachæus statura pusillus erat. Non ergo loquitur Angelus de magnitudine staturæ, vt ait Ambrosius; vel de magnitudine potentia secularis, verum de mole virtutis, & perfectionis. Nam & nobis magnus habetur, & dicitur, qui etsi statura paruus sit, tamen propter excellentem virtutē magni nominis est, & existimationis. Vnde Origenes hæc ipsa Euangelistæ verba pertractans, Homil. 12. in Leuiticum ita scribit: *Peccatum, hominem paruum facit, & exiguum: Virtus, eminentem præstat, & magnum. Sicut enim agritudo corporis exilis, & exiguum facit corpus hominis, sanitas vero letum reddit, & validum: ita intellige quia & animam agritudo quidem pecca-*

Tob. 12. Apoc. 1. Gabriel quid significet.

1. Reg. 17. Luc. 19. Amb. lib. 1 in Lucam, cap. 4. in principio. tomo 5. initio

Orig. to. 1. Virtus sola eminentem præstat, & magnum secūdu Origenem. Peccatū hominem paruū facit, & exiguum. Simile.

ti humilem facit, & paruam, sanitas vero interioris hominis, & virtutis opera, magnam faciunt eam, & eminentem, & quanto in virtutibus crescit, tanto prolixiorē reddit magnitudinem sui. Nam secundum corpus crescere, & magnum fieri, non est in nobis. Corpus enim ex genitali origine quantitatis materiam sumit, vt vel magnum, vel exiguum fiat. Anima vero in nobis habet causas, & arbitrij libertatem, vt vel magna, vel parua sit. Sic Origines doctè, & eleganter. Vt ergo in veteri testamento Moyses vir magnus valde, & Isaac valde magnus appellatus, nõ quòd fuerit procerioris corporis, sed quòd magnus habitus sit coram Deo. Ita de Ioanne dicitur, *Erit magnus coram Domino, id est pretiosus illi, & vnice char⁹; ac proinde multis, & singularibus donis ornatus.* Quòd si omnes gentes quasi non sint, & sicut stipula, & aquæ situla ante Dominum: quatenus (quæso) erat Ioannes, qui ante Deū magnus dicitur? Quòd si fluuius comparatione maris, quòd finitum est, magnus diceretur: quid erit coram Deo infinito magnum esse.

Exod. 11. Genes. 26.

Quid est qd B. Ioannes magnus dicitur corā Domino.

Deus non decipitur in æstimando, nec decipit. Tantus quisque est, quantum est apud Deum: humilis atebat B. Franciscus egregie. Psalm. 61.

Qui magnus sit corā Domino, qui paruus, qui nihil.

1. Cor. 13.

Matth. 5.

Rursus erit verè magnus, quia sic absolutè decretum est: nam Deus nõ decipitur in æstimando, nec decipit. Vnde vir apostolicus B. Franciscus dicere solitus erat: *Tātus quisque est, quantum est apud Deum.* Contra verò mendaces filij hominum in stateris iudiciorū suorum, qui quos volūt erigunt, & exaltant: & quos volunt, hos deprimūt, atque deiiciunt. Sed fallax est mundū fallere: & aliquando (mihi crede) de regetur fraus, & apparebit paruitas eorum, quos mundus vel fidet, vel verè admirabatur, ac suspiciebat: & videbitur magnitudo eorum, quos idē mundus fallacissimus deprimebat, & subsannabat. Hinc ergo patet, quantum à Deo diligeretur Ioannes. Nam qui multū à Deo amatur, magnus est: qui verò parum diligitur, paruus est: qui nihil amatur, nihil est. Vnde Apostolus dixit: *Si charitatem, id est, Dei amorem, non habuero, nihil sum.* Magnitudo igitur in hoc consistit, vt quis multa habeat, & multa etiam det: vt faciat etiam minima, & doceat ea seruari: nam teste Christo, *Qui fecerit,*

& docuerit, hic magnus vocabitur in regno celorum. Ioannes autem, qui lucerna erat sibi ardens, & alijs lucens, vtrūque, & quidem cumulatè præstitit.

Porro verbum illud, *Coram Domino*, potest esse Hebraismus: sicut alibi dicitur de Nemrod, quod erat robustus venator coram Domino, hoc est, ingens vehementer. Atque ita Ioannes magnus coram Domino dum dicitur magnitudo eius insignis, & excellentia sublimis denotatur. Vel magnus coram Domino, non coram se ipso, vel coram populo, sed coram Deo, videlicet iudicio, & æstimatione Domini (qui falli, aut fallere quenquam nõ potest.) tamen aliter homines iudicent. Cuius magnitudinis plura existunt argumenta: Nam prius sanctus fuit, quam natus, ex vtero vaticinari incipiens, & Præcurforis officij agebat: In natiuitate, soluens linguam genitoris, & matrem à sterilitatis opprobrio liberans: In pueritiâ magnus, quia ingressus fuit desertum: magnus in virili ætate, cuius vita tantæ admirationis fuit, vt habitus fuerit Christus, & Messias. Post mortem eius autē Christus Iesus spiritum Ioannis habere existimatus est.

Sequitur secundum, de quo laudatur: *Vinum, & siceram non bibet.* Vinum ex vite est: siceram, omne quod inebriare potest, ex quacunque materia confectum. Est enim significatio Hebræa, vox autem Syriaca: nam Hebraicè sicer, vel siceron, est ebrietas, & sicer, ebrius, vel temulentus. Vnde Hieronymus ad Nepotianum de vita Clericorum: *Sicera, inquit, Hebræo sermone omnis potio nuncupatur, quæ inebriare potest, siue illa, quæ frumento conficitur, siue pomorum succo, aut cum faui decoquantur in dulcem, & barbaram potionem, aut palmarum fructus exprimuntur in liquorem, coctisq. frugibus aqua pinguior coloratur.* Hæc ille plures Sicere species describens, & magis vstitatas. Vino arte humana facta, primi omnium vsi sunt Aegyptij, vt refert Diodorus Siculus lib. 1. & Hispani olim, autore Plinio, vocabant Celiâ, vel Zithum, quam nos modò ceruissiam vocamus. Estque sensus: Tantum aberit à luxu,

Ioann. 5.

Genes. 10.

Ioannis Baptistæ magnitudo vnde constat.

Luc. 1. Ibidem.

Infra 9.

Sicera quid.

Hiero. epis. 2. sub siuesu to. 1. initio. Sicere varia genera.

Vino arte humana facta, primi omnium vsi sunt Aegyptij. Diod. Sicul. Plin. li. 22 cap. vlt. in fine.

ceterisque sensus oblectamentis, vt nec vinum, nec ficeram sit vnquam bibiturus. Ad hoc enim, vt quis sit magnus, & plenus, oportet, vt prius sit bene vacuus, & vt amorem seculi effundat, quod amorem Dei accipiat. De primo ait: *Vinum, & ficeram non bibit*: de secundo verò dicit: *Et Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris suae*. Ambrosius legit, adhuc in vtero matris: Graeca verò habent, *in vtero matris*, quod aduerbiū est ab interprete nostro redditum. Explicatiùs tamen diceretur, iam inde ab vtero, quo longè repetitum significamus initium: id est, spiritum acceptū in vtero seruaturus est in finem vsque: quod maximum est, & grauisimum testimonium. Quemadmodum Apostolus ad Ephes. pulchrè ait: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed implemini Spiritu sancto*, & c. vt locus locum declarat. Est autem in vino luxuria eo modo, quo in silice est ignis, id est, virtute, & potestate. Dicendo autem: *Vinum, & ficeram non bibit*, intellige per Synecdochen cibum mellis syluestris, & locustarum significatum, ita vt dicatur à Domino: *Neque manducans, neque bibens*: & consequenter vestitus tali cibo, & potui conueniens; nam erat de pilis camelorum, cum zona pellicea circa lumbos. Erat quoque eius habitatio desertum, vbi inter bestias commorabatur, & ex cōsequenti à conuictu cum mulieribus separatio. Atque ita significat, eum habiturum appetitum sentiendi repressum, peneque extinctum: domito enim gustu, atque tactu, vis concupiscendi languescit, & simul etiā appetitus irascendi, qui non nisi pro tuenda concupiscentia in homine animali insurgit. Vjctis autem, & coercitis eiusmodi appetendi motibus, daemonetiam vincitur, qui in locis aridis, & in aquosis requiem nō potest inuenire. Nam Behemoth ille in locis humentibus, hoc est, in illis, in quibus ebrietas regnat, & saturitas, habitare delectatur. Proprium Nazaeorum fuit olim in lege, vino, & ficera abstinere, maxime consecrationis tempore: Sacerdotes etiam tempore ministerij, à vini potu Domini p̄cepto arcentur. Apo-

stolus verò in Epistolis ad Timotheū, & Titum, vinolentū abominatur Episcopum. Matri Samsonis, qui à Philisthæis populū Israelē liberaturuserat, p̄cipitur, vt nō solū nascitur⁹ filius, sed etiam ipsa eum progenitura caueret, ne biberet vinū, & ficerā. Ioānes ergo magna ratione abstemi⁹ fuit: Tū ad significandum, eum fuisse Nazareū ex vtero vsq; ad finē vitæ, vt de Sāfōne dicitur; vt vel sic vota perpetua improbantes cōfuerentur. Deinde vt exēplū praeberet p̄nitentiæ, & facili⁹ castitatē seruaret, cœlestiaque meditaretur; & vt autoritatis pondus suo de Messia dando testimonio adderet, quod sub mortifero delicto Iudæi acceptare adstringebantur, vt docet Cyrillus in Ioannem: Demum ne ebrius verbum Dei putetur effundere. Sed non effugit propterea quin diceretur dæmonium habere, quod non manducaret, neque biberet consueta: tam ingeniosi sunt homines ad diuinū fauorem repellendum.

Hoc autem loco compellendi sunt mihi heretici, qui ieiunia, & carnis macerationes sanis, & cachinnis traducunt; putantque ea viris magnis, & spiritalibus haud competere: Cum tamen magnus Ioannes coram Domino ab Angelo vocatus, & à Christo maior inter natos mulierum pronuntiat, de hac vna re mirificè commendatur: & patres omnes spiritalis abstinentia, & ciborum delectu p̄nitentiam, & vitam spiritualem inchoadam existimauerint: sanè prudēter iudicantes, hominem prius merito priuandum bono sensus, vt possit bonū mentis, & intellectus accipere. Deus enim, qui vacuum in natura non patitur, multò minùs in homine permittit vacuum. Quod si Ioannes Baptista sanctissimus tam asperam p̄nitentiam, aut pro delictis venialibus aut pro p̄nitentiā exēplo dādo, aut p̄ vtroque agebat, cum sanctificatus ex matris vtero mortiferis omnino caret: quantū nos pro lethali bus animæ plagis sanandis facere oportet. Et quomodo sensui, & genio indulgemus, qui tot ac tanta peccauimus? Hoc est autem malum nostrum, quod nihil

1. Timo. 3. Tit. 2. Iudic. 13.

Cur Ioannes abstemius esse debuerit.

B. Cyril. li. 1. in Ioann. cap. 7. tom. 1. initio. Matth. 11.

In Hæreticos ieiunia, & corporis castigationem irritantes ac subfannantes, vtiliter, & apta digressio.

Luc. 1. Matth. 11. Vitæ spiritalis exordium, vnde sumentum sit.

Mali nostri causa vnde sit.

volumus

Ambr. lib. 1 in Lucā ca. 4. to. 5. initio.

Eph. 5.

Quomodo in vino sit luxuria, vt Apostolus inquit.

Matt. 11.

Supra 3.

Mar. 1.

Vinum & ficeram nō biberet, quid mysticè.

Matt. 12.

Job 40. In quib⁹ demon habitare percipiat gaudeatque quammaximè.

Num. 6.

Vini pot⁹ in lege quibus olim interdicitur.

Simile.

Quare Christus perfectioris magister, arctioris vitæ genus non fuerit amplex⁹ Ioannis exēplo.

Matth. 9.

Genes. 1.

Leuit. 10.

Ioannes quādo fuerit repletus Spiritu sancto, iuxta Angeli vaticinium.

Luc. 1.

Hierem. 1.

volumus animæ nostræ denegare ex his quæ appetit, tamen maximè liquore venenato vel repleri. Nam si quis marsupium pulchrum, ac pretiosum alicui donaret eo animo, vt auro, & margaritis illud impleret, si interim is qui accepit, luto, & terra impleret, profecto indignus esset. qui aurū, vel margaritas acciperet. Ita sanè nobis contingit, qui dum terrenis, & carnis commodis implemur, & esuriē, ac sitim diuinorum habere, & sentire non possumus. Dicit aliquis: Cur Christus Dominus eiusmodi vitam non exercuit, qui omnium hominum fuit maximus, & perfectissimus. Respondeo: ob hanc ipsam causam quod perfectissimus erat, non habuit opus propter semetipsum huiuscemodi medijs: Non enim egēt sani medico, sed qui malè habent: vel metus est, ne malè sint habituri, vt præsuerentur. Deinde conuictus, & consuetudo Filij Dei cum humanæ vitæ exemplū datura esset, minimè oportuit eum abstinere ab ijs rebus, quæ ad vitæ vsum à Deo creatæ sunt, ne hæreticis, qui postea exitere, & cibis vesci quibusdam superstitione prohibebāt, fauuisse videretur. Nam omnia à Deo Opt. Max. condita, bona quidē sunt, si rectè, & suo tempore, & loco ijs vtamur: qui verò ab ijs iubentur abstinere interdum, hoc fit, vt suo ministerio rectius fungantur. Atque hinc Aaron, & sacerdotibus dicitur: *Vinum, & omne quod inebriare potest, non bibetis tu, & filij tui, quando intrabitis in tabernaculum testimonij, ne moriamini*.

Sequitur tertium, *Spiritu sancto repletur adhuc ex vtero matris suae*. Quod tunc factū esse intelligendū est, quando B. Virgine visitante, & salutante Elisabethā matrē Ioānis, exultauit infans in vtero eius, & tunc repletus est Spiritu sancto, per quem est ab originali peccato sanctificatus, & vt piè, ac probabiliter creditur, liberi arbitrij vsus in illo acceleratus, vt cognosceret vultū matrē, atque in ea Verbum sanctificas, infundēsq; spiritū ad præcursoris officij inchoandū. Porro hoc sanctificationis priuilegiū nonnulli Hieremiæ cōcessum putant, propter illa

verba: *Antequā exires de vulua, sanctificauit te*. Sed August. ad Dardanū, in duobus vtriusq; sanctificationē reuocauit, dicens: *Sanctificatio qua efficiuntur & singuli templi Dei, & in vno omnes templi Dei, nō est nisi renatorū. Nemo autē renascitur, nisi prius nascatur: ergo nemo sanctificatur, priusquā ex vtero nascatur*. Hec ille propemodū. Et ita sanctificationē eā, qua sanctificatus est Hieremias, putat intelligendā secundū prædestinationē: sicut filios Dei, Apostolus Ioānes vocat nondū regenitos. Sed certe argumentum Augustini nō cogit: quia de Christo nondū in mundū edito dicitur: *Quod in ea natū est, de Spiritu sancto est*: qui ergo in vtero natus est, etiā in vtero nasci potest, etsi nō dū per Baptismū, ad quod probandū August. argumentū validū est. Et quāuis de Ioannis sanctificatione nō sit ambigendū: tamē id quod sentit de sanctificatione Hieremiæ per prædestinationē sustineri potest. Nā præcedit: *Priusquā te formaret in vtero, noui te*. Et sequitur. *Et Prophetā in gentibus dedit te*, vbi de notitia, & vocatione per prædestinationē apertè loquitur. Idcirco quod in medio habetur, potest eodē modo accipi: tamē quia prædestinatio certa est, & certū effectū ponit, si in prædestinatione sanctificatus est in vtero, ergo idem postea re ipsa præstitit. Quod verò Ambros. hoc loco de Ioanne ait: *Nondū erat illi spiritus vitæ, sed spiritus gratia*: intelligendū necessariò de exteriori aeris spiratione, ne cogites nondū animatū Ioāni collatū Spiritū sanctū. Hæc autem Spiritus sancti infusio in nobis, nō nisi in Baptismo cōtingit: Et quia magnus erat Ioānis, & ad magnū officij à Deo destinatus, magnū planè vas erat, & sensuū victoria, fugaq; peccati euacuatus; propterea maximè fuit impletū Spiritu sancto, neq; enim modico vino vas magnum impletur. Hinc Euseb. *Sicut vitæ plenū balsamo admixtio nō liquoris alicuius respuit, & penit⁹ excludit: ita in eū (scilicet præcursorē) nihil secularis macula introire poterat, in quo sanctificationis plenitudo regnauit*. Hactenus ille. Sed pondera quæso verbū illud: *adhuc ex vtero matris suae*.

Augu. epist. 57. à medio. tom. 2. Quæ Ioānis Baptiste, ac Hieremiæ tribuit sanctificationē Augustinus.

Ioann. 11. Ioan. Baptista atq; Hieremias in vtero sanctificatos fuisse ostenditur. Matth. 1.

Amb. vbi supra. Quomodo verū de Ioāne dicit Ambrosij: Nondū erat illi spiritus vitæ sed spiritus gratia. Fideles tantū in Baptismo, non ante illū accipiunt Spiritū sanctum Euse. Emis. sermo. 1. de natu. Ioan. Baptiste. Simile. B. Bernar. Sermon. in Natu. s. Ioānis Baptiste.

Ioann. 1.

Nā vt ait Bernard. Ioannes à Dño vt Angelus, per infusionem Spiritus sancti immediatē instructus est. Sicut enim Angelus nō indiget voce vt instruat: ita nec Ioannes vox voce indiguit, cūm vox ipsa verbum proximē consequatur. Spiritu sancto igitur edoctus est: & nondū vtens sensibus, ratione, & mēte vt potuit, vt sic matrem suam instrueret.

Matth. 3.

Quartum est: *Et multos filiorum conuertet ad Dominum Deum ipsorum.* Declarat Angelus quid per acceptū donū Spiritus sancti facturus sit in ætate virili Ioannes: nā prædicatione, habitu pœnitentiæ, & vitæ sanctitate verbum Dei ministrabit. Prædicatione autem fuit ad filios Israel, nō autem ad Ethnicos: gentiliæ suscepta. Et benē ait: *multos filiorū Israel*, hoc est, turbam, & simplices Spiritu sancto trahēti haud resistentes. Quo verbo Pharisæos, & legisperitos excludit, qui cōsiliū Dei spreuerunt in semetipsos, non baptizati baptismo Ioānis, vt dicitur apud Lucam. *Et conuertet*, ait, vt præcursor, propē, non procul, vt propheta. Et subdit. *Ad Dominum Deū ipsorum*, id est, ad Christum Mesiā, Deū, & hominē, ex ipsis secundū carnē progenitum, de quo subiungit: *Et ipse præcedet ante illū*, vt aperte Mesiā Deū Angelus vocauerit. Habet autem hic prædicator quid sibi factū opus sit: vt rectē prædicet & populus auditor sui officij admonetur, vt conuertatur ad Dominū, & respiciat. Quanquā enim Prædicator non omnes conuertat: nō propterea tamen debet à prædicandi officio abstinere. Nec rursus auditoris boni est ab officio suo audiēdi cessare, propterea quōd alij nō conuertantur. Nam turba, immo etiam milites, & publicani, genus hominum aliō qui à diuinis remotissimum, Ioannē fructuosē audierunt, tamen Pharisæi, & Scribæ eundem Ioannem, eiusque baptismum spernerent.

Ioan. Baptista Iudæis prædicantē duntaxat.

Luc. 7.

Boni prædicatoris, boni item auditoris quæ sint partes.

Luc. 7.

Ibidem. Pro aduētū Mesiæ oraf se Zachariā in tēplo, vnde percipiuū fiat.

Quintū, de quo laudatur, sequitur: *Et ipse præcedet ante illum in spiritu, & virtute Eliæ.* Ante illū, ait, nēpe quem prædixerat Dominū Deū ipsorum, id est, Mesiā. Et hinc euadit manifestū, Zachariā in oratione aduētū Christi

postulasse: ad quā postulationē nunc respōdet Angelus. Præcedit ergo proximus ante illū, occupās dignissimū locū, qui est immediatē prope Regē; cū Apostoli sequantur, nō præcedāt. Præcedet autē natiuitate sex mēsis ante, tū prædicatione regni cœlorum ad populū, tū etiā ad sanctorū Patrū limbū quē vocant, descēsu. Ad quod alludens Ambrosius, scribit: *Bene etiā præbit ante faciē Domini sanctus Ioānes, qui prænunciatus natus est, & prænunciatus mortuus est.* Sic ille. *Præcedet*, in quā, in spiritu Eliæ, non in persona, vel in anima Eliæ, in quo sensu Eliā se esse, Ioannes ipse negauit, legatis missis à Iudæis; verūm in donis Spiritus, quibus similis est Eliæ. Similis est enim Ioannes Eliæ in veste ex pilis Camelorum, in deserto incolendo in zelo cōtra peccatores, in verbo ignito. Nā Elias Propheta *surrexit, quasi ignis, & verbū ipsius quasi facula ardebat*: Ioannes verō *erat lucerna ardens, & lucens.* Ille alebatur à coruis in deserto, & aquā potabat; ita hic locustis, & melle syluestri ab apibus cōfecto past⁹ est, & pauperē vitā egit, atq; sobriā. Pugnauit ille in impiū Achab, & Iezabelē eius coniugē; & hic in Herodē, & Herodiadē. Diuisit ille pallio Iordanē: in eodē Ioannes diuisit credentes baptizatos ab incredulis. Ille cum Domino apparuit in gloria quadam: nam curru igneo raptus fuit in cœlum: hic cum Domino, & Mesiā est versatus in terris. Reliquit ille duplicem spiritum in Eliseo: reliquit & Ioannes Christum, in quo plenitudo Spiritus inerat. Quemadmodum prioris hic aduētus in carnem ad seruandum mundum fuit præcursor: ita ille in secundo eius aduētū ad iudicandum seruatur in præcursorem. Et quia Ioannes generationis Christi secundū carnē præcursor erat futurus: merito Ioānis qui eū genuerunt, patres ponūtur. Elias verō quia spiritualis aduētus, ideo sine patre introducitur in Scripturis: quēadmodum & de Melchisedec philosophatur Apostol⁹. Sequitur: *& virtute*, hoc est, fortitudinē, siue robore; ex qua, abstinētia, zelus, magnanimitas, & patientia susti-

nens ab Herode martyrium. Pōderat Ambrosius duo hæc rectē coniuncta, spiritum, & virtutem, ab Angelo. Nūquam enim sine virtute spiritus, nec sine spiritu virtus est: hoc est, potestas benē operandi, & aduersa quæq; fortiter perferendi. Quare alibi ista iunguntur, vt in Actis: *Accipietis*, inquit, *virtutem superuenientis Spiritus sancti in vos*; & Angelus ad Virginem, *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Quidam tamē hæc verba: *Præcedet in spiritu, & virtute Eliæ*, interpretantur, vt nō tam fiat comparatio Eliæ præteriti cum Ioanne, quā futurum. Vt enim ille præcessurus est secundum Domini aduentum, ita Ioannes primū. Et vt ille præcessurus est vt conuertat infideles ad Christum iuxta Malachiæ vaticinium, dicentis: *Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam; antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis*: (vbi aperte de secundo Domini aduētū est sermo, & subdit: *) Et conuertet cor patrū ad filios, & cor filiorum ad patres eorum.* Explicat autem Angelus, dicendo, *in spiritu, & virtute Eliæ*: quōd eadē iste in primo sit operaturus aduentu, quē ille in secundo: & eadem animi fortitudo ad subeūdum, & operandū quæ uis ardua, denotatur. Deinde probatur hic sensus ex his, quæ Matth. 11. & 17. & Mar. 9. dicuntur. Vbi Ioannes Eliæ non tam præterito, quā futuro comparatur. Subiungit: *Vt conuertat corda patrū in filios.* Dupliciter possumus hunc locū exponere. Primū quidē, vt per patres, intelligamus pios & iustos Testamēti veteris, per filios verō, Sanctos noui Testamēti. Vt sit sensus Ioannē Baptistā in sua prædicatione eō spectasse; vt quemadmodū patres, Abrahā scilicet, Isaac, Iacob, Moyse, & Prophetā, atq; omnes iusti in Mesiā futurum crediderunt, illumq; desiderarunt videre, ita eorū filij in præsentē Christū credant; atq; ita corda, quæ fuerunt in patrib⁹, hoc est, vota & desideria in filijs Mesiā suscipientibus renouētur. Nam quasi cor parentum datur filijs, & transit in filios, cūm fidem parentum, & eorum exempla filij imitantur ac tenent: &

Luc. 1. Matth. 3.

Ambr. loco dicto. Præcedere in spiritu, & virtute Eliæ, quid.

Ioann. 1. Eliæ cū Ioanne præcurso re cōparatio 4. Reg. 1. Ibidem. 3. Reg. 18. & seq. Eccle. 48. 3. Reg. 17. Ioann. 5. 3. Reg. 17. Matth. 3. 3. Reg. 21. & seq. & 4. Reg. 1. Matth. 14. 4. Reg. 2. Matt. 3. Infra 17. 4. Reg. 2. Ibidem. Isai. 11. & Ioann. 1. & Infra 3. Apocal. 11. Genealogiæ præcursoris, non autem Eliæ cur Scripturæ meminerint. 3. Reg. 17. Heb. 7.

Amb. lib. 1. in Lucā. ca. 4. paullo à medio tom. 5. initio. Act. 1. Luc. 1.

Sensus alter

Apo. 11.

Malac. vlt.

Matth. 11. Infra 17. Mar. 9. Illud: vt conuertat corda patrū in filios, quid significet. I. sensus.

Matth. 13.

parentes ita conuertunt corda sua in filios, dum in illos affectum suum bonum ostendunt, & gerunt, pro germanis filijs eos agnoscentes, & recipientes. Vnde Ioannes videns multos Pharisæorū, & Sadducæorū venientes ad baptismū suū, vocabat *genimina viperarū*, notans eos non esse germanos sanctorū filios; & adiciebat: *Ne velitis dicere intravos, Patrē habem⁹ Abrahā* quibus verbis studebat cōuertere corda patrū ad filios iam pœnitentiæ fructibus emendatos. Vnde B. Augustinus lib. de ciuitate Dei hunc vult esse sensum, vt etiā filij, id est, Iudæi sic intelligat legem, quemadmodum eorū patres, nimirū Moyse, & Prophetā, qui spiritali modo illā de Christo intellexerunt: quod certē a priori sensu nō disiderat. Alter sensus est, vt per patres, intelligantur seniores: per filios, iuniores. Senes enim, & qui veteri assuerant legi, ad libertatem legis nouam difficilius quā iuuenes adducebantur: ita vt prius cōuertendi sint filij, patrum verō corda ad filios prius conuersos Ioannes sit cōuertendus. Et hæc quidem sententia cohæret cū eo, quod sequitur: *Et incredulos ad prudentiā iustorū; nō iustos ad prudentiā incredulorū.* Ex quo Gagneus illa verba: *Vt conuertat corda patrū in filios*, posita esse putat, pro, cōuertat filios ad corda patrū, id est, ad imitationē animi, volūtatisq; parentū: sicut postea non dixit: vt cōuertat prudentiā iustorū ad incredulos, sed, incredulos ad prudentiā iustorū. Et sic cōueniret hic sensus Gagnei cū priori. Quōd si dicas: Christus venit mittere non pacē, sed separationē, nēpe patris in filiū, & filij in patrem: quomodo ergo dicit: *Vt conuertat corda patrū in filios*? Respondeo: hæc separatio ad hoc tēdit, vt victor victū ad se cōuertat, vt nō cōmunicet alteri, priusquā ipse eiusdē sententiæ, & religionis euadat. Vt autē ver⁹ sensus religionis habeatur nulla ratione dūtaxat melius sit, quā acta peccatorū pœnitentiā, quā Ioannes prædicabat: nam cūm veritas à Deo sit, nemo melius illam agnoscat, quā qui à peccatis discedit, quæ à Deo separant, iuxta Isaiam, sequitur.

Supra 3.

Aug. li. 20. de ciuitate Dei, ca. 29. tom. 5.

III. sensus.

Ioā. Gagneus in Luc. ca. 1.

Matth. 10

Qualis sit illa separatio quam venit Christ⁹ mittere in terrā

Veritatē Dei quis optime agnoscat.

Isai. 59.

Et incredulos ad prudentiam iustorum. Declaratio est superiorum verborum; qui Hebraismus in Scripturis inuenitur frequenter. Tunc autem conuertuntur corda patrum in filios, cum hi qui inobedientes, & increduli erant, ad prudentiam iustorum, & fidelium reuertuntur. Vel potius his verbis explicat, quod sequitur post predicta verba apud Malachiam: *Et consiliorum ad patres eorum:* vt explicet Angelus, tam se, quam Prophetam loqui de filiis incredulis, & de parentibus iustis. Et sic declarantur precedentia verba increduli Graecè, non ἀπιστοι, sed ἀπειθεῖς, id est, inobedientes: quod hic egregie quadrat, ubi mentio fit patrum, & filiorum, & ubi non dicitur ad fidem iustorum, sed ad prudentiam. Tempore etiam quo predicabat Ioannes, nondum Christus predicabat, vt illi esse possent increduli. Iudaei ergo erant inobedientes, eo quod mandatis, & doctrinae Patrum non parebant. Est autem prudentia iustorum, vt testatur Beda, non de legis operibus iustitiam arrogare, sed ex fide salutem querere, vt quauis in lege positi legis iussa perficiant, gratia se tamen Dei per Christum saluandos intelligant. *Iustus enim ex fide uiuit.* Et Petrus de iugo legis ait: *Quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus: sed per gratiam Domini Iesu credimus saluari, quem admodum & illi.* Haec etiam fuit prudentia iustorum Veteris Testamenti, vt in caeremonijs & sacrificijs aliud videret, & aliud intelligeret, sciens legem nihil aliud esse quam umbram futurorum bonorum. Et quia incredulos opponit prudentiae, certe qui fide carent, prudentiam non habent, saltem iustorum, quae alio nomine dicitur à Salomone scientia iustorum: *Iustus, inquit, deduxit per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei, & dedit illi scientiam sanctorum.* Est namque scientia sanctorum, siue prudentia iustorum, scientia diuinitus infusa non sine fide per quam spiritum corpori, aeterna temporalibus, & fluxis, Creatori creaturis praefereamus. Possumus & illud expedere, Angelum non dixisse, & incredulos ad fidem, sed, ad prudentiam iustorum, quoniam Iudaei non nisi per imprudentiam peccarunt, non applicantes praedicta

Prophetarum oracula de Messia ipsi Domino Iesu, atque eius signis, & operibus, & alijs loci, temporis, & modi circumstantijs: ex quibus imprudenter libratis & ponderatis male intulerunt, Iesum non esse Messiam. Sequitur, *Parare Domino plebem perfectam.* Verbum Graecum παρασκευασμένην non tantum significat apparatus, sed etiam perfectam, & absolutam, hoc est, instructam, probatam, atque accinctam ad Christum fide recipiendum. Non autem dicit, facere plebem perfectam quia id Christi erat, sed, *Parare plebem,* quae futura sit per Christi fidem perfecta. Praemisit siquidem Deus legem naturae, vt cognosceret homo ignorantiam suam: nam offuscata per peccatum ratione, ligno, lapidi, & idolis vt dijs seruebat. Deinde legem Moysi praemisit, quo mundus virium suarum imbecillitatem, & naturae impotentiam agnosceret, qua impeditus legem praestare non poterat. Postremo praemisit Ioannem qui diceret mundo: cognouisti te ex culpa tua ignorantem, nouisti te peccato tuo factum imbecillum, atque impotentem: ecce medicinam: ecce medicum: ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Quoniam ergo Ioannes erat ultimo loco ad disponendum, atque praeparandum mundum ad Christum à Deo missus, & vt sic dicam, quali vltima, ac proxima dispositio ad formam, merito illi datum est parare Domino plebem perfectam, id est, introducere vltimam, & perfectam dispositionem ad Christi Messiae susceptionem. Voluit enim Deus Opt. Max. genus humanum ad Christum praeparari non secus quam materiam ligneam, quae in primis dolumur, & praeparatur ad insigne aliquod & pulchrum opus in eo caelandum, pingendum. Magnum profecto erat incarnationis mysterium creaturae rationali donandum: magna ergo opus fuit praeparatione. *Et dixit Zacharias ad Angelum, Vnde hoc sciam? Ego enim sum senex & vxor mea processit in diebus suis. Et respondens Angelus, Ego sum Gabriel, qui sto ante Deum, & missus sum loqui ad te; & haec tibi euangelizare. Et ecce, eris tacens,*

Iudaei quam imprudentes.

Ioannes tantum parare, at Christus facere debuit plebem perfectam.

Lex naturae à Deo cur instituta.

Lex Moysi à Deo cur data.

Ioan. 1.

Qua ratione Deus mundum disponi ad Christum voluerit ac praeparari.

Per incredulos qui nam hoc loco.

Iustorum prudentia quae fit Beda lib. 1. c. 2. in Luc. tom. 5. Haba. 2. & Rom. 1. Act. 15.

Iustorum prudentia veteris instrumenti quae fuerit Heb. 10. Infideles prudentiam iustorum non habere, vnde constat. Sap. 10.

Scientia sanctorum quae fit iuxta Salomonem.

Humanam quae fit incredulitas. & non poteris loqui vsque in diem quo haec fiant: pro eo quod non credidisti verbis meis, quae implebuntur in tempore suo. Vide humanae fidei imbecillitatem: audierat ab eo, quem esse Angelum non dubitabat, & tamen signum petit, quod est in credulitatis argumentum, & rationem in oppositum subiungit, proferendo suam, & suae vxoris aetate ad proles susceptionem ineptam. Demittit ergo cogitationes ad naturae vires, quae iam per aetate non erant eius boni capaces; quod Angelus pollicebatur. Sed permittitur infirmitas haec magnis quoque viris, quales erant Sara, & Zacharias: quae demum in bonum conuertitur. *Nam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum.* Nam & Abraham factae pollicitationis initio de filio Isaac, risu in corde suo, dicens, *Putasne centenario nascetur filius? & Sara nonagenaria pariet?* Verum Zachariae fortassis non tantum ad penam, quam ad stuporem, quo Ioannis natiuitas plus autoritatis haberet, lingua eius est impedita. Vel Zacharias in hoc iustus nequaquam fuit, videlicet quod de hemetiori instinctu diuino, siue inspirationi, qua eum verè Angelum Dei esse cognoscebat, restitit, & sic poenas dedit celeres, ne vel tantillum à iustitia declinaret, vt Ioannes ortus maiorem faceret admirabilitatem. Cumque discretio spirituum donum Dei sit, vt Apostolus docet: videtur hoc dono minime destitutus fuisse Zacharias, & probare potuisse vtrum spiritus ex Deo esset & tamen noluisse credere, atque ideo dignus fuit poenam sustinere. Certe etiam, verum esse dictum illud Apostoli, *Iudaos signa petere.* Vnde primus Abraham Deo sibi terram promittenti dixit: *Vnde scire possis quod possessurus sum eam?* Nec in eo tamen ille peccauit signum petendo, quia non ex incredulitate, vel diffidentia id dixit, cum paullo ante maiori promissione Dei ad se facta, dicit textus: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam, & vt ponderat Apostolus, Contra spem in spem credidit: nec considerauit corpus suum iam emortuum, cum iam serè centum esset annorum, neque emortuam vuluam Sara.* Certè accedente Dei Verbo, haud

Zacharias incredulus lingua beneficii cur ad tepus priuatus sit. Gen. 17.

Rom. 8.

1. Cor. 12. Idem Zacharias discretio nis spirituū donū habuit.

1. Ioan. 4.

1. Cor. 1. Iudaeorum priuū quid teste Apostolo. Gen. 15. Ibidem, & Rom. 4. Ibidem. Diuinis promissis quāta sit fides habēda.

est interrogandus naturae cursus, sed simpliciter promissioni credendum: nam plura nobis Deus praestare valet, quam nos nequeamus intelligere: & plerumque sensus nostri, & rationes nos fallunt; cum Deus, ac eius Verbum nos fallere nequaquam possint. Dicat fortasse quispiam sibi placens Arbitror me non ita incredulum futurum, si quis mihi Angelus aliquid polliceretur. Sed audi, ne decipiaris. Cū Christus dignior sit cui fides habeatur quam Angeli omnes, vide nū illi per omnia habeas fidem. Christus enim praescribit suis, ne solliciti sint animae suae quid mādudent, neque corpori suo quid induantur, tu autem pro his necessarijs rebus non tantum sollicitudinem geris, sed pro superfluis etiam, neque necessarijs. Si igitur Christo non credis praecipienti, quomodo crederes Angelo pollicenti? *Et respondens Angelus, dixit ei, Ego sum Gabriel, &c.* Multis argumentis instituit Gabriel Zachariae fidem: non est, inquit, quod de promissis meis dubites: ego enim sum Angelus Gabriel neque ab homine didici quod tibi futurum praedico. Cū enim hoc negotium supra vires humanas, & praeter communem naturae cursum sit, ideò ego quod promitto, à Deo, cui semper assisto, non ab homine. Et Angelus hic à negotio quod tractabat, nomen accipit. Neque enim necessaria sunt spiritibus illis caelestibus, diuinisque; mentibus nomina, quibus inter se discernantur, quemadmodum nobis hominibus: sed cum mittuntur ad homines, ad humanam consuetudinem sese demittentes, accipiunt nomina, rebus, quas praemanibus habent, consentanea. Vnde qui Tobiae incolumitatem erat daturus Angelus, Raphaelem se vocauit: quod curationem, siue medicinam Dei significat. In libro Danielis Michael appellatur, qui diuinam virtutem ostendebat praestantiorē quam humana vel Angelica: Michael enim significat quis vt Deus? Ita nunc qui ministrabat ea, quae ortui filij Dei seruebant, qui fortitudine sua daemones, & aereas potestates erat debella-

Ephes. 3.

Infideles qui Christo.

Matth. 6.

Angelis quatenus nomina cōueniāt.

Tob. 3. Raphael, medicina Dei interpretatur.

Dan. 12. Michael, quis vt Deus significat.

Ephes. 2. & 1. Cor. 15. & Colof. 2.

Gabriel, id est, Fortitudo mea Deus

Luc. 1.

Ioan. 8. Angeli, nec mentiri, nec fallere possunt.

Dan. 9. & Infra 11. Angeli stare cur dicantur ante Deum.

Matt. 18.

Nullus locus beatis diuinam impartitionem.

Ioan. 1.

Psal. 115.

Rom. 10.

Aug. lib. 2. Quæst. Ench.

c. 1. tom. 4.

turus, congruè Gabriel appellatur, quæ vox significat: Fortitudo mea Deus. Quasi dicat Zachariæ: Tu te senem vocas, & impotentem, ego autem sum, qui fortia Dei annuntiare veni, & ea quæ supra naturæ sunt vires. Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum, & cui tu credere debuisti: quia non est Angelorum, ut cacodæmonis, mentiri, vel fallere. Nomen præterea Gabrielis notum esse poterat ex Danielis Prophetis libris, in quibus Gabriel Danieli apparuisse legitur, in explicando præsertim mysterio de aduentu Messia tempore, ut indicet meritò sibi fidem habendam esse à Zacharia. Dicuntur porrò stare Angeli per metaphoram, ad similitudinem videlicet ministrorum stantium ante regem, quod vultum Dei assidue contempletur, & accincti sint ad diuinæ voluntatis beneplacitum præstadium. Vnde ostendit se vnus ex Angelis, qui non sunt à facie Dei relegati, sed ex illis, qui semper sunt præsentibus illi: de quibus Dominus, Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei qui in cælis est. Et licet à Deo sit missus, asserit se stare ante Deum: quia cum sit vbique Deus, nullus locus impedit visionem.

Sequitur: Et ecce uisus, & non poteris loqui usque in diem, &c. Obserua quemadmodum pœna hæc mysterio inferuiat, & pro signo sit, quo is ad fidem Angeli verbis habendam confirmatio reddatur, dum cernit se eius verbo, & potestate muti effectum. At inquis; Et quod nam hic mysterium latet? Respondet: Zacharias cum progeniturus erat, qui de se ait: Ego vox clamantis in deserto. Quoniam autem promissioni huic diffiderat bonus Zacharias, rectè suam amittit donec illa, quæ prædixit Angelus, nascatur vox. Incredulitas etiam aptè silentio pleatur: quid enim loquatur nisi stulta? Iustè ergo sancto viro aufertur loquela, ut loqui incipiat, cum fidelis esse ceperit, iuxta illud: Credidi, propter quod locutus sum, & Apost. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Aliud quoque mysterium indicat Augustinus lib. Quæst. Euangelicarum, ait enim: Intelligendum est significasse

quod prophetia usque ad Ioannem, tanquam à sono siletet intelligibili, quia non est intellecta, donec in Domino completeretur. Hæc ille. Quod si Zacharias vir sanctissimus pœnas dedit ob momentaneam incredulitatem, multò maiores dabunt Iudæi ob pertinacem, ac perseuerantem infidelitatem, quam Isaias, & Christus prædixerunt. Paruitas autem pœnæ testatur peccatum Zachariæ veniale, & leue fuisse, quasi sit inexcusabilis saltem à veniali delicto quod eruditus Sacerdos in loco sancto sacra peragens, & nuntium de salute populi accipiens haud crediderit. Obmutuit autem Zacharias, vel quia instrumenta loquedi inepta redita erant, vel si erant idonea, Deus ad ea auxilio suo non concurrebat, ci tra cuius auxilium, ac concursum vocalissimus quisque sit elinguis: quem admodum ignis succensus in fornace quia Deus cum illo non concurrebat tres pueros vrere nunquam potuit. Alii qui tamen exponunt, non solum mutum, sed etiam surdum effectum fuisse: cuius sententiæ est Theophylactus, qui ait: Meritò duo hæc passus est, & quod non audiret, & quod non loqueretur. Quia enim non audierat, condènatur ut surdus sit: & quia contradixerat, ut silet. Sic ille, & confirmatur: quia Græcè dicitur κωφός, quæ vox non solum mutum, sed etiam surdum significat: imò propriè surdum, & ex cõsequenti mutum: quia qui natura sunt surdi, necessariò sunt muti. Hinc rectè Ambrosius noster dixit: Incredulitas assatum eripuerat, & auditum.

Sequitur, Et erat plebs spectans Zachariam, & mirabatur quod tardaret ipse in templo. Egressus autem non poterat loqui ad illos: & cognouerunt quod visionem vidisset in templo. Et ipse erat innuens illis, & permansit mutus. Populus foris expectabat, nempe in atrio, ignorans quid intus ageretur. Cognouerunt quod visionem vidisset, tum ex insolita mora, vultusque mutatione, & colloquio Angelico, tum ex loquelæ amissione, quibus ille silentij causam nutibus indicabat. Et mirabantur. Quod quidem verbum nostros percutit, qui ante benedictionem Sacerdotis à Missæ

Isa. 6. Marth. 13. Zachariæ Angeli verbis in credulivencia tantum culpa quod fuerit unde conset.

Zacharias quomodo obmutuerit.

Dan. 3. Theophy. in Luc.

Zacharias non tantum mutus, sed & surdus per Angelum effectus est.

Kωφός Græcè quid.

Ambros.

Notantur fideles, quod citra causam incompleto missæ sacrificio se demum recipiunt, aut recedunt.

Theoph. ubi supra.

Contra Iudeos adhuc præsolantes Messiam.

Per impletos dies officij quid.

Λειτουργία Græcè quid.

Quales deceat Nouum Testamentum Sacerdotes.

Spiritualis, ac facti viri omnia grauiter, mature, ac circumspecte agunt.

B. Lucæ modestia ac verecundia.

sacrificio citra legitimam causam ædes repetunt suas, ad potandum sæpè numero, & ludendum. Et ut exponit Theophylactus, usque modo Iudæus foris est, expectans verum Christum Sacerdotem venturum: & miratur quod tantum tardet. Et sui Sacerdotes, & Prophetæ redditi sunt elingues, & muti, nihil valentes populum docere, donec dominus dignetur aperire obscura Prophetarum, & per suos Apostolos illis loqui de Christo, qui iam venit.

Sequitur in textu: Et factum est, ut impleti sunt dies officij eius, abiit in domum suam. Post hos autem dies concepit Elisabeth vxor eius (& occultabat se mensibus quinque) dicens: Quia sic fecit mihi Dominus in diebus quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines. In primis, Impletos dies officij, vocat peractam hebdomadam ministerij, & functionis Sacerdotalis, quæ Græcè λειτουργία dicitur: quo tempore non solum ab vxorum complexu, verum etiam ab ipso domorum suarum abstinebant ingressu. Quales ergo, & quam sanctos, sobrios, ac pudicos Sacerdotes deceat habere Nouum Testamentum, si vetus tales habebat? Porro Zacharias accepto tantæ lætitiæ nuntio, quod talem ex Elisabeth filium esset suscepturus, minime effertur lætitia, neque mox domum accurrit ad vxoris amplexus, verum expectat donec impleatur ministerij dies. Ita viri Deo coniuncti, omnia grauiter, mature, ac circumspecte agunt.

Post hos autem dies concepit Elisabeth vxor eius (& occultabat se mensibus quinque) ignorabat Elisabeth pueri nasciturum mysterium, atque ea fausta, & læta quæ Angelus viro suo nuntiauerat. Nam cum Zacharias vir eius mutus esset effectus, haud quaquam poterat vxori illa explicare: quanquam nutibus viri, & indicij aliquod magni prælagiret animus eius. Et vide pudorem, & honestatem Euangelistæ in scribendo: quia tacito congressu Zachariæ cum vxore, dicit illam concepisse. Illatam sentiens, se præter omnem expectationem concepisse, gratum animum ostendit, cum dixit, respexisse eam Dominum & abstulisse opprobrium suum, quod sterilitatis causa passa fuerat hætenus.

Addit verò, Inter homines: quia illi soli eamputat opprobrio dignam, & indecoram. Deo enim nullum est opprobrium, qui illam plerumque nouit esse naturalem. Tamen occultauit se mensibus quinque, donec scilicet ad B. Mariæ aduentum, & salutationem res tota patefieret: puero eius in utero exultante, & prophetante, secundum Originem: ut iam Christus sit præcursor præcursoris sui. Et vide verecundiam, modestiamque Elisabethæ se occultantis, in quo filiam Saræ possis agnoscere, quæ dixit: Postquam consensit, & Dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo? Occultauit se ergo Elisabeth. Primum quidem, ne vanus esset conceptus. Deinde ne videretur ex alio forsitan viro conceptus, illamque vna cum Zacharia tot annos sterilem fuisse: quis enim eam crederet ex Zacharia sene conceptis: quæ exiuuene non conceperat? Adhæc significat illis verbis, quod iam non conueniebant inter se concubitu coniugali: neque enim, ut ait Ambrosius, Ea que senilem non erubesceret coitura, erubesceret partum. Docetque nos Elisabeth hac sua occultatione, ut quod in nobis est, occasiones male de nobis loquendi, vel suspicandi subtrahamus, & ne nostra ipsi dona mox in alios effundamus, sed tempus expectandum, quo Deus ipse dona sua nota fieri velit. Præterea forsitan occultabat se, priusquam vterum posset ostendere, & dare gloriam Deo: nam antea homines vix credidissent. Fuit etiam melius, ut expectaret impleri Spiritu sancto, quo sic melius daret gloriam Deo. Postremò secundum Ambrosium, erubescere ea ætate liberis operam dedisse: Sunt enim ipsi quadam tempora (ut idem Ambrosius ait) præscripta coniugio, quando dare operam liberis sit decorum. Dum anni vigent, dum suscipiendorum liberorum spes est, dum geuerandi usus est in exemplo, copula quoque usus in studio est. Hæc ille. Verbum autem, dicens, non est referendum ad occultabat, sed ad, Concepit. ut sit sensus, quod concepit honorificas Deum. Et quod dicitur (Occultabat se mensibus quinque) per paræthesin legendum est. Existimat

Cur Elisabeth à Deo ablatum sibi opprobrium dicat inter homines. Luc. 1.

Orig. ho. 7. in Luc. init. tom. 2. Gen. 21. Cur se occultarit Elisabeth.

Amb. lib. 1. in Luc. cap. ult. tom. 5. init. Occultatio Elisabeth qualem nobis documentum præbeat.

Amb. ibid.

Quæ nam tempora liberis operam dandi sint præscripta coniugibus secundum Ambrosium.

Caiet. in Luca.

Caietanus, occultasse se mensibus quinque in publicum haud prodeundo, quod tam grandi proepecta; etate operam dedisse liberis erubesceret, quod vterus testabatur. At certe a duobus, vel tribus mensibus non erat cur se occultaret, cum nullus adhuc apparet tumor. Ergo dicendum quod occultauit se per quinque menses concepsisse, ne ridiculum videretur, si post euulgationem conceptus vanus processisset, atq; de conceptu gloriari videretur inaniter. Post menses vero quinque cum tumor vteri appareret, non iam conceptum celauit, sed apparentem in se diuinam bonitatem praedicauit. Hanc verecundam modestiam, vel modestam verecundiam debent omnes Christiani seruare & coniugale officium summa cum modestia exercere: quod Apostolos docuit: *Vt sciat, inquit, vnusquisque vestrum vas suum possidere in sanctifica-*

tione, & honore: non in passione desiderij, sicut & Gentes quae ignorant Deum, sed pro eo venerem, & cupidinem colunt. Nos ergo qui Christum mente conceptum, discamus cum Elisabetha bonum animi conceptum ad tempus occultare, ne ostentatione inani ante tempus prolem bonorum operum, & salutis aeternae imprudenter amittamus, sed seruemus praecipuum Apostolicum: Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Insuper diatur enim Pharaon infantibus recens natis, vt interficiat. Ideo oremus Dominum, vt sua pro bonitate nos seruet in abscondito tabernaculo sui. Praestante Dumino nostro Iesu Christo, cui cum Patre, & Spiritu sancto ab omni creatura reddatur omnis honos gloria, & imperium in secula seculorum Amen.

Colof. 3.

Exod. 1. Psal. 26.

Cur se occultarit Elisabeth mensibus quinque.

Quales esse debeant coniuges Christiani.

1. Thes. 4.

TomisecundiFinis.

SERIES CHARTARVM.

†. A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. V. X. Y. Z. Aa. Bb. Cc. Dd. Ee. Omnes sunt terni: praeter Ff. qui est duernus.

TOMVS TERTIVS

INDEX LOCORVM NOTABILIVM SACRAE SCRIPTVRAE, QVAE IN HOC SECVNDO TOMO LATIVS EXPLICANTVR.

EX GENESI.

Caput 2. Non est bonum hominem esse solum. 37.
Caput 14. Melchisedech Rex Salem, proferens panem, & vinum, erat enim Sacerdos Dei altissimi. pag. 280.
Caput 32. Vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. 332.

EX EXODO.

Caput 3. Hoc nomen mihi est in aeternum. 48.
Caput 17. Et vocauit nomen eius, Dominus exultatio mea. 49. 50.
Caput 20. Ego sum dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. 116.

EX DEUTERONOMIO.

Caput 10. Patribus tuis conglutinatus est Dominus. 267.

EX LIBRO IVDICVM.

Caput 6. Vocauit illud, Domini pax. 49. 50.

EX I. REGVM.

Caput 5. Filius vnus anni erat Saul. 46.

EX LIBRO IOB.

Caput 32. Conceptum sermonem tenere quis poterit? 25.
Caput 33. Semel loquitur Deus, & secundo id ipsum non repetit. 23.

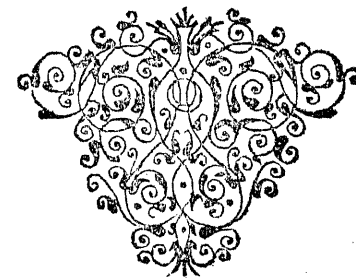
EX LIBRO PSALMORVM.

Psal. 2. Filius meus es tu, ego hodie genui te. 59.
Psal. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine. 186.
Psal. 13. Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus. 52.
Psal. 15. Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus. 253.
Ibidem. Notas mihi fecisti vias vita, adimplebis me letitia cum vultu tuo. 296.
Psal. 32. Verbo Domini caeli firmati sunt. 27.
Psal. 35. Quoniam apud te est fons vita. 39.

In lumine tuo videbimus lumen. 218. Ibidem.
Et nunc quae est expectatio mea? nonne Dominus? & substantia mea apud te est? 135. Psal. 38.
In capite libri scriptum est de me. 216. Psal. 39.
Propterea vnxit te, Deus, Deus tuus. pag. 130. Psal. 44.
Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. 296. Ibid.
Aduocauit caelum de sursum. 175. Psal. 49.
Liberame de sanguinibus, Deus Deus salutis meae. 253. Psal. 50.
Praeueniunt Principes coniuncti psallentibus in medio iuencularum tympanistrarum. 332. Psal. 67.
Ego dixi, Dii estis. 62. Psal. 81.
Non est occultatum os meum a te, quod fecisti in occulto, & substantia mea in inferioribus terra. 135. Psal. 138.
Domine probasti me, & cognouisti me. 236. Ibid.
Velociter currit sermo eius. 23. Psal. 147.
EX PROVERBIIS SALOMONIS
Domine possedit me initio viarum suarum. 15. 29. 32. Caput 8.
Necdum erant abyssi, & ego iam concepta eram. 13. Ibid.
Delectabar per singulos dies ludens coram eo. 17. Ibid.
Dominus creauit me. 99. 100. 170. Ibid.
Deliciae meae esse cum filis hominum. pag. 181. Ibid.
Latatur homo in sententia oris sui. pag. 29. Caput 15.
EX LIBRO SAPIENTIAE.
Fons sapientiae Verbum Dei in excelsis. 27. Caput 9.
Da mihi sedium tuarum asistricem sapientiam. 59. Ibid.
Omnipotens sermo tuus, Dne, exiliens de caelo, a regalibus sedibus venit. 23. Caput 18.

EX ECCLESIASTICO.	
Caput 17.	¶ Posuit oculus suum super corda illorum, ostendere illis magnalia operum suorum, &c. 195.
Caput 24.	Ego quasi trames aqua immensa de fluvio, ego quasi fluvius Dorix, &c. 125. 263.
EX ISAIA.	
Caput 1.	¶ Os Domini locutum est. 53.
Caput 7.	Si non credideritis, non intelligetis. 7.
Caput 8.	Domini exercituum ipsum sanctificate. 50.
Caput 28.	In illa die erit Dominus corona gloria. 50.
Caput 28.	Ecce ego ponam in Sion lapidem, &c. 116.
Caput 48.	Manus mea fundavit terram. 53.
Caput 48.	Gloriam meam alteri non dabo. 126.
Caput 51.	Consurge, induere fortitudine brachium Domini. 53.
Caput 53.	Vidit Deus quia non est viri. 53.
Caput 66.	Nunquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam? 13.
EX HIEREMIA.	
Caput 1.	¶ Factum est verbum Domini ad Hieremiam. 23.
Caput 1.	Vigilabo ego super verbo meo, ut faciam illud. 26.
Caput 23.	Et vocabo David germen iustum. 49.
Caput 23.	Vocabunt eum Dominus iustus noster. 49.
EX BARVCH.	
Caput 2.	¶ Facti sumus subitus, & non supra. 282.
EX EZECHIELE	
Caput 20.	¶ Et pepercit oculus meus super eos. 53.
EX MICHÆA.	
Caput 5.	¶ Egressus eius à principio, à diebus æternitatis. 32.
EX HABACVCC.	
Caput 1.	¶ Aspice in gentibus, & obstupescite, quia opus factum est, quod nemo credit. 266.
EX ZACHARIA	
Caput 2.	¶ Lauda, & latere, filia Sion, &c. 50.
EX MATTHÆO.	
Caput 4.	¶ Cum autem audisset Iesus quod Ioannes traditus esset, secessit in Galilaam. 5.
Caput 7.	Perite & accipietis: querite, & invenientis. 4.
Caput 10.	Veni separare hominem aduersus patrem suum, &c. & inimici hominis domestici eius. 255.
Caput 11.	Omnia mihi tradita sunt à Patre meo. 98.
Caput 13.	De die autem illa nemo scit, neque filius hominis. 202.
Caput 17.	Hoc genus demoniorum non eijcitur nisi oratione, & ieiunio. 4.
Caput 18.	Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quancunque petierint, fiet illis. 4.
	Omni habenti dabitur, & abundabit. 198.
	Tristis est anima mea usque ad mortem. 296.
EX LVCA.	
Caput 1.	¶ Quoniam multi conati sunt ordinare narrationem: & per sequentia explicatur totum. c. 1. 311.
Caput 2.	Iesus proficiebat sapientia, &c. 278. 293.
Caput 15.	Da mihi portionem substantia, qua me contingit. 135.
EX IO ANNE.	
Caput 2.	¶ Hoc fecit initium signorum Iesus in Cana Galilææ. 5.
Caput 3.	Filius hominis qui est in celo. 261.
Caput 5.	Neque Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio. 72.
Caput 5.	Dedit filio vitam habere in semetipso. 98.
Caput 5.	Non potest filius à se facere quicquam. 202.
Caput 6.	Sunt quidam ex vobis, qui non credunt. 224.
Caput 10.	De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, & quia tu, hominem sis, facis te ipsum Deum. 1.
Caput 10.	Nemo potest rapere de manu Patris mei: ego, & Pater vnus sumus. 63.
Caput 10.	Pater quod dedit mihi, maius omnibus est. 96.
Caput 10.	Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili. 199.
Caput 10.	Omnes quotquot venerunt, fures sunt, & latrones. 220.
Caput 10.	Cognosco oves meas, & cognoscunt me matrem. 237.
Caput 10.	Ego veni ut vitam habeant, & ut abundantius habeant. 261.
Caput 12.	Sermo, quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die. 23.
Caput 12.	Pater, clarifica me. 106.
Caput 12.	Qui credit in me, non credit in me, &c. 106.
Caput 12.	Vbi ego sum, illic & minister meus erit. 262.
Caput 14.	Pater maior me est. 96.
Caput 14.	Pater in me manens ipse facit opera. 97.
Caput 16.	Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modum. 4.
Caput 16.	Omnia, quæ Pater habet, mea sunt. 16.
Caput 16.	Ille me glorificabit, quia de meo accipit. 129.
Caput 17.	Pater, manifestaui nomen tuum hominibus. 20.
Caput 17.	Sanctifica eos in veritate: sermo tuus veritas est. 23.

Caput 17.	Pater, quos dedisti mihi, volo ut vbi sum ego, & illi sint. 291.	Secundum iustitiam, quæ in lege est, conuersatus sum sine querela. 324.	Caput 3.
Ibidem.	Serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint vnus, sicut & nos. 62.	EX PAVLO AD COLOSSENSES.	Caput 1.
Ibidem.	Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solam Deam verum. 95. 116.	¶ Qui est principium, primogenitus ex mortuis. 31.	Ibidem.
Ibidem.	Vt videant claritatem meam, quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem mundi. 126.	In ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. 75.	Ibidem.
Caput 20.	Hæc scripta sunt, ut credatis quia Iesus est Filius Dei. 3.	Primogenitus omnis creatura. 101.	Ibidem.
Ibidem.	Ascendo ad Deum meum, & Deum vestrum. 97.	EX PAVLO AD TITVM.	Caput 2.
Caput 8.	EX PAVLO AD ROMANOS.	¶ Expectantes beatam spem, & aduentum gloriae magni Dei Saluatoris nostri. 79.	Caput 2.
Caput 9.	¶ Primogenitus in multis fratribus. 101.	EX PAVLO AD HEBRÆOS.	Caput 1.
Caput 9.	Quorum patres, ex quibus est Christus, qui est super omnia Deus benedictus. 45. 72.	¶ Quem constituit heredem vniuersorum. 43.	Ibidem.
Caput. ii.	Quid ergo, quod querebat Israël, hoc non est consecutus, electio autem consecuta est. 247.	Tu in principio, Domine, terram fundasti. 39.	Caput 2.
Caput 1.	EX PAVLO I. AD CORINTHIOS	Decebat eum propter quem omnia, & per quem omnia, &c. auctore salutis eorum per passionem consummare. 167.	Caput 3.
Caput 1.	¶ Quis est Apollo, quis Paulus? ministri eius, cui credidistis. 223.	Considerate Pontificem, fidelem ei, qui creauit illum. 99.	Caput 4.
Caput 7.	Volo omnes vos esse sicut me ipsum. 320.	Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. 23. 39.	Caput 10.
Caput 8.	Vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia. 97.	Cognoscentes autem vos habere meliorem, & manentem substantiam. 135.	Caput 13.
Ibidem.	Et si sunt, qui dicantur Dei. 45.	Exeamus ergo extra castra, improprium eius portantes. 249.	Caput 13.
Caput 9.	Sic currite ut comprehendatis. 301.	EX PETRI. 2.	Caput 3.
Caput 15.	Secundus homo de celo caelestis. 260.	¶ Cæli qui nunc sunt, eodem verbo repositi sunt. 27.	Caput 1.
Ibidem.	Oportet filium regnare, donec ponat omnes inimicos eius sub pedibus eius: cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia. 104.	EX IOANNIS PRIMA.	Caput 4.
Caput 1.	EX PAVLO AD EPHESIOS.	¶ Quod fuit ab initio, quod audimus, &c. 32. 39.	Caput 4.
Caput 1.	¶ Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. 166.	Omnis spiritus, qui tollit Iesum, ex Deo non est. 270.	Caput 5.
Ibidem.	Deus Domini nostri Iesu Christi. 97.	Tres sunt, qui testimonium dant in celo. 63.	Ibidem.
Caput 2.	Eratis illo tempore sine Christo. 199.	Scimus, quoniam filius Dei venit, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, & simus in vero Filio eius, hic est verus Deus, &c. 45.	Ibidem.
Ibidem.	EX PAVLO AD PHILIPPENSES.		
Ibidem.	¶ Qui factus est obediens usque ad mortem. 105.		

INDEX RERVM OMNIVM, QVAE IN toto hoc volumine conti- nentur.

*Prior numerus paginam indicat, posterior
columnam demonstrat.*

A

- AB** **ABATLARDVS** dñi Pla-
tonem curat facere Chri-
stianum, se ethnicum proficitur. 114.
c. 1.
- ABSOLVTA** quo sensu dicantur cō-
muni personis diuinis. 156. c. 2.
- ACTIO** immanens quomodo infinitam
Dei potentiam denotet. 17. c. 2.
- Actio** Dei qua ratione a quacunq̄ crea-
ta differat. 18. c. 2.
Vide verbo Operatio.
- ADAMI** nomen omnibus hominibus
commune est Hebraeis. 115. c. 1.
- ADOPTIO** quid sit. 38. c. 2.
Adoptandi potestas penes Verbum diui-
num est. 43. c. 2.
- ADORATIO** Filij in diuinis non so-
lum propter Patrem, sed propter ipsum
Filium fieri potest. 79. c. 1.
- Adoratio** diuinitatem arguit in eo cui sit.
84. c. 1.
- ATERNITAS** propria diuina natu-
ra. 75. c. 2.
- Ab aeterno** nulla creatura fuit. 170. c. 2.
- Tres aeterni** quomodo dici possint persona
diuina. 124. c. 1.
- AETERNITAS** non repugnat Dei generatio-
ni. 160. c. 1.
- AETerna** praemij retributio pro meritis,
probatur. 194. 1.
- AGENTIA** naturalia à Deo habent
quod operentur. 38. c. 2.
- AGNOSCERE** & cognoscere qui
differant. 313. c. 1.
- ALIVS** à Patre est filius in diuinis.
140. c. 2.
- Quo sensu** hoc negauerint aliqui Pa-
tres. ibid.
- ALOGIANORVM** error confuta-
tur. 32. c. 1.
- ALTARE** incensi vbi esset. 328. c. 1.
- AMORIS** vis. 217. c. 2.
- Amoris** ingenium quod sit. 271. c. 1.
- Diuini** in nos amoris vis. 307. c. 1.
- Amor** in diuinis qualis. 37. c. 1.
- Amoris** Dei quid proprium. 271. c. 2.
- Amor** diuinus cur in solo Patre & filio
sit productio Spiritus Sancti. 15. c. 2.
- Amor** ardens Crucis quid efficiat. 278.
c. 2.
- ANGELICAE** durationis mensura.
57. c. 2.
- Angeli** Verbum diuinum adorant. 84.
c. 1.
- Angeli** cum Dei personam agunt, dñj vo-
cantur. 90. c. 1.
- Angeli** nomen cur adaptetur Christo.
ibid.
- Angelus** non est naturaliter immortalis,
teste Ambrosio. 96. c. 1.
- Angeli** cur non generent. 164. c. 2.
- Angelorum** creatio vbi à Moysè expressa.
175. c. 2.
- Angeli** per caelos designantur. ibid.
- Angelorum** custodia. 199. c. 1.
- Angeli** vt sint in loco. 234. c. 1.
- Angeli** perfecta, & comprehensua Dei
visione carent. 303. c. 1.
- Angeli** quibus appareant, & quomodo.
331. c. 2.

Angeli

- Angeli** apparitio facta Zacharia à dex-
tris stantis altaris incensi. 331. c. 1. &
332. c. 2.
- In Angeli** apparitionibus cur non turba-
ti sunt sancti Patres. ibid. (ibid.)
- Apparitionis** angelorū & demonū signa.
- ANIMI** immortalitas probat bonorum
malorumque aeternam retributionem.
194. 2.
- Animi** immortalitatem melior pars Phi-
losophorum asseruit. ibid.
- Anima** triplex. 182. c. 2.
- Causa** reditus animarum in corpora.
183. c. 2.
- Anima** imago mentis ex Plotino. 238. c. 2.
- Anima** Christi à creatione & vnione cū
Verbo Deum vidit. 288. c. 1. De anima
à Christo assumpta vide Verbum.
- Anima** Christi habitudinaria vnio refel-
litur. 294. c. 1.
- Nestorij** rationes dissoluuntur. ibid.
- Anima** rationalis totus est homo secun-
dum Platonem. 263. c. 1.
- Anima** intellectus, & voluntas quomodo
sanentur. 290. c. 1.
- ANTECHRISTVM** venire, quid
sit. 220. c. 1.
- APOSTOLI** quādo viderint Christi
gloriā quasi vnigeniti à Patre. 289. c. 1.
- Apostoli** & Euangelista minime censendi
sunt inter eos de quibus Lucas ait, q̄
Euangelicam historiam scribere cona-
ti sunt. 309. c. 2.
- Apostoli** vocantur lux mundi, & qualis
lux. 226. c. 1. (240. c. 1.)
- Apollinis** sententia de vera religione.
- Apostolorum** missio. 290. c. 2.
- APPARITIONES** Dei quomodo
factae sunt. 87. & sequent.
- Apparitiones** factae in Veteri Testamento
semper fuerunt filij, non Patris aeter-
ni. 115. c. 2.
- ARIANA** haeresis qualis teste Augusti
no. 84. c. 2.
- Quam** sit detestanda. 3. c. 2.
- Vnde** originē duxerit. 86. c. 1. & 161. 2.
- Ariani** stupiditatis arguuntur. 70. c. 1.
- Arianorum** Conciliabula à Theodosio pro-
hibita. 72. c. 2.
- Arianorum** leuitas. 87. c. 1.
- Arij** error de Verbi diuini aeternitate con-
futatur. 57. c. 1.
- Arij** argumenta intolerabiliora quā dia-
boli tentamenta, teste Ambr. 107. c. 2.

Tom 2.

- Athanasij** symbolum impie reprehenditur
à Valentino. 114. c. 2.
- Athanasij** exemplum, sicut anima rationa-
lis & caro virus est homo, ita, & c. qua-
tenus congruum sit. 269. c. 1. Quate-
nus falsum, & incōgruum, ibid. 2.
- Auicena**, maximus paganus, & Mahome-
tus generationem in diuinis nega-
runt. 127. c. 1.
- Autotheon** filium appellat Epiphanius, &
quo sensu. 128. c. 1.
- Autotheani** haeretici reselluntur. 125.
& seq.
- Axioma** illud, Quae sunt eadem vni tertio
sunt eadē inter se, explicatur. 193. 2.

B

- B** **Abali** quid sonet. 124. c. 2.
- Balaam** ariolus, eiusq̄ vaticiniū au-
guriū cur sit dictum. 213. c. 2.
- Baptismus**. 190. c. 1.
- Baptismus** Sacramentum regenerationis
cur dicatur. 254. c. 1.
- Beatitudo** Dei non repugnat generatio-
ni. 160. c. 2.
- Beatitudo** in fruitione consistit. 297. c. 2.
- Beata** fuit anima Christi etiam viatoris.
261. c. 2.
- Definitio** Benedicti. XII. de illa, vt sit ac-
cipienda. ibid.
- Bethania** quid sonet. 248. c. 2.
- Beneficio** indignus quis sit. 251. c. 1.
- Beza** redarguitur in versione illius loci,
In principio erat Verbum. 25. c. 2.
- Bonitas** per essentiam solius Dei propria.
72. c. 2.
- Bonitatis** totius fons Deus est. 176. c. 2.
- Bonum** est diffusiuum sui. 17. c. 1. (c. i.)
Cur Christus se bonū vocari vetuerit. 73.

C

- C** **Caro** Christi in incarnatione quando
facta fuerit. 265. c. 1. (ibid.)
Quāmodo in diuino verbo substituerit.
- Carnem** Christi in eius ascensione non
dimissam. 261. c. 1. Si fuisset dimissa,
quid inde sequeretur. ibid.
- Carnem** factum esse Verbum, & non ani-
mam, cur dixerit Ioannes. 262. c. 1.
Quam vocet carnem Euangelista hoc
loco. 252. c. 2.
- Carnem** veram assumpsit Christus, non
phantasticam. 259. c. 2.
- Carnis** voluntas quid sit. 252. c. 2.

Gg 3

Cate=

Cathecumeni vox vnde descēdat. 313.c.1
 Causa quid addat supra principium. 141.
 c.2.
 Causarum primarum quid propriū. 290.
 c.2.
 Quomodo Graeci Patres vnam personam
 diuinam concedant esse causam alte-
 rius, negent vero Latini. 142.c.1.
 Charitas erga quos proprie sit. 37.c.2.
 Chaldaica translatio quando facta. 48.
 c.2.
 Quanta auctoritas eius apud Iudaos. 49.
 c.1.
 Cur ignota fuerit Patribus. ibid.
 Cherintus Ioannis Euangelista inimi-
 cus. 55.c.2.
 Non scripsit eius Euangelium. ibid.
 Christus cur vocetur Dauid cur Iehou-
 uah. 49.c.2. 51.c.2.
 De Christo omnes pene Psalmi loquun-
 tur. 41.c.2.
 Christi diuinitas adstruitur. 45.c.2. Vi-
 de verbum Diuinum.
 Christus quando fuerit consolatus Hieru-
 salem. 52.c.2.
 Christi in nos beneficia. 52.c.2.
 Christi varia nomina quae eius diuinita-
 tem ostendunt. 53.c.1. & c. 73.c.2.
 8.c.2. & c.
 Christus os Domini & oculus, facies, ma-
 nus, & brachium, appellatur. 53.c.1.
 & c.
 Christus sapientia Dei. 50.c.1.
 Christus sedet ad dexteram Dei. ibid.
 Christi opera infiniti valoris. 54.c.2.
 Christus vita & veritas est. 73.c.1.
 Christus voluntas Dei. ibid.
 Christus Rex. 74.c.1.
 Christi propria nomina quae eius diuinita-
 tem ostendunt. 75.c. 2. 79.c. 2. 116
 c.1.
 Christus Dei filius est. 75.c.2.
 Christus cur dicatur primogenitus om-
 nis creaturae. 78.c.2.
 In Christo duae naturae sunt. 85.c.2. Quo-
 modo & cur imago Patris dicatur. 78.
 c.2.
 Christi hominis propria fūctiones. 85.c.2.
 Christus veram habuit carnem. ibid.
 Christus cur Angelus vocetur. 90.c.1.
 Cur homo, hominis filius, vnctus, via,
 ostium, pastorque dicatur. 80.c.2.
 Christus quo sensu dicatur creatus. 100.
 c.1.

Christus ante omnem creaturam prae-
 ditus, & in diuina praedestinatione pra-
 positus. 101.c.1.
 Christus nonnulla quae humanam facul-
 tatem excedunt, Patri soli, vt Deo tri-
 buebat. 102.c.2.
 Christus primogenitus Virginis. 101.c.2.
 Christus iudicij diem nescit ad indicandū
 Apostolis, ibid. Nonnulla de Christo vi-
 de verb. Filius.
 Christus qualiter sanctificatus. 103.c.2.
 Christus regnū suum quomodo Patri tra-
 det die iudicij. 104.c.1.
 Christus in caelo subiectus erit Patri se-
 cundum humanitatem. 105.c.2.
 Christum subijci est eius voluntatem ex-
 plesse. ibid.
 Christus quomodo clarificatus à Patre.
 106.c.2.
 Christus Patrem clarificat, dum eum, fi-
 lium sibi aequalem producere posse ostē-
 dit. 106.c.2.
 Christianorum ad adorandum Christum
 antelucani olim conuentus. 117.c.
 Christum vt Deum adorare, Christiano-
 rum traditio. ibid.
 In Christo plenitudo diuinitatis quid
 sit. 132.c.2.
 Christus cur vita dici voluerit. 183.c.2.
 Christi lucis iactura quantum malum.
 188.c.2.
 Christi aduentū quomodo lex Moysi pra-
 parauerit. 189.c.1.
 Christi mysteria in quibus legis antiquae
 mysterijs praefigurata. 189.c.2.
 Christi passio salutaris. 189.c.2.
 Christi incarnationis beneficium. ibid.
 Christi miracula & resurrectio. ibid.
 Christus cur non statim à mundi exordio
 humanā carnē assumpsit. 191.c.2.
 Christi elegās typus Melchisedech. 196.
 c.2.
 Christi fides saltem implicita si non sit,
 non est remissio peccatorum. ibid.
 Christi humanitas perfecta Deitatis ima-
 go ac omnium perfectissima. 216.c.2.
 Christi humanitati quomodo conueniat
 illud, In principio erat Verbum. 216.
 c.2.
 Christum hominem non comprehendisse
 tenebras, hoc est peccatores, quomodo
 verum. 218.c.2.
 Per Christum hominem quomodo facta
 sint omnia. 227.c.2.

De Christo homine quomodo intelligatur
 illud, Quod factum est, & c. Ibid.
 Christi humanitati quantum debeamus.
 218.c.2.
 Christus lux, lumen & splendor. 122.c.2.
 Creaturae quae nam dignius & excellen-
 tius de Christo testimonium ferant.
 Ibid.
 Christus quatenus indiguerit Ioānis te-
 stimonio. Ibid.
 Christi & Sāctorum humana magis quā
 diuina nos alliciunt. Ibid.
 Christus ab homine testimonium non ac-
 cipiens, quomodo acceperit à Ioanne de
 illo testimonium perhibente. 226.c.1.
 Christo vt fuerit necessarium Ioānis te-
 stimonium. Ibid.
 Christus cur potissimū incarnatus. 228.
 col. 2.
 Christus an illuminet omnem hominem.
 229.col.1. quos illuminet, & quos nō.
 229.col.2.
 Christi lucem si habuerimus, quid asse-
 quemur. Ibid.
 Christus in propria venisse, quid sit. 244.
 col.2.
 Christus quomodo venerit. 245.col.1.
 Christum qui non receperunt in propria.
 245.col.2.
 Christum non recipi à Lutheranis, vnde
 constat. Ibid.
 Christus à quibus Christianis non reci-
 pitur. 248.col.1.
 Christum qui nam ex Iudais receperunt.
 249.col.1.
 Christi improprietatem optare, quid. 249.
 col.2.
 Christus quomodo receptus à Gentilibus.
 249.col.2.
 Christū qua ratione recipere debeamus.
 249.col.1. à quibus. 251.col.2.
 Christi animam etiam viatoris fuisse bea-
 tam. 261.col.2.
 Christi actionem cur Deiuuam Areopa-
 gita vocet. 264.col.2.
 Christum Deum & hominem dici osten-
 ditur. 270.col.1.
 In Christo duplex natura refellitur.
 265.col.2.
 In Christo vna persona in duabus natu-
 ris probatur. 270.col.1.
 Christi ex vnione cum Verbo summa di-
 gnitas similitudine explicatur. 272.
 col.2.

Christi hominis quale fuerit regni dia-
 dema. 267.col.1.
 Christi conceptio sine semine viri, cur mi-
 nime phantastica. 275.col.1.
 Christi gloriam non omnes ex aequo vi-
 derunt. 276.col.2.
 Christi gloriam vt viderint. Prophetas.
 276.col.1.
 Christum vnigenitum Patris cur dicat
 Euangelista. 277.col.1.
 Christus plenus gratia cur dictus. 277.
 col.2. & si plenus, quomodo profecisse
 dicitur. 278.col.1.
 Christus fidem & spem non habuit, &
 quamobrem. 278.col.1.
 Christus cur dictus plenus veritate. 278
 col.2.
 Christus vt venerit post Ioannem. 281,
 col.2.
 Christum fortiolem esse Ioanne, quid.
 283.col.1.
 Christus quomodo sit anterior Ioanne.
 282.col.1.
 Christus qualem gratiae plenitudinē ha-
 buerit. 285.col.1.
 Christum Moise maiorem quā cautē o-
 stendat Euangelista. 277.col.1.
 Christiano quid amplius sit supra Iudaū.
 288.col.1.
 Christus dux & testis. 289.col.1.
 Christum gratia plenū esse debuisse pro-
 batur. 289.col.2.
 Christi gloriam quasi Vnigeniti à Patre
 quando viderint Apostoli. 289.col.1.
 Christum testem oculatum esse oportuis-
 se. 290.col.2.
 De Christo etiam vt homine accipiendū
 probatur. 291.col.1.
 Christus qua scientia se scire Deum as-
 sereret. 292.col.2. Ratione fulcitur,
 & auctoritate. Ibid. & 292.col.1.
 In Christi anima cur non fuerit consiliū
 vel electio, iuxta Damascenum. 293.
 col.2.
 Christus qualem timorem habuerit. 294
 col.2.
 Christi profectus in sapientiam & gra-
 tiam, & quomodo intelligendus. 295.
 col.1.
 Christus quid & quomodo ignorauerit.
 Ibid.
 Christus qua nam cum merito, vel sine
 illo sit à Deo consequutus. 296.col.1.
 In Christo dolor atq; tristitia. 296.c.2.

In Christo adhuc viatore quatuor virtutis diuina miracula perfecta 297.c.1
 Christū fuisse Sacerdotē, ostenditur multis rationibus ex diuo Luca deductis. 315.col.2.
 Christum fuisse animarū mediū & Salvatorem, multis conuincitur. 314.col.2. Ex eius natiuitate, vita, laboribus, &c. 315.col.2.
 Christi sacerdotium cur exorsus sit Lucas à sacerdotio Zacharia. 318.col.2
 Christus cur vita arctioris genus nō fuerit sequutus. 337.col.1.
 Cibi qua ratione in lege phibiti. 170.c.6.
 Circumfessio quid sit. 142.col.2.
 Eius vsus apud Latinos, & similis vocis apud Græcos. Ibid.
 Vna persona diuina in alia est per circū infessionem. 143.col.1. Exempla illustratur. circumfessio hæc, ibid.
 Celi cur non generant. 164.col.2.
 Consultatio quorum propria sit. 37.c.1.
 Cognitio in diuinis qualis. 37.col.1.
 Cognoscere & agnoscere, qui differant. 313.col.1.
 Consuetudo vim legis obtinet. 330.c.2.
 Cōiugium quale felix, infelix quale sit. 325.col.1.
 Conciliabula Arianorū à Theodosio prohibita. 72.col.2.
 Comparatio inter diuersa specie fieri sallet. 101.col.2.
 Compositio in Deo locum nō habet. 152.col.2.
 Communio Sanctorum quam in Symbolo profitemur, omni tempore, statu & lege necessaria fuit. 194.col.2.
 Comprehendi minimè potest Deus etiam à beatis animabus & Angelis lumine gloria corroboratis. 301.col.1. quomodo accipiendum verbum Apostoli, Sic currite, vt comprehendatis. Ibid.
 Aliqua de comprehensione Dei vide verbo Lux.
 Comprehendere Ioannis 1. quid sit. 188.col.1.
 Creatura serui sunt Dei. 84.col.1. A Deo distant, quantum seruus à domino per naturam. Ibid.
 Creatura quomodo sint ante mundi constitutionem. 160.col.1.
 Creatura omnis per Verbum facta. 174.col.1.
 Creaturam omnem ex se bonam esse ostē-

ditur contra Manichæos. 169.col.2.
 Creatura nulla fuit ab aeterno. 170.c.1.
 Creatura non omnes viuunt. 180.col.1.
 Creatura omnes à Deo cur condita. 222.col.2.
 Creatura omnis vt depēdeat à Deo. 235.col.1.
 Creatio mundi diuinitatem arguit. 169.col.1.
 Creatio Angelorum à Moyse. 1.cap. Genesim tradita. 175.col.1.
 Creatio cum dicitur de filio Dei, improprie vsurpatur. 86.col.1.
 Creatrix natura in tribus consistit, teste Nazianzeno, hoc est in tribus personis. 150.col.1.
 Credentes qui soli fuerint salutem consequuti. 215.col.1.
 Crux nobis quanta bona afferat. 278.c.2
 Crucis ardens amor quid efficiat. Ibid.
 Cultus verus. 190.col.2.
 Cultus Deorum varius. 192.col.1.

D

Dauid diuini cultus propagandi studiosissimus. 319.col.2.
 Damonis casus cur sit irreparabilis. 257.col.2.
 Damon in quibus habitare gaudeat. 336.col.1.
 Dæmones à Deo creatos cōuincitur. 174.col.2.
 Deus bifariam consideratur. 298.col.2.
 Deus spiritus Christi quomodo. 294.c.2.
 Dei erga nos amor in incarnatione quantum illucescat. 271.col.2.
 Deus Verbum quomodo semetipsum exinanierit. 268.col.1.
 Deos adscriptitios quos Tullius vocet. 253.col.1. & 278.col.1.
 Deus qua ratione dei potestati filios Dei fieri. 251.col.1.
 Deus quantum & quomodo se creaturis communicauerit. 243.col.2.
 Dei nomen Iehouah vnde descendat. 239.col.2.
 Deum Philosophi cur tenebras appellauerint. 239.col.2.
 De Deo dictum Platonis, Circa secundum secundam, tertia circa tertium, explicatur: & vnde videatur sumpsisse hoc Platonem. 239.col.1.
 Deum triplicis causa habere rationē ad omnia, ait Plato. 238.col.2.

Deus cur omne transcendat tēpus. 235.col.1.
 Deus vt sit in homine. 236.col.1.
 Deum non esse vbique, negauit Auicenna & Arabes. 234.c.2.
 Deus quomodo vbique. 234.col.2.
 Deus, aut hic Deus, non significat personam. 111.col.2.
 Deus quādo in Scriptura significetur verus, quādo falsus. 45.col.1.
 Dii plures esse non possunt. 71.col.1.
 Deus quomodo erit omnia in omnibus in die iudicij. 105.col.2.
 Dei perfectiones. 109.col.1. & 156.col.1.
 Deus tres esse qui defenderint. 111.c.1.
 Dei nomen soli Patri interdum attribuitur in Scripturis, vt denotetur illum esse totius Deitatis fontem. 115.c.1.
 Deus sapē pro persona accipitur, & nō essentialiter. 118.col.2.
 Dei, & Deitatis nomina esse synonyma, restatur Aliacensis. 124.col.1.
 Deum à se ipso genitum, quo sensu sit verum. 128.col.2.
 Deum esse quoddam infinitum substantia pelagus, teste Damasceno. 131.col.2.
 In Dei forma esse quid sit. 135.col.2.
 Deus perfectissimum hominis bonū. 181.col.2.
 Deorum varius cultus. 192.col.1.
 Deus quando ceperit esse gentium Deus. 196.col.2.
 Deum in futura vita remuneratorem esse credendum est. 194.col.1.
 Dexterā, lata & fausta significat. 332.col.1.
 De Dionysio Corinthiorum Episcopo iudicium Magni Basilij. 86.col.2.
 Diuinitas cunctis vocibus Logicis superior. 134.col.1.
 Diuinitatem soli Patri tribuentes Scriptura loci expenduntur. 95.col.1.
 Diuinitas cur à Nazianzeno vocetur vita & vitas, gloria & glorias. 156.c.2.
 Diuinitatis plenitudo in Christo, quid sit. 132.col.2.
 Diuina natura ex se indiuidua & singularis est, tamen non constituit personam. 12.col.1.
 Diuina nature, & humana cum diuina mutua idiomatum cōmunicatio qualis. 216.col.1. Communis Theologorū doctrina. Ibid.

Diuinationem & oracula plurimum venerabatur antiquitas. 204.col.2.
 Diuinitas Hetrusca qualis. Ibid.
 Diuinitatis opera propria qua. 271.c.2.
 Diuina essentia ab anima rationali corpore exuta supra naturam videri potest per lumen gloria diuinitus infusum. 300.col.1.
 Doctrina Christi eō expectabat tota, vt peccatorum morbos pelleret. 316.c.1
 Enumeratur peccata cōtra quæ Christus doctrinam instituerit. Ibid.
 Dominationum, Potestatum, Thronorum & Virtutum nomina, quid significēt. 157.col.2.

E

Ecclesia ius habet interpretandi Scripturam. 177.col.2.
 Ecclesia magis proprie possessio Dei, quā Israël. 248.col.1.
 Ecclesia aequè diues cum paucis, atq; cū multis. 249.col.1.
 Ecclesia faciem Lucas depinxit in Actis. 319.col.1.
 Electorum somnus non vacat à merito. 230.col.2.
 Elisabetha Baptistæ mater cur nominetur à S. Luca. 319.col.2. Quomodo sit de filiabus Aaron. 320.col.1. Etymologia eius nominis. col.2. Typus fuit Sinagoga. Ibid.
 Erasmus dolose profert testimonia Patrum. 64.col.2. De Christi diuinitate non benè sensisse videtur. 75.c.1.
 Eius arrogancia notatur. Ibid.
 Erroris spiritus qualis sit; teste Ignatio. 106.col.2.
 Error circa diuinam naturam philosophantium. 234.col.2.
 Errores alij circa idem. Ibid.
 Esau quorum typus. 231.col.1.
 Essentia diuina non est genita. 12.col.2.
 Essentia diuina quo sensu à Patribus per speciem exprimitur, & hypostasis per indiuiduum. 119.col.1.
 Essentias tres in diuinis non admittit Ecclesia, admittit hypostases. 140.col.2. Vide Verbum Natura.
 Essentia vox in Scripturis continetur. 133.col.2.
 Essentia definitio. 134.col.1.

Essentia quae ratione dicatur in diuinis Pater, & Filius essentiatas. 127. columna. 2.
 Euangelistarum simplex, & minimè affectata narratio. 318. col. 2.
 Et particula pro Quia, apud Hebreos frequenter vsurpatur. 255. col. 2.
 Euangelium quid sit. 1. col. 1. & 311. columna. 2.
 Euangelij Ioannis conscribendi causa. 1. col. 2. & 184. col. 1.
 Euangelium Ioannis quale sit. 1. col. 2.
 Euangelij Ioannis ad comprobandam Verbi diuinitatem breuis ratiocinatio. 2. col. 1.
 Euangelij conscribendi circumstantia seruata. 4. col. 1.
 Euangelium quae aetate Ioannes conscripserit. Ibid.
 Vbi scripserit. col. 2.
 Euangelium quomodo è sinu Domini acceperit Ioannes. Ibid.
 Euangelium quo vsus amanuensi conscripserit. 5. col. 1.
 Euangelium Ioannis continet pratermissa ab alijs. 5. col. 2. & 60. col. 1.
 Euangelium Ioannis quanti aestimandum. 6. col. 2. Cur tam serò illud scripserit. 6. col. 1.
 Euangelium Ioannis contra Cherinthum. 55. col. 1.
 Euangelium suum cur Lucas in humana eruditione fundauerit. 310. col. 1.
 Euangelium Lucae quomodo verum sit acceptum fuisse ab ijs, qui viderunt. 310. col. 2. Qui sint ij à quibus acceperit. 312. col. 2.
 Circa Euangelium Lucae quaedam è Græco fonte producantur. 310. col. 1.
 Euangelij Lucae finis. 313. col. 2.
 Eucharistiae figura. 190. col. 1.
 Eucharistiam cur dixerit Hilarius Sacramentum vnitatis Patris, & Filij. 143. col. 2.
 Ad Eucharistiam irreuerenter accedendi Christianorum abusus. 331. columna. 1.
 In Eucharistia Deus est. 50. col. 1.
 Eunomij error de filio Dei. 56. col. 1.
 Eunomij, & Aetij error circa Trinitatis mysterium. 111. col. 1.
 Eusebius Casariensis, Arianorum antesignanus quondam, teste Hieronymo. 109. col. 1.

Exire à Deo, quid sit. 69. col. 2.
 Existencia quid sit. 136. col. 1.
 Existenciam quomodo accipiat S. Thom. 136. col. 1.
 Ex quo, particula, singulis personis diuinis assignatur. 169. col. 1.

F

Facere, & creare, qui differant. 166. col. 1.
 Festi diei obseruationem veram nos docuit Christus. 315. col. 2. In quo consistat vera festi obseruatio. Ibid.
 Fides non est nuda, & rationis inops. 81. col. 2.
 Fidei dogmata supra rationem sunt, non contra illam. 3. col. 1.
 Fidei sancta debet se ratio submittere. 7. col. 1.
 Fidei eximia vtilitas. Ibidem. Et 20. columna. 1.
 Fide publica quid nobis, & credendum & profitendum sit. 293. col. 2.
 Fides diuina, cur dicitur scientia in Scripturis. 223. col. 1.
 Fidem non esse omnium, vt docuit Paulus, quomodo accipiendum. 224. col. 1.
 Per fidei illuminationem quid capiendum sit. 228. col. 2.
 Fides diuina non est simpliciter in hominem, sed in Deum. 107. col. 1.
 Fides paruulorum in Christo, qualis. 250. col. 2.
 Fide sublata à hominibus qua incōmoda. Ibid.
 Fides in Christum quid requirat. 252. col. 1.
 Fides quale donum sit. 299. col. 1.
 Fidei lumen non aequale sortiuntur omnes. 303. col. 2.
 Fidem sine operibus non sufficere ad salutem, testimonijs Scripturae, & sanctorum Patrum conuincitur. 322. & seq.
 Inter fidelem & iustum quale discrimen in Scripturis. 322. col. 2.
 Fides est omnis iustitiae fundamentum. 323. col. 1.
 Filius cur tantum sit vnus in diuinis. 14. col. 1. & 15. col. 2.
 Filium ex Patre aeterno genitum probatur. 14. col. 2. 36. c. 2. & 126. col. 1. Scripturae, & Patrum testimonijs idem ostenditur. 126. & seq.

Filius cur non generet in diuinis alium filium. 16. col. 1. Augustini locus circa hoc explicatur. Ibid.
 Filius non est factus, sed genitus. 19. col. 1. & 70. col. 2.
 Filius Dei Verbum est. 21. col. 1. 24. col. 2. & 75. col. 2. & 77. col. 2. Quale Verbum sit. 23. col. 1. & 36. col. 2. Cur Verbum dicatur. 26. col. 1.
 Filius Dei non est distinctus à Verbo diuino. 56. col. 1.
 De filio Dei error Eunomij proponitur, & confutatur. Ibid.
 Filius Dei ita genitus est, vt semper generetur. 59. col. 1.
 Filij Dei varia nomina. Vide Christus. In Filio & Patre perfecta omnia. 70. col. 1.
 Filius qua ratione semper sit in Patre. 122. col. 2. Quomodo non sit in Patre explicatur. 71. col. 2.
 Filio Dei idem defertur honos qui & Patri. 78. col. 2.
 Cur solus Filius in diuinis imago sit Patris. 79. columna. 2. & 80. columna. 1.
 Filius in diuinis propter se adorari potest. 79. col. 2.
 Filius Dei cur dicatur Lumen de lumine. 79. col. 2.
 Filij aequalē sibi gignere gloriosius est Deo. 83. col. 1. Aliqua alia de filio. Vide Pater, Christus.
 Filius Dei quo sensu in Scripturis dicitur non posse aliquid. 102. col. 2.
 Filius Dei in Veteri Testamento apparuit, non Pater. 115. col. 2.
 Filio passim attribuitur in Scripturis Dei nomen. Ibid.
 Filius nequit dici precario Deus, vt inferunt Autotheani contra Catholicos. 128. col. 2.
 Filius Dei non producitur ex nihilo. 159. col. 2.
 Filius Dei quomodo sit expers principij. 160. col. 1.
 Filius Dei genitus est voluntate conuoluntante, non verò tenente se ex parte principij. 161. col. 2.
 Filius quomodo sit secundus à Patre, & Spiritus sanctus tertius, iuxta D. Thomam. 185. col. 1.
 Filius quare incarnatus, non alia persona. 256. col. 1.

Nemo nouit Patrem nisi Filius, & c. quomodo sit intelligendum. 303. c. 2.
 Filius Dei cur dictus vnigenitus. Ibid.
 Filius adoptiuus quantum differat à naturali. 76. col. 1.
 Angeli & homines filij sunt Dei adoptiu. Filij adoptiu non sunt natura, sed gratia filij. 76. col. 2. & seq.
 Filius omnis, est parentis sui tacita definitio, teste Nazianzeno. 80. col. 1.
 Filij hominum in Scripturis qui dicantur. 202. col. 1.
 Filij in Scripturis dicuntur dupliciter. 250. col. 1.
 Filij Dei qui nam sint maiores, & minores. 250. col. 1.
 Filios Dei fieri, quid, & qua potestas. 252. col. 1.
 Filiorum Dei dignitas quanta. 251. c. 1.
 Flumen emanans à facie antiqui dierum, quid sit. 125. 2.
 Fluxus quo ferè anno mulieribus sesti solet. 324. col. 2.
 Finita opera infinitam interdum potentiam arguunt. 17. col. 2.
 Fomes in Christo non fuit. 250. col. 2.
 Fruitionem vnde constet sine gaudio & delectatione posse consistere. 297. c. 2.

G

Gabriel fortitudinem denotat. 332. col. 1.
 Geminorum fratrum simillima cōuersandi ratio, similisq; valetudo. 120. c. 1.
 Generationis acceptiones varia. 17. c. 2.
 Generatio in Deo per intellectum sit. 13. col. 2. A generatione aeterna qui sint defectus remouendi. 15. col. 1. 70. col. 1. & 148. col. 1.
 Generationis aeternae similitudo cum Patre & Filio. 58. col. 1.
 Generatio aeterna quantum distet ab humana. 59. col. 1. 86. col. 2. 148. c. 1. 159. col. 1.
 Generatio dissimilis est, vbi est natura dissimilis. 86. col. 2. 148. col. 1.
 Generare, aut generari, non conuenit essentia diuina. 127. col. 2.
 Generatio in Deo non repugnat. 147. vsq; ad. 162.
 Generatio duplex in creaturis. 147. columna. 2.
 Generatio diuina spiritalis, & consubstantialis. 148. col. 1.

Generatio diuina voluntaria est voluntate comitante, non voluntate vt principio. 161.col.2.
 De diuina generatione sententiam Platonis reijcit Nazianzenus. Ibidem.
 Generatio diuina, necessaria & naturalis est. Ibid. De generationis diuinae necessitate acuta responsio cuiusdam Catholici ad Arianum. 162.col.1.
 Genitum & ingentum non sunt essentia nomina, sed existentia modi, teste Iustino. 157.col.1.
 Generatio à creatione qui differat. 162.col.2.
 Generationis finis. 163.1.
 Generatio cur non conueniat Angelis, & cælis. 164.col.2.
 Generatio in quibus perfectio sit. 243.col.2.
 Generatio quatenus sit in Deo. Ibid.
 In prateritis generationibus Deus dimisit omnes gentes ingredi vias suas. 196.col.2.
 Gloria filij Dei à Patre est, licet sit eadem vtriusque. 74.col.2.
 Gloriam suam Deus alteri non tribuit. 126.col.2.
 Græci perstringuntur fidem respuentes in Christum. 205.col.2.
 Græci omnes alias gentes barbaras vocant. 1.col.2.
 Gratia diuina subtractio qua de causa fiat. 231.col.2.
 Gratiam veritati cur prapofuerit Euangelista Ioannes. 278.col.2.
 Gratia plenitudo alia in Sanctis, alia in Christo. Ibid.
 Gratia plenitudo qualis in Christo prater ceteris fuerit. 289.2.
 Gratia sola non deprauata natura testari potest de Christo. 281.col.1.
 Illud, Gratia pro gratia, quid sit. 286.col.1.
 Gratia Noui Testamenti effectus. 287.col.1.
 Gratia & veritas per Iesum Christum facta dupliciter. 287.col.2. Et hæc propria legis Euangelicæ. Ibid.
 Per gratiam factam per Iesum, quid accipiendum sit. 288.col.1.
 Gustus maior vel minor diuinorum vnde sit. 300.col.2.
 Diuinorum gustum cur subtrahat interdum Deus sine peccato. 231.col.2.

H

Deus Verbum quomodo habitavit in nobis. 274.col.1.
 Hæreses quomodo Ecclesia profuerint. 20.col.1.
 Hæresum omnium mater iniquitas est. 110.col.2.
 Hæreses circa Trinitatem. Ibid.
 Hæreses quando primum sunt excogitatae. 309.col.2.
 Hæretici organa sunt demones. 44.c.2.
 Hæreticorum calliditas ad decipiendum. 86.col.1.
 Hæreticorum discordia victoria est Ecclesie. 110.col.2.
 Herodis Regis cur meminerit Lucas. 319.col.1. Quis fuerit ille. Ibid.
 Historia veritatē que nā ledāt. 318.c.2.
 Historiam Euangelicam qui nam conati sunt scribere. 309.col.1.
 Historiographi fidelis conditiones. 311.col.1.
 Homouision quid apud Augustinum, & alios. 69.col.1. 91.col.2.
 Homouision cur Græci appellent Filium. 82.col.2.
 Vocem Homouision quomodo Ariani è medio tollere tentauerint. 91.col.2. Quomodo illam defenderint Patres. 92.col.1.
 Homouision vocem non fugiūt Ariani, sed vim eius. 94.col.1. Vocem hanc tandem concessere callide Ariani. 95.c.1.
 Homo missus à Deo, quare, & non Angelus. 219.col.2.
 Homini qua lege Deus lumen suū impartitur. 223.col.2.
 Homo quomodo dicatur venire in mundum. 232.col.1.
 Homo in vniuersum qualis. 232.col.1.
 Homo paruus mundus verè dictus. 236.col.2.
 Homo quomodo possit peruenire ad Dei cognitionem. 241.col.1.
 Homini solitario non contingere perfectam felicitatem (quod cōmuniter dicitur) vbi locum habeat. 243.col.2.
 Hominibus solis, non Angelis munera concessa. 245.col.1.
 Homines quam potestatem habeant vt filij Dei fiant. 252.col.1.
 Homo iocus & ludus deorum secundum Platonem. 258.col.1.

Honos

Honos idem debetur Patri & Filio in diuinis. 78.c.1.
 Humanitas quomodo apud Deū. 217.1.
 Humanitas quomodo Deus sit. 217.c.1.
 Humanitati Christi quantum debeamus. 218.c.2.
 Christi & sanctorum humana magis quā diuina nos alliciunt. 222.c.2.
 Humanitas quomodo semper fuerit ab initio apud Deum. 17.c.1.
 Ad humanitatem quomodo referatur illud, Sine ipso factum est nihil. 217.2.
 Humana perditionis causa. 224.c.1.
 Humanitas quomodo vita & lux sit. 218.c.1.
 Est lux in tenebris lucens. Ibid.
 Humana conceptionis qui sit modus secundum Augustinum. 252.c.1.
 Humane natura in Christo existentis argumenta. 264.c.1.
 Humana natura in Verbo subsistens, in se ipsa melius esse acquisiuit. 265.c.2.
 Humanitas Christi qualis sit Verbo coniuncta. 266.c.2.
 Humanitas Christi quomodo à Verbo sustentetur. 267.c.1.
 Hydaspes qui nam ille. 206.c.1.
 Hypopheta quid sint. 1.c.2.
 Hypostasis & vsus receptissimus vsus. 7.c.2. 137.c.2. Harum vocum discrimina & definitiones. 8. & sequent. & 134.c.1. & 138.c.1.
 Hypostasis vsus apud sanctos Patres qualis. 9. & seq. & 137.c.2. (vint. 124.2.)
 Hypostases tres cur Patres initio renue-
 Hypostasis quid addat supra naturam singularem. 156.c.2.
 De voce hypostasis explicatur à sua origine controuersia. 137.c.2.
 Hypostasis varia acceptio. 137.c.1.

I

Idea quid sit secundum Platonem. 161.c.1.
 Iteonah nomen Dei vnde originem trahat. 48.1. 127.c.2. (c.2.)
 Iteonah Christo tribuitur. 49.c.1. & 51.
 Nomen Iteonah quomodo rebus inanimis tribuatur. 49.c.2.
 Ignis duplex calor iuxta Plotin. 238.2.
 Iteonia & corporis castigationes defenduntur contra hereticos. 336.c.2.
 Iteoniam inditum à Ioanne vt Euangelium scriberet. 4.c.1.
 Iteoniam sanctificatus qualiter fuit in

Tom. 2.

vtero. 337.c.2.
 Iesum soluere iuxta Ioan. quid. 270.c.2.
 Iesus nominis Sacramentum à Sybilla insinuatam exponitur. 268.c.2.
 Illuminationem Christi non equè omnibus fieri. 232.c.1. Deus quot modis illuminet homines. 230.c.1. Qua ratione illuminet venientes in mundum. 232.c.1.
 Imago Verbi diuini est homo. 78.c.1.
 Imago Patris Filius. 18.c.1. & 80.c.1.
 Ad imaginem Dei quomodo factus sit homo. 28.c.1. (c.2.)
 Imago Dei Patris cur solus Filius. 78.c.2.
 Imaginis natura qua sit. 80.c.1.
 Immutabilitas diuina natura. 89.c.2.
 Immutabilitas & impassibilitas generationi & spirationi nō repugnat. 157.2.
 Intelligere cur in solo Patre sit productio Filij, & non in alijs personis. 15.2.
 Infinita potentia in operibus finitis ostēdi potest. 17.c.2.
 Incarnatio Verbi cur facta. 26.c.2.
 Incarnationis Domini fructus. 51.c.1.
 Incarnationis & Trinitatis mysteria quibus natura principis comprehendatur. 293.c.2.
 Incarnationem à primis parentibus cognitam vnde constet. 195.c.2.
 Incarnatio post peccatum etiā ante scriptā legē Gentibus innotuit. 195.c.2.
 Incarnatio quib⁹ fuerit incognita. 202.2.
 Incarnatio quare in vna persona solum. 256.c.1.
 Incarnationis in Scripturis & Patribus varia appellationes. 267.c.1.
 In Incarnationis mysterio aduersāda vocē cōmixtionis. 268.c.2.
 Incarnationis opus summum inter opera Dei. 271.c.1. (ceant. 271.c.2.)
 In incarnatione quales nā virtutes elutionis beneficium à nobis quid postulet. 267.c.2. & 189.c.2.
 Causa incarnationis Christi potissima. 228.c.2.
 Incarnatio Christi homini, Angelo, Virgini quantum profuerit. 267.c.2. Qui d mundo contulerit. Ibid.
 De incarnatione plura vide voce Verbum
 Incarnatio Verbi quam fuerit conueniēs. 268.c.2. (nil nocuerit. 263.c.2.)
 Per incarnationē ita nobis profuit, vt sibi
 In incarnatione magnus erga nos Dei amor elucescit. 271.c.1.

H h

Qua-

Quare incarnatus filius, & non alia persona. 265.c.1.
 Incensi altare de quo fit mentio apud Lucam ubi esset. 328.c.1. (329.c.1.)
 Incensi positio in altari quoties fieret. In particula pro inter apud Hebraeos non raro usurpari. 275.c.2. (144.c.1.)
 In existentia requirit distinctione duorum. Infinitas in Deo non repugnat generationi. 149.c.1. (est. 149.c.1.)
 Infinitas trium personarum vna tantum Ingenitum nomen personale est, interdum etiam essentialis diuersimode acceptum. 87.c.1.
 Vox ingentum cur non recipiatur à Graecis Patribus. 87.c.1. & 124.c.1.
 Ingenitum priuationem significat. 88.c.1.
 Inuisibilitatis nomen cur Ecclesia Patri Aeterno imposuerit. 93.c.1.
 In quo particula singulis diuinis personis adaptatur. 167.c.1.
 Interpretis boni munus. 174.c.1.
 Inuidia notari posset Deus, si nō produceret filium sibi aequalem. 82.c.1.
 Inuisibilem esse aequo conuenit Patri ac Filio in diuinis. 88.c.2. (67.c.1.)
 Ioachimi Abbatis error circa Trinitatē
 Ioannes Euangelista cur dilectus & Boanerges dicitur. 3.c.2. (ibid.)
 Ioannes Theologus appellatur à Graecis. Cur dicatur Sol Euangelij. 4.c.1. Vide Euangelij, ubi habentur plura de Ioāne
 Ioannis Euangelista laus. 43.c.1. 60.c.1.
 Ioannes Baptista cur à Deo missus, homo nimirum, non Angelus. 219.c.2.
 Ioannis missio quare singularis inter omnes extiterit. 220.c.1.
 Quomodo missus 221.c.1.
 Ioannes Baptista Apostolus Apostolorum. 220.c.2. (221.c.1.)
 Ioannes Praecursor qualis ac quantus.
 Ioannis Baptista excellentius de Christo testimonium. 222.c.1.
 Ioannis testimonio quatenus Christus indiguerit. 222.c.2.
 Missionis Ioannis qui finis. ibid.
 Ioannem Baptistam esse Messiam cur crederint Iudaei. 225.c.1. & 318. & seq.
 De Ioanne cur dixerit Euangelista, Non erat ille lux. ibid.
 Ioannis Baptista mira ac singularis modestia. 4. ibid. Eiusdem humilitas. c.2. & 283.c.1.

Sanctitas & vis magna docendi. ibid.
 Cur nullum signum dederit. ibid.
 Ioannes si non est lux, quomodo est lucerna. 226.c.1.
 Ioannis Baptista acceleratus liberi arbitrij usus. 231.c.1.
 Ioannis Baptista testimonium de Christo cur allatum. 280.c.2 & qualis iste testis. ibid.
 Ioannes Christum esse Messiam quomodo clamaret. 281.c.1.
 Ioannes cur Christum relatiuo hic designauerit. 281.c.2.
 Ioannis sapientia singularis. 283.c.1.
 Imitatione dignissimus Ioannes ibid.
 Ioannis Baptista, an Euangelista sint verba illa, Et de plenitudine eius nos omnes accepimus. 284.c.1. & qua nam sit haec plenitudo. ibid.
 Ioannis Baptista annuntiatio, & conceptio explicatur. 318. & seq.
 Ioannes Baptista cur sic vocatus. 334.c.1.
 In nomine Ioannis diuinitus imposito innuata mysteria. 221.c.1. Duo sonat. ibid.
 Prerogatiua singulares. 221.c.2.
 Ioannis natiuitas Turcis & Sarracenis sacra. 334.c.1.
 Cur magnus dicatur corā Domino. 335.c.1. Vnde constet eius magnitudo. ibid.
 Ioannes cur abstemi⁹ esse debuerit. 336.c.2.
 Quomodo fuerit repletus Spiritu Sancto. 337.c.1.
 Ioannis sanctificatio qualis fuerit teste Augustino. ibid. c.2. Sanctificatū suis se in vtero. ibid.
 Ioannes quomodo non habuerit spiritum vite, sed gratia, teste Ambrosio. ibid.
 Iob de aduentu Redemptoris testimonij. 196.c.2.
 Isaias cur à Iudaeis occisus. 303.c.1.
 Iudaei quare redemptionis gratiam perderint. 85.c.2.
 Iudaei & Graeci qui sint, quibus Paulus promittit pacem. 200.c.2.
 Iudaeorum dispersionis olim inter Gentiles quae causa fuerit. 200.c.2.
 Iudaeos non prophetarum solum, sed Sybyllarum vaticinijs inductos ad credendum, vnde constet. 210.c.2.
 Iudaei quare Messiam nō receperint. 247.c.2.
 Qualē illum expectauerint. ibid. Vnde citatem incurrerint. ibid. (ibid.)
 Iudaei in Ismaele & Esau apte designantur.

Iudaei se tantum filios Dei predicare volebant. 251.c.2.
 Iudaeorum pra Gentibus prerogatiua. 286.c.2.
 Iudaeorum vox audacior, Omnia quae locutus est Dominus faciemus, vnde profecta. 287.c.1.
 Iudaei ultimi diem quomodo: solus Pater nouerit. 102.c.2.
 Ad iudicium aduentus proprius est filij. 74.c.1.
 Iudicium Dei infallibile. 335.c.1.
 Iusti ante Deum cur dicantur Zacharias & Elisabeth. 321.c.2.
 Iusto cur negligendum humanum de se iudicium. 321.c.2.
 Iustus non sanctificatur per solam imputationem Dei. 321.c.2.
 Quid sit in iustificationibus incedere. 323.c.2.
 Iusti & sancti qui dicantur in Scriptura, ibid.
 L
 Lactantius in multis errauit. 108.c.2.
 Lactantius Deum à se ipso procreatum non recte dixit. 128.c.1.
 Lamina aurea in fronte summi Sacerdotis, quid significet. 3.c.1.
 Lateris Christi percussio, & sanguinis effusio quid sit. 67.c.1.
 Laurentius Valla circa nomen persona arroganter illusus, 140.c.2. temeritatis, & impietatis arguitur. 141.c.2.
 Lex Moysi quomodo Christi aduentum preparauit. 189.c.1. tripliciter preparauit. 190.c.2.
 Legis & Prophetarum ad Christum dispositio qualis. 191.c.1.
 Legem Moysi suscipere Gentes non ardebantur. 197.c.1.
 Lex vetus preparatio ad nouam. 200.c.2.
 Legis Mosaeica defectus. 287.c.1.
 Lex per Moysen quatenus data sit. ibid.
 Legis Evangelica maxime propria gratia, & veritas. 287.c.2.
 Lex per Moysen data quare dicatur à Ioanne. 288.c.1.
 Legis Veteris fecunditas, & sterilitas in coniugibus Zachariae, & Aaron significata. 320.c.2.
 Leuiathan quid mystice. 272.c.1.

Leuitarum olim, & Sacerdotum munera. 225.c.2.
 Librorum dicendorum potissimum quae causa esse soleant. 306.c.1.
 Libros sacros, vt quid voluerit Deus ante Christum in Graecum transferri. 200.c.2.
 Cur Lucas solus librum suum dicauerit praeter aliorum Euangelistarum morem. 306.c.2.
 Lucas cur vni tantum fideli Euangelium suum nūcupauerit. 307.c.1.
 Luca Euangelium quo loco nobis habendum. 308.c.2.
 Lucas quem morem tenuit in scribendo Euangelio. 311.c.1.
 Cur dicat se affectum omnia. 311.c.2.
 Per Lucam plurima, & magis necessaria cognoscimus teste Ireneo. ibid.
 Cur scripserit Euangelium. ibid.
 Ratio quae eum mouit explicatur. 312.c.2.
 Lucas Medicus, & Pictor, & in facie bonis figuratus triplicem Christi summi mem exprimit. 319.c.1.
 Lucas Christi, & Virginis ardentissimus amator. ibid. Eorum imagines depinxit. ibid.
 Ludus Dei in orbe terrarum iuxta Salomonem quid mystice significet. 181.c.2.
 Lumen illuminans omnem hominem, quod nam sit. 227.c.2.
 Lumen de lumine cur dicatur filius Dei. 79.c.2.
 Lumen in Scripturis quam multiplex. 228.c.2.
 Lumen naturale homini quid conferat. ibid.
 Lumen vita quid sit. 229.c.1.
 Lux inter corporea Deum maxime representat. 185.c.2.
 Lucem diuinam tenebrae non comprehenderunt. 186.c.1. Quae sit lux non comprehensa. ibid.
 Lucem supremam infima incommunicabilem falso sensit Auicena. 185.c.2.
 Lucis proprietates. ibid.
 Lux Dei quando comprehendatur. 187.c.2.
 Lux Dei quomodo Iudaeis illuxerit. ibid.

Lux eadem Verbum Christianis illuxit. 188.c.1.
 Lux hac quomodo obscuretur, & extinguitur. 188.c.1.
 Lucis (qua Christus est) iactura quantum malum. 188.c.2.
 Ephesij cur lux in Domino appellentur a diuo Paulo. 226.c.1.
 Lux, lumen, & splendor inter se qui differant. 222.c.2.
 Lucis effectus. 226.c.2.
 Lux quibus tantum iniusa, & molesta. 227.c.1.
 Lux Philosophorum, demonum, & hereticorum qualis. ibid.
 Lux Angelorum & hominum, ab illa Christi quantum distet. 227.c.2.
 Lucida quatenus sint creatura. 227.c.1.
 Lutherianorum calumnijs circa mysterium Trinitatis respondetur. 133.c.1.

M

Macedonius, Eunomius, & Aetius heretici in quo differant, & in quo conueniant. 111.c.1.
 Magnalia operum Dei que sint, & nomen sanctificationis iuxta Salomonem. 195.c.2.
 Magnus quis sit coram Domino. 335.c.1.
 Mahometi heresis. 130.c.2.
 Maioritas Patris Aeterni respectu Filij in quo sit. 96.c.1.
 Maius & minus in natura incorporea non reperitur, teste Cyrillo. 97.c.1.
 Mali nostri causa vnde. 336.c.2.
 Mandatum quod a Patre Aeterno accipit filius, quod nam sit. 96.c.1.
 Mansio Filij in Patre, & Patris in Filio, quomodo declaretur. 71.c.2.
 Manus Dei que sit. 62.c.1.
 Manichaeorum heresis. 127.c.1. 169.c.2. & 180.1.
 Maria Virgo inter alias, speciali modo inter omnes alias mater. 15.c.1.
 Maria Virgini, & Ioanni acceleratus creditur liberi arbitrij vsus. pag. 231. colum. 1.
 Maria quid sonet. 217.c.1.
 Maria Virgo cunctorum per fidem viuentium mater est. 195.c.1.

Ad Mariam Virginem cur Angelus missus, & non ad Ioseph. 333.c.2.
 Mater nostra mystice quid sit pag. 254. col. 2.
 Melchisedech cur dictus Dei amicus, Dei que sacerdos, teste Dionysio. 196.c.1.
 Membra Christi qui sint, & qui non. 105.c.1.
 Mercurius Trismegistus quis ille. 238.c.2. & cur ter maximus sit dictus iuxta Suidam. ibid. & 243.
 Mercurius quo sensu dixerit, Monas genuit menadem. 253.c.1.
 Mercurij Trismegisti sententia de Verbo Aeterno. 24.c.2.
 Messias cur Iudais promissus. pagin. 191. colum. 1.
 Ministros sermonis sui quos vocet Lucas. 312.c.2.
 Miracula Christi que Ioannes precipue recenset. 1.c.2.
 Missio Filij & Spiritus Sancti non arguit illos minores mittente. pag. 105. col. 2.
 Missio diuina persona prater emanationem includit effectum aliquem in creatura. 107.c.2.
 Missio non potest conuenire Patri. Aeterno. 208.c.1.
 Missa tempore quid nobis agendum. 331.c.2.
 Mors quid sit. 183.c.2.
 Mors Theologica quid. ibid.
 Moses cum electis sacerdotibus ad summitatem diuinarum ascensionum peruenit, teste Dionysio. 302.c.2.
 Mosem, & Paulum numquam Deum vidisse certius est. 302.c.2.
 Mundus non fuit ab aeterno. 180. colu. 2.
 Mundi perfectio quid exigat. 83. colu. 2.
 Mundi creatio diuinitatem arguit. 169.c.1.
 Mundum quomodo Deus creauerit, ibidem.
 Mundus diuina laudis instrumentum est. 181.c.2.
 Mundus duplex, Angelorum, & hominum. 236.c.1.
 Mundus in sacris litteris caelestis, sensibilisque dumtaxat intelligitur. 236.c.2.
 Mundus quis non cognouerit Deum. 237.c.1.

Mundi

Mundi gentes cur reprehensa quod Deum non cognouerint. 243.c.1.
 Mundus lucem sanctorum pati non potest. 323.c.2.
 Mundi nomine quid significetur, illis verbis, Et mundus eum non cognouit. 244.c.2.

N

Inter naturam diuinam & alias discrimen. 136.c.2.
 Natura diuinae & humano mutua idiomatum communicatio qualis. 216.c.1.
 Naturas rerum Deus non violat. 198.c.2.
 Circa naturam diuinam Philosophantium error. 234.2.
 Naturam irrationalem si Verbum assumptisset, quid, vel si Angelicam. 272.c.1.
 Natura in diuinis quomodo accipitur. 136.c.2.
 Natura, & persona suppositi, & substantie discrimina, & definitiones. 8. & seq.
 Vses earum vocum apud sanctos Patres. 10. & seq.
 Nomina communia, & propria Dei que sint. 47.c.1.
 Nominis Ieouah origo. 48.c.2.
 Nomen super omne nomen quod nam sit. 49.c.2.
 Nomina quo sensu dicantur proprie de Deo. ibid.
 Nomina in diuinis alia significant relationem, alia essentiam. 88.c.2.
 Nomen super omne nomen qua ratione Christo datum. 98.c.2.
 Nomina propria personarum vnde profiscantur. 157.c.1.
 Nomina quibus Deus ante ortum impone ret. 334.c.1.
 Numerus ex diuisione tantum existit. 122.c.1.
 Numeri propria ratio non reperitur in diuinis, teste Boetio. 151.c.1.
 Numerus qua ratione inueniatur. 154.c.2.

Obedientia Christi Deo intelligitur secundum voluntatem humanam. 106.c.2.

O

Octauus numerus gloria resurrectioni respondet. 208.c.2.
 Octauus numerus mysterium in Scripturis. 320.c.2.
 Oculos in aliquem ponere in malum, quid sit in Scriptura. 53.c.2.
 Oculo corporeo, vel interno sensu Deus secundum essentiam videri non potest. 299.c.1.
 Omnipotentia Dei Patris, Verbi que eius. 52.c.1.
 Omnia per ipsum facta sunt exponitur. 64.
 Reijctur quorundam sensus. 165. col. 1. 167.c.2.
 Vera interpretatio illorum verborum. 168.c.2.
 Ex illa nouem veritates inferuntur. ibid.
 Virtutum etiam ducuntur incentina. 172.c.2.
 Operationes sunt suppositorum. 42. col. 1.
 Opera qua Christi diuinitatem ostendunt. 42.c.2. 68.c.2.
 Opera externa communia sunt Patri, & Filio in diuinis. 68.c.2.
 Operatio sequitur esse. 147.c.2.
 Oraculum quid sit. 21.c.1.
 Oracula a dijs falsis per Deum verum coacte extorta. 243.c.1.
 Ostendere aliquid alicui quando dicamur. 295.c.2.
 Orantibus Angeli assistunt. 332.c.1.
 Quid orauit Zacharias in templo. 533.c.1.
 Origenis falsa dogmata duo ab Ecclesia damnata. 219.c.2.
 Origines in diuinis non sunt perfectiones simpliciter. 145.c.1.
 Originis ordo est inter personas diuinas. 12.c.2.

Pater, & Filius quomodo constituantur in ratione prima, & secunda persona in diuinis. 13.c.1.
 Patris autoritas in diuinis. 37.c.1.
 Patrem qui negat in diuinis, quid Deo adimat. 38.c.1.
 Pater quomodo omnia communicet Filio. 67.c.2.
 Pater quos trahat ad Christum. 224.c.1.

P

Tom. 2.

Hb 3 Pater

Pater quomodo sit in Filio, & Filius in Patre. 67. c. 2. & seq. Qua ratione Filius non sit in Patre. 71. c. 1.
 Patri soli Deitatem tribuere videntur loci aliqui Scriptura, qui late examinantur. 95. c. 1.
 Pater quomodo sit maior Filio. 96. c. 1.
 Pater Deus Filij dicitur secundum humanitatem. 97. c. 2.
 Pater in Filio, & per Filium quomodo dicitur operari. 97. c. 2.
 Pater dare aliquid filio quo sensu dicitur. 98. c. 1.
 Patropassiani cur sic dicti. 130. c. 1.
 Pater quomodo sit principium Filij, & Spiritus Sancti. 159. c. 2.
 Pater in diuinis est sine principio. 142. c. 2.
 Pater naturam suam in se retinens communicat illam Filio. 164. c. 1.
 Pater solus habet rationem primi principij. 164. c. 1.
 Patri, Filio & Spiritui Sancto, accommodatur particula per. 167. c. 1.
 Parentibus tribuit Scriptura filiorum procreationem. 333. c. 2.
 Parentibus optimis nasci, magnam Dei beneficium. 321. c. 1.
 Parentes Ioannis Baptistae cur in Evangelio laudentur. 321. c. 1.
 Pauli Apostoli conuersatio sine querela. 314. c. 1.
 Peccata dimittere Dei proprium est. 3. 1.
 Peccatum non est aliquid. 176. c. 1.
 Peccatum, ut peccatum est, nequit fieri a Deo, Deum è medio tollit. 177. c. 1.
 Peccator licet peccando similitudinem Dei amittat, non tamen imaginem. 185. c. 2.
 Peccata quare Deus permittat. 177. c. 1.
 Ad peccatum quomodo concurrat. ibid.
 Peccare non posse, solum concessum beatiss. 177. c. 2.
 Peccatum primorum parentum quale. 257. c. 1.
 Peccatum hominem paruum facit. 334. col. 2.
 Peccatores insignes diuinam illustrationem quando suscipiant. 231.
 Perditiōis humana causa. 224. c. 1.
 Perfectiones simpliciter simplices non sunt origines in diuinis. 145. c. 1.
 Per particula efficientem causam saepe significat. 166. c. 2.

Persona, & natura differentia, & definitio. 8. & sequent. 125. c. 1. & 136. c. 1.
 Persona plures in Deo constituenda sunt. 11. c. 2. 18. c. 1. 36. c. 2. 40. c. 2. 130. & seq. Scriptura, & Patrum testimonijs conuincitur. 130. & seq.
 Persona non concipitur in diuinis per has voces Deus, & hic Deus.
 Persona diuina non distinguitur ab essentia. 12. c. 2. 163. c. 2.
 Inter personas diuinas est ordo originis. 12. c. 2.
 Personas diuinas numero inter se distinguunt. 119. c. 2.
 Personarum distinctio vnde sumatur. 122. c. 2. & 126. c. 2.
 Persona diuina cur vnus tantum Deus dicenda sint. 123. c. 2.
 Persona significata, & etymologia. 139. c. 1. & 163. c. 1. vsus eius vocis frequens. 139. & c.
 Personas tres cur Ecclesia concedat, cum nusquam Scriptura id tradat expressè. 149. c. 1.
 Circa persona significatum lapsus est Vala. 141. c. 1.
 Personas in diuinis non esse diuinas qualitates. ibid.
 Persona ut relata sunt simul natura, & cognitione.
 Persona à natura in creaturis tantum ratione differt. 266. c. 2.
 Philosophi Stagiritae de diuina prouidentia illustre testimonium. 194. c. 2.
 Philosophia à Deo cur Gentibus tradita. 201. c. 1.
 Philosophia Graecorum quasi Vetus Testamentum fuit teste Clemente. 202. c. 1.
 Philosophia ad bene honesteque viuendum, & ad Messiae mysteria suscipienda disponit. ibid.
 Philosophi quatenus Deum nouerint. 237. c. 2.
 Philosophum, vnum Deum ac trinum non ignorasse, vnde constat. 237. c. 2.
 Philosophorum lux qualis. 227. c. 2.
 Piscatores abiectum genus hominum. 44. c. 1.
 Platonicis tres Deos concessere nonnulli. 113. c. 1.
 Plato etiam trideita fuit teste Cyrillo. 113. c. 2.
 Plenitudo sanctorum qualis. 285. c. 1.

Plenum

Plenum gratiae & veritatis, ad Ioannem, non ad Christum referendum, cur putauerit Caietanus. 279. c. 1.
 De plenitudine Christi, nos plenitudinem accepisse cur dicat Ioannes. 285. c. 1.
 De plenitudine Christi accipere, quid. 285. c. 2.
 De plenitudine Christi qui non accipiat. Ibid. & 290. c. 2.
 Posteriora Dei quae nam sint secundum Augustinum. 302. c. 2.
 Non posse in Scripturis, quot modis accipiatur. 102. c. 2.
 Potentia quo altior est, eo magis sibi coniunctam habet operationem. 83. c. 2.
 Praedestinatio Christi ante omnem creaturam. 101. c. 1.
 Principium strictè sumptum quid significet. 141. col. 2.
 Principij varia acceptiones. 30. col. 2.
 Sensus duplex illius loci, In principio erat Verbum, reijcitur. 31. columna. 1.
 Verus eius loci sensus adstruitur. 31. col. 2.
 Principia boni & mali, quae apud Manichaeos. 56. c. 1.
 Prioritas tantum originis est in diuinis. 59. c. 1.
 Prochorum fuisse Ioannis Euangelistae amanuensem in Evangelio conscribendo testantur nonnulli. 5. c. 1.
 Proprietatem diuinarum conditio. 9. 1.
 Processio Verbi à Patre cur parturitio & conceptio dicatur. 13. c. 1.
 Proprietates diuinarum personarum explicantur. 144. c. 2.
 Proprietatem personalem esse relationem sensere nonnulli. 153. c. 1. Quo nitantur fundamento. Ibid.
 Proprietas personalis constituens personam, quid sit in diuinis. Ibid.
 Proprietatem personalem constituentem personam esse absolutam, sensere aliqui. 155. c. 1. Quibus rationibus sua adstruant sententiam. Ibid. Hac opinio magis probatur auctori. 155. c. 2.
 Proprietatem personalem esse relationem sensere nonnulli. 153. c. 1.
 Proprietatem personalem non distinguere ex natura rei ab essentia testimonijs Patrum & ratione conuincitur. 155. columna. 2.
 Proprietates personarum per quas particulas explicentur. 167. c. 2.

Propria nomina diuinarum personarum vnde oriuntur. 157. c. 1.
 Proemio cur non sit vsus Lucas in Actibus Apostolorum. 317. c. 1.
 Proemij Lucae clarior interpretatio. 313.
 Prophetae & legis periti cur dati Iudaeis. 191. c. 2.
 Prophetauerunt feminae inter Paganos, viri vero ut plurimum inter Iudaeos, & quare. 207. c. 1.
 Qui nam viri inter Gentes prophetauerunt. 213. c. 2.
 Prophetae & Philosophi Deum quomodo cognouerint. 299. c. 2.
 Profelyti apud Iudaeos cur nasci ex voluntate dicerentur. 254. c. 1.
 Prouidentia diuina suauiter omnia disponit. 177. c. 2.
 Pueri quando & quomodo illuminentur. 230. c. 2.
 Pueri ante Baptismum quando suscipiant diuinam illustrationem. 231. col. 2.

Quasi particula duo significat. 276.
 Querela de paucis non est. 323. columna. 2.
 Sine querela esse quid sit secundum Originem. Ibid.
 Quod factum est in ipso vita erat, exponitur. 178. Duplex versio huius loci, & quae praestantior. Ibid. Connexio huius sententiae cum praecedente. 179. c. 1.
 Ex hoc loco quatuor dogmata impia confutantur. 179. c. 2. Sensus germanus huius loci. 180. c. 2.

Rabbi Ismael de Christo quid senserit ac scripserit. 210. c. 1.
 Ratio fidei seruiat. 7. c. 1.
 Redemptionis humanae quis finis. 250. 1.
 Regnum Christi ex quo construatur. 73. c. 2. & 104. c. 2.
 Regnum Christi post diem iudicij duraturum. 104. c. 2.
 Relationes diuinae fundantur in proprietatibus personarum. 145. c. 1.
 Relationes diuinae sunt simul natura & cognitione. Ibid. Non dicunt perfectionem simpliciter. Ibid. Dicunt tamen perfectionem modalem seu relationem. Ibid.
 Relatio imperfecta entitatis est. 155. columna. 1.

Re-

Remissio peccati opus est solius Dei. 69. col. 1.

Circa remunerationem Dei qua fuerit Ethnicorum opinio. 194. c. 1.

Deum non tantum in presenti vita, sed etiam in futura remuneratorem esse credendum est. Ibid.

Resurrectionis gloria respondet octauus numerus. 208. c. 2.

Resurrectio Christi tota in salutem hominum ordinatur. 317. c. 2.

Rex Christus est. 74. c. 1.

Romani aliorum Reges esse solebat. 212. col. 2.

S

Sabellij heresis. 9. columna. 2. 152. columna. 1.

Sabellij heresis confutatur. 130. & seq.

Sabellianorum diluantur sophismata. 131. col. 1.

Sacerdotium nouum. 190. col. 2.

Sacerdotis munera explicantur. 314. & seq.

Sacerdos qualem uxorem ducere deberet. 319. c. 2.

Cur Sacerdotibus Veteris Legis permiffa coniugia. 319. columna. 2. Tempore ministerij abstinebant à coniugio. Ibid.

Sacerdotes Nouæ Legis calibes. Ibid.

Sacerdotes Veteris Legis quales essent. 320. c. 2.

Sacerdotum & Leuitarum munera. 325. c. 2. 330. c. 1.

Sacerdotes summi non erant duo. 328. columna. 2.

Cur tantum vnus esset summus sacerdos. 329. c. 1.

Per Principes Sacerdotum qui intelligatur in Euangelio. Ibid.

Sacrificij Veteris & Noui distinctio. 320. c. 1.

Salutem quomodo consequemur, si velimus. 224. c. 2.

In Sacramentis non quid sint, sed quid ostendant, attenditur, secundum Augustinum. 65. c. 2.

Sanctitas & vnctio in Christo diuinitas est. 103. c. 1.

Sancti & iusti qui sint in Scriptura. 323. col. 1.

Sapientia diuina improprie dicitur creatura. 100. c. 2.

Cur genita & creata dicitur. Ibid. & 171. c. 1.

Qua sapientia Pater aternus sit sapiens. 74. c. 1.

Scripturam interpretandi penes Ecclesiam ius est. 177. c. 2.

Scriptura sacra modo concipiendi nostro se accommodat. 97. c. 1.

Scientia simplicis intelligentia prior quã productio Verbi. 32. c. 2.

Seraphim ter tantum ingeminant, Sanctus, quoniam trium personarum numerum demonstrant in vna Deitate. 17. col. 1.

Sermo quid significet. 22. col. 1. & 23. col. 2.

A Serpente percussos quis sanauerit. 51. 1

Serph filius Enos quomodo inuocauerit nomen Domini. 196. col. 1.

Sicera quid sit. 335. c. 2.

Sine Verbo factum est nihil. 173. col. 1.

Duplex versio huius loci adducitur. 174. c. 1.

Triplex illius intelligentia refellitur. Ibid. Moralit eius intelligentia. 178. c. 1.

Similitudinis aduerbia, Vt, Quasi, Sicut, non significant identitatem, sed proportionem. 63. c. 1.

Simile in alio simili videtur. 72. c. 1.

Simile proprie acceptum qualitatem significat. 91. c. 1.

Similitudo non reperitur proprie inter Patrem & Filium in diuinis. Ibid.

Quacunque similia sunt, eadem sunt dissimilia in alijs. Ibid.

Similitudo inter Deum Patrem & Filium attenditur secundum substantiam. Ibid.

Similia quibus nil esset dissimilitudinis, eadem appellat Euclides. 120. c. 2.

Simplicitas Dei generationi non repugnat. 151. c. 2.

Solitudo perfectæ felicitati repugnat. 37. col. 2.

Somnus electorum non vacat à merito. 230. c. 2.

Socrates, Heraclitus, & his alij similes, Christiani, teste Iustino, fuere. 200. 1.

Spiritus sanctus qua ratione constituitur. 15. c. 1. Cur vnus tantum sit. Ibid.

Spiritus sancti prolesio adstruitur. 17. 1.

Spiritus quando creatum, quando verò increatum in Scriptura significet. 45. 2.

Spiritus, aqua & sanguis quid significant in Euangelio. 65. c. 2. 67. c. 1.

Spiri-

Spiritus sanctus cur non dicatur Patre atero minor. 96. c. 1.

Spiritu sancto Dei & homini nomen in Scripturis sepe tribui. 116. c. 1.

Spiritum sanctum non esse à se ipso, sed à Patre Filioque, Scriptura, & Patrum testimonijs conuincitur. 129. col. 1.

Spiritus sancti missio. 190. c. 1.

Spiritus sanctum animam mundi vocatum. 238. c. 2.

Spiritus sanctus scriba veloc. 262. c. 1.

Spiratio non repugnat immutabilitati, aut impassibilitati Dei. 158. c. 1.

Sterilitas apud Iudaos magnum dedecus. 324. c. 1.

Sterilitatis Elisabetha cause. 324. c. 2.

Esterili matre cur præstantiores quique viri prodierint. 324. c. 2.

Sterilitatis in vniuersum causa. 325. col. 1.

Subiectio Christi Deo in quo consistat. 105. col. 1.

Subsistentia personæ & naturæ diuersitas & definitio. 8. & seq. Vfus earum vocum apud sanctos Patres. 10. & seq.

Substantia secunda in prima subsistit, nõ è contrà. 134. c. 2.

Vocis substantiæ in Scripturis varia acceptio. Ibid.

Substantia interdum subsistentiam & robur significat. 135. c. 1.

Substantia quomodo abusuè, & quomodo proprie dicatur de Deo. 136. c. 2.

Substantia vera sine vilo vero accidenti in Deo reperitur. 141. c. 1.

Substantia pro adiectiuis nominibus nõ raro usurpant Hebraei. 186. c. 2.

Suppositum quid sit. 136. c. 1.

Sybilla quo sensu dixerint Deum à se ipso genitum. 128. c. 2.

Sybilla quot numero extiterint. 103. 2.

Sybillarum nomina. 104. c. 1.

Sybilla quomodo sibi olim tantam auctoritatem comparauerint. Ibid.

In Palmarum folijs fundebant oracula. Ibid.

Sybillam non humanitus, sed diuinitus apparuisse asserit Ponticus Heraclitus. 204. c. 2.

Sybilla Erythræ ortus quam prodigiosus. 205. c. 1. & 210. c. 2.

Sybillarum vaticinia ad Gentiles reuincendos quam vim habeant. Ibid.

Sybillinorum lectionem librorum Aposto-

lus Gentibus suadebat, teste Clemente. Ibid.

Sybillarum libri aut Hydaspi qua Demonis arte factum sit, vt fuerint olim prohibiti. 206. c. 2.

Sybilla vnaquaque quid de Christo prædixerit. 207. c. 2.

Sybilla Cumana vnde oriunda, quibusque nominibus dicta sit. 208. c. 1.

Sybilla Cumana Filij Dei incarnationem & nomen sanctissimum vaticinatur. 208. c. 1.

Sybilla Cumana aliud vaticinium ex Vetulleio. 208. c. 2.

Sybilla Persica quid præcinerit. 208. col. 2.

Aliud eius vaticinium ex Vetulleio. 209. col. 1.

Sybilla Hellepontica vbi & quado nata, quid prædixerit. Ibid. Eiusdem aliud oraculum ex Vetulleio. Ibid.

Sybilla Lybica quid de Christo cecinerit. 209. c. 1. Eiusdem aliud carmen ex Vetulleio. Ibid.

Sybilla Samia nomine Pytho, de Christo quid prædixerit. 209. c. 2. Aliud eiusdem vaticinium. Ibid.

Sybilla Delphica, nomine Anthemis, quando vixerit de Christo quid locuta, & aliud eiusdem vaticinium. Ibid.

Sybilla Phrygia vbi & quid prophetauerit. Ibid. Aliud eiusdem. 210. c. 1.

Sybilla Tyburtina, Albunea nomine, quale fuderit de Christo oraculum, & aliud eiusdem. Ibid.

Sybilla Erythræ artificiose compositum vaticinium. 210. c. 1. & 211. c. 2.

Sybillarum Cymmeriæ, Europæ, & Agrippæ vaticinium. 211. c. 2.

Sybilla cum Prophetis in quibus conueniant. 210. c. 1.

Sybillina vaticinia obscuriora quã Prophetica, cur merito ceteri debuerint. Ibid.

Sybillinum carmen falso retulit Cicero ad Sextum Iulium Casarem. 212. c. 2.

Sybillas malo spiritu correptas prophetasse, quo sensu dixerit Ambrosius. 213. col. 2.

Sybillarum qua nam idolis seruerint. Ibid.

Sybilla non nisi ex ametro carmine fundebant oracula. 214. c. 1.

Syntagma quid sit. 312. c. 1.

Tem-

T

Templam pro omnibus eius partibus sumebatur non raro. 330.c.1.
 Templi area in qua fuit adificatum, quid mysticè. 217.c.1.
 Temporis differentia in Dei esse nequeunt. 33.c.1.
 Tertullianus homo Ecclesie non fuit, & Montanum sequitur est, teste Hieronymo. 108.c.2.
 Ternarius numerus quare perfectus. 233.col.1.
 Testamentum Vetus ita interpretandum, ut non sit consonum. 52. columna. 2.
 Testamenti Noui cum Veteri consonantia. 60.col.2.
 Testimonium Ioannis Evangelistæ de incarnationi Verbi mysterijs cur asseratur. 280.c.2.
 Tenebra quæ, quibus Verbum illuxit. 186.col.2.
 Theophilus quis nam fuerit. 307. columna. 2.
 Theophilus amicum Dei sonat. Ibid.
 Theobutes Hereticus fertur primus deprauasse Ecclesiam. 310.c.1.
 Qui non timet Deum, vanè securus est. 332.
 Iustus omnia timet. Ibid.
 Traditio Apostolica origo est plenissima scientia. 311.c.2.
 Trinitatis opera externa sunt indiuisa. 286.c.2.
 Trinitatis mysterium à nullo posse naturali lumine apprehendi. 240. columna. 2.
 Trinitatis testimonia Philosophorum. 238. columna. 1. Et oraculorum. 240. col. 1.
 Trinitatis & Incarnationis mysteria, quibus natura principijs comprehendantur. 193.c.2.
 Trinitatis encomium ex Dionysio. 156. col. 1.
 Trinitas personarum non facit compositionem. 152.c.2.
 Contra Trinitatis mysterium argumenta diluuntur. 147. & seq. & 162.c.2.
 Trinitatis nomen quid significet. 145. columna. 2.
 Eius nominis receptissimus vsus. 146. columna. 1.

In Trinitatis mysterio quas voces nõ admittunt Lutherani. 133.c.1.
 Trinitas diuinarum personarum in vna essentia explicatur. 121. columna. 2. & 131.
 Trinitatem in vna essentia qui negauerint. 113. & seq.
 Trinitatis mysterium non potest attingere humana ratio. 114.c.1.
 Trinitas personarum summe simplicitati non repugnat. 112.c.2.
 Trinitatis vestigia in Lege veteri. 51. columna. 1.
 Trinitas personarum in vna essentia rationi non repugnat. 19.c.2.
 Trinitas declaratur exemplo. 12.c.2. & 121.c.2.
 Trinitatis exemplum adequatũ non est. 10.c.2.
 Trinitatis sanctissima mysteriũ quomodo attingat humana ratio. 7.c.2.
 Trinũ esse vniuersum vnde constat. 183. col. 2.
 Tresagij hymni decantandi consuetudo. 146.c.2.
 Trismegistus sibi ipsi nomen dedit. 204. col. 2.

V

Valentinus Gentilis quare cõbustus, & quo tempore. 114.c.1. Eius impium dogma contra Trinitatem à Nazianzeno refellitur. 120.c.2.
 Verbi diuinitas, & substantialitas cum Patre adstruitur. 2.c.2. 42.c.1. 47.c.2. 50.c.2. 59.c.2. 81.c.2. 61.c.1. & seq. Testimonijs idem probatur. 52 & seq. 82. & seq.
 Obiectiones Arianorum dissoluntur. 62.c.1. 65.c.1. 85. & seq. 95. & seq.
 Si Verbum non esset consubstantiale Patri, non esset summa concordia in diuinis. 82.c.1.
 Cur aliqui Patres non sint vsi contra Arianos illo testimonio Ioannis, Tres sunt qui testimonium dant in celo, &c. 64.c.2. Quid calumniose addant Ariani huic testimonio. 66.c.1.
 De Verbo sententia Amelij. 2.col. 1.
 Verbi diuinitatis articulus quanti referat. 3.c.1.
 Verbi processio cur parturitio dicatur. 13.c.1.
 Plura de Verbo vide Filius.

Verbum

Verbum vnicũ tantũ in diuinis. 23.2.
 Verbi diuini ab humano multiplex differentia. 27.c.1. 36.c.2. 42.c.2.
 De Verbo diuino varia Philosophorum sententia. 27.col.2.
 Verbi diuini laus. 29.c.2. 34.c.2.
 Verbi aternitas aduersus Arianos adstruitur. 33.c.2. 57.c.1. 59.c.2. Auctoritate sanctorum Patrum cõfirmatur. 58.c.1.
 Verbum relatiue dicitur. 36.c.1. 54.c.1.
 Sine Verbo Deus esse non potest. 37.c.2.
 Verbum diuinum esse substantiale. 39. 46.c.1. 59.c.2. Distinctã personã esse à Patre. 40.c.1. & seq. 54.2. 59.2.
 Verbum diuinum habet potestatem adoptandi. 43.c.1. Cur in lege veteri dicatur Verbum Domini, in Noua verò absolute Verbum. 51.col.1.
 Verbum diuinum Filius est, & è contrã. 56.col.1. 75.col.2.
 De Verbi diuini aternitate malè senserunt Tertullianus & Eusebius. 58.2.
 Verbum aliter procedit à Patre quàm creatura. 69.col.2.
 Verbum olim Patribus visum quo sensu dicatur. 90.col.1. (148.c.2.
 Cur Filium Dei Verbum appellet Ioannes. Verbum esse in sinu Patris, quid. 149.1.
 Per Verbum omnia facta. 168.
 Per Verbum nõ est factus Filius aut Spiritus sanctus. 167.c.2.
 Verbum ab aeterno est. 172.c.2. Ex hoc quod Verbum sit ab aeterno, virtutum inuentia deducuntur. 172.c.2.
 Verbum simul cum Patre & Spiritu sancto condidit vniuersa. 175.c.2.
 Verbum cur lux dicatur. 185. col. 1. & lux hominum. 185.c.2.
 Verbum quomodo fuerit lux gẽtium. 187.1.
 Verbi diuinam lucem ante lapsum primi parentes acceperunt. 195.col.2.
 Verbi proprietates decem, & quæ nam ille. 216.c.1.
 Verbum quare dicatur lux. 226.col.2. & vera. 227.col.1.
 Verbum dicitur multipliciter. Ibid.
 Verbum quomodo erat in mundo. 234.c.1.
 Verbum quomodo dicitur in mundũ venisse. 235.col.1.
 Verbi ab intellectu nostro processus, & amoris ab vtroque nostris sit in nobis. 244.1.
 Verbi humana natura quibus de causis sit propria. 245.c.1.

Verbi Incarnatio quid sit. 256.c.1.
 Verbi Dei cum humana natura vnio qualis. 257.c.1. Exemplis explicatur. Ibid.
 Verbum cur fieri homo, non Angelus voluerit. 257.c.1.
 Verbum cur humanam speciem non assumpserit. 258.c.2. Et cur vnum tantum indiuiduum. 258.c.2. Cur nõ ille in sexu femineo assumpsit. Ibid.
 Verbum diuinum veram hominis animã assumpsisse. 260.c.1.
 Verbum qualẽ animam assumpsit. 261.2.
 Verbum Dei mutatum in carnem improbat. 263.col.2.
 Verbi cum humana natura vnio qualis in aliquorum errore. 263.c.1.
 Verbum relatione vel negatione iunctum esse carni refellitur. 264.c.2.
 Verbum caro factum, non carnem, quare dictum à Ioanne. 265.c.1.
 In Verbi Incarnatione qualis compositio locum non habeat. 265.c.1. In illa nõ mutatum. Ibid.
 Verbum non assumpsisse humanam personam probatur. 265.c.2.
 Verbi cum humana natura vnio, qua Verbum est homo, & quæ ratio tãtã vnionis. 269.c.2.
 Verbum per Incarnationem minimè mutatum fuisse. 270.c.2.
 Verbi inhabitationes in nobis, alienæ & non vulgares. 274.c.2. Et eius in nobis habitatio ante Incarnationẽ qualis. Ibid.
 Verbum in nobis habitasse, quorsum dictum. 275.c.1.
 Verbi incarnati gloria à nobis quatenus visa. 276.c.1.
 Verbi diuini generatio à generatione hominis quàm sit aliena. 277.col.1.
 Versiones varia illius loci, In principio erat Verbum. 22.c.2. Vulgata probatur. 24.col.2.
 Verbum quomodo plenum gratia. 278.c.1. quomodo constet cum illo, Proficiebat sapientia, &c. Ibid.
 Verbum nullo modo creatũ esse. 282.c.1.
 Verbum factum, ad humanitatem referendum est. 282.col.2. (313.c.1.
 Verbum more Hebræo vsurpatur pro facto. Verbum mentis quid sit. 20.c.2. & seq.
 Varie Verbi acceptiones. Ibid. Eius etymologia. 24.c.2. 25.col.1.
 In via Domini non progredi, retrogredi est.

est.

est. 323.c.1. (380.col.2.
 Quid sit illud Luca, In ordine vicis sua.
 Virtus sola hominē facit magnū. 334.2.
 Vno arte humana factō primi omnium vsi
 sunt Aegyptij. 335.c.2. (336.c.1.
 Vini potus in Lege quibus prohibitus.
 Vinū, & siceram non bibere, quid sit. Ibid.
 In vino quomodo sit luxuria. Ibid.
 Videns Deū in hac vita, cur dicatur mo-
 riturus. 90.col.1.
 Vidimus gloriā eius, &c. quomodo sit ac-
 cipiendum. 276.col.2.
 Videre, verbum, in Scripturis quot modis
 capi consuevit. 298.col.2.
 Videre Deum adhuc viator qua ratione
 quis possit. 301.col.1.
 Videri Deum à nullo mortaliū posse, qui
 loci Scriptura affirmant. 301.col.2.
 Videre Deum facie ad faciem, nō semper
 est videre essentiam Dei. 302.col.2.
 Vidisse Deum Mosē, & Paulum, incerta
 tam est. 320.col.2.
 Deus triuus & vnus videri non potest oculo
 corporeo, vel interno sensu. 299.1.
 Qua ratione corporeo oculo videri po-
 tuit. Ibid. Diuina essentia ab anima ra-
 tionali corpore exata per lumen glo-
 ria diuinitus infusum videri potest.
 301.c.1. Idem potest fieri ab anima
 corpori vnita. 300.col.2.
 Sēsus illius loci Luca, Visum est mihi af-
 secuto omnia. 312.col.2.
 Videri vnum in alio non contingit, nisi
 similia sint. 72.1.
 Vita varia species. 13.col.2.
 Vita Christus. 73.col.1.
 Vitam quo sensu dicatur Filius accipere
 à Patre eterno. 98.col.2.
 Que maximē viuunt secundum Philoso-
 phum. 181.col.1. Vita quid sit. Ibid.
 Vita Dei qua sit. Ibid. Qualis sit. 182.2.
 Viuere est intelligere. 182.col.2.
 Vita duplex, Physica seu naturalis, & di-
 uina seu Theologica. Ibid.
 Que nam verē viuant. 183.col.1.
 De qua vita sit sermo, cum dicitur, In ipso
 vita erat. 184.col.1. (184.col.1.
 Vita quæ erat lux hominibus, qua nam sit.
 Vita Christiani qualis esse debeat. 188.
 col.2. (336.col.2.
 Vita spiritalis exordiū vnde sumendū.
 Vnio diuinarū personarū inter se maior
 quàm hypostatica. 122.col.2.
 Vnionis hypostatica conditio, qua huma-

nam carnem permeat. 143.col.2.
 Vnionem duarum personarū in Christo,
 qua ratione contra Nestorium neget
 Damascenus. 298.col.1.
 Vnionis hypostatica discriminē ab ea qua
 in creaturis inuenitur. 269.col.1.
 Vnio diuinarum personarū quare maior
 sit quàm hypostatica. Ibid.
 Vnio hypostatica duplex in Christo re-
 fellitur. 270.col.2.
 Vnio anima Christi cū Verbo quàm in-
 separabilis. 289.col.2.
 Vnitas ibi est, vbi nulla est differentia.
 71.col.1. (150.col.1.
 Vnitas in Deo non tollit generationem.
 Vnitas Trinitatis incōparabilis. 151.c.2
 Vnum nouem modis dicitur. Ibid.
 Pater & Filius dicuntur vnum in neu-
 tro genere. 173.col.2.
 Vnum absolute dici non possunt quæ sunt
 natura diuersa. 62.col.2.
 Vnigenitus Filius cur dicatur esse in si-
 nu Patris. 340.col.1.
 Cur dicitur vnigenitus Filius Dei. 303.2.
 Vnigenitus Filius quomodo enarrauerit
 Deum. 304.col.1.
 Vocibus nonis vti in diuinis quando li-
 ceat. 92.col.1. (94.col.1.
 Vocū nouitates quas prohibeat Apostolus.
 Voluntas quid sit, teste Cyrillo, & quo-
 modo Christus sit volūtas Patris. 73.2
 Voluntas Dei Patris qua sit. 217.col.1.
 Voluntas Dei duplex, antecedens & sub-
 sequens, teste Damasceno. 229.col.2.
 Vsa & hypostasis receptissimus vsus. 7.
 col.2. Vide verbum, Hypestasis.

Z

Zacharias vltimus Sacerdos Leuitici
 generis. 318. & seq.
 Zacharias cur dicatur de vice Abie.
 319.c.2. Cur iustus ante Deū. 321.1
 Zachariam fuisse summū Sacerdotē sen-
 sere ex Patribus nonnulli. 326.col.1.
 Quibus rationibus nitatur hæc opi-
 nio. 326.col.2.
 Opinio aliorū qui dicunt non fuisse sum-
 mū Sacerdotem, probatur rationibus.
 327.1. Hæc opinio placet auctori. 328
 Rationes oppositæ sententiæ diluantur.
 319.c.2. (li. 332.c.2.
 Zacharias turbatus ad præsentiam Ange-
 Ad Zachariam cur Angelus missus, & nō
 ad Elisabetham. 333.col.2.